

ARCHIEF

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Reeds meermalen is de opmerking gemaakt dat een aantal oude, en voor de Geschiedenis hoogstgewigtige bescheiden zich soms in handen van bijzondere personen bevinden en daar ongebruikt aan den vernielenden tand des tijds blijven blootgesteld, of zelfs wel, hetzij door een ongelukkig toeval, hetzij later door onwetendheid of argeloosheid van erfgenamen, nog eer de tijd zijn werk geheel verrigt heeft, als vodden zonder waarde, der vernietiging worden prijsgegeven. Doch niet alleen bijzondere personen, maar ook de archieven van gewesten, steden, gemeenten, dijk-kollegiën, waterschappen, oude schutterijen, zijn menigmaal in het bezit van stukken, enz., wier inhoud een helder licht zou kunnen verspreiden over een aantal feiten die thans nog geheel in het duister liggen, of door den een' op deze en door den ander' op gene wijze worden voorgesteld. Doorgaans zijn die archieven niet ontoegankelijk voor den geschiedvorschcr, veeltijds worden zij ook door weetgierigen bezocht en doorsnuffeld, maar in weerwil daarvan blijft veel wat zij bevatten een geheim voor het publiek, en een geheim voor hem, die vaak elders vruchteloos pogingen in het werk

stelt ter opsporing der waarheid welke hier voor hem verborgen ligt.

Wij gelooven te mogen aannemen, dat eene voorname reden waarom de inhoud dezer, en ook van zoodanige bescheiden die den eigendom van bijzondere personen zijn, voortdurend onbekend blijft, dáárin te zoeken is, dat niet iedereen tijd en lust heeft dikwerf een aantal stukken, die op hetzelfde onderwerp betrekking hebben, te ordenen, tot een geheel te verwerken, als een onafgebroken verhaal het publiek aan te bieden, en zoo ook de bronnen voor de toekomst te redden; menigeen vindt ook soms eene bijdrage die eerst dan belangrijk zou wezen, wanneer zij met andere stukken van dien aard vergeleken of vereenigd kon worden, maar dergelijke stukken bezit of kent hij niet, en het ontbreekt hem soms nog bovendien aan eene geschikte gelegenheid het gevondene openbaar te maken gelijk het is; zóó blijft het ongebruikt liggen tot het in stof vergaat en voor altijd verloren is.

Het zijn deze waarheden en overwegingen die de redactie van den *Militaire Spectator* aangespoord hebben tot het openen eener nieuwe rubriek, onder den naam van

Archief voor Nederlandsche Krijgsgeschiedenis. Zij wenscht daarin op te nemen zoodanige *omütgegeven authentieke stukken en bescheiden*, welke in staat zijn datgene wat in vroeger dagen in en met het Nederlandsche krijgswezen is voorgevallen, meer en meer te doen kennen, of nog geheel onbekende bijzonderheden en feiten aan het licht te brengen en op eene voldoende wijze te staven. Reeds is zij in bezit van een aantal belangrijke documenten, die, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk, en dus in zoo verre zij met het beoogde doel in betrekking staan, of in 't algemeen voor de geschiedenis van gewigt zijn, hunne plaats in deze rubriek zullen vinden. Zij noodigt verder een ieder uit die dergelijke stukken mogt bezitten, of die lust, tijd en gelegenheid mogt hebben in hovenbedoelde archieven nasporingen te doen, haar die stukken of de vruchten zijner nasporingen ter plaatsing toe te zenden. Zij zal niet behoeven te doen uitkomen van hoeveel nut eene ruime, eene zoo mogelijk algemeene medewerking hier wezen kan; ware dit noodig, dan zou zij alleen doen opmerken hoe dikwerf de begaafde schrijver van de schoone *Krijgskundige beschouwingen over den oorlog van 1672—1678 in de Nederlanden*, voorkomende in den *Nieuwe Spectator*, over de dorheid zijner Nederlandsche bronnen, over het weinig wetenschappelijke der mededeelingen onzer vroegere geschiedschrijvers klaagt.

Hoopt de redactie echter op *veel* medewerking, dan hoopt zij niet minder op eene verstandige, op eene *nuttige* medewerking; het kan toch geenszins haar doel zijn de hand te leenen, om *alles* wat in

vroeger dagen geschied is aan de vergeetelheid te ontrukken, en daarom wil zij, zonder het aangename geheel van het nuttige te scheiden, ook slechts aan datgene waaruit leering te trekken is, of wat andere leerrijke voorvallen kan toelichten, eene algemeene bekendheid geven; zij wil levensbijzonderheden van beroemde mannen en daden, die tot eer aan den Nederlandschen krijgstand strekken en dus aan anderen ten voorbeeld gesteld kunnen worden, tot het nageslacht helpen overbrengen. Minder evenwel is het haar voornemen, bescheiden mede te deelen die slechts als curiositeiten kunnen aangemerkt worden, bescheiden die niets nieuws behelzen, niets ophelderen, niets verklaren en geene waarde hebben dan die welke de bezitter er soms aan hecht, dewijl ze oud zijn en dewijl niet een ieder iets van dien aard vertoonen kan.

De Redactie.

Wij zullen deze nieuwe rubriek openen met eenige zeer belangrijke stukken welke betrekking hebben op den oorlog van 1672, en wel op het minst bekende gedeelte der onderwaterzetting welke destijds het vaderland redde. De lezer zal spoedig zien dat N°. 2 inderdaad van veel gewigt is; het voert geene onderteekening en wij houden het voor een afschrift, wat een der leden van het adviserende kollegie voor zich hield, maar het stuk bevindt zich in onze handen en draagt de ondubbelzinnigste blijken van oudheid en echtheid. Ten einde evenwel nog andere waarborgen voor die echtheid te geven dan de verzekering dat

wij ons daarvan overtuigd houden, zoo deelen wij ook de stukken N°. 1 en 3 mede, welke haar bevestigen. Zij zijn ons door de welwillendheid van den tegenwoordigen Dijkgraaf, den Heer VAN HEES VAN BERKEL VAN DEN TEMPEL, uit het archief van het Hoogheemraadschap van Rhijnland geworden.

N°. 1.

Den Prince van Orange &^a
Edele, Erentfeste, voorsienige, seer discrete, besondere goede Vrienden, alsoo wy UE. yetwes noodwendigs hebben voor te houden, wegens zaken, den gemeenen Lande, mitsgaders het district van Rynlandt in 't particulier betreffende, sal ons aengenaem zyn, dat UE. zich willen bequamen, omme sonder faute sich op morgen alhier te vinden. — Daertoe Ons verlatende, sullen wy UE. hier mede Edele, Erentfeste, voorsienige, seer discrete, besondere goede Vrienden, bevelen in Godes H. bescherminge.

In 't leger bij Bodegrave den 6 October 1672.

UE. Goedwillige Vriendt

(geteekend) DE PRINCE VAN ORANGE.

Bailuw, Dijkgraaf en Hooge Heemraden van Rynlandt,

Uit dezen brief blijkt dat Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rhijnland zich bij het naderen van den winter hebben onderhouden met den Prins van Oranje, en wel in *Zijn leger te Bodegrave*. Het is dus meer dan waarschijnlijk dat het onderhoud ook over de defensie van den gemeenen lande liep en dat het Kollegie hier bedoeld over die gewigtige aangelegenheid gehoord werd.

N°. 2.

Advys geformeert by Dyegraeff ende Hooge Heemraden van Rynlant tot voldoeninge van het aenschryven van de Ed. mo. heeren Gecom. Raden van de Ed. groot mo. heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, in dato den negenden Novemb. 1672, dienende tot beveylinge van de provintie van Hollandt jegens de invasiën ende incursiën die den vyant soude onderneemen by tyden van beslooten water en ys.

Eerst soude Dyekgraeff ende hoogheemraden van opinie weesen dat beyde de Wiericken soo groote als kleyne door het byten van het ys soude behooren open gehouden te werden, tot aenden Ryn by Nieuwerbrugge. Ende dat aldaer den Ryn soude werden overgegaen ende de bytinge voort gecontinueert, geduyrende het water genaemt de Mye (a) ende soo voorts door de geinundeerde Myepolder, gemeen met Segvelt tot inde Myert (b), die soo voorts soude moeten werden open gehouden, tot aen het Woertsche verlaet, continueerende langs de Cromme Myert (c), ende van het Woertsche Verlaet tot in de Drecht by den Uythoorn, alwaer Amstellandt begint, ende van waer het continueeren van het byten soude gelaten werden tot advys van Dyegraeff ende hooge heemraden van Amstellant.

Ende soude eerst de groote Wiericken lang geoordeelt werden tot aenden Ryn omtrent 2150 roeden, waertoe men meent nodich te sullen syn 20 man op yder hondert roeden ende sulcx . . . 425 man.

De Kleine Wiericken soude geoordeelt werden lang te weesen tot in den Ryn 2250 Roeden ende daartoe noodig weesen 440 man.

De bytinge door den Ryn langs de Mye wateringe (d) streckende door de geinundeerde Myepolder gemeen met Zegvelt, soude omtrent lang syn 1000 roeden ende sulcx van noode hebben . . . 200 man.

De Cromme Myert (e) van daer men in de selve uyt de Myepolder soude koomen tot aen het Woertsche Verlaet, wert geoordeelt lang te weesen omtrent 2200 Roeden ende soude van nooden hebben 440 man.

Ende soude de voors. Cromme Myert (f) van het Woertsche Verlaet tot in de Drecht hyden Uythoorn nogh lang weesen 2800 Roeden ende sulcx van noode hebben 560 man.

Streckende haer te samen op den Boodem van Rynlandt deese eerste bytinge by gissinge soo veel uyt de Caerte van Rynlandt heeft cunnen werden afgemeeten ter langte van 10400 Roeden daertoe van noode soude weesen. . . 2070 man.

Welcke manschap soude behooren ge-

vonden te werden over geheel Rynlandt, ende de landen van Steyn, Willens en Bloemendael, sodanich dat de vyfde man van het voors. platte lant gestadich op het selve byten pasten ende sich op hare aentewysen wateren van vyff dagen tot vyff dagen, souden houden, aenvangh nemende van den tydt dat de vorst soude sodanich beginnen dat eenige bedenckinge van over de wateren te kunnen passeeren mochte koomen in voegen 'dat de eerste vyff dagen het voors. byten hebbende waergenoomen deselve wederom door gelyck getal van andere uyt de selve Ambachten soude werden affegelost, sonder daer voor eenige belooninge te genieten als dienende tot een algemeene defentie van het platte landt van Hollandt, in het welcke alle de selve opgesetenen syn, Ende soude sulcx bij constrainede van de Heeren Gecommitteerde Raden scherpelick ende opde efficacieuste wyse moeten werden gelast, dat yder vande naergenoemde gerechten soude hebben te senden ende van vyff dagen tot vyff dagen doen verwisselen het naervolgende aental van manschap te weeten

Naer de Grootte Wiericken.

Die van Stompwyck en Wilsveen	80	man	met	60	bylen	en	20	haecken.
„ Swammerdam	25	„	„	18	„	„	7	„
„ Benthuisen en Benthorn	50	„	„	22	„	„	8	„
„ Soetermeer	60	„	„	44	„	„	16	„
„ Segwaert	55	„	„	40	„	„	15	„
„ Boodegraven	50	„	„	22	„	„	8	„
„ Boscoop etc.	50	„	„	22	„	„	8	„
„ Bloemendael	40	„	„	30	„	„	10	„
„ Willens	25	„	„	18	„	„	7	„
„ Steyn	60	„	„	40	„	„	20	„

Aen de Kleyne Wiericken.

Die van Hasertswoude 100 man met 75 bylen en 25 haecken.

Die van Soeterwoude	80	man met 60 bylen en 20 haecken.
„ Leyderdorp	50	„ „ 22 „ 8 „
„ Noort en Zuyt Waddinx- veen	80	„ „ 60 „ 20 „
„ Alphen	60	„ „ 44 „ 16 „
„ Voorschooten	40	„ „ 50 „ 10 „
„ Veur	20	„ „ 15 „ 5 „
„ Wassenaer	50	„ „ 58 „ 12 „

*Aen den Ryn by Nieuwerbrugge de Mye (g) ende geïnundeerde
Myepolder.*

Die van Outshoorn en Gnephoeck	40	man met 50 bylen en 10 haecken.
„ Coudekerck en Hoogemade	55	„ „ 26 „ 9 „
„ Esselickerwoude.	45	„ „ 54 „ 11 „
„ Catwyck binnen en buyten	50	„ „ 58 „ 12 „
„ Valckenburgh	10	„ „ 8 „ 2 „
„ Reynsburch.	50	„ „ 22 „ 8 „

*Van de Mye (h) ten eynde de geïnundeerde Myepolder tot aen
het Woertse Verlaet.*

Die van Alckemade, Vrye Boec- horsten de Vrouwe Venne	100	man met 75 bylen en 25 haecken.
„ Aerlanderveen	50	„ „ 58 „ 12 „
„ Oestgeest.	40	„ „ 50 „ 10 „
„ Warmondt	55	„ „ 28 „ 7 „
„ Nieuveen	40	„ „ 50 „ 10 „
„ Langer en Corteraer, Schoot en Vryehouff .	70	„ „ 55 „ 15 „
„ Nieucoop, Noorden ende Achtienhooven	120	„ „ 90 „ 50 „

*Van het Woertse Verlaet, langs de Cromme-Myert (i) tot inde Drecht
by den Uythoorn daer Amstellandt begint.*

Die van Seevenhooven	60	man met 44 bylen en 16 haecken.
„ Leymuyden en Vriesecoop	40	„ „ 50 „ 10 „
„ Calslagen en Cudelstaert	20	„ „ 15 „ 5 „
„ Aelsmeer	70	„ „ 50 „ 20 „
„ Sloten, Slooterdyck, Oostdorp, Polanen en Houtrick	70	„ „ 50 „ 20 „
„ Voorhout	15	„ „ 12 „ 5 „

Die van Sassenhem	20	man met 18 hylen en 5 haecken.
» Lisse	40	» » 50 » » 10 »
» Noortwyckerhout	15	» » 12 » » 5 »
» Noortwyk binnen en buiten	60	» » 44 » » 16 »
» Haerlemmerleede	10	» » 8 » » 2 »
» Santvoort	15	» » 12 » » 5 »
» Overveen, Tetroode, etc.	55	» » 26 » » 9 »
» Hillegom	50	» » 22 » » 8 »
» Heemsteede	40	» » 50 » » 10 »
» Bennebroeck	10	» » » » » »
» Reynsaterwoude	25	» » 18 » » 7 »

Soude voorts op yder van de voors. vyff wateren (*k*) dienen te werden gestelt ten minsten drie militaire Officieren van aensien die d'voors. lantluyden soude monstereen, op haer werck in behoorlicke devotie houden, ende niet toelaten dat iemand vande selve afftroock ende na huys keerde, voor ende aeler de selve door gelyck getal van lantluyden uyt het selve Ambacht wierde affgelost, aende welcke sy dan hare hylen ende haecken behoorlick soudent overleveren.

Soude meede na het oordeel van Dyckgraeff ende hoogeheemraden seer noodich weesen dat uyt de respectieve hoofquarteren, van tyt tot tyt langs de voors. op te byten grachten sterke patroljes van militie gingen omde voors. bytende lantluyden voor de vyanden die sich omtrent de voors. wateren quamen te vertoonen, te defendeeren.

Ende voorts dienstig werden geoordeelt dat eenige persoonen vast ende vaerdig op schaetsen connende ryden, aende syde naerde vyant gestadich op kondtschap werden gehouden, ende vande voors. aencomende vyanden aenstonts kennisse soude

kunnen geven, omme soo te beeter op syn hoede ende defentie te weesen.

De voors. wateren ende Canalen soudent dienen te werden opgebyt ter breete van 24 voeten, ende op de naeuste plaetsen ten minsten tot 20 voeten, doch geduyrende de ondiepte vande geinuuideerde myepolder, van het eynde (*l*) vande meye tot de Nieuwerbrugge wel op 50 voeten.

Alle de schotsen door het byten los ende driftich gemaect, soude aenstonts aende binnekant vande op te byten Canalen met haecken moeten werden opgehaelt ende soo veel doenlick scheuys op den anderen werden gelegd sonder dat eenige int water soude moeten werden gelaten, ofte onder het ys werde versteecken.

Ende op dat door het spoelen ende levendich houden van het water, de voors. Wiericken, Ryn ende andere Canalen soo laet als moogelick mochten coomente bevriesen, oock het ys bros gehouden mochte werden, soo dient goede en exacte ordre gestelt, dat by tyden van vorst, de sluisen responceerende op de groote ende cleyne Wiericken alsmeede op de Gou by laech ende oock by hooch water werde open

geset, op dat het water uyt ende incoomende, het ys als voors. brose ende onsterck soude blyven.

Oock diende alle Poldermeesters en Ambachtsbewaerders te werden aengesegt ende gelast, dat sy soo lange het door de vorst koste geschieden gestadigh de watermoolens van hare respective polders soude doen malen, het water uyt en in hare polders, op dat het selve soo veel als doenlick soude werde beweecht.

Soude meede niet ondienstigh weesen dat, tot preservatie vande watermoolens naest en omtrent den vyant synde geexponeert, wachte van 8 ofte 10 lantsaten, soo wel by daege als by nacht wierde gehouden, omme te beletten dat tot groote ondienst van de polders de voors. watermoolens, door eenige troupen ofte kleyne partyen niet wierde vbrandt.

Sal meede ordre moeten werden gestelt, dat alle de scheepen ofte schuyten leggende in, by ofte omtrent de optebyten Canalen, soo haest het sal beginne te vriesen, werde geamoveerd ende in plaetse van behoorlicke securiteyt gebracht.

Ende dewyle Dyckgrave ende hoogheemraden becommert syn, dat het soude cunnen gebeuren dat ofte door neglentie van de bytende lantluyden, ofte door de aendringende macht van eenige vyantlicke troupen, die de byters haer werck soude beletten, de selve vyant op de eene off d'andere plaets soude coomen door te breecken, soude de selve wel van opinie syn dat tot meerder securiteyt eene tweede bytinge langs de volgende Canalen behoorde te werden ondernomen.

Als namentlick beginnende van der Goude, langs de Cromme Gouw tot aende brugge van Boscoop, het geene geoordeelt wert lang te weesen 2500 Roeden, waer toe dan van nooden soude weesen 500 man.

De verdere Gouw van Boscoop tot inden Ryn lange omtrent 1500 Roeden waertoe veyst wert 260 man.

De nieuw gegrave Goutsche treckvaert vanden Ryn tot inde Aer, ende soo langs de Aer tot in de Drecht lang 5100 Roeden 620 man.

Ende van het tolhuys int beginsel vande Drecht tot omtrent den Uythoorn, daar het wederom met het andere byten sich soude coomen te rescontreeren lange 1900 Roeden 580 man.

Te samen 1760 man.

Doch soude om het selve soo uyt te wercken geen genoegsame manschap in Rynlandt werde gevonden, ende selve behooren te geschieden door de lantstaten van Delflant en Schieland, die door het inbreecken van den vyant meede soude eoomen te lyden, ende geen swaricheit behooren te maecken van het open houden van de voors. Canalen tot haren laste te neemen, soo wanneer de dangereuste ende naest aenden vyant geleege wateren by die van Rynlant werde bearbeyt.

Ende soude ingevalle het open houden vande laetstgenoemde Canalen meede mochte werden goetgevonden noodich weesen dat besettinge wierden gehouden tot Defentie ende ophalinge vande brugge te Boscoop.

Van de brugge te Waddinxveen, vande
bruggen geleegen op de Goutsche Sluys.

Dat voorts soude werden affgebroocken
de brugge leggende inden laegen rhyndyck
teegens over de Goutsche sluys.

Voorts meede de brugge leggende over
de Aer.

De Aerdammerbrugge.

De brugge geleegen inde Nieuveensen
dyck.

Ende soude tot commoditeyt vande pas-
santen alleen loose bruggens ofte vlanders
werde gehouden.

Ook soude rontom het verlaet gsteec-
ken bij die van Rynlant inde Aer, een
gracht ter breedte van 40 voet dienen te
worden gedolven, die tot in de voors.
Aer ten wedersyden soudon moeten werden
gebracht en meede door byten gestadich
open gehouden.

Dat de lantluyden sullen dienen gefou-
riert en gelogeert te werden inde naest
gelegen huysen, ende daer soo veel gemak
gedaen te werden als eenichsints doenlick
sal weesen.

Eyntelick soude meede den Yssel vande
stadt van Oudewater aff, immers tot booven
de Vlist ende Wiericken meede moeten wer-
den opgehouden, hetgeene door de naest
aengelegene lantluyden soude kunnen ge-
schieden welckers getal en Constitutie Dyck-
graeff ende hoogeheemraden onbekent is.

Ende meeen de voors. Dyckgraeff ende
hoogeheemraden onder reverentie, dat door
alle het geene voors. is, de provincie van
Hollandt voor soo verre sich Rynlandt
streckt by tyden van vorst ende ys, onder
Godes genadige zeegen, in securiteyt soude
kunnen werden gebracht, ingevalle U Ed.

Mo. tot naercoominge van het geene voors.
is, alle noodige ende presyse ordres ge-
lieven te laten affgaen, ende voorts de
executie vigelante geexperimenteerde ende
authoriteyt hebbende militaire officieren
gelieve aentebeveelen.

Aldus gedaen en geadviseert int gemeen-
lantshuys van Rynlandt binnen Leyden den
tienden December 1672.

*Ter Ordonnantie van Dyckgraeff
en Hoogeheemraden van Rynlandt.*

Wij moeten doen opmerken dat het
medegedeelde advies gegeven werd door
Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rhijn-
land, en dat het Grootwaterschap van
Woerden niet kon gehoord worden, de-
wijl die stad zich in 's vijands handen
bevond en de HH. het Kollegie uitmakende,
daar binnen, of op andere plaatsen die
de Franschen eveneen bezet hielden, woon-
achtig waren. Een goed deel der opge-
noemde wateren zijn intusschen gelegen
in het Grootwaterschap van Woerden,
waarmede die van Rhijnland in gewone
tijden geene bemoeijenis hadden, zoodat
het ook geene bevreesding kan baren dat
hier eenige verwarring heerscht in de
namen van sommige dier wateren, welke
namen trouwens zeer veel overeenkomst
met elkander hebben. — Een ieder even-
wel die er de gelegenheid toe heeft en dit
advies wil vergelijken met eene kaart van
het Grootwaterschap van Woerden, welke
het jaartal 1740 draagt en te dier stede op
het stadhuis en elders gevonden wordt, zal,
wanneer hij tevens het *Aardrijkskundig
Woordenboek van van der Aa* raadpleegt,
met ons tot de gevolgtrekking komen:

1°. dat hetgeen bij *a* en *g* de Mye heet, hetzelfde water is wat bij *d* de Mye-watering genaamd wordt en ook zóó genaamd behoort te worden. — Dit watertje is op de kaart van LE CLERQ zeer juist aangewezen, het begint in den Rhijn, tegenover het fort Wiericke en loopt nagenoeg regt naar het noorden, om te eindigen aan de Kade welke zich van Zwammerdam naar Zegveld enz. slingert, en die Mye-kade geheeten is;

2°. dat men door het gedeelte, hier bij uitsluiting de *geïmundeerde Mye-polder* genaamd, te verstaan heeft, de strook gronds gelegen tusschen de Mye-kade en het water de Mye;

3°. dat hetgeen bij *b* de Myert en bij *e* de Cromme Meyert genoemd wordt, hetzelfde water is wat bij *h* te regt de Mye heet;

4°. dat de benaming Cromme Myert, bij *c*, *f* en *i* juist is, dat voorts Kromme Myert eene verkorting is van Kromme Mydrecht, welk watertje even als de Mye op de kaart van LE CLERQ gevonden wordt;

5°. dat men voor de *Drecht* bij den Uithoorn ook kan lezen de *Amstel*, dewijl die rivier door de Drecht en de Kromme Mydrecht gevormd wordt;

6°. dat men op bladz. 6, bij *l* noodwendig zal dienen te lezen van de *Mye-watering tot in de Mye*, zonder hetwelk men, op grond van alles wat reeds gezegd en opgehelderd is, in eene tastbare ongerijmdheid zou vervallen;

7°. dat de *vijsf wateren* waarvan op bladz. 6 bij *k* gesproken wordt, derhalve zijn:

1°. de groote of dubbele Wiericke,

2°. de kleine of enkele Wiericke;

3°. de Rhijn, de Mye-watering en de geïmundeerde Mye-polder,

4°. de Mye en Oude Mye (*zie de kaart van LE CLERQ*),

5°. de Kromme Myert of Kromme Mydrecht.

Voor het oogenblik zullen wij ons van verdere gevolgtrekkingen onthouden.

Nº. 5.

Het stuk wat hier volgt is het concept van den brief door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rhijnland aan de verschillende ambachten geschreven ter executie van het op 10 December 1672 geadviseerde.

Eersame Vroome Discrete,

Alsoo de Ed. Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vriesland goetgevonden ende geresolveert hebben, dat tegens de Invasien ende Incursien die den vyant soude kunnen ondernemen, desen aanstaande winter by besloote water ende ys, en omme de voors. ghevreesde voorval te beletten, alle mogelycke ende behoorlycke voorsieninge, met opbrecken ende byten van 't selve ys, aen alle de kanten daar de vyant syne passagie soude kunnen nemen, soude moeten werden gedaen, ende haar Ed. Groot Mog. gelieft heeft ons te gelasten, omtrent de voors. saecke, de gerequireerde ordres uyt te scrijven, omme soo verre het district van Rhijnlandt streckt, volgens behoorlycke repartitie, de Landtsaten daerinne geseten, elcx hare posten te assigneren; soo hebben wij in opvolgingh van 't geene voorsz. is, ende uyt

krachte van de voorsz. op ons gedecreteerde Resolutie ende bevel, U.E. geordonneert ende gelast, ordonneren ende belasten mits desen; dat soo ras eenige bedenckinge soude mogen vallen, dat de gesloote waten gepasseert mochte werden, sonder eenich vertreck ofte de minste tergiversatie ende onwilligheyt, uit het district ofte Ambacht van

naer de

sullen werden afgesonden de nombre van . . . mannen, voorsien met . . . bylen ende . . . haecken, om het voorsz. water van de

soo lange het vriest ter wyte van 24 voeten open te byten, ende op de naeuste plaetsen tot 20 voeten, welke voorsz. manschap vyff volle dagen op haere posten de bytinge waerghenomen hebbende, door ghelyck getal van andere persoonen uyt U.E. district ofte Ambacht sullen werden afghelost, sonder dat de eerste van 't werck ofte haere geassigneerde plaetsen sullen vermogen te scheidyn, ofte naer huys te keeren, voor ende alear door andere sullen wesen vervangen, ende sal dese ordre circulariter ofte by beurte, by continuatie van vorst, de geheele winter moeten geobserveert werden, sonder dat eenige naerdere aenschryving daertoe sal werde gedaen, maer werde de voorsz. Ambachten, ofte derzelver opgezetenen nu voor alsdan, ende dan voor als nu wel scherpelyck, en op het alder efficacieuste gelast ende bevolen de voorsz. ordres naer te komen ende achtervolgen, op peene ven eenighe de minste nalaticheyt, niet alleen daer over arbitralyck, maer oock naer de uytterste

rigueur ghestrafft te werden, volgens Militaire executie, gelyck haer Ed. Gr. Mog. in der selver Resolutie van date den 15 deses (1), ons hebben gelieven aan te bevelen, ende ons hiertoe gelaetende, weest den Almogenden aanbevolen. Geschreven den in December 1672.

N°. 4.

Compareerden voor ons Onderges. Schepenen in den Ambachte van Agtienhoven, Lourens Bosman, Cornelis Andriessen Blyleven, en Tys Jansz. Goethart wonende by 't Woertse v.laet, onder den Geregte van Willis, alle van competente ouderdom, ende v.klaerden by hare respective manne ware woorden, Eer en Vromigheyt, in plaetse van Eede, ten v.zoeke van de Gemeene ingelanden van Agtienhoven, waer

(1) De resolutie op 15 December 1672 door de Staten van Holland en West-Vriesland genomen, is geheel in overeenstemming met dezen brief en het advies wat hem voorafgaat. Zij bevat evenwel geene bijzonderheden, zij maakt geene melding van het advies van Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rhijnland, en schoon er hier en daar woordelyk sommige uitdrukkingen van dit stuk in voorkomen, worden door die resolutie slechts in het algemeen de Dijkgraven en Hoogheemraden van alle Dijkgraaf-, Hoogheemraad- en Waterschappen der landen confinerende aan de plaetsen bij de vijanden van den Staat geöccupeerd met de noodige magt bekleed en geauthoriseerd geheel in den geest van dit advies te doen handelen.

Voorts blijkt uit de meergenoemde resolutiën der Gro. Mo. H.H. Staten van Holland en West-Vriesland, dat bij hen is ingekomen eene missive van die van Rhijnland, datum 19 December 1672, houdende advertentie van de ordres bij hen gesteld tot het byten ende yzen; de H.H. hebben deze advertentie met aangenaamheid vernomen en re-commanderen serieus daarmede voort te gaan en met alles wat de defensie kan bevorderen.

ende waeragtig te zyn: Dat in den jare 1672 in de maent van Juny, door ordre van Zyn Hoogheyt den Heere Prince van Oranje, ofte andere Commanderende Hoofden, ten tyde het Leger van den Staet ontrent de Nieuwerbrugge off de Wiericken geposteerd was v.scheyden gaten en openingen zyn gemaekt in de Agtienhovense Cade, leggende aende Westzyde van de Grest (of Grecht, RED.), omme door hetzelfde middel te inunderen de landen leggende onder Agtienhoven ende v.volgens mede de landen van Zegveldersbroek, Zegvelt ende v.dere polders boven de voorz. Wierickes naer Woerden toe, ende aende Noordzyde van Rijn gelegen, ende daer door de avenue vanden vyant te beletten. Gelyk ook daer door de voorz. Agtienhovense landen zoodanig geïnuundeert zyn, dat de inwoonderen aldaer zeer onv.wagt en, opt spoedigste met haer beesten uyt de weyde hebben moeten vlugten, latende vele van dezelve op caden en wegen loopen, om dat geen tyd hadden om het zelve met ordre te doen, daarvan ook v.scheyden v.mist ende noyt weder by den regten Eygenaer gekomen zyn. Ende veele hun genecessiteert vonden d'selve beesten te v.koopen voor zoo geringe somme die geen sestepart vande waarde vande beesten importeerde.

Gelyk mede de voorz. ingesetenen van Agtienhoven alle genootsaekt zyn geweest hare huysen, hofsteden en landen int geheel en al te v.laten, ende van daer te vlugten, als leggende buyten de uysterste fortresse van dezen staet, ende zulx als onder den vyant. Ende dat de requiranten niet alleen in den voorz. jare 1672, nemaer

ook in de jaren 1673 en 1674 geen genot ofte proffyt van hare wey, hoy ofte henniplanden hebben kunnen trekken. Dat ook veel en het meerendeel van de huysen, door de fortificatie aent Woertse v.laet, ende daerbuyten mitsgaders in den Hoek, behoorende onder Agtienhoven off v.brant off geraseert syn. Ende zulx die van Agtienhoven ongelyk meerder schade aen huysen en landen geleden hebben dan andere plaetsen daer ontrent gelegen. — Wijders niet getuigende, gevende voor redenen van wetenschap vant voorz. gedeposeerde nog goede zekere en versche geheugenisse te hebben, alsmede dat zylieden zelfs gehoord en gesien hebben dat Hooge gemelte Heere Prince van Oranje aen het Woertse v.laet in den voorz. Ambagte van Agtienhoven zynde, ordre heeft gegeven omme de deuren van de Sluizen ofte v.laet aff te hangen, om het water uyt den Amstel zooveel te sterker door de voorz. doorgestoken Gaten in de Cade, te doen invloeijen, t'welke op dien tyd ende gedurende Zyn Hoogheys presentie ook alsoo gedaen is, gaende het water alsdoen met zoodanige kragt daer door, dat men de deuren van de Sluys doen d'zelve los waren, beswaerlyk door de kragt van t'water konde by der hant houden. — Presenterende t'zelve des noodig en daertoe v.zogt zynde, naerder met Ede te confirmeren, zonder List.

Ten oirconde dese by de deposanten en Ary P^{re} Watelaer en Claes Claess. Jongkind Schepenen van Agtienhoven getekent op desen 7 Aug. 1691.

w. g. CORNELIS ANDRIES BLIJLEVEN,
LOURENS BOSMAN,
TIJS GOETHART.

ARY P^{UB} WATELAER.

Dit merk is bij den voorz.

CLAES CLAESS. JONGKIND gesteld.

My present Secret (vermits tegenwoordig geen Schout of Secret* op Agtienhoven is) tot Nieuwkoop,*

CORN* VAN SEVENHOVEN.

N°. 3.

Aande Ed. Mog. Heeren de gecommiteerde vande Ed. Groot Mog. Heeren Staaten van Hollandt ende West-Vriesland.

Vertoont met behoorlyk respect ISAAK PAU, Heer van Agtienhoven, hoe dat syne gemelde Heerlykheit inden jaare 1672 door ordre van Syn Hoogheit tot bescherminge van Hollandt ingesteken ende onder water is geset, hoedat (*aan*) het Woertse v. laet gelegen inde jurisdictie van Agtienhoven hem toebehoorende, een fort uyt syne Landereyen gegraven ende op syne Landereyen gelegd is, alle syne huysen aldaar ten deele om verre geworpen ende de overige ten dienste van Lande met soldaten bezet zyn geworden, waar door alle de vloeren, de glaasen, de solders en vensters uitgebrooken ende door de soldaten v. brant

zyn, ent loot uyt de gooten genomen en het dack aan stucken is gebrooken, syne plantagien geheel om verre gehouden, ende syne boomen tot palissaden gebruykt zyn geworden tot syne ov. groote schade en totale ruine vande voorz. syne geheele heerlykheit, sulcx dat hy daar van sedert dien tyt tot desen huydigen dage niet een penn. heeft getrocken nogte heeft konnen trecken; en alsoo boven het voorz., de voorz. heerlykheit is gelegen geweest buyten de uysterste frontieren onder den viant dichte by Woerden, vint hy sig genootsaakt te keren tot UED. Mog. en te v. soeken offet enz.... t'welck doende enz.

(De suppliant verzocht gedeeltelijke dispensatie van het betalen der belasting van den 100^e en 200^e penning; in Margine stondt eene gunstige dispositie datum s'Hageden 28 September 1675 en geteekend GASP. VAN KINSCHOT. RED.)

De beide voorgaande stukken zijn wij verschuldigd aan de welwillendheid van den Heer J. W. ROESSING VAN ITERSON, burgemeester der gemeente Achtienhoven.

STUDIËN OVER DEN BARRICADEN-OORLOG.

(Vervolg van Bladz. 553, 2de Serie, 2de Deel, N°. 12).

Erfurt in November 1848.

De Republikeinsche factie, welke omstreeks dien tijd de van des oproers in Thuringen ontrollen wilde, nam de gelegenheid van het bijeen roepen der Landweer in Erfurt als gun-

stige aanleiding tot ontvonking der brandstof te baat. Men zocht het opkomen der Landweer met geweld en door misleiding der dienstplichtigen te beletten; en daar de Burgerweer hare medewerking tot herstel der orde weigert, zoo rijden Kurassiers de *Anger*, de breedste straat

van Erfurt, af, om den volks-oploop daarin uitéén te drijven, maar zij worden onverwijd door de Burgerweer zelve in den rug geschoten, waardoor enkele hunner sneven. Hierop ontwikkelt zich op alle punten een heftige strijd, en de stad wordt, vooral aan het Spoorwegstation, gebarricadeerd. Het geschut vernielt echter de barricaden, en de Pionniers ruimen ze geheel op; terwijl trouwens eene ernstige verdediging nergens plaats vond, hoezeer er meermalen uit de huizen geschoten werd. — 's Namiddags is de orde hersteld; de stad wordt in staat van beleg verklaard, en de Burgerweer ontwapend. Het verlies der troepen bedroeg 6 dooden, terwijl 4 Officier en 8 man gewond werden; insgelijks verscheiden paarden werden gedood of gekwetst.

Het in staat van beleg stellen ná den afloop (*post festum*) en het bezigen van ruitery in eene opgepropte straat, terwijl de infanterie met het geweer in den arm stond, is niet best te verklaren. Ruitery moge in breede, vlakke straten zeer doeltreffend zijn, om deze *zuiver te houden*; om ze van opéén gedrongen volkshoopen te *zuiveren*, is zij niet zeer geschikt. Wat wij over de Burgerweer, zoo wel in 't algemeen als in 't bijzonder in vestingen, bereids vroeger vermeldden, wordt hier op nieuw en met klem bekrachtigd.

Dresden in Mei 1849.

't Jaar 1849 was niet minder rijk aan barricaden-gevechten dan het voorgaande, doch wij kunnen ons gevoelig tot twee hunner bepalen; eensdeels omdat er uit die in Duitschland en Frankrijk, behalven in Dresden en Breslau, niets nieuws te leeren valt en zij weinig te beteekenen hadden, — anderdeels omdat de worstelingen in Brescia, Genua enz., nog zoo slecht door beide partijen in openlijke bescheiden zijn toegelicht, dat men kwalijk tot stellige feiten besluiten kan. De voorvallen in Baden en de Paltz zouden wellicht stof tot bevest-

iging van eenige onzer opmerkingen kunnen opleveren, maar zij laten zich bezwaarlijk van het beloop des ganschen oorlogs in die streken scheiden, én behooren alzoo minder tot de reeks onzer beschouwingen. Daarentegen is 't ons door het uitmuntend, evenzeer betoogend als verhalend, verslag van den Pruisischen Kolonel Graaf von WALDERSEE mogelijk, ten opzichte van Dresden, als derde hoofdvoorbeeld van den barricaden-oorlog, den kamp tot in bijzonderheden voor te stellen. —

De Republikeinsche factie in Duitschland had besloten, in de lente van 1849 andermaal eene poging tot vestiging harer beginselen te wagen, en thans vooral Dresden, de hoofdstad van de sints jaren innerlijk verzwakte Saksische Regeering, tot brandpunt der beweging gekozen. Begrijpende, dat het nog geen zaak was, der nog niet geheel democratische burgerij eene republiek met al den aankeve van dien voor oogen te spiegelen, namen de raddraaijers de verwezentlijking van de eerst door hen verguisde Frankforter Rijks-staatsregeling tot leus, en moest hun de ontbinding der Kamers, het uitvloeisel van 's Konings weigering tot erkenning dier staatsregeling, als rechtmatige aanleiding tot den opstand dienen.

't Misleide Saksen was wél op den rand des verderfs! Terwijl de grootste helft der krijgsmacht zich in Sleswijk bevond, was er in Dresden, eene stad met 80,000 inwoners, slechts 4,400 man Infanterie, 430 man Kavallerie, 300 man Artillerie met 6 stukken veldgeschut en 30 Pontonniers in bezetting; de nog overige 2,600 man met 6 stukken bevonden zich door 't gansche land verspreid, en slechts ongeveer 4,600 hunner konden zich later bij de kampvechters voor 't wettig gezag aansluiten. Alle hoop berustte dus op hulp van buiten, op tijdigen bijstand van Pruissen; doch ook hieraan waren eigenaardige moeilijkheden verbonden, en slechts 2,200 man, onder den toenmaligen Lt.-Kol. von WALDERSEE, namen van 't Pruisische leger aan den kamp binnen Dresden deel. Daar-

entegen konden de oproermakers niet alleen op tal van alle kanten saamgevoelde vreemdelingen en op de heffe der bevolking rekenen; ook de Burgerweer der *Oud-stad* was hun genegen, en grooten steun vonden zij in 't sedert lang geoeffende *Dresdensch Turner-korps*: men mag hunne gezamentlijke strijdkrachten dan ook niet onder 8—10,000 man stellen, waarvan meer dan de helft vreemden. De wapening der oproerlingen was ruim zoo goed als elders; daar de zwakke Regeering reeds sinds lang overvloed van wapenen in handen der burgerij had moeten laten: zelfs hadden de schuttersgilden eenige draaibassen, en maakte het gepeupel zich van 6 éénponders, die een rijk ijzergieter er uit liefhebberij op nahield, meester. Men had de barbaarschheid deze stukjes met ijzeren cylinders te laden; en evenzoo schoot men uit bussen en geweeren met gekapt lood en glasscherven, terwijl men zich ook niet ontzag de troepen met vitriool en andere bijtmiddelen te verwelkomen! — Bovendien werd, na de eerste beoeringen, de wapen- en munitie-voorraad der oproerlingen door 't openbreken en plunderen der zwaardvegers-winkels zoo ruim, als zij konden wenschen.

Gelijk bij meest alle omwentelingen, had zich ook hier de Stedelijke Overheid aanvankelijk aan 't hoofd der oppositie tegen de Regeering geplaatst; maar even als elders, moest ook zij spoedig voor de eigentlijke raddraaiers onderdoen, en kwam op den 4^{den} Mei bereids alle macht in handen van een *Voorloopig Bewind* (Tzschirner, Heubner en Todt), dat zich met de Frankforter Nationale Vergadering in betrekking stelde. Na eenige aarzeling van den kant der Overheid, was 't ook reeds gelukt, den in Grieksche dienst Luitenant-Kolonel geworden Volksvertegenwoordiger Heinsze het bevel over de Burgerweer (*Communal-garde*) te doen opdragen, met von Zychlinski als raadgevend adjutant; deze echter stond, even als 't Voorloopig Bewind zelf, geheel onder den invloed van den sluwen Rus Bakoënin, door wiens handen

alle daden der over gansch Europa te verspreiden revolutionaire propaganda liepen. Hij was de ziel der heftigste beroerings-partij, die voor brandstichting noch moord ter bereiking van zijn doel terugdeinsde.

De stad zelve wordt door de Elbe in twee deelen gescheiden: dát op den rechter oever, of de *Nieuw-stad*, bleef steeds in handen der troepen, en gold, als meest door ambtenaren, officieren en holdienaren bewoond, voor wélgezind; maar dát op den linker oever, 't welk tot op dat tijdstip slechts door eene massieve steenen brug met het eerste verbonden was, werd de zetel des oproers, en was hiertoe allersgeschiktst, daar de huizen meest van zandsteen zeer hoog en hecht opgetrokken, en de straten naauw waren. Van deze gunstige gelegenheid maakte men dan ook tot zorgvuldige barricadeering gebruik, en op den 5^{den} Mei waren er volgens een later uitgegeven plan, dat echter bereids vóór de onlusten moet bestaan hebben, 108 barricaden gebouwd, waardoor meest alle straten en pleinen der *Oud-stad* waren afgesloten. De voornaamsten lagen nabij de *Allmarkt*, vooral in de *Schloz*-straat, en aan de monding der *Moritz*-straat op de *Neu-markt*. De meesten werden onder leiding van den Koninklijken Bouwmeester *Semper* zelve opgeworpen, — reikten tot aan de eerste verdieping, — en bestonden uit de in verband opgestapelde straatkeijen, vóór welke trottoirzerken waren aangebracht, die op hunne beurt, even als de kruin zelve, van eene aarden bekleeding voorzien waren. Buitendien waren de in dit stadsgedeelte loopende riolen zoodanig ingericht geworden, dat zij den troepen als eene onafgebroken rij wolfskuilen konden gelden. — De hoekhuizen en alle eenige barricade beheerschende gebouwen waren tot dier verdediging ingericht; de schutters vonden zelfs achter de ramen behoorlijk gedekte stellingen, en voor de onderlinge gemeenschap der huizen was naar eisch gezorgd, terwijl zij naar buiten met kracht versperd waren. Ook van de torens der kerken

maakten de muitelingen tot seiven een veelvuldig gebruik.

Op den 3^{den} Mei trachtte het Ministerie nog te vergeefs de gezeten burgerij door eene proclamatie tot eene minder vijandige stemming te overreden. 's Konings weigering, aan de eischen van verschillende deputatiën toe te geven, gold tot sein van den aanvang van 't verzet, en diens te vermoeden beroep op Pruisens legermacht tot leus daartoe. Op dien dag hadden dan ook de eerste botsingen plaats. In verwachting dat het hiertoe komen zou, had men aan de beide Hoofdwachten en aan de wachten van *Slot* en *Tuighuis* de manschappen niet afgelost, maar verdubbeld, en de posten aan de barrières daarentegen ingetrokken: later trok men ook de *Allstädter*-Hoofdwacht bij die van 't *Slot*, dat, in front hoogst gunstig tegenover de *Elbe*-brug gelegen, van achteren en op zijde aan tal van huizen en enge straten belendend was, en dus groote voorzorgen vereischte. 's Namiddags te vier uren was de bezetting van het *Slot* dan ook op 8 Kompagnieën Infanterie gebracht, onder Kolonel *Friedrich*, aan wien de soldaten met lijf en ziel verknocht waren. Deze troepen bezetteden ook het *Prinsenspaleis* en het bij 't *Brühlsche Terras* gelegen *Ministerie van Financiën*; ook gaven zij de bedekking voor 2 bij den afloop geplaatste stukken geschut. In het *Arsenaal* of *Tuighuis*, aan den voet van het *Terras*, lagen 3 Kompagnieën Infanterie benevens 60 man Artillerie te voet met 4 onbespannen stukken. Van de Ruitერიj werden 2 Eskadrons op de *Slot*- en *Theaterpleinen* en 2 andere bij 't *Blokhuis*, of de Hoofdwacht in de *Nieuw-stad* bij den toegang der *Elbe*-brug, geplaatst; het depôt van 't Regiment stond aanvankelijk op de *Neu-markt*, maar toog 's avonds uit de stad ter dekking der kruidmagazijnen

Tot bescherming der Kazernen, Hospitalen enz. in de *Nieuw-stad* bleven slechts 100 Infanteristen benevens de Pionniers over. Allengs kwamen de versterkingen opdagen; onder ande-

ren 100 man Rijdende Artillerie met 4 stukken, die als reserve in de Kavallerie-kazerne der *Nieuw-stad* werden opgesteld. — De tijd snelde inmiddels met rassche schreden voort, en de beroerings-partij maakte er zoo veel mogelijk gebruik van, door 't opwerpen der voormelde barricaden, het luiden der klokken ter inroeping van het landvolk, enz. — Ziende dat de troepen zorgvuldig elken aanval vermeden, werd men zelfs stouter, en beproefde men het *Tuighuis* te bemachtigen, waartoe men vooraf het dit gebouw beheerschend *Klinisch Instituut* bezette. De koele vastberadenheid van den Kolonel der Artillerie *Diernach* was hier der goede zaak van de grootste dienst: hij handhaafde zich toen en later op zijnen post, wiens overgave de schroomlijkste gevolgen had na zich kunnen slepen. Zijne handelingen moeten zelfs op dubbelen prijs gesteld worden, daar één der Officieren zich bereids in onderhandelingen inliet, die echter alleen op de bezetting van het buitenplein door de zoo verraderlijk gezinde Burgerweer, tegen voorziening met levensmiddelen, uitliepen: de troepen toch zagen ten vollen het verraderlijke in, goederen, aan hunne bescherming toevertrouwd, prijs te geven aan 't gepeupel, of wel den burgers over te leveren. — Inmiddels dreef *Tzschirner* de Stedelijke Overheid steeds meer op den achtergrond, en was hij er onafgebroken op uit, de woede van 't gepeupel te ontvlammen, en zoo mogelijk tot een aanval op het *Slot* zelf aan te sporen, waar zich toen nog de Koning bevond: de aan 't volk door hem voorgespiegelde afval der troepen bleek echter spoedig logentaal te zijn; en alzoo ging de nacht rustiger voorbij, dan te vermoeden was. De Regeering maakte er gebruik van, tot het ontbieden van alle mogelijke versterkingen, — tot het zenden van een Officier om bijstand naar Berlijn, — en tot het voorbereiden van 's Konings aftocht uit het schier belegerd *Slot* naar het sterke *Königstein*: dat vertrek had ook 's morgens te 4 uren van den 4^{den} Mei plaats. — Tegen den avond met on-

bepaalde volmacht teruggekeerd, vonden de Ministers von BEUST en RABENHORST de stad geheel rijp voor eenen werkelijken opstand: de bestaande overheden hadden voor een Schrikbewind moeten plaats maken, en de hierdoor aangeknoopte onderhandelingen met de troepen dienden slechts tot onbelemmerde regeling der beroerings-middelen. Deze Ministers kwamen thans onverwijd overeen, het opperbevel in de stad op te dragen aan den Luitenant-Generaal von SCHIRNDING, eenen man, die naast CAVAIGNAC en WINDISCHGRÄTZ eene eereplaats verdiend heeft, en met betrekkelijk nog geringer middelen dan de eerste getoond heeft, wat een bevelhebber vermag, op wien zijn troepen vertrouwen; eenen man, die bij een helderen blik een juist en vaardig oordeel paarde. Ongelukkig genoeg, dat men eerst zoo laat tot zoodanigen maatregel overging! — Von SCHIRNDING begreep te recht, dat langer alleen verweerend op te treden den vijand tot den aanval zou uitlokken, en dat deze hiertoe niet bereids was overgegaan, nu toch de teerling geworpen was, pleit niet voor 't krijgsmans-genie van eenen BAKOENIN, die toch zeer goed moest inzien, dat, bij de gesteldheid der gemoederen in Saksen, de uitdrijving der zwakke bezetting den bijval der plattelandsbevolking, — de verschijning van Saksische en Pruisische hulpbenden, de weifeling en afsnijding van bergwerkers en boeren zou ten gevolge hebben. Was de barricade-zucht der muitelingen een geluk voor de zaak der orde; het bleef steeds de vraag, hoe met zoo weinig macht, als nog ter beschikking van de Regeering stond, het oproer te bestrijden: aan insluiten viel niet te denken; zelfs bleek de voorhanden ruitery verre van genoegzaam, om op den 9^{den} Mei den oproerlingen den aftocht te beletten; — tot een bombardement, waartoe trouwens materieel en munitie genoeg voorhanden was, wilde het immer verantwoordelijk Ministerie niet besluiten, hoezeer von WALDERSEE, de aanvoerder der Pruisische troepen, bij zijne komst aanbood, het op zijne eigene verantwoordelijkheid

te doen; bij de hechtheid der gebouwen ware dan ook een bombardement ter waarschuwing slecht aanwendbaar, en had het dus in 't bestaand geval wellicht op eene verwoesting der Oud-Stad moeten uitloopen; — tot eene rechtstreeksche bestorming der barricaden over te gaan, was, zoo al ooit, bij de geringheid der strijdkrachten en de geduchte middelen van tegenstand, insgelijks geenszins raadzaam. Von SCHIRNDING bepaalde zich dan ook tot eene trapswijze overweldiging der binnenstad door opvolgende vermeerstering der gebouwen, en alzoo tot den eigentlichen huizen-oorlog; hij begreep hierbij vooral de beide vleugels te moeten vooruitbrengen, en hiermede gaandeweg eene vooruitschuiving van het centrum te verbinden: alzoo vleide hij zich de oproerlingen allengs te zullen terugdringen, en wellicht bij tijds de noodige versterkingen uit Pruisen te zullen bekomen om hun den terugtocht af te sluiten; 't kwam er slechts op aan, te zorgen, dat de vijand er niet in slaagde door zijne nog zoo zwakke macht heen te boren, of wel de gemeenschap over de Elbe-brug af te snijden.

Met levendig gejuich begroetten de troepen de dag-order van den 3^{den} Mei, waarbij von SCHIRNDING het opperbevel aanvaardde; de zekerheid, dat men eindelijk besloten had met klem te handelen, vervulde het gemoed van Officieren en soldaten met ware geestdrift, en bracht daarentegen een groot deel der Burgerweer aan 't wankelen in haar beroerings-lust. Kolonel DIETRICH liet zelfs, toen men dreigend op de uitlevering van wapens en geschut aandrong, onmiddellijk het arsenaal-plein weder door de troepen bezetten, en de eerst wederstrevende Burgerweer trok af, om zich, en corps ten minsten, niet meer in den strijd te vertoonen. Eene afdeeling Infanterie herstelde tevens de gemeenschap van het Tuighuis met de Brug, en bezette ook de toegangen van voornoemd gebouw, benevens het tusschen Slot en Tuighuis gelegen *Coselsche Paleis*. Ongeveer om 2 uren 's namiddags begon het eigentlijk gevecht;

waarbij de vijand te vergeefs trachtte het *Slot* in brand te steken of te ondermijnen, daar men tegen 't laatste nog bij tijds de hoofdsluis der in de Elbe uitlopende riolen had afgedamd, en alzoo de kelders van het gebouw onder water gezet. Waren de troepen 's morgens alleen in 't bezit van het *Slot*, het aangrenzend *Prinsen-paleis* en 't eigenlijk *Tuighuis*; 's avonds van den 5^{den} waren zij er in geslaagd, op den linker vleugel den geheelen omtrek van het *Tuighuis* met het *Klinisch Instituut* te bezetten, terwijl men op den rechter vleugel de *Stallen* en den *Zwinger* in handen had. Inmiddels had *VON SCHIRNDING* die steeds in de nabijheid der Elbe-brug bleef, vanwaar hij zijne bevelen 't spoedigst naar alle richtingen kon uitzenden, ook de overige gedeelten der stad niet veronachtzaamd, en vooral de beide *Stations* bezet, en de buiten de *Priesnitz*-barrière gelegen kruitmazijnen van sterker bewaking voorzien. Tot nog toe bevond zich toch aldaar, behalve de gewone wacht van 4 onderofficier en 44 man, slechts ongeveer een veertigtal ruiters: alleen door de kloeke houding dezer zoo kleine schaar waren de oproermakers alsnog van eenen bepaalden aanval teruggehouden. Den jongsten Officier nu, Luitenant *VON STRANZKI*, was opgedragen, zich in 't Kruitmazijn te posteeren, om des gevorderd door een pistoolschot zich zelven met vriend en vijand in de lucht te laten springen; hierom was 't den ruiters niet te doen, en zij trokken, ten getale van ettelijke honderden, knarsetandend af. *VON SCHIRNDING* zond er thans langs eenen omweg 4½ Kompagnie Infanterie naar toe, en deze stelden zich bovendien spoedig in verbinding met eene uit *Freiberg* aanrukkende versterking.

Nog vóór 't vallen van den avond, omstreeks 6 uren, rukten trouwens de eerste Pruisische troepen binnen. Had de naar *Berlijn* gezonden Officier moeite gehad zijne bestemming te bereiken; het Saksisch Spoorweg-personeel overlaadde zich met geen geringen smaad door de hindernissen, welke het den Pruisen nopens hun vervoer in den weg legde: gelukkig bezat

VON WALDERSEE de vereischte geestkracht tot onverwijld voortzetting van zijnen marsch, en kwam 't hem slechts op eene vertraging van 5 uren te staan. Met het hem volgend 4ste Bataillon van 't *Alexander-Grenadier-Regiment* liep echter de onwil van 't Spoorweg-personeel zoo hoog, dat het den marsch te voet vervolgen moest. Van *Dresden* uit bewoog *VON WALDERSEE* evenwel spoedig *VON SCHIRNDING*, in dit euvel te voorzien, en zoo doende kwam ook dit Bataillon nog 's middags van den 7^{den} Mei van *Pristewitz* per trein te *Dresden*.

Zondag, 6 Mei, besefte *VON SCHIRNDING* te recht, dat de Voorloopige Regeering alle krachten zou inspannen; en daar *BAKOENIN* het oude Opera-gebouw in brand liet steken, gelukte het den Opperbevelhebber ook niet, op den rechter vleugel eenigen noemwaardigen voortgang te maken, niettegenstaande hij reeds van 's morgens vroeg twee stukken geschut tegen het door buksenschutters bezette *Thurnhaus* in werking had laten brengen, en niettegenstaande het verschijnen der Pruisische troepen in de gevechts-linie even merkbaaren indruk op het gepeupel maakte, als het den moed der troepen verhoogde. In 't centrum poogden de oproerlingen het *Slot* in 't nauw te brengen, door 't in brand steken der achtergelegen woningen, en werkelijk slaagden zij er in, achter en bezijden 't *Prinsen-paleis* eenen brand te doen ontstaan, die slechts met moeite gestuit werd; terwijl zij den toegang van 't *Slot* in de *Schloss*-straat (de *Georgen-thor*) door hunne schoten uit de ramen en van achter de barricaden zoo onveilig maakten, dat men tot eene blindeering dier opening moest overgaan. — Alleen op den linker vleugel werd de strijd meer bepaald ten voordeele der troepen beslist. Vooreerst kregen zij door 't bezetten der *Vrouwenkerk* de noordzijde der *Neu-markt* geheel in hante macht, en konden zij alle krachten richten op de Logementen *Hôtel de Saxe* en *Stadt Rom*, die, als reduits ingericht, de barricaden in 't zuid-oostelijk gedeelte dier markt dekten, en deze laatste tevens zoo goed als geheel beheersch-

ten. Men posteerde hierop 2 stukken vóór de *Vrouwen-kerk*, 1 op den hoek der *Augustus*-straat en 1 op het *Brühlsch Terras* aan den ingang der *Fischer*-straat. Na een hoogst vernielend vuur, gelastte Kolonel von *SICHART* omstreeks twee uren 's namiddags, twee colonnes, elk van ruim 200 man, ter bestorming dier beide Logementen te vormen; deze colonnes slaagden in haar doel, niettegenstaande de oproerlingen uit alle huizen der markt en uit alle daarop uitlopende straten een allerhevigst kruisvuur op haar richtten. Nu viel 't ook niet moeilijk de verdere deelen der markt te bezetten, en door de *Moritz*- en *Binnen Pirna*-straten de hand te reiken aan den uitersten linker vleugel, waar men door de *Kleine Schieß*-straat had trachten vooruit te dringen. — Over 't geheel genomen was alzoo de uitslag op den 2^{den} dag van den eigenlijk kamp zeer gunstig te achten voor de troepen; en de ondervonden tegenspoed maakte zelfs zoo diepen indruk op de muitelingen, dat zij zich sedert geheel op het defensieve hielden, doch dan ook elk aangevallen punt op het hardnekkigst verdedigden.

Op den 7^{den} hervatte Kolonel *FREDERICI* de vijandelikheden te 4 uren 's morgens, na in den nacht bij verrassing het Koninklijk *Wasch*-huis bezet, en zich van daaruit eenen weg tot de *Munt* gebaad te hebben. Met 2 twaalponderen en 2 zesponders bestookte hij thans de barricade aan het *Thurmhaus*, en liet haar voorts door eene Kompagnie Pruisen bestormen. Nadat zulks, niet zonder verlies, gelukt was, braken de Pionniers het *Thurmhaus* zelf open, en werd ook dit bezet, waarop men met kracht het vuur uit de *Post*, de *Spiegel*fabriek en 't zoogenaamde *Engelsche Huis*, over 't *Wilsdruffer*-plein beantwoorden kon. Nog in den loop van den morgen vielen nu op den uitersten rechter vleugel 't *Paleis van Prins Max* en de *Oranjerie* den troepen in handen; terwijl deze omstreeks half twaalf ook de meer bij 't centrum gelegen *Sophia-kerk* overweldigden, vanwaar zij op de *Spiegel*fabriek, het *Engelsche Huis* en de tusschen-

gelegen barricade een levendig vuur onderhielden, maar tevens niet minder aan 's vijands vuur waren blootgesteld. Het bezit der fabriek was alzoo van 't hoogste belang, en omstreeks half vijf slaagde men ook in hare vermeerstering, en waren de muitelingen genoopt, zich op dien vleugel geheel in en achter de oostelijke en zuidoostelijke gebouwen van 't *Wilsdruffer*-plein terug te trekken. Het *Engelsche Huis* en de *Post* bleven in hunne handen, en evenzoo de zuidelijke huizenrij der *Grosze Bruder*-straat; weshalve de *Sophia-kerk* dan ook gedurende den nacht met zorg geblindeed en door traversen gedekt werd. — In 't centrum mislukte het in brand-steken der *Hof-Conditorei*, en slaagden de troepen er in, den *Taschen-berg* en de *Sporer*-straat te bezetten; waardoor het *Slot* geheel buiten gevaar geraakte. — Op den linker vleugel rukte men, van de *Neu-markt* uit, naar verschillende kanten voorwaarts, en bezette men ook op nieuw een niet onaanzienlijk gedeelte der stad. Hierbij leden echter de troepen nog al verliezen, en niet geheel buiten eigen schuld, daar zij in de *Frauen*-straat den grondregel veronachtzaamden, te gelijker tijd en gelijkmatig langs beide kanten eener straat op te rukken en dier huizen te bezetten; en zij zich in de *Schuster*-steeg aan eene vrij zorgeloze rust overgaven: in beide gevallen werd een Officier het slachtoffer.

Het Ministerie en de Opperbevelhebber waren echter thans bereids zoo volkomen van eenen goeden uitslag verzekerd, dat zij niet schroomden nog te 5 uren 's namiddags 2 Kompagnieën Infanterie per spoorrein naar Leipzig terug te zenden, waar men ernstige onlusten duchtte. Onder de opstandelingen begon daarentegen ontmoediging te heerschen, en bereids verlieten eenige hunner benden de stad, onder voorwendsel de in aantocht zijnde ruitery in 't gemoet te gaan; en deze ontmoediging werd des te grooter, daar de soldaten het er niet op gezet hadden, veel kwartier te geven.

Op den 4^{den} dag des gevechts bepaalden de

troepen zich tot eene geringe uitbreiding in 't centrum en op den linker vleugel; von SCHIANDING was thans er meer op bedacht, de noodige troepen ter insluiting der *Oud-stad* te verzamelen, daar hij zeer wel beseftte, dat de raddraaijers het niet tot het uiterste zouden laten komen, en hij ten anderen door te snel voortdringen de muitelingen wellicht in massa en nog in tamelijke orde zou doen aftrekken, om den kamp in 't gebergte voort te zetten. 't Ging dan ook, zoo als hij dacht; op den 9^{den} werd het vooruitdringen der troepen meer een opvolgend bezetten van alle belangrijke punten, en reeds vóór den middag kon de Ruitèrij tot het vervolgen der vluchtende muiterbenden in de omstreken der stad overgaan: 't spreekt echter van zelf, dat de raddraaijers zich bereids vroeger uit de voeten gemaakt hadden. Deze waren er echter op uit, eerst in Freiberg, en later in Chemnitz eene nieuwe kans te wagen; doch te vergeefs: HEUBNER en BAGOENIN werden zelfs gevangen genomen, en alleen TZSCHIRNER ontkwam; TODT had zich reeds vroeger verwijderd, om, als hij zeide, hulptroepen uit Frankfort te halen, en HEINZE had zich op den 8sten waarschijnlijk met voordacht laten gevangen nemen, in de hoop door te geven inlichtingen op vergiffenis te kunnen rekenen.

Allengs was het aantal Pruisische troepen aanzienlijk versterkt geworden; den Pruisischen Luitenant-Generaal von HOLLEBEN werd hierop het bevel over de gezamentlijke troepen ter dekking van het Rijk, — den Saksischen Luitenant-Generaal von SCHIANDING daarentegen bleef het bevel over de gezamentlijke troepen ter beveiliging der hoofdstad opgedragen.

Het verlies der Pruisische troepen bedroeg aan dooden, 2 Officieren en 6 man, — aan gekwetsten, 38 man, waarvan 4 later overleed; dat der Saksische beliep aan dooden, 2 Officieren en 20 man, — aan gekwetsten, 7 Officieren en 57 man, waarvan later 3 aan hunne wonden stierven. Het verlies der oproerlingen laat zich bezwaarlijk anders dan bij benadering begrooten:

men kan het echter veilig op 250 dooden en even zoo veel gekwetsten rekenen. Buitendien geraakten er kleine 400 in gevangenschap.

Mét onze opmerkingen kunnen wij kort zijn: der geestkracht van von SCHIANDING, den moed der troepen komt allen lof toe; de ingeslagen weg ter bestrijding der oproerlingen schijnt ons de eenig mogelijke; de verpleging der troepen liet niets te wenschen overig. Daarentegen viel het te bejammeren, dat men niet eer er toe overging, het opperbevel aan von SCHIANDING op te dragen, en den muitelingen alzo den tijd liet, zich krachtadig te versterken. Dier zonderlinge hardnekkigheid in de verweering bij onverklaarbare slaauwheid in 't offensieve werd door ons reeds opgemerkt; terwijl het elken lezer bereids zal zijn in 't oog gesprongen, van hoeveel belang het in dezen opzichte is, dat de spoorwegen den Staat toebehooren. Dat eindelijk de soldaten weinig gezind waren kwartier te geven, was voornamelijk te wijten aan de houding, door overheden en rechtbanken sedert 1848 aangenomen, om na 't verzwinden van het gevaar de gevangenen zoo veel mogelijk door oogluiking of vrijspraak in vrijheid te stellen, waardoor de troepen meermalen dezelfde op moord beluste bestrijders tegen over zich kregen. — Nopens de bijzonderheden van den kamp valt te letten op de onafgebroken vermenging der Pruisische en Saksische troepen, die, verordend om op alle punten partij te trekken van de voordeelen der *Zundnadel*-geweeren, waarmede de Pruisen gewapend waren, uitmuntend op den geest der troepen door opwekking van den najver werkte. Dat men op de *Neu-markt* door 't bestormen der beide Logementen afweek van den algemeenen regel, om na vermeestering van eenig hoekhuis uitsluitend voort te dringen door het doorbreken der belendende woningen, laat zich billijken; minder, dat men niet altijd gelijkmatig langs beide kanten eener straat voortschreed, — niet

immer gedurende den rusttijd op eene behoorlijke veiligheids-dienst in de huizen zelve verdracht was, — en ook wel eens verzuimde, aan de troepen, zelfs aan de reserven, gedekte opstellingen in een of ander daartoe geëigend gebouw te geven, waardoor zij wel eens noodeloos werden afgemat. Ook maakte men bij het doorbreken der huizen wellicht te weinig van kruitzakken gebruik, en was men er niet genoeg op uit, bij nacht door verrassing een of ander voor den volgenden aanval wenschelijk punt te bezetten. Wijselijk daarentegen vermeed de Saksische Regeering, hare troepen door eene *ontijdige*, uit wantrouwen voortspruitende consignering binnen de Kazernen te ontstemmen. De Burgerweer te onthouden en te ontwapenen lag buiten de macht van het Ministerie; dier houding bewijst echter volkomen de gegrondheid van het antwoord van den Generaal GEMEAU, die gevraagd, met hoeveel troepen hij Lyon in rust kon houden, kortaf zeide: «met 30,000 als de Nationale Garde onder de wapens komt; anders met 40,000.» En zulks zal wel overal het geval zijn.

Breslau in Mei 1849.

Met de verwezentlijking der staatsregeling der Frankforter Professoren tot uithangbord, poogden de leiders der Republikeinsche factie in Mei 1849 insgelijks in Breslau een oproer te bewerken; welks slagen, in vereeniging met de gelijktijdige pogingen te Dresden enz., den weg tot het in waarheid beoogde doel wel verder banen zou. Zondag, 6 Mei, vonden er dan ook, na 't houden eener in de open lucht verboden, maar toen naar eene overdekte ruimte verplaatste volksvergadering, onrustige bewegingen plaats, die zelfs op enkele punten tot pogingen ter barricaden-bouw oversloegen; de tusschenkomst der gewapende macht, die daarbij van haar schietgeweer gebruik maakte, beteugelde evenwel dezen beroerings-lust zonder moeite. Algemeen verwachtte men echter tegen den volgenden dag nieuwe pogingen en heftiger tegen-

stand der oproerkraaijers, niettegenstaande de ontbonden maar nog van wapens voorziene Burgerweer zich op den eersten dag geenszins rechtstreeks voor hen partij gesteld had.

De bezetting beliep in deze stad van ruim 90,000 inwoners in 't geheel 5 Bataillons Infanterie, 3 Kompagnieën Jagers, 3 Eskadrons Kavallerie, 18 stukken geschut en 4 detachement Pionniers, samen ongeveer 5,000 man, met Kolonel Graaf MONTS tot aanvoerder. Na eene bereids voor geruimen tijd uitgevaardigde indeelings-rol, die thans slechts in enkele bijzonderheden gewijzigd werd, namen de troepen op den 7^{den}, 's namiddags te 4 uren, de volgende stelling in: 4 Bat. Inf., 8 stukken geschut en de Pionniers op den *Bürgerwerder*, een eiland, dat de voornaamste militaire inrichtingen bevat. De Oder-brug werd met piketten en geschut bezet, — de gemeenschap met de *Viehweide* door eene schipbrug verzekerd, tot wier bediening de Pionniers gebezigd werden. Alle overige op den rechter Oder-oever gelegen stadswijken, en evenzoo het Sand- en de kleinere Oder-eilanden, bleven onbezet.

Op den linker Oder-oever bezette het grootst gedeelte der troepen, dat buiten de stadgracht bleef, de defilés of toegangs-punten daarover, en wel: 4 Bat. Inf., 2 Pelotons Kav. en 2 stukken de plaats bij de *Konings-brug*; — 4 Komp. Inf. en 3 Pelotons Kav. de *Kazerne* der Kurassiers; — 4 Bat. Inf., 4 Esk. Kav. en 4 stukken het *Tauënzien*-plein als hoofd-reserve, waarvan 2 stukken en 1 Komp. Inf. aan de brug bij de *Schweidnitzer-poort*; — 4 Komp. Inf., 4 Peloton Jagers, 4 Peloton Kav. en 2 stukken aan de *Taschen-brug*; — 2 Komp. Inf., 2 Pelotons Kav. en 2 stukken aan de brug bij de *Ohlauer-poort*. De brug naar de *Houtmarkt*, de kleinere loopbruggen en de sluisweeren werden door zwakkere piketten bezet; de Spoorwegstations daarentegen geheel uit het oog verloren! Eerst tegen den morgen na den afloop van het gevecht werden er zwakke afdeelingen troepen naar toe gezonden.

In 't binnenste der stad hadden de volgende gebouwen en pleinen bezetting: het *Burgt-veld* met zijn Tuighuis en Kazerne, 3 Komp. Inf.; — het *Koninklijk Paleis*, 4 Komp. Inf., waarvan 1 Peloton gedetacheerd naar het *Blücher-plein* ter verbinding met de Hoofdwacht op den *Ring*; — het *Exercitie-plein*, 1 Komp. Jagers als reserve; — het *Gouvernements-gebouw (Generaal Commando)* en *Standen-huis*, 4½ Komp. Jagers; — het *Politie-hoofdgebouw* en diens omtrek, 4 Komp. Inf.; — het *Stads-Regeerings-gebouw* met *Bank en Post*, 4 Komp. Inf. — Buitendien bleven alle Kazernen enz. bezet, en de Poortwachten werden, even als de Hoofdwacht, aanzienlijk versterkt. De bevelvoerende Kolonel vestigde zich in het *Gouvernements-gebouw*. De straten der binnenstad bleven tamelijk vol menschen, daar zulks geenszins verboden was; eerst om half vijf 's namiddags trouwens kwam er bericht, dat men in den noordoostelijken omtrek van den *Ring* aan het opwerpen van barricaden begon. Tegen half zes kregen de berichten nog ernstiger aanzien, doch eerst om half zeven, nadat op de troepen nabij het *Politie-hoofdgebouw*, die den barricaden-bouw wilden beletten, met steenen geworpen was, en deze vuur gegeven hadden, liet de bevelvoerende Kolonel uit de Reserve ondersteunings-troepen de stad binnenrukken, en dit voorloopig ter verkenning en zuivering van den *Ring*. Onder leiding van eenen Staf-officier hielden zich 4 Komp. Inf. en 2 Pelotons Kav. met deze taak onledig; hierbij togen zij de *Schweidnitzer*-straat tot aan de *Junkern*-straat door, en verdeelden zich toen derwijze, dat 1 Sectie Inf. rechtstreeks verder toog, de 3 andere daarentegen de aan den hoek der *Ohlauër*-straat opgeworpen barricade door de *Junkern*-straat en over de *Shuh*-brug omtrokken en in den rug aanvielen. Zij werd zonder tegenstand genomen en opgeruimd. De Kaval-lerie bleef alsnu op den *Ring*, om dezen zuiver te houden; de Infanterie daarentegen ageerde tegen de barricaden in de *Ohlauër*-straat, waar-
toe haar 1 Komp. Jagers uit het *Gouvernements-*

gebouw tot bijstand achterna gezonden was. Bij den aanval op de barricade aan den hoek der *Ohlauër*-straat en *Shuh*-brug werd op de troepen geschoten uit het hoekhuis ('t Logement het *Blaauwe Hert*, dat schier alleen door Polen bezocht werd), waardoor 1 man sneuvelde; de troepen beantwoordden dit vuur met klem, namen de barricade en bestormden het hoekhuis, waarbij zij ieder, die hun verdacht voorkwam, als gevangen behandelden.

Gelijktijdig met dit gevecht ageerde de bezetting der *Politie-wijk* tegen de aldaar van verschillende hoeken der *Schmiede*-brug opgeworpen barricaden, die trouwens meerendeels slechts door 't werpen met dakpannen verdedigd werden, en tegen vuurwapens geenszins bestand bleken. Zij werden alle spoedig genomen en opgeruimd.

Een derde levendiger gevecht vond in de *Nicolai*- en *Reusche*-straten tusschen 8 en 10 uren 's avonds plaats. De aldaar aan den hoek der *Büttner*-straat opgeworpen barricaden werden, vooral in de *Nicolai*-straat, uit een hoog hoekhuis door wélgericht vuur verdedigd. Na 't einde van den strijd in de *Ohlauër*-straat rukten daartegen de aldaar beschikbaar geworden troepen, waaronder ook Jagers, in front op. Ook 1 Kompagnie, die van de *Ohlauër*-poort naar den *Ring* was gemarscheerd, nam daaraan deel, daar zij langs de *Reusche*-straat oprukte, de barricade aldaar nam en opruimde, en voorts het voornoemde punt in de flank aanviel. In den rug werden deze barricaden bovendien van den kant der *Konings-brug* door 1 Komp. aangetast; terwijl eindelijk nog 1 Komp. van den *Bürgerwerder* over de *Oder*-brug ontboden was, en op den *Ring* in reserve staan bleef. Na lang vuren op de huizen werd de barricade in de *Nicolai*-straat door den rug-aanval vermeersterd; het hoekhuis werd opengebroken en doorzocht, en hierbij verscheidene gevangenen gemaakt. — De in dit gevecht gebezigde troepen verloren 7 man, waarvan 2 dood. — Deze stadswijk bleef voortaan rustig.

Het vierde en meest belangrijk gevecht was inmiddels in de *Ohlauer*-straat aan de brug over de Ohlau en hier omtrek aangevangen; hier was aan den hoek van de *Weintrauhens*-steeg nog laat eene barricade opgeworpen, terwijl andere barricades de aldaar zeer naauwe en bochtige zijstegen, alsmede de *Grüne-Baum*-brug naar den kant der Post, versperden. De verdedigers hadden hunne wapening door 't openbreken en plunderen van een zwaardvegerswinkeltje voltooid. — Hiertegen nu rukten de troepen als volgt op: de aan den *Bürgerwerder* gekomen Kompagnie van den *Ring* uit, 1 Komp. Jagers als reserve, 1 Peloton van de bezetting der brug aan de *Ohlauer*-poort in den rug, en opvolgend 2 Pelotons van de bezetting der *Taschen*-brug in de flank. — De laatstgenoemde afdeelingen moesten wegens het levendig vuur, waarmee zij in de *Taschen*-straat uit de huizen begroet werden, terugkeeren; maar de aanval der eersten slaagde ten laatste. Tevens werden alle op de *Grüne-Baum*-brug aanlopende zijstegen door gepast omtrekken der Jagers bezet, daar men er door de achterhuizen in doordrong; de barricaden werden opgeruimd en de verdachte huizen doorzocht. De troepen verloren hierbij in 't geheel 13 man, waarvan 4 dood (2 Officieren); ook onder de zwaar gekwetsten bevond zich 1 Officier. Even na middernacht was ook dit gevecht afgelopen en de rust in dien omtrek hersteld, terwijl de huiszoekingen nog voortduurden.

Daarentegen kreeg men bericht, dat zich in de zoogenaamde *Sichdichfür*, tegen over den *Koopmans-toren*, gewapenden verzamelden. Uit de reserve van het *Tauenzien*-plein trok er 1 Kompagnie Jagers naar toe; deze vond de deuren versperd, en werd met een levendig vuur begroet, doch nam toch door aanvallen in front en rug, met verlies van 2 gekwetsten, dit loocaal in bezit.

Hiermede eindigde het gansche straten-gevecht. Een zware regen hielp de straten van nieuwigierigen en kwaadwilligen schoon houden; de

rust werd verder niet gestoord, en nadat de troepen tot half vijf 's morgens in de het laatst door hen ingenomen stellingen gebleven waren, werden zij teruggetrokken, om in den loop des dags onder afkondiging van den staat van beleg eene nieuwe stelling in te nemen, te welken einde nog ongeveer 700 man Infanterie en 2 Eskadrons Kavallerie de bezetting versterkten.

Het gezamenlijk verlies der troepen bedroeg: aan dooden, 2 Officieren, 2 onder-officieren en 2 man; aan gekwetsten, 1 Officier, 3 onder-officieren en 14 man. Van de oproerlingen waren er vijf dagen later 12 als dood en 47 als gekwetst bij de politie aangegeven. — Geschut werd niet gebezigd, en evenmin de Pionniers. De manschappen waren met 60 patronen per hoofd en met brood voorzien; na den afloop des gevechts werden hun ook door de ingezetenen bereidvaardig ververschingen uitgereikt. De politie en gendarmerie waren gedurende het gevecht zeer bedrijvig en van groot nut, om de met de plaatselijke gelegenheid niet overal bekende troepen te oriënteren, en deze op de gevaren opmerksaam te maken. — De barricaden verdienden naauw dezen naam; eenige saamgesleepte zerken, een paar omgeworpen postwagens, schaars ook eenige opgebroken bestrating of wat puin versperde gebrekkig den doortocht voor paarden en colonnes, en waren na de overweldiging meest in weinige minuten opgeruimd. Een ontwerp voor hier aanleg heeft men niet kunnen opmerken; de verdediging geschiedde slechts door de heffe des volks, dat zich daartoe van verscheidene burger-geweeren had meester gemaakt, en dit wel nooit rechtstreeks, maar alleen door werpen en schieten van daken en uit ramen. — De geest der vechtende troepen kon niet beter zijn. Sedert lang verbitterd tegen den door het wankelmoedig gedrag der Hooge Regeering steeds toenemenden overmoed der anarchisten, vervulden zij de plichten van hun beroep met eenen ijver, dien de bedachtzaamheid der aanvoerders dikwerf matigen moest, om der verraderlijke en moord-

lustige tegenpartij nog niet meer offers prijs te geven. Diens ondanks werden de banden der gehoorzaamheid te midden van 't gevecht echter nergens losgereten, en menschelijkheid en verschooningszucht heerschten overal, waar zij pasten; ja, zelfs meermalen nog elders, want er werden verscheidene gevangenen met de wapens in de hand opgebracht. Welk voorbeeld den manschappen door de Officiëren gegeven werd, toont de verlies-opgave.

De opmerkingen, die zich den Duitschen schrijver als ooggetuige van den kamp om zoo te spreken opdrongen, bevestigden in 't werkdadige volkomen de in het tweede gedeelte van dit geschrift te ontwikkelen algemeene theorie van het stratengevecht. Voornamelijk met betrekking tot het bestaand geval scheen het hem toe, als of de verkregen gunstige uitkomst geene vooruit te berekenen was, en daarom de gebezigde methode dan ook geenszins regtvaardigt. De staat van beleg werd eerst *post festum* afgekondigd, en alzoo het eerste optreden der troepen door geenerlei politieke politie-voorbereidsele ondersteund. Bij zoo ongunstige omstandigheden had men de ten vollen bewezen slaauwheid en isoleering der oproermakers noodig, om aan de trouwens met geestkracht bezielde militaire overheden met het voorhanden geringe troepen-aantal de zegepraal mogelijk te maken. Wie zou echter den graad van slaauwheid en sympathie, die den tegenstand te beurt kan vallen, zoo naauwkeurig berekenen willen, om daarop eene van alle regels afwijkende methode te vestigen? Er was op lang na geen Parijsch; er was slechts eenig Dresdensch gepeupel, eene iets sterker ophooping van vreemde landloopers, de dronken toevloed van verwaasd landvolk noodig, om den uitslag van 't gevecht meer dan twijfelachtig te maken. — Ook het rekken van den strijd na 't invallen der duisternis schijnt niet te billijken. Wil men den kamp toch aanvaarden — en na 't zoo gelukkig *fait*

accompli zegt ieder regtschapen burger van Breslau er den Graaf MOYRS den levendigsten dank voor — zoo had het ook twee uren vroeger kunnen geschieden, wanneer de zaak vermoedelijk vóór 't invallen der donkerte volbracht en de verliezen verminderd zouden zijn. Anders ware het wellicht raadzamer geweest, de troepen gedurende den nacht eene uitsluitende verdedigings-stelling te laten nemen, waartoe de plaatselijke gelegenheid zich buitengemeen vlijt, — uit de naaste bezettingen aanzienlijke versterkingen te ontbieden, — en daags daaraan eenen het oproer niet alleen beteugelenden, maar het addernest vernielenden kamp te voeren. — Tegen over eene behaalde overwinning heeft eene gisping weinig kans op hijval; hier echter mag men zich gerust op het bezadigd oordeel aller deskundigen beroepen.

Wat de bijzonderheden van den strijd aangaat, zoo mist men allerlei doeltreffende voorbereidsele. Het ontbrak zoo wel aan Pionniers (die in de nabijheid waren, maar niet te rechter tijd ontboden werden) als aan *geschikte* gereedschappen enz. bij de Infanterie; even min had men hierbij behoorlijke verordeningen ten aanzien van het dragen der spaden, houweelen enz. genomen, en op lantaarns tot het doorzoeken der huizen scheen niet gerekend. — Bij de afzonderlijke gevechten was niemand te vinden, wien het bevel te dier plaatse was opgedragen; maar het samenwerken van verschillende afdeelingen tegen hetzelfde aanvals-object geschiedde geheel willekeurig en toevallig, en miste dien ten gevolge somwijlen overeenstemming. — Als altijd geschieden ook hier te veel ongedekte aanvallen op de barricaden, en schier nooit zag men tirailleurs aan de ramen van bestormde huizen. De Infanterie schoot zeer veel, dikwerf zonder zichtbaar doel; de Jagers echter onderscheidden zich door een meer omzichtig handelen. Geschut tegen de barricaden te bezigen was wel bij zoo erbarmelijke samenflansingen niet doorgaans noodig; maar nu en dan zou een kern- en kartetsschot door de lange rechte straten

dier ontruiming van de verdachte volkshoopen, welke de troepen steeds aan de hielen kleefden, sneller en beter hebben te weeg gebracht, dan duizend waarschuwingen en proclamaties. — Al deze misslagen zouden grootendeels verzwinden, wanneer het straatgevecht, als behoorde, een onderwerp van studie en onderricht voor elk Officier ware, en onderofficieren en soldaten er tevens op het terrein zelf in geoefend werden. — Ten slotte zij hier nog opgemerkt, dat het op de troepen zeer nadeelig werkte, steeds de schitterende gazverlichting der straten voor oogen te hebben, terwijl alle ramen donker waren,

en de op sluipmoord beluste oproerlingen uit deze donkerte hunne wapens met tamelijke gerustheid afschoten. — Overal, waar troepen eene straat doortrekken, moest de kreet: «*licht aan de ramen!*» worden aangeheven, door schotten in de donker blijvende ondersteund, terwijl de eigentlijke straatverlichting diende te worden uitgedoofd. Gaan er proclamaties vooraf, zoo moeten ook te dezen aanzien politie-voorschriften gegeven worden.

(Wordt vervolgd.)

G. K. Hz.

GEDENKWAARDIGE TAFEREELEN

UIT

DEN OORLOG OP JAVA,

VAN

1825 TOT 1850.

Bewerkt naar de beste schrijvers en de nagelatene papieren van Z. Exc. den Luitenant-Generaal Baron MERKUS DE KOCK.

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

(Vervolg van N°. 12, 2de Serie, 2de Deel.)

IX.

KRIJGSVERRICHTINGEN IN BANJOEMAAS EN TEN ZUIDEN VAN PEKALONGANG.

Alvorens het verhaal der gebeurtenissen in 1826 te vervolgen, behooren wij den lezer te melden wat er gedurende den regen-tijd door de HH. CLEERENS en HOLMBERG DE BECKFELDT verrigt werd, zelfs dienen wij hen nogmaals op een oorlogstoneel

te brengen wat hem tot nu toe vreemd bleef.

Toen CLEERENS zich in het laatst van September met DE BAST en HOLMBERG DE BECKFELDT naar het zuiden begaf, werd hij als kommandant der troepen in Pekalongang en Tegal, voorloopig vervangen door den luitenant-kolonel DIELL, die te Serang kwam post vatten. Deze had ter plaatse waar hij zich bevond, behalve door

eenige kleine ongeregeldheden en strooperijen, weinig last van de opstandelingen, zoodat hij ten gevolge der ongunstige berigten en der menigvuldige aanvragen om hulp welke hem van de trouw gebleven regenten uit Banjoemaas gewerden, tot eene voorwaartsche beweging besloot. Hij liet den adsistent-resident TITSING met een barissan te Serang achter, detacheerde den luitenant CARTERET met 22 man infanterie en een 1er te Batoor en bevond zich den 18^{den} October te Banjoemaas, aan het hoofd van 150 geweren, 28 Djajang-Sekars en twee ligte veldstukken (1er). De Tommongong van Banjoemaas verzamelde terstond een uitgelezen barissan van 500 koppen, en stelde zich daarmede onder zijne bevelen; hij werd den 23sten te Kalidjering, nog versterkt door den regent van Aijag met 200 koppen en stond den 27sten met zijne vereenigde magt bij Remodjati-Negoro, na in een aantal kleine gevechten en over eene menigte van moeilijkheden gezegevierd te hebben. Op het berigt dat de pangerang SOERIO-ADMOLJO, zoon van DIEPO-NEGORO, in de nabijheid was, wisten de regenten van Banjoemaas en Aijag zijne magt nog met ruim 500 man te vermeerderen, en des morgens van den 28sten zag hij den 2000 man sterken vijand opdagen en met 8 ijzeren lilla's zijne legerplaats naderen. Het bivak van DIELL besloeg eene vrij groote uitgestrektheid en leunde regts en links aan eene dessa, doch te zwak zijnde tot het verdedigen dier dessa's, liet hij ze in den brand steken, ten einde er niet uit verontrust te worden. Hij stelde zijne troepen in slagorde, en deed den vijand zoodra hij

nabij genoeg gekomen was, hevig uit het kanon beschieten; de Heer G. F. KOCH, adjunct-directeur der meeting, die het bevel had over het geschut, bragt den opstandelingen veel schade toe. De vijand maakte niet te min zijne geliefkoosde beweging, bragt de beide vleugels vooruit en beproefde de onzen te omsingelen. DIELL dit ziende, liet den linker aanvallen door den sergeant BERNARD met 20 man infanterie, 6 Djajang-Sekars en eenig volk van Banjoemaas, en hij-zelf wierp zich op den regter met de rest der infanterie en ruitery, terwijl des vijands midden door het geschut in bedwang werd gehouden. Kort duurde de tegenstand; de opstandelingen werden overhoop geworpen, op de vlugt gedreven en hevig vervolgd door de luitnants HORN der infanterie en MIXA der Djajang-Sekars; zij lieten 50 dooden, eene lilla, een regents-paijong en een aantal pieken en krissen op het slagveld achter.

Na deze overwinning kwam een aantal Solo-sche demangs zich bij DIELL gevoegen; zij hingen een donker tafereel op van de geweldenarijen en wreedheden waaraan SOERIO-ADMOLJO zich had overgegeven gedurende den tijd dat hij zich in die oorden heer en meester waande. Zeventien Soerakarta-sche distrikten waren door hem afgeloopen en uitgeplunderd, en de hoofden dier distrikten hadden zich — reddende wat zij konden redden — ruim 14 dagen lang in bosschen en wildernissen moeten verschuilen.

Deze handelingen des vijands spoorden DIELL nog te meer aan hem te vervolgen en zoo mogelijk nogmaals eene nederlaag te doen ondergaan. Den 1sten November

had hij hem ingehaald bij Kedawong, gelegen over Keboemen, aan de Kali Loe-hoelo.

SOERIO-ADMOLJO hield stand en ging zelfs tot den aanval over; zijne poging was echter eene wanhopige; op vijf verschillende punten tastte hij de onzen aan, doch werd overal afgewezen en andermaal deerlijk geslagen. De vervolging die aan de regenten van Banjoemaas en Aijag werd opgedragen, was zeer hevig en geschiedde met zooveel verbittering, dat twee vijandelijke Tommongongs, wier paarden hen niet snel genoeg door de sawah's konden voeren, deze dieren in de handen der onzen lieten en hunne vlugt te voet voortzetten.

DIELL vervolgde zijnen togt in eene oostelijke rigting tot Wedie in Bagleen, maar het was er ver af dat de vijand het achter hem gelegen terrein geheel had verlaten. Onder verschillende hoofden zwierven daar nog een aantal benden rond, zoodat hij tot eene rugwaartsche beweging besloot, vooral ten einde de schatten van Karang-Bolong voor den Nederlandschen Staat te bewaren. De oogst der vogelnesten, die aldaar op de klippen zoo overvloedig gevonden worden, moest nog geschieden, en de rijke opbrengst daarvan meende hij niet aan den vijand te mogen prijs geven. Den 6^{den} November stond hij daar in eene gunstige stelling, waarin hij niettemin aanhoudend verontrüst werd en waaruit hij zich menigmaal dan her- dan derwaarts moest begeven om den vijand op te zoeken en te verdrijven. — De groote moeilijkheden die hij ondervond bij het voorzien in het onderhoud zijner troepen, was

echter het gewigtigste bezwaar wat zich tegen een lang verblijf te Karang-Bolong verzette. De velden in den omtrek lagen onbebouwd en de dorpen waren uitgeplunderd en verbrand, zoodat men zich met slecht en ontoereikend voedsel moest behelpen. Dit, gepaard aan den reeds bijna voortdurend nederstroomenden regen en de geleden vermoeijenissen, had den nadeeligsten invloed op de gezondheid zijner troepen; den 11^{den} telde hij onder zijne geregelde infanterie nog slechts 70 gezonden, en de hulpstroepen die oneindig meer belang stelden in de veiligheid hunner eigene haardsteden, dan in het behoud der vogelnesten, smolten dagelijks, doordien zij zich in stilte verwijderden. Het was aan DIELL derhalve weldra onmogelijk de drie engten waaruit hij aanhoudend bestookt werd, voldoende te bewaken, en daar hij reeds meermalen van de hagechelijke omstandigheden waarin hij zich bevond, had kennis gegeven en geene versterking zag opdagen — die men hem trouwens ook onmogelijk kon geven — besloot hij naar Banjoemaas op te breken. Daár behoefde hij althans geen gebrek te lijden en hij kon er nuttig zijn, terwijl zijne geheele magt te Karang-Bolong onvermijdelijk te gronde moest gaan, en zijn doel toch niet bereikt zou worden.

Den 15^{den} brak hij op, maar te Banjoemaas vernam hij met zekerheid en kon hij zich overtuigen dat de geheele landstreek tusschen hem en het Ledoksche, waar CLEERENS weder stond, zoodanig met opstandelingen overstroemd was, dat hij voor het overstelpen zijner dagelijks krimpende magt beducht moest worden. Hij

liet derhalve de regenten van Banjoemaas en Aijag ter beveiliging van hun eigen gebied achter, en trok met de rest zijner magt al vechtende over Poerwo-Negoro naar Segaloe, aan de rivier Seraijoe, waar hij zich meer in de nabijheid van CLEERENS bevond. Hier kwam hij den 20sten aan, en meende er zich voorloopig te blijven ophouden, maar in dit gedeelte van Java, wat eveneens tot de gemengde vorstenlanden behoorde, wisten de opstandelingen, die destijds op alle overige punten het onderspit dolven, door verschillende middelen van geweld, ook de goedgezinden en zelfs de onderdanen van Solo te dwingen zich met hen te vereenigen. De vijand was dien ten gevolge niet alleen rondom DIELL, maar ook in Gowong en Ledok zoo overmchtig, dat zijne vereeniging met CLEERENS, waartoe intusschen reeds bevelen gegeven waren, zoodra mogelijk volbragt diende te worden. Ieder afzonderlijk waren zij te zwak iets degelijks te ondernemen, maar vereenigd konden zij althans de grenzen van Pekalongang beschutten en den vijand welligt van daar naar het zuiden terugdringen.

CLEERENS was onmiddellijk na zijne terugkomst uit Bagleen (1) begonnen eene nieuwe kolonne zamen te stellen; zijne zieken gingen in de hospitalen eene goede verpleging genieten, en in hunne plaats trok hij tot zich wat er in Pekalongang nog aan geregelde troepen beschikbaar was; de hulpbenden werden naar hunne haardsteden gezonden en tot de oprigting van nieuwe barissans overgegaan, zoodat hij

reeds op den 1sten November eene geringe magt te Serang rondom zich vereenigd had. Maar gedurende zijne afwezigheid waren de zaken hier zoodanig van aanzien veranderd, dat er met eene geringe magt niets viel uit te rigten. Hij moest zich dan ook bepalen tot het bezet houden der voornaamste passen die toegang tot Pekalongang gaven en tot de lijdelijke verdediging van het punt waar hij gevestigd was. Deze gedwongen werkeloosheid deed evenwel den overmoed des vijands nog toenemen, maakte het terugtrekken van DIELL voor diens eigene veiligheid meer en meer noodzakelijk, en voor zijne samenwerking met CLEERENS tot het doen veranderen der oorlogskans, meer en meer gewenscht. Herhaaldelijk was reeds aan eerstgenoemden het bevel gezonden zich weder bij CLEERENS aan te sluiten, maar deze bevelen waren hem aanvankelijk niet geworden en vonden hem daarna te Segalvo in de onmogelijkheid ze met den vereischten spoed op te volgen. — CLEERENS had een detachement te Worowarie, voorwaarts van de engte, gevormd door de bergen Sendoro en Dieng, wat, onder de bevelen van kapitein MICHELS, de wegen naar Karang-Kobar en Batoor gadesloeg en slechts 40 infanteristen en een zwakke barissan sterk was; behalve dit had hij niet meer ter zijner beschikking dan 92 man infanterie, waaronder 40 flankeurs begrepen waren; 120 man hulptroepen van Batang en Pekalongang, waarbij 50 geweren; 18 Djajang-Sekars onder den luitenant LE JOLLE; 2 metalen 1re en 5 lilla's.

Met dit weinige had hij een even uitgestrekt gebied te beveiligen als de veel

(1) Zie het IVe Hoofdstuk.

sterkere magt die zich in Kadoe bevond, en echter durfde hij zich niet buiten zijn kampement van Serang begeven, eer hij voor goed kon voorwaarts rukken; hij kon niets achterlaten om het te beschermen, en de vijand, die hem van de bergen gadesloeg, zou niet verzuimen de gebouwen in brand te steken die hem zoo noodig waren tot huisvesting zijner troepen.

Toen hij eindelijk vernam dat DIELL in persoon ziek en met slechts 40 gezonde militairen naar Karang-Kobar in aantogt was, besloot hij zich in beweging te stellen, hetgeen echter slechts langzaam geschiedde, zoowel om geen vijand in zijn rug te laten, als om Prins KESOEMO-YOEDO in te wachten, die uit Solo was afgezonden (1), doch wiens diensten gelukkig in Kadoe gemist konden worden, zoodat hij op marsch was, ten einde zich met CLEERENS te vereenigen.

Deze vertrok den 24sten, dreef de opstandelingen voor zich uit, nam den 25sten te Wonosobo eene vijandelijke sterkte stormenderhand in en sloeg zich te dier plaatse neder. Wonosobo ligt 2457 v^t. boven het vlak der zee, en het was er zoo guur dat hij zich genoodzaakt zag oude kapotjassen te vragen tot dekking der pradjoerits van zijne barissans.

Den 28sten kwam DIELL te Karang-Kobar aan en bleef daar voorloopig post vatten, doch CLEERENS, na den vijand nog uit eenige omgelegen dessa's verjaagd te hebben, begaf zich den 30sten naar Selomerto, waar hij zich den volgenden dag werkelijk met KESOEMO-YOEDO vereenigde. Thans zon-

derde hij een detachement infanterie af voor HOLMBERG DE BECKFELDT, ten einde ook deze gelegenheid te geven van Parakan voorwaarts te gaan, en hield zelf in alles nog 90 man van dit wapen over.

Prins KESOEMO-YOEDO was een wellevend, zelfs innemend en voor zijnen landaard bijzonder kundig man; de kolonne aan wier hoofd hij zich geplaatst zag, getuigde door hare goede zamenstelling en gunstig uiterlijk voor de opregte bedoelingen van den Soesochoennan. Bij het ter been brengen dier magt had men eenigzins de oude gebruiken van het Mataramsche rijk in het oog gehouden. Weleer bestond aldaar, bij de infanterie, de kleinste taktische eenheid uit *patang-poelooch* of *veertig* hoofden, en ook thans was men aan deze indeeling getrouw gebleven; ieder veertigtal was echter op Europesche wijze georganiseerd en tot eene kompagnie gevormd, die, in stede van den Babakel of Sesabat uit vroeger' dagen, eenen kapitein tot aanvoerder had met een kader van 3 luitenants, 4 sergeanten, 10 korporaals, 1 tamboer en 1 pijper. De kompagnien volgden even als oudtijds twee aan twee, hetzelfde vaandel en de bevelen van denzelfden chef, die thans majoor, maar toen Loerah of Tindih geheeten werd (1). Het geheel telde zes kompagnien, was met goede geweren, geheel op Europesche wijze gewapend en in het zwart gekleed; het droeg dien ten

(1) Verder stonden eertijds 4 Loerah's of Tindih's onder eenen Wedono; de Wedono's hadden niemand boven zich dan de Senopatie of veldheer, die slechts de Wedono's bezoldigde, welke dan weder in het onderhoud hunner mindere bevelhebbers moesten voorzien.

(1) Zie het Ve Hoofdstuk.

gevolge den naam van *Zwarte Patang-Poeloo's*. De infanterie van KESOEMO-YOEDO was alzoo sterk 3 hoofd-officieren met 360 officieren en soldaten.

De ruiterij droeg den naam van *Midji-Pinilik's* of *uitgelezenen* (1), doch hare zamenstelling leverde verder niets eigenaardigs op; zij had ééne standaard, vormde één eskadron en telde 90 ruiters, 4 trompetters, 10 korporaa's, 5 wachtmeesters, 4 luitenants, 1 kapitein en 1 majoor; allen hadden sabels en pistolen, bovendien waren in het eskadron 50 karabijnen en 50 lanssen.

De artillerie stond onder een majoor en een kapitein, zij had een tamboer en een pijper, en bediende met 56 onder-officieren en manschappen vier ligte veldstukken.

Met dat korps was Prins KESOEMO-YOEDO van Solo naar Magelang gemarcheerd, waar hij met de meeste onderscheiding was behandeld geworden en waar een aantal Kadoesche hoofden van rang hem hunne onderdanigheid waren komen betuigen; daar de rust evenwel in dat gewest voldoende hersteld was, had hij het verlaten, om zich over Parakan en Kretek met CLEERENS te vereenigen, ten einde in Bagleen en Banjoemaas tot hetzelfde doel mede te werken. Hij ontving zijne bevelen door tusschenkomst van den rijksbestierder onmiddellijk van den keizer, maar zoo dikwerf er Javaansche grooten welke in dit geval verkeerden op het oorlogstooneel verschenen, droeg de Generaal

DE KOCK zorg hen zoo veel doenlijk vereenigd met Nederlandsche troepen te doen handelen, waardoor de Nederlandsche aanvoerder, ten gevolge zijner meerdere kennis van, en ervaring in de krijgskunst, vanzelve de bestendige raadgever en feitelijk de chef van den Javaan werd.

Daar hij zich thans aan het hoofd eener aanzienlijke en voor den oorlog op dat terrein en in dit klimaat zeer geschikte magt bevond, zette CLEERENS zijnen togt onmiddellijk in eene zuidelijke rigting voort. Den 2^{den} tastte hij de opstandelingen in eene verschanste stelling te Kaliwiro aan, de troepen van KESOEMO-YOEDO wedijverden met de Nederlandsche en waren te gelijk met deze in de sterkte gedrongen, waaruit zij de vijandelijke pangerangs NOTTO-BRONGO en RONGO, na een hardnekkigen wederstand en met verlies van 2 lilla's, verdreven. Den 3^{den} bevond hij zich te Segaloe, van daar trok hij naar het westen en kwam al vechtende en steeds den vijand voor zich uit drijvende te Bandjar, waar hij zich met DIELL vereenigde, die van Karang-Kobar was komen aanrukken. Kapitein MICHIELS was intusschen te Worowarie achtergebleven, ten einde den bergpas tusschen den Dieng en Sendoro bezet te houden, terwijl HOLMBERG zich naar Kretek verplaatst had, waar hij dus de engte van den Sendoro en Soembing dekte.

Daar CLEERENS als adjudant van den Gouverneur-Generaal B^{ON} VAN DER CAPELLEN, naar Batavia was opgeroepen, ten einde voor diens vertrek bij de regeling van een aantal zaken behulpzaam te zijn, gaf hij zijn kommando aan DIELL over. Deze wendde zich onmiddellijk weder naar Ban-

(1) De Javanen zijn voorstanders van sierlijke en hoogdravende spreekwijzen, zoo beteekent bijv. *Djajang-Sekar*, de bloem des lands.

joemaas en verdreef op den 8sten de opstandelingen uit Poerwo-Negoro, met achterlating van een stukje geschut en al hunne have. Den volgenden dag ontmoette hij eene hende van 2000 man onder Pangerang SOERIO-ADMOLLO, die zoo deerlijk geslagen werd dat de aanvoerder slechts aan de gevangenschap ontkwam door zich in een moeras te werpen; doch zijn gouden pajong met zijn staatsie-paard, benevens een aantal vijanden en elf paarden vielen in onze handen. In weerwil van de zware regens welke dien dag vielen en van de groote vermoeijenis die er het gevolg van was, streden de troepen van DIELL met de meeste volharding (1).

Hij kwam nog tijdig genoeg te Banjoemaas om den getrouwen Tommongong regent aldaar te ontzetten, die in zijne hoofdplaats geheel door de opstandelingen was ingesloten. De regent van Aijag was insgelijks naar zijne hoofdnegorij teruggedrongen, maar Pangerang KESOEMO-YOEDO, die de vervolging uit Banjoemaas voortzette, sloeg den vijand nogmaals en dreef hem met verlies van eenige dooden en een deel zijner munitie naar Kali-Djering.

DIELL bleef zich, gedurende het overige van den regentijd, met zijne magt te Banjoemaas of in den omtrek ophouden, vanwaar, dan eens door hem zelve, dan eens door zijne ondergeschikte officieren of door Prins KESOEMO-YOEDO, een aantal togten in verschillende rigtingen gedaan werd. De

(1) Bijzonder was hij tevreden over de kolonne van den Pangerang KESOEMO-YOEDO, over den chirurgijn GILLOT en over de luitenanten MIXA der Djajang-Sekars, HORN, KERN en HARTMAN der infanterie.

beschrijving dier togten zou niets bevatten dan de vermelding eener reeks van groote vermoeijensissen en gevaren, die bekroond werden met kleine overwinningen, welke echter ten gevolge hadden, dat de welgezinde landzaten, steun vindende in de tegenwoordigheid eener geregelde krijgsmagt, in stede van zich te laten dwingen met de opstandelingen gemeene zaak te maken, zich tegen hen verzetten en bij voorkeur aan hunne gewone bezigheden bleven. Prins KESOEMO-YOEDO toonde meermalen dat hij volkomen wist te beantwoorden aan de verwachting die men van hem gekoesterd had. In het begin der maand Februarij, gedurende eene ongesteldheid van DIELL, marcheerde hij aan het hoofd zijner kolonne en van den barissan des regents van Banjoemaas naar de zijde van Remo-Djati-Negoro, waar men wist dat zich weder een aanzienlijk getal opstandelingen, onder den Pangerang DROJO-KOESOEMO, vereenigd had. Hij ontmoette hen in de nabijheid dier plaats, en hoewel zij nagenoeg 2000 man sterk waren en hevigen weerstand boden, wist hij zijne beschikkingen zoodanig te nemen, dat zij een volkomen nederlaag ondergingen. De vijandelijke aanvoerder liet zijn staatsiepaard, met twee stukjes geschut, in des overwinnaars handen, en een aantal dooden, waaronder personen van rang, bleven op het slagveld liggen. KESOEMO-YOEDO, aan wien de luitenant HORN gedurende dezen togt als raadsman was toegevoegd, had slechts 2 dooden en 15 gewonden (1).

(1) Hij was zeer tevreden over de meesten zijner officieren en den braven Tommongong, regent van

Tegen de maand Maart, toen **DIELL** eene versterking van geregelde troepen had bekommen en hij derhalve de ondersteuning van den Solo-schen Pangerang minder behoefde, trok deze naar Minoreh, vanwaar zijn korps, na het bewijzen van nog eenige niet onbelangrijke diensten, zich op het laatst dier maand weder naar Soerakarta begaf.

DIELL ging voort de vermetelheid des vijands bestendig in te toomen en hem, voor zooveel de vallende regen en het moeilijke terrein dit toeliet, aan te vallen en te verjagen. Omstreeks te midden van Maart gaf hij hem bij Segaloe eene duchtige les en den 8sten April, behaalde hij bij Adritja, in het landschap Aijag, eene waarlijk schitterende overwinning. Hij sloot den vijand, door welberaamde bewegingen, uitgevoerd door de luitenants **HORN** en **KERN** en door de regenten van Banjoemaas en Aijag, geheel in, dreef hem in een moeras en bragt hem een verlies toe van 60 dooden, zijnen veldtros en bijna al zijne paarden en wapenen. Maar hoewel de opstandelingen tegen het einde van den regentijd in de westelijke vorstenlanden geenszins zoo onbepert den meester speelden als zij dit aanvankelijk gedaan hadden, scheelde er echter veel aan dat de rust voldoende hersteld zou zijn. Hier, zoo goed als elders, waren zij nauwelijks op het eene punt verdreven, of zij vertoonden zich, in weerwil der geleden verliezen, weldra weder op een ander; en ook hier

Banjoemaas; ook hadden zich onderscheiden de burger **COENRAAD** en de elevé voor de inlandsche talen **ELOYD**.

bestond derhalve, evenmin als elders, het gegronde vooruitzigt, eerlang een einde te zien aan de moeilijkheden, waarin de Nederlanders door **DIEPO-NEGORO** gewikkeld waren.

Intusschen waren **HOLMBERG DE BECK-FELDT** en **MICHEL**s in het zuiden van Pekalongang en westelijk van Kadoe achtergebleven. Eerstgenoemde had zich, na de ontbinding zijner hulpbenden, op het einde van October 1825 beijverd weder andere op de been te brengen, en bevond zich sedert den 11^{den} November te Parakan met den regent van Kendal en diens nieuwe barissan, sterk 1000 hoofden, waarbij 200 geweren. Gezamentlijk met de uit Kadoe aldaar geplaatste troepen, waakte hij voor de veiligheid van het Noorden dier residentie, maar toen **KESOEMO-YOEDO** naar **CLEERENS** was opgerukt en hij dus wist binnen weinige dagen een detachement van ruim 40 man infanterie, onder den luitenant **VAN HELDEN**, te zullen krijgen, ging hij met zijne hulpbenden en voorloopig met een deel der bezetting van Parakan, naar Kretek, om daar een geregeld kampement op te slaan en er gedurende den westmoesson te blijven.

De voorwaartsche beweging van **CLEERENS** en de behaalde voordeelen van **DIELL**, konden echter geenszins beletten dat zich spoedig weder nieuwe benden opstandelingen op het door hen verlaten terrein vormden, die aan de posten van Kretek en Worawari handen vol werk gaven. Reeds den 25sten November werd **HOLMBERG** door hen aangevallen, maar na eene volkomen nederlaag werden zij zóó krachtig vervolgd, dat 50 dooden en twee gekwet-

sten op het slagveld bleven en 80 runderen met eenige schapen en geiten in handen der Nederlanders vielen (1). Weinige dagen later werd Kretek op nieuw door hen verontrust, zoodat HOLMBERG, in weerwil der bijna onbegaanbare wegen, tot eenen togt naar Selomane besloot. Met 500 man, waarbij 200 geweren, ging hij den 10^{den} December op marsch en vond den vijand nog geen twee palen van zijn bivak opgesteld, aan den linker oever der Begaloe, eene rivier welke des zomers weinig te beteekenen heeft, maar thans door den menigvuldigen regen zeer gezwollen was. De Pangerangs NOTTO-BRONGO en RONGO wilden hem met 1500 man den overtogt betwisten, maar zij begonnen reeds te wijken bij den aanval van den luitenant VAN HELDEN, die met een handvol soldaten onder hun vuur de rivier was overgezwommen; toen HOLMBERG met de rest gevolgd was, kozen zij in allerijl het hazenpad, met achterlating van 25 dooden en gewonden, benevens de wielaffuiten van twee kleine door hen medegevoerde veldstukjes.

De maand December was, zoowel voor HOLMBERG als voor MICHIELS, rijk aan ongerief, want het was vooral toen dat de opstandelingen hen dwongen tot het leveren eener menigte van kleine gevechten en het doen van een aantal togten, waarbij

(1) Zeer onderscheidden zich dien dag de 1ste luit.¹ LAMMERS, de sergeant SCHALK, de korporaals GAUT en BERLIJN der infanterie, en de korporaal KADIRA der Djajang-Sekars. — Sergeant SCHALK werd twee dagen later met een klein peloton naar eene dessa gezonden, waar eene vijandelijke vlag woei; hij drong er binnen, nam die vlag en bragt haar met nog zes paarden en eenige geweren in het kampement.

het in dit jaargetijde zoo bijzonder moeilijke bergterrein reeds een groot bezwaar was, maar wat tot eene wezentlijke kwelling werd gemaakt door het bivakkeren in deze hooge en gure landstreek, wat er soms uit voortvloeide.

Op den 12^{den} December drong de vijand met zooveel stoutmoedigheid door onze posten heen, dat het hem gelukte Serang te bereiken, met groote overmagt aan te vallen en de geringe bezetting aldaar, onder den luitenant CARTERET, met achterlating van vier lilla's, tot Batoor terug te drijven; al roovende en brandende zette hij zijnen marsch voort tot Dollok, maar eene uit Pekalongang aanrukkende versterking van 75 man infanterie, met het toesnellen van kapitein MICHIELS uit Worawari, noopte hem weldra zich weder te verspreiden en terug te trekken. MICHIELS bleef zich voorloopig te Serang vestigen, maar deed later een togt naar Kalibeber, zilverde het geheele distrikt van de aanwezige opstandelingen en sloeg zich op het eind der maand te Wonosobo neder. Intusschen had HOLMBERG DE BECKFELDT zijn' in het VIe Hoofdstuk vermelden togt met DE BAST naar het Gowongsche verrigt, die vooraf was gegaan door eene hevige maar gelukkige ontmoeting met den vijand, van een detachement onder VAN HELDEN, te Kali-Poeti. Maar de rust welke dien togt hem schonk, was kort, want op den 1sten Januarij 1826 werden en HOLMBERG en MICHIELS te gelijktijd in hunne kampementen aangevast. Beiden hadden zij een hardnekkig gevecht te leveren, doch beiden sloegen zij den vijand met groot verlies terug en verdreven hem tot ver van hunne stelling-

gen. Het hoofd der aanvallers van MICHIELS liet zijn leven in den strijd en HOLMBERG behaalde een aanzienlijken buit aan geweren, krissen, piken en sabels (1).

Na dezen dag werd het der bezettingen van Wonosobo en Kretek gegund een weinig tot verademing te komen; de vijand liet eindelijk van hen af, en het scheen dat orde en regel rondom hen weder zouden herleven.

Het was ook te dier tijd dat HOLMBERG DE BECKFELDT, ten gevolge zijner welverdiende bevordering tot resident van Pekalongang, het oorlogstoooneel verlaten en zich naar de hoofdplaats van dit gewest begeven moest. De door hem zaamgebragte hulpbenden, die weder eene geruime poos op de been geweest waren, werden te gelijkertijd ontslagen en vervangen door eene kolonne Pradjoerits of vrijwillige Javanen,

(1) HOLMBERG DE BECKFELDT roemde zeer het gedrag van de luitenants VAN HELDEN en ALBERTIJN, den civielambtenaar SCHMIDZALL, den vrijwilliger ALLOIJD, den sergeant MULLER, den korporaal MULLET, den regent en den Hoofd-Demang van Kendal, en den Hoofd-Demang van Troeko. — MICHIELS was bijzonder tevreden over de luitenants LE JOLLE, SCHRIJNER en DE WAAL.

welke niet tot het eigentlijke Indische leger behoorden. Daar de tegenwoordigheid van DIELL in Banjoemaas aanhoudend noodzakelijk bleef, zoo werd de majoor DE CEEVELAERE naar het zuiden van Pekalongang gezonden en de troepen, welke vroeger door HOLMBERG en MICHIELS aangevoerd werden, onder zijne bevelen gesteld. Hij sloeg zich te Wonosobo neder, terwijl MICHIELS zich te Kretek vestigde, vanwaar zij herhaaldelijk naar in den omtrek gelegen plaatsen en distrikten gingen, ten einde iedere zamenscholing van vijanden, die slechts eenigzins belangrijk was, te verjagen. Vooral in de maand Maart grepen er nog bloedige gevechten plaats, en op het einde van den regentijd hadden zij werkelijk te weeg gebragt, dat de landstreek een meer rustig aanzien bekam; de velden werden weder bebouwd en in den omtrek van Kretek begonnen de ingezetenen, die weleer stellig tot onze vijanden behoord hadden, zich tot barissans te vormen, ten einde zich-zelve tegen allen overlast te beschutten en weder rustige dagen te slijten.

DE SLAG OF HET ONTZET VAN FREDERICIA,

OP DEN 6^{den} JULIJ 1849.

HOOFDZAKELIJK BESCHREVEN NAAR DE WEDERZIJDSCHE RAPPORTEN,
DOOR EEN DEENSCH OFFICIER.

(Met een Plan.)

(Vervolg en slot van N°. 12, 2de Deel, 2de Serie.)

Aanval der derde Deensche brigade.

De derde brigade (generaal-majoor von SCHLEVERGREGEL) was overeenkomstig de dispositie, des

2. D. N°. 1.

morgens kwart voor twee uren, zoodra de voorhoede en de vijfde brigade het noodige terrein gewonnen hadden, uit de Koningspoort en de

poterne van het bastion Koningin gedeboucheerd en had zich in twee slagliniën geschaard. De eerste werd zamengesteld uit het 3de jagerkorps, het 3de linie-bataillon, en eene 6te batterij, onder bedekking van twee kompagniën van het 2de versterkings-bataillon; de tweede linie, uit het 5de linie en het 1ste versterkings-bataillon. In pelotons-kolonnen, met scherpschutters voorop, werd in noordwestelijke rigting voorwaarts gerrukt, om de in de dispositie aangeduide stelling achter een hollen weg nabij de inundatie te bezetten. Voor dat de brigade echter die stelling kon nemen, werd zij in de flank door eene aanzienlijke vijandelijke infanteriemassa aangevallen, waardoor het 3de jagerkorps (majoor von Cocu), benevens 50 vrijwilligers van het 2de versterkings-bataillon spoedig in een levendig gevecht gewikkeld werd. Gelijktijdig werd de linker flank der brigade hevig beschoten door de uit Stoustrup aangerukte vijandelijke 12te veldbatterij en uit de vaste batterijen westelijk van de inundatie. Juist terzelfder tijd werd, zooals reeds gezegd is, de linker vleugel van de Deensche voorhoede, namelijk het 2de ligte bataillon en het 2de jagerkorps, na den afgeslagen aanval op de vijandelijke verschansingen, eenigzins teruggedrongen, terwijl het de vijfde brigade toen nog niet gelukt was genoeg terrein te winnen, om de in de dispositie aanbevolen groote linkszwenking uit te voeren. In dit hagchelijk oogenblik kreeg de derde brigade bevel eene regtszwenking te maken en ter ondersteuning van den linker vleugel der voorhoede voor te rukken. De 6te batterij der brigade beantwoordde het vijandelijk geschutvuur; de tweede linie der brigade plaatste zich eenigzins zijwaarts achter de batterij, terwijl het derde jagerkorps en het 3de liniebataillon noordwaarts voortrukten, om de gemeenschap met de voorhoede te verzekeren en den vijand aldaar aan te vallen.

Deze bewegingen werden met lofwaardigen spoed en kloekmoedigheid uitgevoerd en deden het beoogde doel volkomen bereiken. Na eene levendige kanonnade van een half uur, had de

Deensche 6te batterij de tegenoverstaande 12te batterij tot zwijgen gebragt en door den krachtigen aanval van het 3de jager- en het 3de liniebataillon, welke zich gelijktijdig aan den linker vleugel der voorhoede aansloten, werd de vijandelijke infanterie deels in de rigting van Stoustrup, deels op Igum teruggeworpen.

Het door den generaal von Bülow als «hagchelijk» aangeduid oogenblik moet derhalve dat geweest zijn, toen, volgens het officieel berigt van den generaal von Boxin, «het 8ste Slesw.-Holst. bataillon, aangevoerd door zijn' heldhaftigen kommandant, den majoor von Rocques, «het verste voortgedrongen was, krachtdadig «door het vuur der Slesw.-Holst. batterijen «ondersteund.» Dat echter het verslag van den generaal von Boxin verder behelst, dat de Denen, in weerwil hunner overmagt, door dezen aanval «volkomen overhoop geworpen werden, «dat het legerkamp in een aanloop weder «overd, en dat de majoor von Schmidt uit de «redoute N°. 3, welke hij met voorbeeldelooze «dapperheid tot dusver verdedigd had, bevrijd «werd.» is noch met het Deensch verslag, noch met het zakelijk beloop van den strijd overeen te brengen. De dapperheid der Slesw.-Holsteiners behoeft nog niet gelochend te worden, al kan men ze in dit gevecht niet «voorbeeldeloos» noemen. In alle geval zal gezegd «hagchelijk» oogenblik, waarin de generaal von Boxin zich met de hoop vleide van zich in zijne stelling te handhaven, ook zonder versche troepen, die alleen reeds ter zake van den afstand niet in gevecht te brengen waren, tusschen drie en vier uren des morgens geweest zijn.

Ondertusschen had de Slesw.-Holsteinsche voorhoede-brigade (majoor von Gersdorf) om dezen tijd (1) 't bevel bekomen van Erritsó naar Stoustrup aan te rukken. Zij verschenen bij

(1) Ten drie ure des morgens, dus twee volle uren nadat de Deensche troepen de vesting waren uitgerukt.

gevolg te laat om te kunnen verhinderen dat de Deensche derde brigade, na juist even noordelijk van de inundatie voortgerukt te zijn, snel in de rigting van Stoustrup voortdrong, den teruggeworpen vijand van heg tot heg vervolgde, en door eene afdeeling jagers, ten westen van den hollen weg, een 12de veldstuk, waarschijnlijk van de veldbatterij N°. 2 veroverde. Het 3de jagerkorps en het 3de liniebataillon werden voor deze voorwaartsche beweging gebruikt. De vijandelijke verschansing het dichtst aan de inundatie, werd spoedig zonder weêrstand door het 3de jagerkorps bezet, en alleen in de met een sterk profiel aangelegde redoute N°. 2, verder van de inundatie en noordelijk van den weg van Stoustrup naar Kolding gelegen, beproefde nog de vijand ernstig weêrstand te bieden.

Uitval uit de Prinsenpoort.

Inmiddels had de vestingkommandant (kolonel von LUNDING) de twee eerste kompagnien van het 6de reserve-bataillon, onder bevel van den luit.-kolonel KÄSEMÖDEL, uit de Prinsenpoort laten rukken, om de vijandelijke werken, ter weerszijde van den voormelden weg, in 't front aan te vallen. Deze werken bestonden, behalve uit de beide sterk gepalissadeerde redouten N°. 1 en 2, uit eene reeks van schansen voor infanterie en veldgeschut. De bezetting behoorde tot de Slesw.-Holst. 7de en 10de bataillons (majors von SPRINGBORN en von MARKLOWSKY), welke bataillons ook nog de verschansingen op den regter vleugel, namelijk aan de steenbakkerij en bij het geslechte blokhuis bezet hadden.

De redoute N°. 1 en de daaraan palende verschansingen werden spoedig veroverd; de bezetting ontvlood meestal in de rigting der steenbakkerij. Een deel van de voormelde beide kompagnien rukte daarop snel naar de redoute N°. 2, maar vond ernstigen tegenstand. Naardien dit werk echter gelijktijdig door het 3de liniebataillon in de flank beschoten en door

het 3de jagerkorps, benevens eenige daarbij gedetacheerde vrijwilligers, met de bajonet in 't front bestormd werd, kon het dezen vereenden aanval niet weêrstaan. Slechts een gedeelte van de bezetting ontkwam; de overigen die zich nog verdedigen wilden, werden gedood of gevangen genomen. In het verslag des generaals von BONIN wordt niet gesproken van de moedige verdediging dezer redoute, bij den aanval waarop de dappere kommandant van het 6de reservebataillon, de luit.-kolonel von KÄSEMÖDEL door een kogel doodelijk gekwetst werd (1).

De beide kompagnien van bovenvermeld bataillon, thans onder bevel van den kapitein von BECH, maakten zich daarop, vereenigd met 2 kompagnien van het tweede ligte bataillon, onder den kapitein von SCHÖNING, niettegenstaande een levendig granaatvuur, meester van de batterij ten zuiden der steenbakkerij. Ook werden kort daarop de aan Mollebugt gelegen en gewapende werken, welke de bezetting reeds verlaten had, door de Denen bezet; onder deze was ook de batterij die de 1ste luit. CHRISTIANSEN, volgens 't verslag van den generaal von BONIN, « in de lucht had doen springen.»

De vierde brigade.

Overeenkomstig de dispositie was de vierde brigade (generaal-majoor von MOLTKE) uit de vesting voorbij de verhakking aan het strand gedeboucheerd, zoodra de vijfde brigade het noodige terrein gewonnen had. De brigade bestond uit het 8ste liniebataillon (majoor von LEMMICH, later kapitein DE PONTAVICE), uit het 11de liniebataillon (kolonel von STAGGEMEIER), het 5de reserve-bataillon (luit.-kolonel von ARENFELDT), en eene 6de batterij.

Zoo als reeds gezegd is, werd het 8ste bataillon, na uit de vesting gedeboucheerd te zijn, al spoedig gebruikt om aan den vernieuwden aanval der vijfde brigade op de redoute N°. 5

(1) Hij was uit West-Indiën ontboden, waar hij tijdens den wapenstilstand het bevel gevoerd had, en was pas bij het leger teruggekeerd.

deel te nemen. Na het voorspoedig gevecht voegde dit bataillon zich weder bij de vierde brigade, welke op bekomen bevel digt buiten de vesting links zwenkte en de bewegingen der derde brigade als reserve volgde, toen deze naar de zijde der inundatie en westelijk van haar voortrukte. Het grootste gedeelte dezer brigade vond alzoo geene gelegenheid aan het eigenlijk hoofdgevecht deel te nemen, maar werd later tot de krachtige vervolging gebruikt.

DE VERVOLGING.

Nadat, na vier à vijf uren strijds, reeds voor zes uren des morgens al de tegen de vesting opgeworpen, gewapende en ongewapende werken in handen der belegeraars gevallen waren, bleef er voor de volkomen opheffing van 't beleg alleen nog over, de werken te slechten en den geslagen vijand, die schier overal overhaast den terugtogt aangenomen had, te vervolgen.

Op den linker vleugel, waar de Denen gedeeltelijk op versche troepen stielen en alzoo grooter weerstand vonden, geschiedde de vervolging het eerst door het 3de jagerkorps in de rigting naar Stoustrup en het Vogelsangbosch, terwijl gelijktijdig eene afdeeling van het tot de voorhoede behoorende tweede jagerkorps verder zuidwestelijk tot Erritsø voortdrong. Onderwijl het 3de jagerkorps kortstondig halt maakte om het lustbosch Vogelsang te doorzoeken, was de hoofdmagt der derde brigade, gevolgd door de reserve-artillerie, voortgerukt en had ten noorden van Stoustrup stelling genomen, alwaar de 6de batterij der derde brigade en de 24de halve batterij gelegenheid vonden eenige troepen van de aftrekkende Sleesw.-Holst. voorhoedebrigade, die volstrekt nog niet in 't vuur geweest waren, te beschieten. De kommandant dezer brigade (majoor von GERSDORF), die zich met de verdediging van den weg van Fredericia over Torp en Havreballe naar Wiuf belast had, had namelijk het 7de en 10de bataillon bij zich pogen te vereenigen; van de overige bataillons onder

zijn bevel, werd te gelijk het 2de jagerkorps, onder den kapitein von PUTTRAMMER, bij Stoustrup met het Deensche 3de jagerkorps in een kort gevecht gewikkeld. Toen daarop dit laatste korps verder voortrukte, poogde het zich bij Heise-Kru meester te maken van het daar geplaatst Sleesw.-Holst. reserve- en munitie-park, terwijl gelijktijdig met hetzelfde oogmerk eene afdeeling Deensche huzaren aansnelde. Deze werd wel door het vijandelijk granaatvuur teruggedreven, maar de kapitein von MAGIUS met de 1ste kompagnie en andere afdeelingen van het derde jagerkorps verdreven, door middel van een' krachtigen bajonet-aanval, den vijand van de heggen rondom de parkplaats, en maakten zich van deze laatste meester. Tweemaal beproefde de vijand te vergeefs zich weder in 't bezit te stellen van de met groote dapperheid verdedigde plaats; toen het 5de liniebataillon (majoor von HELGESEN) aanrukte en de Sleesw.-Holsteiners met eenige pijlen uit den vuurpijl-wagen der espingoolbatterij beschoot, moesten zij overhaast terugtrekken en een aanzienlijk munitiepark, vele rijtuigen en een 168er mortier in handen der Denen laten.

De hoofdmagt van de derde brigade rukte hierop naar Heise-Krug voort, gevolgd door de vierde brigade als reserve. Het vijfde liniekorps loste het 3de jagerkorps af en rukte, gevolgd door 2 stukken geschut en eene afdeeling huzaren, snel naar de engte bij Havreballegaard. Nog aan deze zijde der engte had echter een gedeelte der Sleesw.-Holst. voorhoedebrigade, onder den majoor von GERSDORF, met verscheiden stukken geschut stelling genomen, ondersteund door het aangerukte eerste jagerkorps (kapitein von SANDRART), dat hier voor 't eerst in gevecht kwam; en beproefde een ernstigen weerstand. De generaal-majoor von SCHLEPPEGRELL versterkte uit dien hoofde de beide kompagnien van het 5de liniebataillon, die in een levendig tirailleurgevecht geraakt waren, met 2 kompagnien van het 2de versterkingsbataillon. Door een snellen aanval werd de

vijand nu tot aan de engte teruggedrongen, maar daar hij deze hardnekkig verdedigde en zijne overmagtige artillerie (eene 12de batterij), door het terrein begunstigd, eene veel voordeliger stelling genomen had, moest de engte bestormd worden, zooals dan ook met gunstigen uitslag door de voormelde 4 kompagnieën geschiedde, waarop het 1ste versterkingsbataillon de engte bezette.

Gelijktijdig werd de vierde brigade tegen de engte bij Gudsö gerigt. De vijand bood hier echter geen weêrstand, en slechts de 6de batterij der 4de brigade vond gelegenheid de in groote haast terugtrekkende kolonnen eenige granaten achterna te zenden. Nadat de engte bezet was, werden eenige verkenningsafdeelingen tot Bjert en Taulow uitgezonden, welke eenige gevangenen maakten en uit de eerstvermelde plaats een aanzienlijken voorraad door den vijand achtergelaten levensmiddelen, wapenen, hospitaalheboeften, enz. medenam. De hoofdmagt der derde brigade bleef in stelling bij Heise-Krug ter beschikking voor onvoorziene gevallen. Van de troepen dezer brigade had echter het 3de liniebataillon, reeds dadelijk na de verovering der redoute N°. 2, den vlugtenden vijand in de rigting op Igum vervolgd, en hem, eerst uit dit dorp, daarna uit Stallerup verdreven, waarbij dit bataillon met de vervolgende troepen der voorhoede en der vijfde brigade in verbinding kwam.

In het centrum en op den regter vleugel der Denen werd de geslagen vijand door de Deensche voorhoede en de vijfde brigade snel vervolgd. De laatste stond na den dood des generaal-majors von RIE, onder aanvoering van den luit.-kolonel von IRMINGER.

Het 4de reservebataillon, door de 2de kompagnie van het 7de liniebataillon versterkt, was naar de wade bij Igeskov (door het binnenwater Randsfjord) gesneld, om de vlugtende afdeelingen hier den terugtocht af te snijden. Deze onderneming gelukte ten volle, vooral daardoor dat de 3de kompagnie van het 9de bataillon,

alsmede eene kompagnie van het 1ste reserve-jagerkorps, onafgebroken in dezelfde rigting waren voortgerukt en den vijand van de Wade afgedrongen hadden. De terugtrekkende afdeelingen welke haar poogden door te komen, vonden ze reeds bezet, en poogden nu te vergeefs deels over het Fjord en deels naar Weilby te ontkomen. Eenigen gaven zich, echter eerst na een' hardnekkigen, wanhopigen strijd over, waarbij menigeen, die geen pardon wilde aannemen, sneuvelde; hieronder behoorde de kommandant van het 4de bataillon, majoor von STAFFELDT (1). Van dit bataillon werden al de officieren en een groot deel der manschap gedood of geraakten, gedeeltelijk gekwetst, in gevangenschap. Slechts aan enkelen gelukte het de overzijde van het Randsfjord te bereiken. Behalve het groot getal gevangenen vielen hier ook eenige munitie- en bagagewagens, alsmede eenige paarden in handen der Denen.

Ondertusschen hadden 3 kompagnieën van het 9de liniebataillon het Trelderbosch doorzocht, zonder echter vijand te vinden, welke (volgens het rapport van den generaal von BONN) deze kompagnieën voor troepen hield die bij het Trelderbosch geland waren.

Van de troepen der Deensche voorhoede vervolgden inzonderheid het 3de versterkingsbataillon en het 1ste versterkings-jagerkorps, ondersteund door kleine afdeelingen van het 1ste en 2de ligte bataillon en van het 2de jagerkorps, den vijand naar Igum en Weilby. Aan het 1ste versterkings-jagerkorps met een daarbij gevoegde afdeeling van het 4de reservebataillon gelukte het door een snellen marsch, het terrein ten zuiden van Weilby zóo vroegtijdig te bezetten, dat een gedeelte van den vijandelijken linker vleugel afgesneden werd. Behalve vele gevangenen vielen hier eene menigte wapenen, rijtuigen, enz. in handen der overwinnaars;

(1) Deze officier had tot in Maart van het vorig jaar in het Deensche leger, en wel vele jaren in de nationale Deensche kaders gediend, en was algemeen erkend en geacht als een kloek en schrander officier.

ook werd hier eene 6te halve batterij (4 volledig gespannen veldstukken met officieren en manschap) veroverd, bij welke gelegenheid vooral de kapitein von FALKENBERG van het 1ste versterkingsjagerkorps zich zeer onderscheidde. Het 3de versterkingsbataillon had na een kort gevecht 't overschot van het Sleesw.-Holst. 3de infanterie-bataillon en 3de jagerkorps uit Igum verdreven en deels naar Oestergaard, deels over Stallerup naar Bredstrup vervolgd. Bij Igum kwam het bataillon in verbinding met de 3 Deensche liniebataillons der 3de brigade en met eene afdeeling van het 2de jagerkorps. Nadat deze vereenigde troepen de vervolging op Bredstrup voortgezet en reeds het noordelijk gedeelte van dit dorp bezet hadden, ontstond in en bij hetzelfde eindelijk het laatste gevecht van eenig belang.

De kolonel von ZASTROW was namelijk met een gedeelte der Sleesw.-Holst. 2de brigade, van Stoustrup, onder bescherming eener 12te en van eene halve rijdende batterij, insgelijks naar Bredstrup teruggetrokken. Toen hij nu een gedeelte van het dorp reeds door de Denen bezet vond, stremde hij voor een poos hunne verdere voorwaartsche beweging door een levendig granaatvuur, en door bevel te geven aan den luit.-kolonel von ABENCRON, met de scherpschutters van het 5de, 6de en 8ste bataillon het zuidelijk dorpsgedeelte zóó lang te verdedigen, tot hij door de engte ten westen van het dorp teruggetrokken was, hetgeen ten laatste, schoon niet zonder nieuw verlies, gelukte. Deze engte werd daarop voorloopig door eene afdeeling van het 2de ligte bataillon bezet tot de 5de brigade aanrukte en voor de engte 't bivouac betrok, terwijl de voorhoede in eene stelling tusschen Bredstrup over Kongsted tot Havreballegaard rukte, welke engte de 3de brigade bezette. Bij Kongsted vond de 6te batterij der voorhoede gelegenheid eene aan de andere zijde der beek bij Tolstrup afgevuurde 12te batterij, en toen deze afgetrokken was, ook eenige haastig terugtrekkende kolonnen met voordeel te beschieten.

De beide kavallerie-divisiën, bestaande uit 3 eskadrons huzaren en het 2de eskadron van het 4de regiment dragonders volgden hoofdzakelijk de bewegingen der voorhoede.

Tijdens het hoofdgevecht om 't bezit der aangelegde werken rondom de vesting, was er voor de kavallerie geene gelegenheid om met vrucht te werken, alhoewel de landstreek in den omtrek der vesting zeer open, maar daardoor ook zeer gunstig is voor de werking der vuurwapenen. Verder van de vesting is het doorsneden terrein zeer ongunstig voor de bewegingen der kavallerie. Ook deed zich de gelegenheid niet voor in gevecht te komen met de vijandelijke kavallerie, die aan de andere zijde der terrein-afscheiding kampeerde. Slechts twee voorpost-eskadrons rukten (volgens het verslag van den generaal von BONIN) met twee rijdende stukken geschut in de rigting van het Trelderbosch voorwaarts, maar toen zij zagen dat de Denen reeds tot aan het nabij dat bosch gelegen buitengoed Christineberg waren gerukt, ijlden zij in den ren weder terug. Waren deze twee vijandelijke eskadrons met de beide rijdende stukken geschut vroeger op de kampplaats verschenen en tot in de meer open landstreek tusschen de redouten N°. 4 en 5 voortgerukt, dan hadden zij gemakkelijk op eene voor de Denen zeer nadeelige wijze aan den strijd kunnen deelnemen, bepaaldelijk door een aanval op het Deensche 1ste ligte of op het 4de reservebataillon, als deze niet te regter tijd door de Deensche kavallerie hadden kunnen ondersteund worden.

Tijdens de vervolging diende het eskadron dragonders tot dekking der 6te batterij van de voorhoede, en namen de 3 eskadrons huzaren eene voorloopige stelling bij Stallerup, tusschen de voorhoede en de derde brigade. Van hier werd een eskadron naar Stoustrup gezonden, van waar het den reeds vermelden aanval bij Heise-Krug hielp uitvoeren, een ander werd naar het Randsfjord gedetacheerd, om de overgangen te bewaken; het derde rukte naar Herslev voort.

Later op den avond kreeg de kavallerie bevel de infanterie aan de voormelde engten tusschen Gudsö en het Randsfjord af te lossen.

LANDINGSDEMONSTRATIËN.

Naar aanleiding der dispositie werden op het bepaalde uur twee landingsdemonstratiën uitgevoerd.

De eene flotille (onder kapitein KRENCHELL) bestond uit de stoomboot *Aegir*, 4 kanonneerbooten, 18 zeil- en transportvaartuigen. Zij had een detachement van het 2de versterkingsbataillon en eenige manschappen der genie aan boord. De flotille verliet om één uur 's morgens hare ankerplaats bij Hindsgavl, plaatste zich voor eene steenbakkerij oostelijk van het dorp Skjerbek en voerde met het aanbreken van den dag de demonstratie uit. Slechts weinig vijanden vertoonden zich, en deze werden door de kanonneerbooten beschoten en spoedig verdreven; daarop werd meer oostelijk eene dergelijke schijnvertooning gedaan, en toen de vijand teruggetrokken was, ging het detachement (omtrent 400 man) werkelijk aan land en bezette Snoghoi.

De tweede flotille (onder bevel van den kapitein-luitenant MUXOLL) bestond uit 4 stoomschepen, 2 kanonneersloepen en 4 transportschepen; ook zij had een detachement van het 2de versterkingsbataillon aan boord. Ten één uur omstreeks vertoonde de flotille zich ten noorden van het Trelderbosch, en toen zij vernam dat dit door den vijand niet bezet was, werden de kanonneersloepen in den mond van het Randsfjord geplaatst, om de buitenwade over het Fjord te beheerschen. Toen later eenige Slesw.-Hölst. infanterie- en kavallerieafdeelingen de wade wilden doorgaan, werden ze dan ook met vrucht beschoten; ook 2 stukken geschut, die ten noorden van het Fjord op de sloepen vuurden, werden genoodzaakt snel af te trekken. De sloepen bleven gedurende den dag op dit station.

DE UITSLAG.

Na een strijd van tien uren, des voormiddags om elf ure, was de geheele terreinafscheiding of landstreek rondom Fredericia van vijanden gezuiverd en de stoute onderneming der Denen met eene volkomen zege bekroond. Zij hadden door een enkelen uitval uit de vesting, de gezamentlijke belegeringstroepen, die wel minder sterk dan zij, doch door hooge, gedeeltelijk gewapende en sterk gepalissadeerde werken gedekt waren, uiteengeslagen en uit hunne verschansingen verjaagd, zij hadden al de werken waaraan de vijand bijna twee maanden lang en tot in den jongstverloopen nacht ijverig gearbeid had, vernield, het belegeringsgeschut met een' zeer aanzienlijken krijgsvoorraad veroverd, ongeveer 2000 man krijgsgevangen gemaakt en het beleg opgeheven!

Onder gunstiger omstandigheden zou eene voortgezette vervolging welligt nog grootere uitkomsten, mogelijk de geheele vernieling van het overwonnen leger ten gevolge gehad hebben; maar tot die gunstiger omstandigheden behoorde dat de Denen naauwkeurig onderrigt waren van de sterkte en den afstand der vijandelijke reserven, en dat zij met eene strijdvaardige, van kavallerie goed voorziene kolonne, vroegtijdig regtstreeks op en over Bredstrup hadden kunnen voorwaarts rukken.

De generaal von Bülow had echter reden te denken dat talrijke versche vijandelijke troepen uit het zuiden over Kolding in aanmarsch zouden zijn, en dat mogelijk ook van uit het noorden vijandelijke troepen op Weile in aantogt waren, waar hij wist dat reeds eenige vijandelijke bataillons stonden. Het grootste gedeelte zijner troepen was afgemat van den langen kampstrijd en de betrekkelijk slechts geringe magt die voor de vervolging had kunnen gebruikt worden, stond te veel aan 't gevaar bloot op eene vijandelijke overmagt, vooral aan kavallerie te stooten. De generaal nam daarom het besluit dat de schranderheid hem gebod,

van zich namelijk met het behaalde voordeel — buitendien toch eene schitterende en belangrijke zege — te vergenoegen, door zich bepalen tot de bezetting en bewaking van de engten die naar de terreinafscheiding van Fredericia leidden.

De door de Denen veroverde zegeteekenen en andere voorwerpen van waarde bestonden voornamelijk uit:

- 5 Veldstukken (vier 6te en een 12te).
- 6 Stuks 168te mortieren.
- 2 » 24te handmortieren.
- 18 » deels 84te, deels 24te bom-, granaat- en kogelkanons,

in 't geheel 31 stukken geschut.

Daarenboven 29 affuiten, ongeveer 6000 hommen, granaten en kanonkogels, 86 wagens (waaronder 38 overdekte, meest met munitie gevuld, 3 pontonwagens, 2 ambulance- en 2 apothekarswagens), ongeveer 2500 stuks geweren, eene menigte andere wapens, omtrent 100 rijen trekpaarden, een aanzienlijke voorraad buskruid, hospitaalbehoefden, proviand, enz.

Er werden krijgsgevangenen gemaakt 21 officieren en 1635 onder-officiëren en manschappen (hieronder 10 officieren en 285 manschappen gekwetst). Voorts werden door de Denen nog 5 gesneuvelde officieren en 197 onderofficiëren en manschappen begraven.

Het verlies der Sleeswijk-Holsteiners aan dooden, gekwetsten en gevangenen schatten de Denen in 't geheel op meer dan 3000 man, welke begrooting ook door verscheidene andere opgaven bevestigd wordt. Alzoo bedroeg het verlies meer dan 20 % of $\frac{1}{5}$ der van verschillende zijden opgegeven sterkte (1).

(1) De generaal von Bosis berigt in zijn officieel rapport, dat het verlies van zijn leger 63 officieren en circa 2300 onderofficiëren en soldaten bedroeg, waarvan 32 officieren en ongeveer 350 onderofficiëren en soldaten in de Sleeswijk-Holsteinsche hospitalen opgenomen werden, en zegt verder: « de overigen » (dus 33 officieren en 1950 man) zijn op het slagveld gebleven of grotendeels zwaar gekwetst in 's vijands handen gevallen.» Hierop merkt onze schrijver aan: Daar er 31 officieren, en 1920 vaandrags, onderofficiëren en manschappen werkelijk in handen der Denen vielen en 3 officieren en 197 onder-

Maar ook het verlies der Denen was zeer aanzienlijk en kon bij de bestorming van zovele, gedeeltelijk hardnekkig verdedigde werken niet anders zijn. Het bedroeg volgens echte opgaven: aan gesneuvelden 25 officieren en 233 onderofficiëren en manschappen; aan gekwetsten 50 officieren en 1559 onderofficiëren en manschappen, en daaronder doodlijk en zwaar gekwetst 10 officieren en 352 onderofficiëren en manschappen. De overigen waren gedeeltelijk zooligt gekwetst dat 130 onder hen reeds weder op den 15^{den} Julij onder de wapenen present waren.

Ongeveer 30 à 40 onderofficiëren en soldaten geraakten bij de aanvankelijk afgeslagen bestormingen van eenige schansen in gevangenschap.

Het oogeblikkelijk verlies der Denen aan dooden en gekwetsten bedroeg derhalve den 6^{den} Julij in 't geheel 75 officieren of 18 % en ongeveer 1800 onderofficiëren en soldaten of omtrent 9 % van de uit de vesting gerukte troepen.

Volgt hieruit dat aan de zijde der Denen in verhouding juist dubbel zooveel officieren gesneuvelde en gekwetst zijn als onderofficiëren en manschappen, zoo kan dit niet daaruit voortkomen (gelijk men in den vorigen veldtogt geneigd was te gelooven, toen dezelfde verhouding, bepaaldelijk in den slag van Sleeswijk opgemerkt werd) dat de uniform der officieren meer kenbaar was; want in dezen veldtogt droegen de officieren geene epauletten, en hunne wapenrokken waren, vooral in eene nevelachtige morgenschemering, van die der manschap nauwelijks te onderscheiden. De oorzaak lag alleen daarin dat de officier, door vaderlandsliefde en eergevoel aangevuurd, steeds aan de spits of in de voorste gelederen der dappere manschap streed, als haar onverschrokken aanvoerder.

officiëren en soldaten bovendien door hen ter aarde besteld werden, bedraagt zulks met de in de Sleeswijk-Holsteinsche hospitalen opgenomen gekwetsten reeds 63 officieren en 2067 vaandrags, onderofficiëren en soldaten; rekent men hierbij nu nog de dooden, gekwetsten en vermisten, welke niet tot deze categorie behooren, dan is het duidelijk dat de bovenvermelde opgaaft van den generaal von Bosis niet nauwkeurig kan zijn.

Onder de roemrijk gesneuvelde officieren verdient eene bijzondere vermelding de generaal-majoor OLAF VON RIE, een Noorweger van geboorte, maar sedert 34 jaren in Deensche dienst; onder de verdere gesneuvelde of zwaar gekwetste worden genoemd de luit.-kolonel VON KÄSEMÖDEL, de majoor VON KRABBE en een twintigtal kapiteins en luitenants, die allen, volgens het rapport van den opperbevelhebber, de grootste dapperheid hadden betoond.

De generaal VON BÜLOW zegt in zijn rapport, dat men zich geen beteren geest kan voorstellen dan dien welke de strijdende troepen op dezen dag bezielden. Allen waren van het wig-tig oogmerk doordrongen en vast besloten het beoogde doel te bereiken. De dag was ook rijk aan bewijzen van heldenmoed, dapperheid en doodsverachting, en niet minder aan bewijzen van beradenheid en verschooning jegens den overwonnen vijand.

Ook de generaal VON BONIN zegt in zijn rapport, dat al de troepengedeelten onder zijn bevel (de Sleeswijk-Holsteiners) de schitterendste bewijzen van dapperheid en doodsverachting gaven, en eene houding hadden aan den dag gelegd, welke zelfs den oudsten troepen tot groote eer zou hebben verstrekt.

In alle geval bewijst het beloop en de uitkomst van dezen slag, dat hij, in verhouding tot het getal strijders, een der bloedigste en meest beslissende van den nieuwen tijd is geweest, en dat, indien zoowel aan de overwonnenen als aan de overwinnaars eene welverdiende hulde voor betoonde dapperheid gebracht wordt, de eerekrans dezer schitterende zege toch den Denen toekomt.

De Deensche schrijver veroorlooft zich hier eene uitwijding, ter afwijzing van het door de Sleeswijk-Holsteinsche dagbladen gekozen middel, om de nederlaag bij Fredericia, deels aan verraad van de Pruisische zijde, deels daaraan toe te schrijven, dat de Deensche troepen door sterken drank waren opgewonden. Beide beschuldigingen werpt de schrijver verre

van zich. De nederlaag lag in geheel andere oorzaken. De Sleeswijk-Holsteiners — zegt hij — «hadden niet alleen den eed van trouw jegens hunnen regtmatigen landheer gebroken — deels in 't geloof aan eene regtmatige verheffing, deels tegen betere overtuiging aan en verleid geworden, alsmede om hun vermeend gekrenkt regt te handhaven — en de Denen, hunne zoogenoemde «erfvijanden,» door Pruisische hulp, in een' oorlog met geheel Duitschland gewikkeld, maar hunne hoofdorganen hadden die handeling dáárdoor zoeken te vergoelijken, dat zij de Deensche natie, door geheel Duitschland en zelfs ver daar buiten, hadden zoeken voor te stellen als «arglistig,» «leugenachtig,» «laag» en «laf.» De smadelijke bejegening eene natie aangedaan is even onbillijk, als de geringschatting zijns vijands onbezonnen, en beiden worden vroeg of laat bestraft. Het schandelijk misbruik in woord en schrift kwetste het algemeen ontwaakte nationale gevoel der Denen dermate, dat het gansche volk door den wensch beziel werd, in het open veld te toonen en te doen gevoelen, dat het die eerlooze benamingen niet verdiende. Van den anderen kant was de militaire geest onder de Sleeswijk-Holsteinsche troepen, die oorspronkelijk uit goede soldaten bestonden (onverschillig of zij door Deensche, Sleeswijk-Holsteinsche of Pruisische officieren aangevoerd werden) verzwakt, welligt evenzeer in de hogere als lagere rangen, en wel in de eerste plaats door het in dienst nemen van vele vreemdeingen en het aannemen van vreemdsoortige elementen die de indiscipline bevorderden en ontijdig zelfvertrouwen wekten. Er waren niet alleen moedige en krachtige mannen, edele en beschaafde jongelieden in de gelederen der Sleeswijk-Holsteiners getreden, maar ook vele avonturiers, en veel gepeupel.

«Niet met behulp van verraad en brandewijn derhalve, noch door een meesterstuk van krijgskunst, noch door der Denen overmagt, evenmin bij gemis aan dapperen weêrstand, werden de Sleeswijk-Holsteinsche troepen bij Fredericia ge-

slagen, maar door ontijdig vertrouwen op eigen krachten, door onverdiende geringschatting hunner tegenpartij, bovenal door den vasten wil des verbitterden vijands. Evenzeer als de Deensche aanvoerders van verlangen brandden den vijand te slaan, evenzeer was ieder strijder vast besloten daarnaar te streven; het gehele leger was beziel met dien ernstigen krachtigen wil; overwinning of dood was in eigentlijken zin het vraagstuk. Mogt al de vijand de met doodsverachting aanstormende kolonnen dunnen, ten laatste kon hij hare aanvallen toch niet weerstaan. De uitslag van het gevecht was allezins geschikt om den geest die reeds te voren in het Deensche leger heerschte, nog meer te verlevendigen, en de gevolgen van den slag van Fredericia moesten daarom noodzakelijkerwijs juist het tegenovergestelde zijn van de zoogenaemde «morele nederlaag» (ter zake van het vermeend verraad), door de Sleeswijk-Holsteinsche dagbladen uitgebazuind.

«De Denen bereikten toch door dit gevecht niet alleen volkomen hun krijgsdoel: 's vijands nederlaag, en hun onmiddellijk doel: de opheffing van 't beleg; maar het ontwaakt gevoel van eigen kracht werd in allen deele op nieuw moreel gesterkt, en schoon de strategische en staatkundige beteekenis der overwinning verloren ging, door dat de onderhandelingen van den wapenstilstand terzelfder tijd (den 8sten Julij te Berlijn) reeds zoover gevorderd waren, dat de overwinning op de verdere militaire ondernemingen en staatkundige handelingen geen invloed meer had, te regter uur was nogtans, door vasten wil en onder den bijstand van den Bestuurder der veldslagen, voor de diep gekrenkte nationale eer eene veelbeteekenende, en zoo wij hopen bevredigende voldoening bevochten — eene uitkomst die wel tegen alle andere voordeelen kan opwegen.»

Aanduiding der teekens op het Plan van Fredericia.

- a. Verschansingen voor infanterie en veldstukken.
- b. Loopgraven aan het voormalig blokhuis.
- c. Eerste parallel tegen de bastions Prins George en Christiaan.
- d. Eerste parallel tegen de bastions Denemarken.
- e. Loopgraven.
- f. Batterij tegen Strib, gewapend met twee 24^h^{rs} en een 168^h^{er} mortier.
- g. Idem, gewapend met twee 84 granaat ^h^{rs} en twee 24^h^{rs}.
- h. Idem.
- i. Idem, gewapend met twee 24^h^{er} mortieren.
- 1 Redoute, gewapend met een 84 granaat ^h^{er} en een 24^h^{er}.
- 2 Idem, gewapend met twee 84 granaat ^h^{rs}.
- k. Batterij gewapend met een 168^h^{er} mortier.
- 3 Redoute, gesloten en geblindoord.
- 4 Idem, gesloten met palissaden.
- 5 Idem, Id. Id.
- l. Batterij.
- m. Idem, gewapend met een 84 granaat ^h^{er}.
- n. Idem, Id. één 24 granaat ^h^{er}, twee 24^h^{rs} en een 168^h^{er} mortier.
- o. Idem, Id. een 84 en een 24 granaat ^h^{er}.
- p. Idem, Id. een 84 en een 24 granaat ^h^{er}.

Totaal van het belegeringsgeschut: acht 84 granaat ^h^{rs}, drie 24 granaat ^h^{rs}, zeven 24^h^{rs}, drie 168^h^{er} mortiers en twee 24^h^{er} mortiers.

De vesting-bastions zijn:

1 Oldenburg.	6 Prins Christiaan.
2 Holstein.	7 Koningin.
3 Sleeswijk.	8 Koning.
4 Prinses.	9 Denemarken.
5 Prins George.	10 Noorwegen.

IETS OVER DE VERSTERKTE LEGERSTELLINGEN EN RETRANCHEMENTEN.

(INGEZONDEN.)

Bij het versterken eener legerstelling, wordt in de eerste plaats daarop gelet, dat de verschansingen niet geheel aaneensluiten, maar met tusschenruimten opgeworpen worden, opdat men naar goedvinden met zijne strijdkrachten kan uitrukken en dadelijk van het defensieve tot het offensieve, of omgekeerd overgaan; wïjl geene defensieve stelling goed is, welke het offensieve uitsluit.

Dit geldt ook de groote door kunst of natuur bevestigde legerstellingen, in welke zich zoo dikwerf geheele legers tot hun verderf opsloten. Een voorbeeld van dezen aard is het gevangen nemen van een Saksisch legerkorps van 14000 man, hetwelk in de versterkte legerstelling bij Pirna teruggetrokken was. Dit korps werd ingesloten, en daar het geen gemeenschap met Bohemen onderhouden kon, te meer wïjl het achter eene aanéngesloten linie, zoogenaamde *ligne continue* stond, werd het weldra bedwongen.

De toegang tot het front der stelling moet den vijand zeer zwaar vallen, hij moet daarbij, waar het slechts eenigzins mogelijk is, onder een allerzijds sterker kruisvuur kunnen gebragt worden, dan hij kan tegenstellen. De bodembeletselen, waarmede het front tot dat einde gedekt wordt, moeten de aanvals-orde des vijands breken. In het bijzonder zal men zich van den hoofdsleutel der legerstelling, door doelmatige verschansingen, of door andere daartoe strekkende middelen verzekeren, opdat deze den vijand niet in handen valle en met dien sleutel weldra de gansche stelling in zijne magt kome.

Leunt eene dusdanige legerstelling aan eene vesting, zoo kan de eerste nog bovendien op eene aanzienlijke lengte door het zwaar geschut uit de werken bestreken worden; terwijl de vesting tevens als eene wijkplaats of reduit der

stelling kan worden aangemerkt, waarin de troepen des noods kunnen terugtrekken. Bovendien zal een veldheer, welke eene dergelijke stelling weet te kiezen, waarbij hij zich aan eene vesting of sterkte leunt, meestal tegen aanvallen gewaarborgd zijn. — Op deze wijze betrok de omtrent *Molwitz* geslagen generaal *NEUPERG* eene voortreffelijke stelling bij *Neisse*; en wie is niet opgetogen, als hij over de meesterlijke keuze nadenkt welke de groote *FREDERIK* met zijne legerstelling bij *Bunselwitz* deed? Ingesloten door een veel talrijker vijandelijk leger, schijnt hier de scherpzinnige held in de grootste gerustheid te zijn; en dit verwekte bij den vijand eene bezorgde werkeloosheid. Het Russische leger marcheerde af; ook *LAUDON* trok terug, en *FREDERIK* ontging hierdoor het grootste gevaar waarin hij zich gedurende dezen geheelen oorlog bevonden had. Het leger bij *Colberg*, en *MASSENA* in zijne legerstelling voor *Genua* hebben ons een nieuw bewijs gegeven, hoelang een klein legerkorps, bij eene welgekozen, goed aangeleunde versterkte stelling, in staat is eenen vijand tegen te houden.

De Franschen hielden van 1695—1704 vasten voet langs den linker Schelde-oever en in het land van Waas, en grootendeels hadden zij dit te danken aan welgekozene en versterkte defensieve stellingen, steeds zoodanig ingerigt dat zij geenszins het offensieve uitsloten. — Ook *VACBAN* drong in 1695 sterk op de geretrancheerde kampen onder de vestingen aan, en haalt ten voorbeelde bij, het bewezen nut te *Luik*, *Kortrijk* en *Veurne*; bij welke eerste plaats het kamp de belegering belette; bij de beide laatste reddeden de legerkampen *West-Vlaanderen*; ook merkt hij daarbij aan, dat wanneer de generaal *VACDEMONT* het geretrancheerde kamp bij *Brussel* dit jaar bezet had,

deze stad alsdan van wege den maarschalk VIL-
LEROI geen millioenen schats zou verloren hebben ;
dat CATINAT zich te *Diblon* in ditzelfde jaar ver-
sterkende, aan een geheel leger het doordringen
der *Alpen* helette. — De Prins van *Oranje* liet
te *Andrezee*, onder *Leuven*, en bij andere plaat-
sen, met een gunstig gevolg, geretrancheerde
kampen opwerpen. — Het geretrancheerde kamp
te *Heilbron* hield het talrijke leger van den Dau-
phin tegen. — Niettegenstaande de menigte
voorbeelden, welke VAUBAN voor het nut dezer
geretrancheerde kampen aanhaalt, en waardoor
de Franschen destijds, bij menige benaauwde
of gedwongen defensieve operatie, vele menschen
hadden kunnen sparen, was het vooroordeel er
tegen maar al te zeer ingeworteld, waartoe wel-
licht ook de menigvuldig, kwalijk aangelegde en
daarom overrompelde, aanéensluitende verschan-
singen (*lignes continues*) hadden aanleiding ge-
geven; onder anderen, het voorgevallene te
Arras, dat te *Valenciennes*, het kwalijk aange-
bragle geretrancheerde kamp bij *Maubeuge*, enz.

Nog dient hier gezegd te worden, dat eene
versterkte legerstelling niet wel minder dan
ongeveer 3000 passen diepte mag hebben, opdat
de troepen eene toereikende ruimte hebben zo-
wel voor hunne bewegingen als legering; ook
moet de gemeenschap met alle leger-afdeelingen,
binnen eene zoodanige stelling gemakkelijk en
ongestoord kunnen plaats hebben. Men moet
zich echter niet al te zeer op dergelijke ver-
sterkte en uitgebreide legerstellingen en hare
schijnbare onaangrijpelijkheid verlaten, wijl dat-

gene, wat voor vijftig jaren onaantastbaar was,
het in latere tijden welligt niet meer is; waar-
van wij in de nieuwere geschiedenis eene me-
nigte voorbeelden aantreffen. Zoo werd de ver-
sterkte legerstelling van *Famars*, welke den
vijand vroeger gedurende eenen geheelen veldtogt
in bedwang hield, nu in eenige uren en met ge-
ring verlies weggenomen. — De verovering der
Weissenburger en *Mainzer* liniën, welke eerste
eigenlijk strategisch, de laatste echter door per-
soonlijke dapperheid weggenomen werden, ver-
dienen evenzeer aangehaald te worden. Ook
het veroveren van het wederom aanéensluitend
geretrancheerde kamp van *Meester Cornelis* op
Java, 1½ zuidwaarts van *Batavia*, in het jaar
1811, is in vele opzigten merkwaardig.

De geretrancheerde kampen, waarmede belang-
rijke strategische punten het doelmatigst versterkt
kunnen worden, dienen te bestaan uit op zich-
zelve liggende en zich, zoo buiten- als binnen-
waarts van het kamp, flankerende werken, welke
een, met bijzondere zorg gebouwd, gesloten
en zich flankerend werk tot *algemeen reduit*
moeten hebben.

Die retranchementen of kampen, welke niet
al te uitgebreid en dus ook niet rondom eene
vesting zijn, maar met hunne vleugels op de
werken of inundatiën aanleunen, en de vesting
of eenig groot voorwerk er van tot reduit
hebben, zijn als de krachtigste en degelijkste
aan te merken, vooral ook wegens de bekwaame,
onverstoorbare gemeenschap.

M.

VERSCHEIDENHEDEN.

De *Allgemeine Militär-Zeitung* meldt dat door
den Keizer van Oostenrijk op den 4^{den} Januarij
jl. de navolgende order voor het leger is uitge-
vaardigd; de daarin vervatte of dergelijke be-
palingen zouden welligt ook toepassing verdien-
nen in Nederland, waar men zich gedurende

de laatste jaren bij het bevorderen althans aan
schijnbare inconsequentien heeft schuldig ge-
maakt. Wanneer zij voor alle officiers-rangen
geldig waren, zouden zij op hare plaats zijn in
de verwacht wordende wet, welke die zaak voor
de toekomst zal regelen. Deze order luidt aldus:

Ten einde zoo naauwkeurig mogelijk bekend te worden zoowel met de geschiktheid tot bevordering der hoofdofficieren en kapiteins of ritmeesters, als met de waarde door ons te hechten aan voordragten tot buitengewone bevordering der laatstgenoemden, heb ik noodig geoordeeld vast te stellen: 1°. Onder eenen door mij te benoemen Generaal als voorzitter, zal in de maand December van ieder jaar te Weenen een raad van Generaals vergaderen, die, naar aanleiding der bijzondere beoordeelingen welke betreffende ieder hoofdofficier, kapitein en ritmeester zijn ingekomen, voor ieder hunner zal uitmaken, of hij geschikt is buitengewoon bevorderd te worden, of hij slechts bij ancienniteit, dan wel of hij in het geheel niet meer tot bevordering in aanmerking verdient te komen. In het laatste geval zal de raad tevens onderzoeken, of het met het belang van de dienst strookt, dat hij in zijne tegenwoordige betrekking verblijft, of dat hij wegens gebreken van physischen of morelen aard de krijgsdienst verlate. 2°. Tot het zamenstellen van dezen raad zal door de respectieve opperbevelhebbers uit ieder der vier legers en uit de troepen onder de bevelen van den Banus een Generaal benoemd worden. Het staat den voorzitter bovendien vrij, ook zoodanige Generaals in den raad te roepen, welke gelegenheid hadden de bedoelde hoofd- en verdere officieren in bijzondere omstandigheden te leeren kennen en beoordeelen.

Bij het beoordeelen van officieren van den Generalen staf, van de Artillerie, van de Genie en van de technische korpsen, zal steeds een Generaal van het wapen waartoe zij behooren, in den raad zitting hebben. 3°. Van de uitspraak over ieder der bedoelde officieren gedaan, zal door den raad aanteekening gehouden worden. 4°. Deze aanteekeningen zullen gedurende het volgende jaar den grondslag der bevorderingen uitmaken.

Aangaande de trefkans met het gewone en met het naaldgeweer in de werkelijke oorlogen van onze dagen, ontleenen wij de volgende bijzonderheden aan het *Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und Geschichte des Krieges*.

Volgens officieele berigten van den Generaal von Bonin, zijn in het gevecht van Kolding 77,248 geweerschoten gevallen, waaronder 40,700 met spits-kogel-patronen. Hierdoor, zoowel als door de uitwerking van het grof geschut en van de aanvallen der ruitery, verloren de Denen niet meer dan 61 dooden, 412 gewonden en 153 vermisten.

In Dresden verschoten de fuseliers van het regiment Keizer Alexander 20,375 en die van het 24ste regiment 7,530, dus te zamen 27,905 patronen uit naaldgeweren. Uit officieele berigten weet men dat er 191 gesneuvelde opstandelingen ter aarde besteld en 117 gewonden in verschillende gasthuizen verpleegd werden. Schat men nu het getal der gewonden die zich verborgen hielden met de bekende dooden en gekwetsten, te zamen op 500, en rekent men, hetgeen waarlijk gunstig genoeg is, dat daarvan 250 door schoten uit naaldgeweren getroffen werden, dan heeft men nog slechts op iedere 120 schoten eenen treffer.

Volgens de *Allgemeine Militär-Zeitung* van 23 Maart jl., zijn in de bewapening van sommige troepen-gedeelten des Pruissischen legers nogmaals veranderingen ondernomen, die daar algemeen gemaakt en overal doorgezet zullen worden. De voet-artillerie heeft zij-geweren ontvangen, die ongeveer de helft langer zijn dan de vorige; de officieren van dit wapen, die, zoo als bekend is, in dienst bereden zijn, dragen tegenwoordig sleep-sabels. — Het 2de Garde-regiment, wat van naaldgeweren voorzien is, heeft, in stede der korte sabels, zoodenaamde heup-messen (*Hüftmesser*), dat is, korte twee-snijdende zwaarden gekregen, die aan de greep niet van eenen beugel, maar van

eene liggende ∞ voorzien zijn. Deze zwaarden moeten namelijk nog tot een ander einde en wel tot het opleggen der naaldgeweren dienen. De soldaten zullen daartoe eene nieuwe exercitie leeren; het eerste gelid steekt de heup-messen twee passen voor zich uit in den grond, knielt bij het vaardig maken neder, en legt, om een meer zeker schot te hebben, zijn vuurwapen op de ∞ van het zijgeweer: daarna treedt het tweede gelid voor. Deze heup-messen zullen later bij alle fuselier-bataillons (bij ons flankeurs) ingevoerd worden.

In de *Allgemeine Militär-Zeitung*, maand Maart 1850, lezen wij eene aankondiging en gunstige beoordeeling van het werkje: *Bijdrage voor de Geschiedenis van het Nederlandsche Artillerie-korps*, door den Heer van SYPESTEIJN, in der tijd ook door den *Militairen Spectator* medegedeeld. Uit den aanhef dier beoordeeling nemen wij het navolgende over, in de hoop dat het aan dezen of genen onzer kameraden der Artillerie tot aansporing en opwekking moge dienen om deze dankbare stof uitvoeriger te behandelen.

«Dit werkje is eene verblijdende bijdrage tot de geschiedenis van een Artillerie-korps wat zijn Historicus nog wacht, maar wat in verhouding meer aan den vooruitgang van het wapen heeft gewerkt en toegebracht, dan de Artillerie van menigen uitgebreiden Europeschen staat. Het waren de Nederlanders die, gedurende het beleg van Ostende 1601—1604, het eerst van houwitsers gebruik maakten; zij waren de eersten die zich van zundgats-tappen (*Zündlochstollen*) bedienden tot het verbussen van het geschut; zij wierpen het eerst met bommen, en schoten het eerst met gloeiende kogels; lang voor de Franschen waren zij bekend met slagpijpjes, zunders en kardoezen; zij bepaalden de lengte van het kanon; LOBEWIK XIII ontbood MALTHUS uit Holland, ten einde zijne artillerie in het gebruik der bommen te onderwijzen: dit alles zijn feiten die aan de geschiedenis der Nederlandsche artillerie eene eerste plaats in de algemeene geschiedenis van het geschut-wezen verzekeren. Des te meer betreuren wij het dan ook, dat er tot nog toe niemand gevonden werd die voor het Nederlandsche artillerie-korps een werk schreef gelijk het Pruisische er bezit in de geschriften van MALINOWSKY, BONIN en SCHÖNING.» (1)

(1) Het is der *Redactie* hoogst aangenaam, bij deze gelegenheid te kunnen melden, dat haar sedert het schrijven van het bovenstaande, goedgunstig belangrijke *Bijdragen betrekkelijk de Artillerie*, ter mededeeling geworden zijn, waarvan zij in hare eerstvolgende nummers dankbaar gebruik zal maken.

Volgens de *Staats-Courant* heeft Z. M. de Koning, bij besluit van den 24sten Junij 1850, N°. 50, benoemd tot geographisch ingenieur voor de dienst in Nederlandsch Indie, de luitenant ter zee der 2de klasse S. H. DE LANGE, bestemd tot het bewerkstelligen van sterrekundige plaatsbepalingen aldaar, in het belang der geographische kennis van en der hydrographische opnemingen in den Indischen archipel.

Zonder den Heer DE LANGE te kennen, verheugen wij ons in dit besluit, want het doel zijner zending is een hoogstnuttig doel. Wij gelooven te mogen aannemen, dat de inzigten van den kommandant onzer zeemagt in Oost-Indie, den vice-admiraal VAN DEN BOSCH, niet buiten invloed op deze benoeming geweest zijn, en vergissen wij ons hierin niet, dan stellen wij ons van de gevolgen veel goeds voor. De schout-bij-nacht VAN DEN BOSCH toch, heeft reeds vroeger bewezen veel belang te stellen in de uitbreiding en verbetering der geographie en hydrographie van Indie, en bovendien verbond hij, tijdens zijn jongste vertrek naar die oorden, als adjudant aan zijnen persoon, den kundigen luitenant ter zee 4ste klasse, Bon P. MELVILL VAN CARNEE, die zoowel in zijnen *Moniteur des Indes Orientales en Occidentales*, als door de uitgave van afzonderlijke werken en kaarten, reeds zooveel heeft bijgedragen tot vermeerdering onzer kennis van die gewesten en wateren.

Wij maken onze lezers opmerkzaam op een nieuw uitgekomen en zeer belangrijk werk getiteld: *De verdediging van Nederland in 1672 en 1673. Bijdragen tot de Staats- en Krijgs-geschiedenis van het Vaderland. Voor een groot deel uit onuitgegeven stukken zamengesteld, door de 1ste Luitenants-Ingenieur Jhr. J. W. van SYPESTEIJN en J. G. DE BORDES. Eerste gedeelte. Te 's Gravenhage bij Gebr. J. en H. van LANGENHUIZEN.* Dit gedeelte loopt tot aan het verlaten van den IJssel; wij hopen er nader op terug te komen.

Eerst na het ter perse leggen der stukken, voorkomende in het «*Archief voor Nederlandsche Krijgs-geschiedenis*,» maakten wij met het werk kennis, en zijn verschijnen zal ons aansporen spoedig datgene mede te deelen, wat wij nog over 1672 voorhanden hebben.

BIJLAGE I.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR,

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 1.

(Maand Julij 1850.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN.

Bij het 2de reg. inf., tot 2de luit^s.: de kadets W. J. Valter, A. Tuckermann en W. H. Doorman. Bij het 3de reg. inf., tot 2de luit^s.: de kadets J. H. H. Dommers en C. L. Walther. Bij het 4de reg. inf., tot 2de luit^s.: de kadets A. Pompe en A. C. T. Gevers Leuven. Bij het 5de reg. inf., tot 2de luit^s.: de kadets H. W. U. B^{om} van Aylva Rengers, P. C. Evers, en A. M. Brade. Bij het 6de reg. inf., tot 2de luit^s.: de kadets J. R. Steinmetz, J. R. A. Kuytenbrouwer, en Jonkh. H. P. C. G. van der Hoeven. Bij het 7de reg. inf., tot 2den luit.: de kadet M. A. van Deventer. Bij het leger in Oost-Indie, bij het wap. der inf., tot 2den luit.: de kadet A. W. A. B^{om} van Eck; bij het wap. der art., tot 2den luit.: de kadet F. Straatman; bij het korps der genie en sappeurs, tot 2de luit^s.: de kadets J. P. Ermeling, A. Numans, H. H. Borel en C. G. Tromp, allen herkomstig van de Koninklijke Militaire Akademie. Bij het 3de reg. inf., tot 1sten luit.: de 2de luit. W. de Jongh, van het 5de reg. inf. Bij het korps ing., min. en sapp., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. H. Welsink, van het korps, werkzaam bij het Dep. van Oorl. Tot 1sten luit.: de 2de luit. H. van Assendelft de Coningh, van het korps. Bij de 1ste mil. administrative directie: de mil. ond.-intend. der 1ste kl. op non-act. S. T. Mulder. Tot offic. van gez. van de 3de kl. bij de landm.: de kweek^s. der 1ste kl. bij 's Rijks kweekschool voor mil. geneesk. J. M. Engelhart, W. F. Hanjoel, A. L. van Tienen, L. J. Du-

mont, J. J. de Lepelaar en B. L. C. A. de Ruiter. Tot offic. van gez. der 3de kl.: de kweek^s. der 1ste kl. voor de dienst in Oost-Indie bij 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen: W. Hubers van Assenraad, P. Groeneboom, J. F. H. Hartsteen, B. E. J. H. Becking, C. J. Sneltsjes, D. J. de Leeuw, F. P. Bergmans en B. H. Egberts. Bij de mil. geneesk. dienst in Oost-Indie, tot offic^s. van gez. der 3de kl.: de heer J. A. Krausse. Tot adspirant-betaalm. bij het leger in Oost-Indie: de vrijwilliger A. J. van der Schalk, van het koloniaal werfdepôt. Tot kap. en plaats-maj. van de 3de kl. te Amsterdam: de 1ste luit. G. Weimar, van het 2de reg. inf. Bij het reg. gren. en jag., tot 1sten luit.: de 2de luit. W. F. Le Maitre, bat.-adj. bij het korps. Bij het 4de reg. inf., tot 1ste luit^s.: den 2de luit. P. C. Eichholtz, van het korps. Bij het 6de reg. inf., tot 1ste luit.: de 2de luit^s. C. H. Stolkert, bat.-adj. bij het korps, en G. G. Wieland, van het 3de reg. van het wap. Bij het 7de reg. inf., tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. J. Baptist, thans bat.-adj. bij het 8ste reg. van het wap. Bij het 8ste reg. inf., tot 1sten luit.: de 2de luit. F. H. C. Cores de Vries, van het 5de reg. infanterie.

Verplaatsingen.

Bij het 1ste reg. vest.-art.: de kap^s. P. H. Otterbein en A. Gaijet, beiden van het 2de reg. vest.-art. Bij het 2de reg. vest.-art.: de kap^s. M. W. van Dort en L. L. Baehr, eerst-gemelde van den staf der art. en laatstgemelde van het 1ste reg. vest.-art. Bij het Limburgsch Bonds-Contingent kav.: de 2de luit. F. A. Meijer, van het 2de reg. drag. Bij het 2de reg. drag.: de 2de luit. N. M. Tolsma, van het Limburgsch Bonds-Contingent kav. Bij het 8ste reg. inf.: de 2de luit.-kwartierm. J. W.

Muller, van het 3de reg. inf. Bij het 3de reg. inf.: de 2de luit.-kwartierm. J. P. Koster, van het 8ste reg. inf. De kap.-ing P. J. de Waal, van Veere naar Groningen. Bij het wap. der inf. in Oost-Indie: de 2de luit. G. L. S^t. A. M. de Roij van Zuidewijn, van het 7de reg. inf. Bij den staf der art. en gedetacheerd bij de Koninklijke Militaire Akademie: de 2de luit. J. J. Collard, van het 2de reg. vest.-art. Bij het 7de reg. inf.: de 1ste luit. D. J. IJserman, van het 6de reg. infanterie.

Eervol ontslagen

De 1ste luit. A. Nolthenius, van het korps ingen., min. en sapp., uit zijne betrekking bij de Koninklijke Militaire Akademie.

Het tractement van non-activiteit verleend:

Aan den kap. H. G. van Kesteren, van het korps ing., min. en sapp. Aan den mil. ond.-intendant der 1ste kl. G. Falck. Aan den kap. K. A. Madlener, van het 7de reg. infanterie.

Gepensionneerd.

De 2de luit. H. Tol, van het 4de reg. drag. De kap. J. Koch, plaats-maj. van de 3de kl. te Amsterdam. De 1ste luit. J. Stolte, van het 7de reg. infanterie.

Overleden.

De 2de luit. J. C. C. M. den Beer Poortugael, van het reg. veld-art. De 1ste luit op non-act. van het 3de reg. inf. C. H. Meijer Vissingh.

CORRESPONDENTIE.

Het aan de Redactie gezonden Artikel van den Luit.-Kolonel J. B. OSTES, over het vervaardigen van den Salpeter op Java, zal zoo mogelijk in het volgend nummer geplaatst worden.

GESCHIEDENIS

VAN

HET PERSONEEL DER ARTILLERIE.

Toen in het 1ste Deel der tweede Serie van dit Tijdschrift de ijverige en onderzoeklievende 1ste luit.-ingenieur Jhr. J. W. VAN SYPESTEIJN eene *Bijdrage* leverde tot eene *geschiedenis van het Nederlandsche artilleriekorps*, waarbij hij zich meer bepaald eene opgave voorstelde van de personen die aan het hoofd van dat korps hebben gestaan, gaf hij daarbij den wensch te kennen, dat andere en bevoegde kundige officieren van het Nederlandsche leger aangemoedigd wierden meer dergelijke bijdragen, of eene volledige geschiedenis van het Nederlandsche artilleriekorps zamen te stellen. Deze wensch werd door de Redactie in den ruimsten omvang gedeeld. De geschiedenis van het Nederlandsche krijgswezen en die der bijzondere wapenen, met de eigenaardigheid en vorderingen dezer laatsten, is evenzeer als onze krijgsgeschiedenis zelve, een uitgestrekt veld, waarop onder verschillende opzigten nog veel te arbeiden valt, hoeveel verdienstelijks er reeds, vooral in den laatsten tijd, op moge gedaan zijn. Daarom is het steeds 't verlangen der Redactie geweest ten deze van hare zijde te doen wat in haar vermogen was. Met dit inzicht heeft zij in het eerste

Nommer van dit Deel eene nieuwe afdeeling of rubriek: een *Archief voor de Nederlandsche krijgsgeschiedenis* geopend, in de hoop op bijval en degelijke medewerking, en uit dienzelfden hoofde heeft zij pogingen aangewend om bijdragen voor de geschiedenis der verschillende wapenen te bekomen. 't Was haar onder anderen bekend, dat onze artillerie-officieren, steeds werkzaam en overeenkomstig de behoeften des tijds met den vooruitgang der wetenschap voortgaande, op uitnoodiging van hooger hand, zich onledig hadden gehouden met het behandelen van belangrijke vraagstukken en onderwerpen het wapen en zijne geschiedenis betreffende; dat onder anderen de officieren van het garnizoen van een onzer voornamste vestingen, zich in den winter van 1841—42 vereenigd hadden om eene *Geschiedenis der artillerie en van hare vorderingen* zamen te stellen; en daar nu aan de Redactie welwillend toegestaan werd inzage van dezen verdienstelijken arbeid te bekomen, en het haar vergund werd daarvan in dit Tijdschrift gebruik te maken, heeft zij deze gunstige beschikking dankbaar aangenomen, waardoor een werk, anders slechts

voor weinigen toegankelijk, thans meer algemeen bekend wordt; en biedt zij hier, als eerste proef, haren lezers eene geschiedenis aan van het personeel der artillerie, welke, na eene korte algemeene beschouwing, met die der Nederlanden (voortgezet tot 1849) aanvangt, en door die van eenige andere mogendheden zal gevolgd worden.

Het werk waarvan hier spraak is, handelt verder 1) over de werktuigen der ouden vóór de uitvinding van het buskruid; 2) over de geschiedenis en de vorderingen van het buskruid; 3) over het geschut; 4) over de affuiten en mortierstoelen; 5) over de ernstvuurwerken; 6) over de geschiedenis en de vorderingen van het gebruik van 't geschut in 't vrije veld.

Naar omstandigheden en ruimte wenscht de Redactie ook van deze stukken aan hare lezers achtereenvolgens mede te deelen. Zij vleit zich daardoor wezentlijk nut te stichten en dienst te doen, bijzonder aan het wapen der artillerie, dat de verdienste erkennen zal van die wapenbroeders welke deze moeilijke taak aldus hebben volbragt; terwijl de Redactie te dezer gelegenheid ook gaarne de hoop uit, dat het gegeven voorbeeld ter aansporing van de officieren der andere wapens moge strekken, om dergelijke bijdragen ook nopens hun wapen zamen te stellen, ten einde langs dien weg eindelijk de bouwstoffen tot een schoon geheel te bekomen.

De Redactie.

Tijdens de eerste aanwending van het buskruid bestonden er tot de bediening der werktuigen, welke tot voortdrijving

van vernielende en brandverwekkende lichamen worden gebezigd, zekere personen, die als 't ware een gilde vormden, terwijl men de nieuw uitgevonden kunst even als een gewoon handwerk beschouwde, waarin men eerst als leerling moest opgenomen worden, om later in de geheimen er van te worden ingewijd.

In den beginne was het getal dier personen zeer gering; hunne diensten boden zij nu deze, dan gene oorlogvoerende partij aan, en meestal waren het Duitschers, wier kunde in het vak veel te wenschen liet, even als hun zedelijk gedrag, daar velen zich aan dronkenschap overgaven. Weldra bekwamen zij de namen van bus- of schutmeesters en vuurwerkers, waarvan de eersten eigenlijk bestemd waren voor de bediening van het kanon, terwijl de vuurwerkers bekend waren met het vervaardigen der kunstvuurwerken en bovendien de mortieren bedienden. In lageren rang stonden de slangen- en bussenschutters, die slechts $\frac{3}{4}$ van de soldij der eerstgenoemden trokken.

Aan het hoofd der artillerie heeft, zelfs vóór de uitvinding van het buskruid, steeds een' Generaal-Veldtuigmeester, ook Tuigmeester, of wel Grootmeester, of Meester-Generaal gestaan, die in vele staten een der eerste beambten van de kroon was, en wiens betrekking somtijds medebragt het bevel niet alleen over de artillerie, maar zelfs over het geheele leger te voeren; zijne bezoldiging was ook zeer aanzienlijk, onder anderen werd hem, volgens een besluit van keizer MAXIMILIAAN II (1564-1576) toegestaan om op 's lands kosten te houden: 6 rijpaarden, een' keuken- en een'

kamerwagen, 6 lijfstrawanten, een kapellaan, een tolk, een knecht, een tamboer en 2 schrijvers. De Veldtuigmeesters of Grootmeesters bekwamen bovendien twee derde van de waarde van het in eene plaats of in een veldslag veroverd geschut en verder oorlogsmaterieel. De ladingen evenwel, die zich op het oogenblik der verovering in de stukken bevonden, alsmede de aangebroken buskruidvaten, het buskruid der beurstonnen enz., was eene toelaag voor de busmeesters en vuurwerkers, die ook regt hadden op de grootste of alarmklok der veroverde plaats, voor welke zij den losprijs konden bepalen (1).

Naarmate het gebruik van het geschut in de verschillende legers toenam, begon men, zelfs in tijd van vrede, een vast getal busmeesters en vuurwerkers aan te stellen. In Venetië werden scholen voor hunne opleiding daargesteld; keizer KAREL V stichtte te Burgos en in Sicilië eene artillerieschool (2). Bij andere natiën werd men tot busmeester en vuurwerker eerst aangesteld na het ondergaan van een theoretisch en praktisch examen, waarin bij sommigen onder anderen geëischt werd, dat men op afstanden van 500, 1000 en

1500 passen een kern-, boog- en rolschot moest doen. Miste men bij al die schoten de schijf, dan had men aan de vereischten niet voldaan.

In den beginne was echter het getal artilleristen ontoereikend, waarom men zich tot hunne hulp van handlangers, uit de andere wapens genomen, bediende; in de Duitsche en Spaansche legers hielpen de pionniers of schansboeren, en in de Nederlanden de matrozen die dienst verrigten.

Volgens de meeste schrijvers zou Frankrijk het eerst zijne artilleristen in kompagniën en in een geregeld korps ingedeeld hebben, als hebbende LODEWIJK XIV zulks in 1668 gedaan; intusschen kan met grond worden ondersteld, dat zulks het eerst bij ons te lande 't geval is geweest, daar in het Oud Recueil-Militair (Dl. I, N°. 56) de sterktelijst eener kompagnie artillerie gevonden wordt van het jaar 1666. Hoe dit echter zij, zeker is dat verschillende staten, omstreeks het einde der zeventiende eeuw, het gegeven voorbeeld volgden en het personeel hunner artillerie langzamerhand meer uitgebreidheid gaven, waarvan de verschillende veranderingen, die de artilleriescholen van eenige der voornaamste staten van Europa hebben ondergaan, en die wij ons voorstellen achtervolgelyk mede te deelen, getuigen. Wij beginnen met ons vaderland.

DE NEDERLANDEN.

Tijdens de eerste oorlogen welke door onze voorvaders tot afwerping van het Spaansche juk gevoerd werden (1568—1579), bestond er hier te lande een korps

(1) Deze voordeelen van den Grootmeester en van de Busmeesters werden in de 16de eeuw in de Nederlandsche Republiek niet meer wettig erkend; de laatstgenoemden kregen alstoen voor elk stuk waarmede geschoten was, eene gratificatie van vier gulden. De gewoonte van zich de klokken toe te eigenen, werd in Frankrijk in 1492 ingesteld en was er in 1694 nog in gebruik. — In 1807, bij het nemen van Dantzig, is die gewoonte nog eens toegepast.

(2) Bij een Besluit van KAREL V van 5 Mei 1519, werd aan de busmeesters en vuurwerkers gelast, het geheim van hun vak te bewaren.

artilleristen, dat naar de behoefte vermeerderd of verminderd werd, doch in geen kompagnïen ingedeeld was. Aan het hoofd van dat korps stonden aanzienlijke personen, welke den titel voerden van Meester-Generaal van het grofgeschut, of Groot-meester, ook Overste van het geschut en krijgstuig (1).

Om een denkbeeld van bovengemeld korps te geven, volgt hier eene opgaaf van de artillerie in het leger van Gulick in 1610. Tot chef had het den graaf VAN HORNES met zijn adjudant GRENU; verder bestond het personeel uit 1 controleur van het geschut, 1 commies van het geschut, 10 edellieden, 25 conducteurs, 6 ingenieurs elk met hunnen conducteur, 2 controleurs van de fortificatiën, elk met hunnen conducteur, commies en schrijver, 1 meester konstapel, 56 kanonnières, 2 meester vuurwerkers, 2 conducteurs, 1 petardier, 2 batterijmeesters, 1 meester timmerman met zijn luitenant, 12 timmergezellen, 2 radermakers, 2 smeden, 1 schanskorfmaker, 2 harniceurs, 1 kuiper, 1 provoost met zijne dienaars, 1 chirurgijn van het geschut, 1 commies van de trekpaarden en 11 conducteurs, 2 kapiteinen van de pionniers, 100 pionniers, 1 kapitein van de mineurs, 25 mineurs, 4 scheepskapiteinen en 240 matrozen.

Alle artilleristen, van welken rang ook, ontvingen eene acte van aanstelling, nadat zij vooraf aan den Meester-Generaal blijken van hunne kunde hadden gegeven; in diens

(1) Zie de *Bijdrage tot de Geschiedenis van het Nederlandsche Artilleriekorps*, door Jhr. J. W. VAN SIJPESTEYN; in den *Militaire Spectator*, 2de Serie, 1ste Deel, Blz. 460 en 498.

handen of in die van den controleur legden zij vervolgens den eed af. Gezegde acten werden door de Ed. Mog. Raden van State of door den chef van het wapen afgegeven.

Volgens eenige handschriften zou de artillerie hier te lande in 1679 voor het eerst tot eene kompagnie geformeerd zijn; dan, zooals boven gezegd is, in het oude Recueil-Militair (Dl. 1, N°. 36) komt reeds de formatie eener kompagnie artillerie voor, op den 15^{den} Maart 1666, ter sterkte van 1 kapitein en jongen, 1 luitenant en jongen, 2 ordin.-meester vuurwerkers, 2 extra vuurwerkers, 10 bombardiers, 5 onderluitnants of extra konstapels, 50 konstapels, à *f* 18 's maands, en 12 à *f* 12 's maands. Nog wordt in gezegd Recueil (Dl. 1, N°. 39) de sterkte eener kompagnie in het jaar 1667, opgegeven als volgt: 1 kapitein, 1 edelman en batterijmeester (1), 1 edelman en timmerman, 1 edelman à *f* 50, 5 edellieden à *f* 40,—, 6 timmerlieden à *f* 22,10, 12 timmerlieden à *f* 20,—, 6 konstapels à *f* 20 (2), 12 dito à *f* 18,—, 6 handlangers (5) à *f* 14,— en 108 dito à *f* 12 's maand soldij; te zamen 175 hoofden.

De berigten aangaande de formatiën der artillerie hier te lande omstreeks het einde der zeventiende eeuw loopen vrij uiteen,

(1) De edelman bij de artillerie, meestal edelluiden van het geschut genoemd, waren de officieren eener kompagnie; sommigen vervulden ook de betrekking van onderofficier. De batterij-meester of ook wel veldkonstapel, genoot een vrij groot aanzien.

(2) Waarschijnlijk de conducteurs der artillerie, die naderhand de benaming van bombardier kwamen.

(3) Ook wel bootsgezellen van het geschut genoemd.

zoodat het moeilijk valt met eenige zekerheid daaromtrent te besluiten. Zoo zou in het jaar 1695 (1) eene tweede compagnie, en in 't volgend jaar den 23sten Maart, op last van den Veldmaarschalk Z. D. H. den Hertog HANS ADOLF VAN HOLSTEYN PLEUN nog twee kompagnien geformeerd zijn, terwijl reeds in 1688 OTTO CHRISTOPH baron VAN VERSCHUER, kommandant van twee kompagnien artillerie was (2); voorts spreekt een reglement voor den marsch van het geheele korps artillerie in 1691, van vier kompagnien, gelijk ook op eene lijst van de in 1695 voor de velddienst bestemde artillerie, 4 kompagniechefs, 55 meester-vuurwerkers en 10 onder-luitenants voorkomen (3).

Van 1690—1695 werden achtereenvolgens 69 officieren der artillerie benoemd.

In 1700 werd het korps gebragt op 8 kompagnien, ter sterkte van 69 hoofden.

In het Recueil Militair (Deel II, N°. 2) komt onder dagteekening van 29 Julij 1701 eene compagnie voor van 49 hoofden.

In 1707 was die sterkte 199 man, terwijl ze in 1714 (in gemeld tweede Deel, onder N°. 26) voorkomt te hebben volmaakt dezelfde zamenstelling als in 1666 (4).

(1) Handschrift van den luitenant (later generaal) VAN HOEY SCHILTROUWER VAN OOSTÉE.

(2) Familiepapieren der VAN VERSCHUERS.

(3) De oorzaak van deze uiteenloopende narigten kan wezen dat de artillerie eerst een generaliteitskorps was, en later de kompagnien artillerie aan eenige provinciën toebehoorden, of zoogenaamd op die provinciën gerepartieerd werden.

(4) In de jaren 1710, 1711 en 1712 waren bij de veld-artillerie van den Staat gewoonlijk 600 paarden voor het geschut in gebruik, en was de aannemer gehouden bij elke 40 van deze paarden een' kommandant te stellen. Deze zoogenoemde kanonpaarden waren aangenomen tegen 6 stuivers

Op den 1sten Januarij 1715, 1716, 1718 en 1727 komt in genoemd Recueil die sterkte van 49 hoofden weder voor, terwijl den 21sten Februarij 1727 de kompagnien op 110 hoofden werden gebragt, door bijvoeging van timmerlieden, korporeels en handlangers. Bij eene resolutie van HH. Ed. Mog. van 11 October 1735, werd vastgesteld dat de bombardiers een examen moesten afleggen in tegenwoordigheid van commissarissen van HH. Ed. Mog., alvorens tot onder-luitenant bevorderd te kunnen worden.

In het jaar 1756 werden de kompagnien tot op 69 hoofden verminderd.

In 1740 werden ze op 110 hoofden gebragt, en in 1742 op 150.

In 1744 kwamen hierbij eerst nog 4 bombardiers per compagnie en werden later op 199 hoofden gebragt.

daags; zoolang ze in den Thiel- of Bommelerwaard bleven, doch tegen 15 stuivers daags wanneer zij te veld werden gebruikt. Bovendien had men 338 artilleriewagens, ieder met 3 paarden bespannen. Bij ieder 25tal dezer wagens was de aannemer verplicht een conducteur of kommandeur te houden. Voor de 43 pontonwagens werden eerst 232 en later 276 paarden bestemd, aangezien de bespanning moest vermeerderd worden. De voorste pontons hadden 7 en de andere 5 paarden tot bespanning; er waren 6 conducteurs bij dezen pontontrein, en voor de paarden van dezen trein werden te veld daags maar 12½ stuiver betaald; eindelijk had men voor 14 hospitaalwagens nog 42 paarden. Te dezer tijd werd een kanon van 24 fl met 19 of 21 paarden, een kanon van 12 fl met 15 of 17 paarden, een 6 fl met 9 of 11, een lange 3 fl met 4, en een korte 3 fl met 2 of hoogstens 3 paarden bespannen, naar mate van de gesteldheid der wegen. Een mortier van 75 fl met de stoel op zijn blokwagen, verkreeg eene bespanning van 17 of 19, een dito van 30 fl 13 à 15 en een houwitsjer met zijn affuit en voorwagen 5 paarden.

Het veldgeschut bestond uit 62 kanons, 6 houwitsers en 2 mortiers royal.

In 1746 werd het korps op 9 en in 1747 op 12 kompagniën gebragt, ieder ter sterkte van 249 hoofden.

In 1748 werden nog drie nieuwe kompagniën opgerigt, doch werden allen daarna eerst op 186, daarna tot op 152 hoofden verminderd.

Een groot gedeelte der manschappen werd in 1747 met geweren gewapend; in 1752 werd zulks voor allen bepaald (1). In dit jaar werden de kompagniën op 124 hoofden gebragt.

Het korps maakte toen uit een regiment van 5 bataillons, ter sterkte van 5 kompagniën en bleef op dien voet tot in 1785, toen een vierde bataillon van 5 kompagniën werd opgerigt en alle kompagniën vermeerderd werden met 1 onder-luitenant, 5 bombardiers, 2 tamboers en 27 kanonniers, en alzoo gebragt op 155 hoofden.

Op voorstel van den toenmaligen chef der artillerie werd in 1789 besloten tot het oprigten van drie artillerie-scholen, als: te Zutphen, te Breda en te 's Gravenhage.

Den 21sten Februarij 1795 werd een vijfde bataillon van 5 kompagniën opgerigt, terwijl iedere kompagnie 158 hoofden telde. De benaming van ordinaris meester-vuurwerker, eerste bombardiers en bombardiers werden vervangen door 1sten luitenant, sergeant-majoor en sergeanten (2).

(1) Volgens eene resolutie van 29 Januarij 1750, moest ieder kanonnier, korporaal van de timmerlieden en timmerman voorzien zijn van een geweer, sabel, passer, talstok en buskruidhoorn. Vroeger hadden zij veld- en lontstokken.

(2) In een naamregister der officieren van 1792 komen nog voor: 2 kompagniën Brunswijksche artilleristen en 1 kompagnie koninklijk Pruisische

Te gelijker tijd (1795) werd ook een korps rijdende artillerie opgerigt, waarvan de 4 kompagniën ieder hadden eene sterkte van 108 hoofden, zijnde 1 kapitein, 1 tweede kapitein, 2 eerste luitenants, 2 tweede luitenants, 1 wachtmeester-majoor, 6 wachtmeesters, 1 fourier, 8 brigadiers, 1 trompetter, 2 timmerlieden, 1 wielemaker, 1 smit, 85 kanonniers en 1 sollicitteur.

Bij de organisatie van 1795 verkreeg de artillerie eene zamenstelling van een regiment van 4 bataillons, ieder van 6 kompagniën, ter sterkte van 105 hoofden, en eene brigade rijdende artillerie van een staf en 2 kompagniën, ieder van 88 hoofden en 92 paarden.

Den 26sten Mei 1796 werden deze gebragt op 106 hoofden.

Den 6^{den} Mei 1799 verkregen de kompagniën artillerie te voet de formatie van 165 hoofden, en de kompagniën rijdende artillerie, den 7^{den} Januarij 1800, eene versterking van twee hoofden.

Den 6^{den} Mei 1801 werden de kompagniën artillerie te voet weder teruggebragt op de sterkte van het jaar 1795.

Den 12^{den} September 1804 werd het wapen gereorganiseerd en kregen alle kompagniën eene sterkte 96 hoofden. — Eene kompagnie pontonniers maakte nu een deel der artillerie uit, zij was in 1795 geformeerd als volgt: 1 kapitein, 1 eerste luitenant, 1 onder-luitenant, 1 sergeant-majoor, 2 sergeanten, 1 fourier, 4 korporaals, 1 blikslager (1), 1 smit, 1 wielemaker,

(vroeger Anspachsche) artillerie, respectvelijk te Maastricht en Nijmegen in garnizoen. Zij waren in soldij van den Staat.

(1) De pontons waren van blik.

5 timmerlieden, 2 tamboers, 40 pontonniers en 1 chirurgijn.

Bij een besluit van den 11^{den} Junij 1803 werd de sterkte der artillerie bepaald op 1 compagnie garde van den Raadpensionaris, van 112 man; 1 korps rijdende artillerie, dat zijne vroegere sterkte en formatie (2 kompagnien) bleef behouden; 1 regiment artillerie te voet, van 5 bataillons, ieder van 6 kompagnien, van gelijke sterkte als de garde, benevens de staven van het regiment, te zamen 2036 hoofden uitmakende (1).

Bij een dekreet van den 1sten Maart 1807 (2) werd bepaald dat de korpsen artillerie en genie zouden vereenigd worden; dat de rijdende artillerie zou bestaan uit 4 kompagnien; dat tot 's Konings garde mede eene dezer kompagnien zou behooren, waarbij in oorlogstijd nog zouden worden gevoegd 2 treinkompagnien en in vredes-tijd 1 treinkompagnie; dat de zamenstelling van het korps artillerie en genie nader zou worden bepaald, en dat een korps kust-artillerie zou worden opgerigt, welk laatste intusschen onder de regering van koning LODEWIJK niet is geschied; eerst in 1810 werd dit korps door NAPOLEON geformeerd.

Dit formatie-plan kwam eerst den 26sten December 1807 tot stand. Er werd vastgesteld dat het koninklijk korps artillerie

(1) In 1806 had men nog 4 afzonderlijke kompagnien artillerie, welke in 1802 opgerigt en gesticteerd waren voor de West-Indiën.

(2) Er bestond dat jaar nog een korps artillerie, geattacheerd aan het Zeeuwsche legioen; het bevatte 3 kompagnien, waarvan 1 rijdende.

en genie zou bestaan uit: 1 eerste inspecteur-generaal, 2 generaal-majoor, inspecteurs-generaal, 5 kolonels-directeur, 6 luit.-kolonels, waarvan 4 sous-directeurs; 16 kapiteins, 16 luitenants, 26 magazijnmeesters van de 1ste, 2de en 3de klasse, 24 conducteurs, 1 meester-vuurwerker van de eerste klasse, 2 chefs van de werklieden veteranen, 4 sous-chefs van deze en 10 werklieden veteranen, makende gezamenlijk den staf van het wapen uit; — voorts: een regiment te voet van 3 bataillons, ieder van 7 kompagnien, elk ter sterkte van 89 hoofden; eene brigade rijdende artillerie, van een staf en 3 kompagnien, waartoe de compagnie garde niet behoorde; deze kompagnien waren 85 hoofden sterk; een bataillon werklieden, zamengesteld uit 2 kompagnien werklieden, 1 idem pontonniers, 1 idem mineurs, en 1 idem geweermakers; 1/2 compagnie artillerietrein, behalve die van de garde; 1 compagnie artillerie-veteranen.

Toen daarna, den 10^{den} Junij 1810, het koninkrijk Holland bij het Fransche keizerrijk ingelijfd werd, heeft de artillerie — in zooverre zij nog haar aanwezen als korps op zich-zelf behield — de fransche formatie aangenomen (1).

Nadat de Nederlandsche Staat in 't laatst van het jaar 1815 weder hersteld was, werden er nieuwe korpsen opgerigt, die echter niet dadelijk eene geregelde formatie bekwamen; evenwel werd toch den 9^{den} Januarij 1814 bepaald, dat de 4 bataillons artillerie te voet (van linie) elk 8 kompagnien

(1) Men zie later de Fransche artillerie.

niën van 100 hoofden, benevens een staf van 14 personen zouden bevatten; het korps rijdende artillerie had insgelijks 8 kompagniën, welke met den staf van 17 hoofden, eene sterkte van 785 man uitmaakten; het bataillon trein was sterk 749 man, verdeeld in een staf van 11 hoofden en 6 kompagniën. — Bij een besluit van 28 Januarij werd bepaald dat elk van de 4 bataillons artillerie der landmilitie eene gelijke zamenstelling als die der linie zoude hebben.

Door WILLEM I werd als Souverein Vorst der Vereenigde Nederlanden, den 14^{den} Maart 1814, de formatie van den staf der artillerie als volgt bepaald: 1 Grootmeester met 1 kapitein-adjutant, 1 generaal-majoor en inspecteur-generaal met 1 luitenant-adjutant en 7 geëmploijeerden, 1 kolonel-kommandant der 4 bataillons artillerie van de staande armee en de rijdende artillerie, 1 luit.-kolonel kommanderende de 4 bataillons art. van de landmilitie, 1 luit.-kolonel met rang van kolonel, directeur der magazijnen en grofgeschutgieterij, belast met de inspectie van het materieel; 1 luit.-kolonel directeur van de stapel- en constructie-magazijnen; 1 kapitein opzigter der constructie-magazijnen; 1 kapitein proefmeester van het geschut; 1 kapitein opzigter der geweerfabriek, en 1 luitenant vuurwerker. In deze formatie werd den 17^{den} November daaraanvolgende eenige verandering gebragt, wordende er toen 1 tweede luitenant-adjutant of dessinateur bij den directeur der magazijnen geplaatst; in plaats van 1 eersten luitenant vuurwerker, kwam er bij den staf 1 tweede kapitein en 1 tweede luitenant vuurwerker, en 4 direc-

teurs der artillerie-directiën, waarvan 2 kolonels en 2 luitenant-kolonels.

Den 17^{den} November 1814 werd ook de organisatie der artillerie vastgesteld, welk wapen nu zou bestaan uit: 1) 3 bataillons van linie, waarvan de drie eerste 6 kompagniën sterk waren, en het vierde 8 kompagniën, waarvan 5 bestemd werden voor de West-Indische bezittingen; het vijfde bataillon zou de Oost-Indische artillerie uitmaken; 2) 4 bataillons der nationale militie, insgelijks van 6 kompagniën; 3) een korps rijdende artillerie van 6 kompagniën. Deze verschillende korpsen werden elk door een luitenant-kolonel gekommandeerd; de staven der bataillons van linie en der nationale militie waren 15, en der rijdende artillerie 20 hoofden sterk; de kompagniën van de eerste 125 en van de rijdende artillerie 124 hoofden, zijnde er bij dit korps 408 paarden op vredesvoet en 640 op dien van oorlog; 4) een bataillon trein van 6 kompagniën, elk van 79 hoofden, gekommandeerd door 1 eersten luitenant; 1 kapitein kommandant, benevens nog 10 hoofden maakte den staf uit. Op voet van vrede had het 468 paarden; op dien van oorlog werd de sterkte van dit bataillon 966 hoofden en 1629 paarden.

Den 17^{den} Maart 1815 werd de formatie vastgesteld als volgt: 1) 6 bataillons van linie, waarvan het vijfde voor de Oost- en het zesde voor de West-Indische bezittingen bestemd werd; 2) 6 bataillons artillerie nationale militie; 3) 8 kompagniën rijdende artillerie met een staf; 4) 8 kompagniën treinsoldaten met een staf. De formatie van de bataillons en kompagniën bleef dezelfde; behalve van de rijdende

artillerie, welke eene sterkte van 1014 hoofden verkreeg (1).

Bij besluit van 27 October 1815 werden de 2 bestaande bataillons trein in 5 hervormd, ieder van 8 kompagniën, waarvan er 16 bestemd waren voor de artillerie, 2 voor den pontontrein, 5 voor het voerwezen en de geneeskundige dienst en 1 depôt-kompagnie. De 5 bataillons werden gezamenlijk door een luit.-kolonel gekommandeerd en ieder bataillon was sterk, op voet van oorlog 1286 hoofden en 2172 paarden.

Den 21sten November daaraanvolgende werd de sterkte op voet van vrede bepaald; zij was 1276 hoofden en 568 paarden per bataillon. De 5 bataillons werden door een majoor, elk bataillon door een kapitein en iedere kompagnie door een' eersten luitenant gekommandeerd. Op voet van oorlog waren al de manschappen met een pistool gewapend; ook op voet van vrede zij die bij de paarden waren ingedeeld, de onbereden manschappen met een geweer.

Den 8sten November 1815 werd er een kolonel-directeur van het artilleriepark benoemd, met rang van tweeden kolonel. — In de zes artillerie-directiën hadden de directeurs den rang van kolonel, tweeden en luit.-kolonel. Er werd een majoor-inspecteur der buskruid-fabricatie benoemd. De staf van het korps rijdende artillerie zoude zijn: 1 tweede kolonel, 1 luit.-kolonel en twee majoors.

Bij een besluit van den 28sten December 1816 werd eene kompagnie artillerie opgerigt bij het depôt-bataillon voor de koloniën, deze kompagnie was sterk: 1 kapitein, 2 luitenants, 14 onderofficieren en korporaa's, 2 tamboers, 1 pijper en 98 kanonniërs (1).

Den 10^{den} December 1818 onderging de artillerie eene reorganisatie; zij werd nu sterk: 1) 4 bataillons veld-artillerie van 6 kompagniën der staande armee, waarvan 1 depôt-kompagnie en nog 5 kompagniën artillerie-treinsoldaten van de nationale militie. De staf van elk dezer bataillons was, behalve den luit.-kolonel kommandant, 15 hoofden sterk, en elke kompagnie artillerie 4 officieren, 16 onderofficieren en korporaa's, 5 werklieden, 2 tamboers, 1 pijper en 98 kanonniërs. De kompagniën trein telden ieder: 1 officier, 14 onderofficieren en korporaa's, 1 trompetter, 4 werklieden en 170 soldaten. — Op voet van oorlog moest een bataillon veld-artillerie 1465 hoofden en 1211 paarden sterk zijn; 2) een korps rijdende artillerie van 8 kompagniën, waarvan 1 depôt-kompagnie. De staf van het korps, 't welk door een tweeden kolonel gekommandeerd werd, was 20 hoofden en 22 paarden sterk, terwijl elke kompagnie telde: 4 officieren, 18 onderofficieren en korporaa's, 2 trompetters, 5 werklieden en 98 kanonniërs, benevens 64 rijpaarden. Bovendien waren er 240 trekpaarden voor de instructie van het korps bestemd. Op oorlogsvoet werden

(1) Den 12^{den} Junij 1815 was de artillerie te velde sterk vijf 6de en een 12de voetbatterijen, benevens 2 heele en 2 halve rijdende batterijen artillerie.

(1) De werkzaamheden voor het Departement van den Grootmeester der Artillerie werden bij een besluit van den 28sten December 1817 geregeld.

de kompagniën, door bijvoeging van onder-officieren, kanonniërs en treinsoldaten gebragt op 225 hoofden en 510 paarden; 5) 6 bataillons artillerie nationale militie van 6 kompagniën; zijnde de staf en elk der kompagniën geformeerd als bij de bataillons veld-artillerie.

Den 21sten October werd voor de bezetting der vesting Luxemburg een bataillon infanterie opgericht, waarbij eene kompagnie artillerie van 4 officieren, 16 onder-officieren en korporaaals, 5 werklieden, 2 tamboers en 98 kanonniërs; dus van gelijke sterkte als de andere kompagniën artillerie te voet, uitgenomen de pijpers, welke bij het volgend Besluit werden afgeschaft.

Den 21sten Maart 1819 zag een Koninklijk besluit het licht, waarbij gelast werd de oprigting van 2 kompagniën artillerie-werklieden, ieder ter sterkte van 1 kapitein, 1 tweede kapitein, 2 luitenants, 14 onder-officieren en korporaaals, 64 werklieden en 1 tamboer. De 5 werklieden der kompagniën artillerie nationale militie zouden worden gesupprimeerd. Bij elk der bataillons veld-artillerie zouden op voet van vrede behouden worden 20 rij- en 102 trekpaarden.

Den 50sten Junij 1819 werd de betrekking van directeur der magazijnen en der grofgeschutgieterij, alsmede die van zijnen adjudant afgeschaft, voorts 6 plaatselijke artillerie-kommandanten.

Den 27sten Augustus 1820 werd de rang van tweeden kolonel vervallen verklaard, en de officieren dien rang bezittende, werden kolonel.

Bij een besluit van den 14^{den} December 1821, werd de kompagnie pontonniers van

het bataillon mineurs en sappeurs bij de artillerie gevoegd en geplaatst bij het 5de bataillon veld-artillerie; zij zou bestaan uit 4 officieren, 16 onderofficieren en korporaaals, 2 tamboers en 98 pontonniers.

Den 28sten Februarij 1822 werd bepaald dat met den 1sten April daaraanvolgende het bataillon van Luxemburg zou worden gesupprimeerd en dat de kompagnie artillerie bij het garnizoens-bataillon N°. 54 zou overgaan. — Het depôt-bataillon N°. 55 verkreeg den naam van algemeen depôt der landmagt N°. 55, en werd in vier divisien verdeeld, wordende bij de eerste divisie, die bestemd was voor de aanvulling der koloniale troepen, eene kompagnie artillerie gevoegd van 142 hoofden.

De Nederlandsche artillerie onderging, bij een Besluit van den 9^{den} Augustus 1825, weder eene reorganisatie, waarbij de staf vermeerderd werd met: 1 onder-directeur van 's Rijks ijzergeschutgieterij en 1 inspecteur der draagbare wapenen; verder was als hoofddoel vastgesteld de vereeniging der treinsoldaten met de artillerie, en zoude dit wapen nu bestaan uit:

1) 4 Bataillons veld-artillerie, ieder van 1055 hoofden en 161 paarden. De staf van elk door een kolonel of luit.-kolonel gekommandeerd wordend bataillon was 24 hoofden sterk, en elk der 6 kompagniën: 4 officieren, 18 onderofficieren en korporaaals, 2 trompetters, 5 werklieden, 62 kanonniërs, voorts de vijf eerste kompagniën 76, en de zesde of depôt-kompagnie 95 kanonniërs stukrijders miliciens. — Bij elk der vijf eerste kompagniën waren 6 rij- en 20 trekpaarden, behalve de paarden der officieren ingedeeld. — Op voet van oorlog

moest elke kompagnie vermeerderd worden met 1 luitenant, 2 korporaa's, 1 hoefsmid en 1 zadelmaker. — Alle onderofficieren en trompetters, benevens 2 korporaa's per kompagnie werden bereden gemaakt, en verkreeg dus elke kompagnie 14 rij-, benevens 154 trekpaarden. De zesde kompagnie bleef op voet van oorlog depôt.

2) Een korps rijdende artillerie van 8 kompagniën, gekommandeerd door een kolonel. De staf telde 21 hoofden, en elke kompagnie 4 officieren, 18 onderofficieren en korporaa's, 2 trompetters, 5 werklieden, 96 kanonniers en vrijwilligers; de zeven eerste kompagniën 48 en de achtste kompagnie 84 kanonniers miliciens. Van de 740 bij het korps aanwezige paarden, waren 86 officiers- en 450 's lands rijpaarden. — Op voet van oorlog kreeg elke kompagnie eene vermeerdering van 1 luitenant, 1 hoefsmid, 1 zadelmaker en 1 adjunct-paardenarts, en had zij 94 rij- en 120 trekpaarden van het rijk.

5) 6 Bataillons artillerie nationale militie, ieder van 6 kompagniën en eene reserve van 120 man. Elke kompagnie bestond uit 4 officieren, 14 onderofficieren en korporaa's, 2 tamboers en 96 kanonniers. De staf was, ongerekend den luit.-kolonel bataillons-kommandant, 15 hoofden sterk. Op voet van oorlog zou van de reserve eene depôt-kompagnie gevormd worden.

4) Eene divisie pontonniers, onder 't bevel van een majoor en directeur van het pontonwezen; vervolgens 1 tweede kapitein, 4 luitenants, 16 onderofficieren en korporaa's, 2 tamboers en 120 pontonniers, waarvan 60 miliciens.

3) Eene artillerie-garnizoens-kompagnie van 4 officieren, 16 onderofficieren en korporaa's, 5 werklieden, 2 tamboers en 80 kanonniers der eerste klasse.

6) Een bataillon artillerie-transporttrein van 4 kompagniën en eene reserve van 200 man. De majoor kommandant was kapitein der artillerie, de staf was sterk 12 hoofden, en telde elke kompagnie, gekommandeerd door een kapitein, 5 luitenants, 18 onderofficieren en korporaa's, 1 trompetter, 2 werklieden en 200 treinsoldaten miliciens. — Bij het bataillon waren 19 officiers-, 26 rijks rij- en 60 trekpaarden. Dit bataillon en de divisie pontonniers stonden onder het kommando van den generaal-majoor kommandant der veld- en rijdende artillerie, terwijl de

7) twee kompagniën artillerie-werklieden onder het toezigt bleven der directeurs van de stapel- en constructie-magazijnen te Delft en te Antwerpen.

De staf van de artillerie werd bij Besluit van 15 Julij 1823 met 16 plaatselijke artillerie-kommandanten vermeerderd; ook werden bij datzelfde Besluit eenige nadere bepalingen gemaakt omtrent de formatie der bataillons veld-artillerie en der rijdende artillerie. De vijf eerste kompagniën behielden 62 vrijwillige kanonniers, maar de zesde slechts 20, doch verkreeg deze buitendien 75 kanonniers lotelingen en 85 stukrijders lotelingen, van welke laatsten er maar 68 bij elke der andere kompagniën werden geplaatst, doch werden deze kompagniën met 5 vrijwillige stukrijders vermeerderd. — Bij de rijdende artillerie had de navolgende verandering in de kompagniën plaats: de achtste kompagnie behield

slechts 50 vrijwillige kanonniërs en kreeg 132 lotelingen, waarvan er bij elk der zeven andere kompagniën maar 44 in de sterkte werden geplaatst.

Bij Besluit van 25 December 1829 werden de artillerie-troepen in twee inspectiën verdeeld.

Ten gevolge der Belgische onlusten in het laatst van 1850, verliet het grootste gedeelte van de Belgische militairen het Nederlandsche leger, waardoor sommige korpsen, voornamelijk het 2de en 4de bataillon veld-artillerie, het bataillon artillerie-transporttrein, en het 1ste, 2de en 5de bataillon artillerie nationale militie veel personeel verloren, zoodat de opheffing van het 2de bataillon veld- en van de drie genoemde bataillons militie-artillerie bij Besluit van 14 December 1850 bepaald werd.

Intusschen was bij een Besluit van den 10^{den} October 1850, de oprigting bevolen van een bataillon vrijwillige artilleristen van 8 kompagniën, waarvan de staf en de kompagniën dezelfde formatie verkregen als bij de bataillons artillerie nationale militie.

Den 20sten November van hetzelfde jaar werd aan den baron van WESTRENEEN VAN TIELLANDT de oprigting vergund van eene kompagnie vrijwillige artillerie te 's Gravenhage, sterk 4 officieren, 14 onder-officieren en korporaals, 2 tamboers en 50 à 60 kanonniërs.

Den 9^{den} Februarij 1851 werd besloten tot de oprigting van heele en halve kompagniën artillerie-schutterij, ten einde in de vestingen in de dienst der artillerie te helpen voorzien.

De heele kompagniën zouden sterk zijn

4 officieren, 14 onderofficieren en korporaals, 2 tamboers en 150 kanonniërs; de halve kompagniën zouden de helft dezer sterkte bedragen. Dien ten gevolge werden 15 heele en 4 halve kompagniën daargesteld, welke in de navolgende vestingen de artillerie versterkten: Nijmegen verkreeg eene kompagnie tot de Noord-Hollandsche schutterij behoorende, en twee halve kompagniën uit de provinciën Gelderland en Groningen; Grave had eene kompagnie Geldersche artillerie-schutterij, en 's Hertogenbosch eene kompagnie Vriesche, eene Noord-Hollandsche en eene Noord-Brabandsche schutterij (artillerie). Te Breda waren in garnizoen $\frac{1}{2}$ kompagnie artillerie-schutterij der provincie Gelderland en $5\frac{1}{2}$ uit Zuid-Holland, uit welke provincie ook nog eene kompagnie in Gorinchem was. Woudrichem kreeg eene kompagnie artillerie uit het mobiele bataillon Drentsche schutterij, en Willemstad eene kompagnie Noord-Hollandsche artillerie-schutterij, alsmede Bergen-op-Zoom en Vlissingen ieder eene kompagnie respectivelijk uit de provinciën Utrecht en Zeeland. — Bovendien werd voor Brielle en het eiland Voorne eene kompagnie kust-artilleristen, uit vrijwilligers bestaande, opgerigt, welke ofschoon even als de andere troepen soldij ontvangende, zich echter voor eigene rekening huisvestten en kleedden.

Den 1sten April 1851 werd, ten gevolge van een Besluit van 8 Maart te voren, het 4de bataillon veld-artillerie opgeheven, en het 1ste bataillon veld-artillerie met twee kompagniën van gelijke sterkte als de anderen vermeerderd.

Bij een Besluit van den 10^{den} October

werd bepaald dat bij ieder der bataillons artillerie nationale militie en het bataillon vrijwillige artilleristen nog een tweede kapitein zou gevoegd worden. Het aantal luitenants per kompagnie werd bij het 1ste bataillon veld-artillerie en het korps rijdende artillerie tot 5 gebracht. De divisie pontonniers en elke kompagnie van het 5de bataillon veld-artillerie, van de bataillons artillerie nationale militie en het bataillon vrijwillige artillerie kregen insgelijks een luitenant meer. Nog bekwam de vesting-artillerie eene vermeerdering door de oprigting van een bataillon schutter-artillerie van 8 kompagnien, van gelijke formatie als die der bataillons artillerie nationale militie. De staf had insgelijks eene sterkte als die der genoemde bataillons. Zulks geschiedde bij een Besluit van 15 December.

De divisie pontonniers werd den 17^{den} April 1852 met 2 sergeanten en 2 korporaals vermeerderd.

Bij een Besluit van den 8sten Maart 1855, werd de oprigting bevolen van eene negende of depôt-kompagnie bij het 1ste bataillon veld-artillerie, terwijl de 8ste kompagnie tot de bediening eener 6de veldbatterij werd geformeerd. Den 25sten April daaraanvolgende werd deze 9de kompagnie vermeerderd met 8 sergeanten, 1 fourier, 10 korporaals, 2 trompetters, 1 hoefsmid, 1 zadel- en 1 gareelmaker, benevens 1 adjunct-paardenarts.

Door deze verschillende vermeerderingen van het personeel, was de artillerie nu gebracht op een getal van 75 kompagnien, behalve het bataillon artillerie-transporttrein, de divisie pontonniers, de artillerie garnizoens-kompagnie, de kompagnien

werklieden en de 's Gravenhaagsche kompagnie (1).

Den 20sten Maart 1855 besloot Z. M. de Koning tot het verleenen van onbepaald verlof aan de heele en halve kompagnien artillerie-schutterij.

Den 16^{den} November 1857 ondergingen de korpsen artillerie eene nadere indeeling. Bij de eerste inspectie kwamen het 5de bataillon veld-artillerie, het bataillon vrijwillige artilleristen, het 5de, 4de en 6de bataillon artillerie nationale militie, het bataillon artillerie-schutterij en de artillerie garnizoens-kompagnie; en bij de tweede inspectie het 1ste bataillon veld-artillerie, het korps rijdende artillerie, de divisie pontonniers en het bataillon artillerie transporttrein, welke verdeeling in inspectien den 1sten Januarij 1841 opgegeheven werd.

Nadat het leger te velde den 15^{den} Julij 1859 ontbonden was, werd op den 4^{den} Augustus een Besluit door den Koning geteekend tot ontbinding van de kompagnien artillerie-schutterij en het bataillon schutterlijke artilleristen.

Bij eene aanschrijving van 4 December gelastte het Departement van Oorlog de ontbinding van het bataillon vrijwillige artilleristen en de verdeeling zijner kompagnien over de drie bataillons artillerie militie, welke ieder op 9 kompagnien werden gebracht.

Den 1sten Januarij 1840 ging de 7de kom-

(1) Van de 13 batterijen te velde werden er 7 door het eerste bataillon veld-artillerie en 6 door het korps rijdende artillerie bediend. — Van de eerstgemelde waren vijf 6de en twee 12de batterijen, terwijl nog vijf 6de batterijen en eene houwitser-batterij door de rijdende artillerie bediend werden.

pagnie van het 1ste bataillon over bij het 5de bataillon veld-artillerie, en werd de 8ste kompagnie van het bataillon gesupprimeerd. Nog werd den 21sten derzelfde maand de 6de kompagnie van het 1ste bataillon veld-artillerie opgeheven, en de vroegere 9de kompagnie nu de 6de, terwijl het 5de bataillon veld-artillerie ook weder op 6 kompagnien werd gebragt, alsmede de rijdende artillerie op 7.

Den 10^{den} Maart 1841 werd een Besluit tot reorganisatie der artillerie geteekend. Daarbij werd bepaald dat zij zou bestaan uit een staf, 2 regimenten veld- en vesting-artillerie, 1 regiment vesting-artillerie en trein, 1 regiment rijdende artillerie, 1 korps pontonniers en 1 kompagnie artilleriewerklieden.

De staf van het wapen werd zamengesteld uit 1 luit.-generaal, chef van het wapen; 2 generaal-majours, kommandanten van het personeel en materieel; 5 directeurs der artillerie-directien; verder uit de directeurs en inspecteurs der onderscheidene artillerie-inrigtingen, enz.; uit de magazijnmeesters en conducteurs der artillerie, mitsgaders de artillerie-officieren bij de verschillende etablissementen of als adjudant bij de generaals geplaatst. — De plaatselijke artillerie-kommandementen werden opgeheven. — De staf zou bestaan uit 57 generaals, hoofd- en verdere officieren en 50 conducteurs.

Ieder regiment veld- en vesting-artillerie werd zamengesteld uit een staf en 14 kompagnien, waarvan 4 batterijen veld- en 10 kompagnien vesting-artillerie. De staf werd 17 officieren en 16 minderen sterk, benevens 12 rijpaarden. Elk der batterijen

veld-artillerie: 1 kapitein, 4 luitenants, 18 onderofficieren en korporaa's, 8 vuurwerkers hulprigters, 2 trompetters, 5 werklieden, 59 vrijwillige kanonniers en stukrijders en 110 lotelingen, benevens 12 rij- en 52 trekpaarden, behalve de paarden der officieren. De rijkspaarden der vier veld-batterijen moesten bij afwisseling respectievelijk voor de helft bij twee kompagnien in administratie worden gevoerd. — Eene kompagnie vesting-artillerie werd sterk 1 kapitein, 5 luitenants, 14 onderofficieren en korporaa's, 2 hoornblazers, 54 vrijwillige kanonniers en 100 lotelingen.

De staf van het regiment vesting-artillerie en trein kreeg eene sterkte van 17 officieren en 14 minderen in rang, benevens 10 paarden; elk der 15 kompagnien vesting-artillerie werd zamengesteld als die van het eerste en tweede regiment, terwijl de twee kompagnien artillerie-transporttrein ieder 5 officieren, 18 onderofficieren en korporaa's, 1 trompetter, 16 vrijwillige stukrijders en 250 lotelingen sterk moesten wezen; bij elke kompagnie waren, behalve de 5 officiers-, 8 rij- en 20 trekpaarden.

De staf van het regiment rijdende artillerie telde 15 officieren en 7 onderofficieren, enz., en 29 officiers- en rijkspaarden. Elk der zeven kompagnien of batterijen verkreeg een kapitein, 4 luitenants, 18 onderofficieren en korporaa's, 8 vuurwerkers hulprigters, 2 trompetters, 5 werklieden, 96 vrijwillige kanonniers en 80 lotelingen.

Het korps pontonniers, onder de bevelen van een majoor-kommandant en een directeur van het bruggenwezen, telde 7 officieren, 25 onderofficieren en korporaa's,

2 hoornblazers, 5 werklieden, 53 vrijwillige pontonniers en 120 lotelingen.

De sterkte der compagnie artillerie-werklieden werd bepaald op 8 officieren en 91 onderofficieren, korporaals en manschappen.

Bij Besluit van den 2^{den} Mei 1841, werd de artillerie-garnizoens-compagnie gesupprimeerd en de manschappen bij het garnizoens-bataillon ingedeeld.

Bij Besluit van den 1sten Augustus werd bepaald, dat per compagnie artillerie één regimentskind konde worden geplaatst, tot welke plaatsing in aanmerking mogten komen zoons van militairen beneden den rang van officier, van 10 tot 16 jaren oud.

Den 5sten Junij 1842 maakte een Besluit van Z. M. den Koning de sterkte en organisatie bekend van het contingent hetwelk de provincie Limburg als hertogdom (met uitzondering der vestingen Maastricht en Venlo) voor het Deutsche bondsleger disponibel moest houden. Voor de artillerie van dit contingent werd de 4de compagnie van het 1ste regiment artillerie bestemd, welke compagnie de volgende formatie kreeg: 1 kapitein, 2 luitenants, 10 onderofficieren en korporaals, 4 vuurwerkers hulprigters, 1 trompetter, 62 kanonniërs en 50 stukrijders lotelingen, benevens 4 rijks rij- en 12 trekpaarden.

De drie eerste compagniën van genoemd regiment ondergingen eenige verandering en verkregen deze sterkte: 5 officieren, 20 onderofficieren en korporaals, 9 vuurwerkers-hulprigters, 2 trompetters, 5 werklieden, 48 vrijwillige kanonniërs en 22 vrijwillige stukrijders, 50 kanonniërs lotelingen en 90 stukrijders lotelingen. Bo-

vendien hebben twee van de drie batterijen beurtelings 10 rij- en 46 trekpaarden.

Bij een Besluit van den 27sten Januarij 1845, werden de staven der vier regimenten artillerie elk met 5 schrijvers, en het korps pontonniers met 1 schrijver (rang van sergeant of korporaal hebbende) vermeerderd, terwijl het aantal sergeanten der drie eerste compagniën van het 1ste regiment artillerie weder met één werd verminderd en dus op 8 werd gebracht.

Bij een Besluit van den 15^{den} Maart 1845 werd bepaald, dat de betrekking van kommandant van het materieel opgeheven, en de daaraan verbonden werkzaamheden op den 1sten April daaraanvolgende aan het Departement van Oorlog zouden overgaan.

Bij Besluit van 26 October 1845, N°. 55, werden de drie artillerie-directiën op twee teruggebracht; de eerste standplaats 's Hage, bestaat uit de plaatsen ten noorden van de lijn die gevormd wordt door: Het vaarwater van de rivier de Niers van de Pruisische grenzen tot aan de rivier de Maas, van daar tot aan het kanaal van St. Andries, het vaarwater van de Waal, Merwede, Haringvliet tot in zee.

De tweede directie, hoofdplaats Breda, bestaat uit de overige plaatsen van het Rijk en van het hertogdom Limburg.

De betrekkingen van directeur van 's Rijks gieterij van bronzen geschut en van inspecteur der buskruidfabrikatie werden opgeheven; de functiën van eerstgenoemden werden aan den directeur der 1ste artillerie-directie, en die van den tweeden aan den kapitein vuurwerker opgedragen.

Ieder der vier regimenten werd met

een majoor, een kapitein 5de klasse vermeerderd, bij de drie regimenten veld- en vesting-artillerie vervallen de 2de luitenant-adjutant.

Het regiment rijdende artillerie werd van 7 op 5 kompagnien gebragt, ieder ter sterkte van 1 opperwachtmeester, 1 fourier, 12 wachtmeesters, 12 korporaaals, 12 vuurwerker-hulprigters, 2 trompetters, 3 werklieden in hout en ijzer, 1 hoefsmid, 1 gareelmaker, 16 kanonniers der 1ste klasse, 75 kanonniers der 2de klasse, 95 miliciens en 61 rij-, 26 trekpaarden; de kompagnie welke in 's Hage garnizoen houdt, werd met 13 rij- en 8 trekpaarden versterkt.

Bij Besluit van 22 Julij 1845, N°. 51, ging de vierde kompagnie van het 1ste regiment Limburgsch Bonds-contingent over bij het 2de regiment onder N°. 5, de vijfde kompagnie vesting-artillerie van het 2de regiment bekwam N°. 15, en de veertiende kompagnie vesting-artillerie van het 1ste regiment N°. 4; de drie overblijvende veld-kompagnien van het 1ste regiment werden ligte veld-artillerie; iedere kompagnie bekwam de volgende formatie: 1 kapitein, twee 1ste luitenants, twee 2de luitenants, 1 sergeant-majoor, 8 sergeanten, 1 fourier, 8 korporaaals, 8 vuurwerker-hulprigters, 2 trompetters, 3 werklieden in hout en ijzer, 1 hoefsmid, 1 gareelmaker, 16 kanonniers 1ste klasse, 54 kanonniers 2de klasse, 120 miliciens, 50 rij- en 25 trekpaarden.

Bij Besluit van 7 Januarij 1846, N°. 77, en 10 April daaraanvolgende, N°. 95, onderging de staf van het wapen, voor de dienst van het materieel, eene vermeerde-

ring van 5 kapiteins, zes 1ste luitenants, en vier 2de luitenants.

Bij Besluit van 26 Augustus 1846, N°. 12, bekwam de 5de veld-kompagnie van het 2de regiment N°. 4, bleef behooren tot het Limburgsch Bonds-Contingent, doch bekwam de volgende formatie: twee 1ste en twee 2de luitenants, 1 sergeant-majoor, 1 fourier, 8 sergeanten, 8 korporaaals, 8 vuurwerker-hulprigters, 2 trompetters, 3 werklieden in hout en ijzer, 1 hoefsmid, 8 kanonniers 1ste klasse, 8 kanonniers 2de klasse, 5 stukrijders 1ste klasse, 5 stukrijders 2de klasse, 142 kanonniers miliciens, en 96 miliciens stukrijders, 7 rij- en 24 trekpaarden; de bestaande 4de veld-kompagnie van dat regiment werd ingelijfd en de 13de kompagnie vesting-artillerie bekwam N°. 5.

Bij eene Ministeriële aanschrijving van 12 Maart 1847, N°. 47 (Personeel), werd last gegeven om het regiment rijdende artillerie met 20 wachtmeesters, 20 korporaaals en 20 vuurwerker-hulprigters te verminderen, en 20 rijpaarden, dus ieder der kompagnien op het kader van 8 van ieder dezer graden terug te brengen.

Bij Besluit van den 27 April 1848, N°. 65, (afdeeling Personeel), waarbij het regiment rijdende artillerie en het korps pontonniers onveranderd bleven, werden de overige regimenten als volgt georganiseerd:

Het regiment veld-artillerie zamengesteld op voet van vrede.

a. Uit den staf, volgens het Besluit dd. 26 October 1845, N°. 55, doch:

Verminderd met een majoor. De hoofd-officieren hebben rations fourage voor twee, de kapiteins 5de klasse en de kapitein- en 1ste luit.-adjutant voor één paard.

Vermeerderd met een rijkspaard voor den adjudant-onderofficier, met 5 hoefsmeden, met 5 zadel- en gareelmakers. (Men zie de formatie van het 1ste en 2de regiment vesting-artillerie bij bovengemeld besluit.)

Verminderd met één 2^{den} luit.-kwartiermeester, twee adjudanten-onderofficier, twee sergeanten-majoor vuurwerkers en één schrijver.

b. Uit de compagnie van het Limburgsch-Bonds-Contingent, volgens het Besluit dd. 26 Augustus 1846.

c. Uit 6 compagnieën, als bij Besluit van den 26 October 1845, echter

Verminderd met twee vrijwillige stukrijders der 2de klasse en een rijks-rijpaard.

d. Uit eene depôt-compagnie, volgens Besluit als boven, echter

Vermeerderd met vier vrijwillige stukrijders der 2de klasse en twee rijks-rijpaarden.

e. Uit twee compagnieën trein, volgens Besluit als boven.

Het 1ste en 2de regiment vesting-artillerie zamengesteld:

a. Uit den staf, zoo als bij Besluit dd. 26 October 1845, voor het 2de en 3de regiment was bepaald, echter:

Vermeerderd met één majoor (zie de formatie van de veld-artillerie) die fourage voor 1 paard geniet, en één stafhoornblazer, in omruiling met den vervallen staf-trompetter.

Verminderd met één 1sten luitenant-instructeur in de rijkunst, 2 adjudanten-onderofficier, één staf-trompetter, de hoefsmeden en de zadel- en gareelmakers.

b. Uit 16 compagnieën en één depôt-compagnie, volgens Besluit als boven, echter

5. D. N°. 2.

ter met dien verstande, dat bij de onevene en bij de depôt-compagnie twee 1ste en een 2de luitenant, en bij de evene compagnieën een 1ste en twee 2de luitenants zullen zijn ingedeeld.

Wijders was bepaald dat de classificatie der kapiteins als vroeger zoude zijn, met vermeerdering van een van de 1ste en een van de 2de klasse, alsmede dat de vermindering der tractementen en soldijen, het gevolg dezer organisatie, zouden ingaan op 1 Junij 1848.

Bij Besluit van 28 Junij 1848, N°. 71, is het aantal schrijvers bij de regimenten veld- en vesting-artillerie wederom op 4 moeten gebragt worden.

Een beknopt overzicht van de formatie der officieren van het wapen der Artillerie, van den kleinen staf en van de compagnieën der korpsen artillerie is te vinden in het *Beknopt Overzicht der Proeven en Oefeningen bij het Personeel der Artillerie over 1848*.

Volgens Besluit van 14 Augustus 1849, N°. 47, heeft het wapen der artillerie op den 1sten October van dat jaar, wat de veld- en rijdende artillerie betreft, eene vermindering ondergaan. Men zie deswege het Besluit in de *Naam- en Ranglijst der Officieren van het Nederlandsche leger, 1850*, en het *Beknopt Overzicht der Proeven en Oefeningen bij het Personeel der Artillerie, over het jaar 1849*.

Sedert het jaar 1846 heeft de kommandant van het personeel der artillerie jaarlijks opgemaakt een beknopt overzicht der proeven en werkdadige oefeningen, welke bij het personeel der veld-, rijdende-, vesting-artillerie en het korps pontonniers

hebben plaats gevonden , waarbij opgaven van verschillenden aard zijn gevoegd.

Ieder artillerie-officier is bezitter van een dusdanig verslag.

A R C H I E F

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJSGESCHIEDENIS.

Wij zijn van gevoelen dat , behalve aan onuitgegeven stukken , in deze rubriek ook eene plaats toekomt , aan uittreksels uit sommige oude en zeldzaam geworden boeken. Wij hebben voor ons liggen een : *Historisch verhaal , ofte eene deductie van zaken , raakende het formeren van de Republique van Holland ende West-Vriesland , de veranderinge in de Regeringe , met den gevolge van dien , zedert den jare 1572. Ende hetgeene dezelve Republique naar het verlopen van een eeuw in den jare 1672 is overkomen. Byzonder van het voorgevallene in de jaren 1672 en 1675 , in ende omtrent de steden Wourden en Oudewater , waarby de schryvers van dien tydt werden wederlegt. Alles vervat in twee Brieven door M. BERNARD COSTERUS. Zeer vermeerdert door den Autheur ; in den jaar 1672 geweest zynde secretaris der steede Wourden. De derde druk 1757.* De schrijver is een zeer geleerd man , die zich hoofdzakelijk ten doel heeft gesteld de onnaauwkeurigheden te wederleggen waaraan SYLVIVS , BASNAGE en VALCKENIER , maar vooral de beide eersten zich hebben schuldig gemaakt bij het vermelden der gebeurtenissen in en om Woerden. Hij is zeer

op hen gebeten , dewijl zij de Woerdenaars aantijgen , door het niet willen afbreken hunner pannebakkerijen , zelf oorzaak te zijn dat hunne stad niet tegen de Franschen verdedigd werd. Hij noemt die beschuldiging ongerijmd , bewijst vrij duidelijk hare ongegrondheid en geeft de pogingen op , door de regering van Woerden in t'werk gesteld tot het bijtijds verkrijgen eene bezetting van der Staten leger ; hij is nog altijd gevoelig dat die pogingen steeds mislukten en is vooral hoogst verbolgen op de Franschen , die hem en de stad wier dienaar hij was , zoo veel leeds berokkenden. Wij hebben hier derhalve te doen met het werk van iemand die gegronde redenen tot klagen meende te hebben over de beide strijdende partijen , maar toch het meest over de Franschen , en dit geeft enen voldoende waarborg dat hij in zijne oordeelvelingen de eene zoo min als de andere zal sparen. Later zullen wij misschien meer uit dit werk mededeelen , maar ons voor den oogenblik bepalen tot datgeen wat betrekking heeft op de onderwaterzetting van 1672.

« Op den voorsz. 15 Juny, wierde bin-
nen Wourden kondschap gegeven, dat in
de reviere den Ryn, beneden de Nieuwer-
brugge, ontrent eene uure van Wourden,
wierde gemaakt eene afdamminge waar
door het water zoude kunnen werden op-
gehouden. Deze kondschap causeerde by
lyyden haar dies verstaande eene uysterse
verbaastheyt, naardien daar uit genoeg-
zaam te besluuten was, dat men voor dien
tydt geen desseyen hadde omme de stede van
Wourden tegen den aannaderenden vyandt
te beschermen enz.»

Deze tijding veroorzaakte groot gemor
vooral bij «de opgezetenen ten platten
lande, omdat in het beste van het saysoen,
haare landen stonden geïnundeert te wer-
den.» Het Groot Waterschap van Woer-
den «tot welkers judicature zoodanige
materien behoorden ofte plagten te behoo-
ren» vreezende voor dit gemor en voor
feitelijkheden waarmede de bedoelde opge-
zetenen reeds bedreigd hadden, liet, te meer
daar men onbewust was op wiens bevel het
werk verrigt werd, door zijn' bode, de
arbeiders aan den dam interdiceren daar-
mede voort te varen.

«Op den 16^{den} Junij is de Heer en Mr.
JOHAN MEERMAN (zynde by H. Ed. Gro. Mo.
gecommitteerd tot het doen leggen van den
gemelden dam in den Ryn) binnen Wour-
den gekomen, omme te onderstaan, wie
de genoemde interdictie hadde laten doen,
ende tot welken eynde de zelve streckende
was.»

Die van Woerden bragten daarop hunne
belangen voor, wezen op de diensten door
hunne stad weleer aan den Gemeenen
Lande bewezen en op de onregtvaardigheid

die er in gelegen was haar thans niet te
beschermen. «Dog den voorn. Heer MEER-
MAN moeste de ordre van H. E. Gro. Mo.
zijne principalen volgen ende die Commissie
afleggen. Ende zoo men de zaake naar des
tydts gelegenheyt zonder eenige preoccupa-
tie naukeurigyck examineert, moet
men heden in die gedagten werden over-
gebragt, dat H. E. Gro. Mo. alles dieper
hebben ingezien ende overwogen gehadt,
als de Regenten van Wourden, ende wy.»

«Naardien de geassigneerde posten aan
de Nieuwerbrugge, van die omtreck niet
en waaren als de stede van Wourden, oock
dat de grondt daar ontrent laeger, ende
een gereeder middel voor handen was,
omme die posten in alle schielickheyt ront-
omme te kunnen inunderen, alzo naer
den toestandt der zaaken wierde gerequi-
reert de grootste acceleratie ende de ver-
kiesinge van een plaatze, welke met wey-
nig manschap konde werden gemaintineert;
het eerste omme de onverwagte ende sur-
prenante progressen van den vyandt, het
tweede om de schaarsheyt der troupen,
en dat zoo veel soldatesque tot krygsg-
vangene was gemaakt; zoo wy alsdoen
van een ander verstandt zyn geweest, het
is ons te condoneren, enz.»

«Den voorn. Heer MEERMAN uyt Wour-
den vertrocken zynde, de Cavalerie ende
Infanterie gekomen wesende omme alle
feytelykheden der opgezetenen aan de
sluyse tot Bodegraven te weeren, ende
de arbeiders aan den voorsz. Dam te dee-
ken, heeft Zyn Ed. uyt last van de Heeren
zyne Committenten, den gemelden Dam in
de reviere den Rhyen voorts doen opmaken
ende perfectiöneren, omme te dienen tot het

opstoppen van water, 't welke door de sluysen ende canalen zoude werden ingelaaten, ten eynde de omleggende polderen ende landen te inunderen.»

« Op den 18^{den} Juny, als wanneer den Prince van Orange zig een weynig op den kastele van Wourden quam te ververschen, heb ik (COSTERUS) de eere gehadt van my aldaar te bevinden; den Heere van 's GRAVENMOER heeft mij gerecommandeert, aan den Prince van Orange te willen demonstrenen op seekere kaart van het Hoogheemraatschap van Rynland, de plaatze ofte Nieuwerbrugge, alwaar post gevat zoude moeten werden, van waar het water zoude moeten koomen omme de omleggende landen te inunderen; op welk verzoek, ik den Prince van Orange, als met den vinger hebbe aangewezen gehadt, de Nieuwerbrugge aan den Ryn een uure beneden Wourden, by het Canaal de groote ofte dubbele Wiericken gelegen, welk Canaal zig streckt tot aan de Goejanverwellsen sluyse, leggende in den Ysseldyck: voorts verzogt zynde informatie te willen doen, raakende de constitutie der landen ende polderen daar omtrent, het inunderen derzelve, ende van de advenuen tot het voorsz. quartier, zoo hebbe ik daar omtrent dit berigt gegeven; dat de aankomste tot het voorsz. quartier voornamentlyck bestondt in den Hoogenryndyck; dat den grondt der landen wederzyts laag was, dat de kaden van de polderen moesten (1) werden doorgestooken; beyde de sluysen aan het eynde van beyde de Wierickensin den Ys-

(1) Wij doen den lezer opmerken dat hier staat *moesten*, ten blyke dat het niet anders kon.

seldyck gelegen, ieder vloet moesten (1) werden geopent, waardoor de voorsz. polderen ende landen binnen korten tyd zouden kunnen werden onder water gezet, ende zoo aan die zijde de Provincie van Hollandt inaccessible gemaakt, 't welke aan de Zuytzyde des Ryns met der spoet zoude kunnen geschieden, dog dat het water, omme de Reviere den Ryn niet af te loopen, moeste werden opgehouden, door het sluyten van de sluyse tot Bodegraven, 't welke door het leggen van een dam; in den Ryn, waarvan bevoorens is gesproken, nog met meerder zekerheit konde geschieden; dat het ingelaaten water, door die middelen zoude werden overgedrongen aan de laage zyde ten noorden den Ryn, alwaar de inundatie (des noot zynde) konde werden gesecondeert met water uyt Amstelland, zoo door het Wourtsche Verlaat, gelegen op Achthienhoven, als het doorsteecken van des Gemeenlands kade agter Achthienhoven, ende Zegveldbroeck.

« Op dit verslag vraagde de Heer van 's GRAVENMOER, hoe hoog het water door de voorsz. inundatie zoude kunnen werden gebragt? ik antwoorde aan Zyn Ed. dat onaangezien het drooge sayzoen, evenwel van dat gevoelen was, dat by tamelyken vloet in weynig daagen, over die laage landen, de inundatie zoude kunnen werden gebragt tot de hoogte van eene voet; waarop Zyn Ed. repliceerde, als het maar een halve voet is, zoo is het ons genoeg. Welck verhandelde evidentelyck doet zien, hoe den Heer VALCKENIER is geabuseert als hij pag 655 komt te zeggen, dat by

(1) Als voren.

den Prince van Orange op den Kasteel zoude wezen geraadpleegt, hoe de stede van Wourden te defenderen was, alzoo buyten alle bedencken de post aan de Nieuwerbrugge by den staat was gedesigneert, ende den Prince van Orange alsdoen die orders moeste respecteren.»

«20 Junij. Ende naa dat de veltartillerie ende andere stucken van den staat welke van boven waaren gekoomen, naar beneden waaren gevoert, zyn de bruggen in den hoogen en den laagen Ryndyck, voor een zeecker gedeelte ingeslaagen ofte opgebrooken, ende de dijcken op veele plaatzen opgegraven ofte doorgestookten, ten eynde, zoo wanneer den vyant desseyn mogte hebben omme de troupen van den Staat kort op de hielen te volgen, ende de op te werpen fortten, alvorens de zelve in staat van defensie zouden moogen wezen gebragt, te forceeren, den zelve vyandt door de voorsz. gebrooken wegen eenigen tydt zoude moogen werden opgehouden ende verhindert.»

«Naa dat eenige linien van defensie aan de Nieuwerbrugge ende de groote ofte dubbele Wiericken waren opgeworpen, ende die met eenige manschap waren bezet, is een gedeelte van de militie van den Staat gereculeert tot aan de kleyne ofte enkele Wiericken, alwaar men zig op gelyken wyze heeft beginnen te begraven ende te versterkken, omme op die passage, in tyt van noot, ende overval, eene tweede barrière te hebben, tegen het overstromend geweld van den vyant.»

«Op dezen 21 Juny, is van wegen den Staat geordonneert, dat het Wourtsche verlaat, gelegen aan de Grest, tussehen Achtienhoven ende Oudtkamerick, zoude

worden opgezet, omme door het zelve verlaat ofte sluyse het water van Amstellandt komende, t'welek ordinaris brack is, in te laten, ende daarmede te inunderen de polderen van Achtienhoven, Zegveldbroeck, een gedeelte van Zegvelt, de Bree, ende het weylant van Bodegraven, waardoor de geoccupeerde posten aan de noortzyde van den Rhynt te meerder zouden kunnen werden gedeckt; ende opdat door de Lantzaaten deze inundatie niet zoude mogen werden verhindert, is eenige soltatesque bij het voorsz. verlaat geposteert.»

20 Julij. In een verzoeksehrift dien dag door de regering van Woerden aan den Hertog van Luxemburg aangeboden wordt gezegd. «Il est vray, qu'à la ville de Wourden a été anciennement deféré une moyenne jurisdiction sur plusieurs hameaus: mais est à scavoir que Bodegrave un grand village et Waerder, Rietvelt et de Brée, Barwoutswaarder et Békenes sont à present separé de cette ville et restent occupez par le Prince d'Orange.»

Nu bestaat het baljuwschap van Woerden werkelijk uit de opgenoemde dorpen met nog bovendien het westelijk van Woerden gelegene gehucht Indijk, terwijl Waarder wederom zamengesteld is uit de polders van Oosteinde en Westeinde van Waarder met den daardoor omsloten polder van Kerderland van Waarder.

Wat nu de beteekenis van het woord *Occupez* betreft, zoo kunnen wij daaraan geene andere hechten dan aan *inundés*, dewijl men toch moeilijk kan aannemen dat de Prins vóór de onderwaterzetting zulk eene uitgestrektheid gronds als de dorpen Waarder, Rietveld en de Bree,

Barwoutswaarder en Bekenes beslaan, door zijne troepen zou bezet hebben gehouden; eene andere beteekenis zou ook niet rijmen met onze overige mededeelingen.

26 Augustus werd door de regering van Woerden eene Commissie benoemd die bij den Prins te Nieuwerbrugge zou aandringen op het bezetten der stad; deze Commissie hield den Prins o. a. voor: hoe men «terwyle de steede van Wourden in staat wierde gebragt, zoude konnen opwerpen, ten oosten van Wourden, twee forten, omme daarmede onderwyle de voorsz. steede te dekken, als eene ten zuyden van den Ryn, ontrent de Cattenbroukerdijk, dat door de inundatie der lage landen van Cattenbrouk zoude konnen werden gemaintineerd, ende een aan de noortzijde des Ryns by de Camericker sluyse, t'welcke door het onderwaater-zetten, van de Polderen van den Houdyck, Camerick ende s'Gravensloot zouden weezen gedeckt, enz.»

Hieruit blijkt derhalve dat al de polders in de twee laatste citatiën genoemd, destijds nog *niet* onder water stonden.

«Den 5^{den} September wierde binnen Wourden voor zeeker verhaalt, dat des morgens eene sterke partye Francoysen, zynde infanterie, omme te rooven ende te branden was geweest aan het Wourtsche Verlaat, ontrent twee uren van Wourden gelegen, dat aldaar eene scherpe recontre was voorgevallen tusschen de Francoysen en de soldatesque van de twee Compagnien, by de stede van Leyden, onder de Capiteynen CAREL HEYDANUS ende eenen PIETER DEL TOMBE opgerecht; waarvan de Heer VALCKENIER in het derde deel van zijn *Verwarde Europa*, pag. 706 spreekt.

Deeze twee Compagnien waren geposteert op den ommering ofte des gemeenelands Kade van het Groot-Waterschap van Wourden, agter het voorsz. verlaat op de polder van Zegvelderbroek, ofte de Meye, ende waaren op de voorsz. Spolie ende brandt, gecommandeert door den Heer CAREL CRUCIUS, Lieutenant van den Heer HEYDANUS, toegeschoten, ende zyn in actie geraakt met de voorsz. Francoysen, die zy in haare retraite hebben vervolgt over de Zydel ofte houtkade, tusschen Oud-Kamerick ende de Myzyde gelegen, tot aan de riviere den Ryn in den Houdyck.»

Den 5^{den} November bekwam COSTERUS van den Franschen kommandant van Woerden een pas die hem door de Fransche voorposten zou brengen, ten einde voor zaken naar Leiden te kunnen gaan, hij zegt: «Met deeze laatste pas ginck ik over het Wourtsche Verlaat, de Zegveldere ende de Bodegraver Mye, de Gemeenlants kade langs, alwaar met haare Compagnien (binnen Leyden opgeregt) geposteert lagen de Heeren HEYDANUS ende DE TOMBE, van daar voorts aan den Ryn gekomen, wandelde ik naar Leyden, enz.»

Uit beide laatste aanhalingen (die van 5 Sept. en van 5 Nov.) blijkt dat de Gemeenelands kade niet was doorgestooken, dewijl zij een begaanbare weg was gebleven niet alleen voor enkele voetgangers, maar zelfs voor troepen. Deze Gemeenelands-kade loopt van Zwammerdam, langs den Z. O. Meije-oever tot aan het beginsel der Bos-watering, (welke watering niet op de kaart van LE CLERCO, maar wel op die

van KRAIENHOFF voorkomt) van het beginsel der Boswating loopt zij omstreeks 750 Ellen regt noordwaarts, om vervolgens, nagenoeg evenwijdig aan die wating, naar het Woerdsche verlaat te gaan. Met deze aanwijzing zal men haar geheel kunnen vinden op de kaart van KRAIENHOF en zelfs op die van LE CLERCQ, waar zij als landweg is aangeduid. Wij moeten nog doen opmerken, dat er aan de Z. W. zijde der Meye en verder aan de over-zijde der togten of slooten waar langs de Gemeenlands-kade loopt, geene dijken of kaden gelegen zijn.

Wanneer wij nu alles overwegen wat in dit en het vorige nommer door ons over de onderwaterzetting van 1672 is medegedeeld, dan komen wij tot het besluit:

1°. Dat het gedeelte tusschen den Rijn en den IJssel gevormd werd, door het bij iederen vloed openzetten der sluizen welke aan het einde der beide Wiericken in den IJsseldijk gelegen zijn; het doorsteken der oostelijke kade der enkele en der beide kaden van de dubbele Wiericke, en het leggen van een' dam in den Rijn beneden Nieuwerbrugge, zoodat het ingelaten IJsselwater niet kon afvloeijen; dat deze kom begrensd werd ten W. door de westelijke kade van de enkele Wiericke, ten N. en Z. door den Rijn en IJsseldijk en ten O. door de kaden der polders van Barwouts-Waarder, Oosteinde van Waarder, Westeinde van Waarder en Heckendorp, voor zooveel zij naar die zijde gelegen zijn, terwijl vermoedelijk nog bovendien onder water stonden de polders van Papecop en Diemerbroek.

2°. Dat het gedeelte der onderwaterzetting tusschen Nieuwerbrugge en het

Woerdsche verlaat zich vormde, doordien het water wat uit den IJssel kwam, van-zelve werd overgedrongen naar de lage zijde ten Noorden van den Rijn; door het inlaten van Amstelwater met behulp der sluis aan het Woerdsche verlaat; door het doorsteken der kade aan de westzijde van de Grecht en vermoedelijk ook van de kaden in de polders tusschen den Rijn, de Meye en de Grecht.

Dat deze kom of dit gedeelte derhalve tot grenzen had ten Z. en Z. W. den Rijn-dijk, ten N. W. en W. de Gemeenlands kade tot aan het gedeelte dier kade wat (zie boven) evenwijdig aan de Boswating naar het Woerdsche verlaat voortloopt; verder, daar de *geheele* heerlijkheid van Achtienhoven was geïnundeerd, ten W., N. en O. de kaden van den polder van Achtienhoven, voor zooveel hij ten noorden der Gemeenlands-kade gelegen is, en eindelijk ten O. de oostelijke kade van de Grecht tot aan de tegenwoordige blokhuisbrug te Woerden.

Vermoedelijk waren evenwel, tot betere dekking der stelling aan het Woerdsche verlaat, ook de kleine polders van Westveen en Oud-Kamerick, benevens een deel van Willis onder water gezet; dit kunnen wij echter uit de medegedeelde bescheiden niet betoogen.

Meer gevolgtrekkingen zullen wij niet maken, doch wij bevelen het raadplegen der medegedeelde stukken aan, bij het bestuderen van den aanval des Prinsen van Oranje op Woerden in 1672, en van den togt van den Hertog van Luxemburg naar Zwammerdam, in December deszelfden jaars.

De Redactie.

STUDIËN OVER DEN BARRICADEN-OORLOG.

(Vervolg van *Bladz. 12.*)

Na zoo talrijke voorbeelden voor oogen gehad te hebben, waarin het stratengevecht den kamp van 't oproer tegen de wettelijke orde schraagt, waarin alzo saamgeraapte volkshoopen tegenover geoeffende troepen staan; rest ons nog eenen vluchtigen blik te werpen op een meer waardig schouwspel, waarbij twee dappere legers, — het Spaansche ondersteund door de vaderlands-lievende ingezetenen aller standen, — van het stratengevecht het schitterendst voorbeeld leveren, dat de wereld tot nog toe, zoo wel van den kant der verdediging als van dien des aanvals, beleefde. Eene samenhangende voorstelling van de belegeringen van Saragossa ware overbodig, en zou hier niet passen. Welk krijgsman heeft zich met dien heldenkamp niet gemeenzaam gemaakt! Wij vergenoegen ons derhalve eenige punten aan te stippen, die op de verhoudingen van den aanval tot de verdediging een bijzonder helder licht werpen, en waaruit wij gelooven voor ons tegenwoordig doel nuttige leering te kunnen trekken (1).

Saragossa in 1808 en 1809.

Bij het eerste beleg werd de stad binnen de 24 uren tegen eene overrompeling der Franschen beveiligd, daar men de stads-muren van schietgaten voorzag, de poorten met geschut bezette en aan schier alle toegangen borstweeringen van zandzakken opwierp, en alleen eenige minder

belangrijke geheel versperde. Door deze voorzorgen slaagde men er in, alle hierop gevolgde stormenderhandsche aanvallen af te slaan, terwijl ook het bombardement zonder gevolg bleef; zoodat de vijand tot een meer omzichtig voortschrijden door den gedekten huizen-oorlog gedwongen werd. Ook met dezen echter vorderde men slechts hoogst langzaam, daar de Franschen geen gebruik van mijnen maakten. Van 4 tot 14 Augustus 1808 werden slechts 4 huizen bemachtigd, waarvan een enkel den vijand 6 dagen tijd kostte. — Ten laatsten moest zelfs het beleg worden opgebroken.

Bij het tweede beleg waren de verdedigingsmaatregelen veel beter, daar men er ruim tijd toe had, en zich de ondervinding ten nutte maakte. De voorstad werd door voorliggende redoutes en flèches verdedigd, bekleed met baksteen, en in den rug gedekt door eene rij, van schietgaten voorziene huizen, die door batterijen geflankeerd werd. De uitgangen der straten had men door traversen versperd, achter welke men ten deele geschut geplaatst had. — In 't binnenste der stad waren eveneens in alle straten traversen nabij de muren opgeworpen. In de huizen waren schietgaten gebroken, de bovenvensters geblindeerd, de beneden-openingen toegemetseld, — zoodat elke wijk zijne eigene verdedigings-linie bezat. Op de pleinen en in de hoofdstraten had men blindeeringen gemaakt. — De magazijnen van 't Genie-wezen waren behoorlijk van zandzakken en gevulde wolbalen voorzien, en werden gedurende het beleg voortdurend aangevuld. Een Pionnier-korps van 800 man was uit aardewerkers en handwerkslieden saamgesteld, die in de sappe-dienst uitmuntend voldeden; daarentegen mangelde het tot groot nadeel der verdedigers aan geoeffende Mineurs,

(1) Nopens den Spaanschen onafhankelijkheids-kamp, vindt men trouwens de merkwaardigste bijzonderheden in de: *Geschiedenis van het Spaansch Schiereiland, gedurende de jaren 1807—1814. Daar het Engelsch van ARCHIBALD ALISON, door G. KUIJVEN Bz., Luit.-Ing. bij de Kon. Milit. Akademie. Te Breda, bij BROUSE & COOP., 1846 -7. Twee deelen in gr. 8º, LVIII, 308 en 488 Blz. Prijs: f 7,00.—*

te welken aanzien de vijand een verbazend overwicht bezat. — Met hulp dier werken hield Saragossa 60 dagen geopende loopgraven en 41 dagen onophoudelijk bombardement uit. Eerst met het verlies der buitenwerken en het begin van den huizen-oorlog, ontwikkelde zich de gansche geestkracht der verdedigers. In de brand muren der huizen werden, tot het bekomen eener behoorlijke inwendige verbinding, de noodige gaten gebroken; in één woord, niets werd er verzuimd, om den vijand elken voet gronds te betwisten. « In elk huis hadden de Franschen drie verdedigings-middelen te bekampen: eerst moesten zij vechten, om bij het gebouw te komen en er in door te dringen. Hadden zij dit bezwaar overwonnen, dan moesten zij het vuur der bovenverdiepingen tot zwijgen brengen, en elke verdieping tot aan de vliering, ja dikwerf het dak zelf overweldigen. Als nu ten laatsten de eene of de andere partij het huis in de lucht had doen springen, dan bleef nog de grootste zwaarigheid over, namelijk zich in de puinhoopen vast te nestelen; aangezien de belegerde uit de belendende nog ongedeerd gebleven huizen op den belegeraar vuurde, en deze, al mogt hij den eersten ook uit de puinhoopen verdreven hebben, er toch nog geene dekking in vond. Om dit nadeel te verhelpen, poogden de Fransche Genie-Officieren de lading zóó te bepalen, dat de bres ontstond, zonder dat het gebouw geheel vernield werd. De invloed hiervan was zoo groot, dat de belegerden thans tot regel namen, de huizen, die zij ontruimen wilden, in brand te steken. Opdat de brand zich verder zou meedeelen, overstreek men zelfs vloer en wauden met hars. Het vuur verspreidde zich nu naar wensch, en duurde lang, zoodat de belegerde den tijd had, achter de brandende huizen nieuwe verdedigingsmaatregelen tot stand te brengen.» (CABALLERO). — Wij duchten niet, met deze mededeelingen geheimen te openbaren; bekende nieuwere ontwerpen doen blijken, dat ook de beroerings-partij vlijtige studien maakt, en dat de aangehaalde bron ook haar niet onbekend gebleven is. Het

is alzoo beter, zich ten vollen gemeenzaam te maken met hetgeen ons wellicht te eeniger tijd te wachten staat, dan in overdreven angstvalligheid een geheimzinnig stilzwijgen te bewaren (1). — « De onderaardsche krijg en de vreesselijke werking der mijnen zijn het, die de overgave van Saragossa hebben te weeg gebracht, en niet de 21,000 bommen, waarmee de stad beworpen werd.» (*Semanario patriótico; Sevilla. Augustus, 1809*).

Slaan wij thans het oog op den aanval. — LA COSTE beschikte over 8 Kompagnieën Sappeurs, 3 Kompagnieën Mineurs en 40 Genie-Officieren. Hij liet bij het begin van 't beleg onder anderen 100,000 zandzakken maken. Van den stormenderhandschen aanval moesten de Franschen spoedig afzien, en tot eene vormlijke belegering overgaan. « Wij besloten, » zegt ROGNAT, « zoo veel ons slechts mogelijk was gedekt vooruit te dringen, om eenen evenzeer gedekten vijand aan te grijpen, en alzoo langzaam maar zeker te vorderen, en de troepen niet door te veelvuldige en sterke verliezen te ontmoedigen. » — Het passeeren van straten moest meest door dubbele koffers of caponnières geschieden, wier samenstel door de veroverde, behoorlijk gebarricadeerde en door eene sterke bezetting verdedigde huizengroepen gedekt werd. Somwijlen kon men hiertoe de grachten der door de Spanjaards verlaten traversen bezigen. « Wij waren dikwerf genoodzaakt, te beproeven, of het vuur niet te midden eener hagelbui granaten ware uit te dooven, — of wel ook verscheidene dagen te wachten, totdat de brand in de aangestoken huizen volkomen had uitgewoed, eer wij verder konden gaan. » ROGNAT. — De vermeestering der stad kostte aan 't Genie-korps der Franschen zijnen Generaal (LA COSTE), 11 gesneuvelde en 16 gekwetste Officieren, en $\frac{1}{3}$ der Genie-troepen. Alleen tot den mijnen-oorlog werden 45,000 pond

(1) Wij vertrouwen, dat echt Nederlandsche zin, zucht tot orde en onderworpenheid aan de wet, ons nog lang zullen vrijwaren voor tooneelen, die in Duitschland en Frankrijk nog stellig elk oogenblik te duchten zijn

kruit gebezigt, en met den huizen-oorlog verliepen er 23 dagen. — «Men overlaadde het Genie-korps met loftuigingen; — de troepen herinnerden zich, dat zij deze Officiëren steeds aan hun hoofd gezien hadden, het zij om met hulp der Sappeurs en Mineurs de huizen te openen, het zij om ze midden door puinhoopen, mijnen en eenen doolhof van gebouwen naar de bres te leiden, — en zij erkenden 't gaarne, dat dier kennis in den huizen-oorlog meermalen veel bloed gespaard had.» (РОСНАТ).

Wij gelooven wel niet, dat de miltzucht onzer dagen zich tot eenen tegenstand als die der Spanjaards in Saragossa verheffen zal; want daartoe zou zij eenen gansch anderen, eenen edelen oorsprong moeten bezitten. Intusschen, was eenerzijds Weenen ten minsten evenzoo weérvaardig als Saragossa bij 't eerste beleg, en viel het toch zoo spoedig; zoo zien wij anderzijds in den Junij-slag, waarbij men slechts 24 uren tot onmiddellijke voorbereiding had, den aanvang van een verdedigings-stelsel, welks verdere ontwikkeling, in denzelfden geest en met dezelfde halsstarrige dweepzucht, het geenszins overbodig maken zou, de leeringen, ons door Saragossa verschaft, ter harte te nemen. Komen wij met geringer middelen toe, — des te beter; wij dienen echter altijd op de inspanning van alle onze krachten bedacht te zijn, en het daartoe noodige steeds bij de hand te hebben; want de geringschatting van den vijand wordt door de dapperheid niet vereischt, maar wel door het beleid verboden. Komt het tot zoodanigen tegenstand, dán zij onze leus met РОСНАТ: «langzaam, maar zeker en gedekt!» — Men make gebruik van de technische troepen en dier materialen, welke eenen Staat niet jaarlijks veel geld zonder vrucht behoeven te kosten; men brenge hen echter niet met ledige handen in 't gevecht, want dán is elk ander soldaat nagenoeg even bruikbaar. Vooral moet op het gewicht der Mineurs in zoodanig uiterste

gelet worden. Het eerste beleg der Franschen mislukte hoofdzakelijk door gebrek aan deze wapensoort; bij het tweede verschaft juist het overwicht van Mineurs den gunstigen einduitslag. De Junij-gevechten boden meer dan eens gelegenheid, de ontoereikendheid van 't veldgeschut sneller te gemeet te komen, dan door 't aanvoeren van belegeringgeschut, dat eerst op den 26sten aankwam, mogelijk was (*Clos St. Lazare, Pantheon, Bastille-plein*). In vele gevallen zouden reeds de voorbereidselen tot eenen mijn-aanval genoegzaam zijn, den verdediger, zoodra hij zulks verneemt, eenen tot nog toe bezetten post te doen prijs geven; want de demokraten zijn niet alle in Saragossa geboren, en ook zelden geoefende Mineurs! Waar 't er echter op aankomt, eene mijn werkelijk te laten springen, moet men van die matige ladingen gebruik zoeken te maken, welke alleen eene bres, maar geene puinhoop zonder dekking na zich slepen. — Het gebruik van zandzakken enz. kan evenzeer niet genoeg worden in 't oog gehouden. Als 't niet onuitvoerbaar ware, zouden wij elken soldaat bij 't stratengevecht op de ééne zijde met een broodzak, op de andere met eenen zandzak willen zien uitgerust. Het klinkt wel wat zonderling, maar als men het voorschrift ten aanzien van 't laatste tot eenen ledigen zak bepaalt, dien men in elke tuin en hof vullen kan; zoo is 't geen hersenschim meer, en hebben, waar eene sectie hare 42—48 zandzakken op één stapelt, hare rotten tirailleurs onverwijd eene goede dekking.

De barricaden van Saragossa schijnen schier alleen uit aard-traversen bestaan te hebben, en zulks is ook een veel geschikter ligchaam, dan de tegenwoordige *potpourris*. Waar zich dan ook troepen dienen te barricadeeren, zullen zij wel schaars van deze laatsten gebruik maken, maar in den regel het eerste, meer eenvoudige middel der veldverschansings-kunst en van den belegerings-oorlog aanwenden. — Het zal wel nauwelijks noodig zijn te herinneren, dat zelfs de beroemde verdediging van Saragossa der

eigenlijke barricaden in 't geheel geen luister bijzet, en dat zij veel eer als bijzaken van den huizen-oorlog golden, door welken zoo buitengewone gevolgen verkregen werden.

Kassel in 1813.

Nog een tweede, hoezeer veel min belangrijk voorbeeld kunnen wij aanwijzen van eenen stratenkamp met barricaden, die van weërszijden door geoeffende troepen gevoerd werd.

Generaal CZERNITSCHOFF tastte op zijnen strooptocht in September 1813, met slechts 3,000 man Ruitery, meest Kozakken, en 6 stukken Rijdende Artillerie, Kassel, dat door NAPOLEONS troepen bezet was, in 3 colonnes aan. Na een voor de Franschen ongunstig gevecht op den 28sten in de voorsteden en dorpen, beperkten zij zich tot de verdediging der stad zelve onder Generaal ALLIX, die haar barricadeeren en de poorten met geschut bezetten liet. CZERNITSCHOFF gaat op den 29sten tot den storm over, en wel met 15 stukken, waarvan er 9 den vorigen dag vermeersterd waren, en met een uit gevangen Westphalingers gevormd Bataillon Infanterie, onder aanvoering van Majoor von DÖRNBERG. Het geschutvuur doet spoedig de poorten bezwijken, vernielt de barricaden, en steekt de stad op verschillende plaatsen in brand. De Westphalingers overweldigen de Leipziger Poort en de Voorstad; Generaal ALLIX capituleert met 2,700 man bezetting en 22 stukken geschut, en levert deze laatste met de gansche krijgskas in handen van den koenen CZERNITSCHOFF over.

Ondanks de zoo zonderling saamgestelde storm-colonne, bleken hier de zoo vaak geroemde barricaden al zeer weinig tegenover eenen geestkrachtvollen vijand te vermogen.

Met uitsluiting der beide laatste voorbeelden van Saragossa en Kassel, hebben wij tot nog toe 27 gevallen van straten-oproeren beschouwd, en zijn wij daarbij, op enkele uitzonderingen

na, schier overal op dezelfde misslagen van troepen en overheden gestuit. Daar wij nu genoegzamen grond hebben te gelooven, dat de zoo vaak ongunstige of ten minsten veel verzwaarde uitslag aan die misslagen moet worden toegeschreven, zoo zien wij ons, op het gevaar af, in herbaling te vallen, genoopt, de beschouwingen over de bijzondere gevallen alsnog in een overzicht saam te vatten.

De ongunstige of ten minsten aan verliezen rijke uitslag werd namelijk gemiddeld veroorzaakt:

1°.) Door de *zwakheid en weifelmoedigheid* der Regeeringen of Plaatselijke Overheden in ten minsten de helft der gevallen (Parijs, Weenen, Milaan, Berlijn, Brussel zijn hiervan de treffendste voorbeelden). — Slechts in 3 gevallen, te Angoulême, Trier en Mentz zien wij, door een sedert den aanvang vastberaden en geestkrachtvol handelen, elke botsing en inzonderheid het ontstaan van barricaden voorkomen.

2°.) De *niet-verhindering der barricaden* is in $\frac{2}{3}$ der beschouwde gevallen regel, en vindt meestal hare aanleiding in:

3°.) het *bezigen van te zwakke of ontoereikende strijdkrachten vóór den kamp*; niet minder is dit gebrek op te merken bij den kamp zelf, waarbij het, in verband met:

4°.) het *gemis van een onbeperkt, militair opperbevel*, en dit wel in handen van een enkel persoon, alle werkzaamheid ter beteugeling van den opstand verlamt. Praag, Mentz, Lemberg, de tweede helft van den Parijsschen Junij-slag, de Weener October-strijd en die in Dresden na den 4^{den} Mei vormen loffelijke uitzonderingen, en toonen bij den zoo gunstigen uitslag het gewicht van dit punt. De Parijssche Februarij-omwenteling en de aanvang der oproeren in Berlijn en Milaan vormen de treffendste voorbeelden van het tegengesteld geval.

5°.) Het *verderfelijke van de instelling der Burgerwoeren* springt ons in 17 der beschouwde voorbeelden in de oogen: zij is daarbij óf aanlegster óf begunstigster van het oproer. In verscheidene omstandigheden heeft zij beslissenden

invloed op de omverwerping der wettelijke Overheid. — Waar zoodanige feiten niet spreken, baten bespiegelingen weinig.

6°. Een *gebreklig operatie-plan* (als soms al in 't geheel een voorhanden is) verlamt dikwerf de beste krachten; dit springt vooral bij den Parijsschen Julij-kamp in 't oog. — Nog meer echter zijn 't:

7°. De *beperkende voorschriften voor de troepen*, welke schier doorgaans bij den aanvang van het oproer *dit* begunstigen, de raddraaijers beemoedigen, den troepen zelven daarentegen alle zelfvertrouwen ontnemen, en hun doel, geen onnut bloed te vergieten, toch geen enkele maal bereiken. De valsche en dwaze philanthropie verspilt later met stroomen, wat zij aanvankelijk met druppels bespaart.

8°. Eene *versnippering der strijkrachten*, vooral het bezet houden van geïsoleerde wachten en posten, het ondernemen van afzonderlijke strooptochten enz., stelt de troepen aan gedeeltelijke, dikwerf zelfs beslissende nederlagen bloot, — voert tot hunne ontwapening, en levert hunne wapenen in handen der oproerlingen: hiervan leveren Parijs, Berlijn en Milaan treurige voorbeelden.

9°. Eene *slechte verpleging der troepen* heeft in den Parijsschen Julij-kamp, en nog meer in Milaan, beslissende nadelige gevolgen gehad.

10°. De *ongedekte vechtwijze der troepen* tegenover goed gedekte muitelingen, gedeeltelijk door onbehulpzaamheid, gedeeltelijk door ontijdig moedbetoon veroorzaakt, heeft steeds ontzettende verliezen aan manschappen, dikwerf het verlies van den kamp zelven ten gevolge, en is toch in nagenoeg alle gegeven voorbeelden op te merken; zelfs in de, te dezen aanzien gedeeltelijk onberispelijke Parijssche Junij- en Weener October-gevechten. Daarmede hangen:

11°. De *niet-aanwending van technische troepen* (alleen Milaan, Parijs in Junij, Weenen in October, Erfurt en Dresden in Mei maken hierop uitzondering);

12°. Het *zeldzaam gebruik der zelfbarrica-*

deering (waarvan wij alleen bij Praag, bij Parijs in Junij, bij Freyburg en bij Weenen in October iets gezien hebben), en

13°. Het *gebrek aan zwaar geschut*, naauw samen. Dit laatste springt vooral te Berlijn, Milaan, Xions en in Junij te Parijs in 't oog.

14°. De *onbedachtzame aanwending van ruitery* viel door ons in Berlijn, Brussel en Erfurt op te merken.

15°. Het *voortzetten van 't gevecht bij nacht* bleek ons vooral in Berlijn, Brussel en Rouaan nadeelig te zijn.

Daarentegen zien wij in 3 gevallen, trouwens bij geschikte plaatselijke gelegenheid, een uitmuntenden uitslag te weeg brengen door 't *beschieten van oproerige steden door artillerie*.

De *invloed der barricaden op den loop van 't gevecht* was slechts in 5 gevallen, te Brussel, Milaan, Xions, Parijs in Junij en Weenen in October, van werkelijk belang; slechts in 2 dezer gevallen was de *uitslag* daardoor ongunstig. In 3 andere gevallen werd het niet betugelen van 't oproer door omstandigheden veroorzaakt, waaraan de barricaden in 't geheel geen deel hadden. Wij komen alzoo tot de slotsom:

« *dat de vrees voor de barricaden niets dan eene dwaze mode-ziekte is; dat zij slechts dan gevaarlijk worden, wanneer men ze, even als de vogel der slang, in den muil vliegt; — dat zij daarentegen voor den ordelijken niet-rechtstreekschen aanval van geoefende troepen steeds in korten tijd moeten onderdoen.* »

Na deze samenvatting der gemaakte, op ondervinding steunende beschouwingen, zullen wij tot de behandeling der tegen het straten-oproer te bezigen betugelings-leer overgaan.

II. WENKEN

NOPENS DE WIJZE, HOE TE HANDELEN TER BE-
TEUGELING VAN STRATEN-OPROEREN.

Iemand kan tegenover eene oproerlustige bevolking op tweederlei wijze handelen: of hij

belet, dat deze lust verzadigd wordt, — hij voorkomt de raddraaijers; of hij wendt zijne overvloedige krachten eerst dan tot herstel der orde aan, als deze voor goed verstoord geworden is. In dit laatste geval schroomt hij, muiters, plundersaars en spitsboeven eenig leed toe te brengen, voordat de wet met voeten getreden is, — of liever, voordat een genoegzaam aantal eerlijke lieden eigendom en leven verloren heeft; — dan eerst zegt hij: «neen, zóó gaat het toch niet,» en neemt de noodige maatregelen, die daarop uitloopen, dat — — een nog veel grooter aantal, deels van onruststokers, deels van onschuldigen, evenzeer gezondheid, leven en eigendom, voor zoo ver zij dezen laatsten bezitten, er bij inschiet. — Alleen deze laatste handelswijze nu strookt met den «goest des tijds;» de «roemvolle verwervingen (*Errungenschaften*) des jaren 1848» veroorloven geen slaafsche verhoedings-maatregelen meer, en wanneer een eenvoudig burger met gezond menschenverstand eens in dezer voege redeneerde: «zie, ik betaal toch geregeld mijne belastingen aan den Staat, opdat deze mij persoon en eigendom bescherm; een groot deel dezer opbrengsten nu bezigt men tot onderhoud van een behoorlijk leger, en terwijl dit verbolgen of krijgsvruchtige nabuur-staten belet, ons eenig kwaad te doen, ligt het in de macht van elke kleine, munitieke bende, een bloedbad, een vernielingswerk te midden van het vreedzaam land aan te richten. — Zonderling!» — Dan moeten wij dezen goeden burger antwoorden: «vriendlief, ge staat niet op de hoogte van den tijd; u hangt de staart nog in den nek, dien u de oude politie-regeering heeft aangebonden. Open toch uwe oogen voor meer degelijke inzichten, en leer begrijpen, dat uw beetje leven en eigendom eigenlijk niet in aanmerking komt bij de offers, die gij der vrijheid brengen moest, om tegen den inwendigen vijand dezelfde voorkomende bescherming door physische kracht te genieten, als tegen dien van buiten. Wilt gij soms de persvrijheid beperken? Dat mag niet — zelfs

al hitst die drukpers tot oproer aan. — Wilt gij het recht van vereeniging en vergadering betwisten? 't Ware iets ongehoords — zelfs al sloeg het oproer appèl. — Wilt gij de algemeene volkswapening inkorten? Dat gaat niet; keert het volk zijne wapenen tegen u, dan is het tijd, hun deze in 't gevecht te ontrukken. — Of wel, zoudt gij de onschendbaarheid van persoon en woning niet op de breedste grondslagen willen zien rusten? Gij kalt, wanneer ge meenen mogt, dat die wets-vormen alleen ter bescherming van samenzweerders en roovers dienen. — Of zoudt gij u zelve, al ware 't slechts voor een poos, aan de heerschappij der sabel van het verdierlijk soldatenras willen onderwerpen? Dan werden wij spoedig in den duisteren afgrond van het absolutisme teruggeslingerd!» — Zóó zouden wij «van het standpunt des tijds» de aanspraken dienen af te wijzen, die een eenvoudig burger ten opzichte van den Staat zou willen laten gelden.

Ja, om ernstig te spreken, de mode-ziekte is zoo aanstekelijk, dat zelfs vele militairen, hoezeer zij voor 't overige geheel tegenovergestelde grondbeginselen huldigen, toch de overtuiging koesteren, dat het uitbarsten van een oproer, de stoornis der orde, de barricadeering eener stad zelfs door de overmachtigste middelen niet te verhinderen zijn; maar dat men er zich toe bepalen moet, het oproer te bekampen en te bedwingen, als 't in vollen gang is; — of juist, dat men den put niet dempen mag, voordat het kalf verdrinken is.

Wij houden dit rampzalig vooroordeel voor even valsch als verderfelijk, en blijven pal bij de meening, dat het als smaad en schande voor elke gewapende macht gelden moet, indien zij niet in staat is, de rust op elk haar daartoe aangewezen punt te handhaven. — *aangenomen namelijk, dat de hiertoe vereischte voorwaarden en middelen haar niet onthouden werden.* Hoezeer wij nu zeer goed beseffen, dat in dit oogenblik de politieke zinsverbijstering des tijds zelden of nergens die voorwaarden zal gedoogen, die mid-

delen zal verleenen; zoo kan ons dit echter geenszins afschrikken, allereerst het een en ander nopens de maatregelen ter verhoeding van oproer te berde te brengen.

A. Over 't verhinderen van straten-oproer.

De eerste voorwaarde, die wij stellen, om eene stad in rust te kunnen houden, wanneer eene bedenkelijke gisting der gemoederen het uitbreken van eenen opstand als nabij doet duchten, is de volkomen onderwerping van elke overheid, van iederen ambtenaar aan het militair oppergezag. Wat zou men zeggen, als tegen een nabaar-staat, waarmede men wel nog niet tot openbaren oorlog is gekomen, maar toch eene uitbarsting te duchten valt, een observatie-leger aan de grenzen werd gesteld — onder de bevelen van een Lid van den Raad van State of van den Voorzitter van eenig Provinciaal Gerechtshof? Wat zou men zeggen, als men tegen schending van grondgebied niet eer maatregelen durfde nemen, voordat de Gouverneur der Provincie of een Burgemeester er de aanvraag toe deed? — Waar krijg wordt uitgelokt, moet krijg gevoerd worden, om 't even of zulks tegen een buitenlandschen, dan wel tegen eenen binnenlandschen vijand zij; waar men zich ten oorlog toerust, handelt men slecht, als men deze toerusting, bijaldien 't in onze macht ligt, niet vernietigt: beide kan echter alleen de krijgsman naar behoren verrichten.

De maatregelen, die, ná concentreering van 't gezag in handen van eenen Opperbevelhebber, 't allereerst te nemen zijn, laten zich verdeelen in de zoodanige, die door de alsnu ondergeschikte politie-beambten moeten worden uitgevoerd, en die, welke bepaaldelijk den soldaat aangaan.

I. De *politie-maatregelen* in hun geheel mede te deelen, ligt buiten ons bestek. Wij bepalen ons tot de opmerking, dat de meest noodzakelijke ons toeschijnen te zijn:

1.) Toezicht over de drukpers en verhindering

van het in 't licht geven van eenig aanbitsend, het gezag der overheid ondermijnend smaadschrift.

2.) Voorkoming van elke groote vergadering van menschen in clubs, bij openbare feesten, optochten, straten-oploopen enz.

3.) Bewaking van zoodanige punten, die gunstig zijn om een oproer te beginnen, als: timmerwerven, losplaatsen enz., waar vele bouwstoffen (steenen, balken, voertuigen enz.) verzameld zijn.

4.) 't Beletten van 't bijeenbrengen van wapen en munitie door 't volk. De munitie wordt het best in groote depôts opgeslagen, voor den tijd van den buitengewonen stand van zaken den handel onttrokken, en onder militair toezicht geplaatst. Ook op de ruwe grondstoffen, als salpeter, salpeter- en zwavelzuur, dient men daarbij een oog te werpen, opdat men geen schietkatoen-fabrieken enz. kunne oprichten. Wil men de wapens niet gezamenlijk in beslag nemen, dat steeds het beste blijft; zoo make men ze door 't afnemen van hanen of schoorsteentjes ten minsten voor 't oogenblik onschadelijk.

5.) Politie-visitaties in alle verdachte huizen en vlijtig patrouilleeren, vooral bij nacht, moeten de uitvoering der voornoemde voorschriften verzekeren.

6.) Elke overtreding der bij voegzame publicatie verboden feiten moet met onverwijlde bestraffing naar *krijgsgebruik* bedreigd worden; en daar- onder vooral elke poging, om de bestrating op te breken of op eenige andere wijze eene stremming in de gemeenschap te bewerken. Ook zullen 't bedreigen met en het *innen* van geldboeten van gansche corporaties wegens overtredingen van enkele hunner leden, voornamelijk wanneer deze niet goed zijn uit te vinden, de beste gevolgen hebben. Waar men mede gedreigd heeft, moet trouwens bij overtreding van 't bevolene strikt en spoedig worden ten uitvoer gebracht.

7.) De inwoners moeten *vooraf* door eene eenvoudige, klare en bepaalde bekendmaking op de hoogte gebracht worden, hoe zich bij 't

uitbreken van een werkelijken kamp te gedragen; en dit vooral met betrekking tot het sluiten der huizen, het openen daarvan voor visiteerende beambten en troepen, de beperking van het verkeer op straat, in 't bijzonder met voertuigen, en het verlichten der op straat uitkomende vensters bij nacht. De gevolgen van het verzuimen dezer voorschriften moeten hun scherp in 't gemoed gegriffeld worden.

Van verschillende kanten heeft men als verhoedings-maatregel voorgeslagen, de straten in groote steden, ter verzwaring van het barricadeeren, niet meer te bestraten, maar de rij-baan te macadamiseeren, en de voetpaden met asphalt te beleggen (1). Wij zien hiervan 't doeltreffende geenszins in. Tot vluchtige barricaden blijven er voorwerpen genoeg over, als: voertuigen, meubels, tonnen, kisten, boomstammen, deuren, brugkleppen enz.; tot hechtere zal de steenlaag van de rij-baan al zeer spoedig opgebroken zijn; en alsdan is de hoofd-bouwstof: *grond*, even goed voorhanden, als onder eene kei- of klinkerbestrating. Zwarte hefboomen en breek-ijzers weten ook spoedig weg met de asphalt-laag, en de overblijfselen vormen alsdan even goede bekledings-stoffen, als thans in menig groote stad de trottoir-zerken. Hier te lande is trouwens de straat voor voetgangers aan weerszijden der rij-baan meest heklinkerd, en zijn 't alleen de stoepen, die hardsteenen dekkings-platen opleveren.

II. De *zuiver militaire maatregelen* ondersteunen ten deele de voornoemde verordeningen der *politie*; ten deele zijn zij ook *voorbereiding tot eenen* hier of daar uitgelokten *strijd*.

Tot de eersten behooren:

1.) De afkondiging van het krijgs- of standrecht, en eene onwrikbare toepassing hiervan in alle daarmee bedreigde gevallen.

2.) Ontbinding en ontwapening van elk korps, dat zich niet gereedelijk onder de Militaire

Overheid voegt, of aan deze voor de orde belemmerend toeschijnt.

3.) Bewaking der van wege de politie daartoe aangewezen punten, en in 't bijzonder de bergplaatsen voor brandbluschgereedschappen, klok-kentorens, telegraphen, stations en bruggen.

4.) Vlijtig patrouilleeren in niet te kleine afdelingen; waartoe over dag bij voorkeur Kavallerie, bij nacht Infanterie gebezigd moet worden.

5.) Voorzorgen, dat alles, wat van de Burgerlijke Overheid, met inbegrip van dier materiëel, 't mogen dan akten, kassen of iets anders zijn, bijzondere bescherming noodig heeft, of reeds nu aan licht te verdedigen punten worde bijeengebracht, of ten minsten zóó geregeld, dat de overbrenging naar die punten des gevorderd in den kortst mogelijken tijd onder escorte geschieden kan.

Bij de *voorbereidingen* voor het geval eener alsdan nog niet voorkomen uitbarsting staat op den voorgrond:

1.) Onafgebroken strijdvaardigheid;

2.) 't Voorhanden zijn van genoegzame strijdmiddelen, om den kamp zegevierend te voldingen, en

3.) Goede, op alle kansen berekende voorschriften.

a.) Voor de *strijdvaardigheid* is het noodig, een uitgebreid stadsgebied naar taktische regelen, in militaire districten te verdeelen, — voor elk in 't bijzonder eenen verantwoordelijken Kommandant te benoemen, — en er voor te zorgen, dat deze, zoo wel onderling als met den Opperbevelhebber, gemakkelijk en snel gemeenschap kunnen houden, 't zij dan door telegraphen of andere seinen, of wel door hereden ordonnansen; alsmede dat door 't buiten gevecht stellen of sneuvelen van eenen enkelen aanvoerder niet onmiddellijk verwarringen en belemmeringen in de operatiën ontstaan. Eene zorgvuldige oriëntering is natuurlijk een hoofdvereischte, en moet door 't verspreiden van behoorlijke platte-gronden ondersteund worden. —

(1) Op de *Boulevards* te Parijs is men werkelijk tot de macadamisering overgegaan, niet zonder tegenkanting van winkeliers enz., wegens het te duchten stuiven.

Dat een genoegzaam aantal troepen in zoodanige omstandigheden steeds geconsigneerd moet blijven, en dit wel met hunne Officieren, spreekt van zelf; de daartoe aangewezen Infanterie blijft marschvaardig, — de Kavallerie gezadeld, — de Artillerie aangespannen. Is het ergens doenlijk, zoo zal het altijd raadzaam wezen, geen militair gedurende het tijdsgewricht eener zoodanige gisting bij burgers in te kwartieren, althans ten minsten niet geïsoleerd: men doet in dat geval beter, geheele huizen te huren en tijdelijk tot kazernen in te richten.

b.) Het aantal troepen, noodig ter verhindering van eenen opstand, te bepalen, is niet gemakkelijker; vooral daar de ondervinding ons hierin schier nergens tot gids kan strekken. Wij gelooven evenwel niet al te zeer te dwalen, als wij ze op $\frac{1}{3}$ tot $\frac{1}{2}$ dier strijdkrachten stellen, welke tot de werkelijke beteugeling van eenen goed geregelden opstand vereischt worden, en wier getalsterkte later door ons zal worden opgegeven; alleen zou men, met het oog op de verhindering eener uitbarsting, op betrekkelijk meer ruitery moeten rekenen dan in 't laatste geval, altijd op den voorgrond plaatsende, dat de door ons besproken voorwaarden vervuld zijn, — want is dit niet het geval, ligt de Militaire Overheid aan banden en is zij werkeloos te midden der voorbereidselen tot den opstand, dan heeft men ter voorkoming van het oproer niet minder, maar veel meer troepen dan tot den werkelijken kamp met de oproerlingen van doen. Blijkt het uit de herhaling der buitensporigheden ondanks toegepaste bestraffing, door het ontdekken van steeds voortgezette voorbereidselen, of ook wel, door te groote afmatting zijner eigene troepen, dat dier aantal niet toereikend is; zoo moet natuurlijk, in dezelfde verhouding als deze kenteekens zich voordoen, voor het spoedig aanrukken van versterkingen gezorgd worden, om steeds, — niet zoozeer tegen het oproer zelf te zijn opgewassen — als wel dit met klem te kunnen voorkomen. In gelijke mate moeten dan ook de dwangmaatregelen tegen de

kwaadwilligen gescherpt worden, en de strengheid met dier halsstarrigheid gelijken tred houden. — Voor den proviand en de munitie der troepen moet rijkelijk, naar omstandigheden voor weken en maanden, gezorgd worden. Behalven den algemeen, behoorlijk te beveiligen voorraad, moet elk soldaat ten minsten met den halven munitievoorraad te velde en voor 4 of 5 dagen met levensmiddelen voorzien zijn, terwijl men beide dagelijks dient aan te vullen. Over 't geheel moet de soldaat uit den vredes-sleutel gerukt worden, en elk oogenblik gereed staan «*omnia sua secum portans*» op te treden. Ook de trage behandelings-sleutel der zaken tusschen de verschillende troepengedeelten en de militaire verplegings- en verzorgings-administratiën dient overeenkomstig de omstandigheden veranderd en bespoedigd te worden.

c.) Wat bereids van de *bescherming* der Burgerlijke Overheden en dier materiëel gezegd is, geldt natuurlijk in nog grooter omvang voor die der *militaire* aangelegenheden. Alle bureaux, kassen, wapen- en rustkamers, hospitalen, kruitmazijnen, wapenloodsen, bakkerijen, depôts en werkplaatsen moeten, het zij ter plaatse, waar zij zich bevinden, met genoegzaam sterke wachten bezet worden, — of wél, wanneer dit wegens ongunstige ligging, te lichte constructie der gebouwen, te groot aantal of eenige andere reden niet doenlijk is, dan moet men al 't geen, dat werkelijk van belang is, bij tijds op punten concentreeren, die aan zoodanige zwarigheden niet onderworpen zijn; hierbij moet men steeds het oog houden op het operatie-plan, dat men zich in 't geval van eenen kamp heeft voorgesteld te volgen. — Van welk overgroot belang voor alle deze voorbereidselen de aanwezigheid van hechte *citadellen* of *kasteelmatige punten* bij en in groote steden zijn moet, is zonneklaar, en het is niet alleen te bejammeren, dat men in den nieuweren tijd van de gewoonten in vroegere eeuwen te dezen aanzien geheel is afgeweken; maar het schijnt voor 't behoud der inwendige rust, ja voor de handhaving van 't staatsgezag

dringend noodzakelijk, in elke rijk- en gewestelijke hoofdstad, waar dit niet bereids vestingen zijn, in het bestaand gebrek ten spoedigsten te voorzien, al is het dan ook aanvankelijk alleen door tijdelijke maatregelen. Meestal toch zullen thans de voornoemde, zoo veelvuldige punten, die *bescherming* vereischen, door de gansche stad verspreid liggen, en hunne bewaking al spoedig tot eene schroomlijke versnippering van strijdkrachten aanleiding geven. Alleen dan ook in geval, dat er een ruim aantal troepen voorhanden is, kan het bezet houden van al deze punten in den aanvang zonder nadeel geschieden. Is er daarentegen schaarschte van troepen, dán doet men beter, bereids bij de eerste kenteekenen eener gisting, tot het concentreeren van het burgerlijk en militair materieel over te gaan; iets, dat toch schier immer geraden is, wanneer men geen kans meer ziet, eene uitbarsting te voorkomen.

d.) De *voorschriften*, die den troepen reeds vooraf te geven zijn, moeten er op berekend zijn, dat in 't gewoel der werkelijke uitbarsting de verspreiding der bevelen wezentlijk zeer verzaard, dikwerf geheel belet wordt. Elke afdeeling dient alzoo naauwkeurig te weten, hoe zij zich op het bepaalde sein gedragen moet. Alarmschoten zijn daarbij zekerder dan de gewone signalen op hoorn en trom, daar de ronden van hoornblazers of tromslagers licht belemmerd kunnen worden. De geïsoleerde wachten en posten dienen in 't geheel niet in twijfel te staan, of zij alsdan hunne stelling verlaten of tot elken prijs behouden moeten; ook dienen zij te weten, bij welke troepen zij zich in 't eerste geval moeten aansluiten. Dat alle wachten en posten hunne geweeren geladen hebben, — dat bij de hoofdwacht en op andere geschikte punten ook geladen stukken geschut zijn opgesteld, — en dat geenerlei anti-militaire en angstvallige voorschriften de troepen beperken mogen: dit spreekt van zelf. — De gekazerneerde troepen kennen niet alleen hunne loopplaatsen, maar nemen hunnen weg daar naar toe langs voorgeschreven

straten; ook moet hun bepaald worden bekend gemaakt, welke afdeelingen zich onder weg bij hen zullen aansluiten, of welke punten door hen bezet moeten worden. Elk aanvoerder, zoo wel de opperbevelhebber als de bijzondere bevelhebbers, bepaalt bij dagorder de plaats, waar hij zich bij alarm *onfeitbaar* bevinden zal, en waar hem elk bericht geworden kan.

e.) Wij moeten hierbij nog eenen factor vermelden, die eigentlijk, op het vasteland van Europa ten minsten, nog nergens voorhanden is; wij bedoelen het *bezigen* dier physische krachten, welke de *inwoners* zelve tot handhaving der orde kunnen aanwenden. Dat wij hierbij zelfs niet in de verte aan de instelling der moderne Burgerweeren, Nationale Gardes enz. denken, zal ieder gelooven, die onze voorafgaande, historische opmerkingen gelezen heeft: evenmin hebben wij onze eigene *Schutterijën* op het oog, waarbij elk burger 't zich eene eer moest rekenen te mogen dienen, doch waaraan een iegelijk zich zoo veel mogelijk zoekt te onttrekken, om — schier bij uitsluiting, het proletariaat in onze volkrijkste steden als gewapende macht tot bescherming van den eigendom te laten optreden!! Als Landweer tegen eenen buitenlandschen vijand moge der Schutterijën eene doeltreffende inrichting te geven zijn; tot keering en voorkoming van binnenlandsche onlusten, vooral in groote steden, zal men wel alleen kunnen vertrouwen op hen, die zelve have en goed te verliezen hebben, en dán moeten er nog geene politieke of godsdienstige twistpunten bij in 't spel komen. Is dit het geval, dán verschafft alleen het leger afdoende hulp, en zou de politie alleen voorloopig zich, als in Groot-Britannië geschiedt, den *vrijwilligen* bijstand der gezeten burgers onder eede kunnen toevoegen. Zijn het daarentegen sociale moeilijkheden, die eene stad beroeren, bijv. duurte van levensmiddelen enz.; dán is er krachtadiger hulp van de meer bemiddelde inwoners te wachten, en ware het goed, indien er in elke stad een korps *Rustbewaarders* bestond,

gevormd uit mannen, die er eene eer in stelden tot die taak geroepen te zijn, en alzoo geneigd zich op eigen kosten uit te rusten. Aan dezen verschaffte de Staat wapenen, en late de Schutterijën slapen; de gemeente zou er tevens niet onbelangrijk door ontlast worden, en werd het noodig 's lands strijdkrachten tegen eenen buitenlandschen aanval in 't leven te roepen, men zou de min gezeten burgers en 't proletariaat, welke bij de militia reeds vroeger in den wapenhandel geoefend zijn, zeer doeltreffend bij die kern van Rustbewaarders kunnen aansluiten. Nog eens echter, zijn 't geschilpunten, die ook de meer beschaafde en verlichte standen beroeren; dan verge men vooral geen hulp van burgers, dan die vrijwillig *onder eede* door hen wordt aangeboden, in voege als zulks te London in April 1848 plaats vond: men zorge trouwens daarbij, dit recht van bijstand alleen te vergunnen aan hen, die have en goed te verliezen hebben.

Voor 't geval nu, dat een behoorlijk ingericht korps Rustbewaarders goede diensten ter be-teugeling van straten-oploopen leveren kan, zou men dit onzes inziens van eigenaardige voorschriften dienen te voorzien, en het bepaald op tweeërlei wijze moeten bezigen. Juist wegens hunne aanhankelijkheid aan huis en hof, hunne naauwkeurige bekendheid met de plaatselijke gesteldheid der wijk en met den aard der daarin wonende personen, zou men het min huisvaste deel, waartoe men inzonderheid alle ongehuwden rekenen kan, op de hoofdpleinen, in de straten-knoopen, vóór de openbare gebouwen enz., voor zoo verre deze niet door troepen bezet zijn, kunnen doen post vatten, om vooral op het straatverkeer te letten; — zoo veel mogelijk

zou men een ieder in zijne eigene wijk moeten bezigen, en hem voorschrijven, niemand zonder geleide of pas te laten doorgaan, die niet voldoende in zoodanige wijk bekend is. Het meer huisvaste gedeelte, of de meer bejaarde hoofden van huisgezinnen, zou men in de woningen zelve moeten laten blijven, om in den engsten zin den eigen haard te verdedigen, door voor het sluiten der huisdeuren te zorgen, het indringen van vluchtelingen te beletten en de vensters te bezetten; hun zou volmacht moeten verstrekt worden, onverwijd op een ieder te vuren, die slechts de hand naar de bestrating uitstreckte, of zich in de huizen of op de daken tot eenige daad van vijandschap tegen het wettig gezag gereed maakte. — Dit punt zal echter nog lang tot de vrome wenschen behooren.

Aldus stellen wij ons voor, dat het uitbreken van een oproer door vreedzame middelen zou te voorkomen zijn, zonder dat anderen, als boosaardige onruststokers, er bepaaldelijk en op den duur overlast van lijden. Wij merkten echter reeds op, dat zulks vaak niet meer dan eene aangename zinsbegoocheling wezen kan, vooral zoo lang men nog de hieeraan verbonden voorwaarden opoffert aan politieke droomerijen, — zoo lang men den arts niet eer bij de kwaadaardige zenuwzinkingkoorts roept, dan dat bereids de krisis, de hoogste graad van het paroxysme, aanwezig is. Dan blijft er wel niets te doen over, dan eene onverwilde en fiksche aderlating.

(Wordt vervolgd.)

G. K. Hz.

I E T S

OVER HET VERVAARDIGEN VAN SALPETER OP JAVA.

(INGEZONDEN.)

Voor de verdediging eener kolonie, zóó ver van het Moederland verwijderd als Java, is het onbetwistbaar van het hoogste belang, wanneer door een oorlog, den toevoer van kriegsbehoefden mogt verhinderd of afgesneden zijn, aldaar de middelen te bezitten, om zooveel mogelijk zelve in het ontbrekende te kunnen voorzien, te meer uit hoofde door de vele aangelegde versterkingen aldaar, de benooidigde voorraad aan oorlogsbehoefden aanmerkelijk toegenomen is. Hieronder reken ik vooral het salpeter, benooidigd tot het aanmaken van buskruid en voor de werkzaamheden in de artillerie-laboratoriums. Tot dusverre heeft men daartoe op Java, Bengaalschen salpeter aangekocht; doch een oorlog kan dien toevoer doen ophouden en de voorraad van buskruid en van salpeter ontoereikend zijn. Zoo als bekend is, heeft men op Java bij vroegere oorlogen salpeter vervaardigd, en heeft dit ook, na de overname der kolonie van de Engelschen, namelijk in 1817 en 1818, plaats gehad. — Deze werkzaamheden werden echter gestaakt, om reden de Bengaalsche salpeter niet alleen van betere hoedanigheid, maar ook minder in prijs was, dan waarvoor hij uit de salpeter-makerij te *Soetjie*, bij *Grissee* kon verkregen worden. Dit verschil in prijs was voornamelijk toe te schrijven aan de omstandigheid, dat in Bengalen uit de salpeter-aarde, dadelijk goeden of waren salpeter gewonnen wordt, terwijl op Java, daarentegen, de salpeter-aarde een kalk- of zoogenaamden onrijpen salpeter oplevert, waarvan, zoo als men weet, de kalk afgescheiden, en door potasch moet vervangen worden. Dien ten gevolge is de bewerking veel omslagtiger en kostbaarder

dan in Bengalen, waardoor in den prijs der beide soorten altoos een merklijk verschil zal blijven bestaan. Wat verder de betere hoedanigheid van den Bengaalschen salpeter betreft, er bestaat bij mij geen twijfel, of men zal op Java een even goeden salpeter kunnen vervaardigen, wanneer de werkzaamheden in de salpeter-fabrieken maar met zaakkennis en beleid worden geregeld, en steeds met de noodige zorg en naauwkeurigheid worden nagegaan. Het is waar, men ontmoet bij het in werking brengen van nieuwe fabrieken op Java, vele zwarigheden, en onder deze behoort voornamelijk het gebrek aan geschikte werklieden, zoodat men bijna altoos den arbeid met geheel onkundige menschen moet aanvangen, waardoor natuurlijk het begaan van misslagen in den beginne bijna onvermijdelijk is; doch die moeilijkheid is men aldaar bij alle nieuwe ondernemingen te boven gekomen, en zal zonder twijfel ook bij het tot stand brengen eener salpeter-makerij overwonnen worden. — Intusschen geloof ik het niet raadzaam, om daarmede te wachten tot men daartoe door een oorlog genoodzaakt wordt, daar alsdan de tijd kan ontbreken om de werklieden te oefenen, en de noodige proeven te nemen, die den goeden uitslag verzekeren kunnen. In vele werken over de artillerie-wetenschappen, wordt over het vervaardigen van salpeter in Europa gehandeld; doch hoe duidelijk en juist die voorschriften ook mogen zijn, ieder, die met de Indiën bekend is, zal moeten toestemmen dat dergelijke ondernemingen aldaar steeds met een aantal bezwaren gepaard gaan, die als het ware, aan het land eigen zijn en alleen door den tijd en

veel geduld uit den weg kunnen geruimd worden. Om die reden zou het mij wenschelijker voorkomen, dat nu reeds aldáár, al ware het slechts op eene kleine schaal, eene salpeter-makerij in werking wierd gebragt, ten einde in tijd van nood, dadelijk een zeker aantal bekwame werklieden ter beschikking te hebben, waarmede men die inrigting zou kunnen uitbreiden of andere tot stand brengen. De kosten daaraan verbonden, kunnen, naar mijn inzien, de voordeelen niet opwegen, die daardoor bij het uitbreken van een' oorlog zouden worden verkregen. Men zal dan ten minste, door de ondervinding geleerd, in staat zijn, salpeter van een goede kwaliteit te vervaardigen; eene zaak die te meer de aandacht verdient, daar de vochtige luchtgesteldheid, die gedurende de west- of regen-mousson op Java heerscht, eene nadeelige werking op het in de magazijnen voorhanden Buskruid heeft, en dus een slecht kruid en onzuivere salpeter, tot het aanmaken van Buskruid gebezigd, het kwaad nog zouden doen toenemen.

Daar in geen werk over de Indiën, voor zoo- veel mij bewust is, eenigzins uitvoerig over de salpeter-holen op *Java* en *Madura* en over de vroegere bereiding van den salpeter aldáár wordt gesproken, zal het misschien voor de artillerie-officieren van het Indische leger, aan welke, in 't vervolg de directie over eene salpeter-makerij mogt worden opgedragen, van eenig nut kunnen zijn, ten dien aanzien eenige bijzonderheden in den *Militaire Spectator* vermeld te vinden; zullende ik tevens daarbij kortelijk eenige punten opgeven, welke bij het aanleggen van salpeter-bedden en bij het in werking brengen van salpeter-fabrieken aldáár, naar mijn oordeel, allezins verdienen in aanmerking genomen te worden (1).

(1) Hetgeen hierbij over de salpeterholen op Java en Madura, alsmede over de fabricatie van salpeter aldáár, vermeld is, ben ik voornamelijk verschuldigd aan de inlichtingen en geschriften over die onderwerpen, van den zóó verdienstelijken Hoogleraar C. G. C. REISWABOR, oud-Directeur tot de zaken van Landbouw, Kunsten en We-

Vóór de inbezitneming van Java, door de Engelschen, in het jaar 1811, waren te *Soetjie* bij *Grissee*, te *Toebang*, te *Sidojoro*, te *Goenong Sarie* en te *Kwanjer* op het eiland *Madura*, salpeter-fabrieken opgerigt; waarvan in 1817, slechts die te *Soetjie* door ons Gouvernement weder in werking werd gebragt; doch in 1818, om de reeds hiervoren aangehaalde reden, werd gestaakt, met bepaling echter, dat alles in een behoorlijken staat moest worden gehouden, ten einde, ingeval de omstandigheden dit mogten vorderen, de fabricatie op nieuw te kunnen beginnen. Daar intusschen de kosten voor het personeel tot het onderhoud dier inrigting jaarlijks eene aanmerkelijke som bedroeg, besloot het Gouvernement in 1826, om al de voorhanden gereedschappen, naar de artillerie-magazijnen te *Soerabaija* te doen overbrengen, en het personeel tot één opzigter en een tiental koelies te verminderen, bestemd om de salpeter-bedden, die vroeger aldáár waren aangelegd en waarvan het getal om en nabij zes honderd bedroeg, in stand te houden. Men was tot den aanleg dier bedden of hoopen overgegaan, om reden men vreesde, dat wanneer eene groote hoeveelheid salpeter moest worden aangemaakt, de voorhanden salpeter-aarde in de holen te *Soetjie* niet genoegzaam zoude zijn.

Alleen te *Soetjie* bevinden zich 20 meer of min ruime holen, waarvan de ingang tot afwering van den regen, in der tijd door daken overdekt was. Van die bij de dorpen *Tewarie*, *Goemoentor* en *Sinovi*, in het regentschap *Toebang* gelegen, waaruit men vóór 1811, ook salpeter-aarde voor de aldáár gevestigde salpeter-makerij verkreeg, was in 1817 in de meeste het welwater zoo hoog gestegen, dat zij toen voor verder gebruik ongeschikt werden geoordeeld. Buiten de opgegevene zijn nog te *Sedaijo* eenige kalkholen voorhanden, welke volgens de meening van den toenmaligen directeur der salpeter-

tenschappen op Java en naburige eilanden; voor welke welwillende medewerking, ik Zijn H. E. G. hierbij mijnen opregten dank betuig!

makerij te *Soetjie* eene aanmerkelijke hoeveelheid salpeter-aarde zouden bevatten. Daar men echter ter dier tijd daaruit vogel-nestjes won, kon de inzameling dier aarde geen plaats hebben. Verder bevinden zich te *Kwanjer*, op het eiland *Madura*, vier zoodanige holen, met name *Goea Summor*, *Slassar*, *Lebar* en *Melanga*, en behalve drie op onderscheidene plaatsen van dat eiland, nog wel *dertig*, waarvan vele, volgens ingewonnen berigten, ook salpeter-aarde zouden kunnen opleveren.

Al deze in kalkgesteente gelegen holen zijn bijzonder geschikt om salpeter-aarde voort te brengen. De kalksteen werkt zelf niet weinig tot het doen ontstaan dier aarde mede, en mag als een daartoe noodwendig vereischte aangemerkt worden; terwijl hij daartoe des te meer geschikt zal zijn, naarmate hij losscher of minder vast en dicht van zelfstandigheid of aan de lucht vervallen is, en door de lucht en de vochtigheid gemakkelijk kan doortrokken worden. Het kalkgesteente waarin de holen omstreeks *Soetjie* gelegen zijn, bezit in het bijzonder die eigenschap, en deze holen zullen dan ook het meeste en spoedigst eene natuurlijke salpeter-aarde opleveren. Doch tot het doen ontstaan der salpeter-aarde is nog meer noodzakelijk het aanwezen van dierlijke of plantaardige zelfstandigheden, die door rotting ontbonden zijnde, vervolgens, door inwerking van lucht en vochtigheid en door eene laatste verandering, geheel of ten deele, tot de grondstoffen verkeeren die het salpeter helpen zamenstellen. In gemelde holen werden zoodanige zelfstandigheden voornamelijk opgeleverd door onderscheidene soorten van vledermuizen, die zich aldàar in eene tallooze menigte onthouden. De afval van hun voedsel, hetwelk in wormen en insecten bestaat, ondergaat door ontbinding, door vermenging met de kalkaarde en door verdere bijzondere omstandigheden aan deze plaatsen eigen, eene zoodanige verandering, dat daardoor ten laatste de salpeter-aarde wordt voortgebracht. Langs dezen weg kan echter alleen een kalk-

salpeter of de zoogenaamde onrijpe salpeter ontstaan. Van deze beide bestanddeelen, kan slechts het eene, het salpeter-zuur, tot het verlangde einde dienstig zijn; het andere, de kalk, moet door potasch vervangen worden, die met het eerstgemelde 't gewoon salpeter zamenstelt. Tot afscheiding van den kalk uit den salpeter, bezigt men een loog van houtasch of van potasch, waardoor, wanneer zij met de loog der salpeter-aarde vermengd wordt, de kalk uit de laatstgemelde wordt afgescheiden. De aldus voortgebrachte salpeter wordt vervolgens uit de loog door verdamping van dezelve verkregen, waarbij tevens andere zouten met den salpeter in de loog vermengd, worden afgescheiden.

Ingeval de salpeter-holen geen genoegzame hoeveelheid aarde mogten opleveren, om in de behoeften aan salpeter te kunnen voorzien, zal men in tijds bedacht moeten zijn om die hoeveelheid door het aanleggen van salpeter-bedden of hoopen te vermeerderen. Die bedden worden het best in het voorste of ruimste gedeelte der holen aangelegd, daar de vledermuizen zich meest in het diepste of achterste gedeelte ophouden, en het van belang is dat zij zoo weinig mogelijk gestoord worden. De ondervinding heeft al verder geleerd dat de salpeterzouten in de daartoe geschikte of toebereide aarde, het meest ontstaan op overdekte plaatsen, alwaar eene bijna stilstaande en weinig vernieuwde, vochtige en met uitvloeisels van dierlijke en plantaardige zelfstandigheden vervulde lucht aanwezig is, en waar het daglicht slechts spaarzaam, doch de zonneschijn nimmer kan doordringen. Het is uit dien hoofde verkieslijker dat die bedden of hoopen, gelijk te *Soetjie* plaats had, in de holen zelve, nabij den ingang worden aangelegd, dan dat zij boven den grond worden geplaatst, zooals eertijds te *Toebang*, *Sedaijo* en op andere plaatsen gebruikelijk was. In het eerste geval wordt daarenboven het oprigten van daken ter overdekking der hoopen uitgewonnen. Indien echter het laatste, wegens gemis aan ruimte in de holen,

of omdat de vledermuizen aldáár te zeer mogten gestoord worden, in het vervolg moest plaats hebben; dan zal men de plaatsen zoodanig moeten trachten te kiezen, dat zij zooveel doenlijk alle voornoemde omstandigheden opleveren die voor de salpeter-wording gunstig zijn.

Om deze salpeter-bedden naar behooren te kunnen vervaardigen, moet men trachten, door vooraf mesthoopen aan te leggen, zich eene goede mest-aarde te verschaffen, waartoe men de noodige stoffen uit de nabij gelegen plaatsen, zoo als *Grissee*, *Sedaijo* en *Sourabaija* verkrijgen kan. Deze mesthoopen dienen op eene eenigzins andere wijze dan gewoonlijk zamengesteld te worden; de volgende wijze schijnt alle aanbeveling te verdienen: Men kieze namelijk tot den bodem een matig diepen kuil, of late den grond ter diepte van eenige voeten uitspitten om het afloopen van het mestwater te beletten, terwijl ook de regen door een dak moet geweerd worden. De bodem overdekke men, ter hoogte van één voet, met lossen fijn gemaakten kalk, waartoe de kalk-aarde te *Soetjie* zeer geschikt is; doch waartoe ook de fijn gemaakte en aan de lucht vervallen metsel- of puin-kalk kan gebezigd worden. Hierop wordt vervolgens de mesthoop aangelegd, waartoe in 't algemeen alle afval van dieren en planten dienstig is, doch waartoe in het bijzonder en bij voorkeur zulke zelfstandigheden moeten genomen worden, die spoedig tot rotting overgaan, zoo als de mest van rundvee, van buffels, paarden en van kippen; voorts de versche afval van het voedsel der vledermuizen uit de kalk-holen, en vooral eene groote hoeveelheid blad en ander afval van gewassen die saprijk zijn en spoedig vergaan kunnen. Het is over 't algemeen dienstig, dat in deze hoopen meer deelen van gewassen dan van dieren aanwezig zijn. Wanneer nu deze zelfstandigheden tot eene genoegzame hoogte zijn opeengestapeld, zal men den hoop met eene laag fijnen kalk overdekken, en voorts de uitdrooging der hoopen moeten beletten en de rotting bevorderen, door ze van tijd tot tijd met mest-

water te begieten; zoodanig nogtans, dat alles slechts matig vochtig blijve en zonder dat het vocht uit den hoop afloope. Wanneer men zich na eenigen tijd verzekerd heeft, dat alle zelfstandigheden in den hoop ontbonden en tot eene goede zwarte mest-aarde geworden zijn, dan zal de geheele hoop moeten omgewerkt, de onder en boven liggende kalk met het overige vermengd en alle grootere deelen, welke niet mogten ontbonden zijn, afgezonderd worden. Deze aldus verkregen mest-aarde moet vervolgens dienen om daarmede de hoopen zamentellen die tot salpeter-aarde zullen worden. Tot dat einde vermene men haar met eene gelijke hoeveelheid kalk-aarde, of in plaats van deze, met uitgeloopte salpeter-aarde en uitgeloopte hout-asch, tevens met eenig gedeelte goede of vruchtbare salpeter-aarde. Het zal al verder geenszins ondienstig zijn, bij dit alles nog eenige versche, niet uitgeloopte hout-asch te voegen. Deze zal in mindering der noodige potasch-loog kunnen verstrekken, alzoo daardoor reeds dadelijk een goede of rijpe salpeter wordt voortgebracht. De evenredigheid der opgenoemde stoffen zal, wanneer men tot de bedden eene reeds uitgeloopte salpeter-aarde bezigt, door den aard van deze moeten bepaald worden: is in dezelve, door eene zwarte kleur en vettigheid, op het gevoel, nog eene hoeveelheid mest-aarde kennelijk, dan zal men daarbij slechts weinig nieuwe mest-aarde, doch meer kalk moeten voegen. Al deze stoffen moeten wél dooreen gewerkt en fijn zijn, en daarom door een horde of zeef geslagen worden. De opgegevene bewerkingen moeten altijd onder dak, buiten zon en regen geschieden. De bedden zelve worden in de holen, nabij den ingang, of wanneer zulks niet overal doenlijk is, boven den grond, onder daken en altoos op plaatsen waar noch zonneshijn, noch regen komen kan, aangelegd. Zij behooren beneden niet breeder te zijn dan 3, doch kunnen, wanneer zij schuins en smaller oploopen, eene hoogte van 5 à 6 voeten hebben. Tusschen ieder bed late men eene ruimte van

1 à 1½ voet. — De aarde der bedden moet luchtig en los worden opeengehoopt. De alzoo aangelegde bedden moeten van tijd tot tijd, doch slechts matig begoten worden; men zorge hierbij dat de aarde nimmer opdrooge, maar ook niet natter zij dan noodig is, en dat zij in de handen gedrukt wordende, blijve zamenhangen, zonder de handen nat te maken. Tot het begieten der bedden zal men zich in den beginne nog van verrot (geenszins versch) mestwater kunnen bedienen; doch na verloop van eenigen tijd behoort men enkel water of eene laatste zeer verdunde potasch-loog, door gieten gelijkelijk over de bedden te verspreiden; terwijl de vaste korst, welke hierdoor op de oppervlakte der bedden ontstaat; van tijd tot tijd moet opgeharkt en de bedden om de twee maanden dienen omgewerkt te worden, ten einde de binnenste aarde ook aan de werking der lucht bloot te stellen.

Gemis aan ondervinding maakt het moeilijk te bepalen, binnen welken tijd de salpeterbedden tot uitlooging zullen geschikt zijn; alsmede hoeveel salpeter er uit kan worden verkregen. In Frankrijk rekent men doorgaans in den tijd van drie jaren, uit ieder kubiek voet salpeter-aarde drievierde tot één pond salpeter. — Door eene goede behandeling zal de opbrengst op Java niet minder zijn en waarschijnlijk binnen veel korteren tijd kunnen geschieden. Hoewel de aangemaakte bedden denklijk reeds na verloop van zes à acht maanden eenigen salpeter in zich zullen bevatten, zal het toch raadzaam zijn ze nog langeren tijd te laten liggen, daar de salpeter-woording, wanneer deze begonnen is en ongestoord blijft, vervolgens al spoediger voortgaat en trapsgewijze eene meerdere hoeveelheid salpeter in denzelfden tijd doet ontstaan. Het is daarenboven, ter besparing van den verderen arbeid dienstig, de aan salpeter-zouten rijkstmogelijke aarde te kiezen.

Eene deugdzame sterke salpeter-aarde kan men door verschillende kenmerken onderscheiden (1); doch het zekerste zal wel altoos zijn, vooraf uit een gedeelte salpeter-aarde, salpeter te vervaardigen, ten einde zich van hare

genoegzame vruchtbaarheid te overtuigen, en de noodige hoeveelheid potasch-loog, voor de bereiding van het salpeter in 't groot, te bepalen.

De uitlooging der salpeter-aarde geschiedde in der tijd te *Soetjio* in een aantal loogkuipen, die gedeeltelijk onder een loods, boven een der holen, *Goea Dematrie* genaamd, en gedeeltelijk in dat hol zelf gesteld waren, om reden dat onder de loods geen genoegzame ruimte was om al de benooidigde loogkuipen te kunnen plaatsen. Door het af- en opdragen van het water en de loog, in en uit het hol, werd de arbeid echter zeer verzwwaard, en het valt in het oog dat men doelmatiger zou hebben behandeld, als men de loods had doen vergróóten, ten einde de geheele bewerking der uitlooging boven den grond te kunnen doen, en in de beschikbare ruimte in het hol salpeterbedden had aangelegd. Verder werd bij die fabriek de salpeter-aarde en de asch ieder afzonderlijk uitgeloozd, en naderhand, ter afscheiding van den kalk uit eerstgemelde, te zamen gekookt, of men bediende zich tot dat einde van potasch, welke in de fabriek te *Gosario* bij *Sedaijo* werd vervaardigd; doch de asch, zoo wel als de potasch die te *Soetjio* werd afgeleverd, hielden zoo weinig potasch in, waren zoo onrein en met zoovele vreemde zouten vermengd, dat men eene verbazende hoeveelheid voor een kooksel noodig had! — Door het gebruik van slechte asch en potasch kon het niet missen, of de bewerking moest hoogst omslagtig en kostbaar worden; de groote hoeveelheid asch vorderde ter uitlooging eene menigte kuipen of tobben en eene aanmerkelijke massa water; terwijl de verdamping van zooveel vocht weder veel brandstoffen vereischte. Ook de vele vreemde zouten, die daardoor bij de salpeterloog werden gebragt, maakte hunne afscheiding uit dezelve en het rafineren van den salpeter hoogst bezwaarlijk. Aan dit alles moet voornamelijk de minder goede hoedanigheid en den hoogen prijs van den in der tijd te *Soetjio* vervaardigten salpeter toegeschreven worden; en hoewel, om de reeds vermelde redenen, er geen vooruitzigt bestaat ooit op Java den salpeter voor een gelijken prijs als dien van Bengalen te kunnen fabriceren, ljdt het echter geen twijfel, of men zal door zorgvuldiger toezigt bij het vervaardigen der houtasch of van potasch en door eene doelmatiger wijze van uitlooging, de kosten der fabricatie aanmerkelijk kunnen verminderen, en wat, naar mijn inzien van meer gewigt is, salpeter van betere kwaliteit, dan vroeger plaats had, kunnen verkrijgen (1). —

(1) « Man erkennet die salpeterhaltigen Erden leicht an ihrem stechend, salzigem und kalten Geschmack; ihrer grauen salzartigen Farbe, den ölichten Flecken auf ihren Oberfläche bey feuchter Witterung und an dem Knistern und Geräusch das sie im Feuer verursachen. Die beste Probe ist jedoch ein glühendes Eisen in die Erde zu stoßen, das bei dem Herausziehen und Erkalten eine weisliche Farbe behält, wenn es Salpeter gefunden hat. » — *Lehrbuch der Artillerie-wissenschaft Aus dem Spanischen des THOMAS DE MORLA, von J. G. von HOLLER. 1er Theil, 2e Ausgabe, 1821. Bl. seite 9*

(1) De vervaardiging der houtasch en der potasch was aan inlandsche werklieden toevertrouwd, veeligt uithoofde

Wanneer men dus op Java, in het vervolg weder tot het in werking brengen der salpetermakerij te *Soetjie* mogt overgaan, is het vooral van belang te zorgen, dat de asch daartoe benodigd, naar behooren wordt vervaardigd, en tot dat einde zooveel mogelijk gewassen worden gekozen, die het meeste potasch bevatten. Het padie-stroo en de verdere afval uit de rijstmolens, alsmede het stroo der Turksche tarwe, verdienen in de eerste plaats daartoe in aanmerking te komen, en het is niet twijfelachtig, of men zal op Java, bij een nader en oplettend onderzoek, even als in Europa, nog vele andere soorten van struik- en plantgewassen kunnen vinden, die, tot asch verbrand wordende, meer potasch zullen opleveren, dan men van vele soorten van houtgewas verkrijgen kan. Verder is het niet minder noodzakelijk, dat die werkzaamheden onder het onmiddellijk toezigt van deskundige Europeanen worden gesteld, daar men van de bekende onverschilligheid der Javanen niet kan verwachten, dat zij die zonder streng opzigt naar behooren zullen verrigten. Ook zal men daardoor het beste aan hen de gelegenheid benemen, om de asch door allerlei bijvoegselen, zoo als zand, aarde, kolen enz. te verontreinigen, alleen om de maat of het gewigt bij de aflevering te vermeerderen; want hoe eenvoudig en eerlijk de Javanen zich over het algemeen ook moge voordoen, heb ik toch gedurende mijn verblijf op Java meermaals ondervonden, en waarschijnlijk velen met mij, dat de zucht, om voor de minstmogelijke moeite en arbeid, het hoogste loon of de grootste winst te erlangen, ook tot hen doorgedrongen is! — Mogt men te *Soetjie* geen genoegzame hoeveelheid zuivere en veel potasch bevattende asch van de naburige plaatsen kunnen verkrijgen, of het transport daarvan naar de salpetermakerij aldaar, te veel kosten veroorzaken, dan zoude men wel genoodzaakt zijn, om in meer boschrijke streken potaschfabrieken aan te leggen; maar in dat geval is het, naar mijn oordeel, alweder een volstrekt vereischte, dat zij onder het beheer van Europeanen worden gesteld, in staat om de daarbij voorkomende werkzaamheden, met zaakkennis te regelen en te leiden; want zonder

zij dit vóór 1811 van Europeanen geleerd hadden. De uitslag bewees echter, dat in het tijdvak van 6 à 7 jaren, dat die werkzaamheden gestaakt waren, de wijze waarop zij behoorden verrigt te worden, hen geheel ontgaan was. — Over het algemeen leert de Javaan, onder de leiding van een Europeesch meester, spoedig het een of ander ambacht; maar ik geloof hem geen onrecht aan te doen, door te beweren, dat hij, na één jaar in rust en zonder zijn aandacht uit te oefenen in zijn dorp of kampong te hebben doorgebracht, meestal het vroeger geleerde zal hebben vergeeten;

die voorzorg heeft men weder de vroegere te-leurstellingen te verwachten (1).

Indien de asch bij de salpetermakerij wordt gebrand, of wel van andere plaatsen kan worden aangebragt, dan is het verkieslijk te handelen zoo als in de salpeterfabrieken in Europa gebruikelijk is, namelijk: om de asch met salpeterloog te overgieten; deze een tijd lang te laten staan (4 à 6 uren schijnen voldoende) en de loog daarna wederom af te tappen. De loog van den salpeter zal dan dadelijk door de potasch worden ontleed, en tot goede salpeterloog worden. Hierdoor zal men niet alleen grotendeels het water missen, hetwelk anders voor het afzonderlijk uitloogen der asch noodig is en bijna de helft of $\frac{5}{11}$ der uit te dampen salpeterloog bedraagt; maar men zal ook daardoor veel tijd en brandstoffen bij de verdamping uitsparen. Vroeger werd de salpeteraarde te *Soetjie* uitgelooft, tot de loog eene sterkte of zwaarte op den vochtweger (aréometer) van 21 à 22 graden teekende; doch bovengemelde wijze van werken volgende, zal de ruwe salpeterloog eene mindere sterkte moeten hebben, om reden zij dan beter door de potasch ontleed wordt. Hoezeer de hoeveelheid vocht hierdoor eenigzins zal vermeerderen, het voordeel zal toch nog zeer aanzienlijk zijn. Door eene zoodanige bewerking wordt de loog tevens gefiltreerd, en dus eene andere bewerking vermeden, namelijk, het doen bezinken van den kalk uit de vermengde loogen en de afscheiding der goede salpeterloog, waarmede de kalk doortrokken blijft. Zal echter de bewerking op gemelde wijze geschieden, dan moet de asch zuiver en door vooraf te nemen proeven onderzocht worden, *hoeveel asch* voor eene bepaalde *hoeveelheid salpeterloog* zal noodig zijn? Eene salpeterloog mag voor zuiver en met genoegzame asch of potasch bewerkt te zijn, gehouden worden, wanneer zij door bijgieting eener heldere potaschloog, bijna niet meer troebel wordt en daaruit alsdan geen kalk meer bezinkt. Blijft zij echter geheel helder, dan zal zulks over het algemeen eene te groote hoeveelheid van gebruikte asch of potasch te kennen geven, in welk geval men daarbij salpeterloog zal moeten voegen.

Tot eene welingerigte salpeterfabriek behoort al verder, dat de salpeterloog met de minst-

(1) In het *Tijdschrift ter bevordering van Nijverheid*, te stuk van 1833, uitgegeven door de Nederlandsche huishoudelijke Maatschappij, te Haarlem, bij A. LOOSJES, vindt men een artikel over de potasch en hare fabriekmatige bereiding in Frankrijk, door A. CHEVALIER, waarin de hoeveelheid potasch, welke verschillende soorten van hout- en plantgewassen bevatten, wordt opgegeven, en in hetwelk de onderscheidene wijzen, waarop de potasch wordt bereid, alzins verdient geraadpleegd te worden.

mogelijke hoeveelheid brandstoffen en met het minste tijdverlies worde uitgedampt. Dit doel wordt bereikt door aan de loog eene genoegzame sterkte of zwaarte te geven, en door eene goede inrigting der fornuizen en der ketels, waarin de verdamping moet geschieden. Aangaande het eerste vereischte, is reeds hiervoren het noodige aangemerkt. Wat de ketels betreft, deze behooren zoodanig te worden ingerigt, dat het vocht daarin weinig diepte, doch eene groote oppervlakte verkrijgt, daar de verdamping toch slechts op de oppervlakte van het vocht en naar evenredigheid van hare grootte plaats heeft. Naar dit grondbeginsel te oordeelen, dan was de ketel, die in der tijd te *Soetjie* bij de salpetermakerij in gebruik was, te diep voor het vocht dat hij kon bevatten, en dit zou in veel minder tijd en met minder brandstoffen hebben kunnen verdampen, indien hij wijder en minder diep ware geweest. — Misschien ware het beter, tot genoemd einde koperen of ijzeren pannen te doen vervaardigen, gelijk aan die welke men in Nederland voor de uitdamping der zoutloogen in de zout-raffinaderijen gebruikt; met dit onderscheid echter, dat zij naar den bodem nauwer moesten toelopen of in het midden dieper zijn, opdat de vreemde zouten, die onder de verdamping der salpeterloog bezinken, zich aldaar verzamelen en gemakkelijker weggenomen kunnen worden. In zoodanige ketels of pannen is het voldoende het vocht tot bijna het opwellen of opkoken te verwarmen, of slechts, tot afscheiding der onreinigheden, een korten tijd te doen opkoken, om reden de te sterke verhitting van de loog een werkelijk verlies van salpeter naar zich sleept, daar alsdan een gedeelte van dit zout met de dampen opgeheven wordt.

Ik geloof het overbodig om hierbij over de verdere behandeling der salpeterloog, het afscheiden, kristalliseren en zuiveren van het verkregen salpeter te spreken, daar dit alles in onderscheidene werken over de artillerie-wetenschappen uitvoerig is beschreven. In de *Aide-Memoire*, 5^e Editie, bladzijde 651, vindt men onder anderen ook eene opgave der werken, waarin bovengenoemde onderwerpen volledig zijn behandeld, en welke men des verkiezende zou kunnen raadplegen; alleen moet ik nog doen opmerken, dat, wanneer de behoefte aan salpeter op Java grooter mogt zijn, dan de salpeter-aarde in de holen te *Soetjie* en de aldaar aangelegde

salpeter-bedden mogten kunnen opleveren, het alsdan, naar mijn gevoelen, verkieslijker zoude wezen om de salpeter-aarde, die zich te *Sedaijo*, te *Kwanjer*, op Madura, enz. bevindt, naar de fabriek te *Soetjie* te doen overbrengen en aan deze meer uitbreiding te geven, dan op de vier à vijf plaatsen, alwaar salpeter-holen voorhanden zijn, salpeter-makerijen, zoo als vóór 1811 heeft plaats gehad, aan te leggen. De redenen die daarvoor schijnen te pleiten, zijn de volgende:

1°. Dat, daar voor de behoorlijke vervulling der betrekking van Directeur eener salpeter-fabriek, veel meer dan eene oppervlakkige kennis vereischt wordt, om de verschillende bewerkingen die daarbij voorkomen, te kunnen beoordeelen en naar omstandigheden te regelen of te wijzigen — het op Java niet zoo moeijelijk zal wezen éene goede directie daar te stellen, dan wanneer die voorziening voor 4 à 5 etablissementen van dien aard moest plaats hebben, en dit temeer, daar voor eene dergelijke betrekking niet alleen de noodige kennis, maar ook de geschiktheid om met de inlandsche werklieden om te gaan, als eene bijna onmisbare hoedanigheid kan beschouwd worden.

2°. Dat het vervoer der salpeter-aarde uit de holen te *Sedaijo*, te *Kwanjer* op Madura. enz. naar de fabriek te *Soetjie*, niet zeer kostbaar kan zijn, daar die plaatsen aan zee liggen en de prauwen of schuiten tot aan de rivier Tenger, op twee palen afstands (om en nabij 3000 ellen) van *Soetjie* komen kunnen, vanwaar de salpeter-aarde op karren naar de fabriek kan worden getransporteerd, zoo als certijds met de asch en potasch, die van andere plaatsen aldaar werden afgeleverd, geschiedde. Het valt in 't oog, dat aan dit vervoer de kosten niet kunnen verbonden zijn, welke het tot stand brengen van salpeter-fabrieken op alle plaatsen, alwaar zich salpeter-holen bevinden, zoude noodzakelijk maken, zoodat het uitbreiden der salpeter-fabriek te *Soetjie* de voorkeur zoude verdienen, al ware het ook dat de Europeanen op Java meer bestand waren tegen het klimaat dan werkelijk het geval is, en er niet zoovele zwaarigheden bestonden, om in zoodanige directiën op den duur naar behooren te voorzien!

De gepensioneerde Kolonel der Oost-Indische Artillerie,

Voorst bij Zutphen,
April 1850.

J. B. OSTEN.

BOEKAANKONDIGING.

BEGINSELEN DER DIFFERENTIAAL-INTEGRAAL-EN-VARIATIE-REKENING, tweede deel, bevattende de aanwijzing van het gebruik der Differentiaalrekening, in het onderzoek van belangrijke onderwerpen der Reken- en Meetkunde. Door JACOB DE GELDER, in leven Hoogleeraar te Leyden. In 's Gravenhage en te Amsterdam bij de GEBROEDERS VAN CLEEF, 1850.

Een bij velen sedert geruimen tijd gekoesterde wensch is, door de uitgave van het genoemde boekdeel, eindelijk vervuld geworden. De Hoogleeraar VERDAM, die zich, na het overlijden van den Heer DE GELDER, wel met de moeilijke taak heeft willen belasten, om den afgebroken arbeid des Schrijvers in zoo verre te voltoojen, als noodig was ter uitgave van dit tweede deel der Differentiaalrekening, heeft zich daardoor geene geringe aanspraak op de erkentelijkheid onzer vaderlandsche wiskundigen verworven. Immers dit deel bevat, even als het ten jare 1823 verschenen eerste deel, eenen schat van wiskundige navorschingen, die den beoefenaren niet anders dan welgevallig kan wezen.

Wie den geest van DE GELDERS geschriften kent, weet reeds vooruit, dat hij hier geene bloote navolging van vreemde schrijvers, maar resultaten van een eigen zelfstandig onderzoek te wachten heeft. Trouwens de Schrijver zelf heeft in de voorrede vóór het eerste deel zijn voornemen te kennen gegeven, « om een werk « op te stellen, dat in het Nederlandsch ge- « dacht, en in Nederlandsche taal geschreven, « een Nederlandsch voortbrengsel mogt genoemd « worden; » en aan dit voornemen is hij blijkbaar, zoo wel in het tweede als in het eerste deel, getrouw gebleven.

Welligt als een gevolg van dit voornemen, en van de zucht om niets, dat eenigzins belangrijk kon geacht worden, met stilzwijgen voorbij te gaan, is al het voorgedragene tamelijk uitvoerig behandeld. Volgens de reeds genoemde voorrede, zou het tweede deel de toepassing der Differentiaal-rekening of haar praktisch gedeelte, het derde deel de Integraal- en Variatirekening bevatten; terwijl deze deelen besloten zouden worden met eene beknopte geschiedenis der nieuwere ontdekkingen tot nu toe. Maar nu aan het einde van het tweede deel gekomen, dat met het eerste te zamen bijna 1100 bladzijden druks bevat, is nog de Differentiaalrekening niet geheel afgehandeld. Immers de belangrijke theorie der maxima en minima,

waarheen de Schrijver, in eene noot op blad. 284, als een nog te behandelen onderwerp, verwijst, heeft nog geene plaats verkregen. Ook missen wij de uitbreiding der reeks van TAYLOR tot functiën van twee of meer onafhankelijk veranderlijken; eene uitbreiding die welligt, aan de theorie der maxima en minima van zulke functiën, diende vooraf te gaan. Voorts ontbreken aan de toepassing der Differentiaalrekening, op de beschouwing der kromme lijnen, en gebogen oppervlakken, nog vele belangrijke gedeelten, waarop de Schrijver waarschijnlijk het oog gehad heeft, aan het slot der §§ 82 en 148 van het eerste deel. Al deze onderwerpen konden gewislijk genoegzame stof tot een derde deel der Differentiaalrekening opleveren; en bij eene gelijke uitvoerige behandeling der Integraal- en Variatirekening, met nog eene daarop volgende geschiedenis en verklaring der nieuwere vindingen, had het geheel ongetwijfeld eene uitgebreidheid verkregen, die het zeer verklaarbaar maakt, dat de Schrijver, bij het klimmen zijner jaren, de voltoojing van het op eene zoo breede schaal aangelegd werk heeft opgegeven.

Wat nieuwere vindingen betreft, die tot het gebied der Differentiaalrekening behooren, zijn er vele en zeer belangrijke van lateren tijd dan toen het eerste deel in het licht verscheen, of de 29 eerste bladen van het tweede deel waren afgedrukt. Behalve de verklaring eener interpolatie-methode van CAUCHY, in het door den Hoogleeraar VERDAM ter aanvulling bewerkte gedeelte opgenomen, wordt dan ook niets van zulke vindingen in de beide deelen van DE GELDER gevonden.

De inhoudsopgave, die voor het nu verschenen deel geplaatst is, kan even als die vóór het eerste deel, beschouwd worden als eene bloote opgave van de verschillende opschriften, onder welke de Schrijver zijne onderwerpen heeft verzameld; eene andere zakelijke korte inhoudsopgave zoo in te rigten, dat zij alles laat overzien wat men in dit deel vinden zal, zou geene gemakkelijke taak zijn; en nog moeilijker taak zou het wezen eene eenigzins grondige en volledige beoordeeling van hetzelfde te geven. Wij zullen ons daarvan alzo onthouden.

Wat beoordeeling betreft, willen wij ons desniettemin eene enkele aanmerking veroorloven. Op blad. 129 zegt de Schrijver uitdrukkelijk, dat er buiten de vier vormen $\frac{0}{0}$, $\frac{\infty}{\infty}$, $0 \times \infty$ en

$\infty - \infty$ geene andere bestaan, in welke eenige functie eener veranderlijke grootheid onder een schijnbaar onbepaalden vorm kan voorkomen. Hoe dan met functiën, die den vorm 0^0 , ∞^0 , of 1^∞ aannemen? Zoo als dit bij voorbeeld het geval is met de functiën $\left(\frac{1}{2x+1}\right)^{\frac{1}{2}}$, $(2x+1)^{\frac{1}{2}}$, $(1+ax)^{\frac{1}{2}}$, die, zoo men $x = \infty$ stelt, geven: $0^0 = \frac{1}{2}$, $\infty^0 = 2$, $1^\infty = e^a$, waarin e de basis van het logaritmenstelsel van NEPER is.

Wat inhoudsopgave betreft, willen wij de aandacht op een paar bijzondere onderwerpen vestigen. Vooreerst op de beschouwing (bladz. 78 tot 129) van den zoogenaamden Analytischen driehoek, waardoor men, in eene algebraïsche vergelijking tusschen twee veranderlijke grootheden x en y , met een oogopslag zien kan, welke termen der vergelijking moeten behouden en verworpen worden, indien men onderstelt dat x , hetzij oneindig groot, hetzij oneindig klein is. Deze beschouwing is door den Schrijver uitvoerig en met helderheid voorgedragen; en toegepast op het vinden der parabolen en hyperbolen, die bij gezevene algebraïsche krommen, als ineensmeltingskrommen of kromlijnige asymptoten behooren.

Ten anderen vestigen wij de aandacht op het merkwaardige *theorem* van LA GRANGE, waardoor men, uit de vergelijking $y = x - z\varphi(x)$, eene willekeurige andere functie van x , dan hier door $\varphi(x)$ is voorgesteld geworden, kan ontwikkelen in eene rij van termen, die naar de opklimmende magten van z , functiën van y tot coëfficiënten hebbende, voortloopt. Dit *theorem*, aanvankelijk van bladz. 244 tot 264

verklaard en betoogd, wordt later toegepast, eerst op het ontwikkelen van de wortels der hoogere magtsvergelijkingen in reeksen, daarna op het oplossen of benaderen van transcendentale vergelijkingen; bij de eene toepassing wordt de convergentie der verkregene reeksen beoordeeld, bij de andere wordt het gewichtig *problema van KEPLER* tot voorbeeld gekozen; al hetwelk van bladz. 297 tot 379 gevonden wordt.

Meer bijzonderheden zullen wij niet aanwijzen. De strekking van de beide nu in 't licht zijnde deelen, schijnt zich in het algemeen te bepalen, tot eene duidelijke ontwikkeling der beschouwingen, die men aan EULER en LA GRANGE te danken heeft. Deze beschouwingen zijn echter hoogstbelangrijk; en al moge het dan ook jammer zijn, dat het werk van DE GELDER een nagelaten onvoltooid letterarbeid is, zoo mede dat in het voltooide gedeelte geen gebruik is gemaakt van de vindingen van lateren tijd, zullen desniettemin deze twee deelen der Differentiaal-rekening een onschatbaar Studieboek zijn, bijzonder ook voor hen, die na reeds eenige vorderingen in de Differentiaal- en Integraal-rekening gemaakt te hebben, nog de innige overtuiging missen, dat de wiskunde op dit terrein even zoo streng naauwkeurig en waar is, als in hare elementairste deelen.

Uit dien hoofde is het dan ook te verwachten dat de uitgevers van het werk, en niet minder de Hoogleraar VERDAM, die hen tot de uitgave des tweeden deels in staat stelde, hunne pogingen, om onzen Vaderlandschen wiskundigen van nut te zijn, door een wenschelijk vertier van het werk zullen beloofd zien.

VERSCHEIDENHEDEN.

Aan het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië, jaargang 4850, vierde aflevering, ontleenen wij de volgende bijzonderheden, welke alle betrekking hebben op den gezondheids-toestand der bezetting onzer hoofdvesting op Java Willem I (Ambarawa). Deze bijzonderheden komen voor in de *Fragmenten eener reis over Java*, door D. P. BLEEKER, welke voor Nederlandsche militairen der lezing overwaardig zijn.

«Men zou gelooven dat eene zoo talrijke bevolking als die welke het dal van Ambarawa (1) bevat, geplaatst als zij is te midden van sawah's

en nabij een uitgestrekt moeras, veel te lijden moet hebben van malaria-koortsen en in 't algemeen moet blootstaan aan eene groote mortaliteit. De ondervinding echter bewijst zulks niet. De nadeelen voor de gezondheid, door die sawah's en de Rawah-Pening te weeg bragt, zijn zoo groot niet; de rijstvelden toch zijn bijkans het geheele jaar door met stroomend water bedekt, en ook in het groote moeras is het water steeds in beweging, door den steeds nieuwen toevoer van de bergen en den voortdurenden afvoer naar de Toentang.»

«De bodem bevat, afgescheiden van het zoo even gezegde, ook geene der gezondheid nadeelige eigenschappen. Dikke lagen humus (teel-aarde) rusten op eene bruinsachtige of grijsachtig bruine

(1) Zie over de topographie van dit dal het medegedeelde op bladz. 237 e. v. van den vorigen Jaargang des *Militaire-Spectators*.

aaarde, welke veel klei en ijzeroxyde bevat. Alle heuvels en bergen, welke de vlakke omringingen, bestaan uit trachiet.»

«De thermometer-waarnemingen, gedurende 1847 en 1848 binnen de vesting gedaan, hebben aangetoond, dat de temperatuur aldaar 's morgens te 6 uur uiterst zeldzaam beneden den 70sten graad Fahrenheit daalt, doch meestal van 71 tot 75° wijst; dat voorts 's namiddags 2 uur de temperatuur, bij onbewolkte lucht, gewoonlijk tusschen 82 en 86°, en bij bewolkte lucht tusschen 78 en 82° verschilt, terwijl 's avonds 6 uur de temperatuur gewoonlijk van 80 tot 76° gedaald is. De temperatuur-afwisselingen, ofschoon in het algemeen geen groot verschil opleverende, vermits het grootst waargenomen verschil slechts 19° bedraagt, hebben toch dikwijls plotsling plaats. In den regel neemt de temperatuur van den vroegen morgen tot den middag regelmatig toe, als wanneer veelal digte bewolking, regen, onweder of koudere luchtstroomen van het gebergte haar plotsling doen dalen.»

«In den vroegen morgen, voor zonsopgang, is de vallei dikwijls met op haren bodem rustende wolken, in den vorm van mist, bedekt. De zon trekt die echter spoedig, op en men geniet, zelfs in den regentijd, 's morgens het fraaiste en zachtste weder. De opgetrokken waterdeelen verzamelen zich echter nog vóór den middag om de toppen der omliggende bergen, dringen zich daar allengskens tot digte wolken te zamen, en storten zich in den namiddag weder in den vorm van een' meer of min digten regen over die bergen of de vallei uit. Elektrische ontladingen vergezellen dikwerf deze regens, doch de onweders zijn zelden zeer hevig en rigten zelden schade aan. Gedurende de oostmoesson van het jaar 1847 telde men gemiddeld 10 en gedurende de westmoesson 17 $\frac{1}{2}$ regendagen per maand; in het jaar 1848 bedroeg het gemiddelde der regendagen als boven 15 en 22 $\frac{1}{3}$.»

«De luchtstroomingen zijn te *Willeml* niet zoo aan een' regelmatig cyclus onderworpen als aan de noordelijke strandplaatsen van Java. De gedaante en verhefing van het omliggende terrein laten niet den geregelden invloed toe der moessons en der land- en zeewinden, en hoezeer de moesson nu en dan overweegt, is zulks meestal slechts op het midden van den dag. Het geheele jaar door zijn in den laten namiddag en in den vooravond de westelijke winden de overwegende. De oorzaken daarvan liggen niet verre. De in den namiddag koeler wordende lucht van den Kellir, van het Djamboe-gebergte, van het noordelijk hoogland van Kadoe en van de zuidelijke helft van den Oenarang, tracht de

warmere luchtlagen der benedenlanden te verdrijven. Deze benedenlanden zijn voor de vallei van Ambarawa, de lage landen van Soekowatie en Poerwodadie, welke oostelijk van de vallei liggen, zoodat de luchtstrooming noodzakelijk van het westen naar het oosten moet plaats grijpen. — Is het evenwigt in de hoogere en lagere streken hersteld, dan komt gedurende de oostmoesson veelal een noordelijke wind door, welke echter slechts een betrekkelijk gering gedeelte van den dag aanhoudt, om 's avonds, 's nachts en in den vroegen morgen voor de westelijke winden plaats te maken. — Nu en dan gebeurt het, dat de luchtstroomen, welke van den Merbaboe, Tellemojo of Kellir afdalen, de lucht ontmoeten, die van het Djamboe-gebergte en den Oenarang naar het oosten vloeit. Treffen deze stroomen elkander onder zekere verhoudingen, dan ontstaan wervelwinden en windhoezen, welke somtijds aanmerkelijke verwoestingen aanrigten, de boomen ontwortelen en de daken der huizen wegslingeren. De voorbeelden hiervan zijn niet zeldzaam.»

«De huisvesting, kleeding en voeding der bezetting, laten niet veel te wenschen over voor de gezondheid. Wel bestaan er ten opzichte der huisvesting eenige grieven, doch zij zijn meestal het noodwendig gevolg van gebrek aan ruimte. Het hospitaal echter is volstrekt ondoelmatig ingerigt en veel te klein voor het gewoon aantal zieken. Er is evenwel reeds magtiging gegeven een nieuw te projecteren, hetwelk dan in het kampement (1) zal opgerigt worden.»

«Wat de voeding betreft, de hoofdofficieren en de gehuwde kapiteins en luitenants voorzien zelve daarin. De overige officieren hebben eene algemeene tafel, die steeds rijkelijk voorzien is. Zoo ook hebben de onderofficieren eene algemeene tafel, en de overige militairen eene goede algemeene menage. Deze algemeene menage, naar inlandsch gebruik gewijzigd, is ook bij de Javaansche, Maduresche en Boeginesche militairen ingevoerd. — Brood, vleesch en rijst munten in hoedanigheid uit; het rundvleesch is tevens zeer goedkoop. — Het drinkwater wordt verkregen deels uit den nog onvoltooiden artesischen put op het binnenplein der vesting, deels uit de in de nabijheid stroomende riviertjes, en is onschadelijk, wanneer men het genoegzamen tijd heeft laten bezinken. Het gewone putwater is, hoezeer drinkbaar, meer met vreemde bestanddeelen bezwangerd en wordt zelden als drinkwater gebezigd.»

(1) Dit kampement ligt ten westen der vesting en bestaat uit kazernes, stallen, officierswoningen, ziekeninrigtingen enz., alles op een open terrein.

«Zoo als algemeen bekend is, is het leven van den Europeischen militair in Indië in het algemeen niet te benijden. Het minst benijdenswaardig echter is dat van hen die tot de bezetting der forten bestemd zijn. De officieren vinden hier nog ressources in hunne beschaving en in de familiën der gehuwden, doch de mindere militair is gewoonlijk tot zich-zelfen beperkt, tot eene kantine of tot kroegen van Chinezen, terwijl hij van de voldoening aan zijne instinctieve neigingen geheel wordt teruggehouden, tenzij hij zich wil verbinden met Javaansche vrouwen der geringste klasse, of meer losse verbindtenissen aanknoopen met inlandsche vrouwen, wier schaamte tot een minimum gedaald is, en waarvan eenige onder het opzigt der policie, eene kampong nabij het kampement bewonen. — Zeer veel Europeesche militairen zijn overgegeven aan het misbruik van sterke dranken. De grootste hoeveelheden arak worden in de nabijgelegene dessa's Pandjang, Ambarawa en Losari door Chinezen aan hen verkocht. Gedurende het jaar 1848 zijn in de kantine verbruikt niet minder dan 14278 kannen jenever, 1259 kannen arak, 1513 flesschen rooden wijn, 1272 flesschen Hollandsch bier en 288 kannen brandewijn. Rekent men nu het gemiddeld aantal Europeesche onderofficieren en manschappen van het garnizoen (in 1848) op 374, dan blijkt, dat ieder hunner gemiddeld verbruikt heeft 38,12 kannen jenever, 3,36 kannen arak en 0,77 kannen brandewijn of 42,04 kannen sterken drank per jaar, of 0,112 kan per dag. Het verbruik van sterke dranken buiten de kantine is nog grooter. Ik geloof der juistheid te naderen, wanneer ik dat verbruik stel op ongeveer $\frac{1}{3}$ meer dan dat in de kantine, en men erlangt dan eene hoeveelheid verbruikten sterken drank van ongeveer 35000 kannen, hetwelk is op ieder man 93,58 kannen per jaar of 0,255, of ruim $\frac{1}{4}$ kan per dag. Eene betreuwenswaardige verhouding voorwaar, vooral wanneer men daarbij in het oog houdt, dat vele militairen nagenoeg niets daarvan gebruiken, en gemiddeld 40 hunner in het hospitaal worden verpleegd en dus van de bronnen van sterken drank afgesloten zijn. Daarentegen is het verbruik van rooden wijn en bier, zoo als boven bleek, gering geweest.»

«De inlandsche militairen hebben zich minder over hun lot te beklagen dan de Europeesche. Hebben zij zich eenmaal geschikt in de militaire discipline, dan is het soldatenleven hun in 't algemeen niet onaangenaam. De meesten verbinden zich met inlandsche vrouwen, die bij hen in de kazernes wonen, in zeden en gewoonten en gedeeltelijk in taal met hen over-

eenstemmen, terwijl zij den beschikbaren tijd genoegelijk kunnen doorbrengen op de bazaars en in de dessa's, en met het spel, waarvan zij hartstogtelijke liefhebbers zijn. Velen hunner zijn echter verslaafd aan het opium rooken (amfoenschuiven), welk misbruik hunne organisatie niet minder ondermijnt, dan dat van sterke dranken die der Europeanen.»

«De diensten, van de militairen gevorderd, zijn niet te zwaar. De Javaansche, Boeginesche en Maduresche infanteristen werden gedurende 8 maanden van het jaar 1848 gebezigd bij het opwerken der aardenwallen van de vesting, terwijl van elk trimester eene maand voor de gewone exercitiën bestemd was. De arbeid aan de vesting is zoodanig verdeeld, dat elk der militairen als taak eene bepaalde hoeveelheid aarde dagelijks moet verwerken, zoodat het van hunnen ijver afhangt of zij vroeger of later in den morgen hunne taak hebben volbragt. De geldelijke toelagen gedurende de werkmaanden hun verstrekt, doet de militairen de werkmaanden boven de exercitie-maanden de voorkeur geven; iets wat van invloed is op het aantal zieken in het hospitaal, daar zij zich, wanneer zij aan weinig beteekenende ongesteldheden lijden, eerder naar het hospitaal begeven gedurende de exercitie-maanden dan in de werkmaanden.»

«Wat de ziekte en sterfte onder de militairen betreft, hieromtrent zal ik eenige algemeene uitkomsten mededeelen; zij loopen allen over 1848. De gemiddelde sterkte van het geheele garnizoen was 4909; onder geneeskundige behandeling kwamen 3746 lijdens, zoodat gemiddeld ieder militair bijkans tweemaal onder behandeling kwam. Gedurende dien tijd werden de militairen te Salatiga 4,5 en te Soerakarta 4,4 maal als ziek verpleegd. Van de 39,02 behandelde lijdens overleed slechts één, eene evenredigheid zeer gunstig, wanneer men haar vergelijkt met dergelijke evenredigheden, bij de groote hospitalen te Batavia, Samarang en Soerabaja verkregen. Niet minder gunstig was de evenredigheid der sterfte tot de sterkte van het garnizoen, zijnde van de 49,88 militairen slechts één overleden. In hetzelfde tijdsverloop overleed te Samarang een van de 22, te Salatiga een van de 42 en te Soerakarta een van de 52 zieken; te Samarang een van de 15, te Salatiga een van de 27 en te Soerakarta een van de 36 militairen, zoodat Willem I het midden houdt tusschen Samarang en Salatiga; doch de mortaliteit van Willem I zal waarschijnlijk nog geringer worden, wanneer eenmaal de aardenwerken der vesting geheel zullen zijn voltooid en de militairen niet meer verplicht zullen zijn

een gedeelte van den dag daaraan te arbeiden.»

« Ten opzichte van het verschil in voorgekomene ziekte- en sterfgevallen tusschen de Europeesche en inlandsche militairen van Willem I, hebben mijne nasporingen mij tot de volgende uitkomsten geleid.»

« De Europeesche militairen kwamen in 1848 gemiddeld ieder iets meer dan tweemaal onder geneeskundige behandeling: terwijl 1 van de 30 à 31 behandelden en 1 van de 15 personen overleed. Bijkans $\frac{1}{4}$ van alle zieken leed aan koortsen, $\frac{1}{8}$ aan dysenterie en $\frac{1}{8}$ aan syphilis, zijnde deze de ziekten geweest welke verreweg de bovenhand hadden. Aan rheumatismus leed 4 van de 36, aan nepatis (leverziekte) 1 van de 57 en aan diarrhae 1 van de 80 lijdens — Koortsen sleepten 4 van de 143 Europeesche militairen ten grave, dysenterie 1 van de 25, leverontsteking 1 van de 215. Koortsen, dysenterie en leverontsteking hadden $\frac{2}{7}$, koortsen alleen $\frac{1}{7}$, dysenterie alleen $\frac{2}{14}$ en leverontsteking $\frac{1}{14}$ der sterfgevallen ten gevolge. Dysenterie was alzoo hier de noodlottigste ziekte, gelijk zij zulks thans ook is op de strandplaatsen Batavia, Samarang en Soerabaja. De sterfte aan alle overige ziekten was onbeduidend en bedroeg voor alle te zamen 1 geval op de 216 ziektegevallen, of 1 op de 107 personen.»

« De inlandsche militairen kwamen gemiddeld ieder bijkans tweemaal onder geneeskundige behandeling, terwijl 1 van de 40 behandelden en 1 van de 21 à 22 personen overleed. Ongeveer $\frac{1}{3}$ van alle zieken leed aan koortsen, slechts $\frac{1}{41}$ aan dysenterie en $\frac{1}{9}$ aan syphilitische ziekten. De meer matige levenswijze der inlanders verklaart het minder voorkomen van dysenterie, terwijl het minder voorkomen onder hen van syphilis verklaarbaar is, doordien de inlandsche militairen meer algemeen dan de Europeesche zich vaste vrouwen hebben gekozen. Oogziekten, scabies, wonden, kneuzingen en zweren waren veel talrijker onder de inlanders dan onder de Europeanen, hetwelk grootendeels zijne oorzaak heeft in het arbeiden der inlanders aan de wallen der vesting en het niet in gebruik zijn bij hen van voetschoeisels. De mortaliteit onder de inlandsche militairen aan verschillende ziekten was als volgt. Aan koortsen 1 van de 63, aan dysenterie 1 van de 132, aan rheumatismus 1 van de 292, aan diarrhae 1 van de 486, aan longtering insgelijks 1 van de 486 en aan alle overige ziekten te zamen 1 van de 66. Koortsen hadden bijkans $\frac{1}{3}$ en dysenterie $\frac{1}{6}$ van alle sterfgevallen ten gevolge.»

« In de maand December kwamen de meeste zieken onder behandeling en in Februarij de

minste, en wel bijkans de helft minder dan in December; in de maanden, welke gerekend kunnen worden tot den regenmoesson te behooren, te weten November, December, Januarij, Februarij, Maart en April, kwamen eenige honderden zieken minder onder behandeling dan in de overige zes maanden; de mortaliteit was het grootste in December en het geringste in Juni en Augustus. Koortsen kwamen het talrijkste voor in September en Julij, de mortaliteit aan koortsen was het grootste in Januarij, Februarij en October; dysenterie openbaarde zich het meeste in Julij, December, November en September; de sterfte aan dysenterie was het grootste in October en December; diarrhae openbaarde zich vooral in November, October en September; de sterfte aan die ziekte was het grootste in de maanden van den regentijd.»

« Van den 10^{den} September 1848 tot den 20sten Februarij 1849, en dus in ruim vijf maanden tijds en in den ongezondsten tijd van het jaar, overleed te Willem I geen enkele Europeaan, tenzij aan dysenterie. Noch koortsen, noch eenige der talrijk andere voorgekomene ziekten, hebben voor de lijdens een doodelijk einde gehad. Wanneer men nu in het oog houdt de ontzettende hoeveelheid sterken drank, door de Europeesche militairen verbruikt wordende, en hunne overigens buitensporige levenswijze, dan mag men wel aannemen, dat Willem I opzigtelijk de sterfte voor Europeanen inderdaad gunstig is, daar zelfs de zeer schadelijke momenten, welke zij door hunne levenswijze te voorschijn roepen, in vijf achtereenvolgende ongezonde maanden, niet hebben vermoogd, ze aan eenige andere ziekte dan aan dysenterie te doen bezwijken. — Daarentegen is Willem I eene ongunstige plaats voor lijdens aan dysenterie, zoogenaamde chronische dysenterie en diarrhae en rheumatismen. De herstelling van de lijdens aan die ziekten wordt dikwerf gestoord of vertraagd door de menigvuldige plotselinge temperatuur-afwisselingen, onweders en hevige winden, en door de wolken, welke, van de omliggende bergen afdalende, dikwerf de bewoners der vesting en der vallei omhullen. Voor de volkomene herstelling van zoodanige lijdens wordt het dikwerf noodzakelijk, dat zij zich begeven naar eene plaats met een warmer en gelijkmatiger klimaat, waar alsdan veelal in weinige dagen eene volledige herstelling volgt, tot welke zij, te Willem I blijvende, niet of eerst na maanden zouden geraken.»

BIJLAGE II.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR,

TWEEDE SERIE — DERDE DEEL, N°. 2.

(Maand Augustus 1850.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN.

Bij het 8ste reg. inf., tot bat.-adj.: de 1ste luit. F. G. Richard de Bertin, van het korps. Bij het 3de reg. inf.: de 1ste luit. P. F. de Bordes, thans op non-activiteit zonder bezwaar der schatkist. Bij de mil. geneesk. dienst in Oost-Indie, tot apotheker van de 3de kl.: de kweekeling der pharmacie A. Scharlee.

Verplaatsingen.

De eerstaanwezende offic. gez. der 1ste kl. W. C. van Leersum, van Vlissingen naar Groningen. De eerstaanwezende officⁿ. van gez. der 2de kl. H. Z. Woltersom, van Roermond naar den Helder; W. J. M. Boom, van Groningen naar Roermond. De officⁿ. van gez. der 2de kl.: H. G. Caudri, van 's Bosch naar Bergen-op-Zoom; W. C. van der Harten, van Bergen-op-Zoom naar 's Bosch. De officⁿ. van gez. der 3de kl.: J. J. van Minden, van Gorinchem naar Middelburg; D. Doijer, van Amersfoort naar Haarlem; H. J. Wilson, van Harderwijk naar Breda; B. G. van der Heggen Zijnen, van Hoorn naar Coevorden; J. M. Engelhart, van 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, naar Amersfoort; W. F. Hau-

joel, van 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, naar Gorinchem, A. L. van Tienen, van 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, naar Harderwijk; L. J. Dumont, van 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, naar Hoorn; J. J. de Lepelaar, van 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, naar Zutphen; B. C. L. A. de Ruiter, van 's Rijks kweekschool voor mil. geneeskundigen, naar Leyden. — Bij het 1ste reg. vest.-art.: de 1ste luit. G. M. Scherer, van het 2de reg. vest.-art. Bij het 2de reg. vest.-art.: de 1ste luit. T. G. van Beusekom, van het 1ste reg. vest.-art. Bij het 3de reg. drag.: de 2de luit. W. J. A. Storm de Grave, van het 1ste reg. drag. Bij het 4de reg. drag.: de 1ste luit. der kav. G. A. Willich, gedetacheerd bij de Koninklijke Militaire Akademie, uit welke laatste betrekking hij eervol is ontslagen. Bij de Koninklijke Militaire Akademie gedetacheerd: de 1ste luit. R. A. Jackson, van het 1ste reg. drag., met bepaling dat hij bij den staf van het wapen zal worden gevoerd. Bij het wap. der inf. in Oost-Indie: de 2de luit. N. J. Wagelmans, van het 7de reg. inf.

Gepensionneerd.

De kap. der 3de kl. J. P. Brand Eschauzier, van het wapen der art., thans het tractement van non-activiteit genietende.

ERRATUM IN N°. 4.

Bladz. 11, kolom 2, regel 6 van boven, staat: Hoek; lees: Haek.

GEDENKWAARDIGE TAFEREELLEN

UIT

DEN OORLOG OP JAVA,

VAN

1825 TOT 1850.

*Bewerkt naar de beste schrijvers en de nagelatene papieren van Z. Exc. den
Luitenant-Generaal Baron MERKUS DE KOCK.*

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

(Vervolg van N°. 1).

X.

ALGEMEENE LOOP DER ZAKEN TOT DEN OP-
MARSCH DER NEDERLANDERS TEGEN
DIXO.

Toen de Generaal DE KOCK weder in de vorstenlanden was aangekomen, waren de voorbereidingen die hij getroffen had tot het krachtig voortzetten van den oorlog, en, gelijk hij hoopte, tot het spoedig ten einde brengen der onlusten, nog geenszins tot dien graad van rijpheid gekomen dat het hem veroorloofd was al dadelijk tot de uitvoering zijner plannen over te gaan. Het bleef nog altijd verplichtend dezelfde krachtige defensieve houding te bewaren, waarmede men zich gedurende het regensaiizoen had te vreden gesteld; men ging voort den vijand ernstig af te wijzen en nadrukkelijk te vervolgen, wanneer hij onze posten en bezettingen aantastte; men aar-

zelde evenmin als weleer, hem te gaan aanvallen en verjagen, wanneer hij een belangrijk punt bezette of zich ergens in groote menigte begon te verzamelen, en men volhardde in het openhouden en beveiligen der wegen die onontbeerlijk waren voor de onderlinge gemeenschap der Nederlandsche troepen. Meer vermogt men voor den oogenblik niet, doch de reden daarvan behoort niet alleen gezocht te worden in het bovenvermelde, maar ook dáárin dat de west-moesson nog niet geheel verstreken was, en dat het weder zoo wel als de gesteldheid der wegen aan den Europeaan nog moeilijk iets anders veroorloofd zou hebben. Dáár waar inlanders zonder onmiddellijke samenwerking van Europeanen oorloogden, werd de vijand rusteloos aangevallen, verslagen en teruggedreven. Prins MANGKOE-NEGORO, die het grootste gedeelte van zijn legioen sedert

half Maart rondom Klatten had bijeen getrokken, behaalde inderdaad belangrijke voordeelen; tussehen dit fort en het Zuidergebergte waren een aantal hoofden afgevallen en zwierven eene menigte vijandelijke benden rond, die de gemeenschap tussehen Djokjokarta en Soerakarta zeer belemmerden.

De Prins bevond zich aan het hoofd van 490 man infanterie; 92 ruiters; 60 pionniers en 6 ligte veldstukken; daarmede onderwierp hij eerst alles, tot aan het Zuidergebergte, bewoog zich vervolgens in eene westelijke rigting en vestigde in het begin van Mei zijn hoofdkwartier te Tangong-Tirto, van waar hij Bedojo en Simpo bezet hield. Eene menigte zeer schoone en hardnekkige gevechten waren door zijn legioen geleverd en hieronder muntte vooral uit het nemen der versterkte dessa Gessian, door 's vorsten zoon, de majoor SOERIO-DI-NINGRAT, in het begin van April. Na onder een hevig vuur eene menigte van beletselen opgeruimd te hebben, rukte hij met geveld geweer voorwaarts, wierp de opstandelingen die hem buiten hunne verschansingen te gemoet trokken, overhoop, drong te gelijk met hen in de sterkte en behaalde eene volkomen overwinning, die aan den vijandelijken aanvoerder WONGSO-DI-POERO het leven kostte. — Bij deze gelegenheid toonde de majoor SOERIO-DI-NINGRAT, hoezeer het zijn ernstige wil was dat er een goede krijgstucht en eene naauwgezette pligtsbetrachting door zijne minderen zou in acht genomen worden; een soldaat die zich uit het gevecht verwijderd had, werd op zijn bevel terstond doodgeschoten.

Het getal hoofden wat zich voor en na,

hetzij vrijwillig, hetzij gedwongen aan MANGKOE-NEGORO onderwierp, was aanzienlijk, veel droeg daartoe bij de uitgestrekte volmagt die hij van den Generaal DE KOCK ontving. Hij mogt alle landen die door hem in het gebied der vorsten op den vijand veroverd werden, onder zijn bestuur nemen; die in het Solo-sche kon hij des noodig aan den Rijksbestuurder overgeven, opdat deze de wettige, maar verdreven' eigenaars in het bezit daarvan kon herstellen; gedurende den oorlog bleven zij niettemin onder zijn opperbestuur, en had hij het regt over de bevolking te beschikken; op de Djokjokartasche landen mogt hij bovendien padjak (belasting) heffen, zooveel als gebruikelijk was geweest of minder, naarmate hij dienstig oordeelde; van de ontvangen sommen moest hij aanteekening houden en die aan het gouvernement verantwoorden; hij mogt vergiffenis schenken aan hoofden die zich wilden onderwerpen en hun zelfs, wanneer hij het nuttig oordeelde, het behoud hunner vroegere waardigheden of andere gunsten toezeggen; hij mogt eindelijk de meest gestrenge straf toepassen op hen die aan opstandelingen, in stede van ze gevangen te nemen, in dessa's of woningen verblijf verleenden of ze verborgen.

Bij den ijver van MANGKOE-NEGORO, zou hij met eene dergelijke volmagt ongetwijfeld nog veel grooter vorderingen gemaakt hebben, indien ook hij niet in zijne ondernemingen ware belemmerd geworden door eene oorzaak, die tevens voor de rest der Nederlandsche krijgsmagt eene nieuwe aanleiding was tot minder bedrijvigheid. Het groote vasten-feest der Mahomedanen: de

Ramazau, of gelijk men dit op Java noemt, de Poeassa, was in het begin van April ingevallen, en gedurende dit feest houdt de Javaan zich ongaarne met iets anders dan met Godsdienstige handelingen en overpeinzingen bezig. Had de Generaal DE KOCK eene krijgsmagt ter zijner beschikking gehad die geheel uit goed geakklimateerde Europeanen zamengesteld en minder door ziekte gedund was dan de zijne, dan ware het gewis zaak geweest in die maand Poeassa al zijne krachten te ontwikkelen, maar zelfs DIEPO-NEGORO, die bij zijne aanhangelingen voor het zichtbaar hoofd van de Godsdienst gold en die door werkeloosheid zooveel verliezen kon, liet gedurende dien tijd aan zijne benden meer rust dan naar gewoonte; ook de Nederlandsche Opperbevelhebber, al had hij het anders gewenscht, zou derhalve wel gedwongen zijn geweest de Godsdienstzin zijner talrijke Mahomedaansche krijgslieden, te eerbiedigen en hen niet tegen den vijand aan te voeren, dan wanneer de nood het vorderde. Maar de Poeassa kwam den Opperbevelhebber over het geheel zelfs zeer gelegen; wij hebben reeds gezegd dat hij nog niet tot de uitvoering zijner plannen kon overgaan; alles was nog niet voorbereid, maar hoofdzakelijk had hij bij voortdurend gebrek aan Europeaanse soldaten, die steeds de kern moesten uitmaken van iederen troep welke tot het toebrengen van stoute slagen tegen den vijand optrok. De versterkingen die uit het moederland waren afgezonden op het eerste berigt der uitgebroken onlusten, waren nog niet op het oorlogstooneel aangekomen en de aanwezige Europeanen werden grootendeels

in de hospitalen verpleegd, of hadden na doorgestane ziekte hunne krachten nog niet voldoende herkregeu.

Tot de maatregelen door den Generaal DE KOCK genomen, behoorde in 't algemeen het verbeteren van de geneeskundige dienst bij het leger te velde, en vooral het daargestellen van meer doeltreffende zieken-inrigtingen. Te Soerakarta was op zijn bevel een ruim en luchtig huis gehuurd en in een hospitaal herschapen, waarheen een goed deel der zieken en konvalescenten van Djokjokarta en Bantoelan werden overgebracht. Te Soerakarta waren meer hulpbronnen voorhanden tot het goed verplegen van zieken dan te Djokjokarta, voornamelijk kan men er zich beter van ververschingen voorzien, en ook heerschte er meer opgeruimdheid, dewijl men, niet zoo dagelijks, de ellende voor oogen had die de oorlog te weeg bragt. Te Magelang werd de bestaande infirmerie opgeheven en vervangen door een naar behooren georganiseerd hospitaal, wat in een ruim en hecht gebouw van bamboes gevestigd werd. Ook het goed en geregeld voeden der troepen, zoo noodzakelijk tot het in stand houden der gezondheid, had de Generaal zooveel doenlijk willen verzekeren. Behalve te Samarang, werden er te Salatiga, Magelang, Soerakarta en Djokjokarta, pakhuizen van levensmiddelen en vooral van rijst aangelegd. Opdat het vervoer zonder stoornis zou plaats grijpen, werd ook in de koelie-dienst langs de groote wegen, die op vele plaatsen door onregtmatige en willekeurige handelingen van vriend en vijand geheel verlopen was, op nieuw orde gebragt.

Men zou echter dwalen, wanneer men waande dat de rust door de Poeassa veroorzaakt, zóó volkomen was dat men den tijd van dit feest bijna als eene stilzwijgend gesloten wapenstilstand kon aanmerken; er vielen, behalve de verrigtingen van Prins MANGKOE-NEGORO, zelfs eenige ernstige wapenfeiten voor, waaronder eene belangrijke plaats bekleedde het nemen van den ouden kraton te Pleret.

Dit voormalig vorstelijk verblijf ligt bij de Opak, zeven palen ten zuiden van Djokjokarta, en werd in 1613 door sultan Agoon gesticht; het is een vierkant gebouw van bijna drie palen in omtrek; zijne zware steenen muren zijn meer dan 20 v^t. hoog en bieden, behalve de hoofdpoot, bijna geene en dan nog zeer enge toegangen aan. Reeds meermalen had deze oude sterkte ten verblijf gestrekt aan kleine benden opstandelingen, maar nimmer hadden zij haar als een hoofdpunt beschouwd, daar zij telkens weder verlaten werd wanneer de kans des oorlogs het gros hunner strijdkrachten uit die streken verwijderde. Sedert het bezetten van Imogiri door de troepen des keizers van Solo, had dit punt echter meer en meer hunne aandacht tot zich getrokken. Imogiri kon niet anders dan uit Djokjokarta van munitie, levensmiddelen, geld en andere behoeften voorzien worden, en de weg derwaarts liep langs Pleret (1). De sterkte van Pleret was derhalve eene uitmuntende stelling om de gemeenschap met Imogiri aanhoudend te bemoeijelijken, en weldra was zij dan

ook bestendig bezet, waardoor niet alleen het aanvankelijk doel des vijands bereikt, maar ook de geheele nabuurschap van Pleret onder de afhankelijkheid der opstandelingen gehouden werd. Dikwerf, doch slechts als ter loops, hadden de gelei-troepen der bezendingen naar Imogiri, bij Pleret reeds gevechten moeten leveren, zoodat men eindelijk besloot den vijand zoo mogelijk voor goed van daar te verdrijven.

De magazijnen van Imogiri moesten weder aangevuld worden, en de bezetting bekwam last het daartoe bestemde den 16^{den} April van Wono-Kromo, een paal bezuiden Pleret, te komen afhalen. De Generaal VAN GEEN stelde zich aan het hoofd van 500 man infanterie, 400 piekeniers, 90 ruiters, eenige pionniers, twee 2de en twee houwitsers, ten einde daarmede de bezending te beveiligen en den kraton aan te tasten. Vroegtijdig ging hij op marsch en bereikte de sterkte zonder eenige belangrijke ontmoeting; hij hield halt op 400 passen afstands van hare dikke muren, waarop men eenige gewapenden ontwaarde, zoodat de Generaal terstond het geschut voorwaarts brengen en vooral met granaten werpen liet. Terwijl dit geschiedde werden de volgende beschikkingen genomen: twee pelotons flankers, aangevoerd door de luitenants MEIJER en PASSE, hielden zich gereed onder de kapiteins-adjudanten KOELMAN en DE STUERS, den hoofd-ingang te bestormen; tot het gadeslaan van de regter- en linker-zijde des kratons werden sterke pelotons infanterie met piekeniers afgezonden; de ruitery begaf zich naar de achterzijde, ten einde den vijand den terugtogt te beletten en de vlugtenden na te jagen; de rest bleef voor

(1) Zie het plan bij de tweede bemagtiging op Pleret, bladz. 103.

den kraton als reserve, of tot het bewaken der benooidigheden voor Imogiri, opgesteld.

Het bestormen van den hoofd-ingang ging met vele moeilijkheden gepaard; het terrein daarvoor was met borangs beplant, hetgeen aan een aantal inlandsche soldaten wonden aan de voeten bezorgde. De ingang zelf was gesloten met hechte palissaden van klapperhout, waartusschen slechts de noodige afstand gebleven was om het geweer door te laten en waarachter de vijand een hevig vuur op de onzen onderhield. In weerwil daarvan naderden de wakkere flankeurs die palissaden, staken hunne geweren door de tusschenruimten die de opstandelingen voor zich-zelfen gespaard hadden, en begonnen hen op hunne beurt met een duchtig vuur te bestoken. Onderwijl poogden anderen te vergeefs de uitgebrokkelde muren te beklauteren, en hielden eenige pionniers zich bezig met het uitgraven der palissaden. 's Vijands geweervuur was door de dapperheid der flankeurs aanmerkelijk bedwongen, daar de blinde muren hun weinig gelegenheid gaven het elders dan over de transen en door den hoofdingang te onderhouden, doch hij had nog andere middelen van verdediging ter zijner beschikking. Een hagelbui van steenen daalde over de muren op de aanvallers neêr; maar niets kon hunnen ijver doen verflaauwen; eindelijk waren er eenige palissaden omver gewerkt, en DE STUERS met KOELMAN drongen aan het hoofd hunner moedige flankeurs naar binnen.

Thans evenwel was de eerste afsluiting pas genomen en er was nog eene tweede

en eene derde te vermeesteren, die, behalve de borangs, dezelfde zwaarigheden opleverden en even hardnekkig verdedigd werden, maar ook hier wist men alle moeilijkheden en allen wederstand te overwinnen; de kraton viel eindelijk, doch niet dan na een goed half uur strijdens, geheel in de magt der onzen.

Toen de bestormers van den hoofd-ingang het gevecht geopend hadden, was de Generaal VAN GEEN naar de achterzijde gegaan. Zoodra hij daar bij de ruitery aankwam, zag hij hoe eenige vijanden den kraton verlieten en zich al vlugtende naar de Opak begaven; hij liet die bende onmiddellijk aanvallen en na haar uiteengedreven en bijna geheel nedergesabeld te hebben, stelde hij zijne ruiters tegenover de achterzijde der sterkte op, zoodat velen dergenen die trachtten te ontvliesen, in zijne handen vielen.

Na het eindigen van den strijd vond men in den kraton een dertigtal gezadeldde paarden, wier optooisel aanduidde dat zij aan voorname hoofden hadden toebehoord; voorts bekwam men als buit eene menigte hoornvee en meest al de wapenen van ongeveer 100 vijanden die in en buiten de sterkte gesneuveld waren.

Het verlies der onzen bedroeg 52 gekwetsten, waarvan 18 Europeanen en 14 inlanders. De translateur DIETREE, die den Generaal verzelde tot het geven van inlichtingen nopens de plaatselijke gesteldheid des kratons, had een geweerschot door den linker arm en schouder bekomen.

De pangerang PAKOE-ALAM, die de onderneming bijwoonde, had des Generaals zijde niet verlaten, en de Maduresche pan-

gerang Ario-Soerio had het beste voorbeeld aan het hoofd zijner troepen gegeven; voorts zwaaide de Generaal den meesten lof toe aan de kapiteins-adjudanten DE STUERS en KOELMAN, die aan de spits der door hen geleidde pelotons het eerst in de onderscheidene afsluitingen waren binnen gedrongen, met de luitenants MEIJER, PASSE en POLAND, den sergeant der pionniers BIEBER, den sergeant der infanterie NATAL, en de flankeurs NAVAL en SIMON. Ook was de Generaal bijzonder tevreden over de luitenants der kavallerie LEUSDEN en DELATRE, en zijn adjudant, de luitenant DE WIT.

Nadat de kolonne van Imogiri hare benoedigheden overgenomen en de Generaal VAN GEEN zijne troepen eenige rust geschonken had, trok hij weder op Djokjokarta terug. Er bleef geene bezetting te Pleret achter; men was daartoe in de hoofdplaats te zwak en men vertrouwde dat deze les den vijand zou doen inzien, hoe weinig het hem dienstig was zich in versterkte punten te nestelen. De tijd leerde niettemin dat deze nog geenszins tot dit inzicht gekomen was.

Behalve de gewone patrouilles, die van de eene benting of post bestendig naar de andere gingen, begon men onderwijl uit Djokjokarta en Magelang, al meer en meer kolonnes te zenden, die, hetzij afzonderlijk, hetzij in vereeniging met elkaer of met een deel der troepen van MANGKOE-NEGORO, den vijand in verschillende rigtingen gingen opsporen en verjagen. Op dergelijke togten, die uit Djokjokarta gewoonlijk aangevoerd werden door COCHUIS (1), GEIJ, VAN DER

WIJCK, ELOUT, KOELMAN of DE STUERS, en uit Magelang door DE BAST (1) en DU PERON, of gedurende eene ongesteldheid van den eersten, door den luit.-kolonel TIERLANS, leed men wel zware vermoeyenissen en zag men wel den vijand overal voor zich vlugten, doch behaalde men geene glansrijke overwinning. Het gelukte niettemin door die middelen de goede zaak langzaam, maar zeker te doen vooruitgaan. Het herhaaldelijk verschijnen onzer troepen in bijna ieder gedeelte van het eigentlijke Mataram, waar DIEPO-NEGORO den meesten bijval gevonden had, bewees aan de bevolking dat wij nog altijd de magtige Nederlanders waren en deed velen zijner aangelingen, waaronder zelfs zeer ijverige, het krijgsleven weder met den landbouw verwisselen.

In het zuiden en zuidwesten van Kadoe wist de vijand zich het beste te handhaven, en bleef hij zich nog altijd talrijk vertoonen. In het begin van April stonden de zaken daar zelfs zeer ongunstig en de onzen hadden moeite zich op de verschillende posten staande te houden. De troepen des keizers van Solo waren op het einde van Maart naar Soerakarta teruggekeerd, om later door anderen vervangen te worden, hetgeen bij de toenemende sterkte des vijands in die oorden, ten gevolge had dat de luitenant IDZERDA, van den post te Minoreh (2), op Sadegan moest terugtrekken, welk punt hij met een zwak detachement, in weerwil van herhaalde aanvallen, wist te behouden.

(1) Thans luitenant-kolonel.

(2) Waar slechts eene zeer ligte verschaning was daargesteld geworden.

(1) Thans kolonel.

Toen de nieuwe Solo-sche benden weder in Kadoe waren aangekomen, werd het detachement infanterie van IDZERDA op 50 man gebragt en dit met hen naar Minoreh gezonden. Deze keizerlijke troepen stonden voorloopig onder bevel van den kommandant der lijfwacht, kolonel TROKRO-WINORO en waren sterk aan officieren en soldaten: 556 infanteristen, 65 ruiters en 41 artilleristen, bedienende naar 't schijnt vier ligte veldstukken; zij rigtten zich van Magelang, waar zij van munitie en andere benoodigheden waren voorzien geworden, op Sadegan en kwamen na verscheidene kleine gevechten, in het begin van Mei te Minoreh aan.

Ook Blabak werd onophoudelijk veront-rust, zoodat men daar eene sterkte opwierp: zelfs vertoonden zich benden opstandelingen tusschen den Merbaboe en Merapi, maar deze laatsten werden spoedig verdreven door den Heer DEZENTJE uit Ampel, die hen zelfs nazette tot in het Probolingo-sche, waar zich nu en dan de kolonnes van Magelang en Djokjokarta vertoonden, die hem ondersteunden.

Het was vooral het gebergte van Trajoemaas, wat in het bedoelde zuidwester deel van Kadoe gelegen is en waar langs de Progo zich gedeeltelijk heenslingert, wat den opstandelingen tot een aanhoudend verzamelings-oord en bijna tot eene veilige schuilplaats strekte. De moeilijkheid der wegen welke van onze posten derwaarts leidden, was daarvan de hoofdoorzaak, en ten einde de bevolking in die streken, welke ons niet ongenegen was, beter te kunnen beschermen, den vijand met meer gemak te kunnen opzoeken, en zich eenigzins van

zijne lastige nabuurschap te ontslaan, besloot men een' nieuwen weg te doen aanleggen van Pesantrie aan den grooten postweg, tot Trajem. De kapitein VAN DEN BUSCH werd uit Magelang met eene kolonne derwaarts gezonden, ten einde de werkzaamheden te beschermen en had er eene reeks van gevechten te leveren. Op den 14^{den}, 15^{den} en 16^{den} Mei gaf hij den vijand bloedige lessen, maar op 21sten kwam deze met overmagt terug, en poogde dien dag, zoo-wel als op den 22sten, 23sten en 24sten te vergeefs hem te verdrijven en het werk te doen staken. Het tijdstip werd echter te gemoet gezien waarin VAN DEN BUSCH voor overmagt zou moeten wijken, en derhalve besloot DE BAST hem ondersteuning uit Magelang toe te zenden. Du PERRON rukte met de daartoe bestemde troepen den 27sten naar Trajem op, en behaalde reeds dien dag, en kort na zijne aankomst, een belangrijk voordeel, door het verslaan eener stoutmoedige bende priesters. Hij moest hen met de bajonet overhoop werpen, maar dwong hen toen ook tot zulk eene ongeregelde vlugt, dat zij eenige lijken op het slagveld en al hunne vaandels, benevens hun bedok (eene groote trom) in zijne handen lieten. DE BAST kwam vervolgens in persoon het kommando te Trajem op zich nemen en deed den 29sten gezamentlijk met eene kolonne uit Djokjokarta een aanval op Jamoes.

Deze kolonne, onder bevel van den luitenant-kolonel GEL, was den 26sten op marsch gegaan, ter sterkte van 255 geweren, 50 pieken, 40 pionniers, 40 huzaren, 2 veldstukken en 2 handmortieren. Hare aanvankelijke bestemming was met

een deel der magt van MANGKOE-NEGORO de versterkte dessa Kembang-Aroom te nemen en aldaar den verdreven Tommongong in zijn gezag te herstellen. Op den 28sten, ten 8 uur des morgens, was zij daar over Pesangong aangekomen en had zich op eene hoogte over de dessa opgesteld. De troepen van MANGKOE-NEGORO, die van Tangong-Tirto kwamen, waren aan de andere zijde reeds in een tirailleur-gevecht met eene vijandelijke bende gewikkeld en dreven haar naar de onzen; GEIJ gaf daarop bevel aan den majoor VAN DER WIJCK, met de huzaren voorwaarts te gaan, die bende uiteen te drijven en zich met de kolonne van MANGKOE-NEGORO te vereenigen. Intusschen liet hij eenige kanonschoten doen op de dessa, waaruit hem een vervaarlijk geschreeuw te gemoet klonk, en zond vervolgens den majoor SOERIO-DI-NINGRAT met den 2^{den} luitenant SIKKESZ en 150 geweren, benevens de pionniers en de twee hand-mortieren, onder den 2^{den} luitenant VAN SCHMIDT AUF ALTENSTADT, om het dorp te verkennen, een geschikten ingang te zoeken en daár binnen te dringen. Men vond het van alle zijden versterkt met verhakkingen en palissaden, waarachter kuilen gegraven waren voor de schutters, en ieder plekje wat overigens eenen toegang zou aangeboden hebben, was nog bovendien met borangs of ranjoe's (1) beplant. De

majoor SOERIO-DI-NINGRAT trok derhalve op eenigen afstand langs de dessa heen, tot aan den hoofdingang, die niet minder geducht was versperd.

Hier vond hij de troepen van MANGKOE-NEGORO en ook de majoor VAN DER WIJCK vervoegde zich, na zijne taak volbragt en de huzaren naar den luitenant-kolonel GEIJ teruggezonden te hebben, bij hem, om verder op dit punt den gang der zaken te besturen. Naarmate men de dessa naderde, begon de vijand een zeer hevig en zeer goed onderhouden geweervuur, hetgeen beantwoord werd door onze infanterie, die zich ter weerszijde van den hoofdingang opstelde en vooral de onmiddellijke verdedigers van dien ingang beschoot, intusschen werden er bij voortduring granaten in de dessa geworpen, en de pionniers begonnen de beletselen op te ruimen. Bijna een uur waren zij daarmede onledig en bijna een uur werd de strijd met vuurwapenen dus ook voortgezet, tot er eindelijk eene opening gereed was en de majoors VAN DER WIJCK en SOERIO-DI-NINGRAT, met den luitenant SIKKESZ, aan het hoofd van een sterk peloton infanterie, naar binnen drongen. Van dit oogenblik bood de vijand slechts een flauwen tegenstand en trachtte eerder naar vele zijden te vlugten; doch de huzaren onder den luitenant DELATRE stonden daár waar zulks het beste kon geluk-

(1) Borangs en ranjoe's worden dikwerf met elkaar verward; beiden zijn scherp aangepunte houten of bamboezen pennen die in den grond gestoken worden, maar de ranjoe's hebben ongeveer de lengte van een voet en worden geplaatst in gras- of ander gewas wat den bodem bedekt en ze voor het oog verbergt, terwijl de borangs niet langer zijn dan een palm en daár gesteld worden

waar de bodem onbegroeid is. Men vervaardigt de borangs zoo mogelijk uit de Itoe (Arekpalm) of eenige andere harde houtsoort, en brand ze een weinig aan de punten, waardoor ze zeer broos worden, wanneer men er door gekwetst wordt, in het vleesch afbreken en alzoo eene moeilijk te genezen worde veroorzaken.

ken, gereed hen te ontvangen. Groot was het getal dergenen die nog nedergesabeld werden, en daaronder bevonden zich onderscheidene hoofden van rang.

De kolonne van GEIJ telde drie dooden en drie gewonden; Kembang-Aroom werd door de troepen van MANGKOE-NEGORO bezet en de onzen waren den volgenden avond te Tempel. Van daar kwam GEIJ met DE BAST overeen, gezamenlijk een aanval te doen op de uitgestrekte dessa Jamoes, die DIEPO-NEGORO geheel toegedaan en sedert lang de verzamelingsplaats eener talrijke menigte opstandelingen was.

Des morgens ten acht uur van den 29sten waren de beide hoofd-officieren, in weerwil der moeilijkheden die het terrein vooral aan den marsch der artillerie opleverde, aan twee verschillende zijden voor Jamoes aangekomen, doch reeds het berigt hunner nadering, had den vijand het hazenpad doen kiezen. DE BAST liet nog eenige kanon- en geweschoten doen op een gering aantal opstandelingen, wat eenen schijn van wederstand beproefde, maar weldra namen ook dezen de vlugt, en hij vereenigde zich in het dorp met VAN DER WUICK, die aan het hoofd van 100 man infanterie door GEIJ was afgezonden, om het van die zijde binnen te trekken en te doorzoeken, maar die niets meer van de opstandelingen gezien had.

Jamoes werd in den asch gelegd en de beide kolonnes namen den terugtogt aan, de eene naar Trajem en de andere naar Djokjokarta. Die van Djokjokarta werd nog bedreigd door eene bende van 400 à 500 priesters, maar het was voldoende dat de ruitery, ondersteund door den lui-

tenant VAN DER WEES met een peloton infanterie, zich in beweging stelde, om haar uiteen te doen stuiven (1).

De wezentlijk belangrijke strijdkrachten die de Generaal DE KOCK eerlang tegen het hoofd des opstands zou aanvoeren, verschenen allengskens op het tooneel des oorlogs; dit gepaard aan de vorderingen door MANGKOE-NEGORO, de troepen des Keizers en der Nederlandsche aanvoerders van lieverlede weder gemaakt, deed in de harten van het geringe volk eene in 't oog loopende onverschilligheid voor de zaak van DIEPO-NEGORO, en in die zijner benden, eene blijkbare mismoedigheid insluipen. Dit alles was wel in staat hem ongerustheid te baren, en schijnt hem zelfs op het denkbeeld gebragt te hebben bijtijds een vast punt te doen bezetten, waarin hij het keeren der kans kon afwachten en wat in bijkans vrije gemeenschap stond met datgene wat steeds zijn uiterste reduit zou zijn, namelijk: met bosschen en wildernissen. De kraton van Pleret althans, ontving andermaal eene aanzienlijke magt binnen zijne muren, en werd gesteld onder de bevelen van den Tom-mongong KERTO-PANGALASSAN, een zijner meest ondernemende onderbevelhebbers. De nederlaag door de benden van DIEPO-NEGORO daar geleden, scheen hem nog geenszins overtuigd te hebben, dat die sterkte niet tegen de Nederlanders te verdedigen was, en indien hare inbezitneming, gelijk men veronderstellen mag, werkelijk met bovengezegd doel geschiedde, dan moet men bekennen dat hij moeilijkijk eene betere

(1) Behalve de reeds genoemden, had ook de 2de luitenant DE KOCK zich bij de kolonne van GEIJ onderscheiden.

keus had kunnen doen. Pleret beval zich in ieder opzigt aan door zijne ligging aan de Opak, nabij het woeste Zuider-gebergte en in die streken waar hij vooral invloed uitoefende. Wij hebben reeds gezien dat Pleret niet in 's vijands handen kon blijven, zonder dat men de bezetting van Imogiri aan haar lot overliet, en derhalve ook niet zonder dat men gevaar liep, de welgezinde rijks-grooten van Solo en Djokjokarta door het prijsgeven der zoo geëerde begraafplaatsen van zich te vervreemden. Reeds op den 29sten Mei, toen de kolonel COCHUS met eene sterke kolonne ter ondersteuning van het toen bedreigde Imogiri oprukte, waren de troepen van MANGKOE-NEGORO, die met hem zamenwerkten, hevig uit dien kraton beschoten, en men was dus genoodzaakt hem nogmaals te gaan nemen. — Men wist echter dat het thans meer inspanning zou vorderen, en alle maatregelen werden dienovereenkomstig genomen.

Op den 9^{den} Junij, met het aanbreken van den dag, vertrok de kolonel-ingenieur COCHUS, aan het hoofd van drie kolonnes uit Djokjokarta. De eerste stond onder de bevelen van den majoor LE BRON DE VEXELA, en was sterk: 250 geweren, 75 pieken, 50 pionniers, 2 houwitsers en 4 hand-mortieren. De tweede werd aangevoerd door den majoor ELOUT en telde: 160 geweren, 75 pieken en twee 2de C^{r} . De derde onder den majoor VERBOOM, was zamengesteld uit 60 huzaren, 20 Djajang-Sekars van Cheribon en 50 Sumanapsche lansiers. De luitenant-kolonel GEIJ zou bij den aanval de artillerie besturen, en de majoor-ingenieur VAN DER WILCK, benevens de kapi-

tein-adjutant DE STUERS en de luitenant-adjutant DE KOCK waren aangewezen om dienst te doen bij den staf van den kolonel COCHUS.

Denzelfden morgen vertrok uit Tangoong-Tirto 400 man infanterie, 25 ruiters, 4 veldstukken (1 C^{r}) en ruim 5000 man hulpbenden, alles van MANGKOE-NEGORO. Deze troepen stonden onder bevel van Prins SOERIO-MATARAM, aan wien toegevoegd waren de kapitein-adjutant KOELMAN en de luitenant ROEPS.

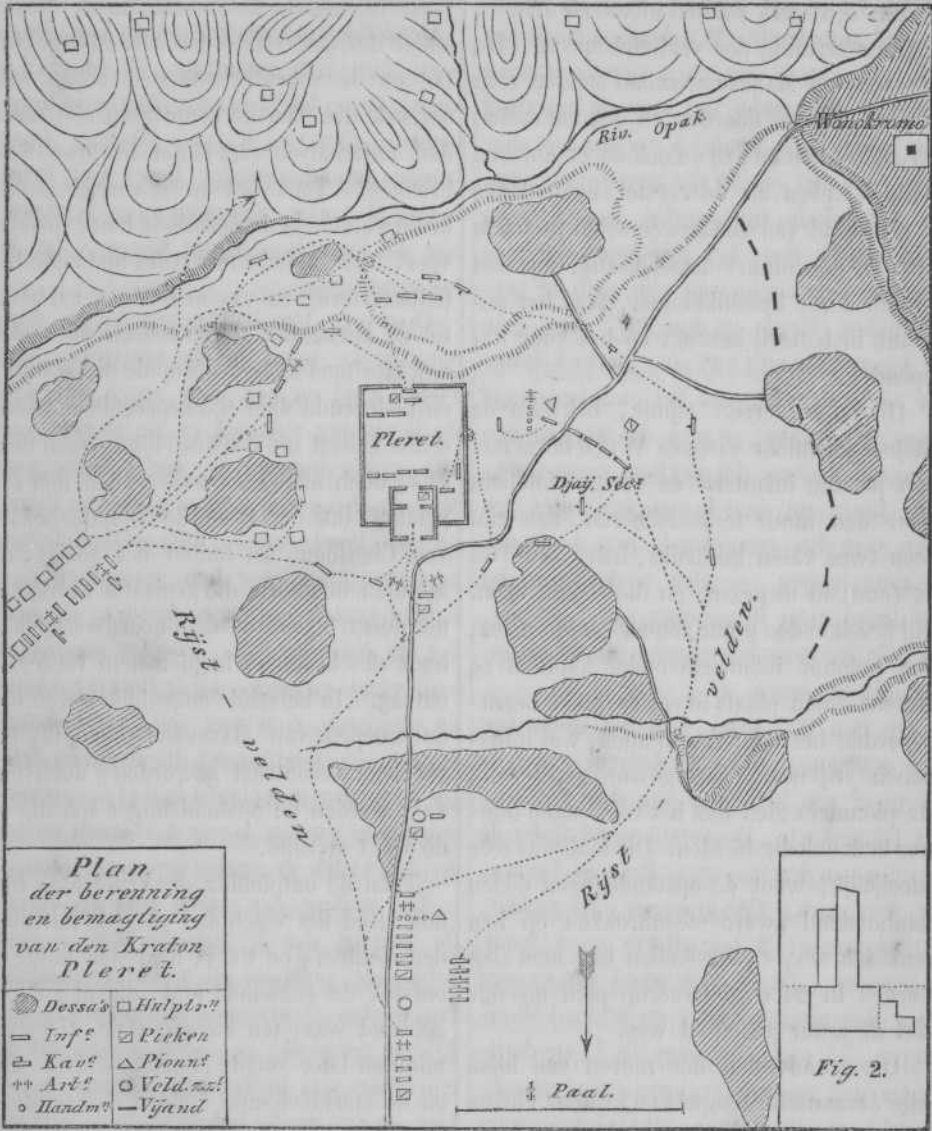
Ongeveer ten half negen kwam deze aanzienlijke magt in de omstreken van Pleret aan, en nog vóór negen uur was de berenning volbragt en de sterkte van alle zijden ingesloten. De kolonne van MANGKOE-NEGORO was twee palen van Pleret op eene bende van 7 à 800 opstandelingen gestooten, die voor hen gevlugt en zich in den kraton geworpen hadden. COCHUS liet de Nederlandsche troepen vervolgens voorwaarts en meer nabij de sterkte rukken; er vertoonde zich veel volks op de bamboezen schietstellingen, die de vijand achter hare muren geplaatst had (1), van verschillende punten woeijen vlaggen en nu en dan vielen er eenige geweerschoten.

De stelling der onzen was als volgt: de ruitery der 5de kolonne was in verschillende pelotons op geschikte plaatsen ten westen, zuidwesten en zuiden van den kraton verdeeld, zij moest waken dat de aanvallers niet in den rug werden aangestast, en zoo noodig ook de vijanden najagen die uit de sterkte mogten vlugten; de ruitery en eenige hulpbenden van MANGKOE-

(1) Zie fig. 2 van het Plan.

NEGORO stonden tot hetzelfde einde ten zuiden, zuidoosten en oosten, en alle deze afdeelingen waren op 250 à 500 passen

van den kraton verwijderd. De rest der hulptroepen van MANGKOE-NEGORO stond aan de overzijde der Opak en hield de hellingen

van het Zuidergebergte bezet. De 1ste kolonne was gemarkeerd naar de westzijde, waar de hoofdaanval zou plaats grijpen, en stelde zich in slagorde op een klein

gewerschot van en in bijna loodrechte rigting op den muur des kratons (1). Zij

(1) Eene stelling die voor de troepen hoogstnoodlottig had kunnen worden, indien de vijand

had niet slechts al het werpgeschut, maar ook de stormladders bij zich. De 2de kolonne bezette de noord- en noord-oostzijde, en liet een sterk peloton infanterie achter, ter bescherming der veld-ziekenzaal. De troepen van MANGKOE-NEGORO stelden zich gedeeltelijk ten noorden en ook ten oosten en zuidoosten op; zij en ook de 2de kolonne hadden, even als de eerste, naauwelijks den afstand van een geweerschot tusschen zich en den muur. Tegelijkertijd met het nemen dezer beschikkingen, was het geschut in batterij gebragt en het vuur geopend.

Dit alles verrigt zijnde, bekwam de majoor-ingenieur VAN DER WILCK bevel met een peloton infanterie en eenige pionniers naar den muur te marscheren, aan zijn teen twee vaten buskruid, ieder van 160 kg (oud) in te graven en die te ontsteken. Hij bereikte den muur zonder eenig verlies; het peloton infanterie onder kapitein DE STUERS, nam plaats in een ravijn en beantwoordde het vuur des vijands, wat intusschen vrij hevig was geworden, terwijl de pionniers zich met het volbrengen hunner taak onledig hielden. Die taak was zeer moeilijk, want de opstandelingen deden aanhoudend zware steenbrokken op hen nederstorten, en bovendien had men zich vergist in de wijze waarop men meende dat de muur gebouwd was.

De grondvesten der muren van bijna alle Javaansche tempels en kratons zinken loodregt in den bodem, zoodat hare door-

van goede artilleristen ware voorzien geweest, maar die zeer oordeelkundig was gekozen tegenover Javaansche opstandelingen, die zelden geschut hadden en het bovendien niet wisten te gebruiken.

sneden regthoeken vormen; de kraton van Pleret maakte echter eene uitzondering, want hier namen de grondvesten trappsge wijze in breedte toe, naarmate zij dieper onder de oppervlakte der aarde lagen (1). Dit en de voortdurende steen-regen was oorzaak dat men de kruidvaten niet meer dan anderhalven voet onder den grond kon brengen. Toen het werk verrigt en de kruidworst met de gezwinde lont geplaatst was, trok kapitein DE STUERS met zijne infanterie terug en VAN DER WILCK gaf bevel tot de ontsteking. Bijna een kwartier uurs wachtte men te vergeefs op de uitbarsting, en gedurende dien tijd beproefde de vijand eenen aanval uit de westelijk gelegen dessa's, doch DE STUERS verdreef hem met een peloton infanterie en de Djajang-Sekars van Cheribon, tot buiten het gezigt, en 50 man infanterie die geplaatst werden in de dessa tegenover den noordwestelijken hoek des kratons, hielden hem verder in ontzag. In hetzelfde oogenblik waren ook de troepen van MANGKOE-NEGORO uit het gebergte verontrust geworden, doch ook daar werden de opstandelingen spoedig op de vlugt gejaagd.

Toen de ontploffing der kruidvaten zich nog altijd liet wachten, ging de luitenant der pionniers DE FRUY, naar den muur en ontstak de gezwinde lont, die niet doorgebrand was, ten tweede male. Geen vijf minuten later volgde er een geweldige slag en de stormkolonnes stelden zich terstond in beweging.

De majoor LE BRON DE VEXELA ging met twee pelotons flankeurs, sterk 75 man,

(1) Zie fig. 2 van het plan.

een peloton van 50 Sumanapsche infanteristen, 75 Maduresche piekeniers, onder den luitenant POLAND, benevens de pionniers, welke 20 stormladders droegen, voorwaarts. De majoor VAN DER WIJCK die hen geleidde, ontwaardde, toen men de sterkte halverwege genaderd en toen de rook opgetrokken was, dat de muur wel veel geleden had, maar niet was omgestort; hij liet dus onmiddellijk de stormladders vooruitkomen en wees de plaatsen aan waar zij gesteld moesten worden. Men bereikte den muur zonder eenig verlies; de Sumanappers bleven het vuur des vijands beantwoorden en VAN DER WIJCK gaf het sein tot de beklimming, door zelf tegen een der ladders op te snellen. Hij met den kapitein DE STUERS, die zich weder bij hem gevoegd had, en de kapitein der artillerie RIJNBENDE bereikten, aan het hoofd der overige troepen, door LE BRON aangevoerd, het eerst den bovenkant. Zoodra zij daar gekomen waren, vlugtte de vijand ijlings van alle banketten om zich in den zuid-oosthoek des kratons te verzamelen. Spoedig waren er eenige ladders aan de andere zijde gebragt, en de infanterie met de piekeniers, die op den muur een vaandel genomen hadden, stegen af, vormden zich beneden in den kraton en begonnen eene beweging naar de oostzijde, ten einde den vijand op te zoeken. De pionniers ontvingen bevel eene sterk gebarrikadeerde poort te openen, die zich aan de zijde bevond waar men overgeklommen was.

Intusschen ging de majoor VAN DER WIJCK met den kapitein DE STUERS terug, ten einde aan COCHUS berigt te geven van den stand der zaken, maar nauwelijks waren

zij weer buiten gekomen of de luitenant DE FRUY verscheen op den muur en riep hen toe, dat de pionniers, die ongewapend waren, door eene magt van opstandelingen werden aangevallen; nog had hij niet uitgesproken, of zijne manschap vertoonde zich, hevig door den vijand vervolgd en beschoten wordende, insgelijks op de schietstelling, en wierp zich, aangezien er ter plaatse waar zij zich bevond, geene ladders aan den buitenkant waren, over den hoogen muur naar beneden; 15 dier lieden bekwamen zware kneuzingen, drie anderen waren door geweschoten gewond geraakt.

Onderwijl LE BRON met zijne geringe magt voorwaarts rukte en den vijand overal vervolgde in de groote, zeer bebouwde en met veel houtgewas begroeide inwendige ruimte des kratons, was het aan een gedeelte der opstandelingen niet moeilijk gevallen, zich achter hem te herzamelen, de pionniers te overstelpen en zelfs weder een begin te maken met het bezetten der schietstellingen. Groot was dan ook de wederstand dien de majoor VAN DER WIJCK vond toen hij met DE STUERS andermaal en thans gevolgd door het peloton Sumanappers, naar boven ijld. DE STUERS was het eerst op den muur, doch bekwam een gevaarlijk schot in de knie en viel op het banket, waar hij weinige oogenblikken later door een tweeden kogel in den hals getroffen werd; de dappere luitenant VURSTEMBERG, die de Sumanappers geleidde, volgde hem, doch zonk doodelijk gewond aan zijne zijde neder; DE FRUY werd door een steenworp getroffen en belangrijk gekneusd, zoodat ook hij buiten gevecht ge-

steld was; VAN DER WIJCK was thans de eenige Europeaansche officier op dit gevaarlijke punt en de Sumanappers begonnen te aarzelen. Ten halver lijve door den muur gedekt, riep hij hen toe en moedigde hen aan naar boven te klimmen; hun kapitein JOLO-JASMITO ondersteunde hem en spoorde zijne soldaten door woorden en door zijn voorbeeld aan; eindelijk waren er tien op den muur, maar drie hunner stortten onmiddellijk ernstig gekwetst weder naar beneden; doch VAN DER WIJCK liet niet af, de drie officieren die met zware wonden voor hem lagen, moesten gered en de kraton moest genomen worden, tenzij men nog bovendien het ongeluk te betreuren wilde hebben dat al de braven die daar binnen tegen aanzienlijke overmagt den strijd voerden, een jammerlijk uiteinde vonden. Door zijne volharding en door het pogen van den braven JOLO-JASMITO, kon men ten laatste langs het banket voorwaarts rukken, den vijand uit de nabijheid verdrijven en de Sumanappers binnen de sterkte doen afdalen.

Inmiddels had VAN DER WIJCK den luitenant-adjutant DE KOCK tot het vragen van ondersteuning naar COCHUS afgezonden, want hij vreesde voor LE BRON. Hij kon hem met de Sumanappers alléén, die zóó veel geleden hadden, in den grooten omtrek van den kraton niet gaan opzoeken, en voor het westelijke front stond niets meer dan 50 man infanterie, die daar tot dekking van het geschut, onder GEY moesten achter blijven. Terwijl VAN DER WIJCK zijne magt aan den binnenkant des muurs in bataille schaarde, kwam, ten gevolge der zending van DE KOCK, de luitenant

VAN DER WEES met 50 inlandsche infanteristen der 2de kolonne zich over den muur bij hem vervoegen; thans rukte hij voorwaarts en maakte de westzijde des kratons tot aan het noorder front schoon. Het was toen half twaalf uur.

De majoor LE BRON DE VEXELA had onderwijl binnen Pleret aan menigen aanval het hoofd moeten bieden, doch, telkens den den vijand voor zich uit drijvende en door den verderen loop van het gevecht meer lucht krijgende, had hij zich eindelijk aan de zuidzijde met het front naar binnen opgesteld.

COCHUS had zich in den beginne aan de westzijde opgehouden, maar was, nadat de eerste beklimning volbragt was, en hij de waakzaamheid tegen alle onvoorziene gebeurtenissen op dit punt aan GEY opgedragen had, verzeld van den majoor SOERIODI-NINGRAT, naar het noorder-front gegaan, om daar het gevecht te besturen. Hij had aan ELOUT bevolen den hoofdingang te bestormen, zoodra de ontploffing der kruidvaten zou plaats grijpen, maar deze had aan dit bevel geen gevolg kunnen geven bij gebrek aan pionniers, die door den tegenspoed aan de westzijde, daár opgehouden waren.

Juist zou men thans tot den aanval overgaan, toen de boodschap van den luitenant-adjutant DE KOCK en het daarop gevolgde vertrek van den luitenant VAN DER WEES, eene nieuwe vertraging veroorzaakte. Er werden troepen van MANGKOR-NEGORO ontboden, maar terwijl men die nog wachtte, wierp zich eene bende van ongeveer 400 opstandelingen door den hoofdingang naar buiten, blijkbaar met

geen ander doel dan om te vlugten. Daar COCHUS hier op dien oogenblik slechts 30 man infanterie ter zijner beschikking had, beval hij, eensdeels uit gebrek aan magt, maar ook anderdeels om de strijders binnen den kraton meer lucht te geven, die vlieden niet te storen, tot het hun onmogelijk zou wezen den ingang weder te bereiken. Toen echter werden zij geducht met kartels en geweervuur beschoten en vielen vervolgens in handen der Djajang-Sekars van Cheribon, onder BISCHOF, die er nog een veertigtal nedersabelden. Eene tweede bende vlugtenden volgde kort op de eerste, deze trok aanvankelijk langs den muur, doch werd door het peloton infanterie, wat onder den luitenant MEIJER de dessa ten noordwesten bezet hield, hevig beschoten en daarna even onzacht als de eerste, door BISCHOF ontvangen. Intusschen was eene kompagnie infanterie van MANGKOE-NEGORO aangekomen, de majoor ELOUT vereenigde daarmede het overschot zijner kolonne en rukte, tegen een uur, voorwaarts. De luitenant der artillerie VON SCHMIDT AUF ALTENSTADT drong met eenige flankeurs en fuseliers van MANGKOE-NEGORO het eerst binnen den hoofdingang en maakte zich meester van een veldstuk (1er) op affuit. Na de voorste ruimte gezuiverd te hebben, ging hij met dezelfde manschappen voort tot in de tweede afsluiting, en werd gevolgd door de overige flankeurs en een gedeelte der bedoelde kompagnie van MANGKOE-NEGORO; na weinig tijds had hij zich met de troepen der 1ste kolonne vereenigd, die hem de taak verligt hadden, daar de luitenant VAN DER WEES, op last van VAN DER WIJCK, met zijne Sumanappers een hevig vuur had

onderhouden op eene sterke bende opstandelingen, welke naar die zijde wilde snellen, doch bijna geheel vernietigd werd.

Reeds vroeg in den morgen had COCHUS aan den kapitein-adjutant KOELMAN last gezonden Pleret ten oosten te doen beklimmen, zoodra hij het springen der kruidvaten en het slaan van den stormmarsch aan de westzijde zou vernemen; maar dit bevel was hem eerst zeer laat geworden en het oorverdoovend geschreeuw des vijands, gepaard aan het voortdurend schieten uit grof geschut en klein geweer, was oorzaak dat hij den slag van het door VAN DER WIJCK ontstoken buskruid niet vernomen had. Hij bleef dus bestendig geweeschoten wisselen met den vijand, die zich op den muur vertoonde. Toen evenwel de opstandelingen zich ook aan zijne zijde buiten den kraton begonnen te werpen, ontving hij ze herhaalde malen niet minder onzacht dan elders, en vervolgde ze op de nadrukkelijkste wijze; hij-zelf gaf het voorbeeld aan de benden van Prins MANGKOE-NEGORO en stiet eigenhandig een vijandelijken Tommongong neder. De luitenant ROEPS, die zich meer ten zuiden bevond, en evenzeer een schrik voor de vlugtende opstandelingen was, zag eindelijk eene Nederlandsche vlag boven de muren van Pleret wapperen; hij rukte daarop met vijftig infanteristen voorwaarts, drong door eene naauwe opening naar binnen en was de eerste die zich met den majoor LE BRON DE VEXELA vereenigde. De luitenant LEUSDEN der ruitery volgde hem en bragt een twaalfstal huzaren niet zonder moeite in den kraton. Thans stelde ook LE BRON zich weder in beweging en de

opstandelingen zagen zich ingesloten tusschen de Nederlandsche troepen, die van de noord-, zuid- en gedeeltelijk ook van de westzijde op hen indrongen; wat zich niet overgaf werd nedergeveld, maar de strijd werd met zooveel verbittering gevoerd dat men niet meer dan een veertigtal gevangenen kon maken.

Van alle zijden wierpen de vijanden zich thans over den muur, doch hunne vlugheid en de behendigheid waarmede zij partij wisten te trekken van iedere uitgebroke holte en van iedere scheur in het oude metselwerk, zoowel als van de menigvuldige slingerplanten die het bedekten, waren oorzaak dat zij meestal ongedeerd den bodem bereikten, zonder dat het hen daarom mogt gelukken zich ook ongedeerd in veiligheid te stellen. Overal vonden zij onze ruitery op hunnen weg, of werden zij begroet door het vuur onzer infanteristen.

Het was op dit tijdstip dat de benden die des morgens de 1ste kolonne uit het westen hadden aangevallen, zich weder begonnen te vertoonen en schenen te willen beproeven hunne landgenoten althans een rustiger aftogt te bezorgen. Uit Wono-Kromo en de westelijk van Pleret gelegen dessa's, kwamen zij vrij talrijk opzetten en bedreigden hoofdzakelijk de stelling van GEY. Deze had spoedig zijn geschut tegen hen in batterij gebragt, en terwijl hij ze hevig in het front beschoot, bekwam VAN DER WILCK, die zich inmiddels weder voor den hoofdingang bij COCHUS verwoegd had, bevel met twee pelotons van MANGKOE-NEGORO, daar eveneens opgesteld, tegen hunne linker flank op te rukken. Toen zijn tweelederenvuur de kanonschoten en gra-

naatworpen van GEY ondersteunde, geraakte de vijand weldra in verwarring en werd vervolgens door de huzaren geheel uiteengejaagd. Dit was de laatste poging der opstandelingen; het vuur zweeg van lieverlede op alle punten, het was des middags drie uur, en COCHUS zag zich eindelijk geheel meester van het zoo hardnekkig verdedigde Pleret.

Het verlies der opstandelingen was groot en werd, volgens berigten door spionnen aangebragt, in het hoofdkwartier van DIEPO-NEGORO, nog hooger gesteld dan de onzen het deden. Dáár schatte men het getal dooden op 700, waaronder drie Tom-mongongs, terwijl COCHUS het slechts op 400 à 500 raamde. Den 10^{den} had men reeds 500 lijken begraven, waarvan er 109 binnen den Kraton gevonden waren en toen had men nog niet kunnen denken aan die welke ten westen vielen, zoo min als aan degenen die daar, en overal elders, op eenigen afstand van de muren lagen. KERTO-PANGALASSAN, de vijandelijke aanvoerder, was ontvlugt doch gewond. De buit welken men op dien merkwaardigen dag maakte, bestond uit 4 vaandels, 1 veldstuk (1er), 1 metalen lilla, 1 klein ijzeren veldstukje, eene aanzienlijke menigte geweren en inlandsche wapenen die den bodem bedekten, en een zestigtal paarden. Naar luid van het zeggen dierzelfde spionnen was DIEPO-NEGORO geheel neerslagtig geworden op het vernemen dezer gevoelige nederlaag.

Het verlies der onzer bedroeg 8 dooden en 46 gekwetsten; onder de eersten was de brave en algemeen geachte luitenant der infanterie VURSTEMBERG, die nog voor

den avond aan zijne woude bezweek, voorts een onder-adjutant en twee Europeesche flankeurs; onder de gekwetsten telde men, behalve de reeds genoemde officieren, ook den ritmeester der huzaren TIEMAN, benevens een onderadjutant en zeven flankeurs.

De namen dergenen, die wegens hunne belangrijke diensten door den kolonel COCHUIS geroemd werden, zijn: de majoor VAN DER WILCK en LE BRON DE VEXELA, de kapiteins DE STUERS, RIJNBENDE en DUDZELE, de luitenants DE FRUIJ, VURSTEMBERG, POLAND en PETIT, de kapitein JOJO JASMITO der Sumanapsche infanterie, zijnde dit de officieren welke de troepen bij het beklimmen van den Kraton aanvoerden.

Aan den kapitein KOELMAN en den luitenant ROEPS was men gedeeltelijk de goede diensten verschuldigd door de troepen van MANGKOE-NEGORO bewezen, en de zonen van dien Prins voerden met de meeste bereidwilligheid en den grootsten moed al de hun opgedragen bewegingen uit.

De Pangerang majoor SOERIO-DI-NINGRAT, de luitenant-adjutant DE KOCK en de Heer MARTINI bewezen den aanvoerder vele diensten gedurende het gevecht.

Door de kommandanten der kolonnes werden wijders nog aan COCHUIS opgegeven als zich onderscheiden te hebben: de luitenants VAN DER BURG en VAN DER WEES der infanterie; SCHMIDT AUF ALTENSTADT en HAACKE der artillerie; BISSCHOF der Djajang-Sekafs, SIENTJO-POTRO en SERANG-PENKAT der Maduresche hulpstroepen; voorts de onder-adjutant MEIJERSEN, de sergeant-majoor BOLAND, de sergeant DE MAN, de korporaal

MORINIÈRE, de flankeurs SIMON, BOULET, GENNIS, VAN DER BULKE, SIMON en BOSCH, benevens de Maduresche piekenier SOETO LAKSANA, die het vaandel op den muur nam.

Pleret werd thans niet weder geheel verlaten, maar bezet door 200 man infanterie, 2 veldstukken en 500 man hulpstroepen van MANGKOE-NEGORO; de majoor ELOUR met zijne kolonne bleef er nog eenige dagen bezetting houden en het overige keerde met COCHUIS dienzelfden avond naar Djokjokarta of Tangoong-Tirto terug.

Weinig tijds later was alles in den omtrek van Pleret weder stil en rustig, de opstandeliugen schenen zelfs de landstreek ten zuiden van Djokjokarta geheel verlaten en zich van alle zijden zamengetrokken te hebben in of nabij Dixo, waar DIEPO-NEGORO zich ophield. Onze posten althans, die het meest nabij die plaats lagen, waren de eenige, gedurende vele dagen, die op eene noemenswaardige wijze verontrust werden. De BAST was een diergenen; hij werd den 14^{den} door eenige zeer sterke vijandelijke benden in zijn bivak te Trajem bedreigd. Zoodra hij echter met zijne magt uitrukte, trokken zij langzaam terug en lieten hen verder ongemoeid; maar zij verschenen iederen dag op nieuw en hielden de zijnen aanhoudend in beweging, zoodat hij tot eenen togt naar Langon besloot, wat hen weder tot verzamelings-oord diende. Versterkt door de regenten van Japara en Toeban, die met goed zamengestelde barissans (1) in de nabijheid stonden, benevens door DU PERRON met eenige troepen van Mage-

(1) Waarvan nader.

lang, ging hij den 22ten op marsch, dreef hen uit Langon en eenige andere dessa's in den omtrek, vernielde een aantal bents die zij begonnen waren op te werpen, en verbrandde al de bewoonde plaatsen die hen ten verblijf gestrekt hadden. Hij bivakkeerde des nachts nabij Langon en zag den vijand zich den volgenden morgen op nieuw verzamelen op de hoogten, rondom de puinhoopen dier plaats. Hij verdreef hem nogmaals, maar berigt ontvangende, dat eene sterke vijandelijke kolonne uit Bligo naar Trajem in beweging was, trok hij terug en bereikte zijn kampement nog tijdig genoeg, om daaruit den vijand te ontmoet te trekken en met geveld geweer overhoop te werpen, nadat deze reeds belangrijk door de artillerie geteisterd was. Hij liet hem vervolgen tot nabij Bligo, doch kon hem wegens het moeilijke terrein weinig nadeel meer toebrengen.

Behalve de gevechten door DE BAST geleverd, was het in 't midden der maand Junij bijna overal geheel stil en rustig, eenige schermutselingen, strooperijen en ongeregelheden uitgezonderd, waarvan het niet eens bewezen was dat zij door de aanhangers van DIEPO-NEGORO werden te weeg gebracht.

DIELL stond intusschen met zijne magt nog altijd te Banjoemaas. Onder de inlandsche hoofden die zijne hulp ingeroepen hadden en waarop hij dus ten volle kon vertrouwen, had hij barissans geplaatst te Djētis, Kalidjering, Mandirodjo, Kotta-Waringien en Segaloe. Sedert het begin van April had hij geene noemenswaardige gevechten geleverd; er kwamen geene aan-

vragen om bescherming meer bij hem in uit de landen tusschen Banjoemaas en Djokjokarta gelegen, en hij zag de rust met de werkzaamheden van den landbouw dagelijks rondom zich toenemen.

Ook te Wonosobo waar de CEUVELAERE zich in eene benting had nedergeslagen, en te Kretek wat nog steeds het verblijf van MICHIELS was, nam alles in de omstreken den gunstigsten keer. Ook daar was sedert de laatste dagen van den westmoesson de magt en de invloed der opstandelingen merkkelijk gedaald; de Nederlandsche troepen waren er slechts in onbeduidende schermutselingen gewikkeld geworden, en hadden zich hoofdzakelijk moeten bezig houden met het te keer gaan van ongeregelheden en kleine strooperijen.

De geluks-zon van DIEPO-NEGORO scheen dus werkelijk te tanen; en inderdaad, wanneer men den toenmaligen stand van zaken vergelijkt met dien in het laatst der maand September 1825, dan zal men erkennen moeten, dat er veel gewonnen was en dat men veilig de blijde hoop mogt voeden, weldra het einde te zien van den rampzaligen strijd, die een der schoonste gewesten der aarde geheel dreigde te verwoesten. Van Banjoemaas tot aan het 50 uur hemelsbreedte verder gelegene Kertosonno, en van Samarang tot aan den mond der Opak, had men de bevelen van DIEPO-NEGORO gehoorzaamd, of zich niet dan met de grootste moeite tegen zijne overmagtige en rusteloos aanvallende drommen staande gehouden. Thans evenwel strekte de werkkring zijner krijgsmagt zich bijna niet verder uit dan op eenige palen rondom Dixo; er heerschte

verdeeldheid tusschen zijne onderaanvoerders; twee hunner, de pangerangs ADI-SOERIO en SOEMO-NEGORO, hadden reeds eenmaal hunne benden tegen elkander aangevoerd, en een derde, Prins MANGKOE-DI-NINGRAT, onderhandelde met de Nederlanders over zijne onderwerping; het geringe volk — en dit maakte geen zijner minste bezwaren uit — was geheel in zijne verwachtingen te leur gesteld en den oorlog blijkbaar moede; het haakte naar

rust, en kon niet meer dan door dwang tot het opvatten der wapenen genoopt worden.

Onder zulke gunstige omstandigheden liet de Generaal DE KOCK al zijne strijdkrachten tegen DIXO oprukken; maar eerlang zullen wij zien, hoe weinig er noodig was om aan DIEPO-NEGORO al zijnen invloed terug te bezorgen en hem gevaarlijker dan ooit te doen worden.

ARCHIEF

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

De hier volgende stukken zijn herkomstig uit het archief der stad Medemblik, en werden ons medegedeeld door den Heer P. A. LEUPE, 1ste luitenant bij het korps Mariniers. Zij verspreiden licht over personen die den Staat weleer met roem gediend hebben, of over zaken en gebeurtenissen die met het Nederlandsche krijgswezen van vroeger dagen in betrekking staan.

De Redactie.

N°. 1.

Memorie voor de Heeren Gedeputeerden ter vergaderinge van de Ed. Gr. Mo. Heeren Staten van Holland en Westlant.

Geeft onderdanichlyck te kennen ENGELBERT VAN DER MYLE, Luytenant generael en Contrarolleur van de Artillerie, dat hy in

de voorschr. qualiteyt, desen landen, onberoompt gesproocken, over de 55 Jaeren eerlyck en getrouwlyck heeft gediend, en die 16 jaeren gehoopt heeft int vergeven der compagnien, met een derselver benificeert te werden, Is drie mael tot syn leedweesen verby gegaen, 'twelck syn ruyne gecauseert heeft, ende geen midde len meer om van te leven. Bidt ouersulks ootmoedelick, dat haer Ed. Gr. Mo. gelieven voor des Suppl^{ts} lange getrouwe diensten een mael met een der vacante compangien te benificeren, opdat hy met syn swaere familie in eeren mag subsisteren.

twelck doende.

(Buiten op staat)

Memorie
INGELBERT VAN DER MYLE,
Luytenant Generael van
Artillerie 1663.

N°. 2.

*Aen de Ed. Groot Mo. Heeren Staten
van Holland en Westvrieslant.*

Geeft te kennen met behoorlycke reverentie WILLEM JOSEPH VAN GENT, dat hy suppliant nu by de achtien Jaeren als officier op UEd. Groot Mo. repartitie gediend heeft, oock geduyrende den tyt dat derselver troupes in het eylandt Funnen syn aengelant geweest, altyt de mayoors plaets sonder eenich tractement becleet heeft, ende dewyle U. Ed. Groot Mo. hebben gelieven soodanich contentement te nemen in de expeditie aldaer voorgevallen, dat Sy daerop ter eerste instantie de lieutenants der vacerende compagnien tot deselve gepromoveert hebben, voorders resolverende in het vergeven der andere vacerende ampten de officieren die aldaer geweest syn voor andere te prefereren ende avanceren, soo versoect hy supplⁱ. seer ootmoedich dat het UEd. Groot Mo., gelieve ingevolge van dien, hem nu te begunstigen met de majoorsplaets van hetvacerende Regiment des overledene Heere Grave VAN HOORN, te meer dewyle hy supplⁱ. het selve mayoors plaets aldaer soo langen tyt naer behooren bedient heeft, volgens blyck van dese geannexeerde Attestatie.

t'welck doende etc.

(Buiten op staat)
Copie Bequeste voor WIL-
LEM JOSEPH VAN GENT.

N°. 3.

Myn Heeren,

De Sergeant Major (1) vant Gouvernement

(1) Of Majoor. De volgorde der rangen was toen: Kolonel, Luitenant-Kolonel en Sergeant-Majoor of Majoor.

De Redactie.

van Wesel WILHELM COPES, versoect dat hy in favorable recommandatie mach comen om met eene compagnie begiftigt te worden

Ten insichte

1. Dat hy int jaer 1652 is geworden voor Maestricht Capⁿ. Lieuten^t. van eene compagnie Colonelle.

2. Dat hy van de jaeren 1653 tot 1657 beyde inclus is geweest Capⁿ. deser landen, ende syn compagnie becomen heeft voor Schenkeschans, die volgens met 't Regiment gelicentieert is.

3. Dat hy A^o 1643 opt nieu eene compagnie heeft geworven met groote kosten, oock volgens afgedanekt.

4. Dat hy by speciale acte alleen majoor synde t'geene hy 1656 geworden is, altoost rang gehouden heeft als Capⁿ. so wel in den hogen Krygsraeth, als in alle Militaire Employen, selfs als outste Capⁿ. hy absentie van de Heer Command^t. 't Guarnisoen van Wesel commadeert.

5. Dat hy zedert 12 ad 14 jaeren met syn majoors-tractam^t. staet gerepartieert op Holland.

6. Ende dat tot allen tyden d'ordre van Militie heeft gedictieert, en verscheyde resolutien op de groote sael gehouden syn, dat de Majoors met compagnien mochten worden versien, om met meerder luster en groteren dienst vant landt haer Ambt te bekleeden.

7. Dat syne diensten, sonder jactantie staende syn Majoors bedieninge sodanich te considerabeler syn geweest, dat hy ondeckt en voor des viants aenschlagen bevryt heeft, de steden Orsoy, Wesel, Rees, Reeserschans en Embrick als blyckt

by Missive diesaengaende aen hem by Haer Ed.-Mo. de Heeren Raeden van State geschreven. Dat hy oock op den viandt aenschlagen heeft helpen formeren als op Venlo, Gelder en Kempen. Hebbende oock helpen ruineren in die 50 Aakens, daermede de viand haere aenschlagen op de 4 voors. onse steden meenden te werck te stellen en gestadig den Rhynstroom tot naedeel der Commerciën waeren infesterende.

8. Dat alle de Gouvernemenen, en meest alle Commendementen hebben Capiteinen en Chef tot Majoors, als Maastricht, den Bosch, Breda, Bergen op Soom, Schluis, Heusden, Rhynberck, Embrick, Nimegen, de Graef, Ravestein etc. So dat billick Wesel een Gouvernement synde niet weiniger en behoort in consideratie te comen.

Sulx dat hy vertrouwt u Hoog Achtbare syne Suppl^e. langduyrige, en syne vaderlant trouwe gedaene diensten ponderende, hem uit sonderlinge liefde, die sy tot ehrlyvende officieren syn dragende, met ene compagnie sullen beneficieeren. Hy verblyft.

U. H. A.

*Ootmoedige Gehoorsame
Dienaer,*

WILH. COPES.

(Buiten op staat)

Memorial voor WILH. COPES, Major vant Garnisoen van Wesel, die tzedert 't Jaer 1632 als Cap^e. Lieutenant, tweemaal als Capitain, en nu als Major syn Vaderlandt is dienende, oock by absentie van den H^r. Colonel van JUCHEN, commendeert.

N°. 4.

*Edele Groot Moog. Heeren Staten van
Hollandt ende Westvrieslant.*

Verthoont referentelycken MARTYN van HERTSBERGEN, gereformeert Capt. treckende een pension van 800 Gl. Jaerlicks en dat alleene tot laste van Uwe Ed. Groot Moog., verthonnende mede synnen getrauen dynst den lande gedaen over de 40 Jaeren lang, so binnen als buyten den landen in verschyde qualityten. Als in den Jaere 1647 gesonden met het succurs van de 6000 man naer Brasil als Sersant Majoor, eenigen tyt daer an als Luit. Colonel, endelich als Majoor Generael tot den uyt ende toe.

Welcke voorschreve dienste Uwe Ed. Groot Moog. in het weerom komen, op het versoeck van myn en myn confrater VAN DER WAL, en dat op het advys ende bericht van de Ed. Moog. Heeren gecommiteerde Raden, hebben gelieft te disponeren ende de supliant te beneficeeren in conformityt van de aette alduis ludende.

De Staten van Hollandt ende Westvrieslant, gesien de iterative berichtinge ende advys van haer Ed. Groot Moog. gecommiteerde Raden, houden de dispositie over de vacante compagnie als noch in bedencken ende vinden niet te min goet dat de suplianten midlertyt sullen genieten een Jaerlycken tractement van acht hondert gulden, in voegen als andere gereformeerde Capiteinen sin genietende, lasten eenen yder die het aengaen mach hem daer naer te reguleeren; den 15 Desember 1657.

Hierop is in de voorlede generale vergevinge myn comfrater VAN DER WAL, van Uwe Ed. Groot Moog. gebeneficeert met

een compagie daer wy toch hyde altoos van een employ ende natuer geweest syn als oock in t verleenen van de voorschreve Resolutie.

Neme dan noch maelen mynen toevlucht by dese occasie an Uwe Ed. Groot. Moog. versoeckende myn toch niet minder te willen laten genieten als myn comfrater VAN DER WAL, en myn met een van dese tegenwoordiche vacante compagnie gelieven te beniviceren, alsoo den suppliant met alle getrouwichyt van herten wenst den lande dienst te moogen doen, en dat Uwe Ed. Groot Moog. ontlast mochten worden van het betalen van voorschreven pention.

No. 5. *Memorie etc.*

ALEXANDER ZOETE VAN VILEERS, Vendrich vān comp^e colonnelle garde van Haer Ed. Gr. Mo. Versoekt dat Haer Ed. Gr. Mo. gelieven hem suppl^t te begenadigen, met een vān vacerende comp^e, en daerinne in favorable consideratie te moogen werden genoomen, de goede en getrouwe diensten by syne voorouders aen desen staet gedaen, namentl. by JOOST ZOETE, Heere van Vileers, syn overgrootvader als Veltmaerschalck over de Geunieerde Provincien, onder het beleyt vān Grave van HOHENLOO, volgens commissie den 17 Jan^{rij} 1584 gegeven en geteeckent by Syn Ex^{tie} Prins WILHEM VAN NASSAU, die daer in syn functie vān viant gevangen en totten jaere 1588 gehouden en gerelaxeert synde, als doen de novo becoomen heeft commissie als Veltmaerschalk voorn^t. gegeven by Haer Ho. Mo. de Staten Gener^l. den 9 Aug^s. 1588; voors.; mede dat naer het overlyden van

Ho. Ged. Syn Ex^{tie} Prins WILHEM gem. JOOST ZOETE, Heere van Vileers by welgem. Haer Ho. Mo. verleent is commissie als Gouverneur vān provincie van Utrecht en Capⁿ. Genl. over het geheele chrysvolck ald^r., gedateert den 10 November 1584 en daerinne gecon^t. tot den Jaere 1589, als wanneer de voors. JOOST ZOETE, Heere van Vileers voor Geertruydenberch vān viant is geschooten, en van deselvige quetsuere gestorven. Dat oock syn suppl^t. Grootvader PHILLIPS ZOETE, Heere van Vileers, eenige Jaeren beleet heeft het Gouvernement van het Eylant van Wilmstadt, Clundert en de fortten van dien, daarvan de commissie verleent en geteeckent is den 18 May 1621; mede dat syn suppl^t. Vader Heere van Vileers & desen staet in qualiteyt als Vendrich, en mede als Capⁿ. gedient heeft den tyt van vyff en twintich Jaeren.

No. 6.

Also WILHELM DE VRY, Capityn Luytenant van de compagnie Coronel vant regiment gardes van UEd. Groot Moo., nu ettelycke jaeren oudste Luytenant vant heele regiment, UEd. Groot Moo. den tyt van 22 Jaeren in alle getrouwheyt gedient heeft, en daer in 15 Jaeren Vendrich, Luytenant en Capityn Luytenant van de compagnie Coronel voorsch. geweest synde, hem sint het beleggh van Gennip tot het expireren van den oorloch in alle volgende exploicten en belegeringen laten gebruycken en hem als een soldaet gequeten, gelyck de kenteeckenen aen syn lichaem uyt wysen, so is oock syn Vaeder als

Capityn in dienst vant landt voor de vyant gebleven, syn Grootvaeder over de 50 Jaeren als Gouverneur en Capityn het landt getrouwelyck gedient heeft, en Overgrootvaeder in de 50 Jaeren is geweest Houtvester van Hollandt en gestorven; en nademael UEd. Groot Moo. alle drie de particuliere Luytenants in den Hage voor Jaeren tot Capityn hebben gelieven te avanseren en hem suppl^e. nu so dickmael verby te gaen, so ist dat hy suppl^e. hem

als noch nederwerpt voor de voeten van UEd. Groot Moo., ootmoedelyck biddende eenmael hierop met een goedertieren en compassieus gemoet gelieve reflectie te nemen en hem suppl^e. met een van de vacante compagnien, gunstelyck te beneficieren.

Twelek doende etc.

(Buiten op staat)

Memorie wegens WILHELM DE VRY,
Capityn Luytenant van compagnie
Coronel vant regiment gardes van
haer Ed. Groot Moo. Hage.

MISLUKTE TOGT VAN DON INIGO DE BORGIA TEGEN CASANT,

IN SEPTEMBER 1621.

(Een geschiedkundig fragment, gevolgd naar de beschrijving van LAMBERTUS DE RIJCKE, 1622).

(INGEZONDEN.)

De Markies DE SPINOLA had zijn leger omtrent Wesel neêrgeslagen; Graaf HENDRIK VAN DEN BERG trekt met zijne troepen naar *Gulik*. De vijand vormt in Vlaanderen, in het land van Waes, een leger onder bevel van DON INIGO DE BORGIA, Gouverneur van het kasteel van *Antwerpen*, om een' inval in het eiland van *Casant* te doen. — Dit leger te *Eeckelo* gekomen zijnde, neemt de eene helft de rigting naar *Reygersvliet*, en de andere naar het fort *St. Cathelyne*, om alzoq in éenen nacht genoemd eiland te vermeesteren. De BORGIA moest er zijn, het mogt kosten wat het wilde, en om zijnen togt wel te verzekeren, gaat hij te water en te land, zoo aan de oost-als aan de westzijde; hij maakt groote toebereidselen, verzamelt de noodige wagens om dertien ponten en veertig booten naar *Reygersvliet*

te voeren, en DE LA FONTAINE, Gouverneur der stad *Damme* en omliggende sterkten, rukt aan met vijf of zesduizend man en ettelijke stukken geschut. — Middelerwijl voegt zich de Bisschop van *Brugge* bij BORGIA te velde en houdt ernstig aan over de rivier in *Casant* te trekken. — De Heer PHILIPS VAN HAULTAIN — Gouverneur van de stad en het kasteel van *Sluys*, Luitenant van Prins HENDRIK FREDERIK VAN NASSAU over de kwartieren van *Vlaanderen*, — van uur tot uur wetende, wat de vijand deed, waarschuwt daarvan in aller haast den *Prins van Oranje* en de *Ed. Ho. Mo. Heeren Staten-Generaal*; zendt ook zijne boden naar de Staten van *Zeeland*, als de naastgelegene, om zich van alles te voorzien, wat ter verdediging zoude noodig zijn; inmiddels voorziet hij de steden

Sluys, Aardenburg, en de sterkten daarentrent van het vereischte, en stelt tevens order dat eenige schepen uit Zeeland komen, om de rivieren te bewaren; VAN HAULTAIN trekt in persoon naar *Casant* met eenig volk uit zijne bezettingen, zendt een gedeelte naar den zeekant, regt naar *Reygersvliet* en trekt met het overschot naar *Oostburg*, om DON INIGO het hoofd te bieden.

Gedurende zes dagen regende het zoo overvloedig, dat de wagens van den vijand met al het gereedschap in het slijk bleven steken. — DON INIGO twijfelde geenszins of de troepen van de westzijde waren alreeds op de bestemde plaats over de rivier getrokken en wel overgekomen. Hij toog alzoo in den nacht van den 11—12 September 1621, met zijne magt van 5 à 6000 man uit *Eeckelo* naar *Casant*, hij meende tusschen *Isendijk* en *St. Cathelijne* door het verdrinken land, op een laag water, omtrent *Oostburg* over te trekken, en laatstgenoemd fort in het voorbijgaan te veroveren, om zijnen terugtocht te dekken. Terwijl de Heer VAN HAULTAIN met zijn kleine magt de toegangen omtrent het verdrinken land bewaakte, bespeurt deze in het midden van eenen pikdonkeren nacht, bij een plotselijk en als bij tooverslag, snel doorbrekend sterk licht — waarschijnlijk een Noorderlicht, waardoor men het fijnste schrift kon lezen — al des vijands ondernemingen, die zich nu van alle kanten ontdekt ziende, aanmerkelijk den moed laat zinken.

De Spanjaarden worden het eerst gestuit door een kleine steenen redoute of blokhuis, staande op den dijk, bezet met 10 of 12 kloeke soldaten, die zich dapper

verweeren; hun' geringen voorraad kruid en lood verschoten hebbende, begeeft hen nog geenszins den moed, en verdedigen zij zich met steenen; doch, eindelijk door de ontzettende overmagt, door een aangelegd vuur en den rook tot het uiterste gedrongen, weten zij alvorens zich over te geven, nog zeker verdrag aan te gaan, namelijk lijfsbehoud en goede behandeling. — DON INIGO, ziende dat hij reeds verscheidenen zijner lieden, ook tijd en middelen voor een zoo klein nest te vergeefs en zonder iets uit te rigten, had verloren, en daarenboven door zijne gidsen verwittigd, dat op den dijk van *Oostburg* eenige troepen op zijne komst pasten, alsook dat een groot getal schepen in het *Casenbrootsche Gat* waren vereenigd, geeft den moed verloren en keert wederom naar *Eeckelo*. Daar blijft hij eenige dagen liggen, het verdrinken land en de schorren inmiddels doende onderzoeken, alsook de geulen peilen, om te weten of het niet mogelijk ware ze met eene menigte rijssbossen te vullen, en alzoo een bekwamen weg te banen, om met zijn leger en kanon daarover andermaal in *Casant* te komen.

Zulks evenwel niet doenlijk bevindende en geheel moedeloos in het slijk zittende, roept hij, verwoed naar den Hemel ziende: «de Heere is dan *Luthersch!*» en trekt met zijne troepen naar *Reijgersvliet* (1). De Staten van Zeeland van dit alles ver-

(1) In het verhaal daarvan, in 1623, te *Middeburg*, bij HANS VAN DER HELLEN uitgegeven, leest men, bladz. 16: «ende moedeloos zynde, «begint hy te knorren en te preutelen, omdat hij «siet dat zijnen aenslag soo haest misluct is, «als voorgenomen; ende op zyne tanden knersende «teghens dien die hem de Oorloghe aandede,

wittigd zijnde, zenden dadelijk oorlogschepen en geschut om de rivier te bewaken; doen ook denzelfden nacht van Vlissingen naar Breskens twee kompagnien oversteken, en ontbieden in aller haast, meer volk uit de naastgelegen bezettingen, hetwelk zij alles naar Vlaanderen zenden.

Op dienzelfden tijd komt de Heer WILLEM VAN HAULTAIN, Admiraal van Zeeland, van eene zeereis terug, en zoo haast was hij niet aan land, of er worden dadelijk eenige schepen naar de rivier van Sluys gezonden, om het eiland van *Casant* en omgevingen te bewaken; terwijl de Admiraal kort daarop in persoon volgde.

De Prins van Oranje zendt ook den kapitein PAUL GRENU met tien kompagnien naar den Gouverneur van Sluys, om het

« beyde met water ende met soo miraculeusen licht,
« spouwt omhoogh nae den hemel, ende roept, in
« zyne tale, *Dios est Lutherano*, weynich denckende
« op zijn Pater noster, 't gene hy geduerichlyck
« droegh in zyne handen.»

eiland van *Casant* te helpen verdedigen, en om ze verder te gebruiken, waar het de nood vereischt; zoodat *Vlaanderen* in korten tijd te water en te land voorzien en bezet was. — De vijand verschanst zich bij *Reijgersvliet*, graaft eene vaart, om daardoor in het *Swin*, de rivier van *Sluys*, en door dezelve in zee te komen; en om deze vaart wel te verzekeren, maakt hij de forten van *Izabella*, *St. Cerese* en *St. Anne*, benevens eenige kleine redouten binnen 's lands, zonder iets meer op eenige plaats daaromtrent te ondernemen, en blijft daar den geheelen winter. — De onzen versterken inmiddels de stad *Sluys* en de omliggende plaatsen, en werpen twee forten met sterke tusschen-verschansingen, regt tegen over het leger van den vijand, op; waartoe uit den Raad van State gekommitteerd werden de Heeren SCHAGEN en BERCK, en uit *Zeeland* de Heeren HUYSENS en VAN DER HOOGE.

M.

AAN DE REDACTIE VAN DEN MILITAIRE SPECTATOR.

De redactie van den *Militaire Spectator* wordt verzocht, de hier volgende Nota van den Heer Kolonel VAN RAPPAARD, Kommandant van het Regiment Veld-artillerie, in het eerstvolgend nummer van dit tijdschrift te willen opnemen, voorafgegaan van dit mijn schrijven.

Genoemde regiments-kommandant schreef mij, onder dagteekening van den 12^{den} dezer, N°. 35, het navolgende:

« Door het in druk verschijnen van de aan-
« teekeningen van het Bureau der Artillerie van
« het Ministerie van Oorlog, is de beoordeeling
« van een aantal vraagpunten betrekkelijk de
« Artillerie, aan de openbare meening onder-
« worpen; en mitsdien kan een ieder zich ge-
« roepen achten, om zijne meening over dezelve
« te uiten.

« De voorschreven omstandigheid doet mij
« eerbiedig de vrijheid nemen UHEG. hierbij
« eene nota aan te bieden, waarin mijne denk-
« beelden daarover oppervlakkig zijn uitge-
« drukt; terwijl ik de eer heb UHEG. te ver-
« zoeken, om van die Nota naar goedvinden
« gebruik te maken.»

Ik heb gemeend, dat er geen betere wijze van bekendmaking bestaat, dan door de plaatsing in het zoo even genoemd Militaire tijdschrift, daar het zeer algemeen door de Artillerie-officieren gelezen wordt.

's Hage den 15 September 1850.

*De Generaal-Majoer, Kommandant
van het Personeel der Artillerie,*

FALTER

NOTA, houdende oppervlakkige aanmerkingen op de Aanteekeningen op het Beknopt Overzicht der proeven en werkdadige oefeningen, welke in het jaar 1849 bij het Personeel der Artillerie hebben plaats gehad.

Qui prouve trop ne prouve rien.

De schrijver der Aanteekeningen had zijne denkbeelden omtrent het ligt Veldmaterieel veel vroeger moeten openbaar maken, in plaats van eenige voorstellen op te vatten als even zoovele tegenwerpingen, tegen gezegd materieel in het midden gebragt, en daarop met eene soort van geraaktheid te antwoorden. Er is geen twijfel aan, of hij zou daardoor vele Artilleristen, zoo niet geheel, dan toch grootendeels in zijne meening hebben doen deelen, en daardoor tegenwerpingen hebben voorgekomen.

Men moet bij het voorstellen van een nieuw stelsel op tegenwerpingen rekenen, en erkennen dat zij uit belangstelling voor de zaak ontstaan, wil men niet dat redeneringen in twisten zullen ontaarden.

1°. Voorstel.

In hetzelfde wordt van geene vergelijkende proef tusschen zwaar en ligt materieel, of tusschen de ladingen van $\frac{1}{3}$ en $\frac{1}{4}$ kogelzwaarte gesproken; waarom hetzelfde dan in dien geest opgevat?

Dat eene vergelijkende proef groote moeijelikheden en kosten zoude veroorzaken, behoeft geen lang bewijs; ook behoort men de vergelijkende proeven voor afgedaan te houden, sedert het ligt materieel is ingevoerd, op grond van de uitkomsten die in het *calier* zijn bekend gemaakt; maar daaruit volgt niet, dat proeven, zooals die waarvan de kapitein VAN OVERSTRATEN de uitkomsten heeft overwogen, en waarvan afschriften berusten in de Bibliotheken der korpsen Artillerie, bij circulaire van den Generaal-Majoor, kommandant van het Personeel der Artillerie, van den 28 Januarij 1845, N°. 18, medegedeeld, zouden moeten worden afge-

raden, of dat ze eene afkeurende strekking hebben over het ligt materieel.

Onder de Artilleristen welke niet zeer zijn ingenomen met het ligt materieel, zijn er vele welke alleen de beweegbaarheid der zware batterijen terugwenschen, en die dus, als zij de noot N°. 50, onder bladz. 8 der Aanteekeningen verwezentlijk zagen, van meening zouden veranderen; zij kunnen thans nog met volle regt beweren: *Toen wij zwaar materieel hadden, konden wij snelle bewegingen verrigten, en nu wij ligt materieel hebben, is die snelheid beperkt tot die van een man te voet, die onbekwaam voor de bediening van het geschut wordt, als hij eenigen tijd heeft geloopen, in plaats van te gaan.* Zelfs de proeven om de ransels der bedieningsmanschap op het materieel te plaatsen, zijn gestaakt: er is geen twijfel aan, of de aanmerkingen die uit de voorschrevene bedenkingen ontstaan, zullen niet altijd welwillend zijn. Bij de voormalige ligte Veld-Artillerie werden zulke aanmerkingen niet gemaakt.

Daar paarden meer kunnen trekken dan dragen, zoo zoude men liever de bedieningsmanschap op het materieel zien zitten, dan op de vandehandsche paarden; dan verviel de noodzakelijkheid om al de kanonniers te leeren rijden, en zij verloren de eigenschap van Belegerings- en Vesting-Artillerie niet zoo geheel.

Is het bovendien wel in het belang van het wapen, om weder eene ligte Veld-Artillerie op te rigten, die door de bevolking en door de beide Kamers der Staten-Generaal al spoedig Rijdende Artillerie zal worden genoemd? Zou het gevolg van dien maatregel niet kunnen zijn: of dat die ligte Veld-Artillerie later werd gedesorgeriseerd, of dat men er een voorwendsel in vond om de Rijdende Artillerie af te schaffen? Aan eene aanleiding tot een van beiden zal het wel niet lang ontbreken.

De cijfers welke met letters verbonden op bladzijde 5, de snelheden van den 1sten en 2^{den} kogel voorstellen, verhouden zich als 3:4, met bijvoeging van eenen

nieuwen onbekenden term bij elken regel, en schijnen aan te toonen dat die snelheden, na het doorloopen van meerdere of mindere ruimte, aan elkander gelijk zullen worden:

Zou hieruit niet volgen, dat als kogel N°. 1, nog altijd meer tegenstand van de lucht ondervond, dan kogel N°. 2, zoo als de berekening stilzwijgend vooronderstelt, dat dan eindelijk de kogel N°. 2, de grootste snelheid moet verkrijgen?

Eene berekening waaruit men zoo ligt ongerijmde gevolgen kan afleiden, kan niet juist zijn, en werkelijk worden de beide snelheden die men hier vergelijkt, nimmer aan elkander gelijk, voor dat beide kogels in rust zijn, en dan zal kogel N°. 1, verder van het kanon verwijderd zijn dan kogel N°. 2.

De aanvankelijke snelheid van kogel N°. 1, zal snel afnemen, maar gekomen op eenen onbekenden afstand γ van den vuurmond, zal zijne snelheid gelijk zijn aan de aanvankelijke snelheid van den kogel N°. 2, en van dat oogenblik af, nemen de snelheden der beide kogels op dezelfde wijze af, omdat de beide kogels denzelfden tegenstand van de lucht ondervinden; intusschen is kogel N°. 1, eenen afstand γ vooruit, en er kan geen enkele afstand van de batterij zijn, waar de beide kogels dezelfde snelheid zouden hebben; zelfs zal de afstand γ zonder bijkomende omstandigheden, zoo als aanslagen op den grond enz., standvastig zijn.

Bladzijde 5. «Het is bekend» dat men met de opzetten voor zwaar geschut altijd te laag heeft gerigt; dit is niet zeer algemeen bekend; er zijn zelfs artilleristen die er nooit iets van vernomen hebben. Maar het is veel meer bekend, dat de bestreken ruimte met toenemende élevation in een sterk dalende reeks afneemt. Wanneer men uit de schootstafel, voorkomende op bladzijde 142 van het werk van den kapitein VAN OVERSTRATEN, *Handleiding tot de kennis der Artillerie voor de kadetten van alle wapenen*, de bestreken ruimte afleidt voor eene schijf, van 1,8 El hoogte, dan vindt men:

By kort kanon van 12° zwaar.

0° Kernschot = 330 + 165	= 495 pass.
27'38" = 0,015 opzet = 130 + 65	= 195 »
1° Visierschot = 60 + 30	= 90 »
1°37' = 0,02 opzet = 30 + 15	= 45 »
2° = 0,034 » = 25 + 12 ¹ / ₂	= 37 ¹ / ₂ »
3° = 0,064 » = 10 + 5	= 15 »

Bij kort kanon van 6° zwaar.

0° Kernschot = 240 + 120	= 360 pass.
32'48" = 0,015 opzet = 105 + 52 ⁵	= 157 ¹ / ₂ »
1° Vizerschot = 55 + 27 ⁵	= 82 ¹ / ₂ »
1°44' of 0,02 opzet = 25 + 12 ⁵	= 37 ¹ / ₂ »
2° of 0,028 » = 15 + 7 ¹ / ₂	= 22 ¹ / ₂ »

Bladzijde 5. «Het is verder bewezen» enz.

De afwijking van den uitvaartshoek wordt daar positief en negatief gelijk 1° gesteld; men vermeent dat die afwijking bij een stuk dat niet bijzonder uitgeschoten is, zelden meer dan 18 à 20 minuten zal bedragen. Zie de uitkomsten der reeds aangehaalde proeven van kapitein VAN OVERSTRATEN (1845).

Maar ook zonder balistische theorie kan men den uitvaartshoek benaderend leeren kennen; en dit geeft aanleiding om de bekende Circulaire van den voormaligen Kommandant der Artillerie te velde, 25 Februarij 1855, N°. 268, te raadplegen.

Als een kanon, waarvan de vizierhoek 1° bedraagt, in het vizierschot gerigt zijnde, ten gevolge van den negativen uitvaartshoek van 1°, een kernschot konde doen ontstaan, dan moet, zie tabel A der Circulaire, de kleinste bereikte eerste aanslag of 721 passen gelijk staan aan het gemiddelde kernschot of 552 passen, en op tabel D, moest de kleinste aanslag van het vizierschot op 671 passen gelijk staan met het gemiddelde kernschot of 257 passen; omgekeerd moesten de 1ste aanslagen der grootste kernschoten gemiddelde vizierschoten worden, hetwelk evenmin plaats heeft, noch in tabel A, noch in tabel D.

Wat meer is, als de uitvaartshoek + en — 50' kon bedragen, dan moest het grootste kernschot gelijk staan met het kleinste vizierschot; en zulks wordt mede door de tabellen A en D tegengesproken.

Uit de voorgaande redenering is genoeg af te leiden, hoe men de uitvaarts-

hoeken uit de tabellen A en D zoude kunnen begroeten.

De schrijver der Aanteekeningen heeft weinig eerbied voor zijne lezers, dat hij de bovengemelde gewaagde stelling in noot 16 durft verdedigen; men geloofst zelfs dat de 18 à 20' reeds een ruime aanslag voor den uitvaartshoek is.

De berekening op bladzijde 5.

$$200 + 90 = 290 \text{ passen bij zwaar}$$

$$100 + 80 = 180 \text{ " " ligt.}$$

Als de schrijver van die getallen $90 + 40 = 150$ en $80 + 55 = 115$ had afgetrokken, dan zou er overblijven bij zwaar 160 en bij ligt 64 passen voor de onbestreken ruimte.

Deze uitkomsten zouden dan niet veel beteekenis hebben, maar ten minste uit de aangenomen cijfers volgen; doch nu er ook nog eene bestreken ruimte vóór den 2^{den} aanslag van wordt getrokken, mist de berekening haar doel; immers de sprong tusschen den 1sten en 2^{den} aanslag is respectivelijk grooter dan 200 en 100 passen, en moet alzoo buiten rekening blijven.

Op de vooronderstelde getallen, waarvan de schrijver ook niet beweert dat het gegevens zijn, valt evenwel nog al wat aan te merken, dewijl de bestreken ruimte vóór den 2^{den} aanslag altijd kleiner moet zijn, dan na den 1sten aanslag, en men dus zou moeten hebben $75 < 40$ en $70 < 55$.

De getallen 80 en 0, of eigenlijk

$$80 \text{ en } - 5$$

kan men dus in het geheel niet begrijpen en nog minder aannemen.

Als de vooronderstelde getallen werkelijk gegevens waren, dan zou men daaruit geen andere uitkomst kunnen trekken, dan dat bij den 1sten aanslag op 800 passen eene bestreken ruimte is, bij zwaar kanon van 150, bij ligt kanon van 115 passen.

De snelheid van omwenteling der kogels om hunne zwaartepunten (17) groeit mede met de lading aan.

De praktijk heeft deze beschouwing niet bevestigd, bij de uitkomsten verkregen bij het werpen van geëquilibreerde en niet geëquilibreerde bommen en granaten, bij

de practische oefeningen in 1840 op de Mooksche heide gehouden door het voormalige 1ste Bataillon Veldartillerie, alwaar de invloed van het equilibreren = 0 bevonden werd; de afwijkingen door de omwenteling der kogels veroorzaakt zullen dus wel niet groot zijn, als zij werkelijk bestaan.

Hoezeer men geloofst te hebben aangetoond dat vele redeneringen van den schrijver, niet van overdrijving zijn vrij te pleiten, beweert men echter geenszins de 4 punten onder aan op bl. 5 voorkomende, te hebben wederlegd.

Wat van de kolonne-schijven gezegd wordt kan men niet betwijfelen, maar wel of de daar verkregene goede uitkomsten opwegen tegen een vizierschot op 800 passen of daaromtrent, en tegen boogschoten met een gering opzet boven het vizierschot; er zijn veel terreinen waar de rolschoten niet moeten worden toegepast; en alleen deze laatste schoten beloven bijzonder gunstige uitkomsten.

Wat de schrijver op bladzijde 6 van substituten zegt, berust op een praattie dat naauwelijks weerlegging behoeft; men geloofst dan ook dat de bijlage H geene openbaarheid vereischt had.

Ofschoon deze Nota eigenlijk alleen moest handelen over de aanteekeningen op het 1ste voorstel, zoo wordt hier nogtans in het voorbijgaan opgemerkt, dat bij de verdediging van het rigtliniaal, de schrap op de bedding, bladzijde 27, met een pennestreek wordt uitgeveegd; men hecht toch dezerzijds aan die schrap.

De verdediging van het vervoerraam wederlegt de bemerkingen niet die bij gelegenheid der practische oefeningen in vroegere jaren zijn gemaakt.

Wat den lastwagen betreft, is men met den schrijver der aanteekeningen van gevoelen, dat de steunstok daar geen doelmatig hulpmiddel zoude zijn.

's Bosch den 12 September 1850.

De Kolonel der Artillerie,
(get.) J. K. VAN RAPPAED.

Voor eensluidend afschrift,
De Generaal-Majoor, Kommandant
van het Personeel der Artillerie,
FALTER.

STUDIËN OVER DEN BARRICADEN-OORLOG.

(Vervolg van *Bladz. 80.*)B. *De overgang uit de verhoedings-stelling in de offensieve en defensieve houding.*

Als het oproer, om 't even door welke oorzaken, werkelijk uitbreekt, dan kan de gewapende macht onverwijld de offensieve, of voorloopig eene defensieve houding aannemen. De gronden, die tot het eene of andere doen besluiten, zullen vooral in de sterkte der strijdkrachten liggen, welke in dat oogenblik aan 't wettig gezag ter dienste staan, en de bevelhebber zal alzoo bereids vooraf het minimum van troepen dienen bepaald te hebben, waarmede hij zich voorstelt tot den aanval te kunnen overgaan. In beide gevallen echter zal hij de door de verhoedings-maatregelen meer of min versnipperde troepen onmiddellijk door alarm-slaan concentreeren, waarbij sterke kavallerie-patrouilles de straten in sterke draf moeten doorrennen, om het aanhouden en ontwapenen van geïsoleerde, naar de loopplaats snellende Infanteristen te voorkomen. Terwijl de troepen de hun bereids vroeger aangewezen stellingen innemen, wordt te gelijker tijd de staat van beleg, en dit wel in zijn geheel, afgekondigd, in zoo verre dit niet doeltreffender bereids vroeger geschied mogt zijn. De bevelhebber zorgt invloedrijke gijzelaars uit den burgerstand in handen te krijgen; hij laat tevens de voornoemde veiligheidsmaatregelen voor zoo veel noodig volvoeren, en wel met wijziging overeenkomstig den nieuwen stand van zaken; hij geeft de vereischte bevelen tot het spoedig oprukken der noodige versterkingen van buiten, en zorgt dat deze bevelen onder de door de omstandigheden gevorderde dekking worden overgebracht; hij doet de gemeenschaps-lijnen, in 't bijzonder de spoorwegen, militair bezetten; verzekert zich van alle middelen van vervoer,

en heft onverwijld elke beperking op, die tot nog toe aan de troepen ten aanzien van 't bezigen hunner wapenen, in geval van aanval of weërbieding, mogt zijn voorgeschreven.

C. *De defensieve stelling.*

Is het troepen-aantal voor den onverwijlden aanval niet toereikend, zoo zal men zich voor 's hands tot eene gesloten stelling ter verdediging en opmerking beperken. Hiertoe is schier elk getal van troepen genoegzaam — geoeffende troepen toch zullen wel nooit en nimmer voor te hoop geloopte oproermakers het veld behoeven te ruimen; — het komt er slechts op aan, de uitgebreidheid der stelling zóó te kiezen, dat zij met de voorhanden strijdkrachten strookt; terwijl men tevens de veldverschansingskunst dient te baat te nemen, en voor het noodig onderhoud behoorlijk te zorgen. Bij 't *afbakenen der stelling* zal men vooral moeten letten:

1.) Op de *strategisch juiste ligging*, namelijk of men gemeenschap naar buiten behoudt, en wel in de eerste plaats, of men de monden dier straten beheerscht, welke naar de plaatsen voeren, vanwaar men versterking verwacht. De beheersching der spoorwegen met hunne stations, alsmede van de telegraphen, behoort inzonderheid hiertoe.

2.) Op de *taktisch voordeelige ligging*, daar men een afgerond, zoo mogelijk door voortloopende natuurlijke afsnijdingen, als oude stadsgrachten, oude muren enz., van de overige stad afgezonderd stadsgedeelte tracht uit te zoeken, — beheerschende punten bezet houdt, — zich van zoo vele gemeenschaps-lijnen en bruggen, als slechts mogelijk is, meester maakt, enz. Welken buitengemeen gunstigen invloed hierbij steeds

eene bevestigde kern, hoe klein dan ook, op de gansche stelling zal uitoefenen, behoeven wij naauw te vermelden; wij herinneren slechts aan Praag, Milaan, Krakau, Napels enz.

3.) Is het ergens naar den aard der plaatselijke gesteldheid en in verhouding met de voorhanden strijdkrachten, vooral aan ruitery, uitvoerlijk, zoo moet men in de *afshutting* der aan zich zelve overgelaten stad naar buiten trachten te volharden; het zij door de poorten zelve bezet te houden, of wel door met sterke afdeelingen Ruitery en Rijdende Artillerie, al patrouilleerend, allen toevloed van buiten, allen invoer van levensmiddelen en munitie te beletten.

4.) Al deze maatregelen kunnen, des gevorderd, door geschikte *vluchtige versterkingen* worden ondersteund; en hierbij moet men vooral van de technische troepen een uitgebreid gebruik maken.

In zoo verre daarbij in zeer open terreinen tot werkelijke veldverschansing moet worden overgegaan, achten wij 't hier niet de plaats, daarover in eenige ontwikkeling te treden; de versterkingskunst geeft daartoe bepaalde voorschriften aan de hand. — In de eigentlijke huizenwijken zal men tot barricadeering zijne toevlucht moeten nemen, en wel slechts tot eene zoodanige, welke alle open uitgangen der straten en de vrijë ruimten tusschen de achtererven en tuinen verspert, zonder de binnengemeenschap evenzeer door afsluiting te belemmeren. In 't oogenblik van het betrekken dezer stelling zou het, om in dezen arbeid niet door opringende volkshoopen gestoord te worden, doeltreffend kunnen zijn, voorloopig vluchtige barricaden, eenige honderd passen *vóór* de bepaald te bouwen, op te werpen; men zou ze kunnen samenstellen uit voertuigen, sleden en dergelijke, die men later, opdat de vijand er geen beschutting achter vinde, óf opruimt óf in brand steekt. Daarentegen kan men voor die barricaden, welke de stelling voor langeren tijd beveiligen moeten, van al dien rompslomp

afzien, waarmee de barricaden-professors aan hunne gevaarten zoo romantisch uiterlijk geven: de geschiktste bouwstof blijft steeds *grond*, met ten hoogsten inwendig steenen; en de met graafgereedschappen goed voorziene Infanterie zal onder leiding van Pionniers al in zeer korten tijd de vereischte dekkingen kunnen tot stand brengen. Zijn er schanskorven en dergelijke voorhanden; des te beter. Eene gracht *er vóór*, — eene kleine glacisvormige ophooging op het buitenboord, om de kogels des vijands, die te vroeg aanslaan, zoo veel mogelijk onschadelijk te maken, — en in elk geval eene kleine verhakking in de gracht, als er in de nabijheid boomen staan: deze middelen zullen onder alle omstandigheden toereikend zijn, om het wederstandsvermogen dier barricaden naar eisch te verhoogden. 't Is beter geene openingen langs de huizen te laten, maar daarentegen wél ééne in 't midden; waarbij men de eene helft der borstweering eenigzins terugtrekt, en wat achter de andere laat doorschieten. — Tot den aanleg kiest men, voor zoo verre de plaatsen bereids niet door de afbakening der gekozen afsnijding bepaald zijn, zoo veel doenlijk hoog-gelegen, enge straatgedeelten. Al naardat de tegenpartij geschut heeft of niet, worden de barricaden in de straatbochten, of omgekeerd op die punten opgeworpen, die een langer recht-voortlopend straatgedeelte *vóór* zich hebben. Al naar den aard van 't omliggend terrein wordt het frontvuur voor geschut door ingesneden schietgaten, of voor scherpschutters door opeengestapelde zandzakken ingericht. — Op de flankering uit de huizen moet men 't zorgvuldigst acht geven, en dit zoo wel naar den straatkant, als naar dien der achterhuizen, tuinen en erven. Steeds moet dan ook de barricade ten minsten 2 tot 3 huizen van den hoek aflaggen. De deur- en vensteropeningen van den beganen grond dier huizen worden, wanneer men zich op den uitersten wederstand denkt te moeten voorbereiden, 't best droog toegemetseld, zoodat er slechts schietgaten overblijven; de toegangen mogen niet dan achter

de barricade worden aangebracht, en met de voorliggende huizen opent men van binnen eene behoorlijke gemeenschap, die 't gemakkelijkst over de zoldering, waar de muren 't lichtst zijn, wordt gevormd. Zoo wel de keldergaten als de vensters der verdiepingen worden tot schietgaten gebezigd, en door blindeering met meubels, matrassen, bedden, zand- en wolzakken enz. hiertoe ingericht. In de vloeren der bovenverdiepingen breekt men gaten, tot het naar beneden werpen van granaten en brandstoffen; en de trappen worden er op ingericht, dat men ze gemakkelijk onbruikbaar maken kan. Voor de gelijkmatige verdeeling van behoorlijk bluschgereedschap moet worden gezorgd, en men dient bij het tijdelijk prijsgeven van een deel der stad alle daartoe voorhanden middelen met zich te nemen.

In de Nederlandsche steden nu, welke meest alle door talrijke en ruime grachten doorsneden zijn, laat zich eene zoodanige verdedigingsstelling nog veel gereedelijker dan elders vinden; 't zal daarbij echter vooral op aankomen, niet alleen de spaarzame toegangen over bruggen behoorlijk te dekken, maar ze zelfs zóó te beheerschen, dat men er ten allen tijde over deboucheeren kan, als men tot den aanval wil overgaan.

Al dit bovenstaande vindt men ook in de leerboeken der veldverschansing opgesomd, en zelfs de oproer-ingenieurs hebben er zeer grondige vertoogen over in 't licht gegeven. Alleen om zoo veel mogelijk een geheel te leveren, en omdat wij de toepassing dezer voorschriften, helaas! zoo zelden van den kant der troepen zagen bewerkstelligen, meenden wij het onderwerp niet blootelijk te moeten aanstippen.

D. De offensieve houding tegenover het oproer.

Gelijk bij iederen strijd, is het hoofdmiddel ter zegepraal ook hier 't gebruik maken van elk overwicht, en alzoo vooral van dat aan

artillerie, die den oproerlingen in den regel ontbreekt, — van dat aan goede, ver treffende scherpschutters, — van dat aan krijgstucht, welke laatste zich inzonderheid bij den bajonet-aanval en bij het geregeld voeren van den huizenoorlog kan laten gelden. Daarentegen moet men de voordeelen, die meestal den oproerlingen eigen zijn, zoo veel mogelijk buiten toepassing brengen; van daar als eerste regel, zich nooit in ongedekte stelling in eene opene straat tegen de gedekt geplaatste schutters in de huizen te wagen. Er is geen ongeschikter aanvalsweg dan de vrije straat; beter is die over de achtererven, waar muren, schuttingen, stallen, schuren, loodsen enz. ook den aanvalleur dekking opleveren; de beste echter, en in naauw gebouwde stadswijken, waar achter de huizen geene of slechts hoogst beperkte erven zijn, de eenige te volgen weg, is de aanval binnen de huizen zelve.

Op drieërlei wijze kan men zich hierbij voorstellen de onderwerping eener oproerige stad te bewerkstelligen, al naardat men een der drie volgende middelen van aanval kiest: den *honger*, het *bombardement* of den *gewelddadigen aanval* met gecombineerde wapens.

I. De loutere insluiting der stad.

De loutere insluiting vereischt natuurlijk geringer strijdkrachten; al naar de plaatselijke gesteldheid, van $\frac{2}{3}$ tot $\frac{1}{2}$ der tot den werkelijken aanval noodige. In bijzondere gevallen, wanneer slechts enkele defilés binnen de stad voeren, kan men met een kleiner aantal toekomen, en deze omstandigheid maakt, in verband met de menschelijkheids-beginselen van een groot aantal degelijke schrijvers, dat deze de insluiting als het eenig aan te wenden middel tegen oproerige steden aanraden. Wij kunnen ons bij deze zienswijze geenszins aansluiten. Afgezien daarvan, dat het onder vele omstandigheden, als bijv. bij ligging aan zee zonder marine, geheel onuitvoerlijk blijft, en in elk

geval een groot tijdsverloop vordert, — dat er gedurende de insluiting omstandigheden van buiten op den staat van zaken kunnen inwerken, die den toegang tot de bedreigde stad openen, en dit wel óf door geweld, óf doordien een deel der insluitings-troepen op andere punten ter beteugeling van onbandigheid vereischt wordt, in welke rust de stad zich natuurlijk op nieuw van alles kan voorzien; zoo zijn het vóór alles de bedenkingen nopens den zedelijken indruk, dien zoodanig dralen zoo wel op de troepen zelve, als op den beroerings-geest te weeg brengt, die ons het voorgeslagen stelsel geheel en al verwerpelijk doen toeschijnen. — De troepen beginnen te gelooven, dat zij den muitelingen in 't open veld niet gewassen zijn, — worden daardoor in hun zelfvertrouwen geschokt, en vangen aan, zich bloot als militaire toeschouwers, doch niet als strijdvaardige kampvechters tegen elken vijand des vaderlands te gedragen. De muitelingen daarentegen houden de Regeering voor zwak, zelfs wanneer zij ten laatsten toch moeten toegeven; de weg wordt gebaad tot schier altijd in zwakheid eindigende onderhandelingen, in stede dat het oproer met klem onder den voet getreden wordt, — en het gezag der staatsmachten ziet zich daardoor voor de toekomst in 't hart getroffen. Eene snelle beslissende zegepraal is voor 't gansche land van onberekenbaar gewicht; een langzaam verloop van het oproer, of liever het smoren van zijnen eerst geweldigen stroom in 't dorre zand, draagt in 't belang van orde en wet geen andere vrucht, als het verworven bezit eener eenige stad onmiddellijk met zich voert. Bovendien, wat wordt door zoodanige handelwijze aan goed en bloed gespaard? Ziekten en staking van handelsverkeer brengen in dit geval even zoo veel gezinnen ten gronde, als kogels en branden in eenig ander. Het verlies der troepen is in alle, zelfs ook in de hardnekkigste straatgevechten tegen oproerlingen inderdaad niet noemenswaard geweest, wanneer men dit met het verlies aan manschappen in 't minst beteekenend gevecht

uit den eersten den besten oorlog der nieuwere tijden vergelijkt; wat er daarentegen van den kant der muitelingen dier wanbedrijven met verminking of dood bezuren moet, is louter winst voor de goede zaak, en zelfs de verliezen van menige stad zullen er haar geruimen tijd op bedacht doen zijn, in de toekomst krachtdadig tegen het rijpen van een oproer binnen hare muren mede te werken. Rust dan ook trouwens op de Staats-regeering niet de onvoorwaardelijke verplichting in den kortst mogelijken tijd met al de haar ter dienste staande middelen de heerschappij der wet te herstellen, en die rustige burgers, welke aan het oproer geen deel nemen, zoo spoedig doenlijk aan de onbandigheid en aan het schrikbewind eener dweepzieke partij te onttrekken, die zich vaak binnen de aan zich zelve overgelaten stad in alle gruwelen en wandaden te buiten gaat? — Om al deze redenen kunnen wij de passieve houding bij 't insluiten eener oproerige stad, met den honger als eenig middel van aanval, niet aanprijzen, en zien er dan ook geen heil in, om, als de schrijver van een opstel over den Parijsschen Junij-slag (*Wehr-Zeitung*, 1847, N°. 7) voorslaat, het der vrouwen in 't ingesloten stadsgedeelte over te laten, binnen acht dagen zelve de orde te herstellen.

II. Het bombardement.

Deze aanvals-wijze zou eerder de voorkeur verdienen, indien zij onder alle omstandigheden ware toe te passen. Dit is echter het geval niet; bereids haar rechtstreeksch doel beperkt hare bruikbaarheid. De meest onmiddellijke werking eener beschieting toch is deze, eenen diepen zedelijken indruk daardoor te weeg te brengen, dat er op eenige punten schroomlijke verwoestingen worden aangericht, wier aanschouwing elken eigenaar voor zijnen eigendom sidderen doet. Die echter niets te verliezen heeft, zal niet sidderen; zijn leven is in een kelder tamelijk veilig. Waar alzoo het oproer door de terroristische heerschappij van een over-

wichtig proletariaat ontstaan is, daár zal eene beschieting zelden tot het doel voeren; want een strijd tusschen proletariaat en burgerij, zelfs wanneer deze door zoodanige beschieting werd veroorzaakt, loopt zelden ten voordeele der laatste uit. Waar daarentegen in de slechte stemming van de burgerij zelve, of wel van 't grootste deel daarvan en van hare hoofden, het oproer wortel heeft geschoten; daár zal steeds de beschieting, is deze voor 't overige te bewerkstelligen, eene zeer goede werking hebben; vooral wanneer men onverwijld de juiste kern-punten, als het Raadhuis, of wel het patricisch woonverblijf eens oproerlustigen Heer Burgemeesters, tot doel kiest (vergel. *Krakau, Lemberg, Praag*). — Er valt evenwel nog op eenige *technische voorwaarden* te letten, zal de beschieting niet alle doel missen, namelijk:

1.) De stad moet niet eene tot verbazens toe groote *uitgestrektheid* bezitten. London, Parijs, zelfs Weenen en Berlijn, zullen bezwaarlijk alleen voor eene beschieting bukken. De werking der schoten verliest zich hier zoo zeer in de groote ruimte, dat het uitkiezen van bepaalde voorwerpen in 't hart der stad wegens den verren afstand schier ondoenlijk wordt, zoodat men op eenen beslissenden uitslag niet rekenen kan.

2.) De *bouw-wijze der stad* moet de werking der schoten eenigermate begunstigen, voornamelijk als er slechts kanon voorhanden is. In dit laatste geval toch zullen louter massieve huizen met vlakke daken weinig schade lijden; men zou alsdan met brandverwekkende projectielen moeten vuren, en hiertoe besluit men gewoonlijk niet zeer grif.

3.) De beschieting wordt zeer bemoeijelijk door de *ligging der stad* in eene vlakke, die nergens hooge opstellings-punten voor het geschut aanbiedt, en alzoo geene keuze der te treffen voorwerpen en geene beoordeeling van de werking toelaat. Omringen daarentegen beheerschede hoogten de stad, of ligt deze zelve amphitheatergewijze tegen de helling van eenen

berg, dán is een goede uitslag meer gereedelijk te verkrijgen.

4.) Het *aantal* en het *kaliber* van 't beschikbaar *geschut* is wel niet een onvoorwaardelijk richtsnoer ter beoordeeling van den vermoedelijke uitslag, maar deze is daarvan toch in zeer vele gevallen hoogst afhankelijk. 't Is waar, ook 6-ponders kunnen door gloeiende kogels allengs eenigen indruk te weeg brengen; maar in den regel zouden wij ten minsten korte 12-ponders en houwitsers van 15 duim verlangen. Met houwitsers van 20 duim, 24-ponders, mortieren van 29 duim enz. gaat het natuurlijk veel spoediger; maar zij zijn zelden bij de hand, en er verloopt meestal geruimen tijd, eer men ze heeft aangevoerd. Ten deele zou men ze ook geschikt door vuurpijlen kunnen vervangen. — In hoe groote mate zou het bestaan eener citadel de vervulling dezer laatste voorwaarden in de hand werken! Praag heeft het geleerd; Krakau deed dit tweeledig, want in 1846 verloren het de Oostenrijkers, dewijl het Slot niet verdedigd werd of worden kon, — en in 1848 bewerkten de eerste kogels, die van den middelerwijl bevestigden Slot-berg in de stad vielen, hare capitulatie. Ook te Weenen is men na de onderwerping bezig, vaste punten te vormen, die tegen overrompeling beveiligd zijn en geschut bevatten kunnen. Mogt men toch op andere plaatsen denzelfden weg inslaan! Van 't marktgeschrei der zoogenoemde openbare meening zullen de nieuwe muren toch wel niet omvallen; maar deze daarentegen veel onnutte schreeuwers den mond sluiten, zoodra de bronzen snaken hieraan den wijd opengesperden muil vertoonen.

Wat nu de *uitvoering van het bombardement* betreft, zoo heeft men hiertoe, buiten de bedienings-manschappen van 't geschut, niet meer troepen noodig, dan de defensief-stelling en eene hierop volgende bezetting der stad na de capitulatie vordert. De mikpunten, die men uitkiest, moeten met uitzondering der kerken zoodanige zijn, die het zij een algemeen belang der

burgerij, als het Raadhuis, Stads-magazijn, Entrepôt enz., — het zij de bijzondere belangen eener heerschende partij, als dier Zittings-locaal, het Burgerweer-arsenaal enz., vertegenwoordigen. Men schiet aanvankelijk het best naar de daken, als deze niet vlak zijn, in welk geval zij alleen beworpen kunnen worden. Ook het bewerpen van openbare pleinen, waar veler oogen de verderfelijke projectielen zien door de lucht gieren, werkt goed; niet minder het rechtstreeksch enfileeren van geheele straten, vooral van zoodanige, die grootendeels door gezeten burgers zijn bewoond. Kogels en granaten zijn de geschiktste projectielen; zij mogen dan uit kanon en worpgeschut of uit vuurpijl-batterijen voortkomen. Brandverwekkende projectielen als gloeiende kogels, granaten met brandsas en brand-vuurpijlen zijn wel nog krachtadiger in uitwerking, doch moeten juist daarom voor den uitersten nood gespaard worden.

Heeft de beschieting den halstarrigen geest murw gemaakt, zoo moet men, edoch met tusschenpoozen ter bezinning, er niet med uitscheiden, voordat de capitulatie zonder eenige voorwaarde op genade of ongenade volgt, en er gijzelaars zijn geleverd. De troepen moet men de stad niet laten binnenrukken, voordat het nederleggen der wapens corporaties-gewijze buiten de stad, onder waarborg der daarop gerichte geschut-mondingen bewerkstelligd zij. — Eene gedurende de beschieting tot stand gebrachte insluiting is wél wenschelijk, doch in den regel geen vereischte.

III. De geweldadige aanval.

De regels voor den werkelijken of geweldadigen aanval, zoude men meenen, dat bereids in elk leerboek der taktiek en belegerings-kunst te lezen staan, en dat het alzo tamelijk overbodig is, daarover te dezer plaatse te handelen. Intusschen vinden wij in die werken nergens 't oog geslagen op den eigenaardigen vijand, dien wij vóór ons hebben, daar deze in zijne

algemeenheid eerst tot de «verwervingen van den nieuweren tijd» behoort. Juist deze omstandigheid wijzigt echter de zaak zoo wezentlijk, dat eene uiteenzetting onzer inzichten, zelfs bij 't vasthouden aan de algemeen erkende grondstellingen, zeer wenschelijk kan schijnen. Moge 't volgende strekken ter vestiging van elks oordeel over de wijze, hoe bij den werkelijken aanval in de gegeven omstandigheden gehandeld moet worden.

Deze aanval nu zal zich soms meer bij de vormen van den oorlog te velde, dan weder meer bij die van den belegerings-krijg aansluiten; al naar mate de tegenstand, waarop men stuit, meer of minder hardnekkig is, en dit zoo wel met betrekking tot de volkomenheid in 't regelen van het oproer, als tot de uitgebreidheid der voorbereidselen, die men tot verdediging van het oproer nemen mogt. Wij zullen echter bij 't volgende in den regel het bezwaarlijkst geval als standpunt onzer beschouwingen nemen; wat er in minder moeilijke gevallen kan worden weggelaten, is onder elk gegeven gemakkelijk na te gaan.

A. *De voorbereidselen tot bestrijding van het oproer.* Bij 't overwegen van dit punt moeten wij vóór alles grondregels aannemen, waarop in 't vorige bereids meermalen werd geduid, namelijk over:

4.) *Het vereischt aantal troepen.* Dit getal kan slechts uit de ondervinding worden afgeleid; en het gewicht van den uitslag uit het politisch oogpunt, dat in den regel veel grooter is, dan bij de meeste gevechten in eenen oorlog, eischt, dat wij in de schatting vooral niet te karig zijn. De omstandigheden nu, welke op het totaal van het in een bestaand geval te bepalen aantal troepen invloed hebben, zijn de volgende:

a.) de vlakke-uitbreidheid en de omvang der te vermeesteren stad in betrekking tot het aantal harer inwoners. Hoe ruimer deze uit elkander wonen, des te meer krachten vereischt in evenredigheid niet alleen de insluiting (aan

Ruiterij), maar ook de verovering van het terrein.

b.) De bevolking met betrekking tot haar aantal, bestanddeelen, karakter en stemming. Hoe talrijker, hoe geestkrachtvoller, hoe meer tot wederstand tegen 't werkelijk geldende geneigd, hoe overwichtiger het proletariaat; des te grooter aanvals-krachten zijn er noodig, vooral aan Infanterie. — In London echter handhaaft een betrekkelijk niet noemenswaardig aantal troepen in vereeniging met de Constables of politie-agenten, en ondersteund door de als tijdelijke Constables onder eede aangestelde burgers, de rust tegen de Chartisten; in Parijs zijn 50,000 man troepen en ruim zoo veel Nationale Gardes hiertoe niet genoegzaam, — met moeite houden thans zelfs 125,000 man de Seine-stad in bedwang! Geen wonder; London is de meest conservatieve stad van gansch Groot-Britannië, en Parijs de omwentelings-lustigste van gansch Frankrijk.

c.) De plaatselijke gesteldheid. Hoe meer eene stad door de natuur beschut wordt, of wel van oude, nog voorhanden versterkings-overblijfselen voorzien is, — hoe minder zij door tuinen en achter-erven doorsneden is, — hoe nauwer, krommer en dooreen slingerender de straten zijn, — hoe massiever de bouw der huizen, — hoe meer vlakke daken, balcon en galerijen, — hoe minder eene stad aan den invloed van beheerschende punten of zelfs citadellen onderworpen is, — hoe meer zij zelve den omtrek beheerscht; — des te meer geëigend tot den tegenstand is zij, des te meer troepen heeft men noodig tot den aanval. Deze omstandigheid laat zich ook vooral gevoelen ten aanzien der behoefte aan Artillerie en Technische Troepen.

d.) De tijd, die aan het oproer ter regeling zijner strijdkrachten ter dienste stond, en de wijze, waarop er gebruik van gemaakt werd. Hoe langer de oproerlingen tijd hadden, en hoe meer zij zich beijerden, uit eene opene stad eene tijdelijk versterkte te vormen; met des te

grooter aanvals-krachten moet men het tegen hen opnemen, en dit vooral weder bepaaldelijk aan Artillerie en Technische Troepen.

e.) De actieve wederstands-middelen, welke den oproerlingen aan wapens, mogelijk zelfs aan geschut, en aan munitie ter dienste staan.

f.) De tijd, die tot vermeestering noodig schijnt; want somwijlen is er gevaar voor 't overige land in elke vertraging, en alsdan moet eene vermeerdering van aanvalskrachten de onderwerping bespoedigen.

g.) De degelijkheid zijner eigen troepen en de volledigheid van den voorraad van alle noodige krijgsbehoefden. Hoe degelijker en geoefender de troepen zijn, — hoe minder het aan geschut, technische afdeelingen, brugtreinen, graafgereedschappen enz. mangelt; des te geringer troepen-aantal heeft men over 't geheel genomen noodig.

*h.) De veiligheid der eigen operatie-basis. Hoe minder men door oproeren op het platte land door ontrouw of boosaardigheid in 't verwoerden bedreigd is, — hoe geringer bezwaar er in 't verplegen der troepen bestaat; des te minder heeft men er tot verzekering dezer speciale belangen noodig, — des te geringer kan alzoo hun gezamenlijk aantal zijn.

Uit deze op het zorgvuldigst tegen elkander op te wegen omstandigheden laat zich de slotsom afleiden; en 't vereischt troepen-aantal zal alzoo, naar gelang de eene omstandigheid de andere overheerscht, belangrijke wijzigingen kunnen ondergaan. Tot gemiddelde nemen wij in overeenstemming met de ondervinding aan, dat 10 ten honderd der bevolking aan troepen genoegzaam is. In gunstige gevallen kan deze verhouding tot 7 ten honderd worden beperkt; in ongunstige daarentegen moet zij tot 12 ten honderd worden verhoogd.

In den regel kan hierbij de Kavallerie in geringer verhouding dan in 't open veld voorkomen. Bij de Infanterie is 't verkieslijk zoo veel buksenjagers of scherpschutters mogelijk te hebben. Voor de Artillerie verlangen wij ten minsten

de verhouding te velde, én alzoo op 1000 man 3 stukken; in menig geval is dit niet toereikend, en worden er op 't dringendst zwaar kaliber en bouwitsers vereischt. Wordt men te midden eener organisatie op voet van vrede verrast, zoo loopt men, ten minsten bij de meeste legers, gevaar, dat de Artillerie niet het vereischt aantal stukken bespannen heeft. Daar het intusschen dan niet aan geschut en manschappen, alleen aan trekpaarden mangelt; zoo kan men zich aanvankelijk wellicht daarmee helpen, dat men de bespanning voor een korten tijd tot het minimum van 4 paarden herleidt, wanneer de vaardigheid van beweging in de meeste omstandigheden voor het beoogde doel toch nog groot genoeg blijft. Rijdende Artillerie wordt er natuurlijk in geringer hoeveelheid vereischt; maar aangezien deze bij menig leger op voet van vrede toch ruimer dan andere artillerie van paarden voorzien blijft, zoo kan zij gereedelijk in 't gemis van trekpaarden te gemoet komen. — Het gering aantal Technische Troepen, dat in vele legers voorhanden is, reikt in bezwaarlijke omstandigheden niet toe, en wordt ook door aanvulling van met werkgereedschap voorziene Infanteristen niet genoegzaam ondersteund. Men zal derhalve tijdig er op bedacht moeten zijn, dit gebrek te verhelpen, en hoe dit kan geschieden in een leger als 't Nederlandsche, waar drie Kompagnieën in de dienst van 't mineur-, sappeur- en pionnierwezen moeten voorzien, bleef ons steeds een raadsel: er kan onzes inziens dan ook, met het oog op den geest des tijds, bij elk leger niet te veel worden aangedrongen op de samenstelling van een *genoegzaam talrijk en behoorlijk uitgerust* mineur-, sappeur-, pionnier- en pontonnier-korps; de vorming van goede Technische Troepen toch is nog veel meer afhankelijk van tijds-ruimte en materiëel-voorraad, dan die van een gewoon Infanterist. — Eindelijk moet er ook een grooter getal Genie-Officieren, dan zich gewoonlijk bij troepen te velde bevinden, in de bedoelde gevallen aan den Opperbevelhebber worden toegewezen.

2.) Op de *proviandeering der troepen* dient men allerzorgvuldigst te letten. Bij langen duur moeten er magazijnen en bakkerijen achter de operatie-basis worden aangelegd; zijn de gemeenschaps-wegen in den rug onveilig, zoo moeten afzonderlijke detachementen, met talrijke ruitery tot invordering van 't gerequireerde, uit de aangrenzende streken het noodige bijeenzamelen. Bij den voortgang van den kamp in 't binnenste der stad, moet de verplegings-afdeeling steeds den vooruitdringenden troepen met levensmiddelen en bivakbehoefden ter zijde blijven, waarbij in den regel de uitdeelingen 's avonds ná 't staken van 't gevecht dienen te geschieden, opdat er in den nacht of tegen den morgen geschaft en gevoerd worden kan; terwijl de manschappen zich over dag, in de kortere rusten, kunnen sterken met hetgeen elk voor verscheidene dagen te gelijk aan brood, spek en drank met zich voert. Op het aanbieden van ververschingen van den kant der bewoners van de vermeersterde straten dient men uit meer dan éene reden naauwlettend acht te geven; te groot vertrouwen zou hier vaak kunnen schaden. ²⁵ Eene ambulance of mobiel veld-hospitaal mag bij het operatie-korps niet ontbreken.

3.) De *uitrusting der troepen* moet volkomen zijn, als voor het te velde wezen is bepaald; en wanneer zulks de plotselijke oproeping uit den vredes-toestand belet heeft, zoo moet men ten minsten er op aandringen, dat den manschappen zelve niets wezentlijks aan wapening, kleeding, munitie en werkgereedschappen fale. Aan de Linie-troepen en Jagers dient per Kompagnie een aantal brand-projectielen te worden uitgedeeld; terwijl aan de eerste, behalven het draagbare werkgereedschap, per Bataillon ook eenige wagens met eenen voorraad daarvan benevens ledige zandzakken moeten worden verstrekt, bijaldien men 't niet verkieslijk achten mogt, al dezen voorraad onder dekking van Pionniers te stellen, en dien eerst bij de vorming der aanvals-colonnes wagensgewijze toe te deel-

en. — De Kavallerie heeft geene bijzondere uitrusting noodig. — Voor de Artillerie wenschen wij bij de kanonnen minder kartetsen en meer kogel-ladingen, dan zij gewoonlijk te velde medevoert: voor de kartets-schoten doet men best zich tot granaat-kartetsen of shrapnells te bepalen; voor de houwiters moet men ook granaten met brandsas medenemen. Vuurpijl-batterijen zijn in de latere tijdstippen van 't gevecht daarom zoo hoogst wenschelijk, omdat in den stratenkamp het vooruitbrengen van bespannen geschut dikwerf zoo uiterst moeijelijk wordt. Een voorraad van handgranaten, pétards enz., of in plaats daarvan een genoegzaam aantal bommen van 29 duim en kruitzakken mag niet ontbreken.

De Technische Troepen moeten ten aanzien hunner vier hoofd-afdeelingen, als Pionniers, Sappeurs, Mineurs en Pontonniers, even doeltreffend uitgerust zijn, daar zij in elk dezer betrekkingen noodig kunnen zijn. Of er vóór het oord zelf een Genie-depôt aangelegd, en dit door 't reeden van mijnen-hout en sappeurs-materialen moet worden aangevuld, hangt van de omstandigheden af. Dat de Pontonniers een trein met zich voeren, spreekt van zelf; bij sommige legers echter zal men, zoodra het wezentlijk ernst wordt, 't gemis van lichte voorhoede-treinen met schragen gevoelen. De Sappeurs-wagens en de trein-voertuigen der Pionniers moeten het noodwendigste bevatten, en daarom heeft men in 't beoogd geval minder aan 't overwicht der bouw-gereedschappen tegenover het sloop- en breektuig, en is het beter voor dit laatste bij elke afdeeling nog een derde wagen te voegen, die geheel met breek-ijzers, koevoeten, hefboomen, mokers, pétards, stankkogels, zandzakken enz. beladen is. Ook eenige stellen stormladders mogen niet vergeten worden.

4.) De voorschriften voor de troepen bepalen zich voorts geheel tot de voorspiegeling, op welke wijze hun vijand gewoon is te kampen, en hoe zij zelve zich daartegen op het voordeeligst in de verschillende tijdsgewrichten van

den strijd, en wel elk overeenkomstig de hem eigen wapens, kunnen gedragen. Meer bijzonder kan men daarbij de aandacht vestigen, op het gebruik maken van elk dekkingsmiddel, — op de handelingen bij den kamp in 't binnenste der huizen, — en op het aanschouwelijk maken van het belang, dat er voor de troepen in bestaat, steeds op het eerste sein onder de wapens te zijn. Den aanvoerders diende men ernstig op het hart te drukken, zich niet nutteloos bloot te stellen, — vooral echter zich onder geenerlei omstandigheden ooit met de oproerlingen in te laten als die, waarbij eene onverwilde en onvoorwaardelijke onderwerping tot grondslag genomen wordt; zelfs hierbij moeten zij met het grootst beleid en de meest mogelijke vastberadenheid te werk gaan. Den manschappen scherpe men in, dat ieder gedurende het gevecht met de wapens in de hand tegenstrevend oproerling moet worden nedergeveld; maar dat ieder gewapend oproerling, die geen tegenstand biedt, ontwapend, gebonden en aan de daartoe bestemde manschappen ten vervoer naar eene meer achteruit gelegen plaats dient te worden overgeleverd. Eveneens moeten in huizen, waaruit geschoten of geworpen werd, zonder dat men na de bestorming de daders vinden kan, alle mannelijke weerbare personen met hun leven solidair voor de uitlevering dier onverlaten in staan. Tegen plundering en tegen den roof van geestrijke dranken zijn trouwens van den anderen kant bij de verschillende legers in de krijgs-artikelen genoegzaam scherpe straffen bepaald; maar 't kan geen kwaad, ze bij deze gelegenheid den troepen nogmaals voor oogen te houden. — Het zal ook passend zijn, dat gedeelte dezer voorschriften, 't geen daartoe geschikt is, in eene afzonderlijke proclamatie op eene of andere wijze ook binnen de bedreigde stad ter kennis te brengen.

5.) Het *operatie-plan* moet van eene hechte onwrikbare basis uitgaan, die eenerzijds door de vermoedelijk tot op dat tijdstip bezette defensief-stelling wordt bepaald. Hoe gunstig,

als eene of andere bevestiging hiertoe medewerkt! Het oprukken, van deze basis uit, moet door verschillende coacentrische aanvallen van buiten, die echter zoo veel mogelijk bij elkander dienen aan te sluiten, ondersteund worden. Alle ernstig gemeende, gecombineerde aanvallen geschieden 't best gelijktijdig, waarbij men zoo veel doenlijk gelijktijdig voorwaarts rukt, en de geconcentreerde opmerkzaamheid des vijands door schijn-aanvallen op min ernstig bedreigde punten richt. De grens van 't voortrukken moet der aanval-colonnes zoo wel met betrekking tot het uur van den dag, als tot den te doorloopen afstand worden bekend gemaakt; natuurlijk echter zullen beide gegevens zich onderling kunnen wijzigen, — 't zij dat men de taak vroeger dan bepaald was heeft volbracht, 't zij deze op het tot grens aangewezen tijdstip zulks nog niet is kunnen worden. — De kous der aan te tasten punten is zoo zeer afhankelijk van de plaatselijke gesteldheid en van de bezette stelling, dat zich daarvoor bezwaarlijk algemeene grondregels laten geven. Als stelregel moet bij de belegering gelden, dat men dáár aavalt, waar men den geringsten tegenstand aan passieve en actieve strijdkrachten te duchten heeft, — den kortsten weg tot dat punt in 't hart der stad, welks bezit vermoedelijk beslissend zijn moet, vindt, — en waar men verwacht van zijn eigen aanvals-krachten het meest vrij, uitgestrekt en overwegend gebruik te kunnen maken. Aan berichten, waarop men zich ten aanzien van den innerlijken toestand der stad oriënteeren kan, en die hierbij van werkelijken invloed kunnen zijn, zal 't meest niet ontbreken, en anders moeten zij voor zoo veel noodig door verkenningen en schijn-aanvallen worden verkregen.

b.) Dat wij ook de *insluiting*, welke den aanval steeds vooraf gaat, alsmede het *bezetten van het terrein vóór de stad* tot onder de werking harer passieve verdedigings-middelen, tot de voorbereidselen rekenen, en hierover niet uitweiden, geschiedt hoofdzakelijk, omdat hierbij niets we-

zentlijks valt op te merken, dat niet in elk leerboek over de berenning en insluiting van vestingen te lezen staat. Zoo veel mogelijk dient men deze handelingen te verbinden met afdoende en alzoo geenszins te schroomvallige verkenningen; aan de hoofdtoegangen vestigt zich de Artillerie, des noodig ingegraven of achter vluchtige batterijen, ten einde uitvallen door kartetsvuur te kunnen afslaan, en voor de inleiding van den alsnu volgenden aanval op het hart der stad gereed te zijn.

B. De werkelijke aanval.

1.) De *indeeling der troepen* zal naar algemeene taktische grondstellingen, edoch in overeenstemming met het bijzonder doel, dienen plaats te hebben. Het laatste vordert allereerst de splitsing in eene *insluitings-keten*, in voor de verschillende operatie-lijnen bestemde *aanval-colonnes* en in eene algemeene *reserve*, waarbij tevens alle uitrusting, waarvan de colonnes niet dadelijk gebruik maken, is ingedeeld. De getallen-verhouding dezer deelen zal gemiddeld op $\frac{1}{3}$, $\frac{1}{2}$ en $\frac{1}{6}$ kunnen geschat worden.

Iedere afzonderlijke aanval-colonne bestaat bij den aanvang van het gevecht weder uit voorhoede, gros en reserve; alle weder in de gewone verhouding tot elkander, en alzoo als 4 : 2 : 1, of wel naar omstandigheden als 4 : 3 : 1. Bij 't voortzetten van 't gevecht zondert zich een deel van 't gros, ter versterking der voorhoede, als *eerste linie* af, die, in verstrooide vechtwijze kampend, voorwaarts rukt, door 't overige van het gros als *tweede linie* gevolgd; deze laatste heeft hier tot taak, het werk der eerste minder overhaast te voltooijen, haar bij zeer hardnekkigen tegenstand af te lossen, of wel in 't ergste geval met haar vereenigd op te treden. — De reserve eindelijk zendt in beslissende oogenblikken de noodige versterkingen naar de brandpunten van den strijd.

De *voorhoede* wordt uit Infanterie met Jagers, Artillerie te voet, eene afdeling Technische

Troepen en eenige, schoon zeer weinig Kavallerie saamgesteld. Zij vormt zoo vele voortroepen als er aanvals-wegen tot het der colonne aangevoeren, terwijl zij-troepen de flankdekking der colonne ondersteunen en de verbindingen met de voorhoede der belendende colonne in stand houden. Ieder voortroep bestaat uit Infanterie met Jagers, Pionniers en eenige Artilleristen. De hoofdtroep, tot versterking, ondersteuning en aflossing der voortroepen bestemd, en alleen in zeldzame gevallen tot eenen gesloten aanval te bezigen, bevat Infanterie met Jagers, Artilleristen en Technische Troepen, en wordt door een Peloton, ten hoogsten door een half Eskadron Kavallerie gevolgd. Deze hoofdtroep slaat den weg in, die volgens de berichten der voortroepen het geschiktste voor den hoofd-aanval der colonne te achten is; op eenigen afstand volgt een na-troep, die alleen uit Infanterie bestaat.

Het *gros*, dat uit alle wapens bestaat, en ook de wagens met werkgeredschap en materieel, alsmede de munitie-wagens der voorhoede, met zich voert, versterkt gaandeweg de voortuitdringende voorhoede in alle richtingen, en vormt daardoor eene samenhangende eerste linie, waaraan de eigentlijke vermeerstering van het terrein in verstrooide vechtwijze is opgedragen. De hiertoe niet gebezigde afdelingen volgen als tweede linie buiten schot in gesloten colonnes de eerste door de veroverde straten, en wél met de sterkste colonne op den hoofdaanvals-weg. Van deze tweede linie worden voortdurend detachementen uitgezonden, met last de verkregen huiszoeeking, volkomen ontwapening, bezetting en innesteling te verzekeren, en de zijdelingse uitbreiding te bevorderen. In geval de eerste linie aan 't deinzen raakt, moet de tweede het voor haar opnemen, ten welken einde zij, zoodra zich de voortdurende teruggaande beweging bespeuren laat, in de door haar bezette stellingen eene nieuwe tirailleur-linie laat uitzwermen, die zich in aller ijel dekt, en den vervolgenden vijand verwelkomt. — De Artillerie van 't gros marscheert in de tweede linie, doch gaat telkens in de eerste over, zoodra zij zelve moet optreden. — De Kavallerie kan achter de tweede linie deels bij de uitbreiding van het bezet gedeelte en bij de gemeenschap met het gros der belendende colonne, tot het zuiver houden van groote pleinen en breede straten, deels ook tot escorte der door de voortroepen achteruit gezonden gevangenen gebezigd worden. — Bij gevechten van gering belang zal de splitsing in eerste en tweede linie meestal niet te pas komen, en daarvoor bloot de tirailleur-linie met hare soutiens en reserve kunnen volstaan. De Bataillons-colonnes worden daarbij 't liefs vermeden, en door Kompagnies-colonnes vervangen.

De *reserve* eindelijk rukt niet mede op, maar houdt de toegangen van het aangegrepen stads-gedeelte bezet, — belet het rijpen van ondernemingen in de zij- en rugwaarts gelegen niet onmiddellijk aangetaste oorden, — neemt de gevangenen, alsmede den vermeersterden wapenen munitie-voorraad, over — en zendt versterking naar de beslissende punten van 't gevecht.

2.) *Hoe de troepen zich in 't gevecht te gedragen hebben*, is in 't algemeen bereids bij de hun te geven voorschriften aangestipt. Met betrekking tot het *uur van den dag* moet nog worden herhaald, dat elk nacht-gevecht zoo veel mogelijk dient vermeden te worden. Men late de troepen over dag kampen en in kortstondige tusschenpoozen rusten en eten, — bij nacht slapen, — tegen den morgen pot-koken, eten en voederen, — en met het aanbreken van den dag op nieuw het gevecht openen. De gevechts-staking, die bij 't vallen van den avond plaats heeft, moet echter telken reize, gedekt worden, niet alleen door de beveiligings-voorpostenketen, maar ook door eene dergelijke defensief-stelling met aanwending van barricadeeringen, — als door ons bereids bij de beschouwingen over de verdedigings-houding in 't algemeen is aangeraden. Zoo wel hierbij, als in den verderen loop des nachts, zullen de Technische Troepen meermalen gele-

—

genheid hebben, onder behoorlijke aflossing hunnen arbeid voort te zetten.

a.) De *Infanterie* heeft zich schier alleen in verstrooide vechtwijze te bewegen. De *Tirailleurs*, vlijtig van elke dekking gebruik makende, vuren slechts na eerst goed gemikt te hebben; bij de bestorming van huizen komt hun de bajonet te pas. Waar het terrein geen dekkingen oplevert, vullen zij de door hen mede te voeren ledige zandzakken in de tuinen of hoven, en bezigen zij deze, secties-gewijze saamgestapeld, tot kunstmatige borstweeringen. De buksenjagers, die niet in de allervoerste rijen kampen, verzekeren door de zekerder dracht van hun wapen het vooruitdringen der Infanteristen, en het openbreken van huizen, het omtrekken van heggen en schuttingen enz., door de aan de spits geplaatste *Pionniers*. — Alleen in geval van doorgaand zwakken tegenstand en slechte huisverdediging van den kant der oproerlingen, mag de voorhoede in de straat zelve vooruit gaan. Alsdan marscheeren de *tirailleurs*, rechts en links van de straat, dicht langs de huizen, en geeft elk der beide gelederen naauwkeurig acht op de vensters en daken der tegen over gelegen huizen-rij, gereed om te vuren zoodra er iets verdachts voor de oogen komt. Huizen, waaruit schoten vallen, worden opengebroken, bestormd, doorzocht en ontwapend; terwijl de voorhoede naar omstandigheden of geheel halt maakt, of zeer langzaam voorwaarts dringt. — Bij eenigzins betere verdediging moet het vooruitdringen echter alleen in de huizen zelve, en wél door gemaakte openingen in de zij-muren en over de daken, alsmede langs de achter-erven geschieden. Eveneens moeten zelfs bij 't voormelde vluchtige vooruitdringen in de straat, die huizen, welke 't dichtst vóór eene verdedigde barricade liggen, niet van de straat uit, maar steeds van achteren of uit het belendend huis worden aangetast. Geschikte *patrouille*-aanvoerders vorschen de beste wegen en middelen daartoe uit, en zenden ook aan den hoofd-troep meermalen berichten nopens den weg, die 't best valt in te slaan.

De *soutiens* en *colonnes*, die zelden sterke, dan één *Kompagnie* moeten wezen, laten altijd de straat zoo veel mogelijk vrij, om de *Artillerie* niet te maskeeren; en nemen, zoo vaak zij kunnen, gedekte stellingen in dwarsstraten, sloppen, groote erven enz. De vermeerstering van nog zwak verdedigde barricaden, tuinhekken en dergelijke, geschiedt niet in gesloten aanloop, maar in dichten *tirailleur*-zwerf; zoodat de troep, na nog in de gesloten stelling een salvo te hebben losgebrand, onverwijd in stormpas voorwaarts zwermt, en zonder verder te schieten 't geheel met de bajonet beslist. Alleen in het zeldzaam geval, dat een dol-koene hoop muiltelingen, na 't verlies eener barricade, op de open straat of in eenen tuin stand houdt, zonder uit de ramen der nabijgelegen huizen nog krachtdadig beschermd te zijn, kan een gewone gemasseerde aanval in gesloten colonne doel treffen; doch alsdan zal men insgelijks spoedig van het overwicht der troepen in den bajonets-aanval dienen gebruik te maken. — Zoodra men van buiten in een huis binnendringt, moeten één of meer sectiën alle verdiepingen doorzoeken; terwijl een gros van troepen op den beganen grond of in den hof blijft staan, en andere manschappen, van de tegenoverliggende huizen uit, de geweren op de daken, galeriën enz. gericht houdt, om het ontsnappen der vluchtende muiltelingen langs die wegen te voorkomen. Zijn de doorzoekings-manschappen door binnen-gemeenschap in het belendend huis doorgedrongen, zoo zoeken die kleine *soutiens* het nieuwe erfjans eenen korteren, breederen en meer open weg over de achter-erven te bereiken.

De *aanval op eene barricade* moet niet plaats vinden, voordat dier verdedigers bereids uit de ramen der aangrenzende woningen aan 't flanken rugvuur onzer tot dáár vooruitgedrongen *tirailleurs* zijn blootgesteld. Liggen verscheiden barricaden dicht achter elkander, zoo nestelen zich de buksen-jagers of scherpshutters achter de eerst veroverde, en openen zij een levendig vuur tegen de tweede. — Komt men tot een

punt, waar het verder doordringen geruimen tijd dient gestaakt te worden, zoo moet de bezette stelling onverwijd vluchtig door vervolking der dekkingen met behulp van eigen barricadeeringen beschermd worden, totdat de verbeide versterking of anderszins het hervatten der offensieve bewegingen mogelijk maakt. — De *Infanterie der tweede linie* bezet vooral de hoekhuizen aan straten-knoopen, om elken rugaanval der muitelingen en 't verbreken der gemeenschap in reeds vermeersterde straten te verhoeden. Zij voltooit de huiszoeking en de ontwapening van het veroverd stads gedeelte, 't geen door de voortroepen te midden van hun kampen slechts vluchtig en als bijzaak kon geschieden. Zij ontbloot zich nooit, even min als de hoofdtroep der voorhoede, van alle gesloten reserve, maar vult deze zoodra de uitgezonden versterkingen en detachementen eene uitputting doen vreezen, steeds aan uit de hoofd-reserve der aanvals-colonne.

b.) De *Kavallerie* heeft bij dit alles slechts eene taak van ondergeschikt belang, en meer te rijden dan te vechten; doch kan daarbij toch van veel dienst zijn. Haar valt alle escorteering te beurt, en dit zoo wel van gevangenen en veroverd krijgsmaterieel, als van voorraads-toevoeren naar de troepen; in zoo verre namelijk de gedaante der straten den doortocht van paarden gedooft: zoo niet, dan blijft dit escorteeren aan de tweede linie voorbehouden. Voorts maakt de *Kavallerie* in de gezuiverde straten patrouilles, en dit wel zij- en rugwaarts, ten einde elken nieuwen samenloop van muitelingen daarin te verhoeden, en de verbindingen met de zij-colonnes te onderhouden. Elk eng, licht te versperren of doorsneden terreingedeelte moet zij daarbij echter zorgvuldig vermijden; terwijl zij zich tevens zoo veel mogelijk snel dient te bewegen, om geïsoleerde vijandelikheden door gebrek aan tijdsruimte te voorkomen. Lichte Ruitery zal alzoo te verkiezen zijn.

c.) De *Artillerie*, welke steeds in de eerste linie vuurt, en in de tweede en in de reserve

ter aflossing gereed staat, moet worden gebezigd, zoodra zich 1°.) grootere hoopen oproerlingen zichtbaar op open pleinen concentreeren, of zoodra deze zelfs offensief vooruit dringen, — of 2°.) passieve beletselen te vernielen zijn, 't mogen dan vijandelijk geschut, gebouwen of barricaden zijn. — In 't eerste geval moet zij de open pleinen met granaten en shrapnells bewerpen, — tegen lage barricaden, waarover men vele hoofden van oproerlingen ziet heenturen, ook kartetsen schieten, en evenzoo tegen de uitvallen. — In het tweede geval daarentegen moet worden nagegaan, welke soort van passieve mijkpunten voorhanden zijn. Moeten er alleen gebouwen in brand gestoken worden, zoo bedient men zich hiertoe van brand-granaten en gloeiende kogels: vijandelijk geschut wordt met kogels en granaten gedemonteerd. Zijn het daarentegen huismuren of zoodanige barricaden, die zichtbaar hoofdzakelijk uit steenmaterialen hecht zijn opgeworpen, dan komt het op bres-maken op aan, en dient men alzoo onafgebroken met kogels uit het grootst mogelijk kaliber te vuren; bestaat daarentegen de barricade uit grond en hout, of moeten er houten of zwakke gebouwtjes, of wel alleen sterke deuren worden ineen geschoten, dan is het granaat-schot, somwijlen met zwakke lading, te verkiezen. — Vuurpijlen kunnen in schier al deze oogmerken even goed voorzien, en hebben 't voordeel eener meer gemakkelijke aanwending.

Het zij ons hier veroorloofd, de niet algemeen bekende uitkomsten eener schiet-oefening te vermelden, welke in Pruisen met twee 7-ponds (ongeveer 15-duims) houwitser op 400 pas afstand bewerkstelligd werd tegen een 3 voet hoog, 40 pas breed doel, dat eene barricade voorstelde. De vlakke boogworp met $\frac{1}{2}$ pond lading en $\frac{1}{3}$ duim elevatie leverde de zeer gunstige uitkomst, dat van 10 worpen de helft (4 zonder, 4 met aanslag) het doel troffen. — Als men bedenkt, dat deze schietwijze de ongunstigste is, die kan voorkomen, daar zoo wel het kogel-bresschot tegen steenen muren, als de shrapnell-worp tegen de

verdedigers achter de barricade, gelijk mede het kartets-schot tegen geheel of half vernielde barricaden, grootere waarschijnlijkheid van treffen opleveren; dat ook de hoogte van het doel zeer gering genomen is: zoo kan men van de werking der Artillerie ten aanzien van het *treffen* bij voorkomende omstandigheden voldoende uitkomsten verwachten, wanneer geene oneigenaardige schietwijzen worden aangewend, bijv. door rolschoten met granaten over bestratingen ('t geen gebeurd moet zijn!). Anders is het, helaas! met het doordringings-vermogen. Heeft men geen zwaar belegerings-geschut meêgevoerd, zoo zullen er zich gevallen kunnen voordoen, waarin het zware veldkaliber te kort schiet bij 't bres maken in hechte gebouwen of in met bijzondere zorg uit hechte bouwstoffen opge-

worpen barricaden; en er blijft dan niets over, dan tot de Mineurs en hier uit den aard meer langzame werkzaamheden de toeylucht te nemen.

De aan de voortroepen toegevoegde Artilleristen, die handlangers met manden vol handgranaten, stankkogels enz achter zich dienen te hebben, dragen door het werpen dezer projectielen uit de ramen der bij de barricade gelegen huizen er toe bij, hier ontruiming te bewerken, of de oproerlingen uit geïsoleerde, hardnekkig verdedigde, gesloten ruimten te verdrijven. Een werkelijk in brand steken is echter slechts zelden geraden, daar het in den regel den verdediger meer helpt dan den aanvaller.

(*t Slot in N°. 4.*)

G. K. Hz.

EEN WOORD OVER DE 2de LUITENANTS DER INFANTERIE.

(INGEZONDEN.)

Pour écrire ces lignes, il nous a fallu quelque courage car on méprise celui qui demande de l'argent. Le courage de faire des vœux matériels, nous l'avons trouvé dans notre conscience.
J. AMBERT.

Eindelijk, eindelijk ben ik dan eene sport hooger geklommen op de rangladder der officieren! Gelijk zooveel anderen met mij, stond ik daar gedurende het zevende deel eener eeuw op dien nederigen 2^{den} luitenants-trap! Aanvankelijk vol hoop en verwachting, met het hoofd omhoog, ongeduldig den voet opligtende om op te klimmen; maar al spoedig veel daarder, hoop, hoofd en voet latende zakken; en ten laatste onbeweeglijk, in doffe onverschilligheid de volgende dagen en jaren verbeidende. Er waren zelfs tijden, tijden van bezuinigingen en reductiën, dat wij den voet, in stede van dien op te ligten, vaster op de sport moesten neêrdrücken om niet omvergehaald te worden, en vrij te blijven van de slooping waarmede het leger herhaaldelijk werd bedreigd.

Verliezen van dien aard kosten aan een leger geen bloed, maar zijn voor hetzelfde gevoeliger en ontmoedigender dan die van een verloren veldslag.

Veertien jaren 1de luitenantschap! wat al geïnoegen, wat al vreugde in dien tijd! maar vooral wat al geldgebrek! Vreugde, slechts nu en dan; geldzorgen, aanhoudend. Licht, slechts hier en daar; schaduw bijna overal.

Het licht, de vreugde op des 2^{den} luitenants levenspad, ontspruit uit eigen boezem, uit het zamenzijn van jonge mannen, in de lente des levens zich verbreedende door de banden der kameraadschap. Ja, want de kameraadschap, dat edele, sterke gevoel, ons zoo meesterlijk in *ATHOS* en *PORTOS* beschreven, dat gevoel wordt geboren en groeit het weligst in het 2de luitenants-hart, dat als het nog jong is, niet door liefde vervuld of door eerzucht of egoïsmus ontwijfd wordt.

De schaduw, de geldzorg ontstaat door zijne

karige, niet toereikende bezoldiging, zelfs bij eene geregelde en zuinige levenswijze.

Jaren van tweede luitenantenschap, omdat gij de weg en de bloeitijd zijt der kameraadschap, ik zegen u!

Jaren van tweede luitenantenschap, omdat gij het tijdperk zijt van ontberingen en geldzorgen, ik verwensch u!

Waarom zoo ernstig, zoo boos, juist op het oogenblik eener bevordering? wordt er welligt gedacht. Waarom? Omdat als wij een' vijand die ons lang onder zijne overmagt gebukt hield, eindelijk van ons af kunnen werpen en hem zien vlugten, onze verbolgenheid nog niet dadelijk ophoudt, maar wij hem met vertoornen blik en dreigende vuist blijven naooogen. Zoo komt het dat ik het woord heb opgenomen, en eenige oogenblikken met u wenschte te spreken over het u van staatswege toegekende, ontoereikende traktement van f 700.

Vreest niet dat ik in herhalingen zal vallen en voor de honderdste maal zal gaan betoogen dat de 2de luitenant der infanterie, na zich tot zijne eerste uitrusting diep in schulden te hebben moeten steken, van een jaarlijksch inkomen van f 700 niet leven kan, zoo als men verlangt dat hij leven zal, en zoo als hij volgens zijn rang in het leger en in de dagelijksche zamenleving leven moet. Te dikwijls is dit reeds met cijfers, zeer prozaisch, maar des te overtuigender bewezen; het heeft nu en dan den dichtlust en de luim van poëten opgewekt: het heeft bijnamen en spreekwoorden uitgelokt; men heeft het tot onderwerp gekozen voor ernstige geschriften en er zelfs partij van getrokken om in blij- of kluchtspel den lachlust op te wekken; in een woord, de armoede van den 2^{den} luitenant, die, zonder fortuin, van zijne bezoldiging bestaan moet, is wereldkundig.

Diezelfde armoede is echter een zeer rijk onderwerp; en wij kunnen daarover nog in eenige beschouwingen treden en eenige vragen doen, welke, zoo niet nieuw, de algemeene aandacht toch niet in zoo groote mate hebben gaande gemaakt.

Kunt gij mij bijv. zeggen hoe het komt, dat onze Generaals en Hoofdofficieren, aan wie de belangen van den soldaat zóo ter harte gaan — en met regt — dat zij zijn brood en zijne soep proeven, de kwaliteit van zijn nachtleggerstroo onderzoeken, hem telkens bij gelegenheid hunner inspectiën vertrouwelijk en op vaderlijken toon afvragen: «zijt gij tevreden?» hoe het komt dat de Generaals en Hoofdofficieren zich zoo weinig schijnen te bekommeren over het brood dat wij, 2de luitnants, eten, en zich houden als wisten zij niet dat het ons bitter smaakt? Dat vaderlijke toezigt, dat zich zeker niet het minst over de jonge subalterne officieren moest uitstrekken, waarom bepaalt het zich hoofdzakelijk daartoe, om hen bij inspectiën, van het hoofd tot de voeten op te nemen, om te zien of hunne tenue wel voegzaam en nieuw genoeg is; hen gade te slaan in hunne levenswijze, of zij zich in de fatsoenlijkste kringen vertoonen, en hen daarin voor te gaan, daartoe aan te moedigen; hen na het ontvangen eener reclame van kleeder- of schoenmaker, te ontbieden, de ongekuiteerde rekening voor te houden en op strengen toon toe te voegen: «Mijnheer, » zorg dat deze zaak afgedaan worde en zich niet » herhale, ik zou anders verplicht zijn u wegens » het maken van schulden aan het Departement » van Oorlog te signaleren?»

Waarom bestaat hunne vaderlijke zorg over ons alleen in de handhaving van het: «zoo » moet, zoo zult gij leven,» maar nooit in een naauwgezet onderzoek: «kunt gij zoo leven?» en nimmer in een moedig rapport: «zoo kunt » nen zij niet leven.»

De meeste onzer Generaals en Hoofdofficieren zijn maar zeer kort 2de luitenant geweest. De tijden waren toen geheel anders; er was oneindig meer gevaar, maar ook oneindig meer roem en bevordering. Het 2de luitenantchap duurde slechts enkele jaren of korter: het was een niet te vermijden doorgang tot hogere rangen, gedurende welke men zich dan ook de ontberingen, uit geringe bezoldiging geboren, ge-

makkelijk kon getroosten. Doch in onze dagen is het geheel anders gesteld; het 2de luitenant-schap beslaat thans de helft à een derde deel eener geheele militaire loopbaan; en dat schijnt door onze natuurlijke beschermers over het hoofd te worden gezien.

Welligt ook dragen wij zelven de schuld dier weinige zorg voor onze stoffelijke belangen. Wij hebben te veel trots, te veel eigenliefde; wij verbergen onze ontberingen met te veel behendigheid. Het jonge bloed en den jeugdigen aard niet altijd kunnende onderdrukken, vergunnen we ons van tijd tot tijd vrolijk en lustig te zijn, en den schijn aan te nemen alsof het niet op kon. In tegenwoordigheid van anderen spreken wij over onze geldzaken nooit andert dan lachende of spottende. Maar wij zorgen dat geen vreemd oog ons bespieden kan; wij sluiten ons op in onze binnenkamer, als de maandelijksche balance moet worden opgemaakt; en als wij dan, met het betalingsbriefje vóór ons, bevinden, en altoos bevinden dat er niet genoeg, dat er te kort is, dan is er geen spot op ons gelaat, geen zweem van vrolijkheid in ons gemoed te vinden. Met ons-zelven alleen gelijken wij den «*Jean qui pleure*,» in het openbaar vertoonen wij den «*Jean qui rit*» — 2de Luitenants, ik geloof dat wij onze armoede te ridderlijk dragen!

Wij hebben in de laatste jaren aan onze ranggenooten de kwartiermeesters en de officieren van gezondheid de hoogere bezoldiging van f 800 zien toekennen. Hebben deze Heeren in hunne chefs meer steun, meer voorspraak, meer bescherming gevonden dan wij in de onze? Of is het eene waarheid, gaan in ons leger, gaan in ons groote krijgsmansgezin de pen en het lancet boven den degen.

Dat onze ranggenooten der vesting-artillerie en genie datzelfde hoogere traktement reeds sedert jaren genieten, schijnt door de gewoonte een regt te zijn geworden. Evenwel, het is goed te weten en hier te doen opmerken, dat zulks niet in alle legers van Europa een regel

is, dat er zijn waar de bezoldiging gelijk staat, en zelfs waar die der infanterie hooger is.

En toch heet ook bij ons de infanterie het hoofdwapen der landmagt in het oorlogsveld, en is zij ook bij ons het nuttigste, onmisbaarste deel van het leger in tijd van vrede.

Het ligt in de roeping, het is de taak van het staande leger om, zoo noodig, in onze buitenlandsche bezittingen het Nederlandsche gebied en den Nederlandschen handel te gaan verdedigen — en dit strekt gewis niet weinig tot deszelfs aanbeveling en verdienste in het oog der natie — welnu, door den aard der oorlogvoering in de bedoelde gewesten, komt de taak bijna uitsluitend op de infanterie neêr. Wanneer in eenig gedeelte der koloniën een opstand moet gedempt worden en de krachten van het koloniale leger daartoe te kort schieten, dan is het steeds uit de infanterie hier te lande dat de versterkingen worden getrokken, hetzij in het klein bij wijze van detachementen vrijwilligers, hetzij op grootere schaal, bij wijze van georganiseerde korpsen of expeditiën. Als er in Indie bloed stroomt, zijt verzekerd dat het meest infanteriebloed is.

Nog iets: als hier oorlog ontstaat, als Nederland zelf aangevallen en door overmagt bedreigd wordt, als de burger, door de Grondwet verplicht of door vaderlandsliefde gedreven, te wapen vliegt, van waar komen dan de leermeesters en gedeeltelijk ook de bevelhebbers der burgerscharen? Uit ons, niet waar, uit de infanterie.

Maar niettegenstaande de groote diensten der infanterie in vrede en in oorlog, in het vaderland en in de koloniën, is haar loon lager gesteld dan dat van anderen, die niet zoo als zij, overal en ten allen tijde werkdadig optreden. En het is voornamelijk voor de subalterne officieren dat deze te kort doening het gevoeligst is; op u, arme 2de luitenant der infanterie, drukt zij het meest! Eerst als gij gedurende tien jaren onder verschillende omstandigheden diensten hebt bewezen, als gij na tien jaren van karige bezoldiging in de school der ont-

beeringen geleerd hebt u-zelfen te beheerschen, als gij bezadigd zijt, ondervinding en takt hebt opgedaan en u in staat gevoelt eene compagnie te beheeren en aan te voeren, eerst dan wordt gij gelijk gesteld met den jeugdigen officier der artillerie of genie, zoo even van de Militaire Akademie aangekomen, die daar staat vol wetenschap maar zonder praktijk, en dus nog tot niets te gebruiken; dan eerst komt uwe bezoldiging gelijk aan die van den nieuw aangestelden kwartiermeester, die in de eerste jaren onder de voogdijschap en het opzigt van zijn kapitein gaat werken, en niet veel meer is dan diens eerste klerk; dan eerst kent men u dezelfde belooning toe als aan den officier van gezondheid, versch van de Utrechtsche kweekschool aangekomen, aan wiens behandeling de ligtste zieke zich niet zonder schroom onderwerpt.

Maar geduld slechts! roep ik u toe. De tijd is welligt niet ver meer af, dat men de diensten der infanterie zal erkennen, en ze althans niet geringer zal achten en beloonen dan die der andere wapens. Er zijn ons beloften gedaan; wachten wij met vertrouwen de vervulling daarvan af.

Daaronder verstaan wij echter niet alleen een gunstige pensioenwet, of eene reorganisatie, waardoor de kapiteins-epaulet den luitenant iets meer nabij komt; neen, hoe gewenscht, hoe voordeelig die veranderingen ook mogen wezen, zij zouden het lot van den 2^{den} luitenant niet verbeteren. Hij zou daarbij de gewaarwordingen gevoelen van den hongerige, aan wien men uitlokkend voedsel voorhoudt, hetzelfde aan zijne gretige blikken onttrekt, voor hem wegsluit en hem zegt: «morgen zult gij genoeg te eten hebben.»

Zijn wensch is gelijkstelling met zijn ranggenoot van artillerie en genie, den kwartiermeester en officier van gezondheid. En wanneer men dat regt aan den 2^{den} luitenant der infanterie deed wedervaren, zou men waarlijk nog niet kunnen zeggen, dat de Staat hem in weelde onderhoudt.

C.

24 Augustus
1850.

geen 2de luitenant meer.

AAN DE REDACTIE VAN DEN MILITAIRES SPECTATOR.

In N°. 12 van den laatsten jaargang van uw geacht tijdschrift, las ik in eene noot tot opheldering, dat de *Espingolen* die in den slag of het ontzet van Fredericia gebruikt waren, donderbussen zijn, te zwaar voor een draagbaar wapen, die derhalve op een stel of affuit werden gelegd. In de gelegenheid geweest zijnde, bij mijne doorreize in *Kopenhagen* eenige *Espingolen* in het laboratorium te zien, zoo heb ik de eer hiervan eene beschrijving aan U toe te zenden, met verzoek, zoo u die belangrijk genoeg oordeelt, ze in uw Tijdschrift op te nemen, voornamelijk ook omdat het mij voorkwam bij de lezing van genoemde noot, dat de benaming van donderbus niet geheel op dat wapen toepasselijk is (1).

's Bosch
den 27 Augustus
1850.

U Ed. Dw. Dienaar,
DE MAN,
1ste Luit. der Artillerie.

IETS OVER DE ESPINGOLEN.

De *Espingole* bestaat uit een ijzeren buis, die het kaliber heeft van het Deensche infanterie-geweer, en het $\frac{2}{3}$ van de lengte van den loop van ons infanterie-geweer zal hebben; hierop wordt een getrokken loop geschroefd, waarvan de middellijn van de ziel iets minder is, doch die de lengte heeft van den loop van het Deensche infanterie-geweer. De projectielen welke hieruit geschoten worden, zijn looden kogels, in hun midden geheel doorboord, welke uitholling door een sas wordt volgeslagen. De lading bestaat uit buskruid van een harde korrel, om bij het aanzetten niet tot stof gestooten te worden.

Bij het gebruik wordt de eerste buis met 20 of meer kogels, naarmate het kaliber, geladen;

(1) De Redactie betuigt den luit. de Man haren dank voor deze nadere beschrijving van het bedoelde wapen.

de kogel plaatst men zoodanig op de lading, dat zijn midden in de as der buis komt; een werktuig drukt hem dan zoo vast aan, dat zich geen vuur tusschen de wanden der buis en den kogel aan de lading kan mededeelen. Op dezen eersten kogel komt dan wederom eene lading, hierop een kogel als boven gezegd is, en zoo vervolgens lading en kogel, tot dat de buis bijna vol is; de ladingen der voorste kogels zijn natuurlijk sterker dan die der achterste. Is de buis geladen, dan schroeft men aan zijn boven-einde gemelde getrokken loop vast. Het ontsteken der lading geschiedt door een eind gezwind lont, welke aan de sas van den voorsten kogel bevestigd is, waarvan het uiteinde uit den voorsten loop hangt; opvolgend deelt dan de sas van iederen kogel het vuur aan de ladingen mede, en men kan alzoo twintig en meer kogels zonder ophouden achter elkander schieten.

In de vestingen gebruikt men dit vuurwapen op een klein affuit met twee raders; op de schepen plaatst men het op een drievoot; aan het achtereinde der buis is dan een kolf aangebragt, die men bij het rigten tegen den schouder houdt. Twee, drie of vier buizen met loopen, kan men met elkander op een affuit verbinden en te gelijkertijd gebruiken; ieder affuit voert drie reserve-buizen met loopen mede.

Een groot nadeel van dit vuurwapen is, dat de buizen geladen moeten medegenomen worden, aangezien de munitie niet voor het vervoer geschikt schijnt te zijn. Zoo als men ons in 1845 verhaalde, zouden deze vuurwapens dan ook alleen gebruikt worden bij het verdedigen van bressen of bij het enteren van schepen. Twee oorlogschepen die destijds eene zeereis maakten, hadden eenige espignoles als proef medegenomen.

Meer hebben wij van dit vuurwapen niet te weten gekomen, want hoewel in het algemeen, met de meeste welwillendheid en zonder terughouding, de vragen betrekkelijk de Artillerie-aangelegenheden, door de Deensche Artillerie-officieren beantwoord werden, zoo was dit niet het geval, toen wij over de *Espingole* eenige vragen deden; wij kregen alzoo niet te weten welk buskruid men voor de lading gebruikt, hoe sterk die lading was, en meer van die zaken. Grootendeels schreven wij deze achterhoudenheid daaraan toe, dat het ons toescheen dat vele Artillerie-officieren hiermede niet waren ingenomen, en het meer als eene aardigheid beschouwden, dan wel dat men daarvan eene goede uitwerking kon verwachten.

VERSCHEIDENHEDEN.

Bij het verschijnen van dit nummer zijn er drie maanden verlopen sedert wij op eene ernstige wijze de treurige vooruitzichten van het grootste gedeelte der Nederlandsche officieren herdachten. Niets is er intusschen voorgevallen, niets verbeterd, en echter wij herhalen het *hora ruit*. Toen de maand September bijna vervuld was, telde men alleen bij de Infanterie ruim ZEVENTIG luitenants, die meer dan TWINTIG jaren in dien rang gediend hadden; wanneer zal de laatste hunner kapitein zijn, indien er geene doortastende maatregelen genomen worden? Bij datzelfde wapen zijn, terwijl wij deze regelen schrijven, ZES EN ZEVENTIG 2de luitenants, die reeds meer dan TIEN jaren den officiers-rang bekleeden; de Kavallerie telt ZES, en de Artillerie telt, eer het jaar ten einde gespoed is, bijna VEERTIG luitenants, die meer dan twintig jaren

officier zijn; de Kavallerie en Artillerie hebben ieder circa VEERTIG en de Genie vier 2de luitenants, waarvan het meer dan tien jaren geleden is, dat zij tot dien rang werden benoemd; bij de Kavallerie zijn onder dit getal eenige weinigen, die reeds vóór ZEVENTIEN jaren hunne aanstelling ontvingen. Bij de vier wapens gezamenlijk tellen wij in deze oogenblikken HONDERD EN TWINTIG 1ste luitenants, die langer dan twintig — en HONDERD EN ZESTIG 2de luitenants, die langer dan tien jaren de epauletten dragen of weldra dragen zullen. Welke vooruitzichten voor de personen! Maar ook welke vooruitzichten voor den Staat; want waar zal men met der tijd Hoofdofficieren zoeken, wanneer in dat alles geene verandering gebragt, ja wanneer het voor de toekomst niet onmogelijk gemaakt wordt.

B I J L A G E III.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR,

TWEEDE SERIE — DERDE DEEL, N°. 3.

(Maand September 1850.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN.

Bij den staf van het wapen der art. en bestemd om als komm. der art. te Naarden dienst te doen: de kap. der 2de kl. J. N. Calten, van het wap. der art., tot dusverre werkzaam bij het Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik.

Verplaatsingen.

Bij het 5de reg. inf.: de 1ste luit. W. de Jongh, van het 3de reg. inf. De 1ste luit. magazijnm. der art. van de 2de kl. J. F. van Heutz, van de Wierickerschans naar Coevorden. De 2de luit. magazijnm. der art. van de 3de kl. A. Kraak, van Coevorden naar de Wierickerschans. Bij het 3de reg. inf.: de 2de luit. F. C. A. Stoecker, van het 8ste reg. inf. De

eerstaanwezende officⁿ. van gez. der 2de kl.: B. Botsen, van de Willemstad naar Breda; F. S. Hermus, van het fort Bath naar Bergen-op-Zoom. De officⁿ. van gez. der 2de kl. P. F. Meuleman, van Breda naar de Willemstad; C. A. A. Kieckens, van Bergen-op-Zoom naar het fort Bath. De officⁿ. van gez. der 3de kl.: W. Krol, van Deventer naar Leyden; B. C. L. A. de Ruiter, van Leyden naar Deventer.

Eervol uit de dienst ontslagen.

De 2de luit. H. H. C. B^{on} van Oldeneel, van het 3de reg. vest.-art. De 1ste luit. der art., thans op non-act. buiten bezwaar der schatkist, D. C. C. B^{on} van Boetzelaar.

Gepensionneerd.

De voormalige 1sten luit. H. N. Ubaghs, van het Luxemburgsch Bonds-Contingent.

Overleden.

De 1ste luit. G. M. H. Vermin, van het 5de regiment infanterie.

VERBETERINGEN IN N°. 2.

Bladz. 82,	1ste kol.,	reg. 20 v. b.	staat:	slecht kruis; moet zijn slecht bereiden.
» 83,	»	» 8	»	» behalven drie; moet zijn. behalven deze.
» 85,	»	» 13	»	» door gieten; moet zijn: door gieters.

GESCHIEDENIS

VAN

HET PERSONEEL DER ARTILLERIE.

(*Vervolg van N°. 2.*)

a.) DE NEDERLANDEN.

Vervolg.

Militaire Scholen.

Voor dat hier te lande nog eenige inrigting tot opleiding van jonge lieden voor de wetenschappelijke wapens bestond, was het wetenschappelijk onderwijs voor die toekomstige officieren aan de hooge scholen verbonden. Zoo was bijv. LUDOLF VAN KEULEN tot het jaar 1610 hoogleeraar in de vestingbouwkunde te Leiden; zoo mogt later BERNARD FULLENIUS, als hoogleeraar in de wiskunde en den vestingbouw te Franeker, onder zijne leerlingen tellen zijn' neef, den grooten COEHOORN, benevens den ontijdig aan het vaderland ontrokken held JAN WILLEM FRISO, Prins van Oranje; zoo werd in 1748 reeds sedert 27 jaren te Leiden de meet- en krijgshouwkunde onderwezen door den leermeester CONRADUS ZUMBAG DE KOESFELT, lid van de Koninklijke Societeit der wetenschappen te Berlijn, doctor in de medicijnen en stads geneesheer. De officieren werden of bij de korpsen zelve gevormd, of ont-

vingen in scholen van bijzondere ondernemers hunne eerste opleiding tot den krijgstand. Eene te 's Hertogenbosch en later te Grave bestaan hebbende militaire school, onder het bestuur van den luit.-kolonel DE CHASTILLON, behoorde tot de eerste inrigtingen van dien aard. Voor het wapen der genie werd een examen vastgesteld, waaraan moest voldaan worden om tot den toenmaligen rang van extra-ordinaris ingenieur te worden bevorderd; later werd dit voorbeeld ook voor het wapen der artillerie gevolgd.

Een der eerste voorstellen tot de oprigting van krijgs-, voornamelijk artilleriescholen hier te lande, dagteekent van het jaar 1755; het werd gedaan door den kolonel (later brigadier en eindelijk luit.-generaal) VAN GLABBEEK, die van 1755 tot 1752 chef der Nederlandsche artillerie was, doch zijn voorstel werd met geen gunstigen uitslag bekroond. Later, in 1789, werd op voorstel van den toenmaligen chef der artillerie PARAVICINI DI CAPELLI, den 9^{den} November, door de Heeren Raden van Staten tot het oprigten van drie artilleriescholen besloten, en wel te Zutphen, te Breda en te 's Gra-

venhage, tot directeurs waarvan benoemd werden de heeren VOET, HUGUENIN (1) en DIATZ DE VIVANO (2).

De bijzondere school van CHASTILLON hield nu op te bestaan.

Ten gevolge van de nieuwe organisatie van het geheele leger in 1795, kwam er ook in deze scholen eenige verandering. De vier garnizoens-plaatsen van de staven der bataillons artillerie, te weten Breda, Zutphen, Delft en Groningen, zouden nu ieder eene school bekomen; doch in plaats van te Delft te komen, werd de reeds te 's Hage bestaande school aldaar behouden. Deze scholen waren hoofdzakelijk voor de artillerie ingerigt, schoon ook kadets van de infanterie en kavallerie, ja zelfs particulieren er toegang konden verkrijgen. Bij Besluit van 25 September 1800, werd echter aan de school te Zutphen eene genieschool toegevoegd, welke beide inrigtingen onder het bestuur van den toenmaligen luit.-kolonel JOHAN HENDRIK VOET bleven.

Ten gevolge van een in het begin van het jaar 1804, door den Secretaris van Staat voor de zaken van oorlog gedaan voorstel, werden bij Besluit van 12 Julij 1805, de vier artilleriescholen opgeheven en eene *Algemeene theoretische en praktische school* voor artillerie, genie, mineurs, pontonniers en waterstaat, te Amersfoort opgerigt, en tot directeur dezer school benoemd den toenmaligen luit.-kolonel VOET. Het onderwijs werd geheel kosteloos ge-

ven, en behalve de kweekelingen (wier getal op ten hoogste 60 bepaald was) werden ook toegelaten alle jonge officieren van de artillerie, genie en mineurs, die hunne studiën wenschten voort te zetten, ook sommige bombardiers, korporaals en kanonniers, die een goeden aanleg voor de wiskundige wetenschappen hadden. Hetzelfde besluit bepaalde ook de oprigting van twee praktische bataillons-scholen voor de artillerie, ten einde uit de veelbelovende kanonniers der bataillons, welke zich niet te Amersfoort bij de Algemeene school bevonden, bekwame onderofficieren te vormen, doch de spoedige verandering van regeringsvorm was oorzaak dat die scholen niet eens tot stand kwamen.

Het militair onderwijs maakte intusschen een der eerste bemoeijingen van het nieuwe hoofd van den Staat, Koning LODEWIK NAPOLEON uit. Bij een Besluit van den 17^{den} September 1806, werd in 1807 te Hondsholredijk, nabij 's Gravenhage, eene *Koninklijke Militaire Kadettenschool* voor infanterie en kavallerie opgerigt, onder het bevel en de leiding van den kolonel O. H. VAN SANDICK. De kadets bij de onderscheidene korpsen werden nu afgeschaft, met uitzondering van die bij het leger te velde, en de élèves op de school te Amersfoort. Om op de Koninklijke Militaire school toegelaten te kunnen worden, moesten de kadetten den ouderdom van 14 tot 18 jaren bereikt hebben. Een vijfde gedeelte werd op 's lands kosten onderhouden; de overigen betaalden jaarlijks *f* 600, ongerekend de benoedigde goederen of het zoogenaamde *trousseau*. Het maximum der kadetten was bepaald op 200, of 4 kom-

(1) Den 18^{den} November 1787, benoemd tot kapitein-luitenant.

(2) Sedert 26 November 1788 kapitein-luitenant titulair.

pagniën van 50 man. Het onderwijs was in twee klassen verdeeld, en de geheele cursus, zoowel der wetenschappen als der exercitiën, werd in twee jaren afgehandeld. De élèves den ouderdom van 18 jaren bereikt hebbende, gingen in de korpsen als luitenants over. Die op twintigjarigen leeftijd onbekwaam voor de betrekking van officier bevonden werd, werd huiswaarts gezonden, of, op 's Konings kosten geplaatst zijnde, als onderofficier of soldaat geplaatst. De kadetten waren in het kasteel gehuisvest.

De *Theoretische en Praktische school te Amersfoort*, tot de opleiding der officieren van de meer wetenschappelijke wapens bestemd, bleef intusschen tot in het jaar 1809 bestaan, toen de Koning, bij Besluit van 18 October, goedvond de beide gestichten onder de benaming van *Koninklijke Militaire school*, te 's Gravenhage te vereenigen. Aan het hoofd dezer vereenigde school werd de kolonel Voer geplaatst, die weinige weken na zijne benoeming tot kommandant en chef der inrigting, tot den rang van generaal-majoor werd bevorderd.

Het getal élèves dezer school was op 100 bepaald, verdeeld over drie wapens of zoogenoemde klassen; de eerste bestond uit élèves voor den waterstaat, de tweede uit die voor het korps artillerie en genie; de derde uit élèves voor de onderscheidene korpsen der landmagt. De élèves der beide eerste klasse rekenden hunne dienstjaren van den dag dat zij in hunne klassen waren opgenomen; die der derde, van het laatste jaar huns verblijfs op de school. Een vierde der élèves kon op 's Rijks kos-

ten onderhouden worden; de overigen moesten een jaargeld van f 450 betalen; ongerekend het zoogenoemde trousseau van f 150. De kweekelingen waren in het schoolgebouw gehuisvest. De ouderdom op welken een élève tot de derde klasse werd toegelaten, was ten minste 14 jaar; voor de overige élèves op uiterlijk 14 jaar. De geheele leercursus der eerste klasse liep over zes jaren, die der tweede klasse duurde vier jaren, en die der derde klasse twee jaren. Er bestond een raad van onderwijs, uit den gouverneur, den kommandant-en-chef, drie officieren en al de professoren zamengesteld, dienende deze raad echter slechts tot voorlichting; de besluiten werden door den gouverneur, of bij zijne afwezendheid door den kommandant genomen. — Niet lang heeft deze school bestaan en heeft dus ook weinig resultaten kunnen leveren. Immers reeds in het volgende jaar, bij de inlijving van ons vaderland in het groote Fransche keizerrijk, werd de school ontbonden, en de kadetten ten deele bij de militaire scholen in Frankrijk overgeplaatst, ten deele bij het leger ingedeeld.

Na de herleving van Neêrlands volksbestaan op het laatst van 1813, werd ook spoedig de noodzakelijkheid gevoeld eener inrigting bestemd tot aankweeking van toekomstige verdedigers des vaderlands. Bij een Besluit van den Souvereinen Vorst, van den 24sten Februarij 1814, werd de oprigting bepaald eener Militaire School te Delft, onder de benaming van *Artillerie- en Genieschool*. Deze school was tot de opleiding voor al de wapens van het leger bestemd. Het aanvankelijk bepaalde getal

leerlingen bedroeg 100, namelijk 60 voor de artillerie, genie, pontonniers, mineurs en sappeurs, en 40 voor de kavallerie en infanterie. De ouderdom ter toelating was van 14—20 jaren. Voor elken kadet moest een jaargeld van f 60,— betaald worden, daarentegen genoten zij de soldij van kanonnier, soldaat of ruiter. De kadets woonden buiten het schoolgebouw en moesten zelve in hunne behoeften voorzien. De volledige militaire cursus voor de kadets der artillerie en genie, gelijk voor die van den waterstaat duurde vier jaren. De generaal Voet verkreeg weder de betrekking van kommandant en directeur der studiën, nadat hij tijdens het Fransche keizerrijk eenigen tijd kommandant eener artillerie-school te Douai geweest was.

Spoedig, bij een Besluit van den 26sten Januarij 1815, kreeg deze school reeds eenige uitbreiding, door het toevoegen eener rijkschool en de vermeerdering van eenige burgerlijke en militaire onderwijzers. — Bij een later besluit van den 10^{den} November 1815, werd het getal kadets op 160 gebragt, en behalve deze nog 16 pages van den Koning tot het ontvangen hunner militaire opvoeding aan de school geplaatst. De school tot nu toe alleen ten dienste der landmagt werkzaam, werd het nu ook ten behoeve der zeemagt van den Staat. Onder het vermeerderd aantal leerlingen waren ook eenige kadets voor de marine, den scheepsbouw en het korps mariniers. Deze uitbreiding van het onderwijs had eene nieuwe vermeerdering van onderwijzers ten gevolge; ook werd, bij 's Konings Besluit van 9 Maart 1816, een nieuw personeel vastgesteld, zooals dat, met eenige

uitzondering, ten einde toe bestaan heeft. De cursus voor de kadets van de zeedienst duurde drie jaren; aan degenen echter die een uitmuntenden aanleg hadden, werd een jaar langer verblijf vergund, om zich in de hoogere gedeelten van hunnen werkring te bekwamen, na welken tijd zij als adelborsten der eerste klasse de school verlieten. De cursus voor de kadetten van den scheepsbouw of voor het korps mineurs duurde vier jaren.

Tot nog toe werden de aspiranten, zonder voorafgaand onderzoek naar hunne verkregene kundigheden, tot de school toegelaten; maar bij 's Konings Besluit van 15 Junij 1817 werd bepaald dat de aspiranten bij een behoorlijk examen blijken moesten geven van de noodzakelijke kundigheden te bezitten, om het onderwijs op de school met vrucht te kunnen genieten, en bij Besluit van 25 Augustus 1817: dat de kadets van den waterstaat gedurende de vacantie naar de belangrijkste onder handen zijnde werken van den waterstaat zouden worden gezonden, ten einde zich in het praktisch gedeelte van dit vak te oefenen; terwijl bij Besluit van 26 Mei 1820, ook praktische oefeningen werden bepaald voor de kadetten der andere vakken van de eerste en tweede klasse, tot welk einde de vlakte bij Waalsdorp werd ingerigt.

Terwijl deze school, overeenkomstig hare instelling, nuttig werkzaam was, werden achtereenvolgens commissiën benoemd tot het ontwerpen van geregelde studieplannen en het voordragen van bepalingen tot meer volmaking van het militaire onderwijs, waarbij men zich de vereeniging voorstelde van de tot hiertoe bij onder-

scheiden korpsen verdeelde kadetten en eene uitbreiding van het onderwijs, voornamelijk voor de élèves der infanterie en kavallerie, ter bereiking van welk doel de kadetten in één gebouw zouden gehuisvest wezen. Ten gevolge der voorstellen van gemelde commissiën, behaagde het den Koning, bij Besluit van 29 Mei 1826, de Militaire school te Delft in 1828 op te heffen, en de stichting eener *Koninklijke Militaire Akademie* voor de kadetten van alle wapenen der landmagt hier te lande en in de Oost-Indiën te bepalen, en deze inrigting te Breda te vestigen. Bij Besluit van den 27sten November 1827, werd het Reglement voor deze Koninklijke Militaire Akademie vastgesteld. Den 24sten November 1828 had de plegtige inwijding plaats.

De sedert 24 November 1816 tot luit.-generaal bevorderde kommandant der school te Delft J. H. VoET (1), verlangde, uithoofde zijner hooge jaren, het bestuur over de nieuwe Akademie niet op zich te nemen, en werd de luit.-generaal C. A. GUNKEL tot gouverneur benoemd.

Wat de kadets voor de marine, het korps mariniers en die voor den scheepsbouw betreft, welke tot de inrigting te Delft hadden behoord, deze werden vereenigd in een nieuw opgericht Koninklijk Instituut voor de Marine te Medemblik, voor welk Instituut, bij Besluit van 6 September 1828, een Reglement vastgesteld werd. Tot militairen kommandant van dit Instituut werd benoemd de kapitein-luit. ter zee W. KREEKEL. Ten gevolge van diens overlijden, den

10^{den} November 1854, werd tot die betrekking aangesteld de kapitein ter zee J. C. RUK, en deze na zijne benoeming tot schout-bij-nacht en Gouverneur-Generaal der Nederlandsche West-Indische Bezittingen (27 November 1858), vervangen door den kapitein ter zee, later schout-bij-nacht J. C. KOORMAN. Deze bekleedde de betrekking van kommandant van het Instituut tot den 31sten April 1847, toen hij opgevolgd werd door den schout-bij-nacht H. F. TENBERGEN, welke aan het hoofd der inrigting bleef tot den 15^{den} Julij 1849; alstoen werd tot waarnemend kommandant benoemd de kapitein ter zee P. G. CROMBET, welke die betrekking vervulde tot op de vereeniging van het Instituut met de Koninklijke Militaire Akademie, in September jl.

Bij bovengemeld Reglement der nieuwe Koninklijke Militaire Akademie werd het getal kadetten op 508 bepaald, toegelaten wordende van 14—18 jaren, en wel voor de volgende wapens:

186 voor de infanterie,

52 voor de artillerie,

16 voor de genie, mineurs en sappeurs,

40 voor de kavallerie, en

4 voor den waterstaat,

voorts 10 plaatsen, over welke als surnumerair zou kunnen beschikt worden. De te betalen bijdragen voor de kadetten der infanterie werd gesteld op *f* 450, die voor de overige wapens en van den waterstaat op *f* 600; echter werden er geheele of gedeeltelijke vrijstellingen gegeven. De leercursus was bepaald op 4 jaren.

Het kader der Akademie bestond uit
a) 1 gouverneur, 1 kommandant, 1 kapi-

(1) Den 31sten Mei 1832 in den ouderdom van 74 jaren overleden.

tein der infanterie, 1 id. der artillerie, 1 id. der genie, 1 ritmeester, 1 officier van den generalen staf, 3 luitenants der infanterie, 2 luitenants der artillerie, 1 luitenant der genie, 1 luitenant der kavallerie, 1 adjudant van den gouverneur, 1 luit.-adjudant van den kommandant, 2 officieren van gezondheid, 1 paardenarts 1ste kl., 1 apothekar; 1 kapit.-kwartiermeester, 1 administrateur van kleeding en wapening, 1 adjudant-onderofficier, 21 onder-officieren, 7 muzikanten, 1 geweermaker, 1 korporaal-tamboer en 4 tamboers, 1 schrijver, 53 oppassers, 1 timmerman, 1 hofmeester, 1 koksmaat, 2 concierges, 1 portier, 12 koks- en bijkoks; b) 2 hoogleeraars en 1 lector in de wis- en natuurkunde, 4 leeraars in de wiskunde, 1 ingenieur van den waterstaat, 1 hoogleeraar en 5 leeraars in de Nederlandsche taal- en letterkunde, 2 leeraars in de fransche taal- en letterkunde, 1 leeraar in de hoogduitsche en 1 in de engelsche taal, 1 architect, 5 leeraars in het handteekenen, 1 pikeur, 1 adsistent-bibliothekaris, 1 modelmaker, 1 Directeur der gymnastische oefeningen, 2 schermmeesters, 3 dansmeesters, 2 onderwijzers in het zwemmen; c) 2 geestelijken, één van de protestantsche en één van de katholieke godsdienst.

Het getal der toegelaten kadets was echter veel minder dan bij het Reglement hierboven vermeld: het was bij den aanvang der lessen in November 1828:

50	kadets der infanterie,
69	„ „ artillerie,
18	„ „ genie,
26	„ „ kavallerie,
8	„ van den waterstaat.

Totaal 171

Den 31sten December 1829 was het getal:

65	kadets der infanterie,
70	„ „ artillerie,
24	„ „ genie,
55	„ „ kavallerie,
6	„ van den waterstaat.

Totaal 198

Bij den aanvang van het derde Akademiejaar zou het getal kadetten in 't geheel 205 (145 en 60 nieuwe) bedragen hebben, maar geen dezer jongelingen mogt het gebeuren zijne studiën aan de Akademie te voltooien. Ten gevolge namelijk van den staat van oorlog, veroorzaakt door den opstand en den afval der Belgische Provinciën, werden, bij Besluit van 8 October 1850, de gebouwen der Koninklijke Militaire Akademie beschikbaar gesteld voor de bezetting der vesting Breda, de lessen aan de Akademie geschorst, en gelast de aangestelde aspiranten en kadetten aan te schrijven tot nader order niet op te komen. Zij die voor de actieve dienst geschikt waren, werden bij onderscheiden korpsen van het leger gedetacheerd en achtereenvolgend tot officier bevorderd; sommigen hunner hadden reeds gelegenheid zich in den Tiendaagschen Veldtogt loffelijk te onderscheiden.

De luitenant-generaal gouverneur GUNDEL, aanvankelijk tot opperbevelhebber der in staat van oorlog verklaarde vesting Breda benoemd, zijn eervol ontslag gevraagd hebbende, werd in het opperbeheer der Akademie vervangen door den majoor (sedert 1852 luit.-kolonel) STEENBERGHE, die het behouden heeft tot de hervatting der studiën in 1856. Het onderwijzend personeel der Akademie werd in verschillende betrekkingen bij het leger geplaatst, of deels

bij onderscheidene er toe behoorende diensten gebruikt.

Aangezien de voortdurende staat van oorlog de hervatting der lessen aan de Militaire Akademie te Breda verhinderde, werd bij Koninklijk Besluit van 14 Februarij 1852 bepaald, dat de kadets der genie van de Militaire Akademie zich naar Medemblik zouden begeven, ten einde bij het aldaar bestaande Instituut voor de Marine hunne studiën voort te zetten, en zulks onder de leiding van den kapitein-ingenieur J. P. DELPRAT, als Directeur voor de studiën, terwijl nog een 1ste luitenant der genie en twee leeraars in de Wiskunde van de Militaire Akademie, naar Medemblik werden gedetacheerd, waar zij benevens de gezegde kadets tot het najaar 1856 bleven.

Het getal der aldus naar Medemblik gedetacheerde en later er geplaatste kadets der genie, waarbij ook die voor het wapen der mineurs en sappeurs en van den waterstaat kwamen, was:

Op 1 Maart 1852	11 kadets.
15 Nov. 1852	15 "
15 Nov. 1853	20 "
15 Nov. 1854	24 "
15 Oct. 1855	24 "

In de jaren 1853 en 1856 betrokken de kadets der genie, gedurende een tijdvak van zes weken, een kamp nabij het dorp Sprang in de provincie Noord-Brabant, tot het houden van praktische oefeningen, terwijl die van den waterstaat eenige openbare werken gingen bezigtigen.

Intusschen behaagde het den Koning, bij Besluit van 10 Junij 1856, de hervatting der Akademielessen te Breda, tegen 1 November daaraanvolgende te bevelen, waartoe het Akademiegebouw inmiddels

weder behoorlijk ingerigt werd. Eenige wijzigingen, naar de behoeften van het leger en de ondervinding reeds noodzakelijk bevonden, werden in het Reglement gebragt, om gedurende de twee eerste jaren tot leiddraad te strekken voor het inwendig beheer en bestuur, na welk gezegd tijdvak het Departement van Oorlog, op grond der dan verkregene ondervinding, den Koning eene voordragt zou aanbieden voor het definitief beheer en bestuur der instelling.

Bij voormeld Besluit werd verder bepaald, dat voorloopig bij de Akademie slechts konden worden aangenomen, zoo voor de dienst hier te lande, als in de Overzeesche bezittingen, 220 kadets, te weten

<i>hier te lande</i>				
Inf.	Art.	Genie.	Kav.	Wat.
72	40	16	16	4
<i>voor de koloniën</i>				
Inf.	Art.	Gen.	Kav.	
50	12	6	4	

Voor het eerste studiejaar (1856—1857) zouden echter slechts kunnen worden toegelaten 43 kadetten voor de inf. (waarvan 25 voor de kol.), 22 voor de art. (12 voor de kol.), 8 voor de kav. (4 voor de kol.), terwijl de kadets der genie, mineurs, sappeurs en van den waterstaat thans te Medemblik, weder naar de Akademie te Breda overgingen, en 's Konings pages, mits niet boven de 18 jaren, er bij werden opgenomen.

De jaarlijksche bijdragen bleven als vroeger, met bepaling echter dat door de kadets der inf. en kav. als eerste uitrusting nog f 50, en voor die der overige wapens f 75 zou worden betaald, waar-

voor zij de hun verstrekte leerboeken en teekengereedschappen in eigendom behielden.

In plaats van den Gouverneur en Kommandant, kwamen nu een eerste en tweede kommandant, de laatste bijgestaan door een kapitein-adjutant der Akademie, aan wien 2 luitenants voor de politie en discipline werden toegevoegd. De officier van den generalen staf werd niet benoemd; diens lessen gingen gedeeltelijk over op den kapitein der genie; de luitenants der verschillende wapens zouden nu ook gebruikt worden tot het geven van onderwijs in de wis- en natuurkundige wetenschappen, weshalve de ontbrekende ambtenaren voor die vakken niet werden aangevuld. Het civiele personeel bestond nu nog uit: 1 hoogleeraar en 2 leeraren in de Nederduitsche taal- en letterkunde, 1 hoogleeraar in de Maleische taal, 1 lector in de natuurkunde, 1 architect, 1 ingenieur van den waterstaat, 2 leeraren in de wiskunde, 1 leeraar in de Fransche, 1 in de Hoogduitsche, 1 in de Engelsche talen, 5 leeraars in het handteekenen, 1 adsistent-bibliothekaris, 1 lithographisch teekenaar en drukker, 1 modelmaker, 1 schermmeester, 2 dansmeesters.

Te rekenen van het jaar 1858 zouden geen aspiranten ouder dan 17 jaren op de Akademie worden toegelaten.

Tot eersten kommandant der herstelde inrigting werd benoemd de luit.-kolonel der artillerie H. G. SEELIG (1), en tot tweeden

kommandant de majoor der genie J. P. DELPRAT (1).

In de maand September werd te Breda het examen der aspiranten gehouden, gelijk reeds in Junij te voren te Medemblik voor die der genie en van den waterstaat had plaats gehad. De afdeeling aldaar werd opgeheven, en den 1sten November trad de Militaire Akademie weder in volle werking. Het getal der kweekelingen was 79.

Na het verstrijken van bovengemeld tweejarig tijdvak, werd een nieuw reglement voor de Akademie ontworpen, en bij Koninklijk Besluit van 15 Julij 1841 bekrachtigd. Daarbij werd bepaald dat er 204 jongelieden, 's Konings pages daaronder begrepen, konden worden toegelaten, te weten:

100	voor de inf.	, waarvan	56	voor de kol.
48	» art.	»	12	»
24	» genie	»	12	»
20	» kav.	»	4	»
12	» waterst.	»	8	»

De admisie werd gesteld op den 1sten September, de ouderdom voor de toelating van 14—18 jaren, de bijdragen als vroeger, doch voor de koloniën slechts de helft daarvan.

Het kader der Militaire Akademie werd nu als volgt bepaald: a) 1 Gouverneur, 1 kommandant, 1 kapitein-adjutant, 1 eerste luit.-adjutant van den gouverneur, 1 kapitein van den generalen staf, 1 kapitein der infanterie, 1 id. der artillerie,

(1) Den 28 November 1840 tot kolonel, den 11 Julij 1845 tot generaal-majoor bevorderd.

(1) Den 3 November 1843 tot luit.-kolonel bevorderd.

1 id. der genie, 1 ritmeester-kommandant, 5 eerste en 3 tweede luitenants der inf., 2 eerste en 1 tweede luitenants der artillerie, 1 eerste en 1 tweede luitenant der kavallerie, 1 eerste en 2 tweede luitenants der genie, 1 kapitein-kwartiermeester, 1 administrateur van kleeding, 2 officieren van gezondheid, 1 apothekar en 1 paardenarts, 1 adjud.-onderofficier, 1 congieger, 1 hofmeester, 1 sergeant-majoor vuurwerker, 1 sergeant onderwijzer in de gymnastie, 2 schrijvers, 1 korporaal tamboer en 6 tamboers, 7 muzikanten, 25 onderofficieren, 1 trompetter, 1 timmerman, 75 oppassers. b) 1 Hoogleeraar in de wis- en natuurkunde, 1 hoogleeraar in de Nederduitsche taal en letterkunde, 1 leeraar 1ste kl. en 4 leeraars 2de kl. in de letterkunde, 1 lector of leeraar in de natuurkunde, 1 hoogleeraar of leeraar in de oostersche talen, 1 ingenieur van den waterstaat, 2 leeraars in de wiskunde, 5 leeraars in het handteekenen, 1 bibliothekaris.

Al spoedig na de herstelling der Akademie, werd gevolg gegeven aan de bepaling, naar welke, volgens de opdracht van den Gouverneur, door de onderwijzers of beambten bij de Akademie, zooveel mogelijk leerboeken zouden worden te zamen-gesteld, volgens programma's, goed te keuren door den Raad van bestuur en toezigt, waarin al hetgeen behandeld werd wat tot de opleiding der kadetten voor hunne dienstvakken of wapens vereischt werd. Deze leerboeken, voor rekening der Akademie gedrukt, werden volgens Besluit des Ministers van Oorlog, desgelijks voor de korpsen des legers voor den Akademiëprijs beschikbaar gesteld, om ook voor het on-

derwijs aldaar, en voor de studie der militaire wis-, natuur-, bouw- en letterkundige wetenschappen bij het leger in 't algemeen te dienen, zelfs werden zij, door tusschenkomst van eenige aangewezen militaire Boekhandelaars, tegen een' verhoogden prijs ten nutte van het publiek verkrijgbaar gesteld. Daar deze doeltreffend ingerigte leerboeken het nieuwste bevatten wat de wetenschappen opleveren, en voor een billijken prijs te verkrijgen zijn, werd er gretig gebruik van gemaakt, waarvan de onderscheiden herdrukken van velen hunner getuigen, en hebben zij alzoo een onmiskenaar nut met het verspreiden van nuttige kennis in ons vaderland gesticht, en doen zulks nog. Gezegde leer-cursus zal bij het einde van dit jaar nagenoeg compleet zijn (1).

(1) Zie hier de Naamlijst der boeken, den Leercursus der Akademie uitmakende:

I. LETTERKUNDIGE LEERCURSUS.

Handleiding tot de beoefening der Nederl. taal en letterkunde, door G. KUIJPER, Hr. — Leitfaden zum Unterricht in der Deutschen Sprache und Literatur, von H. WEIßENBACH. — Manuel de langue et de littérature Françaises, par J. P. BRAND ESCHAUZIER. — The Rudiments of English Grammar and a sketch of English literature, by S. FARNSBORO SANDERS. — Handleiding tot de kennis der Maleische, en Idem der Javaansche taal en letterkunde, door Dr. J. J. DE HOLLANDER.

II. HISTORISCHE LEERCURSUS.

Handleiding tot de kennis der Aardrijkskunde, door A. A. VAN HEUSDEN — Handleiding tot de kennis der nieuwe Geschiedenis, door A. A. VAN HEUSDEN, 1^e Deel (*het 2^e Deel is ter perse*); IIIe Dl. 1^e St. door Dr. J. H. VAN BOLHUIS

III WISKUNDIGE LEERCURSUS.

Beginselen der Stelkunst, met het Vervolg voor de Kadets der Art. en Genie, door J. BADON GHJZEN en H. STROOTHAN. — Beginselen der Meetkunst, door J. BADON GHJZEN. — Gronden der Beschrijvende Meetkunst, door H. STROOTHAN. — Beginselen der differentiaal- en integraalrekening, voor Art. en Genie, door J. BADON GHJZEN. — Beginselen der Hoogere Meetkunst, voor Art. en Genie, door J. BADON GHJZEN. Kort begrip Id. voor Inf. en Kav. — Beginselen der Mechanica, voor Art. en Genie, door J. P. DELPRAT. Gronden van Id. voor Inf. en Kav., door J. P. C. VAN OVERSTRATEN. — Beginselen der Werktuigkunde, voor Art., Genie en Water-

Boven en behalve de boeken tot den leercursus behoorende, werden voor rekening der Akademie ten dienste van het onderwijs, ook nog eenige uitstekende werken uitgegeven, 't zij oorspronkelijke, 't zij in onze taal overgebracht.

In het 1841 werd bij de Akademie de Rijschool gevoegd, welke vroeger te 's Hage had bestaan. Een getal van negen officieren en tien onderofficieren uit de verschillende korpsen kavallerie, werden bij de

staat, door J. P. DELPRAT. — Geodesie, door G. A. VAN KERKWIJK. — Verzameling van wiskundige Tafelen.

IV. NATUURKUNDIGE LEERCURSUS.

Natuurkundige stellingen, door W. WENCKEBACH. — Handleiding bij het onderwijs in de Scheikunde, voor Art. en Genie, door P. H. VAN DER MEULEN, 1^e gedeelte (anorganische stoffen) (voor de uitgave gereed).

V. BOUWKUNDIGE LEERCURSUS.

Handleiding tot de kennis der burgerlijke en militaire Bouwkunst, voor de Kad. der Genie, door Jhr. STORR VAN 'S GRAVESANDE, met Atlas. — Handleiding tot de kennis der Waterbouwkunde, voor de Kad. van den Wat. en der Genie, door D. J. STORR BEYSING, 2 Dln. met Atlas.

VI. KRIJGSKUNDIGE LEERCURSUS.

Handleiding tot de Krijgskunst, door J. J. VAN MOLKEN, 2 Deelen. — Handleiding tot de kennis der Artillerie, voor de Kad. van alle wap., door J. P. C. VAN OVERSTRATEN. — Handleiding tot de kennis der Artillerie, voor de Kadetten van dat wapen, door O. H. KUYCK en J. P. C. VAN OVERSTRATEN, 2 Dln. (eerstdaags voor de uitgave gereed). — Handleiding tot de Versterkingskunst, voor de Kad. van alle wap., door G. A. VAN KERKWIJK. — Handleiding tot de kennis van den Vestingbouw, voor Genie en Art., door G. A. VAN KERKWIJK. — Handleiding tot de kennis der militaire Administratie, door F. C. B. BOERS. Id. voor Neêrlandsch Oost-Indië, door Id. — Handleiding tot de Paardenkennis, door F. VAN DER POLL. — Id. voor de Rij- en Afrigtingskunst, door B. VAN MERLEN.

WERKEN BUITEN DEN LEERCURSUS

door de Akademie uitgegeven:

Kort begrip der Taktiek, door W. J. KNOOP. — Over den Oorlog, door K. VON CLAUSEWITZ, 2 Deelen. — Geschiedenis der oorlogen in Europa sedert 1792, 5 Deelen met plans. — Idealen van oorlogvoeren in eene ontledende schets van de daden der grootste Veldheeren, door VON LOSSAU, 3 Deelen. — Karakterschets van NAPOLEON'S veldtogten, door VON LOSSAU, 2 Deelen. — Pen en Zwaard. Handleiding voor onderofficieren in het vervaardigen van rapporten en brieven over militaire onderwerpen, door J. C. J. KEMPERS. — Handleiding voor het onderwijs in de Gymnastiek.

Akademie gedetacheerd, om theoretisch en practisch onderrigt in de rij- en afrigtingskunst te bekomen, onder de leiding van den ritmeester-kommandant en een daartoe bij de Akademie geplaatsten 1sten luitenant instructeur. De lessen aan deze school hebben tot Julij 1848 voortgeduurd.

Op het einde van het jaar 1845 werden er, ter zake der onvermijdelijke noodzakelijkheid om de uitgaven van het Departement van Oorlog te verminderen, bij Koninklijk Besluit van 19 October 1845, in het kader der Akademie eenige veranderingen gebragt en reductiën gemaakt. De plaats van kapitein van den generalen staf en die van administrateur van kleding werden afgeschafte en de waarneming dier betrekkingen aan den kapitein der infanterie en den kapitein-kwartiermeester opgedragen; voorts werden gesupprimeerd het ambt van hoogleeraar in de wis- en natuurkunde, dat van lector of leeraar in de natuurkunde, één der plaatsen van leeraar eerste klasse in de wiskunde, en twee van leeraar 2de klasse in de letterkunde (het onderwijs dier vakken werd zoo veel noodig aan officieren bij de Akademie opgedragen), voorts de betrekking van hoogleeraar in de Oostersche talen, een leeraarsplaats 2de kl. in het handteekenen; eindelijk het muzijk der Akademie en de trompetter. Behalve den gouverneur en den kapitein-kwartiermeester, werden de officieren der Akademie uit de sterkte gebragt en weder bij de korpsen van het leger opgenomen, en aldaar gevoerd onder de officieren voor speciale diensten bestemd. Het scheikundig laboratorium van Delft werd naar Breda overgebragt, en

de kapitein dier inrigting belast met het scheikundig onderrigt der kadetten. Nadat de officieren bij gezegd laboratorium gedetacheerd, hunnen cursus volbragt hadden, werd echter ook dit opgeheven.

Intusschen verkreeg de Akademie weder eene uitbreiding in het najaar 1844, toen aan het bij vele officieren bestaand verlangen voldaan werd, om hunne vroegere studiën, aan de Militaire Akademie, als aan eene Applicatie-school, voort te zetten. Bij besluit des Ministers werd voor de eerste maal aan een tiental officieren een tweejarig verlof van hunne korpsen verleend, en wel: 5 van de infanterie, 2 van de artillerie, 2 van de kavallerie en 1 van de genie. Deze officieren worden niet in het Akademiegebouw gehuisvest, doch ontvangen er onderwijs in de talen, het topographisch teekenen, de geodesie, taktiek, strategie, enz. Na een tweejarig verblijf werden gezegde officieren door 9 andere, insgelijks van de verschillende wapenkorpsen vervangen, waarbij een jaar daarna (October 1847) nog 4 stafofficieren kwamen. In het studiejaar 1848—49 was er geen Applicatieschool, doch gedurende het volgende studiejaar (1849—1850) waren er weder 5 officieren tot het maken van toegepaste studiën bij de Akademie gedetacheerd, die in de maand November aantaande door 5 andere vervangen worden.

Daar er sedert Julij 1845 geen kadets voor den Waterstaat meer aan de Akademie waren, als hebbende de laatstaangestelden hunne studiën volbragt, en de jonge lieden van dit vak, volgens bepaling van hooger hand, voortaan hunne opleiding aan de Akademie voor burgerlijke Inge-

nieurs enz. te Delft, moesten bekomen, werd de Ingenieur van den Waterstaat, voor dat onderwijs bij de Militaire Akademie gedetacheerd, tot andere betrekkingen geroepen. Nog werd in het jaar 1845 bij de Rijsschool eene smidsschool gevoegd, alwaar onder de leiding van den paardenarts een tiental geschikte hoefsmeden uit de korpsen kavallerie en artillerie, theoretisch en practisch onderrigt in hun vak bekwamen.

Het jaar 1850 eindelijk was bestemd om aan de Koninklijke Militaire Akademie, immers voorloopig, eene groote uitbreiding te geven. Bij Koninklijk Besluit van 11 Augustus jl. werd bepaald, dat het Instituut voor de Marine te Medemblik gevestigd, tot eene proeve, voor een jaar naar de Akademie zou worden overgebracht; terwijl later werd bepaald, dat de Adelporsten van het eerste jaar reeds met 1 September, die van het tweede, derde en vierde jaar met 15 September aldaar zouden worden opgenomen. Ten gevolge van dit Besluit werden 5 kapitein-luitnants ter zee, 1 eerste leeraar in de wiskunde, 1 id. in de letterkunde van het Medembliksche Instituut bij de Militaire Akademie overgeplaatst, de bij Besluit van 19 October 1845, uitgevallen tweede leeraar in het handteekenen werd weder aangesteld, het personeel der Akademie met 2 luitnants der infanterie, 2 onderofficieren der landmagt en 2 der mariniers, één opperschipper 2de rang, 2 matrozen en 10 oppassers vermeerderd, en het materieel, de bibliotheek en modellen van het Instituut van Marine, naar de Akademie te Breda overgebracht.

Op het laatst der vorige maand Sep-

Ten aanzien der *Opperbevelhebbers* en *Bevelhebbers van de Nederlandsche Artillerie*, waarvan de opgave tot besluit dezer Afdeeling behoorde te volgen, verwijzen wij naar de twee Bijdragen van Jhr. J. W. van SYPESTEIN, die een volledig geheel deswege bevatten, geplaatst in het 1ste Deel, 2de Serie, Blz. 460 en 512, van den *Militaire Spectator*.

b.) FRANKRIJK.

Het oppertoezicht of bevel over de dienst der oorlogswerktuigen is in Frankrijk reeds sedert de twaalftende eeuw aan *artillerie-meesters* opgedragen geweest. Onder de 28 personen die in een tijdsbestek van 185 jaren, vóór de regering van LODEWIJK XI dien rang bekleed hebben, trest men bekende namen aan, zooals die van TRISTAN L'HERMITE, chevalier, seigneur de Moulins et de Buchet, en van meer anderen. De benaming van Meester-Generaal der artillerie werd gevoerd van 1479 tot 1515; die van Grootmeester tot 1755, welke laatste betrekking onder anderen bekleed hebben: MAXIMILIEN DE BÉTHUNE, Hertog van Sully, Pair en Maarschalk van Frankrijk, eerste minister van HENDRIK IV, ARMAND CHARLES, Hertog de Mazarin, Pair van Frankrijk, LOUIS AUGUST en LOUIS CHARLES DE BOURBON. Later had men een' Eersten Inspecteur-Generaal, den rang van luitenant-generaal hebbende, bij afwisseling aan 't hoofd van het wapen.

In geen land welligt heeft de artillerie zulke menigvuldige veranderingen ondergaan als in dit land. Even als elders, zoo maakten ook hier de eerste artilleristen geen bepaald korps uit; zij stonden echter onder officieren die alleen aan den Grootmeester ondergeschikt waren.

De eerste korpsen artillerie hebben in Frankrijk hun bestaan te danken aan de er heerschende gewoonte, om de bewaking of dekking van het geschut aan de beste en dapperste troepen als een' eerepost toe te vertrouwen; later werden zij met de bediening belast. Onder KAREL VIII waren het Zwitsers, die zich uitmuntend van hunne eervolle taak kweten.

In 1667 plaatste LODEWIJK XIV voor het eerst een aantal grenadiers bij elke compagnie infanterie, welke in het werpen van handgranaten geoefend waren. In 1668 beval hij, boven en behalve de kanonniers die in de vestingen waren verdeeld, de oprigting van zes kompaniën, welk aantal spoedig verdubbeld werd.

In 1671 werd een regiment artillerie van 4 kompaniën opgerigt, onder de benaming van *Fuseliers des Konings*, welke naam het waarschijnlijk verschuldigd was aan de geweren die het eerst aan hen in Frankrijk gegeven werden (1). Van deze vier kompaniën bestond er eene uit artilleristen, eene uit sappeurs en twee uit werklieden. In 1672 werd dit regiment met 22 kompaniën vermeerderd en in twee bataillons verdeeld. Hierbij kwamen

(1) COTTY *Dictionnaire de l'artillerie*, terwijl volgens HOYER'S *Kriegsgeschichte* in 1640 de kavalierie en in 1645 ook de infanterie met geweren gewapend werd.

in 1677 vier bataillons van 15 kompagniën ieder. In 1679 werd het zesde bataillon opgelost; ook werd in dit jaar te Douai eene artillerieschool opgericht, welke echter niet lang bestond. Bovengemeld regiment verkreeg in 1693 den naam van *Regiment Koninklijke Artillerie*.

In den beginne bestonden er slechts twee kompagniën bombardiers; LODEWIJK XIV voegde er nog twee bij, zoodat in 1684 het *Regiment koninklijke bombardiers* werd georganiseerd, waarbij in 1686 nog twee kompagniën gevoegd werden. In 1689 werd het getal der kompagniën kanonniers verdubbeld en alzoo op twaalf gebracht; zij werden beschouwd als gedetacheerd van het regiment fuseliers en aan de oudste officieren daarvan gegeven.

In 1691 werd het zesde bataillon van het regiment fuseliers des Konings weder opgericht; het getal artilleristen bestond nu uit 6480 hoofden, verdeeld in 6 bataillons van 15 kompagniën.

De 12 kanonnier-kompagniën werden in 1693 bij het regiment koninklijke artillerie ingedeeld; in 1697 werd dit regiment teruggebracht op 4 bataillons, welke in 1703 ieder 613 hoofden telden verdeeld over 15 kompagniën, waarvan eene werklieden, twee kanonniers en tien fuseliers (1).

Later (in 1706) werd een vijfde bataillon aan dit regiment toegevoegd, en bekwam het regiment Koninklijke bombardiers een tweede bataillon, welke nu ieder 15 kompagniën van 50 hoofden sterk waren. De Koning was kolonel van de

beide regimenten, terwijl de Grootmeester er luitenant-kolonel van was.

Tot verdediging van de kusten werd in 1702 eene kompagnie van 6 officieren en 200 soldaten opgericht, doch later weder afgeschaft.

Op het einde der zeventiende eeuw had de artillerie één Grootmeester, 60 luitnants van den Grootmeester, van den rang van luitenant-generaal, generaal-majoor of kolonel; 60 provinciale commissarissen, voerende den rang van luit.-kolonel; 60 buitengewone commissarissen, zijnde kapiteins van de eerste klasse, en 80 officieren rigters, hebbende den rang van luitenant.

In 1679 had LODEWIJK XIV bij de artillerie eene kompagnie mineurs gevoegd en deze in 1693, 1705 en 1706 telkens met eene kompagnie vermeerderd. In 1720 kwam er eene vijfde kompagnie bij, welke, even als alle andere tot de dienst der artillerie behoorende troepen, werd ingelijfd bij het regiment Koninklijke Artillerie, hetwelk nu in 5 bataillons, 4160 hoofden telde.

In hetzelfde jaar (1720) werden in alle artillerie-garnizoenen, artillerie-scholen opgericht, zooals: te Straatsburg, Metz, Douai, la Fère, Besançon, Auxonne en Verdun.

In 1729 werden de 3 kompagniën mineurs, alsmede de 5 kompagniën werklieden van het regiment Koninklijke Artillerie afgezonderd. De bataillons van dit regiment bleven 8 kompagniën van 76 hoofden behouden, welke kompagniën in 1743 met 50 man versterkt werden. Bij elk dezer bataillons kwamen in 1747 twee kompagniën, ieder van 100 man.

(1) De fuseliers waren waarschijnlijk tot dekking bestemd, mogelijk ook tot handlangers.

In 1748 was het regiment Koninklijke Artillerie, sterk 500 officieren en 5000 onderofficieren en manschappen. In 1755 had dit regiment 5 bataillons van 10 kompagniën elk, toen het op het eind des jaars met alle overige tot de dienst der artillerie en genie behoorende troepen, tot één korps, onder den naam van *Koninklijk korps der Artillerie en Genie*, werd vereenigd, en in 1756 met één bataillon, eene kompagnie mineurs en eene kompagnie werklieden vermeerderd werd. — De formatie van dit korps was nu: 6 bataillons, ieder van 16 kompagniën, ter sterkte van 50 man en 6 officieren.

In 1758 werden de officieren der genie van gezegd korps afgezonderd, en vereenigd onder den naam van *Ingenieur-korps*. Ook werden de zes bataillons nu even zoovele brigaden van 8 kompagniën, waaronder de werklieden medetelden. Het getal artilleristen was nu verminderd tot op 576 officieren en 4800 man. **LODEWIJK XV** rigtte ook in dit jaar 4 kompagniën artillerie-invaliden op.

In het volgende jaar werden de sappeurs en mineurs bij het ingenieur-korps gevoegd.

In 1760 gingen de sappeurs wederom tot de artillerie over, terwijl de zes kompagniën werklieden weder van de brigaden gedetacheerd werden. Deze laatsten droegen den naam hunner kommandanten.

Het Koninklijk Korps Artillerie werd in 1761 weder vermeerderd met 5 brigaden van 800 man, elke brigade verdeeld in 8 kompagniën, welke bestemd werden voor de dienst ter zee. Deze brigaden stonden mede onder 't bevel van den inspecteur-generaal van bovengenoemd korps. De zes

brigaden voor de artilleriedienst te lande werden met twee kompagniën vermeerderd. De mineurs werden weder in de sterkte der artillerie opgenomen.

In het volgend jaar werd eene brigade van 8 kompagniën opgerigt voor de dienst der koloniën. Bij elke kompagnie van de brigaden artillerie waren 5 kapiteins en 4 luitenants.

Het jaar 1764 kenmerkte zich voor de artillerie door de afzondering der marine-artillerie van het Koninklijk Korps; de eerste werd met eene brigade verminderd. — De 6 kompagniën mineurs werden insgelijks tot één korps vereenigd.

In het jaar 1765 werden de zeven brigaden artillerie tot even zoovele regimenten hervormd. Elk regiment bestond uit 2 bataillons van 10 kompagniën ieder, en was verdeeld in vijf brigaden van 4 kompagniën. Bij de 6 bestaande kompagniën werklieden werden 5 nieuwe gevoegd en allen van de regimenten gedetacheerd. De 6 kompagniën mineurs bleven tot een korps mineurs vereenigd, waarvoor eene school te Verdun werd opgerigt. — Door deze organisatie kreeg het Koninklijke korps Artillerie eene sterkte van 1042 officieren 7416 onderofficieren en manschappen, behalve de èlèves.

In het volgend jaar werd het getal der artillerie-invaliden-kompagniën verdubbeld.

In het jaar 1772 onderging de artillerie eene reductie; vele officieren kregen vermindering van bezoldiging. Het getal der officieren werd met 241, en dat der minderen met 1799 man verminderd. De formatie van 7 regimenten van 2 bataillons, ter sterkte van 10 kompagniën bleef

bestaan, doch ieder bataillon werd in twee brigaden verdeeld. De mineur-kompagniën kregen eene sterkte van 50, en die der werklieden van 40 hoofden. De inspecteurs-generaal kregen den titel van Departements-chefs. Bij elk regiment kwam eene kompagnie mineurs van het verspreid wordend korps mineurs.

Eene in 1765 te la Fère opgerigte school werd in 1772 opgeheven, doch in 1791 te Châlons-sur-Marne hersteld.

LODEWIJK XVI vernietigde in 1774 weder de besluiten der formatie van 1772, en gaf de artillerie de organisatie en de sterkte van het jaar 1765 terug, echter met vermindering van één luitenant per kompagnie.

Ten jare 1776 bekwamen de regimenten, de mineurs, de werklieden en de in verschillende vestingen gedetacheerde officieren eene gezamentlijke sterkte van 11085 manschappen en 909 officieren. De 7 regimenten hadden nu ieder 5 brigaden van 4 kompagniën; 2 dezer brigaden waren kanonniers; 2 andere bestonden uit 5 kompagniën kanonniers en één sappeurs; de 5de brigade was uit bombardiers te zamengesteld. Alle kompagniën waren 71 man sterk en werden gekommandeerd door één kapitein, een 1sten, een 2^{den} en een 5^{den} luitenant, welke laatste betrekking overeenkwam met den vroegeren garçon-major of adjudant. De 9 kompagniën werklieden waren een gelijk getal hoofden sterk, doch ieder der 6 kompagniën mineurs was 87 hoofden sterk, waarvan 5 officieren.

Ten gevolge van een in het jaar 1778 genomen maatregel, werden bij de Konink-

lijke Artillerie de 7 regimenten provinciale artillerie gevoegd en bekwam de eerste eene sterkte van 21016 hoofden, waaronder echter noch de invaliden, noch de kustkanonniers gerekend waren.

In 1785 werd de vroegere artillerie-school van Grenoble, welke in 1776 gesupprimeerd werd, voor goed te Valence hersteld.

De klimmende behoefte aan artillerie voor de dienst der Koloniën, deed van het jaar 1770 af het aantal kompagniën toenemen, tot er in 1784 eene afzonderlijke artillerie voor die dienst opgerigt werd, onder het opperbevel van eenen inspecteur-generaal; het korps maakte een regiment uit van 20 kompagniën kanonniers-bombardiers en 5 kompagniën werklieden, ter gezamentlijke sterkte van 2107 hoofden.

In 1791 was de artillerie als volgt georganiseerd: Zeven regimenten van 2 bataillons, en deze ter sterkte van 10 kompagniën, die verdeeld werden in twee divisien.

Op voet van vrede was iedere kompagnie zamengesteld uit één 1sten en één 2^{den} kapitein, één 1sten en één 2^{den} luitenant en 55 bombardiers-sappeurs, welke den algemeenen naam van kanonniers erlangden. De staf van elk regiment bestond, behalve den kolonel, uit 27 hoofden. Bovendien had men 6 kompagniën mineurs, 10 kompagniën werklieden, en 124 generaals, hoofd- en verdere officieren, in verschillende plaatsen voor de artilleriedienst verspreid. De kompagniën mineurs telden 68 en die der werklieden 59 hoofden.

Tegen het eind van dit jaar werd het

personeel der artillerie op voet van oorlog gebragt, waardoor de kompagnïën 20 man versterking kregen. Er werden 2 kompagnïën rijdende artillerie opgericht en dit getal achtervolgelyk tot 50 vermeerderd.

In 1792 werd de artillerie met een regiment vermeerderd, door de bijvoeging van het regiment artillerie en de kompagnie werklïeden der Koloniën. In het volgend jaar gingen de mineurs van de artillerie naar de genie over (1).

In het jaar 1794 werd te Parijs eene school opgericht, onder den naam van *Ecole centrale des travaux publics*, welke naam het volgend jaar in *Ecole polytechnique* veranderd werd.

De artillerie kreeg in 1795 de volgende zamenstelling: 8 Regimenten te voet, 8 regimenten te paard, 12 kompagnïën werklïeden en een korps pontonniers. — De regimenten te voet hadden 20 kompagnïën van 5 officieren, 12 onderofficieren, 1 tamboer en 75 eerste en tweede kanonniers. Tot elk regiment behoorden nog 12 kapiteins, die in de vestingen waren verdeeld. — De regimenten te paard waren 6 kompagnïën sterk, ieder van 76 hoofden. De staf van deze bestond uit 10 officieren en minderen. 6 Kapiteins tot verschillende werkzaamheden bestemd, behoorden insgelijks nog bij deze regimenten. — Het

(1) Als eene bijzonderheid verdient vermelding de oprigting van twee aërostaten-kompagnïën gedurende de revolutie-oorlogen, waarvan de eene 28 en de andere 40 man sterk was, en die uit allerlei soort van handwerkslieden waren zamengesteld. Ieder dezer kompagnïën had hare ballons, gaz-toestellen, enz. Den 26sten Junij 1794 werden zij in den slag van Fleurus ter verkenning van het vijandelyk leger gebruikt.

aantal kompagnïën werklïeden was 12, ter sterkte van 87 hoofden. — Het nieuw opgerigte korps pontonniers bestond, behalve uit den staf, uit 8 kompagnïën van 2 officieren, 8 onderofficieren, 56 pontonniers, 7 werklïeden en 1 tamboer. — Voor de dienst van het materieel in de vestingen, enz., had men nog 226 officieren.

De achtste school werd te Toulouse opgericht. Bij elke school werd een depôt gevoegd tot aanvulling van de regimenten, welk depôt den naam verkreeg van *bataillon des cinq cents*. — Bovendien bestonden er 14000 vrijwillige kanonniers voor de kustdienst, welke in kompagnïën waren ingedeeld.

In het jaar 1797 werd de regimentaire artillerie reeds ten deele, en in 1799 geheel afgeschaft.

In 1800 werden de voerlieden der artillerie georganiseerd in bataillons van 5 kompagnïën; het bataillon werd gekommandeerd door 1 kapitein en 1 luitenant. — Voorts werd er eene kompagnie rijdende artillerie bestemd tot garde van de consuls.

De formatie der artillerie onderging in 1801 eenige verandering. De artillerie kwam nu op 8 regimenten te voet, 6 rijdende, 2 bataillons pontonniers, 8 bataillons trein, 15 kompagnïën werklïeden, 15 kompagnïën veteranen, 150 kompagnïën voor de kusten, 599 geëmployeerden voor het materieel en nog 90 hoofdofficieren.

In het begin van het volgend jaar was de sterkte der artillerie 28858 hoofden op voet van vrede, en op dien van oorlog 29486. (De 150 kompagnïën voor de kustdienst waren opgeheven.)

Voor de dienst der Koloniën werd in

1805 bij elk van de 8 regimenten te voet 2 kompagnïën, en bij het 6de regiment rijdende artillerie 1 kompagnie gevoegd.

Ten gevolge der hervatting van den oorlog met Engeland, werden weder 100 kompagnïën kustkanonnières en 28 voor de vestingen opgericht. — Het aantal kompagnïën artillerie-veteranen was geklommen tot 18. Ook werd er eene kompagnie geweermakers opgericht.

Op het einde van het jaar 1804 had de Fransche artillerie op voet van vrede eene sterkte van 45400 hoofden, en op voet van oorlog eene sterkte van 52759 hoofden.

Van dit tijdstip tot in 't begin van het jaar 1814 is de artillerie in sterkte zeer toegenomen, waartoe de gedurige oorlogen telkens aanleiding gaven. Zoo werd in 1809 eene depôt-kompagnie geformeerd voor elk korps van dit wapen. In 1810 werd een regiment voet- en een regiment rijdende artillerie bij de overige gevoegd, terwijl het getal der kompagnïën werklieden op 18 werd gebragt, dat van de geweermakers op 5, dat van de bataillons trein op 14 en van de kompagnïën artillerie-veteranen op 19. In 1812 kwam hierbij nog eene kompagnie werklieden.

In 1815 verkregen de regimenten artillerie te voet eene vermeerdering van 6 kompagnïën, de regimenten rijdende artillerie N°. 1, 2, 5 en 5 werden ieder met eene kompagnie vermeerderd. Een derde bataillon pontonnières werd opgericht; het eerste bataillon kreeg eene sterkte van 14 en het tweede van 8 kompagnïën. Er werd eene 6de kompagnie geweermakers georganiseerd.

In het jaar 1814 was het getal der

kompagnïën kustkanonnières tot op 145 opgevoerd; buitendien waren er nog 55 kompagnïën sedentaire artillerie voor de kusten. — De garde-artillerie was zamengesteld uit: 624 man rijdende artillerie; 744 man artillerie te voet (oude garde); 154 man pontonnières (oude garde); eene kompagnie veteranen van 62 hoofden; 1960 man artillerie te voet (jonge garde); de officieren hieronder begrepen; de trein en nog eenige geëmployeerden, 4000 man. Op den 30sten Maart 1814 was de geheele sterkte op voet van oorlog was 105,536 hoofden.

LODEWIJK XVIII maakte nieuwe bepalingen nopens de sterkte van de artillerie op voet van vrede. Bij een Besluit van 12 Mei 1814 werd zij zamengesteld uit: 1 luit.-generaal, als eerste inspecteur-generaal, en een' generalen staf van 146 generaals, hoofdofficieren en kapiteins; voorts uit: 8 regimenten voetartillerie, van 21 kompagnïën, ieder regiment ter sterkte van 94 officieren en 1520 onderofficieren en manschappen; 4 regimenten rijdende artillerie van 6 kompagnïën, ieder regiment van 54 officieren en 580 onderofficieren en manschappen, zijnde slechts de helft van dit getal bereden; 1 bataillon pontonnières van 8 kompagnïën, te zamen 55 officieren en 502 onderofficieren en pontonnières, 12 kompagnïën werklieden, ieder van 4 officieren en 62 onderofficieren en werklieden; 4 eskadrons trein, welk getal eenige maanden later verdubbeld werd; ieder eskadron had 15 officieren en 256 onderofficieren en soldaten, benevens 120 trekpaarden; 10 kompagnïën veteranen, ieder van 4 officieren en 75

man. De sterkte was, gezamenlijk met de verschillende scholen en de aan de onderscheidene etablissementen geplaatste officieren en geëmployeerden, 17875 hoofden, hetwelk dus een aanmerkelijk verschil met eenige weken vroeger opleverde.

In 1812 en 1813 waren de infanterie-regimenten weder van geschut voorzien; in 1814 werd dit weder afgeschafft.

Den 31sten Augustus 1815 werd de artillerie andermaal gereorganiseerd. Het getal der regimenten te voet en der rijdende artillerie, dat van de kompagnien werklieden en de eskadrons trein, bleef hetzelfde, doch zij verkregen eene andere indeeling, zoodat nu elk regiment artillerie te voet 16 kompagnien en een kompagnies-kader als depôt had, en sterk was: 88 officieren en 864 onderofficieren en kanonniers. De regimenten rijdende artillerie behielden 6 kompagnien en werden 57 officieren en 519 onderofficieren en manschappen sterk; van deze laatsten waren slechts 200 (op voet van vrede) bereden. Iedere kompagnie werklieden kwam op de sterkte van 4 officieren en 52 minderen. De eskadrons trein hadden elk 4 kompagnien, ter gezamenlijke sterkte van 19 officieren, 126 onderofficieren en soldaten, en 120 rij- en trekpaarden. Het bataillon pontonniers bekwam 54 officieren en 518 onderofficieren en pontonniers, verdeeld in een' staf en 6 kompagnien. Bovendien werd er eene kompagnie vuurwerkers daargesteld, van 4 officieren en 50 onderofficieren, vuurwerkers, werklieden en 2 tamboers; — zoodat de gezamenlijke sterkte nu bedroeg 11280 hoofden en 1760 rij- en trekpaarden.

Den 22sten September 1815 werd de sterkte van den staf der artillerie bepaald op 8 luit.-generaals, 12 generaal-majours, 56 kolonels, 24 luit.-kolonels en 270 officieren van minderen rang; het getal der zoo militaire als burgerlijke beambten voor de scholen, arsenalen, directiën, enz., op 480 gebragt.

Bij een Besluit van 25 April 1825 werd eene kompagnie geweermakers opgerigt voor het leger der Pyreneën; en in 1824 te Metz eene school daargesteld, onder den naam van *Ecole centrale de pyrotechnie militaire*.

In 1825 werd de zamenstelling der Fransche artillerie vastgesteld als volgt: Voor den staf 500 officieren, voor de scholen, enz. 560 beambten; voorts: eene brigade artillerie van de garde, bestaande uit 5 regimenten, als: 1 regiment te voet, 1 rijdende artillerie en 1 trein; blijvende het overig aantal korpsen artillerie te voet en te paard, de pontonniers, enz. op den ouden voet.

De reorganisatie van 5 Augustus 1829 bragt de artillerie op een' staf van 22 generaals en 296 hoofd- en andere officieren, benevens 525 beambten als vroeger. De artillerie van de garde bestond uit 1 regiment, waarvan de staf 27 hoofden en 40 paarden sterk was. De 5 rijdende batterijen van dit regiment hadden ieder 4 officieren, 102 onderofficieren en kanonniers, 110 rij- en trekpaarden. De 5 batterijen te voet hadden dezelfde sterkte van officieren en manschappen, doch slechts 70 paarden. Op voet van oorlog kwam bij dit regiment nog een kader voor depôt, en werd de sterkte van het regiment dan

gebragt op 1666 hoofden en 1827 paarden. — De artillerie der linie bestond nu uit: 10 regimenten, 1 bataillon pontonniers, 12 kompagniën werklieden, 1 kompagnie geweermakers (in geval van oorlog) en 6 eskadrons trein voor de parken. Ieder der 10 regimenten van linie had een staf, 5 rijdende batterijen, 15 batterijen te voet (waarvan 6 gemonteerd), en op voet van oorlog een depôt-kader.

De staf was 27 hoofden en 25 paarden sterk; elke rijdende batterij 106 hoofden en 62 paarden; terwijl elke gemonteerde batterij te voet insgelijks 106 officieren en manschappen, doch slechts 58 paarden had. De niet gemonteerde batterijen telden 66 hoofden. Op voet van oorlog moest elk regiment eene sterkte verkrijgen van 2605 hoofden en 2087 paarden.

Het bataillon pontonniers was verdeeld in 12 kompagniën en een staf, waarbij in tijd van oorlog een depôt-kader werd gevoegd. Elke kompagnie telde 4 officieren en 70 onderofficieren en soldaten. 10 Officieren en 9 onderofficieren en werklieden, maakten den staf van dit korps uit, terwijl het bataillon op voet van oorlog sterk moest zijn 1576 hoofden en 141 officierspaarden.

Iedere kompagnie werklieden telde 4 officieren en 70 man; dit laatste getal moest in geval van oorlog tot 100 gebragt worden.

De staf van het eskadron trein bestond uit 5 officieren en 7 onderofficieren, benevens 4 paarden. Elk der 6 kompagniën van ieder eskadron had 2 officieren en 42 onderofficieren en soldaten, benevens 16 paarden. Op voet van oorlog kwam er

nog een depôt-kader bij, en was elk eskadron 17 officieren, 743 onderofficieren en soldaten, en 1286 paarden sterk.

De kompagnie geweermakers moest, ingeval zij werd opgerigt, 4 officieren en 100 man sterk zijn.

In de bovenstaande sterkte is niet begrepen 1 regimentskind per kompagnie, welke kinderen zich bij al de korpsen der artillerie bevonden. Van de twee hoornblazers, die bij elke kompagnie te voet waren (ongemonteerde batterijen), was er één kleermaker, één schoenmaker.

Den 26sten November 1850 werd er een elfde regiment linie-artillerie opgerigt, van dezelfde sterkte als de 10 andere — Den 27sten December werd bij elk regiment nog een kapitein-instructeur in de rijkunst geplaatst, en den 17^{den} Januarij 1851 een adjudant-onderofficier bij elk regiment, voor het toezigt over het materieel der 5 batterijen bij elk regiment aanwezig.

De trein werd den 21sten Maart 1851 gereorganiseerd; elk der 6 eskadrons werd op 8 kompagniën gebragt; ook de staf van elk eskadron onderging eenige verandering. Bij het tweede en derde eskadron trein kwamen in de volgende maand, bij elk, twee kompagniën voor de dienst der bergartillerie en bij elke gemonteerde batterij twee wachtmeesters meer.

In de maand Maart was voorts nog de 10de batterij van het 9de regiment bestemd en gemonteerd voor de dienst der congrevische vuurpijlen, terwijl de staf van het wapen in de maand Mei eene vermeerdering bekam van eenige meester-vuurwerkers, meester-werklieden, enz.

In Augustus werd bij ieder regiment,

bij de bataillons pontonniers en bij de eskadrons trein, een *peloton hors rang* zamengesteld, waarbij de officier van kleeding, de paardenarts, de onderscheiden schrijvers, de onderofficiers, belast met den ziekenstal, de werklieden enz. geplaatst werden. In October bekwam elke kompagnie trein eene versterking van 12 hoofden en de rijdende batterijen op voet van oorlog eene van 10 kanonnières en 26 rijpaarden.

Den 8ten Julij 1852 werd het aantal officieren van den staf bepaald op: 57 kolonels, 56 luit.-kolonels, 80 majoors, 106 kapiteins 1ste klasse, 16 kapiteins 2de klasse en 16 kapiteins plaatselijke artillerie-kommandanten.

De organisatie van 1855 bragt mede dat er 14 regimenten artillerie bestonden, hebbende ieder een staf, een peloton hors rang, 12 kompagnien en een depôt-kader. De vier eerste regimenten verkregen 3, de tien andere 2 rijdende batterijen.

De staf was op vredesvoet sterk 27 hoofden en 52 paarden, en op voet van oorlog hetzelfde getal officieren en manschappen, doch 52 paarden. Elke rijdende batterij op voet van vrede 100 man,

waaronder 4 officieren en 76 paarden, op voet van oorlog 226 hoofden en 268 paarden. De voetbatterijen waren insgelijks 100 man sterk, benevens 58 paarden; op oorlogsvoet 216 hoofden en 214 paarden. Het depôt-kader was 25 hoofden en 14 paarden sterk. Het peloton hors rang telde 52 en in geval van oorlog 92 hoofden. — 6 Eskadrons trein, elk van 6 kompagnien, en een staf en peloton hors rang. — De kompagnien waren op vredesvoet sterk 51 hoofden en 20 paarden, en op oorlogsvoet 154 man en 214 paarden; het depôt-kader op oorlogsvoet 18 hoofden en 16 paarden, en het peloton hors rang 29 en 40 hoofden, respectvelijk op vredes- of oorlogsvoet. — De overige artillerie-troepen behielden hunne vroegere formatien.

Bij een Besluit van 8 September 1841 werd de formatie bepaald op 14 regimenten, waarvan 10 van 15 en 4 van 14 batterijen, en één depôt-kader per regiment; één regiment pontonniers van 12 kompagnien; 12 kompagnien werklieden; $\frac{1}{2}$ kompagnie geweermakers en 6 eskadrons artillerie-trein, elk van 8 kompagnien.

(Het vervolg hierna.)

ARCHIEF

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

De hier volgende briefwisseling tusschen den luitenant-generaal C. DU MOULIN, directeur-generaal der genie, en Y. M. DESMARETS Graaf de Maillebois, generaal der

infanterie, werd ons medegedeeld door den Heer VAN EMDEN, kapitein-adjutant bij het 6de regiment infanterie.

De generaal DU MOULIN zal aan onze le-

zers genoeg bekend zijn; de Graaf DE MAILLEBOIS was eertijds generaal in Fransche dienst en ridder van S^t. Louis, hij werd door FREDERIK *de groote* zeer geprezen, en op voorstel van Prins WILLEM V, den 10^{den} Januarij 1785, aangesteld tot generaal der infanterie bij het leger der Vereenigde Nederlanden; hij verving den Vorst van Nassau-Weilburg en werd nog in datzelfde jaar benoemd tot gouverneur van Breda. Hij schijnt een zeer kundig en ervaren krijgsman te zijn geweest, die meer door deze hoedanigheid, dan door zijn rang en betrekking in het Nederlandsche leger, het regt verkregen had aan de Hooge Regering voorstellen te doen tot verbeteringen in de militaire aangelegenheden. Hij overleed te Maastricht den 31 December 1791.

De Redactie.

Monsieur!

Je crois pouvoir m'en rapporter à Votre Excellence même sur l'empressement avec lequel j'ai saisi les premiers instants de son arrivée ici, pour Lui rendre mais devoirs, et Lui offrir tous les services dont Elle voudroit me juger capable; La façon gracieuse dont vous avez bien voulu m'accueillir, Monsieur, et vous expliquer à mon sujet, joint aux marques de confiance que Vous m'avez donné, n'ont pu que me pénétrer du plus vrai désir de répondre à vos bontés et de pouvoir trouver des occasions à vous être utile.

Dans cette vue je me suis empressé, Monsieur, à vous fournir les plans de nos places et les cartes de nos Frontières, qu'il m'est réussi de recueillir, et j'ai cru de

Vous rendre par là un service d'autant plus important, que sans ce moyen, il Vous eut été impossible, malgré tout le génie et tous les talens imaginables, de Vous former quelque idée de ce pays-cy, qui n'a point son semblable, et qui par là même exige une tactique, et des expédients de défense tout différents de ceux d'autres pays, et même en quelque façon tout opposés à ceux qui se pratiquent ailleurs.

Convaincu en outre que malgré ce secours, il Vous étoit indispensablement nécessaire, Monsieur, de voir par Vos propres yeux, sur les lieux mêmes ces Frontières, pour lors menacées par l'armée Impériale, je vous ai témoigné que je me prêterais volontiers à Vous y accompagner pour en faire l'inspection.

Depuis V. E. a fait cette tournée militaire, mais trop occupée pour avoir pu lui vouer tout le tems requis, Elle y a employé à peine autant de jours, qu'il auroit fallu de semaines pour en retirer le fruit qu'Elle s'étoit proposée d'en recueillir.

Aussi le rapport qu'Elle en a fait n'est pas destitué de preuves, que quoique V. E. ait visité quelques unes de nos places, et inspecté même leurs fortifications, du moins en partie, Elle n'avoit pas (faute d'avoir été bien accompagnée) donné l'attention requise à l'objet qui lui eut été si essentiel d'apprendre à connoître; à savoir le pays entre les Forteresses, destinées, et à le défendre, et à soutenir et protéger toutes les opérations militaires, auxquelles les circonstances pourroient obliger d'avoir recours.

Je me rappelle aussi, Monsieur, que dans nos tout premiers entretiens, j'ai eu soin de Vous prévenir sur le mauvais état de

nos Frontières, et sur le travail dont j'étais occupé pour en faire redresser les défauts les plus essentiels, autant que la saison et les circonstances pouvoient le permettre, et qu'en Vous priant de ne pas mettre ces défauts sur mon compte; j'ai eu l'honneur de Vous exposer confidemment qu'entre autres obstacles, le manque des cartes exactes, et levées dans le sens militaire, me mettoit dans l'impossibilité à pouvoir former un bon plan de défense pour cette République.

Après cette façon d'agir si franche de ma part, et qui, à ce que je me flattai, devoit me valoir en retour Votre amitié et Votre confiance, je ne vous dissimulerai pas, Monsieur, que j'ai été bien surpris et sensiblement affecté, en apprenant que dans un de Vos Mémoires, Vous avez avancé que *la manière de défendre les Frontières par des Lignes méritoit des réflexions.*

Honoré depuis douze ans passé du poste de Directeur Général, obligé d'en maintenir les praerogatives, je me crois en droit de faire observer à V. E. que dans cette qualité je ne suis subordonné à personne de l'armée qu'au Capitaine Général, et responsable de ce qui est relatif à cette fonction qu'au Conseil d'État, que je me trouve ainsi au dessus de toute obligation de chercher à me justifier, sur tout ce qu'Elle pourroit vouloir désapprouver, qui fut du ressort du département confié à mes soins exclusivement.

Le blame en question tombant directement sur un objet de cette nature, je serai d'autant plus en droit de me refuser à entrer avec V. E. en discussion la dessus, qu'Elle n'a pas daigné m'accorder satisfaction de

m'entretenir et de ses doutes, avant de prononcer jugement, et de le déposer là, où il auroit pu ne pas dépendre de V. E. qu'il ne me fit du tort.

Mais mettant pour le moment toutes ces considérations de côté, ce que je crois devoir à moi-même, je m'engage à entrer avec V. E. en quelque détail sur l'objet en question, protestant cependant d'avance, que cette démarche volontaire de ma part, ne doit point porter à conséquence ni préjudicier les praerogatives attachées à mon poste.

Vous condamnez, Monsieur, l'usage des Lignes en général, et sans Vous expliquer de quelle sorte Vous l'entendez; si c'est de celles inventées originairement en France, réproovées depuis un siècle passé déjà, et dont il existe encore des traces dans les Pays-Bas Autrichiens, ainsi que sur les Frontières de la France, je puis Vous assurer, Monsieur, qu'il y a pres d'un demi siècle déjà, que je suis convaincu de leur foiblesse, et de leur ridicule.

Si c'est de ces Lignes, semblables à ces anciennes murailles de la Chine, comme le Maréchal de Saxe les a baptisées avec raison, et qui dans l'occasion ne sont bonnes qu'à être abandonnées sans délai, je doute que V. E. pourra dire d'en avoir trouvées sur le territoire de LL. HH. PP.

Mais la conversation que j'ai eu l'honneur d'avoir avec vous M^r, le 9 de ce mois, m'induit à soupçonner, que c'est à la Ligne près de Bergen-op-Zoom, que Vous en voulez principalement, puisque vous me fites l'honneur de me demander, si j'étois intentionné de conserver cette Ligne? Comme cette question me donna lieu de supposer, que

V. E. ignoroit absolument dans quelles vues les villes de Bergen-op-Zoom et de Steenberg furent fortifiées, et la Ligne en question construite, je pris le parti de lui observer que ces deux places seroient de points d'appuy, aux deux extrémités d'une inondation qui couvrait la Zélande, et que cette Ligne ne seroit proprement que de Digue, et de retenue, pour empêcher que les eaux ne s'étendent pas trop au loin derrière l'intervalle des Forts, sur un terrain plat et bas, au détriment de l'entretien de la communication nécessaire.

D'ailleurs, Monsieur, ce n'est pas moi qui suis l'auteur de cette Ligne, mais un Ingenieur Français, qui dans un mémoire remis à l'Etat, s'est expliqué à son sujet dans les termes suivants: « L'on peut former une inondation entre ces deux Villes (Bergen-op-Zoom et Steenberg) par des eaux différentes; par l'écluse de Steenberg on peut donner les eaux de la mer jusques au Fort Rovert, et dans cet étendue il ne se trouve nul passage, de l'autre côté on peut inonder tout le Terrain entre le dit Fort Rovert, celui de Pinsen et Moermont, jusques à Bergen-op-Zoom, par des eaux sauvages qui s'asssemblent dans des bruyères, et ces eaux passent par la Ville par un petit ruisseau nommé le Zoom, qui en nettoye le Havre, et s'embouche dans l'Escaut, et pour en tirer plus d'utilité que l'on ne fait à présent, parce qu'elles s'étendent trop loin derrière le terrain plat et bas des susdits forts, ce qui éloigne encore la communication des Forts des uns aux autres, et NB. pour remédier à ce défaut il faudroit joindre ces Forts par une Ligne

« avec un fossé au devant, par ce moyen
« on soutiendrait les eaux aussi haute que
« l'on voudroit du côté de l'Attaque, parce
« qu'elles ne pourroient plus s'étendre volontairement, comme elles font aujourd'hui, ce qui rendroit la communication plus courte, et plus aisée d'un Fort à l'autre et seconderait en même temps la défense du front de leurs attaques; les choses étant ainsi disposées, on voit par cette précaution combien il seroit difficile, ou pour mieux dire impossible à un ennemy, d'oser penser à attaquer une Ligne si bien fortifiée, et dont les passages accessibles, sont gardés par des Forts secourables tous les moments: Ces raisons font voir qu'il ne seroit pas possible de la forcer, ce qui paroît être très clairement démontré.»

Voilà, Monsieur, l'origine de cette Ligne, détaillée par un Ingenieur, qui, selon ce qui paroît par son Journal, a employé plus de six semaines à inspecter et reconnoître le terrain entre Bergen-op-Zoom, Steenberg et la Zélande pour acquérir une parfaite connoissance du local, tandis que V. E. voudra bien avouer de ne pas avoir employé trois heures seulement à cet objet.

Mais malgré l'exposé de cet Ingénieur et nonobstant l'utilité de cette Ligne, prouvée lors du siège de Bergen-op-Zoom en 1747, où les Français n'ont pu réussir à la forcer, je suis cependant bien éloigné de soutenir qu'elle soit parfaite et sans défaut, tout au contraire, dans un mémoire présenté au Conseil d'Etat, j'en ai exposé plusieurs que j'avois eu occasion de remarquer pendant le cours du siège susdit, et durant le dernier différent avec l'Empe-

reur: J'ai même fait faire plus ou moins de changements aux ouvrages des Forts, qui, tels qu'ils sont, ne seront pas, je Vous assure Monsieur, d'une conquête aisée, si la défense en est confiée à des militaires braves et intelligens.

Le projet de cette Ligne, formé en 1720, ne fut exécuté que sept années après, et à peine achevée elle fut critiquée, en ce que l'on a trouvé que le Directeur VAN BOMMEL, chargé de son exécution, avoit donné à la partie entre Bergen-op-Zoom et le premier Fort, 120 Toises plus d'étendue qu'il n'auroit fallu, afin d'y renfermer un bien de campagne, dont il étoit le propriétaire.

Mais supposons, Monsieur, cette Ligne rasée, comment empêcher pour lors, je vous prie, que l'Ennemy ne passe par l'intervalle entre les Forts? pour moi je ne connois d'autre moyen que d'y opposer une armée suffisante, mais qui sera difficile de former et de rassembler avec le peu de Troupes que cette République entretient. Et si cet expédient ne peut pas s'effectuer, comment, Monsieur, faudra-t-il s'y prendre pour empêcher l'Ennemy d'aller, sans s'embarasser de Bergen-op-Zoom, ni de Steenbergén, en droiture en Zélande?

Peut-être Vous m'objecterez, Monsieur, que la défense de la Ligne exige aussi des Troupes, ce dont aucun Ingénieur ne disconvient: mais elle ne demande pas la huitième de la force que devoit avoir une armée pour être en état de suppléer suffisamment à cette Ligne.

Je me tiens assuré que lorsque V. E. en connoitra mieux la situation, Elle ne préférera jamais de poster une armée sur le

terrain en arrière de la Ligne, plutôt que sur la Ligne même, puisque dans la première position, qui par son local n'offre point d'ensemble contigu, l'armée en cas de malheur n'auroit point de retraite, ayant à dos un terrain presque intraversable à la moindre pluye et coupé par une infinité de fossés, et en outre une Rivière très considérable à passer, avant de pouvoir gagner l'Isle de Tholen.

Cette Ligne telle qu'elle est appuyée à la Ville de Bergen-op-Zoom et ses extrémités aux Forts: l'on peut dans l'instant s'y porter aux points les plus importants; menacé par l'Ennemy, l'on y peut voir ses approches. Elle ne peut être attaquée à l'improviste; elle n'a point de postes détachés, ni par consequent de hazardés; Elle est un objet de nécessité et de ressource, et une Barrière qui interdit à l'Ennemy l'entrée dans le pays de Tholen; l'on ne sauroit y être tourné ni déposé par aucune ruse, ni stratagème, ni y être pris à flancq ni à dos, il n'est pas possible d'y entrer, qu'en traversant l'Inondation, et passant l'avant fossé, qui couvre la Ligne, ce qui n'est pas l'ouvrage d'une nuit.

Et si l'Ennemy a le dessein de percer par le flancq, il n'y réussira pas que par le siège, et après la prise d'un des trois forts, et dans ce cas, la même armée postée entre Steenbergén et Bergen-op-Zoom, nullement assujettie à la Ligne, fourniroit encore à tems, assez et plus de Troupes qu'il n'en faudroit pour arrêter l'Ennemy, et l'empêcher de passer outre. Il se trouvera bloqué dans le Fort, dont il se sera emparé, par ces mêmes Troupes, qui secondées par le canon (les gorges de ces

Fortes étant ouvertes) lui couperont le chemin pour se porter en avant.

Supposé donc, Monsieur, que l'Etat prit la Résolution de faire raser cette Ligne, il est bien évident que cela entraineroit de très fortes dépenses, puisque pour lors il seroit indispensable de changer totalement leurs Fortifications, n'ayant intérieurement pas de capacité suffisante pour l'emplacement des Arsenaux et Magasins, et leurs Garnisons dépourvues de casemattes et abandonnées pour lors à leur propre défense (puisqu'elles seroient investies de tous les côtés) ne soutiendroient plus un long siège, tandis que tels qu'ils sont aujourd'hui, l'on peut journellement y relever les Troupes, et les pourvoir des amunitions requises pour leur défense.

Je ne saurai me figurer, Monsieur, que Vous pourriez vouloir placer parmi les Lignes proscrites, les retranchements au Hout et Munnikhoff, entre Breda et Geertruidenberg; ces retranchements occupent entre ces deux places les lacunes ou intervalles, qui pour être trop élevées, se refusent à l'inondation et y restent à sec. Ils servent en outre à tenir en sûreté un Corps de Troupes sur les Frontières, pour surveiller les opérations d'une armée ennemie et pour en détacher les secours là où le besoin pourroit le requérir, et d'ailleurs un Corps de Troupes postés dans cette position, donnera toujours à mesure et en proportion de sa force, de l'ombrage au Braband Autrichien.

En supposant donc ces retranchements rasés, il faudroit dans l'occasion y substituer de toute nécessité un corps d'armée trois fois plus forts que celui qu'exige la

défense de ces passages, tels qu'ils sont actuellement; Votre Gouvernement de Breda, Monsieur, Vous fournira l'occasion de connoître à fond le local de la situation dont il s'agit, et alors je ne doute pas que vous ne conviendrez de la vérité et de l'importance de ce que je viens d'exposer, et que vous serez convaincu par Vos propres yeux, que si l'Ennemy réussit à forcer un de ces passages, Breda est coupé, perdu sans ressource, et ne sauroit plus être de la moindre utilité.

Je ne puis pas m'imaginer non plus que Votre critique, Monsieur, aye pour objet la Ligne de Hulst, celle cy n'est aussi qu'une Digue ou retenue, pour former l'Inondation et pour la contenir dans des bornes convenables; dès que Vous y aurez jetté un coup d'oeil, Monsieur, vous verrez que c'est à cette fin qu'elle est destinée, et Vous conviendrez aussi, que si elle étoit abandonnée, l'on ne pourroit plus couvrir le pays de Hulst par les eaux, et qu'il faudroit également y suppléer par une bonne armée; ceux qui durant les derniers démêlés avec l'Empereur, ont vu cette Inondation, Vous certifieront qu'elle fut au mieux, et qu'il eut été impracticable de la passer; aussi quoique je n'aie pas eu le tiers du monde que d'autres ont jugé nécessaire pour défendre la Ville et le pays de Hulst, je n'ai jamais eu un moment d'inquiétude que les Autrichiens pourroient s'en rendre maîtres.

J'ignore, Monsieur, si vous qualifiez la Digue qui sert à garantir le pays d'Axel des eaux de la mer, du nom de Ligne; en tout cas quand vous la verrez, il ne vous échappera pas, Monsieur, que par ci par

là j'y ai fait construire des banquettes, et quelques Batteries, afin de pouvoir la défendre avec le mousquet et avec le canon. Il ne me paroît pas probable non plus que V. E. puisse être dans l'idée qu'il y ait une ligne depuis la Grebbe jusqu'à la mer du Sud. Le projet est de former une Inondation dans la Vallée creuse ou Bassin qui sépare les Provinces de Gueldre et d'Utrecht et d'y contenir les eaux et les empêcher de submerger un plus grand espace de Terrain que la défense n'exige. Il n'étoit nécessaire de contenir ces eaux par une petite Digue, mais qui sauroit d'autant moins être qualifiée du nom de Ligne, qu'elle n'a pas seulement des banquettes; cette Inondation n'ayant pas pu être rendue continue, à cause du Terrain trop élevé, qui se trouve par ci par là, on a bien du occuper ces Lacunes par quelques ouvrages, mais encore ne sont ce pas là des Lignes; quoique Vous ayez été à la Grebbe, vous n'avez vu, Monsieur, que ce seul passage, mais non le reste du pays. Il auroit fallu à V. E. tout au moins quinze jours, seulement pour parcourir cette intéressante Frontière, dont la conservation mérite tous les efforts possibles, puisque celle de la Ville et de toute la province d'Utrecht en dépend, et que celle cy une fois perdue, il s'ouvre à l'Ennemy trois différentes voyes pour percer jusques dans le coeur de la Hollande.

Après cet exposé je me flatte, Monsieur, d'avoir réussi à vous convaincre qu'il n'existe pas dans ce pays-cy une seule Ligne dans le genre de ceux qui sont reprochées depuis longtemps par tous les Militaires éclairés; que les soi-desantes Lignes que l'on y rencontre, ne sont que des retenues

pour contenir les eaux, auxquelles l'on a donné un parapet, pour servir en même tems d'un moyen de défense, et que ceux qui en ont fait un rapport différent à V. E. n'ont pas vu les choses avec assez d'attention, ni employé à leur inspection le tems qu'il auroit fallu pour s'en former de justes idées.

Mais si en conformité de ce qui est arrivé à bien d'autres, V. E. a été mal instruite par des rapports inexacts et peu fidèles, je croirais que sans mettre son honneur en compromis, Elle pourroit reconnoître d'avoir été induite en erreur, et réparer par là l'atteinte portée à sa réputation.

Je crois pouvoir attendre cette acte de générosité et de justice avec d'autant plus de fondement de la part de V. E., que je suis bien sûr de n'avoir jamais rien fait, qui auroit pu lui déplaire ou l'offenser, et que par principe de ménagement je me suis même retenu de donner cours à des réflexions, auxquels plusieurs mémoires de V. E. m'auroient donné prise, et spécialement ceux qui étoient relatifs aux dispositions, aux moyens desquelles V. E. avoit prétendu pendant les derniers troubles avec l'Empereur, de garantir la Frontière depuis la Zélande jusqu'à Grave.

Je suis à même de prouver à un chacun et à toute heure, que c'est moi seul qui a empêché que la Ligne à Sprang, recommandée par grand nombre de personnes, et même déjà arrêtée au Conseil d'Etat, n'a pas été construite. Je m'y suis opposé par la raison qu'elle auroit eu une trop grande étendue, et qu'à mes yeux elle eut été dans le cas d'avoir trop

de rapport aux Lignes généralement réprouvées; preuve, Monsiuer, que je ne suis par leur partisan.

Convaincu de la nécessité indispensable de connoître le Local à fond, je me suis appliqué pendant nombre d'années, sans relâche à acquérir cette connoissance, et quoique je veuille bien avouer, que malgré toute l'application que j'y ai mise, je suis encore loin d'en être venu entièrement à bout, je crois pourtant de pouvoir affirmer sans vanité, que l'on aura peine à me devancer à cet égard.

Qu'il me soit permis d'observer franchement à V. E. que le défaut de cette connoissance du Local (qu'il lui a été encore impossible d'acquérir) s'est fait sentir dans le rapport de sa tournée militaire, ainsi que dans ses moyens proposés pour la défense de la République, et que j'attribue aussi à ce même défaut la diversité de nos opinions sur la nécessité de la défense de la Flandre Hollandoise et principalement sur le nombre de Troupes à y employer.

J'ai pour moi, mon célèbre prédécesseur l'immortel COEHOORN, et appuyé sur une autorité d'un aussi grand poids, je me soucie peu si derrière moi, l'on s'est permis de ridiculiser et tirer en badinage, la quantité de canons et de batteries, et le nombre de troupes que j'avois demandés.

V. E. voyant les choses autrement, a attaché moins d'importance à la défense de cette partie et a jugé au contraire un corps plus nombreux nécessaire entre l'Escaut et la Meuse, d'où cependant l'on n'auroit jamais pu me secourir à tems, dans la Flandre, quoique les Autrichiens ne pou-

voient impossiblement nous entamer que là, avec apparence de succès, et malgré l'importance de la position que j'avois à soutenir, je courrois risque d'y être forcé à tout moment, faute d'un nombre de Troupes proportionné à l'étendue du Pays confié à ma défense. Pour en citer une seule preuve, je me bornerai à remarquer, que pour défendre le Pays de Cadzand, qui a six lieues de longueur, je n'avois que six cents hommes.

Je suis bien éloigné d'attribuer cette diversité d'opinions à quelque vue cachée d'ambition, de commander tel corps d'armée plutôt que tel autre; mais d'un autre côté je n'aimerois pas non plus que l'on attribuat la réquisition que j'avois faite, de deux mille hommes de plus, à un défaut de connoissance de ma part, ou à la fausse gloire, de vouloir sous mes ordres plus de monde qu'il ne me falloit; évitant le superflu partout, j'ose en appeler au jugement de tous les militaires, qui connaissent la Flandre, si j'y ai fait construire une seule Batterie dont j'aurai pu me passer.

J'ai toujours rendu justice aux vues avec lesquelles V. E. est entré au service de cette République et je n'ai jamais été jaloux ni de la célébrité de sa réputation, ni de l'étendue de la confiance qu'elle s'est acquise ici: mais jamais je me serois douté non plus, que V. E., douée de sentiments si nobles et élevés, pourroit se laisser aller, à chercher de me faire de la peine et de me nuire, surtout après tout ce que j'avois fait pour tacher de captiver son amitié et gagner son estime; je devois m'y attendre d'autant moins, qu'entre autres marques de bonté, V. E. m'avois aussi donné celle

de m'assurer de bouche, que sa tournée militaire n'avoit pas eu pour objet de critiquer les ouvrages que j'avois ordonnés ou fait construire, en y ajoutant qu'Elle me devoit l'aveu, que l'on ne pouvoit rien faire de mieux, que ce j'avois fait exécuter

Cependant il m'est revenu (et c'est ce qui m'oblige, Monsieur, à Vous adresser cet exposé) que V. E. à mon insçu et sans m'en dire le mot, s'est immiscée auprès L. N. Seigneurs du Conseil d'Etat des Provinces Unies, dans les affaires d'un département où j'ai blanchi, et dont la direction générale est uniquement et exclusivement confiée à mes soins; j'ignorois encore ce fait, lorsqu'ayant l'honneur de dîner en dernier lieu chez V. E. avec le Capitaine Ingénieur VAN HELDEN, qui m'est attaché en qualité d'Adjudant, Elle me déclara que le Conseil d'Etat la pressoit au sujet du Plan de défense, et l'étonnement avec lequel j'entendis ce propos pour lors à cessé depuis.

Pour concevoir les sensations que je dois éprouver de tout ceci, je supplie simplement V. E. de vouloir se mettre pour un moment à ma place. Appelé avec des émoluments considérables et distinctions flatteuses, dans plusieurs services Etrangers; attaché à celui de cette République depuis plus de 40 ans; honoré sans interruption de la confiance, et j'ose dire de l'approbation de son Gouvernement; en possession de la considération et bienveillance de toute la Nation, animé du désir et de l'espérance de pouvoir y répondre encore par des services ultérieurs: que ne doit pas sentir un militaire de mon âge et dans ma position, en se voyant tout d'un coup les mains liées, par la suite d'une méfiance que des insi-

nuations cachées, et mises en oeuvre à son insçu, ont fait naître à sa charge?

Pour peu que V. E. veuille daigner peser ces considérations, Elle se sentira entraînée d'elle-même à s'occuper des moyens à réparer l'atteinte, je veux croire involontaire, que V. E. à porté à ma réputation, et de prévenir par là le seul parti, qui me resteroit à prendre, savoir de solliciter ma retraite, et de faire des vœux, pour que celui qui me remplacera, puisse servir l'Etat avec le même zèle, avec la même affection et activité, que j'ose me vanter de l'avoir fait, jusques à l'époque fatale, qui à mon plusgrand regret, m'a mis dans la facheuse nécessité de mettre sous les yeux de V. E. le présent exposé.

J'ai l'honneur d'être avec une parfaite considération,

Monsieur!

La Haye, le 26 Mars 1786. de Votre Excellence
Le très humble et très obéissant Serviteur,
 (signé) C. DU MOULIN.

Monsieur!

J'ai reçu hier 28 la lettre, ou plutôt le factum que vous me faites l'honneur de m'adresser, daté du 26 Mars.

Il me parait être l'effet de quelques nouvelles tracasseries, dont il me semble qu'on fait un grand usage dans ce païs, mais c'est un genre auquel je ne suis pas propre, et je croiais m'être mis à l'abri de cet inconvénient avec vous, en vous proposant dans plusieurs de nos conversations, de nous entendre toutes les fois qu'on chercherait à nous diviser: il me semble

que vous avez mieux aimé vous inquiéter que de vous expliquer, et que vous attendez de moi une apologie que je tacherai de rendre plus courte que l'accusation.

Je me rappelle avec reconnaissance, la manière avec laquelle vous m'avez accueilli à mon arrivée dans ce pays-ci, ainsi que le zèle et l'honnêteté avec lesquels vous m'avez éclairé et fourni les moyens de connoître les différentes parties des frontières de l'état, sur lesquelles je n'avois que des connoissances très vagues.

J'espère que de votre côté vous n'avez pas oublié la manière dont j'ai débuté avec vous en arrivant, l'expression cordiale de la prévention favorable, qui m'avoit été donné sur votre compte par M. DE MONTALEMBERT; l'empressement avec lequel j'ai rendu hommage à vos talens, à vos lumières, et le désir de me concilier votre estime et votre amitié.

D'après ce sentiment, qui n'a point varié, je répondrai en moins de mots que je pourrai aux articles essentielles de votre lettre.

Vous me reprochez de n'avoir mis que vingt jours pour faire ma première tournée et pour laquelle vous supposéz qu'il faut au moins vingt semaines. Je répondrai à cela, Monsieur; que la manière de voir d'un Général n'est pas la même que celle d'un Ingénieur. Le premier dans ses tournées militaires, n'a besoin d'autres instrumens que de son coup d'oeil, au lieu que l'Ingénieur ne marche point sans niveau, sans toise, sans compas et sans beaucoup d'autres attirails; il suffit au Général de reconnoître les positions et de les avoir dans sa tête, il appartient à l'Ingénieur

de les détailler, de les lever exactement et d'y établir des fortifications, des retranchemens et des moyens de défense, relatifs aux terrains et aux pays, que ces retranchemens doivent couvrir, défendre et observer.

J'ai fait seize campagnes dans les quelles, indépendamment de douze sièges où je me suis trouvé, j'ai été chargé de reconnoître et de faire occuper par les armées où j'étoit employé supérieurement, dix postes ou Champs de Bataille, dans lesquels les armées que j'y avais portées ont toujours battu l'Ennemi: J'en excepte pourtant la bataille de Plaisance, qui fut perdu par la précipitation avec laquelle M^r DE GAGES attaqua la gauche de l'Ennemi, avant que la droite des Français fut à portée d'attaquer les Autrichiens.

Je vous demande pardon de cette petite digression, mais elle établit la différence qui doit être entre la marche d'un Général et celle d'un Directeur du Genie.

Je viens maintenant aux reproches que vous me faites sur mon opinion relativement aux lignes. Dans le mémoire succinct de mes deux premières tournées, je n'ai fait qu'une seule observation sur les lignes que j'avois parcourues, et elle s'est réduite à dire que les lignes établies pour la défense des frontières étoient trop considérables pour le nombre de Troupes que la République avoit à mettre sur pied; cette observation et ce que j'ai pu dire ne ressemble point à une critique qui doit être raisonnée et motivée, d'après un examen plus scrupuleux que celui qu'un simple coup d'oeil peut inspirer. C'est sans doute sur ce premier mémoire qu'est fondée la tracas-

serie qu'on a prétendu me faire avec vous, mais si vous avez eu connoissance du mémoire sommaire que j'ai donné depuis, d'après la demande pressante qui m'en a été faite par le Conseil d'Etat, vous verrez

1°. que j'ai déclaré qu'on ne pouvait établir un plan de défensive juste et intéressant, dont j'avais présenté le Sommaire dans mon mémoire du 29 May 1785, qu'en engageant le Général DUMOULIN et moi à se réunir et à faire par eux-mêmes la reconnaissance des différentes frontières, de concert avec le Quartier-Maitre et des Ingénieurs géographes, afin que d'après les lumières du Général et du Directeur-Général du Génie, il fus remis au dépôt de LL. NN. PP. des mémoires accompagnés de Plans Topographiques, qui établiraient d'une manière constante, la défense de toutes les frontières de l'Etat; les postes à occuper et à retrancher en cas de besoin, les Places à fortifier et enfin les lieux de dépôts pour l'Artillerie, les vivres, les fourages, et tout ce qui est nécessaire au rassemblement des Troupes.

2°. Quant à la frontière de Flandre, je me suis excusé d'en parler à fond, mes connoissances sur cette partie étant trop anciennes, et j'ai ajouté au peu d'observations que j'ai faites sur cette partie, qu'avant d'asseoir un plan juste de défense pour cette frontière, il fallait que j'y fisse une tournée avec le Général DUMOULIN, mais que je croyais qu'il fallait remettre cette tournée à l'année prochaine et s'oc-

cuper cette année des frontières de l'Overissel.

3°. Dans le même mémoire où je parle des Lignes, je dis très peu de choses de celle de Bergen-op-Zoom, que je propose de considérer comme une digue propre à soutenir les inondations et qu'il suffit de garder en cas d'apparence d'hostilités, avec un très petit corps de Troupes.

A l'égard des Lignes de Breda, j'en fais tout l'éloge qu'elles méritent et je me borne à exhorter M. M. du Conseil d'Etat, à vous donner les moyens de faire les travaux nécessaires sur la rivière de Mark, pour assurer en tout tems le succès prompt et complet de l'inondation.

Je rends de même l'hommage qui vous est dû pour le choix de la position du Grebbe et de son retranchement; il est vrai que j'ai avancé que toute ligne attaquée était une ligne forcée, c'est une opinion que j'aurai jusqu'à ce que celles que vous avez faites dans ce pais-ci, sur des meilleurs principes, m'aient prouvé le contraire.

Au reste, Monsieur, je n'ai point envie d'empiéter sur votre place, ni sur les détails qui y appartiennent et dont vous dites ne devoir compte qu'à M. le Capitaine Général: il m'est témoin de la justice que j'ai toujours rendue à vos lumières: je regardais les distinctions si bien placées dans Votre personne que dans mes premières considérations, données ici en arrivant, je proposais de réunir, sous votre Direction, l'Artillerie avec le Génie.

Je crois qu'il ne me reste plus à répondre qu'à l'article de votre commandement

de Flandres. Vous avez été témoin dans le comité du Conseil d'Etat où j'ai assisté, que j'ai insisté pour qu'il vous fut déferé; et quand j'ai dit que votre armée était composé de 25 Bataillons et que celle de Son Altesse n'était que de 12 ou 14 Bataillons, j'ai dit une vérité que la gaïeté des intrigans a sans doute tourné en plaisanterie.

Je souhaite, Monsieur, que vous voyez dans les réponses franches et loyales que j'ai l'honneur de vous adresser, qu'il ne

m'entrera jamais dans la tête de porter atteinte à la réputation d'une personne qui a mérité autant que vous l'estime de la Republique et de tous ceux qui ont l'honneur de vous connoître.

J'ay l'honneur d'être avec une parfaite considération

Monsieur,

La Haye,
le 29 Mars 1786.

*Votre très humble et très
obéissant Serviteur,*

(signé) Le comte DE MALLEBOIS.

AANTEKENINGEN

BETREFFENDE

HET ZWEEDESCHE LEGER.

(INGEZONDEN.)

ALGEMEEN BESTUUR VAN HET LEGER.

De Koning heeft, krachtens de constitutie het opperbeheer over het leger, en benoemt tot alle rangen, te rekenen van den laagsten officiersrang.

De chef van het Departement van Oorlog (Minister van Oorlog) stelt den Koning al de zaken die het leger betreffen en aan Hoogst-deszelfs beslissing onderworpen moeten worden, voor, en expedieert de genomene besluiten.

De zaken door het Departement van Oorlog te behandelen, worden in twee soorten gesplitst, te weten:

1°. De expeditiën der kancelarij (Kansli expeditiëner).

2°. De kommandements-expeditiën (kommando-expeditiëner).

De eerste worden in den staatsraad behandeld en daarna aan den Koning ter beslissing voorgelegd; de genomen besluiten worden door Zijne Majesteit geteekend en door den Minister

gecontrasigneerd; de tweede worden alleen aan de beslissing des Konings onderworpen, en de Minister teekent op last des Konings.

De voorbereiding der te behandelen zaken en de afdoening der genomene besluiten is naar de hierboven opgegeven verdeling aan twee bureaux, de *Kancelarij* en het *bureau der Kommandementen* toevertrouwd; ieder dezer bureaux heeft eenen chef en de noodige militaire- en burger-beambten.

Alle administratieve of comptabiliteitszaken worden behandeld door eenen raad, *Krijgskollegium* genaamd. Deze raad bestaat uit eenen voorzitter, die generaal moet zijn; drie militaire leden, te weten: de chef der artillerie, de chef der genie, en een officier der staande armee, hebbende minstens den rang van luitenant-kolonel; benevens vier burgerleden, *Krijgsraden* genaamd.

Tot de werkzaamheden van het Krijgskollegium behooren:

1°. Het ontvangen van de rekenkamer en het

verdeelen der gelden voor het Departement van Oorlog bestemd. Het budget wordt alle drie jaren in den Rijksdag door de vier standen op voorstel des Konings geregeld.

2°. Advies uitbrengen over alle administratieve zaken die het kollegium moeten medegedeeld zijn, alvorens door den Minister maatregelen desbetreffende aan den Koning worden voorgelegd.

Deze raad is naar den aard der werkzaamheden in verscheidene onderafdeelingen verdeeld, te weten: de afdeelingen voor *Artillerie*, *Fortificatie*, *Indelning*, *Onderhoud en Uitrusting*, en *Krijgsmanshuis*. De namen dezer afdeelingen duiden hare werkzaamheden aan; de laatste (krijgsmanshuisafdeeling) regelt de pensioenen der troepen.

ORGANISATIE.

Staande armée.

Deze troepen bestaan uit:

1°. De *indelta-troepen*.

2°. De *geworvene troepen*.

1°. Het *Indelta-stelsel* is eene aan Zweden geheel eigene inrigting, die, vooral in een weinig bevolkt land, waar het aan menschen voor den landbouw en de bergwerken ontbreekt, als zeer doelmatig beschouwd moet worden; daar ten gevolge dezer inrigting de soldaat in vreedestijd landman blijft.

Zweden is de invoering van dit stelsel aan zijnen organiserenden Koning KAREL XI verschuldigd. Vóór hem werden de legers, naar de behoefte, door middel van willekeurige troepenligtingen (uitschrijvingen) daargesteld en voltallig gehouden; deze legers werden alleen in oorlogstijd onderhouden en bij den vrede afgedankt; doch toen de meeste Staten van Europa vaste legers begonnen te onderhouden, om niet meer van vreemde huurlingen, die zich aan den meestbiedende verkochten, afhankelijk te zijn, toen de legers alzoo meer nationaal werden, werd dit eveneens voor Zweden noodzakelijk, daar

dit land in aanhoudende oorlogen met zijne onrustige naburen gewikkeld was.

Deze legers alleen door middel van ligtingen voltallig te houden, was in een zoo weinig bevolkt land ondoenlijk; dit zag de schrandere KAREL XI zeer goed in; hij trachtte die zwaargheid te boven te komen, en in de behoefte van zijn tijd en zijn vaderland te voorzien door de invoering van het *Indelta-stelsel* (1684 à 1688), hetwelk tot nu toe onveranderd is blijven bestaan.

Volgens § 80 der grondwet zal dit stelsel in stand gehouden worden, zoolang de Koning en de Rijksdag geene verandering noodig achten. KAREL XI verpligte de eigenaars der niet geprivilegeerde hemmans (1) een' gekleeden infanterist of een' ruiter met paard, armement en equipment te bezorgen en te onderhouden. Naar de gesteldheid en den rijkdom van den grond bepaalde de Koning welke hemmans kavalieristen, en welke infanteristen zouden leveren; en hoewel hij trachtte bij deze verdeling de lasten zooveel mogelijk gelijk te doen drukken, zoo liet dit punt reeds bij de invoering van het stelsel zeer veel te wenschen over. Daar deze verpligting op de onderscheidene hemmans als eene vaste belasting onveranderd is blijven kleven, is op dit oogenblik de verdeling nog veel ongelijker geworden; dewijl sommige hemmans sedert de invoering van het stelsel in waarde verdriedubbeld, andere daarentegen niet in waarde toegenomen zijn.

Als voorbeelden der ongelijke verdeling dier belasting, dient het volgende:

(1) De verdeling van het rijk in hemmans heeft betrekking tot de opbrengst der schatting of belasting. Iedere hemman moet als eene eenheid of geheel beschouwd worden, die van regeringswege getaxeerd, en voor eene aan de taxeringswaarde evenredige belasting aangeslagen is. Aangezien deze verdeling in hemmans zeer oud is, hebben vele door lengte van tijd, vooral in handen van den adel bijzondere privilegia verkregen, waarvan de eene is vrijstelling van het stellen van een soldaat. De grootte van den hemman is zeer ongelijk, gemiddeld tusschen de 70 en 200 tunland (1 tunland is circa 5000 □ Ellen Ned.)

In het algemeen rekt men een soldaat bij eene taxeeringswaarde van het land van 8240 Rixdalers (de Rixdaler is circa gelijk aan de gulden (1) te moeten houden; maar in Jemtland bij voorbeeld wordt die verpligting bij eene taxeeringswaarde van 1278 Rixdalers opgelegd. De taxeeringswaarde van den grond blijft doorgaans verre beneden de werkelijke waarde (meestal de helft). In Stockholmslän (provincie) is op de 38 mantalskrifven (alle mannen tusschen de 18 en 60 jaar) één soldaat; in Östersundslän rekt men één soldaat op ieder 9de mantalskrifven. De grootte van de belasting wordt ook zeer ongelijk geschat. In Örebro län rekt men dat het jaarlijksch onderhoud van een huzaar op 240 Rixdalers komt; en in Christiaanstadslän op 100 Rixdalers; in Westeraslän kost een infanterist jaarlijks aan onderhoud 78 Rixdalers; in Mariestadslän 58 Rixdalers.

De belasting, bestaande in de verpligting om eenen infanterist te bezorgen en te onderhouden heet *Rotering*, en de persoon die deze belasting draagt: *Rothallare*. Is het een kavalerist met paard, equipment en armement die de wet verpligt te onderhouden, dan bekomt die verpligting den naam van *Rustning*, en de eigenaar die den kavalerist betaalt heet *Rusthallare*. Ten einde de wederzijdsche verpligtingen van den Staat en de rot- en rusthallaren te bepalen, bestaan er kontrakten waarin die verpligtingen opgenomen zijn.

De indelta soldaat wordt door zijn rot- of rusthallare voor eenen onbepaalden tijd of voor zijn leven aangenomen; ter keuring wordt hij aan eene Commissie voorgesteld, die zich moet overtuigen of hij aan de verpligtingen der wet voldoet. Die verpligtingen zijn: dat de soldaat een gezond lichaamsgestel heeft en goed gevormd zij; hij moet minstens eene lengte van 5 voet 7 duim Zw. (circa 1,65 N. Ellen) hebben; voor de infanterie tusschen de 18 en 36

jaar, en voor de kavallerie tusschen 17 en 30 jaar oud zijn. Verder moet hij een bewijs van moraliteit en goed gedrag van de geestelijkheid zijner woonplaats overleggen.

Bij zijne indiensttreding ontvangt hij gewoonlijk van zijnen rot- of rusthallare 30 à 50 Rixdalers, en er wordt bovendien tusschen hen een kontrakt opgemaakt, waarin hunne wederzijdsche verpligtingen eveneens opgenomen zijn.

Tot woning en onderhoud bekomt de soldaat van zijnen rot- of rusthallare:

Een huisje (torp genaamd) met een stukje daaraangrenzend bouwland, zoo groot dat hij daarop $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ ton graan of aardappelen kan bouwen; verder ontvangt hij jaarlijks 2 à 4 ton koorn, half rogge en half gerst (de hoeveelheid varieert tusschen 2 en 4 ton in de verschillende provinciën van het rijk, en is bij het kontrakt bepaald); eene bepaalde hoeveelheid vleesch en boter, en 10 à 15 wagens brandhout. Ook heeft hij aanspraak op weiland tot grazen voor ééne koe en twee schapen.

Het huisje moet door den soldaat in goeden staat onderhouden worden; en wanneer hij, hetzij tot militaire dienstverrigtingen of tot eenigen anderen arbeid voor den Staat naar elders opgeroepen wordt, blijven zijne vrouw en kinderen het huisje bewonen, en het land wordt ten behoeve van zijn gezin door den rot- of rusthallare gekultiveerd.

In staatsdienst zijnde wordt hij door den Staat gevoed.

Indien de soldaat te huis zijnde ziek wordt, moet de rot- of rusthallare voor zijne verpleging zorg dragen, namentlijk hij betaalt den doktor en de geneesmiddelen; in staatsdienst ziek wordende, geschiedt zijne verpleging op kosten van den Staat.

In de Infanterie-indelta of rothals-regimenten wordt de helft van den prijs der kleederen door den rothallare, en de andere helft door den Staat betaald, op wiens kosten bovendien de wapens en het ledergoed aan den man verstrekt worden. De gelden, voor de kleeding der troe-

(1) Zoo dikwijls hier van Rixdalers of hunne onderdeelen gesproken wordt, bedoelt men den Rixdaler Banco.

pen bestemd, maken een fonds uit, dat door eene Commissie geadministreerd wordt, die voor den aankoop der stoffen en de vervaardiging der kleederen zorg draagt. Deze Commissie bestaat uit den Landshöfding (Gouverneur der provincie), den regimentschef, twee kompagnies-kommandanten, en twee door den Landshöfding hiertoe aangewezen rothallare. Jaarlijks wordt in dit fonds door den rothallare en door den Staat gezamenlijk $\frac{1}{4}$ van de monteringswaarde gestort. De waarde van den inkoopsprijs der monteringsstukken wordt jaarlijks naar de marktaksen der provincien of läns door de Krijgs- en Kamer-Kollegiums (1) bepaald.

De kapotten worden door den Staat geleverd.

Indien de soldaat meer dan eene maand uit de standplaats van het regiment door dienstverrigting verwijderd is, betaalt de Staat een daggeld voor slijtage.

In tijd van oorlog blijft de rothallare zijn vaste taks voor onderhoud der kleederen storten ($\frac{1}{8}$ van de waarde der kleederen jaarlijks); doch dan is de Staat voor de kleeding van den soldaat verantwoordelijk. De tijd van dragt der kleederen is niet bepaald; men rekent hem gewoonlijk op vier jaar. De soldaat heeft altijd twee kompleete stel kleederen: het eene nieuw en het ander gedragen. Telkens wanneer de kleeding vernieuwd is, moet het oudste stel ter zijner beschikking gegeven worden, terwijl de nieuwe kleeding door den rothallare bewaard wordt. De wapens en het ledergoed bewaart de soldaat zelf.

In de kavallerie indelta of rusthals-regimenten is het geheel anders gesteld. Daar levert de rusthallare de wapens, het paard en alle equipementstukken, zoowel voor den ruiter als

voor het paard. De Staat betaalt hier niet de helft van de kleederen, maar de rusthallare is, zoowel in tijd van oorlog als van vrede, voor het onderhoud der equipements- en kleedingstukken verantwoordelijk; doch indien de soldaat ze uit moedwil of door achteloosheid verniet, moeten zij voor zijne rekening vernieuwd worden; dit wordt door eene Commissie beslist. Hetgeen omtrent den tijd van dragt, het getal en de bewaring der kleeding voor de rothallare-regimenten gezegd is, blijft voor de rusthallare-regimenten ook geldende.

De rusthallare moet het paard leveren, dat door eene Commissie op de zoogenaamde remonte-möte gekeurd wordt; gedurende den tijd waarin het paard niet voor 's lands dienst gebruikt wordt, kan de rusthallare het tot andere diensten bezigen, mits zij niet te vermoeiend voor het dier zijn. Ten einde den toestand der paarden te onderzoeken, hebben tweemaal in het jaar, in het voor- en najaar, de zoogenaamde adermöten plaats; de paarden worden aan eene Commissie voorgesteld, die zich van hunnen toestand overtuigt. Bovendien moet de eskadronschef den rusthallare aanhoudend surveilleren, en zich verzekeren dat hij het paard in goeden staat houdt.

Ter aanmoediging tot het verbeteren der paardenrassen is bepaald, dat bij ieder indelta kavallerie-regiment verscheidene nummers gehouden zijn eskadrons-hengsten te leveren en te houden; zijnde in dat geval van alle andere rustningverplichtingen vrijgesteld. Deze hengsten moeten van goed ras zijn. Bovendien worden er uit de rijksstoeterijen jaarlijks hengsten naar de onderscheidene provinciën gezonden. — Verzuimt een rot- of rusthallare zijne verplichting op den bestemden tijd een' soldaat, ter vervanging eens opgevallen nummers, aan te bieden, dan wordt er een, na verloop van zes maanden, door de militaire autoriteiten van het korps waarbij de vacature bestaat, voor rekening van den rot- of rusthallare geëngageerd; doch daar in dit geval de kontrakten door de militaire

(1) Het Kamer-Kollegium is eene civiele instelling en een van zijne attributen bestaat in het bepalen der middenprijzen van rundvee, graan, zaden, binnen 's lands gefabriceerde lakens of kleederen, enz.; iets wat in Zweden even noodzakelijk is, als bij ons het bepalen der middenprijzen van de effecten, dewijl daár, gelijk uit dit artikel reeds blijkt, een goed deel der belastingen in voortbrengselen van den grond of van de nationale nijverheid voldaan wordt.

autoriteiten opgemaakt worden, zijn de belangen van den rot- of rusthallare niet zoo in het oog gehouden; uit dien hoofde is het bijna zonder voorbeeld, dat de eigenaar van een hemman dergelijk verzuim pleegt. De soldaat eenmaal aangenomen zijnde, kan zijne demissie niet meer ontvangen, dan wegens slecht gedrag, ten gevolge van regterlijk vonnis en uit hoofde van onbruikbaarheid door ouderdom of gebreken.

Ook wordt hem, bij den gewonen loop, om geen andere reden ontslag uit de Staatsdienst verleend, dan wegens ouderdom (na 50 jaar), slechte gezondheid, gebreken, of den aankoop eener hoeve; maar in het laatste geval is hij verplicht een geschikt sujet als plaatsvervanger te stellen.

De indelta-troepen kunnen niet alleen in tijd van oorlog, maar ook in vreedstijd, tot het houden van garnizoen in steden en vestingen, onder de wapens geroepen en gehouden worden; zoodat zij werkelijk tot de staande armée behooren, hoewel niet altijd in dadelijke dienst zijnde. Zij moeten binnen de 3 à 8 dagen, nadat de order van vertrek bij den regimentschef aangekomen is, vereenigd en marschvaardig zijn. Bij zijn regiment ontvangt de soldaat eene vaste soldij, 7 schillingen (0,45 guldens) daags.

Tot onderhoud der officieren en onderofficieren wees KAREL XI landerijen aan, die hij aan den adel afgenomen en voor eigendom der Kroon verklaard had. Deze goederen waren onder de regeringen van GUSTAAF II ADOLF, CHRISTINE en KAREL X door den adel wederregtelijk in bezit genomen, en werden hun nu even willekeurig door den Koning ontnomen.

De uitgestrektheid van het land was evenredig aan den rang; doch ook hier was de verdeeling zeer ongelijk, daar ten gevolge van de meerdere of mindere vruchtbaarheid van den grond, het bepalen van de zuivere opbrengst ondoenlijk was. De landen voor de officieren en onderofficieren van ieder regiment waren in de provincie verdeeld, waarin de troepen woon-

den. Bij ieder land was een woonhuis (boställe).

Deze wijze van betalen der officieren en onderofficieren is gedurende ongeveer $4\frac{1}{2}$ eeuw in stand gebleven, niettegenstaande zij zeer vele nadeelen had, waaronder geteld moet worden eene ongelijke bezoldiging voor denzelfden graad. Reeds bestond er ongelijkheid bij de instelling; na verloop van jaren werd die ongelijkheid hoe langer hoe grooter, daar de waarde der eigendommen toe- of afnam, naarmate zij beter of slechter onderhouden werden, zoodat men ten laatste dikwijls gebeurde zag, dat luitenantswoningen drie à viermaal de waarde van die van andere luitenants, ja zelfs van die van kapiteins hadden. Sommige boställen waren onvoldoende voor het onderhoud hunner bezitters; andere daarentegen bragten zooveel op, dat de bewoners in overvloed leefden.

Het kon ook niet anders dan nadeelig voor de vorming der jonge officieren en onderofficieren zijn, landlieden van hen te maken; daar zij, door eigenbelang gedreven, zich geheel aan de besturing hunner landen weidden en hunne wetenschappelijke vorming verwaarloosden. Om die redenen besloot Koning KAREL XIV JOHAN (vroeger maarschalk BERNADOTTE) in het vervolg alleen boställen aan de regiments-, bataillons-, kompagnies- of escadrons-chefs te laten behouden; voorts aan eenige oude onderofficieren (een bepaald getal per kompagnie of eskadron); maar aan de luitenants en aan de jonge onderofficieren een vast traktement toe te kennen. De boställen, die tot hertoe voor hun onderhoud gediend hadden, werden verpacht, en bij ieder regiment werd eene commissie (löningsdirektion) daargesteld, bestemd om de opbrengsten van de verpachte landerijen, van de andere indelta-renten, en van de door het Gouvernement tot onderhoud verstrekte gelden te administreren, en volgens de bepaling der wet uit te betalen.

2°. *Geworvene troepen.* Aangezien niemand gedwongen kan worden in militaire dienst te treden (behalve bij de *bevåring*), geschiedt de aanvulling der regimenten die niet tot het

indelta-leger behooren, door vrijwillige engagementen of werving. Om aanneembaar te zijn, moet de man eene goede ligchaamsgesteldheid hebben, zonder gebreken zijn en eene lengte van 5 voet 7 duim Zw. (1,65 N. El.) zijn; hij moet voor de infanterie tusschen de 18 en 36, en voor de kavallerie en artillerie tusschen de 17 en 30 jaar zijn. Hij moet een bewijs van goed gedrag van de geestelijkheid zijner laatste woonplaats kunnen overleggen.

Gewoonlijk wordt hij voor zes jaren geëngageerd, en na expiratie van dien tijd kan hij op nieuw voor 3 of 6 jaren dienst nemen. De zorgen der rekrutering zijn aan de kompagnieschefs door een kontrakt met den Staat (passe-volans) toevertrouwd; en de Staatskas betaalt hun 30 Rixdaler voor iederen man die voor zes jaren dienst neemt, of alzoo 5 Rixdaler voor ieder jaar.

De door de kompagnieskommandanten aangenomene manschappen worden aan den regimentschef en aan eene commissie ter goedkeuring voorgesteld; zij moeten aan de hierboven opgegevene vereischten voldoen. — De soldaat is gekazerneerd en ontvangt eene soldij van 7 schilling (15 cent) en 2 pond roggenbrood daags. Een gedeelte zijner soldij, $3\frac{1}{2}$ schilling daags, wordt voor zijn middageten in eene menage gestort; het overschietende wordt hem in konstanten dagelijks uitbetaald. Tot zijne voeding zijn kompagnies-menages ingericht; de man krijgt maar eens daags warm eten.

De verpleging der zieken is in ieder regiment aan de zorgen van eenen regiments-dokter en aan 2 bataillons-doktors toevertrouwd. In iedere stad of vesting, waar garnizoen gehouden wordt, vindt men een militair hospitaal.

De wapens, het ledergoed, de kleine fournituren en verdere kleedingstukken worden aan den soldaat ten koste van den Staat verstrekt; maar de kompagnieschefs, die door kontrakten met het Gouvernement verantwoordelijk zijn voor den goeden staat en de behoorlijke vernieuwing der kleedingstukken, en die eene

bepaalde som jaarlijks per man daarvoor ontvangen, hebben belang die kleederen zoolang mogelijk te doen duren, daar de overschietende gelden in hunne zakken gaan. Bij sommige regimenten hebben de kompagnieskommandanten en de soldaten onderlinge overeenkomsten aangegaan, waardoor laatstgenoemden eveneens een klein voordeel bekomen, wanneer zij zuinig op hunne kleederen zijn; deze overeenkomsten zijn meestal voor beide partijen voordeelig, en de man ziet er netter uit, zoodat zij zeer aan te prijzen zijn.

Bijna al de kleedingstukken worden door de soldaten zelve gemaakt, en even als bij de indelta-troepen, heeft ieder man twee kompleete stellen kleederen.

In tijd van vrede is de eskadrons- en batterijchef met den aankoop van de remonte-paarden belast, volgens de tusschen den Staat en hem geslotene remonte-passe-volans. Deze paarden worden door eene commissie gekeurd. In tijd van oorlog houden deze passe-volans-kontrakten op, en de Staat koopt en onderhoudt dan de paarden.

De op die wijze bij de artillerie aangeschafte paarden bedragen niet meer dan de helft van het getal voor de batterijen op voet van vrede bepaald; de andere helft wordt gedurende de oefeningen gehuurd, en alleen gedurende dien tijd onderhouden. Deze paarden, gewone trekpaarden, veelal van landlieden en gebrekkig gedresseerd zijnde, maken het der artillerie zeer moeilijk goed te manoeuvreren.

Het engagement van den soldaat afgeloopen zijnde, heeft hij het regt zijn afscheid of paspoort te nemen, en weder tot het burgerleven terug te keeren.

Troepen die slechts in tijd van oorlog onder de wapenen komen.

De nieuwe rotering indelta bestaat in eene vermeerdering van het indelta-leger na 1809, ten gevolge waarvan de niet geprivilegeerde hemmans, die door ontginning na de instelling

van het indelta-stelsel ontstaan zijn, verplicht worden in de rotering deel te nemen. De verplichting der rothallare van deze klasse bestaat om in geval van oorlog eenen geëquipeerden infanterist beschikbaar te stellen; en om in vreedstijd een regt van vrijstelling van 30 à 60 Rixdalers jaarlijks te betalen.

De *extra rotering*. In deze klasse behooren de gepriviligeerde landerijen (daaronder verstaat men zulke landen, die, ten gevolge van Koninklijke besluiten, van de gewone rotering vrijgesteld zijn). De extra rothallare betaalt geen schatting in vreedstijd; maar bij het uitbreken van een oorlog moet hij ter versterking van het leger een infanterist in dienst stellen, of wel een treinpaard leveren.

De *algemeene wapening (bevüring)*. Hiertoe behooren alle Zweden tusschen de 20 en 25 jaren, die voor de krijgsveld dienst goedgekeurd zijn. Degenen die niet willen opkomen, kunnen eenen remplaçant stellen; maar ingeval de plaatsvervanger vermist raakt, moeten zij de plaats innemen. In tijd van vrede komt de algemeene wapening slechts 12 à 14 dagen in het jaar ter oefening onder de wapenen. In tijd van oorlog dient zij om de regimenten der staande armée voltallig te houden, of zij kan in afzonderlijke korpsen ageren.

De wapens en de kleederen wordt haar ten koste van den Staat verstrekt; doch indien de man zich op zijne eigene kosten wil equiperen, dan wordt hem van Staatswege eene kleine som gelds ter tegemoetkoming verstrekt.

De *Nationale wapening van het eiland Gottland* is alleen ter verdediging van dit eiland georganiseerd, en bestaat uit de geheele mannelijke bevolking van het eiland tusschen de 18 en 50 jaren. Zij is verdeeld in jagers, linieinfanterie, kanonniërs en piekeniers. De officieren en onderofficieren zijn permanent. De Gouverneur is tevens kommandant der gewapende magt. Ieder jaar worden de troepen in den wapenhandel geoefend.

Militaire hiërarchie.

Van den laagsten rang beginnende, heeft men, beneden den officiersrang: *korporaals* en *onderofficieren*; en van den officiersrang: *onderluitenant*, *luitenant*, *kapitein*, *majoor*, *luitenant-kolonel*, *kolonel*, *generaal-majoor*, *luitenant-generaal*, *generaal* en *maarschalk*.

Beneden den officiersrang.

1°. *Korporaal*. Voor deze betrekking kiest men de beste soldaten uit, die bij ieder verschillend wapen een bepaald examen moeten doen. De korporaals ontvangen, boven de soldaten-soldij, bij het indelta-leger jaarlijks 3 à 5 ton koorn, en bij de geworvene troepen eene dagelijkse verhooging in geld.

2°. *Onderofficier*. Goede korporaals kunnen tot dezen rang, na aan zekere voorwaarden voldaan te hebben, bevorderd worden. Zij zijn op kosten van den Staat geëquipeerd en bewapend. Onder de onderofficieren vindt men ook een zeker getal jongelieden die tot officier worden opgeleid en de graden van korporaal en onderofficier slechts doorloopen. Drie onderofficieren van ieder eskadron of kompagnie van het indelta-leger hebben hoställen. In de garnizoenen wonen zij in de kazernen, in afzonderlijke vertrekken, of ontvangen eene schadevergoeding voor woning en brand. Aangezien er geen dienstdag voor de onderofficieren bepaald is, kunnen zij hun ontslag uit 's lands dienst op hunne aanvraag bekomen.

Officiërsrang.

Deze rang kan slechts verkregen worden na aan een voor ieder wapen bepaald examen volstaan, en eenen ouderdom van 18 jaar bereikt te hebben. Bovendien moet de aspirant alle mindere graden doorloopen hebben, en gedurende minstens 4 maanden bij de infanterie en 6 à 8 maanden bij de artillerie en kavallerie gediend hebben.

In bovenstaande tabel stellen de traktementen der kapiteins en hoofdofficieren van het indelta-leger, de gemiddelde opbrengst per jaar voor van hunne bostallen.

De pensioenen, die de officieren na lange dienst kunnen bekomen, zijn zeer gering; om die reden ziet men zelden in tijd van vrede een officier zijn pensioen aanvragen. Het bedraagt voor de verschillende rangen:

Generaal	1600 Rixdalers.
Kolonel	800 »
L'-Kolonel of 1 ^e Majoor	600 »
Majoor	500 »
Kapitein	400 »
Luitenant	250 »
Onder-luitenant	150 »

In tijd van vrede kan een officier zijne de-

missie aanvragen; in tijd van oorlog is dit verboden.

De officiersrang, beneden dien van hoofd-officier, is inadmovibel; de Koning kan geen subalterne officier demissie of pensioen geven; dit kan slechts bij regterlijk vonnis geschieden.

Wanneer de officier zijne demissie neemt, kan hij vragen in het regiment zonder traktement te blijven; maar dan is hij gehouden op de revuën, kampementen en in oorlogstijd te velde in teneu te verschijnen, zonder aanspraak op eenige betaling te kunnen maken; hij kan ook als disponibel in het leger blijven, dat is: *in het leger benoemd worden* (zie boven). Indien men in het laatste geval eenige dienst van hem vordert, geniet hij eene dagelijksche schadevergoeding.

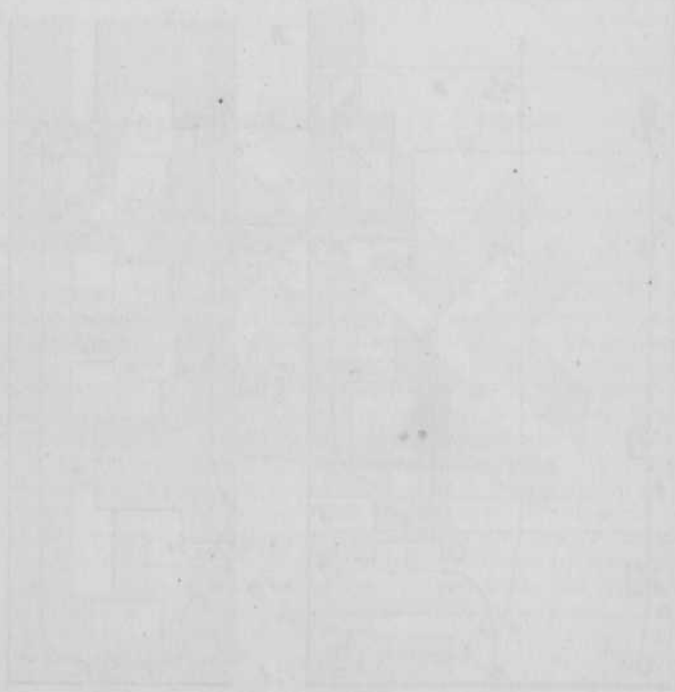
(Het vervolg hierna.)

STUDIËN OVER DEN BARRICADEN-OORLOG.

(Vervolg van Bladz. 134 en slot.)

d.) De *Technische Troepen* hebben steeds tot taak, voor de vechtende troepen alle hinderpalen uit den weg te ruimen, — hunne gemeenschapslijnen te verzekeren, en voor hunne dekking in defensieve oogenblikken zorg te helpen dragen. Zij kunnen gewoonlijk, wegens hun gering aantal, ook bij deze werkzaamheden zelden anders dan als regelaars en aanvangers met ondersteuning van manschappen der Infanterie gebezigd worden; weshalve hun de zich hierbij bevindende handwerkslieden, met draagbaar werkgereedschap uitgerust, moeten worden toegevoegd. De Pionniers bevinden zich zoo wel onmiddellijk achter en nevens de aan de spits vechtende tirailleurs, als bij de tweede linie, toegerust met de verschillende breek- en vernielings-gereedschappen, als: aksen, bijlen, houweelen en spaden, breekijzers en hefboomen, korte sappehaken of vorken, ijzeren en houten wiggen en hamers. Ieder man moet natuurlijk van de grootere gereedschappen dezer soort slechts één stuk dragen, en, als van zelf spreekt, niet in foudraal. Het geweer moet hem echter buitendien onder alle omstandigheden gelaten worden: anders gevoelt hij

zich ongerust, en zal hij zijn arbeid slechts met schroom verrichten. Gedurende het werk plaatst of legt hij 't bezijden zich, en als hij zijn randsel op den gereedschaps-wagen heeft kunnen plaatsnemen, zoo zal hij bij 't voortdringen, met het geweer in de ééne en eenig gereedschap in de andere hand, niet te onbehelpzaam wezen. — Op zoodanige wijze breken de Pionniers de deuren en vensters der te bestormen huizen door de kracht van werktuigen of buskruit open, en ruimen zij tuin- en hofheggen, hekken, schuttingen, schei-muurtjes enz. op, die bij 't vooruitdringen over de achter-erven hinderlijk mogten zijn. — Er dient ook eene sectie met ladders gereed te staan, voor 't geval dat in een bestormd huis de trappen vernield zijn, of dat men door de ramen der verdieping moet binnendringen. — Eene afdeeling Mineurs helpt bij 't vooruitdringen binnen de huizen de muren doorbreken, waar zij 't zwakste zijn, en alzoo in den regel op den zolder of in de keldernissen, om naar omstandigheden hier onder de fondeeringen door, of elders over de daken heen vooruit te komen. Heeft de verdediging den hardnekkigsten vorm

Burrtauden Corlog

Fig. 1.

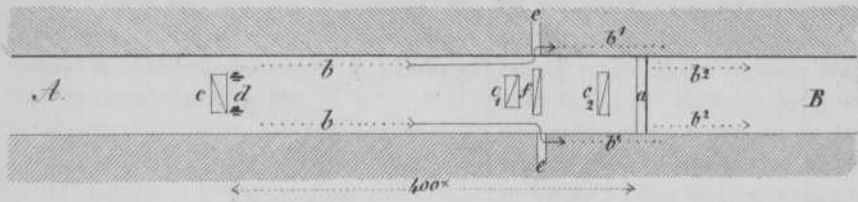
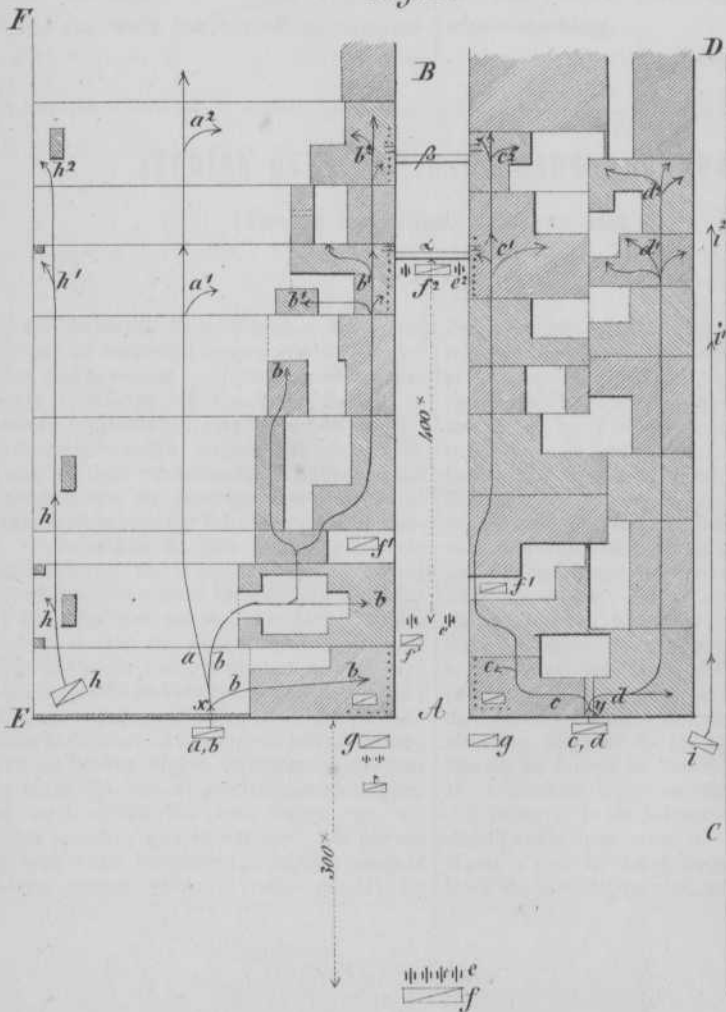

Fig. 2.

Barricaden Corlog.

Fig. 3.

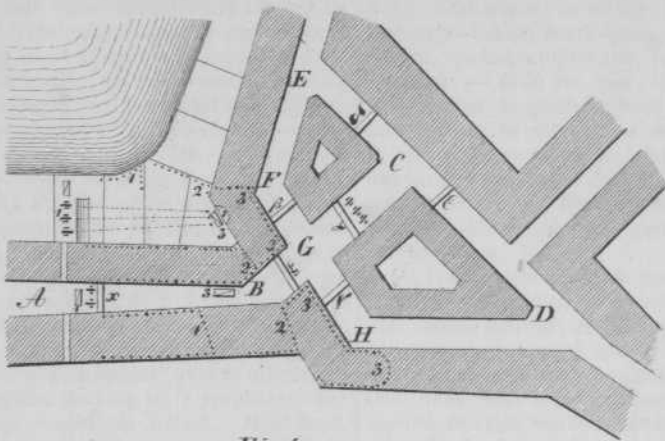

Fig. 4.

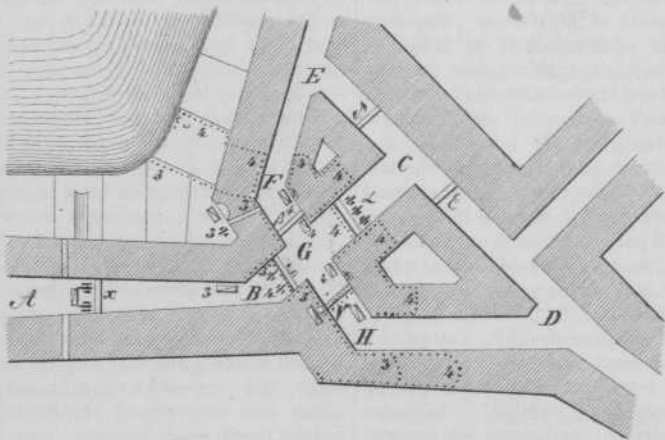
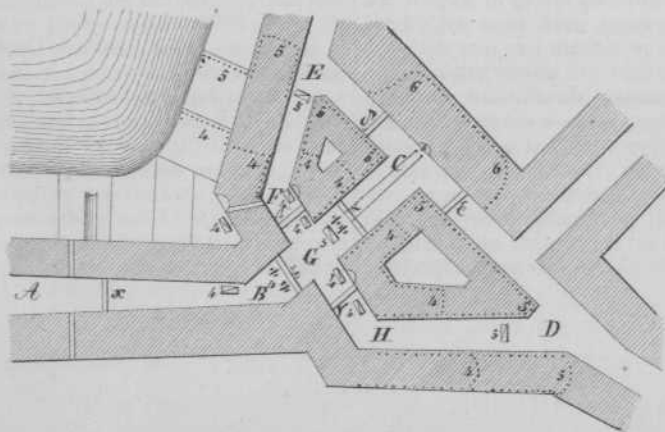
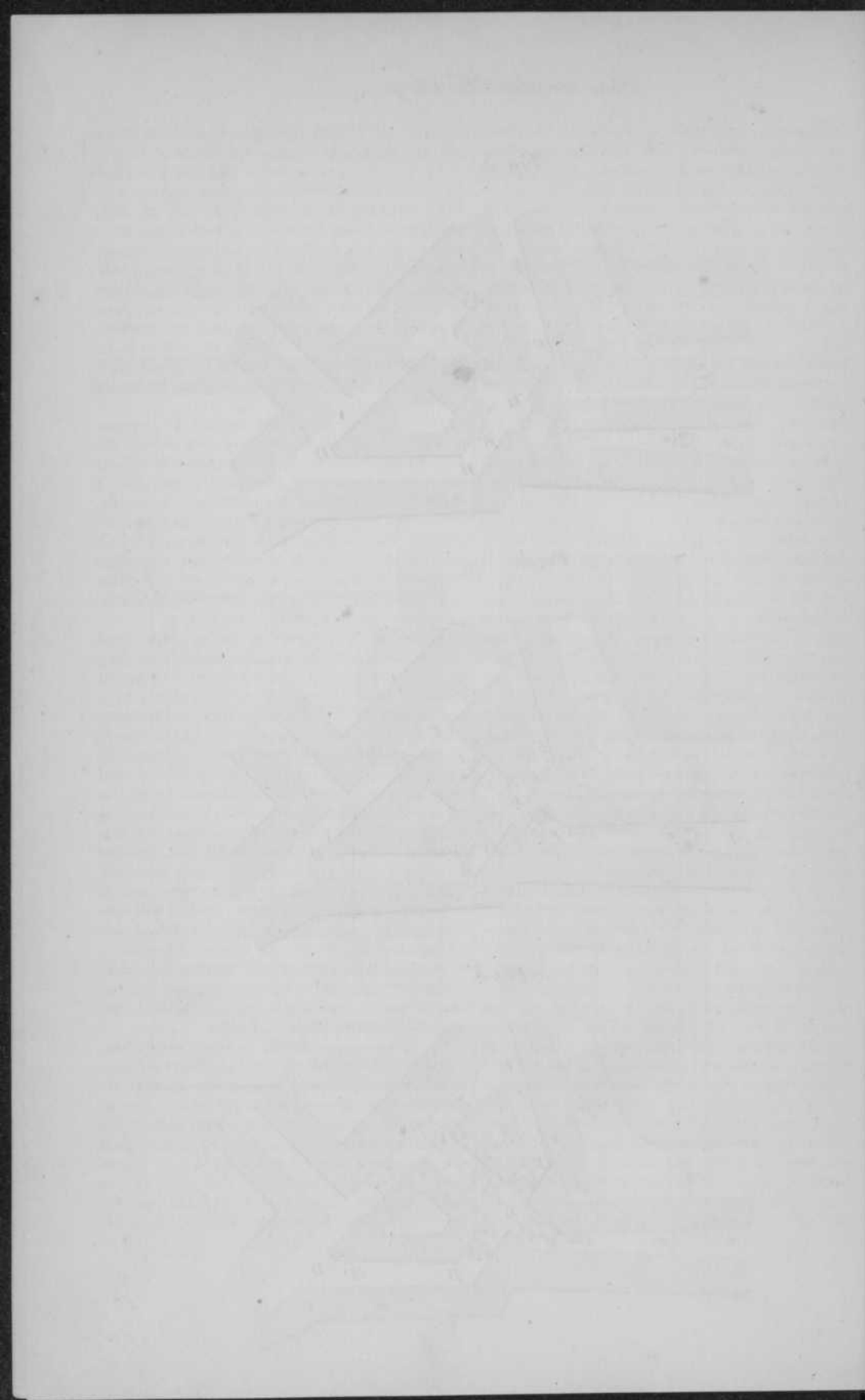

Fig. 5.

aangenomen, zoo moet de Mineur in gevallen, waarbij de Artillerie zich niet kan opstellen, of dier werking niet toereikend is, in zijnen eigenlijk werkkring worden gebezigd, om een gebouw of eene zeer hechte barricade uit de kelders van 't belendend huis te ondermijnen. Steeds echter dient hij zijne ladingen niet grooter te nemen dan noodig, om de gewenschte opening tot stand te brengen, zonder dat het de instorting van 't gansche gebouw na zich sleept. — Ook de Sappeur treedt niet zelden in zijn eigen vak op, met name bij nacht, zoo wel om de barricadeering der stelling te voltooien, als om belangrijke punten, die bij dag onvermeesterd bleven, des nachts met de vluchtige sappe te bereiken. Van mantels zal men daarbij wel meest geen gebruik behoeven te maken.

Er is veel gesproken geworden (en de Fransche Ingenieurs moeten er zelfs na den Junij-slag proeven mede gedaan hebben) over de uitvinding eener beweegbare dekking bij 't oprukken tegen barricaden en verdedigde huizen. Men heeft daartoe beweegbare schermen uit planken of ijzeren platen voorgeslagen, en wel voorzien van een schuinsch dak, met matrassen gevoerd en opgevuld, en op rollen verschuifbaar. Ons schijnt dit een zeer annut middel toe. Alle kunstenaarrijn deugen in 't gevecht niets, en eenvoudig kan zoodanig een werktuig niet wel worden samengesteld, wanneer het te gelijkertijd tegen front-, flank- en plonger-schoten dekken moet. Men denke zich slechts een fiksche zerk van 't eerste beste hooge dak op dit scherm geworpen; welke afmetingen, welke kolossale steunsels zullen hieraan dan moeten gegeven zijn, om niet onverwijd onbeweegbaar en alzoo onbruikbaar te worden? De *testudo* (het schilddak) van Polyus past niet meer in onze gevechten, waaraan snelheid van bewegingen zoo zeer eigen is; en wanneer ook in bijzondere gevallen de zich voor de hand bevindende voorwerpen, bijv. vooruitgerolde okshoofden, handwagens met meelzakken er op enz., eenmaal goede dienst gedaan hebben, zoo moet men er zich niet op verlaten, om den trein der troepen door zoodanige massas nog te vermeederen, die vermoedelijk nog niet eens bij tijds ter plaatse zullen wezen, waar zij kunnen gebezigd worden. Heeft een Mineur of Sappeur op een ongedekt punt vóór een gebouw langen tijd te arbeiden, dan zullen een paar groote tonnen, die men snel vooruit rolt, bezijden hem zwenkt en vastlegt, met een paar balken en eene rij zandzakken overdekt, — of wel eene dergelijke nooddekking, ook het doel bereiken; vooral echter zal dit een overwichtig aantal buksenjagers of scherpshutters doen, die men op de verdedigers van dat punt laat aan-

leggen. In 't allerergst geval eindelijk staat ons ook de bedekte sappe ter dienste.

Verdere werkzaamheden vinden de Pionniers bij eene verlaten barricade, deels om dier buitenwand beklimbaar te maken, waarbij zij zich van sappe-haken, breek-ijzers, koevoeten, houweelen, spaden, zandzakken, ladders en planken bedienen; — deels om haar, ligt er eene tweede achter, voor de plaatsing van 't geschut of voor Infanterie in te richten; — deels ook om, voor 't verder vooruitdringen, daarin een breeden doorgang voor den doortocht van colonnes en geschut te openen. Deze laatste bezigheid blijft den bij de tweede linie gevoegden Pionniers voorbehouden.

De Pontonniers eindelijk moeten de bruggemeenschap herstellen, zoo wel over water, als over drooge sleuven, en dit door nieuw te leggen bruggen op pontons of schragens, of wel door 't herstellen van de door 's vijands hand vernielde. Ook moet eene afdeling daarvan met brandspuiten voorzien worden, om branden, die door den vijand of door de werking van 't geschut worden veroorzaakt, en zulks zoo wel in de linie van aanval als in de reeds onderworpen stads-gedeelten, onverwijd te blusschen.

Voor al in Nederlandsche steden, die meest van zoo menigvuldige grachten doorsneden zijn, zullen de Pontonniers onontbeerlijk moeten geacht worden. Voor 't overige is deze bijzondere wijze van anleg der steden geenszins onvoordeelig voor de goede zaak; eensdeels omdat de oproeringen veel spoediger kunnen worden afgesneden, en daarentegen de troepen des gevorderd veel gereeder eene defensief-stelling kunnen vinden, — anderdeels omdat de hardnekkige verdediging zonder *gelijkmatige versperring van beide grachts- of haven-zijden* tamelijk ondoenlijk valt, en deze voorwaarde zelve vele zwarigheden in zich besluit.

De *verplegings-magazijnen* blijven tot aan de volslagen onderwerping beter buiten het vermeesterd stads-gedeelte, en men voert best den troepen het benoedigde op wagens achterna.

De *hospitalen* daarentegen moeten er ambulances op nahouden, terwijl men in den rug der troepen in groote gebouwen onverwijd verband-zalen moet laten inrichten.

3.) *De loop eens aanvals in zijnen samenhang.*

Ten slotte dienen wij voor te spiegelen, hoedanig de verschillende wapens bij den barricaden-aanval hunne werking combineeren: hiertoe hebben wij den loop van verschillende aanvallen in teekening voorgesteld, en wel allereerst dien van eenen zeer vluchtigen (Fig. 1), vervolgens dien van eenen geheel vormlijken (Fig. 2), en eindelijk dien van eenen aanval in bijzonder moeilijke omstandigheden (Fig. 3, 4 en 5);

wij beschouwden daarbij echter steeds de handelingen der voortroepen als hoofdzaak.

a.) *De vluchtige aanval* (Fig. 1).

In straat *AB* bevindt zich de zwak verdedigde en los opgeworpen barricade *a*. De spits der voorhoede is bij 't voortrukken slechts aan een min belangrijk vuur uit de huizen blootgesteld, en men gelooft derhalve de barricade zonder tijdverlies te kunnen nemen. Het geschut *d* sluit zich derhalve dicht bij de spits der tirailleurs aan; op 400 pas van de barricade haken zij af, en vergasten deze eerst met eenige daar achter geworpen granaten, vervolgens met kogel- en granaat-schoten tegen de borstweering, en eindelijk met kartetsen of shrapnells, wanneer er zich nog vele hoofden boven de barricade blijven vertoonen. Hierop gaan de tirailleurs *b* in rijen wederzijds dicht langs de huizen voorwaarts, en verdrijven door hunne schoten de geïsoleerde verdedigers der vensters en daken; bij het tweede huis vóór *a* in *e* gekomen, breken zij de deuren open, dringen deze huizen binnen, en gaan verder er slechts binnen door vooruit, terwijl de hun gevolgde voortroep *c*₁ staan blijft en eene sectie *f* laat uitzwermen, die het vuur tegen de barricade onderhoudt. Eerst als men van de binnen de huizen voortdringende tirailleurs *b*¹ schoten over of achter de barricade uit de ramen vallen ziet, rukt de gansche voortroep, waarop inmiddels de hoofdtroep met opname der Artillerie op passenden afstand gevolgd is, in de linie der uitgezwermde sectie op, en geeft gezamentlijk met deze een salvo. Onmiddellijk daarop stort zich de gansche massa als tirailleur-zwerm met de bajonet op de barricade, beklimt deze, en verzamelt zich na de verdrijving der verdedigers door haar gedekt in *c*₂, terwijl de vijand door nagezonden tirailleurs *b*² een eind ver achtervolgd wordt. De barricade wordt alsnu geopend, de tirailleurs verzamelen zich, de hoofdtroep heeft zich van de straat verzekerd, en men gaat tot den aanval over.

b.) *De vormijke aanval* (Fig. 2).

Zij *AB* eene sterk gebarricadeerde, tamelijk nauwe straat, die moet worden aangetast. Men vindt, dat de huizen ter rechter zijde sterk opéén gedrongen zijn, zonder tuinen, en alleen door beperkte binneplaatsen afgebroken; dat zij voorts met de evenwijdig loopende havenkade *CD* een geheel vormt, doch dat deze laatste niet gebarricadeerd is geworden en ook slechts zwak verdedigd schijnt. Op die kade zelve nu den hoofd-aanval te richten, is niet wel doenlijk, daar zij uiterst smal en de vijand meester van 't water is. — De linker huizengroep daarentegen is ruim uiteen gebouwd en heeft achter zich diepe tuinen, die op eene niet

met huizen bezette straat *EF* uitkomen, welks overweldiging aan eene zij-colonne is opgedragen. — Men besluit alzoo, den sterksten voortroep *a* door de tuinen te doen oprukken; deze moet steeds in volle sterkte voorwaarts dringen, — de linker flank door eene zij-troep *h*, die bij de tuin-schuttingen langs houdt, dekken, — en zelf op zijn rechter flank de achtergevels zoo sterk beschieten en bij wijlen bestormen, dat daardoor het voortdringen van den tweeden, iets teruggehouden voortroep *b* binnen de linker huizenrij begunstigd wordt. Op gelijke hoogte met dezen en even zoo sterk moet in de regter huizenrij de derde voortroep *c* oprukken, terwijl een nog zwakker vierde *d*, insgelijks iets teruggetrokken, de huizenrij aan de kade bezet, en op de kade zelve de zij-troep *i* dezen laatsten voortroep volgt.

De straat *AB* zelve blijft voorloopig geheel vrij; de Artillerie posteert zich 300 pas van de hoekhuizen af in *e*, en bewerpt de ruimte achter de barricade *a* met granaten; alleen wanneer zich muiter-groepen in de straat vóór de barricade vertoonen, ruimt een kartets-schot ze op. De hoofdtroep *f* blijft achter de stukken opgesteld. Nadat de tirailleurs der vijf voortroepen gezamentlijk een zoo sterk geweervuur tegen de hoekhuizen gericht hebben, dat dier verdedigers afgemat raken, — nadat men verder de deuren bij *x* en *y* door een paar granaat- of kogelschoten geopend heeft; worden de straten-hoeken door de voortroepen bestormd, en deze vervolgen nu den aangewezen weg, met den linker vleugel steeds vooruit, en den rechter iets teruggetrokken. Aanvankelijk houden secties van *a*, *b*, *c* en *d* de hoekhuizen bezet; maar zijn de tirailleurs genoegzaam ver vooruit gedrongen, dán neemt de hoofdtroep deze zaak op zich. De hoofdtroep zelf toch rukt alsnu met zoo veel geschut, als de breedte der straat gedooft, tot *e*¹ en *f*¹ op 400 pas van de barricade *a* vooruit en stelt zich hier gedekt op, terwijl een na-troep *g* zich met de overige stukken aan den ingang der straat posteert. Uit de stelling *e*¹ vuurt de Artillerie al naar den aard der barricade met kogels of granaten tegen de borstweering, nu en dan met een kartets-schot er tusschen door, totdat men de tirailleurs van *b* en *c* uit de ramen over de barricade, en *b*¹ en *c*¹ vuren ziet, en van *a*, *d* en *i* daarmede overeenstemmende berichten krijgt. Alsdan maakt ook *a* in *a*¹, even als *d* in *d*¹, *i* in *i*¹ halt; terwijl *d* zich heeft vergenoegd, door uit de achterraamen te vuren het voortdringen van *c*, en door het vuren naar den havenkant dat van *i* te ondersteunen. Nadat het tirailleur-vuur uit de ramen over de barricade eene poos gewerkt heeft, doet de Artillerie nog een kartets-salvo, waarop de hoofdtroep de stukken

maskeert en met tirailleurs in de straat oprukt, deze op 100 pas vóór de barricade weder aan zich trekt, dán zelf een geweer-salvo geeft, en zich voorts onverwijd met de bajonet op de barricade stort. — Bij de vermeestering ziet men 100 pas daarachter eene tweede barricade β , en is ook onmiddellijk aan 't vuur daarvan blootgesteld. De veroverde barricade wordt alsnu door scherpshutters bezet, met zandzakken bekrond en tot batterij ingericht. De hoofdtroep heeft zich, door de vermeesterde barricaden gedekt, verzameld, en de rechtstreeksche colonnes van aanval rukken nu weder op de wijze als voren tot op de hoogte van de tweede barricade β in a^2 , b^2 , c^2 , d^2 voorwaarts. Zijn de tirailleurs hier aangekomen, en hebben zij voldoende werking op den vijand uitgeoefend, dan wordt de Artillerie achter hare in a ingerichte schietgaten in stelling gebracht, en vuurt zij tegen de 2de barricade β als vroeger tegen a ; verder rukt de hoofdtroep na het laatste kartets-salvo nogmaals op, en vermeestert hij op voormelde wijze ook de 2de barricade; waarop men tot het opruimen der 1ste kan overgaan. Op gelijke wijze nu gaat men met elke volgende barricade voort, zoo lang de tegenstand niet merkbaar verflaauwt. — Wordt de verwijdering van den ingang der straat te groot, dan rukt de na-troep op den voorschreven afstand voorwaarts, en bezet de 2de linie den ingang, terwijl zij het verder voortdringen en de zijdelingsche uitbreiding op vroeger gemelde wijze verzekert.

c.) *Aanval in bezwarende gevallen* (Fig. 3, 4 en 5).

Stellen wij ons eenen gebarricadeerden stratenknoop voor oogen, in voege als in de figuren is afgebeeld. De barricaden α , β , γ , δ , ε , ζ vormen een samenhangend stelsel, dat door rechtstreeksch vuur niet met vrucht te bestoken is. De barricade α hebben de oproerlingen zelve met geschut bezet, en uit het daarachter gelegen huis bij C wordt zij bovendien nog gedekt door frontaal vuur uit de verdiepingen. Alle huizengroepen zijn goed bezet, ter verdediging naar eisch ingericht, en door innerlijke gemeenschap in verbinding gebracht. De huizengroepen ter rechterhand zijn volbouwd, en van achteren ontoegankelijk; terwijl achter de linksche huizenrij open tuinen liggen, die aan een staand water grenzen. Onder zoodanige omstandigheden zal de uit A te beginnen aanval slechts hoogst omzichtig, langzaam en naar den vorm mogen geschieden; wij hebben dan ook dien aanval in zes tijdstippen afgedeeld, die op de figuren met de respectieve cijfers zijn voorgesteld.

Tot in A is men meester der straat. Om zoo veel mogelijk elke verrassing te voorkomen,

wordt er in x eene barricade opgeworpen, en deze met scherpshutters en kanon bezet. Vervolgens wordt rechts en links eene geschikte gemeenschap door de huizen geopend; aan elken kant dringen in de huizen rechts en links twee voortroepen aan straat- en achterzijde voorwaarts, terwijl een vijfde zij-troep zich langs den waterrand uitbreidt. Zijn deze aanvalskrachten tot 1 , met den rechter vleugel iets vooruit, gekomen, dán worden door de linker gemeenschap stukken geschut vooruit gebracht en in den tuin ingegraven: deze openen onverwijd tegen den achtergevel van het meest toegankelijk gebouw der straat FG een krachtadig bresvuur, terwijl zij buitendien een achterdeur en eenige venster-kozijnen daar bezijden trachten in te schieten. Middelerwijl rukt de tirailleur-aanval tot in 2 voorwaarts; alsdan wordt de nu nog tot front-verdediging beperkte bres bestormd, en de stelling tot in 3 uitgebreid, terwijl men de soutiens doet aansluiten. — Nu staan ook bereids de barricaden β , γ en ζ aan vuur van boven blootgesteld; zij zullen derhalve zich niet langer kunnen houden, ook wanneer het niet geraden schijnen mogt, met den hoofdtroep van achter den hoek bij B op te rukken. Ware zulks intusschen doenlijk, zoo zou onverwijd, na verdrijving der verdedigers van ζ , het soutien weder naar die plaats bij B moeten terugkeeren, alleen eenige scherpshutters achter de barricade latende, die zich vastnestelen en tegen α een gedekt vuur onderhouden. — Naar de plaats der bres heeft men nu ook twee of drie stukken geschut gevoerd, die, hetzij van deze uit of dicht daarnevens, van eene tot de straat doorloopende gemeenschap (een breeden postweg, eene gaping tusschen de huizen of iets dergelijks) gebruik maken, om een der tegenovergelegen huizen te openen. Op gelijke wijze is rechts, waar men geen geschut kan bezigen, bij 't aansluitings-punt der barricade γ de Mineur aan 't werk gezet; deze graaft door de straat heen, en opent door eene mijn het tegenoverstaande huis links van de barricade. — Zijn beide openingen bruikbaar, dán worden zij bestormd, en nu dient γ tot schouderweer. De voortroepen breiden zich met hunne tirailleurs op de beide vleugels, zoo wel als in de beide afzonderlijke huizengroepen, tot in 4 uit. Hierdoor wordt de hoofdbarricade α onhoudbaar; tot zekerheid worden intusschen eerst stukken naar ζ gevoerd, welke α in front beschieten. Een aanval met de soutiens uit de dwarsstraat FG moet haast dan in onze handen leveren, en terwijl deze soutiens hunne gedekte stellingen in 4 weder innemen, α echter door scherpshutters bezet laten, wordt de

stelling tot in 5 uitgebreid; zoodat de afzonderlijke huizengroepen geheel bezet zijn, ook de straat *DE* niet meer geflankeerd kan worden, en de barricaden *d* en *e*, van boven beschoten, deswege spoedig verlaten worden. De soutiens van den hoofdtroep rukken tot dicht bij de hoeken *D* en *E* en tot achter de barricade *a* op; hierachter posteert zich ook de Artillerie, nadat te dien einde ζ geopend is. Dit geschut achter *a* vuurt thans rechtstreeks tegen *C*, totdat één der huizen aldaar geopend is. De storm op dit huis wordt voorts onder levendig geweervuur van de dezerzijdsche huizenrij *DE* volvoerd, en daarmede valt 's vijands laatste steunpunt in deze stelling den aanvallers in handen. Heeft men zich dan tot in 6 uitgebreid, zoo zal men van hieruit, alsmede uit *D* en *E*, den aanval op de overige stadsgedeelten kunnen voortzetten.

SLOTWOORD.

Nadat wij ons in de voorgaande bladzijden geruimen tijd met het gebruik van troepen in werkelijke straatgevechten hebben bezig gehouden, zij 't ons veroorloofd, ten slotte nog een woord over dier vorming voor zoodanige vechtwijze er bij te voegen. — In menig land werd van den kant der Militairen bereids het verlangen geuit, dat men de soldaten in vredetijd met de eigenaardigheid van 't huizen- en stratengevecht door passende oefeningen bekend moest maken, daar juist het ongewone en onverwachte eener stelling, waarbij de soldaat zich bij 't uitbarsten van eenen straten-oploop bevindt, zoo wezentlijk er toe bijdraagt, hem als 't ware te bevangen en zijne vrijé werkracht te verlammen. — Tot zekere hoogte valt op dit verlangen niets af te dingen. Wél zullen Kavallerie en Artillerie geen afzonderlijke oefeningen noodig hebben, en de Technische Troepen blijven eensdeels met hunne werkzaamheden bij den huizenkamp zoo zeer binnen de grenzen hunner gewone bezigheden, en anderdeels zijn hunne verrichtingen in de vredes-oefeningen zoo zeer door hun eigenaardig gehalte bepaald, dat ook zij tot de eerstgenoemde Wapens kunnen gerekend worden; voor welke 't voldoende is, dat men in de dienstreglementen ook de noodige voorschriften voor deze vechtwijze opneemt. Daarentegen zou het voor de Infanterie even heilzaam als uitvoerbaar wezen, dat het onderricht door leerzame oefeningen op het terrein zelf praktisch veranschouwelijkt werd. De kazernen en andere militaire gebouwen of gansche groepen daarvan, zoo als in groote garnizoensplaatsen niet zelden voorhanden zijn, bieden daartoe toereikend gelegenheid, en een broodwagen of iets dergelijks kan al zeer licht eene barricade voorstellen.

Van bijzonder groot belang zal het echter voor alle Wapens blijven, dat hunne aanvoorders, tot de Onderofficieren er onder begrepen, juiste begrippen over het stratengevecht bezitten. Daar toe dienen niet alleen theoretische bespiegelingen, maar vooral ook de studie van werkelijk plaats gehad hebbende gevechten tot in de kleinste bijzonderheden, en het oplossen van theoretisch-praktische opgaven met betrekking tot bepaalde terreinen. — De grootste zwaarigheid, welke daarbij in den weg staat, is zonder twijfel die, zich in het terrein eener stad even zoo naauwkeurig en snel te oriënteren als in het veld, waaraan deels wel de bouwwijze der steden, welke aan 't oog eigentlijk alleen de straten toont en de daarachter gelegen ruimten verbergt, deels echter ook het gebrek aan oefening schuld is. Dit laatste euvel te verhelpen, moet steeds aller streven zijn, voornamelijk daar de eigendomsverhoudingen in eene stad, en de hieruit voortvloeiende ontoegankelijkheid der meeste terreingedeelten binnen de stad zelve, het regelen van geschikte oefeningen werkelijk verzwaren.

Opgave van bezigde werken.

Behalven de algemeene geschiedwerken over Frankrijk enz.:

Histoire des derniers troubles de France, 1599.

Historia aller gedenkwürdigen Sachen, Geschichten und Händeln, die sich unter der Regierung etc. HEINRICH III etc. zugetragen. Aus dem Französischen übersetzt durch J. R. O. S. — Mumpelgart, 1600.

Bataille de Paris en Juillet 1830 par le Lieutenant-General ALLIX; Paris, 1830.

Bericht eines Augenzeugen über die letzten Austritte der Französischen Revolution von SCHNITZLER; Stuttgart und Tübingen, 1830.

Die Revolution in Belgien im Jahre 1830; Stuttgart, SCHWEIZERBART, 1831.

Paris am 22, 23 und 24 Februar 1848; Leipzig, HERTZE.

Histoire des quatre jours. Récit authentique détaillé et complet des événemens du 23, 24, 25 et 26 Juin 1848. Par un Officier d'état-major. (Hiervan staat een goed uittreksel in de *Deutsche Wehrzeitung*.)

De talrijke *vlagschriften* over de beroeringen van 1848, vooral over *Berlijn* (BRASZ), *Praag* (HEINRICH), *Weenen* (O. FR.) enz., die echter meest zeer onvolledig en niet dan met groote omzichtigheid te gebruiken zijn. *Der Kampf in Dresden im Mai 1849. Mit besonderer Rücksicht auf die Mitwirkung der Preussischen Truppen geschildert, und militairisch beleuchtet durch den König.*

Preusz. Obristen Graf von WALDERSSEE; Berlin, 1849, MITTLER. (Uitmunten.)

Die Barrikade nebst Angriff und Vertheidigung von ROST; Arnstadt, 1848.

Ueber die Anlegung und Vertheidigung der Barrikaden in Beziehung auf die in Wien. Von einem in Felde gedienten Militair. (Bezwaarlijk!)

Nachrichten über die heldenmuthige Vertheidigung von Saragossa durch die Spanier in den Jahren 1808 und 1809, gesammelt und

herausgegeben von einem Königl. Preusz. Ingenieur-Offizier; Berlin, 1846.

Das Militair-Konversations-Lexikon von von DER LÜHE, 8 Bde.

Die Augsburger Allgemeine Zeitung, 1830; 1848.

Die Deutsche Wehrzeitung, 1848 (waarin het officieel verslag van den Veldmaarschalk Vorst WINDISCHGRÄTZ).

Die Darmstädter Allgemeine Militairzeitung.

G. KULPER Hz.

Luit. Ing. bij de Kon. Milit. Akademie.

Aan de Redactie van den Militairen Spectator.

De in den laatsten tijd in druk verschenen stukken bij het wapen der artillerie, kunnen niet nalaten, zoo binnen- als buitenlands, eenen verkeerden indruk te maken, en zijn vooral daarom te betreuren, omdat men van zaken op personen is gekomen.

Het openbaar worden van namen, in de jaarlijks uitkomende *Beknopte Overzichten der Proeven*, zonder een bepaald, en zeker met geen verkeerd doel geschied, heeft opmerkingen uitgelokt die kwetsend voor het gevoel zijn, en veroorzaken dat de wederleggingen niet altijd onpartijdig of liever min gematigd worden.

Het kenbaar gemaakt verlangen naar moeder onderzoek van de kogelbaan, bij een aangenomen vuurmond, welke reeds vele waarborgen voor deugdelijkheid oplevert, heeft men door een aantal bewijzen van meer of minder waarde, van meer of minder toepassing willen smoren, zelfs geheel onnut willen doen voorkomen (1). Waarom dit? — Toonde dan het verlangen naar de kennis dier baan altijd, en bij elk, mistrouwen? — Immers neen! men verlangt slechts zich-zelfen te kunnen antwoorden.

Het materieel en de vuurmonden mogen naar het inzien van velen, te spoedig en in grooter hoeveelheid zijn aangemaakt, dan dadelijk vereischt werd; — eene Commissie had vóór de bepaalde invoering over hetzelfde geoordeeld, en elk alstoen present artillerie-officier is gerechtigd, ja geroepen geweest, zijne bemerkingen te maken, welke allen in aanmerking genomen zijn.

Het blijft echter wenschelijk en natuurlijk, daar alles eene voor- en keerzijde heeft, dat ontwerpers en voorstanders geene bevoegde be-

oordeelaars zijn, terwijl tegenstanders, en diegenen welke lang een bekend systema aanhingen en alleen daarin te huis willen blijven evenmin bevoegde beoordeelaars zijn.

Men moet dus de zaken, uit een onzijdigen onbevooroordeeld oogpunt beschouwen. Wat zal men dan vinden?

Een nieuw materieel en nieuwe vuurmonden, of liever, meerder ligtheid in het eene, verminderde lading bij het andere.

Het eerste is reeds lang en dikwijls besproken, en biedt ontegenzegglijk groote voordeelen aan, welke zich bij het gebruik op beploegd land, doorweekten grond, bij het verlies van paarden, bij verwisselingen, uit- en infading, manoeuvres de force, enz., steeds en meer doen en zullen doen gevoelen, daargelaten nog de geldelijke besparing.

Hier echter geldt het meer de beschouwing der vuurmonden, in hunnen schiet- en trefkans en bestrijkende ruimte.

In de beknopte overzichten is noch het eene, noch het andere ontkend; men raadplege de proeven, men vrage naar de resultaten weder dit jaar verkregen, men zal voldoende antwoorden bekomen.

Waarom zich dan zoo bepaald uit te laten tegen het verlangen naar onderzoek der kogelbaan?

Zal dan dit onderzoek kunnen wegnemen de verkregene treffers, op kolonnes, op groote en kleine schijven? Immers Neen!

Wat zal dan het onderzoek leeren?

Waarschijnlijk een' hoogen tweeden boog, vooral op korte afstanden, en ook dat eerst na dien tweeden boog, door de verminderde lading, de baan bestrijker wordt!

Doet men echter vergelijkende proeven, onder geheel gelijke omstandigheden (waartoe dan ook zou behooren, gewijzigde opzetten voor het zware geschut), wat zal men dan vinden?

Daargelaten de zeer groote kosten en den noodigen tijd, denklijk een zekerder schot, misschien meer bestrijgenden tweeden boog, dan bij

(1) De meer of mindere waarde van bewijzen steunt daarop, dat uit eene reeks van proeven, elk bepleiter of bestrijder, ligt ééne enkele zal vinden, waardoor zijn bepaald stelsel of vermoeden kan bewezen worden.

het lichte geschut. Zou men daarom het lichte geschut verwerpen? Zulks zou zeer onoordeelkundig zijn!

Waarom heeft men dan de zware 12re niet verworpen? Waarom verwerpt men dan ook den lichten 12re niet? Men kan toch met de 6re dezelfde afstanden bereiken, zij geven hetzelfde aantal sprongen.

Omdat de 12re voordeelen aanbieden in grooter trefkans en indringingsvermogen, terwijl de 6re het in beweeglijkheid winnen.

De nieuwe of lichte 12re heeft dezelfde beweegbaarheid als de oude 6re, en de lichte 6re veel meer beweegbaarheid, bij zeer voldoende trefkans en bestrijkende ruimte, dan de zware 6re.

Het nieuwe materieel biedt dus groote voordeelen boven het oude.

Men verzette zich dus niet tegen den wensch van oudere en jongere artilleristen, om de baan der projectielen beter te leeren kennen, want juist dat verzet geeft aanleiding tot onzekerheid, tot twijfel, ja tot wantrouwen!

Het resultaat kan misschien (niet bewezen) iets nadeeliger, maar nooit slecht zijn, veelmin tot verwerping leiden, want dan moest men willens blind zijn.

Dat er echter nog kleine wijzigingen wenschelijk blijven, en het beter ware geheel over te nemen wat bij andere natien goed is bevonden, dan door veranderde inrigtingen dat goede te verzwakken, ja onbruikbaar te maken, zullen velen erkennen, die belang in hun wapen stellen.

?

Wij betreuren met den schrijver van bovenstaande opmerkingen en vragen, de wending

welke de zaak waarover hij handelt genomen heeft, wijl het te vreezen is dat er eene verdeeldheid door zal ontstaan, die zeker een ongunstigen indruk moet maken en niet dan na-deelig kan wezen voor het wapen der artillerie. Hoezeer overigens nagenoeg in alle punten met de gevoelens van den geëerden inzender overeenstemmende, vermeenen wij echter, dat bij de invoering van het lichte geschut, de presente artillerie-officieren alleen geroepen zijn geworden om hun oordeel te vellen over eenige bepaalde onderdeelen van het lichte veldmaterieel; dat de destijds gevormde commissie alleen gerechtigd was tot het geven van een advies over diezelfde aangewezen onderdeelen, en dat de Minister dus natuurlijk van dat advies heeft aangenomen of verworpen wat hem dienstig toescheen; bijv. — om van de onderdeelen zooals: wisscherklossen, schoppen etc. niet te gewagen — den houwitser van 12 d^m., die door de commissie met eene meerderheid van 6 stemmen tegen 2, ondoelmatig werd bevonden; omdat de Minister vermeende: dat die vuurmond zeer goede diensten kon bewijzen. Het door den inzender aangevoerde: dat alle bemerkingen in aanmerking genomen zijn, mag dus niet in een' te ruimen zin worden opgevat, daar zulks zou leiden tot eene bepaalde uitspraak in het bestaande verschil, namelijk: in hoeverre bij het invoeren van het lichte veldmaterieel de gevoelens van het wapen der artillerie behoorlijk zijn gevolgd, of wel de inzichten van den ontwerper met de minstmogelijke veranderingen zijn aangenomen, eene strekking welke de geëerde inzender zeker niet aan het bovenstaande Artikel zal willen toekennen.

De Redactie.

BOEKAANKONDIGING.

CIJFERKUNST voor de Scholen van het Nederlandsche leger, door B. SPOELSTRA, Kapitein-Instructeur bij het regiment Veldartillerie. Te Nijmegen, bij D. J. HASPELS, 1850.

Een ieder die slechts een weinig ondervinding heeft opgedaan in het lager onderwijs bij de korpsen, zal overtuigd zijn dat hij, die daarbij met eenige verantwoordelijkheid belast, of met eenigen ijver voor de hem opgedragen taak be-

zield is, met zeer veel zwarigheden te kampen heeft. Allen zullen wij ze hier niet opsommen, want de lengte der lijst zou ons de grenzen doen overschrijden, die wij wel verplicht zijn in eene boekbeoordeeling te stellen, maar zeker is het, dat hier verbetering, ja totale hervorming hoogstnoodig is, en dat de regering spoedig genoeg bekend zou wezen met de kapitale gebreken die het bedoelde onderwijs aankleven, indien zij slechts wat minder naar de schoone

rapporten en verslagen te werk ging, en liever nu en dan, door een of meer onpartijdige en der zake kundige mannen, geheel onverwachte inspectiën liet houden. Wij weten zeer goed dat er nog van tijd tot tijd een generaal als inspecteur op reis gaat; maar wij weten ook, dat niet ieder generaal een *omnis homo* is, en dat men zelfs een uitmuntend generaal kan wezen, zonder veel bekend te zijn met de eischen van het lager onderwijs.

Onder de bedoelde zwarigheden dan, bekleedt eene voorname plaats het op geschikte wijze doen voordragen en onderrigten der rekenkunde, door personen die doorgaans niet tot het geven van onderwijs zijn opgeleid. De rekenkunde toch is datgene, wat hier van den leerling de meeste inspanning zijner nog zoo weinig ontwikkelde denkvermogens vordert, wat derhalve op de eenvoudigste en helderste wijze moet gedoceerd worden, en waarbij men het minste op zijn toestemmend antwoord mag vertrouwen, bij de vraag, of hij het verklaarde heeft gevat. Waren de scholen bij de korpsen niet geheel en al bijzaak, waren zij alle voorzien van goede onderwijzers, dan zouden wij de meening uiten dat daar — althans bij de lagere klassen — geen leerboeken voor de rekenkunde behoorden gevonden te worden. Wij zouden wenschen dat de onderwijzer zich gedurende al den tijd die voor het rekenen bestemd was, met luider stemme onderhield met zijne klasse; dat hij zijne leerlingen op allerlei wijze ondervroeg, ten einde zich te overtuigen of zij hem wél begrepen hadden; dat hij niet anders dan op het bord liet werken en daarbij den leerling liet zeggen of verklaren wat door hem verrigt werd; dat hij de opgegeven voorbeelden of vraagstukken door een' liet beginnen, door den ander' vervolgen en door een derde of vierde ten einde brengen; zoodoende de aandacht der geheele klasse boeiende aan hetgeen door den onderwijzer gesproken en door enkele leerlingen verrigt werd. — Het werken op de lei toch heeft schrale uitkomsten; slechts weinig leer-

lingen hebben den ernstigen wil zich te bekwamen, geeft men aan allen hetzelfde voorbeeld op, zoo schrijven zij de bearbeiding van elkaër na, en geeft men ze ieder een afzonderlijk voorbeeld, dan verkeert de onderwijzer meestal in de onmogelijkheid het werk van allen na te zien en ieder zijne fouten aan te wijzen.

Bij den tegenwoordigen stand van zaken echter is een goed leerboek zeer nuttig, en wij aarzelen niet het werkje van den kapitein SPOELSTRA een *goed leerboek* te noemen; het is eene uitmuntende handleiding voor de meeste der tegenwoordige onderwijzers, die hun *Jus docendi* slechts aan de verlegenheid ontleend hebben waarin de chef zich bevond iets beters te vinden; terwijl het, in handen van ijverige leerlingen, door het eenvoudige en heldere der verklaringen, de toespraak dier onderwijzers veelal zal kunnen vervangen.

De kapitein SPOELSTRA heeft zijn cursus in twee hoofdafdeelingen gesplitst. «In de eerste afdeeling zijn behandeld: de hoofdbewerkingen met geheele getallen en tiendeelige breuken, benevens de maten en gewigten; in de tweede afdeeling: de kenmerken van deelbaarheid der getallen, het zoeken van den grootsten gemeenen deeler en van het kleinste gemeene veelvoud, de gewone breuken en de evenredigheden. — Met deze volgorde is beoogd, om leerlingen die de school verlaten, vóór dat men de cijferkunst ten einde heeft kunnen brengen, ten minste datgene te leeren, wat hen voornamelijk te pas komt.» — Wij vereenigen ons volkomen met dit denkbeeld des Schr^a. en hadden zelfs gelegenheid ons van het nuttige eener zoodanige verdeeling te vergewissen, zoodat wij gerust durven verklaren, dat het onderwijs bij het leger eene schrede voorwaarts zal gedaan hebben, wanneer zij algemeen in acht genomen wordt. Het programma, wat door het Ministerie van Oorlog voor het onderrigt in de rekenkunde werd voorgeschreven, moge goed zijn voor jongelieden, die men zoo lang ter schole zendt als hunne bevattelijkheid vordert, maar het is

weinig geschikt voor soldaten, bij wie het noodzakelijke vóór het nuttige dient te gaan, en die altijd slechts gedurende eenige maanden, en is het langer, dan toch met groote tusschenpoozingen, onderwijs genieten. Wij hadden echter gewenscht dat door den kapitein **SPOELSTRAA** ook de herleiding van gewone breuken tot tiendeelige in zijne eerste afdeling behandeld ware; door vervolgens den leerling te doen opmerken, dat hij, wanneer hem in eene berekening gewone breuken voorkwamen, daarvan slechts tiendeelige behoefde te maken, ware deze van alle moeilijkheden ontslagen, zelfs al werd hij bijv. ook sergeant-majoor, zonder ooit weder eene school te bezoeken.

Dat het onderwijs in het houden der menage-rekening hier niet vergeten is, behoeft naauwelijks gemeld te worden, en teregt is dit onderwijs in de eerste afdeling opgenomen; de

algemeene voorschriften dienaangaande gegeven. zijn duidelijk en in ieder opzigt voldoende. De voorbeelden en toepassingen, waarvan het werkje er voor iederen regel eene menigte bevat, zijn gekozen met oordeel en met het oog op hetgeen in den militairen stand kan voorkomen of gevorderd worden.

Op bladz. 58 vinden wij echter eene vergissing: de heele en halve gouden Willem, benevens de Dukaat, zijn daar opgenoemd als eene stellige waarde te bezitten van f 10.—, f 5.— of f 5,25; doch al deze muntstukken waren, bij het verschijnen der *Cijferkunst* van kapitein **SPOELSTRAA**, reeds bestemd niet meer dan negotie-penningen te zijn, voor zooveel zij in circulatie blijven.

Wij hopen dit leerboek voor de rekenkunde weldra in al de scholen van het Nederlandsche leger ingevoerd te zien.

B I J L A G E IV.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIREN SPECTATOR.

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 4.

(Maand October 1830.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSIN-
GEN EN VERANDERINGEN BIJ HET
LEGER.

BENOEMINGEN :

Tot militie-commissaris in de prov. Noord-Brabant: de gep. maj. H. de Greef. Tot ordonnance-officier bij Zijne Majesteit: de 2de luit. J. M. B^{on} van Tuyl van Serooskerken, van het 3de reg. drag. Bij het wap. der art. in Oost-Indie, tot 2de luit^s: de serg. J. F. Anten, de fourier J. W. Veldman en de serg. F. C. H. Gorissen, allen van het reg. veld-art. Bij het wap. der kav. in Oost-Indie: tot 2de luit^s: de fourier P. J. van der Heyde, van het 4de reg. drag., de adj.-onderoffic. W. M. van Bunge en de opperwachtm. P. van der Putt, beiden van het Limburgsch Bonds-Contingent kav. Bij de milit. gen. dienst in Oost-Indie, tot officⁿ. van gez. der 3de kl.: de Heeren F. F. Rohr en C. Helfrich. Bij het korps ing., min. en sapp., tot 1sten luit.: de

2de luit. Jonkh. L. M. van der Goes, van het korps.

Verplaatsingen.

Bij het 7de reg. inf.: de kap. A. L. Seyfardt, van het 8ste reg. inf. en de 1ste luit. C. V. Wierdsma, van het 2de reg. inf. Bij het 8ste reg. inf.: de kap. J. Baptist, van het 7de reg. inf. De kap.-plaatsmaj. der 2de kl. G. J. Hoffman van Hove, van Heusden naar de Willemstad. De 1ste luit. W. D. Vignon van Alphen, van Amsterdam naar Vlissingen. Bij het wap. der inf. van het leger in Oost-Indie: de 2de luit. E. R. Goteling, van het 6de reg. infanterie.

Eercol ontslagen.

De 1ste luit. W. C. A. Staring, van het 2de reg. vest.-art. De 1ste luit. E. O. K. van Ingen, van het 1ste reg. vest.-art., uit de betr. van ordonnance-officier bij Zijne Majesteit. De offic. van gez. van de 3de kl. D. Buyze.

Overleden.

De 1ste luit. H. Kretzer, adj. in de 1ste fortificatie-inspectie.

VERBETERINGEN IN N°. 3.

- Bladz. 119, 1ste kol., reg. 2 v. o. *staat*: 1,8 El; *lees*: 1,2 El.
" 120, " " " 2 v. b. " begroeten; *lees* begroeten.
" 120, 2de " " 25 " " *staat*: substituten; *lees*: substitutien.
" 131, a, 1ste " " 11 " " " verkregen; *lees*: verkregen uitkomsten door
" 131, b, " " " 15 v. b. " liefs; *lees*: liefst.
" 133, b, " " " 7 v. o. " $\frac{1}{3}$; " $\frac{13}{4}$ Pr.
In sommige afdrucken Blz. 181 a, 1ste kol., reg. 39 v. b. *staat*:
vuur met vrucht; *lees*: vuur niet met vrucht.

CORRESPONDENTIE.

Het ingezonden stuk *betrekkelyk den 2den Luitenant-Kwartiermeester* zal in het volgend N^o. geplaatst worden.

GEDENKWAARDIGE TAFEREELLEN

UIT

DEN OORLOG OP JAVA,

VAN

1825 TOT 1850.

*Bewerkt naar de beste schrijvers en de nagelaten papieren van Z. Exc. den
Luitenant-Generaal Baron MERKUS DE KOCK.*

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

(Vervolg van N°. 5).

XI.

DE VELDTOGT VAN DIXO.

Reeds in het begin der maand April, tijdens zijne terugreize naar Batavia, had de Luitenant-Gouverneur-Generaal te Salatiga eene bijeenkomst gehouden met de HH. DOMIS, VAN LAWICK VAN PABST en DE SALIS, residenten van Samarang, Rembang en Kadoe, ten einde met deze kundige en in de zaken van Java zoo zeer ervarenen mannen over de maatregelen te spreken welke tot een spoedig dempen van den opstand konden leiden. In die bijeenkomst werd onder anderen bepaald dat er eenige barissans zouden te velde gebracht worden om ook elders dan in de residentien en regentschappen waaruit zij herkomstig waren, te oorlogden, en dat in eene nader te beleggen vergadering zou

geraadpleegd worden over de keuze der aanvoerders en der pradjoerits, over de sterkte en zamenstelling en over de wijze van onderhoud dier troepen.

Deze tweede bijeenkomst greep onder voorzitting van den Heer Domis op den 11^{den} April te Bodjong bij Samarang plaats, en werd, behalve door bovengenoemde residenten, ook door die van Pekalongang en van Japara en Joana, benevens door eenige der meest getrouwe en meest bekende regenten bijgewoond. De uitslag der beraadslagingen, nadat zij door den Generaal DE KOCK waren goedgekeurd en aangevuld, was dat de regent van Kendal naar Kretek op marsch zou gaan aan het hoofd van 500 man, waarbij 200 geweren en 2 lilla's; hieronder waren niet begrepen de 100 pradjoerits in der tijd door HOLMBERG DE BECKFELD uit Kendal te

velde gebragt (1); dat de regenten van Toeban en van Japara zich met 500 man, waarbij 220 geweren en 4 lilla's naar Kadoe zouden begeven; dat de regent van Tegal met 500 man, waarbij 200 geweren en twee 2 \bar{u} ^{rs} naar Banjoemaas zou rukken, en dat eindelijk de regent van Batang aan het hoofd zou worden gesteld van 200 man, waarbij 150 geweren en 2 lilla's, om daarmede naar Wonosobo te marcheren; de regentschappen Batang en Pekalongang zouden bovendien 100 man leveren, ten einde bij het vooruitgaan der Nederlanders Karang-Kobar, Batang en Serang bezet te houden.

Ieder dezer barissans werd van het noodig aantal vaste koelies voorzien tot vervoer van veldtros en levensbehoeften en de magazijnen waaruit die levensbehoeften geput moesten worden, of de gewesten waar men ze zonder veel moeite kon inkoop, werden aan elk der uitrukkende regenten aangewezen. Het rantsoen werd per man en per dag gesteld op $1\frac{1}{4}$ katie rijst en $\frac{1}{10}$ (oud) \bar{u} zout; voorts werd, ten einde in zijne verdere behoeften te kunnen voorzien, aan ieder pradjoerit 20 en aan iederen koelie 10 centen daags toegelegd; elk der regenten werd door eene gratificatie in staat gesteld de kosten zijner uitrusting te bestrijden.

Men was onmiddellijk na het genomen besluit overgegaan tot het oprigten en oe-

(1) Wij herinneren dat door pradjoerits verstaan wordt inlandsche militairen die niet in het vaste kader der Ned. O. I. krijgsmagt behooren, maar toch op Europeesche wijze ingedeeld en geoefend zijn.

fenen dezer barissans, doch zij werden niet in beweging gesteld dan na het einde der Poeassa. Toen werd, gelijk ook bij de troepen des Keizers en die van MANGROE-NEGORO geschied was, aan ieder hunner een Europeansch ambtenaar als Commissaris toegevoegd, met last de bevelvoerende en andere inlandsche grooten met de gevorderde onderscheiding te bejegenen of te doen bejegenen, en te waken dat de pradjoerits met zachtheid en niet in allen deele als militairen behandeld werden. Overigens was aan hen het onderhouden der briefwisseling opgedragen en het behulpzaam wezen in het beheer van geld, munitie en levensmiddelen.

Ongetwijfeld waren er nog een aantal getrouwe regenten die aan het hoofd hunner landzaten tegen den vijand even goede diensten zouden bewezen hebben als die welke daartoe geroepen werden, en zeer zeker zou het mogelijk geweest zijn door het te velde brengen van barissans het leger nóg meer te versterken, maar hoe gewenscht dit ook ware, moest de Generaal DE KOCK er van afzien, dewijl het gebied der regenten die hier in aanmerking zouden komen, óf gelijk Demak pas van des vijands tegenwoordigheid waren bevrijd, óf gelijk Radjakwessie, Bloro, Rembang, Koedoes en Patti aan gewesten grensden waar de rust ter naauwernood hersteld was. Andere regentschappen weder, waren met bijzondere lasten bezwaard, die de zaak onmogelijk maakten, gelijk Samarang, wat geheel moest voorzien in de behoefte aan koelies tot vervoer van allerlei krijgsbehoeften naar de hovenlanden.

Reeds lang voor het tijdstip tot hetwelk wij thans genaderd zijn, waren al deze barissans op hunne bestemmingen aangekomen, en hadden die van Toeban en Japara in het Kadoesche zelfs reeds eenige gevechten met goeden uitslag helpen leveren.

Behalve door het te velde brengen dezer barissans, het herstellen van zieken (1), het verschijnen op het oorlogstoneel van troepen tot aanvulling uit het Moederland gezonden, en helaas zelfs — zoo drong de nood — door het ontslaan en weder in het leger opnemen van een dertigtal militaire veroordeelden — allen Europeanen — van het fort Oranje, was de krijgsmagt van den Generaal DE KOCK nog op eene andere wijze versterkt geworden. De kolonel BONNELLE, kommandant in de 3de grootte militaire afdeeling, was op het denkbeeld gekomen een korps vrijwillige jagers zamen te stellen, wat aangeworven zou worden uit Europeanen of hunne afstammelingen woonachtig in zijn kommando. Dit denkbeeld vond bijval niet alleen bij den Luitenant-Gouverneur-Generaal, maar ook bij hen op wie men tot de oprigting gerekend had. Tot voorwaarde was gesteld dat men niet minder dan zestien en niet meer dan dertig jaren oud mogt zijn; dat men den staat zou dienen tot aan het einde der onlusten; dat men behandeld, betaald en gevoed zou worden gelijk de Europesche militairen van het Indische leger, en dat men des verkiezende, na het bevredigen van

Java, kon blijven voortdienen, in welk geval men, bij een onbesproken gedrag de noodige bekwaamheid voegende, van eene spoedige bevordering, kon verzekerd zijn. Later werd nog aan eenige vrijwilligers, die ambtenaars en gehuwd waren, vergund dat een deel der bezoldiging van hun ambt zou strekken tot onderhoud van vrouw en kinderen, terwijl een ander deel besteed werd tot het doen waarnemen, door anderen, van de hun opgedragene werkzaamheden. De sterkte van het korps werd bepaald op 1 kapitein kommandant, 4 eerste en tweede luitenants, 1 tweede luitenant-adjutant, 1 luitenant-kwartiermeester, 1 adjudant-onderofficier, 1 korporaal-tamboer, 2 sergeant-majours, 8 sergeants, 2 fouriers, 16 korporaals, 4 tamboers, 2 hoornblazers of pijpers en 200 jagers. Op den 30sten Junij vertrok daarvan het eerste detachement, sterk 60 jagers, naar Samarang.

Ook aan het hof van Soerakarta waren de pogingen des Opperbevelhebbers tot uitbreiding zijner strijdkrachten, met goeden uitslag bekroond geworden. Gelijk wij in het vorige hoofdstuk zagen, had prins KESOEMO-YOEDO zich weder aan het hoofd gesteld der Solosche benden, maar bovendien was het verlies wat deze door ziekte geleden hadden, door aanvullings-troepen hersteld geworden. Hunne bezoldiging werd op nieuw geregeld en op denzelfden voet gebracht als die welke bij MANGKOE-NEGORO geldig was.

De sterkte van dezen vorst hebben wij doen kennen. De bezoldiging bij zijn korps, vroeger door hem zelve bepaald, was in de maand April door den Gene-

(1) Sedert het begin der onlusten tot ult^o Junij 1826, was in de 2° grootte militaire afdeeling, van iedere tien militairen een aan ziekte overleden.

raal DE KOCK per man en per dag vastgesteld als volgt: een majoor *f* 4, een kapitein-adjutant *f* 4, een kapitein of ritmeester *f* 5, een luitenant-adjutant *f* 5, een luitenant *f* 1, een kadet *f* 1, een sergeant of bombardier *f* 0,40, een wachtmeester *f* 0,45, een korporaal bij de infanterie of artillerie *f* 0,50 en bij de ruitery of artillerie-trein *f* 0,55, een tamboer, hoornblazer of pijper *f* 0,25, een trompetter *f* 0,55, een flankeur, pionnier of kanonnier *f* 0,20, en een huzaar, dragonder of trein-artillerist *f* 0,25.

Behalve de hier en gedeeltelijk ook in het vorige Hoofdstuk vermelde maatregelen, tot versterking van het leger, tot regeling der administratie en tot verzekering van het onderhoud der troepen, nam de Opperbevelhebber nog andere, die wel eenige vermelding verdienen, ofschoon zij niet onmiddellijk met de oorlogsvoering in verband staan; hij gelastte een onderzoek naar den graad der schuldigheid van een aantal opstandelingen, die met de wapens in de hand gegrepen waren, en die de gevangenen vulden der hoofdplaatsen van de Strandresidentien. Zij waarvan het bleek dat men ze kon aanmerken als lieden die misleid, en door anderen medegesleept waren, en geenszins als personen die ook in de toekomst voor de Nederlanders gevaarlijk konden zijn, bekwamen vergiffenis en werden in vrijheid gesteld. Zij die aanvoerders geweest waren, benevens degenen welke reeds eenmaal vergiffenis bekomen en andermaal de wapens opgevat hadden, of de zoodanigen die eenig bijzonder feit bedreven hadden, wat niet over het hoofd gezien kon worden, wer-

den naar Batavia gevoerd, om van daar in ballingschap naar het een of ander eiland te vertrekken. Niemand werd echter ter dood gebracht, en nogtans streden de Nederlanders hier niet tegen beschaafde onderdanen, die de vaan des opstands verheven hadden, en die — behalve misschien in enkele oogenblikken, waarin alle hartsogten zijn losgebroken en een bandeloos gepeupel den meester speelt — het regt der volkeren wisten te handhaven, maar tegen eenen landaard, die nimmer blanke gevangenen maakte, en bij wien des vijands afgehouden hoofd het zegeteeken des overwinnaars was. Al de handelingen van den Generaal DE KOCK, getuigen dat hij den oorlog op eene beschaafde wijze gevoerd wilde zien; steeds bragten zijne bevelen mede, dat men ieders eigendom sparen moest, zoodat men slechts in uiterste gevallen tot het verbranden van dessa's of woningen mogt overgaan. Vooral in den aanvang werd het onmenselijke gebruik om de krijgsgevangenen ter dood te brengen, ook toegepast door de Javaansche ongeregelde benden, waarmede prins MANGKOE-NEGORO en de Keizer het leger der Nederlanders versterkten; de Generaal DE KOCK was toen zelfs verplicht dit oogluikend toe te laten, of hunnen ijver te verflaauwen, en zich misschien van hunne medewerking te berooven, maar steeds keurde hij het ten hoogste af, en wraakte hij het waar hij het wraken kon, «het griede «hem, zoo veel onnoozele en misleide «mensen te zien sterven.» (1).

(1) Brief in de maand Augustus 1825, over dit onderwerp, aan den resident DOMIS geschreven.

Eere zij daarvoor in deze dagen, waarin de bloedigste wraak de schoonste overwinningen ontsierde, den Nederlandschen Opperbevelhebber gebragt; eere zij der Nederlandsche regering, die hem na volbragten arbeid schitterende blijken harer goedkeuring gaf; eere zij hun, dewijl zij toonden de waardige en edelmoedige nazaten te zijn van een volk, wat eenmaal zelf zoo bloedig voor zijne vrijheidszucht geteisterd werd.

Melden wij thans de plannen welke de Generaal DE KOCK tegen de opstandelingen ging ten uitvoer leggen.

Volgens bijna alle ingekomen berigten, hield niet alleen de hoofdmagt des vijands, maar ook DIEPO-NEGORO zelf zich op te DIXO aan de PROGO; tegen die plaats zouden derhalve onze strijdkrachten van de verschillende punten des oorlogstooneels oprukken. Uit Djokjokarta zou eene sterke magt vertrekken, die tegelijk met eene kolonne uit KADOE zich naar DIXO wenden moest, de eerste zou den aanval beproeven, de tweede hem ondersteunen. CLEERENS — thans kolonel — werd aan het hoofd gesteld der drie kolonnes van DIELL, DE CEUVELAERE en MICHIELS, die van BANOEMAS, WONOSOBO en KRETEK moesten opbreken, om voorloopig langs de BOGOWONTO post te vatten en den vijand het ontkomen naar het westen te beletten; naarmate zij veld wonnen, moesten zij de ontruimde gewesten door nieuw gevormde barissans doen bezetten, ten einde niet in hun' rug bedreigd te worden. Daar het waarschijnlijk geoordeeld werd dat DIEPO-NEGORO zich naar het zuiden wenden, en wanneer hij van nabij vervolgd werd,

zich in het zuidergebergte werpen zou, ten einde langs de bergen van PATJITAN in MADION te kunnen komen, zoo werd aan het korps en aan de dessa-volkeren van MANGKOE-NEGORO opgedragen, zoo veel doenlijk alle passen te bezetten, welke derwaarts voerden.

Meer dan eene aanmerking ware er op dit plan te maken, indien een Europesche vijand tegenover den Generaal DE KOCK gestaan hadde. Uit het noorden zoowel als uit het zuiden, uit het oosten even goed als uit het westen, wilde hij hem doen aanvallen of tegenhouden. Hij wist dat DIEPO-NEGORO steeds tijdig kennis droeg, niet alleen van het opbreken, maar ook van de sterkte en de marschrichting van ieder troepengedeelte der Nederlandsche krijgsmagt, wat zich tegen hem in beweging stelde; hij was geheel onbekend met de ware sterkte van zijnen tegenstander, en slechts ten deele met den aard der stelling, waarin hij hem bestrijden ging; want de berigten die men van den vijand inwon, waren altijd zeer oppervlakkig en doorgaans zeer onjuist. Hoeligt kon DIEPO-NEGORO niet een of meer der tegen hem afgezonden kolonnes met overmagt te ontmoet rukken, aanvallen en na elkander verslaan, om, groot en sterk door het behaalde voordeel, den opstand te doen herleven in een aantal gewesten, waar hij pas gedempt was. Maar nergens blijkt het meer dan hier, hoezeer CLAUSEWITZ regt had te beweren: « dat het onmogelijk is, de krijgskunst te voorzien van een « stellig leerstelsel, als een steiger van een « gebouw, 't welk den handelenden persoon « overal ten steunpunt zou dienen, om

« zich aan vast te houden.» De generaal DE KOCK kon zelfs in dit geval zijne krijgsmagt onmogelijk zoodanig tegen DIEPO-NEGORO aanvoeren, dat hij het grootste gedeelte zijner troepen op hetzelfde slagveld vereenigde. De opstandelingen hadden geen punten van uitgang, geen operatie-basis, die hun van aanvullingstroepen, krijgs- en levensbehoeften voorzag, waaraan zij derhalve gebonden waren, en waarop zij ingeval van tegenspoed moesten terugtrekken, om er een meer of min veilig toevlugtsoord te zoeken. Zij hadden weinig behoeften, konden ligt in hun onderhoud voorzien en bevonden zich te midden hunner landgenooten, die hen niet altijd genegen waren, maar toch nimmer verraad aan hen pleegden. Werden zij geslagen, dan verspreidden zij zich naar alle vier de hemelstreken; zij hadden voertuigen noch veldtros, zij lieten onbevreesd hunne gekwetsten in iedere dessa achter, niets hinderde de vlugheid hunner bewegingen, en zij verzamelden zich daár, waar zij vernamen dat DIEPO-NEGORO zich bevond. In weerwil derhalve van de ongelegenheden die er uit konden voortvloeijen, en in weerwil zelfs dat juist eene handeling des vijands, als die waarvan wij de mogelijkheid veronderstelden, den veldtocht deed mislukken, zijn wij niet alleen van meening, dat de Generaal DE KOCK slechts in dien geest beschikkingen kon nemen, maar ook dat het doorzetten van zijn plan allezins geoorloofd was, al ware het ook mogelijk geweest een ander te vormen. Hij wist dat, hoe groot het aantal van 's vijands strijders ook wezen mogt, de waarde dier strijders zeer gering

was; slechts de boelkios, scharen die uit priesters waren zamengesteld, boden een heldhaftigen wederstand, doch hadden nog altijd voor de onzen moeten wijken, zoolang hunne overmagt niet te groot was. Al verder ontbrak het DIEPO-NEGORO geheel aan ruitelij, een wapen dat niet altijd kon worden gebruikt, maar door den Javaan zeer gevreesd werd; zijne artillerie was van geene beteekenis, het geschut hier en daar op de onzen veroverd, was tot nog toe nimmer tegen de onzen in batterij gebracht, dewijl men het niet verstond te bedienen en er geene munitie toe kon vervaardigen, eenige lilla's was al wat hij te velde vermogt te brengen. Uit dit alles en uit de meerdere krijgskundige bekwaamheden der Nederlandsche aanvoerders, blijkt voldoende, dat geen onzer kolonnes iets ernstigs te duchten kon hebben, wanneer zij slechts op hare hoede, en niet te lang aan 's vijands overmagt blootgesteld bleven. Om dezelfde reden bestond er bij den Generaal DE KOCK geen den minsten twijfel aan het gelukken van den aanval op DIXO; meer vreesde hij dat DIEPO-NEGORO dien niet zou afwachten, maar door de genomen maatregelen hoopte hij zijne benden toch ergens te achterhalen, te slaan en te verstrooijen, om vervolgens, bij de blijkbaar zeer veranderde gezindheid der landzaten, het hoofd van den opstand als een verlaten vlugteling te doen najagen en tot onderwerping te dwingen.

De bevelen tot de uitvoering van dit plan waren tijdig gegeven, en reeds in het midden der maand Junij begon de luitenant-kolonel DIELL zich van Banjoemaas in beweging te stellen; zijne sterkte bedroeg

aan infanterie 90 Europeanen en 152 inlanders, de barissan van den regent van Tegal (zie boven) en die der regenten van Banjoemaas en Aijag; aan ruitery 28 Djajang-Sekars, en aan geschut vier ligte veldstukken (1 en 2tes). Den 17^{den} bevond hij zich te Kalidjering, en den 20sten te Remo-djati-Negoro, bij welke plaats hij eene schermutseling met den vijand had. Hier bleef hij eenigen tijd verwijlen tot het oprigten van nieuwe barissans, die het ontruimde of nog te ontruimen terrein moesten bezetten. Een der redenen bovendien waarom hij zoo vroeg had moeten oprukken, was tijd en gelegenheid te hebben, tot het meer en meer bewerken dat de inwoners den vijand minder genegen waren en de handen tot eigen verdediging uitstaken; ook hieraan arbeidde hij met alle kracht en met den besten uitslag. Te Remo-djati-Negoro liet hij den Tommongong van Probolingo met 400 man en 2 lilla's achter, zond den regent van Aijag, versterkt door 40 man infanterie onder den luitenant KERN zuidoostwaarts af, ten einde meer langs het strand en op zijn regter vleugel, te gelijk met hem de beweging te vervolgen, en ging over Karang-raijong naar Pandjer — bij Keboemen — aan de rivier Loekoeloe. Die plaats bereikte hij den 5^{den} Julij zonder tegenstand, en stelde den Ngabei van Pandjer met 150 man en 2 lilla's aan de rivier op; ook te Karang-raijong had hij een barissan achtergelaten. Den 9^{den} was hij te Monkowo, daar onderwierp zich aan hem, behalve een hoofd van minder rang, de Pangerang BLITAR, broeder van den door het Engelsche bestuur verwijderden Sultan van Djokjokarta.

Over Monkowo en Wedie kwam hij te Benar, en van daar vervolgde hij den 12^{den} zijnen togt naar Gombol, marcherende over een smalle strook gronds, begrepen tussehen de rivier Lerong en eene kreek of kleinen zee-arm, die aan den mond der Bogowonto landwaarts indringt. Hij-zelf bevond zich met den hoofdtroep op den grooten weg; de regent van Aijag met den luitenant KERN marcheerde langs de kreek, en de luitenant von Horn volgde met een sterk detachement de oevers der Lerong. Des namiddags ten vier ure stiet men op den vijand, die den regter vleugel der eerstgenoemden aanviel, maar door den regent van Aijag en den luitenant KERN werd afgewezen; hij beproefde daarna langs onzen linker vleugel door te breken, maar ook de luitenant von Horn sloeg hem terug, zoodat hij, bij het aanhoudend voorwaarts dringen der onzen, geen anderen uitweg zag dan de rivier Lerong over te trekken. DIELL liet hem dit echter niet rustig volbrengen, zoodat de geheele bende zich in wanorde in den stroom wierp, en grootendeels zwemmende, met verlies van veel volks, al hare munitie, eene menigte geweren en eene lilla den overkant bereikte. Hier viel zij, na zich herzameld en eenigen tijd gemarcheerd te hebben, in handen van een der barissans, intussehen door Prins KESOEMO-YOEDO te Tjengkawal opgesteld, die haar nogmaals uit elkander sloeg, en eene lilla en twee paarden ontnam. DIELL bleef dien nacht aan de oevers der Lerong bivakkeren, trok haar den volgenden morgen over en bereikte den 14^{den} de Bogowonto, na dien dag eerst te Bobootan en daarna te Wodjo

gevechten geleverd te hebben, welke met des vijands vlugt eindigden. Hij sloeg zich te Wodjo neder, breidde zich van daar uit tot aan den mond der rivier, en stelde zich noordwaarts in verband met de troepen van prins KESOEMO-YOEDO; voorloopig bleef hij hier gevestigd.

Op dezelfde wijze waarop **DIELL** voorwaarts rukte, langzaam en telkens zijn' rug verzekerende, werd dit ook verrigt door de kolonnes uit Wonosobo en Kretek. De majoor **DE CEUVELAERE** aan het hoofd van eerstgenoemde, brak den 19^{den} Junij op, na eene bezetting in de schans te Wonosobo achtergelaten te hebben. Hij was sterk 75 Europesche en 85 inlandsehe infanteristen, ruim 60 der pradjoerits van Kendal, de barissan van Batang (zie boven), 20 Djajang-sekars en 2 ligte veldstukken (1 en 2de). Met deze magt ging hij over Kaliwiro, Kalisat, Ploenjarang en Kaligoboek naar Merden. Op verschillende punten plaatste hij barissans en telkens was hij op kleine vijandelijke benden gestooten. Voor Kaligoboek had hij zelfs eene wel bezette en hardnekkig verdedigde benting moeten nemen, waarbij zich onderscheidde de civiel-ambtenaar **DE SALIS**, de 2de luitenant **HUTSCHLER**, de sergeant-majoor **MUHLER**, de sergeant **MILLET**, de korporaal **ROLLAND** en de Europesche fuselier **MATTHIEU**. Ook te Merden, waar **DE CEUVELAERE** eenigen tijd bleef stand houden, moest men den vijand herhaalde malen afslaan, en de troepen van Batang bewezen daarbij de beste diensten, terwijl de luitenants **EICHELBERG** en **DE WAAL** er zich de bijzondere tevredenheid van hunnen chef verwierven.

Te Merden voegde de kolonel **CLEERENS** zich bij de kolonne en aanvaarde het kommando hem door den Generaal **DE KOCK** opgedragen.

Den 29sten begaf hij zich naar Jono en van daar wendde hij zich naar het westen, zoowel om het achter hem gelegen terrein meer en meer te zuiveren en te verzekeren, als om zich in verband te stellen met de aanrukkende benden van **DIELL**. Over Loegoe en Klepoe kwam hij te Wedie, waar 800 pieken en 40 geweren in een nieuwe barissan vereenigd en tot beveiliging der landstreek opgesteld werden. Te Wedie, waar hij den 3^{den} was, bevond hij zich nog slechts een dagmarsch van **DIELL**, die toen te Pandjer stond. Hij had halverwege dezer beide plaatsen een onderhoud met dien hoofd-officier, die, gelijk uit het medegedeelde blijkt, op zijn regter vleugel bleef manoeuvreren, en rigtte zich vervolgens over Bandoong op Pangoong — bij Kedong-Kebo — aan den Bogowonto, waar hij den 10^{den} aankwam en zich vooreerst bleef ophouden.

De sterkte van den kapitein **MICHEL** bedroeg 25 Europesche en 90 inlandsehe infanteristen, de barissan van Kendal (zie boven); 10 Djajang-Sekars en vermoedelijk vier veldstukken. Ook hij rukte tijdig van Kretek op en stond reeds den 24sten Junij te Glagah, achter de rivier Djali nabij Jono; van daar marcheerde hij naar Brinkelang, aan de Bogowonto; maar den 29sten ontruimde hij die plaats weder voor de troepen van prins KESOEMO-YOEDO en wendde zich over Jono naar Lingies om daar (2 Julij) te blijven post vatten.

Prins KESOEMO-YOEDO, die gelijk wij weten in het Minore-sche stond, was eveneens naar het zuiden komen afdalen; de luitenant IDZERDA was hem met 50 man infanterie toegevoegd en nadat hij aan de oevers der Bogowonto tusschen de kolonnes van CLEERENS had plaats genomen, kon men hem beschouwen als aan dien hoofdofficier ondergeschikt te zijn. KESOEMO-YOEDO was niet alleen gezonden om te oorlogen, maar vooral ook om door zijnen invloed het landvolk te bevredigen en van deze laatste taak kweet hij zich op eene voortreffelijke wijze. Van alle zijden kwamen zich hoofden van verschillenden rang en duizende geringe Javanen aan hem onderwerpen, de verdrevene of gevlugte Solo-sche en Djokjose hoofden liet hij bovendien terugkomen en herstelde ze in hun bewind; voorts hield hij zich aanhoudend bezig, met het vormen van nieuwe barissans, en zond die naar onderscheidene gewichtige punten, zoowel ten oosten als ten westen der Bogowonto. Hij had er eene staan te Loano en eene andere, die zeer goed zamengesteld en 1200 man, waarbij 150 geweren, benevens 2 lilla's, sterk was, te Tjengkawal tusschen de kolonne van DIELL en die waarbij CLEERENS zelf zich ophield; eene derde bevond zich te Boro, eenige palen noordwaarts van Dixo. Op deze wijze waren de troepen van CLEERENS in verband gebracht met die in Kadoe, want de regenten van Toeban en Japara stonden met hun barissan, waaraan de luitenant ASPELING met 50 man infanterie was toegevoegd, te Minoreh, en deden herhaalde togten of hadden bij tusschenpozing een

sterk detachement te Geger-badjing, wat aan de zuidelijke helling der bergen van Trajoemaas gelegen is.

Wanneer wij nu de stelling der Nederlanders langs de Bogowonto, of ten westen der hoofdmagt van DIEPO-NEGORO, beknopt nagaan, dan zien wij dat de Luitenant-Kolonel DIELL zich van den mond der rivier naar het noorden uitbreidde, tot hij door den sterken barissan te Tjengkawal in gemeenschap kwam met CLEERENS te Pangoong. Deze sloot regts en links aan dien barissan en de troepen van KESOEMO YOEDO, terwijl de kolonne van MICHELS te Lingies zijnen rug beveiligde en gereed stond dárheen te snellen, waar hare hulp vereischt zou wezen. KESOEMO-YOEDO was wijders over Geger-badjing in gemeenschap met Minoreh, de benting van Boroboedho of Trajem, alle welke posten uit Kadoe bezet waren; op laatstgenoemde stond de majoor DU PERRON met eene vrij sterke kolonne.

Indien men de beschikbare magt in aanmerking neemt, zal men welligt tot het besluit komen, dat deze stelling veel te uitgebreid was, doch men houde in het oog, dat zich voortdurend niet alleen aan KESOEMO-YOEDO, maar ook aan CLEERENS en MICHELS een aantal dessa-bewoners en hoofden van lager of hooger rang, kwamen onderwerpen, die allen betuigden den oorlog hartelijk moede te zijn, en zelf te willen medewerken tot het herstellen der rust. Uit dezen werden aanhoudend barissans gevormd en op belangrijke punten geplaatst, hetgeen veroorloofde, dat men de oorspronkelijke kolonnes, zonder dat de vijand daarom buiten hun weten doorbre-

ken of de gemeenschap met Wonosobo en Kretek ernstig bedreigen kon, meestal te Wodjo, Pangoong, Lingies en Brinkelang, bijeen kon houden, om daarmede togten te doen, hetzij langs de rivier, hetzij naar andere op haren wester-oever gelegen plaatsen, waar men vermoedde of wist dat zich nog opstandelingen bevonden. Deze togten grepen binnen een kort tijdsbestek zóó menigvuldig plaats en hadden zooveel overeenkomst met vele andere door ons elders beschreven, dat wij niet zullen beproeven, er het verhaal van zamen te stellen. Zware ontbering, groote vermoeijenissen, dikwerf verheven moedsbetoon aan onze, en verwarde vlugt aan des vijands zijde, gevolgd door kleine maar herhaalde voordeelen, waren nog altijd de kenmerken; en het ontstaan van vele ziekten met het trapsewijze verminderen onzer strijdkrachten, bleven steeds de uitvloeisels dier ondernemingen. Rondom den luitenant-kolonel DIELL volhardden het landvolk het langst in zijne kwade gezindheid; hij zag gedurende vele dagen geen dessa-bewoner, dan gewapend met zijn lange spies of met den steenslinger, en aan dit werptuig hadden zijne ondergeschikten zelfs in hun bivak een aantal kneuzingen te danken. Daarentegen toonden de landzaten, door KESOEMO-YOEDO ter been gebracht en gewapend, dat het hun ernstige wil was den vrede te helpen bevorderen. Een barissan, door dien vorst ten zuiden van Brinkelang, in het gebergte geplaatst, versloeg op den 22sten Julij eene sterke bende opstandelingen, aangevoerd door pangerang MANGKOE-DI-NINGRAT; een aantal dooden bleven op het slagveld, en een der vrouwen

met vier kinderen van den vijandelijken bevelhebber, zijn sabel met gouden gevest, zijn schrijfgereedschap, een verrekijker, 2 geweren en eenige rijke krissen werden de buit der onzen. De barissan te Boro versloeg den 28sten daaraanvolgende den vijand bij Soewelo, 5 palen van Dixo, en bekwam tot buit een 1^{u^{er}} en 10 manden vogelnestjes. Naarmate, langs de Bogowonto en op het achter hem gelegen terrein, alles een meer rustig aanzien kreeg, schoof CLEERENS zijne barissans, ondersteund door geregelde detachementen, meer en meer voorwaarts over die rivier, tot hij eindelijk, gelijk wij later zien zullen, in persoon naar het oosten trok.

Alvorens den togt naar Dixo te verhalen, behooren wij nog melding te maken van de stelling des prinsen MANGKOE-NEGORO. Deze Pangerang was reeds in de eerste helft der maand Junij van Tangoong Tirto langzaam opgerukt en had zijn hoofdkwartier te Rodjo-Kesoemo gevestigd; van daar zond hij herhaaldelijk kleine detachementen naar het Zuidergebergte, ter verdrijving van eenige onbeduidende benden opstandelingen, die de landstreek nog onveilig maakten en het geheele herstel der rust bemoeijelijkten. Vervolgens sloeg hij zich neder te Bantoe-Karang en liet van daar Brossot, aan de Progo, Mangir aan de zamenvloeiing der Progo en Bedok, en ook Selarong bezetten. Deze plaatsen waren door kleine tusschengelegen posten onderling in gemeenschap gebracht en sloegen door het uitzenden van patrouilles en vrij sterke verkenningen het terrein tusschen den mond der Progo en Djokjokarta bestendig

gade. Bovendien vertrokken er gedurende de onderneming tegen Dixo en vooral in den aanvang, nu en dan kolonnes uit Djokjokarta, die tot hetzelfde doel medewerkten en meestal langs de Progo manoeuvreerden. Ook op dit gedeelte van het oorlogstoneel bleef alles vooreerst naar wensch gaan, en meende men gegronde hoop te mogen voeden op eene spoedige beslissing van den strijd. Op den 24sten Julij had MANGKOE-NEGORO het genoegen dat KERTO-HADJI, een zwager van DIEPO-NEGORO, zich aan hem kwam onderwerpen, en weinige dagen later maakte hij zich meester van een zekeren Panumbahan SANGKEE, een bedrieger, die zich voor een Heilige uitgaf en veel kwaad gesticht had. Reeds zes maanden voor het uitbarsten der onlusten had hij DIEPO-NEGORO gezegend en hem zijne toekomstige grootheid voorspeld; later had die Prins, hetzij dat hij werkelijk in hem geloofde, hetzij dat hij slechts met hem bevriend wilde blijven, hem 500 Sp. matten gezonden, ten einde door zijne gebeden en bezweringen onverwinnlijk gemaakt te worden. De eerbied, ja de vrees die het geringe volk voor dien man koesterde, was zoo groot, dat niemand der ondergeschikten van MANGKOE-NEGORO de hand aan hem durfde slaan, zoodat hij zonder de tusschenkomst van den Heer STAVERS, kommissaris bij dien vorst, vermoedelijk nóg aan de gevangenschap zou ontkomen zijn.

Op den 5^{en} Julij vertrok de kolonel Cocnius, die weder met het belangrijkste gedeelte der taak belast werd, uit Djokjokarta, aan het hoofd eener magt, van de navolgende sterkte en samenstelling:

1ste Kolonne gekommandeerd door kapitein VAN GANZEN:

200 geweren, 25 pionniers, twee 2de en twee handmortieren.

2de Kolonne gekommandeerd door majoor SOLLEWIJN:

infanterie en pioniers als bij de 1ste kolonne, twee 2de en twee 1de.

Ruiterij onder majoor VERBOOM;

50 huzaren en 50 Djajang-Sekers.

Voorts 100 pikeniers en 50 man infanterie uit den kraton, tot dekking van een tiental Djokjokartasche Prinsen, waaronder twee voogden des jongen Sultans, die den togt zouden medemaken, ten einde door hunnen invloed tot de bevrediging van het volk mede te werken.

Men ging over Gamping, Pedes en Semampir naar Toppeng aan de Progo, waar het bivak werd ingerigt; gedurende den marsch zag men op de hoogten hier en daar gewapend volk, doch had geen last van de opstandelingen; des nachts wisselden de voorposten der 2de kolonne eenige schoten met den vijand, die zich naar de zijde van Gamplong ophield, maar met het aanbreken van den dag verdwenen was. Den 6^{den} doorwaadde men de Progo; het water reikte slechts tot aan de borst en het overbrengen van het geschut (toen nieuw bergmaterieel) ging met zeer weinig moeite gepaard; de munitie en levensmiddelen werden in twee prauwen naar den anderen oever gevoerd. Men bereikte dien avond Redjoso, waar gebivakkeerd werd; kleine vijandelijke benden, die men nu en dan in de verte gezien had, waren op de nadering der onzen teruggetrokken. Den 7^{den} kwam de kolonne,

na een honderdtal opstandelingen verjaagd te hebben, aan eene diepe djoerang, waarvan de overtocht door eene vrij sterke vijandelijke magt ernstig betwist scheen te zullen worden. Het grof geschut en de pogingen van twee pelotons infanterie, die weldra aan de andere zijde stonden, deden haar echter spoedig afdeinzen. Met veel moeite werd het geschut overgebracht, doch weldra stond men voor eene tweede djoerang, vanwaar de vijand nogmaals moest worden verdreven en die twee volle uren vorderde, eer zij overgetrokken was.

Toen COCHUS te Poendah gekomen was, liet hij het bivak betrekken; dien avond had hij te Dixo moeten zijn, maar hij was daarvan nog 5 palen verwijderd en de weg leverde vele bezwaren op. Onder anderen moest hij, alvorens de plaats te bereiken, eene derde djoerang overtrekken, waarvan de moeilijkheden die der beide eerste nog te boven gingen. Toen men den volgenden dag dien overtocht, niet zonder tegenstand van den vijand, verrigt had, marcheerde men naar Dondong. Deze dessa, welke met Dixo incenloopt, werd verlaten gevonden en de majoor-ingenieur VAN DER WIJCK kreeg bevel zich aan het hoofd eener voorhoede te stellen van 100 geweren, 100 pieken, twee 1te en twee handmortieren, om daarmede door Dondong naar Dixo te rukken; de hoofdmagt volgde onder COCHUS in persoon. De majoor VAN DER WIJCK bereikte Dixo zonder een schot met den vijand te wisselen; hij vond die uitgestrekte dessa bijna geheel verlaten en stelde zich op tegenover het huis, wat DIEPO-NEGORO ter woning verstrekt had. Toen men de

dessa geheel doorzocht en verkend had, geraakte men tot de overtuiging, dat zij geen geschikt verblijf voor de troepen opleverde en zij te uitgebreid was om naar behooren te kunnen worden bezet. Dixo, welks inwoners zich allen aan het hoofd van den opstand hadden aangesloten, werd derhalve verbrand, en COCHUS trok naar Leben-boeloe, wat ten N. W. van Dixo en slechts 1¹/₂ paal van de Progo gelegen is, om daar te bivakkeren. Den volgenden dag werd het bivak verplaatst naar de dessa Paras, die eigentlijk het noorderdeel van Dixo uitmaakt en aan de rivier ligt; hier werd aan de troepen eenige rust geschonken, zonder dat men echter verzuimde bestendig verkenningen in den omtrek uit te zenden tot het inwinnen van berigten aangaande DIEPO-NEGORO. Deze had, gelijk men te voren vermoedde, den aanval niet afgewacht, maar Dixo tijdig verlaten. In den morgen van den dag waarop het door COCHUS bezet was, was hij met slechts een klein gevolg naar het zuidwesten gevlugt, maar de plaats waar hij zich ophield, bleef onbekend, zelfs ving men dienaangaande in de eerste dagen geen enkel waarschijnlijk gerucht op. Van eene vijandelijke magt ontwaarde men geen spoor; kleine benden werden hier en daar gezien en verdreven, maar de hoofdbezigheid van COCHUS en der hem verzellende Pangerangs, bleef gedurende het eerste tijdperk van hun verblijf te Dixo, bestaan in het aannemen der onderwerping van een aantal terugkeerende landlieden en het op nieuw regelen van het inlandsch bestuur.

Op denzelfden dag waarop COCHUS van Djokjokarta was opgebroken, stelde de

luitenant-kolonel DE BAST zich met zijne magt naar Bligo in beweging. Deze hoofd-officier voerde het bevel over ruim 400 man (1) en had uit den mond van den Generaal DE KOCK zelve zijn bevelen ontvangen. De Opperbevelhebber had zich in persoon naar Kadoe begeven, eensdeels om de daar opgeworpen versterkingen in oogenschouw te nemen, anderdeels om met den resident en den kommandant der troepen in dit gewest, het noodige voor den togt naar Dixo te beramen. Gelijk wij in het vorige hoofdstuk zagen, hield DE BAST zich reeds sedert geruimen tijd te Trajem op, van waar hij aanhoudend togtten deed en kleine gevechten leverde. Het was op dit gedeelte van het oorlogstooneel, wat zoo nabij Dixo gelegen was, dat de vijand voornamelijk, ja bijna uitsluitend de aandacht der onzen verdiende. Tegen het begin van Julij was de magt van DE BAST daar aanmerkelijk versterkt geworden, zoodat hij onder de majoor DU PERRON eene voldoende bezetting te Trajem achterlaten en zelf voorwaarts rukken kon.

Den 5^{den} begaf hij zich van Trajem over Kali-djenking naar Bligo; hij moest op den linker oever der Progo waken dat de vijand, na uit Dixo verdreven te zijn, niet naar het oosten trok. Zijn depôt van krijgs- en levensbehoefsten werd achter hem te Kali-djenking geplaatst. De groote weg tussehen die sterkte en Djokjokarta, werd beveiligd door eene kolonne onder den

majoor LE BRON DE VEXELA, die met DE BAST zooveel doenlijk in gemeenschap blijven, vooral de omstreken van Pesangang zuiver houden, en voorts zorgen moest, dat DIEPO-NEGORO zich niet over dien weg en tussehen de verschillende sterkten door, oostwaarts begaf. Men ziet derhalve, dat de beschikkingen van den Generaal DE KOCK zoodanig genomen waren, dat DIEPO-NEGORO van alle zijden door de onzen omringd en iederen uitweg tot vlugten, aan het hoofd van den in schijn stervenden opstand, afgesneden was.

Toen DE BAST den 6^{den} tot op drie palen afstands van Bligo was gekomen, stiet hij op den vijand, die in drie sterke kolonnes aanrukte, vermoedelijk om zich naar Dixo te begeven; deze kolonnes werden door hem uit elkander gedreven, maar zich gedeeltelijk herzameld hebbende, bestookten zij gedurende den ganschen nacht zijn bivak, en kwamen in den namiddag van den 7^{den}, in vrij goede orde weder tegen hem opmarcheren. Na een gevecht van een half uur waren zij evenwel zoodanig getuchtigd, dat men in de drie eerstvolgende dagen niets meer van de opstandelingen vernam, tenzij van zoodanigen, die hunne onderwerping kwamen aanbieden. Tot de laatsten behoorden bijna 200 boelkios, die de keur der benden van DIEPO-NEGORO uitmaakten en allen verklaarden voortaan stil en rustig te willen leven. Van Bligo werden iederen dag door DE BAST sterke verkenningen uitgezonden naar de zijde van Dixo, ten einde in verband te komen en te blijven met de hoofdmagt onder Cocbus; weldra echter ontving hij van dien hoofdofficier bevel

(1) Meer konden wij aangaande de sterkte van DE BAST niet opsporen; onder die 400 man schijnen zich echter 220 à 240 geweren, een veertigtal ruiters en de bediening voor vier ligte veldstukken bevonden te hebben.

tegenover hem aan de Progo post te gaan vatten; dit geschiedde op den 10^{den}, wanneer hij zich te Mingir nedersloeg.

Na het doen van eenen togt naar Pesangang, tot het overbrengen van zieken en het afhalen van krijgs- en levensbehoeften, waarbij eene ontmoeting plaats had met den vijand, die hoofdzakelijk door de bewezen diensten van de luitenants GILLIJ, DE BRUIN EN HILMER, en den ritmeester DE BURBURE verdreven werd, moest DE BAST de Progo overgaan en met een gedeelte der troepen van COCHUIS diens bivak bezetten. COCHUIS zelf stelde zich den 16^{den} in beweging, ten einde DIEPO-NEGORO te gaan opzoeken. Hij werd vergezeld door de majoors VAN DER WIJCK, SOLLEWIJN EN VERBOOM; zijne magt bedroeg 500 man infanterie, als: 100 flankeurs onder kapitein WAGENAAR; 100 inlanders van het Indische leger onder kapitein VAN GANZEN en 100 Madurezen en Sumanappers onder den luitenant VAN INGEN; voorts 90 pieken onder den luitenant POLAND; 40 huzaren onder den luitenant DELATRE en 50 Djajang-Sekars onder BISSCHOF; twee 1te en twee handmortieren. De marsch ging over Dondong naar Poendah (bivak van den 7^{den}). Voor laatstgenoemde dessa had de vijand zich opgesteld; de weg was door hem met behulp van verhakkingen en borangs onbruikbaar gemaakt, en bovendien door eene borstwering gesloten. De beletselen werden opgeruimd en een 50tal flankeurs had de borstwering weldra genomen en den vijand verdreven. Ten zuiden van Poendah vond men hem echter weder herzameld, aan de overzijde der groote

reeds vroeger vermelde djoerang. Hij opende een hevig en welonderhouden vuur, maar werd door de artillerie en infanterie spoedig gedwongen zich van de boorden der djoerang terug te trekken. De luitenant DELATRE, altijd ondersteund door het vuur der onzen, begon nu den overtocht met een peloton huzaren, wat, na de andere zijde bereikt te hebben, zich onmiddellijk verspreidde en het gevecht met de vijandelijke tirailleurs aanvaardde.

Eer COCHUIS met zijne geheele magt, zijne munitie en zijne levensmiddelen den overtocht verrigt had, was er meer dan een uur verstreken; intusschen was ook de luitenant BISSCHOF met de Djajang-Sekars tot ondersteuning van DELATRE afgezonden en gezamenlijk begonnen zij veld te winnen. Toen COCHUIS zich met den hoofdtroep in beweging begon te stellen, trok de vijand meer en meer terug; het tirailleur-gevecht had hem 20 dooden gekost en de korporaal der huzaren ROPPERT had hem zelfs een vaandel ontnomen. Men rigtte zich langs modderige rijstvelden of hunne smalle dijkjes, in een woord, over een terrein wat bijna onbegaanbaar was, naar Selomiro; in de verte zag men de vrij sterke vijandelijke infanterie, in eene goede houding op de hoogten in slagorde geschaard; de eene helft was in het wit, de andere in het geel gekleed; eene talloze en ongeregelde menigte, met spiesen of steenslingers gewapend, hield zich in de tusschenruimten of naast de vleugels op. Vermoedelijk voerde DIEPO-NEGORO hier in persoon het bevel. Naarmate de onzen naderden, deinsden zij evenwel af, zoodat Selomiro, na het

doorstaan van onbeschrijfelijke vermoedelingen, maar overigens zonder slag of stoot, werd bezet. Eene verkenning van eenige infanterie en ruitery, die onmiddellijk naar de zijde van Joengrangan gezonden en aanvankelijk door achterstruiken verborgen opstandelingen beschoten werd, zag niets meer van des vijands hoofdmagt, maar bevestigde het vermoeden dat hij zich door den pas van Joengrangan over het Kliergebergte begaf. Te Goenong-Bokkeng, een paal voorbij Selomiro, werd het bivak betrokken. Den volgenden dag marcheerde men, zonder iets van den vijand te zien en langs een vrij goeden, hoewel steeds klimmenden weg, naar Joengrangan, waar men zich nedersloeg.

Joengrangan ligt aan de oostelijke helling van het Kliergebergte, en wij hebben er reeds melding van gemaakt bij het beschrijven van den eersten togt door CLEERENS naar het zuiden verrigt. De bergpas van dien naam is slechts zeven voet breed, ligt twee palen verder dan de dessa en aan de tegenovergestelde helling der bergen. De streek was weinig bevolkt en dus ook schaars bebouwd; slechts hier en daar zag men in de diepte eene dessa, doch hare bewoners waren zoo schuw en van de onzen meestal zoo afkeurig, dat zij zich gestadig verwijderden en men volstrekt niet met hen in aanraking kon komen. Men had behoefte aan slagvee, doch zelfs onder belofte van het duur te betalen, kon men het niet verkrijgen; wilde men het met geweld nemen, dan werden de enge toegangen der dessa's, door het naar beneden wentelen van zware steenen, zoo hardnekkig verdedigd, dat men de

poging moest opgeven; met moeite werd men eenige geiten meester.

Op den 18^{den} zond COCHUS drie verkenningen uit, waarvan er een door den majoor VAN DER WIJCK gedaan werd; hij nam zijn weg door den bergpas, vond dien geheel versperd en liet hem opruimen; de schaarsche berigten, welke door hem en anderen werden ingewonnen, kwamen echter daarin overeen, dat DIEPO-NEGORO met slechts 400 man naar de zijde van Geger-badjing gevlugt was. COCHUS zond zekerheidshalve aan DE BAST het bevel, met een deel zijner magt eene beweging naar Soewelo te maken, wat tusschen Dixo en Geger-badjing gelegen is, en besloot zelf naar Brinkelang te gaan, ten einde zich in gemeenschap met CLEERENS te stellen. Toen men den 19^{den}, zonder een mensch te ontmoeten, langs de westelijke glooijing van het gebergte, bijna drierivierde gedeelte van het moeilijke pad wat naar de vlakte voerde, was afgeklimmen, stond men eensklaps aan eene zeer steile helling, die men niet kon vermijden. Het pad, wat er langs voerde, was met zware boomen en rotsbrokken zoo vervaarlijk versperd, dat er aan geen opruimen te denken viel en men genoodzaakt was regtsomkeert te maken.

Men bivakkeerde dien nacht te Goenong Seree; de dessa was verlaten en door de baldadigheid van eenige koelies en soldatenjongens, bij den opmarsch reeds gedeeltelijk verbrand geworden; dergelijke ongeregheden, die bij de zamenstelling en den nasleep eener marcherende kolonne op Java, niet zoo gemakkelijk zijn tegen te gaan, maakten het voor COCHUS nog moei-

jelijker met de ingezetenen in aanraking te komen en berigten van den vijand in te winnen. Hij vernam dan ook niets en rigtte zich den volgenden morgen noord-oostwaarts door het gebergte naar de zijde van Geger-badjing; hij moest zijn weg over de hoogste ruggen, doch ook dikwerf langs steile hellingen en door diepe kloven nemen, en kwam, na met zijne kolonne ongehoorde vermoeijenissen doorstaan te hebben, des namiddags tegen twee uur te Kali-bawang. Hier bevond men zich slechts een paal van Geger-badjing en in een meer bewoond oord, zoodat men voor het eerst in den tijd van drie dagen aan de troepen een voldoende rantsoen vleesch kon verstrekken. Men vernam echter dat DIEPO-NEGORO zich niet meer in die streken ophield, maar naar de zijde der Progo gevlugt was; alles rondom Kali-bawang had ook een rustig aanzien. Op den 22sten werd die plaats door den luitenant ASPELING met de regenten van Toeban en Japara bezet, maar reeds den 21sten was zij door COCHUS verlaten, die zich over Soewelo naar Dixo begaf. Te Soewelo vernam hij, dat DE BAST, ingevolge zijne bevelen, den vorigen dag aldaar geweest was. Die hoofdofficier had er eene vijandelijke bende uit elkaër gedreven, die vermoedelijk door DIEPO NEGORO zelven werd aangevoerd. De demang van Soewelo, een vertrouwd persoon, gehuwd met eene dochter des rijksbestierders van Djokjokarta, deelde aan COCHUS mede, dat hij de benden van DIEPO NEGORO de grootste verwarring heerschte, dat alles hem verliet en dat zelfs zijne meest vertrouwde pradjoerits op marsch en overal waar de

gelegenheid zich aanbood van hem weg liepen. De berigten van dien Demang, vergeleken met andere, staaften, dat het hoofd van den opstand met eenige Pan-gerangs en eene bende van slechts 80 man te Sedjati, aan den oostelijken oever van de Progo stond. COCHUS kwam des avonds te Dixo aan, hij vond een goed deel der bevolking teruggekeerd en onledig met het herbouwen zijner woningen, en een aantal hoofden van dessa's waren gedurende zijne afwezigheid in onderwerping gekomen. Hij besloot DIEPO-NEGORO geen rust te laten, maar hem reeds den volgenden morgen weder te doen aanvallen.

De luitenant-kolonel DE BAST kreeg dien ten gevolge bevel op den 22sten met zijne kolonne de Progo over te gaan, en naar Sedjati te marcheren, terwijl de majoor VAN DER WLUCK met 100 man infanterie en 40 huzaren de waadbare plaats bij Dondong moest gadeslaan, en verhinderen dat de vijand zich weder naar den wester-oever der rivier begaf. VAN DER WLUCK vernam niets van den vijand, doch merkte veel vrees en onrust op bij de landlieden. Zij waren met geene mogelijkheid in hunne dessa's te houden, hetgeen dikwerf ten gevolge had, dat deze, tijdens de afwezigheid der bewoners, beroofd en verbrand werden door stroopende benden, die van het oogenblik gebruik maakten, zonder iets met den opstand gemeens te hebben. Daar de rigting waarin, en de afstand waarop hij het vuur van DE BAST vernam, hem overtuigde, dat de vijand naar het zuidoosten trok, keerde hij des avonds naar Dixo terug. DE BAST ontmoette den vijand reeds te Tjermo en joeg hem op de vlugt;

hij bleef tot den 24sten tusschen Dixo en Djokjokarta manoeuvreren, en had menig klein gevecht, waarin hij de opstandelingen telkens met overijling de vlugt deed nemen. Zoo als later bleek deed hij DIEPO-NEGORO in die dagen menigmaal van verblijf veranderen, terwijl LE BRON DE

VEXELA hem langs den grooten weg den pas afsneed; hij vernam evenwel niets stelligs aangaande de plaats van zijn oponthoud, en behaalde slechts kleine voordeelen, zoodat hij zich weder in zijn bivak te Mingir kwam neder slaan.

(Het Vervolg hierna.)

GESCHIEDENIS

VAN

HET PERSONEEL DER ARTILLERIE.

(Vervolg van N°. 4.)

C. PRUISSEN.

De formatie van het artilleriekorps in Pruisen, ging met den trapsgewijzen vooruitgang van het wapen slechts langzaam voort; het was, tot op den Keurvorst FREDERIK WILLEM, nauwelijks groot genoeg om het weinige geschut te bedienen dat den artillerietrein uitmaakte en wisselde in de eerste tijden ook gedurig af, naar de behoefte van oorlog of vrede zulks medebragt.

De door de Vorsten en steden aangeestelde busmeesters, ondersteunden door hunne practisch verkregen kennis den krijgshaftigen geest der burgerij, die bij het ontstaan en de ontwikkeling der geschutkunst, zich al spoedig daarvan als verdedigingsmiddel bedienden. Zoo stelde Brandenburg, tijdens den Hussiten-oorlog in 1427, een busmeester aan en had Spandau reeds in 1450 zijne eigene busmeesters.

5. D. N°. 5.

In zijne kriegsregeling van het jaar 1555 verlangde de markgraaf ALBERT van Brandenburg, die bijzonder veel belang in de artillerie stelde (op een leger van 20000 ruiters, 60000 voetknechten, 2000 wagenknechten, 1500 schanswerkers en 2250 wagenknechten voor den wagenburgt), 5546 lieden voor het geschut: busmeesters, handlangers en wagenknechten; 196 beambten, 774 wagenknechten voor pontons enz.; 561 id. voor de trekpaarden; hij bepaalde daarmede eene verhouding voor het artillerie-personeel, merkwaardig voor dien tijd.

In 1586 had de opvolger van Hertog ALBERT, de Hertog ALBERT FREDERIK, 28 keurvorstelijke busmeesters in dienst.

In het jaar 1624 liet de Keurvorst GEORGE WILLEM, door zekeren SAMUEL HOFFMANN te Cüstrin, onderwijs in de artilleriekunst geven. Onder zijne regering beliep in 1627 de sterkte der artillerie,

die hem naar Pruissen volgde, 41 man en 10 veldslangen.

In 1676 bestond het Brandenburgsch-Pruissisch artilleriekorps uit één kolonel, 16 officieren en 200 man.

In 1678 waren bij het beleg van Stettin 206 stukken geschut, en aan personeel 500 konstapels, 40 vuurwerkers en 24 mineurs.

In 1681 telde de artillerie 514 man, waaronder 52 vuurwerkers, 25 korporaals en 574 konstapels of busmeesters. — In 1687 waren er 255 konstapels en 156 busmeesters, behalve het overig personeel, te zamen 455 man.

In 1685 vermeederde de Keurvorst het korps en verdeelde het in 1 bombardier- en 4 kanonnier-kompagniën. In 1688 werd een veldtuig-kapitein aangesteld en de artillerie met eene zesde kompagnie vermeederd.

De Keurvorst van Brandenburg FREDERIK III, nam in het jaar 1689 een aanzienlijk getal artilleristen mede aan den Rhijn. Volgens HENNERT bestond dit korps uit: 1 Oberster, 1 Ober-lieutenant, 1 Oberhauptman, 6 Hauptleute, 6 Lieutenants, 6 Stückjuncker, 1 Kommissar, 1 Feldprediger, 1 Zeugwarter, 1 Quartiermeister, 1 Stallmeister, 1 Proviantmeister, 1 Zeugschreiber, 1 Proviant-schreiber, 1 Futter-schreiber, 1 Feuerwerkmeister, 22 Feuerwerker, 2 Petardierer, 5 Korporale, 4 Wagenmeister, 4 Fouriere, 1 Pauker, 4 Tamboure, 70 Büchsenmeister, 92 Handlänger, 4 Zeugdiener, 64 Handwerkers en mindere artillerie-bedienden, 492 Stucknechte.

Genoemde Keurvorst vermeederde de

artillerie in de jaren 1696, 1698 en 1700, telkens met eene kompagnie, zoodat zij in 1700 sterk was 1 bombardier- en 8 kanonnier-kompagniën, tellende deze in het geheel 10 vuurwerkers, 2 bombardier-korporaals, 26 korporaals, 25 bombardiers en 501 kanonniers.

Koning FREDERIK I gaf de artillerie in 1704 eene zamenstelling van 10 kompagniën, waarvan de negen kanonnier-kompagniën ieder 45 en de bombardier-kompagnie 79 hoofden sterk was.

In 1706 benoemde FREDERIK I den bekenden goudmaker CAJETANO tot generaal der artillerie, evenwel zonder bezoldiging, uithoofde hij-zelf goud konde maken. Gelukkig intusschen voor hem dat hij van 's Konings keuken en kelder gebruik kon maken.

In het jaar 1715 werd de bombardier-kompagnie over de andere kompagniën verdeeld; daarentegen werd er nog eene kanonnier-kompagnie opgerigt; het geheele korps bestond nu uit 460 hoofden.

In 1716 werd de artillerie verdeeld in een veld- en een vesting-bataillon; het eerste had 5 en het laatste 4 kompagniën; deze bataillons waren respectvelijk 465 en 271 hoofden sterk. — Het veldbataillon bekwam achtervolgens meer versterking en bestond in 1750 uit 798 hoofden. De bombardiers kregen geweren en de onder-officiëren lontstokken.

In 1725 bedroeg de sterkte der veld-artillerie op een leger van 62801 man, 650 man, en die van de vestingartillerie 580 man.

In 1751 werd eene 6de kompagnie veld-artillerie opgerigt; de sterkte van iedere

kompagnie was nu: 5 vuurwerkers, 5 korporaals, 10 bombardiers, 100 kanonniers en 5 tamboers; die van het geheele bataillon: 6 kompagnie-chefs, 5 tweede kapiteins, 6 eerste luitenants, 15 tweede luitenants, 50 vuurwerkers, 50 korporaals, 60 bombardiers, 19 tamboers, 600 kanonniers; totaal 767 man.

Bij den dood van **FREDERIK WILLEM I**, in 1740, bedroeg de sterkte der artillerie, op het leger van 80000 man, één veldbataillon van 6 kompagnien, een garnizoensbataillon van 4 kompagnien, in 't geheel 1000 man.

FREDERIK II schafte bij zijne komst aan de regering de 8 doedelzakspelers van de veldartillerie af en verving die door eene Turksche muzijk van 16 moren.

In 1741 werd een tweede veldbataillon opgerigt, ter sterkte van 6 kompagnien (1 bombardier-, 5 kanonnier-) of 772 hoofden.

Aangezien echter door de toenemende hoeveelheid van het geschut, het aantal kompagnien artillerie nog niet toereikte, zoo werden de bataillonsstukken (1) door manschappen, uit de infanterie genomen, bediend, welke indeeling, niettegenstaande

(1) Gedurende den zevenjarigen oorlog (1756—1763) werd aanvankelijk aan elk bataillon een tweetal 3 of 4 *rs* toegevoegd, terwijl de grenadierbataillons daarenboven een' houwitser hadden. In de latere veldtogten werden aan de bataillons ook 6 *rs* toegedeeld, waarover een korporaal het bevel voerde, en die bediend werden door de voormalige bataillons-timmerlieden, welke tot dat einde soms eenig onderwijs van artillerie-officieren ontvingen. De stukken moesten het regiment in alle rigtingen volgen en gingen veelal verloren, als de troepen waartoe zij behoorden geslagen werden. Dit nu maakte de regiments-artillerie uit.

de vergrooting van het artillerie-korps, bleef bestaan.

In het jaar 1744 kreeg het artillerie-korps den naam van artillerie-regiment.

De garnizoens-artillerie werd zeer vermeerderd. In 1742 werd eene kompagnie van 161 hoofden opgerigt; in de jaren 1748, 1749, 1750, 1755 en 1756 werd deze artillerie nogmaals met eene kompagnie vermeerderd, terwijl de bestaande de helft grooter werden.

Bij het uitbreken van den zevenjarigen oorlog in 1756, waren de 2 bataillons veldartillerie 2028 man sterk; die van de 8 garnizoen-artillerie-kompagnien 1400 man. Bij het leger van den Koning waren 1000 man, bij het korps van **SCHWERIN** 500 man, onder **LEHWALD** in Pruisen 500 man en in Pommeren 100 man; de overigen waren in de vestingen verdeeld. De te Pirna gevangen genomen 5 Saksische artillerie-kompagnien, werden ter sterkte van 50 onderofficieren en 500 kanonniers onder de in Saksen zijnde 4 kompagnien van het eerste veldbataillon verdeeld. De veldartillerie bestond nu uit 12 kompagnien, waaronder eene bombardier-kompagnie.

Aan **FREDERIK de groote** komt de eer toe van de eerste Pruisische rijdende artillerie te hebben opgerigt. In 1758 rigtte hij ze voor het eerst op. Aanvankelijk slechts 500 man sterk en bij de overige artillerie ingedeeld, behield zij alleen gedurende den vrede de rij- en trekpaarden.

In het jaar 1758 kreeg de veldartillerie weder eene versterking en telde in 14 kompagnien nu 91 officieren en 4485 onderofficieren en manschappen; te weten 14 hoofdofficieren, 77 subalterne, 725

vuurwerkers, onderofficieren en bombardiers, 5600 kanonniers, 58 muzijkanten.

In 1762 kreeg zij weder eene nieuwe organisatie, en bestond nu uit 156 officieren en 6155 onderofficieren en manschappen. Het korps was in 1765 in 5 regimenten, ieder van 2 bataillons, ingedeeld, en ieder bataillon was 5 kompagnien sterk; de sterkte eener kompagnie was 204 man.

In 1771 werden drie nieuwe garnizoen-artillerie-kompagnien opgericht.

In het jaar 1772 werd de veldartillerie vermeerderd met een vierde regiment van 10 kompagnien, te zamen 54 officieren en 2450 onderofficieren en kanonniers, te weten: 2 majoors, 8 eerste kapiteins, 2 stafkapiteins, 2 adjudanten, 20 tweede luitenants, 60 korporaaals, 2560 kanonniers, 10 chirurgijns.

De geweren waren in 1765 afgeschafte en de kanonniers van dit 4de regiment hadden nu, in plaats van de kruidflesch, zoo als die van de overige regimenten, over den eenen schouder een' witten riem, waaraan een pistool hing, over den anderen een schop en hakmes. Deze wapening werd in 1782 weder afgeschafte en dit 4de regiment nu even als de andere regimenten gewapend.

De sterkte der veldartillerie was in 1779: 9000 man; van de garnizoens-artillerie 1260 man, 49 kompagnien. Een artillerie-regiment bestond uit 55 officieren, 10 oppervuurwerkers, 50 vuurwerkers, 100 onderofficieren, 220 bombardiers, 1600 kanonniers, 57 muzijkanten, chirurgijns, kleine staf, enz.

In 1782 werden er weder 2 kompagnien

opgericht, te zamen sterk 11 officieren en 592 man, en het volgende jaar eene derde kompagnie van 5 officieren en 196 onderofficieren en soldaten, welke drie kompagnien aan het eerste regiment werden toegevoegd.

Bij de vestingartillerie werd in het jaar 1771 twee, en in de jaren 1782 en 1784 eene kompagnie gevoegd, zoodat in 1786, bij den dood van FREDERIK II, de veld- en vestingartillerie, behalve de rijdende artillerie, sterk was: 288 officieren en 11195 onderofficieren en manschappen, en wel 4 regimenten veldartillerie, ieder van 2 bataillons, te zamen 40 kompagnien, surplus 5 kompagnien; 15 kompagnien garnizoensartillerie met 2 garnizoens-artillerie-kommando's.

Na de komst van FREDERIK WILHELM II aan de regering, werd in 1787 een gedeelte van de veldartillerie bij de regimenten infanterie geplaatst, zoodat ieder regiment voor de bediening zijner 6 stukken, 54 artilleristen had. De overige artillerie-troepen waren nu nog sterk 228 officieren en 8504 onderofficieren en manschappen.

In 1788 werd ieder regiment met een majoor en een stafkapitein vermeerderd.

In 1789 bedroeg de sterkte: 4 regimenten artillerie (40 komp.), 8175 man; 5 kompagnien rijdende artillerie, 609 man; 15 garnizoenskompagnien, 1464 man, 4 kompagnien mineurs, 560 man; 58 pontonniers; te zamen 10866 man.

In het jaar 1791 werd in Pruisen eene Artillerie-Akademie opgericht.

Ieder regiment had in 1792 de navolgende sterkte: 55 officieren, 10 oppervuurwerkers, 50 vuurwerkers, 100 on-

derofficieren, 220 bombardiers, 1600 kanonniërs, 19 muzikanten; 10 kompagnies-veldchirurgijns, 8 tot den kleinen staf behoorende personen.

In 1794 werden de garnizoens-artilleriekompagniën met eene (N°. 14) vermeerderd.

In 1796 en 1797 verkreeg de naar Warschau oprukkende artillerie eene versterking van 42 officieren en 1425 man.

De veldartillerie werd in het jaar 1797 vermeerderd door de formatie van het eerste bataillon van het 4de regiment tot een regiment, terwijl het tweede bataillon de benaming van 9de bataillon kreeg, voorts werden er nog 2 kompagniën rijdende artillerie opgericht en deze tot een bataillon geformeerd, eindelijk ook nog twee nieuwe kompagniën vestingartillerie daargesteld, zoodat de Pruisische artillerie bij den dood van FREDERIK WILLEM II, in het jaar 1797 bestond uit de vesting-, de 4 regimenten en het 9de bataillon veld-, en de rijdende artillerie (3 kompagniën), en te zamen sterk was in 64 kompagniën: 555 officieren en 12036 onderofficieren en manschappen.

In het jaar 1797 werden 2 kompagniën van het 9de bataillon in rijdende artillerie herschepen. De sterkte der thans 7 kompagniën uitmakende rijdende artillerie bedroeg 57 officieren, 1470 man.

In het jaar 1800 bedroeg de sterkte van het eerste artillerie-regiment: 1 regimentschef, 1 kommandant, 4 stafofficieren, 4 kapiteins, 6 stafkapiteins, 4 eerste luitenants; 4 tweede luitenants batterij- of kolonnekommandanten, 26 tweede luitenants, 2 luitenant-vuurwerkers, 2 adjudan-

ten, 10 oppervuurwerkers, 50 vuurwerkers, 100 korporaa's, 220 bombardiers, 10 chirurgijns, 29 tamboers en hoboïsten, 1600 kanonniërs; totaal 2055 man.

In het jaar 1803 werd het overige van het 9de bataillon (3 kompagniën) tot rijdende artillerie gevormd, en verkregen deze gezamentlijke kompagniën nu den naam van regiment.

Bij het uitbreken van den oorlog in het jaar 1806, had de Pruisische artillerie de volgende sterkte: vesting-artillerie 13 kompagniën en 5 kommando's, waarbij 93 officieren en 1978 man; veldartillerie 4 regimenten (40 kompagniën), ter sterkte van 216 officieren en 7590 man, de rijdende artillerie had 10 kompagniën of 2154 hoofden, waaronder 54 officieren.

Na den ongelukkigen oorlog tegen Frankrijk, werd in het jaar 1808 de Pruisische artillerie in drie brigaden georganiseerd: de Oost-Pruisische, Brandenburgsche en Silezische brigade genoemd. Elke brigade werd gekommandeerd door een hoofdofficier-brigadier, die tevens kommandant van de voetartillerie was, terwijl een ander hoofdofficier-brigadier de rijdende artillerie van de brigade kommandeerde. Eene brigade bestond uit 11 kompagniën voetartillerie, 1 kompagnie werklieden en 5 kompagniën rijdende artillerie (behalve deze was er nog eene kompagnie rijdende artillerie van de garde).

Eene kompagnie voetartillerie was sterk 3 officieren, 14 onderofficieren, 20 bombardiers en 99 kanonniërs; eene kompagnie rijdende artillerie was 16 hoofden sterker. Elke kompagnie was bestemd voor de bediening van eene batterij van 6 kanons en

2 houwitsers; voorts waren de stukkenrijders tevens artilleristen. De voetartillerie was met geweren en de rijdende artillerie met pistolen gewapend.

In het jaar 1812 werd de garde en de veld-artillerie met 4 kompagnïen vermeerderd.

In het jaar 1813 was de sterkte der artillerie van het eerste legerkorps 2184 man; van het tweede en het reservekorps 4506 man. Van den wapenstilstand tot op het einde van het jaar 1815 waren bij het 250000 man sterke leger 8100 artilleristen.

In het jaar 1816 werd de artillerie op nieuw georganiseerd; en nu in 9 brigaden ingedeeld, waarvan ééne tot garde bestemd was. Het opperbevel der kavallerie kreeg Prins August van Pruissen. Twee of meer brigaden kregen een brigadechef. Iedere brigade bestond uit drie afdeelingen van 3 kompagnïen, waarvan ééne rijdende artillerie.

De garde-brigade bestond op vredesvoet uit 75 officieren, 196 onderofficieren, 246 bombardiers, 57 muzikanten, 17 officieren van gezondheid, 6 paardenartsen, 970 kanonnières, te zamen 1363 man met 531 paarden; — op voet van oorlog 77 officieren, 289 onderofficieren, 270 bombardiers, 65 muzikanten, 22 officieren van gezondheid, 22 paardenartsen, 21 zadelmakers, 2068 kanonnières, te zamen 2854 man, voorts 918 treinsoldaten, 5276 paarden. Deze brigade bediende 5 rijdende batterijen, 3 twaalf æ^{or} , 9 zes æ^{or} batterijen.

De 15 kompagnïen eener brigade hadden in 1818 eene sterkte van 75 officieren, 210 onderofficieren, 300 bombardiers 50 muzikanten, 1320 kanonnières.

In hetzelfde jaar 1818 beval de koning de oprigting van eene garde-landweer-artilleriekompagnie voor ieder garde- en grenadier-landweerbataillon; zij zou bestaan uit 8 onderofficieren, 2 tamboers 10 Gefreiten, 90 artilleristen. Voor den stam dezer kompagnie werden alle van de garde-artillerie naar de landweer overgaande manschappen genomen.

Bij kabinetsbesluit van 3 April 1820 werd bepaald, dat de artilleriegeneraals, die het opzigt over verscheiden brigaden hadden en brigadechefs heetten, voortaan den naam van inspecteur zouden voeren; terwijl den 25ten October 1825 de artillerie een chef van den generalen staf bekwam (majoor von SCHARNHORST). Te Berlijn zijn de bureaux van een inspecteur-generaal der artillerie, onder de directie van den chef van den staf der artillerie. Voorts zijn het personeel en de etablissementen der artillerie in drie inspectiën verdeeld; tot de eerste behooren de brigade artillerie van de garde en de 2de en 3de brigade; tot de tweede, de 1ste, 5de en 6de brigaden; tot de derde de 4de, 7de en 8ste brigaden; de hoofdplaatsen dier inspectiën zijn te Berlijn, Breslau en Coblentz.

In September 1830 werd bij kabinetsbesluit bepaald, dat voor elke mobiele artilleriebrigade nog eene aanvullingsafdeeling zou worden gevormd van 4 kompagnïen (eene rijdende, drie voet-) uit de landweer van den eersten ban, zamen ter sterkte van 600 man.

In 1851 werden voorloopig vesting-artillerie-kompagnïen opgerigt, waárover officieren van alle brigaden werden aangesteld en na verschillende formatiën

(1854) op eene sterkte van 500 man werden gesteld.

Eene mobiele artillerie-brigade was in 1852 sterk 3646 man, waaronder 91 officieren. Zij bestond uit 3 batterijen 12de, 5 6de, 5 rijdende batterijen, 1 houwitserbatterij, 6 parkkolonnen, 1 laboratorium- en 1 handwerkerskolonne, 1 reserve-kompagnie.

Op het laatst dezes jaars werden de tamboers bij de artillerie geheel afgeschaft en kwamen daarvoor hoornblazers.

In het jaar 1856 werd de sterkte eener artilleriebrigade (uitgezonderd de officieren) voorloopig als volgt vastgesteld: 10 opperwachtmeesters, 10 vuurwerkers 1ste en 10 2de klasse, 5 wachtmeesters, 12 Feldwebels, 15 porte-épée-vaandrags, 5 kwartiermeesters, 12 capitaines d'armes, 4 schrijvers, 174 onderofficieren, 126 kanonnières 1ste klasse en 50 idem 2de klasse, 6 trompetters, 24 hoornblazers, 1155 kanonnières.

In het jaar 1858 bestond de Pruisische artillerie uit: eene garde-artillerie brigade, 8 veldartillerie brigaden, 104 kompagnien landweer-artillerie. De brigade, onder het bevel van een' kolonel-brigadier, was even zoo in afdeelingen en kompagnien verdeeld als in 1816, doch eene 16de kompagnie van handwerkslieden, als: smeden, gareelmakers, slotenmakers, timmerlieden, enz., behoorde insgelijks tot de brigade. Van deze 16 kompagnien werden er 12 gebruikt tot de bediening van de veldbatterijen, te weten, 9 te voet en 3 te paard de 5 overige kompagnien te voet waren voor de vestingdienst bestemd.

De batterij bestond uit 6 kanons en 2 houwitser; de 8 liniebrigaden bedienden 24 rijdende en 72 voetbatterijen.

Ieder van de drie rijdende kompagnien der brigade, heeft in tijd van vrede de bespanning voor 4 stukken met de daarbij behoorende rijpaarden; 9 van de 12 kompagnien voetartillerie kunnen 8 stukken bespannen, zoodat ieder dezer kompagnien eene bespanning voor 2 stukken heeft. Dit maakt dat er voor het geheel in tijd van vrede 108 stukken rijdende artillerie en 162 stukken voetartillerie zijn bespannen.

Eene voltallige kompagnie te voet bestaat uit 4 officieren, 10 onderofficieren, 16 bombardiers, 1 chirurgijn, 2 muzikanten, 108 kanonnières, 2 handwerkslieden, 19 treinsoldaten, en 114 paarden.

De voltallige rijdende kompagnie bestaat uit: 4 officieren, 11 onderofficieren, 16 bombardiers, 1 chirurgijn, 2 trompetters, 4 handwerkslieden, 114 kanonnières, 19 treinsoldaten en 222 paarden, waaronder 12 officiers- en 98 kanonnièrespaarden.

Eene voltallige 12de batterij heeft 220 man en 166 paarden; een id. houwitser 190 man en 158 paarden; een id. 6de, 162 man en 114 paarden; een id. rijdende batterij 171 man en 222 paarden.

Ieder legerkorps heeft voor zijne behoefte bij zich: 6 munitie-kolonnen, 1 laboratorium en 1 handwerkerskolonne, met een gezamenlijk personeel van 1502 man en 1554 paarden.

De artillerievoertuigen niet regtstreeks tot de batterijen behoorende, worden geleid door treinsoldaten.

De artillerie-landweer is bestemd tot aanvulling van de linieartillerie en tot de artilleriedienst in de vestingen.

Verder zijn er nog een aantal hoofd- en andere officieren aan de verschillende

etablissemten verbonden, zooals aan buskruidfabrieken, geschutgieterijen, artilleriedepôts, geweerfabrieken, enz.

In het jaar 1859 bedroeg het getal artillerieofficieren 912, te weten: 1 inspecteur-generaal, 2 generaal-majours, 8 kolonels, 4 luit.-kolonels, 44 majours, 189 kapiteins, 181 eerste en 485 tweede luitanants.

Voor de opkweeking van bruikbare officieren en onderofficieren, zijn door het geheele leger en door het rijk doeltreffende inrigtingen verspreid. Eene eerste plaats bekleedt daaronder de Algemeene Krijgsschool te Berlijn, in 1816 opgerigt in plaats en ter vervanging der krijgsschool door FREDERIK *den groote* daargesteld. Op deze school worden na een afgelegd examen alleen officieren toegelaten die ten minste reeds drie jaren als officier geëdiend hebben; de studietijd duurt drie jaren. Jaarlijks worden er 56 officieren toegelaten, en wel 4 van ieder legerkorps. De vereenigde artillerie- en ingenieurschool te Berlijn, is voor het hooger onderwijs en de opkweeking van artillerie- en genie-officieren ingerigt. Ook deze school werd in 1816 opgerigt en verving de in 1791 gestichte Militaire Akademie der artillerie. De leercursus op deze school duurt insgelijks drie jaren; de jonge liden worden niet dan na voorafgaand examen toegelaten. Sedert 1816—52 heeft deze school 566 officieren aan het leger geleverd, zijnde gemiddeld 40 per jaar. Voorts heeft men vijf kadettenscholen te Berlijn, Culm, Potsdam, Wahlstadt, Bensberg. Op de vier laatstgenoemden worden kinderen van 11 à 12 jaren jaren toegelaten

(vele beurzen worden daartoe verleend aan kinderen van gesneuvelde, verdienselijke of behoeftige officieren), waarna zij na drie jaren naar de school te Berlijn overgaan, welke zij als officier verlaten. Deze scholen bevatten 1000 à 1100 leerlingen. Eindelijk zijn er nog bij de korpsen divisie-scholen, voor elke legerdivisie eene, artillerie-brigadescholen, enz.

d.) OOSTENRIJK.

Keizer MAXIMILIAAN I was de eerste die zich toelegde, om aan de artillerie, welke nog zonder eenige taktische regelen was, eene meer wetenschappelijke rigting te geven. Nog bestaat er te Weenen een werk, op perkament-bladen in drie folio banden, waarin men de beschrijving en afbeelding vindt van al het geschut en materieel door MAXIMILIAAN in de tuighuizen zijner uitgestrekte monarchij bijeenverzameld. Keizer KAREL V volgde het voetspoor zijns vaders. Onder zijne regering werd voor het eerst in scholen theoretisch onderrigt in de artilleriekunst gegeven. De Venetianen gaven daarvan het voorbeeld, en KAREL volgde het na, door artilleriescholen te Burgos en in Siciliën op te rigten.

In het algemeen werd het geschut in de eerste helft der 16de eeuw bij de Duitschers verdeeld in: belegeringsgeschut (muurbrekers of kartouwen), veldgeschut en worpgeschut. De bedieningsmanschap bestond bij ieder groot stuk uit twee busmeesters (konstapels), welke elkander iederen dag, of ook bij ieder schot afwisselden; die welke mortieren bedienden,

moesten ook bekwaam zijn in 't vervaardigen van vuurwerken, en werden daarvoor ook beter bezoldigd. Voor het veldgeschut was slechts een busmeester voor elk stuk. Het opzigt over de bediening der stukken geschut voerde een tuigmeester, die de betrekking van officier bekleedde. Bij ieder stuk waren, al naar het kaliber, 2 tot 6 helpers.

Tot de toenmalige artillerie, rekenden men de pionniers, die met de verbetering der wegen en het aanleggen van schansen belast waren. KAREL V had 4000 dier lieden in dienst, bij 't begin van den Schmalkaldischen oorlog; verder behoorden tot de artillerie de brugmeesters, met hunne handlangers.

In den dertigjarigen oorlog onderging de artillerie eene groote hervorming, daar men meer en meer al het nadeel en belemmerende van de zware en bovenmatig lange stukken begon in te zien. De Zweedsche koning GUSTAAF ADOLF gaf hierin het voorbeeld, en de Oostenrijkers volgden het na. Het keizerlijk leger had in 1634, toen het onder den Koning van Hongarije naar Regensburg trok, niet minder dan 116 stukken bij zich, waaronder 4 geheele, 16 halve kartouwen, 42 mortieren, 24 groote regimentsstukken. De kleine regimentsstukken werden in 't geheel niet tot de artillerie gerekend. Ieder kolonel had er bij zijn regiment 2, met de noodige munitie. Voor de bediening van het geschut had men nog steeds weinig manschap, welke met de noodige busmeesters in kompagnien werd verdeeld.

De merkwaardigste verandering bij de Oostenrijksche artillerie, had tussehen den

eersten en derden Silezischen oorlog plaats tot welk tijdstip de veldartillerie nog niet geheel van de belegeringsartillerie gescheiden was, en zulks onder de leiding van Vorst WENZEL VAN LIECHTENSTEIN, als Directeur-Generaal der artillerie, van de jaren 1744—1772.

Deze vorst zag bij den slag van Czaslau in 1742, het overwigt der vijandelijke artillerie, en het spoorde hem aan om verbeteringen van allerlei aard in de Oostenrijksche artillerie in te voeren; zij kreeg ligter veldgeschut, en een vast stelsel werd aangenomen. Het vaste korps Oostenrijksche veldartillerie, was na den vrede van Aken in 1748, 800 man sterk. Kort daarna werd dit met 200 man vermeerderd, en nadat het in 1755 in 24 kompagnien ingedeeld was, telde het reeds meer dan 2000 man. In den winter van 1757-1758 werd tot dekking van het geschut een artillerie-fuselier-regiment opgerigt (1).

In het jaar 1756 had het Oostenrijksche leger 2 veld- en 1 depôt-kompagnie pontonniers. In 1768 vormde men daarvan een bataillon van 4 kompagnien en eene reserve-kompagnie, ieder van 4 officieren en 72 onderofficieren en manschappen.

Het artillerie-veldtuigambt, dat strekt om de artillerie de noodige munitie en andere behoeften toe te voeren, kreeg voor het eerst in 't jaar 1765 eene bepaalde inrigting, en werd in 1772 gereorganiseerd.

(1) Bij elk liniebataillon waren gedurende den zevenjarigen oorlog twee 3^{re}ers, en bij elk grensbataillon twee 1^{re}ers ingedeeld; of de bedieningsmanschap uit artilleristen, of, zooals bij de Pruisen, uit infanteristen bestond, is niet bekend.

Na den vrede van het jaar 1765 werd het artilleriekorps in drie brigaden, ieder van 10 kompagnïën verdeeld, en het artillerie-fuselier-regiment tot een bataillon gereduceerd. Tot 1769 telden de drie brigaden reeds 4488 man.

In het jaar 1772 stierf vorst WENZEL VAN LIECHTENSTEIN, als Directeur-Generaal der artillerie, wiens naam in de jaarboeken des Oostenrijkschen legers steeds roemvol prijken zal. Op bevel van de keizerin MARIA THERESIA werd het metalen borstbeeld des vorsten in het keizerlijk tuighuis te Weenen geplaatst.

In hetzelfde jaar werden uit de artillerie-brigaden drie veldartillerie-regimenten opgerigt, ieder van 4 bataillons of 16 kompagnïën; de mineur-brigade kwam thans onder de algemeene directie der genie, het fuselier-bataillon werd ontbonden en de manschappen bij de opgerigte artillerie-regimenten ingedeeld. Het voerwezen werd nu ook van de artillerie genomen en een afzonderlijk korps daarvan gevormd.

Voorts had men de zoogenaamde huis- of garnizoenartillerie, welke in 12 districten was verdeeld.

Het geheele artillerie-personeel werd overeenkomstig het artillerie-stelsel van 16 Mei 1772, in vier klassen verdeeld, te weten: in *veldartillerie*, *garnizoensartillerie*, *het tuigwezen-personeel*, *het buskruid- en salpeter-personeel*.

Bij de oprigting der veldartillerie-regimenten kreeg ieder regiment een chef; de oude benamingen werden veranderd: de opperstukkapitein werd nu majoor geheeten; de stukkapitein, kapitein; de stuk-

jonker, 1ste luitenant; de oudvuurwerker 2de luitenant; de jongvuurwerker, bombardier; en de busmeester, kanonnier.

Een veldartillerie-regiment was in vredes-zoowel als in oorlogstijd, zamengesteld uit: 1) den staf: 1 kolonel en chef, een kolonel kommandant, 1 luit.-kolonel, 3 majoors, 1 kapellaan, 1 auditeur, 1 Rechnungsführer, 1 adjudant, 1 regiments- en 4 bataillons-chirurgijns, 8 onderchirurgijns, 1 regiments-tamboer, 8 hoboïsten, 1 provoost; 2) 16 kompagnïën: 10 kapiteins, 6 kapitein-luitenants, 16 1ste luitenants, 52 2de luitenants, 48 bombardiers, 16 Feldwebels, 16 foeriers, 96 kanonnier-korporaals, 52 onderkanonnier-korporaals, 16 foerier-scherpschutters, 16 tamboers, 16 pijpers, 1556 kanonnières (bij iedere kompagnie 96 man), 256 kanonnières 2de kl. (bij iedere kompagnie 16 man); in 't geheel 2145 hoofden.

De komplette sterkte van het artillerie-veldtuigambt was in vredes-tijd 107 man, en in oorlogstijd 252 man. De sterkte van de geheele vesting- en garnizoensartillerie en van het veldtuigambts-personeel 1274 man.

De sterkte der Oostenrijksche artillerie bedroeg alzoo: 5 regimenten veldartillerie à 2145 man: 6455 man; het artillerie-veldtuigambt 107 man; de vesting- en garnizoensartillerie 1274 man; in 't geheel 7816 man.

In den Beijerschen successie-oorlog 1778 werden de 6 R^{er} kavallerie-stukken en de 7 R^{er} kavallerie-houwitsers ingevoerd, waarvan de bedieningsmanschap op een' tusschen de affuiten aangebragten zetel (de worst) plaats namen, terwijl de mu-

nitie, door pakpaarden gedragen, het geschut volgde.

In 1778 werden onder de leiding van den Directeur-Generaal graaf JOSEPH COLLOREDO, de artilleriescholen voor eene hoogere opleiding in de wetenschap, opgericht.

In gezegd jaar werd een in divisien verdeeld voerwezen opgericht, 't welk tot bespanning van het geschut moest dienen, voorts tot het transport van legerbehoefden enz. Dit korps werd nu eens vermeerderd, dan verminderd, tot dat in 1789 eene pakreserve, uit paardenleiders en pakpaarden bestaande, werd ingevoerd.

In het jaar 1781 werden bij de sterkte van ieder regiment 8 kadetten gevoegd, en iedere kompagnie met 50 kanonniers 2de kl. versterkt; in 1784 werd iedere kompagnie op 100 kanonniers 1ste kl. en 50 kanonniers 2de kl. gebragt; de bombardiers kregen den naam van vuurwerkers; de onderkanonniers-korporaals werden afgeschafte; de betrekking van oppervuurwerker en bombardiers werd nu ingevoerd.

De sterkte van een regiment was thans, de staf 1) 41 hoofden; 2) de 16 kompagnien: 10 kapiteins, 6 kap.-luit., 16 1ste en 52 2de luitenants, 52 oppervuurwerkers, 48 vuurwerkers, 16 Feldwebels, 16 foeriers, 176 korporaals, 16 foerierscherpschutters, 52 muzikanten, 144 bombardiers, 1600 1ste kanonniers en 800 kanonniers 2de kl.; 2944 man; — in 't geheel 2985 man.

De sterkte der drie regimenten was 8955 man; het veldtuigamt 206 man; de garnizoensartillerie en het tuigpersoneel 1250 man; het gietwezen-personeel 55 man; in 't geheel 10426 man.

In het jaar 1786 werd uit de bij de regimenten bestaande betrekkingen van oppervuurwerker, vuurwerker en bombardier, het bombardierkorps opgericht, uit 4 kompagnien en 740 man bestaande.

Nadat in 1790 ieder regiment met 2 kompagnien en iedere kompagnie van het bombardierkorps met 25 bombardiers versterkt werd, werden nog 8 artillerie-fuselier-kompagnien opgericht, wier taak was het geschut te dekken en des noods ook de stukken te bedienen.

In het jaar 1792 was de veldartillerie drie regimenten sterk; ieder regiment had 16 kompagnien, in 4 bataillons verdeeld. Het regiment was sterk: 71 officieren, 48 bombardiers, 16 Feldwebels, 16 foeriers, 96 korporaal-kanonniers, 52 onder-korps-kanonniers, 16 foerierscherpschutters, 40 muzikanten, 1556 kanonniers, 256 kanonniers 2de kl., en 18 tot den kleinen staf behoorende personen. De garnizoensartillerie was 1274 man sterk.

Zeven jaren later, in 1799, was de artillerie als volgt georganiseerd: 5 regimenten, ieder van 18 kompagnien; 1 fuselierbataillon van 6 kompagnien, 4 kompagnien mineurs, 5 kompagnien sappeurs, 5 kompagnien pontonniers en 4 kompagnien grenstroepen.

In het laatst der vorige eeuw was de artillerie, behalven de *fahrende* (kavallerie-) artillerie niet in batterijen ingedeeld. Die van de laatstgenoemde bestond uit 4 kanons van 6 w en 2 houwitser.

In het jaar 1802 werd een vierde en in 1816 een vijfde artillerie-regiment opgericht.

In den tegenwoordigen tijd bestaat de Oostenrijksche artillerie 1) uit de veld-

artillerie; 2) het artillerie-velduigambt; 5) de garnizoensartillerie.

1) Tot de *veldartillerie* worden gerekend a) de 5 *regimenten*, b) het *bombardier-* en c) het *vuurwerkkorps*.

Ieder veldartillerieregiment bestaat uit den staf en 4 bataillons, het 1ste bataillon uit 6, de overige uit 4 kompagnien (1).

Tot den regimentsstaf behooren: 1 kolonel, 1 luit.-kolonel, 5 majoors, 1 regiments-adjutant, 1 regiments-tamboer, 1 regiments-kapellaan, 1 auditeur, 1 Rechnungsführer, 1 regiments-, 4 opper- en 9 onder-officieren van gezondheid, 12 foeriers, 5 hoboïsten, 1 provoost, 5 foerierscherpschutters, 5 bedienden, te zamen 55 hoofden.

Iedere kompagnie heeft: 1 kapitein of kapitein-luitenant, 2 1ste en 2 2de luitenants, 1 Feldwebel, 12 korporaa's, 2 tamboers, 100 kanonniërs 1ste kl., 80 kanonniërs 2de kl., 1 foerierscherpschutter, 4 bedienden, te zamen 205 man.

Het bombardierkorps, de kweekschool voor de artillerie-officieren, bestaat uit den staf en 5 kompagnien.

De staf telt in vredes- en oorlogstijd: 1 kolonel, 1 luit.-kolonel, 1 majoor, 2 oppervuurwerkers (1 stafofficier, 1 kapitein), 5 vuurwerkers (kapiteins of 1ste luitenants), 1 professor in de wiskunde (kapitein), 1 adjudant, 1 korps-tamboer, 1 auditeur, 1 Rechnungsführer, 1 opper- en 2 onder-officieren van gezondheid, 1 provoost, 7 foerierscherpschutters, 8 bedienden, te zamen 55 man.

(1) Eigentlijk gezegde rijdende artillerie heeft de Oostenrijksche artillerie niet, daar de bedienings-

Iedere kompagnie telt: 1 kapitein, 1 1ste en 2 2de luitenants, 24 opper- en 56 vuurwerkers, 6 kadetten, 2 tamboers, 151 bombardiers, 1 foerierscherpschutter, 5 bedienden, te zamen 208 man.

Het vuurwerk- (vuurpijl-) korps, bestaat uit den staf en 5 kompagnien; het is belast met de vervaardiging en bediening der congrevische vuurpijlen; het heeft een luit.-veldmaarschalk tot kommandant.

De staf telt: 2 stafofficieren, 1 opper- en 1 onder-tuigbewaarder, 1 adjudant, 1 1ste luitenant, directeur van het werk, 1 oppermeester, 6 munitiebewaarders, 5 ondermeesters, 18 handwerkslieden, 1 Rechnungsführer, 1 opper- en 2 onder-officieren van gezondheid, 5 foeriers, 2 foerierscherpschutters, 4 bedienden, te zamen 47 man.

De drie kompagnien bestaan uit: 5 kapiteins, 5 1ste en 6 2de luitenants, 8 oppervuurwerkers, 16 vuurwerkers, 20 korporaa's, 6 tamboers, 400 vuurpijl-artilleristen, 10 magazijnsbedienden, 5 foerierscherpschutters, 11 bedienden; te zamen 488 man.

In den jongsten tijd werd ook eene zoogenoemde zunderkompagnie, welke de percussie-buizen en hoedjes voor het geheele leger vervaardigt.

De sterkte der Oostenrijksche veldartillerie is in 5 regimenten, of 20 bataillons, of 90 kompagnien: 18755 man; de 5 kompagnien van het bombardierkorps bedragen 1075 man; de 5 kompagnien

menschap bij het kavalleriegeschut zich, zooals boven gezegd is, op den zoogenaamden *worst* (ronde kast) welke langs de staarten van de affuiten zijn aangebragt, de kavallerie-bewegingen moet volgen.

van het vuurwerkerskorps 553 man; te zamen 20545 man.

In oorlogtijd wordt de artillerie bij het leger naar de in iederen veldtogt voorkomende omstandigheden verdeeld. Ieder stuk geschut wordt een' bekwamen kanonnier of bombardier als *Vormeister* toegevoegd; over elke twee kanonnen heeft een korporaal en over de beide houwitsers eener batterij een vuurwerker het oppertoezigt. Eene batterij wordt door een oppervuurwerker of subaltern-officier gekommandeerd, en verscheiden batterijen staan onder 't bevel van een kapitein; in grooter getal heeft een hoofdofficier er het bevel over, en het bij 't geheele leger aanwezig geschut staat onder de leiding van een veld-artillerie-directeur, gewoonlijk een artillerie-generaal.

De artillerie-nitruiting bestaat uit geschut- en vuurpijlbatterijen; de batterijen onderscheidt men in gewone voet- en kavallerie-batterijen, en met betrekking tot de troepenmassa in brigade-, divisie- of zoogenoemde positiebatterijen.

De Oostenrijksche veldartillerie kan 200 batterijen te velde brengen, ieder van 6 stukken geschut, en een onbepaald aantal vuurpijlbatterijen, met de noodige reserven en depôts; voor de geheele velduitrusting van het leger zijn 20000 paarden benooidigd.

2) Het *artillerie-veldtuigambt* is belast met de vervaardiging der velduitrusting, hare opbewaring en het verstrekken er van aan de veldartillerie en de korpsen in de vestingen.

De staf van het veldtuigenambt bestaat uit 1 stafofficier, 1 adjudant, 1 Rech-

nungsführer, 5 officieren van gezondheid, 5 foeriers en 3 bedienden.

Het verdere personeel is sterk: 5 kapiteins, 3 kapitein-luitenants, 6 1ste en 10 2de luitenants, 8 opper- en 9 ondermagazijnmeesters, 43 munitiebewaarders, 1 brugmeester, 277 werklieden, 69 handlangers, 7 foerier-scherpschutters, 55 bedienden, te zamen 472 man.

5) De *garnizoensartillerie* voorziet in de vestingdienst; zij is in 14 districten verdeeld, welke ieder een zelfstandig ligchaam uitmaken, doch allen ondergeschikt zijn aan het artillerie-oppertuigambt te Weenen. In ieder district is een stafofficier, die de artilleriedienst in de vestingen regelt, en het oppertoezigt over de arsenalen, het geschut, de munitie enz. heeft. Het personeel wordt verdeeld in artillerie- en tuigpersoneel. De sterkte van het artilleriepersoneel is: 3 kolonels, 4 luit.-kolonels, 16 majoors, 70 kapiteins, 55 1ste, 78 2de luitenants, 176 vuurwerkers, 8 Feldwebels, 202 korporaaals, 1744 bombardiers en kanonniërs 1ste kl., 135 kanonniërs 2de kl., 1 tamboer, 5 officieren van gezondheid, 1 fourier, 95 foerierscherpschutters, 178 bedienden; totaal 2789 man.

De sterkte van het tuigpersoneel is: 25 opper-, 29 ondermagazijnmeesters, 158 munitiebewaarders, 1 wapen-inspecteur, 52 magazijnbedienden, 15 opperen 169 ondermeesters, 670 werklieden, 51 handlanger-korporaaals, 278 korporaaals, te zamen 1426 man.

Het district te Weenen heeft bovendien een personeel van 45 personen voor de geschutgieterij en 41 voor de boring van 't geschut.

De manschappen der garnizoensartillerie worden uit de halve invaliden der veldartillerie genomen.

Volgens berigten uit Weenen van de maand Mei jl., wordt thans aan de Oostenrijksche artillerie eene nieuwe organisatie gegeven; zij zou worden verdeeld in 120 stukken- en 20 vuurpijlbatterijen; 4 batterijen zouden eene artilleriebrigade uitmaken, door een stafofficier gekommandeerd; het bombardierkorps zou worden ontbonden, in plaats daarvan eene technische school en eene vuurwerkmeesterij worden behouden. De garnizoensartillerie zou in 8 bataillons vestingartillerie worden verdeeld, waarvan 7 in de vestingen der monarchij, het 8ste in de bondsvesting Meintz.

In het jaar 1717 werden door de Oos-

tenrijksche regering de eerste gestichten voor Militair onderwijs opgericht, een te Weenen en een te Brussel. Het eerstgenoemde bestaat nog onder den naam van Ingenieur-Akademie, alwaar sedert 1747 ook burgerlijke personen hunne opleiding kunnen bekomen; voorts heeft men de Militaire Akademie te Wiener-Neustadt, in 1732 gesticht, waar 444 kweekelingen, en wel 304 voor den krijgsstand worden opgenomen; voorts zijn er drie kadettenscholen, te Olmutz, Grätz en Milaan (in 1810, 1819 en 1859) opgericht; er is een marine-kadetten-collegie te Venetie, eene pionnierschool te Tuln, en andere scholen voor speciale dienstvakken.

(Het vervolg hierna.)

VERVOLG DER NOTA, houdende *opvervalkkige aanmerkingen op de aantekeningen op het Beknopt Overzicht der proeven en werkdagige oefeningen, welke in het jaar 1849 bij het Personeel der Artillerie hebben plaats gehad.*

In een Artikel dat in N°. 5 van den *Militaire-Spectator*, September 1850, is opgenomen, wordt onder anderen gezegd:

«De aanvankelijke snelheid van kogel N°. 1 zal snel afnemen, maar gekomen op eenen onbekenden afstand γ van den «vuurmond, zal zijne snelheid gelijk zijn «aan de aanvankelijke snelheid van den «kogel N°. 2; en van dat oogenblik af «nemen de snelheden der beide kogels op

«dezelfde wijze af, omdat de beide kogels denzelfden tegenstand van de lucht «ondervinden,» en voorts dat zonder bijkomende omstandigheden, de afstand γ standvastig zoude zijn.

Met de gemelde beschouwing heeft zich de Commissie van Hoofd- en verdere Officieren, van de veld- en rijdende artillerie, welke in Augustus II. te Nijmegen heeft beraadslaagd, niet kunnen vereenigen.

Men gelooft evenwel de gemelde beschouwing te kunnen volhouden, en daartoe strekke het volgende voorbeeld, hetwelk aanleiding geeft tot vele getallenberekeningen, waarvan men evenwel alleen de uitkomsten zal opgeven, in de overtuiging dat elk artillerieofficier, die zich niet door eene langwijlige berekening laat afschrik-

ken, die uitkomsten gemakkelijk kan onderzoeken.

Men neemt aan, dat een lang kanon van 12 \mathcal{E} , met eene lading van 2 pond, aan den kogel eene aanvankelijke snelheid mededeelt van 458 ellen; en een kort kanon van 12 \mathcal{E} ligt, met de lading van $1\frac{1}{4}$ pond, eene aanvankelijke snelheid van 590 ellen veroorzaakt.

Men zal gebruik maken van de formules voorkomende in eene *Verhandeling over de baan der voortgeworpene lichamen, den tegenstand der lucht in aanmerking nemende*, in 1826 uitgegeven door den Kapitein-Ingenieur (thans Luitenant-Kolonel) DELPRAT (1).

Men neemt daarbij aan, dat de coëfficiënt van den tegenstand der lucht $m=0,00068185$ zij, en dat gevuurd is onder eene elevatie α van 1° , dus, bij zwaar kanon, in het vizierschot.

Voooreerst maakt men gebruik van de formule (52)

$$v = c \cos \alpha \cdot e^{-mx},$$

om daaruit x te berekenen voor $c=458$ en $\gamma=590$ ellen; om zoo doende te weten op welken afstand van den vuurmond, de aanvankelijke snelheid c van kanon N $^\circ$. 1, zoo veel zal zijn verminderd, dat de aanvankelijke snelheid van kanon N $^\circ$. 2 overblijft.

Men heeft uit de gemelde formule

$$e^{-mx} = \frac{v}{c \cos \alpha},$$

of
$$e^{-mx} = \frac{c \cos \alpha}{v},$$

$$x = \frac{1}{m} \text{Nep. log.} \frac{c \cos \alpha}{\gamma} = \frac{1}{mM} \cdot \text{Log} \frac{v}{c \cos \alpha}.$$

(1) Gemelde formules, ofschoon zij, in zeker opzigt, slechts benaderend zijn, verdienen een vol-

stellende c het grondtal der Neperiaansche logarithmen en M den modulus der gewone logarithmen voor.

Men vindt daaruit $x=235,492$ ellen.
en $\text{Log. } x=2,3719759.$

Deze abcis x komt nu overeen met de horizontale ontbondene van eene snelheid $v=590$ ellen, en in denzelfden afstand welke in den $M. S.$ door (v) is aangeduid.

Nu van de formule (27) gebruik wilstende maken, moet men vooraf θ en γ berekenen uit de formules

$$\text{Tang } \theta = c \text{ Sin } \alpha \sqrt{\frac{m}{g}}$$

en
$$\gamma = \frac{e^{m\alpha} - 1}{c \text{ Cos } \alpha \sqrt{\frac{m}{g}}} \quad (\text{Zie } \S 23)$$

men zal vinden

$$\theta = 3^\circ 48' 43'' 7 \text{ of } 0,06654 \text{ in deelen van den straal.}$$

$$\gamma = 2^\circ 36' 31'' 6 \text{ of } 0,045628 \text{ in deelen van den straal}$$

$$\theta - \gamma = 1^\circ 11' 52'' 1,$$

$$\text{Tang } \delta = \text{Cot } \theta \text{ tang } \alpha \text{ tang } (\gamma - \theta) e^{m\alpha}. \quad (27)$$

Vindt men voor den hoek δ die de raaklijn met de abcissenlijn maakt op 255,492 ellen voor het stuk

$$\delta = 0^\circ 22' 6'' 5.$$

Voor de werkelijke snelheid waarvan $v=590$ ellen de horizontale ontbondene is.

$$v \text{ Sec } \delta = 390,08.$$

die slechts 0,08 ellen met v verschilt.

Wil men gebruik maken van de formules

$$x' = \frac{1}{m} \text{Nep. log.} (1 + \theta \text{ Cot } \alpha \text{ tang } \theta). \quad (25)$$

en
$$x = \frac{1}{m} \text{Nep. log.} (1 + 2\theta \text{ Cot } \alpha \text{ tang } \theta). \quad (17)$$

om de abcis x' der grootste ordinaat in de dragt x te berekenen, dan vindt men

$$x' = 331,86 \text{ en } x = 602,31 \text{ ellen.}$$

komen vertrouwen, omdat zij meermalen tot toepassingen in het werkdadige hebben gediend, en daarbij telkens nitkomsten zijn verkregen, die in naauwkeurigheid alle verwachting overtroffen.

Om nu de snelheid van den kogel te berekenen op het oogenblik dat hij de abscissenlijn snijdt, heeft men verder de formule

$$v = c \cos. \alpha e^{-m x} . . . (32)$$

waarin x ditmaal $= 602,51$ ellen moet worden gesteld; en men zal vinden:

$$v = 303,697 \text{ ellen}$$

voor de horizontale onthondene van de snelheid.

Wil men gebruik maken van de formule

$$\text{Tang } \beta = e^{m x} \text{ tang } \alpha . . . (21)$$

voor $x = 602,51$ ellen om den invallingshoek β op de as der abscissen te berekenen, dan vindt men:

$$\beta = 1^{\circ} 30' 27'' , 38.$$

De snelheid waarvan v de horizontale onthondene is, of $v \text{ Sec. } \beta$ vindt men $= 305,81$ ellen. Waaruit blijkt, dat men deze twee laatste snelheden mag verwisselen, zonder verkeerde uitkomsten te vreezen te hebben.

De kogel van het lang kanon van 12 w doorsnijdt de as der abscissen op eenen afstand van het stuk van . . . 602,51 ellen en is de kogel van het ligt kanon van 12 w vooruit . . . 255,49 » verschil ongeveer 367 »

Heeft de kogel van het ligt kanon van 12 w , op eenen afstand $x = 567$ ellen van het stuk, ook eene snelheid van 305,697 ellen?

De gestelde vraag moet worden beantwoord door de formule

$$v = c \cos. \alpha e^{-m x} . . . (32)$$

$c = 590$ ellen, $\alpha = 1^{\circ}$ en $x = 567$ ellen te stellen:

en daar de berekening tot uitkomst geeft

$$v = 303,64 \text{ ellen,}$$

zoo is de gestelde vraag toestemmend be-

antwoord; en men kan dus voor bewezen aannemen, dat: wanneer kogel N°. 1, 255,49 ellen verder van het kanon verwijderd is dan kogel N°. 2, alsdan de kogels gelijke snelheden hebben, welk punt der beide kogelbanen men ook wil beschouwen.

Ten overvloede heeft men voorts de abscis der grootste ordinaat en de dragt, voor eene aanvankelijke snelheid van 590 ellen onder 1° elevatie berekend en daar gevonden

$$x' = 248 \text{ en}$$

$$x = 460 \text{ ellen.}$$

Men vreest door eenige onduidelijkheid in de voordragt dezer beschouwing, aanleiding tot verkeerde opvatting te hebben gegeven; als of men bij voorbeeld had willen beweren: dat het verschil der beide dragten: 602 en 460 ellen gelijk 255,49 had moeten zijn, welke bewering zeer zeker eene ongerijmdheid zoude zijn.

In N°. 5 van den *Nieuwen Spectator*, October 1850, treft men ook eene wederlegging aan van de onderwerpelijke beschouwing; aldaar wordt op eene zinnebeeldige wijze opgemerkt, dat in de gemelde beschouwing alleen de horizontale onthondene der snelheden in rekening gebragt, maar de verticale onthondene verwaarloosd zijn.

Men geloof in het bovenstaande bewezen te hebben:

1°. Dat de verwaarloozing van de verticale onthondene der snelheden, geen afdoen den invloed heeft gehad op de uitkomsten der berekeningen.

2°. Dat men nimmer meer heeft willen beweren, dan men werkelijk bewijzen kan.

3°. Dat men de kogelbaan nimmer met de kogelbaan heeft verward, en dat dus

in het aangehaalde artikel de bal wordt misgeslagen.

Er bestaat overigens geen voornemen om den bal weder op te rapen.

Onder het aangehaalde artikel van den *Nieuwen Spectator*, volgt een naschrift, dat van alle dichterlijke vrijheid ontdaan, wil zeggen, dat de kortste weg van 's *Hertogenbosch* naar *Breda*, niet over 's *Gravenhage* loopt; zeer juist voorwaar!

De reden van den gebruikten omweg is den steller van het naschrift onbekend gebleven; zij is eenvoudig, dat de oppervlakkige Nota naar 's Hage is gezonden, vóór dat men er aan dacht, om die aan den *Militaire-Spectator* ter opname te zenden.

's Bosch, J. K. VAN RAPPARD,
den 12 Nov. 1850. Kolonel.

AANTEKENINGEN

BETREFFENDE

HET ZWEEDSCHE LEGER.

(INGEZONDEN.)

(*Vervolg van N°. 4.*)

Indeeling, zamenstelling en sterkte.

Met betrekking tot het leger is het Koninkrijk, uitgenomen het eiland Gottland en Carlskrona-län (dat de marine-troepen levert), in zes militaire distrikten verdeeld. Al de troepen in het militaire distrikt gestationneerd, staan onder de bevelen van den Generaal-bevelhebber. Deze distrikten bestaan uit de volgende läns of provinciën:

Eerste distrikt: Malmö- en Christiaanstadsläns.

Tweede distrikt: Wexio-, Kalmar-, Jönköping- en Linköpingsläns.

Derde distrikt: Halmstad-, Göteborg-, Wenersborg- en Mariestadsläns.

Vierde distrikt: Stockholmsstad, Nyköping-, Stockholm-, Upsala- en Westerasläns.

Vijfde distrikt: Örebro-, Carlstad-, Falu- en Gefeläns.

Zesde distrikt: Östersunds-, Hernösand-, Umea- en Pitealäns.

5. D. N°. 5.

De kavallerie staat onder de bevelen van eenen Generaal inspecteur; de artillerie onder die van den Generaal-Fälttjgmästare, die tevens het beheer over het materieel heeft; de genie onder die van eenen Generaal, die tegelijk inspecteur der fortificatiën is.

De infanterie is in regimenten verdeeld, hun getal bedraagt 26, te weten: 21 linie-regimenten, 2 grenadier-korpsen en 3 veldjager-regimenten. Het verschil tusschen de grenadier-korpsen en de linie-regimenten bestaat slechts in de uniform.

Men heeft bovendien drie beväring-korpsen, die alleen uit de kaders bestaan en die bestemd zijn de algemeene bewapening jaarlijks te oefenen. Deze regimenten heeten: het Lifbeväring-regiment, Gottlands national-beväring en Hallands-bataillon.

De 24 linie- en veldjager-regimenten zijn ieder in twee bataillons verdeeld, maar hebben complete kaders voor drie bataillons, uitgenomen het getal onderluitenanten, dat slechts

voor twee toereikend is. De beide grenadierkorpsen hebben ieder maar één bataillon.

Bij ieder regiment zijn 24 scherpschutters, met bussen gewapend, ingedeeld. De veldjagers zijn eveneens met bussen gewapend.

De bataillons zijn administratief en disciplinair in vier kompagnien verdeeld; iedere kompagnie maakt tevens, bij de taktische indeeling, eene divisie uit.

De kompagnien zijn in zes korporaalschappen gesplitst.

De *kavallerie* bestaat alleen uit zoogenaamde ligte kavallerie en is in 7 regimenten verdeeld, waarvan twee dragonders en de andere huzaren genoemd worden; buitendien heeft men een korps jagers te paard. Alle regimenten hebben dezelfde wapening, namentlijk: eene sabel en twee pistolen, waarvan een met getrokken loop.

Van deze regimenten zijn er twee: de Schoonsche huzaren en dragonders, in twee bataillons verdeeld, ieder van 5 eskadrons; het regiment huzaren van den Kroonprins heeft 6 eskadrons; de overige regimenten slechts vijf.

De *artillerie* is uit 3 regimenten zamengesteld: Svea-, Göta- en Wendes-artillerie.

De Svea- en Göta-artillerie-regimenten hebben ieder zes voetbatterijen, te weten: vier 6te batterijen, één 12te en één 24te granaat-kanonsbatterij. Het Svea-regiment is onlangs met eene halve batterij vermeerderd. Het regiment Wendes-artillerie heeft vier rijdende batterijen, waarvan drie 6te en één 12te granaatkanons.

De 6te batterijen, zoowel bij de voet- als bij de rijdende artillerie, bestaan uit zes kanons van 6te en twee granaatkanons van 12te; de 12te batterijen bestaan uit 8 12te, en de 24te granaatkanonsbatterij uit 8 24te granaatkanons.

Twee batterijen maken ééne divisie uit, die onder de bevelen van eenen hoofdofficier staat. De batterij wordt door eenen kapitein gekommandeerd en is in vier afdeelingen gesplitst, ieder van 2 vuurmonden, onder de orders van eenen luitenant; bij ieder stuk bevindt zich een onderofficier als stukcommandant. Voor de bediening eener batterij telt men 125 à 150 man. De Svea- en Göta-regimenten hebben ieder nog drie, en het Wendes-regiment nog twee depôt-kompagnien, strekkende om in oorlogstijd de veldbatterijen voltallig te houden, als ook om bij de parken en in de vestingen en forten dienst te doen.

Het *ingenieurkorps* bestaat alleen uit officieren en onderofficieren (onderconducteurs); de als pionniers gebruikte troepen zijn gevangenen en correctionnisten.

De regimenten staan onder de bevelen van kolonels; de bataillons onder die van majoors; en de kompagnien, eskadrons of batterijen, onder die van kapiteins.

Het volgende tableau toont de sterkte der regimenten, de grootte hunner kaders, het beloop der uitgaven, enz. aan.

*In de tafel niet opgenomen uitgaven,
betreffende het leger.*

VASTE UITGAVEN.

	Rixdalers.
Chef van het Departement van Oorlog	7000
Beambten van het Departement . . .	24987
Krijgshofraden	40135
Krijgskollegium	67333
Kommandanten-bureaux, enz.	9485
Militaire Akademie	38685
Applicatie-school	45233
Hospitaal te Stockholm	31320
Inkwartierings-onkosten	3263
Materieel	429724
Staten der korpsen, reductiën (1) . .	17598
Pensioen-inrigtingen	402914
Invalide »	46933
Verscheidene posten	453887
	<hr/> 1228497

TOEVALLIGE UITGAVEN.

	Rixdalers.
Werkzaamheid, v. h. topographisch korps	12000
Voor het nieuwe veldart.-materieel . .	8000
Aanschaffing van nieuwe geweren . .	80000
Aanmaak van nieuwe pistolen	5333
Percussioneerig van oude geweren . .	20000
Voor slaghoedj. verv. met aank. werktuig.	41000
Gearbeid aan Waxholms vestingwerken .	26666
» » Carlstens »	43333
» » Carlsborg »	30000
» » Carlstens »	34000
» » Carlskrona »	24000
» » de versterkingen van Stock- holms Skärgård	50000
	<hr/> 311332

Alzoo is het bedrag van alle uitgaven, betreffende het leger, 6449421 rixdalers.

OEFENINGEN.

Wapenhandel, enz.

Indelta-regimenten. Ieder regiment ontvangt eene bepaalde som uit de Staatskas, bestemd

(1) Indemniteiten aan personen behoord hebbende tot gesupprimeerde militaire inrigtingen.

om voor de oefening der troepen aangewend te worden. Het beheer dier gelden is aan een comité toevertrouwd. De jaarlijksche exercitiën zijn, wat hun tijd van duur aangaat, op de volgende wijze geregeld: voor de officieren 8 dagen (Befälsmöte); voor de rekruten 14 dagen (rekrytsmöte); en vervolgens voor de geheele regimenten 12 à 18 dagen (regementsmöte). Bij de kavallerie duurt de oefening der rekruten en der remontepaarden 3 à 4 maanden. Ieder regiment heeft in de provincie, waarin het gestationneerd is, eene verzamelplaats, die tot exercitieveld dient. Gedurende den oefeningstijd kampeeren de troepen.

De groote troepenverzamelingen hebben slechts om de 2 à 3 jaar plaats. Bovendien bestaat de bepaling dat ieder Zondag, bij het uitgaan der kerken op het land, de officieren en onderofficieren het regt hebben de manschappen, tot hunne compagnie behoorende, te verzamelen, en gedurende eenigen tijd te doen exerceren. Te dien einde zijn de indelta-soldaten gehouden in tenue en met zijgeweer in de kerk te verschijnen.

Geworvene regimenten. Deze regimenten worden 2 à 3 maanden in het jaar geoefend, en gedurende dien tijd moeten al de manschappen onder de wapenen zijn. Gedurende de andere maanden kunnen $\frac{2}{5}$ der sterkte met verlof gaan en hebben de toestemming bij particulieren te werken, zelfs buiten het garnizoen, mits zij bij het regiment hun verblijfplaats opgeven.

Bij de kavallerie en artillerie duurt de oefening der rekruten zes maanden, van 15 April tot 15 October; het leeren rijden geschiedt in de wintermaanden. Voor de geoefende manschappen duren de exercitie-tijden jaarlijks twee maanden, uitgenomen voor het Svea artillerie-regiment, waarbij het slechts 37 dagen bedraagt. Die verkorting van den exercitie-tijd is gedaan om eene besparing daar te stellen, ten einde de kanonniërs, zonder vermeerdering van uitgaven, een hooger soldij te kunnen geven.

Beväring of algemeene wapening. De bevä-

ring vereenigt zich jaarlijks ter oefening gedurende 14 dagen, en wordt door de kaders der indelta-regimenten van dezelfde distrikten onderwezen.

Wetenschappelijke oefeningen.

Onderofficiers- en korporaalsscholen. Deze scholen, dienende ter vorming van korporaals en onderofficiers, vindt men in de onderscheidene garnizoenen. De officieren geven de instructie, en wanneer de dienst het toelaat, worden dagelijks 2 à 3 uren bepaald tot het onderwijzen in het lezen, schrijven, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis, enz.

De militaire distriktscholen, hebbende het doel officieren voor ieder wapen en voor ieder gedeelte van het leger te vormen. Jongelieden, die in dienst willen treden, moeten eerst het students-examen, uitgenomen het Grieksch en Latijn, ondergaan hebben, en daarna kunnen zij op die scholen de kundigheden, tot het bekomen van den laagsten officiersrang, verkrijgen. Na afloop hunner studiën, alvorens eene aanstelling tot officier te bekomen, moeten zij het navolgende examen afleggen:

Voor de infanterie en kavallerie:

De rekenkunde met de reeksen en logarithmen.
Gronden der algebra en meetkunde.

Algemeene kennis der artillerie, fortifikatie en taktiek.

De exercitiën van het wapen waarbij men geplaatst wordt.

De kennis van het gebruik des geweurs.

Voor de artillerie:

Het voorgaande, en artillerietekenen en platte driehoeksmeting.

Voor de genie:

Het voorgaande en stéréometrie, kegelsnede, bouwkunde, fortifikatie-teekening.

Militaire school te Carlberg. De leerlingen (kadetten) worden van 13 tot 15 jaar toegelaten. Het getal bedraagt 200, waaronder 25 kosteloos onderwijs genieten; terwijl de andere leerlingen jaarlijks 338 Rixdalers betalen.

Deze school is in vijf klassen verdeeld, zoodat de cursus 5 jaren duurt; doch de leerlingen behoeven niet alle klassen te doorloopen om officier te worden, mits zij aan het vereischte examen kunnen voldoen. Bij de intrede in de 4de klasse bepaalt de leerling, of hij bij de landmagt of bij de marine wil dienen; en na afgelegd examen kiest hij het korps, waarbij hij wensch geplaatst te worden, uit.

Spéciale school te Marieberg In deze school ontvangen de onderluitenanten, die voor de artillerie, genie en generalen staf bestemd zijn, de bijzondere leiding, strekkende om hun in staat te stellen het vereischte examen tot luitenant bij een dier wapens af te leggen. Het getal leerlingen is onbepaald, en de cursus duurt drie jaar. Om als kwartiermeester gebruikt te worden, moet men aan het examen te Marieberg voldaan hebben. De officieren behouden gedurende den cursus hun traktement bij hunne regimenten; en de officieren zonder troepen ontvangen een traktement der school uit een fonds, wat ter beschikking des Konings staat.

Om op de school te Marieberg toegelaten te worden, wordt het volgende examen vereischt:

In de Zweedsche taal en stijl; geschiedenis en aardrijkskunde; de Fransche en Duitsche talen kunnen lezen en verstaan; de rekenkunde met de reeksen en logarithmen; algebra tot en met de tweedemagtsvergelijkingen; de platte meetkunde; de regtlijnige driehoeksmeting, en regtlijnig teekenen.

Om luitenant der artillerie, genie, generalen staf of bij het topographische korps te worden, moet men bij het verlaten der school een examen in de navolgende punten ondergaan.

Voor de artillerie en genie:

a. Artillerie; b. fortificatie; c. astronomie en géodesie; d. krijgsgeschiedenis, e. strategie en taktiek; f. de hoogere wiskunde, daaronder verstaande: kegelsnede, differentiaal- en integraal-rekening, statica, dynamica, beschrijvende meetkunde; g. chemie; h. physica; i. paardenkennis; k. burgerlijke bouwkunde; l. artillerie-

fortificatie- en topographisch teekenen; *m.* de polygoon-exercitiën bijgewoond hebben; *n.* militaire verkenningen; *o.* het keuren van vuurmonden, projectielen en geweren.

Verder moet men, voor het topographische korps, nog bovendien minstens drie jaren dienst bij een der regimenten van het leger gedaan hebben, en bij de verkenningsbrigade werkzaam geweest zijn.

Voor den generalen staf moet men aan het examen der moderne talen bij de hooge school te Upsala of te Lund voldaan hebben, en aan dat van de Fransche taal aan de *Académie des belles lettres*.

Belooningen.

De belooningen zijn:

a. Buitengewone bevorderingen; *b.* orders en eereteekens; *c.* eervolle meldingen voor de fronten der korpsen of in de orders.

a. Hoewel in Zweden de zeer strenge bepaling bestaat, dat tot en met den rang van kapitein, niemand voor zijne ancienniteitsbeurt bevorderd mag worden, heeft de regering evenwel, zoo als wij vroeger gemeld hebben, het middel gevonden de bepaling te ontduiken. De benoeming der hoofdofficieren en het bevorderen in de hoogere graden, staat geheel aan de keuze des Konings.

Bij de artillerie geschiedt de benoeming tot batterij-chef, en bij het topographische korps die tot kapitein, altijd bij keuze.

Bij het ingenieurkorps geschiedt de bevordering der subalterne officieren, afwisselend bij ancienniteit of bij keuze.

b. Van de soldaten, korporaals en onder-officieren bekomen degenen, die zich te velde onderscheiden, eene zilveren medaille, *dapperheids-medaille* genaamd. Deze medaille wordt op de linker borst aan een zijden lint, half geel en half blaauw, gedragen. Degenen die deze medaille in de oorlogen van 1813 en 1814 bekomen hebben, ontvangen een pensioen.

De officieren krijgen voor dapperheid te velde dezelfde medaille in goud; zij wordt op gelijke wijze gedragen.

Vervolgens heeft men voor de officieren de *Zwaard-orde*, in drie klassen verdeeld:

1°. *de ridders*, hebben het kleine kruis op de linker borst aan een geel zijden lint, met twee donkerblauwe strepen.

2°. *de kommandeurs*, dragen het kruis om den hals. Het kruis der kommandeurs is grooter dan dat der ridders, en het lint is breeder.

3°. *de grootkruizen* dragen eene geborduurde ster op de linker borst, en het groote kruis aan een breed lint van den regter schouder op de linker zijde afhangende.

Verder heeft men nog een graad der Zwaards-orde, die in twee onderdeelen gesplitst is, en die alleen te velde voor dapperheid verkregen kan worden; die graad wordt genoemd: *Ridder met het groote kruis*, van de eerste of tweede klasse. De ridders der beide klassen dragen het groote kruis om den hals, en die der eerste klasse hebben buitendien een' geborduurd zwaard op de linker borst.

c. De eervolle meldingen voor het front der troepen en in de orders, geschieden slechts voor dapperheid te velde.

Twee regimenten: de huzaren van den Kroonprins en het regiment Wendes-artillerie, hebben in 1813 eerevaandels gekregen. Deze belooning hadden genoemde regimenten op de slagvelden van Grossbeeren, Dennewitz en Leipzig verworven.

Weldadige inrigtingen.

Armées-pensioenkas, voor de officieren en onderofficieren georganiseerd. De fondsen zijn hoofdzakelijk door jaarlijksche contributiën van de deelhebbers verkregen: evenwel zijn eenige renten door den Staat aangewezen. Het kapitaal bedraagt tegenwoordig 2½ miljoen Rixdalers. De pensioenen, in twaalf klassen, van 50 tot 2000 Rixdalers verdeeld, worden na 30 jaren

dienst, en 50 jaren ouderdom, bij het uit dienst treden, verkregen. Twee andere fondsen, onder dezelfde administratie, dienen ter ondersteuning der weduwen en wezen van overledene militairen.

Wadstena krigsman-huiskas is voor korporaals en soldaten. Deze kas geeft aan de geworvene troepen, na 40 jaren ouderdom en 20 jaren dienst, en aan de indelta-troepen na 50 jaren ouderdom en 25 à 30 jaren dienst, eenige ondersteuning. De gekwetsten of in dienst verminkten hebben recht op pensioen, zonder dat hunne jaren in aanmerking behoeven te komen. De pensioenen zijn in vier klassen verdeeld en bedragen van 8 tot 50 Rixdalers in het jaar.

De fondsen van het hospitaal des Konings en van het militaire hospitaal des Konings, verstreken eveneens ondersteuning aan oude militairen. De regiments-pensioenfondsen, door dotatiën en jaarlijksche contributiën gevormd, betalen pensioenen van 4 tot 20 Rixdalers aan gepasporteerde militairen of aan de weduwen van militairen. Behalve deze pensioenen worden geene andere, ook niet uit 's Rijks-kas gegeven.

Militair regt.

1°. *Krijgsraden* (kriksrätter). Eerste instantie en tijdelijk. Zij krijgen kennis van al de misdaden binnen het garnizoen of regiment gepleegd en spreken het vonnis uit, wanneer de beschuldigde minder dan officier is; doch heeft hij den officiers-rang, zoo houden de krijgsraden informatie en rapporteren den uitslag aan den *krijgshofraad*.

2°. *Krijgshofraad* (krikshofrätt). Tweede instantie en permanent te Stockholm. Alle klagen, generaals, regiments-chefs of plaatscommandanten betreffende, worden bij dezen raad ingediend. Verder behandelt hij in eerste instantie al de processen, tegen beschuldigde officieren, nadat de informatie over de zaak door den krijgsraad gehouden en ingezonden is. Alle vonnissen door den krijgsraad uitgesproken, en waarvan geappelleerd is, worden door dien raad in appèl behandeld.

3°. *Hooge raad* (Högsta domstolen). Derde instantie en permanent. Deze raad bestaat uit 12 leden, waarvan 6 van adel en 6 niet van adel zijn, en waarbij voor de behandeling van militaire zaken, twee generaals, door den Koning benoemd, gevoegd worden. Deze raad vonnist in laatste instantie.

4°. *Regt van gratie* des Konings wordt doorgaans, na gehoord advies van den Staatsraad uitgeoefend. In zulke gevallen wordt de Staatsraad met twee leden van den Hoogen raad, justitie-raden, vermeerderd. Deze raad geeft natuurlijk slechts zijn advies aan den Koning, die naar goedvinden beslist (1).

REUTHER.

(1) Het doet ons genoegen te kunnen melden, dat de Schrijver van dit belangrijk stuk het voornemen heeft, in een tweede artikel, de beoordeeling der Zweedsche krijgsinstellingen te leveren; dit artikel zal dan, gelijk van zelve spreekt, nog een aantal wetenswaardige bijzonderheden bevatten

De Redactie.

EEN WOORD OVER DE 2 LUITENANTS-KWARTIERMEESTER.

(Fragment uit den brief van mijnen Collega N.)

(INGEZONDEN.)

Gij hebt zeker in het laatste N°. van den *M. S.* met mij, en waarschijnlijk de meeste onzer kameraden, het welgeschreven artikel gelezen: *Een woord over de 2de luitenant der infanterie*. Mijns inziens kan de geldelijke positie dier officieren in geen te zwarte kleuren worden

geschetst, en ten volle beaam ik dan ook alles wat ooit is gesproken of geschreven, om daarop hoogere autoriteiten opmerkzaam te maken. Te dikwerf echter is die snaar reeds aangeroerd, dan dat ik het zou durven wagen daaromtrent ook nog iets in het midden te brengen; maar meermalen hoorde ik de vraag doen, waarom aan sommige ranggenooten dier officieren een hooger traktement is toegekend. Ook in het gemelde artikel wordt over dat verschil bepaaldelijk gehandeld, en daarbij in de eerste plaats gewezen op den 2^{den} luitenant-kwartiermeester. Ofschoon ik nu moet erkennen dat f 100.— 's jaars, of ruim f 8.— per maand meerder of minder, eene belangrijke kwestie is in het budget van eenen 2^{den} luitenant, en wij dus in het geldelijke onzen kameraden der infanterie verre vooruit zijn, zoo bestaan daarentegen in onze betrekking vele en onderscheidene onaangenaamheden, aan de hunne vreemd. Die aan te toonen en daardoor te bewijzen dat in den 2^{den} luitenant-kwartiermeestersstand niet *alles couleur de rose* is, ziedaar wat ik mij heb voorgesteld.

De theoretische kennis eener zaak de hechtste basis zijnde voor de praktische, zoo zal ik daarmede beginnen. Beschouwen wij tot dat einde eens onze reglementen. In Februarij 1819 werd een papieren kind geboren, dat bij den doop den naam ontving van: *Provisoneel reglement van administratie*. De wensch dat dit *provisoneele* kind eens definitief een man zoude worden, is even als de meeste onzer wenschen, vaak geuit; maar zal zij ooit verhoord worden? En dat reglement is de voornaamste grondslag onzer administratieve kennis. Vergelijk zijne gedaante eens op het oogenblik zijner geboorte met die van heden, en gij zult het onkenbaar vinden. Van wijzigingen op wijzigingen is het zelfs voor den ingewijden een doolhof, waarin slechts een enkele DAEDALUS zijnen weg weet te vinden.

Op het Provisoneel Reglement van Administratie volgen de 55 deelen van het *Recueil*

Militair, die met centenaars-zwaarte wegen op den geest van den armen aspirant-kwartiermeester, hem als eene nachtmerrie bezwaren, hem als zoovele spoken in zijne droomen vervolgen en niet zelden de klip zijn waarop hij schipbreuk lijdt. Waarom uit dien bajert van elkander onophoudelijk opvolgende en dikwerf tegensprekende aanschrijvingen en besluiten, niet een reglement in het leven geroepen, dat in hoogstens één tiende gedeelte van dien lijvigen omvang, alles kon bevatten wat noodig is, om bekend te zijn met alle in kracht zijnde administratieve bepalingen. Een leidraad in dien doolhof te vinden, was geene gemakkelijke taak, en toch werd deze zoo goed mogelijk volbragt door den kapitein-kwartiermeester HARDENBERG. Die wegwijzer heet *de Klapper*. Hoe doelmatig ook, is dit werk echter een Danaïden-vat, waarin bijna van jaar tot jaar nieuwe *bijvoegsels* moeten worden ingeworpen en dat toch nimmer gevuld wordt. Gij ziet, onze reglementen zijn de moeilijkste hinderpalen om een *goed* kwartiermeester te worden of te zijn. Nu is het ontegenzeggelijk waar, dat slechts aanhoudende studie, eene ijzersterke memorie en bestendige werkzaamheid, tot zulk een resultaat kunnen leiden. Oudere kwartiermeesters hebben een in het ooglopend voordeel boven de jongere. Zij bezitten *routine*. Voor de laatsten vooral zijn dus aanhoudende bezigheden allernoodzakelijkst, om met hunne theoretische kennis op de hoogte te blijven en goede practici te worden. En wat is nu juist het lot van de meeste jonge kwartiermeesters der infanterie? Dat zij met 2, 3 of 4 bataillons in hetzelfde garnizoen vereenigd, of volstrekt geene, of slechts die werkzaamheden hebben, die een luttel deel uitmaken van het geheel van hunnen werkkring. Niets nadeeliger voor den kwartiermeester dan de bepaling dat daár, waar 2 of meer bataillons onder den Chef van het regiment vereenigd zijn, ook de administratie dier bataillons vereenigd is. Bij de meeste, zoo niet bij alle in dit geval verkeerende korpsen, wordt dan de

oudste kwartiermeester met het geldelijk beheer, de tweede met het materieel belast, zoodat voor de overigen niets of slechts weinig overblijft. Wat had men toch met die bepaling op het oog? . . . Bezuiniging! . . . maar hetgeen men daardoor aan bureaustkosten uitspaart is zóó gering, dat men daarvoor het welzijn van de dienst niet uit het oog had mogen verliezen. — Vereenvoudiging der werkzaamheden bij de hoofd-administratie! . . . Ook dit kan geene geldige reden zijn. Er zal toch het Ministerie weinig aan gelegen liggen, of de kapiteinskwartiermeester om de drie maanden eenige letters minder of meer in zijn *algemeen register* of op zijne borderellen schrijft. Dus ook daarop kon men het oog niet hebben bij het maken dier bepaling. En beschouwen wij thans eens het daaruit voortvloeiende nadeelige voor den jongen kwartiermeester. Hij heeft aan het vereischt wordend examen behoorlijk voldaan, werkt eenen korteren of langeren tijd bij eenen kapitein-kwartiermeester en krijgt eindelijk een veldbataillon, zeer goed in staat daarvan de administratie te voeren. Maar hij is de jongste der 3 of 4 kwartiermeesters, en zijne bezigheden zijn dus bijna *Nihil*. Al blijft hij nu slechts 2 jaren in die positie, dan kunt gij er op aan, dat hij na verloop van dien tijd bijna geheel gederoutineerd zal zijn; want, zoo als ik hierboven reeds zeide: alleen aanhoudende werkzaamheid is in staat den dagelijks groeienden vloed van nieuwe bepalingen en besluiten goed in het hoofd te doen prenten. Hij loopt dus ledig, en leert welligt tot zijn verderf de waarheid kennen van het spreekwoord: dat de ledigheid des duivels oorkussen is. Niets verderfelijker voor een jong officier, dan het volslagen gebrek aan bezigheid. En mogten anderen hem dat *far niente* benijden, hem drukt het oneindig zwaarder, dan aanhoudend van den vroegen morgen tot den laten avond werkzaam te zijn.

Ik weet het, mijn vriend! het belang van de dienst mag voor dat van eenen individu niet uit het oog worden verloren; maar dáár waar

beide belangen te zamen kunnen gaan, is het pligt die te vereenigen. Ook voor het belang van de dienst ware het wenschelijk, dat de administratie bij ieder bataillon afzonderlijk wierd gevoerd. Laat ik u dit met een enkel voorbeeld bewijzen. De oudste kwartiermeester bij de vereenigde bataillons, is belast met het geldelijke beheer, de tweede fungeert als administrateur van kleeding. Onverwacht ontvangt deze de order om met het bataillon, waartoe hij behoort, binnen de 24 uren marschvaardig te zijn. Verbeeld u nu eens de verwarring en de daaruit voortvloeiende moeilijkheden. Wij nemen aan, dat zijn dagboek van kleeding en verdere registers, zoo als zulks behoort, tot op den dag zijn bijgeschreven. Zal nu de achterblijvende kwartiermeester het magazijn, soms ter waarde van 8 à 10 duizend gulden, *de bonne foi* overnemen, of zal hij zich eerst willen overtuigen dat er niets aan ontbreekt. Het laatste, niet waar? Trouwens, dat is natuurlijk, dat is pligt. Maar heeft men daartoe nu den tijd? Moet de vertrekkende kwartiermeester niet tevens van den blijvenden een gedeelte zijner geldelijke verantwoording overnemen; moet niet tweemaal raad van administratie gehouden worden; moet misschien niet een gedeelte van den voorraad der kleeding medegenomen en daarvoor inventarissen in duplo opgemaakt worden; in één woord, is het niet eene onmogelijkheid, dat in zulk eenen korten tijd alles geregeld geschiede en die splitsing van eene in twee administratiën behoorlijk plaats grijpe? En dat zulk een plotseling opkomend vertrek gansch niet onder de onmogelijkheden behoort, zagen wij in 1848, toen geheel onverwachts twee bataillons infanterie naar het platte land van Limburg werden gezonden. Ik herhaal het: de vereenigde administratie bij de veldbataillons is ondoelmatig en kan tot moeilijke en onaangename verwikkelingen aanleiding geven; terwijl niets eenvoudiger is, en voor de dienst en voor den kwartiermeester, dan het beheeren van een bataillon afzonderlijk.

Onder het getal nu dier kwartiermeesters, welke weinig of geene bezigheden hebben, mag voorzeker hij niet geteld worden, die werkzaam is bij eenen kapitein-kwartiermeester. Maar is diens positie daarom benijdenswaardiger? De Heer C. noemt hem in zijn *woord voor de 2de luitenants der infanterie*, kort en bondig, eersten klerk van den kapitein-kwartiermeester. En waarlijk, iets anders is hij niet. Ofschoon hij in de beste gelegenheid is zich voor zijn vak te bekwamen en met werkzaamheden bekend te worden, waarvan zelfs verscheidene der oudste 1ste luitenants-kwartiermeesters geen jota verstaan, zoo is het werken voor en het direct afhankelijk zijn van een ander, niet zeer aangenaam, somwijlen zelfs onverdragelijk. Want zijn chef kan beleefd en gemoedelijk zijn; ook het omgekeerde kan plaats hebben, en in dat geval loopen zijn geest en zijn wil aan den leidband van zijnen chef.

Laat ik deze losse beschouwingen eindigen met eene opmerking, die wel niet regstreeks betrekking heeft op den kwartiermeestersstand, maar daarmede toch in een naauw verband staat. Bij het grootste gedeelte van nieuw aangestelde officieren, is op het door hen afgelegd examen volstrekt niet onderzocht of zij eenige kennis hebben der militaire administratie. Waartoe is dit ook nodig, vraagt gij misschien. Vooreerst, omdat hij onverwachts geroepen kan worden als kwartiermeester te fungeren, en de administratie, welke wetenschappelijke kennis hij overigens ook moge bezitten, is voor den oningewijde Hebreuwsch; en ten tweede, omdat hij in vervolg van tijd, en zelfs terwijl hij 2de luitenant is, dikwerf verplicht kan wezen

commissaris der administratie bij het onderdeel van een korps te zijn. Moet hij nu blindelings vertrouwen stellen in de bekwaamheid en de eerlijkheid van den kwartiermeester? Dan kan het gevolg zijn, en de ondervinding heeft dit helaas enkele malen bewezen, dat hij dupe van zijn vertrouwen wordt en tot zijne schade leert inzien, dat zelfs de studie der administratiereglementen, hoe droog zij ook wezen moge, hare voordeelen heeft. Of moet hij, met het oog op hem bekende voorbeelden van ontrouw, een systeem van wantrouwen volgen, dat even pijnlijk als beleedigend moet zijn voor het eergevoel van den kwartiermeester. Men voorkomt die beide uitersten, wanneer men met zijne verplichtingen als commissaris der administratie behoorlijk bekend is; want met die kennis toegerust, is iedere bedriegelijke handelwijze van den kwartiermeester, ten nadeele van den kommandeerenden officier en kommissarissen der administratie, onmogelijk. Mijns inziens is derhalve voor elk officier, bij welk wapen en in welke betrekking ook, eenige kennis der administratie niet alleen nuttig, maar zelfs noodzakelijk.

Ziedaar, mijn vriend, mijne voorgestelde taak geëindigd en u eenige beschouwingen medege-deeld, die ik weet dat gij ten volle zult beämen. Mogten in het belang onzer betrekking, eens die veranderingen worden daargesteld, welke daarin noodzakelijk zijn, dan nam ik nog eens de pen op en schreef . . . een loflied op de militaire administratie.

t t.

N. N.

2de Luitenant-kwartiermeester.

(INGEZONDEN.)

In den *Nieuwen Spectator* (Vijfde Jaargang N°. 1), doet VAN PUFFELEN eenige vragen, die wij in zoo verre zullen trachten te beantwoorden, als noodig is om hem

aan te toonen, dat hij geestig *quand même* willende wezen, bij den kavallerie-officier zijn doel gemist heeft; niet zoozeer omdat de miskennis der waarde van de kaval-

lerie den officier van dat wapen griede — hieraan is het wapen toch in de laatste jaren te veel blootgesteld geweest, om zich daarover nog te bedroeven — maar wel, omdat de kavallerist een deel, hoe gering ook van het leger uitmakende, zich ergerd dat er nog lieden gevonden worden, die, niet tevreden met de offers, welke de kavallerie in de laatste jaren op het altaar der bezuiniging heeft moeten brengen — offers waaronder zij nog lijdt, — er een genoeg in stellen, om op eene quasi-aardige wijze, valsche denkbeelden te verspreiden.

Zoo vraagt v. P. blz. 57: «of soms de invoering der vuurwapenen invloed heeft gehad, op de zamenstelling der legers en met name op den werkkring der kavallerie?» Wij willen wel aannemen, dat de meerdere trefzekerheid de kavallerie ook aan grootere verliezen kan blootstellen, vooral wanneer met het verbeteren der vuurwapenen de geoefendheid der manschappen toegepomen is; maar of de werkkring der kavallerie daardoor zóó zou moeten verminderen als v. P. bedoelt, dit mogen wij hem niet toegeven. 't Is eene waarheid, dat de man met het verbeterde vuurwapen verder zal *kunnen* treffen; maar of hij treffen *zal*, dit zal v. P. toch wel niet uit het schijfschieten en de opgezondene schietlijsten willen bewijzen. Immers wij hebben te veel 't schijfschieten en het *invullen* der schietlijsten bijgewoond, om ons daardoor nog te laten afschrikken; en bovendien mag men vragen, of diezelfde man, die zoo bedaard en tamelijk goed op de schijf schiet, ook op den vijand even bedaard vuren zal?

Wij betwijfelen of O'DONNELL bij Morgalef, en ALBUQUERQUE bij Alba de Tormès, en andere legeraarvoerders, gelukkiger zouden zijn geweest, al hadden zij hunne manschappen met verderdragende en zekerder treffende geweren kunnen wapenen. Hecht men gewigt aan het gevoelen van een' PELET, JACQUINOT DE PRESLE, KNOOP, enz., dan kan men aannemen, dat wanneer de infanterie de kavallerie afslaat, dat afslaan meer daaraan zal te danken zijn, dat de infanterie niet te vroeg haar vuur opent, op geen te groote afstanden vuurt. PELET liet bij Leipzig de Oostenrijksche kavallerie tot op 50 passen naderen, en gaf toen eerst gelederenvuur. Wij gelooven, dat al hadden zijne geweren verder gedragen en meer trefzekerheid gehad, hij wel gedaan zoude hebben te handelen zoo als hij deed. Zeker, het is zeer humaan van v. P. de kavallerie te willen afschaffen, om haar niet aan de vernielende vuurwerking der verbeterde geweren bloot te stellen; wij zijn zeer gevoelig voor zijne teedere belangstelling; maar zou zijn argument niet juist een grond opleveren voor het tegendeel van 't geen hij voorstelt? Zou het niet eene reden te meer zijn, om, indien de ruitery onmisbaar is, gelijk wij in onze onnoozelheid steeds blijven gelooven, dit aan grooter verliezen blootgestelde wapen eene meerdere sterkte te geven, vooral daar de kavallerie hare verliezen niet zoo gemakkelijk met ongeoefende manschap, en ongedresseerde paarden kan aanvullen?

De vragen omtrent de Deensche legerformatie kunnen wij in zoo verre beantwoorden, dat wij uit verschillende opgaven weten, dat het Deensche leger op

voet van vrede op 18 bat. inf., 16,000 man, 27 escadrons kavallerie, 5966 paarden, telt; eene verhouding, zeker iets sterker dan v. P. voor het Nederlandsche leger verlangt. v. P. zou voorts der Nederlandsche kavallerie eene groote dienst doen, met eens te ontvouwen, hoe hij een marsch van Alsen naar Fühnen, door kavallerie zou willen verontrusten; wie weet of zulks in ons land niet van toepassing kon zijn op de Zeeuwsche Stroomen!

Dat bij ons te lande het bestaan der infanterie aan dat der kavallerie wordt opgeofferd, dat de veel te korte diensttijd der rekruten (waarschijnlijk miliciens) leger, schutterij en landstorm gelijkelijk bederft, en dat dit alweder een gevolg is van het bestaan onzer kavallerie; dat men 40 of 50 schutter-bataillons met vaste kaders zoude kunnen hebben, wanneer men de kavallerie maar afschafte — dit zijn opmerkingen, welke ieder verstandig lezer dadelijk met schouderophalen zal beantwoord hebben. De daaropvolgende slotvraag zet wel het zegel van kortzigtigheid op v. P's wijze van zien; immers beweert hij hier al vragende, dat de kavallerie het leger ongeschikt zou maken tot offensieve operatiën!

Wij wenschen het Nederlandsche leger nimmer een v. P. als legeraanvoerder toe, tenzij hij vooraf zeker wete, nimmer offensief te zullen opereren dan tegen legers, welke, even als v. P. het voor zich verlangt, geen kavallerie medebrengen. Hem die v. P's systema toegedaan is, raden wij aan het boekje: *Kort begrip der taktiek*, van

den te regt gunstig bekenden en hooggeschatten infanterie-kapitein W. J. KNOOP, met aandacht te lezen. v. P. vergeve ons dat wij meer aan de opinie hechten van eenen KNOOP, DECKER, VON BISMARCK, JACQUINOT DE PRESLE, MARMONT, enz., dan aan de zijne.

Verder zegt v. P. dat HANNIBAL zonder stoomschepen naar Italie ging, dat de Numidische kavallerie Romeinen tegenover zich had, zonder Delvigne-buksen; wij geven hem dit toe, even als hij ons zal moeten toegeven, dat wanneer ze toen bestaan hadden, ze er waarschijnlijk gebruik van zouden gemaakt hebben.

Het beweren van v. P., als of de terugtogt van XENOPHON met slechts 40 of 50 kavalleristen, toch goed gelukte, is volgens bekende opgaven in zoo verre waar, dat XENOPHON door zijne vijanden gedurig verontrust en opgehouden, en, volgens zijne eigene woorden: «overtuigd dat eene overwinning geen gunstige gevolgen voor hem zoude hebben, en hij alles te verliezen had bij eene nederlaag,» zich eene kavallerie verschafte, door de beste zijner bagage- en officierspaarden aan zijne beste soldaten te geven. Het was dus hier niet XENOPHON welke slechts 50 ruiters noodig oordeelde om zijnen terugtogt te dekken, maar XENOPHON, die het gebrek aan kavallerie werkelijk ondervindende, zich genoodzaakt zag een kavalleriekorps op te rigten; v. P. heeft zijn voorbeeld slecht gekozen.

A. Oct. 1850.

Een Kavallerie-Officier.

VERSCHEIDENHEDEN.

Aangaande de sterkte van het Russische leger ontleenen wij het volgende uit het *United Service Magazine* van Julij II.

Gezegd leger bestaat uit 1) de keizerlijke garde; 2) het grenadierkorps; 3) zes korpsen linieregimenten; 4) twee liniereerve-korpsen; 5—8) de legers van Kaukasiën, van Orenburg, van Siberiën, van Finland; 9) het kavallerie-korps; 10) twee reserve kavalleriekorpsen, 11) de ongeregelde Kozakken.

De *keizerlijke garde* bestaat uit 12 regimenten infanterie, in zes brigaden en drie divisiën verdeeld; uit 12 regimenten kavallerie als de infanterie, ingedeeld; uit eene artilleriedivisie in 4 brigaden verdeeld, te zamen 120 stukken bedienende. De sterkte dezer garde wordt gesteld op 41000 man infanterie, 12000 ruiters, 4000 artilleristen en 5000 sappeurs mineurs enz.

Het *grenadierkorps* bestaat uit 12 reg. inf., als de garde zamengesteld, 4 reg. drag., eene artillerie-divisie, als die der garde georganiseerd. Sterkte: 56000 man infanterie, 5000 ruiters, 120 veldstukken en 5000 man trein.

De *zes korpsen linie-regimenten* bestaan ieder uit 12 reg. inf., in 6 brigaden en 5 divisiën verdeeld, voorts uit 4 reg. kav. en eene artillerie-divisie, als van de garde. Ieder inf.-regiment is sterk 1000 man en heeft 2 reserve-bataillons; ieder ruiter-regiment 8 dienst-eskadrons van 150 à 160 paarden en 1 reserve-eskadron. De sterkte van 't geheel zou (buiten de

reserve) dus zijn: 288000 man inf. 50000 ruiters, 18000 artilleristen enz. met 720 veldstukken.

Het *reserve-korps* der linie is zamengesteld uit de over 't geheele rijk verdeelde reserve-bataillons, eskadrons en batterijen van de garde- grenadier- en linie-korpsen. Er zouden 4 à 6 maanden noodig zijn, om uit deze troepen het leger met 50000 man inf. en 7000 à 8000 ruiters te versterken.

De vier *legers* van den *Kaukasus*, van *Orenburg*, *Siberiën* en *Finland* zijn hoofdzakelijk als plaatselijke korpsen te beschouwen; zij hebben geen grootere sterkte dan tot de verdediging der landen wier namen zij dragen, noodig is; te weten, voor den *Kaukasus* 70 à 80000 man; *Orenburg* 25 à 50000 man; *Siberiën* 20 à 25000 man; *Finland* 15 à 20000 man.

Het *kavalleriekorps* bestaat uit 8 regimenten, verdeeld in 4 brigaden en 2 divisiën; uit eene divisie rijdende artillerie van 4 dienst- en 1 reservebatterij; de sterkte van dit korps zou 10000 man bedragen.

De *twee reserve-kavalleriekorpsen* hebben ook ieder 8 regimenten, en zijn evenzoo ingedeeld. De geheele sterkte van dit korps is op 14000 ruiters met 64 veldstukken gesteld.

De *kozakken* in 162 regimenten verdeeld, zouden voor een buitenlandschen oorlog ongeveer 25000 ruiters met 96 stukken rijdende artillerie kunnen stellen.

Bij al deze troepen moeten nu nog gerekend worden ongeveer 100 *garnizoensbataillons*, ter sterkte van 55600 man; de *gendarmerie*, 26 eskadrons, ieder van 200 paarden; het *invalidenkorps* 40 à 50000 man.

Uit het bovenstaande zou voortvloeijen, dat Rusland dadelijk 365000 man infanterie, 95000 ruiters en de noodige artillerie voor de bediening van 1080 stukken geschut, te velde zou kunnen brengen; maar de berigtgever berekent, dat als men van dit getal aftrekt wat noodig zou zijn voor de versterking van het leger van den Kaukasus, in Polen, in de beide hoofdsteden, enz., Rusland bij een Europeschen oorlog, niet veel meer dan 500000 man daartoe zou kunnen gebruiken.

Te Kiel heeft men onlangs eene rijdende veldstoomkeuken uitgevonden en vervaardigd, welke op een wagenstel met 4 paarden bespannen, van Kiel naar Rendsburg werd getransporteerd. Met deze veldkeuken kon, volgens het berigt, in veel korteren tijd dan anders, eene zeer groote hoeveelheid spijs onder het voortrijden en met weinig brandstof gereed

gemaakt worden; zoodat men met behulp van zoodanigen kookwagen, in weinige uren een middagmaal voor een geheel bataillon kon gereed hebben, en wel van betere hoedanigheid dan dat 't welk de soldaten zelve in de kleine veldketels koken. Het koken geschiedt door middel van den stoom, uit een stoomketel ontwikkeld, welke op dezelfde wijs als de ketels der locomotiven op een vierraderigen wagen rust. De spijsketel is op eene eigenaardige wijs in en met den stoomketel verbonden; in het deksel zijn kleinere ketels aangebragt, om verscheidene spijzen te gelijk te kunnen koken; ook is er een toestel aan den stoomketel, om naar de behoefte er telkens water bij te kunnen doen.

De *Allg. Milit. Zeitung*, meldt in haar N°. 79 het overlijden van den Groothe. Hess. artilleriekapitein BECKER, en zegt bij die gelegenheid, dat BECKER, op den 18^{den} September 1848, als een stormwind met zijne rijdende batterij van Darmstadt naar Frankfort ijld, de zes uren wegs in twee uren aflegde, in carrière de *Zeil* opsnelde, met zijne kartetsen de opstandelingen van achter hunne barrikaden dreef, en zóó in korten tijd het gevecht op dit punt beëindigde.

P E M A N G K A T.

Al weder een naam die met gouden letters verdient geschreven te worden in het gedenkboek der overwinningen, door het Nederlandsch-Indische leger behaald. Wanneer ons Nommer verschijnt, heeft het roemvolle feit, aan de boorden der Sambas voorgevallen, reeds eene algemeene

bekendheid verkregen. Geheel Nederland weet dat het bloed zijner kinderen weder gestroomd heeft, en dat zelfs de kloeke en beleidvolle aanvoerder gevaarlijk gewond van het slagveld werd gedragen. Wij zijn niet in de gelegenheid er nieuwe bijzonderheden over mede te deelen, maar

wij willen ons daarom geenszins het genoegen ontzeggen, er in onze kolommen melding van te maken. Wanneer men zelf zijne dagen treurig en eentoonig ziet voorbij kruipen, zich aanhoudend voorbereidende tot eene taak, waartoe men nimmer geroepen wordt, dan is het althans streefend te zien, dat anderen die taak zoo glansrijk weten te vervullen; anderen, met wie men uit denzelfden stam is gesproten, en waarvan velen met ons dezelfde opleiding hadden en onder dezelfde vanen dienden. Als de Nederlandsche krijgsmans ondervindt, dat zijne belangen op den geboortegrond schaars behartigd, traag bevorderd en vaak miskend werden (1); als hij moet beginnen te gelooven, dat het hem wordt aangerekend niet dagelijks zijn bloed te storten, wat hij toch dagelijks veil heeft voor vrijheid en orde, voor Vaderland en Koning, dan ligt er iets verheugends in te kunnen uitroepen: Zie wat onze kameraden ver van hier, onder eenen anderen hemel, verrigten. Zij toonen u waartoe de Nederlandsche krijgsmagt in staat is; zij toonen u wat gij ook van ons te wachten hebt;

(1) Onder het afdrukken vernemen wij, dat voor de infanterie de eerste lichtstraal eener betere toekomst werkelijk is aangebroken. Wij wenschen ons hoofdwapen daarmede geluk, en hopen dat men de overige wapens niet te lang op hun wettig aandeel in een weinig geluk en welvaart, wat het leger zoozeer behoeft, moge doen wachten.

want wees er van overtuigd, dat wij ons diep verachtelijk zouden gevoelen, wanneer wij, in de ure des gevaars, minder waren dan zij. Stel hen boven ons in eere; zij verdienen het; zij gaven bewijzen, en wij in laatste jaren slechts beloften; maar vergeet ons daarom niet geheel, want dergelijke beloften, door den soldaat gegeven, zijn hem heilig, dewijl zij niet dan op straffe van eerloosheid kunnen vertreden worden. Bovendien, ondervraag veilig het verledene, en zoek in het antwoord waarborgen voor de toekomst.

Bij iedere nieuwe zege in Indië behaald, bij iedere gewigtige dienst, door het leger in die gewesten aan het Vaderland bewezen, gevoelen wij niet alleen hoogachting, maar ook erkentelijkheid voor onze verwijderde wapenbroeders bij ons oprijzen. Slechts zij zijn in de gelegenheid, den Nederlandschen krijgsgroem te handhaven, en zij kwijten zich van dien pligt op eene vereerende, op eene schitterende wijze. De glans hunner daden verlicht ook onze baan, en daarom, wij wilden niet zwijgen, en zouden het ook niet gedaan hebben, al hadden wij slechts kunnen uitroepen: Pemangkat is genomen; Song en zijne braven hielden het ontzag voor den Nederlandschen naam levendig, te midden van eene der strijdbaarste bevolkingen des Archipels; hulde zij gebragt aan hunnen moed en hun beleid!

BIJLAGE V.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

TWEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 5.

(Maand November 1850.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Tot adj. van den kol.-inspecteur in de 1ste inspectie van fortificatiën: de 1ste luit. J. P. de Bordes, van het korps ing. min. en sapp.

Verplaatsingen.

Bij het wap. der inf. van het leger in Oost-Indie: de 2de luit. A. van der Hurk, van het 6de reg. inf. Bij de geneeskundige dienst in Oost-Indie: de offic. van gez. der 3de kl. J. Boomsma, van het leger hier te lande. Bij de geneeskundige dienst hier te lande: de offic. van gez. der 3de kl. J. Groeneboom, bestemd voor de dienst in Oost-Indie.

Tijdelijke Verplaatsingen.

Bij de bureaux van den intendant in de 2de mil. adm. directie: de kap. kwartm. R. J. G. B^{on} van der Capellen, ged. bij het dep. van Oorlog. Bij de Militaire Akademie: de 2de luit^e. L. Mulder, van het 1ste reg. inf. en P. J. de Vassy, van het 4de reg. inf.

Eervol ontslagen.

De inspecteur-generaal van de gen. dienst der land- en zeemagt P. L. Beckers, ingevolge het daartoe door hem gedaan verzoek, op grond van den min gunstigen toestand zijner gezondheid, en zulks onder dankbetuiging voor de vele en belangrijke diensten door hem gedurende eene reeks van jaren en inzonderheid in zijne laatste gewigtige betrekking ten nutte van de geneeskundige dienst der land- en zeemagt bewezen. — De kap. der 3de kl. J. Delfos, op het daartoe door hem te kennen gegeven verlangen, uit

zijne betrekking bij het departement van oorlog, onder dankbetuiging voor de vele en goede diensten, door hem gedurende een reeks van jaren bij het departement van oorlog bewezen. De offic. van gez. van de 3de kl. D. J. van der Craght.

Uit de dienst ontslagen.

De 1ste luit. A. van den Broek, van het 4de reg. inf.

Gepensioneerd.

De kap. F. Barkhausen, plaats-majoor van de 3de kl. te Woudrichem; de 1ste luit. A. Zielhorst, plaats-majoor van de 3de kl. te Naarden.

MILITAIRE WILLEMSORDE EN EERVOLLE MELDINGEN OP DE LEGERORDE HIER TE LANDE EN IN OOST-INDIE.

Eervolle melding,

ter zake der in Mei ll. plaats gehad hebbende expeditie tegen zekeren Panghoeloe Lawang-Olanda, op het eiland Gata, behoorende tot de Batoe-eilanden (westkust van Sumatra), van den bevelhebber der expeditie, den luit. ter zee 1ste kl. C. J. Berghuis; den kommandant der landtroepen, den 1ste luit. der inf. H. A. Steenmeijer, voorts de luit^e. ter zee 2de kl. P. W. Stort en D. van der Gronden, de offic. van gez. 3de kl. bij de marine A. B. A. F. von Koningslow, de adelborst 1ste kl. A. C. J. Edeeling, de 4de zeilmaker F. Fris, de marinier 1ste kl. N. van Winssen, de matroos 1ste kl. G. Snisselaar, de matroos 2de kl. J. Bauer, de marinier 1ste kl. H. Noordam, de marinier 3de kl. K. Smeehuijzen en de inlandsche matroos Mara.

VERBETERINGEN IN N°. 3.

Bladz. 126, 1ste kol., reg. 15 v. b. *staat*: en worpgeschut of uit vuurpijbatterijen voortkomen; *lees*: of worpgeschut voortkomen: ook vuurpijbatterijen zijn niet te verwerpen.

* 131, 2de " " 17 v. o. " 1e luitenantchap; *lees*: 2de luitenantchap.

* 135, 1ste " " 4 v. b. " weg; *lees*: wieg.

IN N°. 4.

* 149, 2de " " 16 v. o. " 3 kapitein-luitennants ter zee; *lees*: 3 luitennants ter zee 1ste klasse.

* 180, 1ste " " 17 " " tot den aanval; *lees*: tot den verderen aanval.

* 180, 2de " " 8 " " 4 in 3; *lees*: 4 in 4.

In Fig. 2 is, rechts van de barricade *B*, verzuimd, de tirailleurs binnen 's huis aan te wijzen, zoo als bij de barricade α geschied is.

CORRESPONDENTIE.

Het aanbod tot plaatsing van het *Verlag van eenige gerechten en veldslagen uit de jaren 1818 en 1819 in Sleeswijk en Italie*, door den Heer H. L. gedaan, kon der Redactie niet dan welkom wezen, maar daar ZED. ons zijn naam verzwijgt en wij derhalve ook niet over zijne talenten kunnen oordeelen, wenschten wij vooraf inzage van bedoeld *Verlag*, om daarna over de plaatsing te kunnen beslissen.

Het ingezonden stuk van den luit.-kolonel V. M. *Over het remplacieren*, is ontvangen: ter gelegener tijd en naar omstandigheden zal daarvan gebruik worden gemaakt.

Plaatsgebrek heeft ons verhinderd de belangrijke bijdrage voor het *Archief voor Nederlandsche krijgsgeschiedenis*, van den Heer VAN DER NETTEN, ditmaal te plaatsen; zij zal in het volgend nummer worden opgenomen.

GEDENKWAARDIGE TAFEREELLEN

UIT

DEN OORLOG OP JAVA,

VAN

1825 TOT 1850.

*Bewerkt naar de beste schrijvers en de nagelatene papieren van Z. Exc. den
Luitenant-Generaal Baron MERKUS DE KOCK.*

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

(*Vervolg van N°. 5).*)

Intusschen was de Generaal VAN GEEN den 22sten te Dixo aangekomen. Eene ernstige ziekte, het gevolg van doorgestane vermoeijenissen, had hem genoodzaakt het oorlogstooneel voor eenigen tijd te verlaten, maar thans was hij hier het bevel over de te velde staande troepen komen aanvaarden. Hij werd verzeld door de vrijwillige jagers van Soerabaija (1), ruim 60 man sterk, eene kompagnie infanterie te paard en eenige ruitery, waarbij de huzaren welke tot nog toe een deel hadden uitgemaakt der kolonne van LE BRON DE VEXELA. In den gunstigen stand van zaken die wij hebben doen kennen, meende de Generaal VAN GEEN, dat eenige te paard gezeten

(1) Behalve deze waren nog op het oorlogstooneel aangekomen de HH. G. RESLER, W. AKKERMANS, C. A. CANTER VISSER en J. DE BRUIN, die in de uniform der Bataviasche schutterij als vrijwilligers aan den oorlog gingen deel nemen.

infanteristen, uitstekende diensten zouden bewijzen bij het rusteloos vervolgen van DIEPO-NEGORO en het geringe overschot zijner magt. Hij deed dienovereenkomstig voorstellen aan den Opperbevelhebber, die zijne toestemming gaf tot verwezentlijking dezer inzigten. Wat er ook te wachten zij van dergelijke scheppingen, die eigenlijk niets anders zijn dan eene poging tot het doen herleven der dragonders van vroeger dagen; zeker is het, dat zij niet als met een tooverslag kunnen daargesteld worden. Men dient althans tijd te hebben den infanterist gemeenzaam te maken met zijn paard; hij moet het leeren berijden en verplegen, en boven alles mag het — in stede van hem tot middel te strekken, zich met meer snelheid en minder vermoeijenis te verplaatsen — geene oorzaak wezen tot verhooging der vermoeijenissen, waaraan

hij buitendien is blootgesteld. Dit laatste was hier het geval; want niet dan in het begin der maand Julij had men een aanvang gemaakt met de uitvoering van het plan, en voor het grootste gedeelte dezer nieuwe dragonders was het rijden, even als voor ieder beginnend ruiter, nog een afmattend, ja pijnlijk werk. Reeds de marsch van Djokjokarta naar Dixo, die twee dagen vorderde en over Tempel, dat is hoofdzakelijk langs den grooten weg, verrigt werd, bewees dan ook dat er van dit nieuwe wapen niets te wachten was, zoodat men van het oogenblik der aankomst op het oorlogstooneel, het denkbeeld varen liet, DIEPO-NEGORO op die wijze te bevechten en te vervolgen. Nimmer is die kompagnie, welke trouwens hare geheele infanterie-uitrusting, zonder de minste wijziging behouden had, anders dan te voet tegen den vijand aangevoerd, en haar verschijnen te Dixo had geen andere gevolgen, dan de versterking der strijdkrachten daar vereenigd. Die versterking was echter in geenen deele noodzakelijk; tot nog toe ging alles naar wensch en gestadig vooruit, zelfs was het getal zieken, ofschoon niet onbelangrijk in verhouding der vermoeijenissen die de soldaat moest verduren, zeer gering. Het garnizoen van Djokjokarta echter werd er aanmerkelijk door verzwakt, want na het vertrek van den Generaal VAN GEEN, bevonden zich daar naauwelijks 500 geweren, waarvan men reeds niet meer dan een zestigtal durfde afnemen, tot het zamenstellen der kolonnes, die onder den luitenant-kolonel GEY en anderen de gemeenschap met MANGKOE-NEGORO onderhouden of nu en dan langs de Progo ma-

noeuvereren moesten. Djokjokarta had nog altijd eene betrekkelijk sterke bezetting noodig, die, ten gevolge der vroeger geopenbaarde gevoelens van een goed deel der bevolking, bij den minsten tegenspoed waarschijnlijk moest vermeerderd, maar nimmer mogt verminderd worden. Er bleef dus hoofdzakelijk door de uitvoering van het plan des Generaals VAN GEEN, in Djokjokarta en ter beschikking van den Opperbevelhebber geene strategische reserve over.

De onpartijdigheid des geschiedschrijvers vordert, dat wij dit feit, wat volgens onze zienswijze werkelijk van invloed is geweest op den verderen loop der gebeurtenissen, onder de aandacht van den lezer brengen; maar diezelfde onpartijdigheid eischt ook, dat wij waken voor eene overhaaste beschuldiging van onvoorzigtigheid, die bij velen tegen den Opperbevelhebber rijzen kon. Zonder eene daad van zulke ongehoorde wreedheid, dat men zelfs van DIEPO-NEGORO niets dergelijks kon verwachten, zou dit feit nimmer eenige belangrijkheid bekomen hebben. Bovendien moet men zich wel doordringen van de waarheid, dat de stand der zaken op dit tijdstip werkelijk zeer gunstig was, en dat men door het tot onderwerping komen of gevangen raken van een aantal hoofden van aanzien, door het nederleggen der wapenen van duizenden geringe Javanen, ja zelfs van eene menigte van priesters, die de kern der strijdkrachten van DIEPO-NEGORO uitmaakten, en eindelijk door den uiterst geringen omvang, waartoe het oorlogstooneel reeds herleid was, wel regt had te gelooven, dat de taak van het zwaard bijna volbragt

was, en dat men zijne opmerkzaamheid hoofdzakelijk had te vestigen op een afzonderlijk' persoon, die voor de rust des lands hoogst gevaarlijk bleef. Dat overigens de tijd nog niet daar was, waarin men met vertrouwen de toekomst kon te gemoet gaan, zich verlatende op hetgeen verrigt was, dit besefte niemand beter dan de Generaal de Kock zelf. Het was juist in die dagen, dat hij bij den Commissaris Generaal zoo krachtig als ooit ijverde voor eene geregelde en onbekrompen betaling, niet alleen van traktementen, soldijen en verdere uitgaven, welke de oorlog vorderde, maar ook van schadeloosstellingen en uitkeeringen aan inlandsche vorsten en grooten verschuldigd. Hij schreef, nog op den 27sten Julij, in eenen brief welke over dit onderwerp handelde: «Ik erken vol-» gaarne, dat de omstandigheden zich thans » meer gunstig beginnen voor te doen; dan, » zoo lang als de rust niet geheel hersteld » is, mogen er naar mijn gevoelen geene » der middelen, die daartoe kunnen bij- » dragen, verwaarloosd of over het hoofd » gezien worden.» Dit was en bleef zijne ernstige meening, in weerwil dat de middelen door hem bedoeld, van finantiëlen aard waren, en dat de finantiën van Java, die toen, zelfs in gewone tijden, een na-deelig slot opleverden, door den oorlog, meer en meer verachterd en eindelijk in eenen jammerlijken staat van verval geraakt waren. Maar hij achtte het van zijnen plicht, dewijl hij beter dan iemand inzag, van hoeveel waarde voor ons de bestendige goede gezindheid was der trouw gebleven of tot onderwerping gekomen vorsten en grooten, en der vele Indische bestanddee-

len, welke zijne krijgsmagt bevatte. Het gebrek aan geld en vooral aan klinkende munt was dikwerf dringend, evenwel er bevond zich te Batavia nog een schat van bijna 8 millioenen zilver, die wel is waar uit Nederland tot een ander en zeer bepaald doel, het inwisselen van papieren geld of promessen, was afgezonden, maar die de Opperbevelhebber, in strijd met het gevoelen van den Commissaris-Generaal, ook gedeeltelijk tot het dempen der onlusten wilde aangewend zien, dewijl die afzending geschied was eer de rampen van Java voldoende in het Moederland bekend waren. Deze zienswijze stond hij herhaaldelijk en nog op den 11^{den} Julij voor, en dat met een' aandrang, die te meer bewonderd verdient te worden, dewijl zij zooveel toewijding aan de zaak des vaderlands in zich sloot, dat hij er de welwillendheid door op het spel zette, welke de Opperlandvoogd voor hem koesteren kon. Hij beweerde dat het zwaarste ook het zwaarste moest wegen, en de klem zijner redenen bewerkte althans zooveel, dat het schijnbaar onmogelijke door het hoofdbestuur der Indische geldmiddelen dikwerf mogelijk werd gemaakt, ten einde hem in staat te stellen, de goede trouw en de goede bedoelingen der Nederlandsche regering boven allen twijfel verheven te houden. Het is zeker, en het is meer gezegd, dat des Generaals tegenwoordigheid in de vorstenlanden en vooral aan het Solo-sche hof veel goeds heeft gesticht; maar dit schrijven wij hoofdzakelijk daaraan toe, dat hij niet alleen de achting voor de Nederlanders in het leven hield, maar ook nog vertrouwen op, en ontzag voor hen wist te verwekken, door de ten-

toonspreiding der onuitputtelijke schatten van geld en strijdmiddelen, waarover zij schenen te kunnen beschikken.

Gebrek aan berigten van slechts enigzins geloofwaardigen aard, over het verblijf van DIEPO-NEGORO, deed den Generaal VAN GEEN verscheiden dagen met het uitzenden van verkenningen, maar overigens in werkeloosheid doorbrengen. Eindelijk verkreeg hij voldoende zekerheid, dat de vijandelijke aanvoerder zich ophield te Ampon nabij Grogol, op den linker oever der Progo, en den 26sten Julij stelde hij zich derwaarts in beweging. Hij werd gevolgd door de kolonne van DE BAST; 150 geweren, 2 handmortieren en eenige pieken onder kapitein WAGENAAR; voorts nam hij met zich 80 man ruitery onder majoor VERBOOM, en liet het bivak bij Dixo bewaken door de rest der troepen onder kapitein VAN GANZEN. Op denzelfden dag marcheerde uit Dixo de majoor SOLLEWIJN aan het hoofd van 200 geweren, eenige pieken, twee 16ers en 50 Djajang-Sekars, ten einde langs den wester-oever der rivier zuidwaarts op te rukken, «om de muite-» lingen die nog verscheidene positiën in-» hielden, van daar te verdrijven en verder » zoo mogelijk de vrouwen (der vijandelijke hoofden) op te sporen.» (1)

De kolonne door VAN GEEN zelf aangevoerd, bereikte Ampon, zonder iets van den vijand gezien te hebben; de Generaal liet de dessa omtrekken en aan hare achterzijde maakte men twee bulkio's in hun geestelijk gewaad gevangen, die verhaal-

den dat DIEPO-NEGORO zich daar werkelijk tot den vorigen dag had opgehouden, maar thans met 100 man der troepen waartoe zij behoorden, achter den berg Paree stond. De majoor VAN DER WIJCK zocht, ingevolge bekomen last, een bivak, en vond daartoe eene geschikte plaats N. O. van den berg Grogol, waarheen de troep zich in beweging stelde. Na eene vruchteloze poging tot het omsingelen eener hende opstandelingen in de nabijheid, die de Generaal zelf bestuurde, met drie pelotons huzaren, een peloton jagers en een peloton infanterie, en gedurende welke ook de hoofdmagt bestookt werd, betrok men het bivak. De vijand had in onderscheiden schermmutselingen een dertigtal dooden op het slagveld laten liggen, en onderscheidene gevangenen, benevens een rood zijden vaandel, wat door de jagers genomen was, verloren. Aan onze zijde sneuvelde een huzaar.

Den 27sten marcheerde men over Tangkilan naar Intok-Intok, en van daar over Siengo-sari naar Ketabong, waar gebivakkeerd werd. Men had den ganschen dag niets van den vijand gezien noch vernomen; de doorgestane vermoeijenis werd slechts met teleurstelling vergolden.

Na den volgenden dag, onder den majoor VAN DER WIJCK, eene verkenning gezonden te hebben naar Intok-Intok, die zonder eenig nieuws terug kwam, besloot de Generaal noordwaarts, achter den berg Paree om, en zoo naar het westen te marcheren. Des namiddags ten twee ure bereikte hij de dessa Bedilan, waar hij het bivak liet betrekken. Hij vernam dat DIEPO-NEGORO zich nog daags te voren, in den omtrek

(1) Rapport van den Generaal VAN GEEN aan den Opperbevelhebber.

had opgehouden, maar ook hier kwam zijne kolonne te laat.

Des namiddags ten 4½ uur, hoorde men juist in het oosten, en zeker geen 2 palen van het bivak, vijf kort op elkander volgende kanonschoten. Deze schoten werden gedaan door de kolonne van den majoor LE BRON DE VEXELA.

Wij hebben reeds gezegd dat LE BRON DE VEXELA langs den grooten weg manoeuvreerde, ten einde de nabuurschap van Pesangang zuiver te houden en te beletten dat DIEPO-NEGORO zich tusschen Tempel en Djokjokarta over dien weg naar het oosten begaf. Zijne sterkte was, 250 geweren, 100 pieken, 25 pionniers, twee 26ers, een houwitser en twee handmortieren. De ruitery, welke aanvankelijk bij zijne kolonne behoorde, was, gelijk wij eveneens meldden, den 21sten door den Generaal VAN GEEN, mede naar Dixo genomen. LE BRON DE VEXELA had zich met den meesten ijver en werkdadigheid van zijne taak gekweten, menige vijandelijke hende was door hem naar het westen teruggedreven; telkens wanneer hij er kennis van droeg en zich in de nabijheid bevond, had hij de krijgsverrigtingen, die uit Dixo naar het oosten gedaan werden, ondersteund, en een aantal dessa's waren door hem tot onderwerping gebragt. Op den 28sten stond hij te Pesangang, en vernam hij dat DIEPO-NEGORO te Kedjingin gezien was. De beschrijving van zijn persoon, van zijne kleeding, en zelfs die van zijn paard, kwam geheel overeen met datgene wat den Opperbevelhebber bem dienaangaande in zijne letteren van den 25sten berigt had. Slechts 200 man verzelden het vijandelijk hoofd.

LE BRON DE VEXELA liet onmiddellijk ten noorden en zuiden van Kemoeloko sterke detachementen plaatsen, die wel zorgen moesten dat niets den weg overstak, en begaf zich ruim ten een uur op marsch naar het slechts drie palen van daar gelegen Kedjingin, ten einde den vijand, gelijk hij hoopte, tusschen drie vuren te brengen. Toen men Kedjingin, na het overtrekken eener djoerang bereikt had, zag men de waarheid van het ontvangen berigt bevestigd, maar de opstandelingen, hoezeer allen met geweren gewapend, namen zonder den minsten tegenstand de vlugt.

LE BRON DE VEXELA zag zeer duidelijk twee aanvoerders, waarvan de een op een groot bruin en de andere op een wit paard gezeten was; de eerste — DIEPO-NEGORO — droeg een groenen tulband en eene lange kabaija van dezelfde kleur; de tweede was in het wit gekleed met een ligtgekleurden doek om het hoofd. Geen van beiden waren zij hier de gevangenschap ontgaan, zoo LE BRON slechts een enkel peloton ruiters met een goed officier onder zijne magt had geteld; thans vermogt hij niets dan hun eenige kanonschoten na te zenden, om vervolgens naar Pesangang terug te keeren.

Het waren deze schoten, welke door VAN GEEN vernomen werden. Meer gehoor gevende aan de inspraak van zijn' uitstekenden moed, dan aan de stem der voorzigtigheid, wierp de Generaal zich terstond in den zadel en snelde, slechts verzeld van een met bussen gewapend peloton jagers, naar den kant waar hij den vijand veronderstelde; twee pelotons huzaren, naar luid

zijner bevelen opgezeten, volgden hem onmiddellijk. Ruim een paal van het bivak, kwam hij op eene langwerpige opene zuimte, in de verte omzoomd met dessa's, die allen met vredeteekenen waren versierd; men zag alleen ongewapende mannen.

Hij marcheerde naar een dorp, wat aan de andere zijde en ruim 1000 passen van hem verwijderd lag; de jagers trokken over een ravijn, wat er langs en omheen liep, en gingen, den buiten-oever volgende, in evenwijdige rigting met de huzaren voorwaarts. Toen men de bedoelde dessa tot op 50 passen genaderd was, kwam eensklaps eene talrijke bende vijanden daaruit te voorschijn; want inderdaad hadden de opstandelingen, die door LE BRON DE VEXELA verdreven waren, hierheen de wijk genomen, en moet DIEPO-NEGORO zich in hun midden bevonden hebben. De bijval dien hij vond was groot, want de vijanden naderden met een afgrijsselijk gehuil, en hunne menigte nam met den oogenblik toe. De Generaal stelde zijne ruitery op een gelid, hopende hen door dit vertoon van magt in bedwang te houden, maar te vergeefs. Hoezeer de jagers, onder den luitenant GILLIJ, die hier het ravijn niet weder konden overtrekken, hen hevig in de flank beschoten, bleven zij echter met gebukten hoofde en woedende blikken en gebaren op VAN GEEN indringen. Plotseeling werd thans van alle kanten hun geschreeuw beantwoord, en uit de omliggende dessa's, die voor weinige minuten nog zulk een vreedzaam en onderworpen aanzien hadden, kwamen de gewapenden met honderden te voorschijn. Weldra was VAN GEEN geheel omringd en bevond

hij zich te midden van een aanhoudenden steen- en kogelregen. Langzaam trok hij terug, terwijl de avond reeds begon te vallen; hij had het geluk dat de lange pieken zijner tegenstanders door de goede houding der huzaren, op behoorlijken afstand van zijne gelederen bleven. Tot tweemalen hadden zij hem evenwel den weg versperd, en moest hij zich met geweld een doortogt banen; eindelijk kwam hij in de nabijheid van zijn bivak, vanwaar hij terstond twee pelotons infanterie liet ontbieden. Daar COCHUS inmiddels alles onder de wapenen had doen komen, waren deze weldra toegesnel en werden gevolgd door het tweede peloton jagers. Terwijl zij aanrukten, had de Generaal een goed deel zijner huzaren, om een bergje heen, ter ondersteuning van GILLIJ gezonden, die geheel van hem afgescheiden, en eveneens langs alle kanten ingesloten was geraakt. Zijne moedige jagers hadden zich met hun vuur verdedigd zoolang zij konden, maar eindelijk kwam de vijand hen zoo nabij, dat er vaak geen tijd tot laden overschoot. Hunne bus niet met de noodige vaardigheid beurtelings als schiet- en stootwapen kunnende gebruiken, moesten zij zich soms met de kolf tegen den indringenden vijand verweren; achttien dezer braven bleven op het slagveld, en niet zonder moeite en inspanning gelukte het aan GILLIJ met de overige, de hem toegezonden ruitery te bereiken (1). Deze

(1) Dit voorbeeld leert, hoezeer het af te raden is, een troep bus-schutters in het open veld, afzonderlijk tegen den vijand aan te voeren. Later bekwamen die Jagers eene geheel eigenaardige samenstelling, het tweede gelid bestond toen uit

ruiterij was echter weder gevolgd geworden door eene onzettende menigte opstandelingen, die zich derhalve tusschen haar en den hoofdtroep ophielden, maar de ontboden infanterie, die onderwijl op het slagveld was aangekomen, rukte hen na, werd door den Generaal in een ravijn geplaatst, en begon van daar een krachtig tweegelederen-vuur. Dit bragt de massa tot staan en dwong haar zich te verstrooijen, zoodat VAN GEEN eindelijk, toen het reeds geheel donker was geworden, alles rondom zich verzameld had, en daarmede naar het bivak kon terugtrekken.

Onophoudelijk en tot bij zijne hoofdmagt, werd hij niettemin vervolgd, en voortdurend bleven er geweerschoten vallen, terwijl hem van alle zijden een luid gezang, met het slaan op de rijstblokken (1) te gemoet klonk, wat nu en dan door een woest geschreeuw verdoofd werd. Behalve het sneuvelen der jagers had men nog den dood van een huzaar, het zwaar kwetsen van een ander en het verties van een mantrie des Pangerangs van Sumanap te betreuen.

De duisternis belette verder iets te ondernemen; de Generaal stelde zijne troepen achter een digt ravijn op, liet het vuur uit de omliggende dessa's door granaatworpen tot zwijgen brengen, en bragt den nacht onder de wapenen door.

Maduresche piekeniers, zoodat ieder bus-schutter door eene piek beschermd werd.

(1) Het rijstblok kan niet beter vergeleken worden dan met eene trog; doorgaans is het een uitgeholden boomstam, en de Javaan bedient er zich van om padie in te stampen of liever te ontbolsteren. Het slaan op het rijstblok is een allarmein wat de bewoners der dessa's van elkander overnemen.

Toen alles stil was geworden, hoorde men door vele honderde keelen, in de rigting van den berg Grogol, een statig gezang aanheffen. Dit was — gelijk men later vernam — eene Godsdienstige plegtigheid, door DIEPO-NEGORO zelf bestuurd; hij dankte den Hemel voor de behaalde voordeelen, en smeekte misschien diens zegen af, over de gruwelen die hij stond te plegen; gruwelen, die wij eerlang zullen leeren kennen en die, gevoegd bij de overwinning van den dag, zijn hoofd in het oog zijner verblinde aanhangers, met zulk eenen glans omstraalde, dat er een nieuwe geestdrift voor zijne zaak werd opgewekt, die voor ons de noodlottigste gevolgen had.

Na op den 29sten nog tot 12 uur te vergeefs gewacht te hebben, of de troep, wier kanonvuur hij den vorigen dag gehoord had, ook kwam opdagen, nam de Generaal den terugtogt naar Dixo aan. Zijne kolonne was door een marsch van drie dagen en door het onder de wapenen blijven gedurende den laatsten nacht, te vermoeid om haar zonder versterking tegen den vijand aan te voeren; jammer evenwel dat men dit niet durfde ondernemen, want was de uitslag gunstig geweest en had men al dadelijk weder eenig voordeel op DIEPO-NEGORO zelf behaald, dan ware er welligt veel onheil voorgekomen; doch de medegenomen levensmiddelen waren nog bovendien geheel verbruikt, zoodat de Generaal niet anders meende te mogen handelen.

Hij besloot zijne troepen een paar dagen rust te schenken, om vervolgens met meer magt, andermaal naar Grogol te rukken, waar hij thans wist dat de vijand zich in

menigte ophield. Van drie zijden wilde hij de plaats te gelijk doen aanvallen, als: uit het westen van DIXO, uit het oosten door LE BRON DE VEXELA en uit het zuiden door SOLLEWIJN, aan wien bevel werd gezonden op den 2^{den} Augustus tusschen Gegoeloe en Tjelligong over de Progo te gaan, zich aan den post te Gamping van levensmiddelen te voorzien, en daarna op den 5^{den} mede tegen Grogol op te rukken. Intusschen zou de hem opgedragen taak door den kolonel CLEERENS vervolgd worden. Deze hoofdofficier was, dewijl alles aan de Bogowonto een meer en meer gunstig aanzien verkreeg, met de kolonne van Wonosobo, over die rivier getrokken, ten einde met VAN GEEN in verband te komen, en zoo doende meer partij van zijne strijdkrachten te trekken. De door hem ontuurde stellingen waren door MICHIELS bezet geworden, en bovendien had hij eene voldoende magt in Selotiang geworpen. Na een' zeer vermoeijenden marsch en het verdrijven van eenige onbeduidende benden opstandelingen, kwam hij door den bergpas van Joengrangan te Poendah aan. Het was daar, dat VAN GEEN hem in den avond van den 29sten zijne nadere bevelen zond, die tevens inhielden, dat hij met MANGKOR-NEGORO in gemeenschap moest trachten te komen.

Het tijdstip is thans genaderd, waarin wij den lezer dienen bekend te maken met twee personen, die bij den aanhang van DIEPO-NEGORO sedert lang een voorname rol speelden, maar die zich in deze dagen voor het eerst, en wel op eene beslissende wijze, op den voorgrond plaatsten. Een hunner is SENTOT, zoon van Radeen Rongo,

die Hoofdregent was der Djokjokarta-sche oostelijke Montjo-Negoro-sche regentschappen, en onder het bestuur van den Maarschalk DAENDELS in opstand kwam, en in dien opstand sneuvelde. De jonge SENTOT, ook PRAWIRO-DIRDJO genaamd, had destijds nog slechts den ouderdom van achttien jaren bereikt; hij was klein, maar sterk van gestalte, levendig van aard, en bezat eene, bij den Javaan zeldzame, spraakzaamheid en openhartigheid. Door de natuur met een helder brein, een' onbezweken' en schitterenden moed en eene aangeborene geschiktheid tot het voeren van den oorlog in zijn land en met zijne landgenooten begaafd, had hij weldra de opmerkzaamheid van DIEPO-NEGORO tot zich getrokken, en was hij door dezen, in weerwil dat velen meer dan hij op eene hooge geboorte konden roemen, in magt en aanzien verre boven anderen gesteld. Niemand nam meer en beter dan hij, de gestrenge voorschriften der Mahomedaansche Godsdienst in acht, en niemand wist beter dan hij de tijdroovende en in den oorlog zoo vaak belemmerende gebruiken, welke daaruit voortvloeiden, overeen te brengen met het behartigen der belangen, waarvoor hij het zwaard getrokken had. De troepen door hem aangevoerd, waren steeds goed uiterust, goed gewapend en goed geoefend; zoo min mogelijk stelde hij ze bloot aan het vuur der Nederlanders, maar liet deze door het meer ongeregelde gros van DIEPO-NEGORO's strijdkrachten bezig houden en afmatten, om ze vervolgens met de keur zijner benden uit dezen of genen schuilhoek plotseling te overstelpen. De bijzondere geschiktheid die hij bezat tot het

leggen van hinderlagen en de soms onbegrijpelijke snelheid zijner marschen, maakten meermalen de bewondering der onzen gaande. Zijne officieren waren allen, even als hij, van jeugdigen leeftijd en geen geboorte noch rang, maar wel beleid met beproefde dapperheid, gaven bij hem aanspraak op bevordering. Hij zelf klom van lieverlede zoo hoog, dat hij eindelijk den titel voerde van: ALI BASSA NGABDOEL MOESTAPHA PRAWIRO-DIRDJO, hoofd van het leger in dezen oorlog (1).

De andere persoon waarvan wij spreken wilden, is KIAY-MODJO. Deze was een onderdaan des Keizers van Soerakarta, en weleer priester in het dorp Modjo, waarnaar hij zich, met bijvoeging van het woord Kiay of heilige, bleef noemen. Reeds voor het werkelijk uitbarsten der onlusten, had hij kennis gemaakt met DIEPO-NEGORO, bij gelegenheid der togten door dezen naar grotten en afgelegen plaatsen ondernomen, ten einde zich dáár, door gebeden en Godsdienstige bespiegelingen, tot de uitvoering zijner plannen voor te bereiden; thans was KIAY-MODJO niet alleen Hoogepriester maar ook Goeroe of geestelijke raadgever, van het hoofd des opstands. Op het tijdstip waarvan wij spreken, telde hij niet meer dan 29 jaren; hij was klein, doch vlug in al zijne bewegingen; met een schrandere oordeel begaafd, had hij zich met den meesten ijver toegelegd op die

wetenschappen, welke den Mahomedaan-schen priester tot nut en sieraad strekken; eene vrij aanzienlijke verzameling Arabische handschriften, die in zijn bezit was, getuigde voor de zucht die hem beheerschte tot uitbreiding zijner kennis; de Koran was in het bijzonder een onderwerp zijner overpeinzingen en studiën geweest, en groot was de invloed welken hij zich daardoor bij de priesterschap der opstandelingen verwierf; weinigen op Java waren meer dan hij bekend met den inhoud van dat heilige boek, en met den uitleg daaraan te geven. Jammer slechts dat zijne uitleggingen, ten gevolge eener grenzenlooze dweepzucht, steeds door de bitterste onverdraagzaamheid werden gekenmerkt, en dubbel jammer, dat zijne geleerdheid door zich bestendig te scherpen aan datgene wat den Christen vijandig was, hem tot eenen blinden geloofs-ijveraar maakte, en tot eene wreedheid opwond, die hij maar al te zeer aan DIEPO-NEGORO, op wien hij meer dan iemand vermogt, wist mede te deelen. Een aantal handelingen door dien vorst bevolen, en door de menschelijkheid veroordeeld, waren door hem bewerkt, en vele andere die niet minder afkeuring verdienen, liet hij op eigen gezag plegen. De onderneming waarvan wij thans den treurigen gang hebben te melden, was een dergenen welke hij be-raamde en hielp uitvoeren.

Gelijk wij gezien hebben, was de kolonel Cochus bij zijn opmarsch naar Dixo verzeld geworden van tien Djokjokarta-sche Pangerangs, waaronder twee voogden des Sultans, namelijk de Prinsen MORDAN-NINGRAT en ARIO-PANOELAR. De tegenwoor-

(1) Gelijk wij zien zullen, is hij later in Nederlandsche dienst overgegaan, als kolonel van een schoon legioen lichte infanterie en ruitery. Op Sumatra werd hij in 1833 beschuldigd van deel genomen te hebben aan eene zamenzwering en van zijn bevel ontzet. Sedert dien tijd leeft hij te Benkoelen, op dat eiland, onder toezigt der politie.

digheid dier vorsten niet langer bij het leger noodig geacht wordende, bekwamen zij verlof op den 50ten Julij naar Djokjokarta terug te keeren. Een detachement van 50 man infanterie (inlanders), wat onder den luitenant J. B. HAUBERT levensmiddelen naar Dixo had gebragt, en zich weder naar Tempel zou begeven, bood eene schoone gelegenheid aan, hun veilig door die streken te brengen waar de vijand zich nog altijd ophield. Aan HAUBERT werd dan ook het geleide der Pangerangs opgedragen, en de troepen, daartoe onder zijne bevelen gesteld, bestonden, behalve uit zijn detachement, nog uit 25 man infanterie uit den kraton van Djokjokarta en acht huzaren. Bovendien moest hij met zich nemen 100 pikol-paarden, welke levensmiddelen hadden gedragen en 17 zieken, die uit Dixo ontruimd werden. Wanneer men in aanmerking neemt, hoe talrijk het gevolg en hoe groot de nasleep van tien, altijd praalzuchtige, Javaansche vorsten zijn moest, dan zal men geredelijk kunnen begrijpen, dat HAUBERT niet anders heeft kunnen marcheren, dan in eene zeer gerekte kolonne, waarbij het ontstaan van verwarring maar al te ligt mogelijk was. Langs Bligo wendde hij zich op Tempel, en zijn weg ging derhalve door Lingkong; aan de oostzijde dier dessa vond men dicht bij elkander, twee zeer moeilijke ravijnen, welke hij moest overtrekken, en het was tusschen deze ravijnen dat de vijand hem in hinderlaag afwachte. Het bericht van den reeds sedert eenige dagen beraamden togt was DIEPO-NEGORO geworden, en deze, aangespoord door den wreeden KIAY-MODJO, had den jeugdigen en onder-

nemenden SENTOT naar Lingkong gezonden, om het geleide te verslaan en zich van de terugkeerende vorsten, hetzij dood, hetzij levend, meester te maken. Maar al te goed kweet SENTOT zich van zijne taak; de kolonne van HAUBERT werd, toen hij het eerste der bedoelde ravijnen nog niet geheel was overgetrokken, eensklaps met het vuur uit eene zware metalen lilla begroet, en vervolgens met de meeste onstuimigheid aangevallen. Terstond was de geheele troep in de grootste wanorde; de pradjoe-rits uit den kraton wierpen hunne wapenen weg en maakten zich uit de voeten; het gevolg der Prinsen stooft naar alle zijden uit elkander, vermeerderde overal de verwarring, en maakte de maatregelen onmogelijk, die HAUBERT anders welligt had kunnen nemen. Op het gerucht van den strijd, schoot het landvolk uit de omliggende dessa's in menigte toe, zoodat het getal der aanvallers met den oogenblik vermeerderde. HAUBERT sneuvelde, zijn geheele detachement werd in de pan gehakt, en alles wat zich niet met de vlugt wist te redden, neêrgestooten. De Pangerangs evenwel, met een aantal Tom-mongongs en andere grooten, werden, met uitzondering der beide voogden, die op het slagveld bleven liggen, niet onmiddellijk gedood, maar gevangen genomen en voor DIEPO-NEGORO gebragt; slechts aan twee hulper NOTTO-DI-NINGRAT en PRAWIRO-KESOEMO, gelukte het naar Pesangang te ontvlugten, en vele dagen later was er van de gelei-troepen, op onze verschillende posten, nog slechts een korporaal, 10 infanteristen en twee huzaren teruggekomen.

DIEPO-NEGORO en zijn Hoogepriester KIAY-

MODJO hielden zich te Sobrang, in de nabijheid op. Toen de gevangen Prinsen in zijne tegenwoordigheid verschenen, bogen zij zich voor hem neder en beriepen zij zich op de bloedverwantschap die tusschen hem en hen bestond; zij smeekten vergiffenis en het behoud van hun leven, met de gunst zich tot hem te mogen bekeeren. Hij echter, gesterkt door de raadgevingen en inblazingen van KIAY-MODJO, bleef onverbiddelijk; hij gaf hun ten antwoord: «Gij vraagt vergiffenis, ik kan u » die niet schenken; gij vraagt u te bekeeren, ik kan u dit niet verleen; gij » moet genade en bekeering aan het Op- » perwezen vragen; ik heb geen vader, of » broeder of bloedverwanten; mijn Vader, » mijn Broeder, mijn Bloedverwant is God!» En hierop wendde hij zich van hen af en gaf hij bevel tot het wurgen der prinsen, en tot het krissen en onthalzen der Tom-mongongs. Twee Pangerangs bleven niettemin gespaard, en wisten zich later naar Djokjokarta te redden; een hunner SOERIO-WINDJOLO, had zijn leven aan de edelmoe-dige tusschenkomst van SENTOT te danken.

Deze treurige gebeurtenis, waarvan de mare zich in zeer korten tijd alom verspreidde, had voor ons de noodlottigste gevolgen. DIEPO-NEGORO was plotsling weder de groote en magtige vorst geworden, wien de Hemel blijkbaar zijnen bijstand schonk tot het herstel en de bevestiging der Mahomedaansche leer over geheel Java, tot het verdrijven der vreemdelingen uit dit schoone land en het gelukkig maken zijner bevolking.

Zoodra de nederlaag van HAUBERT en het opligten der prinsen aan den Generaal

VAN GEEN bekend werd, zag hij van de voorgenomen beweging tegen Grogol af, en zond hij nog op den 30sten bevel aan CLEERENS, naar Dixo terug te marcheren, terwijl SOLLEWIJN zich met MANGKOE-NEGORO in verband stellen moest; de luitenant ASPELING met de regenten van Japara en Toeban, kreeg last op Boroboedho terug te trekken, ten einde het Minoreh-sche beter te beveiligen. Daar de geheele landstreek echter weldra in beweging en de gemeenschap gestremd was, bereikten de aan SOLLEWIJN afgezonden bevelen hunne bestemming niet, zoodat hij zijnen marsch zoodanig bleef regelen, dat hij zich eerst den 2^{den} te Gamping bevond; CLEERENS evenwel was des avonds van den 1sten te Dixo. Intusschen stelde de Generaal VAN GEEN zich op den 4sten Augustus in persoon in beweging met de kolonne van DE BAST, die met 50 flankeurs en 50 huzaren versterkt werd. Hij liet het bevel over de rest der troepen te Dixo vereenigd, aan COCHUS, en begaf zich over Linkong naar Tempel, ten einde naar Trajem te marcheren, wat volgens ontvangen berigten ernstig bedreigd werd. Alles was op zijnen weg weder rustig; bij Linkong zag hij geen spoor van vijanden meer, doch vond er de onkenbare lijken van ruim 80 menschen, die meest allen geworgd schenen te zijn. Linkong werd in den asch gelegd en des avonds ten zes uur was men te Tempel. Onderweg had hij reeds de zekerheid bekomen, dat de stelling, tot wier ondersteuning hij oprukte, geen gevaar liep. Den volgenden dag keerde DE BAST over Trajem naar Dixo terug, met eene aanzienlijke hoeveelheid levensmiddelen voor

deze beide plaatsen bestemd. De Generaal VAN GEEN, evenwel, begaf zich, verzeld van 50 flankeurs en 40 huzaren, naar Djokjokarta; want hij had vernomen dat de majoor LE BRON DE VEXELA met zijne kolonne plotseling naar die stad was teruggeroepen, en begreep derhalve dat ook daar de stand van zaken een ongunstigen keer genomen had. Bij zijne aankomst reeds gewerd hem dan ook de treurige tijding, dat DIEPO-NEGORO, behendig partij trekkende van de behaalde voordeelen en het herkegen aanzien, zich eensklaps naar het zuiden gewend, dáár de keur zijner benden verzameld en alles in opstand gebracht had, zoodat het hem gelukt was de troepen van prins MANGKOE-NEGORO te Bantoele-Karang, Mangir en Brossot te overstelpen, en geheel te vernietigen. Voor wij evenwel de bijzonderheden dezer nederlaag vermelden, zij het ons vergund eenen blik achterwaarts te werpen.

De Nederlanders hadden hunne troepen een grooten kring rondom de geringe magt van DIEPO-NEGORO doen vormen, en binnen den omtrek van dien kring, ging hun alles, tot op den 29sten Julij, volkomen naar wensch: de vijand werd overal verslagen, DIEPO-NEGORO werd telkens opgejaagd en aanhoudend vervolgd, zoodat hij zijn hoofd vaak geen twee nachten achtereen op dezelfde plaats kon ter ruste leggen; bovendien kwam het volk overal tot onderwerping, en de goede orde nam bestendig toe. Waarom moest, in dergelijke omstandigheden, het leger der Nederlanders zoo lang in dezelfde stelling blijven; waarom had de Generaal DE KOCK zijne krijgsmagt niet reeds sedert vele dagen doen opruk-

ken, ten einde den kring rondom DIEPO-NEGORO al naauwer en naauwer te sluiten, de overblijfselen zijner magt geheel te verdolgen, hem zoo mogelijk volkomen te omsingelen en tot onderwerping te dwingen, of in der daad een eenzaam rondzwerfend vlugteling van hem te maken? Al deze vragen zullen welligt bij den lezer rijzen, en wij stemmen toe, dat, ware de oorlog tegen eene geregelde magt in Europa gevoerd geworden, zij moeilijk anders dan met een stilzwijgend schouderophalen zouden te beantwoorden zijn. Maar bewees niet reeds het geheele plan van den veldtogt, dat men hier met eenen vijand te doen had, tegen wien de regelen, die in Enropa aanprijzing verdienen, ophielden regelen te zijn; had de ondervinding van een jaar niet duidelijk aangetoond, dat het tot onderwerping komen van landzaten weinig beduidde, wanneer zij door een langdurig verblijf der Nederlandsche troepen in hun midden, niet tegen 's vijands wraak beschermd, tegen de inblazingen van onruststokers beveiligd en aan een rustig bestaan gebonden werden, zoodat zij, noch uit dwang, noch uit vrijen wil andermaal aan het ordeloos krijgsleven konden deelnemen, en den tijd hadden uit hunnen opgewonden toestand tot meer kalmte te geraken en hunne vreedzame maar eentoonige bezigheden van weleer weder lief te krijgen; — was het niet te vreezen, ja stellig te verwachten, dat geheel Bagleen weder in onrust en verwarring zou komen, wanneer CLEERENS met zijne kolonnes, na er zich slechts even vertoond te hebben, de oevers der Bogowonto verliet, om bijv. aan den oostelijken

voet van het Kliergebergte te gaan postvatten; was de tegenwoordigheid der Nederlanders of hunner bondgenooten niet even noodzakelijk tusschen Dixo en Trajem en ten zuiden van Djokjokarta, waar men nog onlangs zoo hardnekkig om het bezit van Pleret gestreden had, en waar Imogiri zoo lang en nog kortelings de steen des aanstoots der opstandelingen geweest was? Ook deze vragen zullen bij den lezer opkomen, wanneer hij zich in gedachten te midden eener Javaansche bevolking verplaatst, welke geene nering of hantering kent dan den landbouw, eene bezigheid die boven alles veel veiligheid eischt, met een afkeer van het zwervend leven, wat aan zoo menigeen tot gewoonte was geworden; en wanneer hij aan de gebeurtenissen denkt, die vooral in Kadoe en in het zuiden van Pekalongong, aan eenen gunstigen stand van zaken reeds zoo dikwerf een wanhopig aanzien gaven. De loop van dit verhaal zal meer en meer doen zien, dat de sterke hand der Nederlanders zich nog lang en zeer lang moest doen gevoelen, te midden der bevolkingen die tot onderwerping waren gebracht, en dat men niet dan na een aanzienlijk tijdsverloop op eene welgevestigde rust mogt rekenen. Wij gelooven dus, dat de Opperbevelhebber zeer wel handelde, door DIEPO-NEGORO in persoon met kracht te doen vervolgen, maar overigens zijne ondernemingen slechts langzaam te doen voortzetten.

Werpen wij thans eenen blik op de verrigtingen der kolonne, die op den 26sten Julij onder SOLLEWIJN uit DIXO vertrok; zij zullen ons van zelve in de nabijheid

van Djokjokarta en op het tooneel der rampspoeden van MANGKOE-NEGORO brengen.

Op den tweeden dag van zijnen marsch was SOLLEWIJN over Toerpoos, Tandjong en Plossot bij Tjelligong gekomen, van waar hij zich naar Watas begaf, in de hoop er MANGKOE-BOEMIE, met de vrouwen der vijandelijke Prinsen te vinden. Bij het naderen der dessa zag hij 4 à 500 opstandelingen de vlugt nemen, waarbij zich werkelijk 10 Prinsessen bevonden; doch het moerassige terrein en de vermoeidheid der troepen, was oorzaak dat men ze niet kon vervolgen en achterhalen. Den 28sten ging hij naar Tjermo, waar hij vernomen had dat MANGKOE-BOEMIE zich ophield; op twee palen van die plaats, liet hij zijn veldtros onder bewaking van 100 man infanterie, gekommandeerd door kapitein VAN INGEN achter, en vervolgde zijn weg met de rest zijner magt. Tjermo ligt in eene kom, tusschen vrij steile bergen, en is slechts langs een smal voetpad, doorsneden van een ravijn, te genaken. Op eene kleine ruimte voor de dessa begonnen 200 vijanden een hevig vuur op de onzen; zij werden echter met geveld geweer overhoop geworpen en lieten 25 dooden op het slagveld. De luitenant BRISCHOF, die intusschen met zijne Djajangsekars een weg door het ravijn had gevonden, kwam achter Tjermo, doch te laat om zijne poging met goeden uitslag bekroond te zien, daar alles reeds gevlugt was; hij bleef niettemin het ravijn volgen, en kwam zoodoende aan de andere zijde der bergen, welke POLAND met zijne Madurezen slechts onder veel inspanning kon beklimmen. Daar zag hij de vlie-

dende vrouwen, zond daarvan terstond berigt aan SOLLEWIJN en ijde ze na. Terwijl de infanterie hem volgde, was hij ze reeds zoo nabij gekomen, dat de troep die haar verdedigen moest, geweren, pieken, kruid, lood en alles wat de vlugt belemmerde wegwierp; een nieuw ravijn gaf echter uitkomst in den nood, en bellette BISCHOF zich van meer dan vijf vrouwen meester te maken; een dezer was de dochter van Pangerang Adi-WINOTTO. Dien nacht bleef de kolonne te Plantaran, om den 29sten de vervolging in het Kliergebergte voort te zetten; men hoorde niets meer van MANGKOE-BOEMIE en zijne beschermelingen, doch had de zwaarste vermoeijenissen te doorstaan. Op den 30sten, terwijl de pionniers zich bij Kotta-Giri in eene engte onledig hielden met het opruimen van den weg, bekwamen de onzen door zware steenen die de vijand van de bergen wierp, twee ernstige en twee ligt gewonden. Te Kotta-Giri vernam men dat MANGKOE-BOEMIE zich den vorigen dag over die plaats naar Pindan had begeven en volgde hem terstond. Pindan werd niettemin verlaten gevonden, zoodat de kolonne naar Sambiroto ging, waar zij den nacht doorbragt. Het was daar dat aan SOLLEWIJN het bevel gewerd zich naar Gamping te begeven, en hoogst tevreden over de diensten der kapiteins VAN GEEN en VAN INGEN en der luitenants BISSCHOF, MEJAN en POLAND, wendde hij zich op den 31sten derwaarts, en bereikte na eenige kleine gevechten de plaats op den 2^{den} Augustus.

Nog in den loop van dien dag werd hem door den Generaal DE KOCK bevolen

zich weder in beweging te stellen en naar Rodjokesoemo te marcheren, waar de kolonne van LE BRON DE VEXELA zich reeds bevond. De berigten die sedert een paar dagen van de zijde van Selarong waren ingekomen, werden meer en meer verontrustend. Het bleek dat DIEPO-NEGORO, wel wetende hoe weinig hij tegen de Nederlandsche troepen en de Nederlandsche aanvoorders was opgewassen, zijne krachten tegenover MANGKOE-NEGORO zamentrok, ten einde met zijne geestdrijvende en op nieuw aan hem geloovende benden, niet alleen den aanval te wagen op de troepen van zijn eigen landaard, die ongetwijfeld reeds geheel onthutst en ter neêrgeslagen moesten zijn door het onheil aan zoo velen hunner voornaamste partijgenooten overkomen; maar nog bovendien den opstand verder te doen herleven in die oorden waar hij het eerst, en den meesten bijval had gevonden. Reeds op den 31sten Julij had MANGKOE-NEGORO kleine gevechten moeten leveren om den vijand het overtrekken der Progo te beletten, en de Generaal DE KOCK hechte dien dag zijne volle goedkeuring aan de bevelen op den 30sten aan SOLLEWIJN gezonden; want het was noodzakelijk dat er naar dien kant versterking oprukte; jammer slechts dat die bevelen hunne bestemming niet bereikten. Het gevaar nam intusschen met den dag toe, 's vijands magt vermeerderde ieder oogeblik, de houding der landzaten werd allengskens dubbelzinniger, en alle ingewonnen berigten spraken van een voorgenomen aanval op MANGKOE-NEGORO. Al wat van dien vorst elders gemist kon worden, was reeds naar de meest bedreigde punten ge-

zonden, maar het legioen des grijzen Pan-gerangs had den krachtigen steun van Nederlandsche troepen noodig, en die moest hem derhalve verschaft worden. Uit Djokjokarta kon dit echter geenszins geschieden, vermits het garnizoen aldaar de gevorderde sterkte niet meer bezat om er nog iets voor andere punten van te kunnen afzonderen. De Generaal DE KOCK besloot derhalve LE BRON DE VEXELA terug te roepen, en toen hij de tijding ontving van SOLLEWIJNS komst te Gamping, zag hij zich eindelijk in staat gesteld des namiddags van den 2^{den} Augustus eene aanzienlijke magt te Rodjokesoemo te vereenigen.

Geen dezer beide hoofdofficieren vermogt echter nog dienstzelden avond iets te ondernemen; hunne troepen waren door zware marschen geheel afgemat; eenige rust was hun onontbeerlijk; en het zou onzinnig geweest zijn meer van hen te vorderen voor dat zij die genoten hadden. Den volgenden morgen echter hoopte de Operbevelhebber hen tegen den vijand te doen aanvoeren en de wankelende balans van het oorlogsgeluk in zijn voordeel te doen overslaan, maar — het was te laat!

Nog eer de dag geheel verstreken was, waren de troepen van prins MANGKOE-NEGONO alom verdroeven; te Selarong, Brossot, Mangir, en overal elders had niet alleen de vijand hen met de grootste hevigheid aangevallen, maar waren ook de bewoners tegen hen opgestaan, met eene verwoedheid die geen voorbeeld kende; zelfs de koelies, dragers van levensmiddelen, munitie en andere zaken, wierpen hunnen last neder, trokken hunne krissen en wer-

den van onderworpen dienaren, wreede en overmoedige bestrijders. Aan een geregelden aftogt viel niet te denken; in verwarde vlugt kwam het geringe overschot der verschillende bezettingen en detachementen te Rodjokesoemo aan; de wakkere majoor SOERIO MATARAM, Zoon van MANGKOE-NEGORO, had het geluk zich te kunnen redden, maar behalve 1 kapitein en 5 luitenants, waren 525 onderofficieren en soldaten gesneuveld, al hunne wapens, drie stukken geschut en eene belangrijke hoeveelheid munitie viel in 's vijands handen.

Deze schitterende zege voerde de grootheid van DIEPO-NEGORO weder ten top. In een volgend hoofdstuk zullen wij zien met hoeveel snelheid de opstand zich andermaal uitbreidde, hoe hij binnen weinige dagen de geheele landstreek ten zuiden van Djokjokarta in vuur en vlam zette, en zich naar het oosten tot onder de muren des kratons van Solo voortplantte; de onzen, nog kort geleden overal aanvallers en overal overwinnaars, zagen zich genoodzaakt, na het treurig verijdelen hunner hoop, eene verdedigende houding aan te nemen; hij echter, prat op zijn herkregeen aanzien en op zijn herkregeen invloed, ging rusteloos voort die te vermeerderen, door het aanhoudend bestoken en aanhoudend terugdringen zijner tegenstanders. Zijne magt klom met het uur, en weldra had hij alle redenen op nieuw te gelooven, dat de vervulling zijner trotsche wenschen inderdaad voor hem was weggelegd.

*

(Het Vervolg hierna.)

ARCHIEF

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

Aan de Redactie van den Militairen Spectator! (1)

Bij het lezen der verhalen van krijgsverrigtingen, in deze eeuw plaats gegrepen, werd onze aandacht vooral geboeid door diegene welke tot den partijangersoorlog behoorden, en die bijzonder in het jaar 1813, ofschoon zij door belangrijker gebeurtenissen minder opgemerkt bleven, zoo veel nadeel aan de wapenen van den Franschen keizer hebben toegebracht. Ook de togten van een aantal bevelhebbers van DON CARLOS, in het Pyreneeſche ſchiereiland, wier gelukkig volvoeren aan het onwaarschijnlijke grensde, verdienen hierbij vermelding, en deden onze bewondering voor hunne energie en krijgstalenten dikwerf ten top stijgen.

Zagen wij in de oude geschiedenis, veldheeren met aan de overwinning gemeenzame legerbenden, groote afstanden doorloopen om hun doel te bereiken, en later b. v. den hertog VAN ALVA, zon-

der noemenswaardig verlies, uit Italie naar de Nederlanden trekken, dan was zulks hun mogelijk met oude soldaten, waarvan de kern bestond uit voetvolk, wat deze krijgsoverste, te regt, het merg en been der legers noemde.

Ik betreurde derhalve bij het lezen en overwegen van dit alles, dat de krijgsgeschiedenis een luisterrijk feit der Nederlandsche ruitery, onder den baron VAN GROVESTINS volbragt, slechts eene eenvoudige aanduiding had waardig gekeurd. Dit feit had een zoo gelukkig uiteinde, dat, na het afleggen van 140 uren wegs, midden door vijandelijke troepen en bevolkingen, na het brandschatten en vernielen eener menigte dorpen en kasteelen en het medevoeren van een groot aantal gijzelaars, de ruitery zich weder behouden bij het leger konde vervoegen, na den schrik heinde en ver verspreid, ja zelfs het hof van Versailles de grootste bekoemming ingeboezemd te hebben, zoodat het een oogenblik bedacht was naar Chambord te vlugten.

Aangenaam was het dus voor mij, eene authentieke copij van het verhaal van dezen strooptogt, door den baron VAN GROVESTINS zelve ingezonden, en door de zorg van den heer F. A. VAN RAPPARD voor de vergetelheid bewaard, in de Bibliotheek van het Departement van Oorlog aan te

(1) Met veel genoegen plaatsen wij deze Bijdrage van den geachten inzender, omdat, schoon de belangrijke togt reeds in BOSSCHA'S *heldendaden* Dl. II Bl. 336 aangehaald en in den Almanak der Militaire Akademie van 1830 verhaald werd, het officieel relaas, door de plaatsing in ons *Archief*, meer algemeen bekend zal worden en voor de vergetelheid bewaard blijven.

treffen. Van deze zend ik u, met toestemming van Z. Exc. den Minister van Oorlog, een afschrift ter plaatsing in uw tijdschrift, ten einde dit wapenfeit meer bekend te doen worden, en als authentiek stuk, van den bevelhebber zelven afkomstig, tot rectificatie te dienen nopens eenige bijzonderheden, welke aan den schrijver van een zeer goed opgesteld relaas, in een van de vroegere Almanakken der Militaire Akademie, onbekend schijnen geweest te zijn.

De stijl en spelling is die van het journaal, ofschoon eenige te onduidelijk geschreven woorden verbeterd zijn.

11lage 1 November 1830.

G. VAN DER NETTEN,
Ritmeester.

Relation, ou Journal de la Course par la Champagne, sous le Général-Major F. DE GROVESTINS, depuis le 10 jusqu'au 17 de Juin 1712.

Daté 13 {
Rec. 18 { Julij 1712.

Monsieur!

Les troupes que le prince de Savoie a bien voulu me confier, aiant été ramenées en lieu de sûreté, j'ay cru de mon devoir, de vous en faire part et de me donner en mesme temps l'honneur de vous envoyer une espèce de relation, ou pour mieux dire, la route que nous avons prise, et heureusement poursuivie sans avoir veu ce qu'on peut appeller ennemi. Vous jugerez bien Monsieur, que ce chemin n'a pu se faire sans perte de

3. D. N°. 6.

chevaux, aussi en avons nous laissés derrière, i compris ceux des housards, 225, dont un tiers est crèvé et le reste pris par les paysans, à quoy le vin, dont toutes les caves étoient remplies, a donné lieu. Nos cavaliers ont fait beaucoup de butin, qu'ils ont vendu a fort petit prix, mais comme il s'en rencontre toujours quelques uns plus sages que les autres, il i en a plusieurs qui s'en trouveront bien pour longtemps.

Permetté moy Monsieur l'honneur que je me donne, de me recommander à vostre souvenir, et de vous témoigner que j'ay celui d'estre avec la plus parfaite vénération.

Monsieur,

Vostre très-humble et tres
obeïssan serviteur

(signé) F. D. GROVESTINS.

Aix la Chapelle
le 15 de Juillet 1712.

Afgeschreven naar het origineel, geheel eigenhandig door den generaal VAN GROVESTINS geschreven, geadresseerd aan den griffier van Hun Hoog Mogende, en berustende in het archief van het rijk, bepaaldelijk in den Lias, genaamd: *loopende*.

Aix la Chapelle, le 15 de Juillet 1712.

Le prince de Savoie aiant approuvé le projet de course, que j'ai eu l'honneur de lui présenter, et les troupes pour l'exécution s'étant trouvées au rendez vous, je sortis du camp le 10 à six heures du soir, et nous fimes la nuit suivante assez de diligence, pour atteindre l'Oise, l'onze, à la pointe du jour, à une lieue et demi

au dessus de Guize. Au village nommé Marli, de l'autre côté de cette rivière, je détachais 100 dragons et 200 housars, sous les ordres du colonel, pour aller par Créci, dans la gouvernance de Laon, enlever autant d'ôtages qu'il seroit possible, et me rejoindre le lendemain de bonne heure à Neuchatel, par Nostre Dame de Liesse et autres bourgs.

Je pris en mesme temps ma marche vers Vervins, ou j'arrivay à 8 heures du matin. Les bourgeois de ce bourg, assez bien muré, firent semblant de se vouloir défendre, mais ayant vu mettre pied à terre à nos dragons, ils se soumirent et donnèrent des ôtages.

Lorsque j'arrivais à une demi lieue de cette place, j'entendis plusieurs coups de canon, qui me donnèrent lieu de croire, que les ennemis, informés de ma marche, allaient incessamment envoyer du monde à mes troupes.

De Vervins je marchai vers une riche abbaie, nommée le Val S^t. Pierre, d'où je poussay j'usqu'à la Cense des Grousselles, à sept lieues de Rheims. Chemin faisant entre l'abaie et la Cense nous rencontrâmes le détachement sorti le matin. Le colonel des housars me rapporta, que ceux de Créci, n'ayant pas voulu se soumettre, et les bourgeois ayant même fait feu sur son avantgarde, il i étoit entré de force, après quelque résistance, et que le bourg avait été pillé et brûlé.

Après quelques heures de repos, nous poursuivimes nostre marche vers Neuchatel sur Aine. En chemin je détachay le major VILLEMSDORF, avec 200 dragons, vers le gué de Gernicour, afin que, passant la rivière à

cet endroit, qui n'estait pas gardé, il put prendre par derrière, ceux qui auraient voulu nous empêcher de la passer à Neuchatel, où il i avoit quelque monde, qui abandonnèrent le poste à notre approche.

Ce fut de Neuchatel, que j'eus le 12, à huit heures du matin, l'honneur d'écrire à monsieur DE VEGELIN, que mon dessein estoit d'aller à S^t. Thiery, mais un moment après, avoir expédié mon exprès, j'appris par un homme que j'avais dans Rheims, qu'il estoit entré un regiment de Dragons dans cette place, destiné pour l'Allemagne par Saer Louis.

Je crus que je ne devais me laisser prévenir par ce regiment, lequel, s'il avoit gagné quelques heures de marche sur moy, m'aurait embarrassé, quand il n'aurait fait autre chose que de rompre par ei par là les ponts, ou de se jetter dans S^t. Menehault, place par laquelle j'avois résolu de passer, pour tomber ensuite sur un des chemins Royaux, qui traversent la Lorraine.

Je me contantay de passer la Suepe, que je cotoiay j'usques à sa source, et je logeais la nuit dans le bourg, qui donne le nom à ce ruisseau.

Nous nous remimes à cheval le 15 à la pointe du jour, pour S^t. Menehault. En chemin j'appris que le regiment de Dragons, dont j'ai déjà fait mention, s'estoit jetté du coté de Chalons; on me dit aussi que plusieurs détachements étaient sortis de l'armée de M^r. DE VILLARS, et que le corps le plus considérable, m'attendait sur la Meuse, du côté du pais de Luxembourg.

Ceux de S^t. Menehault ne voulurent point me donner des ôtages, qu'après beaucoup de menaces et de bonnes paroles, et cer-

tainement, plus de 1200 bourgeois ou paisans, bien armés, réfugiés dans cette place, assez bonne pour soutenir un coup de main, auroit pu me donner de l'occupation et m'obliger de sacrifier quelque monde, s'ils avoient voulu se défendre, et ceci d'autant plus, qu'il i a une espèce de citadelle, munie de plusieurs pièces de canon, qui domine entièrement; mais, comme je l'ai déjà dit, les bonnes paroles, aussi bien que les menaces, leur firent mettre les armes bas, et nous firent surmonter, au passage de la Saeve près, la plus grande difficulté, que j'avois prévu dans toute la course.

Ce pas franchi, nous passâmes la Meuse à S. Mihel et la Moselle à Pont-à-Mousson. Le dessein étoit de passer la rivière de Sille, à une lieue de Mets, mais les pluies continuelles, qu'il avoit fait en ce pais, avoit fait déborder ce ruisseau, ce qui nous obligea le remonter j'usqu'à Nomini, et nous campâmes ce soir, savoir le 15, à une lieue de là.

Ce contretems nous fit perdre près de 24 heures, et donna le tems aux paisans, de se sauver dans la ville et dans les bois. Le lendemain, à 9 heures du matin, nous nous trouvâmes aux portes de Mets. Le premier soin que j'eus fut d'écrire à Monsieur le Marquis DE REFUGE, qui commande dans cette place, et au subdelegué de monsieur l'Intendant. Je leur dit, dans les termes le plus honnêtes, que mes ordres portoient entre autres, de soumettre à la contribution le plat pais de l'évêché; que j'avois appris que les défenses, qu'il avoit faites, avoient empêché, j'usques ici, les habitans d'accorder; que j'espérois qu'il

voudroit bien, voyant une force supérieure dans le pais, permettre qu'on m'envoya des ôtages, pour prévenir par là les malheurs, que leur refus attireroit infailliblement sur un peuple, qui ne leur devoit pas être indifférent, etc., etc.

Ces messieurs me répondirent, que l'ordre du Roy portoit, qu'ils ne contribuassent point, et qu'ils i tiendroient les mains. Qu'au reste ils attendoient si bonne compagnie, que je n'aurois guère le tems, d'exécuter mes ordres, et que, de quel côté que je voulusse faire ma retraite, je trouverois à qui parler.

J'avoue que ces menaces, hors de saison m'outrèrent, et je crus, que je devois, pour ne pas passer pour dupe, faire voir par un échantillon, ce que nous étions en état de faire.

J'ordonnai donc, sur le champ, qu'on mit le feu aux villages les plus voisins de Mets, ce qui fut exécuté si promptement, qu'en moins de trois heures, près de 40 châteaux ou vilages furent réduits en cendre.

Ce spectacle à la vérité me fit de la peine, mais, comme je l'ai déjà dit, je me crus d'autant plus obligé d'en user ainsi, que le génie François, n'auroit pas manqué, après ces menaces, d'imputer à faiblesse, la pitié, que j'aurois pu avoir pour ce pauvre peuple.

Ce qu'il i a de remarquable, c'est que, malgré ce dégât, personne ne vint pour se soumettre; deux dames seulement m'envoyèrent leurs laquais, pour me recommander leurs maisons, auxquelles j'accorday volontiers des sauvegardes.

J'appris que Monsieur DE COIGNI, estoit arrivé aux environs de Verdun, et que

presque toutes les compagnies franches, qui sont en assez grand nombre, et qui bornent ordinairement la Moselle et la Sare, avoit donné dans l'erreur du vulgaire, qui croyoit que je n'avois d'autre retraite, que celle du pais de Luxembourg.

Je crus que je ne devois pas leur donner le temps de se détromper, c'est pourqu'oy je décampay des environs de Metz, le 16 vers les 8 heures du soir, et le 17, à la même heure, nous eumes, Dieu soit loué, passé la Sare, à une demi lieue au dessus de Mersig.

De la Sare nous avons continué nostre retraite, à petites journées jusque ici, cotoyés par quantité de partis, qui ne nous ont fait aucun mal, quoi qu'ils se disent quelques fois assez fort, pour nous attaquer dans nos quartiers. Aussi les précautions que nous avons esté obligés de prendre, dans un pais entrêmement difficile, ont beaucoup fatigué les troupes, aux quelles j'espère donner quelques jours de repos près de Maastricht, pour les mettre en estat, de pouvoir servir à leur retour à l'armée.

Je ne puis assez me louer des officiers du détachement, qui ont soutenu avec une bonne volonté à l'épreuve de tout les fatigues extraordinaires de cette longue et pénible course.

Nous avons eu quantité d'ôtages de toute espèce, dont un grand nombre sont échappés, les uns par l'impossibilité qu'il i avoit de nous suivre, les autres par la négligence de ceux qui devoient avoir soin de les garder. Il en reste encore aux environ de 95, que j'ai envoyé à Traerbag.

(signé) DE GROVESTINS.

Wij laten hier volgen, eene, van den generaal GROVESTINS afkomstige lijst van de zamenstelling van het korps.

Le général major BARON DE GROVESTINS.

Bregardier GLINTRA.

Major de Brigade FITSSERHAGE.

Lieut. Genl. MOSBERGER, plusieurs volontaires et quatre guides.

500 Hussars du régiment de Colowits et Splui, commandés par un L^t. Colonel. Officiers à proportion.

100 Dragons d'Audignie, commandés par le capitaine SORMONT.

200 Dragons des gardes, commandés par le major WILLEMSDORF.

150 Dragons de Dopff, commandés par le L^t. Colonel LA HOUTS.

120 Dragons de Smettaux, commandés par L^t. Colonel DREMER ET BEUMER.

160 Dragons des Hessois, commandés par un L^t. Colonel.

150 Carabiniers d'Albemarle, commandés par le major DE PARK.

200 Cavaliers de Grovestins, commandés par le L^t. Colonel ZEVENAER et le Major GROVESTINS.

100 Cavaliers de Glinstra, commandés par le Major VIERSEN.

100 Cavaliers des gardes d'Orange, commandés par le colonel COENDERS.

100 Dragons, ou tout le regement Franc, commandé par le Col^l. COLYN LAMBERT, L^t. Colonel LA GRAS et Major HALLAIN.

20 hommes à cheval, commandés par STOUSSÉ.

— en tout

1700 chevaux, outre les officiers, qu'il est encore.

4 Colonels.
 5 L'. Colonels.
 6 Majors.
 56 Capitaines.
 40 Lieutenants.
 40 Cornettes.
 2 guides.

1855 Total.

Sans compter les valets des officiers, et 70 à 80 hommes à pied, de la compagnie Franche, que le commandant renvoyoit aussi-tôt que le corps avoit passé la rivière l'Oise.

OVER
DE GRONDBEGINSELEN
 VAN
HET ONDERRICHT
 EN DE
TAKTIEK DER KAVALLERIE.

VOORWOORD.

Zal de kavallerie ooit vastbepaalde, naar de behoefte en den vooruitgang des tijds gewijzigde reglementen bekomen? — Ziedaar eene vraag die ieder kavallerie-officier met de warmste belangstelling doet; immers sedert 1815 hebben wij nog het Provisioneel Reglement, hoewel dat reeds in 1859 van onwaarde werd verklaard, zonder dat men iets in de plaats stelde, behalve de Pelotons-school (eene vertaling uit het Fransche Reglement van 6 December 1829), welke de meeste beginselen der eskadronsschool van het nog in gebruik zijnde reglement omverstoort, en alzoo tegenstrijdige beginselen in werking brengt, waaruit natuurlijk moeilijkheden ontstaan,

die nog vermeerderd worden door de verschillende wijze van toepassing en uitvoering, welke deze staat van zaken onvermijdelijk ten gevolge heeft.

Het is een vrij algemeen thema van de meeste schrijvers, als zij zich tot de behandeling van hun onderwerp zetten, klaagliederen aan te heffen, dat er nog niets bevredigends geschreven is over de stof hunner overdenkingen; wilde men hen gelooven, dan zou men in een chaos hebben verkeerd, tot zij — nieuwe schepers, — te voorschijn gekomen zijn om het licht over de duisternis te doen schijnen. Wel is waar doet ieder lezer spoedig regt aan deze nieuwe profeten, die het verledene alle verdiensten ontzeggen, schoon dat verledene ons toch gemaakt

heeft wat wij zijn, en, bij 't gemis aan bronnen, met zoo vele moeilijkheden te kampen heeft gehad; terwijl deze eeuw rijk is door al wat vroeger beproefd, geoefend en geschreven is. Wij voor ons achten dat verledene, dat ons zijne ondervinding heeft nagelaten, wij achten het hoog; wij brengen het onze hulde toe, daar het ons de baan tot vooruitgang geopend heeft. Veel, en veel goeds is over de taktiek geschreven, maar toch zal ieder nadenkend kavallerist met ons erkennen, dat de stof nog niet uitgeput is, en het kan daarom nuttig zijn, de grondbeginselen van de élémentaire taktiek der kavallerie nog eens nader te beschouwen, ten einde door de duidelijke uiteenzetting, verklaring en de bewijzen van de algemeene beginselen van onderrigt en taktiek, die den grondslag van elk exercitie-reglement voor de kavallerie moeten uitmaken, de zoozeer uiteenloopende wijze van beschouwen en toepassen zoo veler uitmuntende officieren, welke onze kavallerie nog in zoo groot getal bezit, overeen te brengen. Deze beginselen, op eene eenvormige wijze begrepen en doeltreffend — niet naar de letter, maar naar hun geest — toegepast, kunnen minder goede reglementen nog goede uitkomsten doen verkrijgen. — Dat de geest van vooruitgang en verbetering besta, dat hij worde aangemoedigd, wij hechten er ten volle ons zegel aan; want eene verlichte toepassing zal altijd iets te verbeteren vinden; maar men geve slechts niet toe aan dien geest van willekeurige verandering, die heel wat anders is, en in dit geval noodlottig moet werken; want een nieuw stelsel, hoe aanlok-

kend ook, levert in de toepassing altijd moeilijkheden op om op te lossen, zoodat beproefde mannen zich niet in zoodanig voetspoor werpen, zonder vóóral de noodzakelijkheid te hebben erkend, en van de voldoende en welverzekerde voordeelen overtuigd te zijn.

De man, dat eerste en onmisbaar bestanddeel van alle soort van troepen, biedt, in zijn maaksel beschouwd, vier zijden aan, die aan den troep noodwendig den regthoekigen vorm, meer of minder uitgebreid, moet geven: de ruit of hoek, behoorende tot de kindschheid der kunst, heeft geen vermoedelyken kans van toepassing meer.

En wat nu de bewegingen, wat den marsch betreft, daar de man zich niet dan regtuit of cirkelvormig kan bewegen, vooruit, regts, links en achterwaarts, zoo zal ook een troep geen andere beweging kunnen verrigten; en daar de eenheid van een troep, zamengesteld uit bestanddeelen van verschillend maaksel en bewegingen, is en niet anders zijn kan, dan de som van eenvormige en regelmatige bewegingen, verkregen door een goed élémentair onderrigt, zoo volgt hieruit, dat de man, 't zij infanterist, ruiter of remontpaard, altoos afzonderlijk zal moeten onderrigt worden, alvorens tot eenen troep te kunnen worden vereenigd, en dat men bij de kavallerie, gelijk als met de afzonderlijke ruiters is begonnen, de opklimming moet voortzetten in de fronten, met tweeën, met vieren, met pelotons, met halve eskadrons (1), met eskadrons, tot aan de gedeployeerde linie. Deze grondbeginselen

(1) Deze benaming voorkomt allen twijfel, en komt ons beter voor, dan de benaming divisie.

zijn onomstootelijk, en geen exercitie-reglement voor de kavallerie kan daarvan afwijken.

Het zijn deze beginselen, die grondslagen, welke wij ons voornemen nader te verklaren. Wij zullen ons binnen den bescheiden kring van den instructeur houden, een kring die niet zoo beperkt is als men wel vooronderstelt, wanneer men de uitgestrektheid daarvan beschouwt. Wij wenschten te bewijzen, dat DE BOHAN goede gronden had om te zeggen, met betrekking tot de manoeuvres: dat «de taktiek eene wetenschap is van berekening, «naauwkeurigheid en verklaring, die alleen «kan berekend worden met den passer in «de hand, en waarvan de vraagstukken op «het papier moeten zijn opgelost, alvorens «op het terrein te kunnen uitgevoerd «worden.»

Mogt deze stelling al wat te uitsluitend schijnen, zij is, wat betreft het onder-richt en de beweging der troepen, niettemin waar; want om bewegingen van welken aard ook te verrigten, moeten die bewegingen eerst mogelijk zijn, en de taktiek bewijst er de mogelijkheid of onmogelijkheid van.

Een voorbeeld kan dit nader toelichten: indien de kolonnen met afstanden, gedurende den marsch geen afstanden aan hun front gelijk behielden, van guide tot guide, of van spil tot spil, 't geen op hetzelfde neêrkomt, zoo zou de formatie op hare flanken onmogelijk of onregelmatig zijn; want, waren de afstanden minder dan de fronten, dan zal de afdeeling niet in haar geheel in linie kunnen komen, uithoofde 't gebrek aan plaats; en, waren de af-

standen grooter, dan zullen er na de inzwenking openingen tusschen de pelotons zijn, hetgeen de orde van bataille zou verzwakken.

Hoewel deze stelling vast staat, wil men daarmede toch niet zeggen, dat de bewegingen der kavallerie — het wapen dat zich bijzonder door zijne snelheid moet onderscheiden — bovenmate stipt moeten afgemeten worden; men wil er mede zeggen, dat de evolutiën, zelfs der kavallerie, hoe snel ook overigens, op de wiskundige zekerheid moeten gegrond zijn; want, ware het niet zoo, dan zouden de bewegingen onmogelijk of gebrekkig zijn, zoo als het hierboven gegeven voorbeeld bewezen heeft. Juist omdat de bewegingen der kavallerie zeer snel, omdat de paarden moeilijk te besturen zijn, omdat de wanorde gemakkelijker plaats heeft en grootere nadelen te weeg brengt, dan bij een ander wapen (hoewel zelfs de snelste gangen hunne betrekkelijke kalmte hebben), juist daarom moet men alles aanwenden om dit te voorkomen. — Doch wat zouden wij verder bij deze, sedert lang erkende waarheid blijven stilstaan; de platen, onze evolutiën voorstellende, geven ons immers er een duidelijk beeld van, en zijn voorzien van eene schaal, om de afstanden te berekenen welke de verschillende afdeelingen te doorloopen hebben, van de plaats waar zij staan vóór de evolutie, tot die welke zij bezetten moeten.

Het is ten slotte niet minder blijkbaar, dat de taktiek eene wetenschap van verklaring is; immers, geeft men zich de noodige moeite om de evolutiën op de platen te verklaren, even gelijk men met

eene wiskundige figuur doet, zoo zal men weldra door de vorderingen van het onderrigt, ontwaren, dat deze leerwijze de beste resultaten oplevert.

Bij de indeeling van ons werk hebben wij getracht de onderwerpen zoodanig te verdeelen, dat de meeste eenvoudigheid en duidelijkheid er door verkregen wordt; 't welk te noodzakelijker is voor kavallerie-officieren, wier werkzaamheden, zoowel in het garnizoen als in oorlog, zoo geheel actief zijn.

December 1850.

*Een Oud-
Huzaren-Officier.*

I. HOOFDSTUK.

Over het onderrigt in het algemeen.

Een stelsel van onderrigt moet geschikt wezen om op eene groote schaal te worden toegepast; het moet berekend zijn naar den aard en de volmaakte kennis der militaire bestanddeelen, waarop het zal werken, en op den tijd dien de ruiters in dienst staan.

De gang en de grondbeginselen van het onderrigt der troepen moeten zoo eenvoudig mogelijk zijn. Nimmer moet het einddoel, *de oorlog*, uit het oog verloren worden; daartoe moeten alle middelen strekken.

Alle in tijd van vrede verrigte exercitiën moeten volmaakt overeenstemmen met de verschillende omstandigheden van het slagveld.

Een troep kan dan alleen goed onderrigt geacht worden, als hij in staat is

volkomen alle dienstverrigtingen te vervullen, die bij het gebruik er van in den oorlog kunnen voorkomen.

Het onderrigt — waardoor verstaan wordt de kunst om te onderrigten, even als het woord kommando, in zekeren zin genomen, de kunst beteekent om te kommanderen — wordt in het algemeen gehouden voor eene gedeeltelijke wiskundige en conventionele wetenschap (*Science militaire exacte et conventionnelle*); evenwel schijnt zij voornamelijk bespiegeld te zijn. De theorie staat tot het onderrigt als de redekunst tot de welsprekendheid; zoowel bij het een als bij het ander is het voorschrift rekbaar, en het zou gemis aan gezond verstand aanduiden, als men het voorschrift even als eene algebraïsche formule wilde toepassen. Vrij mag het gezegd worden tot al wie een juist oordeel heeft en over de zaken nadenkt: het onderrigt is voornamelijk eene wetenschap van verklaring, opmerking en smaak. Maar, wat is hiervan aan den anderen kant het gevolg? Daar de voornaamste eigenschappen van den Instructeur niet bepaald kunnen omschreven worden, zoo valt het ieder gemakkelijk zich die toe te kennen. 't Behoefte niet te worden gezegd, tot welke misvattingen de menschelijke onkunde en verwaandheid leiden; en daarom verwondere men zich niet te veel, zoo de wetenschappelijk gevormde Instructeurs nog tegenwoordig in de verschillende trappen van de regiments-hierarchie, bij minder gevormden, een gevoel van onderdrukte wangenust opwekken. Is het noodig hierbij te voegen, dat er onder deze instructeurs velen zijn wier leven een gedurige strijd is,

en die treurig hunne gezondheid verslijten, door dagelijks den noodlottigen rotssteen te wentelen?

Billijkerwijs mag het gezegd worden, dat de instelling voor de wetenschappelijke vorming van instructeurs, zoo nuttig voor het tegenwoordige en zoo vruchtbaar voor de toekomst, eene krachtige ondersteuning noodig heeft. Ieder evenwel het regt willende laten wedervaren wat hem toekomt, bekennen wij dat niet alle instructeurs hetzelfde denken nopens den inwendigen rijkdom, welke de oppervlakte die zij vormen bedekt. Eenigen zich uitsluitend aan de letter van het reglement houdende, overladen het met eene menigte kleingeestige en nuttelooze verklaringen; anderen, hoewel minder in getal, spelen de rol van ongeloofigen, betwisten de best bewezene grondbeginselen, en doen, bij gebrek aan gezonde redenen, de reglementen en voorschriften eenen armzaligen oorlog van spitsvindigheden aan. Beide deze klippen moeten vermeden worden. Zonder te veel aan den vorm te hechten, moet men het wezen der zaak trachten te onderzoeken, en, overtuigd dat, wanneer eenmaal de reden en bedoeling bekend zijn, wat daaruit voortvloeit van-zelf moet volgen, moet men in de plaats van de indeeling der bewegingen, de indeeling van de denkbeelden nagaan.

Het is eene opmerkenswaardige en nuttige waarheid: «Zonder methode (leerwijze) is geen onderrigt mogelijk.» De waarde daarvan wordt echter misschien niet genoeg algemeen erkend. Men denke hierbij evenwel niet aan eene onvoorwaardelijke, onveranderlijke methode. Het ei-

genaardige van den waren instructeur bestaat niet zoozeer in de opvolging van deze of gene leerwijze; maar wel dáárin dat hij het ware *methodische zintuig* bezit. Evenmin als het solmiseren den zanger het muzijkaal zintuig kan geven, kan ook het reglement den instructeur het methodisch zintuig verschaffen. Er is hier dus geen spraak van eene geschrevene, met moeite bewerkte methode. Het woord methode moet in eenen algemeenen zin worden opgevat, welke zich het beste hierdoor laat verklaren: «dat men altijd van het eenvoudige tot het zamengestelde moet overgaan.» Indien men nu, van het eerstbeginnend onderrigt uitgaande, dit grondbeginsel beproeft te ontleden, dan vindt men daarin verscheidene hoofdverdelingen, te weten:

- 1°. Opklimming in het getal en toenemende uitbreiding in de fronten.
- 2°. Opklimming in de strekking.
- 3°. Opklimming in de snelheid.
- 4°. Opklimming in de orde der bewegingen, te beginnen met den afzonderlijken ruiter, en opvolgend met ieder der onderafdeelingen, welke de zamenstelling van het regements-stelsel daarstellen, naarmate dat zij geformeerd zijn.

Bij het gebruik der kavallerie vindt men drie geheel afzonderlijke wijzen:

- 1°. Den afzonderlijken ruiter.
- 2°. De kolonne.
- 3°. De linie van bataille.

Het in werking brengen van deze drie orden berust op het beginsel dat zij onderling gemeen hebben; de *beweging*. De kunst van den krijgskundigen bestaat dus

daarin, om volgens de gegeven omstandigheid en op de voordeeligste wijze te doen bewegen:

1°. De afzonderlijke ruiters.

2°. De kolonnen.

3°. De liniën van bataille.

Strikt genomen kan men aannemen, dat er eigenlijk slechts ééne normale beweging bestaat, namelijk: die vóór het front of regt vooruit verrigt wordt; maar men is verplicht er eene tweede bij te voegen, schoon die slechts eene overgangsbeweging is, en dient, om, hetzij stilstaande, hetzij in beweging, de strekking van het front te veranderen. Derhalve zijn de twee voornaamste grondslagen van de taktiek voor den afzonderlijken ruiter, de kolonne en de linie van bataille: *de marsch regtuit* en *de zwenking*. Dit eenmaal vastgesteld, beschouwt men in de eerste plaats den afzonderlijken ruiter, merkt zijne rijkunstige samenstelling op, gaat zijne natuurlijke strekking na, berekent zijne voortdrijvingskracht, en bepaalt zijn' werkkring bij een doelmatig gebruik. Het resultaat hiervan opgemaakt hebbende, gaat men achtervolgens over tot de ontledende beschouwing van de kolonne en linie van bataille; en vergelijkt men daarna de drie verkregene uitkomsten onderling, zoo moet men deze zoo al geene volmaakte gelijkheid, ten minste eene groote overeenkomst toekennen. Een vrij naauwkeurig resumé hiervan, en tevens van het voorgestelde systema, is in de volgende woorden vervat: «Even als het front van «den enkelen man zijne sterkste zijde is, «en zijne flanken en rug zijne zwakste «zijden zijn, evenzoo is het front eener

«kolonne of linie van bataille hare sterkste «zijde, en zijn hare flanken, en vooral «haar rug, hare zwakste zijden; der- «halve moet hij, die de sterkste zijde van «den enkelen man wèl kent, evenzoo «bij vergelijking ook die van eenen troep «kennen, hoe talrijk die ook wezen mo- «ge.»

Bij de leiding der troepen doen zich twee verschillende punten van beschouwing voor, het een lichamelijk (materieel), het ander zedelijk. Het lichamelijke gedeelte van het kommando bevat al de dagelijkse zorgen, die ten doel hebben de instandhouding der manschappen, paarden en andere benodigdheden van kleeding, paardentuig, wapening enz. Het zedelijk gedeelte van het kommando bevat de krijgstucht en het onderrigt. De krijgstucht is geene wetenschap, zij is eene bepaalde daad, een overeengekomen militair kontrakt, waarvan de grondslagen bij de wet zijn vastgesteld, en dat berust op de kennis van ieders wederzijdsche pligten en regten. Het onderrigt betekent, in militairen zin, te gelijk de kennis en beoefening van de verschillende ver- rigtingen en pligten, door den ruiter te volbrengen, zoowel in den oorlog op de marschen, als op het exercitieveld.

Slaat men het inwendige leven bij de korpsen in al zijne omstandigheden gade, dan ontwaart men, dat overal waar het de verzorging en het onderhoud der samenstellende deelen van het regiment geldt, ieder rad in het regimentsraderwerk onmiddellijk zijn aandeel van werking en toezigt, zooveel als in zijn' kring gevorderd wordt, uitoefent. Geldt het de

handhaving van de krijgstucht, ook daar heerscht dezelfde evenredige samenwerking, dezelfde eenheid van krachtaanwending, ter verkrijging van het algemeen en gezamenlijk doel. Om zoowel het een, als het ander doel te bereiken worden telkens, wanneer de werving hare jaarlijkse schatting bij het regiment heeft opgebracht, deze nieuwe bestanddeelen onmiddellijk stelselmatig verspreid, en als het ware onder de oude bestanddeelen vermengd, ten einde des te spoediger en inniger van de bestaande regels doordrongen te worden. Deze zamensmelting heeft onopgemerkt plaats; zij is meer het gevolg van de gewoonte en het voorbeeld, dan van een eigenlijk onderrigt.

Maar het is niet genoeg dat het nieuwe bestanddeel zich naar de gezamenlijke wet leert schikken; het is niet genoeg dat het zich in stand houde, men moet het voor zijn doel voorbereiden, het leeren leven en voor den oorlog geschikt maken. Wat baat het inderdaad of het paard in goeden staat is, zoo zijn ruiter het niet weet te berijden? Wat baat het of de soldaat gekleed en aan de krijgstucht gewend geworden is, indien het gebruik zijner wapens hem vreemd is? Tot dus verre heeft men slechts den ongeoeffenden man tot soldaat gevormd; thans is het de militaire ruiter die moet gevormd worden. In dit nieuwe tijdperk van het regimentsleven wordt niet alleen gewoonte en voorbeeld, maar vooral onderrigt vereischt. In plaats van het nieuwe bestanddeel (de rekruten) te verdeelen en de punten van aanraking met het oud te vermenigvuldigen, wordt het nieuwe bestanddeel stelselmatig door bijzondere

appels gescheiden, en op bepaalde tijden afzonderlijk geoefend. Hier heeft de jonge soldaat niet meer, zoo als bij de inwendige dienst, onder het oog en om hem heen den eenvoudigen werkring van de algemeene en onveranderlijk voorgeschrevene reglementen. Hij behoeft thans eene reeks van verklaringen, behoorlijk voorgedragen en begrepen, dat is te zeggen: eene bijzondere oefening om behoorlijk te worden ingewijd. Later, wanneer zijn onderrigt voltooid is, zal de gewone uitwerking der kaders voldoende zijn om zijn onderrigt op de vereischte hoogte te houden; maar tot zoo lang moet hij door eene bijzondere handelwijs worden opgeleid.

Uit dien hoofde werd men van-zelve er toe gebracht om de mannen te raadplegen die door hunne bekwaamheid en doorzigt de meeste geschiktheid hadden om een' zooveel omvattenden en moeilijken leertijd tot eene goede uitkomst te brengen; maar naarmate de militaire wetenschap zich volmaakte, moest hare behandeling ook door eene menigte ingewikkelde moeilijkheden bezwaard worden.

Toen werd bij den instructeur de natuurlijke aanleg onvoldoende; voorbereidende studiën en verkregene kunde waren hem thans noodig; in één woord: eene bepaald tot het doel gerigte opleiding. Eindelijk, toen deze opleiding langzamerhand zoodanige uitbreiding had verkregen, dat zij in het regimentsleven geen plaats meer kon vinden, deed zich eene gebiedende vraag op: Moest men ieder korps kavallerie met eene kostbare instelling begiftigen, of moest men den natuurlijken voortgang van de wetenschap stuiten?

Die vraag was gewigtig, de eer van het land was er mede gemoeid; zij werd echter gelukkig opgelost door het daarstellen eener school; en deze eerste oplossing van het vraagstuk kenteekent een nieuw en verbeterd tijdperk. Het leger is zonder twijfel een der eerste zamengestelde lichamen van den Staat, en — daargelaten deszelfs bijzondere werkkring — op straf van zijne achtung en 't vertrouwen op hetzelfde te verliezen, moet het zich op eene verstandelijke hoogte houden, waardig het maatschappelijk standpunt dat het bekleedt.

I.

De troepen onderrigten bestaat daarin dat men hun de kennis en de gewoonte der bewegingen mededeelt, die zij later moeten ten uitvoer brengen; derhalve zijn het de bewegingen die men in den oorlog verrigt, welke den grondslag der oefeningen in tijd van vrede moeten uitmaken.

Als er eene volmaakte overeenstemming tusschen de voorbereiding en het doel bestaat, als men alleen die bewegingen opneemt, welke tegenover den vijand nuttig en uitvoerbaar zijn, dan zal men naar het voorschrift van MONTECUCULI handelen, die «zegt: dat door het overvöllige van de exercitiën weg te laten, het noodzakelijke des «te beter wordt geleerd.»

II.

De gang van het onderrigt moet in tijd van oorlog zoo snel mogelijk wezen, in tijd van vrede langzamer en juis-

ter, evenwel in overeenstemming met de korthed van den tijd, dien de ruiter gehouden is in dienst te blijven.

In tijd van oorlog beslissen de be-
hoefden des legers, hoe veel men aan het onderrigt der rekruten en jonge paarden besteden kan. In tijd van vrede kan men zich meer op het onderrigt toele-
gen, en het verder voortzetten. De In-
structeurs streven dikwijls al te zeer naar de grootstmogelijke volmaaktheid, terwijl daarentegen de chefs der Regimenten en Hoofdofficieren, meer op de oefening van het geheel, dan op de détails der instructie lettende, geen tijd genoeg tot het afzonderlijk onderrigt gunnen. Om alle belangen te vereenigen behoort het reglement den tijd te bepalen, en deze in dringende omstandigheden doelmatig worden bekort, zonder daardoor het doel: de goede afrigting van ruiter en van paard, te missen.

III.

De gang en de grondbeginselen van het onderrigt der troepen moeten zoo eenvoudig mogelijk zijn, opdat zij die het moeten onderwijzen, en vooral zij die het in beoefening moeten brengen, het wel zouden begrijpen.

Niemand denke er meer aan, om die nuttelooze *tours de force*, die onop-
houdelijke *zygngen* uit de vergetelheid op te delven, waarin zij te regt verdienen begraven te blijven; iedereen, die het doel op het oog houdt, zal er de voorkeur aan geven dat zijne ruiters bedreven zijn in de militaire rijkunst, in de oefeningen

met blanke en vuurwapens, en aandringen op het militaire voltigeren; lessen waarvan het nut onbetwistbaar is voor ruiters van alle wapens, maar inzonderheid voor de ligte troepen, wier individuele vlugheid, behendigheid en kracht men nooit te veel kan ontwikkelen.

IV.

Het onderrigt moet altijd van het eenvoudige naar het zamengestelde voortgaan, zoodat de ruiter van de eerste en gemakkelijkste beginselen en bewegingen, steeds denzelfden weg volgende, tot het laatste beginsel en de laatste beweging komt, welke de moeilijkste zullen zijn.

Sedert lang heeft de ondervinding het doeltreffende dezer leerwijze bewezen. Deze verstandige en geregelde voortgang noemen wij de *opklimmende orde*. De verwezenlijking van dit stelsel in zijn geheel en zijne volle uitgestrektheid is het denkbeeld dat in ieder reglement moet heerschen. De ruiter zal langs dien weg zonder moeite het einddoel bereiken, dat alzoo het snelste zal verkregen worden, omdat men door geene voorkomende moeilijkheden meer opgehouden wordt, als zijnde deze reeds juist door hare opvolging te voren opgelost.

V.

De algemeene grondregel van het onderrigt der kavallerie is de opklimmende orde. Naar dezen eersten grondregel moeten alle gedeelten

begrepen en gerangschikt worden. Door zich daarvan te verwijderen, zou men tot vertraging, vruchteloze herhalingen, tegenstrijdigheden en onzekerheid vervallen.

De opklimmende orde bewaren waar zij bestond, haar invoeren waar zij niet bestond; deze regel moet men onvoorwaardelijk voorschrijven.

De opklimmende orde bestaat in:

- 1°. De ruiters, pelotons en eskadrons elk afzonderlijk te onderrigten, eer men er verscheidene vereenigt om ze gezamentlijk te oefenen.
- 2°. Den trap der gangen te volgen, eerst stilstaande, vervolgens tot den stap, draf en galop overgaande.
- 3°. Den trap der rigtingen te volgen, moettende de bewegingen regt vooruit in alle gevallen de kringbewegingen voorafgaan.
- 4°. Den trap der bewegingen, naar gelang harer moeilijkheid en zij op het terrein voorkomen, te volgen, ten einde de uitoefening van het geleerde gemakkelijk en geregeld te maken.
- 5°. De opklimming ten aanzien van het getal te volgen. Men kan geene eenheid bij een grooter getal verwachten, zoo men het niet vooraf bij een kleiner heeft verkregen.
- 6°. Eindelijk, en dit is de opklimming van het geheele reglement, zonder uitzondering de opklimmende orde der fronten in acht nemen, beginnende met één man, en voortgaande met tweeën, vieren, pelotons, eskadrons, en eindelijk de gedeploieerde linie.

Evenwel, wanneer elk gedeelte van het onderrigt goed begrepen en uitgevoerd is, met in achtneming der voorgeschrevene orde, dan is het den Instructeur aanbevolen de orde te veranderen, ten einde te voorkomen dat de bedrevenheid slechts eene werktuiglijke gewoonte worde.

Zoo moet men ook, na van de rijbanen en het effen terrein gebruik te hebben gemaakt, de ruiters op ongelijk en moeilijk terrein oefenen, om ze des te beter tot de omstandigheden van den oorlog voor te bereiden.

VI.

Het oogmerk van alle door het reglement voorgeschrevene oefeningen is, elken afzonderlijken ruiter, kolonne of linie van bataille in staat te stellen om zich naar alle punten op marsch te begeven en naar alle zijden front te maken, hetgeen zij door middel van den marsch regtuit en de wending kunnen doen.

Wie is de beste tirailleur, zoo hij het niet is, die zijn paard en zijne wapens in alle rigtingen en in alle tempo's van gang kan besturen, die vlug en behendig genoeg is, om, ten einde zijn doel des te beter te bereiken, altijd zijn front tegenover den zwaksten kant van zijnen vijand te stellen?

Welke troep manoeuvreert het best? is het niet zoodanig een, die met de meeste snelheid ploijeert, deplijeert en van front verandert, en daardoor er in slaagt om

eene slagorde op de flank of in den rug zijns vijands te nemen?

Kent men het doel, dan kan men daaruit ook gemakkelijk de middelen afleiden om er toe te geraken; anders zou er tusschen beiden geen overeenstemming bestaan.

Hoe tast men den vijand aan; hoe komt men het spoedigst op een bepaald punt? immers alleen door regtstreeks op den eersten of het laatste aan te trekken.

Hoe kan men de beweging van den vijand volgen; hoe kan men hem omtrekken en zich in alle rigtingen bewegen? immers alleen door met gemak zich-zelf om te keeren.

De twee grondslagen van het onderrigt zijn derhalve: de marsch regtuit en de wending.

Uit de bovenstaande grondregelen blijkt :

VII.

Dat het werktuiglijke van de bewegingen der troepen, hetzij dat ze gezamenlijk of afzonderlijk ageren, alleen door den marsch regtuit en de wending uitgevoerd wordt en kan uitgevoerd worden.

VIII.

Dat het onderrigt in de regtstreeksche en kringwijze marschen, welke men aan de troepen moet leeren kennen, begrepen is.

IX.

Dat men deze bewegingen moet onderzoeken, om met de gemakkelijkste en natuurlijkste te beginnen.

X.

En eindelijk, dat de uitslag van dit onderzoek hierin bestaat, dat de marsch regtuit de eenvoudigste en meest gewone is, terwijl de wending, alhoewel even noodzakelijk, moeilijker, ingewikkelder (vooral met een' troep) en zeldzamer is, en daárin bestaat, dat men in de evolutiën het achtste, het vierde, of de helft van eenen cirkel doorloopt, om altijd weder tot den marsch regtuit te komen.

Uit bovengemelde beginselen kan men niet minder juiste gevolgtrekkingen maken; alles komt daarop aan, dat men de afzonderlijke ruiters, kolonnen of liniën van bataille zich behoorlijk doe bewegen.

XI.

De ruiters ageren afzonderlijk om marschen te éclaireren, kolonnen te flankeren, de voorpostendienst te doen, en bij de nadering des vijands te tiraileren.

XII.

De ruiters worden in kolonnen geformeerd, om met meer gemak te marcheren en zich te bewegen, om zich door alle soorten van défilés een' weg te banen, om zich met snelheid, in groote massa's, van het eene punt naar het andere te verplaatsen, om den vijand te verrassen door hem hunne sterkte te verbergen, om tegen zijne kolonnen of carrés achtereenvolgens charges te verrigten.

XIII.

De ruiters worden in orde van bataille geformeerd, om zich tot tegenstand en 't gevecht voor te bereiden, om zich in staat te stellen aan te vallen of zich te verdedigen, om alle beschikbare magt in linie te stellen, om den vijand met al de zwaarte van hunnen schok te chargeren.

Uit deze waarheden kunnen wij nog de volgende afleiden:

XIV.

Dat het stilstaande gevecht, uitgezonderd in eenige zeer zeldzame gevallen, voor de kavallerie zoo veel als niets zegt; de aard toch van dit wapen is zich voorwaarts te bewegen, en de charges, welke op haar gerigt mogen worden, voor te komen, door zichzelf, integendeel, de voordeelen van den aanval en den schok te verschaffen.

XV.

Dat, daar dit wapen uit zijn aard ongeschikt is om eene positie te verdedigen, de veranderingen van stelling voor hetzelfde iets zeer ondergeschikts, zoo niet nutteloos zijn.

XVI.

Ten einde het onderrigt eene voorbereiding zou zijn tot hetgeen naderhand gewoonte moet worden, moet men zich in den loop daarvan toeleggen om goede flankeurs en tirail-

leurs te vormen, de kolonnen naar alle kanten te laten marcheren en rigten, het front achtereenvolgens te verkleinen tot aan den enkelen ruiter en weder te vergrooten tot aan de gedeploteerde linie, welke men eveneens naar alle kanten van het front moet doen veranderen, marcheren en rigten.

Uit dezelfde beginselen vloeit nog voort :

XVII.

Dat, daar de kolonnes of liniën van bataille als één ligchaam beschouwd worden, 't welk in hare marschen en bewegingen de juistheid van den enkelen ruiter zooveel mogelijk moet nabij komen, zoo moeten al de ruiters, om dit doel te bereiken, zorgvuldig en op eene eenparige wijze onderrigt worden, en om niet uitéén te geraken, eene volmaakt gelijke rigting en gangen houden.

XVIII.

Dat, daar de vijand zich aan alle vier

kanten eener kolonne kan vertoonen, zoo brengt hij deze in de noodzakelijkheid om eene orde van bataille op het bedreigde punt aan te nemen, hetgeen in zekere gevallen de omgekeerde orde (of het manoeuvre-stelsel van TIER) onvermijdelijk maakt; want deze kolonne zal geen andere bewegingen verrigten dan die van den enkelen ruiter, die, op de flank of van achteren aangevallen, onwillekeurig en zoo spoedig mogelijk, den zwaksten kant aan het gevaar zal pogen te onttrekken, om den sterksten kant aan te bieden.

Zoo is het groote vraagstuk der taktiek opgelost, en kan een troep, hoe klein of talrijk hij moge wezen, alleen agerende of een deel van een aanzienlijk ligchaam uitmakende, zich naar alle punten op marsch begeven, zich formeren, zich verdedigen en aanvallen. — Wat kan men nog meer verlangen, dan 't geen hierdoor verkregen wordt: *Snelheid, beweeglijkheid, eenheid en kracht.* —

D A G V E R H A A L

VAN DE

MAATREGELEN VAN VERDEDIGING DER CITADEL VAN ANTWERPEN,

GETROKKEN

UIT DE AGENDA VAN EENEN DAARBIJ TEGENWOORDIG GEWEEST ZIJNDEN

ONDER-OFFICIER (*).

EERSTE HOOFDSTUK.

OPGAVE DER WERKEN TOT HET IN STAAT
VAN VERDEDIGING STELLEN DER CITADEL,
UITGEVOERD IN 1850, 1851 en 1852.

1ste TIJDVAK.

*Van het in staat van verdediging stellen der
Vesting en Citadel, tot en met het bom-
bardement der stad Antwerpen in
October 1850.*

Dadelijk na het in staat van verdedi-
ging verklaren der Vesting en Citadel van

(*) Deze aantekeningen zijn letterlijk overgenomen uit een geschrift van eenen verdienstelijken en ijverigen Onder-Officier, die gedurende het beleg zwaar gewond, en voor zijne herhaalde bewijzen van moed, beleid en trouw, tot Ridder der Militaire Willems-Orde verheven werd. Ten einde de waarheid zooveel mogelijk getrouw te blijven, hebben wij stijl en voordragt onaangeroerd gelaten, aldus tevens pogende het eigenaardige van het stuk te behouden. Daar waar onze schrijver in zijns wijze of meening mogt verschillen met hetgeen aantekeningen of beweringen van anderen vermelden, moge het onpartijdige publiek uitspraak doen. Door in aanmerking te nemen, dat hetgeen wij hier geven, meerendeels slechts vlugtige aantekeningen zijn, in het midden van een werkzaam en woelig leven, snel ter neêr geschreven, zal ook het

Antwerpen in Augustus 1850, had men zich onledig gehouden de eerste werkzaamheden daartoe betrekkelijk, te verrigten.

Mijn voornemen zijnde alleen van de Citadel te gewagen, zoo dient dat deze werken bestonden in het omhousen der boomen en het onder profiel brengen der aardewerken; in het fraiseren van het ravelijn der Hoofdpoort, met het maken van tamboers uit de zwaarste boomstammen, van welke tamboers er twee geplaatst werden aan den ingang links en rechts het ravelijn der Hoofdpoort, twee idem aan de ingangen der Waterpoort, en een in

fragmentarische der voorstelling te gereeder verschooning vinden; zelfs het naïve van sommige redeneringen en bepalingen hebben wij niet willen verhelpen; het pleitte in ons oog voor de waarheidsliefde des schrijvers. Men vindt hier overigens eene vrij volledige beschrijving van de bomvrije gebouwen (*blindages*) op de Citadel, benevens hunne geschiedenis gedurende het beleg, en zoo 't verhaal in andere opzigten minder uitvoerig moge zijn, uiten wij den wensch, dat juist deze Bijdrage andere bevoegden moge uitlokken, om eindelijk een volledig verhaal van het belangrijk beleg aan ons militair publiek te geven. — Eenige opmerkingen rakende personen, zijn achterwege gebleven, dewijl zij voor de geschiedenis van geen het minste belang waren.

De Redactie.

de inspringende wapenplaats; regts 't ravelijn der Hulppoort, wordende daarenboven deze wapenplaats gepalissadeerd.

Verder was men begonnen den bedekten weg van front 5—1 te palissaderen (welk werk door de omstandigheden niet is kunnen voltooid worden), en voorts binnen de Citadel die opruiming te doen, welke een lange tijd van vrede daarin noodzakelijk gemaakt had.

De toenmalige Chef der Genie, bezielde met die geestdrift welke de zaak vereischte, om grootere en meer solide werken tot het in staat van verdediging stellen, zoowel der Vesting als Citadel uit te voeren, ondervond daarin al de moeilijkheden, welke aan eenen toestand van oproer en daaruit ontstane verwarring eigen zijn.

Vooraf was er voor de uitvoering der werken op de Citadel eene groote moeilijkheid, daaruit ontstaande, dat niet op al de manschappen der toenmalige 1ste Afdeling aldaar in Garnizoen, noch op het werkvolk, waaronder zich opstokers van 't oproer mengden, vertrouwen kon, zoodat het niet raadzaam was, een groot aantal van deze laatsten bij elkander te vereenigen, waardoor er minder uitgevoerd werd dan men verlangde.

Andere moeilijkheden als hier niet te pas komende, zullen wij met stilzwijgen voorbijgaan.

Met de hierboven genoemde werkzaamheden was de Citadel ten minste voor een *coup de main* gedekt, waarvoor men het meeste vreesde, en waartoe het bombardement der stad Antwerpen, hetwelk op den 27sten October voorviel, waarschijnlijk aan de Belgen allen lust benomen heeft.

2de TIJDVAK.

Van en met het bombardement tot op den tien-daagschen Veldtocht in Augustus 1851.

Na het bombardement der stad Antwerpen begint een tweede Tijdvak voor de verrigtingen op de Citadel; deze was nu, wel is waar, voor een *coup de main* gedekt; doch moest tot het uitstaan van een geregeld beleg ingerigt worden.

November 1850.

Nadat op de Citadel als 't ware alles tot rust was gekomen, en de verwarring, die er in den beginne heerschte, door 't wegzenden der overtollige troepen en bagagiën, had opgehouden, beraamde men wat er verder te doen stond. De middelen die voorhanden waren tot uitvoering van belangrijke verdedigingswerken waren zeer gering, en men moest daartoe de gedane bestellingen uit *Holland* afwachten, die half November in verscheidene transportschepen aankwamen en bestonden uit blindingen en rijshout, alsmede uit de noodige gereedschappen.

Daar men bij het lossen dezer materialen, hetgeen ongeveer 6 weken duurde, en dat door corvées werd uitgevoerd, de moeilijkheid had ingezien om met ongeregelde werklieden, die ook dagelijks verwisselden, iets goeds uit te voeren, zoo werd een vast getal werklieden, 180 à 200 man van alle ambachten, met onderofficieren en korporaa's uitgezocht, die tegen *f* 0,25 daags en een extra-ration jenever vast gebruikt werden. Aan dit getal voegde men, naar gelang der

omstandigheden, tijdelijke werkers toe, en rigtte men voorts eene werkplaats voor timmerlieden en smeden op.

Dit alzoo op eenen goeden voet geregeld zijnde, begon men dadelijk handen aan den arbeid te slaan, om het getal bomvrije gebouwen te vermeerderen, kunnende de bestaande kazematten en galerijen, na aftrek van hetgeen de artillerie noodig had tot kruidmagazijnen, laboratoriums, slechts ongeveer 800 man bergen.

Het eerste gebouw dat men ondernam, op 't laatst van November 1850, was een bomvrije kazerne, welke voor ongeveer 500 man berekend was en geplaatst werd tegen den voet des walgangs van courtine 1—2 (naderhand is dit gebouw tot hospitaal gebruikt. Zie 5de Hoofdstuk 1ste Voorbeeld, fig. 1 en 2). Ofschoon de vorst inviel, waardoor de belangrijke ontgravingen met zeer veel moeite gepaard gingen, werd alles met kracht doorgezetz, zoodat binnen zes weken het voornaamste van 't gebouw voltooid was.

De mineurs waren onderwijl bezig met het maken van schanskorven en fachines.

Ook hield een ander gedeelte zich onledig met onder de facen der bastions en ravelijnen te zamen 15 kleine kruidmagazijntjes te maken, volgens den vorm die CARMONTAINGNE opgeeft, en volgens de gegeven maten (voor de ramen is evenwel 10 à 10 duim dikte hout te zwak, naderhand werd daartoe 15 en 15 duim genomen, zelfs 20 en 15 duim). In 't begin trachtte men deze magazijntjes bij wijze van galerijen onder de bestaande traversen te mineeren, de grond evenwel te veel toeschietende, moest men daarvan

afzien en ze *à ciel ouvert* bouwen, hetgeen in het geheel gemakkelijker en niet minder spoedig ging.

De invallende vorst en de moeilijkheid die men ondervond om de grachten goed open te houden (niettegenstaande men de sluis onder het ravelijn der Waterpoort, waardoor men 't water in de gracht open neder laten kon, aanhoudend spelen liet) deed besluiten de lage flanken, waarvan de revêtements-muren slechts 5.50 Ellen boven het hoogste water waren, te palissaderen.

Daar de Artillerie eene groote ruimte noodig had tot berging harer affuitage, waardoor de meeste galerijen bezet waren, kwam men op de gedachte tot berging van dit materieel, bomvrije, echter minder schoone bergplaatsen dan de galerijen, welke voor de troepen geschikt waren, in te rigten. Hiertoe bood zich een gemakkelijk middel aan, namelijk: om naar de waterpoternen der bastions 2, 5 en 5 te komen, bestonden afrillen van 50 Ellen lengte en 5 Ellen breedte, wordende de grond ter zijde ondersteund door profielmuren; over deze muren nu werden greenen blinderingsbalken gelegd, en deze met 2 Ellen grond gedekt, waardoor er spoedig drie schoone bergplaatsen waren daargesteld. In 't voorbijgaan merk ik hier aan, dat de greenen balken van 0.40 El dikte met de spanning van 5 Ellen de drukking van 2 Ellen grond niet goed schenen te kunnen wederstaan, en dat er groot verschil bestond tusschen de doorzetting van den eenen en den anderen balk; algemeen moest men nog een middeljuk aanbrengen.

Intusschen was de Artillerie ook werk-

zaam om de Citadel geregeld te wapenen, en was de mortier-batterij tegen de stad op de courtine 5—1 vermeerderd geworden. Hierbij was een kruidmagazijn noodig; derhalve werd in December 1850 eene ingraving gemaakt in den walgang dier courtine en daarin geplaatst een in het magazijn opgelegd kruidmagazijn dat 10000 à 15000 Pond kon bevatten.

De kazerne-gebouwen n°. 51 en 52, reeds vóór het bezetten der Citadel, bestemd zijnde tot afbraak, zoo begon men in Januarij 1851 zulks te verrigten, echter n°. 52 slechts voor een gedeelte. Zoodanig is 't genoeg van het volk voor al wat vernielen is, dat zich van alle kanten vrijwilligers opdeden om aan dit werk te helpen, en in korten tijd lagen deze gebouwen omver, en tot op den grond afgebroken. Het oude hout der vloeren en de planken der dakbekleding werden terstond gebruikt tot opbouw van wachtloodsen, en het zwaardere hout naderhand tot het zamenstellen van bomvrije gebouwen, wat oorzaak werd van vele ongelukken, daar dit hout uitgedroogd en zonder wezenlijke kracht was.

Zoo als hiervoren gezegd is, werd kazerne N°. 52 ter halver lengte afgebroken, om reden dat de andere helft zeer schoone keukens bevatte, welke voor 't gebruik der bezetting hoogst noodig waren.

Men kwam derhalve op het goede denkbeeld, te trachten deze keukens bomvrij te maken (Zie 5de Hoofdstuk, 5de Voorbeeld), waarin men vrij goed geslaagd is.

Het groote gemetselde kruidmagazijn was voor bomvrij bekend, ofschoon het met geen grond gedekt was. Daar het

wulf van dit magazijn 1,00 El dikte had, zoo werd voor geraden gehouden het te dekken; men brak derhalve de dakbekleding af, en bragt 1.00 El grond over den ezelsrug heen, welk werk wegens de hoogte waarop men de aarde moest voeren, met moeite gepaard ging.

Na het bomvrij maken der keukens kwam men ook op het denkbeeld het vivre-magazijn, zijnde een eenvoudig gemetseld langwerpig vierkant gebouw zonder verdieping, te blinderen (Zie 6de Voorbeeld, 5de Hoofdstuk).

Den 11^{den} Januarij 1851 waren de Belgen, die zich tot heden toe rustig hadden gehouden, begonnen het fort *du Nord*, aan de noordzijde der stad gelegen, te wapenen, en batterijen tegen het opkomen der schepen op het *Kattendijk* aan te leggen, hetgeen hun niet belet werd, uit welke politieke oorzaak is mij onbekend.

Den 5^{den} Februarij het ijs uit de Schelde opgebroken zijnde, zoo kregen de kanonneerbooten, welke voor het grootste gedeelte eene schuilplaats op de slikken bij het Vlaamsche Hoofd gezocht hadden, last zich weder op stroom te begeven. Het woei zeer sterk, waardoor de kanonneerboot n°. 2, gekommandeerd door den Luitenant der 2de klasse J. C. J. VAN SPEYK, van zijn anker losraakte, tegen de sluis van 't dok bij *St. Laurent* strandde, en aldaar door 't Belgisch graauw werd aangevallen; de dappere Bevelhebber de eer van zijne vlag niet wetende te redden, deed zijne boot in de lucht vliegen.

In het begin van Februarij kwamen er weder uit Holland een groot getal schepen aan, zoowel met levensmiddelen

als materialen beladen. De schoone kelders onder de artillerie-stallen werden gedeeltelijk tot berging der levensmiddelen gebruikt; men had de wulven der kelders onderzocht, en men vermeende dat, wanneer zij met 1.00 El mest en grond gedekt zouden zijn, ze wel bomvrij zouden wezen, welk werk dan ook ondernomen werd.

Men maakte verder openingen naar buiten in de regtstandsmuren, en blindeerde de toegangen naar dezelve.

De wulven konden evenwel den dreun der bommen niet wederstaan, en werden bij het bombardement ingeslagen.

De aan de kade der Citadel geloste materialen en levensmiddelen, moesten allen door de smalle poternen onder de regter façade van het ravelijn der Waterpoort binnen de Citadel gebracht worden; zijnde er geen andere Communicatie met deze kaai; daar zulks veel moeilijkheden en openthoud veroorzaakte, werd er eene opening geslagen in den afsluitingsmuur van het verbrande arsenaal, links van de Hoofdpoort, groot genoeg om met voertuigen te passeren.

In deze opening werd eene defensieve barrière geplaatst, waardoor men nu eene communicatie door de hoofdpoort met de Schelde-kade verkreeg. Tot meer voorziening tegen eene overrompeling langs die zijde, werden er twee palanken gesteld tusschen het uiteinde der beide façen van het ravelijn der Hoofdpoort en de contre-escarp; deze palanken werden met de fraisering van het ravelijn aangesloten.

De communicatie aan die zijde nu gemakkelijk geworden zijnde, werd er

eene goede hoeveelheid hout uit het afgebrande arsenaal binnen de Citadel gevoerd, welk hout voornamelijk gebruikt werd tot het blinderen der deur-openingen van de gemetselde kazematten die tot kruidmagazijntjes en laboratoriums dienden. Eene goede hoeveelheid palissaden aangevoerd zijnde, zoo stelde men ze successivelijk op de volgende wijze en plaatsen:

- a. In de uitspringende wapenplaats van front 3—4, in welke wapenplaats men te gelijktijd een soort van defensief *Blokhuis* maakte, echter alleen tegen geweervuur bestand.
- b. In de regter inspringende wapenplaats van hetzelfde front.
- c. Eene defensieve afsluiting op 't glacis voor bastion 4 aan de scheepstimmerwerf.
- d. Eene afsluiting op 't glacis voor bastion 3, gaande van de kaai aan de Schelde tot aan de contre-escarp.
- e. Langs den bedekten weg, regts 't ravelijn der Waterpoort.
- f. Bij de opening van den afsluitingsmuur van 't arsenaal werd een tamboer geplaatst.
- g. Het ravelijn voor de Hulppoort werd gefraiseerd en het reduit in dit ravelijn gepalissadeerd.
- h. De uitspringende wapenplaats voor dit ravelijn gepalissadeerd en de tamboer, als reduit, in hetzelfde geplaatst.
- i. De linker inspringende wapenplaats gepalissadeerd.
- k. Een gepalissadeerde toegang daargesteld van de regter inspringende wapenplaats van front 2—3 naar de

uitspringende wapenplaats van dit front.

Daar het te voorzien was dat, indien de Belgen eene attaque tegen de Citadel ondernamen, Bastion 1 en 2 daartoe uitgekozen zoude worden, zoo bragt zulks op de gedachte de reduits dezer beide bastions te palissaderen.

Ten einde de palissadering te verdedigen bij geval van overheersing des bastions, werden er aan de einden der regter en linker flanken vier blokhuizen gemaakt, ieder voor één stuk, welke gezigt op de bres zoude kunnen hebben en de palissadering enfileerden.

Na lang aandringen, dat het voor de verdediging der Citadel van 't grootste belang was de beide lunetten Kiel en S^t. Laurent te bezetten, zoo gaf men eindelijk in de maand April hiertoe last voor de lunet *Kiel*.

Deze lunet, geheel van de Citadel afgescheiden, liggende op 400 Ellen voorwaarts het ravelijn 3—4, heeft den vorm van een gedetacheerd bastion met bemuurde escarp en is in de keel gesloten door eenen gecreneleerden muur.

Ten einde nu de lunet met de werken der Citadel te vereenigen, groef men uit den bedekten weg voor front 3—4 eene dubbele caponnière naar haar toe, welke aan weerszijden gepalissadeerd werd.

Verder werd de toegang naar de keel van buiten door palissaden en wolfskuilen afgesloten, en de lunet door belangrijke vergravingen tot eene bekwame verdediging ingerigt.

Dit werk voltooid zijnde, zoo werd ook bevolen de lunet *St. Laurent* op

dezelfde wijze te bezetten en wel op den 15^{den} Mei.

Deze lunet, gelegen voorwaarts het ravelijn 2—3; op 410 Ellen afstands, was even als die van Kiel, van de werken der Citadel afgescheiden en overigens van denzelfden vorm.

De straatweg naar Boom loopt tusschen den voet van het glacis en den keelmuur heen en werd nu door het maken der caponnière afgescheiden.

Daar nu de Belgische posten zeer dicht om deze lunet heen stonden, werd de mogelijkheid ingezien, dat de vijand eenige beletselen in het bezetten er van zoude brengen, om welke redenen men voorzorgen nam.

Des morgens met het aanbreken van den dag, trok een sterk detachement buiten de Citadel, gevolgd door het detachement mineurs en een goed getal werkers, voorzien met schanskorven.

Het detachement trok zonder hindernis de lunet binnen, de Belgische schildwacht, die het dichtste bij stond, gaf alleenlijk vuur en vlugtte toen: onverwijd werd de caponnière daargesteld en binnen een uur tijds was zij zoo verre gevorderd, dat men reeds bedekt uit den bedekten weg voor de ravelijnen 2 en 3 naar de lunet kon komen.

Dit bezetten van S^t. Laurent veroorzaakte in de stad groote beweging; het was Zondag, en daar des middags als naar gewoonte een groote toevloed van menschen in de nabijheid der Citatel wandelde, zoo had de bezetting dien middag door het gemeen beleedigingen te verduren, die zij niet ligt vergeten zal, maar die van onzen kant volstrekt niet werden tegengegaan.

Het volk dat aan de lunet en caponière werkzaam was, en waartegen die belegeringen gerigt waren, raakte in zoodanige verontwaardiging, dat men het met moeite aan het werk hield; het was ook dien middag dat de werker VAN LEUVEN der 10de Afdeeling Infanterie, onder een hoop gemeen liep, een Belgisch vlaggetje, dat het gemeen aan een boomtje op den straatweg had vastgemaakt, afrukte en vertrapte, voor zich uit een troep van wel 200, echter meestal kwade jongens drijvende.

Des namiddags omtrent 5 ure, waren eenige Belgische troepen, zoo men zeide in weerwil hunner Chefs, buiten de stad getrokken en begonnen een hevig geweervuur tegen de Citadel, hetgeen van onze zijde naauwelijks beantwoord werd. Waarschijnlijk daardoor aangemoedigd, ondernamen de Belgen loopgraven, en zelfs batterijen tegen de Citadel op te rigten; ongehinderd gingen zij hiermede voort, zoodat reeds een gedeelte der 5de Parallel om St. Laurent voltooid was, toen eindelijk, na dreigement dat men anders de stad zou bombarderen, de werken gestaakt werden. Evenwel waren reeds verscheiden batterijen gewapend, die niet werden geslecht; ook bezetteden de Belgen den 19^{den} Mei de lunet Montebello, hetwelk geheel strijdig was met de overeenkomst die de Belgische autoriteiten eenige maanden te voren met den Opperbevelhebber der Citadel gesloten hadden; echter hebben alle protestatiën daartegen niets geholpen.

Intusschen was men op de Citadel werkzaam op front 5—1 en 1—2 eenige traversen en parados op te werpen, en nadat men de verzekering had van het oprigten

en reeds wapenen van batterijen tegen de Citadel, zoo was de mogelijkheid dáár, onverwachts haar vuur te zullen ontvangen. Dit gaf aanleiding tot het afbreken der bovenverdiepingen der Artillerie-stallen, ten einde, ingeval van brand, langs die zijde de communicatie met de Waterpoort niet zoude gestremd worden.

Ook werd een der groote Artillerieloodsen afgebroken. De Belgen, welke niet ophielden werken langs de stadskade, zoowel tegen de flotille op de Schelde, als tegen het Vlaamsche hoofd op te werpen, waarin zij niet belet werden, begonnen nu eene zeer vijandelijke houding aan te nemen en het opkomen van Hollandsehe schepen met levensmiddelen enz. te beletten; ook onderhielden zij een aanhoudend tirailleurvuur tegen de flotille en de Citadel.

Dit ging van den 15^{den} tot den 16^{den} Junij zoo voort, van weerszijden zonder enig doel, tot eindelijk door de krachtige maatregelen van den Gouverneur van Antwerpen, die, zoo als hij aan den Opperbevelhebber schreef, zijne ongedisciplineerde troepen niet in toom konde houden, het vuren van weerszijde ophield.

De voorraad van blinderingshout uit Holland gezonden, voor 't meeste gebruikt zijnde, zoo had men vooreerst het vermeerderen van bomvrije gebouwen gestaakt; de groote voorraad, welke van de afbraak der Artillerieloods en kazerne gekomen was, gaf echter hiertoe weder aanleiding.

Op 't laatst van Junij begon men op 't binnenplein der Citadel twee bomvrije gebouwen te maken, waarvan de kapgebinten der kazerne als 't ware het dak

uitmaakten (Zie 2de Voorbeeld, 5de Hoofdstuk.)

In dien tijd was er op de Citadel een Professor aangekomen, die naar oudheden kwam zoeken. Dit gaf aanleiding tot verschillende opdelvingen. Zoo werden op plaatsen waar te voren gebouwen gestaan hadden, fonderings-muren ontgraven; naderhand heeft men van deze muren gebruik gemaakt tot het zamenstellen van nog twee bomvrije lokalen. (4de Voorbeeld, 5de Hoofdstuk.)

Ook gaf het zoeken naar de fondamenten van een standbeeld, aanleiding tot het maken eener travers, tot dekking van het kogelpark. Het drinkwater gedurende den zomer zeer schaars zijnde, zoo werden drie gedempte welputten, weder opgegraven; zijnde de voornaamste bij bastion 1, ter plaatse alwaar eene brouwerij gestaan had. Deze put had 5.00 El middellijn en gaf goed en overvloedig water; men maakte er eene blinding over; zulks deed men ook over de welput in de keel bij bastion 5 en over die bij bastion N°. 2.

Onder de Courtine van bastion 5—1, nabij bastion 1, een kelder gevonden zijnde, zoo werd deze ontgraven en een geblindeerde toegang daarheen gemaakt; zijnde deze kelder bij de belegering tot het vullen van bommen gebruikt. Daar bij eene vermoedelijke attaque tegen bastion 2 het van 't grootste belang was een goed flankvuur te kunnen onderhouden, zoo ondernam men het blinderen over drie stukken der regter lage flank van bastion en linker lage flank van bastion 5. Ook maakte men twee blinderingen ieder over een

steenmortier in de lunet St. Laurent. De steeds vijandelijke houding der Belgen tegen de Citadel, deed eenen geregelden aanval vermoeden; op 't einde van Julij vermeerderde men zooveel mogelijk de bomvrije verblijfplaatsen, door 't brengen van grond op de kelders onder de gebouwen; zoo werden die van kazerne n°. 50, 55 en 56 met aarde gedekt en de toegangen daarheen geblindeerd.

5de TIJDVAK.

Van en met den Tienjaagschen Veldtocht in Augustus 1851 tot het binnenrukken der Franschen binnen België tot voor de Citadel.

Op den 1sten Augustus 1851 werden op de Citadel dépêches ontvangen welke de oorlogsverklaring van ons Gouvernement tegen België behelsden. Aan de Beneden-Schelde waren reeds de orders gegeven, ingeval van vijandelijkheden, zich meester te maken van het fort St. Marie, op den linker oever der Schelde gelegen bij het dorp Calloo, ten einde langs die zijde door eene doorgraving in den Scheldedijk, eene Communicatie daar te stellen met de Citadel, welke langs den gewonen weg, door de sterke batterijen die de Belgen op den regter oever der Schelde, bij de stad hadden opgericht, zoude afgesneden zijn. Eene dergelijke doorgraving zoude plaats hebben in den Scheldedijk, tusschen 't Vlaamsche hoofd en 't Fort Burgt.

Deze vijandelijkheden waren ook reeds begonnen; het Fort St. Marie was reeds vermeesterd, doch op de Citadel was alles genoegzaam in rust, doordien, zoo men zeide, eene overeenkomst met de Belgische

autoriteiten was gesloten, van eerst drie dagen te voren te zullen waarschuwen, alvorens eenige vijandelijkheden te beginnen. Een groot gedeelte der bezetting betrok de bomvrije lokalen.

Daar de wapenstilstand 's avonds van den 3^{den} eindigde, zoo was men algemeen in eene gespannen verwachting wat er zoude gebeuren. De doorgraving van den Scheldedijk was begonnen; 's morgens ten 4 uur van den 4^{den} raakten de stoombooten en kanonneerbooten in beweging, op welk gezigt de Belgische posten op den linker oever der Schelde de vlugt namen.

Een gedeelte der flotille voer de Schelde op, en na op het dorp Burgt eenige kanonschoten gelost te hebben, waarop burgers en soldaten de vlugt namen, voeren zij, negens tegenstand ontmoetende, verder op tot voor St. Bernard; daar namen zij vier koopvaarders welke aldaar lagen, en keerden met deze tegen elf ure des morgens voor de Citadel terug.

Op de Citadel werd 's morgens ten 10^{1/2} een uitval met 800 man gedaan, waarbij van de Genie de Kapitein ALEWIJN, de Luitenant VOLLENHOVEN en de opzigter ROGER tegenwoordig waren, alsmede de eerste Luitenant KAMERLINGH met het detachement mineurs, en verscheiden werkers der Genie; deze uitval had ten doel de vijandelijke werken om de Citadel te vernielen. De Belgen boden weinig tegenstand; men vernagelde verscheidene batterijen en verbrandde eenige huizen die voor het gezigt uit de Citadel hinderlijk waren.

Des avonds van den eersten schrik gekomen, begonnen de Belgen een granaatvuur tegen de Citadel te openen, dat van

onze zijde beantwoord werd; eindelijk werden er weder nieuwe onderhandelingen geopend en de krijgsverrigtingen op de Citadel, zoowel als op de Boven-Schelde, bepaalden zich daarbij. De doorgraving van den Scheldedijk ging echter onderwijl voort. — Na den afloop van den Tiendaagschen Veldtocht werd er een wapenstilstand gesloten, die tot den 25sten October verlengd werd, gedurende welken tijd er geene werken op de Citadel werden uitgevoerd.

De troepen, welke door het innemen van vele kamers in de kazernen, waarin aarde was gebragt, nu zeer slecht gelegerd waren, en daar het verblijf in de bomvrije gebouwen met het winter-saizoen niet wel op den duur doenlijk was, zoo werden er in de maand November twee kazerne-loodsden voor te zamen ongeveer 800 man gebouwd.

Na 't eindigen van den wapenstilstand waren de Belgen, die, volgens de gesloten overeenkomst, verplicht geweest waren hunne batterijen, zoo wel op de Schelde als om de Citadel, te slechten, weder op nieuw begonnen die batterijen langs de rivier op te maken; ook versterkten zij zich in de stad, door 't opwerpen van epaulementen in de straten tegen de mogelijke uitvallen der bezetting. Om de Citadel aan de landzijde schenen zij rustig; ofschoon zij, volgens zekere berigten, verscheidene batterijen, tegen de overeenkomst aan, hadden laten staan.

In December werden er geene bijzondere werken door de Genie uitgevoerd; men had alleen veel moeite het water in de grachten open te houden. In Januarij 1852, zoodra de ijsgang ophield, werd

er uit Holland weder rijshout aangevoerd, zoodat men terstond voortging nieuwe schanskorven en fachines te maken, ten einde een goeden voorraad dezer materialen te hebben.

Verder waren de werken tot de maand April niet van belang; alleen werden eenige vroegere begoonen traversen opgehoogd en verzwaard, zoo als voor de Hoofdpoort, het vivre-magazijn, alsmede op de wallen.

Ook had men hier en daar eenige verbeteringen aan de plongées der borstweringen volbragt, en was men begonnen in 't algemeen de aardewerken op te maken.

In de lunet St. Laurent werden onderscheidene verbeteringen aangebragt, en eene travers op de regter façade gelegd; ook werden verbeteringen aangebragt voor den keelmuur, en eenige rijen wolfskuilen gemaakt, ten einde den toegang van buiten naar dezelve moeilijker te maken.

De Belgen werkten intusschen voornamelijk langs de kade der stad, met het oprigten van epaulemen en batterijen, tegen de flotille en 't Vlaamsche hoofd gerust voort; ook hadden zij een epaulement opgeworpen aan de Bagijnepoort, waarin embrasures waren ingesneden, en verhoogden en verzwaarden zij verscheiden barrikaden in de straten.

Op de Citadel ging men voort met de aardewerken te verbeteren, en nieuwe traversen op te werpen; zoo maakte men er eene op de regter façade van bastion 5 en op de courtine van 5—1, als het gevolg der veranderingen die de Artillerie in 't plaatsen der stukken gemaakt had. Met deze werkzaamheden is men tot de maand Mei gevorderd.

De werken die de Belgen al meer en meer langs de stadszijde tegen de Citadel opwierpen, veroorzaakten dat de mortier-batterij op courtine 5—1 versterkt werd, waarom men nog een kruidmagazijn in den walgang dier courtine bij bastion 5 maakte; ook werd nog eene zware travers op die hoogte opgeworpen, alsmede een parados in de keel van bastion 5.

De vijand was met kracht werkzaam om de lunet Montebello te versterken, en had aldaar in de regter façade en flank acht embrasures ingesneden; ook had hij verscheidene stukken op de stadswerken aan die zijde geplaatst, die alle het front 2—3 konden enfileren en 't gezicht op 't voorliggend ravelijn en de lunet St. Laurent hadden.

Ongehinderd gingen zij hiermede voort; de diplomatie scheen den Opperbevelhebber der Citadel zoodanig de handen te binden dat alles maar lijdelijk moest worden aangezien.

Deze nieuwe vijandelijke werken maakten van onze zijde de navolgende noodzakelijk, namelijk, de geheele linker façade van ravelijn 2—5 te verhoogen, en 2 zware parados in hetzelfde te plaatsen, alsmede de linker façade van bastion 2 vooral in de saillant met koppen te voorzien en op de regter façade een nieuwe travers op te werpen, en de bestaande veel te verhoogen en te verzwaren; op de linker façade van bastion 4 werd ook een travers opgeworpen; de vele mortieren die men reeds wist dat de Belgen tegen de Citadel hadden staan, deden denken om eenige der onze te blindeeren, zoodat in de maand Junij tot half Julij, 5 mortieren tegen de stad gerigt, op de courtine 5—1 successivelijk geblindeerd werden. Deze blindeering vormde te gelijker

tijd zware traversen, zoodat dit gedeelte der courtine bezwaarlijk gericochetteerd konde worden. Op de courtine 1—2 eene mortier-batterij tegen Montebello geplaatst zijnde, zoo blindeerde men ook deze; verder ging men voort met het verhoogen en verzwaren van traversen, vooral op de linker face van bastion 5, ten einde zich nog meer te dekken tegen de batterij van Montebello, en de geplaatste stukken op de stads-werken; ook werden er traversen gelegd voor de ingangen der poternes van de bastions 1, 2, 5, 4. Daar het te voorzien was, dat de geplaatste stukken in de saillant van bastion 4 van de rugschoten veel te lijden zouden hebben, zoo rigtte men aldaar een zware parados van schanskorven op.

De groote kat bij bastion 4 de geheele omstreek dominerende, zoo werd op haar plateau eene borstweering opgeworpen, voornamelijk tot dekking dergenen, die aldaar tot observatie gesteld waren; met deze werken is men tot de helft der maand Julij gevorderd.

Het aanboudend zien werken der Belgen tegen de Citadel, gaf als 't ware nieuwe ambitie, er even zoovele tegen te maken. Men nam derhalve onder handen eene nieuwe blindeering over drie stukken in de regter flank van het reduit van bastion 1, alsmede eene over twee mortieren op courtine 1—2, zoodat aldaar drie mortieren bomvrij stonden. Tot vulling der bommen werd onder den walgang van die courtine bij bastion 2, een bomvrij magazijntje gemaakt; in bastion 5 verhoogde men de regter flank, ten einde de stukken in den schouderhoek tegen het vuur der batterij aan de Bagijnepoort te dekken.

Het ravelijn der Hoofdpoort, of poort 5—1, werd ook met verscheidene traversen, meestal van schanskorven voorzien, zoo als voor 't kruidmagazijntje onder de linker face, een op die zelfde face, en voor 't gemetselde reduit; verder heeft men een grachtje om 't reduit gegraven en 't zelve gefraiseerd, alsmede het defensieve wachthuis van boven geblindeerd.

Uit oud-Nederland waren weder onderscheidene schepen met balken en rijshout beladen aangekomen; ook bragt men uit het afgebrande arsenaal het zich nog aldaar bevindend bruikbaar hout binnen.

De courtine bastion 1—2 nog geïnfi-leerd kunnende worden, zoo wierp men er 2 zware traversen op.

De nieuwe voorraad van rijshout deed weder onmiddellijk tot het maken van fachines en schanskorven overgaan.

De stukken die de ravelijnsgrachten bestrijken, als vast geplaatste stukken kunnen de beschouwd worden, zoo ging men over die te blindeeren, en wel met het stuk op de regter face van bastion 5, linker face van bastion 1, regter face van bastion 2, en linker face van bastion 5.

Met deze werkzaamheden was men tot het eind der maand Julij gevorderd; in de maand Augustus ondernam men de volgende werken:

De courtine van bastion 1—2 werd nog met een travers op den walgang voorzien; in bastion 5 heeft men voor het kruidmagazijntje eene travers opgeworpen, en een parados op de regter face bij den schouderhoek; de regter branche der caponière naar 't ravelijn der Waterpoort 4—5 werd veel opgehoogd, om de linker flank tegen

rugschoten te dekken; ook werd een reeds vroeger begonnen travers voor de ravelijn voltooid.

Op de courtine van front 2—3 bij bastion 5, legde men eene zware travers; ook werd die in de lunet Kiel verhoogd en verzwaard; voorts eene travers op de courtine van bastion 4—5, bij bastion 5, en eene voor de bomvrije kazerne van courtine 1—2.

In bastion 2, door het opwerpen van traversen en het dekken der blindeeringen, geen voorraad van grond meer zijnde tot eenigerhande werkzaamheden, zoo voerde men uit het binnenplein der Citadel aarde naar dit bastion.

Over de twee stukken in de linker flank van bastion 2 werd eene blindeering gemaakt alsmede een parados op den walgang tot hare dekking.

Van den 1sten tot den 15^{den} September werden geene nieuwe werken ondernomen, doch men voltooide alles wat onder handen was; van den 15^{den} tot 50sten deed men het volgende:

Op de bedekte plaatsen achter de katten en de traversen, voornamelijk op de courtine 4—5, stelde men palissaden met krammen voorzien, ten einde het vee daaraan te kunnen vastmaken.

Op de regter façade van bastion 2 verzwaarde men de saillant met eene travers van schanskorven; men plaatste ook traversen voor beide kruidmagazijntjes in dit bastion, hetgeen men insgelijks deed in bastion 4, en men legde twee zware traversen op courtine 5 en 4. De fraiseering om 't ravelijn der Hoofdpoort 5—1, in 1850 gemaakt, meest van populieren palissa-

den, was op de gording reeds zoodanig verrot dat de geheele vernieuwing er van ondernomen werd.

Gedurende de eerste helft der maand October werden er geene bijzondere verdedigingswerken verrigt; men loste verscheidene schepen met hout en rijsmaterialen.

In de andere helft dezer maand maakte men op den walgang links de Hoofdpoort, eene galerij, men groef den grond uit ter diepte van 2,10 El, ter breedte van 5.10 El, bezette de zijwanden met horden en blindeerde ze.

De achtergevel van 't groote kruidmagazijn door de kogels veel te lijden zullende hebben, zoo werd er grond tegen gebracht.

Verder groef men groote kuilen tot berging van steenkolen, wordende er van den uitgegraven grond op courtine 4—5 eene travers neergelegd.

Op 't laatst van October de geruchten eener Fransche interventie meer en meer veld winnende en een aanval tegen de Citadel het voornemen schijnende te zijn, zoo versterkte men zich meer en meer; het ravelijn 5—4 dat wegens zijne moeilijke communicatie tot nog toe onbezet was gebleven, werd opgemaakt en bezet. De groote pont die te voren tot communicatie der stad met het Vlaamsche Hoofd gebruikt werd, naar de Citadel overgevoerd zijnde, werd niet zonder groote moeite over 't glacis van bastion 4 gesleept, en langs de contre-escarp in de gracht gelaten, om tot communicatie met de buitenwerken te kunnen dienen.

De communicatie-galerij der lage flanken van bastion, ingerigt voor hospitaal,

niet ruim genoeg gerekend wordende om het getal geblesseerden te zullen kunnen bevatten, zoo werd daartoe de bomvrije kazerne op de courtine 1—2 ingerigt. Op den regter vleugel der courtine 5—4 werden twee bomvrije lokaaltjes gemaakt en daarnaast een kuil gegraven, welke werd geblindeerd en tot berging van goed moest dienen. Voor den ingang van de poternen naar de lage regter flank van bastion 5, is een kapitale travers gelegd; op de courtine van bastion 4—5 maakte men een parados; op den kelder boven de kazerne N°. 56 werd grond gebragt.

De venster-, en deuropeningen van verscheidene kazematten, werden met schuinstaande balken geblindeerd.

Vervolgens werd er eene blindeering gemaakt over 5 stukken op de linker flank van bastion 5.

Eene parados werd opgeworpen tusschen de groote kat en het hospitaal op courtine 4—5; idem een travers bij de kat op courtine 5—4; wordende deze kat zoodanig ingegraven, dat aldaar bedekte stookplaatsen werden ingerigt. Verder een parados op de regter flank van bastion 4 en eene zeer groote travers op den walgang der courtine 2—3, bij bastion 3; zijnde tot alle belangrijke werkzaamheden het getal werkers in deze laatste dagen met 150 vermeerderd geworden, zoodat in het geheel 280 man werkzaam waren

4de TILDVAK.

Van het zich vertoonen der Fransche troepen voor de Citadel tot het openen hunner loopgraven.

Het Engelsche en Fransche Gouvernement besloten hebbende coercitieve maat-

regelen tegen Oud-Nederland te gebruiken om den Koning tot de toetreding der zogenoemde 24 Artikelen te dwingen, zoo trok den 15 November een fransch leger, onder de orders van den Maarschalk GERARD, België binnen. Zulks was spoedig op de Citadel bekend, alsmede dat het op die sterkte gemunt zoude zijn-

Op den 15^{den} en 19^{den} November, vertoonden zich nu en dan Fransche officieren en manschappen om de Citadel, en schenen zelfs metingen te verrigten.

Op den 16^{den} November 1852 riep Z. Exc. de Opperbevelhebber den defensie-raad bijeen, waarin onder anderen besloten werd de troepen langzamerhand de bomvrije gebouwen te doen betrekken, dat vervolgens den 17^{den}, 18^{den} en 19^{den} volvoerd werd.

In het geheel was er zeer veel geestdrift onder het volk, en de permissie welke er algemeen gegeven werd om van de werf voor bastion 4, houten balken te halen, om de ingangen der kazematten en bomvrije kazernen te blindeeren en zich aldaar in te rigten, was van goed gevolg, zoodat er eene massa hout binnen de Citadel werd gebragt.

De genie bleef met verdubbelden ijver voortwerken, wordende er van den 15^{den} tot den 29sten November nog de volgende werken uitgevoerd:

1. Het met grond bedekken van al de kelders onder de gebouwen, waar nog geen grond lag.
2. In ravelijn 5—4 heeft men eene ingraving in den walgang der linker façade gemaakt en de opening geblindeerd om tot kruidmagazijntje gebruikt te worden.
3. Op de linker flank van 't reduit van

- bastion 4, is eene blindeering over 5 stukken gemaakt.
4. Voor de brug der Waterpoort is eene afsluiting van zware platen in den vorm van een redan gesteld.
 5. De niet bomvrije magazijnen ontruimd en alles zooveel mogelijk in de bomvrije lokalen geborgen.
 6. Alle mogelijke ramen en deuropeningen der gemetselde kazematten geblindeerd met schuinopstaande balken; onbegrijpelijk was de massa hout die daartoe noodig was.
 7. Op de regter façade van bastion 5 werden nog 5 traversen opgeworpen.
 8. Op de courtine 3—4 bij bastion 4 is eene zware travers gelegd, tot dekking van 2 mortieren;
 9. Waarbij een klein kruidmagazijntje werd gebouwd.
 10. De tweede groote artillerie-loods brak men af.
 11. Een goed getal vriesche ruiters werd gemaakt.
 12. Verscheidene schepen met hout werden gelost.
 13. Eene blindeering over 5 stukken op de regter flank van 't reduit van bastion 2; deze blindeering was in 56 uren werks voltooid.
 14. Voor den keelmuur der lunet te Kiel en St. Laurent werden meerdere rijen wolfskuilen aangebragt.
 15. In 't ravelijn 3—4 werd op de borstwering der linker façade bij de saillant een kop of verhooging gebragt.
 16. Eene blindeering gemaakt over twee mortieren op den walgang der courtine 2—5;
 17. Waar achter een magazijntje tot vulding der bommen.
 18. Voor het bomvrije hospitaal onder de courtine 1—2 werd een travers gelegd.
 19. Men maakte een bomvrij lokaaltje onder den walgang der courtine 1—2, naast het hospitaal.
 20. Men blindeerde een gemetseld keukentje achter de kazerne N°. 56.
 21. Onder en bij de poorten, bragt men om ze ten spoedigste te kunnen barrikaderen, balken aan en grond bij.
 22. De straat bij de Waterpoort werd opgebroken.
 23. Op den walgang der regter flank van bastion 2 werd een paradus gemaakt.
 24. In 't ravelijn 3—4 heeft men de regter façade bij de saillant veel opgehoogd en op deze façade twee traversen gelegd.
 25. De bedekte weg van voor de uitspringende wapenplaats van 3—4 tot aan de inspringende wapenplaats toe werd met zware platen gepalissadeerd.
 26. Aan de binnenzijde der Waterpoort werd eene afsluiting van dergelijke platen gemaakt.
 27. Eene dergelijke afsluiting werd gesteld op den dam links 't ravelijn der Hoofdpoort.
 28. De planken der vaste bruggen werden los gemaakt, even als de balken om ze in weinig tijds te kunnen afbreken.
- Op den 29sten November ontdekte men reeds in den omtrek der Citadel, dat de vijand eenige voorbereidende werkzaamheden tot het openen der loopgraven maakte; ook heeft men, gelijk reeds gezegd werd, reeds sedert verscheidene dagen berigten wegens het maken van fachinen en schanskorven en het aanvoeren van geschut en verdere materialen ontvangen; aan de werken der stad, welke gezigt op de Citadel hadden, werd nacht en dag gearbeid.
- Ook werd in de laatste dagen voor het bombardement eene verdieping in de kerk gemaakt, alsmede eene dito in de drie poorten, welke verdiepingen te zamen emplacement bevatteden voor 380 man; voorts werd nog eenige dagen voor het bombardement eene nieuwe welput gegraven, welke in 1856 nog aldaar gebruikt werd en aan het linker einde der groote kantine gelegd is.
- In den nacht van den 29sten op den 30sten November, de vijand loopgraven tegen de

Citadel geopend hebbende, zoo eindigt hiermede het 4de tijdvak, wat wij met eenige algemeene aanmerkingen zullen besluiten.

Nadat den 29sten November de vijanden hunne werkzaamheden hadden begonnen; werden er door de Genie geene bijzondere werken uitgevoerd; men voltooide alleen de onderhandene. Ik heb in de vorenstaande opsomming der werken, alleen gewag gemaakt van diegenen, welke onmiddellijk betrekking op de verdediging kunnen hebben, en de andere meer tot het gemeen onderhoud of de huisselijke zaken behoorende, met stilzwijgen voorbijgegaan. Wanneer men nu, met een plan van de Citadel in de hand, nagaat wat er is uitgevoerd, zoo zal men moeten erkennen dat de Genie niet stil gezeten heeft. Voor diegenen dan ook, die de Citadel in 1850 gezien hadden en

haar op het einde van 1852 weder zagen, was zij als 't ware geheel herschapen en onkenbaar; zij werd door de minkundigen beschouwd als onneembaar te zijn. Men mag het er voor houden, dat er ook niets minder noodig was, om den aanval met succes te ondernemen, dan eene geduchte fransche armee, gedisciplineerd als die welke voor de Citadel verscheen, en werkende niet alleen zonder hindernissen van buiten, maar zelfs in alles geholpen door een gedeelte der Belgische armee, welke als transporttrein daarbij dienst had.

Ik zal thans overgaan tot de beschrijving van het 5de Tijdvak, namelijk de belegering der Citadel van Antwerpen, tot hare overgave, en mij daarbij voornamelijk bezig houden met hetgeen binnen de Citadel voorviel.

(Het Vervolg hierna.)

DE NIEUWE ORGANISATIE DER INFANTERIE.

Voor het eerst in vele jaren is aan het Nederlandsche leger door het Bestuur van Oorlog een waar blijk van belangstelling gegeven. Sedert 1815 tot op den huidigen dag is er veel georganiseerd en gereorganiseerd, steeds had men daarbij het oog op de belangen der schatkist, soms op die der landsverdediging, maar nimmer op die der personen, welke de krijgsmagt uitmaakten. Wanneer men de verschillende zamenstellingen dier krijgsmagt nagaat, zal men zien dat het aantal kapiteins bestendig inkromp, en dat er ten laatste onder de Nederlandsche officieren bijna geen middel-stand meer gevonden werd. Het was allengskens zoover gekomen, dat men niet dan hooge en lage rangen vond, doch van de laatsten het meest, en de personen welke daarin verkeerden en reeds zoo lang verkeerd hadden, begonnen zóo lusteloos en zóo ontmoedigd te worden, dat niet alleen om hunnentwil, maar ook

voor de belangen van de dienst en van het vaderland, eene verbetering gebiedend noodzakelijk was geworden. Een uitgebreide, een talrijke middel-stand is het onmiskenbaar teeken van degelijke welvaart; — dat tegenwoordig bij de infanterie de middel-stand inderdaad talrijk is, kan nog niet beweerd worden; maar wanneer men zijne aandacht vestigt op den finantieelen toestand van het rijk en op de sommen waarover het ministerie van oorlog kan beschikken, dan zal men dankbaar moeten erkennen dat er veel, zeer veel gedaan is. Die sommen zijn thans bij het wapen der infanterie op eene zóo oordeelkundige wijze verdeeld en besteed, dat de belangen van de groote meerderheid der personen aanmerkelijk bevorderd zijn, terwijl de eischen der verdediging daarom geenszins uit het oog zijn verloren; iets waarvoor de aanwezigheid van het Comité van defensie voldoende waarborgen oplevert.

Wij wenschen het geheele leger met deze

organisatie der infanterie geluk; zij strekt ons ten bewijze dat men het groote euvel waaraan de officiers-stand lijdende was, heeft begrepen, en zij doet ons de, zoo wij meenen, gegronde hoop voeden, dat ook de overige wapens weldra in het genot van dergelijke verbeteringen zullen gesteld worden.

Aan deze verbeteringen behoort evenwel de kroon opgezet te worden door eene goede pensioen-wet; het getal hoofdofficieren is niet noemenswaardig vermeerderd, en dus zal de kapiteins-rang den maarschalks-staf van velen zijn, en het pensioen van dien rang kan derhalve moeilijk blijven wat het is; bovendien zijn er nog een aantal officieren aan wie ook de schoonste organisatie niet meer baten kan. Zij die op niet zeer jeugdigen leeftijd tot officier bevorderd werden, en eenmaal den last van veeljarig luitenantschap op hunne schouders moesten laden, zullen daaronder welligt gebukt gaan tot aan hun einde, en het leed hun aangedaan, is niet te herstellen, dan door eene goede wet op het pensioneren.

Velen zullen welligt van gevoelen zijn dat wij thans niets dan onvermengdejuichtoonen hadden behooren te uiten, en ten minste voor het oogenblik geen verdere wenschen hadden moeten vormen. Zij zullen beweerden, dat men, sprekende over de belangen der personen, ook in aanmerking dient te nemen, hoe lang wij reeds in diepen vrede verkeerden, en zij zullen er bij voegen dat het den kriegsstand eerst dan werkelijk goed kan gaan, wanneer het oorlogszwaard getrokken is. Wij moeten hun echter antwoorden, dat wij zeer weinig op toekomstige inter-nationale, Europesche oorlogen rekenen. Voor die belangen waarover wij heden het woord voeren, hopen

wij *alles* van goede verhoudingen tusschen de rangen en regtvaardige bepalingen op het bevorderen, pensioneren en ontslaan der officieren. In de maand Mei 1848 schreven wij, in weerwil der hoog gespannen verwachting van velen: «dat het verstandig zou wezen zich niet meer te vleijen met eene zoogenaamde schoone *militaire carrière*, maar dat men wél zou doen zich te vergenoegen, met het grootste gedeelte van zijn leven door te brengen in een' min schitterenden, doch allezins achtbaren en voldoend bezoldigden rang.» Tot nog toe is er niets geschied wat die meening zou kunnen logenstraffen, en daarom blijven wij bij ons gevoelen en verwachten wij bij voortdurs *alles* van goede instellingen, en *bijna niets* van de oorlogs-fortuin. In de best zamengestelde menschelijke maatschappij zal evenwel eene goede krijgsmagt nog altijd noodzakelijk blijven tot handhaving der inwendige rust, en zoolang de menschelijke hartstogten deelnemen aan het bestuur der wereldsche zaken, zal, ten minste bij de tegenwoordige instelling van Europa, de kans op eenen oorlog blijven bestaan. Wij mogen dus het harnas niet laten roesten, noch het zwaard wegwerpen; wij moeten gereed blijven den vaderlandschen grond en de vaderlandsche belangen met de wapens te verdedigen; maar de stand welke zich daaraan heeft toegewijd, moet voor zijn welzijn andere waarborgen hebben dan de voordeelen en den roem welke hij met die verdediging *zou kunnen* inoogsten. Dit beginsel is thans blijkbaar ook door de Hooge Regering erkend, en hierin alleen ligt stof tot verheuging voor ieder die tot het Nederlandsche leger behoort.

Wij hopen de nieuwe organisatie der infanterie in een volgend nummer nader te beschouwen.

BIJLAGE VI.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR.

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL. N°. 6.

(Maand December 1850.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Voorloopig tot inspecteur van het wapen der infanterie: de luit.-gen. A. Schuurman, kommanderende de 2de div. inf. en belast met de waarneming van het Provinciaal commandement van Noord-Holland en Utrecht, van welke respectieve betrekkingen hij eervol is ontheven. Bij den grooten staf, tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. A. C. A. Schönstedt, van den grooten staf en adj. bij Z. M. Bij den prov. staf, tot maj.: de kap. F. J. D. A. Kuil van Trojen, adj. in het prov. komm. van Zuid-Holland. Bij den plaats. staf, tot kap. en plaatsmajoor der 3de kl. te Naarden: de 1ste luit. T. de l'Angle, van het 4de reg. inf. Tot kap. en plaatsm. der 3de kl. te Woudrichem: de 1ste luit. P. ten Hout, van het 6de reg. inf. Bij den staf der inf., tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. van den staf, J. Tegelberg, adj. der Kon. Mil. Akad., G. Berghäuser, A. Verkat Egter van Wissekerke, C. F. Scharten en P. P. van Gorkum, werkzaam bij het dep. van oorlog; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. B. C. Winkel, van den staf, en werkzaam bij het dept. van oorlog. Tot 1ste luit.: de 2de luit. L. van den Tol, van het 5de reg. inf. en J. C. J. Kempees, van het 6de reg. inf., beiden ged. bij de Kon. Mil. Akad. Bij het wap. der inf.: bij het reg. gren. en jag., tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. G. G. Staring, K. W. A. von Leschen, A. Paets, C. D. van Naerssen, H. H. J. de Ponthier, de 1ste luit.-adj. C. B. Siborgh en J. H. Schuak. Tot 1ste luit.: de 2de luit. L. C. G. Vijgh, A. A. des Tombe, J. A. Schagen van Leeuwen, Jonkh. H. G. F. Leysius, W. H. C. R. Graaf van Bijlandt, E. W. C. C. Storm de Grave, A. W. P. Weitzel en de 2de luit.-adj. G. Everts, allen van het korps; tot bat.-adj.: de 1ste luit. E. Nieuwenhuizen en M. W. de Brauw, van het korps. Bij het

1ste reg. inf.: tot reg.-adj.: de kap. A. N. F. Boonacker, van het korps; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl.: F. J. Gentiš, J. Limburg, W. C. Mohr en H. J. van der Mey, allen van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. W. R. A. Geil, J. C. W. Beekman en A. van der Poort, van het korps; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. J. P. Doelen, van het korps, C. van der Werven Schuller, C. Eberhart, beiden van het 7de reg. inf. en H. L. K. Grond, van het 8ste reg. inf. Tot 1ste luit.: de 2de luit. J. L. Wagner, A. van Tuinen en C. B. van der Breggen, van het korps en de 2de luit.-adj. T. A. van der Vlist, J. de Vries en Jonkh. W. F. G. L. van der Dussen, allen van het korps. Bij het 2de reg. inf.: tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. D. Voogt, C. Wiegman, A. H. Lieshout en L. A. C. de Bock, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. O. graaf van Limburg Stirum, J. C. Hinlopen, F. W. Le Maire Knotzer en Jonkh. E. J. J. A. C. Wentholt, van het korps; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit. A. J. Frundt, J. J. Rost van Tonningen en J. Boogaard, allen van het korps, J. J. Langguth, van het 1ste reg. inf. en de 1ste luit.-adj. J. G. Dusser de Barenne, van het koloniaal werfdepôt; tot 1ste luit.: de 2de luit.-adj. A. E. J. Charlier en de 2de luit. H. M. van Poppel en F. P. C. Muller, allen van het korps; tot bat.-adj.: de 1ste luit. J. D. R. Hagedoorn, van het korps. Bij het 3de reg. inf.: tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. M. Hanjoel, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. F. W. C. D. Dekker, van het korps; tot kap. der 3de kl.: de 1ste luit.-adj. L. E. Tiesselinck, de 1ste luit. P. C. de Leeuw van Coolwijk, H. J. van Nouhuys en J. Kraat, allen van het korps, en de 1ste luit. A. Gersom, van het 8ste reg. inf.; tot 1ste luit.: de 2de luit. C. Jensen, J. W. van Hopbergen, D. P. C. Pottgieter van Laar, van het korps, de 2de luit.-adj. F. R. de Haes, H. Engelen en N. van Willes, van het korps; tot bat.-adj.: de 1ste luit. J. W. van Hopbergen, van het korps. Bij het 4de reg. inf.: tot kap. der 1ste kl., de kap.

der 2de kl. A. van Helden, van het korps; tot kap^s. der 2de kl.: de kap^s. der 3de kl. C. A. Langguth. D. van Riemsdijk, W. A. van Toll, F. G. van der Helm, L. H. L. Scherpingh, W. van Langen en C. F. de Bock, allen van het korps; tot kap^s. der 3de kl.: de 1ste luit^s. F. W. Hirschmann, B. H. Frackers, B. L. Rappard en G. J. van Hoogenhuijze, allen van het korps; tot 1ste luit^s.: de 2de luit^s.-adj. J. A. K. W. Beeckman, J. N. Schmidt en L. J. G. Gijsen, de 2de luit^s. W. L. F. B^{on} van Wassenaer van S^t. Pancras, J. P. Hell, C. M. de Jong van Rodenburgh en H. E. G. Smitshuijsen, allen van het korps, J. C. C. Thiel, van het 3de reg. inf. en W. Pardon, van het 8ste reg. inf. Bij het 5de reg. inf., tot kap^s. der 2de kl.: de kap^s. der 3de kl. J. C. Mugge, J. van Uden, A. C. W. von Griesheim, L. A. J. van Lijnden en M. C. Kars, allen van het korps; tot kap^s. der 3de kl.: de 1ste luit^s. J. H. van der Dussen, P. P. Rink, L. C. Bodmer, F. Kneppers en de 1ste luit.-adj. N. Mac-Leod, allen van het korps; tot 1ste luit^s.: de 2de luit^s.-adj. J. F. Beckman, J. B. R. Prevot en L. K. Kirsch, allen van het korps en de 2de luit. E. M. van Heille, van het 6de reg. inf.; tot bat^s.-adj.: de 1ste luit. J. G. Smits, van het korps. Bij het 6de reg. inf., tot kap^s. der 1ste kl.: de kap^s. der 2de kl. J. C. Bross, C. P. F. G. van Emden en L. Sweemer, allen van het korps; tot kap^s. der 2de kl.: de kap^s. der 3de kl. J. P. F. Francke, J. J. Schoppé, J. D. Romdohr, A. F. de la Paisieres en S. H. Hofmeister, allen van het korps; tot kap^s. der 3de kl.: de 1ste luit^s. A. H. Adam, G. L. H. Weinbagen, beiden van het korps, A. S. Willebrans, van het koloniaal werfdepôt, en C. W. J. Blom, van het reg. gren. en jag.; tot 1ste luit^s.: de 2de luit.-adj. J. F. J. Dubois en de 2de luit^s. J. F. Clemens, J. J. H. Velius Baert en J. Webbekes, allen van het korps. Bij het 7de reg. inf., tot maj.: de kap. der 1ste kl. J. T. Rutten, van het korps; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. H. J. Lindwurm, van het korps; tot kap. der 2de kl.: de kap^s. der 3de kl. J. F. R. Scharthen, A. A. Rothpletz, J. Geestenbeek en J. Delfos, allen van het korps. Tot kap^s. der 3de kl.: de 1ste luit^s. L. G. Wortbert, J. H. Boombbergen, D. J. IJerman, allen van het korps, en A. J. van Schermbeek, van het 5de reg. inf. Tot 1ste luit^s.: de 2de luit^s. B. B^{on} van Voorst tot Voorst, A. F. Eymael, G. A. Hopmans, allen van het korps; H. van Steenberg, van het koloniaal werf-depôt, en de 2de luit^s.-adj. J. K. Buhler, en J. D. Luchtmans, van het korps. Bij het 8ste reg. inf.: tot kap^s. der 1ste kl., de kap^s. der 2de

kl. J. M. J. L. de Witt, P. Urbanus en C. H. Robertson, allen van het korps; tot kap^s. der 2de kl.: de kap^s. der 3de kl. K. van der Hart en S. Swaens, beiden van het korps; tot kap^s. der 3de kl.: de 1ste luit^s. W. A. Frowein, A. V. Ahrens, beiden van het korps; P. Boellaard, van het reg. gren. en jag., en N. G. Lotichius, van het 4de reg. inf.; tot 1ste luit^s.: de 2de luit^s. R. M. Verniers van der Loeff en M. A. J. Rubens, van het korps, L. W. Bilderdijk, van het 5de reg. inf., en de 2de luit^s.-adj. C. L. Loder, T. H. Dinkelmann, en P. T. L. G. Plaat, van het korps. Bij het instructie-bat.: tot luit.-kol. en komm. de maj. J. J. van Mulken, van het reg. gren. en jag.; tot kap. der 1ste kl.: de kap. der 2de kl. J. H. Engelbregt, van het korps; tot 1ste luit^s.: de 2de luit^s. L. Witkop, van het 8ste reg. inf., H. Eilbracht, van het 1ste reg. inf. Bij het alg. depôt van discipline: tot maj. en komm., de kap. der 1ste kl. J. van Dam, van het 3de reg. inf., tot kap^s. der 3de kl.: de 1ste luit^s. P. C. de Wiese, van het 7de reg. inf. en R. J. van Dinter, van het 6de reg. inf.; tot 1ste luit^s.: de 2de luit^s. V. van Halm, van het 6de reg. inf. en G. D. van der Mey, van het kol. werf-depôt; tot bat.-adj.: de 1ste luit. C. J. Soeters Gosenon, van het 3de reg. inf. Bij het kol. werf-depôt, tot 1sten luit.: de 2de luit. J. C. Busman, van het korps. — Bij de dienst der mil. intendance, tot intendant der 1ste kl.: de intendant der 2de kl. J. van Oosterhoudt; tot intendanten der 2de kl.: de onder-intendanten van de 1ste kl. W. Craaij en S. T. Mulder; tot onder-intendanten van de 1ste kl.: de maj. tit. F. V. von Wattenwyl, ook genaamd de Watteville, reg.-kwartierm. bij het 5de reg. inf., en de kap.-kwartierm. H. Hardenberg, van het reg. gren. en jag.; tot ond.-intendanten der 2de kl., volgens ancienniteit: de adjunct-intendanten E. A. A. J. de Roy van Zuidewijn en J. van den Bosch. Bij de kwartierm., tot kap^s.-kwartierm., volgens ancienniteit, bij het reg. gren. en jag.: de 1ste luit.-kwartierm. J. H. van Wely, van het reg.; bij het 4de reg. inf.: de 1ste luit.-kwartierm. C. J. Swalmius van der Linden, van het 2de reg. vest.-art. Bij het 5de reg. inf.: de 1ste luit.-kwartierm. D. C. Otken, van het bat. min. en sapp. Bij keuze, bij het instructie-bat.: de 1ste luit.-kwartierm. J. C. N. van Hees, van den staf der inf., laatstelijk werkzaam bij het dep. van oorlog; tot 1ste luit^s.-kwartierm. volgens ancienniteit, bij het 8ste reg. inf., de 2de luit.-kwartierm. P. F. de Groot, van het korps, en bij het 1ste reg. vesting-art. de 2de luit.-kwartierm. A. Ophorst, van het 7de reg. inf. Bij keuze, bij den staf der inf.: de 2de

luit.-kwartierm. C. C. E. d'Engelbronner, werkzaam bij het dep. van oorlog. — Bestemd tot chef van den staf der 1ste brigade inf.; de maj. G. Schuurman, van den gen. staf. Bestemd tot chef van den staf der 2de brig. inf.; de maj. J. E. A. B^{ou}. van Voorst tot Voorst, van den gen. staf. Bestemd tot chef van den staf der 3de brig. inf.; de kap. J. G. de Normandie 's Jacob, van den gen. staf. Bestemd tot chef van den staf der 4de brig. inf.; de kap. J. B. E. von Motz, van den gen. staf. Bestemd om de functien waar te nemen van adj. bij den luit.-gen., voorloopig belast met de functien van Inspect. van het wapen der inf.; de kap. G. C. R. R. van Brienen van Ramerus, van den gen. staf. Bestemd om de functien van adj. te verrigten: bij den kommand. der 1ste brig. inf.; de kap. J. R. C. de Suarcz, van den gen. staf; bij den kommand. der 2de brig. inf.; de kap. D. W. F. Pichot, van den gen. staf; bij den kommand. der 3de brig. inf., de kap. H. V. E. Klapp, van den gen. staf; bij den kommand. der 4de brig. inf.; de kap. L. J. S. von Motz, van den gen. staf.

Verplaatsingen.

Voorloopig toegevoegd aan den luit.-gen. inspecteur van het wap. der inf.: de kap. C. H. Happé, van het reg. gren. en jag. Bij het reg. gren. en jag., bij de bat^s. gren.: de maj. J. Scheltus, van het 7de reg. inf.; de 2de luit^s. G. T. W. Vijgh, van het 1ste reg. inf.; J. M. A. Hubar, van het 3de reg. inf. Bij de bat^s. jag.: E. J. van Bel, van het 1ste reg. inf.; M. M. Westenberg, van het 4de reg. inf. Bij het instructie-bat.: de kap. J. H. Engelbregt, van het reg. gren. en jag.; de kap. F. M. E. van Thielen, van het 6de reg. inf.; de 2de luit.-ad. C. M. H. Pel, van het 2de reg. inf.; de 1ste luit. J. W. Götte, van het 2de reg. inf.; de 2de luit^s. L. J. W. Tihange en D. F. K. Hardenberg, van het 5de reg. inf.; F. A. P. E. Bruijns, van het 8ste reg. inf.; J. H. Halfmouw, van het 2de reg. inf.; F. J. Hogedoorn, van het 4de reg. inf.; J. A. L. O. van der Monde, van het 1ste reg. inf. Bij het Algemeen depôt van discipline: de 1ste luit.-kwartierm. H. Mulder, van het 4de reg. inf.; de 2de luit^s. W. Jarman, van het 1ste reg. inf.; J. van der Ree, van het 2de reg. inf. J. G. Buhler, van het 7de reg. inf., J. Strohmendorffer, van het 8ste reg. inf. Bij het koloniaal werfdepôt: als kapitein-kwartiermeester de mil. onder-intend. der 2de J. J. B. Kesman; de 2de luit^s. F. van Altena, van het 3de reg. inf.; W. J. H. G. Keetell, van het 4de reg. inf.; A. S. F. Kluppell, van het 6de reg. inf. Belast met de dienst in de 1ste mil. administratieve dir.: de intendant der 2de kl. W. Craay, chef

van het bureau der mil. administratie bij het Dep. van Oorl., uit welke betr. hij eervol is ontslagen; belast met de dienst in de 3de mil. administratieve directie: de intendant der 2de klasse S. T. Mulder, toegevoegd aan den intendant in de 1ste administr. dir. Bij het Dep. van Oorl.: tot chef van het bureau der mil. adm., de onder-intendant der 1ste kl. H. Hardenberg; bij het bat. min. en sapp.: de 1ste luit.-kwartierm. W. P. J. Knibbeler, van het 1ste reg. vesting-art.; bij het 2de reg. vest.-art.: de 2de luit.-kwartierm. J. A. Saltet, van het 5de reg. inf. Bij het 6de reg. inf.: de kap. M. W. Seelig, van het 5de reg. inf. en de 1ste luit^s. J. Andrée Weltens, van het 1ste en E. M. van Hille, van het 5de reg. inf. Bij het wap. der inf. van het leger in Oost-Indie: de 2de luit^s. A. van der Hurk en C. J. R. List, van het 6de reg. inf. Bij het wap. der art. van het leger in Oost-Indie: de 2de luit. L. de Casembroot, van het 1ste reg. vest.-artillerie.

Eervol ontslagen.

De kap. F. W. del Campo, genaamd Camp, reg.-adj. bij het 1ste reg. inf., uit de betr. van reg.-adjutant.

Het tractement van non-activiteit verleend aan:

Den kap. M. Latoûr, van het reg. gren. en jagers.

Tijdelijk het non-activiteits-tractement verleend zonder bezwaar der schatkist.

Aan den 1sten luit. W. E. Op ten Noort, van het 3de reg. infanterie.

Gepensionnoerd.

De intendant der 1ste kl. G. A. van Haef-ten, van de 1ste mil. administrative dir., onder toekenning tevens van den rang van Hoofd-Intendant. De kap^s.-kwartierm^s. H. de Vogel en H. J. Tbijs, respectievelijk van het Koloniaal werf-depôt en het 4de reg. inf., beiden onder toekenning van den rang van majoor.

MILITAIRE WILLEMSORDE EN EERVOLLE MELDINGEN OP DE LEGERORDE HIER TE LANDE EN IN OOST-INDIE.

Tot ridders der 4de klasse van de Militaire Willemsorde.

De control. der 2de kl. bij het binnenlandsch bestuur te Palembang, J. F. R. S. van den Bossche; en van het wap. der inf. in Oost-Indie de kap. G. L. C. van Otdenborgh; de 1ste luit. J. F. Dekker; de 2de luit. E. E. L. de Petit; de serg. J. Rietdijk Klinge en de korp. J. van der Veer.

Eervolle melding van,
 de kap^s. der inf. L. J. M. Smets, G. T. A. de
 Kruijff, H. J. Doorschodt en W. Heijmans; den
 (sedert overleden) 1sten luit. der inf. A. J. de
 Mellet, speciaal ter zake van zijn kloekmoedig
 gedrag bij de bestorming der versterkingen Pa-
 matang-Tjerinh en Pamangilan; den (sedert ge-
 pensionneerden) 1sten luit. der inf. W. Beelaerts
 van Emmichoven; den 1sten luit. der art. W.
 F. G. L. Boellaard; de 2de luit^s. der inf. A.
 H. Kress, H. C. D. Groossen en J. C. ten Ham;

den serg. der inf. E. de Agé; de korp^s. der inf.
 van Hees en L. Schmidt; den hoornblazer
 P. Riemans; de flank. A. Swalens, H. L. Bradt,
 H. G. B. Witthofft, J. H. Moitroux, J. van
 Leeuw, E. Verbeek, J. B. Steffen en den kan.
 der 2de kl. J. de Bruin; en zulks tot eervolle
 belooningen voor hunne gedragingen bij de in
 1849 en in de eerste maanden dezes jaars plaats
 gehad hebbende krigsverrigtingen in het Pa-
 lembangsche.

VERBETERINGEN IN N°. 5.

- Op blz. 180, 2^e kolom, r. 1 v. b., staat: welks,
lees: wier.
- » » 180, 2^e kolom, r. 10 v. o., staat: en *l'*
 en *c'*, *lees: in l' en c'.*
- » » 181, 1^e kolom, r. 11 v. b., staat: bar-
 ricaden, *lees: barricade.*
- » » 181, 2^e kolom, r. 21 v. o., staat: postweg,
lees: poortweg of doorloop.
- » » 217, 1^e kolom, r. 12 v. o., staat: γ , *lees: ν .*
- » » 217, » r. 4 v. o., staat: $e^{-m\alpha}$,
lees: $e^{m\alpha}$.
- » » 217, 1^e kolom, r. 3 v. o., staat: γ , *lees: ν .*
- » » 217, » r. 3 v. o., staat: $\frac{\nu}{\nu \cos \alpha}$,
lees: $\frac{c \cos \alpha}{\nu}$.
- » » 217, 2^e kolom, r. 8 v. b., staat: in denzelf-
 den afstand, *lees: is dezelfde afstand.*
- » » 217, 2^e kolom, r. 9 v. b., staat: (ν), *lees: γ .*
- » » 217, » r. 7 v. o., » x » x' .
- » » 217, » r. 7 v. o., » in » en.
- » » 218, » r. 10 v. b., staat: daar
 gevonden, *lees: daarbij gevonden.*

CORRESPONDENTIE.

Het opstel van den Heer X., zijnde eene amplificatie van het artikel: « Een woord over de 2de luitenant-kwartiermeester, door N. N., in No. 5. » kan niet geplaatst worden. De Heer X. zegt, voor goed afscheid te nemen van den door hem aangevallen luit. C.; maar dan zouden wij waarschijnlijk den strijd ten einde moeten strijden, indien C.; gelijk te verwachten is, niet in de ontvangen terregtwijzingen berust; dit maakt echter onze rekening niet. Bovendien is de Heer X. niet alleen scherp, maar hier en daar zelfs hatelijk, en welk nut kan dit stichten? De Heer X. zegt aan het slot van zijn opstel: « La morale van dit antwoord is kortelijk deze: de kwartiermeesters hebben meer bezigheden dan de 2de luitnants der infanterie, en het zal ook wel daarom zijn, dat men hun meer tractement heeft toegestaan. » Wij hopen met het mededeelen dier morale te kunnen volstaan.

Wij hebben het stuk van den Heer H. L. over den slag bij Sleeswijk ontvangen en met belangstelling gelezen: wij gelooven dat alles wat in de laatste jaren tusschen de Denen en hunne vijanden is voorgevallen, ten volle verdient door den Nederlandschen krijgsman bestudeerd te worden; maar de berigten welke de Heer H. L., volgens von ROTHSBURG, van de handelingen der Denen in dien slag geeft, zijn niet zoo uitvoerig als men regt zou hebben te verlangen, daar de omstandigheden waarin de Denen verkeerden, meer analogie hebben met die waarin wij ons eenmaal zouden kunnen bevinden, dan met die hunner tegenstanders. — Daar wij nu door bestendigen overvloed van stof het artikel toch in de beide eerstvolgende Nos. niet kunnen plaatsen, wenschten wij inmiddels eene poging in het werk te stellen, het door berigten van de Doonsche zijde aan te vullen. Indien de Heer H. L. in dit ons voorstel genoegen neemt, hopen wij met erkentelijkheid, en eere gevende wien eere toekomt, van zijnen arbeid gebruik te maken.

DE NIEUWE ORGANISATIE DER INFANTERIE.

Wij zullen thans nader beschouwen de nieuwe organisatie der Infanterie; beschouwen wil echter geenszins zeggen beoordeelen; dit zou weinig baten, dewijl die organisatie reeds een *fait accompli* is; bovendien zou de taak uiterst moeilijk zijn, daar ons de overwegingen onbekend bleven, die, zoowel het Comité van defensie, wat hier ongetwijfeld geraadpleegd werd, als de Hooge Regering, aanspoorden deze, en geene andere, zamenstelling aan de infanterie te geven.

Wanneer wij de oogen slaan in het Koninklijk besluit van den 21sten November 1830, N°. 70, dan lezen wij: « Willende de organisatie van het wapen der infanterie zooveel mogelijk in verband brengen met het aangenomen stelsel van verdediging »; maar welk is dit stelsel van verdediging? Wij weten het niet en voeden weinig hoop het weldra te zullen weten, vooral wanneer wij letten op de woorden van den Minister van Oorlog, in de memorie van beantwoording op het Verslag der Commissie van rapporteurs, over de begrooting van 1831. Zeker kan het nadeelen ten gevolge hebben zijn stelsel van verdediging wereldkundig te maken, doch het onze — men leze CLAUSEWITZ — is aan ieder bekwaam tegenstander reeds te veelbekend, om daarvan de bijzonderheden te verbergen voor de nationale krijgsmagt, zonder wier zaak-

kundige medewerking van de schoonst gelegene en gebouwde passieve strijdmiddelen weinig goeds te wachten is.

Intusschen, wanneer wij de onderscheidene bij het besluit gevoegde tabellen raadplegen, dan zien wij dat het geheele wapen der infanterie aan officieren en manschappen 42561 hoofden sterk is; daaronder zijn evenwel begrepen de 6000 ongeoefende miliciens der reserve, zoodat er — Generaals en verdere officieren medegerekend — 56561 hoofden overblijven, om, ook in het meest hagchelijke geval, aanstonds in alle bezettingen te voorzien en den eersten stoot af te weren. Dat zulk een getal veel te gering is, zal een ieder begrijpen die zich ooit met de studie onzer landsverdediging heeft onledig gehouden, en het blijkt derhalve, dat het Comité van defensie, zoowel als het Hooge Bestuur van Oorlog, al dadelijk op de medewerking en wel op eene krachtige en zeer belangrijke medewerking der schutterij rekenen. Eene spoedige en doeltreffende organisatie dier schutterij wordt dus gebiedend noodzakelijk, en bij deze organisatie zal men zich wel hebben te onthouden, van de Fransche nationale garde of de Duitsche burgerweeren van 1848 tot voorbeelden nemen. Deze instellingen zijn of waren niet zoozeer in het leven geroepen tot verdediging van den vaderlandschen grond

tegen aanvallen van buiten, dan wel tot het handhaven der inwendige rust; en hoe hebben zij zich daarvan gekweten! Het zijn of waren burgers die hunne medeburgers in toom moesten houden, alsof een nationaal leger in gevallen van oproer niet eveneens tegenover zijne medeburgers staat. Maar de bajonetten der staande krijgsmagt bleven, in weerwil van alle pogingen der demagogen, bestendig van intelligentie verstoken, en daarom moesten er intelligente bajonetten gevormd worden, daarom moest er naast het staande leger een ander leger verrijzen met democratische instellingen, een leger wat het regt had zijne chefs te kiezen, terwijl het nog oneindig minder dan de groote hoop van het eigentlijke leger in staat was te beoordeelen, welke eigenschappen een goed en waardig chef moet bezitten.

De Hemel beware Nederland en de Nederlandsche schutterij voor dergelijke instellingen!

In de indeeling van het wapen, dat wil zeggen in de indeeling der eigentlijke strijdkrachten, zijn geene veranderingen gebracht dan het opheffen der divisien en het brengen der bataillons op vijf kompagnien. — Wij gelooven dat men de divisien hier te lande zeer goed kan missen, misschien zelfs de brigades; want een regiment van vier bataillons, is geen regiment meer, het is reeds eene brigade. De tegenwoordige brigades kunnen echter nut stichten, wanneer men bij deze gelegenheid tevens het noodlottige stelsel van centralisatie opheft, waaronder het leger maar al te lang gezocht heeft. Zoodra de brigade-kommandanten een zelfstandigen maar

verantwoordelijken werkring hebben, afgebakend in duidelijke en naauwkeurige reglementen; zoodra het hoofdkwartier der brigade meer wordt dan een station, waar de stukken die van de regimenten naar het Ministerie van Oorlog reizen, een visa ontvangen; zoodra derhalve de brigades ook strekken tot vermindering der werkzaamheden van het Ministerie van Oorlog, zal men reden hebben zich in hun aanzijn te verheugen.

Dat men geene nieuwe regimenten gevormd, maar de bestaande in wezen gelaten heeft, zal gewis aan velen, ja aan de groote meerderheid genoeg baren. Ook ons zou het tegen de borst gestuit hebben, alles te zien afbreken en op andere grondslagen opbouwen; maar bij de sterkte welke de regimenten infanterie hadden en tegenwoordig nog hebben, kan men die korpsen reeds lang niet meer als familiën beschouwen. Tusschen onderdeelen die elkander zelden of nooit zien, kan geenszins de hartelijke band bestaan die op dezen naam aanspraak heeft. Het bataillon is de familie geworden, daar heeft de *esprit de corps*, de innige kameraadschap en het onderling vertrouwen zich hoofdzakelijk zaamgetrokken; in het bataillon heerscht voornamelijk die eenheid, welke het gevolg is van een lang zamenzijn, en van de kennis die men draagt van elkaers karakter en bekwaamheden. Alle overige eenheid wordt door reglementen bepaald of op het exercitieveld, maar vooral tegenover den vijand verkregen. Het personeel van een- en hetzelfde bataillon is bestemd lief en leed met elkaar te deelen; dit personeel derhalve zoo min mogelijk te veranderen en zoo

veel doenlijk bijeen te laten, is in onze oogen de hoofdzaak. Ook om die reden moeten wij nogmaals onze stem verheffen tegen de bestaande centralisatie, en den wensch uiten dat bataillons-chefs voortaan althans hunne korporaals en zelfs een deel hunner onderofficieren — bijv. tot en met de sergeanten — benoemen. Ook de regiments-kommandant moet ongetwijfeld zinnen zelfstandigen werkkring hebben, maar thans is hem veel opgedragen, wat hij niet kan blijven waarnemen; het regiment is te sterk, in oorlogstijd wordt het vanzelf eene brigade, misschien nog vermeerderd door eenige bataillons schutterij, en dan zijn de bezigheden van den chef zóó veelvuldig, dat hij zich onmogelijk zoodanig met de huishoudelijke zaken zal kunnen inlaten als zijn plicht het thans vordert. Dit alles eerst dan te willen veranderen, wanneer de omstandigheden door ons bedoeld, dáár zijn, zou eene dwaasheid wezen; er is eene oefenschool noodig om te leeren bevelen en om op zijne eigene beenen te leeren staan. Iemand die sedert lang ontwend is eenen werkkring te hebben, waarin hij naar bepaalde regelen en verordeningen, en onder toezigt zijner meerderen, op eigen verantwoordelijkheid beveelt en bestuurt, wordt door vadzigheid en onverschilligheid bekropen; hij geeft zich de moeite niet meer van te denken; zegt na en voert uit wat hem door anderen wordt voorgehouden, loopt voortdurend aan den leiband en ziet alle geestkracht in zich uitdooven. Wordt hij nu eindelijk geroepen zelf te handelen — en dat nog wel in oogenblikken waarin een naauwlettend toezigt moeilijker is

dan ooit — dan zal hem vaak alle *savoir faire* ontbreken; hij kent noch de menschen waarmede, noch de zaken waarin hij moet handelen; hij zal bevelen en tegenbevelen geven; hij zal heen en weer wankelen, maar nimmer doortasten; hij zal het vertrouwen ondermijnen wat zijne minderen in hem behooren te stellen; hij zal onmeedoogend gegispt en gestreng veroordeeld worden door hen, die bewerkten dat hij niet anders *zijn*, niet anders *doen* kon (1).

Dáárom wilden wij reeds nu meer zelfstandigheid geven aan de bataillons-kommandanten, dáárom wilden wij hen reeds nu eenen werkkring openen, waarin men hen beter kon beoordeelen en beter kon zien wat eenmaal van hen te wachten ware, want de rang van bataillons-chef is in Nederland nog bovendien een belangrijke rang. Het opleggen of beslissen over het opleggen van alle disciplinaire straffen, het verleenen van kleine verloven, en meer uitsluitend dan tegenwoordig, het toezigt over de menages, dit alles en meer andere bevoegdheden konden hun, behalve de hier bovengenoemde worden opgedragen.

Wanneer wij het regiment nader beschouwen, dan merken wij daarbij een depôt op van niet meer dan twee kompagnïen, die ieder slechts een matig kader hebben. Velen zullen beweren dat men in de onrustige jaren na 1850 met twee depôt-kompagnïen kon volstaan, en het dus ook in de toekomst zal kunnen doen; maar men houde in het oog dat, hoewel die kompagnïen een sterker kader hadden dan

(1) Zie de artikels over centralisatie in den *Militaire-Spectator*, 2de Serie, 1ste Deel, bladz. 1, 194, enz.

de tegenwoordige, men niettemin verplicht was derwaarts ieder jaar officieren, onder-officieren en korporaa's, ter ondersteuning bij het oefenen der ligtingen militie, van de veld-bataillons te detacheren. Zullen nu de omstandigheden dit altijd veroorloven? Wij houden dit voor zeer twijfelachtig, en gelooven dus dat men wèl zal doen, met nog eene derde depôt-kompagnie op te rigten, zoodra's Rijks finantien dit zullen gedoogen. De onpartijdigheid gebiedt te erkennen dat ook het instructie-bataillon eenige hulpbronnen zal opleveren tot versterking der depôts bij het uitbreken van eenen oorlog, maar alsdan — wij zullen er nader op terugkomen — is er ook elders behoefte aan kader, waarin eveneens voorzien moet worden. Het regiment grenadiers en jagers bovendien, is wel iets sterker dan andere regimenten aan onder-officieren en korporaa's, maar het heeft volstrekt geen depôt, en heeft nog veel noodig eer het er een uit zijnen boezem kan vormen.

Het afschaffen van een schrijver per regiment, zullen wij dan eene nuttige besparing noemen, wanneer men tevens de schrijverijen zal afgeschapt hebben waarmede hij zich moest onledig houden.

Het niet meer betalen van soldij aan de M^{rs}. schoen- en kleedermakers is allezins goed te keuren, dewijl die personen buitendien ruime middelen van bestaan hebben.

Of de verdeeling van het bataillon in vijf kompagnien eene goede, eene nuttige taktische indeeling zij, zal eerst beoordeeld kunnen worden na kennismeming van de instructie voor de 5de kompagnien. Tot nog toe houden wij haar voor even goed als eenige andere. Wat wij echter

uitmuntend noemen, is het wapenen der kaders en van 15 soldaten van ieder der 5de kompagnien met bussen, benevens het definitief indeelen van ruim 120 bussen-jagers in ieder jager-bataillon. Daardoor is de taktische bruikbaarheid der infanterie, hare geschiktheid tot het verdedigen van den vaderlandschen bodem, aanmerkelijk gestegen.

Dat niet ieder bataillon zijn' afzonderlijken kwartiermeester heeft behouden, is geheel in overeenstemming met een vroeger door ons geuit en door anderen bestreden denkbeeld; wij voegden er destijds bij, dat men, wanneer de nood het vorderde, den luitenant-kwartiermeester, die bij het depôt werkzaam was, naar een veld-bataillon kon verplaatsen, om hem, wanneer die verplaatsing definitief moest zijn, bijv. in tijden van oorlog, te doen vervangen door een gepensionneerd officier, werkzaam onder soortgelijke voorwaarden als die welke tot nog toe voor de administrateurs van kleeding bestonden. Op die wijze zou, naar onze meening, worden voorgekomen, dat aan het korps eene, na geëindigden oorlog, bezwarende uitbreiding werd gegeven.

Bij de linie-kompagnien zijn thans slechts twee, bij de tirailleur-kompagnien drie luitenants ingedeeld; zullen zij daarmede kunnen volstaan op voet van oorlog? Voorwaar eene gewigtige vraag, die wij genegen zijn ontkennend te beantwoorden. Die ontkening is echter geene beschuldiging tegen de nieuwe organisatie; het is eene leemte die iedere organisatie op voet van vrede zal aankleven, maar die tevens gebiedend eischt dat men reeds in de dagen

van kalmte en rust bedacht zij op middelen welke daarin *kunnen* voorzien, zonder later een belemmerend en hoogst kostbaar overkompleet ten gevolge te hebben. Zich ten oorlog gereed te maken, is dikwerf moeilijk, maar oneindig moeilijker is het tot den vredesvoet terug te keeren, zonder een aantal ongelukkigen te maken en zonder de schatkist nog gedurende jaren door zware lasten te drukken. Wij zullen thans niet over de maatregelen spreken welke in deze zouden kunnen genomen worden; meermaalen heeft ons tijdschrift zich daarmede bezig gehouden (1); wij willen dus voor het oogenblik slechts de aandacht der bevoegden op deze aangelegenheid vestigen.

In tijd van vrede kan men met twee luitenants per compagnie volstaan; die HH. zullen het thans volhandiger hebben dan weleer, maar daarentegen is hun ook een meer spoedige bevordering verzekerd. Het is echter geenszins voldoende te weten dat aan de dienaren van den Staat niet meer werk is opgedragen dan zij kunnen volbrengen; men moet ook overtuigd zijn dat zij tijd overhouden om zich tot hooger rang te bekwamen, vooral wanneer er sprake is van diegenen welke nog in den leeftijd verkeerden waaraan de meeste geschiktheid tot beoefening der wetenschappen eigen is. Wij willen daarom de verplichtingen van hunnen tegenwoordigen rang niet aan de eischen van eenen toekomstigen ten offer brengen, maar gelooven toch dat men hun, na een werkzamen dag althans, den avond kon vrij geven, zoowel tot studie als tot uit-

spanning. Wij zien er de noodzakelijkheid niet van in, dat, jaar in, jaar uit, door eenen officier het avond-appel moet gehouden worden over misschien 20 soldaten, die van eene compagnie present zijn, terwijl het morgen-appel aan de korporaals is opgedragen. — Boven alles gelooven wij dat deze organisatie een einde behoort te maken aan dat onzinnig employieren van officieren; er zijn thans nog officieren van wapening, officieren op bureaux van kolonels, officieren belast met de gymnastie, officieren instructeurs van aspirant-officieren, officieren-plaatsmajors enz. Het is te begrijpen dat het aandeel der overigen in de compagnies-dienst, bij een dergelijken stand van zaken, onregtvaardig en op eene drukkende wijze vergroot moet worden. Gewis veroorlooft de staat van 's lands geldmiddelen niet, voor die weinige betrekkingen welke van de bovengenoemde inderdaad noodzakelijk zijn, afzonderlijke officieren aan te stellen, zoodat men ze uit de compagniën zal moeten blijven kiezen, maar de tijd welke die HH. voor hunne buitengewone diensten noodig hebben en de belooning, tegemoetkoming, compensatie, of hoe men het noemen wil, welke hun daarvoor toekomt, behoort niet ten koste hunner kameraden gezocht en gevonden te worden. Of is het regtvaardig, dat die kameraden de compagnies- en garnizoensdienst der geëmployeerde officieren verrigten, zonder immer in den lof en de onderscheiding te deelen welke deze officieren in eenen specialen werkkring verzamelen? Bovendien moet men niet uit het oog verliezen dat die speciale werkkring wel ten nutte van den Staat, maar niet ten nutte der

(1) *Militaire Spectator*, XVI Deel, bladz. 239, en 2de Serie, 1ste Deel, bladz. 33.

gezamentlijke officieren in wezen is. Die tijd behoort dus gevonden te worden door hen vrij te stellen van zoodanige dienstverrigtingen waarbij geen ander voor hen in de bres behoeft te springen, en de Staat behoort hen voor hunnen meerderen arbeid, door gratificatiën gelijk weleer, afzonderlijk te beloonen.

Met genoegten zagen wij de sergeantenmajors van het geweer en de patroontasch bevrijden, eensdeels dewijl zij daardoor, na geëindigden marsch enz., beter geschikt zullen zijn zich met de werkzaamheden van het beheer der compagnie onledig te houden, en anderdeels dewijl de meerdere rust welke zij daardoor ook in het garnizoen zullen genieten, aanleiding kan geven de fouriers tot duchtige instructeurs der rekruten op te leiden, waaraan bij eenen uitbrekenden oorlog steeds groote behoefte zal zijn, in weerwil der verbeteringen in deze door de nieuwe organisatie gebragt.

Reeds voor vijf jaren schreven wij: «De mensch haakt naar verandering, dit is hem eigen; hij hoopt daarbij op verbetering, zonder die daarom altijd te vinden, maar de drang om die te zoeken, is hem ingeschapen. Er moet dus een zekere prikkel zijn die de onder-officieren voortdrijft; als zij het eene kleine voorregt magtig zijn, moeten zij de oogden weder op een ander kunnen vestigen. Op den eentoonigen weg dien zij te bewandelen hebben, moeten zich rustpunten bevinden, kleine halten, waar zij gelaafd en verkwikt worden, en wanneer men volhoudt hen op den dag hunner aanstelling, alles te geven wat men geven kan, zullen zij ook volhouden bij de

eerste gunstige gelegenheid hun paspoort te nemen, zoo doende gehoorzame aan eene neiging die ieder mensch is ingeschapen.» — Het invoeren van twee klassen van sergeanten en fouriers, ja zelfs van korporaals, hoornblazers en tamboers, kan derhalve als beginsel, niet anders dan zeer door ons toegejuicht te worden; maar door de soldijen voor ieder dier klassen vastgesteld, is nog slechts gedeeltelijk, nog slechts in de toekomst, voldaan aan datgene wat wij, en velen met ons, als behoefte beschouwen. Wij bekennen dat het niet geraden was de begroting van Oorlog te verhooggen; wij bekennen dat de voorhanden middelen op eene zeer oordeelkundige wijze besteed zijn, maar het doet ons evenwel leed dat er niets gedaan is kunnen worden voor die brave oude dienaren, welke reeds zoovele jaren in hunnen tegenwoordigen rang doorbragten. Wij bevelen hen aan, niet in de gunstige, maar in de regtvaardige aandacht der regering.

Wij die zoo menigmaal luide klagten aanhieven over den jammerlijken staat van het lager onderwijs bij de korpsen, wij die eenmaal den wensch uitten tot het oprigten van een bataillon, waar men zich uitsluitend zou bezig houden met de opleiding van onderofficieren en korporaals, konden de vervulling van dien wensch niet anders dan met blijdschap vernemen. Zonder eene dergelijke instelling kon het lager onderwijs bij de korpsen onmogelijk langer eene bijzaak blijven, de dienst bij het regiment behoorde er naar gewijzigd en ingerigt te worden; dit zou bij hetgeen er van de bestaande reglementen nog wordt nageleefd, bij hetgeen bestaande gebruiken vorderen

en bestaande vooroordeelen verhinderen, moeilijk, zeer moeilijk zijn geweest. Wij verheugen ons dus over de oprigting van het instructie-bataillon (waarom niet leer-bataillon of school-bataillon), en verwachten er veel goeds van, vooral dewijl het vestigen der grondslagen en het leiden der eerste schreden, aan bekwame handen is toevertrouwd. — De taak der officieren van dat bataillon wordt veel verligt, en de kans van slagen voor hen zeer vergroot door de wel doordachte bepaling, dat geen jongeling zal aangenomen worden, tenzij hij reeds eenige kundigheden bezitte; die bepaling geeft waarborgen dat het kader voortaan niet zal bestaan uit lieden van eene geheel verwaarloosde opvoeding. Wil men evenwel een dergelijk kader in dienst houden, dan — wij herhalen het — zullende vooruitzichten ook beter moeten worden dan die welk thans voor de onderofficieren aanwezig zijn.

Het is klaar dat het instructie-bataillon niet geheel zal kunnen voorzien in de behoefte van onderofficieren en korporals bij het wapen; maar wat belet — gelijk wij vroeger voorstelden toen het bataillon nog eene *pia vota* was — (1) «daarbij gedurende den winter eenige gewone vrijwilligers tot het ontvangen van onderrigt te detacheren, gelijk weleer bij de schoolkompagnien; op die wijze zal men het gemis van scholen bij de korpsen al zeer weinig gevoelen.»

Behalve den verhoogden kans op een beter kader, levert het instructie-bataillon, naar onze wijze van zien, nog hulpbronnen op die niet te versmaden zijn bij het uitbreken

(1) Zie: *Militaire-Spectator*, 2de Serie, 1ste Deel, blaz. 346, e. v.

van eenen oorlog; wij hebben gezien dat alsdan de depôts der regimenten infanterie te zwak zijn aan instructeurs voor de rekruuten, maar het kader, en vermoedelijk een deel der jongelingen van dat bataillon zou in dit gebrek kunnen voorzien; zijn de depôts intusschen versterkt, dan zullen en dat kader, en die jongelingen hoogstwelkom zijn in de plaats van eenigen dergenen die gedetacheerd worden bij de schutterij, welke daaraan steeds behoefte zal hebben, hoe zij ook georgasineerd moge wezen, even goed als dit het geval zal zijn met de vrijwillige korpsen die de vaderlandsliefde, naar wij hopen, steeds zal doen verrijzen. Hierbij zal men echter natuurlijkerwijs het oog dienen te houden op den jeugdigen leeftijd en de nog niet ontwikkelde krachten dier jonge lieden, en daarnaar de hun op te leggen taak behooren af te meten. Dit in aanmerking nemende, gelooven wij dat het instructie-bataillon, buiten de officieren, bezwaarlijk meer dan een honderdtal instructeurs aan de depôts der regimenten zou kunnen afleveren, zoodat er nog altijd een aanzienlijk te kort zal bestaan.

Het oprigten van een algemeen depôt van discipline (waarom niet strafbataillon of althans depôt van krijgstuicht) is een andere maatregel die aan het leger genoeg zal baren. De 2de klasse van discipline, gelijk zij thans bij de korpsen bestaat, beantwoordt niet aan haar doel, en dit kan alleen daaruit bewezen worden, dat haar aanzijn niet dien afschrik inboezemt, welke vroeger door de laatste divisien van het algemeen depôt der landmagt ingeboezemd werd. Men wordt ge-

meenzaam met het gevaar, maar ook met de schande welke men dagelijks aanziet.

Wanneer wij nu ten slotte nagaan, welke vermeerdering of vermindering onze strijdkrachten door die nieuwe organisatie hebben ondergaan en wanneer wij daarbij de korpsen in aanmerking nemen — maar behalve het koloniaal werf-depôt, ook het depôt van discipline buiten beschouwing laten, dewijl het zeer weinig raadzaam zou wezen dit depôt in de ure des gevaars te ontbirden, de gestraften naar hunne korpsen terug te zenden en het kader te verdeelen — dan vinden wij eene vermindering van 8 korporaals, maar daarentegen eene vermeerdering van 50 officieren, 47 sergeanten-majours, 180 sergeanten en 47 fourriers. Gewis deze uitkomst is verheugend voor het leger en voor den Staat, en al is zij dan ook, gelijk het schijnt, hoofdzakelijk verkregen doordien de regering vooreerst geen gebruik meer zal maken van de bevoegdheid in het eerste lid van art. 185 der Grondwet aan den Koning verleend (1), dan gelooven wij toch, dat slechts zeer weinigen zich daarover zullen beklagen, dewijl de kosten, welke door het hier bedoelde oproepen van een deel der militia — gelijk dit werkelijk geschiedde — veroorzaakt werden, in geenen deele beantwoordden aan de vruchten welke het opleverde. Het kader der infanterie is dus aanzienlijk versterkt, maar door den aard der organisatie is het grootste gedeelte daarvan bijna onafscheidelijk aan de veldbataillons verbonden, zoodat er, naar wij

aantoonen, nog altijd behoefte zal bestaan aan kader, zoodra de miliciens der onderscheidene ligtingen zich naar hunne korpsen moeten begeven, de reserve onder de wapenen komt, de schutterij mobiel verklaard wordt en misschien vrijwillige korpsen het aanzijn krijgen.

Ook is het getal vrijwilligers slechts met 152 man, en dus niet noemenswaardig, vermeerderd; wij blijven daardoor nog 1644 vrijwilligers minder sterk dan toen wij (in October 1848) binnen weinige weken eene zoo groote vermeerdering aan het Indische leger vermogten te verschaffen. Dergelijke omstandigheden kunnen weder ontstaan, en gewis zouden wij tegenwoordig moeilijk hetzelfde kunnen, zonder tot het oproepen van miliciens over te gaan.

In al deze behoeften dient derhalve te worden voorzien, naarmate 's lands geldmiddelen het vergunnen.

Zoo zijn wij dan aan het einde van onzen arbeid gekomen; wij hebben meer willen beschouwen dan beoordeelen, en onshoofdzakelijk ten doel gesteld die veranderingen en die verbeteringen aan te wijzen, welke wij meenden dat uit de nieuwe organisatie noodwendig moesten voortvloeijen. Wij hebben daarbij geene melding gemaakt van den Inspecteur-Generaal van het wapen, maar een ieder zal met ons begrijpen dat zijn aanzijn, vooral bij de invoering van nieuwe instellingen, niet alleen hoogst nuttig kan wezen tot bereiking van eenheid in opvatting en van juistheid in toepassing, maar ook ter beoordeeling van de wijze waarop officieren van hooger en lager rang zich van hunne pligten kwijten in den zelfstandigen maar verantwoordelijken werk-

(1) Zie de kolom aanmerkingen in de tabellen gevoegd bij het Kon. Besl. van 21 Nov. 1850, No. 70.

kring, dien wij vertrouwen dat hun door die reglementen zal worden aangewezen. Wij zijn nu en dan op leemten, op onvolmaakt-heden gestooten, maar wanneer men gene-gen is met ons aan te nemen, dat er slechts over eene bepaalde en niet al te ruime som beschikt kan worden, dan zal men ook met ons bekennen dat die som met veel schrandrheid verdeeld en besteed is. Ten

slotte mogen wij de opmerking niet terug houden, dat alles wat er aan deze orga-nisatie mag ontbreken, later veranderd en verbeterd kan worden, zonder dat het noodig zij het geheel weder omver te wer-pen, en dit is voorwaar geene geringe ver-dienste, daar het de stabiliteit waarborgt, waarnaar het wapen zoolang te vergeefs gewenscht heeft.

OVER

DE GRONDBEGINSELEN

VAN

HET ONDERRICHT

EN DE

TAKTIEK DER KAVALLERIE.

(Vervolg van N°. 6.)

II°. HOOFDSTUK.

Over de Militaire Rijkunst.

Het eskadron, de eenheid bij de Ka-vallerie, het kleinste ligchaam dat alleen handelt, zamengesteld uit zoovéle deelen van verschillende bevattelijkheid en ligcha-melijke hoedanigheden, zou zich niet met zekere eenheid kunnen bewegen, indien ieder zijner zamenstellende deelen niet in staat ware die verrigtingen uit te voeren, welke hun, volgens de plaats die zij be-kleeden, voorgeschreven zijn.

De wijze om een eskadron te laten

manoeuvreren, het in de verschillende orden van kolonnen te stellen, het weder in een oogeblik te formeren, om het in linie te doen ageren, is ieder' kavallerie-officier bekend. Hoe meer deze verschillende be-wegingen vlug, juist en met eenheid uitge-voerd worden, des te beter voldoen zij aan het oogmerk. — Maar hoe verkrijgt men deze voorname eigenschappen, indien de manschappen en paarden tot dat einde niet vooraf de noodige bekwaamheid door het afzonderlijk onderrigt verkregen hebben?

Deze noodzakelijkheid werd door FREDERIK de Grootte te regt ingezien.

De Koning opgemerkt hebbende, dat in den eersten Silezischen Oorlog, en reeds vóór den slag van Mollwitz, de Pruisische Infanterie telkens op den vijand de overhand behield, terwijl zijne Kavallerie, die slechts eene zware massa vormde, en zich met moeite en traagheid bewoog, meestal, zelfs in het begin van den strijd, door de Oostenrijksche Kavallerie werd overhoop geworpen, als welke veel beter geoefend en onderhouden was, zag de noodzakelijkheid in om zijne Kavallerie beweegbaarder te maken, ten einde zich in staat te stellen nieuwe tegenspoeden voor te komen. — Tot dat einde bediende hij zich van de eerste weken rust, om de Kavallerie bij kleine afdeelingen te laten oefenen, onder het kommando van hare officieren, in afwachting van den tijd waarin zij meer afzonderlijk kon geoefend worden. Alzoo verkreeg de Pruisische kavallerie, door 's Konings aanhoudende zorg en de keuze van uitmuntende officieren, zulk eene bekwaamheid, dat zij niet alleen de Oostenrijksche, die zooveel ouder' en welverdienden roem bezat, evenaarde, maar dat zij die zelfs in vele omstandigheden nog overtrof. De zevenjarige oorlog staaft deze waarheid volkomen.

De Maarschalk Hertog van Raguse zegt: « Men kan niet te veel waarde aan de rijk-kunst hechten. De rijkunst is alles. De manoeuvres zullen altijd naauwkeurig ge-noeg worden uitgevoerd met manschappen die goede ruiters zijn. » (*De l'esprit des institutions militaires. pag. 65, 5me Ed.*) Zoo ziet men dan ook tegenwoordig bij de beste Europesche kavalleriën het afzonderlijk onderrigt, tot de opleiding van man-

schappen en paarden, eene gewigtige plaats bekleeden, en tot verzekering eener goede uitkomst hiervan, hebben de meeste Staten inrigtingen daargesteld, waar deze doelmatige opleiding voorbereid wordt, door de wetenschappelijke vorming van officieren.

Wanneer men zegt dat de kavallerie goed bereden moet zijn, dan verstaat men gewoonlijk daardoor, dat zij goede paarden moet hebben.

Evenwel, daar het goede paard kracht en vuur heeft en een ruiter vereischt die het kan behandelen en volkomen gehoorzaam kan houden, zoo zou men niet van iemand kunnen zeggen dat hij goed bereden is, ware het ook met het beste paard, indien hij niet in staat is er partij van te trekken. Is een paard niet ongeschikt voor dezen of genen ruiter, omdat hij te weinige rijkunstige bekwaamheid bezit, en het paard te fijn is afgerigt? De ruiter die stevig genoeg te paard zit om niet uit den zadel geworpen te worden, als het paard weigert en zich verzet, kan dan eerst meester van hetzelfde geacht worden, als hij in staat is het paard oogenblikkelijk en met juistheid datgene te laten verrigten wat hij zich voorgesteld heeft. Hieruit volgt dat eene kavallerie die goed bereden zal heeten, ook goede paarden moet hebben, en ruiters in staat om alle mogelijke voordeelen daarvan te trekken.

Er bestaat een, ongelukkig zeer algemeen vooroordeel, 't welk het manègepaard ongeschikt voor de krijgsdienst acht, uithoofde deszelfs fijn gevoel: men verwacht hier fijne gevoeligheid met prikkelbaarheid. De prikkelbaarheid is het gevolg van moeilijkheid in de bewegingen, gevoegd bij veel drift.

Het is bekend dat de moeijelijkheid in de bewegingen bij de paarden veroorzaakt wordt door eene ondoelmatige gewichtsverdeling, gepaard met eene verkeerde aanwending van kracht. De fijne gevoeligheid daarentegen is het gevolg van eene zeer groote, kunstmatig verkregen, buigzaamheid en van het volmaakt evenwigt. Derhalve zal een volkomen afgerigt paard, dat de bewegingen gemakkelijk en zonder moeijelijkheid de oefeningen kan uitvoeren, zeer waarschijnlijk beter in staat zijn aan de vereischten van den militairen werkring te voldoen, dan een onbewerkt paard (van dezelfde hoedanigheid), bij hetwelk gebrek aan buigzaamheid en evenwigt eene aanhoudende oorzaak van vermoeijenis en slijting zal zijn?

Men wil het onderrigt van den ruiter bekorten, en dat is een prijzenswaardig oogmerk: maar ten opzichte van kunst en wetenschap is het oogmerk niet voldoende, en veranderen is niet vereenvoudigen. De militaire rijkunst en de burgerlijke rijkunst spruiten uit denzelfden wortel voort; zij volgen dezelfde grondbeginselen en bezigen dezelfde middelen, maar zij verschillen in de strekking en in het doel dat zij bereiken moeten. Voor den burgerlijken ruiter is de rijkunst het doel, voor den militairen ruiter is zij slechts het middel. — Maar vóór dat de militaire ruiter in de behandeling der wapens te paard geoefend wordt, moet hij volkomen in staat zijn, zijn paard met zekerheid te beheerschen, en moeten alle oorzaken van weerspanning of ongehoorzaamheid bij het paard weggenomen zijn, zal men aan de militaire strekking haren vollen eisch geven. — Men houde

zich overtuigd, dat de rijkunst de voorname grondslag is, waarop het onderrigt van de kavallerie berust; dat zonder rijkunst geene kavallerie denkbaar is, al ware zij van de geduchtste wapens en de beste paarden ter wereld voorzien.

In plaats van toe te stemmen dat de rijkunst te veel ruimte in de werkzaamheden bij de regimenten inneemt, beklagen men zich dus liever te regt, dat de hiertoe ingeruimde tijd te gering is. In plaats van aan de traagheid eene verschooning aan de hand te doen, door de manege-oefening noodeloos voor de militaire rijkunst te verklaren, doordringe men zich veeleer van de waarheid, dat men geen volmaakt militair ruiter kan worden, zoo men niet, met den noodigen aanleg, door eene grondige manege-oefening voorbereid is.

De grondslag van de taktiek, zoowel voor de infanterie als voor de kavallerie, is de gelijkheid der bewegingen van de samenstellende deelen des geheels. Even als de gelijkheid der passen bij het onderrigt der manschappen eene hoofdzaak voor de Infanterie is, evenzoo moeten de gangen der paarden geregeld worden; maar daar de natuur evenmin aan de paarden volmaakt gelijke gangen heeft gegeven, als zij hun hetzelfde ligchaamsgestel en karakter heeft verleend, *zoo is het aan den instructeur overgelaten hen die te geven*. De middelen daartoe zijn den wetenschappelijk gevormden instructeur bekend.

Men wachtte zich voor de kleingeestige manege-taal, als: *terre à terre, pesade, mezair, ballotade, pas de saut, répélon*, enz., enz., welke buiten de manege, en dus voor de militaire rijkunst, van geen nut

zijn; de paarden moeten deze kunstmatige bewegingen niet kennen, maar wel moeten al de middelen der kunst aangewend worden, om de natuurlijke gangen te ontwikkelen en te volmaken. — Hoewel men op het laatst van het onderrigt meer moet vorderen dan in den eersten tijd, moet men zich toch wachten om de paarden gedurig door handen en beenen te plagen en te verontrusten; een gewoon gebrek van diegenen welke slechts korten tijd bij eene rijsschool zijn geweest, van hen die de juiste en zuivere gangen der paarden niet genoeg beredeneerd, en geen kennis noch ervaring genoeg in de kunst hebben; deze beschouwen gewoonlijk het voornaamste werk der kunst, het geheele gewigt van het ligchaam des paards op de achterbeenen over te brengen.

Wilde men zich teregt over de rijkunst bij de regimenten beklagen, 't zou zijn wanneer de Instructeurs zich bezighielden met de paarden moeilijke manegebewegingen te laten uitvoeren, zonder zich te bekommeren, of de paarden buigzaam, in evenwigt en juist gesteld waren.

Instructeurs, die dit tot eigene en hoogere volmaking bij de rijsschool geleerd hebben, handelen ondoelmatig, wanneer zij dit ook aan de gewone ruiters bij de regimenten willen leeren.

De kunst om te paard te rijden is die, welke de middelen geeft en verklaart, om die houding te paard aan te nemen, die het meeste gemak en de meeste zekerheid verschaft, welke tevens de middelen aanwijst om het paard met het grootste gemak te besturen, en door de eenvoudigste middelen, die het paard het

minst vermoeijen, de volkomenste gehoorzaamheid van hetzelfde te verkrijgen, in zooverre als zijn bouw en krachten zulks toelaten.

De ruiter is dus degeen, die, met vastheid en gemak op het paard gezeten, de kennis verkregen heeft van 't geen hij van het paard vorderen kan, en de beste middelen weet aan te wenden om het aan zijnen wil te onderwerpen.

Het afgerigte paard is datgene 't welk den wil van den ruiter erkent op de minste aanwending der hulpen, en er onmiddellijk aan beantwoordt, met juistheid, gemak en kracht.

I.

De militaire rijkunst der SEYDLITZEN, MELFORTS, D'AUVERGNES, BOHANS en HÜNNERDORFS, in onze dagen door de SEYDLERS en anderen volmaakt, is de grondslag van het onderrigt in de rijkunst, op de verschillende behoeften van het leger toegepast.

Toen de kavallerie hare zware wapenrusting aflegde, verwachtte zij den schok en de overwinning alleen van de snelheid, met de eenheid verbonden. — Het is van dien tijd, en vooral sedert den zevenjarigen oorlog, dat de militaire rijkunst feitelijk heeft bestaan, toen SEYDLITZ niet vreesde, onder andere ons onbegrijpelijk schijnende oefeningen, tusschen de draaijende wieden van eenen windmolen door te rijden, en zijne huzaren en kurassiers (want alles was onder hen gemeen) naar de beginselen eener tot vermetelheid toe gedrevene rijkunst te vormen. Gelijk BOHAN te regt zegt, men moet zich van de toekomst verzekeren door eene op het militaire doel gerigte rij-

kunst; en deze rijkunst bevat reeds veel, daar de behandeling der blanke en vuurwapens in de verschillende gangen er onder begrepen is, ofschoon men niet behoeft te wedijveren met den burgerlijken pikeur en met de zoogenaamde hoogere school, die wederom deze wapenoefeningen niet noodig hebben. Wij zijn het ook niet eens met hen, die aan de rijkunst 't gewigt niet toekennen dat zij verdient, en die eene methode, op stellige regelen en zachtheid gegrond, door eene natuurlijke rijkunst willen doen vervangen, welke de kunst weder tot de kindsheid zou doen terugkeeren.

Onder voorwendsel, dat men ruiters, en geen pikeurs noodig had, ondermijnde men alle grondbeginselen, zoowel wat de houding des ruiters te paard, als wat de wijze van besturen betreft. Deze onbedachte pogingen verkregen evenwel de overhand niet, hetgeen men aan de instelling der rijsschool, die zich nooit van den regten weg liet brengen, en aan de achtereenvolgende plaatsing van Instructeurs bij de regimenten, te danken had.

II.

De houding van den man op het paard moet van de natuur ontleend zijn, opdat elk lichaamsdeel in eene gemakkelijke stelling zij en geen daarvan zich vermoeije. De ruiter zal daardoor lang te paard kunnen blijven, zonder moede te worden; een punt van groot belang voor een' krijgsman. De man moet ook stevig zitten, en zijne stelling het minst hinderlijk voor hem en het paard wezen, om het paard 't vrije gebruik zijner krachten te laten.

Zoo drukte zich DE BOHAN in 1781 uit over de stelling van den ruiter in het algemeen, en naderhand heeft men zijne

woorden meer of minder gelukkig toegevoegd, zonder dat eene duidelijker en juister definitie dan de zijne ter onzer kennis is gekomen.

Dat de krijgsman de houwen, die hij in verschillende rigtingen den vijand toebrengt, met het bovenlijf nadruk geve; dat hij in het eskadron in 't gevecht de teugels kort in de hand houde; dat hij de stijgbeugels korter gespe dan de piquer, en zijne voeten verder daarin steke, om ze niet te verliezen, en er des noods een nieuw steunpunt in te vinden, om zich op te heffen en zijne houwen met meer kracht te doen; dat hij zich in moeilijke oogenblikken met de dijen, waden en kuiten aan het paard vastklemme; de punten der voeten een weinig buitenwaarts draaijende, ten einde op elk voorval bereid te zijn — in dit alles is niets aanstootelijks gelegen, niets dat met de vereischen des oorlogs strijdt; het zijn dingen, welke de ruiter onwillekeurig tot zelfbehoud doet. Maar deze rijkunst, hoewel krachtig zijnde, wijst daarom de hulp der behendigheid niet af, en vordert niet bij uitsluiting het gebruik van hardheid, woestheid van de vuist, de spoor en de kastijding bij alle gelegenheden, hetgeen de SEYDLITZEN en MELFORTS ook nimmer hebben aangeraden.

III.

Het beginsel van hardheid moet vele schokken te weeg brengen, welke wij met de grootste zorgvuldigheid behooren te vermijden; want, behalve dat zij op het paard een nadeeligen indruk maken, die hetzelfde bijblijft, brengen zij eenen troep, welke slechts één ligchaam moet uitmaken, meer of minder uiteen.

Schokken zijn dikwijls onvermijdelijk, in weerwil van onze wijze om te paard te zitten en het te besturen, maar zij zouden

door het aannemen van het tegenovergestelde beginsel zeer veelvuldig worden.

Indien de Turken, Tartaren en Kozakken onze taktiek aannamen, zouden zij zeker verplicht zijn eene geregelde houding en geregelde bewegingen aan te nemen; dit is zoo waar, dat de geregelde Kozakken hunne paarden niet op dezelfde wijze besturen als de ongeregelde. Wij die in eskadrons strijden, en die de kracht van het geheel voor de individuele kracht in de plaats hebben gesteld, moeten ons aan eene theorie houden, die kwade gewoonten beteugelt; want, daar de bewegingen regelmatig zijn, moeten de middelen om ze uit te voeren het noodzakelijk ook zijn, anders zouden de uitwerkselen niet aan de oorzaken beantwoorden, en zouden het geen eskadrons meer zijn die één lichaam vormen, maar ongeordende hoopen, weinig geschikt om de bewegingen, door de omstandigheden voorgeschreven, te verrigten. Eene goede orde en éénheid in de marschen en bewegingen kunnen niet bestaan, dan in zoo verre de bewegingen van elk gedeelte des geheels dezelfde en regelmatig zijn, hetgeen zeker niet zal plaats hebben, indien de paarden met rukken worden bestuurd.

Onze wijze om te paard te zitten en het te besturen is geregeld naar het gestel van den mensch en van het paard, ook naar het soort van paard, dat wij hebben en dat men zeer moet ontzien. Ons onderrigt is zeker; het is op vaste beginselen gegrond, maar die zich naar de omstandigheden schikken; het kan als een dijk worden beschouwd, gelegd om den invloed van kwade gewoonten te stuiten.

Zonder van den ruiter eene al te fijne wijze van besturen te vorderen, moet zachtheid toch den grondslag er van uitmaken; de ruiters zijn van-zelve genegen genoeg om harde middelen te bezigen, zoodat men deze niet behoeft voor te schrijven, noch hun de magt er toe te geven. Ons onderrigt laat altijd enen indruk na, vermindert het kwaad, in plaats van het te vergrooten; de zachtheid, welke

wij als regel voorschrijven, laat ons in dringende omstandigheden eene laatste hulpbron over; door dit middel wordt de éénheid in de eskadrons bewaard, die onmisbaar is bij onze aangenomen taktiek; het voorkomt vele wanorden en ongelukken, het doet eene uitmuntende werking op den gemoedsaard des paards, eindelijk houdt het dit dier langer in een goeden staat en verlengt zijn tijd van duur.

IV.

Het paard moet volgens zijn karakter bestuurd worden, de hulpen moeten altijd met langzamerhand toenemende kracht, en in evenredigheid met de gevoeligheid van het paard worden gegeven.

Wij moeten steeds voor oogen houden, dat de krijgsmans ons voorwerp is, en dat wij uitsluitend al onze grondbeginselen op hem toepassen. Zijne afkomst, de gewoonte van zijn dikwijls moeilijk beroep, verleiden hem gedurig, om met eene hardheid en ruwheid te handelen, welke kwalijk te vereenigen is met het gebruik van langzamerhand sterker wordende middelen. Het karakter van het paard te onderscheiden, al deszelfs wijzigingen op te merken en het volgens deze te besturen, zijn zaken die in het eerst boven zijn vermogen schijnen.

Maar ruiters die gewoonlijk dezelfde paarden berijden, weten: of deze levendig of koel, krachtig of zwak, vurig of traag, bedaard of schichtig zijn; of zij goed of slecht aan de beenen en hand gehoorzamen. Meer dan dit vorderen wij niet; en daar elk ruiter deze verschillende hoedanigheden gemakkelijk kan waarnemen, zullen we hem bij elke gelegenheid te binnen brengen, dat het krachtige en gewillige paard, wat gaarne werken wil, gespaard moet worden; terwijl het koele, langzame en trage paard meer moet worden aangezet, zonder daartoe andere middelen te bezigen

dan de strikt noodzakelijke, om te verhouden dat men bij een' ondankbaren, veerkrachteloozen aard, een die zeer ligt verstompt wordt, zijne hulpbronnen uitput.

V.

Bij het onderrigt der rekruten moet het eerst de stijfheid bestreden worden, welke bij hen die beginnen te paard te rijden, maar al te dikwijls voorkomt; vervolgens moet men hen gemakkelijkheid en buigzaamheid in hunne gewrichten geven, kortom hen lenig maken.

Wanneer men zich dagelijks met het onderrigt bezighoudt, merkt men, op, dat de rekrut, naar mate van zijne afkomst, van zijn voorgaand beroep en van zijn lichaamsgestel, in de eerste lessen min of meer hardheid en stijfheid vertoont. Om de nadeelige gevolgen van deze stijfheid, en van de kramp en vermoeijenis, die er gevolgen van zijn, voor te komen, is het eerst vereischte, den rekrut vertrouwen in te boezemen, door hem eenige welwillende vragen naar zijne familie, zijn gewest, enz. te doen; de nieuwe ruiter zal zich weldra op zijn gemak bevinden, vooral wanneer de Instructeur hem, gelijk het reglement voorschrijft, ondervraagt, ten einde zich te verzekeren of zijn onderwijs wel begrepen wordt.

Met hetzelfde oogmerk voorzeker, laat het reglement dikwijls rust houden, ten einde den arbeid naar de krachten af te meten, en den jongen ruiter langzamerhand te gewennen aan eene oefening, die hem in het begin vermoeit.

De Instructeur zou dus geheel tegen de letter en den geest van het reglement handelen, als hij eene langdurige onbeweeglijkheid vorderde, welke voor het overige niet met de vereischten der rijkunst en der kavallerie strookt.

Bij de Infanterie is de onbeweeglijkheid,

schoon met mate, aan te wenden; bij de kavallerie niet; dáár moet de ruiter altijd in betrekking en overeenstemming met zijn paard blijven. Regelmatigheid en gemak in zijne houding en bewegingen zijn daarentegen vereischten bij den ruiter. Men moet stilte en opmerkzaamheid van hem eischen, maar geene onbeweeglijkheid, die stijfheid, ongemakkelijkheid en vermoeijenis zou voortbrengen, en het hem moeilijk maken zou zijn paard te regeren.

VI.

Men laat de houding aannemen terwijl het paard stil staat, vervolgens in den stap, den draf en den galop.

De man en het paard zijn twee onderscheidene lichamen, en natuurlijk valt de houding van 't gene dat boven is, te moeilijker te bewaren, wanneer 't geen dat onder is en het andere tot ondersteuning dient, in beweging wordt gebracht, en men deszelfs trap van snelheid vergroot.

Eerst langzamerhand en na vele oefeningen zal men eene innige vereeniging verkrijgen, welke van beide afzonderlijke wezens één geheel maakt, zoo juist in harmonie, dat de ruiter op het paard als op zijne eigene beenen gaat, en zij om zoo te zeggen, slechts één wezen uitmaken, gelijk de Centaurus in de fabelleer.

VII.

Het is niet genoeg met de langzaamste, gemakkelijkste en zachtste beweging te beginnen; men moet den ruiter ook de gemakkelijkste strekking doen volgen, om zijne houding zoo weinig mogelijk te schokken.

Deze gemakkelijkste strekking is de regte lijn. Daar het paard door eene gelijkmatige beweging regt vooruit gaat, blijft de ruiter vierkant en bewaart zijne na-

tuurlijke houding, verkrijgt vastheid, een goeden zit, gemakkelijheid en vertrouwen.

Men kan echter niet op regte lijnen van oneindige lengte laten marcheren; zij zijn dus verplicht te wenden bij het doorgaan der hoeken, om op eene nieuwe regte lijn te komen, waardoor de ruiter leert zich van handen en beenen te bedienen, en zich te gelijkertijd aan den marsch regtuit en het veranderen van de rigting gewent, hetgeen den grondslag van het onderrigt uitmaakt.

In het Provisionneel Reglement, integendeel, besloeg de oefening op regte lijnen eene onmerkbare plaats, en men haastte zich, om tot de oefening aan de longe te komen, welke niet minder overijld was, hoewel het vroeger was voorgeschreven zeer groote cirkels te maken en eerst in den stap te rijden.

VIII.

Men moet den rekrut eerst dan op cirkels laten rijden, als hij met de beweging regtuit gemeenzaam is, en zich van zijne handen en beenen weet te bedienen.

Toen men er ernstig aan dacht om zich in de regimenten met het onderrigt bezig te houden, raadpleegde men, bij gebrek aan reglementen, natuurlijk de verhandelingen over de rijkunst. Men vond daár, dat men het jonge paard, om het meer kracht en buigzaamheid te geven, aan de longe oefende; en men besloot hieruit, zonder verder nadenken, dat dezelfde middelen bij den jongen ruiter dezelfde uitwerkselen zouden te weeg brengen; maar men beging hierin eenen grooten misslag, die den onderzoekenden en juist oordeelenden geest van DE BOHAN niet kon ontgaan.

Hij betoogde dat eene oefening die de houding van den man verandert, die gedurig zijn' zit en evenwigt stoort, en den ruiter aan twee tegenovergestelde krachten,

de middelpuntschuwende en de middelpuntzoekende, onderwerpt, niet gepast kan zijn voor den beginnenden ruiter, wien men in de eerste plaats eene vastheid moet geven, welke men alleen door de oefening op regte lijnen kan verkrijgen.

Hoe zou hij, bovendien, die zich in de oefening op regte lijnen nauwelijks van beide teugels en beenen gelijkelijc weet te bedienen, zijn paard de op een' cirkel vereischte stelling kunnen doen aannemen, welke vordert dat elke teugel en elk been eene bijzondere, onderscheidene werking doen, terwijl deze werkingen toch met elkander moeten overeenstemmen?

Door bij de eerste lessen de oefening op cirkels af te schaffen, heeft het reglement 't onderrigt gemakkelijker gemaakt. Op vierkanten kan men het getal van ruiters vergrooten, zoo veel het terrein toelaat, 't geen bij de oefening aan de longe niet kon en de lessen, in evenredigheid van het aantal Instructeurs, te talrijk maakte; nu zijn de lessen minder in getal, het ontbreekt minder aan Instructeurs, en het algemeen toezigt is gemakkelijker.

IX.

Is de oefening op cirkels voor eerstbeginners te vroegtijdig en stoort zij eene verstandige opklimming, zij is toch van zeer goed gevolg bij eenigzins gevormde ruiters, en doet hen nieuwe vorderingen maken.

Men moet het onderrigt op cirkels ter hand nemen als de rekrut aan de beweging van het paard gewoon is, en het begint te kunnen besturen. Deze les zal hem noodzaken zijne houding met die van het paard in overeenstemming te brengen en het in der daad te besturen.

X.

Het paard geeft toe aan de aanhouding van den teugel.

Even als een onbezield ligchaam de kracht volgt welke het aantrekt, en zich in de rigting van die kracht voortbeweegt, zoo volgt het paard de aantrekking van den teugel, en beweegt zich naar den kant, waarheen deze aanhouding plaats heeft.

De teugels hebben twee verschillende werkingen.

Zij waarschuwen het paard, wijzen het de rigting aan, die het moet volgen en deelen het die rigting mede; bovendien vertragen zij de beweging, en doen ze ophouden, ja zelfs het paard terugtreden.

XI.

Het paard wijkt voor de drukking van het been.

Daar de gevoeligheid van het paard door de drukking van het been wordt opgewekt, onttrekt het zch daaraan door te gehoorzamen, en zich te begeven naar den kant tegenover dien waar de drukking gevoeld wordt, behalve wanneer zij op beide zijden te gelijk plaats heeft, 't geen het paard noodzaakt zich regt vooruit te begeven.

De beenen die het paard voortdrijven, doen de voornaamste werking bij alle versnellingen van gang. Zij hebben in dit opzigt eene werking, welke tegen die der teugels, die vertragen, overstaat; maar bij de veranderingen van rigting staan zij in regtstreeksche betrekking met de teugels; zij werken in overeenstemming, ondersteunen het paard en helpen het om te wenden.

XII.

Het paard moet geoefend worden om in alle gangen regtuit te gaan.

Hoewel de beweging regtuit natuurlijker is voor het paard dan de kringwijze beweging, is het niettemin waar, dat het paard deze rigting niet zonder afwijking volgt, en de ruiter slechts door lange gewoonte de

overeenstemming van handen en beenen kan verkrijgen, welke dezen uitslag te weeg brengt. Evenwel kan een marsch regtuit niet goed worden uitgevoerd, zoolang deze voorwaarde niet vervuld is. Men moet derhalve dikwijls op dien marsch terugkomen en hem tot eene gewoonte maken. Hoe groot het front ook zij, 't beginsel blijft hetzelfde.

XIII.

Het paard moet geoefend worden om in alle gangen regs en links te wenden.

De middelen van uitvoering, hoe groot het front zij, hebben hetzelfde beginsel, echter met een' trap van snelheid, evenredig aan den cirkelboog dien men moet doorloopen. Het is de binnenteugel welke het paard naar het middelpunt buigt, de buitenteugel die het ondersteunt, in overeenstemming met het binnenbeen, dat het buigt, en het buitenbeen dat de heupen op de lijn houdt welke zij moeten volgen, door de twee buitenbeenen des paards, die eenen grooten omtrek moeten doorloopen, voort te drijven.

XIV.

De binnenbeenen des paards vermoeijen zich meer dan de buitenbeenen, hetgeen de Instructeurs verplicht, de paarden op beide handen evenzeer te oefenen, met het dubbel oogmerk om hen handelbaar te maken en zoo weinig mogelijk te vermoeijen.

In alle kringwijze bewegingen helt het paard min of meer naar het middelpunt des cirkels over, zoodat de binnenbeenen die het eigenlijk ondersteunen, veel meer bezwaard zijn dan de buitenbeenen. Wanneer het paard te kort wordt gewend, gebeurt het dat de binnenbeenen niet spoedig genoeg kunnen worden voortgebracht, ten einde het ligchaam te onder-

steunen; dan stoot het paard, en wel altijd naar binnen; een blijkbaar bewijs van de waarheid van ons gezegde.

XV.

Men moet de gangen van het paard zoo veel mogelijk ontwikkelen, evenwel zonder het uit zijne stelling te brengen of het te forceren; maar vooral zorg dragen dat de gangen niet vertragen.

In den loop van eenen veldtogt maakt de kavallerie zich nuttig door de snelheid harer bewegingen; zij éclaireert het leger op zijne marschen, waakt voor zijne veiligheid in de kantonnementen, verrigt de voorpostendienst, geeft haastig bericht van de tegenwoordigheid des vijands en wijst diens eersten aanval af, om den troep, dien zij dekt, tijd te geven zich te formeren en tegenweer te bieden; zij is het die patrouilles uitzendt, verkenningen doet, die de verschillende korpsen van een leger in gemeenschap met elkander houdt, om hen bijtijds te waarschuwen, om hen tot hetzelfde doel te doen samenwerken; zij is het eindelijk, die de transporten aanvalt, ze begeleidt, die zich met spoed van alle belangrijke punten meester maakt, daar hare snelheid haar in al deze verrigtingen de eerste rol aanwijst.

In veldslagen speelt zij eene niet minder werkzame rol. Haar schok, het voortbrengsel van hare snelheid en éénheid, werpt de geschokte massa's geheel overhoop; zij vervolgt den overwonnen vijand, belet hem zich weder te verzamelen, beslist alzo de overwinning en voltooit de gevolgen daarvan.

Dit slechts vlugtig geschetst tafereel zal evenwel voldoende zijn om te bewijzen, dat de snelheid de voornaamste eigenschap der kavallerie is, en dat men bij hare eerste samenstelling en haar onderrigt niet moet verzuimen zich deze te verschaffen.

Zoo moeten de gangen vrij en stout zijn, om veel wegs af te leggen, en moet

men ze zooveel mogelijk trachten te ontwikkelen, evenwel zorg dragende om zich voor overdrijving te wachten.

Een paard van edel ras bezit van het begin af gestrekte gangen; het minder gespierd, minder vurig en vleeschiger troepenpaard heeft integendeel zelfs beperkte gangen; maar eene wel ingerigte oefening ontwikkelt deze langzamerhand, en eindelijk hebben wij een goed eskadronspaard.

Onze ruiters hebben doorgaans zulk eene harde hand, dat men ze zoo weinig mogelijk in de noodzakelijkheid moet brengen daarvan gebruik te maken. — Men zal hierdoor veel mishandelingen voorkomen, en de monden en waaijen der paarden zullen meer gespaard worden.

XVI.

De natuur heeft aan de paarden evenmin volmaakt gelijke gangen gegeven, als hetzelfde lichaamsgestel en karakter.

Door een welbegrepen onderrigt moeten de gangen tot eenparigheid worden gebracht.

Niet alleen is er een groot verschil tusschen de paarden van verschillende landen, maar ook tusschen die van hetzelfde gewest. — Men heeft alzo zeer verschillende bestanddeelen, en toch moeten deze één geheel vormen. Liet men hun hunne natuurlijke gangen behouden, blijkbaar zouden ze niet gelijk marcheren, en zou men van de rigting en samenhang in eenen troep moeten afzien, als welke in de marschen niet kan bestaan, *zoo de bewegingen niet gelijk zijn en in evenwijdige rigting loopen.*

XVII.

Om de ruiters en paarden te gewinnen de treden en de tempo's van draf en galop ongeveer van dezelfde lengte te maken, en om zonder af te wijken

dezelfde rigting te volgen, moet men hen in kolonne laten marcheren, met de geleiders der lessen aan het hoofd, wier paarden geregelde gangen hebben en op eene rechte lijn kunnen blijven. Na deze voorzorg moet men hen verplichten om naauwkeurig op hunne afstanden en in hunne rigting te volgen; eene groote gewoonte in de oefening zal hen tot die juistheid van overeenstemming brengen, of ten minste doen naderen, welke in het eerst onmogelijk te bereiken scheen.

XVIII.

Alleen in eene voortdurende en vrij lang voortgezette beweging kunnen de gangen der kavallerie geregeld worden.

Wij moeten deze waarheid, hoewel reeds lang bij de kavallerie bekend, op nieuw te binnen brengen, want zij is van te veel belang, om niet te beproeven haar duidelijk te maken.

Op welk oogenblik komt er ongeregeldheid in de gangen? wanneer vergrooten of verminderen de paarden hunnen trap van snelheid? Instructeurs, die lang gekommandeerd en opgemerkt hebben, zullen antwoorden: niet wanneer de paarden steeds in dezelfde strekking blijven, neemt men deze ongeregelde heden waar, maar wel wanneer zij van strekking veranderen; dit geeft derhalve reden genoeg om lang achtereen regtuit te marcheren, en niet te dikwijls van directie te veranderen, opdat de tusschenpoos tusschen die verandering diene om de wanorde te herstellen, welke er door veroorzaakt wordt.

Dezelfde aanmerking is toepasselijk op de veranderingen van gang, welke men vooral niet te dicht op elkander moet laten volgen. Op dat oogenblik ook zal men de minste eenheid waarnemen, 't zij dat de ruiters niet met behoorlijke zachtheid han-

delen en hunne houding op dat oogenblik geschokt worde, 't zij dat de paarden nog geen geregelden gang hebben, zich dus niet met eenparigheid bewegen en moeilijker te bedwingen zijn, 't zij eindelijk, dat al deze oorzaken te zamen, bij versnelling van den gang, zulks bijna onvermijdelijk maken; zeker is 't, dat op dit oogenblik de minste eenheid bestaat. Maar, als de les wordt voortgezet, hernemen de ruiters hunne plaatsen, brengen zich weder in overeenstemming met hunne paarden, de paarden bedaren, houden hunne afstanden in de geheele kolonne, marcheren eindelijk op dezelfde hoogte, als men met verscheidene in hetzelfde front marcheert, herkrijgen adem, bewegen zich kortom in dezelfde rigting en met dezelfde snelheid, 't geen het doel is dat men moet trachten te bereiken.

XIX.

De paarden zijn geneigd om zich bij elkander te voegen, en hebben eenen tegenzin om elkander te verlaten. Dit is eene reden om hen dikwijls de plaats, welke zij in de kolonne of linie van bataille innemen, te doen verlaten, ten einde hen daaraan te doen gewoon blijven.

Het is zoo waar dat de paarden geneigd zijn om zich bijeen te voegen, en afkeer hebben van zich te scheiden, dat wanneer een peloton met tweeën of met vieren afbreekt, de ruiters alle moeite hebben om hunne paarden tegen te houden, tot het hunne beurt is om af te breken; en dat zij na het afbreken, in plaats van het bepaald getal passen regt vooruit te marcheren, zich naar den kant der eerste gelederen werpen; formeert dezelfde kolonne zich zonder op te houden daarentegen in bataille, dan verdubbelen de paarden den gang niet, maar stormen vooruit en forceeren de hand der ruiters, en saellen bijna altijd de rigtingslijn voorbij.

Met geheel bedrevene ruiters is het geval niet zoo in 't oogvallend, omdat zij hunne paarden weten te besturen, maar met rekruten, die zich door hunne paarden laten regeren, is het onvermijdelijk.

XX.

Vreesachtigheid wordt niet door harde behandeling, maar door zachtheid en de hulp van het voorbeeld overwonnen.

Men merkt op, dat de paarden die aan de beweging van groote steden gewoon zijn, zelden schichtig zijn, daar zij gewoon zijn allerlei voorwerpen te zien en te naderen. — Brengt men hen voor eenige maanden naar het land, en doet men hen zelden buiten komen, dan maakt deze vrijmoedigheid allens voor schuwheid plaats, en het eerste voorwerp dat zij onverwacht zien: een gevelden boom, een vogel die uit een heg opvliegt, zal genoeg zijn om hen te doen schrikken; waaruit blijkt dat het niet genoeg is het paard aan de voorwerpen om zich heen te gewennen, maar dat men het ook in die gewoonte moet houden. — Is de oorzaak der vreesachtigheid bekend, dan zal het ook gemakkelijk zijn de middelen tot genezing aan te wenden.

De vrees is een gevolg van een der krachtigste aandriften, welke alle levende wezens beheerscht, namelijk van de zucht tot zelfbehoud. Geen harde behandeling of mishandeling zal die dan ook genezen, maar wel de gedurige oplettendheid om het bevreesde dier te doen begrijpen, dat de voorwerpen, die het op 't eerste gezigt verschrikken, geen nadeel doen.

Als men een schuw paard mishandelt, slaat, geweldige spoorlagen geeft en sterk op de achterhand zet, verzet het zich dikwijls nog meer; des te waarschijnlijker is het, dat het weldra bedorven zal zijn, want telkens als de vrees terugkomt, volgt weder dezelfde mishandeling, en dit zouden zelfs ijzersterke ledematen niet kunnen weerstaan.

Een goed Instructeur bedient zich van alle zachte middelen, om het paard vertrouwen te geven, eer hij de toevlugt tot kastijding neemt. Een der zekerste middelen is het voorbeeld; deze onweêrhoudbare stroom, die den mensch medesleept en overmeestert, heeft hetzelfde vermogen op het paard.

Men zie een schrikachtig paard in eene rij achter elkander gaande ruiters; als een voorwerp of geluid het schrikken doet, en het ter zijde uitspringt, wordt het door de meeste paarden gevolgd. Maar als het voorbeeld in dit geval eene slechte werking doet, kan het in een ander geval nuttig wezen. Wanneer een paard weigert iets voorbij te gaan, een slagboom of een gracht over te springen, uit het gelid te komen, kortom eenig blijk van weerspannigheid vertoont, uit vrees of onkunde voortspuitende, laat het dan door een wel afgerigt paard doen, dat voor hem geplaatst is, zet het dan terstond aan om dit voorbeeld na te volgen, en men zal bijna altijd zijn doel bereiken.

XXI.

Om het paard gezond te houden, in kracht te doen aanwinnen en de vermoeijenissen des oorlogs te doen weerstaan, moet men het in tijd van vrede van tijd tot tijd eene sterke en dagelijkse oefening doen verrigten.

Het is ons thans onbegrijpelijk dat wij een tijd gekend hebben, toen het oorlogspaar, van de zeven dagen der week, slechts drie dagen, en dan nog voor zeer korten tijd, werd bereden; dat het paard 't overige van den tijd zonder beweging in den stal werd gelaten, om kwade gewoonten aan te nemen, zijne leden te laten verstijven, eene bedompte, altijd ongezonde lucht in te ademen, en van de vrije lucht, welke de levensbeginselen bevat, beroofd te blijven.

Tegenwoordig heeft men het beginsel aangenomen, dat men het paard zooveel

mogelijk dagelijks moet buiten brengen; men moet, in zoover als de andere diensttakken het toelaten, trachten het paard zóóveel te laten werken als noodig is om het op de vermoeijenissen voor te bereiden waartoe het bestemd is.

Moet de oefening als bevorderlijk voor de gezondheid, het behoud en de ontwikkeling der krachten beschouwd worden, niet minder is zij noodig tot bevordering der ondergeschiktheid van het paard aan den wil van den ruiter en de uitgestrektheid van deszelfs gangen; daardoor kan alleen een goed afgerigt paard zoodanig blijven, steeds op adem en geschikt voor den marsch zijn, en de ruiters zullen door eene dagelijkse gewoonte bekwaam worden om het te berijden.

Evenwel, indien het gebrek aan oefening groote nadeelen veroorzaakt, de overmaat van arbeid zou niet minder kwaad doen, daar zij de krachten des paards uitput, de regelmatigheid der dierlijke verrigtingen stoort, eene afslijting veroorzaakt, waardoor de dienst en het leven des paards verkort worden.

XXII.

Het onderrigt der kavallerie, hetwelk te gelijk de rijkunst en de taktiek bevat, is gegrond op de volmaakte kennis der afzonderlijke exercitiën, eerst zonder, daarna met wapens, zoodanig ingerigt dat zij op de samenwerking der eskadrons kunnen toegepast worden.

Hoewel dit onderrigt, wel is waar, hoofdzakelijk bestaat in de vorming der afzonderlijke ruiters, ligt het toch in den aard van den trapswijzen voortgang, dat het nu eens afzonderlijk, dan aan meerdere ruiters gezamentlijk worde gegeven. Het is echter onmogelijk twee ruiters te oefenen, zonder dat hunne vereeniging aanleiding geeft tot twee voorname wijzen van verbinding.

Hoe hen te stellen? Den een achter den anderen, dit is de kolonne; den een naast den anderen, dit is de linie van bataille.

Welke wijze van zamenstellen moet nu het meest gebezigd worden? Vele en belangrijke redenen doen zich op ten voordeele van de kolonne, en ook het reglement heeft dit beginsel bekrachtigd. De ruiter begint dus met zich in kolonne te bewegen. Weldra echter wordt hij bekend met de moeilijkheden van den marsch in bataille, want deze eerste oefening is reeds vervat in de uitvoering der bewegingen, *met éenen regts of links*, en de bewegingen *met eenen regts of links om keert*, wanneer die plaats heeft onmiddellijk na de eerste beweging.

Alzoo ziet men reeds bij de oefeningen van de Ruiterschool, het grondbeginsel waaruit de nuttige uitwerking der troepen in het algemeen en in het bijzonder der Kavallerie geboren wordt, namelijk, *de beweging*; deze vervolgens, ontlede, vertoonen zich vier onderdeelen, te weten:

- 1°. Wat betreft de strekking: *de marsch regtuit en de wending.*
- 2°. Wat betreft de wijze: *de kolonne en de linie van bataille.*

XXIII.

De instructeurs der klassen moeten een dubbel oogmerk hebben:

- 1°. Zich bijzonder toe te leggen om hunne manschappen eenen goeden zit en geregelde houding te doen aannemen, om hen buigzaam te maken, hen hunne paarden te leeren besturen en zekerheid te doen verkrijgen.
- 2°. Moeten zij hetzelfde gewigt er aan hechten om hunne gangen en bewegingen te regelen, die een wezenlijk deel der taktiek uitmaken, en later met grootere fronten worden herhaald.

De rijkunst, deze hoeksteen van het gebouw, vormt op zich-zelve alleen ruiters, maar tegelijkertijd schrijft de taktiek voor, regt en met behoorlijken afstand te marcheren, in het gelid te blijven en zich naar de bewegingen van het hoofd te regelen; bovenal vordert zij éénparigheid van gang. Aldus verliest men het eskadron niet uit het oog, hoewel het de afzonderlijke opleiding van den ruiter geldt, en men zich hoofdzakelijk met zijne houding te paard en met de wijze van het te besturen bezighoudt.

Daar het alleen militairen zijn die dit dubbel doel kunnen begrijpen, zal het altijd, wat het stelsel van onderrigt in de rijkunst betreft, gevaarlijk zijn zich uitsluitend aan de burgerlijke pikeurs te houden, hoe bekwam zij mogen wezen, daar deze, het

einddoel niet kennende, ook de middelen daartoe niet kunnen voorbereiden.

Door de aandacht evenzeer op beide hoofdpunten, de rijkunst en de taktiek, te vestigen, zullen de Instructeurs ruiters vormen, die goed en vast te paard zitten, en hunne paarden goed weten te besturen; aldus zullen zij te gelijk goede tirailleurs vormen, en zal men, door deze zelfde ruiters te vereenigen, eskadrons bekomen, geducht door hunne éénheid en door de kracht, welke daarvan het onmiddellijk gevolg is. Zoo verstonden het MELFORT en SEYDLITZ, en allen die vroeger en later, even als deze groote meesters, eene goede en in al hare bestanddeelen degelijke Kavallerie hebben willen vormen.

(Het Vervolg hierna.)

EENIGE OPMERKINGEN

NOPENS

HET ZWEEDESCHE LEGER.

Als vervolg op de, in de twee vorige nummers van den *Militaire-Spectator* opgenomene beschrijving der organisatie van het Zweedsche leger en der instellingen die het beheeren, zal ik in de volgende regelen die eenige opmerkingen nopens de zamenstelling en den toestand van dit leger doen volgen, en daarbij de voor- en nadeelen der bestaande instellingen trachten aan te toonen, zoowel met betrekking tot de verdediging van het land, en den invloed die zij op de geoefendheid, de krijgstucht, den zedelijken toestand en het welzijn der troepen uitoefenen; als ten opzichte van de opoffe-

ringen die van de natie tot de daarstelling en onderhouding van het leger gevorderd worden.

Onderstaande oordeelvellingen zijn gegrond op hetgeen ik gedurende een tweejarig verblijf in Zweden van het leger gezien en vernemen heb; het is alzoo aan den toestand van dit leger, dat ik de instellingen waardoor het beheerd wordt, zal trachten te toetsen.

Ten einde mijn onderwerp op eene regelmatige wijze te behandelen, zal ik het in twee gedeelten splitsen; het eerste gedeelte, van geheel militairen aard, zal

de beoordeeling der onderstaande punten bevatten:

1°. De doeltreffende sterkte en samenstelling van het leger voor het einde waartoe het bestemd is, namelijk *de verdediging* van het land. Zweden toch is evenmin als de andere staten van den tweeden en derden rang in Europa, magtig genoeg om zich ten koste van naburen te willen uitbreiden, en dus *aanvallenderwijze* te handelen.

2°. De invloed der instellingen op de geoefendheid, de krijgstucht, de zedelijkheid en het welzijn der troepen.

In het tweede gedeelte van meer financiële aard, zal aangewezen worden:

1°. In welke verhouding de kosten, die de bestaande organisatie naar zich sleept, tot den rijkdom en de hulpbronnen van het land staan.

2°. Of men tot dezelfde uitgaven een sterker of doeltreffender ingerigt leger zou kunnen hebben.

EERSTE GEDEELTE.

1°. Sterkte en Samenstelling.

Wanneer wij de oogen op de kaart van Zweden slaan, zien wij dat dit Koninkrijk vereenigd met Noorwegen een schiereiland vormt (1), wat niet anders dan te water

(1) Om een denkbeeld van de gesteldheid en bevolking van Zweden te geven, dient het volgende:

Op eene uitgestrektheid van 8043 vierkante geographische mijlen telt men slechts eene bevolking van ongeveer 3.250.000 zielen; dat is omtrent 400 zielen per vierk. geographische mijl; terwijl men in Nederland op eene uitgestrektheid van 594

genaakbaar of aan te vallen is, daar het met het vaste land van het Russische Keizerrijk op eene noorderbreedte en door zulke woeste streken verbonden is, dat de doortogt van een leger door die landstreken aan de grootste moeilijkheden onderhevig, en uit dien hoofde als onmogelijk te beschouwen is. Daar alzoo de aanval immer met eenen zeeovertogt en met eene landing gepaard moet gaan, zullen hier vooral land- en zeemagt tot eene doeltreffende verdediging in gemeenschap met elkander moeten handelen; de zeemagt zal het naderen der kusten trachten te beletten, iets dat voor een groot gedeelte van Zweden gemakkelijk wordt gemaakt, door de zoogenaamde *Skärgords*, zijnde eene menigte van rotsen en klippen, die langs de kusten als gezaaid liggen, en een groot gedeelte waarvan de scheepvaart gevaarlijk maakt. Een gedeelte der vloot, *Skärgords-vloot* genaamd, en geheel uit kleine, niet diepgaande, en zeer laag op het water liggende vaartuigen (de kanonsloepen en

vierk. geographische mijlen, eene bevolking van 3.050.000 zielen heeft; of wel 5130 zielen per vierk. geographische mijl. De bevolking van Nederland is alzoo gemiddeld, in verhouding van de grootte van het land, 12,8 maal sterker dan die van Zweden.

Van de 8043 vierk. geographische mijlen oppervlakte zijn:

183	vierk. geogr. mijlen	bouwoord.
340	id.	id.
6470	id.	id.
1050	id.	id.

Daarvan liggen:

$\frac{1}{12}$	gedeelte der oppervlakte	meer dan 2000 voet boven de zeeoppervlakte.
$\frac{6}{19}$	gedeelte der oppervlakte	meer dan 800 voet boven de zeeoppervlakte.
$\frac{7}{10}$	gedeelte der oppervlakte	meer dan 300 boven de zeeoppervlakte.

kanonjollen) bestaande, is uitsluitend voor den kust-en oorlog ingerigt. De bemanning dier kanonsloepen en kanonjollen is zeer sterk, ten einde bij voorkomende gevallen een gedeelte te kunnen missen, dat op het land moet ageeren; op de kanonsloepen zijn twee 12de kanons, aan welker sleden of affuiten raders kunnen geplaatst worden; en die als veldgeschut bij eene landing moeten dienen.

Blijven de pogingen der vloot vruchteloos, en begint de landing, dan moet de landmagt die trachten te verhinderen of den vijand terugwerpen. Van dit oogenblik af, neemt zij de hoofdrol bij de verdediging op zich.

De geringe afstand die Zweden van Rusland scheidt, maakt dat bij eenen oorlog met die magtige en meest te vreezen nabuur een talrijk leger in weinige dagen op Zweedschen bodem overgebracht kan worden, zoodat het voor Zweden noodzakelijk is, zelfs in vreedestijd hiertegen gewapend te zijn. Die aanval kan op onderscheidene punten van de zeer uitgestrekte, en, hoewel moeilijk, toch bijna overal genaakbare kust geschieden, en het leger moet dus zoodanig verdeeld zijn, dat in korten tijd op de bedreigde en aangevallen punten de noodige troepen verzameld kunnen worden. Het natuurlijke gevolg hiervan is, dat de staande armée ter bewaking van eene zoo uitgestrekte kust in verhouding tot de bevolking van het land buitengewoon sterk, en tevens in de onderscheidene provinciën verdeeld behoort te wezen.

De uitgestrekte vlakten, het weinig doorsneden terrein van eenige provinciën, vooral in het zuidelijk en vruchtbaarste

gedeelte, en misschien ook de mindere waarde der Zweedsche infanterie (in vergelijking van de Russische), vorderen dat tot een doelmatig oorlogvoeren de kavalierie en veld-artillerie talrijk zijn; dit is te meer een vereischte, daar bij de oproeping van de beväring, die slechts uit infanterie bestaat, dat wapen eene aanmerkelijke vermeerdering ondergaat, terwijl de sterkte der beide andere wapenen dezelfde blijft. Men kan alzoo gerust aannemen dat de verhouding bij het staande leger van de kavalierie tot de infanterie als 1 tot 5,46; en van de artillerie tot de beide andere wapenen van 4 kanons op de 1000 man, om doelmatig te blijven, zoo klein mogelijk genomen is.

In het begin van deze eeuw was de kavalierie talrijker dan nu, doch de groote kosten van dat wapen hebben het bestuur van oorlog genoodzaakt eenige kavalierie indelta-regimenten in infanterie-rusthals indelta-regimenten te veranderen. — Het is mijne bedoeling niet eene gedetailleerde opgave van het verdedigingsstelsel van Zweden in deze verhandeling op te nemen; een dergelijke arbeid zou de grenzen binnen welke ik voorgenomen heb te blijven, overschrijden; alleen is over dit onderwerp het voorgaande moeten gezegd worden om te kunnen besluiten:

- 1°. Dat eene getalsterkte voor de staande armée van 55400 man niet te aanzienlijk voor de behoefte des lands is.
- 2°. Dat de verhouding tusschen de verschillende wapens vrij doelmatig genomen is; en dat men in geen geval minder kavalierie of artillerie zou kunnen hebben.

Verder moet nog aangemerkt worden, dat eene zoogenaamde geconcentreerde verdediging, waarbij men des noodig eenige provinciën tijdelijk opoffert om het hart der lands des te krachtadiger te verdedigen (zooals in Nederland en Frankrijk) voor Zweden niet van toepassing kan zijn, daar geen bijzonder deel zoodanig overwegenden invloed boven de andere heeft, dat van diens behoud het al of niet bestaan van het rijk afhangt. Bovendien zijn de best te verdedigen punten de onvruchtbaarste en armste; een leger zou daar moeilijk gedurende eenigen tijd kunnen bestaan; ook zou men toch niet, ter verdediging dier improductieve punten, de vruchtbaarste en rijkste provinciën des lands zonder wederstand aan eenen vijand prijs willen geven.

Een zoo talrijk leger voor eene bevolking van circa 5.250.000 zielen, door de gewone werving voltallig te houden, is niet mogelijk; dit kan men met zekerheid aannemen, daar de ondervinding meer dan eens aangetoond heeft, dat zelfs in veel sterker bevolkte landen het voltallig houden der legers door wervingen niet doenlijk is; ook zou het in Zweden zeer naideelig voor den landbouw en de bergwerken zijn, veel menschen in de kracht des levens daaraan te onttrekken; iets dat plaats zou hebben indien het getal geworvene troepen talrijk was.

De conscriptie heeft ook, hoewel in veel mindere mate, het hierboven opgegeven nadeel; daar altijd het $\frac{1}{3}$ gedeelte van het geheele getal miliciens (wanneer men hun diensttijd op 5 jaren stelt) gedurende het geheele jaar, of ten minste gedurende den zomer, onder

de wapenen ter oefening moeten blijven, en alzoo den burgerlijken arbeid verlaten.

Bij het indelta-stelsel daarentegen, is het getal rekruten, die jaarlijks gedurende eenigen tijd onder de wapenen moeten blijven, ten gevolge van den langen diensttijd dier soldaten (tusschen de 20 en 50 jaar), zeer gering in verhouding tot de sterkte van het leger; de tijd dien de nieuw aangenomene soldaten als rekruten het eerste jaar hunner indiensttreding onder de wapenen blijven (voor de infanterie 4 à 5 weken en voor de kavallerie 3 à 4 maanden), kan zonder nadeel veel korter dan voor de conscripts gesteld worden, daar zij, zonder de Zondags-exercitiën mede te rekenen, gedurende hunnen geheelen langen dienstdag, ieder jaar ter oefening verzameld worden, en alzoo in de gelegenheid zijn zich verder te bekwamen. De exercitietijd der geoefende manschappen (regiments-môte) jaarlijks slechts 12 à 18 dagen durende, kunnen zij het overige gedeelte des jaars aan hunnen gewonen arbeid wijden.

Met het staande leger (de geworvene en indelta-troepen) vereenigd, zal de beväring in tijd van gevaar krachtadig tot de verdediging des lands medewerken, iets dat in veel mindere mate, uit hoofde van de ongeoeffendheid dier troepen, zou plaats hebben, indien zij geheel op zichzelfe moesten ageeren.

Van dubbel belang is het dus, dat de staande armée zeer goed geoefend zij, daar het niet genoeg is dat die regimenten op zichzelfe goed manoeuvreren; maar zij zullen meestal het voorbeeld aan de in den wapenhandel weinig geoefende

troepen der beväring moeten geven, en meer zamenhang in hunne manoeuvres brengen.

De beväring kan in de eerste oogeblikken van eenen onverhoedschen aanval nog niet verzameld zijn; gedurende dien tijd komt de geheele verdediging op het staande leger neder.

Gottlands Nationaalbeväring dient uitsluitend tot de verdediging van dat eiland; eene verdediging die niets met het overige van Zweden gemeen heeft.

2°. *Geoeffendheid, krijgstucht, zedelijkheid en welzijn der troepen.*

Daar de indelta-troepen op verre na het grootste gedeelte der staande armée uitmaken (1), en daar het juist de zamenstelling der troepen is die in de organisatie van het Zweedsche leger, geheel afwijkt van hetgeen men in andere landen vindt, zullen wij ons hoofdzakelijk met dit gedeelte van het leger bezig hebben te houden.

De infanterie-soldaten van het indelta-leger komen na hunne indienststelling als rekruten bij de eerste rekrytsmôte onder de wapenen, en worden 4 weken lang, gedurende welke de rekryts- en regimentsmôten duren, in de exercitiën onderwe-

zen; de volgende jaren, en zoolang zij hunne exercitiën niet geheel kennen, komen zij ieder jaar denzelfden tijd als het eerste jaar op, doch zoodra zij geoeffend zijn, behoeven zij alleen de regimentsmôten, die 12 à 18 dagen duren, bij te wonen.

Bij de kavallerie indelta-regimenten blijven de rekruten 3 à 4 maanden onder de wapenen, en zoodra zij geoeffend zijn, komen zij even als de infanterie ieder jaar slechts 12 à 18 dagen bij elkander.

Ongetwijfeld is de tijd dien de soldaten als rekruten het eerste jaar onder de wapenen blijven, te kort om hunne militaire opvoeding te voltoojien; doch wanneer men bedenkt dat zij ieder volgend jaar weder, en vooral bij mingeoeffendheid, iederen Zondag na de kerk, geëxerceerd worden, en dat zulks gedurende 20 à 30 jaar (de gemiddelde duur van den diensttijd voor ieder man) plaats heeft, zal men ligtelijk begrijpen dat de soldaten die tien en meer dienstjaren tellen, goed geoeffend moeten zijn. — Daar verder bij de manoeuvres de ongeoeffende manschappen tusschen meergeoeffende geplaatst worden, zal, aangezien het getal der eerstgenoemden, in verhouding van dat der laatstgenoemden, niet groot is, de zamenhang van het geheel niet lijden; iets dat in andere landen wel eens kan gebeuren, wanneer veel jonge soldaten als miliciens bij de regimenten aanwezig zijn.

De paarden der indelta-kavallerie-regimenten zijn met zorg gedresseerd, en de eskadronskommandanten surveilleren de rusthallare zeer streng, opdat zij de paarden buiten den diensttijd geen te zwaar

(1) Bij de Infanterie bedraagt het getal geworvene troepen, dat zijn de 2 regimenten garde en het regiment Vermlandsche jagers 2200 man, of circa het $\frac{1}{12}$ gedeelte der sterkte; bij de kavallerie, waar twee regimenten: de garde te paard en de huzaren van den Kroonprins, uit geworvene troepen bestaan, bedraagt hun getal 1000 man of $\frac{1}{17}$ gedeelte der kavallerie-sterkte; bij de artillerie zijn niet anders dan geworvene troepen,

werk doen verrigten, en ze alzoo voor de kavalleriedienst bederven. Over het algemeen zijn deze regimenten, in de rijkste en vruchtbaarste provinciën ingedeeld, zeer goed gemonteerd; de manschappen meestal van jongs af aan het landleven gewend, en als kinderen reeds met paarden omgegaan hebbende, kennen de behandeling der paarden, en zijn, hoewel niet schoon en volgens de regelen der kunst rijdende, althans goede en stevige ruiters.

De paarden zijn van inlandsch ras, over het algemeen klein van taille en niet zeer schoon van vorm; doch zij kunnen bijzonder goed aan vermoeijenissen weerstand bieden en behoeven weinige verzorging.

Aan de nieuw georganiseerde soldaten bij de geworven regimenten, zoowel bij de infanterie als kavallerie en artillerie, wordt in den eersten zomer na hunne indiensttreding, de exercitie van hun wapen geleerd, uitgenomen het paardrijden, wat hoofdzakelijk gedurende den winter onderwezen wordt.

De geoefende manschappen moeten ieder jaar 2 à 5 zomermaanden gedurende eenige uren daags exerceren, zoodat die troepen zeer goed hunne exercitiën verstaan. Vooral is dit het geval bij de oude soldaten, die langer dan zes jaren onder de wapenen zijn, en die men in groot getal bij deze regimenten aantreft.

De exercitiën van de artillerie met dit bespannen batterijen, laten wel iets te wenschen over, doch dit is minder aan de manschappen, dan wel aan een gedeelte der paarden wijten, die alleen voor de exercitiën gedurende dien tijd gehoord, en dikwijls niet anders dan gewone

boerenpaarden zijn. Men verwondert zich nog zooveel vlugheid en samenhang in het manoeuvreren der artillerie te vinden, wanneer men in aanmerking neemt, met welke slecht gedresseerde paarden zij zich soms moeten behelpen.

Bij het regiment Svea-artillerie te Stockholm, zijn gedurende het geheele jaar slechts 120 paarden aanwezig; dit getal wordt tijdens den exercitietijd met 128 paarden vermeerderd, die voor den tijd van 42 dagen gehoord worden. Deze paarden moeten door eene Commissie uit officieren van het regiment bestaande, gekeurd worden; de verhuurders bekomen als huurprijs de zoogenaamde *vacance afgift*, uit $7\frac{1}{2}$ ton rogge bestaande, of wel naar verkiezing, eene som gelds die met $7\frac{3}{4}$ ton rogge in waarde gelijk staat. Men ziet veelal dat dezelfde paarden onderscheiden jaren achtereen aangeboden en gehoord worden; de artillerie heeft dit zeer gaarne, en neemt die paarden bij voorkeur, omdat zij beter dan de andere tot de artillerie-manoeuvres geschikt zijn, daar men ze reeds in de vorige jaren gedeeltelijk gedresseerd heeft.

De eerbied voor de wetten is in Zweden over het algemeen zeer groot; vooral bij de landlieden, waaruit het grootste gedeelte dezer natie bestaat (1), en uit

(1) De verhouding der verschillende standen onderling, volgens de laatste opgaven in het jaar 1833, is de volgende:

De adel bestaat uit . . .	11069	personen.
De priesterschap bestaat uit	14993	id.
De burgerstand id. id.	69143	id.
De in betrekkingen, doch niet van adel zijnde personen met hunne gezinnen.	63013	id.

welke de indelta-soldaten getrokken zijn; uit dien hoofde, als ook ten gevolge van de scherpe afscheiding der onderscheidene maatschappelijke standen, waarvan het gevolg is, dat de nog niet geheel geëmancipeerde boeren veel ontzag voor de hoogere standen hebben, is de krijgstucht zeer goed; de soldaten hebben voor hunne officieren eenen bijna aangeboren eerbied, althans hebben zij dien van der jeugd af aan van hunne ouders ingezogen, zoodat men uiterst zeldzaam van gevallen tegen de subordinatione hoort.

Als voorbeeld van den eerbied van de indelta-soldaten voor hunne meerderen, kan gezegd worden, dat, wanneer zij, zelfs buiten dienst, en niet in militaire kleding zijnde, een hunner officieren, of zelfs een officier van een ander regiment ontmoeten, zij deze bijna altijd beleefdelyk groeten en met eerbied bejegenen, hoewel zij niet gehouden zijn zulks te doen, althans wat het salueeren van de niet tot hun regiment behorende officieren betreft, wanneer zij zelve in burgerkleding zijn.

De kalmte en bedaardheid aan het Zweedsche karakter eigen, maakt, dat zij zelden zóó door drift vervoerd worden, dat zij den eerbied voor hunne meerderen uit het oog verliezen; die karaktertrek werkt dus ook mede om in alle

De boerenstand. . . . 2.232.667 id.

De arbeiders op fabrieken en bergwerken, de kerk- en brugbedienden, lootsen, schoolmeesters, enz. met hunne gezinnen. . . . 744438 id.

Daar van de laatste 744438 zielen, de meesten op het land wonen, ontwaart men uit deze opgave dat de boerenstand, of liever de arbeidende klasse op het land, op verre na het grootste gedeelte der bevolking uitmaakt.

rangen van het leger de gevallen van insubordinatione zeldzamer dan bij natiën van meer opvliedenden aard te doen voorkomen.

De positie van den indelta-soldaat is, in vergelyking van die der meeste boerenmijn- en fabriekarbeiders benijdenswaardig; bijna het geheele jaar voor eigen rekening kundende arbeiden, bestaat er geen reden dat hij minder dan de andere werklieden verdient, en bovendien wordt hem als schadeloosstelling voor den korten tijd die hij gehouden is den lande te wijden, eene woning met stukje grond, enz. gegeven; eene schadeloosstelling welke zijne verzuimde verdiensten gedurende zijne dienst-dagen verre te boven gaat.

Voor de meeste boerenarbeiders is het dan ook een geluk tot indelta-soldaat aangesteld te worden; daarom ontbreekt het ook nimmer aan liefhebbers ter vervulling van eene opengevallene plaats; en uit dien hoofde kan men in de keuze moeilijkelyk zijn. De keurings- of aannemings-commissie let zeer streng op de moraliteit van den voorgestelden soldaat; hij moet voorzien zijn van een bewijs van goed gedrag, door de geestelykheid zijner woonplaats te geven; en valt er iets op hem aan te merken, vooral wat het gebruik van sterken drank aangaat, dan wordt hij onmiddellijk afgekeurd. Indien de soldaat, eenmaal aangenomen zijnde, zich slecht gedraagt, kan hij door vonnis van eenen krijgsraad uit de dienst verwijderd worden; hij verliest alsdan onmiddellijk de voordeelen aan dien stand verbonden.

Door de bepaling dat de rot- of rusthallare den soldaat kiest en aan de keurings-commissie voorstelt, bekomt men reeds

eenen waarborg voor zijne moraliteit en goed gedrag, wjl het eigenbelang van den rot- of rusthallare medebrengt dat hij niet gemakkelijk in zijne keuze zij; want alleen eene goede keuze kan hem den waarborg geven, dat het huis met land, wat hij aan den indelta-soldaat in vruchtgebruik moet afgeven, door dezen in goeden staat onderhouden worde; en niemand kan beter dan hij, die landeigenaar is, het gedrag der menschen, welke op zijn eigendom of in de nabijheid wonen, beoordeelen, en eene keuze met zekerheid doen.

Het gevolg van het bovenstaande is, dat de indelta-soldaten, uit de goed oppassende arbeiders gekozen, over het algemeen als voorbeelden van goed gedrag en regelmatig leven aangewezen kunnen worden; de meesten zijn getrouwd, en arbeiden gedurende den tijd die zij vrij zijn, meestal voor hunne rot- of rusthallare, hetzij op het land of wel in de bergwerken of fabrieken. Natuurlijk worden zij, even als de andere arbeiders, naar verdienste bezoldigd of in daggeld aangenomen, geheel onafhankelijk van hunne positie als indelta-soldaat.

Tot bewijs dat de toestand der indelta-soldaten in menig opzigt gelukkig te noemen is, dient het volgende voorbeeld: Van de 48 soldaten, die ten gevolge van een ongeluk, den 29sten Augustus 1850, bij *Klein Edet* verdronken zijn, waren er niet minder dan 44 getrouwd. Geen hunner bevond zich in behoefligen toestand, hoewel zij 133 kinderen nalieten; dat is $3\frac{1}{2}$ voor ieder huishouden; een groot getal, wanneer men in aanmerking

neemt dat de meesten dier soldaten nog jong en in de kracht van hun leven waren, en dat men in Europa voor ieder getrouwd paar gemiddeld $4\frac{1}{2}$ kinderen rekent.

Als een gebrek der bepalingen, die het indelta-stelsel beheeren, wordt menigmaal aangehaald, dat de wet bepaalt, dat na het overlijden der soldaten, de achtergebleven weduwen en kinderen hunne woningen moeten verlaten, en alzoo somtijds tot den bedelstaf gebragt worden. Zeker zijn dergelijke gevallen betreurenswaardig, en de slagtoffers diep te beklagen; maar is dit ook niet het geval met de meeste huishoudens van werklieden, waar de man de broodwinner is? en ongelukkiglijk kan het Gouvernement daaraan niet veel verhelpen, zonder of in groote kosten te vervallen, wanneer het de weduwen en wezen zou willen ondersteunen; of, door de huwelijken der soldaten tegen te gaan of te verbieden, een veel grooter kwaad te stichten, zonder het bestaande geheel weg te nemen.

De pensioenen die de soldaten na langen diensttijd, of hunne weduwen en weezen na hun overlijden bekomen, zijn wel is waar ontoereikend om te kunnen bestaan, doch meestal wordt voor hen door de landeigenaren, wier eigendom zij bewonen, gezorgd; op deze berust, met de thans in Zweden bestaande maatschappelijke instellingen, de morele verpligting, voor het werkvolk te zorgen dat op hunne goederen geboren is, en dat er op blijft wonen; en zeer zelden gebeurt het, dat zij zich aan die verpligting onttrekken. Meestal laten zij door de oude militairen, of door de weduwen en weezen van overledene militairen en arbeiders, kleine diensten ver-

rigten, hetzij op het land, of wel voor de bergwerken of in de fabrieken, en geven hun daarvoor eene kleine belooning als daggeld, benevens vrij woning en brand.

In geen geval kan ik gelooven, zoo als enkele tegenstanders van het indelta-stelsel beweren, dat de soldaat in het gevecht, denkende aan het treurig lot dat zijne vrouw en kinderen te wachten staat, indien hij sneeft of verminkt raakt, te veel op zelfbehoud bedacht zal zijn, om met moed te vechten; ik geloof integendeel, dat hij tot de verdediging van den vaderlandschen grond, en van de instellingen die hem eene zekere welvaart verzekeren, met meer moed zal trachten bij te dragen en zich meer opofferingen getroosten, dan een soldaat, wien het voor zijn eigenbelang onverschillig is, onder welke banier hij strijden moet.

De zedelijke toestand der geworven troepen, laat meer dan die der indelta-soldaten te wenschen over; onder hen vindt men er menigeen die zich liederlijk gedraagt en vooral aan sterken drank te buiten gaat; dit moet eensdeels toegeschreven worden aan de moeilijkheid om goede sujetten ter aanvulling der regimenten te vinden, waardoor men niet moeilijk bij het aannemen kan zijn; en anderdeels dáaraan, dat die regimenten in de steden, en vooral in de hoofdstad garnizoen houden, waardoor de soldaten aan meer verleidingen blootstaan, dan degenen die, zooals de indelta-troepen, hun verblijf steeds op het land houden en ook niet voortdurend vereenigd blijven.

Het aanzien der troepen, zoowel van de geworvene als van de indelta-regimenten, doch hoofdzakelijk van laatstgenoemden is

buitengemeen schoon. De soldaten, voor het grootste gedeelte ouder dan onze lotelingen, zijn grooter en sterker dan dezen; vooral is dit het geval bij de indelta-troepen, wier zedelijkheid en levenswijze op het land bijzonder bijdraagt tot het ontwikkelen der ligchaamskrachten.

De Zweed is bovendien bijzonder voor den soldatenstand geschikt; zijne over het algemeen groote en welgemaakte gestalte, zijn sterke ligchaamsbouw geven hem, na korten tijd in dienst geweest te zijn, iets martiaals in de houding, wat de soldaat in andere landen eerst na geruimen diensttijd bekomt.

Dit komt vooral uit bij de regimenten der beväring, die, wanneer men hunne weinige oefening en den korten tijd dien zij onder de wapenen blijven in aanmerking neemt, er bijzonder goed uitzien, en met zamenhang manoeuvreren.

Hunne intellectuele ontwikkeling staat op dezelfde hoogte als die van den landmansstand in het algemeen; dat is: men vindt geen indelta-soldaten, en bijna geene onder de geworvene, die niet kunnen lezen; velen kunnen ook een weinig schrijven; dit is het gevolg van de wijze en strenge verordeningen, te dien opzichte door Koning KAREL XI *gegeven.

De wijze waarop de soldaten gekazerneerd zijn, hangt bij de geworvene regimenten, uitgenomen bij de garde, die zeer goede en schoone kazernen heeft, bijna geheel van de kompagnies-kommandanten af, welke voor de huisvesting hunner kompagnien moeten zorg dragen. Zij huren hiertoe veelal een huis of een paar huizen; doch aangezien het voordeel van de kom-

pagnies-kommandanten medebrengt, weinig daarvoor te besteden, gebeurt het somtijds dat de soldaten vrij slecht gelogeerd zijn, niettegenstaande de regimentschefs het toezigt over de handelingen der kompagnies-kommandanten moeten houden. De menages zijn over het algemeen vrij goed; de manschappen eten slechts eens daags warm eten, en bekomen niet iederen dag vleesch.

Het Zweedsche leger heeft het geluk van goede kaders korporaals en onderofficieren te hebben; iets waaraan in de meeste landen een waar gebrek bestaat, ten gevolge van den korten diensttijd der soldaten, en van de geringe vooruitzichten voor goede onderofficieren, wier onderofficiersrang geen goed bestaan, in vergelijking van 't geen kundige en werkzame werklieden kunnen verdienen, oplevert, als ook ten gevolge van de onzekerheid voor den ouden dag.

In Zweden, daarentegen, is de onderofficiersrang buitengewoon goed bezoldigd; zoodat de meeste goede soldaten, die toch hun geheel leven in dienst blijven, er naar streven om dien rang te bekomen. Bij het indelta-leger hebben zij eene betere woning, eene grootere uitgestrektheid gronds dan de soldaten, uitgenomen de jonge onder-officieren welke hun soldij in geld ontvangen, doch die toereikend is om zelfs getrouwd te kunnen bestaan. Bij de geworvene troepen hebben de onderofficieren eene hooge maandelijksche bezoldiging.

Bij het regiment Svea-artillerie bij voorbeeld heeft:

Een eerste sergeant of stukjonker 22 Rixdalers, 8 Schillingen; één tweede sergeant 14 Rixdalers en 56 Schillingen maan-

delijksch traktement; bovendien bekomt ieder van hen: 70 Rixdalers jaarlijks voor zijne kleederen, en 52 Rixdalers jaarlijks voor huishuur.

Een korporaal der 1ste klasse heeft 5 Rixdalers, één korporaal der 2de klasse 2 Rixdalers, 4 Schillingen 's maands boven de soldaten-soldij.

Voor Zweden, alwaar de eerste levensbehoefte veel beter koop, en alwaar de verdiensten of dagloonen der arbeidende klasse veel geringer dan in Nederland zijn, is deze bezoldiging der korporaals en bijzonder die der onder-officieren zeer hoog; dit zal te meer in het oog loopen, wanneer men rekent dat de soldaten der geworven regimenten, behalve hunne kleederen, die hun door de kompagnies-kommandanten verstrekt worden, slechts 4 Rixdalers, 18 Schillingen in de maand soldij bekomen, terwijl zij hier ongeveer het dubbel hebben.

Een der grootste fouten van de Zweedsche militaire instellingen, bestaat in de slechte bezoldiging van den officiersrang en hoofdzakelijk van den luitenantsrang; gepaard met een gering avancement. De traktementen der luitenants en onderluitenanten zijn zoo klein, dat zij er onmogelijk van kunnen bestaan; het gevolg hiervan is, dat vele kundige jongelieden, die met betere vooruitzichten in dienst gekomen waren, nu eene andere meer lucratieve betrekking zoeken, en dat alleen zij die niets beters kunnen bekomen, den officiersrang trachten te verkrijgen.

Daarvan moeten uitgezonderd worden de officieren der garde, waarvan de meeste van adel zijn; verder voor een groot gedeelte de officieren van den staf en van

het topographische bureau, en eenige der officieren van de artillerie en genie; maar bij het indelta-leger, in de mindere rangen althans, is het algemeen waar. Daar de meeste dier officieren geen fortuin hebben, zijn zij genoodzaakt iets anders bij hunne officiersbetrekking waar te nemen, om zóóveel bij hunne traktementen te verdienen dat zij kunnen bestaan; het gevolg hiervan is dat de officiersstand in aanzien moet verliezen, en dat de officieren hunne dienstbezigheden als bijzaak beschouwen en verwaarloozen. Behalve de veel te geringe bezoldiging, bestaat er een tweede groot gebrek in de bepalingen aangaande de subalterne officieren; er wordt namelijk niets gedaan om bijzondere verdienste in hen te beloonen of hunne ambitie gaande te maken. De middelmatige en somtijds de slechte officieren worden met de goede, wat bevordering of belooning betreft, gelijkgesteld; aan geen luitenant kan ooit eene bijzondere belooning ten deel vallen; en daar zij niet anders dan bij regterlijk vonnis en om slecht gedrag bij bevordering gepasseerd, gepensionneerd of ter zijde gesteld kunnen worden, bestaat bij hen de vrees ook niet, uithoofde van onverschilligheid in het waarnemen hunner plichten, buiten dienst gesteld te worden.

Algemeen wordt er te weinig gepensionneerd; de officieren loopen mede zo lang zij kunnen, al zijn zij door ouderdom of gebreken somtijds geheel ongeschikt geworden om hunne betrekkingen te bekleeden.

Hoewel, zooals vroeger gezegdis, hoofdzakelijk de instructie der officieren van het

indelta-leger, op een laag standpunt staat, is het ook omtrent dit punt bij de meeste korpsen van het leger niet zeer goed gesteld; ik wil daarmede niet te kennen geven dat men onder de officieren geen zeer kundige, zelfs uitstekende menschen vindt, integendeel, men vindt er verscheidene, maar dit neemt niet weg, dat de wetenschappelijke vorming van het grootste gedeelte wel iets te wenschen laat, en dat men die klasse van bekwame bruikbare mannen mist, die hoofdzakelijk tot het daarstellen van een goed korps officieren gevorderd wordt.

Onder de punten die bij de opvoeding der meeste Zweden van den beschaafden stand, en ook der officieren niet genoeg behartigd worden, behoort in de eerste plaats de beoefening van vreemde talen; hunne weinige aanraking met uitlanders is welligt hiervan de oorzaak, doch die onkunde heeft voor de officieren eene zeer nadeelige werking, omdat de Zweedsche militaire litteratuur niet veel stof oplevert.

Ik geloof dat het wenschelijk zou zijn, eenige veranderingen in de bepalingen omtrent de kompagnies-, eskadrons- en batterij-kommandanten te maken; tegenwoordig ontvangen zij eene bepaalde som, voor welke zij hunne kompagnien in goeden staat moeten voltallig houden; en hoewel ik in Zweden niet heb kunnen ontwaren, dat die bepaling groote misbruiken of nadeelen naar zich sleepte, zou het mij evenwel doelmatiger voorkomen, dat de kompagnies-kommandanten, even als de andere kapiteins, een vast traktement genoten, en dat het rijk vaste bepalingen nopens de wijze van onderhoud van den soldaat daarstelde-

Hierdoor zou buiten twijfel bezuinigd worden, en eene meer gelijke bezoldiging voor den kapiteinsrang, tusschen de kompagnies- en kompagnies-kommandanten ontstaan.

Ook zou mij zeer wenschelijk voorkomen, dat ten minste voor de hoofdofficieren die een kommando hebben, eene

bepaling gemaakt wierd, waarbij verboden was, eene tweede betrekking buiten hunne militaire betrekking te vervullen; hierdoor zou men de officieren meer aansporen zich geheel aan den militairen stand te wijden; iets dat tegenwoordig veelal het geval niet is.

(Het vervolg hierna.)

D A G V E R H A A L

VAN DE

MAATREGELN VAN VERDEDIGING DER CITADEL VAN ANTWERPEN,

GETROKKEN

UIT DE AGENDA VAN EENEN DAARBIJ TEGENWOORDIG GEWEEST ZIJNDEN
ONDER-OFFICIER.

(Vervolg van N°. 6).

2de HOOFDSTUK.

3de TILDVAK.

Van het openen der loopgraven, den 29sten November 1852, tot de overgave der Citadel.

Nadat de Fransche armée, onder het bevel van den Maarschalk GÉRARD, zich om de Citadel had zamengetrokken, het hoofdkwartier te *Berchem* gevestigd en de noodige ontzaglijke voorraad van fachines en schanskorven vervaardigd was, waaraan de Belgen mede hielpen, het materieel der Artillerie op de depôt-plaatsen vereenigd was, en de Fransche Genie, begunstigd door het bedekte en met huizen en boomgewassen beplante terrein, de

eerste parallel had afgebakend; enfin, alles in orde was om eenen geregelden aanval te ondernemen (al hetwelk op de Citadel vrij algemeen bekend was), werd in den avond van den 29sten November de eerste parallel geopend, en bij het aanbreken van den 30sten, zag men duizenden daaraan werkzaam, welke vooreerst ongehinderd hun gang gingen, hetgeen mij en velen allerzonderlingst voorkwam. Zoo wij naderhand vernamen, hadden de belegeraars dit stilzwygen aan eene hinderlaag toegeschreven, en, op vroegere belegeringen steunende, daarbij op een aanzienlijk verlies gerekend, vooral door het kartetsvuur der zware vuurmonden, als hebbende zij een geruimen tijd geheel ontbloot moeten arbeiden.

In de Citadel heerschte de grootste drukte; voor 't overige ging alles den gewonen gang, zijnde de troepen in de bomvrije lokalen reeds gewend en ingerigt, zoodat men gerust ieder oogenblik den aanval kon afwachten en er geene verwarring te vreezen was. Ten 7 ure des morgens werd de Citadel door een adjudant van den Maarschalk GÉRARD opgeëischt; ten 10 ure antwoordde de Opperbevelhebber daarop, en eindelijk werd bevel gegeven, om, indien het werken des vijands ten 12 ure des middags niet gestaakt werd, dit met het geschut tegen te gaan.

De belegeraars bleven echter met verdubbelden ijver voortwerken langs de geheele linie (zijnde het terrein naar St.-Laurent voordeelig, doch zij geraakten naar den kant van Kiel in het water). Hun regter vleugel sloot aan tegen de lunet Montebello, de parallel liep om de lunet St.-Laurent heen, tot aan en een weinig voorbij den straatweg naar Boom. Zij namen alzoo tot fronten van attaque de fronten 1—2 en 2—5, zooals men te voren wel voor zien had dat gebeuren zoude; dien ten gevolge werd ten 12½ ure uit de onderscheidene werken die gezig op de parallel hadden, het geschut er op los gebrand, op welk eerste vuur de bezetting een hoezé liet volgen.

De belegeraar die openlijk en ongehinderd had doorgewerkt, verdween nu achter zijne parallel, en men zag na eenige oogenblikken van oogenschijnlijke verwarring, niet meer dan 't opwerpen van grond, wat niettegenstaande het vuren bleef voortgaan, zoodat de vijand reeds een groot voordeel op de Citadel behaald had.

Denzelfden middag van den 30sten, trok de luitenant der Genie VAN VOLLENHOVEN met een tiental werkers naar buiten, verbrandde eenige huizen in het dorp Kiel en hakte nog een boschje omver, dat hinderlijk was voor het gezig uit de Citadel.

1ste December.

De belegeraar heeft den geheelen nacht door gewerkt, en men ziet duidelijk aan den aanleg van verscheidene batterijen dat het spoedig ernst worden zal; de Artillerie van onze zijde blijft alleen bij tusschenpoezen op den voortgang der vijandelijke werken vuren, en verandert en verbetert intusschen de rigtingen van verscheidene embrasures. De Genie blijft onafgebroken voortgaan de onderhanden werken te voltooijen.

Des morgens wordt er een uitval van 60 man gedaan, om den vijand te veront-rusten, en het terrein om de vesting nog meer te éclaireren, doch deze troepen ontvangen een zoo geducht vuur uit de eerste parallel, dat zij spoedig terug moeten; voor 't overige doet de belegeraar zelf geen ge-weerschot, maar vordert tot aan de 2de parallel.

2de en 3de December.

In weerwil van ons vuur, vordert de belegeraar, die nog geen schot gedaan heeft, terwijl onze batterijen in volle werking zijn, maar al te veel, is reeds digt bij de lune St.-Laurent en reeds goed onder 't ge-weerschot der Citadel genaderd, beginnende nu ook ons tirailleurvuur eene goede uit-

werking te doen, zoodat 's vijands vorderingen des daags niet aanmerkelijk zijn.

Op de Citadel valt gedurende deze twee dagen niets bijzonders voor, als nog een paar kleine uitvallen, welke vooruit den bedekten weg van St.-Laurent gedaan worden, en het bij tusschenpoozen vuren en werpen op de vijandelijke werken.

4de December.

De belegeraar werkt in den nacht onafgebroken voort, is reeds zeer dicht onder de lunet St. Laurent genaderd; ook heeft hij zijne parallel tot op ongeveer 150 Ellen voor de linker façade van de lunet Kiel doorgetrokken; des morgens ten 5¹/₂ uur begint hij uit deze parallel een sterk tirailleurvuur tegen de lunet, waarschijnlijk om de aandacht van de Citadel op andere punten af te trekken, of dat hij een uitval langs dien kant vreesde. Dit vuur houdt 's morgens op, en bij 't aanbreken van den dag ziet men de embrasures van verscheidene batterijen geopend, zoodat het wel te voorzien was dat ons vuur spoedig met nadruk zou beantwoord worden; de troepen worden derhalve zoo veel doenlijk in de kazematten gehouden; doch daar het 10 uur werd en men geen schot terugdeed, raakte alles van zelfs weder op de been. Kwartier voor 11 uur begint de belegeraar zijn vuur uit zeven (er moeten er meer geweest zijn) batterijen te openen; de eerste schoten waren met volle ladingen en de meeste kogels schenen den weg naar de vlag, welke op de groote kat bij bastion 4 stond, te zoeken (er was, zoo als men zeide, eene premie van 40 francs

uitgeloofd aan dengeen die de vlag het eerst omverschoot), zoodat er vele kogels over de Citadel heen gingen en in de Schelde te regt kwamen, waardoor de Kanonneerbooten eenigzins te lijden hadden; ook gingen verscheidene kogels de stad in. Eene menigte bommen en granaten viel evenwel binnen de Citadel; voornamelijk scheen het op het vivre-magazijntje en op bastion 5 gemunt te wezen, alwaar Z. Exc. de Opperbevelhebber onder de linker lage flank zijne kazemat had; de schuin opstaande blindering voor de raamopening werd dien dag reeds omvergesmeten, doch ook dadelijk hersteld. Zonderling was de uitwerking van dit eerste vuur op de bezetting; de niet op de wallen benoedigden zochten nu hunne kazematten op en de getrouwen zag men met huisraad etc. loopen, om het nog te bergen.

De artillerie intusschen ziende dat nu haar vuur beantwoord werd, kreeg meer ambitie het met nadruk te beantwoorden, zoodat er een geraas was, waarvan men moeilijkelijk zich een denkbeeld kan maken.

Tegen den avond verminderde het vuur en hield bijna geheel op; 't scheen dat beide partijen noodig hadden de geledene schade te herstellen; in den nacht was het vrij rustig, bij tusschenpoozen werden er alleen wederzijds eenige schoten gedaan, ook was er veel meer geweervuur.

5de December.

De voortgang der werken des vijands zijn minder aanmerkelijk dan wel in de voorgaande dagen, en daar hij nu genoodzaakt is met de sappe-pleine te werken,

is dit natuurlijk; doch van de stilte des nachts heeft hij gebruik gemaakt om zeven nieuwe batterijen te wapenen; beginnende hij des morgens ten 7 ure uit veertien batterijen een vuur dat den geheelen dag door, voornamelijk tot 's middags 5 ure toe, met eene hevigheid werd voortgezet, die het verblijf op de wallen en op 't binnenplein der Citadel zeer moeilijk maakte; het regent als 't ware bommen, kogels en granaten.

Op 't front van attaque was het evenwel nog het beste te zijn, daar de belegeraar met te zware ladingen vuurde, zoodat de meeste kogels en bommen er over gingen; evenwel werden eenige stukken gedemonsteerd.

De gebouwen zoowel de bomvrije als andere, lijden nu zeer veel; des middags werd eene der bomvrije gebouwen op het binnenplein doorboord, waardoor eenige manschappen en een paar officieren ligt gekwetst werden.

Ook bespeurde men reeds aan anderen dat zij op den duur den schok der bommen niet zouden weêrstaan. De poortdeuren en ophaalbrug der Hulppoort hebben ook veel te lijden, de balanspriemen zijn reeds aan stukken geschoten, en daar onder deze poort veel troepen gelegerd waren, besloot men haar te barikaderen.

Ook herstelde men, naar gelang der omstandigheden, zooveel mogelijk de gelede schade.

Een zoo geweldig vuur maakte op het volk nog al indruk, evenwel bleef overal goede orde heerschen, het optrekken der wachten geschiedde 's morgens vroeg, als wanneer de belegeraar zulks ook deed,

hetgeen men door het ophouden of bijna ophouden van 't vuren duidelijk merken kon.

6de December.

De belegeraar duidelijk bemerkende, dat hij met al zijn vuur niet die schade toebragt welke hij verwacht had, daar ons vuur het zijne aanhoudend blijft beantwoorden, hetwelk hij zich verbeeld had binnen 24 uren te doen ophouden, is in den nacht begonnen van de werken der Stad en van de lunet Montebello, die het geheele front van attaque enfileerde, gebruik te maken en heeft daarenboven eene sappe geopend op de contregarde bij de Bagijnepoort naar de linker flank van dezelve, cheminerende ook in den bedekten weg voor die contregarde naar de inspringende wapenplaats van 1—2. Des morgens deze werken ontdekt zijnde, wordt het vuur van bastion 1 en van Courtine 1—2 daarop gerigt, zoodat de belegeraar genoodzaakt is dit werk te staken; doch op nieuw opent hij des morgens zijn schrikkelijk en verwoestend bom- en granaatvuur, hetwelk dien geheelen dag door met dezelfde hevigheid wordt voortgezet, zoodat verscheidene gebouwen, kelders en blinderingen veel schade lijden; de kelder onder de artillerie-stallen wordt ingeslagen, waarin veel natte waren geborgen waren; ook slaat er een gat in het bomvrije hospitaal, welk ongeluk bijzonder veel schrik baarde, terwijl drie gebleeserden er het leven bij verloren. Indien het gebouw eens onbruikbaar werd, waar zoude men met de gebleeserden heen? Het gat werd dan ook onder een hevige vuur zoo goed mogelijk gestopt.

Tegen 5 ure des middags vliegt het *vivre*-magazijn in brand, hetwelk de eerste brand was. De Belgen in de stad die de plaats van dit magazijn goed wisten, gaven een *hoezée* op dit gezigt, en de belegeraar rigtte op 't licht des brands, gedurende verscheidene uren, een vuur (waarschijnlijk om 't blusschen te beletten) dat allerge-weldigst was; niettegenstaande dat, kwamen de brandspuiten in werking, niet zoo zeer om den brand te blusschen, die reeds al te hevig was, als wel om het kruidmaga-zijn, daar vlak bij gelegen, waarop veel hout en rijswerk op den Ezelsweg lag, om den daarop gebragten grond te ondersteunen, te bevochtigen; verdere hulp was voor 't oogenblik ondoenlijk. De 1ste Luitenant der genie (de Graaf van LIMBURG STIRUM), die zich al te lang onder dit vuur ophield, werd door een stuk van een' bom geraakt, dat zijn voet verbrijzelde en de afzetting ten gevolge had. Het vuur des vijands uit de lunet Monte-bello, dat nu ook den ganschen dag duurde, had reeds in den keelmuur van de lunet St.-Laurent eene grootte bres gemaakt (de muur zelf was zeer slecht), de palissade-ringen in de bedekte wegen hadden ook veel geleden; ondertusschen herstelde men zoo-veel mogelijk wat te herstellen was.

Een tweede bomvrij lokaal op 't binnen-plein, dreigde, even als een derde, in te storten; de Onder-Adjutant ROGER werd bij 't herstellen er van, even als genoemde In-genieur, een paar uur later door eene bom getroffen, waarbij hij ook zijn been verloor, zoodat de Genie dien avond twee zware verliezen leed. Tegen den nacht verminderde het vuur, hetgeen mogelijk maakte, dat de Artillerie, die gedurende

den ganschen dag weder met veel moed het vuur des vijands beantwoord had, de geleden verliezen aan stukken en mate-riëel herstelde, ook embrasures repareerde, waarvan de wangen nu met zandzakken werden opgezet.

Tegen 10 ure had er weder, na zoo veel ongelukken van den dag, een nieuw plaats: een ricochetterende granaat komt teregt onder de blinding voor het kruidmagazijntje, op de rechter façade van bas-tion 2; de deur openstaande en de granaat springende, deelt zijn vuur mede aan al de daar liggende patronen, waardoor het springt, hetgeen wel aan geene personen het leven kostte, doch op den walgang, aan de blinding en aan een stuk nog al schade toebrengt.

Tegen 11 ure werd er een uitval van 110 man voor bastion 2 gedaan, waardoor een sterk tirailleurvuur aan weerszijde ont-stond, dat het grootste gedeelte van den nacht voortduurde.

7de December.

Het verdere gedeelte van den nacht tusschen den 6^{den} en 7^{den} leverde niets buitengewoons op, als bij tusschenpoozen vuren van weerszijden en aanhoudend sterk tirailleur-vuur.

Des morgens ziet men dat de belegeraar weder eenige vorderingen heeft gemaakt, in den bedekten weg voor de contregarde naar de inspringende wapenplaats van 1—2, nieuwe batterijen heeft aangelegd en reeds in den bedekten weg van St.-Laurent is ge-naderd, doch uit de Citadel was het niet mogelijk eenige teekening van den waren

loop dezer werken te geven; alleen kon men zien, dat de vijand meer en meer naderde en dat bastion 2 het bijzonder punt van aanval zou zijn, waartoe het nemen van St. Laurent noodzakelijk is.

Het bomvuur begint ten 7 à 8 ure als de voorgaande dagen; de ricochet-batterijen doen geen groote werking, door de menigte traversen; de bommen en granaten des te meer, daar er behalve het vernielen der gebouwen, ook vrij wat stukken en affuiten gedemonteerd werden op de niet aangevallen fronten.

De Artillerie blijft aanhoudend het vijandelijk vuur beantwoorden, en 't werpen met de handmortiertjes schijnt den belegeraar, vooral bij bastion 2, bijzonder hinderlijk te zijn.

De Genie herstelde zooveel mogelijk de schade door het hevige bombardement aangerigt; welk werk des daags evenwel met de grootste moeite werd uitgevoerd, des avonds ging zulks beter; men digt op de wallen de menigte bomgaten die de passage allermoeijelijkst maken; ook brengt men zooveel mogelijk stutten onder de geraakte balken der blinderingen en herstelt de opstaande blinderingsbalken op verscheidene plaatsen, die bijzonder geleden hebben bij het *vivre*-magazijn.

De bezetting blijft in eene goede stemming: de Infanterie is echter zeer benaauwd in de nog overgebleven bomvrije gebouwen, zoodat het derde gedeelte rustende, slechts weinig ruste vindt.

Men is thans wel genoodzaakt de communicatie-galerijen tot legering te doen gebruiken. — Tegen 5 ure na den middag heeft er een geweldige ongeluk plaats,

het magazijn tot vulling der bommen op Courtine 5—1, bij bastion 1, alwaar zich naar gissing 1500 gevulde granaten bevonden en een menigte bommen, wordt door een bom ingeslagen, waardoor het springt, en een geweldige geraas maakt. Van de 10 kanonniërs die zich in hetzelfde bevonden, ontkwamen 7 het nog gelukkig. De Sergeant-majoor vuurwerker en twee kanonniërs verloren er het leven bij; behalve dit verlies was dat der granaten groot, daar deze niet in ruimen voorraad voorhanden schenen.

In den avond was het bombardement flauwer, doch het geweervuur werd hoe langer hoe levendiger, en veel gevaarlijker, ook schijnen de Franschen uit de 2de parallel van dubbelhaken gebruik te maken.

8ste December.

Des morgens begint het vijandelijk vuur als naar gewoonte; het werk op de *contrescarpe* naar de rechter flank is wel voortgezet, doch niet van belang; zoo is het ook gelegen met de sappe naar de inspringende wapenplaats, courtine 1—2; zijnde deze aldaar evenwel zoo ver, dat de 3de parallel onder handen is. Om St.-Laurent sappeert de belegeraar in den bedekten weg en men denkt dat hij met eene bres-batterij aldaar bezig is. Het bombarderen duurt onderwijl voort; ten 12 ure des middags vliegt de groote kazerne N°. 50 in den brand; de wind was niet bijzonder sterk, doch de brand werd spoedig zeer hevig, en daar dit gebouw toch reeds geheel onbruikbaar was, liet men het maar branden. De belegeraar concentreerde intusschen zijn vuur naar die zijde.

De bomvrije gebouwen op 't binnenplein der Citadel zijn reeds allen zóódanig gehavend, dat de meeste worden verlaten, ofschoon zij nog tot verblijf verstreken van eenige manschappen, die zich in de nog goede gedeelten, welke zij bovendien versterken met het hout van de verlatene, blijven ophouden.

Bij al die ongelukken hoort men 't volk wel eens pruttelen, doch in 't algemeen is er een goede geest; er is gelukkig nog eten en drinken.

9de December.

Het wederzijdsch vuren en werpen heeft als naar gewoonte gedurende den nacht plaats gehad, en onze Artillerie schijnt door de juistheid der worpen en schoten, nu en dan het plan des belegeraars te vrijdelen.

Doch in bastion 2 begint het er, vooral op de linker façade, door het demonteren der vele stukken, het uit elkander schieten der traversen, met schanskorven opgezet, het instorten der blinderingen in de flank, reeds zeer gedelabreerd uit te zien; evenwel doen de kogels en de steenmortier op deze façade en de handmortieren aanhoudend veel nadeel aan den belegeraar, die bezig is zijne 3de parallel naar de saillant van bastion 2 te verlengen.

In den morgen is het bombardement weder hevige, waardoor er op nieuw een treurig ongeluk plaats had: Eene bom slaat van achteren door het bomvrije hospitaal, maakt er eene geweldige bres, waarbij twee geblesseerden op nieuw gewond worden, en verspreidt een' algemeenen schrik.

De ontstane bres, hoe groot ook, was evenwel nog al gemakkelijk te herstellen, waarmede men dan ook onverwijld begon, zoodat zij 's avonds weer gestopt was. Ook dien avond zette men alle kracht bij, (hetgeen men tot op het einde der belegering heeft volgehouden), om het hospitaal, door 't aanbrengen van meer jukken en grond, zooveel mogelijk tegen verdere onheilen te voorzien; verder is de schade op 't aangevallen front groot, slaande er een bom door de blinderingen op courtine 1—2 en 2—3, wordende zij echter nog door 't aanbrengen van stutten behouden.

Des namiddags verflaauwt het vuur en 's avonds is het vrij rustig.

10de December.

In den nacht is het vuur vrij levendig; de belegeraar blijft op de meergenoemde contregarde werken en schijnt op den walgang bij de linker flank eene bres-batterij tegen Courtine 1—2 op te rigten; hij is sterk gevorderd met zijne 5de parallel naar de saillant van bastion 2 voor St.-Laurent, alwaar hij uit zijne 5de parallel altijd sterk tirailleert, en in den bedekten weg naar de keel der lunet cheminerende, ziet men evenwel weinig vorderingen; zijne te voren begonnen bresbatterijen tegen de saillant schijnt hij verlaten te hebben; naar de zijde van de lunet Kiel bespeurt men weinig verandering. Des morgens is het bombardement allerhevigst, en [nieuwe ongelukken zijn er het gevolg van. Zoo werd er een geweldig gat geslagen in de gróote bomvrije keuken, welke ook reeds schade door het vallen van een bom door een' der

schoorsteenen bekomen had; men herstelt evenwel het een en ander zooveel mogelijk. Het kruidmagazijntje achter de mortier-batterij op courtine 5—4 bij bastion 4, wordt door een bom getroffen, waardoor de meeste grond die er op lag, wordt afgeslagen en de ingang belet is.

De bomvrije lokaaltjes onder diezelfde courtine bekomen ook schade, al hetwelk nog eenigzins hersteld wordt.

In den avond tusschen 6 en 7 uur werd er een uitval gedaan door 60 man, waarbij eenige mineurs en genie-werkers, onder bevel van den Luitenant KAMERLINGH, tegenwoordig waren. Hij had plaats uit den bedekten weg, voor de linker façade van bastion 2 op de 5de parallel, met dat goede gevolg, dat de belegeraar zijne loopgraaf verliet en men gelegenheid had een gedeelte daarvan te vernielen. De Kapitein der 10de Afdeling MORRE, de Luitenant NANTSING en 9 man verloren er het leven bij, voornamelijk uit oorzaak dat het volk min of meer weifelde, niet spoedig genoeg in de loopgraaf sprong en er zich dus boven op aan een geweldig vuur blootstelde.

De mineurs overrompelden zoodanig de wacht der loopgraaf, dat zij bij het vlugten hare geweren achterliet, waarvan dan ook nog eenige karabijnen, een aantal schoppen en spaden der sappeurs en een ijzeren borstharnas is medegebragt. Men vond het echter te laat om nog mede te kunnen nemen eenige handmortiertjes, waarvan er 5 in de gracht gesmeten werden. Het bleek dat de rolkorven der belegeraars niet wel gevuld waren.

Het detachement keerde dol van vreugde over het goed geluk des uitvals weder binnen de Citadel terug.

Dit was de laatste uitval welke er gedaan werd; hij was waarschijnlijk oorzaak dat de loopgravenwacht een tirailleuvreuwendde, hetwelk zoo sterk was, dat men zich bijna niet van de borstwering verwijderen kon; het gefluit der kogels deed zich even als of men door een bijenzwerm omringd werd, hooren.

In den beer voor courtine 1—2, die de stadsgracht van de Citadel scheidt, is een schoft waarmede het water uit de eene in de andere gracht kan gelaten worden; deze schoft waarvoor men te voren nog een dam tot verzwaring gelegd had, bezwijkt of weet men open te doen, zoodat het water uit de Citadels-gracht in de Stadsgracht wegloopt, hetgeen aan de sterkte der Citadel veel beneemt, daar zij nu verstoken is van het middel om het water in de gracht op en neder te laten.

11de December.

Het slechte regenachtige weder schijnt de werken des vijands te vertragen, daar hij oogenschijnlijk weinig vorderingen maakt, doch het bombardement is als de voorgaande dagen, en nieuwe ongelukken zijn er te vermelden: Zoo wordt de kelder onder de groote kazerne, die tot heden toe wederstand geboden had, ingeslagen; evenwel, niet zoo of hij blijft nog bezet.

In bastion 1 stort het kruidmagazijntje op de linker façade in; de blinding op de linker flank van reduit van bastion 5 bekomt aan hare stijlen groote schade; het volk bergt zich al meer en meer in de galerij, die opgepropt is, waardoor de communicatie zeer belemmerd wordt, en begint nu regt gebrek te lijden.

Het demonteren der stukken is ook meer dan vorige dagen, wijl de vijand zijn vuur in betere rigtingen gebragt heeft; de Artillerie houdt evenwel goed stand.

12de December.

De belegeraar heeft zijne batterij op de contregarde voltooid, en begint daarmede 'smorgens den beer voor courtine 1—2 te beschieten, welk vuur een paar uren aanhoudt; hij is verder tot aan het kapitaal van bastion 2 genaderd.

Ook komt hij met eene andere sappe tot in de inspringende wapenplaats van hetzelfde front. Over de gracht van de lunet St.-Laurent, voor de linker façade bij de saillant (welke zijde uit de Citadel niet kan bestreken worden), schijnt hij een brug te willen maken, en heeft daartoe eene pont 't water gebragt; in alles gaat hij evenwel maar voet voor voet vooruit, en 't schijnt hem niet gemakkelijk te vallen, zijnde de Fransche sappeurs met casque en kuras gedekt.

De belegerde doet wat hij kan om deze voortgangen te beletten, doch de belegeraar heeft reeds eene groote overmagt op de Citadel door zijn geweldig vuur bekomen; de ongelukken aan de bomvrije gebouwen, waardoor de infanterie voornamelijk het meest lijdt, doet op haren geest natuurlijk geene goede uitwerking; in alles blijft echter eene zekere orde bestaan, waartoe de onvermoeide ijver van den Heere Plaats-kommandant, de Majoor VOET, niet weinig toebrengt.

Door het droog loopen der gracht, bemerkt men dat de wellen veel minder water dan te voren geven; ook zijn er reeds een

paar putten door 't invallen van bommen geheel vernield.

Binnen de Citadel valt verder niets bijzonder voor; 's vijands vuur is des avonds zeer sterk.

15de December.

Den geheelen nacht door is 't vuren zeer aanhoudend geweest, vooral 't bombarderen en 't geweervuur; na eenige uren stilstand in den vroegen morgen, begint het weder op nieuw tegen 8 ure; de geheele oppervlakte der Citadel is bijna eene verwoesting, en de ongelukken aan de bomvrije gebouwen, of dat nog daarvan bestaat, vermeerderen dagelijks. Zoo wordt het lokaaltje op de courtine bij bastion 4, thans geheel ingeslagen; ook storten de beide ingangen der poternen naar de lage flanken in bastion 2—4 in; het bomvrije hospitaal heeft ook aanhoudend veel te lijden, de meer aangebragte grond boven op, en de versterkingen die men bezig is er binnen in te brengen, houden dit gebouw in stand, doch niet zonder moeite; de Sergeant-opzigter VAN DE VELDE, die hier mede werkzaam is, wordt door een stuk van een bom zwaar geblesseerd, zoo dat thans nog maar de ceeraanwezende Ingenieur, de 2de Kapitein, de 1ste Luitenant der mineurs en de 2de Luitenant overig zijn, daarom wordt de 2de Luitenant MOUNIER van 't Vlaamsche Hoofd binnen de Citadel geroepen, en doet de 1ste Luitenant der Infanterie PEPERKAMP dienst met de Genie mede, en is daarin zeer behulpzaam.

In den morgen wordt de Kapitein der Artillerie VAN HOEI SCHILTHOUWER VAN OOSTÉE

doodelijk gewond, onder bastion 2. De belegeraar is bezig met het bekroonen der saillant voor bastion 2; dit werk wordt hem uit de flanken zeer moeilijk gemaakt; voor St.-Laurent ontdekt men niet regt wat zijn doel is; het geweervuur op deze lunet is allerhevigst.

De Artillerie van onze zijde, die alles inspant om ten minste enkele stukken gaande te houden, ondervindt alle moeite om de stukken van de niet aangevallen fronten, waarvan er evenwel ook al vele door 't worpgeschut gedemonteerd zijn, naar 't aangevallen front te transporteren, daar de grond doorweekt en door de bommen en de aanhoudende passage als omgeploegd is.

14de December

In den nacht is het tiraileren tegen St.-Laurent allerhevigst. Deze lunet is bezet met ongeveer 100 man, gekommandeerd door een Kapitein en 2 Luitenants; de Kapitein was in den voorgaanden dag geblesseerd geworden.

In de caponière achter de keel der lunet was insgelijks omstreeks 100 man, gekommandeerd door een hooftofficier.

Des morgens tegen 2 uur deed de belegeraar, dien men niet wist wat hij met zijne ponton in de gracht had uitgevoerd, doch die, zooals nu van achteren bleek, eene mijn in de saillant had weten te maken, deze mijn springen; de bezetting der lunet daardoor verschrikt, deinsde naar de poort, dwingende deze open of vrij te hebben, en hier aan voldaan wordende, dringen zij op de wacht in de caponière,

die zich nu ook verbeeldt dat de belegeraar reeds in de lunet is, en voor het grootste gedeelte medegesleept wordt.

Men ontdekte spoedig dat de lunet geenszins genomen was, en de beide luitenants met een 100 man, waaronder nu eenige vrijwilligers waren, bezetten dadelijk weder de lunet.

De belegeraar, die de bres beklimbaar vond, had intusschen zijne brug in orde gemaakt over de gracht, en begon terstond de bres te beklimmen.

De bezetting nog niet bekomen van den eersten schrik, bood weinig tegenstand, trok voor een gedeelte, even als de wacht, in de caponière, zoodat de vijand bijna zonder tegenstand meester van dit gewichtig punt werd. De lunet alzoo genomen hebbende, heeft de vijand zich er dadelijk in versterkt en 's morgens bij den dag had hij reeds de parallel tot voor de keel verlengd en alzoo ze van de vestingwerken afgesneden.

De Artillerie begon nu in den morgen de lunet hevig te beschieten (zoo als een paar nog overgelaten stukken dit toelieten); de belegeraar behield evenwel zijne positie niet alleen, maar trachtte door eene dubbele volle sappe door de caponière naar de uitspringende wapenplaats van 't ravelijn te komen, welk werk hij evenwel door ons sterk schieten staken moest.

Het bombardement is des morgens weder begonnen en gaat als naar gewoonte voort; een granaat slaat de blindering voor de regter lage flank van bastion 4 aan stuk, doorloopt de geheele poterne en springt aan het ander einde, blesserende een paar mineurs.

In den avond is het vrij rustig over en weer; het weder is er voornamelijk oorzaak van.

15de December.

De belegeraar is thans met het bekroonen van den bedekten weg voor bastion 2 bezig, en met zijne dubbele volle sappe naar de uitspringende wapenplaats wat gevorderd, hebbende hij eene tusschen-parallel begonnen dwars over 't glacis voor de regter façade van bastion 2, zich met de 3de parallel links St.-Laurent aansluitende; ook rigt hij eene batterij op op de kruin van het glacis, links de keel van St.-Laurent, tegen de regter façade van bastion 2.

De belegerde heeft in den nacht, zoo veel mogelijk verscheidene gedemonteerde stukken vernieuwd, en de flankvuren openen zich nu met succes tegen het couronnement van bastion 2.

De belegeraar vestigt zich intusschen in St.-Laurent, werpt aanhoudend met de handmortieren granaten op de uitspringende wapenplaats van 't ravelijn 2—5; de wacht aldaar, welke in weinig tijds veel dooden had, moet deze wapenplaats verlaten, hetgeen nu ook noodzakelijk het verlaten der inspringende wapenplaats ten gevolge heeft, die anders afgesneden zoude worden.

Onder de ongelukken van dezen dag telt men het springen van het kruidmagazijntje op courtine 5—1, en dat op de regter façade van bastion 4, beiden gelukkig weder zonder veel nadeel te doen.

16de December.

Gedurende den nacht wordt er sterk getirailleerd, en het bombarderen gaat zoo

als naar gewoonte in den morgen en gedurende den dag voort; de belegeraar heeft geene uiterlijke vorderingen gemaakt, versterkt zich meer en meer in St.-Laurent, en volvoert de bekrooning des bedekten wegs voor bastion 2, belegt ook de kruin van zijne parallel gedeeltelijk met zandzakken, waartusschen hij vuurt.

De belegerde is thans bevreesd dat de belegeraar, op dezelfde wijze als in St.-Laurent, eene mijn zal doen springen in de escarp van bastion 2, dewijl de gracht bij ieder getij droog loopt, waarom men den voet des escarpmuurs aanhoudend doet bewaken.

De flankvuren doen eene goede uitwerking; ongelukkig wordt de blindering op de regter façade van bastion 2 zoodanig door eene bom doorboord, en de achterstijlen weggeschoten door de opening der embrasure, dat de instorting er het gevolg van is en dit belangrijk stuk verloren gaat.

Op den dag en den avond valt er niets bijzonders voor; het weder is bijzonder ongunstig, en men baggert door den modder, 't geen het aandragen van de ammunitie, enz., zeer moeilijk maakt.

17de December.

Het vuren gaat onafgebroken voort; het geweervuur wordt den belegerden zeer hinderlijk; men snijdt loopgraven op de wallen in, om beter bedekt er over te kunnen circuleren; ook tracht men het reduit in bastion 2 beter te herstellen; 't geen wegens het hevige vuur uiterst moeilijk is.

De belegeraar tot in de inspringende wapenplaats van ravelijn 2—5 genaderd

zijnde, tracht een dam door de gracht te werken.

Voor bastion 2 is 't couronnement tamelijk gevorderd, en de parallel vereenigt die voor 't ravelijn 2—5; de flankvuren maken den vijand dit werk zeer moeilijk.

18de December.

De vijand is bezig met het couronnement van bastion 2; men ziet den aanleg der bres- en contre-batterij.

Voor het ravelijn 2—5 werkt hij aan den overtocht der gracht; voor 't overige gaat hij voort met de Citadel te bombarderen. De mist met den avond, maken de bommen uiterst gevaarlijk; 't getal geblesseerden vermeerdert, en 't geweervuur maakt de onderlinge communicatie zeer lastig.

Er valt verder niets van belang voor; men ziet alleen dat het einde der belegering meer en meer nadert, en aan sommige projectiles komt gebrek.

19de December.

De belegeraar schijnt het vaste voornemen te hebben het ravelijn 2—5 te nemen; onafgebroken werkt hij aan den dam, waarmede hij, door het hevig geweervuur uit het ravelijn, weinig voortgang maakt; een twaalponder op de regter façade van bastion 2 bestrijkt dezen dam, en brengt veel toe om de voltooiing van dit werk te verhinderen.

De flankvuren uit 4—5 doen nog goede uitwerking; de bres- en contre-batterijen beginnen zich evenwel meer en meer te

vertoonen. Het wederzijdsch geweervuur gaat aanhoudend voort, alsmede het bombardement der Citadel, waar bijna alle communicatie, vooral 't verplaatsen van stukken door den omgeploegden grond onmogelijk wordt.

De orde in 't aflossen der wachten, die lang had plaats gehad, vermindert; het volk wordt traag in 't opkomen; ook 't verkrijgen van gekookt eten, door 't verminderen der nog bruikbare ketels, gaat niet geregeld meer; men ondervindt het gebrek dat er geene kleine ijzeren kookketels zijn; het volk tracht in de kleine blikken keteltjes, die echter te spoedig smelten, zich warm voedsel te verschaffen; het drinkwater is bijna niet meer te bekomen; gelukkig dat de bakkerij steeds goed brood geeft. — Onder de zware ongelukken van den dag telt men het doodelijk wonden van den Kapitein der Artillerie SCHUTTER.

In bastion 5 wordt het kruidmagazijntje onder de linker façade door een granaat doorboord en springt; de meeste gewezen bomvrije gebouwen op het binnenplein staan in den brand.

20de December.

De voornaamste aandacht der belegerden rigt zich thans op ravelijn 2—5, en de bres- en contre-batterij voor bastion 2.

De belegeraar spant alle krachten in, om den dam over de ravelijnsgracht te voltooiën; de Infanterie verdedigt zich echter uitmuntend; en 't stuk op de regter façade van bastion 2, doet de beste uitwerking.

Voor de linker façade van bastion 2 ziet

men bij de saillant de bresbatterij meer en meer gereed komen, alsmede op de regter façade de demonteer-batterij tegen de regter flank van bastion 1; verder ziet men meerdere communicatie achterwaarts deze batterijen voltoojen, en de kruinen der loopgraven met zandzakken bedekken, waartusschen een onophoudelijk geweervuur wordt onderhouden.

De geblindeerde flanken in bastion 1—5 blijven nog in goeden staat en schijnen 's vijands arbeid zeer moeilijk te maken. Een stuk en een houwtser op de courtine 1—2 bij bastion 1 doen ook eene goede uitwerking.

In 't geheel blijft de Artillerie alle pogingen aanwenden om het vuur des belegeraars, hoe overmagtig ook, te blijven beantwoorden. De projectiles beginnen schaars te worden.

Het bombardement der Citadel duurt voort, en doet al meer en meer schade; de geheele ringmuur van het groote bomvrije kruidmagazijn naar de zijde van de attaque, ligt omver en 't magazijn zelf begint aan den hoek veel te lijden.

Men is onophoudelijk bevreesd dat het wulf van hetzelfde geen wederstand zal blijven bieden; een naauwkeurig onderzoek doet evenwel geen ongemakken ontdekken.

21ste December.

De belegeraar heeft den geheelen nacht door zijne pogingen om 't ravelijn te vermeesteren voortgezet; de Infanterie blijft zich op dat punt zeer goed verdedigen, en het stuk op de regter façade van bastion 2 heeft zulke goede uitwerkingen gedaan,

dat zulks den vijand niet is kunnen gelukken; doch des morgens ziet men de embrasures der bres- en contre-batterij, en ten 12 ure begint de contre-batterij tegen bastion 1 te spelen, alwaar op de flanken nog 3 bruikbare stukken in werking zijn; ook werpt hij uit steenmortieren op bastion 2, zoodat het verblijf in dit bastion allermoeijelijkst en gevaarlijk wordt.

Men tracht zooveel mogelijk het reduit in dit bastion op te maken, doch de pallissaden worden gedurig omvergeschoten.

Het bombardement blijft allerhevigst; ook valt de eerste bom uit het monstermortier, waarvan de middellijn 65 duim groot is, ten 12 uur bij 't groote kruidmagazijn, en 't is niet te ontveinzen dat zulks een onaangenamen indruk maakte.

Des avonds is het weder bijzonder regenachtig, waardoor er van weerszijden meer rust is.

De communicatie op de Citadel is, door de slik, door den omgeploegden grond en door de puinhoopen, zeer lastig.

Het volk begint hier en daar naar een einde te verlangen en lijdt wezenlijk gebrek.

22ste December.

Gedurende den nacht tot in den vroegen morgen tracht de belegeraar den dam over de ravelijns-gracht te voltoojen en zich van het ravelijn meester te maken, maar even als in den voorgaanden nacht blijft zulks vruchteloos; de bresbatterij is in den nacht voltooid, en beiden, contre- en bresbatterij, begonnen des morgens haar vuur. Het geweervuur is des morgens ook

zeer sterk; de tweede Kapitein-Ingenieur VAN DER KEMP wordt licht gekwetst in de dij, in bastion 4; ten elf ure wordt de Kolonel van den Generalen Staf, DE GUMOËNS, bij de blindering van de regter flank van bastion 1, door een kogel, die de embrasure doorkomt, zwaar geblesseerd.

De flankvuren houden het goed tegen de contre-batterij uit, en schijnen 2 stukken van deze batterij gedemonteerd te hebben.

De bresbatterij doet het vuur der linker face van bastion 2 bezwijken; deze muur is beklampt geweest, waardoor hij weinig wederstand biedt; de contreforten des ouden muurs houden alleen den grond staande.

De belegeraar blijft aanhoudend met zijn vuur voortgaan; ook worden er nog een paar bommen uit het monster-mortier geworpen; daarbij werpt de vijand sterk uit zijne steenmortieren en met spiegelgranaten, zoodat het verblijf vooral achter bastion 2 hoogst moeilijk is. In den avond van dien dag doet de Opperbevelhebber den defensie-raad bijeenroepen; men zegt dat er kwestie is van te kapitulieren.

25te December.

Gedurende den nacht is het vuur niet zeer sterk; het weder is ook zeer ongunstig. In den morgen begint het vuur evenwel als te voren, en de spiegelgranaten maken een verschrikkelijk geweld. Zooals in den nacht in den defensie-raad schein besloten te zijn, vertrokken in den morgen de Chëfs der Artillerie en Genie naar het hoofd-kwartier van den Maarschalk GERARD, te Berchem, om over de voorwaarden der kapitulatie te onderhandelen, waarvan ein-

delijk de uitslag was de overgave van de Citadel.

Onder de onderhandelingen had de Opperbevelhebber doen verzoeken het vuren wederzijds te doen ophouden. De Maarschalk GERARD daarin toegestemd hebbende, kwam die order eerst aan den belegeraar, die daarop onverwachts zijne loopgraven verliet, en zich aan de belegerden, die nog voortgingen met vuren, vertoonde, hun toeschreeuwende van op te houden met vuren, dat men vrienden was. Ons volk niets liever verlangende, vertoonde zich nu ook op de borstwering, en zie daar eensklaps over en weder pligtplegingen als tusschen twee bevriende legers.

Deze dag liep met onderhandelingen ten einde; de Kommandant der Marine, die de kapitulatie niet mede schein te hebben willen sluiten, gaf dien avond order de kanoneerbooten te verbranden of te trachten de Schelde af te zakken, zoo zulks doenlijk was. Eene boot gelukte dit tot voorbij het Fort du Nord; de andere booten werden in den grond gekapt of verbrand.

De flotille op de Schelde had de communicatie tusschen het Vlaamsche hoofd en de Citadel opgehouden, dat van groot belang was en den vijand belette op den linker en regter oever batterijen tegen de Citadel op te werpen, zoo als hij eenmaal getracht had te doen.

24te December.

Volgens den in den avond gesloten overeenkomst bezetteden de Franschen de Citadel; in den morgen ontwapenden zij de troepen der bezetting, welke vernedering

het volk met weemoed beving. Evenwel behandelden de Franschen de bezetting met onderscheiding en lieten openlijk alle regt wedervaren aan de verdediging en den moed der troepen.

BESLUIT.

De Citadel was een puinhoop; niettegenstaande het winter-weder, heerschte er in de opgepropte kazematten een stank, die bijna verpestend was.

Het hoofdkwartier op de Citadel bestond uit den Baron CHASSÉ, Generaal der Infanterie, Opperbevelhebber.

HOMBACH, Majoor-Adjutant.

DE BOER, Luitenant-Kolonel, Chef van den Generalen Staf.

DE GUMOËNS, Kolonel van den Generalen Staf.

Een Kapitein en een Luitenant der Infanterie, als Adjutanten.

MULDER, Intendant.

VOET, Majoor der Infanterie, Plaats-Kommandant.

Een Kapitein- en 3 Luitenant-Plaats-Majours.

Genie.

VAN DER WILCK, Majoor, Eerstaanwendend Ingenieur.

VAN DER KEMP, 2de Kapitein-Ingenieur.

Graaf VAN LIMBURG STIRUM, 1ste Luitenant-Ingenieur.

VAN VOLLENHOVEN, 2de Luitenant-Ingenieur.

MOUNIER, 2de Luitenant-Ingenieur.

ROGER, Onder-Adjutant. } Opzigtters.

VAN DE VELDE, Sergeant. }

KAMERLINGH, 1ste Luitenant, Kommandant der Mineurs.

Infanterie.

DE FAVAUGE, Generaal-Majoor, Chef.

Graaf VAN QUADT, Kolonel, met 3 Bataillons der door hem gekommandeerde 10de Afdeeling Infanterie.

NAUDASCHER, Luitenant-Kolonel, Kommanderende het flank-bataillon van de 7de Afdeeling.

OUDENDIJK, Luitenant-Kolonel, kommanderende het flank-bataillon van de 9de Afdeeling.

In 't geheel 4051 man Infanterie.

Artillerie.

SEELIG, Majoor, Kommandant.

VAN RAPPARD.

SCHUTTER.

VAN HOEY SCHILTHOU-
WER VAN OOSTEE.

VERSCHOOR.

VAN DEVENTER.

} Kapiteins.

In 't geheel 800 man Artillerie.

Het getal dooden, geblesseerden en vermisten, heeft eene groote 400 man bedragen, waarvan 173 dooden.

Het Vlaamsche hoofd en de Forten Austerweel, Burcht en Zwijndrecht, waren bezet door 2 Kompagniën van de 2de Afdeeling, sterk 400 man, onder 't bevel van den Kapitein LEERS; de Kolonel (Kapitein ter Zee) KOOPMAN had het opperbevel over de flotille en deze positie.

De flotille bestond uit 12 Kanonneerbooten.

(Het vervolg hierna.)

Door vriendelijke mededeeling heeft de Redactie ter beschikking gekregen eene schetskaart van den linker oever der rivier Sambas, op Borneo's westkust, op de plaats zelve geteekend door den Luitenant ter zee 1ste klasse SIEDENBURG, Kommandant van Zr. M^s. schoener *Kameleon*; waarop zoowel de positie der schepen is aangeduid, als de drie landingen bij den aanval der troepen op het door de Chinezen versterkte dorp Pamangkat, op den 11^{den} September jl., onder bevel van den, helaas sedert aan de gevolgen zijner verwonding overleden luit.-kolonel Song. Wij hebben vermeend de lezers van *Spectator* eene dienst te bewijzen met gezegd kaartje in steendruk te doen overbrengen en bij dit nummer te voegen. Gaarne zouden wij ook een naauwkeuriger verhaal hebben gegeven, dan tot nog toe bekend is, van dit jongste heldenfeit onzer Oost-Indische wapenbroeders, maar wijl wij de stof daarvoor missen, vergenoegen we ons hier met naar het bekend officieel verslag te verwijzen, alsook naar het Januarij-nummer van het *Tijdschrift voor Neerlands Indie*, waarin men een beknopt verhaal vindt van de oorzaken die tot de jongste krijgsgesbeurtenissen aldaar hebben aanleiding gegeven, alsmede, met het welgelijkend portret van den dapperen luit.-kolonel Song, een overzicht van den aanval en eene waardige hulde aan den

held van Pamangkat. Wij zien uit dit overzicht, dat de kolonnen tot den aanval bestemd, in 't geheel bestonden uit 20 officiers en 438 manschappen, met 200 man Maleische hulpbenden; 116 matrozen en mariniers ondersteunden den aanval; 's vijands magt wordt op 5000 à 6000 koppen begroot, gedeeltelijk met tjanto's, (een soort van walbussen), de overigen met lansen, klewangs enz. gewapend. In den morgen van den 11^{den} had de aanval plaats, terwijl de schepen (Zr. Ms. stoomschip *Borneo*, de schoeners *Kameleon* en *Haai* en twee kruisprauwen) hun vuur tegen de Chinesche benting aan den voet van den berg Pamangkat en die aan den heuvel Panibongan openden. De kolonel Song was aan 't hoofd der hoofdkolonne, die oostelijk van Pamangkat was geland en een hoogst bezwarenden togt had door een moeras en door natte rijstvelden; terwijl twee andere afdeelingen meer westelijk waren geland, waarvan eene, onder den luit^l. SIEDENBURG, juist op het oogenblik der bestorming van het versterkte hoofdgebouw (kongsie-huis) door de hoofdkolonne, uit een bosch deboucheerde en aan 't gevecht mede deel kon nemen, hetwelk, zooals bekend is, de verovering er van, in weerwil van der Chinezen woedenden tegenstand, door onze dappere troepen ten gevolge had, ten koste echter van vele en smartelijke offers.

B I J L A G E VII.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 7.

(Maand Januarij 1851.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Bij den plaats. staf, tot kap. : de 1ste luit. J. H. R. van Stuwe, plaats-maj. van de 3de kl. te Coevorden. Bij het wap. der inf., bij het 1ste reg., tot 1sten luit. : de 2de luit. J. J. Reiche, van het korps. Bij het 2de reg., tot 1sten luit. : de 1ste luit.-adj. B. Andriess, van het korps. Bij het 3de reg., tot 1sten luit. : de 2de luit. A. van Dionant, van het korps. Bij het 5de reg., tot 1ste luit^s. : de 2de luits^s. F. W. J. E. F. Leicher en F. H. G. A. Enderlein, beiden van het 4de reg. inf. Bij het 7de reg. inf., tot 1sten luit. : de 2de luit. J. W. Bodegrave, van het korps. Bij het 8ste reg., tot 1ste luit. : de 2de luit. C. d'Ablaing van Giessenburg, van het 8ste reg. infanterie. Bij het instructiebat., tot 1sten luit. : de 2de luit.-adj. C. M. H. Pel, van het bat. Bij het kol. werf-depôt, tot adj. : de 2de luit. H. Noot, van het kol. werf-depôt. Bij het wap. der kav. : bij het 2de reg., tot komm. van het reg. : de luit.-kol. B. van Merlen, van het reg. Tot maj., de ritm. der 1ste kl. G. C. C. van Heemskerk, van het 3de reg. drag. Tot ritm. der 1ste kl. : de ritm. der 2de kl. J. M. Castendijk, van het korps. Bij het 1ste reg., tot maj. : de ritm. der 1ste kl. J. C. Fundter, van het 4de reg. drag. Tot ritm. der 1ste kl., de ritm. der 2de kl. : N. Thirion, van het korps. Bij het 3de reg., tot ritm. der 2de kl. : de 1ste luit. H. L. Cluysenaer, van het reg. Bij het 4de reg., tot ritm. der 2de kl. : de 1ste luit. J. E. W. van Gorkum, van het reg. Tot 1sten luit. : de 2de luit. H. E. de Bruyn, van het reg. Bij het wap. der kav. van het leger in Oost-Indie, tot luit.-kol. : F. C. H. B^{on} van

Utenhove, van het 1ste reg. drag. Bij het leger in Oost-Indie: tot aspirant-betalemeester: de sergeant F. K. G. Gosenson, van het 3de reg. infanterie.

Verplaatsingen.

De offic. van gez. der 2de kl. F. S. Hermus, van Bergen-op-Zoom naar Rotterdam. J. Weteling, van Leeuwarden naar Kampen. M. G. van Pelt, van Maastricht naar Leeuwarden. J. Roos, van Leyden naar Medemblik. F. Riederhof, van Breda naar Leyden. De offic. van gez. der 3de kl. J. Wortman, van den Helder naar Tilburg. D. Doijer, van Haarlem naar Rotterdam. J. de Wit, van Leeuwarden naar Neuzen. B. G. van der Heggen Zijnen, van Coevorden naar Leeuwarden. J. J. de Lepelaar, van Zutphen naar Utrecht. P. J. Frank, van Venlo naar Nijmegen. J. Broeker, van Vlissingen naar Arnhem. M. C. H. Op den Noordt, van Arnhem naar Vlissingen. J. Vlaanderen, van 's Bosch naar Kampen. S. C. Dooiman, van Breda naar Medemblik. Bij de bat^s. jagers van het reg. gren. en jag. : de 2de luit. M. C. B^{on} van Heeckeren van Brandsenburg, van het 7de reg. inf. Bij het 3de reg. inf., de 2de luit. W. Bellaard Lormier, van het 6de reg. inf. Bij het kol. werf-depôt : de 2de luit. H. Noot, van het reg. gren. en jag. Bij het 2de reg. drag. : de 2de luit. W. J. A. Storm de Grave, van het 3de reg. drag. Bij het 3de reg. drag. : de 2de luit. W. F. C. Hamming, van het 2de reg. dragonders.

Eervol ontslagen.

De Heer M^r. A. P. Spoor, uit de betrekking van Militie-Commissaris in de provincie Noord-Brabant.

MILITAIRE WILLEMSORDE EN EERVOLLE
MELDINGEN OP DE LEGERORDE HIER
TE LANDE EN IN OOST-INDIE.

*Benoemd tot ridders der 4de klasse van de
Militaire Willemsorde.*

De kapⁿ. der inf.: G. T. A. de Kruiff en
T. van de Grampel; de 1ste luitⁿ. der inf.:
A. J. Camphuis en C. F. Doerleben; de 2de
luit. der djajang-sekars in het Bantasche: W. A.
Hoogbruijn; de korp. der inf.: J. H. Blinde en
de fus. H. U. Lovenz.

Eervolle melding van

den kap. der inf. J. C. A. H. Hachez; de offic.
van gez. der 2de kl. J. H. A. B. Sonneman
Rebentisch; de 2de luitⁿ. der inf. Jhr. J. S.
van de Poll en H. C. van der Schalk; de sergⁿ.
der inf. C. E. Waehenfeld, S. N. Bonga en
J. Baert; den korp. der inf. J. Vriends; de flank-
keurs L. Halets en W. van Wingerden; den fus.
G. F. Heidelberg, en den kanonnier der 1ste kl.

J. B. Lauer; en zulks tot het toekennen van
eervolle belooningen aan degenen, die zich,
onder de verdienstelijke leiding en het bevel van
Z. M. adjudant in buitengewone dienst, den
luitenant-kolonel der infanterie C. A. de Brauw,
hebben onderscheiden bij de onlangs afgevoerde
expeditie tot herstelling der rust in het Ban-
tamsche.

Tot Ridders der Militaire Willemsorde 4de kl.

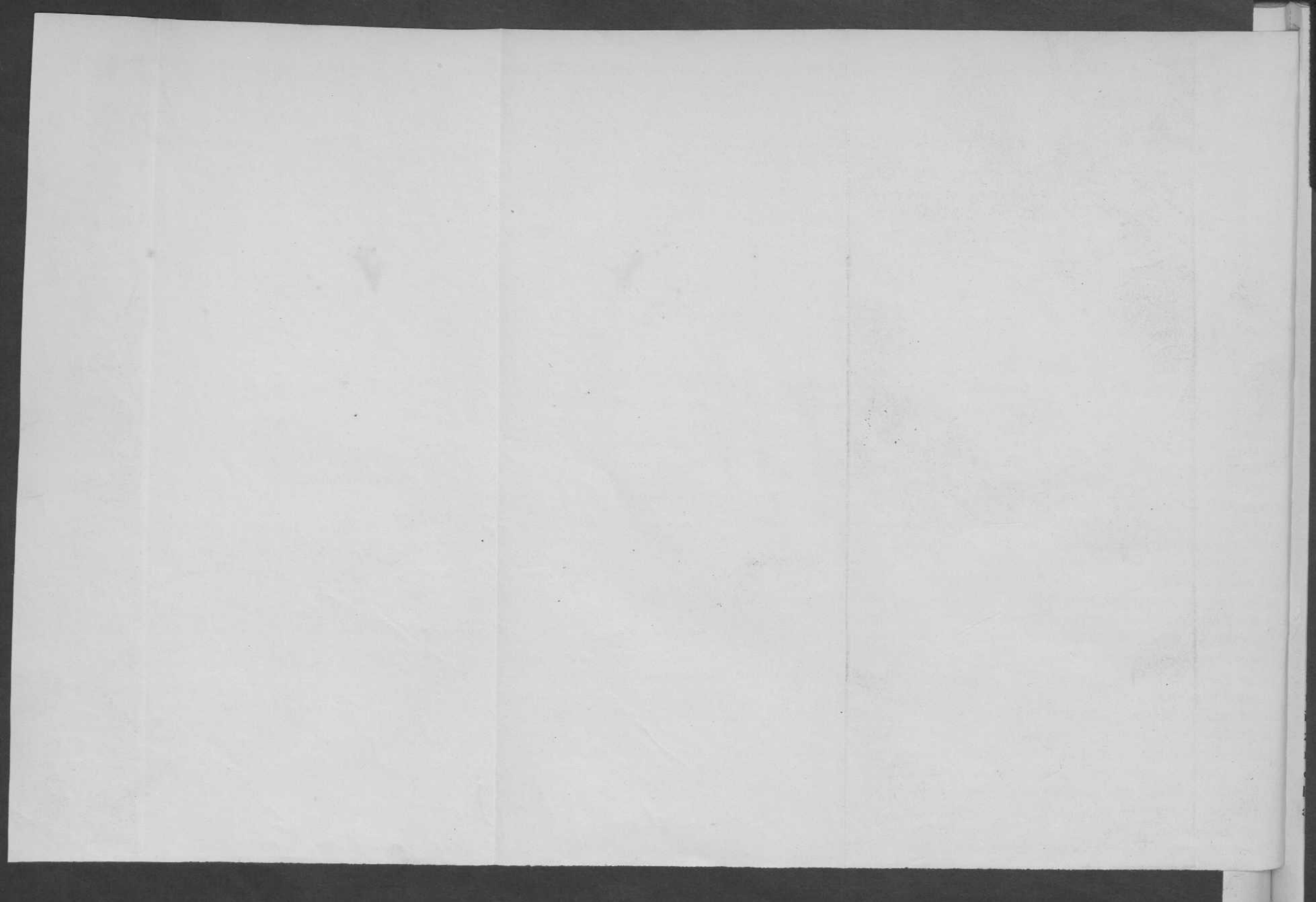
De pangeran Ario Sorio Winotto, luitenant-
kolonel, kommandant van den barissan van
Pamakassan; de pangeran Soero Ning Adjoeda,
luitenant-kolonel, kommandant van den baris-
san van Sumanap, en de gepensionneerde ka-
pitein der infanterie van het leger in Oost-Indie
J. Piplenbosch of Pieplenbosch, gewezen kom-
mandant der Maduresche hulpstroepen; en zulks
als een vervolg op Zijner Majesteits besluit van
den 11den December 1849, n°. 44, houdende
toekening van eervolle belooningen, onder an-
deren ter zake der derde Balische expeditie
(1849).

SCHETSKAART

Van den linker oever der rivier SAMBAS,
met de positie der schepen en de versterkin-
gen der CHINEZEN, bij den aanval op den
11 den September 1850.

Milit. Spz^r 2^e ser 3^e Dl. N° 1/2

OVER
DE GRONDBEGINSELEN
VAN
HET ONDERRICHT
EN DE
TAKTIEK DER KAVALLERIE.

(Vervolg van N°. 7.)

III°. HOOFDSTUK.

Over de Formatie.

De formatie is oorspronkelijk het hulpmiddel geweest der schrandere zwakheid tegen de kracht. Zoodra de menschen maatschappelijk begonnen te leven, moesten zij wel de gedachte opvatten om zich op het oogenblik des gevaars te vereenigen en den vijand eene zamengevoegde kracht of weêrstand tegen te stellen. Maar het aannemen van dit heilzaam middel was nog ver van voldoende te zijn; men moest zich daarbij ook aan eene geregelde orde onderwerpen, en de wijze en vorm van zamenstelling bepalen.

De mensch slechts ééne sterke zijde hebbende, het *front*, zoo is er reden om te gelooven dat men reeds vroeg door het ingeschapen gevoel er toe gebragt werd zijne veiligheid te zoeken tusschen twee nevenlieden. Dit schijnt de oorsprong van de linie van bataille. Daarna moest men hare uitgebreidheid bepalen; doch daar aan de oorspronkelijke orde de noodige

vastheid ontbrak, bedacht men eenige liniën achter elkander te plaatsen, en zoo kwam men trapswijze tot de *formatie*. Eindelijk, daar men door deze wijze van opstelling niet, naar de omstandigheden des oorlogs het vereischten, in zijn geheel van plaats kon veranderen, kwam men achtereenvolgens tot eene wijze van ontleding: het *afbreken*; tot eene wijze van marcheren: de *kolonne*, en tot eene wijze van wedervereeniging, welke men ten onrechte formatie genoemd heeft, doch die werkelijk slechts een eenvoudige terugkeer tot de *formatie* is.

Door de formatie wint de mensch veel in kracht, maar verliest veel in snelheid en gemakkelijke van beweging. Van daar dat blijvende vraagstuk, waarvan men de volledige oplossing achtereenvolgens meer nabijkomt, en dat bestaat in het vinden van de leerstelling, welke de hoofdeigenschappen van kracht en beweegbaarheid in de hoogste mate vereenigt. Maar ook dit is nog niet genoeg: daar ieder wapen een eigenaardig beginsel van uitwerking

heeft, behoort het ook eene bijzondere wijze van formatie te hebben; doch, zonder verder de oorzaken te onderzoeken, zij het genoeg aan te wijzen, door welke aaneenschakeling van denkbeelden en daadzaken de militaire wetenschap er trapswijze toe gekomen is om de verschillende eenheden tot het gevecht daar te stellen.

In de oudere tijden was het bestaan der legers altijd wisselvallig: was de wijze van formatie éénmaal bepaald, zoo had men slechts te zorgen deze te verbeteren. Later toen het stelsel van de staande legers aangenomen was, werd zulks voor de volken, in 't belang hunner afhankelijkheid, eene noodwendige behoefte. Toen deed zich een nieuw vraagstuk op. Men moest het leger eene instelling geven die het onderhoud en 't behoud er van verzekerde, en tevens voor ieder wapen eene organisatie aannemen in overeenstemming met deszelfs geest en middelen van werking; toen kwam naast de eenheid van gevecht de eenheid van administratie. Bij de Kavallerie zijn deze twee eenheden lang afzonderlijk blijven bestaan: *de kompagnie* voor de administratie, en het *eskadron* voor het gevecht. De voordeelen aan het eskadron als eenheid van formatie verbonden, zijn, zoowel in verband tot het administratieve als tot het gevecht, zóó groot, dat het weldra geen tegenspraak meer zal vinden.

I.

De formatie is de kunst om de troepen in juiste evenredigheid te verdeelen, en de gemaakte afdeelingen verder in onder-afdeelingen te verdeelen, in voege

dat men, hoe groot het aantal der verschillende afdeelingen zij, het volmaaktste toezigt en de volmaaktste kracht en beweegbaarheid bereikt.

Het woord formatie kan in twee verschillende beteekenissen worden opgevat.

Wanneer men eene kolonne, door eene algemeene of achtereenvolgende beweging in bataille wil formeren, dan is dit eene formatie, het terugkeeren tot de orde van bataille is het tegendeel van afbreken.

Wil men integendeel de oorspronkelijke en tot grondslag strekkende orde van een' troep bepalen, die tegelijk het punt is waarvan men uitgaat en waarop men terugkomt, dan is het vraagstuk geheel anders, en dit is het onderwerp dezer beschouwingen.

Om tot de door de reglementen bepaalde formatie te komen, is het niet voldoende dat de grondregelen van inrigting daartoe den weg hebben bereid, door het vaststellen van het gepast getal menschen en paarden, maar men moet deze getallen ook werkelijk aan de regimenten geven, wijl zonder die voorwaarden het beginsel der formatie niet kan worden gevolgd of toegepast. Evenwel is het ministerieel bestuur in ons constitutioneel Koninkrijk daartoe onvermogen, zoo de Kamers geen genoegzame middelen toestaan, en zoo geen goed stelsel van aanfokking, aan de behoeften en hulpbronnen van ons land geëvenredigd, de kavallerie ten allen tijde het volle getal der remonten verzekert.

Bij ieder welbegrepen stelsel van verdediging moet het offensieve met het defensieve vereenigd worden. De kavallerie is in een leger de offensieve kracht; de infanterie de

defensieve kracht, terwijl het algemeen erkend is dat men gedurende den vrede de kavallerie moet behouden, zelfs door diegenen die vermeenen dat een land zijne onafhankelijkheid kan behouden door een uitsluitend defensief systema.

De kavallerie vereischt bovenale eene goede organisatie en degelijke formatie; zij kan onmogelijk bij het uitbreken van oorlog plotseling worden daargesteld.

De Graaf DE ST.-GERMAIN drukt zich daarover in zijne Gedenkschriften niet minder stellig uit dan de Maarschalk VAN SAKSEN, bladz. 66: «Ik zou niets liever voor de kavallerie verlangen, dan dat zij altijd uit hetzelfde getal mannen en paarden zamengesteld was, zoowel in tijd van vrede als van oorlog; dit is het eenige middel om eene uitmuntende kavallerie te hebben. Ik zou zelfs liever 50,000 man Infanterie minder willen hebben, om het leger des Konings dit voordeel boven alle legers van Europa te verschaffen. Men heeft drie of vier jaren noodig om eenen ruiter op te leiden, en slechts drie maanden om een Infanterist te vormen.»

De Infanterie-officier, doordrongen van zijn gewigt, en ziende dat ieder gevecht in linie de ontwikkeling van infanteriemassa's begunstigt, dat de aanval, de overrompeling en de bezetting van ieder versterkt punt eener linie, en, in het algemeen, de overwinning van veldslagen van de roemrijke feiten der infanterie afhangt, is geneigd te gelooven, dat men de kavallerie, op zeer weinige ligte ruiters na, om tot *éclairreur* te dienen, zeer goed kan ontberen (1).

(1) De veldslagen van Lützen en Bautzen in

De kavallerie-officier, fier van door de geschiedenis aller tijden gestaafd te zien, dat zonder kavallerie geen roemrijke overwinningen zijn behaald, dat een geslagen leger niet als zoodanig moet beschouwd worden, zoolang het niet door kavallerie vervolgd wordt, en dat iedere overwinning eerst volkomen is wanneer zij door zijn wapen wordt voltooid, moet in een berispelijk vooroordeel vervallen.

II.

De verdeeling der troepen in verschillende korpsen, regimenten genoemd, is de meest gepaste voor hunne administratie, hun onderrigt en hunne beweging, om de rust van den Staat te verzekeren, het verbruik in het inwendige te verdeelen, alsmede voor de samenstelling der legers.

De benaming *regiment* is afkomstig van den tijd toen Prins MAURITS aan zekere officieren bevel gaf in Duitschland ruiters te werven, en hun het kommando gaf, met alle daarbij behoorende magt. De kolonels noemden deze door hen geformeerde troepen, hun regiment, den troep dien zij regeerden.

Men verdeelde het regiment in vier deelen, eskadrons (*Rittschaft*) genaamd; ieder eskadron werd door een Ritmeester (*Rittmeister*) gekommandeerd.

De Kolonel kreeg een opvolger om hem te vervangen in geval van ziekte of afwezigheid: de Luitenant-Kolonel. Later werd

1813, hebben den meest tegen de kavallerie ingenomen infanterie-officier kunnen overtuigen van de ongegrondheid van zoodanige meening.

nog een officier toegevoegd, om de uitwendige en voorpostendienst te besturen; het was de Majoor; eerst in het duitsch *Wachtmeister* en vervolgens *Oberst-Wachtmeister* genoemd.

Hoedanig ook de organisatiën bij de verschillende natiën kunnen uiteenloopen, als gewijzigd naar de gesteldheid van de landstreek en de staatkunde des lands, nimmer moet men, bij iedere militaire organisatie, uit het oog verliezen al wat de tactiek en de spaarzaamheid het meeste kan bevorderen.

In dit opzicht stellen wij de volgende beginselen.

1°. Een regiment sterker dan 1,000 paarden, verliest in beweegbaarheid wat het in sterkte zou kunnen winnen. De Kolonel kan, voor wat de discipline, en de manoeuvres betreft, het noodige toezigt niet uitoefenen.

2°. Een regiment van minder dan 600 paarden, mist de noodige kracht voor den aanval; eenige gevechten verzwakken het zoodanig dat het niet meer zijne plaats in linie kan bezetten.

3°. Hetzelfde geldt voor de eskadrons boven de 250 en beneden de 150 paarden.

De verdeeling van het regiment in vier eskadrons, schijnt het voordeeligt voor de beweeglijkheid.

III.

De formatie der kavallerie, na vele veranderingen ondergaan te hebben, wat haar front en nog meer hare diepte betreft, is thans bepaald op het langwerpig vierkant, met eskadrons op

twee gelederen diepte; het eerste gelid grijpt alleen den vijand aan, het tweede, dat als 't ware een ondersteunings- en reserve-troep is, dient om de geestkracht van het eerste te verhoogen, en de verliezen te herstellen welke het ondergaan mogt.

Door het voorbeeld verleid, toen men zag wat eene vastberadene infanterie vermagt, wanneer zij met eene groote diepte was geformeerd, wilde men deze ook op de kavallerie toepassen, zonder het groote verschil in het oog te houden, wat uit het maaksel van den mensch en het paard ontstaat, en 't welk den ruiters niet toelaat datgene te doen, wat men strikt genomen van voetvolk kan verwachten.

Kan men inderdaad de infanterie verscheidene, bij voorbeeld tien gelederen diep stellen, gelijk men vroeger de kavallerie formeerde, dan is het — hoewel deze daadzaak in het geschil over de diepe orde tusschen GUBERT en MENIL-DURAND sterk is tegengesproken — strikt genomen mogelijk, dat de achterste gelederen de voorste voortdrijven; ten minste, indien zij zulks om wanorde voor te komen niet doen, maakt het ligchaamsgestel van den mensch de zaak toch mogelijk. Maar kunnen paarden hetzelfde doen? kunnen zij elkander duwen? kunnen zij zich op die welke vóór hen zijn dringen? Dit is volstrekt ondoenlijk, of er zou eene algemeene wanorde uit volgen. De in de eerste gelederen, gedrongen, getrapte, opgereden, en in hunnen marsch door de achterste gelederen belemmerde paarden zouden pogingen aanwenden om zich van zulk een lastig gevolg

te ontslaan; zij zouden onrustig worden, beginnen te steigeren en te slaan, om zulke onaangename naburen te verwijderen, en weldra hunne gelederen breken. Indien men zich niet aldus formeerde, met het oogmerk om de aandringende beweegkracht te vergrooten, met welk doel zou het dan geschied zijn?

Eene andere beweegreden te vinden is onmogelijk; want deze methode verminderde aanzienlijk het getal strijders, achter het tweede gelid werd al het overige nutteloos en bevond zich buiten staat om deel aan het gevecht te nemen.

Deze formatie was ten anderen nadeelig, ingeval er een aanval werd afgeslagen, want hoe zou deze in massa zaamgepakte kavallerie, zonder anderen afstand dan die van hoofd op kruis, vrij van wanorde in de eerste gelederen kunnen blijven? Zij kan tot niets dienen dan om de verwarring te vermeerderen, de nederlaag te vergrooten, de verzameling en den aftogt nog moeilijker te maken.

Tegenwoordig is onze kavallerie met eskadrons, of groote regthoekige troepen van 48 ruiters in het front en twee diep, geformeerd, en deze formatie wordt algemeen voor de beste erkend.

Alleen het eerste gelid stoot op den vijand en schokt dien met al de zwaarte van zijn front. Het tweede gelid blijft vreemd aan dezen schok. Op het eerste gezigt zou dit kunnen doen gelooven, dat het nutteloos was; maar het eerste gelid kan met kracht ontvangen worden, kan ruiters verliezen en hier en daar kunnen gapingen komen; dan komen de ruiters van het tweede gelid vooruit, vullen de gapingen aan,

bewaren hetzelfde front, en rekruteren — als men deze uitdrukking kan bezigen — het eerste gelid. Bovendien gaan de ruiters van het eerste gelid, beseffende dat zij door het tweede ondersteund worden, met meer gerustheid en vastberadenheid te werk, zoodat deze formatie ook nog voordeelig is met opzigt tot de zedelijke werking die zij uitoefent.

Bij de formatie in diepe orde had men veel kavallerie, terwijl slechts het vijfde deel daarvan gebruikt werd, wanneer men in tien gelederen reed; tegenwoordig kan men al de kavallerie die men heeft, in de linie doen komen en mede doen strijden. — De wanorde kan niet verder dan het tweede gelid gaan; de ver genoeg verwijderde tweede linie neemt daaraan geen deel; zij blijft vast en wel geregeld; en door middel van hare tusschenruimten, welke zij vergroot door zich in elk eskadron te ploijeren of met échelons te stellen, verschaft zij de linie die geleden heeft, de mogelijkheid zich achter haar te verzamelen.

Eindelijk, daar de formatie met twee gelederen aan de kavallerie de middelen verschaft om zwenkingsbewegingen (die met drie gelederen zeer moeilijk en voor kleine afdeelingen met nog meer gelederen ondoenlijk waren), gemakkelijk uit te voeren, heeft men dit wapen met een volkomen en naar zijn aard geschikt stelsel van manoeuvres kunnen begiftigen, hetgeen men zonder deze voorafgaande vermindering van gelederen, vruchteloos zou beproefd hebben

IV

De eskadrons van een regiment vormen

geen enkelen zamenhangenden troep, maar zijn gescheiden door bepaalde ruimten, die men tusschenruimten noemt.

Eene onafgebroken linie vereischt een veel volmaakter onderrigt dan de linie met tusschenruimten, en hoe volledig dat onderrigt ook mogt wezen, in die formatie heeft men toch altijd wanorde en verwarring te vreezen, dewijl zij onafscheidbaar er van zijn.

Inderdaad, wanneer in de orde van bataille de misslagen op verschillende punten van het front begaan, zich achtereenvolgens overplanten op alle deelen die het zamenstellen, wanneer zij eene golving langs de geheele linie veroorzaken, en deze eerste fouten tot nieuwe fouten aanleiding geven, dan blijkt daaruit, dat, hoe uitgestrekter de linie is, deze fouten des te veelvuldiger zullen worden, te moeilijker te herstellen zullen zijn, en de linie des te meer hare oorspronkelijke orde zal verliezen. Men kan in dit opzigt geen den minsten twijfel hebben, en wij zullen het voldoende aantoonen als wij over de rigtingen spreken.

Is het, aan den anderen kant, waar, dat hoe levendiger de gang is, en hoe meer behoefte de paarden aan vrijheid hebben om hunne bewegingen te verrigten, ze zich ook des te meer openen en des te moeilijker te besturen zijn, zoodat men dan te meer wanorde te vreezen heeft, zoo kan men hiernaar over de wanorde oordeelen, die uit eene dezer oorzaken ontstaan moet, ten gevolge van een onverwacht voorval, eene ligte belemmering, in eene zoo aanzienlijke onafgebroken linie van bataille,

waarin de minste beweging zich noodzakelijk voortplant.

Hoe zou men de afhankelijkheid, waarin men zich van elkander bevindt, in een ligchaam kunnen loochenen, dat uit een groot aantal individu's is zamengesteld, die in onmiddellijke aanraking zijn?

Evenwel, en in weerwil dezer ongelegenheden, was deze onafgebroken orde *en muraille*, gelijk men ze noemde, bij de kavallerie van FREDERIK in gebruik; maar, men moet niet uit het oog verliezen dat deze groote vorst, zoo lang hij leefde, altijd zorgde dat zijne troepen onverwacht door hunne Generaal-Inspecteurs werden onderzocht, en dat er jaarlijksche herfstmanoeuvres plaats hadden, waarbij de Pruisische kavallerie-regimenten onder het oog des Konings en door bekwame bevelhebbers geleid, in de exercitiën en evolutiën volleerd verschenen.

Deze orde, schoon uiterst moeilijk, was met zulke volkomene bestanddeelen evenwel niet onmogelijk.

De denkbeelden van SEYDLITZ kwamen echter op dit punt niet met die van zijnen doorluchtigen Souverein overeen, evenmin wat den guide in het centrum betrof; en deze voortreffelijke Kavallerie-Generaal gaf, even als zijn vriend WARNERY, de voorkeur aan de linie met tusschenruimten. De opmerkingen van dezen laatsten over de kavallerie leeren ons, dat de tusschenruimten, die altijd bij de kavallerie hadden bestaan (1), door Prins LODEWIK van Baden zeer gepast waren afgeschaft, namelijk tegen de Turken, wjl het grootste

(1) Onder MONTECUCULI waren deze tusschenruimten van 18 passen.

voordeel in dien tijd daarin was gelegen in carré gesloten te blijven, en langzaam voort te trekken, de kavallerie met de infanterie vermengd. WARNERY voegt er bij, dat deze orde in alle andere omstandigheden te laken is; hij keurt ten sterkste het beginsel van den phalanx af, door PUYSEUR voor de kavallerie aanbevolen: « een zeer achtingswaardig militair schrijver voor zijnen tijd, » voegt hij er bij, « maar weinig bedreven in de details der kavallerie, » FREDERIK evenwel had zulks niet belet, schoon tot zijne eigene schade, diens grondregelen op dit punt aan te nemen.

De linie met tusschenruimten werd echter in Frankrijk behouden; men verminderde slechts langzamerhand deze ruimten, die zoo volle als ledige tusschenruimten waren; eene andere gebrekkige formatie, gelijk terstond zal worden aangetoond.

Er was in deze orde evenveel ledige als volle ruimte; dat is: de eskadrons waren op dezelfde linie geplaatst, en van elkander gescheiden door tusschenruimten, even groot als hun front, gelijk de omschrijving dezer orde aanduidt, die in de algemeene grondbeginselen van het Provisioneele Reglement nog bestond, hoewel men er reeds van had afgezien, en noch de tekst, noch de platen er een enkel voorbeeld van aanboden.

Deze stelling was gebrekkig met opzigt tot den marsch in bataille, die moeilijker werd, zoo in evenredigheid der uitgebreidheid van het front, als met opzigt tot het kommando, dat tot aan de beide uitersten der linie meest gehoord worden, die veel verder van elkander verwijderd waren dan in de tegenwoordige orde.

Deze stelling had het nadeel dat de eskadrons te ver van elkander bleven, dat hunne flanken ontbloot waren, en open stonden voor de aanvallen eener vermetelee en welbereden kavallerie, gelijk toen die der Turken was; de linie van bataille was ver van vast aaneengesloten te zijn en dezelfde kracht te hebben als die van onze dagen.

Aldus geformeerd, zonder eenige in het terrein gelegen oorzaak, of andere reden die deze verwijdering der eskadrons regtvaardigde, vormde de kavallerie eene zwakke, gebroekene linie op de flanken des legers, en het zou eenen eenigzins ondernemenden vijand niet moeilijk gevallen hebben, groote voordeelen te behalen, door zijne eskadrons meer zamen te voegen en de linie met kracht te chargeren.

Aan den anderen kant was deze formatie ook minder goed voor den aanval, alsmede om hulp-eskadrons te zenden waar het noodig was, en om eene overwinning te voltoojen; want, daar de eskadrons verder van elkander verwijderd waren, beschermden ze elkander minder, of moesten ze eenen langeren weg afleggen om zich naar het vereischte punt te begeven.

Dat men zich *en muraille*, of in eene volle linie geformeerd heeft, is, gelijk WARNERY zegt, ontstaan uit de noodzakelijkheid om op zijne hoede te zijn tegen de Turken, en uit gewoonte is men in eenige legers daarbij gebleven. Voor het overige meent men des te meer kracht te winnen, hoe minder ledige ruimte er in eene linie is, terwijl men moeilijk kan begrijpen, dat eskadrons tot hetzelfde regiment behorende, zich naar willekeur van elkander

verwijderden, zoover zelfs dat vier eskadrons in die orde, omtrent zooveel terrein besloegen als tegenwoordig zes, wist men niet, dat in dien tijd, toen men weinig manoeuvreerde, de doortogt der liniën (gelijk de slag van Lens, in 1648 door den grooten CONDÉ gewonnen, daarvan een voorbeeld oplevert) werd uitgevoerd, zonder dat de twee liniën, die door elkander trokken, de orde van bataille verlieten.

De hedendaagsche linie met tusschenruimten bezit derhalve een zeer groot voordeel boven de twee vorige formatiën. Men heeft begrepen, dat men zich moet zamentrekken om kracht te winnen, en zich verdeelen om den marsch sneller en gemakkelijker te maken. Nu schijnt de tusschenruimte van 12 Ellen — nog voordeliger dan die van negen passen door den Generaal VON BISMARCK verlangd, en dan die van het Provisionele Reglement, — dit dubbele vraagstuk op te lossen, vooral wanneer men de bijzondere guides van het eskadron dat tot grondslag dient, gedurende het ploijeren der kolonnen met eskadrons, in het opsluitend gelid laat overgaan, hetgeen het eskadron, dat onmiddellijk naar achteren wendt, nog meer ruimte geeft.

Aldus zijn de eskadrons tegenwoordig meer vereenigd dan voorheen, hunne flanken beter verzekerd, en kunnen ze elkander meer onmiddellijk beschermen; de aanmerkelijk verminderde uitgestrektheid der linie maakt het toezigt, het kommando in den marsch gemakkelijker, de ondersteuning kan sneller worden afgezonden en aankomen, en wat den marsch betreft, de ruimten zijn groot genoeg, om de aan

den marsch onafscheidelijke onregelmatigheden tot de eskadrons te bepalen, ze daar te herstellen, en dat zij zich niet tot de naburige eskadrons uitstrekken.

Wanneer de gangen sneller worden, nemen de paarden in elk eskadron de ruimte die hen noodig is; de marsch wordt aldus gemakkelijker, vlugger en minder vermoeijend, omdat hij vrijer en minder aan golvingen onderhevig is.

Eindelijk brengen de tusschenruimten, die het verzamelen sneller en zekerder maken, door dat elk eskadron afzonderlijk blijft, en daardoor meer in het oog valt en gemakkelijker terug te vinden is, ook te weeg dat het uit- en inrukken van tirailleurs gemakkelijker is, dat men er minder noodig heeft, en dat de paarden, die niet regt marcheren, zij die het dringen van het gelid niet kunnen verdragen ofschrikken, voorts de toevalligheden van het terrein en het voorbijkomen van beletselen, in de marschen in bataille geen invloed op het geheel der linie hebben, gelijk bij eene volle linie; daarenboven verschaffen de tusschenruimten een hulpmiddel voor sommige evolutiën, inzonderheid voor den doortogt der liniën en den doortogt der kolonnen.

Evenwel, schoon het Reglement eene tusschenruimte heeft moeten vaststellen, heeft het nergens verboden ze te wijzigen, en strijdt zulks geenszins met de noodzakelijkheden van den oorlog, welke in deze woorden van VON BISMARCK zeer juist worden opgesomd: «Intusschen moet men zich «niet al te stipt aan de voorgeschrevene tusschenruimte houden. De tusschenruimten moeten afgemeten worden naar het «terrein dat men bezet, naar de linie van

« bataille des vijands, en in het algemeen « naar de bijzondere omstandigheden van « elk gevecht. »

Overigens kan de lezer in het werk van dezen bekwamen schrijver en in de aanmerkingen van WARNERY, deze vraag volkomen beantwoord vinden: Ik wil de « linie met evenveel ledige als gevulde « ruimte niet, » zegt WARNERY, omdat « het eene eskadron te ver van het andere « verwijderd is, enz., enz. » en BISMARCK, zich met de denkbeelden van den vriend van SEYDLITZ vereenigende, voegt er bij: « De beweeglijkheid schijnt met de tus- « schenruimten te winnen; maar zij moe- « ten niet te groot wezen, wil men de « kavallerie hare wezenlijke kracht niet « doen verliezen, die in den schok gelegen « is; de schok kan niet plaats hebben in « de deelen waar te groote ledige ruimten « zijn »

Na het vraagstuk der tusschenruimten in het algemeen behandeld, en ons gezegde gestaafd te vinden door mannen als WARNERY en BISMARCK, was het onze pligt dit ernstig verschil duidelijk in het licht te stellen (1).

(1) Wij geven hier een *Historisch overzicht van de verandering der tusschenruimten.*

1648. Slag van Lens. Tusschenruimten met evenveel volle als ledige ruimte.

1673. MONTECUCULI. Tusschenruimten van 18 passen van het eene eskadron tot het andere.

1686. Tijdperk van Prins LODEWIJK van Baden, die de orde *en muraille* tegen de Turken aannam.

1740. FREDERIK geeft de voorkeur aan de orde *en muraille*. SEYDLITZ geeft de voorkeur aan de linie met tusschenruimten, als ook WARNERY, die wil dat ze ten hoogste van 20 tot 25 passen zullen zijn.

1766. Fransch Reglement van 1 Junij.

De tusschenruimte heeft altijd de grootte van het front van een half eskadron. De tweede en derde

V.

De grootste afdeelingen van een regiment zijn de eskadrons, en hun front moet

linie hebben tusschenruimten ten minste gelijk aan haar front, en de formatie *en muraille* wordt toegelaten, maar slechts als uitzondering.

1777. Fransch Reglement van 1 Mei.

De tusschenruimte is altijd het front van een half eskadron in de gewone orde van bataille. In de orde *en muraille* is ze op 6 passen bepaald. De orde van bataille met evenveel volle als ledige ruimte blijft herroepen.

1781. BOHAN. Tusschenruimte gelijk aan het vierde van het front van een eskadron, met de vrijheid om in plaats daarvan de tusschenruimte van het front van een eskadron te nemen.

1788. Fransche Instructie van 20 Mei. De tusschenruimte is 9 passen, en die van een regiment nog eens zoo veel, terwijl de Kommandant en Chef vrijheid wordt gegeven om de tusschenruimte te vergrooten.

1793. Verzameling van kommando's voor de evolutiën der troepen te paard. Afschaffing der tusschenruimte tusschen de eskadrons in de gewone orde van bataille. Tusschenruimte van 6 passen van het eene regiment tot het andere, met vrijheid voor den Kommandant en Chef om naar omstandigheden tusschenruimte tusschen de eskadrons te bepalen en die tusschen de regimenten te vergrooten.

1801. Instructie MAGIMEL. Gewone tusschenruimte tusschen de eskadrons 9 passen.

1804. Provisioneel Reglement. Tusschenruimte tusschen de eskadrons 10 Ellen, en van het eene regiment tot het andere 15 Ellen.

1812. Pruisisch Reglement. Tusschenruimte 4 passen van het eene regiment tot het andere.

1815. Provisioneel Reglement. Tusschenruimte tusschen de eskadrons 10 passen, en van het eene regiment tot het andere 15 passen.

1821. Generaal VON BISMARCK. Tusschenruimte van het front van een half peloton of sectie, 9 passen.

1829. Fransch Reglement van 6 December. Tusschenruimte tusschen de eskadrons 12 Ellen; van het eene regiment tot het andere 24 Ellen.

1829. Generaal DE LA ROCHE AYMON. Op ééne linie zal de tusschenruimte het front van een half eskadron wezen. Op twee liniën zal er evenveel digte als opene ruimte zijn *en échiquier*.

uitgebreid genoeg wezen, om eene genoegzame kracht te hebben, maar zij moeten de gepaste grenzen niet overschrijden, wijl zij dan de noodige beweegbaarheid en snelheid zouden verliezen.

In eene linie van bataille zijn de eskadrons éénheden, dat is: zij vormen een ligchaam, dat alleen geadministreerd wordt, dat in staat is om alleen te marcheren, te ageren en te strijden; derhalve moeten zij zulks met voordeel kunnen doen.

Wanneer men de sterkte van een eskadron alleen met opzigt tot den marsch beschouwt, is het blijkbaar dat de eskadrons met een klein front met veel meer gemak zullen marcheren, dan die met een uitgestrekt front; maar, aan den anderen kant, zullen zij niet meer dezelfde kracht hebben, daar zij gemakkelijk overvleugeld kunnen worden, en, wijl zij steeds kleiner worden, weldra niet meer dan sterke pelotons zouden zijn.

Aan den anderen kant zou eene groote uitgebreidheid niet zonder ongelegenheden

1833. Engelsch Reglement, tusschenruimte $\frac{1}{4}$ van het front van het eskadron.

1806. Oostenrijksch Reglement door Prins KAREL, en in 1838 door den Generaal RADEZKY herzien. Tusschenruimte tusschen de divisieën (twee eskadrons) 12 passen. Die tusschen de eskadrons is gevuld door den standaard en de luitenants in het gelid.

1838. Kolonel DE CHALENDAR 15 Ellen van het eene eskadron tot het andere.

Wij dringen aan op de tusschenruimte van 12 Ellen, die genoegzaam is voor den marsch in bataille, en die tot omtrent 14 Ellen vermeerderd wordt, wanneer men voor het oogenblik de bijzondere guides van het eskadron dat tot grondslag dient, in het opsluitend gelid doet overgaan, om zich gemakkelijker met eskadrons in kolonne te ploieren.

zijn, omdat de orde boven zekere afmetingen moeilijk te bewaren is, en de kracht altijd met de orde in evenredigheid staat.

Voor het overige zouden deze eskadrons met groote fronten, wel verre van eene krachtige charge op te leveren, des te eerder breken en zich verstrooijen. Men moet derhalve een middengetal nemen, en het tegenwoordige eskadron, op twee gelederen geformeerd en met het volle getal van acht-en-veertig rotten, schijnt ons toe de onmisbare vereischen: beweeglijkheid, snelheid, orde en kracht, in zich te vereenigen.

VI.

Daar het eskadron van acht-en-veertig rotten voor de manoeuvre verkieslijk is bevonden, moet zijn effectief zoodanig worden berekend, dat dit front altijd voltallig wordt gehouden.

Onze manoeuvre-eskadrons zijn van acht-en-veertig rotten, waarbij nog de twee bijzondere guides op de vleugels, de vier opsluitende onderofficieren en de trompetters komen, zonder de officieren mede te rekenen; maar zelfs in onze garnizoenen, waar de kavallerie geenszins dezelfde verliezen lijdt als in het veld, bereikt hun effectief op voet van vrede zeer zelden die voltaligheid.

Onderstellende zelfs dat dit effectief zover kwam — schoon de talrijke klachten, die overal worden aangeheven, de aanneemlijkheid dier onderstelling zeer twijfelachtig maken — dan nog wordt het effectief der aanwezigen en beschikbaren, door de manschappen met verlof, door degenen

die in arrest, in het hospitaal enz. zijn, en aan den anderen kant, door de remontepaarden en die in den ziekenstal, zeer verminderd.

Wat zal het in 't veld wezen, waar, door de vermoeyenissen van den oorlog de ziekten veelvuldiger zijn, waar men in het gevecht manschappen en paarden verliest, waar men, hoeveel zorg men ook drage, meer of minder gedrukte paarden krijgt, waar detachementen en de verschillende diensten des legers op onderscheidene punten kavallerie vereischen, en het getal ruiters in linie zooveel doen verminderen?

Zeer voordeelig is het groote constitutive eskadrons te hebben, vooral bij de ligte kavallerie. Het effectief van het manoeuvre-eskadron wordt dan beter bewaard; ofschoon men verplicht is in de verschillende diensten te voorzien, blijven er nog genoeg ruiters in linie voor de charge en den schok. De verliezen des oorlogs verzwakken zonder twijfel het eskadron, maar het heeft toch meer kans dat het niet zal ophouden een eskadron te wezen; gelijk de zwakke eskadrons, zonder eenige detachementen en weinig geleden te hebben, op het einde van den Spaanschen veldtogt in 1825, niet meer dan twee pelotons, ja sommige nog minder hadden. — Eindelijk is het beter iets over, dan niet genoeg te hebben, en bij de zeer zeldzame gelegenheden, dat men ruiters over heeft, vormt men daarvan een kleinen troep bij elk eskadron (1), die men geheel voor de uit-

wendige dienst gebruikt, ten einde het manoeuvre-eskadron altijd op het gezegde volle getal te houden.

VII.

De ruiters moeten in het eskadron zoodanig geformeerd worden, dat de oudsten en dappersten zich in het eerste gelid bevinden, en dat de ruiters, die te zamen wonen, eten en leven, in dezelfde pelotons en naast elkander zijn geplaatst.

Daar het eerste gelid het voorste, bijgevolg datgene is wat den vijand aantast, moet het als de eereplaats van het eskadron beschouwd worden, welke van regtswege aan de oudste en dapperste ruiters toekomt, die door hun voorbeeld hunne minder oude kameraden, welke hen volgen, dat vuur en die geestdrift mededeelen, welke beter te gevoelen dan te beschrijven zijn.

Menschen die te zamen leven, die elkander, in en buiten de dienst, ieder oogenblik ontmoeten, hebben weldra vermaak en leed met elkaer gemeen; zij gevoelen de behoefte om elkander bij te staan en behulpzaam te zijn, en leven binnen korten tijd als broeders.

Zijn zij bovendien reeds in den oorlog geweest, en hebben ze dezelfde gevaren gedeeld, dan hebben ze ook elkanders dapperheid leeren kennen, hebben dezelfde ontberingen verduurd, het laatste

kolonne achter de vleugels geplaatst, ten einde niet te worden omgetrokken, en zich integendeel in staat te stellen om den vijand om te trekken. 't Spreekt van-zelf dat onze kavallerie-middelen veel grooter zouden moeten zijn om zulk een resultaat te bekomen.

(1) In deze onderstelling zou het overschot van elk eskadron achter zijn eskadron in bataille worden geformeerd; men zou die ruiters dan voor de charge met nut kunnen vereenigen, elke helft in

stuk brood met elkander gedeeld, en 't is gemakkelijk te denken dat zulke menschen, gezamenlijk strijdende, zich des te sterker zullen inspannen, daar zij vrienden van hunne naburen en wel verzekerd zijn, van door hen ondersteund te zullen worden. — Dit maakte de sterkte der oude korpsen uit; zij waren rijk aan roemvolle herinneringen; en dit werkte ook uit, dat, niettegenstaande zij verscheidene malen vernieuwd werden, de rekruten die bij hen werden ingelijfd, daar ze de oudere kameraden van hunne krijgsdaden hoorden gewagen en daar zij met hen dienden, binnen kort insgelijks *oud-gedienden* werden.

Maar indien men, in plaats van de manschappen op deze wijze te formeren, hen naar het toeval indeelt, naast anderen die zij niet kennen, dan zal men geen vertrouwen, geen geestdrift, geen opgewondenheid meer zien; maar koelheid, aarzeling, wantrouwen en ongerustheid doen ontstaan.

Zoo had in de heilige schaar van Thebe, elk Thebaan zijn vriend, die meer op de gevaren van zijn' vriend dan op zijne eigene lette, en hem in alle omstandigheden tot schild trachtte te strekken (1). Zoo be-

(1) Deze keurbende uit 300, naaaw aan elkander verbundene jongelieden zamengesteld en om hare dapperheid beroemd, werd door EPAMINONDAS, in den vermaarden slag van Leuctra, op zijn' linker vleugel geplaatst, om de eerste toepassing der schuinsche orde te maken, die voor de denkbeelden der veldoversten eene nieuwe baan moest openen. — En inderdaad, terwijl de regter vleugel der Lacedemoniërs door den schok van deze diepe phalanx, dien XENOPHON bij den stoot eener galei vergelijkt, werd achterwaarts gedrongen, viel PÉLOPIDAS aan het hoofd der vrienden, hen in de flank en in den rug, en gaf hij aan hunnen en zijnen naam eenen nieuwen luister.

zitten oude korpsen, welke vermoeijenissen, gevaren en alle lotwisselingen des oorlogs met elkander hebben gedeeld, die eendragt welke men korpsgeest noemt, en welke bewerkt dat allen gemeene zaak maken, hetgeen in de handen van een bekwaam bevelhebber een veelvermogen werktuig is en de kracht vertiendubbelt; terwijl de nieuwe regimenten, deze drijfveer missende, de vergelijking niet kunnen doorstaan.

Het is derhalve niet voldoende, dat de regimenten uit dezelfde manschappen zijn zamengesteld, maar onze reglementen hebben wijslijk voorgeschreven, dat de manschappen altijd in dezelfde eskadrons, pelotons, sectiën en escouades te zamen moeten leven; dienen en strijden; zoodanig, dat deze verstandige regeling, waarvan de gevolgen zoo sterk spreken, zoowel in de grootste als in de kleinste afdeeling gevolgd worde; kortom, om alles in eens te zeggen, het eskadron moet in de kazerne, op het appel, bij het manoeuvreren, in de kantonnementen en tegenover den vijand, altijd op dezelfde wijze geformeerd zijn.

Gewis is het te bejammeren dat de gevolgen van den oorlog, de verliezen welke de verschillende omstandigheden de troepen doen ondergaan, inzonderheid de kavallerie, zulke welbedachte inrigtingen verstoren; maar zou het daarom eene reden zijn om ze niet tot stand te brengen, en zou men door zoodanige redenering deze organisatie kunnen afkeuren? Ongetwijfeld, neen! Met deze orde te handhaven, zooveel men kan, zal voor het overige, al waren de gelederen merkbaar gedund, en al ware er nauwelijks meer dan het kader overgebleven, zoodra de verliezen hersteld zijn,

de oude geest zijnen invloed op de nieuw-geroepenen weder uitoefenen.

VIII.

De officieren moeten ook in alle omstandigheden dezelfde manschappen kommanderen en hun altijd voorgaan.

Met officieren zonder vast kommando, die men onverschillig hier en daar gebruikt en die niet uitsluitend aan denzelfden troep gehecht zijn, zou men, wat het inwendige beheer aangaat, ernstige ongelegenheden ondervinden; nog erger zou 't zijn als zij zich tegenover den vijand bevonden; zij zouden hunne manschappen niet kennen, niet weten wat de een is en wat de ander, hoe deze dient en hoe die, dat zij op dezen kunnen rekenen en niet op dien; zij zouden hen, kortom, niet naar hunne hoedanigheden kunnen gebruiken; en men weet van hoeveel belang het is, ieders eigenaardigheid op te merken.

De soldaten op hunne beurt kunnen, hunne officieren niet kennende, geen vertrouwen op hen hebben, geen gehechtheid voor hen koesteren, geen behagen scheppen om onder hunne bevelen te dienen. — Maar, zijn integendeel de officieren altijd bij hunnen troep, dan zullen zij dien weldra tot in de kleinste details kennen, niets zal hun vreemd of onbekend blijven, en wanneer zij tegen den vijand marcheren, zal er wederkeerig vertrouwen tusschen officieren en soldaten bestaan, een noodzakelijk gevolg hunner wederzijdsche bekendheid, en der zekerheid dat zij op elkander kunnen rekenen. —

Aldus is een troep, die vertrouwen heeft en met genoeg onder de bevelen van zijne opperhoofden marcheert, onverwinnlijk, terwijl degeen, die geen vertrouwen op hen heeft, reeds op hun gezigt schrikt en alle zedelijke krachten verliest.

De kavallerie-officieren moeten zich in alle omstandigheden vóór het front bevinden, alleen bij de manoeuvres van retraite blijven de kolonel en hoofdofficieren en de eskadrons-kommandanten achter het front, dat is te zeggen, naar den kant van den vijand, om dezen niet uit het oog te verliezen, en van iedere gunstige omstandigheid gebruik te kunnen maken.

De kavallerie-officieren zijn de *chefs* en de *ziel* van eene linie; zij moeten, vooral bij een wapen dat meer door morele dan door physique kracht werkt, zoodanig geplaatst zijn, dat zij die morele uitwerking vrijelijk op hunnen troep kunnen uitoefenen.

Wanneer de officieren in de linie geplaatst zijn, zoo als onder anderen de *SCHAUDĒNBURG* verlangt, zijn zij onder de manschappen verloren en vertoonen zich niet meer als chefs.

De Pruisische kavallerie, die ten tijde van den zevenjarigen oorlog wegens hare roemrijke feiten ten voorbeeld mag genomen worden, heeft hare officieren altijd vóór het front gehad. De oude ridders bevonden zich altijd vóór hunne bannieren.

De bedenking dat de officieren hierdoor meer in gevaar zouden zijn, mag hiervan niet terughouden. Het leger, dat het meer of minder gevaar van zijne officieren te zwaar in de schaal deed wegen, zou geen' hoogen dunk van zich geven. Buitendien

weet men, dat er tegen de kogels geen andere waarborg is dan het toeval. — Daarentegen is de plaatsing der officieren vóór het front zeer voordeelig; zij voeren den troep aan, in den volsten zin van het woord, en, zoo de chefs dapper zijn, dan zal ook de geheele linie zich dapper gedragen. De officieren, in het gezigt van

hunnen troep, zullen altijd eene schitterende rol in de charges spelen; de eervolle zucht om door hunne ondergeschikten bewonderd te worden, zal hen vervoeren; en zij zullen dan zijn, wat zij wezen moeten, het *voorbeeld* voor den soldaat.

(*Het vervolg hierna.*)

EENIGE OPMERKINGEN

NOFENS

HET ZWEEDSCHE LEGER.

(*Vervolg van N°. 7 en slot.*)

TWEDE GEDEELTE.

1°. *Verhouding van de kosten der bestaande organisatie tot de hulpbronnen van het land.*

Wanneer men de totale som waarop de jaarlijksche kosten van het leger berekend worden, vergelijkt met hetgeen in Nederland ieder jaar voor het Departement van Oorlog op het budget uitgetrokken staat, zou men, bij onbekendheid met den waren stand van zaken, genoopt zijn te besluiten dat in Zweden voor het onderhoud van een staand leger van 55400 man en voor de jaarlijksche oefening van de bijna 100000 man sterke bevåring, bijzonder weinig besteed wordt, althans veel minder dan in Nederland. De opgegevene som van 6,449,420 Rixdalers blijft ver beneden het werkelijke bedrag der kosten van het leger, daar hieronder de opbrengsten der indelta-

bostållen en landerijen van de officieren, onderofficieren en manschappen, volgens de taxeringswaarde dier eigendommen berekend zijn; en die waarde somtijds is niet meer dan de helft, altijd veel minder dan de werkelijke.

In de berekeningen heeft men evenwel geen andere getallen kunnen opnemen, daar de taxeringswaarde het eenigst officiele cijfer is dat bestaat en waarnaar men zich kan regelen.

Beter is het, om de grootte van de belasting voor het leger te beoordeelen, na te gaan bij welke taxeringswaarde voor de niet vrijgestelde hemmans, een indelta-soldaat gesteld moet worden; en volgens de berekeningen is dit gemiddeld bij eene taxeringswaarde van 8240 Rixdalers. Uit deze opgave ontwaart men dat die belasting zeer drukkend is.

Maar zelfs indien men de opgegevene som van bijna $6\frac{1}{2}$ millioen Rixdalers voor de ware aannam, zou de jaarlijksche opbrengst dezer som voor Zweden, in verhouding tot den rijkdom en de hulpbronnen van het land drukkender zijn dan voor Nederland die eener som van 10 à

12 millioen; daar Zweden een weinig productief land is, zonder eenige kolonien.

Om eenig denkbeeld van de verdeeling en grootte der fortuinen in Zweden te geven, deel ik de volgende opgave mede, waarin de grootte der kapitalen naar de waarde voor welke zij belasting betalen, berekend zijn.

Slechts 1 persoon betaalt belasting voor eene eigendoms waarde van .	2.000.000 Rixd.
2 Personen betalen belasting voor eigendoms waarden van	1.250.000 à 1.500.000 —
2 " " " " " " " "	" " 1.000.000 à 1.250.000 —
7 " " " " " " " "	" " 750.000 à 1.000.000 —
11 " " " " " " " "	" " 500.000 à 750.000 —
5 " " " " " " " "	" " 200.000 à 500.000 —
156 " " " " " " " "	" " 100.000 à 200.000 —
416 " " " " " " " "	" " 75.000 à 100.000 —
448 " " " " " " " "	" " 50.000 à 75.000 —
198 " " " " " " " "	" " 45.000 à 50.000 —
184 " " " " " " " "	" " 40.000 à 40.000 —
275 " " " " " " " "	" " 55.000 à 45.000 —
569 " " " " " " " "	" " 50.000 à 55.000 —
545 " " " " " " " "	" " 25.000 à 50.000 —
985 " " " " " " " "	" " 20.000 à 25.000 —
1211 " " " " " " " "	" " 15.000 à 20.000 —
2599 " " " " " " " "	" " 10.000 à 15.000 —
7454 " " " " " " " "	" " 5000 à 10.000 —
15412 " " " " " " " "	" " 2500 à 5000 —
537022 " " " " " " " "	" " 0 à 2500 —

Deze opgegevene getallen stellen wel is waar alleen de waarde der vaste eigendommen voor, maar hiernaar moet men zich ook regelen, want het is hoofdzakelijk van die eigendommen dat de belastingen verkregen worden; zij bedragen voor Zweden het grootste gedeelte van het geheele vermogen des lands, daar de handelsfortuinen niet zeer talrijk en over het algemeen niet aanzienlijk zijn, omdat er weinig handel bestaat en bestaan kan, uithoofde van de ongunstige ligging des lands, waardoor:

1°. Een groot gedeelte van het jaar de havens door het ijs gesloten zijn;

2°. Hoegenaamd geen transitohandel mogelijk is. — In het jaar 1842 bedroeg het totale bedrag der uitvoeren 18.154.866 Rixdalers; dat der invoeren 19.506.985 Rixdalers.

Gebrek aan débouchés kan als een der hoofdzaken opgegeven worden, dat de opbrengst der fabrieken niet aanzienlijk is. In het jaar 1842 werd voor eene totale waarde van 15.055.576 Rixdalers door de Zweedsche fabrieken voortgebracht, en daarbij 16578 werklieden aan het werk gehouden. Hieronder zijn de ijzer- en andere metallurgische fabrieken, alsook de mijnwerken niet

gerekend, daar bij deze het grootste gedeelte der waarde van de producten tot de opbrengsten der grondeigendommen behoort.

De voornaamste fabrieken zijn: laken-, linnen-, katoen-, zijden-, papier-, tabak-, en leder-fabrieken; de suikerraffinaderijen leveren insgelijks veel op.

Fortuinen in effecten vindt men volstrekt niet.

Minder drukkend zou de belasting, tot het onderhouden van het leger op de eigendommen gelegd, voor het algemeen zijn, indien allen er gelijkelijk in deelden; doch dit is het geval niet; vele hemmans, meest in handen des adels, zijn van deze belasting, ten gevolge van vroeger ontvangene privilegiën, vrijgesteld, waardoor de niet-vrijgestelden des te meer belast moeten worden.

Ten einde een denkbeeld te geven van de ongelijke verdeeling der belasting, dient de volgende opgave:

De hemmans zijn hoofdzakelijk in de navolgende categoriën verdeeld, als:

Lustsloten, koningsparken en boerderijen, zijn hemmans die aan den Staat behooren, en die eertijds tot verblijven der vorsten op hunne reizen door het rijk, bestemd waren. Tegenwoordig zijn eenige daarvan, onder den naam van Koninklijke lustsloten, ter beschikking van de Koninklijke familie gesteld; anderen zijn als böstallen (woningen) aan ambtenaren aangewezen, en een derde gedeelte is door het Gouvernement verpacht. De opbrengst dier verpachting is onder de jaarlijksche inkomsten berekend.

Frälse-Säterier zijn eigendommen die

eertijds alleen in handen van den adel mogten zijn; zij waren versterkt, en de edellieden regeerden er met even onbepaalde magt over de omstreken, als souvereine vorsten. Koning Eric XIV bepaalde dat een graaf drie säterier, een baron twee säterier, en een edelman één säteri mogt bezitten. De säterier hebben vele der hun gegeven vrijdommen behouden, en daaronder de vrijstelling van een aantal belastingen. Men rekent in het rijk 3865 hemmans frälse-säterer, die eene gezamentlijke waarde van circa 23 millioen Rixdalers (1) hebben, en niet meer dan 557000 Rixdalers belasting opbrengen, hetgeen in verhouding van de belastings-opbrengst der ongeprivilegeerde landen $2\frac{1}{4}$ maal te weinig is.

Frälse-hemmans zijn degenen die eertijds, ten gevolge van bewezen diensten door de bezitters, van verschillende servitutten vrij verklaard zijn. Zij hebben verscheidene dier privilegiën behouden.

De 10328 Frälse-hemmans, op eene waarde van ruim 45 millioen Rixdalers geschat, betalen jaarlijks eene belasting van 138800 Rixdales, en zouden 50 procent meer moeten opbrengen, indien zij even sterk als de niet geprivilegeerde hemmans belast waren.

Krono-skatte-hemmans zijn de hemmans die van geene belastingen vrijgesteld zijn. Zij maken het grootste gedeelte der hemmans van het rijk uit, en men rekent dat elk dezer hemmans gemiddeld 198 Rixdalers jaarlijks aan het Rijk moet betalen.

(1) Al deze waarden der landen zijn de taxeringswaarden.

Bergmans-hemmans, eene klasse waaronder de berg- en mijnwerken begrepen zijn, hebben verscheidene voorregten, en zijn geheel vrij van de gewone rotering.

Ten slotte moet nog aangemerkt worden, dat bij eene beoordeeling van den betrekkelijken omvang der uitgaven, door een Gouvernement tot een bepaald doel te verrigten, vooral wanneer het grootste gedeelte dier uitgaven tot aankoop van levensbehoefden, kleederen, enz. voor een geheel leger moet dienen, men ook de relatieve duurte dier voorwerpen in aanmerking dient te nemen. Daar de meeste dier behoeften duurder in Zweden dan in Nederland zijn, zal men in eerstgenoemd land met dezelfde som meer kunnen verrigten dan in het laatstgenoemde. Om een maatstaf hiertoe te geven, zal ik de marktprijzen in Nyköpingslän, door de gevolmagtigden der Stenden voor het jaar 1849 vastgesteld, opgeven. Ik heb bovengenoemde provincie gekozen, omdat zij een der rijkste en bloeiendste van Zweden is.

In de opgave is de ton = 165 kub. palm. of 1 mud 65 kop; en het lis pond = 8,5 Nederlandsche Ponden gesteld.

	Rixdalers.	Schillingen.
Een ton rogge kost . . .	6	52
Een ton tarwe » . . .	10	24
Een ton gerst » . . .	5	16
Een ton haver » . . .	5	00
Een lispons boter . . .	6	00
Een lispond spek . . .	4	00
Een lispond vet . . .	5	24
Een os	41	24
Een schaap	2	40
Een lam	1	20
Een gans	1	00

5. D. N°. 8.

	Rixdalers.	Schillingen.
Eene kip	»	12
Twintig eijeren kosten . . .	»	18
50 Lispond hooi	10	20
Een vaam dennenhout, } 6 voet hoog, 8 voet } breed en 5 voet lang }	4	16

Door het Kamerkollegium is voor den prijs der monteringstukken vastgesteld:

	Rixdalers.	Schillingen.
Een wapenrok van donker blauw laken	10	12
Een pantalon van donker blauw laken	6	15
Een pantalon van linnen	2	26
Een paar halve laarzen } of hooge schoenen . . }	1	46
Een hemd (linnen)	1	18
Een paar wollen kousen . . .	»	51
Een helm met toebehooren	6	40

De Rixdaler heeft 48 Schillingen.

Uit al het voorgaande moet men besluiten dat de kosten van het leger, bestaande zoowel in opbrengst in geld, als welke voortvloeijen uit de verplichtingen die de wet tot de instandhouding van het indeltaleger oplegt, hoewel niet te hoog ter onderhouding van een zoo talrijk leger, toch zeer groot zijn in verhouding van de waarde der belaste gronden, doch dat die lasten minder drukkend konden gemaakt worden, door ze meer gelijk over alle eigendommen te verdeelen, namentlijk: door de lasten der Krono-skatte-hemmans, die tegenwoordig bijna alles moeten dragen, te verligten, en die der Frälse-hemman, vooral die der Frälse-säterier te verzwaren.

2. Doeltreffende aanwending der gelden.
Eene vraag, die bij het opsommen der

uitgaven voor het indelta-stelsel, bij ons opkomt, is de volgende:

Zou men zonder vermeerdering van uitgaven een sterker en meer doeltreffend leger kunnen hebben?

Deze vraag kan naar mijn inzien niet anders dan ontkennend beantwoord worden; want hoewel er ongetwijfeld vele verbeteringen aan te brengen zijn, kan eene geheele verandering in het stelsel, dat meer dan 150 jaren in werking geweest is en altijd voldaan heeft, niet anders dan nadeelig voor het rijk zijn. Het eenige stelsel, dat men in plaats van het thans bestaande kan aannemen, zou op de conscriptie gebaseerd moeten zijn; en om tijd te vinden dat men de miliciens zóó goed zou kunnen oefenen, als nu de indelta-soldaten zijn, zouden ze, ten minste gedurende het eerste jaar na hunne indiensttreding, aanhoudend onder de wapenen moeten blijven, en de overige vier jaren (de dienstdienst op 5 jaar stellende) ieder jaar ééne maand behooren op te komen. Doch het onderhoud van zulk een leger, bestaande uit 5700 man geworvene troepen: waaronder 1000 man kavallerie en 2480 man artillerie; 5540 miliciens, die aanhoudend onder de wapenen blijven, en 22160 miliciens, die ééne maand in het jaar opkomen (hieronder ook kavallerie gerekend), zou geene bezuiniging op het budget van oorlog toelaten; dit zal men te meer ontwaren, als men nagaat 't geen, behalve tot het onderhoud der staande armée en van de bevëring, voor het artilleriematerieel, voor de genie, voor den aankoop van paarden, de kazernering der troepen enz., uitgegeven zou moeten worden. Is het dan niet ongeraden, om van een stelsel

af te gaan, waarvan door eene langdurige ondervinding gebleken is, dat het in de behoeften des lands voorziet en met den geest der natie overeenstemt, om een nieuw stelsel aan te nemen, dat, bij geheel onzekere en zeer betwistbare voordeelen, stellige nadeelen heeft? Onder deze laatsten moeten gerangschikt worden, behalve degenen die wij reeds opgegeven hebben:

1°. Dat bij de invoering der conscriptie, de miliciens, bij hun in dienst treden, niet ouder dan 18 à 20 jaar kunnen zijn, uit dien hoofde minder sterk van lichaam, en niet zoo geschikt om vermoeijensissen en ontbeeringsen te wederstaan, als mannen die een meer gevorderden ouderdom bereikt hebben, zooals zulks met de meeste indelta-soldaten het geval is (1).

2°. Dat bij eene verandering, waardoor de soldaten jonger van jaren en aanhoudend in steden vereenigd zouden zijn, de bewonderenswaardige moraliteit der Zweedsche troepen zeer zou lijden.

3°. Dat het met de invoering der conscriptie niet meer doenlijk zou zijn, de goede kaders onderofficieren te behouden, die men tegenwoordig heeft.

(1) De gemiddelde lengte der geworvene soldaten is 5 voet 9 duim; die der indelta-soldaten 5 voet 10 duim. Het getal soldaten, die ieder jaar de dienst verlaten, bedraagt bij de geworvene regimenten $14\frac{1}{2}$ procent, en bij de indelta-regimenten $4\frac{3}{5}$ procent der sterkte.

De gemiddelde ouderdom der geworvene troepen is 28 jaar; die der indelta-troepen 34 jaar. De gemiddelde lengte van den dienstdienst der geworvene soldaten bedraagt 6,87 jaar; die der indelta-soldaten 21,71 jaar.

In de voorgaande bladzijden hebben wij de voor- en nadeelen der instellingen die het Zweedsche leger beheeren, trachten op te geven; uit het aangetoonde en betoogde vermeenen wij met zekerheid te kunnen besluiten:

1°. Dat zoowel de sterkte van het leger als de verhouding in verschillende wapens, onderling doeltreffend genomen is.

2°. Dat het indelta-stelsel, niettegenstaande de kosten en lasten er aan verbonden, eene voor Zweden hoogstgepaste inrigting is, daar zij de regering in staat stelt, in tijden van gevaar binnen weinige dagen een talrijk en welgeoefend leger onder de wapenen te brengen en te verzamelen, zonder dat het tot de bereiking van dit hoogstgewichtig doel noodzakelijk worde, in tijd van vrede vele menschen aan den landbouw, de fabrieken en bergwerken te onttrekken.

Verscheidene malen de exercitiën der indelta-regimenten bijgewoond hebbende, ben ik in de gelegenheid geweest mij te overtuigen, dat de geoefendheid der indelta-troepen, zoowel van de kavallerie als van de infanterie, weinig te wenschen overlaat.

3°. Dat het indelta-stelsel bovendien de voordeelen heeft van de zedelijkheid der troepen te bevorderen, de soldaten in de kracht des levens in dienst

te houden, goede kaders onderofficieren te verschaffen.

4°. Dat de kosten, die de instandhouding van dit stelsel vordert, niet zeer hoog zijn, wanneer men de sterkte des legers in aanmerking neemt; althans niet hooger dan die van eenig ander stelsel. Alleen ware het te wenschen, dat eene meer gelijke verdeling der lasten ze minder drukkend maakte.

5°. Als een der grootste gebreken van de bestaande instellingen, moeten aangemerkt worden, de bepalingen omtrent den toestand der officieren; het zou hoogstnoodzakelijk zijn, de bezoldigingen der onderscheidene graden ten minste zoo hoog te stellen, dat zij voldoende waren voor een fatsoenlijk bestaan; door het in werking brengen van een dergelijk besluit zou de officiersstand in aanzien winnen, en het personeel aanmerkelijk verbeteren.

Wanneer men de in Zweden aangemen instellingen met die vergelijkt die in andere landen de legers beheeren, zal men ongetwijfeld verscheidene voor- en nadeelen ontdekken, die wij in dit opstel stilzwijgend zijn voorbijgegaan, uit vreeze van den lezer door de opsomming van te veel détails te vermoeijen. Evenwel vermeenen wij door het bovenstaande genoeg aangetoond te hebben, dat de geheele verandering der Zweedsche militaire instellingen, welke sedert meer dan $1\frac{1}{2}$ eeuw bestaan en waarin zooveel doelmatigs en goeds voor het land besloten zijn, in het belang des Rijks een noodlottige maat-

gel zou wezen. Doch niet te loochenen is het, en dit meenen wij verscheidene malen aangetoond te hebben, dat die instellingen voor vele verbeteringen vatbaar zijn, en verscheidene dier verbeteringen in het

belang van het geheel, dringend worden vereischt.

Delft, December 1830.

REUTHER.

BIJDRAGE

TOT DE

KENNIS VAN HET ENGELSCH LEGER.

DOOR

P. M. NETSCHER,

2de Luitenant der Grenadiers.

INLEIDING.

Wie onzer lezers heeft wel niet eens, in spoorwagen of stoomboot, een reiziger ontmoet met licht ros haar, korte bakkebaarden en verder glad geschoren rood aangezigt, met een hooge stijve das, grijzen stofjas en slobkousen aan, voorzien van eene menigte koffers en hoedendozen, van eene pistooldoos en een veldstoeltje in den vorm van een wandelstok; — een reiziger die zich door niemand kan doen verstaan, in weerwil van zijn boek met zamenkomsten in vier talen; die overal bang is dat men hem te veel laat betalen (hetgeen trouwens meestal toch gebeurt), die overal te vergeefs naar *roastbeaf*, *porter* en *ale* vraagt, en dan in zich-zelfen of tegen zijne reisgenooten hatelijke aanmerkingen maakt, op de landsgebruiken omdat ze niet zóó zijn als in zijn eigen land.

Wie onzer lezers heeft wel niet eens in Nijmegen, Arnhem of elders een wonderlijk uitgedost vreemdeling, met onweeglijk stijve gelaatstrekken, zien rond dwalen, geleid door een Commisionnair uit een der Logementen en met een Gidsboek voor reizigers gewapend. Wanneer gij hem verder kondt volgen, zoudt gij te weten komen, dat hij in Holland niet dan Brock in Waterland en het Paleis te Amsterdam, en in Duitschland slechts den dom te Keulen heeft gezien; dat hij na 8 of 14 dagen, vliegend reizens naar zijn vaderland terugkeert en allerlei ongerijmdheden verhaalt en laat drukken, van de landen waar hij is doorgestoomd en waarvan hij dus niets kan weten.

Voorzeker hebt gij in hem een Engelschman herkend! hij is het ook, en wel de Engelschman *pur sang*, die slechts reist om t'huis komende te kunnen zeggen dat

hij in Keulen echte Eau de Cologne heeft gekocht, of op den Righi een *schnaps* heeft gedronken (1); die op een medelijdenden toon van protectie spreekt over die windrige Fransche *monsieurs* en die eenvoudige Hollandsche *mijnheeren*. Met eene soort van republikeinschen hoogmoed verhaalt hij dan van al die belagchelijke Duitsche baronnen en Italiaansche prinszen, ofschoon hij-zelf met een naamlijst van den Engelschen adel in zijn zak heeft gereisd en overal waar hij een Engelsche courant magtig kan worden, het eerst de *Court circular* (2) leest. — Doch dit is ook de eenige oorspronkelijke degelijke adel! Zoo als *alles* wat *Engelsch* is, *alléén goed* wordt genoemd door onzen reiziger. Velen zijner landgenooten zien echter die gebreken even goed in als wij; nog onlangs lazen wij in een werk van den tegenwoordigen, meest *en vogue* zijnden Engelschen humoristischen schrijver THACKERAY, de volgende regelen: « Men kan in elke stad van Europa den brutalen, onwetenden, klein-geestigen overmoed van den Engelschman « opmerken. Nimmer

(1) De schrijver heeft buitenlands Engelschen ontmoet die in 8 à 10 dagen voor hun' uitspanning een reis op het *Continent* hadden gedaan: van Londen op Rotterdam, den Rijn op tot Meintz en van daar over Straatsburg en Parijs naar Engeland terug.

Een hunner beweerde in ernst dat Rotterdam, even als Venetie op eilanden was gebouwd, dat er geen straten waren, doch slechts kanalen en gondels tot communicatie en vervoeringsmiddeel.

(2) De *Court-circular* is een soort van bulletin dat in bijna alle Engelsche dagbladen voorkomt en verslag geeft van hetgeen in de laatste 24 uren aan het hof der Koningin en in de hooge adellijke kringen is omgegaan. Huwelijken, verlovingen, bals, dinés, soirées, tot zelfs wandelingen, toeren in rijtuigen of te paard worden daarin vermeld.

« vertrekt zijn gelaat in kerk of schouwburg
« of schilderijverzameling. Tal-
« looze schoone tafereelen van vreemde ze-
« den en gebruiken doen zich aan hem
« voor, doch laten hem koud. Hij bezoekt
« kerken, doch noemt de Godsvereering
« daar vernederend en bijgeloovig, alsof
« zijn altaar het eenige goede was! Hij
« bezoekt de schilderij-kabinetten en heeft
« minder smaak voor de kunst dan een
« schoenpoetser in Frankrijk. Noch kunst,
« noch natuur wekken zijne bewondering
« op, niets maakt indruk op zijn koud ge-
« moed; alleen wanneer hij bij toeval een
« hooggeplaatst persoon op zijnen weg ont-
« moet, dan kan de stijve, trotsche en met
« zich-zelfen ingenomen Engelschman on-
« derdanig als een knecht en buigzaam als
« een harlequin worden.» (THACKERAY,
the Book of Snobs).

Niet allen zijn echter zóó; verwacht hem dus niet met vele anderen, die door hunne aanraking met vreemde natiën, den bolster van stijve ingetogenheid, stuurscheheid en verwatenheid afgelegd hebben, die een beletsel is tot het waarden dier hoedanigheden in het karakter der Engelschen, die hen een der edelste en magtigste natiën der wereld maken. Verwart hem ook niet met zoovele oordeelkundige en moedige Engelsche reizigers, die ruimschoots het hunne hebben bijgedragen tot de ontwikkeling der wetenschap, vooral op het gebied van oudheid- en natuurkunde (1).

(1) Nog kort geleden werd in de nieuwspapieren gewag gemaakt van eene hoogstbelangrijke en zeer gewaagde beklimming van den Mont-blanc door twee Engelsche reizigers.

Wij bedoelen hier slechts den waren JOHN BULL, die niets verstaat dan zeer duidelijk gesproken Engelsch en die nimmer spreekt als tegen iemand die formeel aan hem is voorgesteld, al reist hij ook dagen met hem te zamen. Is het u echter eenmaal gelukt in gesprek met hem te komen, dan zal hij u meêvallen, daar loijauteit, vrijheidszin, en regtvaardigheid (*fair play*) hoofdtrekken van zijn karakter zijn. Weldra echter zult gij ook bespeuren hoe geheel verschillend zijn landaard is van die van alle andere volken; een wonderlijk mengsel van aristocratische vooroordeelen en liberale ideeën, van philanthropie en hardvochtigheid, van aanspraak op kunstmaak en voorliefde tot wreedaardige vermaken.

Even als het individu, is ook zijn gouvernement vol tegenstrijdigheden. Heden ziet men het tusschenbeiden treden ter verkrijging of bescherming van personele of volksvrijheid, terwijl het morgen tegen diezelfde beginselen te velde trekt.

In ééne zaak blijft het zich altijd gelijk: « de vermeerdering en vergrooting van « Englands invloed en magt, tot welken « prijs ook! »

Deze voor andere en vooral voor de kleinere natiën zoo gevaarlijke strekking, gevoegd bij den belagchelijk overdreven nationalen trots van de meeste Engelschen, heeft hun dan ook de antipathie van velen op den hals gehaald. De handelingen der Britsche regering in 1850, zoowel in de Ionische eilanden als in Griekenland, Toskane, Portugal en Brazilië (1), zijn voor-

(1) Terwijl men algemeen in Engeland met de scherpste bewoordingen de handelingen der Oostenrijksche regering in Hongarije afkeurde, liet Sir

ker niet geschikt, om haren naam bemind te maken, en de menigvuldige grieven die bijna elke natie tegen haar heeft, te doen vergeten. In Nederland is het Ceijlon, de Kaapkolonie, het embargo in 1852 en Laboean, die den Engelschen naam herinneren; in Denemarken het verbranden

WARD, Lord High-Commissioner van de Ionische eilanden, 30 à 40 menschen ophangen, omdat zij zich tegen de Britsche suprematie hadden trachten te verzetten.

Kort daarna blokkeerde een Engelsch eskader de Grieksche kust en eischte met geweld van wapenen, schadeloosstelling voor straffen ondergaan door twee vagebonden die tegen de wetten des lands gezondigd handen en zich daarna onder de bescherming van den Britschen Consul gesteld hadden.

In Toskane eischte het Engelsche gouvernement op hoogen toon schadeloosstelling voor eenigeschade door engelsche onderdanen die in Florence woonden, tijdens de onlusten aldaar in 1848 en 1849 geleden; dit mislukte echter ten gevolge van de krachtige vertoogen hiertegen door het Oostenrijksche bestuur gedaan.

Onlangs had het den schijn dat de Taag geblokkeerd zou worden door het Engelsche eskader in de Middellandsche zee, ter ondersteuning van eischen tot schadeloosstelling voor een Engelschman die als medepligtige aan de onlusten tijdens Dom MIGUEL, daarvoor gevangenisstraf had ondergaan en voor een Engelsch geneesheer KALLEY, die reeds in 1845 het eiland Madera in rep en roer heeft gebragt, door, in strijd met de wetten, in het openbaar op straat tegen het Catholicismus te prediken. Van daar werd hem toegestaan om naar Lissabon te vertrekken, waar hij echter hetzelfde vergrijp herhaalde en dus natuurlijk volgens de wet met gevangenschap werd gestraft.

Op de kust van Brazilië werd in Augustus jl. een fort beschoten en tot den grond toe vernield door een Engelsch stoomfregat, omdat twee slavenhaalders in de baai bij het fort eene schuilplaats hadden komen zoeken. Wel is waar, waren de Engelschen hier strikt genomen in hun regt, op grond der bestaande traktaten omtrent den slavenhandel, doch wij betwijfelen zeer of zij op zoodanige wijze zouden behandeld hebben, indien van dit fort eene Fransche of Russische vlag hadde gewaaid.

der vloot in 1807; in Napels de dwang omtrent den zwavelhandel in 1841, en in Spanje de mislukte kuiperijen omtrent de beide vorstelijke huwelijken in 1847; zonder nog te gewagen van hunne willekeurige oorlogen in Indie en China.

Bij het nagaan van al deze eigenmagtige handelingen, komt men als van-zelve tot de overtuiging, dat eene groote moreele en materieele kracht de Engelsche regering bij dit alles ten dienste staat.

Hare *moreele* kracht buitenslands bestaat in de energie en zelfstandigheid harer bevelhebbers en gevolmagtigden, in welker keuze zij met zooveel oordeel te werk gaat, en die weten dat al hunne handelingen worden goedgekeurd, indien ze slechts strekken tot vergrooting van Englands invloed, en met goed gevolg bekroond worden.

Hare *materieele* kracht bestaat hoofdzakelijk in de groote sommen gelds, die zij altijd tot bereiking harer oogmerken heeft kunnen besteden, hare groote en uitmuntende vloot en eindelijk haar leger, dat ofschoon niet groot zijnde, toch der vermelding overwaard is, daar het bijna overal dapper heeft gestreden.

Met dit laatste nu wilden wij ons hier bepaald bezighouden dewijl de inrigting en zamenstelling van die armee zoo geheel verschilt van die van andere legers, en omdat aan bijna alle groote oorlogen op het vaste land van Europa grootere of kleinere Engelsche hulpkorpsen hebben deelgenomen; hetgeen in het vervolg nogmaals kan plaats hebben. Bijna nergens vindt men, zoover wij weten, een volledig verslag van de Engelsche legers in

hunne onderdeelen; die van CHARLES DUPIN in zijn *Voyage dans la Grande Bretagne* en van den generaal Foy in zijne *Histoire des guerres de la Péninsule*, zijn het uitvoerigste, doch stellen ons die armee voor zooals zij voor 50 en meer jaren was. Wij durven dus de overtuiging koesteren dat het velen onzer lezers niet ongevallig zal zijn iets naders daaromtrent te vernemen.

Voor ons, als Nederlanders, is deze beschouwing nog te meer van belang, om de nabijheid der Engelsche en Nederlandsche bezittingen in Oost-Indie. Wij zullen zien, dat indien wij door den loop der gebeurtenissen in vijandelikheden tegen Engeland gewikkeld werden, waarvoor de Hemel en de naijver der groote mogendheden ons altijd, zoo wij hopen, mogen bewaren, het grootste te duchten gevaar *niet* zoude zijn eene landing van Engelsche troepen in Java. Behoorlijk van versterkingsmiddelen en van goede troepen zoo als wij er thans hebben voorzien, is Java geenszins eene zoo ligte prooi voor den eersten besten die de hand er naar verkiest uit te steken, gelijk sommige alarmisten willen doen voorkomen. — Men late dan echter aan Engelsche agenten, die overal zijn, niet eerst tijd en gelegenheid om door geld en intrigues, tweedragt en ontevredenheid onder de bevolking te stoken.

Wij zullen zien dat het voor Engeland, onze gevaarlijkste mededinger in Oost-Indie, niet zoo gemakkelijk zoude zijn een genoegzaam aantal Europesche troepen op eens weg te zenden uit zijne eigene bezittingen, waar het gestadig in oorlog met de magtige Indische vorsten is, zonder nog te gewagen van de moeilijkheden van eenen krijg in

een vreemd land, onder eene tropische zon, zonder magazijnen, en dat voor troepen, die daarvan zoo geheel afhankelijk en zoo traag in hunne bewegingen zijn.

Wel is waar is de geheele bevolking van Nangkin voor 2 à 5000 Engelschen op de vlugt gegaan, doch dit bewijst niets. — Duizende Mexicanen kozen het hazenpad op het zien van een handvol Spanjaarden onder CORTEZ, en deze zelfde Spanjaarden werden door onze voorvaderen van hier verdreven. — Wij hebben de vaste overtuiging, dat onze dapperen van het Indische leger de bewijzen zouden geven, dat een Engelsche roode rok hen evenmin vrees inboezemt, als het beschilderde gezigt van een Balineeschen voorvechter.

Wij stellen ons voor om hetgeen over het Britsche leger door authentieke stukken, reglementen en mondelinge informatiën van Engelsche officieren tot ons is gekomen, in het kort aan onze lezers mede te deelen. Eerst zullen wij echter beginnen met een kort historisch overzicht te geven van den oorsprong en de lotgevallen van de Engelsche krijgsmagt, om daarna over te gaan tot de beschouwing harer inrigting en zamenstelling op den huidigen dag, en te eindigen met een kort verslag van den toestand van het leger der Oost-Indische Compagnie. — Ten einde al te menigvuldige aanhalingen te vermijden, zullen wij bij het begin van ieder dezer hoofdafdeelingen opgeven welke boeken en documenten ons daarbij hoofdzakelijk als bronnen ten dienste hebben gestaan.

KORT HISTORISCH OVERZIGT VAN DEN OORSPRONG,
DE ONTWIKKELING EN DE LOTGEVALLEN VAN
HET ENGELSCH LEGER (1).

HENDRIK VII was de laatste Engelsche Koning die gebruik maakte van eene feudale armee, geheel uit edelen met hunne vassallen bestaande. Zijn opvolger HENDRIK VIII, zag in, dat zijne wezenlijke magt over de vele invloedrijke en heerschzuchtige edelen, met zulk een systema nimmer op hechte grondslagen zoude rusten. Hij veranderde dus de persoonlijke dienstplichtigheid der leenmannen in eene, in geval van oorlog te betalen, schatting of belasting, welke echter eerst door het Parlement moest worden goedgekeurd. Dit geld werd dan besteed door den Koning, om daarmede contracten te sluiten met particulieren tot het gekleed en gereed leveren van een zeker aantal soldaten (2), of wel werden de menschen met geweld tot soldaat geprest. Deze aldus gevormde krijgsmagt was echter slechts voor een bepaalden tijd in dienst en werd altijd

(1) BRONNEN: GLEIGS *Military History*. — MAËCAULAY'S *History of England*. — BOSSCHA *Krijgsge-schiedenis* — Generaal FOY, *Histoire des guerres de la Péninsule*. — LÖBEN SELS, *Précis de la campagne de 1815*, enz., enz.

(2) Ook vroeger werd dit somtijds gedaan in geval van hooge noodzakelijkheid. Zoo zien wij onder anderen dat in 1382, RICHARD II een contract sloot met HUGH, bisschop van Norwich, waarbij deze zich verbond om tegen betaling van $\frac{1}{15}$ van 's lands inkomsten, 2500 gewapende ruiters (*men at arms*) en 2500 boogschutters (*archers*), binnen 20 dagen na de betaling, in Vlaanderen gereed te hebben en gedurende één jaar ter beschikking van den Koning te stellen in zijnen oorlog tegen Frankrijk.

RICHARD had het regt tot het benoemen van bevelhebbers.

bij den vrede wederom afgedankt; de eenige blijvende gewapende magt vóór de revolutie onder CROMWELL, bestond in eene door HENDRIK VII in 1485 opgerigte kleine lijfwacht des Konings: de *Yeomen of the Guard* (1). Voor de algemeene landsverdediging bestond eene soort van militie, daar volgens bevel van HENDRIK VIII in 1515 alle mannen tusschen de zeventien en zestig jaren moesten voorzien zijn van een boog met 4 pijlen, waarmede zij zich op bepaalde tijden moesten oefenen. Wel deden de Koningen herhaalde pogingen, om van het Parlement de noodige gelden te krijgen tot het op de been houden eener staande armee, in navolging van Frankrijk, waar zulks reeds in 1448 door KAREL VII was ingesteld, onder den naam van *franc archers*; doch de algemeene geest was er zeer tegen, daarom in Engeland te dier tijd in eene staande armee een gevaarlijk wapen (meende te zien, in de handen van den soeverein, om zich langzamerhand aan de toen nog zoo nieuwe constitutionneele vormen zijner magt te onttrekken (2).

Wat echter geen der vorsten tot dien

(1) Bij hunne oprigting waren zij slechts 50 in getal, doch werden door ELISABETH tot 140 en door JACOBUS I tot 200 vermeerderd.

Iets dergelijks bestaat nu nog onder den naam van de *Gentlemen at arms*. Zij zijn echter slechts 10 à 20 in getal, worden gekozen uit voorname familiën en maken deel uit van het huis der Koningin (*Royal Household*); alleen bij staatsplegtigheden en gala-gelegenheden verschijnen zij in costuum, met hellebaarden voorzien en omringen dan de koninklijke persoon.

(2) Hoogstbelangrijk is omtrent dit onderwerp, het schoone werk van MACAULAY, *History of England*, 1ste Deel, 3de Hoofdstuk. — Onlangs is van dit boek eene Hollandsche vertaling in het licht heersenen.

tijd had mogen gelukken, wist CROMWELL te verwezenlijken.

Nadat hij zich van den rang van een gewoon overste in het leger van het Parlement, tot dien van generaal en chef had weten te verheffen, versloeg hij KAREL I met zijn leger bij Naseby en Marston-More, trok met zijne kleine Puriteinsche schare London binnen, dreef het Parlement uiteen (1647) en deed zich, na het onthoofden van KAREL I (1649), tot *Lord High Protector* van Engeland uitroepen. Zijne uitmuntende armee, die hem met fanatieken ijver geheel toegedaan was, stelde hem hiertoe in staat, en gedurende 15 jaren (1647—1660) werd Engeland door het zwaard geregeerd. Voorzeker heeft er nimmer een leger in Engeland of ergens anders bestaan, zoo vreemdsoortig als deze armee van *Independents*, onder CROMWELL, en om er in weinige regelen een denkbeeld van te geven, nemen wij hier eenige zinsneden uit het meerge-noemd werk van MACAULAY over, die haar zedelijk gehalte naar waarheid schetsen:

« De soldij van den soldaat was veel
 « hooger dan de loonen welke de massa van
 « het volk in eenig ander beroep kon ver-
 « dienen, en indien hij door verstand of
 « moed uitblonk, kon hij tot de hoogste
 « rangen opklimmen. Meestal echter waren
 « deze hoogere graden vervuld door per-
 « sonen van aanzienlijker stand en beter
 « opvoeding en van een sober en zedelijk
 « gedrag. Zij namen de wapenen niet op
 « uit behoefte, uit zucht naar veran-
 « dering en losbandigheid, of misleid door
 « de kunstgrepen van behendige wervers,
 « maar uit godsdienstigen en staatkundigen
 « ijver, uit zucht om zich te onderschei-

« den en zich eenen naam te maken. » En verder:

« Hetgeen hoofdzakelijk de armee van « CROMWELL van alle andere onderscheidde, « was de strenge zedelijkheid en vreeze Gods, « die men in alle rangen aantrof. De ijve- « rigste Royalisten zelfs bekennen, dat men « in dat zonderlinge kamp nimmer een vloek « hoorde, nimmer dronkenschap of dobbel- « len zag, en dat gedurende die lange op- « perheerschappij der soldaten, de eigen- « dom der vreedzame ingezetenen en de eer « hunner vrouwen geëerbiedigd en onge- « schonden bleven. Indien er soms ge- « weldadigheden plaats grepen, waren zij « van een geheel verschillenden stempel met « die van andere overwinnende troepen: « geene dienstmeid zelfs had overlast van « de ruwe galanterie der roodrokken. Geen « onse goud werd den zilversmid ontfroefd, « doch eene Pelagische prediking of een « venster waarop de Heilige Maagd ge- « schilderd was, veroorzaakten in de gele- « deren der Puriteinen eene opgewonden- « heid, die slechts met de uiterste moeite « door hunne officieren te bedwingen was. « Een der grootste moeilijkheden voor « CROMWELL was somtijds zijne musket- « tiers en dragonders te beletten van ge- « wapenderhand een predikant van den « kansel te drijven, wiens sermoen niet « zalvend genoeg was.»

In het algemeen gesproken zoude in eene armee waarin men, godsdienstige en staatkundige bijeenkomsten toestond, weldra alle banden van krijgstucht verbroken zijn. Vreemd zoude men opzien, wanneer men in onzen tijd, een in de schriftuur evaren korporaal zijn minder heiligen kolonel of zijn

afgedwaalden majoor, zag vermanen op het regte pad terug te keeren, « doch de in- « telligentie, ernst en zelfbeheersching van « CROMWELLS krijgslieden was zoodanig, » zegt MACAULAY « dat bij hen eene politieke « en godsdienstige organisatie bestond zon- « der de krijgstucht te benadeelen.»

Dezelfde soldaten die buiten dienst be- kend stonden als de voornaamste demagogen en veldpredikers, onderscheidden zich door standvastigheid, ordelijkheid en strikte gehoorzaamheid op wacht, bij de exercitiën en op het slagveld. Dáár vooral waren deze zonderlinge troepen onweérstaanbaar; met de striktste discipline paarden zij eene fanatieke geestdrift, waartegen noch de Presbyterianen in Schotland, noch de Roijalisten in Ierland bestand waren (1).

Zoo lang deze armee die 40 à 50,000 man telde, eendragtig bleef, was hare magt niet te snuiken. Doch CROMWELL was de ziel er van.

Na zijn dood rezen er geschillen, en een gedeelte dezer troepen, onder den Generaal MONK, werkte in 1660 krachtig mede tot het herstel van KAREL II op den troon van zijn vader.

Republikeinen zoowel als Roijalisten waren allen evenzeer de militaire Puriteinentirannij moede. Zij had eenen diepen en blijvenden indruk nagelaten, en nog lang daarna, was de naam zelfs, van staande armee in Engeland verfoeid; eene vooringenomenheid die eerst met de Fransche revolutie verdween, daar men toen begon in te zien dat zij onontbeerlijk is.

(1) De Roijalisten werden ook wel *Cavaliers* en de Republikeinen *Roundheads* genoemd.

Geen wonder dus dat KAREL II het talrijke leger van CROMWELL niet op de been mogt houden.

Hij moest het eigenlijk geheel afdanken, doch hij behield, in weerwil der protesten van het Parlement, 5000 man, die hij in regimenten afdeelde en die den grondslag zijn van het hedendaagsche Engelsche leger.

Deze kleine magt bestond uit Garde te paard (de thans nog bestaande regimenten *Life guards* en *Horse guards*) met zwaard, pistolen, harnas en helm.

Een regiment dragonders (thans nog bestaande als 1ste *Royal Dragons*) met zwaard, pistolen, helm en musket met bajonet.

Voetgarde, bestaande uit het nu nog in het leger aanwezige *Coldstream Regiment of Foot guards* (het oudste regiment in Engelsche dienst) en het *Royal Regiment of guards* (thans 1ste *Grenadier guards*), gedeeltelijk met musketten en gedeeltelijk met pieken gewapend; en eindelijk vijf regimenten gewone Infanterie, insgelijks uit muskettiers en piekeniers bestaande. Een dezer regimenten was bestemd voor de dienst op de vloot en is het tegenwoordige regiment *Mariniers (Royal Marines)*.

De meeste dezer troepen droegen scharlaken uniform, als zijnde de liverei van het vorstelijk huis, met uitzondering der Piekeniers, die in het grijs gekleed waren, de *Horse guards* die blaauw hadden en het 5de linie-regiment, dat vleeschkleur had (thans nog bestaande onder den naam van de *5^d or Buffs*) (1).

(1) In vroeger tijd, onder ELISABETH, was de kleur van de uniform der Infanterie bruingroen en die der Kavallerie grijs.

Bij elk regiment Kavallerie of Infanterie was eene kompagnie grenadiers, voorzien van karabijn met bajonet, granaten en een zwaard.

De discipline liet veel te wenschen over, daar er geen militaire wetten bestonden en dus alles voor den burgerregter moest komen (1). Men week hier wel eens van af, vooral in oorlogstijd, doch het was niet wettig en werd slechts bij oogluiking toegelaten.

Hoedanig de betaling dezer troepen geschiedde, was te dezer tijd voor velen zeer duister, daar de soldijen zeer hoog waren en het Parlement de wettigheid van het op de been houden van troepen niet erkende en er dus natuurlijk geen gelden voor toestond; het is echter later gebleken dat KAREL II hen betaalde uit gelden die voor andere doeleinden bestemd waren, en ook grootendeels uit onderhandsche subsidiën van LODEWIJK XIV, even als later zijn opvolger JACOBUS II. Te gelijktijd met deze kleine staande armee, was er in Engeland eene militie georganiseerd, die eens in het jaar opgeroepen zou worden om te monstereen, hetgeen echter spoedig in onbruik geraakte, daar de Koning het zeer tegenwerkte (2).

(1) Men kan nagaan welke schadelijke gevolgen dit had: een soldaat die zijn kolonel aanrandde en mishandelde, werd daarvoor niet meer gestraft dan dat hij de misdaad jegens elk ander burger zou gepleegd hebben. Nalatigheid in dienst en desertie werden in het geheel niet gestraft, daar de burgerlijke wet daarin niet voorzag.

In gunstige tegenstelling hiervan, maken wij onzen lezers hier in het voorbijgaan opmerkzaam, dat in de republiek der Vereenigde Nederlanden reeds in 1590 een *articulbrief* ofte *Ordonnantie op de discipline militaire* werd uitgevaardigd.

(2) Het woord militie beteekent bij de Engel-

Eerst na de finale vestiging der Engelsche constitutie, zoo als zij nu bestaat, door den grooten WILLEM III, werd de wettigheid van het op de been houden eener staande armee, bij Parlements-akte erkend; onder voorwaarde echter dat elk jaar eene begrooting van oorlog (*armij estimate*) aan het Parlement ter goedkeuring zoude worden voorgelegd. Dit moest ten waarborg strekken tegen elke willekeurige vermeerdering der krijgsmagt door den Souverein; zoodoende kon dus de publieke vrijheid van die zijde nimmer bedreigd worden.

Na den vrede te Rijswijk (1697), werd op de jaarlijksche begrooting voor Engeland 7000 en voor Ierland 12000 man toegestaan, onder beding dat enkel geboren Engelschen (« *His Majesty's natural born subjects*, ») in dienst zouden worden genomen; hetwelk hoofdzakelijk gedaan werd om er de Nederlanders uit te weren (1). Geen der andere Europesche legers is sedert

schen niet hetzelfde als bij ons tegenwoordig, en hunne militie (*militia*) heeft meer overeenkomst met onze schutterijen. Bij de oprigting der militie was bepaald dat ieder landeigenaar of rentenier naar evenredigheid van zijn grond- of geldbezit een zeker aantal soldaten te voet of te paard moest leveren en betalen.

Later toen deze militie weder op nieuw georganiseerd werd bij het uitbreken van den eersten Amerikaanschen oorlog in 1774, was het bezit van eene zekere lands- of geldeigendom, alleen een vereischte voor de officieren; alle burgers tusschen 16 en 45 jaren, werden toen dienstpligtig gesteld en door het lot gekozen.

(1) Zoo als ieder bekend is, bestond het expeditieleger waarmede WILLEM III in 1688 naar Engeland overstak, nagenoeg geheel uit Nederlandsche troepen, waarvan een gedeelte bij het Engelsche leger werd ingelijfd en sommigen naar Holland terugkeerden. Wij stellen ons voor later in dit Tijdschrift daarvan een kort verslag te geven.

dien tijd zoo weinig veranderd als het Engelsche, wat aangaat den aard van deszelfs instellingen, die voor dien tijd uitmuntend waren, en allen hun oorsprong verschuldigd zijn aan WILLEM III.

Wederkeerig heeft dat leger hem vele en belangrijke diensten bewezen, zoo in Groot-Brittanje zelf, als op het vaste land, en wel voornamelijk in de zuidelijke Nederlanden tegen LODEWIJK XIV in den oorlog van 1688—1697. In de veldslagen bij Fleurus, Steenkerken, Landen en Neerwinden, en meer andere gevechten, zien wij het moedig de eer zijner wapenen handhaven, ofschoon de zege zelden aan zijne zijde was. Alleen in den veldslag bij de Boyne in Ierland, bevocht het Engelsch-Nederlandsche leger eene beslissende overwinning op de Fransch-Iersche troepen, waardoor aan de partij der Jacobijnen aldaar de doodslag werd gegeven.

Het Engelsche leger bestond onder WILLEM III nagenoeg uit dezelfde troepensoorten als wij hierboven gezien hebben onder KAREL II. De kleeding en wapening was echter eenigzins veranderd: de *Life guards* en *Horse guards* waren hetzelfde gebleven; alleen hadden zij in plaats van den helm, een hoed met breeden rand, die aan den eenen kant opgeslagen en met een witte veder voorzien was, en droegen zij hooge kaplaarzen.

De Dragonders hadden geweren met bajonet, zwaard, pistolen, helm, doch geen harnas; de garde te voet droeg lange roode assen, witten sjerp, blaauwen broek, slobkousen en platten hoed met lint of vederen versierd. De Infanterie van linie had dezelfde kleeding, doch van grover stof en

ieder Regiment had verschillende uitmonsteringen, « zoo als het best met de liverij « van den kolonel overeenkwam.»

Al het voetvolk was gewapend met geweer, bajonet en sabel, voorts bij ieder Regiment nog een gedeelte piekeniers, die echter in 1707 afgeschaft werden, daar de piek geheel onnoodig was geworden, sedert WILLEM III de bajonetten zoodanig had doen veranderen, dat ze bij het vuren op het geweer konden blijven (1).

Van de vele verbeteringen welke die vorst bij het Engelsche leger heeft ingevoerd, zullen wij er nog slechts eenige noemen, als daar zijn: het vaststellen van de diensteming door vrijwillige werving, volgens een geregeld en verbeterd systema, de vervanging van het musket met het lontslot door het steenslotgeweer, het invoeren van tassen tot berging der patronen, die vroeger aan een bandelier op de borst hingen, en bovenal het invoeren van een afzonderlijk wetboek (*mutiny act* en *articles of war*) voor het leger, waaraan zoo als wij hierboven zagen, reeds onder KAROL II zulk eene behoefte was (2). Ook

(1) In een Engelsch werk (*GRASE'S military antiquities*) leest men wat aanleiding gaf tot het volgen dezer verbetering, die de Franschen reeds ingevoerd hadden: In een der veldtogten van WILLEM III in Vlaanderen, avanceerde bij een gevecht een Fransch regiment in den stormpas op het 25ste Engelsche regiment van linie, dat moedig den vijand afwachte met de bajonet op het geweer. Tot hunne groote verbazing maakte het Fransche regiment op weinige passen afstands halt en gaf een moorddadig vuur op hen, zonder de bajonetten eerst afgedaan te hebben.

(2) *Mutiny act* of *mutiny bill* beteekent eigenlijk wet op de munitie. — Wij zullen met korte woorden de aanleiding tot het passeren dier wet hier mededeelen: Het Schotsche regiment van DUS-

werd de burgerij ontheven van den drukken last van het huisvesten der troepen. Daar er namelijk geene kazernen bekend waren, zoo moest ieder gezeten burger, die geen edelman was, officieren of soldaten onder dak nemen. Nu echter werd bij Parlements-akte bepaald, dat alleen logement-, stal- of slaapsteehouders dit behoeften te doen en dan nog wel tegen behoorlijke schadeloosstelling. De betaling der troepen was hoog, en om hiervan een denkbeeld te geven, zullen wij hier eene opgave laten volgen van de soldij van eenige rangen in de armee van 1688, vergeleken met diezelfde rangen in 1830, waarbij dan nog in aanmerking moet worden genomen de destijds grootere waarde van het geld.

BARTON, te Londen in garnizoen, dat zeer tegen WILLEM III, en vóór de STUARTS gezind was, kreeg in het voorjaar van 1689 order, om onmiddellijk naar Holland ingescheept te worden. Onwillig om dit te doen, maakten zich 500 hunner van de regimentskas meester en marcheerden uit Londen op weg naar Schotland. De Koning zond hen onmiddellijk eene sterke magt ruitery achterna, die hen achterhaalde en gelastte de wapenen neder te leggen, hetgeen zij zonder tegenstand deden. — Nu was de moeilijke vraag echter, hoedanig hen te straffen. Als hoog verraad kon het niet beschouwd worden, daar zij hunne wapenen niet gebruikt hadden, en zij bovendien als Schotsche onderdanen, nog niet geacht konden worden de heerschappij van WILLEM III erkend te hebben. — Als zuivere militaire misdaad beschouwd, bestond er in het geheel geene straf voor.

Om dus in het vervolg dergelijke moeilijkheden voor te komen, werd in den grootsten haast de bovengenoemde wet op munitie en desertie vervaardigd en door het Parlement goedgekeurd (3 April 1689).

RANGEN.	Life guards en Horse guards.		Infanterie van linie.	
	1688.	1850.	1688.	1850.
	L. s. d.	L. s. d.	L. s. d.	L. s. d.
Majoor (1).....	1 0 0	1 4 5	0 13 0	0 16 0
Kapitein.....	0 14 0	0 15 1	0 8 0	0 11 7
Luitenant.....	0 10 0	0 10 4	0 4 0	0 6 6
Cornet of Vaandrig.....	0 7 0	0 8 0	0 3 0	0 5 3
Sergeant.....	0 3 0	0 2 6	0 1 6	0 1 10
Soldaat.....	0 2 6	0 1 10	0 0 8	0 1 0
Officier van gezondheid.....	0 6 0	0 13 0	0 6 6	0 13 0

L. s. d. wil zeggen ponden sterling, schellingen en pence. — 1 L. heeft 20 schellingen en 1 s. heeft 12 d. —
1 L. = f 12, 1 s. = f 0.60 en 1 d. = f 0.05.

Onmiddellijk na den dood van WILLEM III, ondervond men het nut van deze door hem zoo goed georganiseerde troepen, en het verhaal hunner bedrijven in den Spaanschen Successie-oorlog (1702—1713) behoort zeker tot de schoonste bladen hunner krijgsgeschiedenis.

In getalsterkte maakten zij wel is waar slechts een klein gedeelte uit van het bondgenootschappelijk leger, dat meestal 100 à 120 000 man telde, doch zij hadden aan hun hoofd den beroemden Hertog van MARLBOROUGH, die met Prins EUGENIUS van Savoije beurtelings en soms gezamentlijk het bevel over de verbondenen voerde, en aan wiens beleid en hooge militaire kennis hoofdzakelijk de beslissende en roemrijke overwinningen bij Ramilies (1706), Oudenaerden (1708) en Malplaquet (1709) te danken zijn.

In 1715 werd de vrede te Utrecht

(1) De rangen boven majoor hebben wij hier niet opgegeven, daar het moeilijk is hun traktement te bepalen, uit hoofde van de vele emolumenten die zij genieten. Verder moet men bij de hier opgegevene bezoldigingen in acht nemen dat alle officieren vrij woning hadden.

gesloten, waarna Engeland gedurende 27 jaren in Europa eenen onafgebroken vrede genoot.

In 1740 brak de Oostenrijksche successie-oorlog uit, ten gevolge van het overlijden van KAREL VI, Duitsch Keizer.

GEORGE II verbond zich met MARIA THERESIA en zond haar hulp te water en te land. Hij-zelf ging met zijne troepen mede naar het vaste land en versloeg den maarschalk NOAILLES met zijn leger bij Dettingen (1745). Voor het overige was de kans der wapenen den verbondenen niet gunstig, daar zij onder het bevel van den Hertog van CUMBERLAND bij Fontenoy (1743), Rocoux (1746) en Lafeld (1747), door de Franschen onder den Maarschalk van SAKSEN, telkens totaal geslagen werden. In hun eigen land waren de Engelsche troepen gelukkiger, daar zij omstreeks dienzelfden tijd slaagden in het vrijdelen der pogingen van KAREL EDUARD (*de pretendent*) in Schotland, tot het bemagtigen van den troon zijns grootvaders, JACOBUS II.

Niet alleen in Europa voerden de Engelschen en Franschen den oorlog, doch ook in Oost-Indie, en ook daár waren de laat-

sten overwinnend (1). De magt der Engelschen aldaar was onbeduidend gering, en die der Franschen daarentegen door den bekwamen en dapperen DUPLEIX tot eene hoogte opgevoerd, zoo als zij vóór of na dien tijd nimmer heeft bereikt (2).

Zeer welkom was dus den Engelschen de vrede die in 1748 te Aken werd gesloten, waarbij zij Madras en eenige andere der hun ontnomene plaatsen in Indie, terugkregen. Deze vernedering was echter voor Albion te groot geweest, en reeds in 1753, werd de oorlog met LODEWIJK XV (volgens Engelsche gewoonte zonder oorlogsverklaring) op nieuw begonnen. Het oorlogstoo- neel was hoofdzakelijk in Indie en Canada, daar deze bloeiende Fransche koloniën een steen des aanstoots, een doorn in het oog voor Engeland waren. De groote Minister PITT, die in 1758 aan het bestuur kwam, wist door zijne energieke en welgekozene maatregelen, eene ongemeene kracht aan den oorlog bij te zetten.

In Indie deed Lord CLIVE de krijgskans geheel ten voordeele van de Engelschen keeren, zoodat de Franschen weldra geheel van het westelijk schiereiland verdreven waren en bij den vrede van 1763 niets

(1) Wanneer wij hier en ook later melding maken van de oorlogen der Engelschen in Indie, doen wij zulks slechts omdat altijd eenige regimenten der eigenlijke Engelsche armee (*Crown Regiments*) daaraan deel hebben genomen.

Hoofdzakelijk echter werden die oorlogen gevoerd met troepen die in de dienst der Oost-Indische Compagnie stonden, en even als nu een afzonderlijk leger uitmaakten.

(2) Zie hieromtrent het hoogst onderhoudende en belangrijke werk van RAYNAL: *Histoire philosophique et politique des établissemens et du commerce des Européens dans les deux Indes*. Anno 1772.

dan Pondichery terugkregen (1). In Canada was de loop der krijgsgesbeurtenissen den Engelschen niet minder gunstig en eindigde met de bemagtiging dier schoone kolonie, ten gevolge van den slag bij Quebec (1759), waarbij MONTCALM en WOLFF, de bevelvoerende generaals, van weerszijden sneuvelden.

Bij het sluiten van den vrede in 1765, werd, zoo als wij hierboven aanstipten, Englands magt in Oost-Indie gevestigd en werden haar behalve Canada, ook nog Tabago, Grenada, Minorca en andere koloniën toegewezen, zoodat men genoodzaakt was de staande armee tot een hooger cijfer op te voeren dan tot dien tijd gebruikelijk geweest was, en men het systema invoerde van alle Regimenten om beurte de dienst in de koloniën te doen verrigten. De Engelsche troepen waren echter niet meer wat zij onder WILLEM III waren. Vermoeijende dienst, harde behandeling en zware lijfstraffen hadden allen lust tot vrijwillige dienstneming uitgedoofd, te meer daar de betaling van den Infanterie-soldaat van 8 stuivers (onder WILLEM III) tot 6 stuivers was teruggebracht. Men was dus genoodzaakt bij een' uitbrekkenden oorlog, zijne toevlugt te nemen tot den presgang ter

(1) Sedert dien tijd heeft zich de Fransche heerschappij aldaar steeds tot die enge grenzen bepaald. DUPLEIX was teruggeroepen en met ondank en verguizing voor zijne heldendaden beloond; zijne opvolgers misten zijne energie en talenten, en het Fransche gouvernement zelf betoonde geen de minste belangstelling voor zijne bezittingen in die streken.

De Engelsche magt aldaar, is integendeel sedert dien tijd steeds aangegroeid tot de verbazende hoogte waarop zij nu is, door behendige intrigues en gelukkig gevoerde oorlogen.

aanvulling van het leger. De zedelijkheid en bruikbaarheid der soldaten liet dus veel te wenschen over, en sommige schrijvers beweren niet alleen dat dit de oorzaak hunner volgende nederlagen in Amerika is geweest, maar ook dat de revolutie bespoedigd is door de verachting die men aldaar voor de losbandige satellieten des Engelschen gouvernements had. Wat de organisatie en wapening in dien tijd aangaat, deze was nog bijna geheel zoo als onder WILLEM III; alleen werd bij alle korpsen ruitery, zoo wel als bij 't voetvolk, harnas en helm, afgeschapt en kwam bij de Infanterie de sabel in onbruik. Men had ook langzamerhand eenige andere verbeteringen die op het vaste land in de legers waren ingevoerd, gevolgd.

Van de Artillerie, onder anderen, konden wij tot nu toe geen woord zeggen, daar zij niet als een afzonderlijk korps bestond. In geval van oorlog werden slechts bij elk regiment Infanterie eenige stukken geschut ingedeeld, die door soldaten, uit de Infanterie gekozen, bediend werden.

Koning GEORGE II rigtte omstreeks de helft der eeuw een afzonderlijk artillerie-regiment op (nu nog bestaande als *Royal Artillery Regiment*). Na den zevenjarigen oorlog, waarin men het nut der Russische Rijdende Artillerie had gezien, werd een gedeelte van dit regiment bereden gemaakt (thans nog de *Horse-Brigade*).

Niet lang mogt men zich in Engeland in het genot van vrede verheugen, want reeds in 1774 brak de eerste Amerikaanse bevrijdings-oorlog uit en kort daarop de oorlog met Frankrijk en de Republiek der Nederlanden. Men moest de staande armee wederom merkelyk vergrooten door

werving en presgang, zoodat zij met inbegrip der gehuurde Hessische troepen, 137.000 man telde. Er werd insgelijks een genie-korps (*Engineer-corps*) gevormd. Ook de Militie, die sedert KAREL II verwaarloosd en vergeten was, werd op nieuw georganiseerd en ten getale van 50.000 man in regimenten afgedeeld en bestemd voor de dienst in Engeland.

Deze oorlog is weinig roemrijk voor de Britsche troepen geweest, daar zij in Amerika overal door de insurgenten verslagen werden; tweemaal zelfs werd een geheel legerkorps ingesloten en gevangen genomen (1).

Bij den vrede van 1785 te Parijs, verloor Engeland dan ook al zijne koloniën in Noord-Amerika, met uitzondering van Canada, Nova-Scotia en Nieuw-Brunswijk, en was het genoodzaakt de Vereenigde Staten als onafhankelijke republiek te erkennen.

De hieropvolgende vermindering van de armee was slechts van korten duur door de Fransche revolutie, waarvoor men op zijne hoede moest zijn; spoedig geraakte Engeland met de nieuw ontstane republiek in oorlog en allengs werd het leger weder vermeerderd. Het gehalte der troepen liet echter veel te wenschen over; hun moreel was zeer geschokt door de herhaalde nederlagen in Noord-Amerika, en de schandelijkste misbruiken waren bij hen ingeslopen. Zoo kreeg ieder die vrijwilligers aanbragt een rang als officier, geëvenredigd naar het getal

(1) Generaal BURGONNE werd met zijn korps bij Saratoga ingesloten en gevangen genomen den 16 October 1777; aan Lord CORNWALLIS viel met zijn leger hetzelfde lot ten deel, den 19 October 1781, bij Yorktown.

dat hij leverde, hetgeen ten gevolge had dat menschen van allerlei stempel als officier in het leger traden en de vrijwilligers zelve ook meestal tot het schuim der natie behoorden; naauwelijks één vierde van hetgeen voor de getalsterkte van het leger geboekt stond, was werkelijk onder de wapenen. De anderen waren of slechts in naam aanwezig, of onbruikbaar voor de dienst.

De Hertog van York bragt hierin veel verandering toen hij het opperbevel over de armee kreeg, doch aan den Minister Pitt komt vooral de eer toe deze armee nagenoeg geheel herschapen te hebben, door in 1799 op nieuw de militie op te roepen en wel in veel grooter getale en op andere wijze dan vroeger, waardoor zij diende als opleidings-school van soldaten en officieren voor het leger. Bij het sluiten van den vrede te Amiens (1802) had het leger de volgende sterkte: Life guards en Horse guards 5 Regt. van 5 esk. Garde te voet 5 " " 4 bat. Garde dragonders. 7 " " 5 esk. Zwarte en ligte dragond 28 " " 5 esk*. Infanterie van linie 96 " 2 bat. Artillerie 1 " 10 bat. Genie 1 " buitendien nog verscheidene regimenten veteranen voor de dienst in de garnizoenen en 5 neger-regimenten voor de dienst in de West-Indische koloniën.

Gezamentlijk 220.000 man staande armee, behalve nog bijna 500.000 man in Groot-Brittanje en Ierland, die onder de verschillende benamingen van *Militia*, *Yeomanry*, *Volunteers* en *Fencibles* voor de landverdediging bestemd waren (1).

(1) Over het woord *Militia* hebben wij reeds vroeger gesproken, — *Yeomanry* is militie te paard —

Het aandeel der Engelsche troepen in de veldtogten van 1794 en 1795, in de Zuidelijke Nederlanden, was weinig roemrijk, ja zelfs laat hun gedrag bij Nijmegen in November 1794, veel te wenschen over. Ook de landing die zij met de Russen in 1799 in Noord-Holland deden, mislukte deerlijk. Hunne schoonste wapenfeiten in de oorlogen met de Fransche republiek, waren de verovering van Malta (1800) en het gevecht bij Aboukir (1801).

In Indie daarentegen hadden hunne wapenen zich met roem overladen; bijna zonder tusschenpoozen hadden zij daar sedert 1765 oorlog gevoerd tegen de inlandsche vorsten HYDER-ALI en TIPPOO-SAIB, die meestal bijgestaan werden door de Franschen. In 1799 eindelijk, kwam er een einde aan dezen bloedigen krijg door het sneuvelen (sommigen zeggen vermoorden) van den heldhaftigen TIPPOO, waardoor de Engelschen meester bleven van Calcutta, Madras, Bombay, het rijk van Mysore en van Deccan. De Engelsche bevelhebbers die zich het meest bij deze langdurige oorlogen onderscheiden hebben, waren CLIVE, ABERCROMBIE en CORNWALLIS. In den kort daarna (1805) uitgebroken Mahratten-oorlog, heeft ook WELLINGTON aldaar den grond gelegd tot zijnen later zoo grooten krijgsroem.

Onmiddellijk na den vrede van Amiens, werden als naar gewoonte de militie en vrij-

Volunteers en *Fencibles* waren korpsen vrijwilligers die meest allen te voet dienst deden.

Van deze 500.000 man was echter slechts een gedeelte, ongeveer 60.000 man geregelde militie, permanent onder de wapens; de overigen kwamen slechts nu en dan eenige dagen bijeen om zich te oefenen of gemonsterd te worden.

willigers afgedankt en het leger tot op 75.000 man verminderd, doch toen reeds in 1805, NAPOLEON den oorlog aan Engeland verklaarde, werd de krijgsmagt dadelijk weder op den vorigen geduchten voet gebragt.

De sterkte op den 1sten Januarij 1808, was 229.596 man staande armee, 77.184 man geëgeregimenteerde militie en 298.669 man Yeomanry Volunteers en Fencibles.

De geregelde geëgeregimenteerde militie was vooral van groot nut, daar zij voor de armee een rijke bron opleverde van vrijwilligers, die alreeds in den wapenhandel geoeffend waren.

De organisatie en wapening van het leger was toen bijna hetzelfde als nu; alleen zij hier nog opgemerkt dat gedurende den oorlog in Spanje eenige nieuwe korpsen werden opgericht, als: de mineurs en sappeurs, en een korps Guides, welk laatste echter in 1815 weder werd afgeschaft.

Gedurende de oorlogen tegen het keizerrijk in Portugal en Spanje, en bij Waterloo, hebben de Engelsche troepen eene hoofdrol gespeeld, wonderen van dapperheid en volharding gedaan en uitstekende diensten bewezen. Dit is alles te welbekend en te wijldloopig om in dit kleine bestek te trachten een overzicht daarvan te geven. Vele en zeer bekwame geschiedschrijvers hebben den oorlog op het schiereiland behandeld en tegenover de Engelsche werken van NAPIER en ALISON, heeft men in het Fransch die van FÖY en SUCHET, welke allen dáárin overeenkomen dat zij de Engelschen den grootsten lof toezwaaijen. Omtrent den slag van Waterloo zijn de

buitenlandsche geschiedschrijvers het niet zoo geheel met de Engelschen eens: deze laatsten namelijk schrijven de overwinning uitsluitend aan zich-zelfen toe; de Nederlanders zijn volgens hen op de vlugt gegaan en de Pruisen zijn te laat gekomen. Zij schijnen altijd te vergeten dat bij Waterloo, 55.000 Engelschen, 18.000 Nederlanders en 12.000 Hannoveranen, Brunswijkers en Nassauërs waren, en dat alhoewel de Engelschen met leeuwenmoed hebben gestreden en groote verliezen leden, ditzelfde ook van de anderen kan gezegd worden, daar onder anderen de Nederlanders alléén meer dan 5000 dooden en gekwetsten op den 18^{den} Junij hadden — dat alhoewel de Hertog van WELLINGTON een groot veldheer is, ook den Prins van ORANJE die naam toekwam, doordien hij bij Quatrebras den slag had voorbereid en mogelijk gemaakt, en ook op den 18^{den}, als kommandant van het centrum, de uitstekendste diensten bewees. — Zij schijnen maar niet te willen begrijpen dat de kans van den strijd, die zeer wisselvallig was geweest en ongunstig voor ons begon te staan, door het achtereenvolgend opdagen van bijna 60.000 Pruisen onder von BULOW en Prins BLÜCHER, ten gunste der bondgenooten beslist werd, en dat zij door deze laatste versterking in staat waren van hunne overwinning partij te trekken, den vijand te vervolgen en zijn leger te vernietigen.

De wijze waarop het aandeel der Nederlandsche troepen in deze overwinning is beschreven in het voornaamste en laatste Engelsche werk over den veldtogt van 1815, door Kapitein STORNE, zal den meest

ten onzer lezers nog wel versch in het geheugen liggen. Gelukkig heeft de Kapitein KNOOP door zijne geestige kritiek op dat werk, welke in het Engelsch en Fransch, vertaald is geworden, niet alleen het Hollandsch, maar ook het buitenlandsch lezend publiek opmerkzaam gemaakt op de schandelijke onwaarheden die de Kapitein SIMORNE daarin uitkraamt — onwaarheden die men vergeven kan aan eenen schermmeester of aan een tamboer-maitre, die eene Chambrée op het verhaal zijner heldendaden vergast, doch die den geschiedschrijver geheel onwaardig zijn — onwaarheden die te meer te bejammeren zijn, daar de onopgesmukte waarheid reeds zoo onvergelykelyk schoon en roemrijk voor den Engelschen naam zoude wezen.

Het onpartijdigste en beste werk over den veldtogt van 1815 uit authentieke Hollandsche, Duitsche, Engelsche en Fransche documenten en geloofwaardige boeken bijeengebragt, is dat van den Nederland-schen majoor VAN LÖBEN SELS, *Précis de la Campagne de 1815*. De schrijver laat daarin aan ieder regt wedervaren, verhaalt op eene eenvoudige wijze al wat er gebeurd is en geeft zeer naauwkeurige en belangrijke statistieke opgaven vooral omtrent de Nederlandsche troepen. (1)

Doch komen wij tot ons onderwerp terug; wij zijn dus met ons historisch overzigt genaderd tot den algemeenen vrede van 1815 en zullen dus weldra kunnen overgaan tot de beschouwing van het leger

(1) Als hoogst belangrijke bijdrage tot dit werk diene de schoon geschrevene beschouwing daaromtrent van den Kapitein KNOOP in de *Gids* van September en November 1850.

in zijn tegenwoordigen toestand. Wij hebben echter nog geen melding gemaakt van een' anderen krijg, die de Engelschen gedurende de laatste jaren van het Keizerrijk, in een ander werelddeel te voeren hadden, en wel in Amerika. In 1812 was aldaar de oorlog met de jeugdige republiek de Vereenigde Staten wederom uitgebarsten en de Britsche wapenen waren hier, even als vroeger tegen WASHINGTON, weder ongelukkig. De beslissende nederlagen bij Baltimore en New-Orleans, werden weldra gevolgd door den voor Amerika voordeeligen vrede te Gent (1814).

Kort na het sluiten van den algemeenen vrede in 1815, werden in Engeland alle korpsen vrijwilligers en militie afgedankt en ook het staande leger merkelyk verminderd, zoodat wij het reeds in 1818 tot 122,000 man op voet van vrede (*Peace Establishment*) zien teruggebragt.

Sedert dien tijd is dit cijfer nu eens grooter dan eens kleiner geweest, naar gelang van noodzakelykheid. De oorlog in Indie met de Birmannen in 1823, de Fransche revolutie 1850, de opstand in Canada, 1856, en later de oorlogen in Afghanistan en China hebben tydelijke of blyvende vermeerderingen bij sommige onderdeelen van het leger ten gevolge gehad.

De sterkte van het leger zooals zij in Februarij jl. aan het Huis der Gemeenten voor de staatsbegrooting van 1850—1851 is voorgelegd, is als volgt:

Infanterie en Kavallerie 129,625 man, (waarvan 50,497 in dienst der Oost-Indische Compagnie), Artillerie, Genie, Mineurs en Sappeurs 14,569 man.

's Hage, November 1850.

(Het vervolg hierna.)

D A G V E R H A A L

VAN DE

MAATREGELEN VAN VERDEDIGING DER CITADEL VAN ANTWERPEN,

GETROKKEN

UIT DE AGENDA VAN EENEN DAARBIJ TEGENWOORDIG GEWEEST ZIJNDEN
ONDER-OFFICIER.

(Vervolg van N°. 7).

DERDE HOOFDSTUK.

KORTE BESCHRIJVING VAN EENIGE BOMVRIJE
GEBOUWEN, BLINDERINGEN, ENZ., VOOR-
NAMELIJK WEGENS DEN WEDERSTAND DIE
ZIJ GEBODEN HEBBEN GEDURENDE HET
19 DAAGSCH BOMBARDEMENT.

Wanneer men het tweede Hoofdstuk of het Journaal der attaque en verdediging gelezen heeft, zal men opgemerkt hebben, dat reeds spoedig na den aanvang van het bombardement zware ongelukken aan de bomvrije gebouwen en blindingen ontstonden, en deze ongelukken bij het aanhouden van het bombardement voortdurend vermeerderden, hetgeen natuurlijk de vraag doet geboren worden: wat zijn toch wel de oorzaken van al die ongelukken; zijn het de bijzondere groote projectielen of de bijzondere soort van granaten waarmede de belegeraar wierp; of ligt de oorzaak in de constructie der gebouwen?

De korte beschrijving der ongelukken van eenige dier gebouwen zal gedeeltelijk deze vraag beantwoorden, waaruit men alsdan zal bespeuren, dat de ligte constructie er de voornaamste oorzaak van is geweest. Eenmaal het principe aangomen zijnde: een 40^{dms} hout van allerlei soort, wat rijs en 1.50 El grond is sterk genoeg, zoo werd daarnaar te werk gegaan; daarbij kwam nog, dat er een zoo groote massa hout van allerlei afmetingen en soort was, dat allemaal gebruikt werd, goed en niet goed, om de gebouwen te dekken. Voornamelijk had dit plaats met de 4 bomvrije kazernen op 't binnenplein, die dan ook slecht wederstand hebben geboden; ook gebruikte men tot dekking van vele blindingen dikke sparren, welk hout geen wederstand biedt.

Daar nu de ligte constructie en weinige schoring dezer gebouwen de voornaamste oorzaak was der ongelukken die er aan ontstonden, zoo heb ik mij in deze beschrijving met de afmetingen er van niet veel opgehouden.

Een vast principe wegens de plaatsing

der gebouwen had men niet aangenomen. Gelijk men uit het Eerste Hoofdstuk gezien heeft, hadden enkele aan het toevallig vinden van muren hun ontstaan te danken, en daar men niet voor zeker konde zeggen, van welke zijde de voornaamste aanval zoude komen, was zulks ook eenigzins onverschillig. De gebouwen onder de walgangen, vooral wier openingen en ingangen gekeerd zijn tegen het front van attaque, zijn wel het best aan te raden, omdat het regtstreeksche vuur er alsdan geen nadeel aan kan doen.

Het gat dat een bom van middelbare grootte maakt, is natuurlijk grooter of kleiner naarmate de grond hard of los is, en kan men van 0,50 tot 1 El, en in enkele gevallen op 1,20 El rekenen; deze val voor een bom van 29 duim is ten minste 15000 Pond gewigt, dat zich op een oogenblik op zoodanig gebouw op één punt vereenigt. Wanneer men in een houten bomvrij gebouw is, waarop een bom valt, dan deelt een algemeene dreun zich aan hetzelfde mede, maar nog sterker voelt men den schok als een bom springt; het gat dat alsdan ontstaat heeft den vorm van eene gewone mijn.

De granaten waarmede de belegeraar in eene horizontale rigting schoot, hadden eene vreeslijke uitwerking en hunne snelheid was onbegrijpelijk. Zoó zag men 't licht van de batterij, en te gelijker tijd vloog de granaat strijkelings over de borstwerig, en trof, met een kleinen hoog voorwaarts gaande, het een of ander gebouw; geen enkele schuin opstaande blindering was er bestand tegen; zij zijn dan ook oorzaak van vele ongelukken geweest. De

soldaten noemden die granaten « de vliegende post.»

Doch ik wil tot de beschrijving der gebouwen zelve overgaan.

1ste Voorbeeld.

Het houten bomvrije Hospitaal aan den voet des walgangs van Courtine 1—2, (zie Figuur 1 en 2).

Het gebouw in 't hoofd dezes genöemd, is het eerste houten bomvrije lokaal, dat er op de Citadel na de insluiting van 1850 is gemaakt; primitief was het ingerigt om er 500 man in te bergen, later heeft men eerst besloten om het als hospitaal te gebruiken; hetzelfde had een doorgaande lengte van 80 Ellen, en breedte van 9,50 Ellen, was gemaakt van 500 greenen balken, gemiddeld 40 duim dikte hebbende; iedere balk heeft met maakloon gekost *f* 40, zoodat het gansche gebouw *f* 20,000 kostte.

Dit gebouw had de volgende constructie: het talud des walgangs was te lood afgegraven, daartegen waren loodregt op die rigting geplaatst 21 jukken, welke 4 Ellen midden op midden van elkander stonden.

Ieder juk was lang 9,50 El, had 5 stijlen, hoog 2,50 El, met pen en gat in den bovenlegger gelaten, staande op eene zware eiken plaat, dikte 50 duim, waarin ze een weinig waren ingezonken, op deze jukken lagen nu de balken zooals in Figuur 1 te zien is, en op deze balken aan de voorzijde rijshout en verder grond; aan de voorzijde 4,50, aan de achterzijde 1,20 El. Het front van het gebouw was gesloten en door eene schuin opstaande blindering, de achterzijde van het talud had eene beschoeiing van

greenen platen tot ondersteuning van den grond, tusschen de schuin opstaande balken voorste stijl, om 't ander juk was de ingang van ieder afzonderlijk lokaal, zooals in Figuur 2 te zien is.

Nadat het gebouw, hetwelk in den winter van 1850 en 1851 vervaardigd was, eenigen tijd gestaan had, ontstond aan hetzelfde eene vooroverkomende beweging, waardoor het veel te lijden had en buiten verband geraakte, hebbende men, wegens den spoed waarmede dit gebouw werd zamengesteld, geene schoren of landvesten aangelegd. Men dacht, het zoude zonder dat de drukking van den grond wel wederstaan. Ter voorkoming van verder ongemak, bragt men aan ieder juk twee zware schoren, waardoor de verdere beweging werd voorgekomen.

Doch het gebouw begon nu sterk door te lekken, waarom het met pannen, die los op den grond lagen, gedekt werd, en voor de afwatering de greppen *C*, fig. 2, gegraven, met dat gevolg dat de doorlekking ophield, en hetzelfde bij het begin van het beleg in goeden bewoonbaren toestand was.

De navolgende ongemakken nu zijn aan dit gebouw gedurende het beleg gekomen:

1°. Kort na elkanderen vielen wel 4 bommen ter plaatse als in Figuur 1, Litt. *a* te zien is, en drongen tot op de balken door, sloegen een gat in deze; de stukken splinters en grond vlogen door de ontstane opening heen en kwetsten drie op den grond liggende verminkten, 't geen niet weinig schrik door 't geheele gebouw verspreidde; het gat werd onder een hevige vuur weder hersteld.

2°. Twee dagen na dit eerste ongeluk viel er een bom bij *b*, Fig. 2, sloeg een gat in de beschoeiing en brak den achtersten balk, zoodat grond, balk en beschoeiing nederstortten; deze bres werd ook weder onder een hevige vuur gestopt, en daar dien avond het vuur een weinig minder was, werden de volgende maatregelen genomen: Vooreerst werd de greppel *c* over de geheele lengte dicht gemaakt en er zoo veel meer grond op het gebouw gebragt, dat er ruim 1,50 El op lag. Maar toen ontstond een ander ongemak, dat niet minder dan de bommen van kwade gevolgen had kunnen zijn: de bovenbalken schenen zich door te zetten, en men verbeeldde zich nieuwe zettingen te bespeuren; men hoorde aanhoudend kraken (hetgeen waar was bij iederen val van een bom op het gebouw), en daar de aarde bij iederen val als een regen door de balken heendrong, werd de angst voor nieuwe ongelukken voortdurend gaande gehouden. Ten einde nu in het een en ander zooveel mogelijk te voorzien, bragt men, zoo goed en kwaad dit kon, nog tusschen iedere twee jukken eene in 't midden, en stelde veel schoren, alles, wel is waar, van ligter hout dan waaruit het gebouw was zamengesteld, doch dezelve schenen toch voor de kraking veel goed te doen. Tevens werden zooveel mogelijk de bomgaten gedurig dicht gesmeten.

3°. Toen men met deze werkzaamheden bezig was, ontstond er bijna weder een ongemak. Eene bom viel boven een juk, midden tusschen twee stijlen, drong niet door den bovenbalk heen, maar brak of liever plooidde den bovenlegger tusschen de twee stijlen, zoodat men toen ook nog de

noodzakelijkheid inzag van eene menigte stutten tusschen de stijlen aan te brengen, door al welke maatregelen aan het gebouw aan de boven- en achterzijde geen verdere ongemakken ontstaan zijn.

4°. Doch het front aan het gebouw, zijnde slechts eene schuin opstaande blinding, had ook niet weinig te lijden; gelukkig waren de kogels die er langs kwamen slechts enfilerende, waardoor er wel verscheidene balken zwaar beschadigd wierden, maar niet in 't hospitaal konden doordringen. De bommen deden echter meer schade; bij voorbeeld, viel er eene bom zoo als bij *f*. Figuur 2 is aangewezen, dan werd de geheele balk omvergesmeten, of ten minste zoodanig verzet dat er eene opening ontstond; of wel, viel de bom bij *g*, dan werd de balk opgeligt, en hetzelfde ongemak had plaats; enkele balken braken als de bom er juist opviel, doch de meeste kregen slechts eene zware kneuzing op de plaats waar de bom raakte, en scheurde ze voor 't overige van boven tot onderen.

Ter zooveel mogelijke voorkoming dezer ongemakken werd veel grond tegen de balken aangesmeten; op deze wijze is het gebouw tot op den laatsten dag van het beleg in stand gebleven.

De oorzaak intusschen der spoedige onbruikbaarheid, zoo men dit spoedig noemen wil, is uit meer dan een oogpunt te beschouwen, en steller dezès is van meening, dat wanneer men de proef genomen had van het bomvrije hospitaal, eene maand nadat het was voltooid, geen enkele balk gebroken, of ook geen eene bom door de blinding zou heengedrongen zijn.

Maar wanneer men het beste en zwaarste hout van alle zijden doet omgeven, zoodat het verstikt door de mist (in plaats van eenige platte lagen planken, horden, fascines en grond) met welke ze onder anderen ter hoogte van 60 duim gedekt geweest zijn, en die lokalen dan nagenoeg $\frac{3}{4}$ jaar gesloten zijn, mag ik vragen, of dan wel eenig houtsoort, al ware het ook 2 voet dik, zijne veërkracht kan behouden; en dan helpt immers op den duur de opgeworpen grond toch niet; want er is geen bom geweest die ten eenemale door al de opgeworpen grond, door de mest, de rijs en de balken is heengedrongen; maar als uit een en hetzelfde stuk geschut van dezelfde batterij, elk kwartier uurs eene bom geworpen wordt, met dezelfde lading, en het stuk op dezelfde graden gerigt is, en de bomgaten worden dan *niet onmiddellijk* gedigt, dan kan het niet anders, of een verstikte balk die op hetzelfde punt voor de derde maal getroffen wordt, moet bezwijken.

Eerder zou men gelooven, dat tot de deugdzaamheid van blindingen zou kunnen strekken het menigvuldig plaatsen van korbeelen en steekschoren waar die geduld kunnen worden, het met deelen bespijkeren en daarna betengelen der blindages, het weglaten der schanskorven achter de stijlen en het hierop plaatsen van zware steekschoren; het liever met zoden geheel (wat betreft eene breedte van 50 duim) bekleeden der buitenslakken, en eindelijk het gebruiken van zeer breede eiken platen, zoowel onder de stijlen der jukken als op dezelve, bijv. de onderplaten van eiken 15 en 55 duims, en de bovenplaten van 15 en 45.

2de Voorbeeld (Fig. 3).

Ten einde zooveel mogelijk den brand binnen de Citadel te verminderen, had men in het begin van 1831 onderscheidene gebouwen afgebroken, onder anderen de groote houten loods der Artillerie, alsmede de bovenverdieping der kazerne, boven de artillerieshallen; dit gaf aanleiding tot de zamenstelling van een bomvrij gebouw; men plaatste midden op 't plein al de dakgespanten van deze gebouwen op eene lijn 0,50 el van elkander op leggers, welke met den grond gelijk lagen; men ondersteutte deze spanten op drie plaatsen, en bergde vervolgens het goede en kwade hout dezer afbraken, 0,50 en 0,40 dik er overheen, met wat rijshout, en 1,50 à 1,40 el grond tot dekking.

Deze spanten hadden eene spanning van 8,50 el, waren gedeeltelijk van eiken en greenen hout, gemiddeld dik 0,25; de grond was een weinig uitgegraven op de wijze zoo als Figuur 3 aanwijst.

Eenige dagen van 't bombardement bleef het gebouw staan, doch werd eindelijk doorboord, waarna de troepen, op het ontstaan van brand, het terstond verlieten.

3de Voorbeeld.

Van de andere gebouwen op het binnenplein zal ik niet dan met een woord gewagen, daar de uitkomst leerde, dat ze veel te ligt waren zamengesteld.

Deze gebouwen waren 3 in getal; men had namelijk oude fonderingsmuren ontgraven van aldaar gestaan hebbende kazernen, ter hoogte van 1,70 el, en daarop,

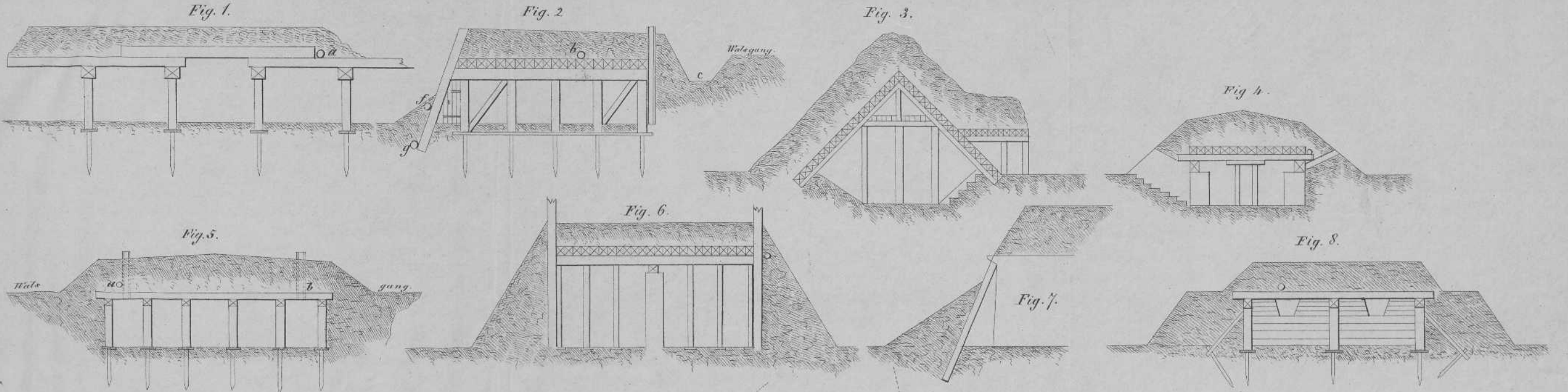
gelijk met den beganen grond over de breedte, mgestal oud hout der afbraken gelegd, zooals de teekening aanwijst, en verder rijshout en 1,50 el grond. Spoedig echter kwamen er zware ongemakken aan deze gebouwen, 't geen niet alleen zijn oorzaak had in de ligte zamenstelling, maar ook door de luchtkokers, welke genoegzaam horizontaal even boven den beganen grond uitstaken, zoodat de granaten en kogels zoodanig luchtgat doordrongen en geweldige ravages maakten.

4de Voorbeeld. (Fig. 3).

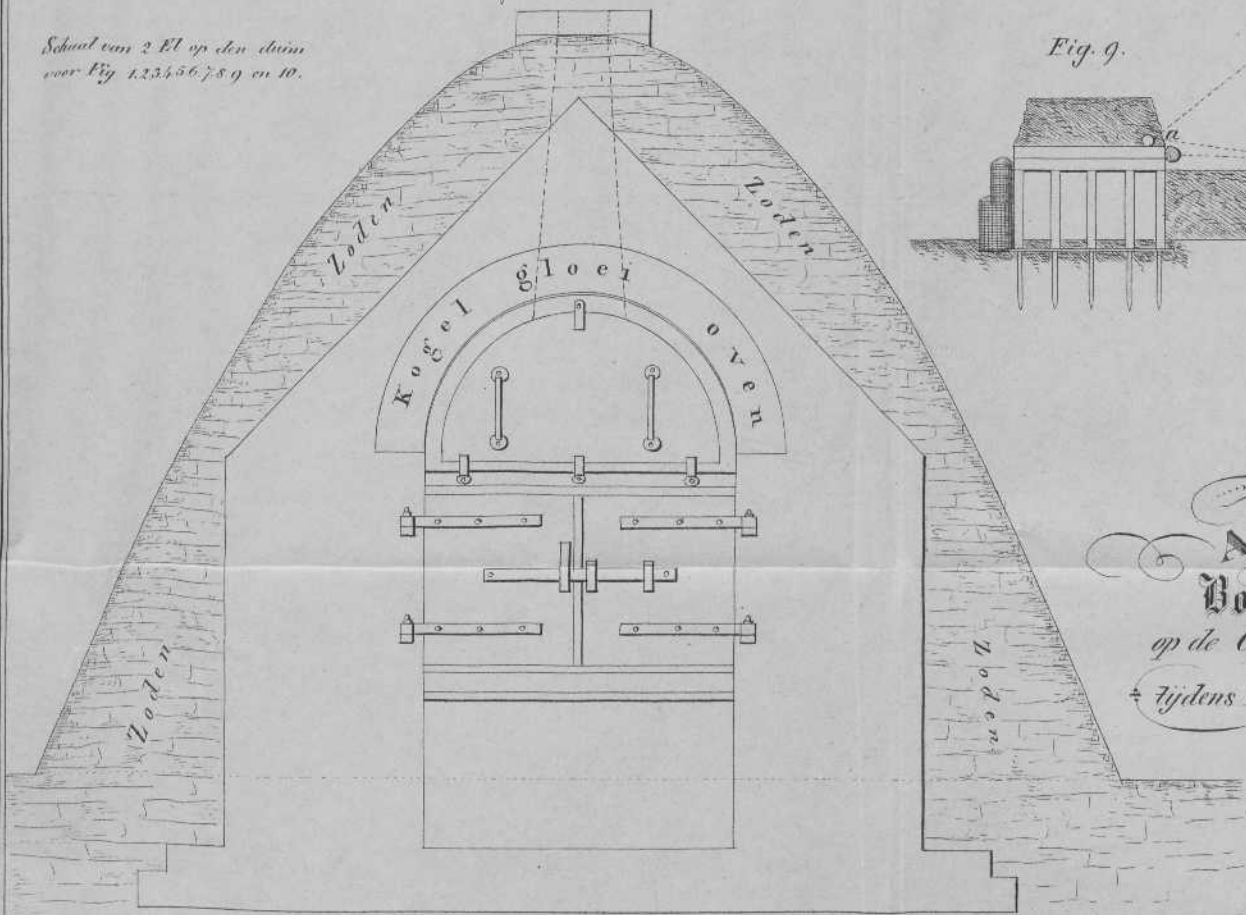
Het 4de voorbeeld is van een bomvrij lokaaltje, hebbende den vorm van een *T*, lang 12 ellen, breed 4 ellen, den ingang lang en breed 4, hetwelk ik mij zeker had voorgesteld dat den schok der bommen zou kunnen wederstaan, als zijnde het uit beter hout zamengesteld, goed onderheid, en met schoone balken ter dikte van 40^{dm} gedekt geweest, waarop 1,50 el grond. De jukken, welke eene spanning hadden van 4 ellen, stonden 1,55 midden op midden uit elkander op zware platen, welke met stukken palissaden van 1,50 el onderheid en ongeveer 50 duim onder den grond lagen.

Op 't laatst van 't bombardement werd hetzelfde doorboord en wel door de volgende oorzaak. Ten einde lucht in 't lokaal te verkrijgen had men twee luchtkokers *a* en *b*, van 10 duims greenen platen van 20 duim vierkant, gemaakt.

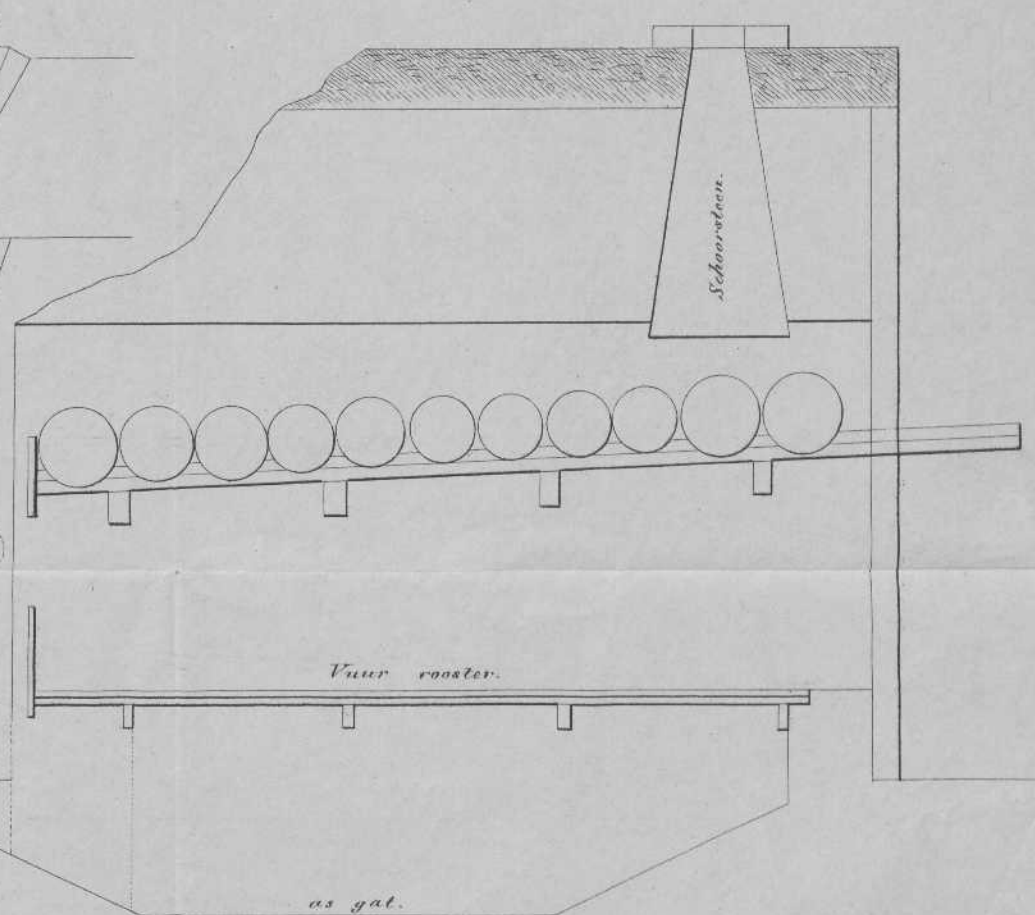
Dit gebouwtje, 't welk stond aan den voet des walgangs, was in de nabijheid eener mortier-batterij bij courtine 3—4

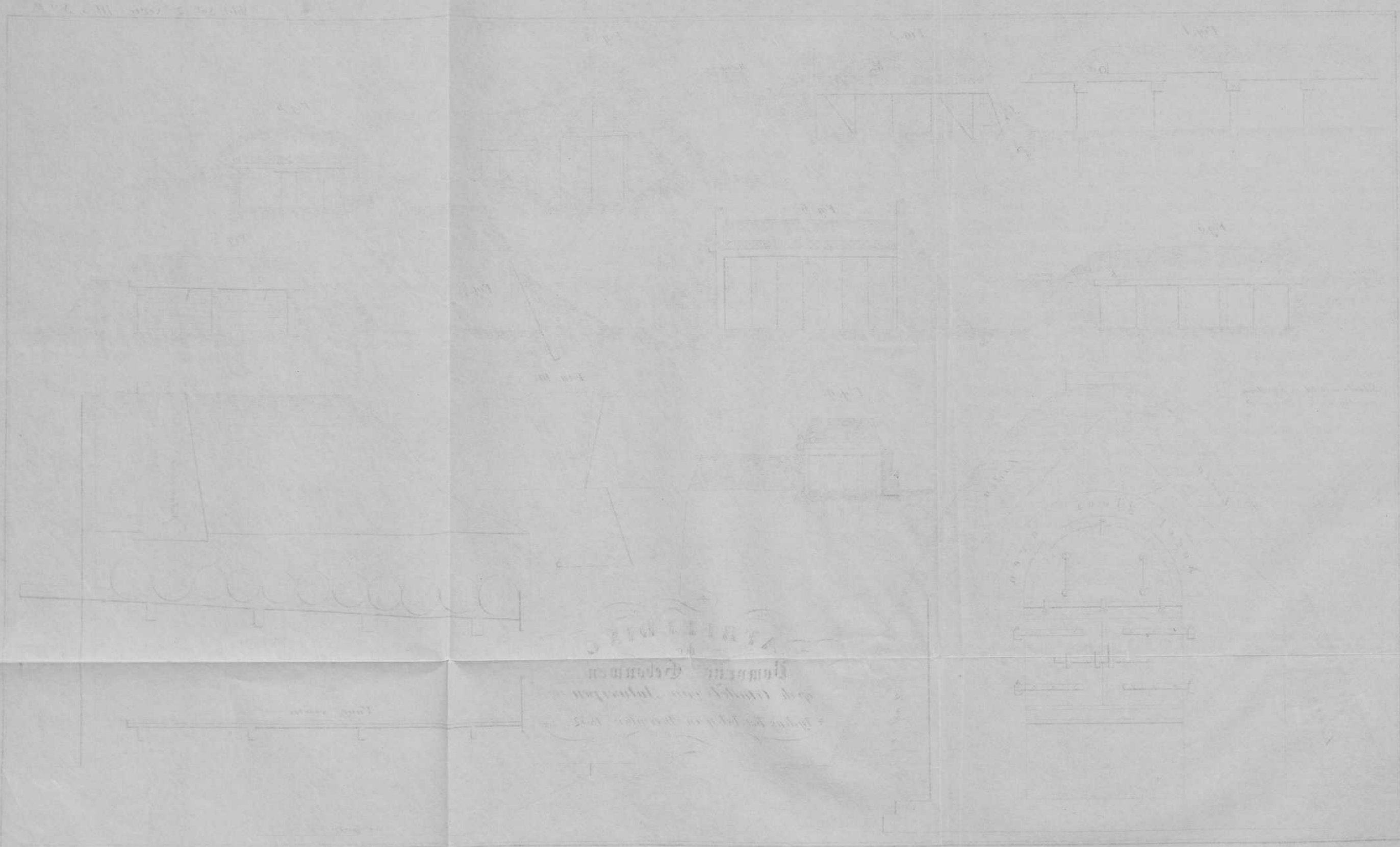

Schaal van 2 El op den dwars over Fig. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 en 10.

AFBEELDING
 der
 Bomvrije Gebouwen
 op de Citadel van Antwerpen
 tijdens het beleg in December 1832.

1841
 1842
 1843
 1844
 1845
 1846
 1847
 1848
 1849
 1850
 1851
 1852
 1853
 1854
 1855
 1856
 1857
 1858
 1859
 1860
 1861
 1862
 1863
 1864
 1865
 1866
 1867
 1868
 1869
 1870
 1871
 1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

op den walgang, en daar de belegeraar onophoudelijk bommen naar deze batterij wierp, zoo kwamen er velen op dit gebouw te regt; hierdoor viel er ongelukkig een op den luchtkoker, drong door en rigtte zooveel verwoesting aan dat het moest verlaten worden.

5de Voorbeeld.

De bomvrije keuken was eene gewezen kazerne welke men had afgebroken tot op de eerste etage, en waarvan men alleen had laten staan zes vertrekken met drie ingangen, waarin zich bevonden zes fournuizen; van dit geraamte als 't ware, hadden de gemetselde muren eene dikte van $2\frac{1}{2}$ steen; tot versterking van dezelve werd een koude muur (droog opeengestapelde steenen), ter dikte van eene el om het gebouw gemetseld; vervolgens werden er in de breedte van het gebouw in 't midden van ieder lokaal een juk geplaatst, en toen blinderingsbalken in de lengte van het gebouw over deze jukken heengebragt, welke ook gedeeltelijk op den middelmuur rusten. De schoorsteenen, welke men gedeeltelijk had afgebroken, werden ook met een kouden muur ommetseld, en het geheel alstoen met wel 2 ellen grond gedekt. Tegen de achterzijde van het gebouw werd insgelijks taludsgewijze grond aangebragt.

Langen tijd is het gebouw in vrij goeden staat gebleven, tot eindelijk een bom zijn weg door den schoorsteen vond, en een door den achtermuur, welke een gedeelte van hetzelfde op 't laatst van het beleg onbruikbaar maakte.

Door de aanhoudende beuking der bommen en granaten, welke in het aarden talud aan de achterzijde drongen en alsdan sprongen, werd de koude muur uit elkander gerukt, zoodat er eindelijk wel ongemakken moesten ontstaan.

6de Voorbeeld. (Fig. 6.)

Het vivremagazijn was het eerste gebouw waarin brand ontstond; het was een langwerpig vierkant steenen gebouw, zonder étage. Om het bomvrij te maken had men de zware zolderbalken ondersteut, en vervolgens blinderingsbalken op den zolder gelegd en deze met 1 el mist gedekt, tegen de zijmuren taludsgewijze grond.

Bij de zamenstelling van dit gebouw had men al spoedig met ongemakken te kampen. Zoodra er grond boven op kwam, begonnen de stutten zoodanig te zinken, en het metselwerk kreeg zulke scheuren, dat men het bijna half voltooid liet staan, en daar de aanvoer van meel zeer groot was, welke voor een groot gedeelte in dit gebouw wierd opgelegd, zoo kon men in het gebouw niet zóó werken als men wel verlangde.

Dit is de reden dat men het later niet beter heeft trachten te voorzien, en dat hetzelfde het eerst doorboord werd, zonder toen nog brand te verwekken. Later is een bom door den vloer en de blinderingsbalken heengedrongen (zie Figuur 6).

7de Voorbeeld. (fig. 7).

De schuinopstaande blinderingsbalken, welke voor de meeste ingangen der kazematten

en raamopeningen geplaatst waren, alsmede voor de ingangen der kruidmagazijntjes, sommige uit zware greenen balken, andere uit eiken planken bestaande, waren in 't algemeen niet zwaar genoeg, of niet genoeg voorzien, zoodat er vele ongemakken aan ontstaan zijn.

Deze balken werden, al naarmate de hoogte der deuren en blinden, zoo regtop mogelijk opgesteld, dat men deze genoeg open kon doen, om te passeren of licht te ontvangen. Voor de raamopeningen en den doorgang van de kazemat van Z. Exe. den Opperbevelhebber, stond zoodanig eene blinding van greenen balken, dik 50^{dm}, natuurlijk uitgezochte, en echter werd zij, door 't vallen der bommen aan den voet van deze balken, geheel omvergesmeten.

Voor den ingang van het jenever-magazijn stonden twee rijen balken van 50^{dm} dik, en daarvoor grond. Een granaat doorboorde een el grond, de twee rijen balken, de deur, dik 10 duim, en sprong nog in het magazijn, doodende twee menschen.

Voor den ingang naar de regter lage flanken van bastion 4, alwaar mineurs gelegerd waren, was een redelijk zware travers en een rij balken. Een granaat gaat over de travers, door den balk, loopt door den doorgang, breekt wat hij ontmoet, en springt eerst aan 't andere einde, blesserende 2 mineurs.

In bastion 2 was ook 't kruidmagazijntje onder den wal, en daarvoor eene dergelijke blinding zóódanig geplaatst dat er naauwlijks één man konde binnengaan; een granaat richochetteerde juist door die opening en deed het magazijntje springen.

Zoo kwam ook een granaat door de opening van den linker balanspriet der ophaalbrug aan de Hulppoort; een andere door het kleine kelder-luchtgat van de kazerne, en nau, niettegenstaande hij sprong, en de kelder opgepropt vol lag, slechts een man den arm mede. Dergelijke voorbeelden waren er meer, die alleen bewijzen, hoe men alles voorzien moet, en hoe toevallige omstandigheden ongelukken doen ontstaan.

8ste Voorbeeld. (Fig. 8 en 9).

De geblindeerde batterijen hadden allen denzelfden vorm en dezelfde constructie; zij waren zamengesteld als volgt:

Uit 2, 5 of 4 jukken, naarmate de blinding voor 1, 2 of 3 stukken of mortieren moest dienen; deze jukken hadden de lengte van 4 ellen, stonden 5,75 van elkanderen; hunne hoogte verschilde, naarmate de stukken op vesting- of belegerings-affuiten stonden, van 2,10 tot 1,90 el; het is genoeg als het zundgat maar 0,50 onder den balk komt; ieder juk had 5 stijlen in den bovenlegger ingelaten; de stijlen stonden plat op een eiken plaat, doch waren dan door eene dubbele panlat omspijkerd, om het vooruitschuiven te beletten; deze plaat lag iets onder den beganen grond en was onderheid met stukken van palissaden ter lengte van 1,00 à 1,50 el (iets waarbij men zich uitmuntend bevonden heeft); zijnde twee blindingen, waar men zulks niet verrigt had, ingezonken, zoodat men genoodzaakt is geweest er eene weder geheel af te breken en op nieuw op te bouwen.

Ten einde het naar elkander toedringen

der jukken te beletten; waren 5 bovenbalken een weinig in den bovenlegger ingelaten; andere werden slechts door klossen tegengehouden, aan de zijden waar grond tegen kwam waren de jukken met 5de deelen beschoeid, en tegen ieder der achterste stijlen stond eene groote, waarop eene kleine schanskorf om deze te dekken, alsmede voor de stevigheid. Verder lagen de balken over deze jukken heen, en daarop aan de voor- en achterzijde rijshout, waar tusschen mist en grond, ter hoogte van 1,50 el.

De bovenbalken der blinderingen voor de stukken lagen iets hooger dan de binnenkruin der borstwering, doch waren aan de voorzijde met grond gedekt, zoodanig dat de buitenste balk niet dan voor de opening der embrasure gezien werd. De zijden waren gedekt door traversen; om bij het aanbrengen van den grond, zoo wel bovenop als aan de zijden, het te lood regt staan der jukken goed te bewaren, werden er schoren aangebragt.

De blinding over de stukken verschilde niet van die der mortieren, alleen stonden de laatsten vrij op den walsgang en wel zoóver van de borstwering dat de mortier onder 45° er overheen werpen kon.

Deze blinderingen hebben op zich-zelfen wel voldaan, en ofschoon er door 't aanhoudend bombardement veel ongelukken aan gekomen zijn, deden ze echter veel nut.

Zij deelden met al de houten gebouwen in hetzelfde gebrek; ze waren te ligt van constructie; sommige toevallige ongelukkige schoten maakten schade, zooals bijv. in Fig. 9 bij *a* te zien is, welke dan ook het grootste gedeelte van 't rijs wegsloeg. Veel hadden

ze ook te lijden van de schoten waar de kogels de embrasure in eene schuinsche rigting troffen, daar de kogels alsdan de stijlen medenamem (zie Fig. 10); zoo werd ook de voorste balk spoedig aan stukken geschoten, enz. De rugschoten deden bij sommigen ook veel nadeel, zijnde er niet overal plaats genoeg geweest voor parados.

Voor 't overige weêrstonden deze blinderingen zeer goed den dreun der stukken en mortieren, welke laatste met hunne mondingen genoegzaam loodregt onder den voorbalk stonden.

9de Voorbeeld.

Iets over de gemetselde kazematten.

De gemetselde kazematten en doorgangen hebben op de Citadel goed wederstand geboden; de meeste waren tusschen de 5,50 en 4 El breed, en met een tonwulf overwulfd van 1 El dikte en flauw geraaseerd. De grond die er op lag was zeer verschillend: op sommige niet meer dan 1,10 à 1,20, ook van 2 en 5 El; sommige hadden zooveel te lijden dat het metselwerk blootlag. Desnietteenstaande wederstonden zij den schok der bommen. De instortingen die er bij plaats hebben gehad, waren aan de ingangen, en wel die gedeelten waar de afsnijding van het wulf niet loodregt op de as der kazemat was.

Het wulf van het groote kruidmagazijn had slechts 1,00 El dikte; ook lag er nauwelijks 1,10 El grond op; de val der bommen en granaten was bijzonder aanhoudend, even alsof eene batterij op niets anders gerigt was. Op 't laatst van 't beleg lag

het metselwerk op vele plaatsen bloot, zoodat men nog met zand, zegge zandzakken, trachtte den grond er weder op te brengen. De ringmuur van $2\frac{1}{2}$ steen lag op de meeste plaatsen omver, en er kwamen instortingen aan een der hoeken van 't magazijn.

De kelders onder de gebouwen voldeden veel minder wegeus de flauwe bogen; velen zijn er van ingestort, niettegenstaande ze met 1 El grond gedekt waren, vooral had dit plaats toen de gebouwen afgebrand waren.

10de Voorbeeld.

Iets over de traversen in 't algemeen.

Aan de menigte traversen en parados, welke zich op de wallen der Citadel bevonden, is wel voornamelijk het klein getal geblesseerden toe te schrijven, dat er na een zoo hevig vuur gekomen is. Velen waren zoodanig geërblederd van kogels dat ze niet meer naar traversen, maar naar losse neergeworpen hoopen grond geleken.

De grond welken men op de Citadel vond, was veelal leemachtig, waardoor hij versch afgegraven en beklopt wordende, goed onder 50 à 40 graden bleef staan. Veelal om plaats te besparen, had men daarvan gebruik gemaakt; dáár waar geen plaats genoeg was om de traversen van grond op te zetten, werden schanskorven genomen, ook wel houten beschoeijingen aan dien kant van de travers, waar men zich had geveleid geen vuur te zullen krijgen.

Omtrent de plaatsing der traversen op de walgangen, was men naar de omstandigheden te werk gegaan; de Artillerie ver-

jangde om de 2 stukken eene travers; de plaats was daartoe niet toereikende; de afmetingen waren ook zeer ongelijk, men had er van 4 Ellen hoogte, ook van 2 El. Op 't front van attaque waren ze voor 't meereendeel zoo hoog dat ze boven de vesting-affuiten kwamen.

De ondervinding leerde nu gedurende het beleg, dat de traversen en parados, welke aan 't aanhoudend vuur waren blootgesteld, en niet tussehen de 5 à 4 El bovendikte hadden, of niet onder 't natuurlijk talud waren opgezet, op 't laatst van het beleg niet meer aan haar doel beantwoordden; de traversen met schanskorven opgezet, voldeden slecht; de kogels en granaten smeten de hovenkorven omver, ook de bom die midden op een travers viel, rukte hem geheel uit elkander.

De zoogenaamde bomvrije inrigtingen die het spoedigst bezweken waren.

1°. Het vivre-magazijn met eene wederzijdsche onderstempeling en nog een moerbint in de midden gedekt door balken van 25 duim, rijs en mist.

2°. Het voorportaal van het tot laboratorium gebruikt wordend lokaal in den walgang ingegraven, regts van de Hoofdpoort, daargesteld uit 7 stuks nieuwe jukken, waarover twee lagen eiken constructieplaten waren gelegd, elke plaat dik 10 à 12 d., en waarin de sergeant-majoor vuurwerker en twee kanonniërs hun dood vonden.

3°. Twee onderaardsche lokalen op het plein der Citadel, geheel zamengesteld met de oude kap-gebinten van de artilleriekazerne, waarin de troepen het den vierden

dag van het bombardement niet meer konden houden, en waarin dan ook onder anderen de Kapitein der 7de Afdeeling GROENEVELD en nog een paar Officieren gekwetst werden.

Waaruit alzoo, dunkt mij, het resultaat te trekken is, dat voor de verschillende wijzen waarop een projectiele nedervalt, een gebouw zeer weinig op den duur bomvrij te berekenen is, waarom men in geen geval, om zoogenaamde bezuiniging, iets mag gebruiken waaraan eenig gebrek wordt bevonden, laat staan oude en uitgedroogde bouwstoffen, die bij het berekenen van weerstandsvermogen niet op het $\frac{1}{3}$ van goed gaaf hout geschat hadden moeten worden.

De moeilijkheden intusschen, waarvan men van alle kanten omringd was, waren ongelooftlijk.

Intusschen was op 't einde van het beleg nog geheel onbeschadigd aanwezig, eene blinding van gaaf hout en bekwamer afmetingen voor twee mortieren tegen de stad gericht, tegen het regter gedeelte der courtine 3—4, en hebben die blindages en die de laatste nachten van het bombardement op de hooge flanken van bastion 3 en 4 zijn aangebragt, zich het langst goed gehouden.

(Het Vervolg en Slot hierna.)

DE LUITENANT-KOLONEL F. J. SORG.

Aan de Redactie van den Militaire-Spectator.

Ik zend u hiernevens eenige bijzonderheden den levensloop betreffende van wijlen mijnen zeer geachten schoonbroeder, den Luitenant-Kolonel SORG. — Zijn levensloop is niet gekenmerkt geworden door bijzondere of buitengewone gebeurtenissen, die daaraan een sterk licht en bruin geven. Hij heeft in zijne jeugd uit neiging den soldatenstand omhelsd, is gelijk met zooveel anderen officier geworden, doch heeft, buiten zooveel anderen, het geluk gehad, ruime gelegenheid te vinden om zich te onderscheiden en te doen opmerken, terwijl hij ten laatste zijne loopbaan geëindigd heeft op eene wijze waarop ieder officier najverig mag zijn.

Indien het u voorkomt dat het hierna volgende, in haast zamengesteld opstel, van eenig nut kan zijn voor de lezers van Uw zeer geacht Tijdschrift, dan zal het mij aangenaam zijn daarvoor eenige oogenblikken te hebben afgezonderd.

Borkulo was de stad waar FREDERIK JOHANNES SORG op 10^{den} April 1810 geboren werd. Zijne

ouders JOHANNES JACOBUS SORG en FREDERICA WONNEMAN, waren niet bemiddeld, maar gaven alles ten beste om hunne kinderen eene goede opvoeding te geven, en daarvan kan eenigzins getuigen, de bijzonderheid dat van hunne vijf zonen vier met eere als officieren bij het leger dienen of gediend hebben, en dat drie hunner versierd zijn geweest met de Militaire Willems-orde 4de klasse, en de vierde met het Ridderkruis der 3de klasse.

De inborst van FREDERIK JOHANNES SORG verschilde in eenige opzigten van die zijner broeders, daar hij bedaarder en zachtmoediger van aard was dan zij. — Zonder groote inspanning wist hij zich eigen te maken de kundigheden die hem op de kostschool van den Heer van WIJK ROELANDSZOON, te Kampen, onderwezen werden. Hij was daar een der zeer gevorderde leerlingen, die door hunnen ijver zich de welwillendheid van hunnen uitmuntenden leermeester verwierven. — Aldus met de vereischte kundigheden toegerust, trad hij op den 20sten Maart 1824 als kadet in dienst bij de toenmalige 7de Afdeeling Infanterie, waarbij hij,

na bij opvolging tot korporaal en sergeant te zijn bevorderd, op den 21sten Julij 1828 werd aangesteld tot 2^{den} Luitenant. Een jaar later overleed zijn vader, die (naar ik meen sedert 1818) bekleed was met het ambt van ingenieur-verificateur van het kadaster, en daarin blijken had gegeven van veel bekwaamheid. Zoo dit verlies levendig gevoeld werd door den jeugdigen Song, zijne moeder en oudere broeder en zuster, bovenal trof het hem, die bijzonder aan zijnen vader gehecht was, en beseffen kon welken steun hen allen door dit overlijden ontviel. Zijne moeder, die hij almede hartelijk lief had, werd thans het voorwerp zijner teederste zorgen.

Hare gezondheid was in de laatste jaren zwaar geschokt. — Eene borstkwaal, waaraan zij veel leed, gaf met reden beduchtheid voor haar leven, en dit gaf aanleiding dat Song nooit verzuimde, om haar zooveel zijne geringe bezoldiging dit toeliet, al die kleine oplettendheden en gemakken te verschaffen die haar, al ware het maar voor eenige oogenblikken, verademing in hare smart konden schenken. Ik kan dit te eerder zonder schijn van opgesmuktheid mededeelen, omdat ik er meermalen getuige van was, hoe hij van zijn gering tractement altijd veel wist af te zonderen, om aan de inspraak zijner kinderlijke liefde gehoor te geven, en hoe zijne moeder hem dan even dikwijls moest aanmanen zijne uitgaven ten haren gevalle eenigzins te beperken. — Met zijnen ouderen broeder, die Kapitein was bij de Artillerie, stond hij zijne moeder met raad en daad ter zijde, en wijdde te gelijk zijne zorgen aan zijne beide jongere broeders, die later ook den militairen stand zijn ingetreden, en thans loffelijk bij het Oost-Indische leger dienen.

Bij het uitbarsten van den opstand in België nam hij deel aan de krijgsverrigtingen van het mobiele leger, en werd den 3^{den} September 1831 bevorderd tot 1sten Luitenant bij de 12de afdeeling Infanterie, waarbij hij tot 1837 diende. — In dien tusschentijd waren zijne moeder en oudste

broeder overleden, zijne zuster gehuwd, zijne beide broeders in dienst getreden, zoodat zijne zorgen van die zijde zeer verminderd waren. — Toen wenschte hij te beproeven bij het Oost-Indisch leger te worden overgeplaatst, omdat hij warsch was van de *oorlogzuchtige werkeloosheid* waaraan toenmaals het leger was overgegeven. Na eenige vruchteloze pogingen daartoe te hebben aangewend, slaagde hij in zijn herhaald aanzoek en werd bij 's Konings besluit van 13 Maart 1837, N°. 67, bij dat leger overgeplaatst, en met het schip *Prins van Oranje* naar Oost-Indiën overgevoerd, waar hij na eene reis van 3 maanden en 17 dagen te Padang ontscheept werd. — Zijne zuster die gehuwd was en te Batavia of in de omstreken woonde, was kort voor zijne aankomst overleden, zoodat eene grievende teleurstelling de plaats innam van de vreugde die hij zich had voorgesteld bij het terugzien van eene beminde zuster te zullen smaken.

Weinig tijds na zijne aankomst op Java, en wel op 28 Januarij 1838, werd hij bevorderd tot Kapitein der Infanterie, en nam hij in dien rang een werkzaam aandeel aan de krijgsverrigtingen op de westkust van Sumatra, blijkens eene eervolle vermelding op de dagorder zoo in Indië als in Nederland, en zijne daarop gevolgde benoeming tot Ridder der Militaire Willems-Orde 4de klasse, bij besluit des Konings van 19 Maart 1841. N°. 91. Andermaal ontving hij daarna eene eervolle vermelding bij afzonderlijke dagorder, zoo in Indië als in Nederland, voor onderscheiding bij de onlusten op Sumatra's westkust in de 2 eerste maanden van 1841, bij besluit van Z. M. dd. 24 Februarij 1842, N°. 76. — Zijne gezondheid had hierbij echter veel geleden, en hij had daarom het voornemen opgevat om tot herstel zijner ligchaamskrachten naar Nederland terug te keeren. Zijne verplaatsing naar Java als kommandant van het fort *Oranje* (thans *Erfprins*) deed hem echter van dat voornemen afzien; alzoo de verandering van lucht en de

rust die hem geschonken werden, zijne gezondheid weder in vorigen goeden staat bragten. Van daar werd hij verplaatst naar Ngawie en vervolgens naar Batavia. In dien tusschentijd hield de Kapitein Song zich onledig met de studie van alles wat betrekking had tot het krijgswezen en de land- en volkenkennis onzer uitgestrekte bezittingen in Oost-Indië, die in hem een ijverig beoefenaar vonden.

Bevorderd tot majoor bij het 8ste bataillon Infanterie, en naderhand overgeplaatst bij het 13de bataillon Infanterie, woonde hij in April 1849 de 2de militaire expeditie naar Bali bij en werd hij bij de gevechten van 15 en 16 dier maand, te Djagaraga door een geweerkogel gekwetst in den linker voorarm. Het was bij die gelegenheid dat hij het bevel ontving om met zijn bataillon eenen storm te doen tegen de vijandelijke bentsings, en tevens te trachten tusschen dezelve door te trekken, en alzoo zich te voegen bij het 7de bataillon, hetwelk den linker vleugel der vijandelijke versterkingen trachtte om te trekken. — «Onder eene bui van kogels,» zoo schrijft hij in eenen zijner aan mij gezonden brieven: «ging het bataillon vol geestdrift voorwaarts. — Op nagenoeg 50 passen stootte ik op een ravijn, trok hetzelfde door, en stuitte toen andermaal op eene diepe gracht, aan de binnenzijde bezoomd met verhakkingen. Wij moesten daár stand houden en hielden gedurende omtrent 2 uren een wél onderhouden geweervuur met de Balinezen, gaande, ten einde het 7de bataillon door de aandacht des vijands tot mij te trekken, eenige verademing te schenken. — Dit oogmerk werd bereikt. Ik kreeg intusschen eene menigte dooden en gekwetsten: 2 officieren en 18 soldaten sneuvelden, en ik zelf met nog 3 Kapiteins, 4 Luitenants en 85 onderofficieren en manschappen werden gewond.»

Tegen den avond eerst trok het bataillon uit die stelling terug.

Van zijne wond hersteld zijnde, vertrok hij den 23sten Mei van hetzelfde jaar andermaal

naar Bali, doch kwam aldaar aan, juist na 's vijands nederlaag bij den nachtelijken aanval op Kasoemba, waarbij de Opperbevelhebber, de Generaal-Majoor MICHELS, sneuvelde. Het 13de bataillon bij het vertrek naar Bali sterk: 32 officieren en 1008 onder-officieren en soldaten, was bij het eindigen van den veldtocht, door gesneuvelden, gekwetsten en zieken gereduceerd op 20 officieren en nauwelijks 300 onder-officieren en soldaten.

Den 27sten September 1849 werd de majoor Song bevorderd tot luitenant-kolonel bij het 13de bataillon en bij besluit van den 11^{den} December 1849, N°. 44; werd hij voor zijnen betoonden moed en volharding bij de expeditie naar Bali benoemd tot ridder der Militaire Willems-Orde 3de klasse.

Ruim een jaar na dezen veldtocht werd hij andermaal geroepen om voor het vaderland te strijden. — Sedert jaren (1) hadden zich te midden onzer bezittingen ter westkust van Borneo vereenigingen van Chinezen gevestigd, met het doel om den bodem, rijk aan edel metaal, tot hun voordeel te bewerken. Ons gouvernement, in overleg met de vorsten van Pontianak en Sambas, liet dit bedrijf toe, en bepaalde zich tot de vordering dat zijne souvereiniteit zou worden erkend, en dat eenige belastingen zouden worden opgebracht. De vereeniging van Chinezen te Montrado, vormde zich echter meer en meer tot eenen afzonderlijken Staat. Zij weigerden gehoorzaamheid en schatplichtigheid en deden haar ten laatste tot verzet en eindelijk tot aanranding overgaan.

Deze overmoed en hoon mogten niet geduld en ongestraft blijven.

Om bedreigde punten te dekken, en om den staat van zaken terug te brengen op den voet waarop deze was vóór het uitbreken van den oorlog, werd eene expeditie derwaarts gezonden, onder bevel van den Luitenant-Kolonel Song.

Den 13^{den} Augustus 1850 werd de Chef der expeditie met de eerste afdeeling der troepen

(1) Zie de *Staats-Courant* van 21 November 1850.

ingescheept op de korvet *Boreas*, en kwam daarmede 8 dagen later ter reede van Sambas, juist toen Pamangkat voor den vijand was bezweken. Op den 30sten arriveerde de tweede afdeling expeditionnaire troepen. De Overste Song begreep te regt dat Pamangkat voor de opstandelingen eene plaats van gewigt was, en dat men derhalve moest beletten dat zij zich daarin vastnestelden. Terwijl hij zijne plannen beraamde, kwam het overige gedeelte der expeditie op de plaats aan en was toen geheel vereenigd. Den 9^{den} September kwamen al deze troepen op de reede van Pamangkat, en den volgenden dag werd alles tot hunne ontscheeping in gereedheid gebracht. De verkenningen werden door den Overste Song gedaan en des nachts tweemaal herhaald; hij was daarbij meestal vergezeld van den 2^{den} Luitenant der Infanterie DONLEBEN, den 2^{den} Luitenant der Genie MAARSCHALK, en ook somwijlen vergezelde hem de Resident WILLER. Het terrein is woest en moerassig. — De magt des vijands werd geschat op 3500 man, waarvan 700 gewapenden met *tjantos*, een ijzeren schietwerktuig dat door twee man gedragen wordt, de overigen verdedigden zich met lausen, zeisen en klewangs. — Onze landings-troepen bestonden, met inbegrip der maritime hulp, uit 20 officieren en 438 manschappen, met 200 man Maleische hulptroupen van Sambas, vergezeld van de gevorderde Koelies. Deze magt werd in 3 kolonnen verdeeld, om op onderscheidene plaatsen te landen, ten einde de buitenversterkingen des vijands te nemen en vervolgens de hoofdredoute van het aldaar gevestigde kongsie-huis aan te tasten.

De hoofdkolonne waarbij zich de Overste Song gevoegd had, bestend uit twee kompagnien en een detachement van 32 mariniers, benevens 4 Coehoorn-mortieren; zij landden ten 5^{1/2} uur in den morgen van den 11^{den} September. Na eenen zeer bezwarenden marsch, naderde eindelijk deze kolonne de hoofdresidentie onder een moorddadig vuur der Chinezen. Het oogenblik van stormen was weldra gekomen.

Onze soldaten waren onverschrokken; zij klemden zich aan de hooge palissaden vast, om die over te klimmen, waren schier allen met den vijand handgemeen; — met ondersteuning der 2de kolonne, sterk 5 officieren en 82 manschappen der marine, en van het welgerigte kanonvuur der stoomboot *Borneo*, werd aldra de bestorming algemeen; — de vijand vocht wanhoopig, de onzen streeden met leeuwenmoed, doch weldra keerde de kans ten nadeele des vijands. De onzen van alle zijden binnengedrongen, door den strijd verwoed, rigten nu eene slagting aan, die bij de strafwaardige Chinezen zal in herinnering blijven. Hij die zich door de vlugt wilde redden, werd door onze krijgslieden neergeveld.

De Chinesche vlag werd gestreken, en de Nederlandsche geheschen. De overwinning was volbragt.

Na het bestormen der redoute Pamangkat, was echter den verdienstelijken Overste Song door eenen gewerkogel de regter voet onder den enkel doorboord, waardoor hij genoodzaakt werd het kommando over te geven, echter niet dan nadat de redoute genomen was, en er de Nederlandsche vlag woei.

De verdienstelijke bevelhebber moest toen het tooneel van zijnen roem verlaten, en werd vervoerd naar de woning van den resident van Pontianak, alwaar hij verpleegd werd. Aanvankelijk bestond er hoop dat men hem in het leven zou behouden, en dat hij geene amputatie van het gekwetste deel zoude behoeven te ondergaan. Later vorderden bijkomende omstandigheden die kunstbewerking gebiedend, hetgeen zijn toestand zeer bedenkelijk maakte, en die eindelijk geheel hopeloos werd, toen ook buikloop zich daarbij voegde. Uitgeput van krachten, doch even helder van geest als altijd, ontsliep hij zacht den 25sten October 1850.

Tot eene dankbare herinnering aan de roemvolle diensten door dezen Hoofd-officier bewezen, heeft de Gouverneur-Generaal van Neerlands Indiën bepaald, dat de versterking, welke op den heuvel Penieboegan zal aangelegd worden, den naam van *Fort Song* zal dragen.

Het is binnen den omtrek van dat fort dat het overschot van den verdienstelijken en te regt betreunden Luitenant-Kolonel Song met krijgseer in het gezigt des vijands ter aarde besteld.

Ziedaar de biographie van eenen man, aan wie ik door vriendschap innig was gehecht en wiens nagedachtenis ook bij mij (en gewis bij de geheele Nederlandsche krijgsmagt Ned.) steeds zal voortleven.

Ik besluit, enz.

VAN KIENSCHOT.

B I J L A G E VIII.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 8.

(Maand Februarij 1851.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Tot eersten offic. van gez. der 1ste kl., tevens belast met de functien van Insp. van de geneesk. dienst der landm.: de eerste offic. van gez. der 2de kl. Dr. L. P. J. Snabilié. Tot eersten offic. van gez. der 2de kl. bij de geneesk. dienst der landm.: de offic. van gez. der 1ste kl. M. Stein. Bij het kol. werf-depôt, tot 1sten luit.-kwartierm.: de 2de luit.-kwartierm. A. D. Mulert, van het 1ste reg. inf. Tot auditeur-militair in het Provinciaal kommandement van Friesland, mitsgaders tot de waarneming der functiën van auditeur-militair in het Provinciaal kommandement van Groningen en Drenthe: de Heer M^r. E. de Wendt, substituut-officier bij de arrondissements-regtbank te Leyden.

Verplaatsingen.

De kap.-ing^r. P. Noot, van den Helder naar Breda. J. O. L. van Ingen, van Doesburg

naar den Helder. G. J. Keizer, van Naarden naar Breda. T. A. van Maanen, van Bergen-op-Zoom naar Veere. De 1ste luit.-ing^r. C. W. B^{ro} van Dedem, van Breda naar den Helder. H. H. Rochell, van Neuzen naar 's Bosch. G. F. van Limborch van der Meersch, van Naarden naar Maastricht. De 2de luit.-ing^r. H. van Rhijn, van den Helder naar Naarden. J. F. van Hanswijk, van Naarden naar Muiden. R. J. A. Kallenberg van den Bosch, van Geertuidenberg naar 's Bosch. Bij het 8ste reg. inf.: de 2de luit^r. K. J. N. Weijland, van het 6de reg. inf., en J. C. Smiisaert, van het 2de reg. infanterie.

Eervol ontslagen.

De 2de luit. F. N. Boer, van het 6de reg. inf. De adjunct-paardenarts D. Albers.

Uit de kaders van het leger geroijeerd.

De maj. J. E. Duyvené, van het korps ingenieurs, mineurs en sappeurs.

Overleden.

De 1ste luit.-kwartierm. H. Wegkamp, van het koloniaal werf-depôt.

CORRESPONDENTIE.

Van het Artikel van den Heer X. over Artikel 239 van het Garnizoens-Reglement, zal bij gelegenheid gebruik gemaakt worden.

Het Artikel over het officiers-kleedingsfonds, van den Heer V, zal eenigzins door de Redactie geamplificeerd, in een der volgende Nummers worden opgenomen.

De ruimte heeft ontbroken om eenige andere stukken, die op plaatsing wachten, op te nemen.

VERBETERING IN N°. 7.

Bladz. 286, kolom 1, regel 9 en 10 van onder *staat*: is allenins goed te keuren; *lees*: ware allenins goed te keuren geweest.

GEDENKWAARDIGE TAFEREELLEN

UIT

DEN OORLOG OP JAVA,

VAN

1825 TOT 1850.

*Bewerkt naar de beste schrijvers en de nagelatene papieren van Z. Exc. den
Luitenant-Generaal Baron MERKUS DE KOCK.*

DOOR

A. W. P. WEITZEL.

(Vervolg van N°. 6).

XII.

TEGENSPOEDEN DER NEDERLANDERS EN HERLEVING VAN DEN OPSTAND.

Gelijk een felle wind, vaak uit de nietigste vuurvonk, verslindende vlammen doet oprijzen en voor zich heen jaagt, zoo ook wist DIEPO-NEGORO uit de nog smeulende sintels van het stervend oproer, eenen brand te verwekken die zich weldra heinde en ver verbreidde en zelfs datgene dreigde te verzengen wat tot nog toe ongeschonden bleef. Zijne zendingen doorkruisten het land in alle rigtingen en waren ijveriger dan ooit. Het hoofdtooneel zijner vroegere bedrijven, het oude Mataram, was weldra geheel in beweging en de bevolking plaatste zich weder in de meest vijandelijke houding tegenover de onzen. Het was echter niet

dáár dat hij den strijd wilde voortzetten; de staat van uitputting waarin het land verkeerde, na zoolang door vriend en vijand uitgezogen en afgeloopen te zijn, was zeker de voorname reden, welke de inwoners zoo weinig zwarigheid deed maken huis en erve andermaal te verlaten, om hem te volgen of in stroopende benden rond te dwalen; maar dezelfde reden dwong hem ook den oorlog elders te gaan voeren, tenzij hij zijne krijgsmagt even spoedig wilde zien verloopen als zij thans verrees. In Mataram, in Djokjokarta was bovendien, als onvermijdelijk gevolg van de onmondigheid des Sultans en het afmaken der voogden, het gezag geheel in handen der Nederlanders. In Solo daarentegen speelden de Nederlanders minder onbepert den meester; hun invloed op het gezag was er niet zoo groot, en een aantal der maatregelen tegen hem te nemen, zou

derhalve door Javanen worden verordend en uitgevoerd; hier was de kans van slagen dus veel aanzienlijker, daar hij oneindig meer tegen zijne landslieden dan tegen ons vermogt. Hij besloot dan ook de vlam van het oproer in de rigting van Solo voort te blazen, en zich zodoende, terwijl hij aan 't bereiken zijner oogmerken arbeidde, tevens aan den Keizer te wreken over de betoonde vijandschap.

Reeds na het verslaan der magt van MANGKOE-NEGORO en op het ontvangen eener menigte verontrustende tijdingen van verschillende punten, zag de Generaal DE KOCK zich genoodzaakt de rol van aanvaller met die van verdediger te verwisselen. De kolonel CLEERENS ontving bevel naar de Bogowonto te marcheren, daár zijne vorige stelling te hernemen en zich met de overige aan hem gehoorzamende troepen, tot nader bevel langs die rivier te handhaven. DE BAST rukte naar Bligo, ten einde de zuidergrenzen van Kadoe te beschermen, en Cochius trok met zijne magt naar Djokjokarta terug.

Terwijl deze bewegingen werden uitgevoerd, had de Opperbevelhebber (4 Augustus) den majoor LE BRON DE VEXELA, aan het hoofd zijner kolonne en die van den majoor SOLLEWIJN, van Rodjo-Kesoemo gezonden, ten einde eene verkenning te doen naar de zijde van Bantool en den vijand zoo mogelijk uit die streken te verdrijven. Op een paal afstands van Bantool zag men twee benden opstandelingen, ieder 400 koppen sterk, waarvan de eene den grooten weg van Djokjokarta naar Selarong bezet hield, terwijl de andere regets van dien weg stelling had genomen.

De majoor LE BRON DE VEXELA gaf aan SOLLEWIJN bevel laatstgenoemde aan te vallen, te verdrijven en zijne bewegingen te vervolgen tot aan Bantool-Karang, waar hij zich weder met hem zou vereenigen, na de vijanden op den grooten weg verjaagd te hebben. SOLLEWIJN kwam, de opstandelingen voor zich uitdrijvende en hun bellettende zich in het Selarongsch gebergte te werpen, zonder veel tegenstand te Bantool-Karang aan, maar daár zag hij zich geheel omringd, want de bende die voor hem teruggetrokken was, hield weder stand en de vijanden door LE BRON DE VEXELA opgejaagd, begonnen hem in den rug te bestoken. Hun getal nam daarenboven zoo spoedig toe, dat hij zich moeijelijk zou hebben kunnen staande houden, indien LE BRON DE VEXELA niet te regter tijd tot zijn ontzet was komen aanrukken. Het gevecht was gedurende eenigen tijd allerehevigst; de luitenant BISCHOF met zijne Djajang-Sekars, en de luitenants ROEPS (der infanterie), en DE PUIT met een detachement Sumanapsche lansiers, deden schitterende charges; de luitenant POLAND wierp aan het hoofd zijner Madurezen, met gevelde piek des vijands linker vleugel overhoop; het geweer- en kanonvuur dunde inmiddels zijne rijen, zoodat hij eindelijk begon te wijken, en zelfs de tegenwoordigheid van DIEPO-NEGORO hem niet langer staande kon houden. Gelukkig dat de moed der onzen die uitkomst bewerkte had, want zij begonnen reeds gebrek aan munitie te gevoelen, en in stede van den vijand te kunnen vervolgen, zag LE BRON DE VEXELA zich na de behaalde overwinning eveneens tot den terugtogt genoopt. Zoodra echter werd

dit niet door den vijand opgemerkt, of hij herzamelde zich en ging onmiddellijk weder tot den aanval over. Van Bantool tot Krapiak (circa 6 palen) was de marsch een voortdurend gevecht; aan het hoofd zoowel als van achteren, op de regter zoowel als op de linker flank werden de vereenigde kolonnes bestendig aangevallen; de achterhoede onder kapitein D'EREMBAULD DE DUDZELE en luitenant DE LANGLE, moest telkens halt houden en den vijand met de bajonet terugwerpen. Uit iedere dessa snelden de inwoners toe om het getal der aanvallers te vermeerderen; men moest zelfs de achterhoede versterken door twee kanons (200^r), onder kapitein RIJNBENDE en luitenant ARNOLD; maar ook het geschutvuur deed de opstandelingen niet van de vervolging afzien. Eindelijk had de artillerie, even goed als de infanterie, al hare munitie verschoten en de geweren der laatste werden reeds geladen met de patronen der ruitery; zoo bereikte men Krapiak; doch hier gelukte het aan BISSCHOF, door een paar afdoende charges den vijand tot staan en eindelijk tot wijken te brengen. Het gevecht had geduurd van des morgens half acht tot des namiddags vier uur, en echter hadden de onzen slechts een doode en een gewonde, met vijf gekwetste paarden bekomen; het verlies des vijands werd daarentegen geschat op 200 dooden, en deze gissing werd door berigten, later van spionnen ontvangen, allezins bevestigd, zoo niet overtroffen (1).

(1) Behalve van den majoor SOLLEWIJN en den majoor Pangerang KAMSA van Sumanap, maakte LE BRON DE VEXELA zeer gunstige melding van de kapiteins D'EREMBAULD DE DUDZELE en VAN INGEN,

In weerwil van het aanzienlijk verlies door den vijand op dien dag geleden, was zijne vermetelheid voor ons een niet minder ongunstig teeken dan zijne sterkte; LE BRON DE VEXELA begrootte die in sommige oogenblikken op 7 à 8000 man, waarbij zeer veel vuurwapenen. De menigte van barrissans, door ons op verschillende punten gesteld en voor een goed gedeelte van geweren voorzien, hadden onze vorige krijgsverrigtingen niet weinig ondersteund, maar thans begonnen zij te verlopen of werden door den vijand verdreven, en hunne wapenen vielen in zijne handen om tegen ons gekeerd te worden. Gelukkig dat hij met die wapenen nog geenszins de vereischte munitie en veel minder de noodige geschiktheid bekwaam ze met voordeel te gebruiken.

De onversaagdheid der benden van DIEPONEGORO nam met den dag toe, en toen de kolonel Cochus den 6^{den} te Djokjokarta was aangekomen, besloot de Opperbevelhebber de twee kolonnes te Rodjo-Kesoemo gelegerd, versterkt door 100 Europeanen en 200 man van MANGKOE-NEGORO onder kapitein WAGENAAR, naar Kalassan te doen oprukken, te meer daar hij berigt ontvangen had dat sterke troepen Brandals zich over de

de luitenants ROEPS, RÜDEL en POLAND, de sergeant-majoor BOLAND, de sergeanten NATAL, LEENKNEGT, HOGENGUIZEN en GOSKLOOT, benevens den flanker NIEUWMAN der infanterie; den kapitein RIJNBENDE, de luitenants SMIDT en ARNOLD, den sergeant RIJNHART en den korporaal van den trein REKKERS der artillerie; den wachtmeester KALOE en den korporaal SMOESJE der Djajang-Sekars van den reeds zoo eervol genoemden BISSCHOF; den luitenant der Sumanapsche lansiers JIENLAGA, die zich onder DE PUTT onderscheiden had, en den luitenant MEJAN, fungerend adjudant van SOLLEWIJN.

bergen naar het oosten bewogen (1). Reeds den dag na zijne aankomst aldaar (8sten Augustus) deed LE BRON DE VEXELA eene verkenning naar de zijde van Brambanam en verjoeg den talrijken vijand, die tweemaal poogde hem het hoofd te bieden. Naauwelijks weder in zijn bivak gekomen, zag hij de opstandelingen zich ten noorden van Kallassan verzamelen en vervolgens naar Njamplog trekken, zoodat zij eene van Soerakarta verwacht wordende bezending levensmiddelen en andere behoeften in gevaar bragten. Kapitein WAGENAAR ontving terstond bevel derwaarts te marcheren, en werd gevolgd door het overige der magt

(1) Het was ongeveer te dier tijde dat men het woord *brandel* of *brandal* (de eerste lettergreep heeft den klemtoon) op Java vrij algemeen in de beteekenis van opstandeling begon te gebruiken; « *verba valent usu*; » om die reden en om aan dit verhaal zooveel mogelijk eene lokale kleur te geven, zal ook ik er mij van bedienen. In het I Hoofdstuk hebben wij evenwel gezien dat de Keizer van Solo en Prins MANGKOE-NEGORO brandals oprigkten, welke tegen diegenen aangevoerd werden die men naderhand brandals noemde; bovendien schreef de regent van Gagatan, die (Zie het III Hoofdstuk) eene voor ons zeer dubbelzinnige houding had aangenomen en later door VAN REEDE VAN OUDSHOORN naar Soerakarta opgezonden werd, in zijn antwoord op eenen brief, waarin hij door dien adsistent-resident werd opgeroepen aan hem van zijne handelingen uitleg te komen geven, dat hij dit niet zou doen, dewijl hij voorzag door de Brandals van VAN REEDE VAN OUDSHOORN gevangen genomen te zullen worden.

Het was mij onmogelijk de etymologie van het woord *brandal* op te sporen, maar de Heer WILKES, ambtenaar voor de inlandsche talen op Java en een der meest bedrevenen in het Javaansch, aan wien ik gedurende zijn verblijf hier te lande, mijnen twijfel over de beteekenis van dit woord mededeelde, verzekerde mij, dat het *thans* algemeen in den zin van opstandeling gebruikt werd, maar dat het ook zeer goed door *strooper* en *partijganger* vertaald kan worden.

van LE BRON DE VEXELA. De bedekkingstroepen der bezending waren bij zijne aankomst reeds in gevecht met den vijand, die thans met woede op zijn regter vleugel werd aangevallen door de aansnellende troepen van MANGKOE-NEGORO onder WAGENAAR, en door een peloton huzaren onder DELÂTRE. Bijna te gelijkertijd viel LE BRON DE VEXELA zelf zijn midden en SOLLEWIJN zijn linker vleugel aan, zoodat hij in een oogenblik overhoop was geworpen. Aan BISCHOFF werd de vervolging opgedragen; deze sabelde nog een zeventigtal vijanden neder, zoodat hun geheele verlies ruim 500 man bedroeg. DELÂTRE had eigenhandig een rood zijden vaandel genomen, na den drager met die hem omringden neergeveld te hebben. De vrijwilligers CANTER VISSER, DE BRUIN en AKKERMAN, waren bij dit gevecht en gedroegen zich voorbeeldig. De twee Pangerangs, wier leven gespaard bleef, nadat zij te Lingkong bij het ombrengen van de voogden des jongen Sultans, gevangen waren genomen, vonden gelegenheid gedurende het gevecht te ontsnappen en zich weder bij de onzen te vervoeegen. Zij verzekerden dat DIEPO-NEGORO in persoon het bevel had gevoerd.

Het voordeel op dien dag behaald, zou echter reeds op den volgenden bloedig worden gewroken. Te Kedjiwang, aan de zuidelijke helling van den Merapi, lag een detachement troepen en dessa-volkere van MANGKOE-NEGORO, voor hetwelk men bezorgd werd, daar de vijand zich al meer en meer in die streken bijeen trok. De majoor SOLLEWIJN kreeg bevel derwaarts eene verkenning te doen en die troepen af te halen; hij werd gevolgd door 100 man

Nederlandsche, waarbij 70 Europeanen, en 200 man MANKOE-NEGOROSCHE infanterie; 50 Maduresche piekeniers; een aantal hoofden van MANGKOE-NEGORO met 500 man barissan; 40 Djajang-Sekars van Cheribon onder BISSCHOF; een 2de en twee handmortieren. Hij bereikte Kedjiwang zonder iets van de opstandelingen te zien, en vernam dat de plaats reeds ontruimd was door de troepen van MANGKOE-NEGORO, die zich op Kembang hadden teruggetrokken. Hij liet het bivak betrekken, maar daarmee nog onledig zijnde, ontving hij berigt dat DIEPO-NEGORO met omstreeks 500 à 600 man een paal verder stond, en dat zijne magt door toesnellende benden van 100 à 200 man bestendig aangroeide. Hij stelde zich derhalve terstond weder in beweging en vond de brandals werkelijk aan de overzijde van eene smalle, maar zeer diepe djoerang geschaard; hunne sterkte was evenwel veel grooter dan men hem opgaf en bedroeg ongeveer 5000 man. SOLLEWIJN liet langs de djoerang deploijeren, plaatste zijne artillerie op de vleugels, de ruitery met de piekeniers achterwaarts en opende een hevige kanon- en twee-gelederen-vuur. De vijand deed geen schot voor de onzen met hunne beschikkingen gereed waren, maar beantwoordde toen hun vuur met bijzondere levendigheid. Gedurende een half uur hield hij kloekmoedig stand, waarna SOLLEWIJN hem wankelen en door enkele zijner onderdeelen eene achterwaartsche beweging maken zag: hij zond dien ten gevolge zijne Djajang-Sekars en 50 man infanterie van MANGKOE-NEGORO links af, ten einde, zoo mogelijk, de djoerang over te trekken en den vijand in de flank te vallen; onderwijl trok

kapitein VAN INGEN met een peloton Europeanen naar de regter zijde om de opstandelingen, die ons aldaar poogden te overvleugelen, terug te werpen. Deze beide bewegingen, voortdurend ondersteund door kanon- en geweervuur, hadden den besten uitslag en bragten den vijand geheel tot wijken, zoodat SOLLEWIJN thans zijne geheele magt in beweging stelde en over de djoerang liet gaan; het geschut moest achterblijven en werd door 25 Europeanen bewaakt. Het terrein aan de overzijde bestond uit zeer modderige rijstvelden, links van het front der onzen was een heuvel. Zoodra de overtocht volbragt was, rukte SOLLEWIJN voorwaarts, de barissans van MANGKOE-NEGORO stonden op zijn linker vleugel, daarop volgden de 200 man geregelde troepen van dien vorst, terwijl de regter vleugel door de Maduresche piekeniers en een peloton infanterie gevormd werd; de ruitery met nog een ander peloton infanterie marcheerde in de tweede linie. BISSCHOF kreeg echter spoedig bevel deze ruitery andermaal tegen den regter vijandelijken vleugel aan te voeren, en kweet zich daarvan zóo goed dat deze geheel werd overhoop geworpen. Zonder belangrijken tegenstand te ontmoeten, trok men thans eene wijl door den modder en over dooden en gewonden voort, tot de barissans van MANGKOE-NEGORO plotseling overstelpt werden door eene sterke massa brandals, welke zich achter den genoemden heuvel verzameld hadden. In een oogenblik waren zij in verwarring en namen naar alle zijden de vlugt, daarin de van schrik bevangen geregelde MANKOE-NEGORO's medeslepende. Na dit behaalde voordeel, kwam de vijand weder met verwonderlijke

snelheid van alle punten en uit alle dessa's tot den aanval opzetten; weldra zag men zich door duizenden van opstandelingen omringd; ook de Madurezen en de geregelde inlanders maakten regts-om-keert; de Europeanen werden onwillekeurig in den vliedenden stroom opgenomen, en in een oogenblik was alles weder aan de overzijde der djoerang, zonder dat het den officieren gelukt was ook maar een zwak peloton rondom zich te vereenigen. De dappere luitenant-adjutant RÖDEL vond in eene daartoe aangewendde poging den dood, en zelfs na het weder overtrekken der djoerang, was het nog onmogelijk de ontstelde inlanders tot staan te brengen; de MANGKOE-NEGORO's wierpen hunne wapensen uniformstukken weg en vlugten wat zij konden; slechts de Djajang-sekars bewaarden eene goede houding en sloten zich met 25 Europeanen, door den luitenant ROMBEEK verzameld, bij het geschut en de achtergebleven dekkingstroepen aan. Hier was echter de strijd nog niet geëindigd; men gaf wakker vuur uit den 2ten, maar de vijand was zoo vermetel en bleef zoo stoutmoedig opdringen, dat men genoodzaakt was de drie vuurmonden in zijne handen te laten. De luitenant HOJEL en een kanonnier werden bij hunne verdediging gewond en de luitenant VON SCHMIDT AUF ALTENSTADT brandde met de grootste koelbloedigheid nog een kartets-schot los, toen de opstandelingen het kanon reeds hadden aangevat.

Thans bleef er niets meer over dan zich met gevelde bajonet en met de sabel in de vuist door den vijand heen te slaan, waartoe terstond werd overgegaan. De Djajang-sekars maakten den troep eenigzins ruim

baan, en de infanterie stelde zich in beweging, bij afwisseling vurende of met de bajonet aanvallende, naarmate de vijand sterker oprong, of naarmate zij van patronen voorzien was, want hare eigene waren reeds verschoten, en zij laadde hare geweren uit de weggeworpen en overal verspreide patroontasschen der troepen van MANGKOE-NEGORO. Het was reeds zeven uur, en bij maanlicht vervolgte men den moeilijken en gevaarlijken togt; hier en daar voegden zich nog eenige vlugtelingen bij het handvol strijders 't welk al vechtende voorttrok tot bij Passer-Petee, waar de vijand eindelijk van haar afhield. — In weerwil dat alles doodelijk was afgemat, zag men zich verplicht den terugtogt te vervolgen; de majoor LE BRON DE VEXELA, die van eenige vlugtelingen het eerste berigt der geleden tegenspoeden ontvangen had, was het overschot der magt van SOLLEWIJN te gemoet gerukt en bragt haar veilig te Kalassan. Daar vond men de geregelde inlandsche infanterie der kolonne, die wel gevlugt was, maar althans hare wapens behouden had; ruim 70 infanteristen van MANGKOE-NEGORO hadden er zich almede verzameld, maar deze waren meest geheel uitgeschud, sommigen zelfs naakt.

Ons verlies op dien noodlottigen dag, bedroeg aan dooden, behalve den luitenant RÖDEL en den Bataviaschen vrijwilliger CANTER-VISSCHER, die zich beiden met roem overdekten, nog 10 Europeanen en 12 inlanders van het Oost-Indisch leger; 112 man van MANGKOE-NEGORO, 2 Djajang-Sekars, de kapitein der Maduresche piekeniers PANJTIE-TEDJO-KESOEMO, en 11 der zijnen.

Bovendien vielen in 's vijands handen:

1 ijzeren 2de, 2 handmortieren, 20 schoten voor kanon- en handmortieren, 1500 infanterie-patronen, 9 artillerie trek-, pak- en rijpaarden, benevens alle voorspannings-tuigen, voorts de wapens en het ledergoed van al de gesneuvelde of gevlugte manschappen van MANGROE-NEGORO.

Behalve zoo velen die wij reeds in ons verhaal genoemd hebben, onderscheidden zich in dien ongelijken en jammerlijken kampstrijd nog de luitenants POLAND en MEJAN, met den Bataviaschen vrijwilliger AKKERMANS.

Ofschoon het voordeel op SOLLEWIJ behaald, hoofdzakelijk daaraan was toe te schrijven, dat zijne magt grootendeels bestond uit inlanders, welke in die benarde dagen door het gebeurde te Selarong, Brossot en Mangir, geheel met schrik vervuld waren, zoo strekte toch zijne nederlaag en de houding der brandals in de beide vorige gevechten, ten bewijze, dat zij niet alleen in getalsterkte, maar ook in vermetelheid bestendig en op eene schrikbarende wijze toenamen. De overtuiging daarvan spoorde den Opperbevelhebber aan zijne magt meer en meer zaam te trekken. Reeds op het eerste berigt der ongelukkige gebeurtenis van den 8sten, werd DE BAST met zijne kolonne naar Djokjokarta geroepen en kreeg CLEERENS bevel de Bogowonto te verlaten om naar Kadoe te gaan en daar de krijgsvanrigtingen te besturen. Uitgezonderd een gevecht te Watas, waarin de luitenant KERN aan eene van het oosten aanruk-kende bende opstandelingen geen geringe schade toebragt, was er aan de Bogowonto in langen tijd niets voorgevallen; daar, zoowel als in geheel Bagleen, was alles

stil en rustig, en CLEERENS verliet niet dan met weezin deze landstreek, wier welvaart op nieuw begon te ontluiken, dewijl hij vreezen moest haar andermaal aan verwoesting ten prooi te laten. Maar ook ten noorden en westen van Magelang waren reeds ongeregeldheden voorgevallen, en het werd noodig de zuidergrenzen van Tegal en Pekalongang te dekken, zoodat aan DIELL deze taak moest opgedragen worden en men derhalve niets aan de Bogowonto kon achterlaten. DIELL vestigde zich te Wonosobo en PRINS KESOEMO-YOEDO, na de door hem onderworpen landen aan de bescherming der barissans, uit hunne bewoners gevormd, overgegeven te hebben, vereenigde insgelijks zijne magt en sloeg zich te Soemberang neder. Den 10^{den} Augustus marcheerde de majoor DE BAST te Djokjokarta binnen, en de majoor LE BRON DE VEXELA kreeg bevel met zijne magt op Bantoelan terug te trekken na den post te Kalassan de noodige versterking gegeven te hebben; de Generaal DE KOCK achtte het dienstig voor de veiligheid van Djokjokarta te zorgen, dewijl die plaats van alle zijden door kleine benden opstandelingen omzwermd werd.

Tot nog toe was de gemeenschap met Soerakarta en Magelang ongeschonden gebleven, maar ook dit hield op; de postboden welke van Djokjokarta met brieven derwaarts gingen, konden niet dan met moeite hunne bestemming bereiken en moesten dikwerf onverrigterzake terugkeeren. Vooral greep dit plaats langs den weg naar Soerakarta, die allengskens onveiliger werd, dewijl DIEPO-NEGORO zich meer en meer in die rigting uitbreidde. Deze omstandigheid, en

ook de vrees dat de Keizer, wanneer hij door de opstandelingen te veel benaauwd werd, het hoofd verliezen en tot nadeelige maatregelen voor ons overgaan mogt, deed den Opperbevelhebber besluiten Djokjokarta te verlaten en zijn hoofdkwartier naar Solo te verleggen. De gemeenschap tusschen Soerakarta en Djokjokarta moest binnen den kortst mogelijken tijd in de grootste veiligheid hersteld worden, en van Soerakarta kon hij over de Drie Armen of Samarang, gewis niet zoo spoedig, maar toch altijd zeker, zijne bevelen op ieder punt doen aankomen. Hij hoopte bovendien den Keizer te overtuigen dat DIEPO-NEGORO even gevaarlijk voor hem, als voor Djokjokarta en de Nederlanders begon te worden, en dat het meer dan tijd werd al zijne krachten te ontwikkelen, ten einde dien verwoestenden oorlog te doen ophouden. De medewerking des Keizers was hem gansch niet onverschillig, maar veel bouwde hij daar niet op; evenwel wilde hij niet verzuimen door het vertoon eener goede overeenstemming tusschen ons en het Solosche hof, zijnen invloed op het geringe volk te verhoogen.

Den 15^{den} Augustus verliet de Opperbevelhebber Djokjokarta en werd tot Klatten door eenige troepen begeleid, waarbij de kolonne van den majoor DE BAST, die reeds den 15^{den} weder van daar naar Boejoelalie oprukte, ten einde voor de veiligheid van den langs dit fort loopenden tak des grooten wegs te zorgen; want de vijand begon zich ook hier talrijk te vertoonen.

De Solosche Prinsen MANGKOE-BOEMIE, ARIO-MATARAM en ARIO-POERBOLJO, majoor der huzaren, hadden zich, wel is waar, met barissans uit hunne onderhoorige dessa's

te Boejoelalie gevestigd, maar dit pas opgeroepen landvolk kon geen weerstand bieden aan benden, welke reeds meer dan een jaar onder DIEPO-NEGORO geoorloofd hadden. Bovendien begon men bij het Solosche volk zulk een geest van ongehoorzaamheid en weerspannigheid te bespeuren, dat niet alleen onder Pangerang INGEBEY, te Delangoe, in de nabijheid der hoofdplaats, eveneens barissans en keizerlijke troepen werden opgesteld, maar dat ook de Nederlandsche krijgsmagt in dien omtrek allernoodzakelijkst werd geoordeeld.

In den omtrek van Djokjokarta bleef alles onderwijl tamelijk rustig; slechts nu en dan moest men eenige stroopende benden verdrijven, die grootendeels bestonden uit lieden die tot eigen voordeel van de omstandigheden partij zochten te trekken. De waarnemende resident VAN SEVENHOVEN had, in overeenstemming met den Rijksbestierder en met goedvinden van den Luitenant-Gouverneur-Generaal, twee Oendang-Oendangs of bevelschriften doen uitvaardigen, in het een waarvan aan de trouwblijvende dessa's over het loopende en volgende Javaansche halfjaar kwijtschelding van belasting beloofd werd, welke maatregel zijn' oorsprong vond in dergelijke toezeggingen door DIEPO-NEGORO gedaan aan degenen die hem zouden bijvallen. Het ander bevelschrift hield de kennisgave in van den gruwel door het hoofd des opstands aan de voogden des jongen Sultans gepleegd, en de uitnoodiging aan een ieder hem levend of dood te grijpen en uit te leveren, onder belofte eener groote belooning. De eerste Oendang-Oendang had ten gevolge, dat zich werkelijk eenige barissans rondom Djokjokarta vormden, met

het doel hunne eigendommen tegen brandals te beschermen.

Intusschen werden er door den Kommissaris-Generaal te Batavia meer afdoende maatregelen voorbereid en genomen. Behalve het ten spoedigste naar het oorlogstooncel zenden der aanvullingstroepen, welke te dier tijde gelukkig uit het moederland aankwamen, bekleedt daaronder eene voorname plaats het naar Java ontbieden van een groot deel der garnizoenen onzer huitenbezittingen.

Deze maatregel was echter van zoo veel gewigt, dat de Kommissaris-Generaal meende den raad van Indie daarover te moeten hooren. Dit hooge Collegie besloot op den 15^{den} Augustus, geheel in overeenstemming met de bedoelingen van den Kommissaris-Generaal, dat onmiddellijk de noodige bevelen zouden worden uitgevaardigd, om binnen den kortstmogelijken tijd te Samarang te doen aankomen:

	Officieren.	Eur. mansch.	Eur. mansch.
Van Makassar	11 (1)	200	350
» de westkust			
van Borneo	5	106	100
» Banka . . .	2	40	50
» Palembang	2	60	50
» de westkust			
van Sumatra	10	250	250 *
		656	780
Totaal	50	1456	

Voorts werd besloten de verschillende Gouverneurs en Opperhoofden der genoemde bezittingen te doen aanschrijven, dat dit opontbod, als gegrond op de zeer bedenkelijke omstandigheden waarin het eiland Java zich bevond, door hen moest worden

(1) Waarbij een inlandsch officier.

beschouwd als het *minimum*, zoodat hun de magt gelaten werd om het aangevraagde getal manschappen nog zooveel te vermeerderen als de bescherming van hunne etablissementen en de dispositiën welke zij in deze zouden nemen, nog zouden toelaten.» Alleen aan den Gouverneur van Makassar werd wegens onze geschillen met de Boniërs, de bevoegdheid toegekend, » in de toepassing te handelen, naar mate hij zulks in het algemeen belang dezer (Indische) landen, doch tevens ook in het belang onzer bezitting te Makassar zou vermeenen te behooren. Deze vermindering van bezettingen moest aan de inlanders worden voorgesteld als een bewijs van het vertrouwen der Nederlandsche regering in hunne vredelievende gezindheid, terwijl met de grootste zorg moest gewaakt worden dat de wettelijke oorzaak van den maatregel niet bij de achterblijvende troepen of bij het publiek in hunne garnizoenen bekend werd. Ten aanzien der keuze van de te zenden troepen werd nog bepaald, dat de kaders zooveel mogelijk moesten zamengesteld zijn naar de evenredigheid bij de onderscheiden wapenkorpsen aangenomen, en dat de manschap uit de meest gezonde, en wat de inlanders betrof, bij voorkeur uit de Boeginezen en Amboinezen moest genomen worden (1).

(1) Werkelijk kwamen te Samarang aan:

Van Makassar	12 offic.	205	Europ.	338	Inl.
» de westkust					
van Borneo	7	115	»	91	»
» Banka . . .	2	43	»	53	»
» Palembang	2	60	»	30	»
» de westkust					
van Sumatra	14	282	»	217	»
		703		731	
Totaal	37	1436	oud.-offic.		en mansch.

Voor zoover die vermindering van troepen ook te Makassar zou bewerkstelligd worden, had er eene gunstige omstandigheid plaats, welke een aantal daartegen te opperen bezwaren, wegnam. De ons vijandige Koningin van Boni deed afstand van den troon ten gunste van AROE-LOMPO, een vorst die ons genegen was. Niettemin moest er nog een geruimen tijd verstrijken eer die belangrijke versterking van strijdkrachten geheel op Java kon aangekomen zijn, en inmiddels nam de magt en de vermetelheid des vijands bestendig toe, terwijl mismoedigheid in de harten onzer inlandsche soldaten sloop, en ziekte, na zoo-veel uitgestane vermoeienis, de gelederen onzer Europeanen dunde. Men moest dus bij het genomen besluit blijven en zich zoo-veel doenlijk bepalen tot de verdediging.

Die verdediging mogt echter nimmer ontaarden in eene geheel lijdelijke; de nog beschikbare strijdkrachten verboden dit ten stelligste, en bovendien zou alsdan de onderlinge gemeenschap, tusschen de verschillende door ons bezette punten, zeer spoedig zijn verbroken geweest. Uit Djokjokarta gingen derhalve bestendig kolonnes langs de wegen naar Magelang en Klatten, en daar het vooral in laatstgenoemde rigting was dat de vijand zich het talrijkste vertoonde, besloot men den 26sten Augustus hem te gaan opzoeken. In den morgen van dien dag ging de Generaal VAN GEEN op marsch naar Klatten met 400 man infanterie, waarbij 100 Europeanen, 200 pieken, 90 ruiters, twee 2de en twee houwitzers. Den volgenden dag trok hij naar Delangoe, op welk punt de Pangerang INGEBEY een sterken door hem verzamelden

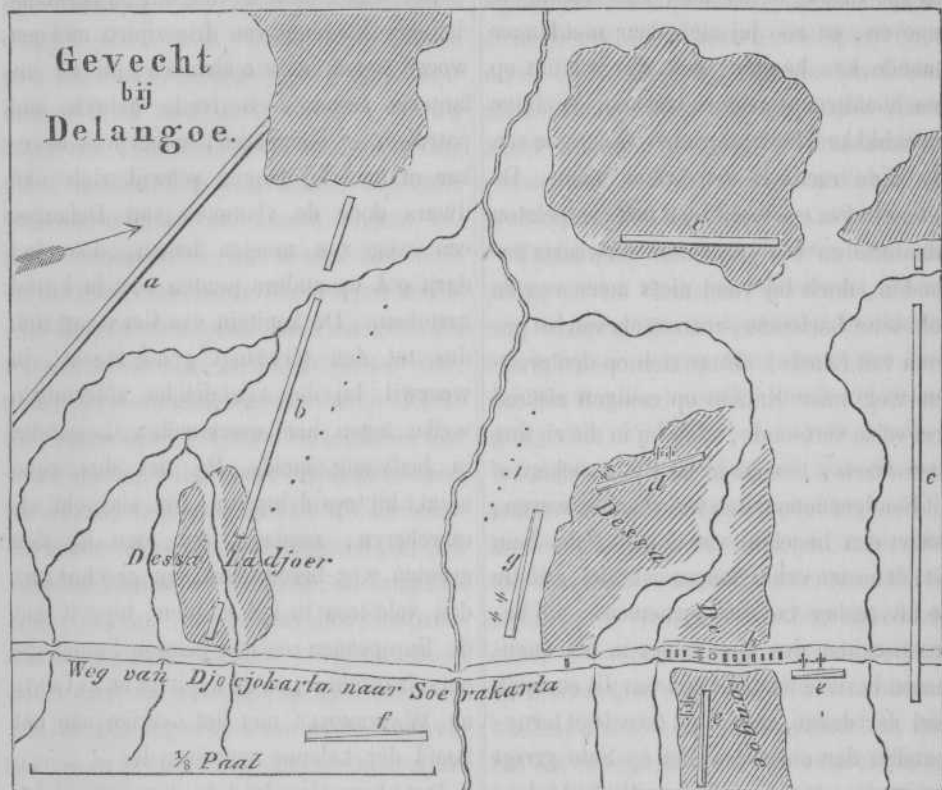
barissan met eenige troepen van den Keizer en den Rijksbestierder, benevens den Tom-mongong van Delangoe met diens hulpbenden, en zes kleine veldstukjes onder zijne bevelen had. Gedurende den marsch dezer beide dagen was men wel onophoudelijk verontrust geworden door sterke troepen brandals, doch een ernstig gevecht was er niet geleverd; ook was de weg niet belangrijk beschadigd bevonden, en overal waren de bruggen nog bruikbaar. De Generaal DE KOCK, die zich eveneens naar Delangoe begeven had, beval aan VAN GEEN aldaar een gedeelte zijner magt achter te laten, wyl de Pangerang INGEBEY reeds dikwerf was aangevallen, en met het overige naar Kalitan te rukken. SOLLEWIJN bleef dien ten gevolge met 100 Europesche en 250 inlandsche infanteristen, 150 piekeniers en de twee 2de te Delangoe, terwijl VAN GEEN den Opperbevelhebber die weder naar Sofo terugkeerde, met het overige naar het aangewezen punt volgde.

Op den 28sten, des namiddags tegen een uur, zag men te Delangoe uit het westen talrijke benden opstandelingen aanrukken, die zoodanig vermeerderden en in sterkte toenamen, dat de magt van SOLLEWIJN onder de wapens kwam. Tegen half drie begon de vijand allengskens te naderen en zelfs eenige dessa's rondom Delangoe in den brand te steken. SOLLEWIJN, die voor zijn persoon een huis van Delangoe ten verblijf had gekozen, werd door eene gevaarlijke kogelwonde aan het hoofd, reeds buiten gevecht gesteld, toen hij zich van daar naar zijne troepen wilde begeven. Het kommando ging dien ten gevolge over op den kapitein VAN GEEN, die bevel gaf niet te vuren voor de

aanvallers goed onder bereik van het ge-
weerschot zouden zijn.

Hij zond den luitenant ROMBEEK af met
een peloton infanterie, om de brug voor
Delangoe te dekken; liet den luitenant PETIT

voorwaarts van den regter vleugel tirail-
leren, en begon van lieverlede een duchtig
kanon- en twee-gelederen-vuur, wat den
vijand niet alleen in bedwang hield, maar
hem zelfs tot wijken bragt.

- a. Stelling der opstandelingen voor den aanval.
 b. " " " des namiddags ten 2 $\frac{1}{2}$ uur.
 c, c. " " " " " " 4 "
 d. Solo-sche barissans.
 e, e. Troepen van den Keizer en Rijksbestierder.
 f. Barrissan van den Tommongong van Delangoe.
 g. Nederlandsche troepen onder kapitein VAN GEEN.
 h. Terugtocht van den kapitein VAN GEEN.

Terwijl het gevecht op dit punt eene
zeer gunstige wending nam, kwam de luitenant
LEHSE berigten dat de Solo-sche

barissans, welke ten westen van Delangoe
stonden, zoodanig door overmagt waren
aangevallen, dat alles in verwarring ge-

raakt en reeds grootendeels op de vlugt was. Die officier, welke met een peloton infanterie tot steun dier barissans en tot dekking van hun geschut, aan de bevelvoerende Prinsen was toegevoegd geworden, kreeg last zich ten spoedigste weder naar zijne stelling te begeven, en zoo hij zich daar niet langer staande kon houden, met zijn peloton op den hoofdtroep terug te trekken. Weinige oogenblikken later zag men Delangoe van die zijde reeds in den brand staan. De luitenant POLAND werd toen met een peloton infanterie en 100 piekeniers derwaarts gezonden, doch hij vond niets meer van de Solo-sche barissans, zoomin als van het peloton van LEHSE. Daar zich op den grooten weg naar Kalitan op eenigen afstand veel volks vertoonde, ging hij in die rigting voorwaarts, ten einde te onderzoeken of dit bondgenooten, dan wel vijanden waren, maar een hagelbui van kogels, die hem uit het oosten van Delangoe overviel, belette de uitvoering van dit voornemen. Hij begreep echter den vijand niet in het ongestoord bezit te mogen laten van dit oostelijk deel der dessa, aangezien de eenige terugtogtslijn der onzen, welke op Solo gerigt moest zijn, daar langs liep. Hij hield derhalve stand, beantwoordde des vijands vuur zoo goed hij kon, en zond berigt aan den kapitein VAN GEEN, die hem, onder den luitenant LE MOINE, een ander peloton infanterie ter versterking gaf. Hiermede wist hij meester van den weg te blijven, terwijl de vlammen van het brandende dorp hem meer en meer naderden.

Onderwijl waren ook de troepen van den Keizer en den Rijksbestierder, die ten oosten gestaan hadden, geheel verslagen en

verdreven, zoodat VAN GEEN zich van bijna alle kanten omsingeld zag; alleen in het zuiden ontwaarde men nog de benden des Tommongongs van Delangoe, maar ook deze begonnen te wijken.

Het was ongeveer vier uur; de opstandelingen kwamen van drie zijden met een woest geschreeuw opdringen; bij de infanterie begon zich reeds gebrek aan patronen te openbaren, en het was onzeker of men bij langer verwijl zich niet dwars door de vlammen van Delangoe een weg zou moeten banen, daar het dorp ook op andere punten was in brand gestoken. De kapitein VAN GEEN zag zich dus tot den terugtogt genoodzaakt, in weerwil hij die vijandelijke afdeelingen welke tegen hem overstonden, bestendig in bedwang hield. Hij liet dus zijne magt bij opvolging van het slagveld afmarcheren, zoodanig dat toen hij den grooten weg bereikt had, zijn geschut met den veld-tros in het midden, hij-zelf met de Europeanen en een peloton Sumanapers daarachter, en de kapitein DE LA COSTE DE WATERMOLLE met het overige aan het hoofd der kolonne marcheerde.

Deze beweging deed de vermetelheid der opstandelingen nog aangroeijen; zij naderden allengkens van langs alle kanten, maar de goede houding der kolonne belette dat zij haar anders dan met hun geweervuur durfden aantasten, en VAN GEEN bragt haar in de beste orde door de van vijanden wemelende dessa. Daar buiten waren eenige kartets-schoten voldoende langs den grooten weg ruim baan te maken; doch zijne tegenstanders herzaamen zich achter hem en begonnen nu

onophoudelijk zijne laatste pelotons te bestoken. De luitenants ROMBEEK en MONTFOORDT moesten telkens halt houden, en de opstandelingen door eenige salvo's uit het geweer teruggedrijven, alsdan kon men wellicht gedurende een paar honderd passen rustig voorttrekken, maar dan zag men zich ook weder verplicht tot hetzelfde hulpmiddel zijne toevlugt te nemen. Op die wijze had kapitein VAN GEEN ongeveer drie palen op den weg naar Kalitan afgelegd; intusschen was de munitie bijna geheel vershoten en moest men den moed en de goede stemming der troepen hoofdzakelijk gaande houden, door aanhoudende toespraak en een herhaald geroep van: *hoezee! Leve de Koning!* enz. (1). Gelukkig kwam op dat tijdstip de luitenant DELÂTRE aan het hoofd van 10 Djajang-sekars, de kolonne te gemoet ijlen. Met dit handvol ruiters chargeerde DELÂTRE onmiddellijk langs de flanken der kolonne, die insgelijks weer aan des vijands aanvallen blootstonden; de luitenant ROMBEEK kreeg vervolgens bevel met zijn peloton halt te houden om aan de Djajang-sekars ten steun te strekken, waarna ook die hoopen brandals welke langs den grooten weg het meest opdrongen, uiteengeslagen en verjaagd werden. Dit

gaf ARIJ VAN GEEN'S troepen meer lucht, doch nadat DELÂTRE weder vertrokken was om berigt te doen aan den Generaal VAN GEEN, die de kolonne te gemoet rukte en hem vooruitgezonden had, herstelde de vijand zich, om plotseling als woedend op de achterhoede te komen aanvallen. Nogmaals had kapitein VAN GEEN het geluk hem af te slaan, doch verloor daarbij twee zijner Sumanappers, bekwam een aantal gekwetsten en ontving zelf eene ernstige wonde aan het been.

Thans ging het bevel over op den kapitein DE LA COSTE DE WATERMOLLE, die nog eenigen tijd al vechtende voortmarcheerde, en toen op een gedeelte der magt van den Generaal VAN GEEN, onder COCHIUS, stiet.

Reeds des namiddags ten drie uur waren eenige Solo-sche vlugtelingen te Kalitan, het verslaan hunner barissans en het kwetsen van SOLLEWIJN komen melden, ten gevolge waarvan de Generaal VAN GEEN zijne magt onder de wapenen liet komen en daarmede op marsch ging; de luitenant DELÂTRE was terstond door hem vooruitgezonden, met last om zoo spoedig mogelijk naar Delangoe te ijlen en vervolgens van den stand der zaken berigt te komen geven. Deze officier ontmoette weldra de vlugtende Solo-sche Prinsen, waarbij zich gevoegd had 1 sergeant met 12 inlandsche soldaten, die van den luitenant LEHSE afgesneden waren; hevig werden zij nog vervolgd, maar DELÂTRE wierp zich met zijne 10 ruiters op den vijand en verjoeg hem niet alleen, maar nam hem nog daarenboven een vaandel en drie ligte veldstukjes af, die op de Pangerangs veroverd waren en onmiddellijk aan

(1) Het zal den lezer bevreemden dat wij zoo dikwerf melding moeten maken van gebrek aan munitie bij de onzen, maar hij wete dat die munitie in kleine kistjes medegenomen en door koelie's gedragen werd; die koelies nu, wierpen in de ure des gevaars menigmaal hunne munitie-kistjes weg, om zich-zelfen uit de voeten te maken, zoodat men zich dan moest zien te redden met hetgeen de patroontasschen inhielden. Later zijn er andere en meer doeltreffende middelen tot vervoer der munitie in werking gekomen; wij zullen die ter zijner plaatse bekend maken.

hen teruggegeven werden. Toen hij, na aan de kolonne van kapitein VAN GEEN de beschreven diensten bewezen te hebben, weder hij den Generaal kwam en hem den zeer geregelden aantogt dier troepen gemeld had, zond deze den kolonel COCHUS met eenige ruitery ter hunner ondersteuning vooruit. Zoodra COCHUS de kolonne ontwaarde en zag dat hare achterhoede nog steeds in gevecht was, verliet hij den grooten weg, om langs de linker flank dier kolonne op hare vervolgers aan te vallen. Deze wachtten den aanval echter niet af, maar trokken terug, en thans voor goed. Weldra had de Generaal VAN GEEN nu zijne geheele magt verenigd, om haar weder naar Kalitan te geleiden.

Het geheele door onze geregelde krijgsmagt dien dag geleden verlies, bedroeg 2 doden en 20 gekwetsten, waaronder 4 officieren, zijnde, behalve den majoor SOLLEWIJN en den kapitein VAN GEEN, de dappere kapitein der Sumanapsche infanterie JOYO JASMITO en de Maduresche luitenant Radeen MERTO KESOEMO. Het verlies der Solo-sche troepen was aanzienlijker, de regent SOSRO-NEGONO, broeder van den Rijksbestierder van Soerakarta, benevens twee van diens secretarissen met vele Mantries en andere hoofden waren gesneuveld en een andere broeder des Rijksbestierders was gewond. Over het verlies van den vijand kon moeilijk geoordeeld worden, maar zeker moet het, ten gevolge van een aanhoudend en op korten afstand op hem gericht kanon- en geweer vuur, zeer belangrijk zijn geweest.

De kapitein VAN GEEN erkende, dat op dien dag, vooral gedurende zijn moeilijken maar schoonen terugtogt, belangrijke dien-

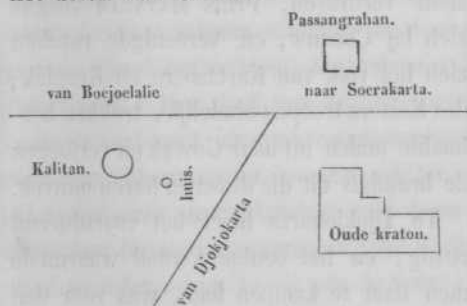
sten waren bewezen door de luitenants POLAND, ROMBEEK, MONTFOORT en DELÂTRE.

Drie dagen later vertrok de kolonel COCHUS aan het hoofd der kolonne, vroeger gekommandeerd door SOLLEWIJN en versterkt met 80 ruiters en twee houwitzers, van Kalitan naar Klatten. Het doel zijner zending was Prins MANGKOE-NEGORO met zijne troepen af te halen en die naar Kalitan te geleiden, van waar zij naar Solo zouden rukken. De Generaal DE KOCK, zoowel als de oude Pangerang zelf, meende dat hij te dier plaatse beter in de gelegenheid zou wezen zijn legioen spoedig weder voltallig te maken dan te Klatten, waar hij zich sedert eenigen tijd ophield; maar aangezien dit korps veel geleden had en zeer ontmoedigd was, wilde de Opperbevelhebber het niet zonder bijstand van Nederlandsche troepen, door eene met opgeblazen vijanden, bezaaide landstreek doen marcheren. Eene andere reden waarom Prins MANGKOE-NEGORO naar Soerakarta moest komen, was dat die hoofdstad, ten gevolge der uitbreiding welke de opstand dagelijks bekam, niet meer buiten gevaar was. Een aantal dessa's nabij den kraton, maakte reeds met den vijand gemeene zaak; men werd zelfs bezorgd voor de veiligheid van dit vorstelijk verblijf, zoodat de kolonne van Boejoelalie gedurende de afwezigheid van COCHUS, te Kalitan kwam post vatten.

Den 2^{den} September kwam de kolonel COCHUS, na eene reeks van moeilijkheden doorgestaan te hebben, te Kalitan terug en bleef aldaar het bevel voeren, dewijl de Generaal VAN GEEN zijn hoofdkwartier te Solo gevestigd had. COCHUS had in last zich daar zoolang doenlijk te handha-

ven, ten einde den vijand die in de dessa's langs de zuidelijke en oostelijke hellingen van den Merapi allengskens talrijker werd, van Soerakarta verwijderd te houden; wanneer het tot een uiterste kwam, moest hij op de hoofdstad terug trekken.

Tot den 5^{den} bleef hij daar rustig in zijn bivak, en zelfs de verkenningen in den morgen van dien dag uitgezonden, meldden geen nieuws. Tegen tien uur kwam de vijand niettemin opdagen, en met zooveel spoed dat men zich in allerijl onder de wapenen moest scharen. Kalitan ligt bij het vereenigingspunt der wegen van Soerakarta, Djokjokarta en Samarang of Boejoelalie, en wel in den hoek gevormd door de beide laatstgenoemde takken; ten oosten der dessa en derhalve meer nabij het hoekpunt, ligt een landhuis, het zoogenaamde *Huis van Kalitan*, en nog achter dit huis, maar steeds in den bedoelden hoek, was het bivak van Cocnius.

De vijand kwam van den kant van Boejoelalie en trok in groote menigte binnen Kalitan; achter deze dessa werden twee pelotons infanterie opgesteld, waarna men den vijand ongemoeid liet naderen. Toen hij echter goed onder het kartetsschot was gekomen, begon men zulk een verrassend en hevige vuur op hem te maken, dat hij

weldra begon te wankelen; 100 man infanterie, onder kapitein WAGENAAR, gevolgd en ondersteund door een gelijk getal van hetzelfde wapen, vielen hem daarna met de bajonet op het lijf, zoodat hij in de grootste verwarring en met aanzienlijk verlies uit elkander stoot. De twee gedetacheerde pelotons infanterie hadden onderwijl diegenen tegengehouden welke uit Kalitan poogden door te dringen, en de ruitery die zich bij het naderen van den vijand nog met het reinigen der paarden onledig hield, maar intusschen opgezeten was, snelde langs den weg van Boejoelalie voorwaarts; dit vooral verhaastte 's vijands vlucht, daar hij vreesde afgesneden te worden.

Des namiddags ten een uur vertoonde hij zich andermaal, doch trok reeds terug toen zich eenige pelotons infanterie in beweging stelden; ten vier uur kwam hij echter voor de derde keer opdagen, en wel met eene magt welke ten minste 5000 koppen bedroeg. Hij bewoog zich langzaam en scheen het voornemen te hebben de onzen te omsingelen, daar zijne magt een boog vormde van den weg van Boejoelalie om Kalitan, tot bij den ouden kraton. Cocnius stelde in Kalitan een sterk detachement artilleristen met een houwitzer op, het huis te Kalitan werd bezet, in zijn rug aan het vereenigingspunt der wegen werd een peloton ruitery geplaatst. Na die beschikking genomen te hebben, wachtte hij den aanval af. De opstandelingen poogden zich weder in Kalitan te nestelen, maar toen zij het vuur der infanterie ontvingen, en eenige granaten in hun midden zagen vallen, stoven zij terug. Tot ongeveer half zes bleven

zij vervolgens, nagenoeg in dezelfde stelling, de onzen onder een aanhoudend geschreeuw aanstaren, en COCHUS begon te duchten, dat zij hunnen aanval wilden uitstellen tot de duisternis geheel gevallen zou zijn. Ten einde derhalve de nadeelen van een nachtelijk gevecht te vermijden, stelde hij zijne troepen in beweging, en ging zelf tot den aanval over. Op twee liniën, de ruitrij op de vleugels en het geschut in de groote tusschenruimte, welke de afdeelingen scheidde, rukte hij met den stormpas voorwaarts, doch het zien dezer beweging was voor de opstandelingen genoeg om af te trekken; tegen zes uur was hij geheel door hen verlaten (1).

Daar de stelling welke de kolonel COCHUS hier in eene vlakte bezet hield, zeer veel nadeelen opleverde, ingeval hij — gelijk niet onwaarschijnlijk was — gedurende den nacht, mogt aangevallen worden besloot hij in de nabijheid eene andere te kiezen. Zijn helder doorzigt en zijne grondige kennis van het karakter der Javanen deden hem inzien, dat hij tot elken prijs eene achterwaartsche beweging, die steeds op Soerakarta gerigt moest zijn, behoorde te vermijden. Het Solo-sche hof zou daardoor nog meer ter neder geslagen zijn geworden, terwijl het den vijand had aangemoedigd, die ons weldra alle gemeenschap met Samarang zou afgesneden en de vrijheid gehad hebben ook de oos-

telijke vorstenlanden in opstand te brengen. Hij liet derhalve een officier met 25 man infanterie in het huis te Kalitan, en verenigde zijne magt in eene passangrahan, die nagenoeg 600 passen van het vereenigingspunt der wegen gelegen was, en welks ringmuur de noodige ruimte besloot tot legering zijner troepen.

Hier bleef hij eenige dagen rustig doorbrengen; de vijand verwijderde zich uit den omtrek, en de goede houding der Nederlandsche troepen op den 5^{den}, gevoegd bij het oordeelkundig besluit van hun aanvoerder, had de Solo-sche grooten zoodanig bemoedigd, dat er dagelijks togten door hen verrigt werden, die meestal een goeden uitslag hadden. De barissans van MANGKOE-NEGORO, ondersteund door eenige troepen van dienzelfden Prins, maakten aanhoudend vorderingen ten zuiden van Solo, waar zij de opstandelingen alom verdreven, PRINS MATARAM voegde zich bij COCHUS, en vereenigde rondom zich het volk van Kartasoera en Krapiak; des Keizers troepen eindelijk, trokken herhaalde malen uit naar Gowak en verjoegen de brandals uit die dessa en haren omtrek.

Te Djokjokarta bleef het voortdurend rustig, en het eenige kwaad waarmede men daar te kampen had, was voor den oogenblik eene buitengewone duurte van levensmiddelen. De rijst steeg er tot 12 Sp. matten de pikol, en nadat men den omtrek der hoofdplaats eenigzins gezuiverd had van de stroopende benden, waarvan wij vroeger spraken en die den toevoer belemmerden, betaalde men (den 5^{den} September) nog 5 Sp. matten voor dezelfde hoeveelheid. De togten ondernomen of

(1) Onderscheiden hebben zich dien dag de kapitein WAGENAAR, de 1ste luitenant LE MOINE, die ligt gewond werd, de Europesche korporaal SLUIDAM, de inlandsche fuselier SUMAN, allen der infanterie; voorts sprak de kolonel COCHUS met lof over de Sumanapsche infanterie in 't algemeen.

bevolen door den majoor LE BRON DE VEXELA, die als kommandant der troepen te Djokjokarta was achtergebleven, droegen veel bij tot verbetering van dien stand van zaken. Men was evenwel verplicht geweest de Solo-sche troepen welke Imogiri bezet hielden, van daar te doen opbreken; het viel moeilijk hen van het noodige te voorzien en geregeld met hen in gemeenschap te blijven; daarenboven konden zij in die oogenblikken te Soerakarta meer nut stichten. — De overige sterkten en posten in de nabijheid werden nu en dan uit Djokjokarta bezocht; den 9^{den} September ging onder anderen de majoor LE BRON DE VEXELA met eene kolonne naar Pesangang, wat door opstandelingen omringd, maar nog niet ernstig aangevallen was. De Tommongong SOERIO-DI-LOGO had zich daar met een sterke en goedgeoefende barissan onder de orders van den kommandant, luitenant VAN DER PLAS, geschaard en bewees uitmuntende diensten, door telkens uitvallen te doen en den vijand herhaaldelijk te verslaan en te verjagen. Het doel van LE BRON DE VEXELA'S togt was, de sterkte van munitie en levensmiddelen te voorzien, en te gelijker tijd de brandals van den grooten weg en de omstreken der sterkte te verjagen. Dit doel werd in ieder opzigt bereikt en de Soera-baaische jagers gaven daarbij schoone bewijzen van moed.

Tempel werd eveneens aanhoudend bedreigd en aangevallen, maar de luitenant DE WOLF wist den vijand voortdurend af te wijzen; die benting werd bij herhaling door kolonnes uit Magelang bezocht, en op den 4^{den} bragt CLEERENS er munitie en mondbehoefden. — De posten van Bantoelan en

5. D. N°. 9.

Kalassan werden niet minder verontrust, maar ernstige aanvallen grepen er niet plaats; door de goede houding der onzen werden die voorgekomen.

In het Kadoe-sche had de loop der zaken onderwijl niet minder aanleiding tot bezorgdheid gegeven dan op andere plaatsen; ook daár had de opstand eerst langzaam en toen al rasser en rasser zich weder over bijna de geheele residentie verbreid. Het Minorehsehe werd al dadelijk door den vijand bezet en van daar begaven zijne benden zich naar de zuider- en wester-distrikten, om er alles in beweging te brengen. De regent van Japara, die met zijne door ziekte afgenomen barissan, in de benting van Blabak garnizoen hield, vermogt de opstandelingen weinig nadeel toe te brengen; de barissan van den regent van Toeban was geheel versmolten en hij-zelf krank naar huis gekeerd. De geregelde troepen waarover CLEERENS beschikken kon, waren weinig talrijk, doordien vermoeijenis en ontbeering hunne gelederen gedund en de hospitalen gevuld had. Niettemin moest daarvan in de verschillende bentings bezetting gelegd worden, in weerwil er zich soms eene inlandsche magt bevond, want deze had bestendig een krachtigen steun en een goed voorbeeld noodig; de belangrijke post te Trajem vorderde alleen 200 geweren. De resident DE SALIS verzocht en verkreeg dan ook de toestemming van den Generaal DE KOCK tot het oprigten van een korps pradjoerits, wat 1 officier en 88 onderofficieren sterk zijn en zich bestendig in Kadoe ophouden zou (1). On-

(1) De soldij bij dit korps was per maand vastgesteld voor: een luitenant f 20; een sergeant

derwijl men zich daarmede onledig hield, stelde CLEERENS zich echter reeds in beweging en gaf den opstandelingen den 21sten Augustus bij Probolingo eene duchtige les.

Na dezen togt deed CLEERENS nog vele andere; hij bewoog zich in alle rigtingen door Kadoe en had steeds het geluk den vijand te verslaan en te verjagen. Den 7^{den} September ging hij uit Magelang over Soemberang naar Kali-aboe, van daar over Kali-angkrik op Bandongang, en zoodoende naar Magelang terug; overal dreef hij de brandals voor zich heen en bragt door die beweging het geheele district Bandongang en zelfs Djētis tot rust. Weinige dagen later stond hij nogmaals in het zuiden der residentie, om de opstandelingen in het distrikt Probolingo voor den tweeden keer in den tijd eener maand gevoelig te tuchtigen. De luitenant ABELL der Djajang-Sekars van Tegal, werd daarbij door eenen pieksteek gewond, maar de vijand liet 15 dooden op het slagveld en een Hoogepriester met 12 man als gevangenen in onze handen. Den 20sten was hij weder te Magelang.

Op bijna al onze posten in Kadoe was in dien tusschentijd gestreden; Prins KESOEMO-YOEDO, ofschoon zijne magt door ziekte veel geleden had, deed te Soemberang bestendig al wat hij vermogt, om de goede zaak bevorderlijk te wezen. Daar hij in Bagleen door het nuttig en op gepaste wijze gebruik maken van zijn invloed en van zijne strijdkrachten, in der daad veel nut gesticht had, besloot men

f 8; een korporaal f 5; een tamboer, pijper of soldaat f 4. Ieder man bekwam daarenboven 1 katie rijst en $\frac{1}{10}$ katie zout per dag.

hem in staat te stellen bij voortdoring hetzelfde te kunnen doen in de landstreek waar hij zich thans bevond; de geregelde troepen, welke hem versterkten, werden dus in het begin van September op 50 man infanterie en 50 man ruitery gebragt. De vijand die hem omringde was echter zoo overmagtig, dat hij zich voorloopig moest bepalen tot het verdedigen zijner benting; den 10^{den} en 11^{den} werd hij daar nog ernstig verontrust; maar het nuttelooze hunner pogingen deed de magt zijner tegenstanders eindelijk in die oorden verminderen.

Toen de maand September ten einde begon te loopen, was door de pogingen van CLEERENS en zijne onderbevelhebbers, de vrije gemeenschap niet alleen met het Djokjokarta-sche weder hersteld, maar was Kadoe ook weder in zoo verre van vijanden bevrijd, dat men gedurende vele dagen slechts strooperijen en ongeregelheden van ondergeschikten aard te beteugelen had.

De luitenant-kolonel DIELL, die met CLEERENS op den 14^{den} Augustus de Bogowonto had verlaten, stond met zijne magt sedert den 19^{den} dier maand te Wonosobo en andere punten ten zuiden van Tegal en Pekalongang. Zijne kolonne was aanmerkelijk verzwakt; een deel daarvan had moeten strekken om CLEERENS eenigzins te versterken, en een ander deel bevond zich in de hospitalen, of was voor zooveel het uit barissans bestond, hoofdzakelijk verlooppen. Hij-zelf had te Wonosobo het gros van den Batangschēn barissan en eenige pradjoerits van Pekalongang bij zich; Krettek was bezet door een officier met 21

onderofficieren en soldaten, benevens den Kendalschen barissan; te Kaliwiro stond, bij ontstentenis van officieren, een Europeesch sergeant met 12 man infanterie, 50 pradjoerits van Pekalongang, 51 barissan-mannen van Segaloe en 50 barissan-mannen van Batang; Segalvo eindelijk werd bewaakt door een officier met 21 infanteristen, een barissan van 549 hoofden, op de plaats bijeengebragt, en 95 barissan-mannen van Banjoemaas. Al die barissans dienden grootendeels als ligte troepen en waren meestal op de omliggende bergen als voorposten uitgesteld. Men ziet dat **DIELL** met eene geringe magt eene aanmerkelijke uitgestrektheid gronds te dekken had, maar dit belette niet dat hij den vijand nog menigmaal en op groote afstanden gevoelige verliezen toebrengen liet.

Den 6^{den} September ging **NAGEL** onder anderen met den barissan van Kendal, waarbij hij Kommissaris was, ondersteund door den luitenant **DE VREDE**, met 15 flankeurs naar Sepoeran. Den 7^{den} vervolgden zij door kreupelhout en glaga-bosschen, over bergen en door dalen, hunnen togt naar Kalibawang, waar zij den vijand eene bloedige nederlaag deden ondergaan; velen der zijnen sneuvelden, maar nog meer stortten zich op hunne vlugt in djoerangs en kloven, waar zij, ten gevolge der diepte en der uitstekende rotspunten, zwaar gewond of dood den bodem bereikten (1).

Op den 11^{den} had hij den luitenant **VON HORN** reeds naar Kaliwiro doen vertrekken,

(1) Onderscheiden hebben zich dien dag de sergeant **ATSMA** en de flankeurs **SOBOLIN**, **WESTROP**, **OZIJN** en **ROUMEN**, benevens de élève in de inlandsche talen **WORMER**, die den togt mede maakte.

met eene versterking van 40 man infanterie, 2 lilla's en 40 matrozen der kruispraauwen van Pekalongang, door **HOLMBERG DE BECKFELDT** inmiddels naar de grenzen gezonden. Die officier vond gedurende zijn marsch de dessabewoners alom gewapend, hunne vrouwen en kinderen naar elders vertrokken en den weg overal onbruikbaar gemaakt, zoodat de geheele landstreek gereed scheen den vijand toe te vallen. Kaliwiro was misschien omringd door 2 à 5000 opstandelingen, aangevoerd door **SOERIO-ADMOJO**. **VON HORN** kreeg bevel de benting te verlaten, en reeds was het garnizoen van Kretek opgerukt, ten einde zich met hem te vereenigen en dan gezamentlijk naar Wonosobo te marcheren, toen hij tot eenen uitval besloot. Dit besluit, werd op den 16^{den} met onverschrokkenheid en beleid uitgevoerd en bragt den vijand zoodanig in verbazing, dat hij, na eene korte wijle ons zeer hevig vuur doorgestaan te hebben, in verwarring de vlugt koos. Des nachts herzamelde hij zich evenwel rondom het fort, maar intusschen was de bezetting van Kretek aangekomen, en den 17^{den} werd hij nogmaals aangevallen, verslagen en tot Kalisat hevig vervolgd. **VON HORN** en de 2de luitenant **DE GELDER**, die hem ondersteunde, waren nog niet ten volle van zware ziekten hersteld; hunne pogingen, gevoegd bij die van **NAGEL** en **WORMER** uit Kretek, hadden bewerkt dat **DIELL** al zijne posten kon bezet houden en dat het landvolk, wat op het punt was weder tegen ons in opstand te komen, zijne voorbarigheid inzag en tot den veld-arbeid terugkeerde.

Slaan wij thans onze blikken op het oostelijk gedeelte van het oorlogstooneel,

waar eerlang eene handeling zou plaats grijpen, die inmiddels te Batavia door den Kommissaris-Generaal was voorbereid en waarvan men zich de heilrijkste gevolgen beloofde. Eer wij deze handeling vermelden, dienen wij den lezer evenwel kennis te doen nemen van de voorgevallen krijgsverrigtingen in die streken.

De luitenant-kolonel DE BAST was den 16^{den} Augustus te Boejoelalie aangekomen, om voor de veiligheid van den grooten weg naar Soerakarta te zorgen en de opstandelingen, welke haar bedreigden, naar het zuidwesten terug te drijven. De Solo-sche Pangerangs, reeds ter plaatse aanwezig, voegden hunne magt bij de zijne, en thans werden er bijna dagelijks in verschillende rigtingen togten ondernomen. Reeds den 21sten werd de vijand, nabij Singosarie, door DE BAST totaal verslagen; hij betoonde echter zooveel hardnekkigheid, dat de overwinning niet dan met veel inspanning en vooral door den moed der luitenants DE BRUIN, DE GROS EN GILLIJ met zijne Soerabaaische jagers, behaald werd. De Pradjoerits, door DEZENTJE op zijn landgoed Ampel bijeengebragt en dikwerf aangevoerd door de opzieners DARLANG en CUSHNY, ondersteunden soms de kolonne van DE BAST, of behaalden voordeelen in zelfstandige pogingen. Toen echter die kolonne op den 31sten Augustus naar Kalitan werd opgeroepen, maakten de opstandelingen van die afwezigheid gebruik, om den weg, van afstand tot afstand, te vernielen, te versperren en te bezetten, zoodat de brievenpost weldra zijne reizen moest staken. Eene poging, door den luitenant SMAGGE met 24 huzaren, op last

van den generaal VAN GEEN, tot het overbrengen der brieven naar Boejoelalie, in het werk gesteld, mislukte geheel. SMAGGE was genoodzaakt bij Terras terug te keeren, zoowel door de vele kunstmatige hinderpalen, als door het tal van vijanden waarop hij stiet. Hij moest zich op zijnen terugweg met de sabel in de vuist eenen doortogt banen en kwam in persoon gewond weder te Kalitan aan.

Eerst op den 4^{den} September, nadat COCHUS met MANGKOE-NEGORO van Klatten was teruggekomen, kon men, onder majoor ELOUT, eene kolonne naar die zijde zenden. Deze ruimte overal de beletselen op, vereenigde zich te Boejoelalie met den majoor DE LEEUW, aldáár intusschen uit Samarang met 140 Europesche infanteristen aangekomen, zuiverde den omtrek van het fort en keerde, na er 100 man ter versterking te hebben achtergelaten, den 8sten naar Kalitan terug.

Twee dagen later begaf de generaal DE KOCK zich in persoon naar Salatiga; hij was verzeld van eene aanzienlijke magt, aangevoerd door den generaal VAN GEEN, die echter met een deel daarvan, op den 11^{den} weder naar Soerakarta terugkeerde, ten einde de krijgsverrigtingen te besturen, terwijl de Luitenant-Gouverneur-Generaal zich onledig zou houden met eene plegtigheid, die hij gewenscht had reeds veel vroeger te doen plaats hebben. Deze plegtigheid, waarvan wij thans de aanleiding en de bijzonderheden zullen mededeelen, was het uitroepen van HAMANGKOE-BOEANO II als Sultan van Djokjokarta.

Toen de stand van zaken in het begin der maand Augustus op nieuw een zoo-

danig bedenkelijk aanzien had gekregen, dat men ernstig begon te duchten, door de kracht der Nederlandsche wapenen alleen, nimmer aan het einde van dezen verwoestenden oorlog te zullen komen, zag de generaal DE KOCK te vergeefs rondom zich naar eenen persoon, die hij tegenover DIEPO-NEGORO kon stellen, om door zijnen invloed, in het belang van den jeugdigen Sultan, dien van het hoofd des opstands te doen dalen. Er was niemand aanwezig op wien men tot dit doel eenige verwachting mogt bouwen, want geen der Djokjokarta-sche rijksgrooten bezat daartoe de noodige bekwaamheid, de noodige volksgunst of de noodige geestkracht. Het instellen van eenen Raad van regentschap in November des vorigen jaars, leverde geenszins de uitkomsten op die men er van gewacht had; wel werd die Raad met de hoogste onderscheiding behandeld, wel werden zijne zittingen met zekere plegtigheid, ja zelfs met eenigen praal gehouden, maar het Javaansche volk had geen denkbeeld van eene veelhoofdige regering. Het zou zich daarnaar gevoegd hebben en rustig en stil zijn gebleven, doch sedert iemand van vorstelijken bloede zich tot hoofd van den Staat verklaard had, waren aller oogen uitsluitend op hem gevestigd en was het volk maar al te zeer genegen hem als zoodanig te erkennen. De Raad van regentschap was bovendien door het omkomen van twee der voogden niet voltallig meer, en al wilde men derhalve voortgaan zijne hoop op die inrigting te vestigen, dan behoorde zij althans, door het andermaal benoemen van nieuwe voogden, in staat gesteld te worden hare werk-

zaamheden te hervatten en te vervolgen. Maar ook daartoe ontbrak het aan geschikte personen. In deze moeilijke omstandigheden, besloot de generaal DE KOCK eenen maatregel voor te slaan, die reeds vroeger was ter sprake gekomen, maar waartegen hij toen meende zijne stem te moeten verheffen, het weder herstellen namelijk van Sultan HAMANGKOE-BOEANO II op den troon zijns vaders.

Deze vorst was zoon en opvolger van den eersten Sultan van Djokjokarta, en aanvaardde reeds in 1792 de regering. Een hoogmoed zonder grenzen, de bitterste haat jegens de Europeanen en eene verachtelijke schraapzucht hadden ten gevolge, dat hij den vertegenwoordiger van het Nederlandsche gezag menigmaal honend behandelde, dikwerf oversloeg tot het schenden der traktaten, die hem jegens ons of het Solo-sche Hof verbonden en zich herhaaldelijk aan de meest schreeuwende knevelarijen schuldig maakte. Hij was dus een gevaarlijk nabuur, zoowel voor ons als voor Soerakarta. Tijdens de komst van den Maarschalk DAENDELS, hadden de Nederlanders zijnen overmoed reeds veel te lang geduld, maar deze wist daaraan paal en perk te stellen; hij vernederde den Sultan ten diepste, en ging eindelijk zóó ver van hem geheel van de regering te ontzetten. HAMANGKOE-BOEANO bleef den titel van Sultan en het regt van den kraton te bewonen, behouden, maar zijn zoon, de Kroonprins, volgde hem op als regent. Toen Java aan de Britten was overgegaan, hervatte hij echter op eigen gezag de teugels van het bewind, en de Engelschen hadden de zwakheid daarin te berusten,

in weerwil door hen aanvankelijk bepaald was, dat alles in de vorstenlanden zou blijven op den voet door DAENDELS vastgesteld. De gedweehed, hem door dien kloeken landvoogd ingeprent, ging thans weder geheel verloren en zijne laatdunkendheid klom, naarmate het Engelsche bestuur zich bij verschillende gelegenheden zwakker tegen hem betoonde. Eindelijk ontdekte men dat hij zich met den Soesoehoenan verbonden had tot het geheel verdrijven van de Europeanen, en dit veroorzaakte zijnen val. De Engelschen trokken in Junij 1812 met 1200 man hunner beste troepen, ondersteund door 800 man van PRANG-WEDONO (thans MANGKOE-NEGORO), naar Djokjokarta; de kraton werd, naar het heet, stormenderhand genomen en HAMANGKOE-BOEANO viel, met al zijne bijeengeschraapte schatten, in des overwinnaars handen. Volgens officiële berichten van den resident CRAWFFURD, in het Archief te Djokjokarta aanwezig, bedroeg de magt van den Sultan 8580 man, waarvan echter slechts 1180 man, zijnde des Sultans eigene pradjoerits, gerekend werden *eenigen tegenstand* te hebben geboden; het overige bestond of uit ongedisplineerd dessa-volk, of uit troepen van den Kroonprins, die onzijdig bleven en de Engelschen den toegang tot den Kraton openden (1).

(1) Zie: *Overzicht van de voornaamste gebeurtenissen in het Djokjokartasche rijk, sedert deszelfs stichting (1753) tot aan het einde van het Engelsche tusschenbestuur (1813)*. Medegedeeld in *Het Tijdschrift voor Neêrlands Indie*, zesde jaargang, IIIe en IVe Deel, en vergelijk daarmede hetgeen aangaande het bestormen van den kraton van Djokjokarta is vermeld in de *Beknopte Beschrijving van den veldtocht op Java in 1811*, door Z. D. H. BERNARD HERTOG VAN

De Sultan had namelijk reeds vroeger eenen aanslag op het leven van den Kroonprins beproefd, zoodat deze zijns vaders val, die tevens zijne verheffing moest ten gevolge hebben, met genoegzaam aanzag.

HAMANGKOE-BOEANO II werd gebannen naar Poelo-Pinang (Prince of Wales-eiland), vanwaar de Britsch-Indische regering hem echter terstond naar Batavia deed terugkeeren, toen zij vernam dat Java weder aan de Nederlanders moest worden overgegeven; maar de Kommissarissen-Generaal, belast met de overname onzer Indische bezittingen, zonden hem reeds in 1816 naar Amboina. Toen de Gouverneur-Generaal, BARON VAN DER CAPELLEN, in 1824 eene reis deed door de Moluksche eilanden, verzocht en verkreeg de destijds zeventigjarige grijsaard van dien opperlandvoogd de vergunning, zijne laatste levensjaren in het land zijner geboorte en wel te Soerabaija, door te brengen. Niet lang had hij echter daar vertoefd, toen de opstand in de vorstenlanden uitbrak; en vrezende dat hij welligt geheime verstandhouding onderhield met sommige Djokjokartasche grooten, achtte men het voorzigtig hem naar Batavia over te brengen, waar het wachtschip *Melampus* hem ten verblijf strekte.

Reeds in 1825 was zijne wederverheffing door den Raad van Indie MÜNTINGHE voorgesteld, maar de Luitenant-Gouverneur-Generaal verklaarde zich er tegen, dewijl er nog een aantal personen te Djokjokarta in leven waren, die tot zijne afzetting

SAXEN-WEIMAR-EISENACH; een werk wat naar Engelsche — toen de eenige — bronnen is bearbeid.

middellijk of onmiddellijk hadden medegewerkt en dan aan zijne wraakzucht zouden blootgesteld zijn; bovendien was haat jegens de Europeanen de hoofdoorzaak van zijnen val geweest, en de maatregel kon waarschijnlijk niet dan onaangenaam wezen aan onze bondgenoten, den Keizer en den getrouwen MANGKOE-NEGORO. In den loop van een jaar waren echter sommige der bedoelde personen overleden en de overigen, die ons van geen nut hoegenaamd waren, kon men nog altijd voor persoonlijk leed behoeden. MANGKOE-NEGORO stelde zelf den maatregel voor, de Keizer was er niet tegen, en des ouden Sultans haat jegens de Europeanen was niet meer te duchten, dewijl hij thans zijne belangen noodwendig geheel anders moest begrijpen, dan hij misschien nog pas een jaar geleden zou gedaan hebben. Toen kon hij veronderstellen dat DIEPO-NEGORO zich met hem vereenigen en aan hem onderwerpen zou, om gezamentlijk de Nederlanders te bestrijden; maar thans wist hij vrij zeker dat DIEPO-NEGORO niemand boven of nevens zich dulden wilde. Hij moest dus de onverzoenlijke vijand van DIEPO-NEGORO worden; hij moest vergeten wat hij geloofd, verwerpen wat hij in de jaren zijner jeugd gedroomd had, den vreemdeling openlijk en in 't geheim zijn vriend noemen en zich in krachtige houding aan zijne zijde scharen, ten einde zich in de herkegen waardigheid te handhaven en de erfopvolging daarvan in zijn geslacht verzekerd te zien.

Behalve dus voor zooveel hij eene verklaring van onmagt, een bewijs van tot het uiterste gekomen te zijn, in zich sloot,

bestond er geen reden meer het nemen van den maatregel te verschuiven; doch over deze erkenning onzer zwakheid moest men heenstappen; men verwachtte in de eerste maanden uit Europa niet meer dan 600 man aanvullingstroepen; en in weerwil men van de buitenbezittingen alles had terugontboden wat daar kon gemist worden, bleef men nog altijd zwak, want de opstand was tevens zoodanig in kracht aangegroeid, dat hij onze middelen van geweld steeds kon blijven trotseren.

De Kommissaris-Generaal DU BUS DE GUISIGNIES hechte dan ook zijne volle goedkeuring aan het voorstel, wat de generaal DE KOCK hem den 5^{den} Augustus tot het weder herstellen in de regering van HAMANGKOE-BOEANO deed. Hij wist dien vorst zelfs behendig tot het doen der eerste stappen uit te lokken en de zaak met zooveel voortvarendheid te behandelen, dat hij reeds den 17^{den} Augustus te Buitenzorg een traktaat met hem sloot, waarin bepaald werd dat hij den troon zou bestijgen, onder den naam van Sultan SEPOE (de oude), en dat de onmondige Sultan, zijn achterkleinzoon en opvolger, geheeten zou worden Sultan ANOM (de jonge). Onder de verdere bepalingen, welke het traktaat behelsde, verdienen vooral gesteld te worden die, waarbij het dragen der kosten van den tegenwoordigen oorlog geheel ten laste van het rijk van Djokjokarta gebragt werd; zij maakten den generaal DE KOCK schroomvallig aan de gesloten overeenkomst in Djokjokarta algemeene bekendheid te geven, dewijl hij vreesde dat een aantal grooten, het heffen van zware belastingen na den oorlog te gemoet ziende, niet van

harte zouden medewerken hem spoedig ten einde te brengen.

De voorbereidselen welke gemaakt moesten worden om Sultan SEPOE met luister naar zijne Staten te doen wederkeeren, vertraagden zijne komst aldaar; intusschen was zijne herstelling omstreeks den 20sten Augustus in de vorstenlanden ruchtbaar geworden, en wij hebben gezien hoezeer DIEPO-NEGORO van die vertraging partij wist te trekken. Niet alleen dat hij door zendingen zijnen invloed alom deed toenemen, en de onzen bestendig aanviel, maar hij poogde ook, hoewel te vergeefs, door brieven van zijnen hoogepriester KIAY-MODJO, het Solo-sche hof in zijn belang over te halen. Dit alles deed den Generaal DE KOCK zeer naar de komst van SEPOE verlangen, tot hij eindelijk het genoegensmaakte hem den 12^{den} September te Salatiga, ondersteund door de HH. MUNTINGHE en ENGELHARD, als Kommissarissen te dien einde benoemd, plegtig aan den volke voor te stellen als Sultan van Djokjokarta. Bijna in denzelfden oogenblik waarin dit geschiedde, poogde DIEPO-NEGORO den jeugdigen Sultan nog uit den kraton te doen ontvoeren, maar ook deze aanslag werd gelukkig verijdeld.

Nadat Sultan SEPOE op den 17^{den} te Kalitan de betuigingen van eerbied van al de Solo-sche grooten welke te Soerakarta aanwezig waren, en den volgenden dag het vriendschappelijk bezoek des Soesoehoenans ontvangen had, vervolgde hij den 19^{den} zijn weg naar Klatten en van daar den 20sten naar Djokjokarta. Niet zonder moeilijkheid werd het laatste gedeelte der reis volbragt, want overal waren de bruggen vernield en

op verschillende plaatsen vond men versperringen aangelegd, die onder 's vijands vuur moesten opgeruimd worden. De voorwacht en flankbedekkingen geraakten bovendien herhaaldelijk en somtijds vrij ernstig met den vijand in gevecht.

Hoezeer zich te Klatten drie Tommongons en ruim 200 mindere hoofden voor den Sultan vertoonden, om hem hunne hulde en onderwerping aan te bieden; hoezeer de Rijksbestierder en eenige andere Prinsen hem te Bantoelan te ontmoet gingen, ten einde hunne vreugde over zijne terugkomst te betuigen; hoezeer hij ook in den kraton door de overige rijks grooten — meest alle zijne bloedverwanten — met den hartelijksten eerbied ontvangen werd, zoo bleven toch de vijandelikheden, waaraan hij en zijn geleide dien dag ten doel stond, wel in staat de bezorgdheid op te wekken, dat door zijne lange afwezigheid de harten zijner onderdanen van hem vervreemd waren, of dat bij deze de vrees en bij gene de gehechtheid welke voor DIEPO-NEGORO gerezen was, nadeel toebragt aan den invloed welken men verondersteld had dat hij zou uitoefenen.

Nadat des Sultans komst op den troon door proklamatiën alom was bekend gemaakt, schreef hij brieven aan ieder der afgefallen Prinsen, ten einde hen aan te sporen tot hunnen plicht weder te keeren. DIEPO-NEGORO heeft die brieven nimmer beantwoord, en de meesten der overigen behielden zich met ontwijkende en weinig beteeknende zinsneden. Slechts het schrijven van MANGKOE-BOEMIE was duidelijk, doch het gaf weinig hoop dat Sultan SEPOE veel zou vermogen tot het doen veranderen van den loop der zaken. MANGKOE-BOEMIE verklaarde

ronduit niet in Djokjokarta te zullen wederkeeren, zoolang daar Nederlanders in het gezag waren.

De verdere loop der gebeurtenissen leerde dan ook genoegzaam dat de troonsverheffing van SEPOE geenszins de gevolgen had welke men zich er van voorstelde. Mischien was de veerkracht zijner handelingen door ouderdom verlamd, doch meer waarschijnlijk is het dat hij niet slaagde, wijl een Javaansch Muzelman uit den aard der zaak, weinig kon aanvoeren tot het ontzenuwen der beweringen en beloften waarmede DIEPO-NEGORO het volk opwond en bekoorde. Wat vermogt SEPOE te antwoorden, wanneer DIEPO-NEGORO het gebod des Profeets aanhaalde, dat een Muzelman zich niet met ongeloovige mag vereenigen; en welke belofte kon hij stellen tegenover die van het afschaffen der nieuwigheden, door de Nederlanders ten hunnen nutte en vaak ten laste van den Javaan ingevoerd? Bovendien het woord vrijheid klinkt nimmer te vergeefs in de ooren van een volk, wat vreemden bij zich den meester ziet spelen, terwijl het nog aan voorvaderlijke zeden gehecht is; en een groot deel der kracht van DIEPO-NEGORO schulde hierin, dat hij het regt aan zijne zijde had voor zooveel hij tegen onze overheersching ijverde. Wij gelooven dat het heilzaam ware geweest, wanneer men aan het gezag in Djokjokarta eene meer geregelde en krachtige werking had kunnen geven, en dat ieder verstandige poging daartoe in het werk gesteld, lof verdient; maar wij zijn tevens van gevoelen, dat bij een dergelijke stand der dingen, geen Javaan, wie dan ook, den invloed van DIEPO-NEGORO had kunnen breken. De magte-

looze pogingen des Keizers van Solo, zelfs tot verdediging van zijn eigen grondgebied, zijn dáár om de waarheid dezer bewering te staven; die vorst stond tegenover het hoofd van den opstand in geen andere houding dan Sultan SEPOE, en alles wat van deze gezegd is blijft ook op den Soesochoenan van toepassing. Wanneer men DIEPO-NEGORO zelf, of de meerderheid zijner voorname volgelingen geen aanneemlijke voorstellen kon of wilde doen, dan was het pleit slechts door kracht van wapenen te beslissen; en als wij zeggen kracht van wapenen, dan denken wij hoofdzakelijk, ja bijna uitsluitend aan *de geregelde Nederlandsch-Indische krijgsmagt*. Ruimschoots hebben wij reeds kennis gemaakt met de inlandsche pradjoerits en barissans; zij bewezen uitmuntende diensten zoolang alles voorwaarts ging, doch zij moesten bestendig door geregelde troepen ondersteund worden, en bij den minsten tegenspoed waren zij ontmoedigd en strekten dan vaak tot last, in plaats van tot hulp, aan onze benden; men was in een woord niet gerechtigd van hen afdoenden bijstand te verwachten. Het Djoklokartasche rijk verkeerde in een jammerlijken staat van verwarring, en de krijgsmagt daar weleer aanwezig, was geheel verlopen. Den Soesochoenan eindelijk, ontbrak het geenszins aan goeden wil; de nieuwspapieren van dien tijd verkondigden aanhoudend zijn lof en de bevestiging zijner opregte gezindheid; in het geheim echter was men dikwerf wrevelig over het weinig doortastende zijner handelingen en over zijne geringe medewerking tot het dempen van den opstand; sommigen trokken zelfs door die geringe medewerking zijne opregt-

heid in twijfel. Doch hoe was het mogelijk dat hij anders handelde; behalve de hierboven opgenoemde oorzaken, bestond er nog eene die wij niet uit het oog mogen verliezen. In gewone tijden werd de krijgshaftige geest onder het Solo-sche volk in geenen deele door de Nederlanders aangevoerd; men liet den Keizer soldaatje spelen met eene zwakke zoogenaamde lijfwacht, en hoe minder het allooi der troepen was waaruit die lijfwacht bestond, hoe liever het ons zijn moest.

Dat allooi nu was zeer gering; want nog in de maand April 1826 schreef de resident MAC GILLAVRY aan den Generaal DE KOCK, over de troepen destijds onder KESOEMO-YOEDO naar Kadoe gezonden, dat zij in gewone tijden grootendeels hun bestaan vonden in het uitoefenen van handwerken en enkel op hunne beurt de wacht in den

kraton betrokken, waarvoor zij jaarlijks 2 à 5 Sp. matten genoten, welke gage hun nochtans in de laatste jaren niet was uitbetaald. Verder verzekerde hij, dat zij nimmer geregelde wapenoefeningen hielden, ongedisciplineerd en met weinig eerbied voor hunne hoofden bezield waren.

Inmiddels was de Keizer nu eenmaal van een vassal die men gaarne magteloos hield, tot een bondgenoot geworden, waarvan men krachtige hulp verlangde; die hulp nu kon niet anders bestaan dan in eene geregelde krijgsmagt; want het middel der volkswapening, wij zagen het, stond slechts aan DIEPO-NEGORO ten dienste; maar eene geregelde, goed geoefende krijgsmagt, kon in Solo, zoomin als in Nederland, door eenen tooverslag worden te voorschijn geropen.

(Het vervolg hierna.)

OVER
DE GRONDBEGINSELEN
 VAN
HET ONDERRICHT
 EN DE
TAKTIEK DER KAVALLERIE.

(Vervolg van N°. 8.)

IIIe. HOOFDSTUK. *Over de Formatie.*

IX.

Berekening nopens de zwenkingen, ten einde de cirkelbogen te kunnen berekenen.

Ten einde de details zooveel mogelijk te vereenvoudigen, bepaalt men zich tot die trekkingen tusschen den omtrek met de middellijn en den straal, welke men behoort te kennen, om het volgende te begrijpen:

N°. 1. De middellijn is het derde deel van den omtrek, en een zevende deel bovendien, dat hier evenwel niet gerekend wordt: 1) om breuken te vermijden; 2) omdat het zevende der middellijn voor het front van een peloton op niets uitkomt; 3) omdat het voor 't front van een eskadron nog weinig beteekent; 4) omdat men al wat ingewikkeld is, bij eene berekening die op 't oogenblik op het terrein en uit het hoofd moet gemaakt worden, vermijden moet.

Derhalve wordt de middellijn als het derde deel van den omtrek beschouwd, hoe groot ook de uitgestrektheid van het front, of, wat op hetzelfde uitkomt, van de straal zij.

N°. 2. De omtrek is derhalve driemaal de middellijn.

N°. 5. De straal is de helft der middellijn, en bij gevolg het zesde deel van den omtrek.

N°. 4. In de details der evolutiën vindt men altijd of de aanwijzing van den straal door het front van den troep, of de evenredigheid der cirkelbogen. — Is eene dezer lijnen bekend, dan vindt men gemakkelijk de andere; want als men den straal kent, kent men den omtrek; als men de uitgestrektheid van den halven cirkel of kwartcirkel kent, kent men desgelijks den omtrek; en als men den omtrek kent, kent men ook de middellijn en den straal.

N°. 3. De frontuitbreidheid van eenen met eene stilstaande spil zwenkenden troep, is de lengte van den straal des cirkels, dien de omkomende vleugel van dien troep beschrijft.

N°. 6. De straal wordt bij eenen troep

te paard ondersteld door het zwaartepunt der paarden van het eerste gelid te gaan, daarbij onderstellende, dat deze van dezelfde grootte zijn.

(Hoe geoefend ook de omkomende vleugel van eenen zwenkenden troep moge zijn, hij beweegt zich toch niet met de juistheid van de punt eens passers; bij de uitvoering moet men derhalve niet aan eene te strenge naauwkeurigheid hechten, maar integendeel, naar gelang der ruimte van tijd en terrein, nu geringere, dan grootere onnaauwkeurigheden verwachten.)

N°. 7. Een peloton van 12 rotten, dat met eene stilstaande spil zwenkt, wordt beschouwd als een straal van 10 Ellen.

N°. 8. De middellijn is dan van 20 Ellen (zie n°. 3) (1).

N°. 9. De omtrek van 60 Ellen (id.)

N°. 10. Eene wending regts of links uitvoeren, hetzij met eene stilstaande, of met eene beweegbare spil, is het doorloopen van een vierde deel van den omtrek.

N°. 11. Wanneer de omkomende vleugel van een peloton van 12 rotten eene zwenking links met eene stilstaande spil heeft verrigt, dan heeft hij een cirkelboog van 15 ellen beschreven.

N°. 12. Regts- of links-omkeert uitvoeren, is de helft van den omtrek te doorloopen.

N°. 13. De omkomende vleugel van een peloton van 12 rotten, die links omkeert heeft gemaakt, heeft een halven cirkel van 50 ellen beschreven.

Vergelijking der zwenking met eene stil-

(1) De tusschen haakjes geplaatste nummers zijn verwijzingen naar de beginselen in die nummers ontwikkeld.

taande spil en de zwenking met eene beweegbare spil (1).

N°. 14. Wanneer een peloton eene kwartzwenking met eene stilstaande spil heeft uitgevoerd, heeft zijn omkomende vleugel een' cirkelboog van 15 Ellen beschreven.

N°. 15. Maar indien het, in plaats van met eene stilstaande spil te zwenken, de kwartzwenking met eene beweegbare spil uitvoert, beschrijft zijn omkomende vleugel een uitgestrekter' cirkelboog, omdat het middelpunt van den cirkel, dien de omkomende vleugel moet beschrijven, niet op de spil is, wijl deze spil zich voortbeweegt.

N°. 16. Het middelpunt van den cirkel eens omkomenden vleugels, welks spil een' cirkelboog van 5 Ellen beschrijft, is het middelpunt van eenen cirkel van 20 Ellen,

(1) De Generaal DE LA ROCHE-AYMON, die somtijds overtollig veel middelen aan de hand geeft, daar hij voor een eskadron zes manieren telt om uit de flank te marcheren (waaronder evenwel de bewegingen met drieën zijn begrepen, waarvan wij geen gebruik maken) ontzegt zich een andermaal soms het onmisbare. In zijn werk *de La Cavalerie* (T. II, 2de part., p. 247), zegt hij: «Zou men «de spullen van zwenking niet tot eene enkele «kunnen brengen, en eens voor goed bepalen, dat, «bij welke soort van zwenking ook, de spullen altijd «stilstaande of altijd beweegbaar moeten zijn?» 't Is waar, dat DE LA ROCHE-AYMON, met reden tot de stilstaande spil overhellende, echter de beweegbare spil behoudt voor de verandering van directie der kolonnen, hetgeen ten gevolge heeft, dat hij de voorgestelde vraag ook niet oplost, niets aan het gevestigde gebruik verandert, 't geen men naar zijne eigene woorden natuurlijk moest verwachten. — Wij hebben deze aanmerking moeten maken, daar zulk eene twijfeling, uit den mond van iemand van zooveel gewigt, een onmisbaar grondbeginsel zou kunnen schokken, welks aanneming een wezenlijke vooruitgang en eene noodzakelijkheid was, ter bewaring der orde bij het veranderen van de directie der kolonne onder het marcheren.

en om de grootte van dezen cirkel te vinden, moet men aldus rekenen:

N°. 17. Het kwart van den cirkel der spil is 5 Ellen, de omtrek 20 Ellen en de straal $5\frac{1}{3}$ El (zie n°. 5).

N°. 18. Men moet dezen kleinen straal voegen bij dien welken het front van den troep geeft, die van tien Ellen. — Het geheel is $15\frac{1}{3}$ El (1), welke eenen omtrek van 80 Ellen geven (zie n°. 5), waarvan het vierde deel 20 Ellen is.

N°. 19. Bij gevolg heeft de omkomende vleugel van een peloton van 12 rotten, dat eene kwartzwenking met eene beweegbare spil heeft gemaakt, een kwartcirkel van 20 Ellen beschreven.

N°. 20. Er bestaat derhalve 5 Ellen verschil met den cirkelboog des omkomenden vleugels van hetzelfde peloton, als het zijne zwenking links met eene stilstaande spil heeft gemaakt; doch dit verschil zou niet meer hetzelfde zijn, indien de pelotons een kleiner of grooter front hadden.

Vergelijking der zwenkingen met eene stilstaande spil, met den marsch regtuit.

N°. 21. Men onderstelle dat een peloton van twaalf rotten kringwijze met eene vaste spil marcheert, en dat een ander peloton in denzelfden gang den marsch regtuit uitvoert, dan zal, wanneer het zwenkende peloton regs- of links-om heeft gemaakt, het ander peloton in den marsch regtuit 15 Ellen hebben afgelegd (zie n°. 11).

(1) Dienvolgens heeft een peloton van 12 rotten, dat met eene beweegbare spil zwenkt, een straal gelijk aan het front van een peloton van 16 rotten, dat met eene vaste spil zwenkt; zoo is het midden van den straal der zwenking tusschen het vierde en vijfde rot aan den kant van de spil, welke rotten in den gang waarin men te voren marcheerde, moeten blijven marcheren.

N°. 22. Wanneer het zwenkende peloton regts- of linksom-keert heeft gemaakt, zal het andere peloton in den marsch regtuit 50 Ellen hebben afgelegd (zie n°. 15), enz.

Vergelijking der zwenkingen met eene beweegbare spil, met den marsch regtuit.

N°. 25. De omkomende vleugel van een peloton van twaalf rotten, dat eene kwart-zwenking met eene beweegbare spil uitvoert, beschrijft een cirkelboog van 20 Ellen (zie n. 19), maar wijl hij den gang verdubbelt, beantwoorden deze twintig Ellen aan omtrent 10 Ellen regtstreekschen marsch van een peloton, dat in den gang zou marcheren, waarin het andere peloton marcheerde eer het zwenkte.

Gevolgen der voorgaande grondbeginselen.

Wanneer men de hier gegeven algemeene beginselen zich goed eigen maakt, zal men eene dergelijke vergelijking voor allerlei frontuitbreidingen kunnen maken. — Zoo zullen, wat de bewegingen met vieren betreft, de cirkelbogen van regts- en linksom, en van de halve zwenking, derde deelen zijn van de overige cirkelbogen. — De straal van $5\frac{1}{3}$ El behoort tot eenen omtrek van 20 Ellen, waarvan de helft 10, en het vierde deel 5 Ellen is.

De cirkelbogen van een eskadron zullen viermaal grooter zijn dan die van een peloton, en men zal zeggen: daar het front van een eskadron of zijn straal 40 Ellen is, behoort het tot eenen omtrek van 240 Ellen, waarvan de helft 120 en het vierde deel 60 Ellen is, waarbij nog de bijzondere guides komen, die men in deze berekening niet heeft begrepen, ten einde

breuken te vermijden, maar die in de volgende, waarbij breuken onvermijdelijk zijn, zullen medegerekend worden.

Indien men den cirkelboog wil weten, dien de omkomende vleugel van een eskadron beschrijft dat eene zwenking regts- of linksom, met eene beweegbare spil beschrijft, moet men rekenen: de voorgeschreven cirkelboog van 20 Ellen behoort tot eenen omtrek van 80 Ellen, waarvan het zesde deel $15\frac{1}{3}$ El is, welke, gevoegd bij de 42 Ellen van het front van het eskadron, $55\frac{1}{3}$ El straal geven, die den geheelen omtrek op 552 Ellen brengen, waarvan het vierde deel de doorlopende ruimte, namelijk 85 Ellen is.

Dienvolgens heeft een eskadron van 48 rotten, dat met eene beweegbare spil zwenkt, een straal gelijk aan het front van een eskadron van 64 rotten, dat met eene stilstaande spil zwenkt; aldus komt het midden van den straal der zwenking tusschen het vierde en vijfde rot regts van het tweede peloton, wanneer men regts zwenkt, en tusschen het vierde en vijfde rot links van het derde peloton, wanneer men links zwenkt, welke in den gang moeten blijven, waarin men te voren marcheerde.

X.

Berekening om het front der eskadrons te begrooten.

Wij hebben het cijfer van 40 Ellen voor het front van een eskadron aangenomen, en twee Ellen bovendien voor de bijzondere guides: 1) Omdat dit het gevolg is van het cijfer van 10 Ellen voor het peloton; 2) omdat wij daardoor eene bereke-

ning hebben, die gemakkelijk te onthouden is; 5) omdat wij aldus de gebroekene getallen vermijden, die beletten eene berekening uit het hoofd te maken, gelijk die moet kunnen gedaan worden; 4) omdat eindelijk dit zoo gemakkelijke cijfer voor de begrootingen der cirkelbogen in de vergelekenen ruimten, ook datgene is, 't welk het naaste bij de waarheid komt.

Zonder twijfel heeft het Provisionneel Reglement eene verkeerdheid begaan door twee berekeningen aan te nemen, de eene conventionneel voor het teekenen van de platen, de andere om de fronten en ruimten in de werkelijkheid te begrooten; maar het laat zich gemakkelijk begrijpen, dat men, twee moeilijkheden ziende die moesten weggenomen worden, de dubbele berekening heeft aangenomen, om aan deze dubbele noodzakelijkheid te voldoen.

Immers, heeft men begrepen dat, ten einde breuken te vermijden, de el voor het bereden paard meer eenvoudigheid gaf tot het teekenen der platen, dan heeft men ook begrepen, dat er eene meer praktische berekening moest gegeven worden, om op het terrein de fronten en ruimten te schatten, en men was zoo doordrongen van deze waarheid, dat het Reglement zelfs aan de chefs der korpsen voorschreef, 't front hunner eskadrons te doen meten (bl. 110), en dat het wil dat men wete, hoeveel roeden 't front van een eskadron en dat van een regiment in bataille beslaat, in evenredigheid tot het aantal rotten, waaruit zij zijn zamengesteld (bl. 21, n°. 540).

Wat heeft men in het stelsel, dat bij de Fransche Reglementen van 1829 ge-

volgd is, anders dan eene conventionnele berekening? En van welke dienst is die berekening op het exercitieveld? Het zal wel geoorloofd zijn hierop te antwoorden, dat de fout, die in het bepalen der uitgestrektheid van het front begaan wordt, door deze berekening, wel verre van ons te helpen, wederom andere fouten in het bepalen der cirkelbogen en afstanden medebrengt. Naar gezegde in Frankrijk aangenomene conventionnele berekening, zou een officier voor een regiment in bataille rekenen:

Vier eskadrons van 50 Ellen elk, debijzondere guides daaronder begrepen	200 Ellen.
Drie tusschenruimten van 12	
Ellen elk	56 »
	<u>Totaal 256 Ellen.</u>

Een ander integendeel zal naar onze grondbeginselen rekenen:

Vier eskadrons van 40 Ellen elk	160 Ellen.
Acht bijzondere guides van 1 El	
ieder, om breuken te vermijden	8 »
Drie tusschenruimten van 12	
Ellen elk	56 »
	<u>Totaal 204 Ellen.</u>

Welk totaal van het conventionnele getal afgetrokken, het ontzaglijk verschil van ten minste 52 Ellen geeft.

Door middel dier conventionnele berekening, komen ook in de cirkelbogen en de afstanden dergelijke fouten voor, welke door berekening van het front des pelotons op 10 Ellen (de eenige aanneemlijke) worden voorgekomen.

De eenige tegenwerping, die men zou kunnen maken, is deze: Hoe kunnen in de kolonne met afstanden de twee geleederen op 6 Ellen berekend worden, en de af-

standen insgelijks op 6 Ellen, als men slechts 10 Ellen voor het front van een peloton aanneemt; want men kan toch geen twaalf tellen, als men wezenlijk slechts tien heeft!

Dit verklaart zich daaruit, dat men zich daarvan na de beweging van *pelotons regts en halt*, kan verzekeren; er is slechts vijf in diepte en vijf in afstand, welke men op 6 Ellen brengt, door voorwaarts terrein te winnen, zonder dat er eene merkbare tusschenruimte zij om zich in bataille te herstellen; hetgeen veel ruimte en gemak voor den marsch in kolonne zal geven.

Voor het overige hadden wij, eer wij deze cijfers neêrstelden, het front der eskadrons op het terrein, stilstaande en na marschen, gemeten, en de berekeningen van het Provisionneel Reglement tamelijk naauwkeurig bevonden.

Wij hebben naderhand nog de dikte van het bereden paard willen meten, en hebben van de eene knie tot de andere, 2 voet, 4 duim, dat is 76 Ned. duimen gevonden, waarbij wij opmerken dat de hoogte van het bedoelde paard 1 El 79 duim was (5 voet) tot aan de schoft, die tamelijk gevuld was, met ronde ribben, terwijl de ruiter insgelijks de goede grootte van eenen dragonder had.

Nu geeft het 12de deel van een front van 10 Ellen, 85 duimen en 5 strepen, 't geen deze maat voordeelig genoeg maakt, wijl er een verschil bestaat van 7 duimen en 5 strepen te veel, om grootere afmetingen ten goede te komen en niet in het gelid gedrongen te zijn.

Dienvolgens zullen wij ons aan het volgende houden en zeggen:

Dat, aangezien het Provisionneel Regle-

ment den te paard zittenden ruiter tot punt van uitgang genomen had, en zijne breedte, om breuken te vermijden, op een El had aangenomen, men volstrekt niet verplicht is om van dezen blijkbaar valschen grondslag uit te gaan.

Dat het eigenlijk weinig op den afzonderlijken te paard zittenden ruiter aankomt, daar het minst geoefende oog ten naastenbij zijne breedte en de ruimte kent, welke hij noodig heeft.

Van wezenlijk belang daarentegen is, allernaauwkeurigt en op de eenvoudigste wijze het front der pelotons, divisien en eskadrons te schatten, ten einde het front der kolonnen en liniën van bataille te begrooten, en ze af te meten naar de terreinen, op welke men moet manoeuvreren.

Dat alzoo de berekening van het front eens pelotons van 12 rotten op 10 ellen, het ware punt van uitgang is, zoowel voor de berekening der platen, als voor de begrooting der fronten en ruimten op het manoeuvre-terrein.

Dat de ruiter te paard moet gerekend worden op het twaalfde deel van het front des pelotons, namelijk 85 Ned. duimen (2 voet 6 duim), met weglating der drie strepen overschot, om te kleine breuken te vermijden.

Dat eindelijk de bepaling van het front eens eskadrons op 40 ellen, en 2 ellen bovendien voor de bijzondere guides, een middengetal is tusschen de 50 ellen der Fransche conventionnele berekening, en de 56 tot 58 van het Provisionneel Reglement; welk getal alle ruiters en paarden de wenschelijke ruimte in het gelid gemakkelijk doet bewaren, zonder welke

men nooit tot orde en juistheid in de evolutiën zal geraken.

XI.

Berekening voor de begroting van de diepte der kolonne.

Onze voorgaande berekening gaf eene natuurlijke aanleiding tot het bepalen van grondslagen, om de diepte van de kolonnen te begrooten.

Eer wij echter deze stof behandelen, dienen we ons te binnen te brengen, dat de fronten der kolonnen, volgens de voorgaande grondbeginselen, natuurlijkerwijs bepaald worden op:

40 ellen voor de kolonne met eskadrons, en bovendien de onderofficieren der vleugels;

20 ellen voor de kolonne met divisiën, en bovendien den bijzonderen guide;

10 ellen voor de kolonne met pelotons en bovendien denzelfden guide.

$6\frac{2}{3}$ el voor de kolonne met achten.

$3\frac{1}{3}$ » » » » » vieren.

1 el 62 duim ten naastenbij (3 voet) voor de kolonne met tweeën.

85 duimen (2 voet 6 duim) voor de kolonne met éénen.

Om de diepte der kolonne te begrooten, nemen wij tot punt van uitgang de diepte der twee gelederen, begroot op 6 ellen, ofschoon zij deze maat niet bereikt; wij doen zulks om breuken te vermijden en de berekening gemakkelijk te maken. Wat de kolonnen met achten, vieren, tweeën en éénen betreft, gronden wij ons op de evenredigheden tusschen deze kolonnen en het eskadron in bataille van 40 ellen.

Daar wij slechts met het oog op vereenvoudiging in deze details treden, zul-

len we ons niet ophouden bij het kleine verschil, dat tusschen het regiment in bataille en de kolonne met afstanden met pelotons bestaat, als 't welk neêrkomt op de kleine ruimte die het laatste peloton der kolonne in zijne zwenkingsbeweging verlaat, om zich van de orde in bataille tot de orde in kolonne met afstanden te formeren.

Wat de kolonne met afstanden met eskadrons betreft, wierd deze bepaaldelijk aangenomen om te defileren (gelijk de Generaal DEJEAN heeft voorgesteld), dan zou het verschil in overweging dienen genomen te worden, wijl het 52 Ellen zou bedragen, en men volgens onze beginselen voor een regiment van vier eskadrons zou rekenen:

Drie eskadronsfronten van spil
tot spil van 42 El. 126 El.

Drie tusschenruimten, die zich
in kolonne hervinden, van 12 El. . . 36 »

Diepte van twee gelederen voor
het laatste eskadron. 6 »

Totaal der diepte 168 El.

Hieronder zijn zekerlijk niet begrepen de officieren, die voor het front van het hoofdeskadron der kolonne marcheren, en het opsluitend gelid achter het laatste, hetgeen gemakkelijk is bij te voegen.

Voor de geslotene kolonne moet men altijd rekenen, voor een regiment van vier eskadrons:

Vier diepten van 6 Ellen ieder . 24 El.

Drie afstanden van 13 Ellen
ieder (1) 43 »

Totaal der diepte 69 El.

(1) Wij stellen hier reeds voor, om 13 ellen afstand in de kolonne op het eskadron aan te nemen; men zie, wat de beweegredenen aangaat, het vijfde Hoofdstuk: *Over de orde in kolonne VIII.*

En bovendien de officieren die voor het hoofdeskadron der kolonne marcheren en het opsluitend gelid achter het laatste.

Voor de volgende kolonnen is het verschil met het front van den troep in bataille nog grooter, dan JACQUINOT-DE PRESLE (*Cours d'art et d'histoire militaires*, pag. 186) voor de kolonnen met tweeën en vieren geraamd heeft. Wij zullen dit duidelijk aantonen.

Men neme een eskadron in bataille. Zoo het met vieren regts heeft gemaakt, dan is het in 12 gelederen van acht afgedeeld, die in diepte *hetzelfde terrein beslaan* als te voren, want de afdeelingen van vieren hebben zich op de plaats gewend.

Dienvolgens zal een eskadron met vieren in kolonne, dat 24 afdeelingen van vieren telt, *tweemaal meer terrein beslaan*, dan het eskadron in bataille, namelijk 80 Ellen, en bovendien een afstand van een El.

Het eskadron met tweeën in kolonne, dat 48 afdeelingen van tweeën telt, zal *viermaal meer terrein beslaan* dan het eskadron in bataille, namelijk 160 Ellen, en bovendien een afstand.

Eindelijk zal het eskadron met éenen in kolonne, dat 96 ruiters telt, *achtmaal meer terrein beslaan* dan het eskadron in bataille, namelijk 520 Ellen, en bovendien een afstand.

Deze uitgestrektheid zal nog vergroot worden door de diepte der officieren en van het opsluitend gelid, die bij het doortrekken van *défilés* genoodzaakt kunnen zijn in de kolonne plaats te nemen, en die, de bijzondere guides daaronder begrepen, 12 in getal zijn, en aldus de kolonne met éenen tot 108 ruiters in rij brengen,

5. D. N°. 9.

gevende eene uitgestrektheid *negenmaal grooter* dan die van het eskadron in bataille, namelijk 560 Ellen.

XII.

De troepen zijn de werkende krachten, waarvan de legerhoofden zich bedienen om tot de uitvoering van een door hen ontworpen plan te komen; maar, hoewel het van groot belang is, het zedelijk gehalte, de hoedanigheid, de formatie en de evolutiën der troepen ernstig na te gaan, de verschillende wapens eene goede onderlinge evenredigheid te geven, de onderscheiden diensten te verzekeren en in de behoeften des legers te voorzien; van geen minder, ja, gelijk de geschiedenis aantoont, van nog grooter belang misschien is het opperhoofd, dat aan de troepen de te maken beweging en strekking moet opgeven en aanduiden.

Als men de geschiedbladen doorloopt, dan ontwaart men dat dappere Generaals middelmatige en van alles onthloote legers dapper, onvermoeibaar, heldhaftig hebben gemaakt, zoodat zij onder hunne bevelen de grenzen der menschelijke krachten te boven gegaan zijn; terwijl Generaals die geen partij van hunne troepen wisten te trekken, zein het nadeel bragten, en zich, niettegenstaande de meest volmaakte militaire bestanddeelen en hulpmiddelen lieten slaan. — Wij zijn echter verre van te beweren, dat men, om legers te vormen, onverschillig sterke of zwakke, dappere of ontzenuwde menschen, een goed of slecht soort van paarden, eene goede of

slechte formatie, eenvoudige en snelle evolutiën, of langzame of ingewikkelde bewegingen, geoefende troepen of pas geligte korpsen kan nemen. Verre van daar; al deze voorzorgen voor de zamenstelling, formatie, paarden, wapening en oefening der troepen, zijn even zoovele zaden van zege, die in de handen eens bekwaamen Generaals zullen uitspruiten, zijne zedelijke kracht, zijn vertrouwen op zijne troepen zullen vergrooten, die hem eindelijk zullen doen gelooven, dat niets hem onmogelijk is en hij met hen alles kan onderstaan. — Maar, al deze voordeelen vervallen in de handen van een middelmatig Generaal, misschien in onzen tijd nog eer dan vroeger, nu de Bevelhebbers al spoedig op hunne waarde wordengeschat, en aldra vertrouwen of mistrouwen inboezemen. — Aan zulke wetten is die groote verzameling van menschen, welke men legers noemt, onderworpen. Niets is zoo vatbaar als zulk eene menschenmassa, om zich te laten opwinden, tot geestdrift, tot heldenmoed te verheffen; maar ook niets verliest zoo spoedig het vertrouwen, wordt ontmoedigd en gedemoraliseerd. Terwijl een bekwaam bevelhebber zich uit de neteligste omstandigheden zal weten te redden, gelijk PRINS MAURITS bij Nieuwpoort en de Generaal BONAPARTE bij

Lonato, zal een middelmatig Generaal, zelfs in de meest gewone omstandigheden, geen vertrouwen kunnen verwerven en als de zaak eenigzins moeilijk wordt, zich in 't verderf storten. Zulk een groot ligchaam als een leger is, kan intusschen in zijne algemeene en bijzondere bewegingen, gewis niet door een enkel man bestierd worden. Het is noodig, dat ook zij aan wie een gedeelte van dit opperbevel is toevertrouwd, dat zij die de verantwoordelijkheid van het bevel met den opperbevelhebber deelen, zulks waardig zijn, en ieder op den hem aangewezen post, volgens de omstandigheden van het oogenblik, naar des opperbevelhebbers ontwerp handelt.

Intusschen is het eene waarheid dat de resultaten der taktiek voor die der strategie moeten onderdoen; dat, schoon een troep naar de kunst en de omstandigheden van het terrein en het oogenblik strijdt, het leger evenwel kan worden geslagen, zoo de wijze niet deugt waarop de massa's worden aangewend; terwijl men door weloverlegde en verbondene strategische bewegingen, de misslagen der taktiek ziet herstellen en het voorname doel bereiken, dat namelijk, de meeste krachten op het zwakste en kwetsbaarste punt van 's vijands stelling vereenigd worden.

(Het vervolg hierna.)

DE ONTWERPEN VAN WET

OP

HET BEVORDEREN, ONTSLAAN EN PENSIONNEREN DER OFFICIEREN.

In No. 5 van onzen vorigen jaargang deelden wij een uitvoerig artikel mede over het bevorderen, pensionneren en ontslaan der officieren, maar wij vreezen thans dat

die mededeeling te vroeg geschied zij om nog heden levendig te zijn in het geheugen der meesten onzer lezers. Wilden wij echter aan de denkbeelden, toen ontwikkeld, in onzen tegenwoordigen arbeid op nieuw eene plaats geven, dan zouden wij door gebrek aan tijd en ruimte gevaar loopen dien arbeid te laat het licht te doen zien. Wij zullen derhalve slechts herinneren, hoe wij destijds, gelijk nog heden, van gevoelen waren, dat men, bij de regeling van het bevorderen, ontslaan en pensionneren der officieren, den Staat en den officier (of den militair in 't algemeen) als contracterende partijen dient te beschouwen, die beiden dezelfde regten en dezelfde verplichtingen hebben. Naar die regten en naar die verplichtingen moet een onpartijdig onderzoek gedaan worden, ten einde met nauwkeurigheid te kunnen omschrijven wat beiden verschuldigd zijn en wat beiden te vorderen hebben; dit een en ander behoort in het contract of in de wet opgenomen, en daarbij de noodige waarborgen gevoegd te worden, dat de partijen aan het verschuldigde ter zijner tijd trouw en eerlijk zullen voldoen. Toetsen wij thans de aangeboden wetsontwerpen aan deze beginselen, en vangen wij daartoe aan met het Ontwerp Litt. A, 1ste Afdeeling, van de bevordering.

Gelijk een ieder verwacht zal hebben, zijn er twee wijzen van bevorderen aangenomen, die bij *ancienniteit* en die bij *keuze*; niemand zal evenwel bevorderd kunnen worden, tenzij hij vier jaren in zijnen tegenwoordigen rang gediend hebbe; de hoofdofficieren van en met de luitenant-kolonels, behoeven dien rang slechts twee jaren te

hebben bekleed, en in tijd van oorlog is de helft van het hier opgegeven aantal jaren, voor iederen rang voldoende. Het spreekt van-zelf dat er uitzonderingen kunnen gemaakt worden ter belooning van schitterende wapenfeiten of ter aanvulling van buitengewone verliezen voor den vijand geleden.

Indien er gedurende de laatste jaren, onder de Nederlandsche officieren, slechts eene tamelijke bevordering plaats gegrepen hadde, zou er op deze bepalingen weinig af te dingen zijn; thans gelooven wij evenwel dat, in het belang van den Staat, eene wijziging in art. 1 nuttig ware. Wanneer er namelijk onder het *legio* pas aangestelde of nog aan te stellen 1ste luitenants, die 12 à 17 jaren in den 2^{den} luitenants-rang doorbragten, eenigen zijn die, uithoofde van uitstekende bekwaamheden, verdienen nog op middelbaren leeftijd eenen hooger rang — bijv. dien van kolonel — te bekleeden, hetgeen toch zeer waarschijnlijk is, dan zijn zij immers met de voorgestelde verordeningen nimmer tot dien rang te brengen. Nemen wij als gemiddelde aan, dat zij op hun twintigste jaar officier werden en slechts dertien jaren 2de luitenant bleven, dan kunnen zij, ofschoon telkens bij keuze en telkens wanneer zij het vereischt aantal jaren in eenen rang gediend hebben, bevorderd wordende, niet voor hun zeven en veertigste jaar kolonel zijn. Zoo men derhalve uit de groote menigte officieren, door ons bedoeld, met der tijd slechts enkele betrekkelijk jeugdige kolonels en generaals wil zien opgroeijen, dient men ten minste te bepalen, dat ieder officier, alvorens tot kapitein te kunnen worden benoemd *acht*, of al ware het *tien*, jaren in

de beide *luitenants-rangen* behoort te hebben doorgebragt, waarvan *een* of misschien *twee* jaren in dien van *eersten luitenant*.

Dat men de verhouding van het getal bevorderingen bij keuze, tot dat van het getal bevorderingen bij ancienniteit van $\frac{1}{3}$ op $\frac{1}{6}$ gebragt heeft, kunnen wij, voor zooveel het benoemen tot kapitein en 1sten luitenant aangaat, niet anders dan goedkeuren. Welcer hebben wij ons voor de eerstgenoemde verhouding — die van $\frac{1}{3}$ — verklaard; maar wij voegden er bij, dat wij hoopten alsdan een gedeelte der bevorderingen bij keuze te zien toekennen aan hen die het beste voldaan hadden aan een met oordeel vastgesteld en gehouden examen. Daar nu het wetsontwerp niet spreekt van examina, waaraan trouwens vele bezwaren verbonden zijn, zoo laten wij onze vroegere meening gaarne varen, om ons met die der regering te vereenigen.

De bevordering tot de rangen boven dien van kapitein geschiedt, zonder de ancienniteit in aanmerking te nemen, uit de meest geschikte officieren van den naastvoorgaanden rang.

Dit is hetzelfde wat in de laatste jaren bestendig plaats greep, of liever had behooren plaats te grijpen, want het stelsel waarnaar de Nederlandsche hoofdofficieren werden benoemd en bevorderd, onttaarde allengskens in een gewijzigd ancienniteitsstelsel, wat door gewoonte bijna kracht van wet heeft gekregen, zoodat wij vreezen het ook in de toekomst bestendig te zullen zien toepassen. Wij wenschten echter de regering beter in staat te stellen het leger van jeugdige hoofdofficieren te voorzien, dan zij thans is, door het volgen van een ge-

bruik wat velen reeds als een verkregen regt beschouwen. Wij zouden dus willen dat $\frac{2}{3}$ der opengevallen hoofdofficiers-plaatsen door bevordering naar vrije keuze, uit allen die slechts het bepaald aantal jaren in hunnen rang hadden gediend, en het overige $\frac{2}{3}$ naar het in de laatste tijden gevolgde gewijzigd ancienniteits-systema vervuld werd; met dien verstande, dat de oudste slechts dan buiten aanmerking bleef, wanneer het wel bewezen was dat hij tot hooger rang geene geschiktheid bezat. Verder zouden wij wenschen dat aan diegenen welke men meende niet te moeten bevorderen, tijdig kennis wierd gegeven van het ongunstige over hen gevelde oordeel, opdat zij met alle hunten dienste staande middelen het tegendeel zouden kunnen doen blijken. Zelfs gelooven wij dat alle billijke verzoeken daarop betrekking hebbende, hun moeten worden ingewilligd, en dat men aan zoodanige officieren eene verplaatsing onder andere chefs, althans voor eenmaal niet behoort te weigeren. Het spreekt van-zelf dat wij deze bepalingen ook op de aan stellen hoofdofficieren van de geneeskundige dienst wenschten van toepassing te maken. Gelijk de artikels 6 en 22 thans luiden, eischt de Staat meer dan hij geeft; hij eischt de zekerheid van in de toekomst geene andere dan goede hoofdofficieren te zullen hebben, zonder aan hen, waaruit die hoofdofficieren moeten gekozen worden, eenige andere zekerheid te geven van niet zonder reden voorbijgegaan te worden, dan het vertrouwen op des Staats meerdere of mindere onfeilbaarheid bij het doen der keuzen.

Op de II^{de} Afdeling van het ontslag, zullen wij ons slechts weinig aanmerkingen

veroorloven. In de eerste plaats wenschten wij dat aan den raad van onderzoek een auditeur-militair wierd toegevoegd, gelijk in België geschiedt. De voorlichting van eenen regtsgeleerde kan den raad dikwerf te stade komen, ja hem soms onmisbaar zijn. De raad kan zeker, volgens § 5 van art. 24, alle inlichtingen inwinnen welke de juiste beoordeeling der zaak kunnen bevorderen; maar tot wien zal hij zich daartoe wenden, wanneer die inlichtingen in een regtskundig advijs moeten bestaan? Immers, ter vermindering van kosten, bij voorkeur tot eenen regterlijken ambtenaar; doch alsdan dient die ambtenaar ook in de wet te worden aangewezen. De auditeur-militair beveelt zich daartoe als van-zelfen aan, en door hem, met eene adviseerende stem, zitting in den raad te geven, zal de goede gang van zaken stellig worden bevorderd.

Ten tweede behoort de Staat even goed het regt te hebben eenmaal twee der in den raad benoemde officieren te wraken als de beschuldigde. Die wraking kan alsdan door den voorzitter, in overeenstemming met den auditeur-militair, gedaan worden.

Ten derde dient de beschuldigde zijne verdediging ook te kunnen opdragen aan een' eervol ontslagen of gepensionneerd officier. Het zal steeds eene teedere en moeilijke onderneming zijn, een officier te verdedigen, die werkelijk te kort heeft gedaan aan de eischen van zijnen stand, en het behoort tot de mogelijkheden dat diegeen zijner kameraden, welke door den beschuldigten daartoe wordt gekozen, huiverig is de taak te aanvaarden, uit vrees dat zijne meerderen de gevoelens en neigingen, door den beschuldigde in zijne handelingen geopen-

baard en door hem, verdediger, in een gunstig daglicht gesteld, zullen verwarren met die welke hij-zelf voedt of toegedaan is. Een officier evenwel die de dienst verlaten heeft, zal in dit alles veel minder bezwaren zien.

Daar de III^{de} Afdeeling van het wetsontwerp Litt. A, *van het op pensioen stellen*, in een zeer naauw verband staat met het wetsontwerp Litt. B, *tot regeling der pensioenen bij de landmagt*, zoo zullen wij, ten einde niet in herhalingen te vervallen, beiden te gelijkertijd onderzoeken.

Indien wij den officier en den Staat als contracterende partijen beschouwen, gelooven wij dat de laatste tot den eersten zou kunnen zeggen: «Gij zult mij in gewone tijden, en wanneer geene omstandigheden, onafhankelijk van uwen wil en voortvloeiende uit de dienst, zich daartegen verzetten, veertig jaren dienen, waarna gij *regt* zult hebben op het volle pensioen voor uwen rang vastgesteld. Gij zult alsdan dit pensioen kunnen eischen en ik zal het u moeten geven, maar daarentegen zal ik het u ook kunnen geven en gij zult er in moeten berusten.» Behelzen nu deze woorden inderdaad eene overeenkomst die op billijkheid gegrond is, dan blijkt al dadelijk, dat de leeftijd van den officier in den oogenblik waarin hij veertig jaren gediend zal hebben, niets ter zake doet, wat ook de bepalingen in andere landen geldig mogen behelzen.

Men zou echter in de wet kunnen opnemen, dat de officier niet alleen veertig dienstjaren hebben, maar ook vijf en vijftig jaren oud zijn moet, alvorens regt te verkrijgen op pensioen, doch alsdan behoort de Staat

ook niet minder te geven dan hij eischt, en hij moet bij het vaststellen van het pensioen, even goed de jaren in aanmerking willen nemen die men meer dan veertig gediend heeft, als hij thans $\frac{1}{40}$ van het volle pensioen wil aftrekken voor ieder jaar wat minder dan veertig gediend werd door hem die op pensioen zal gesteld worden, dewijl hij vijf en vijftig jaren oud is. Doet de Staat zulks niet, dan zegt hij met andere woorden: «gij kunt mij wel te kort, maar nimmer te lang dienen,» hetgeen onbillijk is. — Men ziet derhalve dat het wetsontwerp Litt. B, eene bepaling dient te behelzen, waardoor aan den officier eene verhooging van pensioen voor meer dan veertig dienstjaren wordt toegekend.

De omstandigheden die den officier kunnen beletten den Staat veertig jaren te dienen, of die het aan den Staat onmogelijk kunnen maken den officier gedurende veertig jaren in dienst te houden — onverschillig of zij al dan niet door toedoen van den officier in wezen traden — zijn met duidelijkheid omschreven. Ook zijn de regten en pligten die beiden in deze omstandigheden moeten erkennen en naleven, met onpartijdigheid afgebakend. Het verleen van *tijdelijk pensioen*, aan tot de dienst onbekwame, maar nog jeugdige officieren, is een gelukkig en heilzaam denkbeeld.

Er zijn evenwel nog andere omstandigheden, dan de gemelde, die op het bedrag van het pensioen invloed dienen uit te oefenen, namelijk het aantal jaren wat men in zijnen laatsten rang doorbragt.

Wij erkennen, dat, voor zooveel de luitenants en kapiteins aangaat, deze aangelegenheid, in het wetsontwerp Litt. B,

op eene voldoende wijze is geregeld, maar wij kunnen ons niet verklaren, waarom men onderscheid heeft gemaakt tusschen hen en de hoofdofficieren. Wat voor den een regtvaardig is, blijft ook regtvaardig voor den ander', en zeker kan men ruimer bestaan met de pensioenen der hoofdofficieren, dan met die der kapiteins en luitenants; maar hierdoor wordt de stelselloosheid, die het wetsontwerp ten deze aankleeft, nog in geen deele goed gemaakt, al ware stelselloosheid ook te verontschuldigen.

Ofschoon de diensttijd eerst met het achttiende levensjaar zal beginnen te rekenen, gelooven wij echter dat het billijk is, bij het vaststellen van het pensioensbedrag, de veldtogten in aanmerking te nemen welke men vóór zijn achttiende jaar gemaakt heeft. Iemand kan vóór dien leeftijd de Militaire Willemsorde bekomen hebben, en dan zou het meer dan ongegründ wezen, hem te weigeren den veldtogt bij zijne dienstjaren te voegen, waarin hij aanspraak verwierf op dit eereblijk.

In de II^{de} Afdeling van het Wetsontwerp litt. B, *Van de pensioenen van militairen beneden den rang van officier*, lazen wij, dat de diensttijd welke aan die militairen regt op het volle pensioen geeft, eveneens op veertig jaren gesteld is; maar wij vragen aan een ieder, of men met den eersten oogopslag niet reeds een aanmerkelijk onderscheid waarneemt tusschen het fysiek van den officier en dat van den onderofficier of soldaat, wanneer zij beiden ten minste een twintigtal jaren gediend hebben. De officier zal nog zeer welvarende en in de kracht van zijn leven zijn, terwijl de onderofficier of soldaat

reeds een versleten man is; en geen wonder, want de eerste heeft in alle omstandigheden vrij wat minder vermoënen te verduren dan de laatste. Al hebben beiden nimmer andere diensten bewezen dan die welke in vreedstijd gevorderd worden, dan kan de soldaat, na het op schildwacht staan van eenige duizende uren, en de onderofficier, na het drillen van eenige honderde rekruten, onmogelijk zoo gezond en sterk van gestel zijn als de officier die van dit alles bevrijd bleef. Wij gelooven dus dat van de soldaten, en althans van die onderofficieren welke bij troepenkorpsen staan, niet meer dan een dertigjarige diensttijd behoort te worden gevorderd, om hen aanspraak te geven op pensioen. In de verschillende gevallen en onderscheidingen, waar de wet verder eenen vierentwintigjarigen of twintigjarigen diensttijd eischt, alvorens regt te geven op het geheele bedrag of op een gedeelte van het pensioen, zou men alsdan dien tijd op twintig of vijftien jaren kunnen stellen.

Indien wij ons wijders hierboven niet vergisten, en het dus inderdaad met de billijkheid strookt, den officier niet te dwingen tot eenen bepaalden leeftijd te blijven dienen, zonder tevens bij de berekening van zijn pensioen, de jaren in aanmerking te nemen welke hij meer dan het vereischt aantal diende, dan behoort dit voor den onderofficier en soldaat niet minder eene waarheid te zijn.

Eer wij van de II^{de} Afdeeling afstappen,

willen wij nog aanmerken, dat het ons niet regtvaardig toeschijnt, het pensioen van eenen adjudant-onderofficier lager te stellen dan dat van eenen schrijver der 3^e klasse van het Ministerie van Oorlog. De laatste verrigt weinig meer dan copijwerk, bij den warmen haard, terwijl de eerste in alle weërgesteldheid geest en ligchaam moet inspannen tot vorming van het kader en tot oefening der rekruten. Bovendien is zijne betrekking ook in andere opzichten zeer gewichtig, hetgeen niemand zal ontkennen, die in aanmerking neemt dat hij bij afwezigheid der officieren chef is in de kazerne, die soms een paar duizend man bevat.

Hiermede zullen wij onze beschouwingen staken over hetgeen de wetsontwerpen bevatten, om nog een paar woorden te zeggen van datgene, waarover zij het stilzwijgen bewaren: nàmelijk de nonactiviteit.

Daar de nonactiviteit een' belangrijken invloed kan hebben op het lot en de toekomst van den officier, zóó zelfs dat de jaren daarin doorgebracht, in sommige gevallen niet in aanmerking genomen worden bij zijne bevordering of bij zijn pensionneren, en daar het woord nonactiviteit meermalen in de wetsontwerpen voorkomt, zoo gelooven wij, dat zij ook behooren te vermelden, wat nonactiviteit zij, hoeveel gevallen van nonactiviteit er bestaan, en welk tractement de officier in ieder dier gevallen geniet.

D A G V E R H A A L

VAN DE

MAATREGELEN VAN VERDEDIGING DER CITADEL VAN ANTWERPEN,

GETROKKEN

UIT DE AGENDA VAN EENEN DAARBIJ TEGENWOORDIG GEWEEST ZIJNDEN

ONDER-OFFICIER.

(Vervolg en Slot van N°. 8).

BESLUIT.

Uit het een en ander trek ik deze algemeene regelen:

1°. *Wegens het zamenstellen van houten bomvrije gebouwen.*

a. Het hout dat men gebruiken wil moet ten minste zijn greenen, en eene dikte, vooral voor de boven-balken, van 45 duim in 't vierkant hebben, of wel aansluitende platen van die hoogte, en dik op hun kant $\frac{1}{3}$ der hoogte of 15 duim; voor stijlen kan men met 50 duim volstaan, twee rijen balken zijn er op de Citadel nergens aangebragt; boven de 45 duim dikte is men nooit gekomen.

b. Indien men eenvoudig gebouwen maakt van balken, welke op jukken rusten, dan moet de tusschenruimte van de stijlen van ieder juk hoogstens 1 El hebben, de jukken vooral niet verder dan 4 Ellen uit elkander staan; men moet dan ook nog een tusschenjuk aanbrengeu, dat van ligter hout kan wezen, en waarom de stijlen iets verder uit elkander zouden kunnen staan.

c. Men moet zeer op de fondering van zulke gebouwen letten, alle mogelijke drukking door beweging van grond trachten voor te komen, zoodat het

geheel goed vierkant blijft staan, hetwelk niet altijd even gemakkelijk is, vooral wanneer er haast bij 't werk is. Goede schoring en veerkracht in de bedekking is mede van groot belang.

d. Het maken van niet te groote en niet te kleine ingangen en het brengen van licht in deze gebouwen is nog een vraagstuk dat niet gemakkelijk wordt opgelost.

Meestal maakt men ruime ingangen en brengt veel licht in de gebouwen; dit wordt mooi en gemakkelijk gevonden in vreedestijd; bij een wezenlijk beleg ondervindt men echter de moeijelijkheid om al die luchtgaten en roijale ingangen digt te stoppen.

e. Bij het dekken der gebouwen moet men opletten, dat de grond niet onmiddellijk op de balken komt, omdat de dreun dien de bommen veroorzaken, het aanhoudend storten van grond door de reten der balken ten gevolge heeft. Eenige platte lagen horden onder de fachine zal den weerstand en de veerkracht bevorderen.

f. Dat deze gebouwen ten minste bovendien met 1,50 El grond moeten gedekt worden, en er geen plaats moet wezen waar deze 1,50 El niet komt. De zijden die door de regtstreeksche kogels geraakt kunnen worden, moe-

ten natuurlijk door veel meer grond gedekt worden (zie traversen).

- g. Onder het bombardement moet men zooveel mogelijk zorgen de bomgaten dicht te smijten, waartoe zand- of aardzakken zeer dienstig zijn.
- h. Nadat men een gebouw met grond gedekt heeft, is het raadzaam aan dezen grond eene goede afwatering te geven, en hem dan met pannen, welke men maar los op den grond legt te dekken, dewijl deze het lokaal genoeg droog houden.

2° *Wegens de blinderingen over stukken en mortieren.*

- a. De blinderingen over de stukken moeten zoodanig geplaatst worden, dat de as der embrasures de rigting der jukken volgt.
- b. De jukken moeten eene lengte hebben, dat, op welke wijze ook de kogel door de embrasure komt, de stijlen niet geraakt kunnen worden.
- c. Men moet in de jukken zooveel stijlen brengen, dat al wordt er al eens een stijl weggeschoten, er daarom geen instortingen kunnen plaats hebben.
- d. Men moet door alle middelen trachten den voorsten balk zooveel mogelijk te voorzien, daar deze meest voor de opening der embrasure wordt aan stuk geschoten.
- e. Het is niet raadzaam veel karbeelen binnen de blindering aan te brengen, maar wel op de vleugels, ter zake der splinters die ze noodwendig geven bij het doorkomen van een kogel.
- f. Eene aarden embrasure is te verkiezen boven die van balken zamengesteld; een van aarde ingevallen schietgat wordt gemakkelijk door middel van zandzakken weder opgemaakt.

3° *Wegens schuinopstaande blinderingen.*

- a. De schuinopstaande blinderingen,

waar kogels of granaten regtstreeks op aan kunnen komen, moeten ten minste 1,50 El dikte hebben en met tegen aangeworpen grond, of door schanskorven worden tegegehouden, daar ze anders spoedig uit elkander liggen.

- b. Zulke blinderingen die geen regtstreeksche kogels behoeven te duchten, kunnen uit een balk bestaan, de wijl ze dan alleen dienen om de schanskorven, bommen en granaten tegen te houden.
- e. Men moet opletten dat de balk ten minste 1,50 El in den grond staat, daar de bommen die aan den voet vallen, ze anders omverwerpen.

4° *Iets over de Traversen.*

- a. Men kan geen traversen genoeg hebben.
- b. De bovendikte van iedere travers moet ten minste 3 El hebben.
- c. De traversen op te zetten als men plaats heeft onder het natuurlijk talud, is altijd raadzaam.
- d. Men moet zoomin mogelijk van schanskorven gebruik maken, als men anders kan.
- e. Het is gemakkelijker eene travers, die in den weg staat op te ruimen, dan een die er staan moest, op te zetten.

VIERDE HOOFDSTUK.

AANHANGSEL.

- a) *Eenige aanmerkingen omtrent de dienst der genie gedurende het beleg.*

Zooals men in het begin van het eerste Hoofdstuk gezien heeft, waren er tot de uitvoering van de werken, een zeker getal werkers ter beschikking van den eerstaan-

wezenden Ingenieur gesteld, door wien dan ook al de werken tot het in staat van verdediging stellen zijn uitgevoerd; het detachement mineurs, sterk 22 man, heeft daaraan insgelijks gearbeid.

Deze werkers waren afgedeeld in ploegen; bij iedere ploeg was een sergeant of korporaal, en voor dat 's vijands vuur begon, heerschte er de beste orde, zoowel in het opkomen der manschappen op bepaalde uren, zoodat diegenen die des nachts werkten een' volgenden nacht rust hadden, en ieder man zooveel mogelijk zijn beurt kreeg, als in de uitvoering der werken. Toen het vuren echter eenmaal aan den gang was, ging van die goede orde veel verloren, voornamelijk door dat de bepaalde uren van werken ophielden. Men ondervond nu een groot gebrek, daaruit ontstaande, dat het detachement werkers niet tot eene compagnie vereenigd was, die in dezelfde kazemat gelegerd waren met hunne officieren er bij, om de discipline te onderhouden, en dan altijd te vinden waren. Vele werkers verkozen liever gedurende het vuur hunne gewone dienst te doen; andere hielden zich of zij daar een hun toegewezen werk gingen, noch als men er niet bepaald bij bleef, verlieten zij het weder. Uit dien hoofde kostte het ook veel moeite om belangrijke reparatiën te doen, de balken bij te halen, enz.; waarom men derhalve in eene belegerde vesting de depôts niet genoeg verdeelen kan. Het bij elkander houden der gereedschappen kost ook niet weinig moeite, doch zulks wordt grootendeels veroorzaakt, als de werkers niet bij elkander gelegerd zijn. Op 't midden van 't beleg kwamen hierin groote verbeteringen, door dat men de werkers voor 't grootste gedeelte in ééne kazemat legerde en ploegen vormde van diegenen die toonden ambitie te bezitten, en zulke ploegen dan ook bijzonder te onderscheiden.

Met de mineurs is dit een geheel ander geval, deze en corps bij elkander blijvende, zoo durfde de een voor den ander zich niet aan lafheid schuldig maken, omdat

het verwijt daarvan hun naderhand altijd te wachten stond, hetgeen bij de werkers uit de korpsen genomen niet zoo het geval was.

b. *Artillerie-veldsmederij.*

Men heeft onder anderen gebruik gemaakt van eenen artillerie-veldsmidswagen, waarop gedurende de gansche blokade is gesmeed, zoodanig dat men in deze stelling de grootste en zwaarste ijzerwerken heeft gesmeed, onder anderen een stratenmakersstamper voor 2 man, die 51 ponden woog; de daarin onderrigte en aangemoedigde smeden maakten in hunnen overvloedigen tijd, ook alle soorten van vormen en spijkers.

c) *Dennen op den voet van het buitentalud der borstweringen tot het breken van 't ijs.*

Tot het openhouden der grachten, dáár waar het spuijen met de sluizen niet genoeg was, heeft men goedgevonden zware dennen aan het buitentalud op de revetementsmuren te leggen, om ingeval van nood, de touwen, waaraan ze aan weers-einden waren vastgemaakt af te kappen, en zoo doende het ijs oogenblikkelijk te breken, 't geen beproefd zijde toen het ijs gangbaar was, eene gewenschte uitkomst opleverde.

Het ijszagen, ofschoon met zeer veel moeilijkheid gepaard gaande, is ook met vrucht gebezigd; ook had men het vereischt getal waterhozen in gereedheid, om de revetementsmuren, alsmede het buitentalud met water, en zoodoende met eene ijskorst te bedekken.

d. *Uitbraak der gebouwen op den constructiewinkel.*

Toen deze toegang was daargesteld, was een der opzigtters gedurig bezig met het inwendige der gebouwen op de constructiewerf, tot zelfs 't geheel der balklagen, bestaande uit eiken binten, lang 7,00 el, dik 25 en 50 duim, bedaard uit te nemen

en binnen te brengen, met de zolderdeelen en al wat in die gebouwen aanwezig was; de kapbogen bleven op de houten noten rusten, waartusschen de balken waren uitgezaagd; ook werd een observatorium in gereedheid gebragt in de kap van een dier uitgebroken gebouwen, uitziende op de Predikheeren- en door de Kloosterstraat, om zooveel mogelijk de beweging in de stad van die zijde waar te nemen, waar dan ook vertrouwde onder-officieren der infanterie elkander aflostten, en dit punt zoolang mogelijk bezet hebben gehouden. Het was gelegen tegen de afscheiding, alwaar de eerste Belgische posten stonden in het verlengde der Predikheeren-straat.

e. *Kogel-gloeiovens in bastion 1 en 3.*

Ongeveer op het einde der maand Julij 1851, bouwde men in bastion 1 en 3 een kogel-gloeioven volgens de daarvan gegeven teekening; in deze kon men, ndaat hij $\frac{3}{4}$ uur met eiken brandhout en steenkolen gestookt was, in den tijd van $15\frac{1}{2}$ minuut 58 stuks 20ponders kersgloeijend maken, welke kogels moesten dienen om in de stad geworpen te worden.

f. *Innemen van 't fort St.-Marie; laten springen van den Scheldedijk.*

Reeds was de luit.-ingenieur MOUNIER met eenige mineurs, voorzien van de noodige middelen, elf dagen aan boord van de *Comet* geweest, toen eindelijk in den vroegen morgen van den 4^{den} Augustus, nadat des nachts een El beneden de kruin van den Scheldedijk eene ton, alsmede eene El beneden het buitenvlak in het midden aan elke zijde des beloops van den dijk, mede eene ton, dus te zamen drie tonnen kruid, elk van 50 Ponden, in alle stilte waren ingegraven, gaande uit het midden van elke ton een driekanten houten koker, welke drie kokers op 62 Ellen afstands op één punt te zamen kwamen, achter eene kleine travers. In deze kokers waren de gezwinde lonten, welke te gelijk aangestoken zijnde, evenwel de ton in de

kruin en die in een der dijksbeloopen iets vroeger deden springen, doch de derde eenige seconden later deed ontploffen.

De kruin van den Scheldedijk was aldaar boven laag waterpeil 3,52 El gelegen.

Men een verschrikkelijk dof gekraak en eene schudding op vrij grooten afstand gevoeld, werden de aardkluiten in de lucht geworpen en op een' ongelooflijken afstand van de coupure gesmeten. Op dat oogenblik waren de drie uithollingen in den dijk als 't ware gelijk in doorsnede als drie omgekeerde parabolen, welker middellijn op den rug tusschen de eerste en de tweede geleken naar mijnen, ongeveer elk lang waren 3,50 El en eene diepte hadden van 5 Ellen. Tusschen de eerste en tweede en ook tusschen de tweede en derde waren echter nog dammen blijven zitten, die schoon zij gescheurd waren en reeds het water door lieten, evenwel door de mineurs aan touwen hangende werden afgestoken.

De kuilen in de dijksbeloopen geslagen, waren naar gissing 4.50 El diameter en 3 Ellen diep.

Het was juist ten $4\frac{1}{2}$ uur hoog water, dus was er voor dien tijd nog gelegenheid om de twee ruggen door te steken, al verder en verder te doen afdrijven, zoodat ten negen ure, zijnde het alstoen laag water, de coupure over de lengte van de kruin gemeten, eene lengte van 11 Ellen, en op den waterspiegel eene lengte van 9 Ellen verkregen had, waardoor, niettegenstaande het laagste water met een verval van 2 Ellen een bijna grondeloozen kolk vormde aan de binnenzijde van den dijk, en binnen 5 maal 24 uren geheel het maai-veld onder geraakte.

Na eene oude kaart waarop waterpassingen geschreven waren met aandacht beschouwd te hebben, is het mij even onbegrijpelijk als onverklaarbaar voorgekomen, dat men de loopgraven der Franschen en een aanzienlijk gedeelte van het terrein voor de Citadel niet heeft beproefd te inunderen, daar de vloed toch telkens zeker hooger stijgt dan de vele lage gedeelten van dien bodem, en zeker boven den bodem

dezer loopgraven. Trouwens 't is voor mij gemakkelijker geweest, zoodanige vlugtige gedachten te doen geboren worden, dan in deze zaken te dringen, die boven mijne bevatting zijn, ofschoon dan ook tot de beoordeeling van dit punt, even als van vele andere, meer gezond verstand, dan verheven verlichting noodig schijnt.

Intusschen had men St.-Marie bezet, als ook Calloo van Belgen gezuiverd, en aan weerszijde van de coupure, op den dijk eene soort van travers opgeworpen, waarachter men eenige stukken scheeps-geschut plaatste, om de Belgen, welke zich in de boomen van een nabijgelegen bosch als roofvogels nog durfden ophouden, te beschieten, terwijl de matrozen met een gedeelte der mineurs eene touwenbrug over de coupure daarstelden, waardoor de wederzijdsche communicatie nagenoeg hersteld werd; deze brug bestond uit drie lange reepen, welke elk op eenen onderlingen afstand van 0,75 El aan weerszijde der coupure werden vastgemaakt, en over welke reepen overdwars planken werden gelegd, welke met eenige tusschenruimte door bindtouwen aan de reepen waren verbonden. Het gezigt op dezen waterval en brug, almede van in het rond aan het buiten- en binnen-talud opgeslagen strooijen en rieten hutten, en de in de verte nog brandende en afgebrande gebouwen, alsmede het nog enkele malen donderen van ons geschut, en de groepen van zee-officieren voor die hutten, met groote strooijen hoeden *à la Bolivar*, waarom ons Nationaal lint wapperde; de losse manieren der levendige matrozen, ook het broederlijk verkeer en helpen der infanterie onder de werkzaamheden der mineurs, enz., — dit alles leverde in den vallenden en toen zeer schoonen avond, bij het ondergaan der zon, een schoon gezigt op, en maakte een zonderlingen indruk, welken men beter gevoelen dan beschrijven kan.

Op de Citadel was alles naar het scheen in gespannen verwachting van beslissende gebeurtenissen; de batterijen waren allen

gewapend, van een zekeren voorraad bij de stukken voorzien, de brandende lonten werden niet meer gedoofd; men merkte een aanhoudend af- en aanloopen van onze spionnen op, zoowel bij dag als nacht; de chefs der korpsen gingen af en aan naar den Opperbevelhebber, en men hoorde spreken van uitvallen tegen het fort Montebello, langs de esplanade, door overrompeling van de Bagijnepoort; ook van uitvallen tegen 't gezegde fort langs de buitenzijde, en 't vernielen van de loopgraven der Belgen. Intusschen is dit zeker, dat in alle stilte twee kolonnen werden geformeerd, eene van 500 man en eene van 500 man, genomen uit vrijwillige koloniale infanterie, kanonniers en mineurs, terwijl nog eene reserve van 700 vrijwilligers uit alle afdeelingen in de Citadel waren bijeengegaard en de kanonniers op de wallen aan hunne stukken stonden. Van een en ander is dan ook de toenmalige uitval het gevolg geweest; doch wil men overigens dat deze spanningen oorspronkelijk in verband stonden met de bewegingen van het leger.

Naar men wil zou de PRINS VAN ORANJE het oogmerk gehad hebben, om voort te rukken tot in den omtrek van Brussel, en, na zich daar gevestigd te hebben, Antwerpen, verschrikt door de uitvallen der Citadel, welke het doen springen van het buskruidmagazijn op de esplanade bij de Bagijnepoort zou voorafgaan, almede een tweede bombardement op de stad, tot de onmiddellijke overgave te dwingen, waarvoor dan ook de kogel-gloeiovens hadden moeten medewerken en een gedeelte van het leger naar Antwerpen zou gedetacheerd worden.

De Kolonel KOOPMAN, het bevel voerende over den linker Schelde-oever, zou inmiddels, met behulp van eenige troepen van het fort Liefkenshoek, in die streken den noodigen schrik verspreiden, en dan overgaan tot het bemagtigen van het aan gene zijde der stad gelegen fort Du Nord, om zich zoo onmiddellijk met onze troepen in verbinding te stellen en een kring om de

te winnen stad te formeren; alle welke pogingen echter door de tusschenkomst der Franschen zijn vrijdeld.

f. Steenkolenkuilen. g. Telegraaf.

De steenkolenkuilen waren in bastion 1 en 5, nabij de kogelgloeiovens.

Om te onderzoeken of er geschikte gelegenheid bestond om door middel eener telegraaf geregelde correspondentie te kunnen houden, werd de Luit.-Ingenieur bij het Topographisch bureau Joost, naar de forten Lillo, Liefkenshoek, Bath en de Citadel gezonden. In laatstgenoemde vesting aangekomen werden er personen genomen met de ter zake noodige voorwerpen, en voorts bepaald dat aan de linker zijde van het hospitaal, op de kat waar onze vlag woei, een soort van observatorium zou worden geplaatst, om te kunnen seinen aan de telegraaf van 't fort Bath. Een der Fortificatie-opzigtters zou als waarnemer der signalen worden gebruikt; doch de tijd vliegt snel, en eer de magtiging tot een en ander was gekomen, waren er andere zaken in gang, zoodat aan de correspondentie niet meer op die wijze te denken was.

h. Grootte Pont.

Tot het in dienst brengen van het ravelijn 5—4 en het onderhouden van de communicatie, werd de pont, gediend heb-

bende tot het overzeilen der Schelde, eer nog de stoomboot aldaar dienst deed, genomen van de scheepswerf aan het Vlaamsche hoofd en over het glacis in de gracht gelaten (dit geschiedde om reden het ravelijn 5—4 rondom in 't water lag en aldaar geen toegang bestond), wordende van den 14^{den} (November waarschijnlijk) af, de troepen, onder beheer der genie, met 200 man vermeerderd, welke nacht en dag elkander afwisselden en goed doorwerkten tot op het laatste oogenblik.

i. Balanspriemen der Poortbruggen.

Het scheen dat de vijand het zeer op de balanspriemen der poortbruggen gemunt had, zoodat die der Hulppoort spoedig verbrijzeld waren, de bruggen toen nedervielen en men de kogels en bommen door de poortdeuren naar binnen kreeg, waardoor de troepen die daar gelegerd waren, veel te lijden hadden.

Aan die van de Hoofdpoort, waar men van de lunet Montebello hevig op mikte, was in dit geval voorzien door hefboomen, aan welke uiteinden en op een derde van het wulf touwen waren aangebragt; de priemen, welke door de bogt of het doorhangen der kettingen nimmer geheel in hunne sleuven komen, werden door dit middel geheel binnen gebragt.

BOEKAANKONDIGINGEN.

JAARBOEKJE VOOR DE KONINKLIJKE MILITAIRE AKADEMIE. *Eerste Jaargang 1851. Te Breda bij BROESE & Comp. Prijs f 0,90.*

Wij hebben ons niet gehaast met de aankondiging van dit Jaarboekje, en wij deden er wèl aan, want wij hadden intusschen gelegenheid te hooren wat daarover in eene groote garnizoensplaats zoo al gezegd en geoordeeld werd. Velen zullen deze inleiding zonderling vinden,

en misschien vreezen dat wij ons oordeel naar dat van het publiek willen regelen. Deze vrees zal echter ijdel zijn; wij hebben wèl geen ernstige reden tot ontevredenheid over het wonderlijke zamenstel wat men doorgaans publiek noemt, maar wij zijn er toch niet genoeg medegenomen om het onvoorwaardelijk naar den mond te praten. Een goed boek zal bij ons steeds een goed boek blijven, en wanneer wij het publiek in deze recensie mengen, geschiedt het

eensdeels om het terecht te wijzen, en anderdeels om den redacteur van het Jaarboekje te doen weten wat de groote hoop in de toekomst van hem verwacht. Daar nu alle Jaarboekjes en Tijdschriften door den grooten hoop — of om beleefd te zijn: door het publiek — moesten bestaan, zoo heeft ook dit publiek zijne regten, die de redacteur gewis niet zal willen miskennen.

Wat ons betreft, wij vereenigen ons volkomen met het doel en de strekking van het werkje; wij keuren het zeer goed: «dat men het algemeen volledig bekend wil maken met de bijzonderheden der inrigting onzer Militaire Akademie, alsmede dat men aan ouders, voogden en onderwijzers van aanstaande Kadetten en Adelborsten de noodige wenken en inlichtingen wil geven aangaande de vereischten ter opleiding en plaatsing van hunne zoons, pupillen en leerlingen.» Het publiek evenwel, beweert in zijne hooge wijsheid, dat de bijzonderheden op dit alles betrekking hebbende, in den eersten jaargang zeer zeker te huis behooren; maar dat het, behalve voor de ouders, voogden en onderwijzers, die zoons, pupillen of leerlingen te plaatsen hebben, en dien eersten jaargang niet ter leen kunnen krijgen, razend vervelend zal wezen die telkens weder te vinden. Wij moeten het publiek echter antwoorden, dat het hier een weinig in de voorbaat is en dat het slechts heeft te onderzoeken of deze jaargang aanbeveling verdient, om hem dan spoedig te koopen. Ter geruststelling van het publiek moeten wij echter herinneren, dat Don ANTONIO MAGINO in VAN ZWAANEN'S en THOMPSON'S Almanak, reeds aan onze grootmoeders dezelfde sprookjes verhaalde over regen, hagel, wind en zonneschijn, die hij of de erfgename zijner firma nog tegenwoordig verhaalt, en dat VAN ZWAANEN'S en THOMPSON'S Almanak niettemin even welvarende is gebleven als ten tijde onzer grootmoeders. Maar Don ANTONIO MAGINO is ook slim genoeg om zijne mededeelingen telkens in een ander kled te steken; en wanneer men nu aan den redacteur van het Jaarboekje der Ko-

ninklijke Militaire Akademie slechts een sprankje van het vernuft des onsterfelijken MAGINO's toekent, dan zal men overtuigd zijn, dat hij de ouders, voogden en onderwijzers van aanstaande Kadetten en Adelborsten zeer goed op de hoogte zal weten te houden, zonder de rest van zijn publiek te vervelen. Dat goede, beste en brave publiek is dan schrikkelijk bang voor verveling, en als het maar niet verveeld wordt, slikt het ook van alles, zonder den mond te vertrekken, getuige de zoowel geslaagde pogingen van EUGÈNE SUE, die jaren lang in sterk gekruide romans den onzin van het socialisme opdischte, en echter in Nederland had kunnen beleven, dat het grootste gedeelte van het publiek zeer verwonderd was eindelijk te vernemen, dat er zulke booze lieden bestonden die men socialisten noemde.

Vraagt men nu of het Jaarboekje der Koninklijke Militaire Akademie beantwoordt aan het doel waarmede het uitgegeven werd, dan antwoorden wij volmondig Ja! Een ieder die, in het belang van zoons of in dat der jongelingen waarover de zorg hem is toevertrouwd, volledig bekend dient te wezen, met alles wat de Koninklijke Militaire Akademie aangaat, kan die kennis zoo uitgebreid als noodig is, in de bladen van dit boekje opdoen. Hij zal er zelfs meer vinden, want het bevat een met waarheid geschreven verslag van het nut door die Akademie reeds gesticht, zoowel in als buiten het leger. Wij aarzelen dan ook geen oogenblik, dit werkje als eene nuttige vraagbaak aan opvoeders van toekomstige Kadetten en Adelborsten, zonder eenig voorbehoud aan te bevelen.

Ook het Mengelwerk is lezenswaardig en vooral het eerste stukje, getiteld: «JAN moet Kadet worden.» Wij wenschen niets vuriger, dan dat alle ouders en opvoeders de wenken mogen behartigen, hun hier gegeven, en bovenal dat zij in aanmerking mogen genomen worden door diegenen, welke hunne zonen, pupillen of kweekelingen op de Militaire Akademie wenschen geplaatst te zien. — De type van den Nederlandschen Kadet en eenige vol-

gende stukjes, bevatten insgelijks veel goeds en veel waars; wij vonden er zelfs — even als in «Jan moet Kadet worden» — zeer schoone gedeelten in; maar dit alles belet niet dat wij deze afdeeling van het Jaarboekje geenszins zoo onvoorwaardelijk mogen prijzen als wij het de eerste deden. — De Heer KEMPEES gaf ons in de *Holloway Pillen* de maat zijner talenten, en hij mag het derhalve niet euvel duiden, dat wij daaraan alles toetsen wat door hem gestempeld het licht ziet. Het is waar, de tijd die hem tot de zamenstelling van zijn mengelwerk restte, was kort, maar — de taak was vrijwillig. Hetgeen wij nu in 't algemeen op dit mengelwerk af te dingen hebben, is vermoedelijk aan niets anders dan aan tijdsgebrek te wijten. Een ieder die ooit de pen voerde, weet dat men des te langer voor zijn schrijflessenaar moet zitten, naarmate men meer beknopt wil zijn. Zonder nu te beweren, dat het mengelwerk van het Jaarboekje der Koninklijke Militaire Akademie beknopt had moeten wezen, gelooven wij echter, dat de schrijver daarvan, geen tijd genoeg aan zijn arbeid konde besteden, om te vermijden zich hier en daar aan gereetheid schuldig te maken, of soms in uitweidingen te vervallen, die de eenheid verbreken. Behalve op andere plaatsen (bladz. 54 en 55) merkten wij dit vooral op in sommige vergelijkingen (bladz. 29, 31, 39); en toch eene vergelijking moet hetgeen voorafgaat of volgt, wel nader toelichten of verklaren, maar zij mag de aandacht nimmer van de hoofdzaak afleiden. Die der vijftienjarige dochter op bladz. 44, is in dit opzigt een juweeltje.

De aanmerkingen hier gemaakt, zullen ons echter niet doen terugkomen van onze eerst geuite meening, dat namelijk dit mengelwerk nuttig en lezenswaardig is, en dat derhalve het geheele werkje aanbeveling verdient; de typographische uitvoering is daarenboven van dien aard, dat het boekje zich geenszins behoeft te schamen, wanneer het eene plaats verkrijgt in de bibliotheken der moeders en zusters van onze Kadetten en Adelborsten.

HET VAANDEL. *Tijdschrift voor Onderofficieren. Eerste Jaargang, te Delft, bij W. N. C. ROLDANUS.*

Het oprigten van een tijdschrift voor Onderofficieren was een gelukkig denkbeeld, een denkbeeld wat toegejuicht verdient te worden door ieder die het wél meent met den Vaderland-schen kriegsstand. Dat er aan een dergelijk Tijdschrift werkelijk behoefte bestond, bewijst de ruime bijval dien het reeds vond bij de eerste aankondiging en nog vóór eene enkele aflevering

het licht had gezien. Wij heeten het *Vaandel* welkom in de rij der Nederlandsche militaire tijdschriften en bieden het kameraadschappelijk de hand. De *Nieuwe-Spectator* en de *Militaire-Spectator* hebben nimmer gearzeld, waar het noodig was hunne stem te verheffen voor de regten en belangen onzer onderofficieren, en wij gelooven dat die taak veilig aan hen kan blijven opgedragen; tot de wetenschappelijke vorming evenwel en tot de veredeling van den geest dier onderofficieren, vermogten zij weinig en zullen zij wel steeds weinig blijven vermogen, en daarom achten wij het nuttig, ja noodzakelijk, dat er eindelijk een Tijdschrift verschijnt wat zich bepaaldelijk aan dit doel wijdt, zonder te versmaden zijne lezers tevens eenige oogenblikken van uitspanning te schenken.

Wij hebben het altijd zeer gewaagd, en soms zeer onbillijk gevonden, aan een Tijdschrift goed- of afkeuring te schenken, alleen op het zien en lezen van zijn eerste nummer; wij zullen dus ook over het *Vaandel* nog geen oordeel vellen, en ons bepalen tot de verklaring dat wij in de eerste aflevering niets lazen, of het was daarin volkomen op zijne plaats. Het uiterlijk voorkomen is daarbij zoo net, ja zoo sierlijk, dat het weinig te wenschen overlaat, en dat vooral diegenen onzer onderofficieren, welke gelegenheid hadden de Tijdschriften te zien die in andere landen voor hunne ranggenooten uitgegeven worden, daarover meer dan tevreden zullen zijn.

In weerwil der schoone vooruitzichten waarmede de redactie van het *Vaandel* hare taak aanvaardde, ontveinst zij zich geenszins dat hare taak zeer moeilijk is, en voorwaar, dit is een gevoelen wat wij in ieder opzigt met haar deelen. In onze vorige boekaankondiging zeiden wij, dat het publiek razend bang is voor verveling, en wij voegen er hier bij, dat de groote massa boven alles op eene aangename, ja op eene vermakelijke wijze wil onderhouden worden. Wanneer men tot een bepaald gedeelte van het publiek spreekt, zal dit gedeelte maar al te spoedig geraakt zijn, en maar al te ras zijne aandacht weigeren, als de spreker van den aanvang af niets dan onderrigt en teretwijzigen geeft; maar als die spreker den schijn aanneemt van hoofdzakelijk te willen vermaken en zich zoodoende van de welwillendheid zijner hoorders verzekert, dan kan hij later de hardste waarheden zeggen. Indien men de menschen wil verbeteren en onderwijzen is de rechte lijn, helaas! geenszins de kortste afstand tusschen twee punten, en wij gelooven dat in deze waarheid eene klip ligt, die vooral vermeden behoort te worden door de redactie van het *Vaandel*, welke tot een publiek spreekt, wat nimmer in het bijzonder werd aan-

gesproken; een publiek wat vele goede hoedanigheden heeft, maar nog geheel onbekend is met de vormen die een Tijdschrift tegenover zijne lezers heeft in acht te nemen, en met de eischen welke die lezers aan het Tijdschrift doen kunnen.

Wij hopen — en wij hebben er goeden moed op — dat de redactie van het *Vaandel* de hier

aangewezen en andere moeilijkheden, zal weten te overwinnen; van harte wenschen wij haar daartoe de medewerking van zoovele bekwame pennen die in het leger voorhanden zijn, en die allen kunnen bijdragen haar het schoone doel te doen bereiken wat zij zich voorstelt.

Aan de Redactie van den Militaire-Spectator,

In het nummer van October 1850, bladz. 184, zegt de redactie van den *Militaire-Spectator* met den schrijver van in dat nummer voorkomende opmerkingen en vragen, over de in den laatsten tijd in druk verschenen stukken bij het wapen der artillerie, de wending te betreuren welke de zaak, waarover die schrijver handelt genomen heeft, wijl het te vreezen is, dat er eene verdeeldheid door zal ontstaan, die zeker een ongunstigen indruk moet maken, en niet dan nadeelig kan wezen voor het wapen der artillerie.

De juistheid van deze opmerking der redactie zal wel door niemand worden betwijfeld, en het kan wel niet anders, of algemeen moet men bij het korps artillerie-officieren verlangen, dat die ongunstige indruk worde weggenomen, en dat, zoo er verdeeldheid mogt wezen, de nadeelige invloed daarvan voor het wapen der artillerie zoo spoedig mogelijk moge verdwijnen.

Men betreft het daarom niet minder, dat in het Beknopt Overzicht van de proeven en werkdadige oefeningen der artillerie over 1850, het berigt voorkomt, dat voor het oogenblik nog geen gevolg kan worden gegeven aan een voorstel van den Generaal-Majoor, kommandant van het Personeel der Artillerie, om de verslagen der drie Commissiën van onderzoek, benoemd bij aanschrijving van den 3. September 1850, ter kennis van de artillerie-officieren te brengen.

De mededeeling aan deze officieren van al de vroegere stukken over dit onderwerp, maakt ten hoogste wenschelijk, dat ook die verslagen aan hen mogten worden mededeeld.

Men zou niet vermeenen dezen wensch te mogen aan den dag leggen, wanneer men niet door de mededeeling der vorige stukken tot het denkbeeld was gebracht (1), dat men van hooger-

hand wenschelijk achtte, dat de artillerie-officieren op de hoogte van dat onderwerp werden gehouden. Nu vreesst men dat, door het onbekend blijven van de verslagen der Commissiën, de ongunstige indruk en de nadeelige invloed op het wapen der artillerie zeer zullen aangroeijen, en men gelooft niet te handelen tegen den eerbied, dien men aan de besluiten van hoogerhand verschuldigd is, wanneer men de redactie van den *Militaire-Spectator*, als een orgaan dat de belangen van het leger voorstaat, verzoekt, de uiting van dezen wensch, dien men meent dat vele artillerie-officieren zullen koesteren, in haar blad op te nemen.

Ofschoon de redactie blijft volharden bij het vroeger door haar genomen besluit, om betrekkelijk de nog altijd onbesliste verschillen bij het wapen der artillerie, geen andere dan door de schrijvers onderteeckende stukken te plaatsen, heeft zij echter vermeend de opname van bovenstaand artikel niet te mogen weigeren, uit hoofde daarin met zooveel bezadigheid eenen wensch wordt uitgedrukt, en een verlangen is te kennen gegeven, welke sedert eenen geruimen tijd bij de officieren der artillerie moeten bestaan.

De thans ter kennis van het geheele wapen der artillerie gebragte verklaring des Ministers: «dat later, wanneer eerst de bedoelde verslagen in het Comité van defensie zullen zijn gebragt, er van zijne zijde tegen het bekend «worden van die verslagen, geene beletselen in «den weg zullen worden gelegd.» geeft echter het vooruitzicht, dat de gevoelens der drie door het Departement van Oorlog benoemde Commissiën, niet op den duur aan de algemeene belangstelling zullen onthouden worden, hetgeen wenschelijk is, om een einde te maken aan de thans bestaande en zoozeer uiteenloopende gissingen, betrekkelijk de reden der lange geheimhouding.

De Redactie.

tot het bedoelde materieel gestaan hebben, suggestie sprak zouden houden, omtrent al de onderzoeien van hetzelfde, en daarbij in overweging te nemen de toelichtingen, vroeger in het Verslag genoemd, welke de geschiedenis van het lichte veldmaterieel, alsmede de gronden die bij de zamenstelling hebben gewogen bevalten.

Het in druk verschijnen en ter beschikking van de artillerie-officieren stellen van een van wege het Bureau der artillerie van het Departement van Oorlog uitgegeven stuk, getiteld: Aantekeningen van het Beknopt Overzicht enz., heeft dat denkbeeld niet weinig versterkt.

(1) Tot het opvatten van het genoemde denkbeeld heeft reeds bijgedragen, het toezenden aan alle officieren bij het personeel der artillerie dienende, van exemplaren van het Koninklijk Besluit van 24 Maart 1848 houdende invoering van het lichte veldmaterieel, bij welk Koninklijk Besluit tevens gevoegd werd het verslag der Commissie, belast met het uitbrengen van haar advies oopensde inrigting van het lichte veld-materieel; van welke Commissie (zie alinea 4 van genoemd Verslag) de oudste in rang der tot leden van dezelve benoemde officieren (ingevoelge de bepalingen van het Programma, gevoegd bij aanschrijving van het Ministerie van Oorlog, dd. 8 September 1847, no. 1. A. afdeling Artillerie) met al de officieren welke te Amersfoort, Venlo, Breda en 's Hage in enige betrekking

BIJLAGE IX.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 9.

(Maand Maart 1851.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Tot gen.-maj., op het tegenwoordig door hem genoten wordend tractement: de kol. H. W. Riesz, dir. in de 2de art.-dir. Bij het korps ing., min. en sapp., tot maj.: de kap. der 1ste kl. E. Mekern, van het korps. Tot kap. van de 1ste kl.: de kap. der 2de kl. J. O. L. van Ingen, van het korps. Tot kap. der 2de kl.: de kap. der 3de kl. Jonkh. B. de Jong van Beek en Donk, van het korps. Tot kap. van de 3de kl.: de 1ste luit. L. J. Nilant Bannier, van het korps. Tot 1sten luit.: de 2de luit. H. J. Enderlein, van het korps. Bij het wap. der kav., bij den staf van het wap. tot ritm. van de 2de kl.: de 1ste luit. F. H. Marcella, adj. bij den gen.-maj., komm. der brig. kav. Bij het 3de reg. drag., tot maj.: de ritm. der 1ste kl. L. Rigney, van het 2de reg. drag. Bij het 1ste reg. drag., tot ritm. der 1ste kl.: de ritm. der 2de kl. H. F. Hoogeveen, van het korps. Tot 1sten luit.: de 2de luit.-pik. F. C. Blees, van het 3de reg. drag., zijnde hij tevens uit zijne betrekking van pikeur eervol ontslagen. Bij het 2de reg. drag., tot ritm. van de 2de kl.: de 1ste luit. G. A. Willich, van het 4de reg. drag. Tot 1ste luit.: de 2de luit. Jhr. W. F. Tindal, thans op non-act. zonder bezw. der schatkist, zijnde hij weder in actieve dienst hersteld. Bij het Limburgsch Bonds-Contingent kav., tot 1sten luit.: de 2de luit. J. F. W. Bourcourd, van het 2de reg. drag. Tot adjunct-paarden-arts bij het leger: de heer J. W. Warnsinck. Bij de mil. geneesk. dienst in Oost-Indië: de heer C. N. Cruque. Tot militie-commissaris in de provincie Noordbrabant: de heer H. A. J. B. de Quay, lid der provinciale staten van dat gewest.

Verplaatsingen.

Bij het 1ste reg. inf.: de 2de luit. M. J. Nolthe-nius de Man, van het 5de reg. inf. Bij de Koninklijke Militaire Akademie: de paardenarts H. E. van Laar, van het leger. Bij het wap. der kav. van het leger in Oost-Indië: de 1ste luit. W. W. A. Roijen, van het 1ste reg. drag. De eerste offic. van gez. der 2de kl. van het koloniaal werfdepôt te Harderwijk: bij het bureau van de geneesk. dienst. De offic. van gez. der 1ste kl. J. W. Quint, van het garn. te Amsterdam: bij het koloniaal werfdepôt te Harderwijk. De offic. van gez. der 1ste kl. L. A. Kloppert, van het garn. te Breda: bij het garn. te Amsterdam. De offic. van gez. der 2de kl. H. G. Caudri, van het garn. te Bergen-op-Zoom, bij het garn. op het fort Bath. De offic. van gez. der 2de kl. C. A. A. Kieckens, van het garn. te fort Bath: bij het garn. te Bergen-op-Zoom. De adjunct-paardenarts J. E. Schook, van het garn. te Deventer: bij het garn. te Venlo.

Tijdelijk het tractement van non-activiteit toegelegd.

Aan den 1sten luit. C. Besier, van het Limburgsch Bonds-Contingent kavallerie.

Eervol ontslagen.

De paardenarts bij het leger F. C. Hekmeijer, als zijnde benoemd tot leeraar aan 's Rijks vee-artsenijschool. De adjunct-paardenarts bij het leger D. Albers. De ritm.-adj. J. J. Hinlopen, van het 2de reg. drag., uit de betr. van adjudant.

Gepensionneerd.

De luit.-kol. H. C. Zehelein, van het 3de reg. drag., onder toekenning van den rang van kolonel.

Overleden.

De 2de luit. W. Pieters, van het 5de reg. infanterie.

CORRESPONDENTIE.

Door den overvloed van stof en de vervolgstukken wier plaatsing geen uitstel gedoogde, heeft de Redactie sommige ingekomen stukken, die zij gaarne opgenomen had, nog moeten verschnlven. Dit is, behalve met vroeger vermelde, onder anderen het geval met het artikel van den gep. majoor van het O. I. leger **HENCKEL**: *Over het inzetten der huizen in holle projectielen, zonder laadgaten.* — Op het Artikel: *De Officieren der Nederlandsche krijgsmagt, en de vereeniging tot afschaffing van den sterken drank*, zal nader worden berigt.

OVER
DE GRONDBEGINSELEN
VAN
HET ONDERRICHT
EN DE
TAKTIEK DER KAVALLERIE.

(Vervolg van N°. 9.)

IV°. HOOFDSTUK.

Over de Rigting.

De rigting is een beginsel van orde, waarop het bestaan van een front berust. Men onderscheidt twee soorten: *de rigting stilstaande* en *de rigting onder het marcheren*. Is deze verdeeling, hoewel vreemd aan het reglement, aanneemlijk? Het behoud der rigting stilstaande is, zoo als het kommando *staat!* aanduidt, het gevolg van een streng genomen daadzaak, de *onbeweeglijkheid*.

De rigting onder het marcheren berust integendeel op gelijke en evenwijdige *beweging*.

Er bestaat derhalve een wezenlijk verschil tusschen deze twee soorten van rigtingen. Ongetwijfeld moet men haar eene volmaakte overeenkomst in zamenstelling en gedaante toekennen, maar niet minder blijkbaar is het, dat zij in de wijze

5. D. N°. 10.

van uitvoering onderling zeer veel verschillen.

Wanneer de rigting in acht genomen wordt, dan zal een troep kavallerie, welke den vijand chargeert, dezen ontzag inboezemen, door de eenheid welke hij in de linie ziet welke hem te gelijkertijd op alle punten van zijn front zal aantasten, ingeval de vijand moed genoeg heeft om den schok af te wachten; bestaat er integendeel geene rigting, dan zal deze zedelijke werking ook niet plaats hebben, en zal de schok, in plaats van algemeen, slechts gedeeltelijk zijn.

Wanneer men van rigting in eene charge spreekt, verstaat men daaronder geen volmaakte en afgepaste rigting, zooals die stilstaande of in een gematigden gang. Is echter deze uiterste regelmatigheid onmogelijk te bereiken, men kan ze evenwel naderen, en de troep, die haar het digtst bijkomt, zal des vijands zedelijke kracht het meest schokken, en hem met de meeste kracht chargeren.

I.

De stilstaande rigting is algemeen of achtereenvolgend, en kan niet anders dan een van beiden wezen.

Daar wij niet meer dan twee voorname orden hebben (de orde van kolonne en de orde van bataille) kunnen we ook, in het algemeen gesproken, slechts twee soorten van rigting hebben. De eerste is meer bijzonder aan de achtervolgende formatiën eigen, omdat de afdeelingen waaruit de kolonne bestaat, hoe groot haar front zij, de eene na de andere opmarcheren, en zich onmiddellijk op de eerste rigten, die haar tot basis dient; de tweede is aan den reeds in bataille geformeerden troep eigen, en is algemeen, omdat al de individuen, waaruit het front bestaat, hoe groot het zij, zich te zamen op hetzelfde oogenblik rigten, op het kommando *regts* of *links* — *rigt u*.

De rigtingen, volgende op de formatiën *regts* en *links*, in de natuurlijke en omgekeerde orde van bataille, behooren onder de algemeene rigting, want alle afdeelingen rigten zich gelijktijdig op hare spillen.

De rigtingen daarentegen welke het reglement met *rotten*, met *tweeën*, met *vieren*, met *pelotons* en *eskadrons* *regts* en *links* voorschrijft, komen, hoewel in bataille plaats hebbende, gelijk alle regte of schuinsche rigtingen van deze soort, onder de achtervolgende rigting, omdat, hoewel in bataille, de rigting niet te gelijktijd plaats heeft, maar achtervolgens; niet op het geheele front te gelijk, maar op een gedeelte van dat front.

Het tegenwoordige Reglement (*Alge-*

meene grondbeginselen van onderwijs, 1841) erkent twee soorten van rigtingen: de afzonderlijke (individuële) rigting, en de rigting van den eenen troep op den anderen.

Wat deze laatste rigting betreft, het is te begrijpen, schoon zulks misschien niet duidelijk genoeg is aangewezen, dat het de achtereenvolgende rigting en niets anders is; maar is het even gemakkelijk zich te verstaan ten aanzien van die rigting, welke de individuële wordt genoemd? Heeft men van de rigting met *rotten*, aan het begin der pelotonsschool willen spreken, omdat de ruiters zich inderdaad rot voor rot rigten, dan is het eene onnoodige onderscheiding; want ook deze rigting is achtereenvolgend; maar in welke klasse komt nu die van een reeds geformeerd eskadron, dat zich op het kommando van zijn chef op hetzelfde oogenblik rigt? Deze rigting is zeker niet achtereenvolgend, daar het geheele eskadron zich op hetzelfde oogenblik rigt, en zij is evenmin individueel, daar zij op alle gedeelten van het front tegelijk plaats heeft; zij is derhalve algemeen, en kan niets anders wezen.

Derhalve zou men (indien men zwaarigheid maakte, onder de algemeene rigting, die van een peloton of eskadron, dat zich op zich-zelf rigt, te rangschikken, omdat men het front te klein vond) drie soorten van rigtingen kunnen onderscheiden: *de achtereenvolgende rigting*, *de rigting met eenen troep*, en *de algemeene rigting*.

De achtereenvolgende rigting is die waarvan men zich bedient om elk rot, elke afdeeling van tweeën of vieren, elk peloton

of eskadron te leeren zich onmiddellijk na hunne aankomst op de linie te rigten, zonder de nog volgende afdeelingen te moeten af te wachten.

De rigting met eenen troep is die van een peloton of eskadron, dat zich op zichzelf en op hetzelfde oogenblik rigt, op het kommando van zijn chef: *regts of links-rigt u!* Deze is onder de klasse der algemeene rigting begrepen.

De algemeene rigting is die van een regiment in bataille, of van eene linie kavallerie, die zich op zich-zelve rigt, en verschilt van de vorige rigting alleen door de uitgebreidheid van het front.

H.

De algemeene rigting, welke op het geheele front, en bij gevolg door al de ruiters op hetzelfde oogenblik plaats heeft, is daarom ook de moeilijkste; daarentegen is de achtereenvolgende rigting, die slechts plaats heeft op meer of minder uitgebreide gedeelten van het front, welke zich rigten naarmate zij opmarcheren, sneller en gemakkelijker.

Wanneer men eenen reeds geformeerden troep kommandeert: *regts of links - rigt u!* dan zullen de ruiters, op dit kommando, zich allen trachten te rigten, maar hunne rigting zal te moeilijker zijn, naarmate het front meer uitgebreidheid heeft, en zij meer verwijderd zijn van het punt waarop zij zich rigten, omdat zij door gebrek aan oogmaat mislagen kunnen begaan. Indien men daarbij voegt, dat de ruiters stilstaan, dat de paarden dikwijls over-

vallen worden, en bijna altijd te lang verzameld zijn, hetgeen hen onrustig maakt en beweegt om zijwaarts te treden, zich op hunne naburen te werpen, en eindelijk hen die goed stonden in wanorde te brengen, zal men niet verwonderd zijn, als eene golving en een algemeen getrappel over de geheele linie ontstaat, dat de rigtingen zoo lang duren en niet altijd gelukken.

Twée omstandigheden dragen nog bij, om zulks moeilijk te maken: 1°. de weinige oplettendheid der ruiters; 2°. de traagheid waarmede de officieren die hen kommanderen, de rigting laten nemen. Aan den eenen kant geven de ruiters zich naauwelijks ernstige moeite, om zich op het ontvangen kommando te rigten; zij zijn onzeker en zien dikwijls naar de verkeerde zijde; aan den anderen kant is het onmogelijk, hen door een flauw kommando op te wekken; men laat hen, om zoo te zeggen, op hunne paarden inslapen; men boeit hunne aandacht niet, men verzuimt hen te doen gevoelen, dat de rigtingen, als 't ware, in de vlugt moeten worden gegrepen, en dat men de paarden niet te lang verzameld moet houden. Aldus bewegen de paarden zich niet, of zij worden ongeduldig dat ze met kracht en te lang worden aangezet; zij worden onrustig, treden zijwaarts; er komt eene golving over de geheele linie, en de ruiters plagen hunne paarden zeer, om nog maar een' zeer armoedigen uitslag te bekomen. Men zal later zien, dat wanneer men een nuttig gebruik maakt van de linie der officieren — die men linie van rigting zou kunnen noemen, omdat zij inderdaad den grondslag daarvan uitmaakt — men met

meer snelheid en gemak betere rigtingen verkrijgt. Maar als eene kolonne, hoe groot haar front zij, hetzij eene kolonne met afstanden of eene geslotene kolonne, zich integendeel door eene achtereenvolgende beweging in bataille formeert, dan zal de rigting afdeeling op afdeeling plaats hebben; deze afdeelingen zullen zich rigten, zoodra zij opgemarcheerd zijn; zij zullen zich marcherende, en niet stilstaande, rigten; de reeds geformeerde en gerigte troep zal tot grondslag dienen voor dien nog niet gerigt is; de ruiters zullen, na hunne rigting te hebben genomen, er op bedacht zijn de hand te geven en de beenen te ontsluiten; de rigting zal eindelijk slechts op een gedeelte van het front plaats hebben, en men weet, dat wanneer een kleine troep gemakkelijker marcheert en zwenkt, dan een andere welks front uitgebreider is, die troep zich ook met meer gemak rigt, en dat aldus de rigtingen, die op de formatie van kolonne met afstanden volgen, aanmerkelijk sneller en gemakkelijker zijn, dan die op het deploijeren van geslotene kolonnen volgen.

Er is dus een zeer groot voordeel in gelegen, kolonnen die zich formeeren of deploijeren, naar deze beginselen te rigten. Gelijk men zoo even aangetoond heeft, is de rigting alsdan gemakkelijker, zij is sneller, daar ze slechts zóó lang duurt als de formatie, en men, wanneer de laatste afdeeling op de linie aankomt, na deze gerigt te hebben, kan kommanderen: *staat!*

III.

Eene achtereenvolgende rigting moet niet in eene algemeene rigting ont-

aarden, want dan zou zij minder snel en moeilijker worden.

Indien de afdeelingen, tegen den voorschreven grondregel om zich achtereenvolgens te rigten, zulks bij het opmarcheren verzuimen, indien men niet daartegen waakt, en zij hunne rigting slecht afmeten, zal daaruit voortvloeijen, dat wanneer de laatste afdeeling is opgemarcheerd, de rigting nog onnaauwkeurig zal zijn, en, indien men ze na het formeren of deploijeren blijft verbeteren, zal het geene achtereenvolgende, maar eene algemeene rigting zijn; om bovengemelde redenen zal de rigting daardoor moeilijker en klaarblijkelijk langzamer worden; want hadden de afdeelingen opgelet om zich terstond na den opmarsch te rigten, dan zou het kommando: *staat* zijn uitgesproken, zoodra de laatste afdeeling was opgemarcheerd en zich gerigt had, 't welk bij hetgeen wij thans onderstellen niet kan plaats hebben.

IV.

Eene algemeene rigting moet evenmin in eene achtereenvolgende ontaarden.

Dit gebeurt echter dikwijls, zoowel door de schuld der officieren die voor het front zijn, als der vleugelrotten. In plaats dat deze officieren de algemeene rigting nemen, wacht elk van hen — indien men er niet voor waakt — tot zijn nevenman naar de zijde der rigting gerigt is, om zich dan op zijne beurt te rigten. Wat de vleugelpelotons betreft, die zich altijd op de officieren en onder elkander moesten rigten, zij verzuimen dit, rigten zich achtervol-

gens even als de officieren; en alsdan duurt eene algemeene rigting van vier eskadrons oneindig lang, ja schijnt niet te moeten ophouden. Het goed onderrigt van eenen troep in de rigting blijkt daaruit, dat de officieren voor het front zich zonder lang zoeken, rigten, dat de vleugelrotten zich als 't ware van hunne plaatsen losmaken, om zich zonder aarzeling op de officieren en onder elkander te rigten; met zulke grondslagen zijn de ruiters spoedig gerigt.

V.

Om de ruiters de beginselen en het werktuiglijke der achtereenvolgende rigting te doen begrijpen, moet men hen oefenen zich met éénen, met tweeën, met vieren, met pelotons, divisiën en eskadrons te rigten.

Het Reglement erkent de orden van kolonne met éénen, met tweeën, met vieren, met pelotons, divisiën en eskadrons. Deze kolonnen formeeren zich voorwaarts, achterwaarts en zelfs op hare flanken, in verscheidene omstandigheden niet anders dan door het achtereenvolgend opmarcheren der rotten, der afdeelingen van tweeën of vieren, pelotons, divisiën en eskadrons. Deze liniën van bataille worden, gelijk zoo even is aangetoond, niet spoedig en naauwkeurig gerigt, dan in zoo verre elke afdeeling, hoe groot haar front ook zij, zich terstond na het opmarcheren rigt, omdat, wanneer men dit grondbeginsel in acht neemt, de rigting te gelijk met de formatie plaats heeft, en men alzoo de langwijligheid van eene algemeene rigting, die

altijd langzamer en moeilijker is, vermijdt.

Maar indien de achtereenvolgende rigting van deze oplettendheid afhangt, moet men niet verzuimen dit den ruiters te doen opmerken, en daartoe is geen beter middel, dan hen in de zooeven aangewezen rigtingen te oefenen. Zoo doende zullen zij grondig leeren, wat zij te doen hebben, als zij namelijk, in kolonne geformeerd en in beweging zijnde, eene achtereenvolgende orde van bataille moeten nemen.

Voor het overige is er niets nieuws in deze stelling. 't Is het beginsel van het Provisioneel Reglement uitgebreid en op alle erkende afdeelingen toepasselijk gemaakt. Want indien dit Reglement leert, zich achtereenvolgens met enkele ruiters, met rotten en pelotons te rigten, en men toestemt dat deze rigtingen de ruiters voorbereiden op hetgeen zij te doen hebben, wanneer zij zich op elk dezer fronten zullen moeten rigten, waarom zou men dan de andere rigtingen niet erkennen, die hen eveneens zullen leeren wat zij bij de daarmede overeenstemmende formatiën hebben te doen? Want men kan niet ontkennen, dat de achtereenvolgende rigtingen, welke wij voorstaan, niets anders zijn dan ontleding van dezelfde formatiën.

VI.

De voor het front geplaatste officieren strekken tot grondslag voor de rigting van eenen troep in bataille en maken die gemakkelijk.

Daar de rigting moeilijker is, naar

mate het front uitgestrekter is, moet men alle voorzorgen nemen en alle middelen gebruiken, om ze sneller en gemakkelijker te maken, en daartoe kan men groot voordeel trekken uit de linie der officieren.

Wanneer er verscheidene liniën achter elkander zijn, van welke linie is dan de rigting van het meeste belang? Ongetwijfeld die van de eerste, want het valt in 't oog, dat zij die achter deze zijn, altijd naar deze hare rigting nemen, en eigenlijk gezegd, is het alleen voor de eerste linie volstrekt noodig zich te rigten; de andere behoeven slechts hare afstanden te nemen.

Onderstellen wij, dat de officieren zoodanig gerigt zijn, dat die van het eerste peloton al de andere, die verder op staan, bedekt, zal het dan noodig zijn dat het eerste gelid zich rigte? Ongetwijfeld neen. Het zal voldoende zijn, dat het zijnen afstand neemt, welke van eenen pas of eene el tusschen het hoofd harer paarden en het kruis van de paarden der officieren moet wezen; het tweede gelid zal ook zijn pas afstand nemen, en het opsluitend gelid zal eene vierde linie vormen, die gerigt zal wezen, als zij het hoofd der paarden op een el afstands van het tweede gelid hebben.

Wat zal het zijn, als de onderofficieren en korporaals op de vleugels der pelotons geplaatst, op het oogenblik waarop de rigting gekommandeerd wordt, zich voor hun persoon en zonder de ruiters af te wachten, op een el afstands van de linie der officieren plaatsen?

De vleugelrotten van het eskadron zullen dan zoo goed gevestigd zijn als mogelijk is; de ruiters, in plaats van zich op

het geheele front te rigten, zullen zich slechts in de hun aangaande vleugelrotten behoeven aan te sluiten, en elk peloton zal drie punten hebben om zich te rigten: die regts en links aangewezen, door de op de vleugels geplaatste onderofficieren en korporaals, en in het centrum, dat insgelijks door den kommandant van het peloton wordt aangewezen, van wien men zich op een el afstands moet plaatsen.

Het beginsel is hetzelfde, hetzij men stilstaat of in beweging is; en om alles nogmaals in eens zamen te vatten, kan men zeggen, dat de rigting der eerste linie het eerst moet bepaald worden; dat die der volgende, wijl zij eenen grondslag voor zich hebben, zich bepaalt tot het nemen van den voorgeschreven afstand, en dat wanneer de officieren en de vleugelrotten onder elkander gerigt zijn, er in een eskadron zoo vele punten van rigting bestaan, als er officieren voor het front en onderofficieren op de vleugels der pelotons zijn geplaatst; dat eindelijk de rigting zoo veel te gemakkelijker voor de ruiters zal zijn, naarmate de punten, waarop zij ze nemen, meer in getal en digter bij elkander zijn.

VII.

Indien de voor het front geplaatste officieren niet gerigt zijn, doen zij de rigting mislukken.

Hangt, gelijk wij meenen te hebben aangetoond, alles van de eerste linie af, en geeft deze eerste linie, wel gesteld zijnde, eene goede rigting aan diegene welke achter haar zijn, dan moet zij ook, om de-

zelfde reden, als zij slecht gesteld is, eene slechte rigting geven. Zulks is onmogelijk te betwisten, daar dit geene bespiegelende theorie, maar eene waarheid is, berustende op den wederzijdschen stand der bestanddeelen van die liniën en de uitwerking die zij op elkander hebben.

De ondervinding van het exercitieveld leert, dat de rigting der officieren op verschillende wijzen gebrekkig kan zijn; zij kan binnen- of buitenwaarts gebogen, golvend of scheef wezen, of eene andere rigting hebben dan de troep hebben moet.

Het eskadron zal altijd die rigting nemen, welke het door zijne officieren wordt medegedeeld; of wil men dat het eskadron goed zal gaan, terwijl de officieren slecht gerigt zijn, dan moet men ontkennen, dat de paarden altijd diegenen volgen, die hen voorgaan; en schoof men deze daadzaak, welke de ondervinding ons dagelijks onder het oog brengt, ter zijde, dan zou het ook waar moeten zijn, dat het eskadron zich niet naar de bewegingen van zijne officieren regelde, hetgeen als eene algemeene stelling, de grootste zwaarigheden zou hebben.

Wij zijn zoo doordrongen van deze waarheden, welke door de theorie, en nog meer door de ondervinding worden gestaafd, en zijn zoo overtuigd van den goeden invloed, welchen de rigting der officieren op den troep die achter hen marcheert, uitoefent, dat wij bepaald verlangen, dat de officieren genoegzaam vereenigd worden, om de gangen hunner paarden te regelen, door welke voorzorg zij even goede guides voor hunne eskadrons zullen zijn, als zij, die verzuimen dit te doen, de eskadrons ook

slecht zullen laten marcheren. Bij eene stilstaande rigting is deze invloed minder gevoelig en niet van zoo groot belang als gedurende den marsch; maar als men zich voorbereidt om te chargeren en met den vijand handgemeen te geraken, is het een ander geval, en op een slechte marsch in linie zal zeer bezwaarlijk eene met eenheid en kracht uitgevoerde charge volgen.

VIII.

De rigting kan onder den marsch niet bewaard worden, als de bewegingen der ruiters niet gelijk, en de strekking waarin zij zich bewegen, niet evenwijdig zijn.

Hoewel slechts één troep uitmakende, is een eskadron niettemin de verzameling en vereeniging van verscheidene ruiters, en dit eskadron kan, even als ieder andere meer of min talrijke troep, niet met eenheid en met goede rigting marcheren, dan in zoo verre de ruiters die het samenstellen, gelijke bewegingen en eene evenwijdige strekking houden.

Onderstellen wij eenen welgerigten troep, eer hij zich in beweging stelt: de paarden regt en op dezelfde hoogte, terwijl de ruiters elkander even den beugel voelen, zonder elkander te dringen. Indien deze troep zich in beweging zet, en met elken stap, door eene beweging van elk zijner deelen, twee voet acht duim wegs aflegt, is het zeker dat al de ruiters in de twee gelederen op dezelfde hoogte zullen zijn, en daarop zullen blijven, zoo lang deze troep in denzelfden stap marcheert. Gaat deze troep tot den draf over, en leg-

gen de ruiters met elk tempo van den draf drie voet acht duim wegs af, gaat dezelfde troep vervolgens tot den galop over, en leggen zij met elk tempo van den galop tien voet af (alles de maat van het Provisioneel Reglement), dan is het zeker dat de ruiters, die evenveel terrein winnen, juist daardoor gerigt moeten zijn, onder voorwaarde echter dat niemand zich van de loodrechte lijn verwijdere.

Inderdaad, de gelijkheid van gang is een belangrijk middel om dit doel te bereiken, maar het is nog niet voldoende, ook de bewegingen der ruiters moeten evenwijdig zijn, hetgeen (elk van hen zich in de verlenging der lijn houdende waarvan hij op het oogenblik van afrijden den grondslag uitmaakte) hen zal beletten elkander te dringen of zich te openen; want zoo elk ruiters de loodrechte lijn volgt, zal hij langs den kortsten weg van het punt van afmarsch op het punt van aankomst komen; hij zal zich bovendien niet op zijne nevenlieden werpen, en zich niet van hen verwijderen. Verlaat hij integendeel deze lijn, dan neemt hij eenen langeren weg en zal hij eene, op het front van het eskadron en de rigting welke hij moest volgen, schuins staande lijn beschrijven; eindelijk zal hij eenen hoek met de andere lijnen maken, deze raken, zijne nevenlieden dringen, hen uit hunne eerste rigting brengen, hen denzelfden misslag doen begaan, en tegelijk zijne nevenlieden aan den anderen kant verlaten, hetgeen eene gaping in het front zal veroorzaken.

Het beginsel dat hier betoogd wordt, is zonder twijfel zeer streng; maar, is het bijna onmogelijk dat de bewegingen der

paarden zoo afgemeten zijn, de troep die daaraan het meest nabij zal komen, zal het beste marcheren. Het is derhalve zeker, dat men geene rigting gedurende den marsch kan verwachten, dan voor zoverre de infanterie of kavallerie (want dit is onverschillig) gewend is gelijke bewegingen te maken, en zonder af te wijken in dezelfde rigting voort te gaan. Ongetwijfeld is de zaak voor de infanterie gemakkelijker dan voor de kavallerie, gelijk ligt te begrijpen is. Evenwel is zij ook voor de kavallerie niet onmogelijk; want de marschen in kolonne, eerst met enkele ruiters, daarna met verschillende fronten, waarbij de hoofden van kolonne goed geleid worden, en de ruiters zonder af te wijken op hunne afstanden marcheren, voeren onmisbaar tot deze uitkomst, *en logenstraffen hen, die aan het individuele onderrigt geen gewigt hechten*, terwijl het de onmisbare grondslag en de noodzakelijke voorbereiding der bewegingen met een aantal tot een geheel verenigde ruiters is, zoodat er in een welingerigt onderwijs geen het minste verschil van beginsel moet bestaan, ten aanzien van den regtstreekschen marsch en de gangen, van het begin tot aan het einde van het onderrigt.

IX.

Waarom bij de zwenkingen de rigting naar den omkomenden vleugel genomen wordt.

Het is een vast grondbeginsel, dat de rigting bij de zwenkingen, en na het volbrengen der zwenkingen, naar de om-

komende vleugels genomen wordt, uitgezonderd als men in kolonne is, wanneer die altijd links wordt genomen, indien de regter vleugel aan het hoofd is, en regts wanneer de linker vleugel aan het hoofd is, zelfs wanneer de zwenking naar denzelfden kant plaats heeft.

De rigting, of 't geen op hetzelfde neerkomt, de guide moet bij de zwenkingen aan den kant van den omkomenden vleugel zijn, omdat de zwenkingen gezamentlijk beginnen, gezamentlijk gemaakt en gezamentlijk volbragt worden. Dit vereischt eenige verklaring.

Onderstellen wij eene kolonne met afstanden, met pelotons, zich door eene kwartzwenking regts of links in bataille formerende, of door eene halve zwenking achterwaarts marcherende. Daar het grondbeginsel der zwenkingen met eene vaste spil is, dat de omkomende vleugel altijd in denzelfden gang moet zwenken, als waarmede de kolonne marcheerde, zullen ook de vier onderstelde pelotons hunne kwartzwenking gezamentlijk beginnen, vervolgen en eindigen, zich eindelijk aan elkander aansluiten, en het eskadron zal op hetzelfde oogenblik in bataille geformeerd zijn. Is eene halve wending het geval, dan wordt de zwenkingsbeweging niet afgebroken; de pelotons die te gelijker tijd ingezwonken hebben, zwenken gezamentlijk uit, zij komen gezamentlijk op dezelfde punten hunner halve zwenkingen (gelijk in bataille en gelijk in kolonne), en bevinden zich vereenigd met den linker vleugel aan het hoofd, omdat, daar de cirkelbogen dezelfde zijn, en de gang waarmede deze doorloopen zijn dezelfde

is geweest, er in de vier onderstelde pelotons eenparigheid van beweging moet zijn, welke ook in alle pelotons die er zijn mogten zou plaats hebben, indien zij hetzelfde grondbeginsel volgden.

Dezelfde samenwerking zal plaats hebben, wanneer het eskadron in bataille is en men het in kolonne met afstand wil formeeren of eene halve wending laten doen, altijd zal men denzelfden waarborg hebben, als men zich naar de omkomende vleugels regelt.

Wat zou er integendeel gebeuren, als men zich naar de spillen regelde? Daar zij de heupen der paarden met meer of minder snelheid kunnen omzetten, en hare beweging, hoewel die afgemeten zij, nooit zoo juist of vast kan wezen, als wanneer men den manoeuvre-stap, draf of galop bewaart, hetgeen de omkomende vleugels doen, zou er nooit dezelfde eenparige samenwerking plaats hebben; zeggen wij het rond weg, de grootste onzekerheid zou bestaan. De omkomende vleugels zouden verplicht zijn om hunnen gang te versnellen of te vertragen, en dien zelfs te veranderen, naarmate de spillen zich snel of langzaam bewogen; ten gevolge daarvan zouden de omkomende vleugels nooit in den stap, draf of galop zijn, wij bedoelen, dat zij buiten den manoeuvre-gang zouden wezen; en daar er geene eenparigheid van beweging in alle pelotons zou heerschen, zou de inzwenking niet te gelijker tijd op het eerste kwart der zwenking plaats hebben, en evenmin de uitzwenking op het begin van het tweede, en zou men ook niet gezamentlijk in de omgekeerde orde komen.

Dit is integendeel onfeilbaar, wanneer men zich naar den omkomenden vleugel rigt. Deze moeten nooit den gang verlaten, waarmede de troep te voren marcheerde; zij moeten derhalve hunne zwenking gezamenlijk beginnen, gezamenlijk op de verschillende punten van den cirkel aankomen, en gezamenlijk de zwenking voltooijen, daar de cirkelbogen die zij doorlooplen, dezelfde uitgestrektheid hebben en zij-zelve met denzelfden trap van snelheid marcheren. Hoe gunstig deze zekerheid van gezamenlijk in kolonne of in bataille te komen, voor de orde en regelmatigheid der marschen en bewegingen is, behoeft geen betoog.

Eene andere reden is deze. Onderstelt men een eskadron in bataille, dat met eene vaste spil zwenkt en zich naar de spil rigt, dan kan het gebeuren dat de beweging dezer spil te snel is, hetgeen te ligter kan plaats hebben, daar eene zoo langzame beweging het paard vermoeit, en het altijd dringt om die te versnellen, behalve dat ook nog de spil geenen zekeren grondslag voor hare beweging heeft; hieruit zal voortvloeijen, dat, daar de cirkelbogen van de spil naar den omkomenden vleugel steeds grooter worden, deze laatste eenen zeer gestrekten gang zal hebben, en zelfs dikwijls, indien de spil zich eenigzins overhaast, in den meest gestrekten galop niet meer zal kunnen volgen. Rigt men zich integendeel naar den omkomenden vleugel, en onderstelt men dat deze den hoogsten trap van snelheid heeft, dan zullen de ruiters des te beter kunnen volgen, dewijl hunne cirkelbogen minder groot zijn, en hoe langer

hoe kleiner worden, naarmate zij de spil naderen.

Hieruit blijkt duidelijk, dat men zich bij de zwenkingen naar de omkomende vleugels moet regelen; maar ook na het volbrengen der zwenking moet men zich er naar regelen, omdat zij den gang, waarin men te voren marcheerde, niet verlaten hebben. De spullen, daarentegen, hebben zich opgehouden, en hernemen na de zwenking haren vorigen gang; maar deze pas begonnen gang kan in de eerste oogenblikken van den marsch nooit zoo regelmatig zijn, als die van den omkomenden vleugel, die hem steeds heeft bewaard.

Evenwel, gelijk reeds gezegd is, in de orde van kolonne komt de guide altijd links, wanneer de regter vleugel aan het hoofd is, en regts wanneer de linker vleugel aan het hoofd is, zelfs wanneer men naar dien kant mogt gezwonken hebben.

X.

Na de zwenkingen worden de rigtingen op de spullen genomen, maar zij worden aan den kant der omkomende vleugels gekommandeerd; echter draagt men zorg de omkomende vleugels vooraf op de rigting der spullen te vestigen, en den troep een weinig achter de rigting welke men wil nemen, te laten ophouden. Op deze wijze heeft men twee punten in de rigting, in plaats van één; en wanneer de regter en linker vleugel der linie bepaald zijn, behoeven de ruiters slechts daartusschen in te zwenken.

Men neemt de rigtingen op de spillen, omdat deze in het manoeuvreren als onbeweeglijke punten worden beschouwd, ten minste daarvoor kunnen gehouden worden, daar hare beweging zeer beperkt is, wijl zij op de plaats, dat is zonder voorwaarts, achterwaarts of zijwaarts terrein te winnen, moeten omdraaijen (1).

De spillen die het front der troepen afbakenen, houden tusschen elkander de noodige ruimten voor hare inzwenkingen, en als zij naauwkeurig op de plaats omdraaijen, zijn zij zoovele rigtingbakens en oogpunten voor de omkomende vleugels der afdeelingen die gezwonken hebben. Aldus bewaren de spillen, wanneer zij goed achter elkander blijven en goed op de plaats omdraaijen, in de kolonne met afstanden, bij de formatiën *regts* en *links in bataille*, den afstand van het front der pelotons, en bevinden zich, na de beweging op dezelfde hoogte in bataille, zóódanig dat de omkomende vleugel van het vierde peloton zich op de spil van het derde rigt; die van het derde peloton op de spil van het tweede; die van het tweede peloton op de spil van het eerste, en die van het eerste eindelijk op den guide, die zich voor de beweging in de directie der spillen heeft geplaatst.

(1) Het is in dezen zin dat de Generaal DE LA ROCHE AYMON (in zijn werk *de la Cavalerie*, bl. 244) geschreven heeft. Het zou natuurlijker zijn geweest, de oogen naar den kant der spil te houden, dewijl men zich op deze moet rigten, enz.; maar men ziet, dat zijne uitdrukkingen niet naauwkeurig zijn, en dat het integendeel veel natuurlijker is zich te regelen naar den vleugel, die den grootsten omtrek beschrijft, welke den gang der manoeuvre behoudt en welke beweging juist door dezen gang zoo regelmatig mogelijk blijft; al welke waarborgen men zou verliezen als men zich naar de spil regelde.

Onderstellen wij nog een eskadron in bataille, stilstaande of in beweging; want dit maakt geen verschil. Laat men dit eskadron door eene halve wending met pelotons achterwaarts gaan, en brengt men het door dezelfde beweging weder in front, dan zal men hetzelfde gemak hebben om zich te rigten. Inderdaad, is het eskadron gerigt op het oogenblik dat de beweging begint, dan zullen de spillen het ook zijn, en draaijen deze spillen naauwkeurig op de plaats om, dan zullen zij op dezelfde hoogte blijven. Na het uitvoeren der beweging zal men aldus in de rigting zoo vele punten hebben waarnaar men zich kan regelen, als in het vorige geval, en er ligt een wezenlijk voordeel in, wanneer men de omkomende vleugels rigt op de spillen der naburige pelotons, waaraan zij zich aansluiten, in plaats van op huone eigene, van welke zij door het geheele front van het peloton zijn afgescheiden, en waarop de rigting nooit zoo zeker zou zijn, als op de spillen die zij vlak naast zich hebben.

Zou het voor een' troep, die door eene beweging met eene stilstaande spil zwenkt, beter zijn de rigting op de spil zelve te kommanderen? Wij denken het niet; men zou zoodoende slechts één oogpunt hebben, in plaats van twee; en een enkel punt is niet genoeg om eene regte lijn te bepalen, terwijl twee, hoewel zij meer gemak geven, naauwelijks voldoende zijn, vooral voor het front van een eskadron, uithoofde van deszelfs uitgebreidheid. Bovendien wordt de rigting, hoewel naar den omkomenden vleugel gekommandeerd, inderdaad op de spil genomen, wijl de omko-

mende vleugel, naar het grondbeginsel van de pelotonsschool te paard, hetwelk eindelijk de overhand heeft behouden, op de hoogte der spil, die nooit van hare plaats moet bewegen, moet aankomen.

XI.

In de orde in kolonne is de guide op de vleugels geplaatst, uithoofde der afstanden en directiën, welke den marsch der kolonne en hare formatie of depløijement gemakkelijk maken; maar moet nu, in eene linie van verscheidene eskadrons, de guide in het centrum worden geplaatst, opdat men hem van beide einden evenzeer zou kunnen zien, of moet hij op den uitersten regter of linker vleugel geplaatst zijn?

Deze vraag, even toepasselijk op de orde van kolonne en van bataille, wordt hier gesteld, nu het er op aankomt het best geschikte punt te vinden, om in een en ander geval de rigting te bepalen.

Wanneer men in orde van kolonne met afstanden is geformeerd, moeten de guides, om den marsch regt te houden en de formatie gemakkelijk te maken, op eene van de flanken der pelotons zijn geplaatst, omdat zij, van het hoofd tot aan den staart der kolonne dezelfde loodrechte lijn volgende, in de formatiën op de flanken tot rigtingspunten strekken, terwijl zij te gelijk de afstanden bewaren, zonder welke de formatie niet regelmatig zou kunnen geschieden.

Hoewel de guides op deze wijze op een van de uiteinden der pelotons zijn geplaatst,

hebben deze toch geen zoo uitgebreid front, dat men zich aan het ander uiteinde niet naar hen zou kunnen regelen.

In de geslotene orde van kolonne moeten zij insgelijks op de vleugels zijn geplaatst, omdat het front, hoewel viermaal meer uitgebreidheid hebbende, nog niet belet dat elk eskadron naauwkeurig achter dat eskadron marcheert 't welk vóór hetzelfde is en het tot guide dient; omdat eindelijk, daar het depløijement altijd uit de flanken plaats heeft, men deze punten als gidsen kan beschouwen, en ze naauwkeurig in dezelfde directie en op denzelfden afstand van elkander houden.

Maar moet nu in de orde van bataille en in eene linie van verscheidene eskadrons, de guide op de vleugels worden geplaatst, gelijk de Fransche Reglementen van 1788, van 1 Vendemiaire en van 6 December 1829 hebben voorgeschreven, en zijn allen van vroegeren en lateren tijd, wier oordeel over de kavallerie eenig gezag heeft, het daaromtrent eens?

In geenen deele; en 't is dan ook om die reden dat wij twijfelachtig hebben gesproken. Wij zullen, wat dit vraagstuk aangaat, het zelfs, moeten blijven doen, daar onze betrekking ons niet in staat heeft gesteld herhaalde proeven te nemen met liniën van verscheidene eskadrons. Door de redeneringen van MOTTIN DE LA BALME, MELFORT en BOHAN, en de kundigheden welke zij ten aanzien der kavallerie bezaten, verleid, hebben wij lang gedacht, niet dat de guide juist in het centrum van het eskadron moet geplaatst worden, gelijk zij voorstellen, maar wel op een' der vleugels van een of ander eskadron van het

centrum, namelijk op den linker vleugel van het tweede eskadron, of op den rechter vleugel van het derde, als men vier eskadrons heeft. Wij redeneerden op deze wijze: door den guide aldus in het centrum der linie te plaatsen, zullen de twee vleugels hem even goed zien, en niet verder dan de helft van het front van hem verwijderd zijn; hij zal beter opgemerkt worden; eindelijk zal de directie daardoor zekerder worden, dewijl het punt waarnaar men zich rigt, naderbij en zigbaarder is, en de fouten, die van den marsch onafscheidbaar zijn, zullen gemakkelijker te herstellen wezen, daar zij, in plaats van zich tot het geheele front uit te strekken, zulks niet verder dan de helft zullen doen, en men die aldus, in plaats van op het geheele front, slechts op het halve zal behoeven te verbeteren.

Deze redeneringen verkregen nog meer kracht door de indrukmakende meening des Konings van Pruissen, door den stelligen wil van den Grooten FREDERIK, wien het zeker niet aan bekwaamheid of ervaring ontbrak.

Maar wij weten ook uit eene zekere bron, dat de wil van dezen grooten man in dit opzigt werd bedwongen; en door wie? Door SEYDLITZ, die in de details der kavallerie denzelfden onbetwijfelden, alles overtreffenden trap van bekwaamheid bezat, als die welke de Koning van Pruissen in het aanvoeren van legers betoonde. WARNERY, de vriend en bewonderaar van SEYDLITZ, wiens grondbeginselen hij ons heeft overgeleverd, en die zelfs een uitstekend kavallerie-officier was, zegt uitdrukkelijk: «Vóór den laat-

sten oorlog wilde de Koning van Pruis-
sen, dat men naar het centrum van het
eskadron zou zien, maar daaruit ont-
stonden groote wanorden, en wanneer
men hij eene revue manoeuvreerde, zag
men regts, ten einde niet in verwarring
te geraken. Wanneer de Koning zijne
Generaals vroeg, of men zich op het
centrum rigtte, antwoordden zij ja, hoe-
wel dit niet zoo was.» GUBERT bevestigt
dit getuigenis; hij, die in 1775, op de
plaats zelve, zorgvuldig de grondbeginselen
naspoorde van dien grooten kavallerie-ge-
neraal, zoo bekwaam om kavallerie te
vormen, zoo snel om ze te gebruiken, en die
bij dezen bijzonderen tact nog een' eigen-
aardigen smaak en eene langdurige ondervinding paarde, door zijne inspectie
over de vijftig eskadrons die in Silezie
verspreid waren, opgedaan; GUBERT zegt:
«Het beginsel van SEYDLITZ is, zich op de
vleugels te rigten, en hij geeft aan deze
wijze de voorkeur boven de rigting op
het centrum.» Aldus stemt het Fransche
Reglement van 1829, op dit punt overeen
met gezegden in de kavallerie zoo ver-
maarden officier.

XII.

De rigting wordt stilstaande tot de grootste volkomenheid gebracht, en de troep verwijderd zich daarvan te meer, naarmate zij zich in beweging zet, en tot den draf, den galop en den aanval overgaat.

Een stilstaande troep heeft het voorkomen van een vast ligchaam, de ruiters van hetzelfde gelid zijn naauwkeurig op de

hoogte van elkander geplaatst, zoodanig verbonden, dat de vereeniging op dat oogenblik de grootste en innigste is welke kan bestaan. Maar stelt deze troep, die slechts één ligchaam schijnt, zich in beweging, dan zal hij dit niet kunnen doen dan door ééne aan elk individu, die den troep helpt zamenstellen, bijzonder eigene beweging; en welke eenparigheid men ook, door middel van het onderwijs, aan de verschillende bestanddeelen, die de algemeene beweging uitvoeren, moge gegeven hebben, er zal altijd eenig verschil in de deelen overblijven. Bovendien moet elk paard ruimte genoeg hebben om zich te bewegen, terwijl de eskadrons zich kwalijk onttrekken kunnen aan de golvingen, uit een meer of minder dikwijls voorkomend gedrang ontstaande.

Uit het zoo even gezegde kan men afleiden, dat de stilstaande rigtingen tot eene regelmatigheid kunnen gebragt worden, welke zij onder het marcheren niet kunnen hebben; dat de troep die zich voorwaarts beweegt, altijd neigt om meer of minder uiteen te geraken, welke neiging door de versnelling van den gang toeneemt; want hoe levendiger deze is, des te vuriger worden de paarden, des te meer ruimte hebben zij voor hunne bewegingen noodig, des te meer onderhevig zijn zij om zich te openen, en des te minder zijn de ruiters meester van hen. Dit brengt ons tot het besluit, dat de vereeniging op het oogenblik van afrijden de grootstmo-

gelijke volkomenheid moet hebben, daar het blijkbaar is, dat zij achtereenvolgens vermindert, en dat dit gebrek nog veel merkbaarder zijn zou, indien men de voorzorg niet nam, om de individuën met elkander te verbinden, vóór dat men hen in beweging zet, indien deze, in plaats van ruimte te hebben, naauwgesloten waren, en indien zij hunne paarden met kracht bestuurden, in plaats van slechts de noodige middelen te gebruiken.

Men heeft kavallerie-officieren, die, omdat het hun onaangenaam voor [t]gezig is, dat zij in de levendige gangen niet dezelfde eenparigheid in den marsch en de bewegingen vinden, als in den stap, gewoonlijk in dezen laatsten gang blijven, of daartoe terstond terugkeeren, weinig voldaan over hunne proefneming, als zij den stap verlaten hebben. Deze officieren of instructeurs zouden ongetwijfeld niet zoo handelen, als zij bedacht hadden hetgeen wij zooeven hebben gezegd, als zij voorts meer bedrevenheid bezaten, en zich in de levendige gangen met eene betrekkelijke orde en eenheid, in evenredigheid met de versnelling der beweging, wisten te vreden te houden; want, gelijk kavallerie-officieren die lang aan de bewegingen van troepen gewoon zijn, zeer juist hebben opgemerkt, de verlengde en levendige gangen hebben ook hunne kalmte, mits zij naar evenredigheid hunner snelheid worden afgemeten.

BIJDRAGE

TOT DE

KENNIS VAN HET ENGELSCH LEGER.

DOOR

P. M. NETSCHER,

2de Luitenant der Grenadiers.

(Vervolg van bladz. 363).

HET ENGELSCH LEGER IN DEN TEGEN-
WOORDIGEN TIJD(1).

I.

*Legale positie van het leger in den staat,
en geest der militaire wetgeving.*

Zoo als wij in ons eerste stuk hebben trachten aan te toonen, was in Engeland van oudsher, het op de been houden eener staande armee, onwettig en was de eenige door het Parlement erkende krijgsmagt vóór 1688, de militie.

(1) BRONNEN: *Mutiny act and articles of war 1830.* — *The Queens Regulations and orders for the army 1844.* (Dit is eene verzameling van Parlementsakten en koninklijke besluiten betrekkelijk het leger). *MARSHALL'S Military miscellany, 1846* (een hoogst belangrijk werk voor de rekruterings- en de wijze van straffen bij de Engelschen). — *The law relating to officers by Prendergast barrister at law. 1849.* Dit boek in welks bezit wij zijn gesteld door de welwillendheid der redactie van den M. S., is zeer belangrijk voor alles wat militaire wetgeving in Engeland aangaat. — *CHARLES DUPIN, Voyage dans la Grande Bretagne en 1816, 1817, 1818 et 1819.* Dit onwaardeerbare werk geeft eene trouwe voorstelling van Brittanjes land- en zeemagt, zoo als

Het eenige middel echter voor het Parlement, om dit regt te handhaven, bestond in het weigeren van de benoodigde gelden tot betaling der troepen. Doch wij hebben gezien, dat KAREL II en JACOBUS II ook dit wisten te ontduiken, door hen te betalen uit gelden tot andere doeleinden bestemd, met hun eigene middelen, of wel met de subsidiën van LODEWIJK XIV.

Bij de opdracht der kroon aan WILLEM III, besloot men dus hierin voor goed te voorzien, en stelde men tot een der voorwaarden waarop die Prins Koning werd «dat «het onderhouden van eene staande armee «in tijd van vrede onwettig is, ten zij «zulks geschiedde met toestemming van «het Parlement.» (*Declaration of Rights*

zij vóór 30 jaren was. — De officieele oorlogsbe-grooting (*army and ordnance estimates*) voor 1830—1831. — Verschillende jaargangen der *United service magazine*, waarvoor wij den bibliothekaris van het M. v. O. onzen dank verschuldigd zijn. — Verschillende jaargangen van de zoo hoogst interessante en on-partijdige *Algemeine Militär Zeitung*. — *Manual of Infantry drill.* — *Snell on company drill.* — *Gleigs military history.* — Gen. FOY, *Histoire des guerres de la Péninsule.* — Verschillende Engelsche officiersranglijsten, couranten, enz.

12 Feb. 1689.) Deze zelfde zinsnede is nu nog den aanhef van het eerste artikel der *Mutiny Act*, een Militair Wetboek, dat, zooals wij gezien hebben, in April deszelfden jaars 1689 werd uitgevaardigd en sedert dien tijd telken jare (met vermeerderingen en verbeteringen) gelijktijdig met de begroting van het oorlogsbudget, aan het Parlement ter goedkeuring wordt voorgelegd. In deze *Mutiny Act* wordt telkens aan den soeverein magtiging verleend tot het uitvaardigen van *Articles of war*, of krijgswetgevingen voor het bestuur der krijgsmacht bij het leger, en die insgelijks kracht van wet hebben.

In het begin gaf zulks telkens aanleiding tot hevige discussiën, doch langzamerhand heeft men zich aan het idee van eene staande armee beginnen te gewennen, daar zij onontbeerlijk werd, en nu bestaat alleen nog wel eens verschil over de cijfers. Gretig wordt dan ook door COBDEN, HUME en andere vredeprofeten, deze jaarlijksche gelegenheid benut, om kleine verminderingen voor te stellen, bij voorbeeld tot op de helft of een derde van het actuele cijfer! Zoo lang echter Engeland nog in het bezit is van Ierland en Canada, waar het met de wapens in de hand zijne heerschappij moet handhaven, en van 57 andere koloniën (behalve Indië), waar zulks ook hier en daar noodig is, zullen die dwaze voorstellen wel niet veel aanhangers vinden.

De regerende soeverein heeft volgens de Engelsche Constitutie, het oppergezag over de geheele krijgsmacht van het rijk, zoowel zeemacht, landmacht als militia. Hij verklaart oorlog en maakt vrede en gebruikt de troepen waar en hoedanig hij noodig

oordeelt. Het prerogatief van de kroon ten opzichte van het leger is zeer groot, en in het algemeen mag men zeggen, dat de Soeverein onbepaalde magt heeft, voor zoo verre zulks niet in strijd is met bestaande wetten. Zoo heeft b. v. de Koningin onbepaalde magt tot het benoemen, bevorderen en ontslaan van officieren, zij heeft de bevoegdheid zelfs om personen die nimmer lagere rangen hebben bekleed, op eens eene hooge militaire waardigheid op te dragen. Voorbeelden daarvan zijn de Koninklijke Prinsen, de Koning van België, en haar gemaal PRINS ALBERT.

Een vonnis van eenen krijgsraad zelfs, heeft geen den minsten invloed op de bevoegdheid van den Soeverein, tot het ontslaan van officieren uit de krijgsmacht, daar er voorbeelden zijn van officieren, die door eenen krijgsraad vrijgesproken zijnde, desniettemin hun ontslag kregen, en van anderen, die door eenen krijgsraad veroordeeld zijnde tot cassatie, door den Soeverein in hunnen rang gehandhaafd bleven (1).

Wij zeiden hierboven dat het prerogatief van de kroon beperkt is «daar waar het in strijd is met bestaande wetten.» Omtrent het ontslag aan officieren, heeft zulks in zeer enkele gevallen plaats, daar wij onder anderen in art 82 van de *Mutiny Act*. de bepaling vinden, «dat elk officier die een zijner onderhoorigen zal beletten, om op eene gedane dagvaarding «voor den burgerregter te verschijnen» of die «bijstand zal weigeren aan burgerlijke «geregtsdienaren, tot het arresteren van

(1) *The law relating to officers*, pag. 207.

«militairen, die zich aan geregte lijke ver-
«volging hebben blootgesteld» beschouwd
zal worden als door die daad (*ipso facto*)
zijne cassatie te hebben verdiend. In dit
geval kan zelfs de Koninklijke genade hem
niet baten, en zal hij voor altijd onbevoegd
zijn, om ooit eenige publieke ambtsbetrek-
king of bediening in Groot-Brittanje of
elders in H. Maj. dienst te bekleeden (1).
Deze bepaling is een constitutionnelen be-
schermingsmaatregel tegen misbruik en
aanmatiging van de militaire magt. In
het algemeen kan men zeggen, dat de
Engelsche militaire wetgeving een zooda-
nigen geest van eerbied voor de landswet-
ten en vrijheden, gepaard met strenge
krijgstucht ademt, dat zij in vele opzichten
als voorbeeld kan strekken voor andere
natiën. Zij bepaald bij wien, en tegen
welke schadeloosstelling, krijgslieden op
marsch mogen ingekwartierd worden (2).
Zij stelt eene ruime vergoeding vast, in
geval men tot requisitiën van transport-
middelen of fourages moet overgaan (3).
Geen militair mag, op straffe van L. 20
(f 240) boete, met geweld in eenig par-
ticulier huis indringen, zonder schriftelijke
order van eenen vrederegter (4). Op da-
gen van verkiezingen voor leden van
het Parlement, zijn alle militairen binnen
eenen omtrek van 2 mijlen van de plaats

waar zulks geschiedt, in de kasernen ge-
consigneerd, met uitzondering dergenen die
op wacht zijn, of die als stemgerechtigden
hunne stem bij die verkiezing gaan uit-
brengen (*Stat. 10 and 11 Victoria chap.*
21). De aanleiding tot deze bepaling
dateert reeds van het jaar 1741,
toen bij de Westminster-verkiezingen de
gewapende magt werd binnengeroepen,
om voorgewende ongeregeldheden te stil-
len. Het huis der Gemeenten hiervan on-
derrigt, gelastte dat degenen die daartoe
het bevel hadden gegeven, zouden wor-
den vóór hetzelfde gebragt om gekniel eene
teregtwijzing te ontvangen «daar de te-
«genwoordigheid van een troep gewapende
«soldaten bij die verkiezing, was te be-
«schouwen als eene poging tot verkorting
«van de regten des volks op de vrije ver-
«kiezingen, en eene verkrachting der wet-
«ten en inbreuk op de constitutie des rijks.»
Tot voorkoming van dergelijke omstandig-
heid werd eene wet uitgevaardigd, dat
op dagen van verkiezingen, alle soldaten
uit de stad waar zulks plaats had, voor
dien tijd, tot op eenen afstand van mins-
tens 2 mijlen, moesten verwijderd wor-
den. Zoo als wij hierboven zagen, is zulks
nu eerst kortelings onder Koningin Victoria
eenigzins gewijzigd.

Ook oude voorregten en gebruiken wor-
den geëerbiedigd, daar b. v. geen gewa-
pende troep met slaande trom en vliegende
vaandels door de city van Londen mag
marcheren, als alleen het 5^e regiment in-
fanterie (*Buffs*). Een privilegie dat bijna
twee eeuwen oud is.

Aan den anderen kant echter heeft ook
de wet bepalingen daargesteld, tegen

(1) Deze zelfde strafbepaling geldt ook voor offi-
cieren, die falsiteit bij monsterringen plegen of meer
paarden en manschappen op de monsterrol verant-
woord hebben, dan er wezenlijk bij hun korps aan-
wezig zijn.

(2) Volgens de *Declaration of Rights 1689*, alleen
bij logementhouders, herbergiers en tappers. *Mutiny*
Act. art. 68, 71 en 72.

(3) *M. A.* art. 73, 74 en 78.

(4) *M. A.* art. 88.

burgerpersonen, die zeer strekken tot het in stand houden der krijgstuicht bij het leger. Zoo wordt *ieder* die een soldaat zal aanzetten of behulpzaam zijn tot desertie, gestraft met boete en gevangenisstraf (1), en *ieder* die van eenig soldaat zal koopen of verruilen eenig stuk tot zijne wapening, kleeding of uitrusting behoorende, zal worden gestraft voor de eerste maal met eene boete van 20 L. (*f* 240) en driemaal het bedrag van de waarde der gekochte goederen, en voor de tweede maal met dezelfde straf en nog 6 maanden gevangenis daarenboven (2).

In geval van volksbewegingen of oproer, is de gewapende magt geheel ondergeschikt aan de burgerlijke autoriteit, zoo zij op de plaats aanwezig is. De troepen mogen in dit geval niet vuren dan op uitdrukkelijken en duidelijken last van den magistratspersoon, en dan *niet over de hoofden van het volk, of met los kruid, of op alleen staande personen*, doch losbranden op het dichtste van de menigte (5). Wanneer geen burgermagistratspersoon aanwezig is, zullen de officieren op eigen verantwoordelijkheid mogen handelen (4).

Bij algemeen oproer wordt alleen in ge-

(1) *M. A.* art. 87.

(2) *M. A.* art. 91. Het ware te wenschen dat eene soortgelijke wettelijke bepaling ook in Nederland bestond, dan zoude het niet zoo makkelijk zijn voor den soldaat, om zijne equipmentsstukken te verkoopen en te verkwansele, daar de koopers dan minder gretig zouden zijn, uit vrees van ontdekt en gestraft te worden. Menig jeugdig en ligtzinnig soldaat zou daardoor van den dwaalweg teruggebragt en van de 2de klasse of wel van het tuchthuis gered worden.

(3) *Queens Regulations.*

(4) Decisie van den Lord *Chief justice.* *Lincolns Inn.* 1 April 1801.

val van de hoogste noodzakelijkheid de krijgswet (*Martial Law*) afgekondigd. In Ierland heeft zulks somwijlen plaats gehad, doch zeer zeldzaam echter, daar het beginsel der Engelsche Constitutie is, dat de burgerlijke wet de wet voor *allen* is en zoo lang mogelijk hare vrije werking moet behouden.

In gewone tijden is elk officier aan dezelfde verplichtingen onderworpen en heeft dezelfde burgerschapsregten als ieder ander inwoner. Hij betaalt dezelfde belastingen, huwt wanneer hij goedvindt, is verkiesbaar voor lid van het Parlement en verschoont voor niet militaire overtredingen voor den burgerregister. Eenige uitzonderingen zijn er echter op: zoo kan geen officier verkozen worden tot Sheriff, Major, Alderman of lid van eene jurij, geen militair in actieve dienst mag voor schulden gegijzeld worden, en wordt een officier, die tevens lord is, zelfs voor militaire overtredingen, somtijds toch veroorloofd, om voor het Huis der Lords teregt te staan, hetgeen een regt is van elk lid van het Hoogerhuis.

Dit laatste kan van zeer veel gewigt worden, wanneer wij nagaan, van welke kleingeestige woordenzifterijen de regtspraak volgens de Engelsche burgerlijke wetgeving afhankelijk is, en dat een letter te veel of te weinig in den naam van den veroordeelde, de nietigverklaring van het geheele vonnis en het in vrijheid stellen van den beschuldigde naar zich sleept.

Bij de militaire regtspleging is deze dwaasheid vermeden, en is er bepaald, «dat vonnissen van een krijgsraad niet «behoeven te zijn opgesteld met die tech-

«nische juistheid die men van civiele ge-
«regtshoven verwacht, doch dat het vol-
«doende is, wanneer men er slechts duide-
«lijk en naauwkeurig de meening en be-
«doeling uit kan vatten.»

Het volgende voorbeeld, dat wij vonden in de *United Service Magazine*, Januarij 1849, zal onze lezers doen zien, hoedanig eene burgerlijke regtsspraak kan verschillen met het vermoedelijke vonnis over dezelfde zaak, door eenen krijgssraad. Lord CARDIGAN, L^t.-Kolonel bij het 11^e Regiment (*Prince Alberts Own*) Huzaren, is een dier officieren, vol persoonlijken moed en ijver voor zijn vak, zoo geschikt om den krijgsmansgeest bij een regiment aan te wakkeren, doch behoort ongelukkig tot de duellisten van professie — een verouderd type, dat hoe langs hoe meer uit de legers der beschaafde natiën verdwijnt.

Den 12^{den} Sept. 1840 had hij in een gevecht à outrance den kapitein HARVEY GARNETT PHIPPS TUCKETT gevaarlijk gewond, hetgeen zooveel opziens baarde en geschreef in de couranten veroorzaakte, dat Lord CARDIGAN ziende, dat hij het niet anders kon ontsnappen, verzocht om over die zaak teregt te mogen staan voor zijne Pairs (het Huis der Lords). Den 16^{den} Februarij 1841 had zulks ook werkelijk plaats, en hielden de edele Lords met groote paruiken op het hoofd en in prachtig gewaad uitgedoscht, eene lang te voren in de Staatsbladen aangekondigde plegtige regtzitting in Westminster Hall (*London*). De zaal was daartoe prachtig behangen en versierd, en voorzien met loges voor de diplomatie, de familiën der Pairs enz.; de toeschouwers waren allen in een voorgeschreven ge-

waad gekleed, en eindelijk werd de zitting geopend met een gebed tot den Allerhoogsten, uitgesproken door den Bisschop van Chichester. De getuigen werden gehoord en de zaak onderzocht; en het bleek werkelijk dat de Earl CARDIGAN (1) op den 12^{den} Sept. 1840 in een tweegevecht eene gevaarlijke kogelwonde had toegebracht aan kapitein HARVEY TUCKETT.

Omtrent de straf op dergelijke delicten was de Engelsche wet, bij gunstige uitzondering, zeer duidelijk, en bepaalde (*Act. 1 Victoria* chap. 85) «dat ieder die op een «van Harer Majesteits onderdanen zal schieten met oogmerk om hem te verwonden, «gestraft zal worden met transportatie voor «het leven, en wanneer deze verwonding «werkelijk plaats heeft, met den dood.» Ieder was dus in gespannen verwachting, daar de schuldige in dit laatste geval verkeerde; de dames haalden hunne zakdoeken reeds voor den dag, en om de begoocheling compleet te maken, verlieten de Bisschoppen die in het Huis der Lords zitting hadden, de zaal, om in hun vreedzaam en verzoenend karakter als Christelijke herders! niet tegenwoordig te zijn bij het uitspreken van een doodvonnis!

Lord CARDIGAN werd echter geheel *vrijgesproken*, en zie hier op hoedanige wijze. Na geheelen afloop van de zaak, stond Sir WILLIAM FOLLET, advokaat van den beschuldigde, op, en merkte aan, zonder verder in eenige verdediging van den beschuldigde te treden, dat er geen bewij-

(1) De titel van *Earl* is moeilijk met een hollandsch woord uit te drukken. Het naastbijkomende is de benaming van *graaf*.

zen waren aangevoerd,, dat de Earl CARDIGAN en de L^t.-Kolonel van het 11^e Huzaren dezelfde persoon was (1), en verder «dat het wel is waar bewezen was, dat «hij geschoten had op kapitein HARVEY «TUCKETT, doch dat het niet duidelijk was «of die persoon en HARVEY GARNETT PHIPPS «TUCKETT (zoo als hij in de regtsstukken «genoemd was) dezelfde was.»

De Procureur-Generaal nam de geldigheid dezer tegenwerpingen aan, en het geheele Huis der Lords volgde zijn voorbeeld!! Volgens gebruikelijke wijze moest ieder dier edele Heeren op zijne beurt opstaan en met ongedekten hoofde en met de hand op het hart het schuldig of niet schuldig uitspreken (2). . . . Allen zeiden *Not guilty, upon mine honour* (Niet schuldig op mijne eer), met uitzondering van den Hertog van Cleveland, die meer ter goeder trouw zeide *Not legally guilty* (Niet wettelijk schuldig). Tot instandhouding hunner eigene waardigheid, ware het wel zoo goed en onpartijdig geweest, indien zij het verdiet *Guilty* hadden uitgesproken, te meer, daar de Earl CARDIGAN voorzeker gratie van de Koningin zoude hebben bekomen.

Wij hebben in dit regtsgeding dus gezien, hoe men door het al te slaafsche volgen van de letter der wet, in Engeland

(1) «*No evidence has been aduced to connect the noble earl with the 11th Hussars.*»

(2) De Lords waren hier te gelijker tijd regters en gezworenen, en daar een jurij slechts een verdiet mag uitbrengen van *Guilty* of *not Guilty*, zoo waren zij in een moeilijck dilemma. Jammer dat zij niet in Schotland waren, waar men in dergelijke omstandigheden voorzien heeft door een derde soort van verdiet voor den jurij van *not proven* (niet bewezen).

somtijds de bedoelingen en den geest der wet vertrapt en miskent; wanneer immers bewezen is, dat CARDIGAN op TUCKETT geschoten heeft, en men van de identiteit der 2 betrokkene personen overtuigd is, doet het er weinig toe of CARDIGAN nog daarenboven bij de huzaren dient en of TUCKETT één of 20 voornamen heeft. Men zou even goed den eed van trouw aan Koningin VICTORIA kunnen breken, omdat H. Majesteit nog eenige andere voornamen er bij heeft.

Daar eene dergelijke fout (*flaw*) bij het opmaken van een vonnis door een krijgsraad, geen den minsten invloed uitoefent op deszelfs uitvoering, zoo zien wij dat de Earl CARDIGAN zeer verstandig deed, met liever voor het Huis der Lords teregt te staan, te meer daar hij, eenmaal door een burgerlijk gerechtshof vrijgesproken zijnde, niet meer voor dezelfde zaak door eenen krijgsraad mogt worden gedagvaard (*Mutiny Act*, art. 51). Ware hij door een krijgsraad gevonnisd, dan zoude hij minstens veroordeeld zijn geworden, ingevolge art. 101 van de *Articles of war*, tot cassatie, of wel zoude, ingevolge de hovenaaengehaalde burgerlijke wet, de doodstraf tegen hem zijn uitgesproken. Deze straf nu is in strijd met de publicke opinie omtrent het tweegevecht, en is zoo onevenredig zwaar, dat zij juist daardoor hare kracht en werking verloor, daar de Jurij in dergelijke gevallen *altijd* het *niet schuldig* uitsprak. Met het oog hierop, bragt dan ook in 1846 de commissie tot herziening en verbetering der Engelsche wetten haar rapport uit, waarin het voorstel was om manslag in duel be-

dreven, slechts te straffen met: van 7 jarige tot levenslange transportatie. Lord BROUGHAM bragt zulks in 1849 voor het huis der Lords, waar het met algemeene stemmen werd goedgekeurd (1). Deze straf die in de meeste gevallen nog te zwaar is, heeft ten minste het voordeel, dat zij in enkele gevallen met vrucht kan worden toegepast. Wanneer een duel voor gegronde redenen eerlijk en volgens de regels heeft plaats gehad, zal bovendien toch wel altijd de koninklijke genade tusschenbeide treden. Het tweegevecht immers moet, onder zekere omstandigheden, beschouwd worden als een noodzakelijk kwaad, als een onmisbare waarborg voor elk man van eer (zoowel burger als militair), in gevallen die niet tot de competentie der regtbanken behooren, en mag niet gelijk gesteld worden met een gewonen moord of doodslag. Hoe zeldzamer het echter plaats heeft hoe beter, en om hiertoe mede te werken, heeft zich in 1842 in Engeland een genootschap gevormd tot wering van het tweegevecht (*anti-duelling-association*). Reeds in 1845 telde deze vereeniging 500 leden, waaronder sommige zeer geachte officieren uit het leger. Of zij echter geheel in haar oogmerk zal slagen is zeer te betwijfelen.

Uit al het bovenstaande nu meenen wij genoegzaam te hebben aangetoond, dat de Engelsche krijgsmansstand (vooral de officier), afgescheiden van zijne dienstbetrekking, geheel burger blijft. Deze strekking wordt vooral bevorderd door den aard

van het Engelsche volkskarakter, dat even als het Hollandsche uitmunt door liefde tot orde en ontzag voor de wetten. In den krijgsmansstand zou echter deze *burgerzin*, zoo als een gewezen minister het noemde, wel eens wat te ver kunnen gedreven worden en aanleiding geven tot staatkundige en andere discussiën, die in CROMWELL's tijd in de gelederen geduld werden, doch nu meer te huis behooren op de tribune.

Men is genoodzaakt geweest hiertegen te voorzien in een artikel van de *Queens Regulations for the army*, waarbij aan alle officieren en soldaten verboden wordt «het bijwonen van Oranje-loges of eenige «andere bijeenkomsten (*meetings*) van «staatkundigen aard.»

Ook zijn bij ditzelfde artikel verboden: «alle beraadslagingen of bijeenkomsten van «militairen, die ten doel hebben, om goed- «of afkeuring te betuigen over het gedrag «van kommanderende of andere officieren «in Hr. Ms. dienst; officieren die van hunne «tegenwoordige of voormalige onderhoo- «rigen eenige betuiging van goedkeuring «aannemen, hetzij door middel van ge- «schenken van zwaarden of zilverwerk, of «wel door eene gezamentlijke uiting van «hunne gevoelens, worden daarvoor per- «soonlijk verantwoordelijk gesteld, aange- «zien zulks tegen de krijgstucht strijdt en «eene inbreuk is op de bevoegdheid tot «goed- of afkeuring, die alléén toekomt «aan den Souverein of de door hem aan- «gestelde hooge autoriteiten.»

Tot slotsom kunnen wij dus zeggen, dat de Engelsche militaire wetten zeer veel goeds bevatten, en daar zij telken jare op

(1) *Archiv des Criminalrechts, viertes heft. 1830.* Halle.

nieuw moeten worden nagezien en goedgekeurd, op de hoogte van den tijd blijven. Zij zijn echter verre van onverbetterlijk te zijn, en reeds trok zulks de aandacht van DUPIN in zijn beroemd werk: *Voyage en Grande Bretagne etc.*, voornamelijk omtrent het gebrekkige in het bepalen der verhouding tusschen misdrijven en straffen. Bijna nimmer wordt er tegen een bepaald vergrijp eene bepaalde straf voorgeschreven, en in de enkele gevallen waarvoor zulks plaats heeft, komt achter de strafbepaling altijd nog de slotzin: «of «zoodanige andere straf als de krijgsraad «zal noodig oordeelen op te leggen.»

Deze onvolledigheid is des te meer te betreuren, daar van de regtspraak eener krijgsraad geen appel bestaat voor eenig ander gerechtshof. Alleen doodvonnissen en veroordeelingen tot transportatie behoeven bekrachtigd te worden door de Koningin, terwijl de district-generaals de overige vonnissen confirmeren.

Wel zijn er eenige maatregelen genomen, om in deze de al te groote magt der krijgsraden te wijzigen; zoo mag b. v. alleen een algemeene krijgsraad (*General court martial*) die uit 15 leden bestaat, een doodvonnis uitspreken, en dat wel alleen, wanneer $\frac{2}{3}$ der leden van dat gevoelen zijn. De bepalingen omtrent de zamenstelling van krijgsraden zijn zeer uitvoerig in de *Mutiny Act* opgenomen(1)

(1) Ook in de *articles of war* en in *The Queens Regulations*, zijn zeer veel bepalingen daaromtrent, en in het laatstgenoemde boek onder anderen eene, die vooral in het Engelsche leger, waar jonge lieden meestal van eene kostschool of uit hun ouders huis als officier in dienst treden, onmisbaar is. Het is namelijk, dat elk pas aangesteld officier gedurende

en den beschuldigde wordt zeer veel vrijheid tot recusatie van zijne regters gelaten; doch in weêrwil daarvan, is de regtspraak der krijgsraden zeer onregelmatig en uit-éénlopend, zelfs omtrent dezelfde zaak.

Ook faalt het in Engeland wel eens even goed als elders, aan het naleven der wet, al is deze goed. Zoo komt b. v. in de *Queens Regulations* voor, een extract van eene Parlementsakte, uitgevaardigd in het 49ste jaar der regering van GEORGE III, waarin onder bedreiging van zware straf aan elk die niet aangesteld is als agent voor de armee (*army agent*), wordt verboden om zich te mengen met den koop, verkoop en ruiling van officiersrangen; geen officier mag zich van zoodanige personen als intermediaire bedienen, op straffe van cassatie, en mag ook in geen geval meer voor zijnen rang betalen of vorderen dan volgens het Gouvernements-tarief bepaald is. Dit is een van de uitvoerigste en nuttigste besluiten betrekkelijk dat gewigtige punt: «het koopen en verkoopen der officiers-«rangen» (waarop wij later terug zullen komen); en toch is er zeker geen bepaling in de Engelsche armee, die dagelijks meer met voeten getreden wordt. Nog onlangs hebben wij het in alle nieuwspapieren gehad, dat een kapitein in een kavallerie-regiment 16000 ponden sterling voor zijn majoorsrang heeft betaald, terwijl de prijs volgens het Gouvernements-tarief slechts L 4375 is. Er zijn officieren die van dien handel

de eerste 6 maanden alle krijgsraden als toeschouwer moet bijwonen, en dat zijn regiments-kommandant hem niet als lid van eenen krijgsraad mag doen fungeren, voor dat hij daartoe de bekwaamheid heeft.

in rangen en ruilen naar andere regimenten tegen betaling (onderhands) eene zeer winstgevende speculatie maken, en het Gouvernement gedooft zulks oogluikend of past er ten minste de wet niet met de noodige kracht op toe.

De oorzaak van dit wonderlijk verschijnsel van slaphed tegenover de naauwgezette en letterlijke toepassing van andere wetten, b. v. die welke strekken tot breideling der militaire magt, kunnen wij het best verklaren door den invloed van een' vooral in Engeland zoo magtigen hefboom: *de publieke opinie*. Zij is zeer anti-militair en ijvert dus tegen alles wat slechts den zweem heeft van aanmatiging bij den krijgssstand, terwijl zij sterk tot den handel geneigd zijnde, er daarentegen geen kwaad in ziet, dat een officier over zijne commissie — *zijn gekocht en betaald eigendom* — naar willekeur beschikt, al zijn de middelen die hij daartoe bezigt, niet altijd juist overeen te brengen met die ridderlijke en onbaatzuchtige gevoelens, die het schoonste sieraad van den krijgsmansstand zijn.

ALGEMEEN BESTUUR VAN HET LEGER.

Terwijl in alle overige Europesche Staten de leiding van al wat tot het leger betrekking heeft, aan éenen minister van oorlog is toevertrouwd, zoo zien wij in Engeland deze verantwoordelijkheid op verschillende hoofden verdeeld. Om hiervan een juist denkbeeld te geven, dienen wij eerst op te merken, dat de Engelsche krijgsmagt in twee hoofdafdeelingen is gescheiden: *army* en *ordnance*:

De eigenlijk gezegde armee (*army*) (1) waaronder alleen begrepen wordt de infanterie en kavallerie en al wat daartoe behoort, staat onder eenen door de Koningin te benoemen Opperbevelhebber, die Veldmaarschalk is en den titel voert van *Commander in chief*. Deze hooge betrekking wordt sedert 15 Aug. 1842 bekleed door den Hertog van WELLINGTON.

De Opperbevelhebber wordt in het bestuur der zaken voor de armee onmiddellijk ter zijde gestaan door den *Adjutant-general* en *Quartermaster-general*, twee hooge militaire personaadjen, wier werkkring wij later meer en detail zullen behandelen.

Tot medium tusschen den Opperbevelhebber en het Gouvernement dient de Secretaris voor oorlogszaken (*Secretary at war*). Deze hooge ambtenaar behoeft geen officier te zijn, heeft door zijne betrekking zelve zitting in het Parlement, is meestal kabinetsminister, en treedt doorgaans af bij verandering van ministerie. Deze betrekking wordt nu bekleed door den heer Fox MAULE. Hij is verplicht alle reorganisatiën en andere bepalingen door den Opperbevelhebber vastgesteld, te volgen, zoo lang zij overeen te brengen zijn met het budget, en zoo die maatregelen eene waarschijnlijke vermeerdering van uitgaven veroorzaken, moet hij in overleg treden met den Betaalmeester-Generaal (2)

(1) Wij zullen voortaan, om lastige omschrijvingen te vermijden, het woord *armee* gebruiken, daar waar wij alleen de infanterie en kavallerie bedoelen en wanneer wij in meer algemeenen zin over de geheele gewapende magt spreken de woorden *leger* of *krijgsmagt* bezigen.

(2) Vroeger waren voor de armee, ordnance en marine afzonderlijke *paymasters-general*. Sedert eenige

(*Paymaster General*). Hij moet verder de jaarlijksche begrooting of budget benevens de *Mutiny Act* in het Parlement aanbieden en verdedigen, klagten tegen de militaire magt onderzoeken, enz.

De *Ordnance* (1) wordt geheel afzonderlijk en onafhankelijk van de armee bestuurd door eenen Generaal of Veldmaarschalk (thans de Markies VAN ANGLESEY), met den titel van Grootmeester der *Ordnance* (*Master General of the Ordnance*). Hij is onmiddellijk aan het Gouvernement verantwoordelijk over zijne Afdeeling, en is belast met het aanbieden en verdedigen van zijn budget. Hij treedt op en gaat af met zijne ministeriele partij, doch moet altijd een militair officier wezen. De *Master General* wordt onmiddellijk ter zijde gestaan door eene commissie of raad (*board of ordnance*), bestaande uit 5 hoofdofficieren en eenen secretaris, en waarvan hij zelf het presidium heeft.

Het departement van de geneeskundige dienst (*Medical department*) staat onder de algemeene leiding van eenen Directeur-Generaal, thans Sir JAMES M'GRIGOR. De officieren van gezondheid zijn echter bij de armee en *ordnance* ingedeeld en behooren dan geheel tot die afdeelingen, zoowel in dienstzaken als wat betaling aangaat (2).

jaren is dit vereenigd in een persoon, die tevens minister en lid van het kabinet is. Op het oogenblik bekleed de *Earl of Granville* deze hooge betrekking.

(1) Daar wij geen woord in onze taal kennen, dat volkomen dezelfde beteekenis heeft, zullen wij de Engelsche benaming van *Ordnance* overal bijhouden.

(2) Later zullen wij meer en detail de geneeskundige dienst behandelen.

Het commissariaat-departement, dat belast is met de voeding en fourages voor het leger. De rang der officieren van dezen tak van het Engelsche leger (*Commissariat-officers*) is geassimileerd aan dien van andere officieren, en zij dragen ook uniform, doch zijn alleen, wat militaire zaken aangaat, onder het kommando van den opperbevelhebber; wat geldelijke verantwoording en betaling betreft, staan zij onder de Rijks-Thesaurie (*Treasury of the empire.*)

Voorts zijn er behalve het civiele departement van den *Paymaster-general* nog eenige andere departementen aan het leger toegevoegd, als daar zijn: dat van den Regter-advokaat-generaal (*Judge-advocate-general*), die belast is met het oppertoezicht over de militaire regtspleging.

Verder nog de militaire rekenkamer (*department of army accounts*), die tot het departement van den *Secretarij at war* behoort; het departement van eeredienst (*Chaplains department*), bestaande uit een geestelijke (met den titel van *Chaplain general to the forces*) en 5 gewone geestelijken (*Chaplains*) op eenige voornamelijk militaire stations, en eindelijk een inspecteur van regiments-vaandels (*Inspector of regimental colours*) waartoe een in de heraldie bedreven persoon wordt gekozen, die zich nu en dan moet verzekeren of de motto's en devisen op de verschillende vaandels ingevolge de bepalingen en de vergunning van H. M. de Koningin zijn en blijven.

HET BUDGET.

Het budget voor de armee is in twee hoofdafdeelingen verdeeld: de *actieve* en

non-actieve diensten en ieder derzelve weder in hoofdstukken.

Deze begrooting (*army estimate*) voor 1 April 1850 — 31 Maart 1851, die in in Februarij 1850 door het Parlement werd goedgekeurd en aangenomen is als volgt: (1)

1° Hoofdstuk waarbij de sterkte der armee bepaald wordt, en wel op de volgende wijze:

	Officieren.	Onder-offic. tamb. pijpers en trompett.	Korporaals en soldaten.
Infanterie	5,180	8,598	105,692
Kavallerie	824	1,094	10,457

gezamenlijk 129,625 officieren, onderofficieren en soldaten, waarvan er echter 30,497 in dienst der Oost-Indische Compagnie zijn, en door haar betaald worden, zoodat er voor de dienst in Groot-Brittanie en deszelfs talrijke koloniën slechts 99,128 man overblijft.

2° Hoofdstuk. Voor soldij, kleeding, P. St. verpleging en aanvulling van 99,128 officieren, onderofficieren en soldaten van de inf. en kav. (de 30,497 die in dienst der O. I. Comp. zijn worden door gezegde Comp. betaald) 3,562,430

3° Hoofdstuk. Voor traktementen, toegagen, fourages enz. voor den grooten staf (zijnde generaals kommandanten van militaire districten in Groot-Brittanie en de koloniën, de inspecteur der kavallerie, de aides-de-camp der Koningin, de militaire kapellaans, chef en staf van de geneeskundige dienst, kommandant en wachters van den Tower van Londen enz. 464,916

Transporteren . . 3,727,346

(1) De begrooting voor 1851-1852 die nu onlangs door het parlement is aangenomen, is bijna tot in de kleinste details, gelijk aan deze welke wij aan onzen lezers mededeelen. De getalsterkte van de armee is bij het nieuwe budget slechts 414 koppen minder dan hierboven is aangegeven, doch op het totaal der actieve en non-actieve diensten gezamenlijk, is eene bezuiniging van 93,452 P. St. gemaakt.

Per transport . . 3,727,346

4° Hoofdstuk. Publieke departementen (als de Secretary at war, de Opperbevelhebber met zijn staf, adjudant-generaal, kwartiermeest.-generaal, regter-advokaat-generaal enz. 92,684

5° Hoofdstuk. Koninklijke Militaire school voor inf. en kav. te Sandhurst (*Royal Military College*). Deze uitgave is slechts denkbeeldig, daar de jaarlijksche contributie der kadets, die de onkosten geheel zou kunnen dekken, als belastingen in de schatkist gestort wordt. 16,895

6° Hoofdstuk. *Royal military Asylum* en *Hibernian military-school*, twee inrigtingen, elk ter opvoeding van 350 kinderen van militairen. 18,657

7° Hoofdstuk. *Volunteer-Corps*. (*Yeomanry*). Een soort van vrijwillige burgerwacht te paard, ter sterkte van 13,500 man, die alleen op exercitie- en dienstdagen betaald worden, doch waarvan de adjudanten een vast traktement krijgen. 81,000

Totaal der uitgaven voor de actieve dienst. . . P. St. 3,936,582

8° Hoofdstuk. Belooningen en jaarwedden voor uitstekende diensten (onder deze rubriek komen verscheidene *sinécures* voor, als b. v. *Lord warder of the cinque ports*, *Captain of Cowes Castle*, *Governor of Sheerness*, of *Londonderry* enz.). 15,112

9° Hoofdstuk. Traktement van 133 generaals die geen kommandanten van regimenten zijn. 58,000

10° Hoofdstuk. Bezoldiging van 285 officieren onder den rang van generaal, die op non-activiteit zijn

Transporteren . . 73,412

Per transport	73,112	General in Februarij 1850 in het Parlement voorgesteld en goedgekeurd, was als volgt in Hoofdstukken verdeeld: (1)	
met behoud van hun volle traktement (<i>retired full pay</i>).	54,500	1 ^e Hoofdstuk. Betaling, kleeding, voeding en andere kosten voor 14,569 officieren, onderofficieren en soldaten van de artillerie, genie, mineurs en sappeurs enz.	P. St. 712,755
11 ^e Hoofdstuk. Bezoldiging van 3,241 officieren onder den rang van generaal, die op non-activiteit zijn met behoud van hun halve traktement (<i>half pay</i>).	386,000	2 ^e Hoofdstuk. Fourages en kazerne-behoefden (brand en licht) voor het geheele leger, overjassen (<i>Great coats</i>) voor het geheele leger (dit is het eenige kleedingstuk dat de infanterie van de Ordnance ontvangt.).	273,837
12 ^e Hoofdstuk. Pensioenen en <i>half-pay</i> van officieren van vreemde korpsen die vroeger in Engelsche dienst waren, benevens jaarwedden aan hunne weduwen of kinderen.	42,200	3 ^e Hoofdstuk. <i>Ordnance office</i> , zijnde de Master General met zijn persoonlijken staf en raad (<i>board of ordnance</i>), de inspecteur-generaal der fortificatiën, en beambten en klerken van het bestuur der ordnance.	86,961
13 ^e Hoofdstuk. Pensioenen aan 2543 weduwen van officieren.	126,536	4 ^e Hoofdstuk. <i>Ordnance establishments</i> , zijnde arsenalen, tuighuizen, magazijnen, kazernen enz. (in Engeland en deszelfs koloniën).	303,862
14 ^e Hoofdstuk. <i>Compassionate List</i> . Jaarlijksche toelagen aan weduwen en kinderen van officieren die in actie tegen den vijand gesneuveld zijn, alsmede pensioenen aan officieren voor bekomene wonden.	91,000	5 ^e Hoofdstuk. Bezoldiging van werklieden en vuurwerkers, alsmede van de bemanning der vaartuigen die in dienst der Ordnance zijn (in Engeland en deszelfs koloniën).	129,003
15 ^e Hoofdstuk. De hospitalen of invalidenhuizen te Chelsea en te Kilmainham.	35,756	6 ^e Hoofdstuk. Oorlogsuitrusting en amunitie voor de land- en zeemagt.	211,631
16 ^e Hoofdstuk. Pensioenen aan 66,777 ontslagen onderofficieren en soldaten (<i>Chelsea out-pensioners</i>) benevens de kosten der organisatie van 20,000 hunner tot eene soort van landweer, die jaarlijks eenige dagen bijeenkomt.	1,233,711	7 ^e Hoofdstuk. Aanleg en onderhoud van fortificatiewerken, gebouwen en kazernen.	140,064
17 ^e Hoofdstuk. Pensioenen en belooningen aangewezen ambtenaren van de publieke departementen der armee (<i>Superannuation allowances</i>).	40,000	8 ^e Hoofdstuk. Wetenschappelijke afdeling, waartoe het opnemen en in teekening brengen behoort van Transportere	2,158,113
Totaal . . . P. St.	2,082,815		
Wanneer wij hierbij voegen het vorige totaal van	3,936,582		
dan duidt het cijfer van P. St.	6,019,397		
het totaal der uitgaven aan van de armee zonder inbegrip der ordnance.			
De begrooting voor dezen tak der krijgsmagt voor 1850—1851 door den Master			

(1) De begrooting voor het dienstjaar 1851-1852 die onlangs in het Parlement is aangenomen, is bijna gelijk aan deze; alleen is op het totaal 22,920 P. St. bezuinigd.

Per transport	2,158,413
Groot-Brittanje, de Koninklijke militaire akademie te Woolwich enz. (omtrent deze laatste inrigting is hetzelfde aan te merken, wat de onkosten aangaat, als wij hierboven van de Militaire school te Sandhurst zeiden).	98,804
9 ^e Hoofdstuk. Burgerlijke en militaire pensioenen, half-pay, toelagen, belooningen, enz. (1).	177,536

Te zamen . . . P. St. 2,434,447

Wanneer men deze som voegt bij de vorige die de uitgaven der armee voorsteld, dan komt men tot het hooge eindcijfer van 8,435,844 P. St. of 101,446,128 Ned. guldens, tot dekking der onkosten voor de landmagt, behalve de troepen in Indie (2).

Hoog als dit cijfer mag schijnen is het toch nog 517,998 P. St. minder dan het vorige jaar (1849—1850). Op de begrooting van de *armee* werd 122,814 P. St. bezuinigd, en wel hoofdzakelijk door het supprimeren van de 2de of reserve-bataillons van sommige regimenten, waardoor het aantal soldaten met 5400 verminderd werd. Beter had men welligt gedaan met bezuinigingen te bewerkstelligen in de hoogere rangen, die zoo als wij hier nader zullen zien, buiten alle evenredigheid tal-

(1) De pensioenen van 7,489 ontslagen onder-officieren en soldaten der artillerie, mineurs en sappeurs zijn begrepen onder het 16^e Hoofdstuk van het armee-budget, hierboven vermeld.

(2) Men zou hier nog bij kunnen rekenen eene som van L. 133,700, die voorkomt op de begrooting voor marine, als transportkosten voor troepen van de armee en ordnance, doch daarentegen wordt de marine ook weder door de ordnance van oorlogsbehoeften an ammunitie voorzien, zoo als wij hierboven in n°. 6 van het ordnance-budget zagen, en dus komt zulks nagenoeg overeen uit.

rijk en hoog bezoldigd zijn. Onderscheidene afgevaardigden vestigden de aandacht daarop, en merkten onder anderen op, dat de proportie van officieren tot soldaten in het algemeen te groot was, als zijnde bij de infanterie als van 1 — 20 en bij de kavallerie als van 1 — 15. Verder liepen de discussiën over de dure wijze van kleding der troepen en andere punten van ondergeschikt belang.

Aanvulling van het leger, en soort van rekruten.

De aanvulling van het leger geschiedt geheel door vrijwillige werving, vroeger voor het leven, doch nu sedert weinige jaren voor een bepaalden tijd.

Vroeger was de werving van soldaten voor het leger overgelaten aan particulieren, die er eene speculatie van maakten, waaruit de grofste misbruiken voortsproten. Sedert 1802 heeft het Gouvernement zich deze belangrijke zaak aangetrokken, en nu is het Rijk met betrekking tot het wervingsstelsel in 9 rekruteringsdistricten verdeeld, waarvan Leeds, Liverpool, Coventry, Londen, Bristol, Glasgow, Newry, Dublin en Cork de hoofdstations zijn. In ieder dezer afdeelingen is met het toezigt over de werving belast, een hoofdofficier, bijgestaan door een adjudant, een betaalmester en officier van gezondheid, terwijl bovendien in ieder dier districten eenige officieren van verschillende regimenten der armee, alsook van het leger der O. I. Compagnie ter rekrutering zijn toegevoegd.

Voor de artillerie zijn op de verschillende plaatsen officieren gestationneerd, die

met de aanwerving belast zijn. Het handgeld voor den rekrut wisselt dikwijls af, naarmate van de behoefte aan soldaten. In de oorlogen tegen NAPOLEON bedroeg zulks soms 16 l. 16 s. (ruim f 200), in 1840 was het slechts 5 l. 17 s. 6 d. (f 46,50) en nu schijnt het weder vermeerderd te zijn, daar wij er op de begroting van 1850—1851 nagenoeg 5 l. (f 60) per man voor uitgetrokken zien.

Wanneer er soldaten bij een korps noodig zijn, wordt door de onderofficieren die met de werving belast zijn en de hun behulpzame personen (*kidnappers*) geen moeite onbeproefd gelaten, om door het vertoon hunner schoone uniform, eene vriendelijke toespraak en een onbekrompen onthaal op bier of sterken drank, in een hunner gewone herbergen, den een of ander tot een engagement over te halen. Ook annonces in de couranten en plakaten op de hoeken van de straten worden niet gespaard, en welk strijdlustig Engelschman kan weêrstaan aan de heerlijke beloften van goede kleeding, goed bier en een pond vleesch per dag, daarin op sierlijke wijze voorgedragen.

De wet stelt echter nog eene andere en hoogst onzedelijke aanmoediging tot het dienstnemen vast, en wel in art. 52 van de *Mutiny Act*, waarin bepaald wordt dat iemand die zich als soldaat geëngageerd heeft, niet meer vervolgbaar is voor alle vroeger aangegane schuld beneden de 50 l. (f 560).

Het meerendeel der rekruten die als soldaat in dienst treden, behooren tot de laagste volksklasse; van daar dat hunne moreele en intellectueele ontwikke-

ling(1) op eenen zeer lagen trap staan. MARSHALL die in dit opzigt voorzeker een der beste autoriteiten is (2) zegt in zijn *Military Miscellany* dat 50 à 50 percent der Engelsche soldaten (in 1846) lezen noch schrijven konden. Hunne fysieke ontwikkeling daarentegen is verwonderlijk en wij ontleenen uit hetzelfde belangrijke werk de volgende vergelijking van de lengte, op een getal van 1000 Fransche en 1000 Engelsche rekruten.

Lengte in Engelsche voeten en duimen.	Engelsche armee.	Fransche armee volgens de opgaven van Mr. BARGENVILLERS.
5 voet 4 duim		62
5 » 2 »		156
5 » 3 »		187
5 » 4 »		178
5 » 5 »	4	152
5 » 6 »	144	107
5 » 7 »	180	69
5 » 8 »	252	49
5 » 9 »	184	22
5 » 10 »	128	9
5 » 11 »	73	5
6 » 0 »	40	2
6 » 1 »	15	1
6 » 2 »	7	
6 » 3 »	4	
6 » 4 »	4	1
6 » 5 »	4	

De diensttijd waartoe de rekrut zich moet verbinden, is bij Parlementsakte van

(1) Als een bewijs hoe weinig *algemeen* het onderwijs in Engeland is, moge dienen dat volgens opgave der regering, van de 100 paren die trouwen (van alle klassen door elkander) 33 mannen en 49 vrouwen hunne namen op het huwelijks-contract met een kruisje moeten teekenen!

(2) MARSHALL wiens werk wij zoo menigmaal aanhalen, is een der kundigste en meest geachte Engelsche militaire medici, en bekleedt den rang van *deputy inspector-general of army hospitals* (is thans op half-pay).

21 Junij 1847 vastgesteld voor de infanterie op 10 jaren en voor de kavallerie, artillerie, mineurs en sappeurs op 12 jaren. (Deze bepalingen gelden ook voor het leger der O. I. Compagnie). Na afge-loopen dienstdienst heeft de soldaat regt op ontslag, of wel kan hij zich bij de infanterie voor elf en bij de overige korpsen voor twaalf jaren op nieuw verbinden, hetwelk hem dan aanspraak op pensioen geeft.

Bepaling van leeftijd tot indiensttreding bestaat er niet, doch de dienstdienst rekent eerst van het 18de jaar af.

Met de meeste naauwkeurigheid wordt echter bij de werving opgelet, of de rekrut ligchaamsgebreken heeft en het minimum van de lengte om aangenomen te kunnen worden is bepaald als volgt:

Garde te paard	3 voet 11 duim	(Eng. maat)	gelijkstaande met 1,803 Ned. el.
Garde te voet	5 " 10 "	" "	1,778 "
Artillerie	5 " 8 "	" "	1,727 "
Kavallerie	5 " 7 "	" "	1,702 "
Linie Infanterie	5 " 5 $\frac{1}{2}$ "	" "	1,664 "

In den regel worden alléén Engelsche onderdanen in dienst genomen. De 5 West-Indische regimenten (uit negers bestaande, die op de goudkust geworven zijn of uit de veroverde slavenschepen genomen) maken daarop eene uitzondering met nog eenige andere koloniale korpsen: Ook bij de overige regimenten der armee worden enkele vreemdelingen in dienst genomen, doch hun getal mag nimmer de verhouding van 1 tot 50 ingeborene te boven gaan en zij kunnen nimmer hooger rang bekleeden dan die van onderofficier(1).

(1) In oorlogstijden is hier dikwijls van afgeweken, daar onder anderen in de oorlogen met de Fransche republiek, geheele regimenten in Engel-

De onderlinge verhouding tusschen het getal Engelschen, Schotten en Ieren in de Engelsche armee kunnen wij opmaken uit de volgende opgaven van het jaar 1840, die wij vinden in het werk van MARSHALL:

	Engelschen	47,394	of 34	op elke	1000	bewoners
Schotten	13,338	" 51	" "	" "	1000	" "
Ieren	39,193	" 51	" "	" "	1000	" "

Deze verhouding is tevens een maatstaf der betrekkelijke welvaart dier drie gedeelten van het rijk. Sedert 1840 is met de toenemende armoede het aantal Iersche soldaten in het leger aangegroeid, zoodat het nu omtrent de helft van het totale aantal bedraagt.

Zoodra eenig persoon het handgeld, (*enlisting money*) heeft aangenomen, wordt hij beschouwd als geëngageerd en dus aan de militaire wetten onderworpen. Er is hem echter nog eene kleine kans gelaten om aan zijn lot te ontsnappen, wanneer hij berouw mogt gevoelen. Hij moet namelijk niet minder dan 24 uren en niet later dan 4 dagen na de ontvangst van het handgeld, voor den naastbij wonende magistraat of vrederegtter verschijnen, die hem de gewone vragen doet omtrent ouderdom, geboorteplaats, enz., en tevens of hij in zijn voornemen om dienst te nemen blijft volharden. Zoo niet, dan kan hij zijne vrijheid wederkrijgen tegen terugbetaling van het handgeld en eene boete van 1 P. St. (*f* 12). (*Smart money* genaamd). Blijft hij echter bij zijn besluit om soldaat te worden, dan legt hij in handen van dien magistraat den eed af: «van trouw en gesche dienst, uit Fransche uitgewekenen bestonden. Ook zijn er gedurende het verblijf van prins WILLEM V in Engeland, verscheiden Nederlanders in Britsche dienst getreden.

«hechtheid aan Hare Majesteit, hare erf-
«genamen en opvolgers; pligtmatige en
«trouwe verdediging van hare en hunne
«personen, kroon en waardigheid tegen
«elken vijand, en verder eerbied en ge-
«hoorzaamheid aan alle orders door hen
«of door de generaals en officieren die zij
«aangesteld hebben, gegeven.» (*Mutiny*
Act. 1850, 8^e bijlage).

Vroeger waren Roomsche Catholijken en
Protestantsche afgescheidenen van de armee
uitgesloten, daar in den voorgeschreven eed
bij de indiensttreding ook was opgenomen,
de verklaring dat men tot de Engelsche
kerk behoorde. De minister PITT schafte
dit reeds in 1799 af voor de soldaten,
doch eerst in 1829 bij het passeren der
wet tot emancipatie der katholijken (1)

(1) *Roman Catholic emancipation Act.* 1829. Vóór
dien tijd moest elk militair officier of burgerlijk

werd zulks voor officieren afgeschaft.
Sedert 1688 had nimmer een katholieke
den generaalsrang bekleed in het Engel-
sche leger. Nu heerscht er eene nage-
noeg volkomene godsdienstvrijheid in het
Engelsche leger, sedert dat er in Julij
1859 bij legerorde bepaald is geworden,
dat elk in de uitoefening zijner religie,
moet worden vrijgelaten, voor zoover
het met de dienst overeen is te brengen,
en dat alleen de soldaten van de Angli-
kaansche geloofsbelijdenis mogen gedwon-
gen worden, om naar de Anglikaansche
kerk te gaan.

ambtenaar, bij de aanvaarding zijner betrekking
ingevolde de *Test Act* onder de regering van KAREL II
uitgevaardigd, het sacrament van het avondmaal
volgens de gebruiken der Anglikaansche kerk ont-
vangen, en de declaratie tegen de *Transsubstantiatie*
teekenen.

GEDANE PROEFNEMINGEN

MET EEN MORTIER à 11,5^{dm} Ned.(1) TE SOURABAIJA, IN MAART 1848.

Proces-Verbaal.

Bij order van den majoor onder-directeur
der artillerie, in de voormalige 3de groote
Militaire Afdeeling, dd. 22 Maart 1848,
n°. 18, wij: de CHATELEUX (J. J. H.) en

(1) De hier onderwerpelijke mortier 11,5^{dm},
is de militaire handmortier, waarvan er 2 bij
elke bergbatterij (3 kanonnen 3 fl en 1 houwitser
11,5^{dm}) zijn ingedeeld.

De artillerie-directie te Batavia van het denkbeeld
uitgaande, dat door nitboren van de ziel des vuur-

KRÄMER (J. F.), kapitein en 1ste luitenant
der artillerie, in commissie benoemd zijnde
tot het nemen van eene proef met den
militairen mortier à 11,5^{dm} Ned., zuiver
geboord op het thans bepaalde kaliber van

monds tot het juiste kaliber van 11,4 Ned. d^m,
betere resultaten zouden bereikt worden, zoo werd
aan den constructie-winkel te Soerabaja een mortier
volgens dat vereischte gegoten, en bijgaand proces-
verbaal geeft het resultaat aan der proeven met dat
stuk genomen.

11,4^{dm}, en het doen daartoe, ingevolge aanschrijving der artillerie-directie aan de 5de onder-directie, dd. 8 Mei 1847, n^o. $\frac{577}{8}$, van :

20	worpen	met	0,04	N. p. lad.	(Inf. buskr.).
20	»	»	0,05	»	»
10	»	»	0,06	»	»
10	»	»	0,07	»	»
10	»	»	0,08	»	»

Totaal 70 worpen.

Zoo is het resultaat onzer verrigtingen en daarbij gemaakte opmerkingen geweest als volgt :

De mortier voor de proeven bestemd, beantwoordde naauwkeurig aan de vereischte afmetingen, en de verbinding met het blok was zonder gebreken. De ontsteking zou door middel van slagpijpes plaats hebben, zijnde de vuurmond daartoe van een percussie-toestel voorzien.

De granaten waren allen gaaf en zuiver van oppervlakte, en aan het kaliber voldoende. Tot het uitstooten der buizen waren ze met 0,01 N. p. crepe-kruid (Samarangs) geladen en door vulling met zand op het bepaalde gewigt van 5,55 N. p. gebragt.

De patronen voor de onderscheidene ladingen, met Samarangs infanterie-kruid gevuld, waren bij naweging bevonden naauwkeurig het juiste gewigt te hebben.

Het terrein, zuidelijk van Coepang, bij opname voor de voorgestelde proef geschikt hebbende bevonden, zoo werd op den 25sten Maart, in eene rigting van het Noorden ten Oosten, naar het Zuiden ten Westen, ter lengte van 800 passen, eene rooilijn afgebakend, welke, te beginnen op 250 passen van de opstellingsplaats voor den mortier, door eene kielspitting in den

grond werd aangeduid; geschiedende de meting volgens Nederlandsche maat, naar de verhouding van 4 passen op 3 ellen. Tot bevordering van de naauwkeurigheid der proef, werd noodig geoordeeld den vuurmond op eene horizontale bedding te stellen, waartoe vier bedding-ribben tot mortier à 7^{dm} dienden, welke volgens de lengte, in de rigting van de rooilijn, naast elkander werden geplaatst, met hunne oppervlakte behoorlijk waterpas en door zes piketpalen opgesloten. Het terrein was, zoover de rooilijn strekte, vlak; de grond, ten gevolge der regens, geheel nat en doorweekt, zoodat de kielspitting zich onder het graven met water vulde.

Op den 27sten Maart nam de proef, onder eene allezins gunstige weêrsgesteldheid voor dezelve, een aanvang, met het doen van 20 worpen met de lading van 0,04 N. p., waarvan het resultaat in bijgaande tabel Litt. A is aangeduid. Voor elken worp werd van den stand der mortier met het kwadrant geverifieerd. Het rigten geschiedde door middel van een zijden draad, aan het eene einde met een haakje van koperdraad voorzien, dat door het ijzeren oog werd gestoken, daartoe midden op den achterkant van het blok aangebragt; aan het ander einde was een geweerkogel bevestigd. Bij elke rigting werd het kogel-einde van den zijden draad om een galg of juk van bamboezen (twee vertikale, boven door eene horizontale verbonden) gebragt, waar langs het vrij afhing en 't welk van achteren, boven de bedding was aangebragt. Door deze inrigting kon de mortier zeer naauwkeurig in de rigting der rooilijn worden gebragt.

Tot het waarnemen van den vlugttijd en den brandtijd der buizen, werd gebruik gemaakt van eenen chronometer, halve seconden aangevende, en van de gewone slinger-inrigting, in het Zakboekje van DE BRUYN, 2de uitgave, blz. 26 beschreven. Bij onderlinge vergelijking van beide middelen, bleek het tijdsverloop voor een gelijk aantal seconden volmaakt overeen te stemmen. De gevolgelyk gedane waarnemingen kunnen dus allezins als naauwkeurig worden aangenomen.

De zijdelingsche afwijkingen bij deze 20 worpen met 0,04 lading, mogen gering worden genoemd, bedragende, zoowel links als regts, slechts 7 passen; die in de lengte daarentegen liepen zeer uit elkander, bedragende het verschil van de grootste tot de kleinste worpsverheid, ruim 200 passen, dus evenveel als de gemiddelde worpsverheid, welke bleek 206 passen te zijn.

Bij het laden voor deze en volgende 20 worpen, met lading van 0,05, werd geen meelpulver gebezigd tot het bestrooijen der granaten, waaraan het veelvuldig niet ontvlammen der buis moet worden toegeschreven; vermeenende de commissie daarbij opgemerkt te hebben, dat deze weigering over 't geheel het meest bij groote worpsverheden plaats had.

Het sterke recul van den mortier, bij alle gedane worpen in 't algemeen, moet worden toegeschreven aan de natte en daardoor gladde oppervlakte der bedding-ribben, veroorzaakt door den zwaren morgendauw.

Op den 28sten Maart deed de commissie de 20 worpen met 0,05 lading, waarvan

het resultaat in bijgaande tabel Litt. B is aangewezen. De grootste zijdelingsche afwijkingen waren hier 50 passen links en 15 passen regts; de grootste lengte-afwijking 404 passen en dus wederom bijna even groot als de gemiddelde worpsverheid, welke 418 passen bedroeg. De gevallen van *niet*-ontbranding der buis waren hier talrijk, bedragende 9 op de 20.

Op den 29sten en 30sten Maart werden de 50 worpen gedaan, waarvan 10 met 0,06, 10 met 0,07 en 10 met 0,08 lading. Bij de worpen met 0,06 lading (waarvan het resultaat in tabel Litt. C) was de grootste zijdelingsche afwijking links 25, regts 40 passen, grootste lengte-afwijking 417 passen, gemiddelde worpsverheid 505 passen. Met den 4^{den} worp (44ste van de geheele proef) liet de moer los, tot opsluiting dienende van den spilbout, waarom zich de slaghamer draaijende beweegt. Bij het daardoor noodzakelijk geworden weder sterk aanzetten der moer, werd de draaijende beweging te wrijvend en moeilijk, waarom de commissie van oordeel was de beveiliging der moer in het uiteinde van de spilbout door een spietje te doen plaats hebben.

Bij de 10 worpen met 0,07 lading, (waarvan het resultaat in tabel Litt. D,) waren de grootste zijdelingsche afwijkingen links 75, regts 44 passen, grootste lengte-afwijking 545 passen, gemiddelde worpsverheid 700 passen.

De laatste 10 gedane worpen met 0,08 lading (waarvan het resultaat in tabel Litt. E) leverden op: grootste zijdelingsche afwijking links 60, regts 55 passen; grootste lengte-afwijking 258, gemiddelde

worpsverheid 665 passen; dus *minder* dan met de *kleinere* lading van 0,07.

Bij de 50 laatstelijk vermelde worpen, zijn de granaten met meelpulver bestrooid geworden, waaraan het veel minder *niet* ontvlammen der buizen moet worden toegeschreven.

Bij nauwkeurig onderzoek van den mortier met stoel, na afloop der proef, was niet het minste verlies in afmetingen, afwijking in onderlinge verbinding, scheuren in het hout, of eenige andere degradatie te bespeuren.

De slotsom der door de commissie gemaakte opmerkingen, komt hierop neder: dat op 200 passen met 0,04 lading, de worpen den besten trefkans opleveren. dat van 0,04 tot 0,05 lading, eene tusschenlading zou moeten worden gezocht, tot bereiking van eene geschikte middelbare worpsverheid, bijv. 500 passen tusschen de 200 en 400 passen, welke afstanden respectievelijk met beide genoemde ladingen overeenkomen.

dat boven de 500 passen de trefkans te gering wordt, en dus niet dan onder overigens zeer voordeelige omstandigheden voor afstanden daarboven, tot aan 700 passen, de lading van 0,07 zal worden gebruikt.

dat de vermeerdering van lading boven de 0,07 geen meerdere worpsverheid schijnt te geven, waarom in overweging wordt gegeven, of niet de lading van 0,08 als overbodig en dus voor afschaffing vatbaar kan worden beschouwd.

dat voor het verifiëren der elevatie het invoeren van een armkwadrant doelmatig zou zijn, waarvan de arm zoo lang te maken, als het cilindervormig gedeelte van de ziel van den vuurmond. dat het bestrooijen der granaten met meelpulver, ter verzekering van het ontbranden der buizen, aan te bevelen is.

Socrabaja. 31 Maart 1846.

De Commissie.

Litt. A.

RESULTAAT der genomen proeven met den mortier à 0,114 Ned. Ellen, op den
27sten Maart 1848.

Nummer der worp.	Lading in Ned. pd.	Worps- verheid in passen.	Afwijking in passen.		Vlugttijd in se- conden.	Brandtijd der buis in seconden.	De buis uitgestooten.	Stagpijvjes geweigerd	Recul.	Indrin- ging in den grond.	Aanmerkingen.
			Links.	Regts.							
1	0,04	190	»	3	6 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	Na den val.	Afgegaan.	0,33	0,36	Flauwe wind, voor links tegen. Dampkr. held. De oppervlakte der bedding door zware morgen- dauw geheel nat en glad. De buizen zijn niet met meelpulver bestrooid ge- worden. Grootste zijdelingsche afwijking. Links 7 passen. » » » Regts 7 » » worpsverheid 330 » Kleinste » 144 » Lengte-afwijking 216 »
2	0,04	186	$\frac{1}{2}$	»	6 $\frac{1}{2}$	»	Niet ontvlamd.	id.	0,37	0,38	
3	0,04	264	»	7	8	»	id.	id.	1,23	0,51	
4	0,04	197	»	3	7 $\frac{1}{2}$	17	Na den val.	id.	0,34	0,46	
5	0,04	131	3	»	6	16	id.	id.	0,38	0,36	
6	0,04	144	5	»	6	16	id.	id.	0,45	0,26	
7	0,04	171	in de rooilijn.		6 $\frac{1}{2}$	»	Niet ontvlamd.	id.	0,74	0,36	
8	0,04	209	3	»	7	17	Na den val.	id.	0,87	0,31	
9	0,04	157	in de rooilijn.		6	17 $\frac{1}{2}$	id.	id.	0,42	0,27	
10	0,04	223	»	6	7	»	Ontvl. Niet uitgebrand.	id.	0,38	0,49	
11	0,04	239	4	»	7 $\frac{1}{2}$	16	Na den val.	id.	0,47	0,43	
12	0,04	194	in de rooilijn.		6 $\frac{1}{2}$	17	id.	id.	0,36	0,41	
13	0,04	161	»	4	6	20	id.	id.	0,27	0,35	
14	0,04	202	»	2	7 $\frac{1}{2}$	17	id.	id.	0,37	0,46	
15	0,04	216	»	6	7	»	Niet ontvlamd.	id.	0,43	0,31	
16	0,04	214	»	2	6 $\frac{1}{2}$	»	id.	id.	0,30	0,33	
17	0,04	209	7	»	7	»	id.	id.	0,38	0,31	
18	0,04	173	in de rooilijn.		6	18	Na den val.	id.	0,33	0,46	
19	0,04	350	3	»	9	17 $\frac{1}{2}$	id.	id.	0,49	0,36	
20	0,04	235	»	3	7 $\frac{1}{2}$	»	Ontvl. Niet uitgebrand.	id.	0,32	0,31	
Gemiddeld		206			7	17			0,50	0,42	

Soerabaja, den 31sten Maart 1848.

De Commissie.

RESULTAAT der genomen proeven met den mortier à 0,114 Ned. Ellen, op den
28sten Maart 1848.

Nummer der worp.	Lading in Ned. pd.	Worps- verheid in passen.	Afwijking in passen.		Vluggtijd in se- conden.	Brandtijd der buis in seconden.	De buis uitgestooten.	Slagpijpjes geweigerd.	Recul.	Indrin ging in den grond.	Aanmerkingen.
			Links.	Rechts.							
1	0,03	600	23	"	11		Niet ontvlamd.	Afgegaan.	0,86	0,51	Flaauwe wind, voor links tegen. Dampkr. held. De buizen zijn niet met meelpulver bestrooid ge- worden. Grootste afwijking. Links 30 passen. " " Rechts 13 " " worpsverheid 600 " Kleinste " 196 " Lengte-afwijking 404 "
2	"	426	"	2	9 $\frac{1}{2}$		Na den val.	id.	0,84	0,48	
3	"	443	"	11	10		Niet ontvlamd.	id.	0,72	0,51	
4	"	566	"	15	13		id.	id.	1,02	0,57	
5	"	196	"	1	7		Na den val.	id.	1,08	0,48	
6	"	333	6	"	9		id.	id.	1,04	0,51	
7	"	386	"	11	9		id.	id.	1,04	0,55	
8	"	435	13	"	9 $\frac{1}{2}$		Niet ontvlamd.	id.	1,04	0,50	
9	"	345	"	2	9		Na den val.	id.	1,03	0,51	
10	"	239	5	"	8		Niet ontvlamd.	id.	1,03	0,51	
11	"	491	30	"	12		id.	id.	1,08	0,69	
12	"	442	16	"	9 $\frac{1}{2}$		id.	id.	1,10	0,50	
13	"	450	20	"	10		Na de val.	id.	1,12	0,63	
14	"	526	5	"	10 $\frac{1}{2}$		Ontvl. Niet uitgestooten.	id.	1,10	0,57	
15	"	294	"	3	8 $\frac{1}{2}$		Na den val.	id.	0,43	0,49	
16	"	476	3	"	10 $\frac{1}{2}$		Niet ontvlamd.	id.	0,76	0,53	
17	"	392	in de rooilijn.		10		Na den val.	id.	0,53	0,44	
18	"	506	30	"	11		Niet ontvlamd.	id.	0,64	0,63	
19	"	380	7	"	9		Bij den val.	id.	0,33	0,54	
20	"	415	16	"	10		id.	id.	0,58	0,49	
Gemiddeld		418			10	17			0,87	0,42	

Soerabaja, den 31sten Maart 1848.

De Commissie.

Litt. C.

RESULTAAT der genomen proeven met den mortier à 0,114 Ned. Ellen, op den
29sten Maart 1848.

Nummer der worp.	Lading in Ned. pd.	Worps- verheid in passen.	Afwijking in passen.		Vlugttijd in se- conden.	Brandtijd der buis in seconden.	De buis uitgestooten.	Slagpijpes geweigerd.	Recul.	Indrin- ging in den grond.	Aanmerkingen.	
			Links.	Regts.								
1	0,06	293	3	»	8	»	Niet ontvlamd.	Afgegaan.	0,44	0,36	Flaauwe wind, voor links tegen. Dampkr. held.	
2		465	»	1	9 $\frac{1}{2}$	15 $\frac{1}{2}$	Na den val.	id.	0,78	0,51		
3		450	»	13	10	»	Niet ontvlamd.	Het hoedje geweigerd.	0,58	0,51	De buizen zijn met meelpulver bestrooid geworden.	
4		583	in de rooilijn.		12	16	Na den val.	Afgegaan.	0,95	0,48		
5		560	»	12	10 $\frac{1}{2}$	»	Ontvl. Niet uitgestooten.	id.	1,11	0,36		
6		625	»	40	11 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	Na den val.	id.	1,05	0,59		
7		505	16	»	10 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	id.	id.	0,77	0,61		
8		425	23	»	10	17	id.	id.	0,82	0,54		Grootste afwijking. Links 23 passen.
9		712	24	»	13	21	id.	id.	1,11	0,61		» » Regts 40 »
10		410	22	»	9 $\frac{1}{2}$	»	Niet ontvlamd.	id.	0,54	0,55		» worpsverheid 712 »
Gemiddeld	503			10	17			0,81	0,54	Kleinste » 293 » Lengte-afwijking 417 »		

Soerabaija, den 31sten Maart 1848.

De Commissie.

RESULTAAT der genomen proeven met den mortier à 0,114 Ned. Ellen, op den
30sten Maart 1848.

Nummer der worp.	Lading in Ned. pd.	Worps- verheid in passen.	Afwijking in passen.		Vlugttijd in se- conden.	Brandtijd der buis in seconden.	De buis uitgestooten.	Slagpijpjes geweigerd.	Recul.	Indrin- ging in den grond.	Aanmerkingen.	
			Links.	Regts.								
1	0,07	480	»	11	10 $\frac{1}{2}$	»	Ontvl. Niet uitgestooten.	Afgegaan.	0,94	0,61	Flauwe wind, voor links tegen. Dampkr. held.	
2		550	25	»	11	16	Na den val.	id.	0,84	0,58		
3		730	75	»	12	17	id.	Het hoedje geweigerd.	1,11	0,65		
4		725	»	44	13	16	id.	Afgegaan.	1,11	0,71		De buizen zijn met meelpulver bestrooid geworden.
5		654	»	4	11	18	id.	id.	0,93	0,66		
6		766	»	38	15	»	Ontvl. Niet uitgestooten.	id.	1,11	0,61		
7		755	»	33	13	18	Na den val.	id.	1,09	0,54		
8		745	12	»	15	»	Ontvl. Niet uitgestooten.	Het hoedje geweigerd.	1,11	0,66		Grootste afwijking. Links 75 passen.
9		825	»	23	14	16	Na den val.	Afgegaan.	1,12	0,61		» » Regts 44 »
10		766	46	»	13	18	id.	id.	1,08	0,66		» worpsverheid 825 »
Gemiddeld	700				13	17			1,04	0,63	Kleinste » 480 » Lengte-afwijking 345 »	

Soerabaja, den 31sten Maart 1848.

De Commissie.

Litt. E.

RESULTAAT der genomen proeven met den mortier à 0,114 Ned. Ellen, op den
30sten Maart 1848.

Nummer der worp.	Lading in Ned. pd.	Worps- verheid in passen.	Afwijking in passen.		Vlugttijd in se- conden.	Brandtijd der buis in seconden.	De buis uitgestooten.	Slagpijpjes geweigerd.	Recul.	Indrin- ging in den grond.	Aanmerkingen.
			Links.	Regts.							
1	0,08	790	60	"	13 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	Na den val.	Afgegaan.	1,08	0,63	Flauwe wind, voor links tegen. Dampkr. held.
2		606	"	7	10 $\frac{1}{2}$	13 $\frac{1}{2}$	id.	id.	1,07	0,71	
3		638	31	"	12	"	Ontvl. Niet uitgestooten.	id.	1,06	0,66	
4		632	"	33	13	16	Na den val.	id.	1,10	0,53	De buizen zijn met meelpulver bestrooid geworden.
5		692	38	"	12 $\frac{1}{2}$	18 $\frac{1}{2}$	id.	id.	1,09	0,61	
6		603	"	7	13	18	id.	id.	1,09	0,53	
7		708	"	3	13	17	id.	id.	1,09	0,65	Grootste afwijking. Links 60 passen.
8		567	36	"	11 $\frac{1}{2}$	16 $\frac{1}{2}$	id.	id.	1,07	0,64	" " Regts 33 "
9		825	32	"	14	18	id.	id.	1,03	0,63	" worpsverheid 825 "
10		585	21	"	11 $\frac{1}{2}$	"	Ontvl. Niet uitgestooten.	id.	1,09	0,71	Kleinste " 567 "
Gemiddeld		663			12	17			1,08	0,63	Lengte-afwijking 238 "

Soerabaija, den 31sten Maart 1848.

De Commissie.

AANSLAG OP WOERDEN.

EENE BIJDRAGE TOT HET WERK :

DE VERDEDIGING VAN NEDERLAND IN 1672 EN 1673.

INGEZONDEN DOOR DE H. H.

J. W. VAN SYPESTEIJN EN J. P. DE BORDES, S. S. VAN DIT WERK.

Het eenige stuk, waarvan door ons is kunnen worden gebruik gemaakt bij het beschrijven van den aanslag op Woerden in het werk «*De verdediging van Nederland in 1672 en 1673*», is de resolutie der Staten-Generaal van den 15^{den} October 1672. Voor zooveel wij konden na-gaan, is er behalve dit stuk in het rijks-archief geen meer voorhanden, waarin omtrent dat onderwerp bijzonderheden worden medegedeeld.

Daarna is ons evenwel bekend geworden een belangrijke brief van de Ge-deputeerden van wege de provincie Zee-land ter H. H. M., hoogstwaarschijnlijk aan de Staten van die provincie, van den 14^{den} October 1672, waarbij de bijzon-derheden van den aanslag op Woerden worden medegedeeld. Hij behoort in eigen-dom aan den Heer M. J. VAN DAM VAN NOORDELOOS te Rotterdam, die ons heeft vergund daarvan gebruik te maken. Hij is van den volgenden inhoud:

Edele Mogende Heeren!

Syn hoogheyt den heere prince van Oragnen heeft dese weecke ten dienste van den lande de troupes bijeengeruckt omme de stadt Woerden aen te tasten; en door

de wapenen onder Godes genadegen segen uit de handen van de Francen te verlos-sen. Doch die van binnen haer benaut vindende, hebben door het in brandt ste-ken van den tooren aen de France trou-pes, die onder den hertoch van Luxem-burgh aen het Quartier van den Heere prins MAURITS iets van voornemen waren te entameren, de attaque van hoogstge-dachte syn hoogheyt te kennen gegeven, die oock daerop tot 6000 man sterck, *door adresse van de boeren van Camerick*, langhs een passagie, byna half lijfs door het wa-ter, en die men voor seker hielt, dat niet te passeren was, naer de stadt Woerden syn komen afsacken, en de post van de Heere van SULESTEYN soodanich van ach-teren aengetast, dat tot noch toe gemelte Heer van SULESTEYN, noch oock niet een eenich officier van het regiment onder des-sels commando gestaen hebbende, te voor-schyn is gekomen. Ondertusschen kon-nen wy UEd. Mo. by desen versekeren, dat generalyck by onse troupes seer cou-ragieuselyck is gevochten, volgens de ver-clarynge die de Heer van BEVERNINGH ter vergadering van haar Ho. Mo. deswegens uit speciale last van meer hoogst Ged. syn

hooghey, by een prealabel rapport heeft gedaen.

De verdere particulariteyten Ed. Mo. Heeren syn ons onmogelyck hyer pertinent gecircumstantieert en na de waerhey, by geschrifte te kunnen bevatten, maer werden genootsaecht ons deswegen te refereren tot hetgene in de Courante van Haerlem van den 15^{den} deser sal werden genarreert, als synde uit ordre en met kennisse naer de waerhey daer in gedaen, tenderen om te werden gebracht tot en wetenschap van alle diegene die haer aen 's lants welwesen laten syn gelegen.

Haer Ho. Mo. hebben aan meer hoogst ged. Syne hooghey sodanich gedaen rescriberen als UEd. Mo. uit de extensie van den hyernevensgaende in 't breede sullen gelyeven te syen.

Het Collegie ter Admlt. in de Mase hebben op huyden Haer Ho. Mo. wel willen in bedencken geven, of niet nodichen beter syn soude, de acht fregatten en branders onder haer district op te leggen, en 't volck af te dancken, overmits nu alle daegen niet als storm en quaet weer staet te wachten, en het volck door koude en vochtichey syeck en dienvolgende tot den dienst onbequaem werden. Haer Ho. Mo. en hebben hyer op niet willen resolveren; maer versoecken het hooghwys advys van Syn hooghey, vermits de voorn. fregatten en branders van gelycke daer niet anders als op voorgaende Syne hoogheits hooghwys advys syn geposteert geworden.

Op heden hebben Haer Ho. Mo. uit de missive van den Commissaris Kxvr uit den Helder geschreven, aldaer den 15^{den} deser, verstaen van veele schaden aen masten,

ankers, touwen, etc. aen de schepen in die quartiyeren door den laetsten storm van eergisteren toegebracht.

Waarmede Edele Mogende heeren, wy desen sullen eyndigen, God biddende om synen segen over UEd. Mo. personen en loffelijcke regeringe, en blijven,

Edele Mogende Heeren!

UEdele Mogende onderdanige en getrouwe* dienaren,

(w. g.) W. REIGERSBERGH, A. PIETERSZON,

NIC. STAEPENISS, J. DE MAUREGNAULT.

Hage 14 Octob^r. 1672

op de middach.

Het in dien brief bedoelde berigt dat geplaatst zou worden in de Haarlemsche Courant is te vinden in de «*Oprechte Haarlemse Saturdagsche Courant van den 15^{den} October 1672*». Door de vriendelijke tuschenkomst van den Heer M^r. J. ENSCHEDÉ te Haarlem, zijn wij in staat het hierbij mede te deelen:

«Swammerdam den 12 October. Desen dient, om UE te verhaelen, 't geene voorgevallen is gisteren avondt en dese morgen omtrent Woerden; de stadt was geattaqueert van drie syden; d'Eerste attacque wierdt gedaen door het regiment te voet van Syne Hoogheidt met ongehoorde couragie, aengevoert door den Rynggrave, die ook in 't kort tot bynae aan de gracht was geavanceert en gisteren avont den vyandt uytvallende, met verlies van veel van de uytvallers heeft gerepousseert; den Grave van *Hoorn* heeft oock niet naergelaten het volck bij hem gecommandeert met vigeur te doen ageeren; en daarin

soodanigh te volharden, dat tot desen morgen al was tot by de stadt: gelyck oock met geen minder moet gedaen is by den Heere van ZUYLESTEYN, het derde kwartier bewaerende; dan heeft denzelven Heer het ongeluck gehadt, dat den vyandt, die van Uytrecht en Naerden, met omtrent 8000 man, uyt alle omleggende plaetsen vergadert, op 't selve quartier langs het open velt is aangevallen, en vele van 't selve quartier heeft ter neder gemaect, nochtans met soodanigh verlies van de Fransse, dat de velden als met doode lycken waeren bezaeyt, zynde het getal qualyck te specificeren, hebbende veele notabele Hoofden en Officierèn achter gelaeten: en werden van onse zyde oock eenige vermist, onder dewelcke men segth zijn den Heere van ZUYLESTEYN, en is hetzelfde de oorsaecke geweest, dat Syn Hoogheidt heeft goedgevonden, syn volck wederom te brengen op haer oude posten 't welck met goede ordre is geschiedt: Syn Hoogheidt, die niets heeft achtergelaeten, prepareert sikh om den vyandt van nieuws aen te tasten; Godt geve met gewenscht succes.

De lyst der geblevene Fransse Hoofden en gemeene soldaten volgt ten naesten.

P. S. Te Post komt heden den Heer van SYPENSTEYN (1) van Oudewater, alwaer door ordre van Syn Hoogheidt is geweest; raporteert, dat den grave van Hoorn ten 11 uren sachterlyck en met goede ordre opgebroomden is, naedat hy den vyandt tot door de wercken van den Heer van Zuy-

LESTEYN hadde gedreven, een Frans vaendel met seer veel officieren binnen Oudewater gevangen heeft gebracht, en meer als 60 Fransse officieren op de plaets heeft neder gemaect: hebbende de Mariniers onder den Heer L^t. Collonel PALM, haer seer deftig gedraegen, en is veel van ons vermist volck te voorschijn gekomen.»

Voorts wordt in de *Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant van den 18^{den} October 1672* het volgende berigt van den 16^{den} October uit Utrecht gegeven:

«Op den brandt die men van hier tot Woerden sagh, is den hartogh van *Luxemburgh* van hier op Woensdagh (12^{den} October) uytgetrocken met 8 à 9000 man, die by malkander geruckt had, latende hier niet boven de 5000 man en heeft seekeren diesleyder tot gitse gediend, treckende den Houdyck op, ter syden Cameryck tot aen 't quartier van den heer van ZUYLESTEYN, dat geforceert hebbende; blyvende doot den voorsz. heer van ZUYLESTEYN en den luyten.-Colonel SCHIMMELPENNING (1); doch de Franssen schynen oock vry wat volck verloren te hebben; waeronder men segth te wesen den major STOUPPA, L^t.-Colonel GENLIS, CHASTELNEUF en meer andere. Men heeft echter hier eenige teekenen van vreugde hierover aangewent. Den hartogh van *Luxemburgh* is hier nog niet weder terugge gekomen: maer seer veel gequetsten.»

Terwijl in diezelfde Courant, in een berigt uit 's Gravenhage van den 16^{den} October, omtrent het door den luitenant-ko-

(1) Zie over hem *De verdediging van Nederland in 1672 en 1673*, bladz. 170, noot (1).

(2) Hij is te 's Gravenhage den 17 October begraven.

lonel PALM bij die gelegenheid verrigt wapenfeit (1), het volgende wordt medegedeeld.

«Men bevat uyt nader bericht met verwondering de dapperheydt die bysonderlyck den L^t.-Colonel PALM met omtrent 200 man van het regiment de marine omtrent een musquetschoot van Woerden geposteerd, heeft vertoont, self wanneer van de franse die het quartier van den heer VAN ZUYLESTEYN hadden geforceert van achteren, en door een hevigen uytval van die van binnen, en alsoo van twee kanten wierdt geattacqueert, als wanneer met 60 man die van achter quamen, niet alleen heeft gerepousseert maer terugge gedreven, tot door het quartier, daer den heer VAN ZUYLESTEYN hadde gestaen en wederkeerende, insgelycks oock die van binnen met groote schade doen retireeren, en wanneer de Franse, om dit te revangeren, met 4 nieuwe compagniën aanquamen, die andermael op de vlucht, self door slooten en weyden, gedreven, nemende haer mede een vaendel af en doodende veele van haere voornamen officiers: waerna oock de plaetse noch opgeëyst hadde, terwyl d'andere troupen afroocken, en is den

(1) *De verdediging van Nederland in 1672 en 1673.* II, bladz. 149.

voersz. L^t.-Colonel om dese syne ongemeene dapperheydt, van syn hoogheydt vereert met het Colonelschap van 't regiment de marine.» (1)

Zoals uit de hiervoren medegedeelde stukken blijkt, zou de magt, waarmede LUXEMBURG tot ontzet van Woerden optrok, veel grooter zijn geweest dan wij hebben opgegeven.

Volgens den brief van de gedeputeerden ter H. H. M., zou ze 6000, volgens het berigt uit de Haarlemsche Courant 8 à 9000, volgens ons, omstreeks 3000 man (behalve eenige weinige kavallerie) sterk zijn geweest.

Onze opgave komt het meest overeen, met die welke wordt gegeven in het werk «*Campagne en Hollande*» waarin men leest: «il (LUXEMBOURG) partit d'Utrecht avec 2300 hommes de pied, pour s'en aller du côté de Woerden.» Dat die troepen daarna zijn vermeerderd en wel tot 6 of 8 à 9000 man, dit is zeer waarschijnlijk.

(1) Hij deed den eed als kolonel, te 's Gravenhage, den 20sten October. Hij is dezelfde die zich ook onderscheidde bij de belegering van Naarden, September 1673. Zie II. bladz. 197, alwaar hij als kolonel is vermeld.

BEVORDERING. ONTSLAG. PENSIOEN.

Aan de Redactie van den Militaire-Spectator.

Met genoegen las ik in N°. 9 van uw geacht tijdschrift, de recensie der wetten, regelende de bevordering, het ontslag en de pensionnering van militaire officieren, welke thans aanhangig zijn bij de 2de kamer der Staten Generaal.

De door u aangehaalde gebreken en leemten zijn echter, na mijn bescheiden oordeel, de eenige niet, vergun mij er kortelyk eenige, en wel voorname, aan te stippen.

Bij uwe aanmerkingen, omtrent den tijd, die vereischt wordt alvorens men eene bevordering mag erlangen, had nog wel gevoegd kunnen worden, dat er ook buitengewone gevallen kunnen voorkomen, behalve de verliezen voor den vijand geleden.

Eene epidimie kan b. v. in korten tijd een aantal officieren wegslepen.

Zouden er dan vacaturen moeten blijven bestaan, als de officieren van den naastvoorgaanden rang, de bij de wet vereischten diensttijd in hunnen graad nog niet hadden?

Dit zoude niet alleen onbillijk, maar ook hoogst bezwaarlijk voor een klein korps wezen.

(Hier volgde een betoog, dat het billijk ware $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{3}$ der opengevallen officiers-plaatsen aan onderofficieren uit de korpsen toe te kennen; dat betoog hebben wij achterwege gelaten, dewijl volgens art. 58 der Grondwet de *benoeming* der militaire officieren geheel aan Z. M. den Koning is overgelaten, en de wet derhalve in deze niets te beslissen heeft. Hadden wij echter over meer ruimte kunnen beschikken, dan zouden wij het niettemin hebben opgenomen, dewijl de geachte Schr. er tevens in aanwijst, hoezeer het ten nadeele van het alloodi der onderofficieren — bij de kavalerie — strekt, dat er in vele jaren geen hunner tot officier bij het wapen is kunnen bevorderd worden.)

Bij uwe zeer juiste aanmerkingen, omtrent de regeling van pensioenen, veroorloof ik mij nog te vragen, of een 40jarige diensttijd niet wat lang is; en indien die blijft gevorderd worden, of het dan niet billijk ware, eene uitzondering te maken, voor troepen te paard?

Iedereen weet toch, dat de rangen bij de kavalerie tot en met dien van luitenant geene sinecures zijn, en dat de inwendige dienst uit den aard der zaak, en vooral door den officier dikwerf noodeloos te gebruiken, dubbel zoo zwaar als die der infanterie of vesting-artillerie is.

Een kavalerist beneden den rang van officier, 40 jaren te zien dienen, is hoogst zeldzaam; die dienstjaren zullen zelfs voor den officier moeilijk te vervullen zijn, nu men gewoonlijk tussehen de 20 en 25 jaren luitenant blijft. Dat er eene wijziging ten gunste der troepen te paard noodig is, blijkt te meer uit de verhouding tussehen de rangen van luitenant en kapitein, die bij de infanterie is als 2 : 1, en bij de kavalerie als 5 : 1.

In gewone tijden, dat is zonder veldtogten, heeft het eischen van 40 dienstjaren, gepaard met 55jarigen ouderdom, nog een ander bezwaar, voor alle wa-

pens; te weten: dat 18 van de 55 maar 57 is.

Ten slotte kan ik mij niet goed vereenigen met uw uitgedrukt verlangen, om bij den ingestelden raad van onderzoek over een officier, een auditeur-militair als regtsgeleerde te voegen. Mijns bedunkens kan toch die raad niet anders zijn dan een eere- of discipline-gerigt, waarbij een regtsgeleerde, naar ik meen, niets te doen heeft; te meer, daar die Heeren weinig genegen zijn, de zaken te simplifieren, en dewijl men immer moet *laver son linge sale en famille*.

Deze mijne aanmerkingen wel ten goede willende aannemen, verzoek ik u M. H. overtuigd te willen zijn van mijne gevoelens van hoogachting.

X.....

T..... April 1851.

Wij hopen van harte dat bij de korpsen te paard een kortere diensttijd dan veertig jaren zal gevorderd worden, alvorens men regt op pensioen heeft; wij hopen dit, dewijl het verkeer op *voet van vrede* de normale toestand van ons leger schijnt te worden, en dat de dienst der troepen te paard gedurende den vrede inderdaad meer tot slooping van het ligchaam bijdraagt, dan die der troepen te voet. In tijden van oorlog gelooven wij evenwel, dat het verschil gering wezen, zoo niet geheel ophouden zal. Het *onnoodig* afmatten der officieren en eene *ongunstige verhouding*, tussehen de rangen, zijn echter zaken die de regering iederen dag kan beletten of veranderen, en waar de wet derhalve geen rekenschap van behoef te houden. Het zijn belangrijke grieven, en wij hopen voor onze ruitery, dat zij weldra zullen ophouden te bestaan.

De Schr. bestrijdt ons voorstel tot het toevoegen van een auditeur-militair aan den raad van onderzoek, eigenlijk door niets anders, dan door te zeggen, dat regtsgeleerden niet genegen zijn de zaken te simplifieren, en dat men zijn *linge sale* moet *laver en famille*. Maar wij zien de

noodzakelijkheid van dat simplificeeren niet in, bij het zeldzaam voorkomende en ernstige geval van het ontslaan eens officiers; voorts hebben de auditeurs-militair reeds zóóveel van ons *linge sale* gezien, dat er weinig aan verbeurd is hun ook de

rest maar te vertoonen. Bovendien is het spreekwoord niet in allen deele juist, want hoe meer men zijn *linge sale* aan het publiek moet laten zien, hoe meer men zorgen zal, dat er geen *linge sale* aanwezig is.

De Redactie.

BOEK BESCHOUWING.

DE VERDEDIGING VAN NEDERLAND IN 1672 EN 1673. *Bijdragen tot de Staats- en Krijgsgeschiedenis van het vaderland. Voor een groot deel uit onuitgegeven stukken zamengesteld, door de 1ste Luitenants-Ingénieur J^{hr}. J. W. VAN SJPESTEIJN en J. P. DE BORDES. 2 Dn. Te 's Gravenhage bij Gebroeders J. & H. VAN LANGENHUIJZEN. 1850.*

Inderdaad het is een merkwaardig en verblijdend verschijnsel van onze dagen, dat men zich meer dan ooit bezig houdt, met het opsporen en raadplegen van echte bronnen en bescheiden, door het voorgelacht nagelaten, ten einde daaruit met meer juistheid zijne daden te leeren kennen en in staat gesteld te zijn, met meer zekerheid te beoordeelen, van welke beweegredenen die daden het uitvloeisel waren. Nimmer heeft het ontbroken aan geschiedschrijvers die gebeurtenissen, reeds voor eeuwen plaats gegrepen, in een nieuw en zoo zij waanden beter daglicht aan hunne tijdgenooten poogden voor te stellen. Die geschiedschrijvers namen evenwel de feiten doorgaans over, gelijk hunne voorgangers die geboekt hadden; zij schreven elkander na, en het eenige verschil, tusschen het vroegere en latere verhaal, bestond meestal in de opgave van, of in gissingen naar de waarschijnlijke oorzaken der handelingen. Gelukkig is men eindelijk op het denkbeeld gekomen, een meer veiligen weg in te slaan tot waardering van het verledene. In de meeste landen van Europa wordt die weg thans ijverig bewandeld, en men merkt slechts daar uitzondering op, waar een bekrompen despotismus heerscht, wat in ongerijmde angstvalligheid poogt te verhinderen, dat de overheid welligt aan de kleinachting der menigte worde prijs gegeven, door toe te laten dat de regenten van voorheen, in hunne ware gedaante en dus soms in al hunne nietigheid worden afgeschilderd. Heil het volk wat onder zijne voorzaten te veel groote mannen telt, en waarvan het tegenwoordige geslacht te hoog in verlichting

en beschaving staat, dan dat dergelijke overwegingen in het brein zijner regering kunnen oprijzen. Dat het Nederlandsche volk een zoodanig volk is, wordt door het werk der H^h. VAN SJPESTEIJN en DE BORDES andermaal bewezen. Hunne nasporingen moesten loopen over het gedenkwaardige jaar 1672, en dus over een tijdvak, wat gekenmerkt werd, zoowel door inwendige spanning en verdeeldheid, als door gevaren die van buiten kwamen opdagen, en de republiek der Vereenigde Nederlanden aan den rand des verderfs bragten. Zij wilden de Geschiedenis beschrijven of toelichten van een tijdvak, waarin zooveel hartstogten in beweging waren, en waarin dus zoo velen tot handelingen konden verlost zijn, die misschien wel te verschoonen, doch moeilijk te regtvaardigen waren. In weerwil daarvan werden zij in staat gesteld niet alleen in 's Rijks Archieven, maar ook in die van Provinciën en steden, ja zelfs in het Huisarchief van Z. M. den Koning, al die onderzoekingen te doen, welke hunnen arbeid zou vorderen. Zij hadden toegang tot de zuiverste bronnen, en zagen zich in de gelegenheid, aan het Nederlandsche volk eene bijdrage tot zijne geschiedenis te schenken, die rijk aan leering is, zoowel voor regeerders als geregeerden.

Het doel der S. S. was geenszins een aaneengeschakeld verhaal te leveren van den oorlog in 1672 en 1673. Zij hebben de Staat- en Krijgkundige gebeurtenissen van die jaren als voldoende bekend aangenomen en daarvan slechts zooveel medegedeeld, als noodig was tot het vormen der lijst waarin zij hun tafereel wilden ophangen. Dit tafereel bestaat in de middelen van verdediging te land, waarover onze voorouders destijds konden beschikken en beschikt hebben.

Ten einde die middelen naauwkeurig te kunnen aanwijzen, hebben zij met taai geduld en ijzeren volharding eene ongelooftelijke menigte, soms moeilijk te ontcijferen, echte stukken en

bescheiden doorlezen en met elkaar vergeleken; zij hebben daaruit oordeelkundige gevolgtrekkingen gemaakt, en met zaakkennis gekozen en gebezigd, wat tot hun verhaal kon dienen. Zij noemen telkens de bronnen waaruit zij geput hebben, en geven dikwerf, ja veelal den oorspronkelijken text der brieven of registers, waaraan zij de medegedeelde gebeurtenissen of toestanden ontleenden. Zij treden weinig en slechts bij uitzondering in beschouwingen en laten bij voorkeur de feiten zelven spreken.

Het eerste deel bevat de geschiedenis der verdediging tot het verlaten der provincie Utrecht door de Nederlandsche troepen, en heeft voornamelijk betrekking op hetgeen er ten aanzien der IJssel-linie is voorgevallen.

De vier eerste hoofdstukken handelen over de oorzaken van den oorlog, over de bondgenooten der strijdende partijen en over de strijdkrachten waarmede **LODEWIK XIV** den aanval deed. In dit alles komt niets voor of het is ook reeds door anderen gemeld, maar met het Ve Hoofdstuk, *Strijdkrachten der republiek*, begint voor ons het belangrijke van het werk. Na herinnerd te hebben aan de begrippen en gebeurtenissen die na den Munsterschen vrede het schandelijk verwaarloozen der landmagt ten gevolge hadden, wordt overgegaan tot het beschrijven van *het leger en zijne bevelhebbers*. De S.S. geven het aantal troepen op, waarover men ter verdediging kon beschikken, en staven met onweerlegbare getuigenissen, dat er veel moed en veel vaderlandsliefde toe behoort moet hebben om zich aan hun hoofd, tegen over de goed zamengestelde en uitmuntend aangevoerde Fransche krijgsmagt, te durven plaatsen. Aan de eene zijde toch was de magt die aan den Prins van Oranje werd toegekend, zóó beperkt, dat weinig bevelhebbers van onze dagen, zich onder dergelijks voorwaarden aan het hoofd van een goed leger zouden willen stellen, en aan de andere zijde waren de benden die hij aanvoerde zóó ongeoeffend, zóó slecht onder krijgstuicht, veelal zóó slecht betaald, en bezaten zij daardoor zóó weinig zelfvertrouwen en dus ook zóó weinig moed, dat een legerhoofd ook met de meest uitgebreide magt, zijn goeden naam in de waagschaal moest stellen, door met hen de oorlogskans te beproeven. En niet alleen over den slechten toestand van het personeel, maar ook over die van het materieel en van de vestingen melden zij zaken, die het nageslacht met verbazing, maar tevens met schaamte moeten vervullen. Bij het spreken over de vestingen bewijzen zij eene bijzonderheid die in onzen tijd wel de algemeene aandacht verdient; 't is deze, dat reeds in 1672 het bezetten en verdedigen van Maastricht door een aantal bekwame man-

nen, waaronder **VAN BEVERNINGH** eene voorname plaats bekleedt, werd beschouwd als eene versnippering van strijdkrachten die niet anders dan ten nadeele der algemeene verdediging van ons land kon strekken.

Na in het Ve Hoofdstuk het plan van verdediging der republiek bekend gemaakt te hebben, hetgeen, gelijk men weet, hoofdzakelijk bestond in het afwachten van den vijand achter den IJssel en het verdedigen van een aantal daarvoor gelegen vestingen, geven de S. S. in het VIIe Hoofdstuk de middelen op, aan den den IJssel in het werk gesteld, om dit plan uitvoerbaar te maken. Die middelen worden omstandig beschreven, even als de verschillende tegenspoeden, die men bij hunne toepassing ondervond, tegenspoeden welke ten gevolge hadden dat het verdedigen der rivier hoofdzakelijk op het veldleger zou aangekomen hebben. Dit veldleger liet echter in ieder opzigt zooveel te wenschen over, dat én de gedeputeerden te velde, én de Prins van Oranje het gevoelen aankleefden, dat die verdediging niet moest worden beproefd. Er was eene resolutie der Staten-Generaal noodig, om in het aanvankelijk genomen besluit te blijven volharden; bij deze resolutie werd evenwel aan den Prins en de gedeputeerden te velde, de bevoegdheid gegeven om na de opkomende veranderingen enz. met de magt van het land te ageren, zoo als dezelve zouden oordeelen te behooren.

Aan het einde van dit Hoofdstuk vindt men eene opgave der bestanddeelen en de plaatsing van het leger achter den IJssel, waaruit blijkt dat het bedoelde leger voor een goed gedeelte uit waardgelders en huislieden heeft, of had moeten bestaan. Het is der moeite waardig, hier te herinneren aan eene Resolutie door de Staten-Generaal, zoo wij ons niet vergissen den 6^{den} Februarij 1672 genomen. Bij die resolutie werd bepaald, dat «van de ordinaris militie, «ende gene mariniers (dus ook geene militie der nieuwe werving, die in den aanvang slechts voor vier achtereenvolgende Heere maanden was aangenomen (Res. St.-Gen. 4 Febr.) «noch waardgelders, noch huislieden) binnen de «stemhebbende provinciën tot bezettinge der «steden, ende forten van dien zal verbliven «het volgende getal Comp^{ien}, welk getal door «uitligtinge niet zal mogen worden verminderd «dan in hoogen nood en met toestemming der «respect. provinciën, om den nood geëindigd «zijnde, terug te keeren. Des dat de verdere «militie, die boven de voorzegde beraamde bezettinge in eenige provinciën (stemhebbende) «zouden mogen liggen, 't allen tijde tot employ «vaardig zal gehouden worden en sulks de provinciën gehouden zullen zijn, dezelve op de

«gewoonlijke patenten absolutelijk te laten vol-
«gen.» Door die verordening werden 134 kom-
pagnien te voet en 14 te paard, alle oude troepen,
binnen 's lands gehouden, terwijl men huislie-
den, waardgelders en nieuw aangeworven troe-
pen naar de meest bedreigde punten zond.

Volgens een brief van de Wirt door de S. S. medegedeeld, bevonden zich, wel is waar, op den 15^{den} Mei nog slechts 4 oude kompagnien in de provincie Holland, maar dit geldt slechts die provincie, en al zijn ook bij het naderen en aangroeijen van het gevaar een goed deel dier 145 oude kompagnien naar de grenzen gezonden, dan is het, na zulke beschikkingen niet waarschijnlijk, dat zij tijdig genoeg vertrokken zijn, om die punten te bereiken, welke het eerst werden aangevallen, en waarvan de goede verdediging zoo veel had kunnen bijdragen tot stij-
ving van den moed.

Eene andere bijdrage tot de kennis van den geest dier tijden en de waarde der nieuw opgerigte regimenten, is te vinden in de Res. der St. v. Holl. en Westvr. van 23 Januarij 1672; in deze resolutie dragen zij aan gecommiteerde Raden op, te zorgen «dat de «(nieuwe) werving gedaan werde buiten het «ressort van dezen staat en van uitlanders.» Den 2^{den} April daaraanvolgende besloten zij patriotten te animeren — niet om in persoon ter verdediging van het vaderland toe te snellen, maar wel — om op *eigen kosten* volk te werven.

In het VIIIe Hoofdstuk worden de krijgsvan-
rigtingen der beide legers tot en met het ver-
laten van den IJssel door de Nederlanders, ver-
meld. De S. S. hielden daarin nog menige
duistere zaak op en deelen nog menige onbe-
kend geblevene omstandigheid mede. Op het
VIIIe Hoofdstuk volgen eenige bijlagen die het
deel besluiten; de vier eerste zijn authentieke
stukken, in het werk zelf reeds aangehaald,
en de vijfde behelst eenige bijzonderheden over
de MONTBAS. Bij het 1^e Deel behooren twee
zeer nette kaartjes, waarvan het eene is de
«Caarte van de rivier den Neder-Rijn en IJssel
van den Dorrenheuvel of het Looveer, den Neder-
Rijn tot Arnhem en den IJssel van IJssel-
oort tot den Groten-Durck met hare dieptens,
breedtes enz.» door den ingenieur G. PASSA-
VANT; het andere is eene kaart van een deel der
rivieren de Rijn en Waal, zooals zij in 1671
waren, en welke hoofdzakelijk dienen moet bij
het verhaal van den rivier-overgang bij het
Tolhuis.

In de drie eerste Hoofdstukken van het 2^e
deel hangen de S. S. een levendig tafereel op van
den schrik en de verslagenheid die in den lande
heerschten bij het verlaten der stelling aan den
IJssel. Zij melden vervolgens de vruchteloze

pogingen reeds vroeger in het werk gesteld tot
het in gereedheid en in staat van tegenweer
brengen der Grobber- en Utrechtsche waterlinie,
en doen daarbij (1) op eene treffende wijze de
heldere denkbeelden uitkomen van den onster-
felijken JOHAN DE WIRT, over dit gedeelte van
's lands verdediging, denkbeelden — zeggen de
S. S. en met waarheid — welke thans bijna 200
jaren na zijnen dood, als het ware nationaal en
verwezentlijk zijn geworden, door de voltooiing
van de Utrechtsche waterlinie, — dat krachtig
bolwerk tot verdediging van Nederland.

Na medegedeeld te hebben op welke wijze het
verlaten van Utrecht en het brengen van het
leger naar Holland is toegegaan, beschrijven zij
in het IVe Hoofdstuk de roemruchtige Holland-
sche waterlinie, die in 1672 het vaderland be-
houden heeft. Zij doen dit met eene uitvoerig-
heid en naauwkeurigheid, die niets te wens-
chen overlaat, en beginnen daartoe met ons
het terrein te doen kennen, wat door de linie
beslagen werd, om vervolgens de maatregelen
op te geven, reeds voor den aanvang der vij-
andelikheden tot het stellen der linie genomen.
Daarna volgt de beschrijving van ieder der vijf
kommen of gedeelten waaruit zij inderdaad heeft
bestaan, terwijl over de werken met hunne
bezettingen en over de uitleggers die de toe-
gangen tot en door de onderwaterzettingen moes-
ten verdedigen, gehandeld wordt, bij de ge-
deelten waarop zij gerekend kunnen worden
betrekking te hebben. De onderwaterzettingen
worden beschreven, gelijk zij waren in de maan-
den Junij en Julij 1672. Bij het lezen der
wijze waarop zij gesteld en bezet geworden zijn,
hebben wij ons dikwerf verwonderd en bedroefd
over de vele zwarigheden, waarmede de bevel-
hebbers te kampen hadden. Gebrek aan gereed-
schappen; gebrek aan bouwstoffen; gebrek aan
goeden wil bij de regering, van een aantal ste-
den en dorpen, om tot de goede zaak kracht-
dadig mede te werken, en eindelijk stellige tegen-
werking, ja zelfs feitelijk verzet van de land-
lieden, die niet scheenen te begrijpen dat het
beter was «kwa land dan geen land», waren zoo
vele vijanden die even schadelijk dreigden te
worden, als die welke van buiten waren toe-
gesneld. Hadden onze bevelhebbers hunne doode
strijdmiddelen met veel moeite eindelijk in ge-
reedheid gebragt, dan moesten zij nog worstelen
met gebrek aan oorlogsbehoeften en geld. Dit
laatste was zelfs van zooveel belang en zoo nij-
pend, dat de soldaat die geheel in zijn onder-
houd moest voorzien, daartoe buiten staat was,
en dikwerf tot desertie gedwongen werd.

(1) Even als later bij het spreken over de verdediging
van Amsterdam.

Het V^o Hoofdstuk handelt over het in verdedigbaren staat stellen van Amsterdam. Met genoegen leest men hier welk eene vaderlandsliefde, welk eene geestkracht, en welk eene belangloosheid er in 1672 door de hoofdstad werd aan den dag gelegd, niet alleen ter verdediging harer eigene wallen, maar ook middellijk en onmiddellijk ter verdediging van het geheele vaderland.

Met blijdschap zal zelfs hij die nimmer eene studie van de kunst des oorlogs maakte, in dit hoofdstuk opgeteekend vinden, met welk eene reusachtige sterkte de natuur dit laatste bolwerk onzer onafhankelijkheid begaafd heeft. Zoo hij behoort tot degenen die er aan twifelen, of Nederland ook op eene andere wijze zijne zelfstandigheid kan behouden, dan door den goeden wil zijner magtige naburen, dan zal het lezen der IVe en Ve Hoofdstukken van den arbeid der H. H. VAN SJPPESTEYN EN DE BORDES voldoende wezen, dien twijfel te doen overgaan in een vast vertrouwen op onze sterkte. Het zal echter te gelijker tijd de overtuiging bij hem doen rijzen, dat wij slechts dan «magtig» ter verdediging kunnen wezen, wanneer wij tevens «eendragtig» zijn en onze vaderlandsliefde reeds in tijden van vrede toonen, door nimmer te verzuimen ons in staat te houden van de voorbeeldlooze kracht, welke eene bodemgesteldheid als de onze aan de verdediging kan schenken, met moed en beleid gebruik te kunnen maken.

Het VIe en VIIe Hoofdstuk vermeldt de strijdkrachten der oorlogvoerende partijen, nadat het leger der republiek achter de Hollandsche waterlinie was teruggetrokken. Onder de gunstige veranderingen, welke men bij die der Nederlanders opmerkt, behoort vooral de benoeming van den Prins VAN ORANJE tot Kapitein-Generaal der Unie; daardoor vervielen een aantal bepalingen, welke zijne magt beperkten en zag hij zich in staat gesteld, in ieder opzigt met meer veerkracht te handelen, en al dadelijk eenen aanvang te maken met het oefenen en onder gestreng krijgstuicht brengen der benden, waarover hij het bevel voerde. In het VIIe Hoofdstuk vinden wij weder een aantal bijzonderheden over het ellendige leger-bestuur van die dagen, en over de onverantwoordelijke slordigheid, waarmede de belangen werden behartigd van den soldaat, die toen wel is waar niet uit den aard der zaak een landskind was, maar waarmede men toch zijne dierbaarste regten — vrijheid en onafhankelijkheid — wilde handhaven.

Na in het VIIe Hoofdstuk nog eenen blik op den toestand der vestingen geworpen en met een woord melding gemaakt te hebben, van eenige maatregelen, genomen tot het aanvullen der oorlogsmagazijnen, deelen de S. S. in het VIIIe

de vruchteloze onderhandelingen mede, destijds met onze aanvallers gevoerd; vervolgens geven zij in het IXe een overzicht van de krijgsverrigtingen der beide legers sedert het verlaten van den IJssel tot het vertrek van den Prins VAN ORANJE naar de Spaansche Nederlanden. De onderneming van den Prins tegen Woerden bekleedt hieronder eene voorname plaats.

De S. S. deelen in dit nommer van onstijdschrift over die onderneming nog eenige bijzonderheden mede, welke voornamelijk moeten strekken tot bewijs dat de Franschen werkelijk door de boeren van het dorp Kamerick in staat zijn gesteld den weg te vinden, welke hen in den rug der positie van Zuylestein voerde. Dit is dan ook het meest algemeene gevoelen, en het *Journal van den handel der Franschen in Utrecht en Woerden*, door de H. H. VAN SJPPESTEYN EN DE BORDES, bij de samenstelling van hun werk geraadpleegd, meldt zelfs dat, «op den 26sten October de bekende verspieder DIRCK SCHUYLENBURGH, op welks lijf men f 200 gesteld had, te Kamerick, door eenige soldaten van de Marine uyt Syn Hoogheys leger, uyt syn huys werd gehaelt. Hij hadt den Franschen den wegh over de velden gewezen, toen sy quamen om Woerden t'ontzetten, 't welck hen anderszins niet geluckt sou hebben.» COSTERUS echter, wiens werk door de S. S. eveneens wordt aangehaald, en die zich destijds binnen Woerden bevond, zegt met die bijzonderheid eerst later uit Nederlandsche geschiedverhalen bekend te zijn geworden. Hij laat er zich over uit als over eene zaak die weinig bewijst, dewijl ook zonder de aanwezigheid van verraders, iederen vijand door middelen van geweld, de ingezetenen kan dwingen, hem te brengen waar hij zijn wil, en dewijl ZUYLESTEIN niet gezorgd had, door het onderwater zetten der polders, de nadering der Franschen van die zijde onmogelijk te maken. Wij zijn zeer genegen ons met het gevoelen van COSTERUS te vereenigen.

Het Xe Hoofdstuk handelt met veel uitvoerigheid over de maatregelen, welke tot verdediging van de provincie Holland, bij afwezigheid van den Prins VAN ORANJE, werden genomen. Vooral verdient daarbij onze aandacht datgene wat men beraamde en verrigtte, om den vijand te stuiten, wanneer, door vriezende weder, de onderwaterzettingen zouden ophouden voor hem een beletsel te zijn. De S. S. staven dat er werkelijk kompaniën schaatsenrijders zijn opgericht geworden, en wij behouden ons voor, later in dit tijdschrift niet alleen eenige der handelingen van die schaatsenrijders, maar ook verscheidene met goeden uitslag bekroonde pogingen mede te deelen, die met behulp van ligte vaartuigen, over de onderwater gezette landen tegen den vijand zijn in het werk gesteld.

Onder de krijgsverrigtingen der beide legers, sedert het vertrek van den Prins van ORANJE naar de Spaansche Nederlanden, tot het einde van het jaar 1672 — verhaald in het XIe Hoofdstuk — verdient vooral onze aandacht de togt van Luxemburg naar Zwammerdam en Bodegraven. Over de feiten zelve deelen de S. S. weinig of geen nieuwe bijzonderheden mede, maar zij maken ons naauwkeurig met de bevelen bekend, voor en na aan KONINGSMARK gegeven. Wanneer wij die bevelen met aandacht lezen, dan zijn wij geheel van hun gevoelen, dat KONINGSMARK evenzeer aan pligtverzuim schuldig was als MONTBAS en PAIN-ET-VIN, die beiden voor hunne mislagen zijn veroordeeld geworden, en wij moeten ons verwonderen dat hij aan den arm der gerechtigheid heeft kunnen ontsnappen.

Na ons in het XIIe Hoofdstuk verhaald te hebben wat in 1673 is verrigt tot verbetering en versterking der Hollandsche waterlinie, melden de S. S. ons in het XIIIe en laatste Hoofdstuk de krijgsverrigtingen der beide legers in 1673, en geven zij voorts een beknopt en vlugtig overzicht van den loop des oorlogs tot aan zijn einde in 1678. Dit einde was voor ons roemrijk, want het kleine Nederlandsche volk, geheel aan zich-zelf overgelaten, door twee der magtigste vorsten van Europa onregtvaardig aangevallen, en bijna in het verderf gestort, wist in zijn eigen boezem en in de natuurgesteldheid van zijn land, de middelen te vinden, om den reeds geleden hoon uit te wischen, de ondergane nederlagen te herstellen en, even glansrijk en niet minder onafhankelijk dan te voren, zijne plaats in de rei der volkeren te handhaven.

Achter het IIe deel vinden wij weder eenige bijlagen — allen authentieke stukken in extenso — en eene zeer nette, zeer uitvoerige en zeer duidelijke kaart van de Hollandsche waterlinie, gelijk zij was in de maanden Junij en Julij 1672.

Wij hebben het werk der H. H. VAN SILPESTEIN en DE BONDES met de grootste belangstelling gelezen; wij noemen het een voor ieder Nederlander hoogst nuttig boek. Door den aard van hun plan — wat wij in den aanvang onzer boekbeschouwing hebben medegedeeld — was het hun niet mogelijk iets anders dan een werk tot studie te leveren en konden zij moeilijk altijd even onderhoudend, altijd even aangenaam te lezen zijn. Tot het laatste hadden zij echter veel kunnen bijdragen, door het tal van noten, wat men op bijna iedere bladzijde aantreft eenigzins te besnoeijen. Wij bekennen dat ieder dier noten iets bevat, wat verdient herinnerd of der vergeetelheid ontrukkt te worden, maar wanneer men

telkens noten moet lezen, raakt men spoedig den draad van het verhaal kwijt, en leest men niet met genoegen. Vele dier noten hadden zeer goed in den tekst kunnen worden opgenomen; terwijl andere als ophelderende aantekeningen en bijvoegselen aan het slot van ieder deel eene plaats hadden kunnen vinden.

De S. S. deelen ons verder een aantal belangrijke bijzonderheden mede, die het gebrekkige van het legerbestuur dier dagen ten duidelijkste doen uitkomen; zij melden ons daarvan meer dan voldoende is voor hun doel en om te bewijzen dat de verdediging in 1672 er inderdaad door moet geleden hebben. Dit alles is evenwel door het geheele werk als verstrooid, en wij zouden het wenschelijk geacht hebben, die omstandigheden en feiten tot een afzonderlijk Hoofdstuk te vereenigen, en er het noodige bij te voegen om ons zoo mogelijk een helder denkbeeld te geven van de legerinrigting en het legerbestuur van die tijden. 't Is meer dan waarschijnlijk, dat de authentieke stukken door hen gersaadpleegd, daarover nog menige bijzonderheid bevatten, en 't is zeer gewis, dat de onderzoekende blik der S. S. ze zou gevonden hebben, wanneer het in hun plan gelegen hadde, dienaangaande uitvoeriger te zijn.

Intusschen, wij moeten billijk wezen, en mogen het den S. S. niet ten verwijt doen strekken, dat zij het plan van hunnen arbeid niet zóó hebben ingerigt, als met onze zienswijze zou strooken. Zij hebben meer gegeven dan zij beloofden. Zij hebben veel wat duister was tot klaarheid gebracht. Zij hebben hulde gedaan aan de talenten en het heldere doorzicht van sommige onzer groote voorzaten, zij hebben — wij zijn er zeker van — «het vertrouwen op de kracht, welke in ons vaderland, door de natuurlijke verdedigingsmiddelen, aan de levende strijdkrachten kan worden gegeven, opgewekt en versterkt.» Zij hebben eindelijk aan hun vaderland in 't algemeen, en aan hunne wapenbroeders in het bijzonder, eene belangrijke dienst bewezen. Die dienst zal door een ieder worden gewaardeerd, maar vooral zal zij op prijs worden gesteld, door hen die bij soortgelijke werkzaamheden ondervonden, met hoeveel moeilijkheden zij gepaard gaan, en welk eene vastheid van wil, welk een ijver voor de opgevatte taak, er toe behoort om zijnen geest onder zooveel sloven en zwoegen voor verstomping te behouden, en bestendig in staat te blijven, het goede te onderscheiden, en al het goede — maar ook niets dan het goede — te kiezen en te gebruiken.

BIJLAGE X.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 10.

(Maand April 1851.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Bij het wapen der inf., tot 2de luit* : bij het 1ste reg. : de serg. N. E. Pereboom, van het 5de, de four. A. Campbell, van het 8ste reg. inf., de serg. L. J. J. D. Paravicini di Capelli, van het korps mariniers en de serg.-maj. A. A. J. Nijland, van het 7de reg. inf. ; bij het 2de reg. : de serg. E. W. Wichers, van het 8ste, de serg.-maj. P. G. A. Lanzing, van het 1ste en de serg. E. L. J. van Dijk, van het 7de reg. inf. ; bij het 3de reg. : de four. J. J. Bruijns, van het instructie-bataillon en de four. J. A. Hafeli, van het 1ste reg. inf. ; bij het 4de reg. : de serg.-maj. A. L. H. Gertner, van het reg. gren. en jag., de serg. J. P. Pabst, van het 3de reg. inf. en de serg.-maj. H. Sasburg, van het 8ste reg. inf. ; bij het 5de reg. : de serg.-maj. H. Hendriksen van het 4de, de serg. F. J. Beltrami, van het 8ste en de serg.-maj. M. L. Burgdorffer, van het 2de reg. inf. ; bij het 6de reg. : de serg.-maj. J. T. Weber, van het 4de reg. inf., de serg. O. F. van Cattenburch van het reg. gren. en jag., de serg. IJ. Riethagen, van het 1ste en de adj.-onderoffic. F. J. A. Smids, van het 5de reg. inf. ; bij het 7de reg. : de serg*. J. P. M. Gevelaer en J. H. J. Sierevelt, beiden van het korps ; bij het 8ste reg. : de serg.-maj. J. F. L. Neeteson, van het reg. gren. en jag. Bij het 5de reg. inf. : tot 1sten luit. : de 2de luit. J. H. G. Plato, van het 6de reg. inf. Bij het wap. der art. : bij den staf van het wapen, tot kap*. der 1ste kl. : de kap*. van de 2de kl. J. P. C. van Overstraten, van den staf, ged. bij de kon. milit. akad., en de kap. der 2de kl. A. U. Mooser, van den staf ; tot kap*. van de 3de kl. : de 1ste luit*. O. H. Kuyck, van den staf, thans ged. bij de kon. mil. akad. met bepaling dat hij tot aan het einde van het loopende studiejaar, in zijne tegen-

woordige betrekking bij de kon. mil. akad. zal blijven, en G. F. Colet, van den staf, met bepaling dat hij in zijne tegenwoordige betrekking van onder-directeur bij 's rijks gieterij van metalen geschut voortdurend gehandhaafd blijft. Bij het reg. rijd. art. : tot kap. van de 2de kl. : de kap. van de 3de kl. A. C. W. L. J. F. Kellner, van het reg. Bij het 2de reg. vesting-art. : tot kap. van de 3de kl. : de 1ste luit.-adj. C. S. N. van Gennep, van het reg. en tot adjudant : de 1ste luit. E. F. Cox van Spengler, van het 1ste reg. vesting-art. Bij het korps pontonniers : tot komm. van het korps, de kap. der 1ste kl. G. J. Stieltjes, van het korps. Bij de geneesk. dienst : tot offic. van gez. der 1ste kl. met uitdrukkelijke bepaling nogtans, dat zij in hunnen nieuwen rang het traktement van offic. van gez. der 2de kl. zullen blijven genieten, de offic. van gez. der 2de kl. : J. A. Franse, R. C. Ploug, W. van Pelt, G. B. Cornelisse, K. C. van Deventer, J. F. Lippe, C. J. A. C. A. Redemogni, G. W. van der Grijp, F. Stokhuijzen, A. C. Buttelman en P. J. Aldenrahd.

Verplaatsingen.

Bij het 4de reg. drag. : de 2de luit. O. S. Zehelein, van het 3de reg. drag. Bij het 8ste reg. inf. : de 2de luit. H. W. O. F. Bos, van het 1ste reg. inf. Bij het korps pontonniers : de kap. O. H. Kuyck, van den staf der art. Bij het 1ste reg. inf. : de 2de luit. C. L. Joffroy, van het 5de reg. inf. Bij het 5de reg. inf., de 1ste luit. W. Pordon, van het 4de reg. inf. De adjunct-paardenarts C. H. M. Houba, van 's Gravenhage naar Tilburg.

Eervol ontslagen.

De kap. P. J. J. Bogaert, van het 2de reg. vesting-art., als zijnde benoemd tot ingenieur der mijnen in het hertogdom Limburg.

Gepensionneerd.

De luit.-kol. J. van der Beck, komm. van het korps pontonniers.

CORRESPONDENTIE.

Door den overvloed van stof, zoo van vervolgstukken als die der Redactie welwillend werden toegezonden, heeft zij verscheiden artikelen alnog moeten ter zijde leggen; zij hoopt echter in haar volgend nummer de ruimte voor deze, althans voor die welke het meest op plaatsing aanspraak hebben, beschikbaar te kunnen houden.

Het is uit dien hoofde ook — den overvloed namelijk van goede artikels over eigenlijk gezegde militaire onderwerpen — dat de Redactie voor een haar toegezonden vertoog, getiteld: *De officieren der Nederlandsche krijgsmagt en de Nederlandsche vereeniging tot afschaffing van sterken*

drank — met welke goede bedoelingen overigens geschreven — vooreerst geen ruimte kan afzonderen; tot welk besluit zij te eerder gekomen is, daar dit stuk even goed in een ander tijdschrift of dagblad op zijne plaats zou wezen.

Aan den geachten inzender van het *Voorstel, om bij de regimenten infanterie muzijkorpsen daar te stellen, zonder bevoaar der schatkist*, zij berigt, dat de Redactie kort te voren juist een Artikel over hetzelfde onderwerp ontvangen had, en ook zal plaatsen, wat zóóveel overeenkomst heeft met het door ZEd. gezondene, en dus zoozeer aan zijne wenschen zal beantwoorden, dat het de opname van zijne beschouwingen overbodig maakt.

OVER
DE GRONDBEGINSELEN
VAN
HET ONDERRICHT
EN DE
TAKTIEK DER KAVALLERIE.

(Vervolg van N°. 10.)

V^e. HOOFDSTUK.

Over de orde in kolonne.

Bij de aanwijzing van den waren oorsprong der kolonne (zie *Formatie*) is tevens haar aanvankelijke aard bepaald; er is gezegd hoe zij vooreerst slechts een overgangsmiddel was. Zamengesteld uit kleine onderafdeelingen op kleine fronten gesteld, waren hare bewegingen traag; hare oneindige diepte en geringe breedte gaven haar prijs aan den eersten plotseelingen aanval. Het was eene eenvoudige marschkolonne, alleen bestemd om eene stelling te verlaten ten einde eene andere te gaan bezetten, van een zeer wisselvallig bestaan; bovendien kon men van deze kolonne alleen gebruik maken op verren afstand van den vijand. Men formeerde zich buiten zijn bereik, en men wachtte hem stilstaande af, of marcheerde hem in orde van bataille te gemoet. Maar zoo, door

een der zoo menigvuldige toevallen in den oorlog, een troep kavallerie in eene onvoordeelige stelling werd verrast, zou het haar onmogelijk vallen, bij tijds deze stelling te veranderen, en het gevecht, of liever de nederlaag, werd onvermijdelijk.

Om dit hoofdgebrek weg te nemen, of ten minste te verminderen, vermeerderde men het front der onderafdeelingen tot op eene bepaalde sterkte. Daardoor werd de standvastigheid der kolonne vermeerderd, terwijl hare diepte in evenredigheid verminderde; het afbreken en weder formeeren werd veel bekort; de verplaatsende bewegingen tusschen de ontbinding en wederzamenstelling hadden met meer zekerheid en snelheid plaats; eindelijk, ten einde aan de onderafdeelingen het middel te verschaffen om zich gelijktijdig door eene beweging naar de eene of andere flank in front te kunnen stellen, behield men tusschen haar afstanden gelijk aan haar front. Alzoo bleef een troep, na te hebben afgebroken, in staat om aan te

vallen en zich te verdedigen, door middel van eenen gemakkelijken en snellen overgang van de eene orde tot de andere. Van dit oogenblik af verdween de marschkolonne van het slagveld, om plaats te maken voor de manoeuvre-kolonne.

De ondergeschikte rol van de kolonne had evenwel hiermede nog niet opgehouden, en de kavallerie streed altijd in gedeploijeerde orde. De gedeploijeerde orde biedt inderdaad groote voordeelen aan tegen eene enkele linie infanterie; maar hare uitwerking wordt onvoldoende tegen eene carré-stelling, of zelfs tegen eene massa infanterie, in eene zekere diepte opgesteld. Van den anderen kant is de frontbreedte van de manoeuvre-kolonne te weinig uitgestrekt, zij beslaat te weinig terrein om bij haren schok eene groote uitwerking te hebben. Men heeft dus een tusschenmiddel moeten vinden en eene nieuwe orde van kolonne moeten daarstellen, welke de eenheid van formatie tot grondslag heeft. Deze kolonne heeft tegelijker tijd een front, toereikend om met vrucht te handelen, en eene genoegzame diepte, om door achtereenvolgende krachtontwikkeling, met voordeel tegen diepe infanterie-massa's te kunnen handelen. Alzoo is door een reeks van achtereenvolgende veranderingen de kolonne, na eerst eene orde om te *marcheren* te zijn geweest, vervolgens eene orde van *manoeuvre*, eindelijk eene *gevechtsorde* geworden.

Het gebruik dezer drie kolonnen-orde is thans tot groote volkomenheid gebracht.

Men vindt in *le Commandant de la Cavalerie* van de Generaals DE LA FERRIÈRE en THIEBAULT deswege het volgende:

«De wijs om de kavallerie op te stellen, eer men ze laat ageren, verdient eene aanmerking. De zucht om vertooning te maken geeft aanleiding dat men ze dikwijls laat deploijeren. Deze methode heeft verscheidene ongelegenheden; zij beneemt dikwijls de middelen om de kavallerie te maskeren; zij vertraagt noodzakelijk de manoeuvres, welke men haar doet uitvoeren; eindelijk verzwakt zij haar in evenredigheid van de verlenging harer linie. Men kan derhalve tot regel stellen, dat de kavallerie, zoo lang zij niet moet ageren, in kolonne behoort te blijven en zoodanig behoort geplaatst te worden, dat zij niet meer dan haar hoofd bloot geeft.»

De Generaal VON BISMARCK, deze taktiek aannemende, brengt hieromtrent het navolgende in het midden:

«De formatie en het deploijeren der kolonne zijn de voornaamste werktuigen van de taktiek der kavallerie; zonder deze is men buiten staat eenige stelling tot het gevecht te nemen; want de kunst om liniën in kolonne te ploijeren en ze weder te deploijeren, op welke zijde het moge zijn, in eens en zonder tusschenbewegingen, is een vraagstuk dat men moet oplossen: in deze kunst, het onverwachts scheppen of zamenstellen van stellingen tot het gevecht, die tot de overwinning voeren, is het talent des generaals gelegen.»

«Naar aanleiding der tot nog toe bij de kavallerie gevolgde taktiek, had de kolonne de voorkeur niet; integendeel, de aanval in linie was of is in de meeste Europesche legers nog in eere.

«Het is een stelregel, dat men zich in
«uitgebreide liniën in bataille moet for-
«meren, ten einde zich duidelijk voor
«'s vijands gezigt ten toon te stellen, die
«aldus de magt, welke tegen hem over
«is gesteld, kan tellen.»

«Het natuurlijk gevolg dezer taktiek is,
«dat men zich met zeer groote moeite be-
«weegt.»

«Er valt hier dus volstrekt niet te denken
«aan die onverwachte bewegingen op een
«beslissend oogenblik, welke de kavallerie
«tot de overwinning voeren. Een flank-
«marsch, eene zwenking om een hoek te
«formeren, is al wat de stelling in linie ver-
«mag. De tijd heeft aan zulke manoeuvres
«regt doen wedervaren. Het alvermogen
«van den tijd verbant oude dwalingen, om
«er nieuwe voor in de plaats te stellen.»

«Het beslissend oogenblik is dat van de
«formatie en het deploijeren van de kolonne.
«De kolonne kan alleen het middel verschaf-
«fen, om zijne krachten, alsmede het doel
«dat men voor heeft te verbergen, en maakt
«het mogelijk, door eene snelle beweging,
«den vijand te verrassen.»

«Tegen de kolonne wordt wel is waar
«ingebragt, dat men aan 's vijands vuur
«bloot staande, groot verlies kan onder-
«gaan.»

«In den slag van Bautzen waren drie
«regimenten, waarvan ik het tweede, dat
«van het centrum, kommandeerde, in ééne
«diepe en zeer dicht geslotene kolonne ge-
«formeerd, die zes uren lang onder het vuur
«der artillerie van de russische reserve-
«kavallerie bleef. Deze artillerie, aan geen
«vuur van onzen kant blootgesteld, kon
«ons ongehinderd beschieten.»

«Eene gedeploijeerde linie, zeide de Ge-
«neraal BRICHE, die ons kommandeerde,
«geeft zich, door de uitgestrektheid van
«haar front, meer voor de artillerie bloot
«en ondergaat doorgaans meer verlies, dan
«eene kolonne die slechts één punt is, dat
«zeldzaam getroffen wordt.»

«Het schijnt wel dat het in de theorie
«anders is; maar eene langdurige onder-
«vinding» — voegt de fransche Generaal er
«bij — «bevestigt mij in de meening, dat de
«kolonne de voorkeur verdient, zelfs onder
«het vuur van het geschut; evenwel, altijd
«naar gelang van de omstandigheden.»

«Wij ondervonden evenwel verliezen» —
«vervolgt de Generaal VON BISMARCK — «maar
«de regimenten bleven niettemin in eene
«goede stemming, ontwarende dat zij vele
«kogels hadden vermeden, die aan hunne
«regter en linker zijde waren gevallen.»

«Men zou vele dergelijke voorbeelden
«kunnen aanhalen, en in zaken van oorlog
«hebben de feiten meer gewigt dan de
«theoriën; maar welke waarde zij ook mo-
«gen hebben, de kolonne blijft toch de nor-
«male taktische orde, waarin de kavallerie
«zich opstelt, waaruit zij tot elke andere
«orde kan overgaan en ook naar het gevecht
«marcheren, voorts, als zij met bekwaam-
«heid wordt bestuurd, den vijand, verras-
«sen; want verrassen is overwinnen.»

«Alles hangt dáárvan af, dat men de
«kolonnen met gemak en snelheid kan for-
«meren, evenzoo doen bewegen en de-
«ploijeren.» —

Doch, terwijl wij de aandacht op deze
beschouwingen vestigen, moeten we toch
ook waarschuwen, dat men zich voor een
al te uitsluitend stelsel wachte. De on-

dervinding bewijst vooral in militaire zaken maar al te zeer, dat er geen regel zonder uitzondering is, en dat de stelselzucht kan doen dwalen, zelfs al gaat men van een uitnemend grondbeginsel uit.

Dit is zoo waar, dat men de uiteenloopendste verschijnselen ziet: terwijl SEYDLITZ te Rosbach de kolonne gebruikte om zijnen vijand te verrassen, had hij eenigen tijd te voren, te Gotha, SOUBISE verrast en gedwongen zijn hoofdkwartier te ontruimen, en wel door al zijne kavallerie, op één gelid geformeerd, te deplioieren, om ze tweemaal zoo talrijk te doen schijnen.

I.

De kolonne is door middel harer verschillende fronten geschikt om overal door te trekken; zij verschaft de middeelen om den vijand te verrassen, en zóó en waar 't noodig is zich snel in bataille te formeeren.

1°. De orde in kolonne is in gebruik voor het onderwijs van den ruiter en het jonge paard, omdat de bewegingen gemakkelijker vallen, naarmate de fronten kleiner zijn, hetgeen dringend noodzakelijk maakt met het kleinstmogelijke front, dat van den enkelen ruiter, te beginnen, en dit niet dan trapswijze te vergrooten, naarmate de ruiters vrijer in hunne bewegingen en aan het onderrigt gewoon worden.

2°. Om de gangen te regelen. Alleen in de marschen in kolonne kan men inderdaad de gangen der kavallerie met alle fronten en in alle trappen van snelheid

regelen, omdat het voldoende is te volgen en zich naar het hoofd der kolonne te regelen, den voorgeschreven afstand bewarende.

3°. Om marschen te maken, zich met meer gemak en snelheid te bewegen, zijn front te evenredigen aan de breedte der défilés die men verplicht is door te rijden, om de vermoeienis, het bezwaar, ja zelfs de onmogelijkheid om lang achtereen in front te marcheren, te vermijden; eindelijk, om zijne krachten bedekt te houden, en het gunstig oogenblik af te wachten om zich in bataille te formeeren.

4°. Om, gelijk het Provisionneel Reglement n°. 645, bij de aanvals-kolonne heeft voorzien, *eene reeks van achtereenvolgende pogingen te kunnen aanwenden*, waardoor men den vijand vermoeit, uitput, noodzaak zijn vuur te verslaauwen en hem eindelijk te doen wijken.

Deze wijze om de kavallerie te gebruiken is evenwel zoo vernielend, en is dit wapen in een leger zoo noodig, dat deze bedenkingen nog meer gewigt geven aan de wenschen van den maarschalk SAINT-CYR in zijne Gedenkschriften over den veldtogt van 1815 geuit, om het gebruik der kavallerie te matigen: «Het is mij altijd voorgekomen» zegt hij «dat men met kannonshoten en bajonetten de vijandelijke carrés en liniën moet breken. Op deze wijs heeft men geene talrijke kavallerie noodig, en blijft ook die welke men heeft goed, omdat men, door ze te sparen, de bedreven ruiters bewaart. De tegenovergestelde handelwijs, waarbij men het oorspronkelijk doel van de instelling der kavallerie uit het oog verliest, veroorzaakt

zulk eene snelle vernieling, dat zij het leger, 't welk men aan zulk eene verkeerd begrepene samenwerking heeft gewend, geheel verlamt.»

II.

Ongelegenheden welke deze orde eigen zijn.

Eene eerste bestaat in een taktisch opzigt, daarin namelijk, dat alle afdeelingen, die zich achter de eerste bevinden, ook van deze afhankelijk zijn, en noodzakelijk hare afwisselingen van gang en directie aannemen, even als wanneer de bewegingen van het hoofd regelmatig zijn, het ook de verdere deelen zijn.

Eene andere ongelegenheid is deze, dat zoo het hoofd der kolonne aan de daarachter zijnde troepen zijn drift en vuur mededeelt en in zijn voorspoed doet deelen, het ook, tegenspoed ondervindende, de volgende troepen daarin meest altijd doet deelen; omdat de bewegingen van troepen, op zeer korte afstanden van elkander geplaatst, zich met de grootste snelheid mededeelen en ze onvermijdelijk elkander overhoop werpen.

III.

Opdat het hoofd der kolonne, bij de aanvallen, ingeval van tegenspoed, geene wanorde in de volgende afdeelingen brenge, wordt aan deze, als een gevolg van den drang der omstandigheden, vrijheid van handelen verleend, en vergroot men de afstanden door het reglement voorgeschreven,

zorg dragende de afdeelingen niet te ver van elkander te verwijderen, wijl ze elkander in dat geval niet zouden kunnen ondersteunen, voorts ook ze niet te dicht bijeen te houden, wijl dan, ingeval van tegenspoed, wanorde onvermijdelijk zou zijn.

Wij spreken in deze stelling van eene vrijheid van handelen, als het gevolg van den drang der omstandigheden, en hopen begrepen te worden door elk verstandig en bedreven officier, die overtuigd is dat men, met allen eerbied voor het Reglement, in den oorlog, waar alles onvoorzien is, de beginselen moet weten te wijzigen, om er alle mogelijke voordeelen van te trekken. Nog meer, hij die in zulk eene positie deze beginselen stipt in acht wilde nemen, zou eene ongerijmdheid begaan, en voor een man van bekrompen verstand en zonder oordeel worden gehouden.

Om een voorbeeld te geven, hoe verkeerd men handelt, wanneer men in de omstandigheden des oorlogs blindelings de letter van het Reglement volgt, strekke het volgende werkelijk gebeurde voorval: Men had een vrij aanzienlijk detachement kavallerie en infanterie gevormd, ten einde eene belangrijke vesting te verkennen; men moest daartoe eene groote vertooning van krachten maken, en met dat oogmerk had de kommandant van het detachement, aan de ritmeesters, die tot verschillende regimenten behoorden, voorgeschreven, hunne eskadrons voorwaarts in bataille op één gelid te formeeren.

Op deze wijs misleidde men den vijand, deed hem aan het bestaan eener tweemaal zoo sterke kavallerie gelooven, en de for-

matie zelve bedekte deze schrandere krijgslist. Maar dit gebeurde niet. Toen de afwezig geweest zijnde Hoofdofficier der kavallerie was aangekomen, begreep hij de gegevene order verkeerd, en eischte — met die luidruchtigheid, welke aan het hoofd der troepen altijd noodlottig is, vooral wanneer men zich moet matigen, dewijl op hetgeen men gezegd heeft niet meer terug te komen is — dat men zich eerst op twee gelederen zou formeeren, en daarna de beweging links op een gelid doen; hetgeen even goed was, als verraadde men zelf zijne list (1). Men gehoorzaamde, maar met veel tegenzin, en vond dus de verwijtingen van den generaal zeer gepast, toen deze op die verkeerdheid aankwam, om deze methodische lomphheid krachtig te berispen.

Voor het overige gaat het meest altijd zoo. Menschen van verstand dringen in den geest der zaken door, terwijl andere aan den vorm blijven hangen, en terwijl uitmuntende officieren onze bewegingen beschouwen als algemeene gevallen, naar omstandigheden te wijzigen, houden anderen zich aan eene stipte toepassing, wanneer die niet te pas komt, als wilden zij zich met opzet de handen binden.

IV.

De kolonnen met vieren, met tweeën en met éénen dienen, wanneer men de eerste beginselen van het onder-

(1) SEYDLITZ toonde zich te Gotha geen zoo stipt opvolger van den vorm, toen hij zijne 1500 paarden in een enkel gelid deplojeerde; maar zijne krijgslist gelukte ook boven verwachting.

rigt voorbij is, slechts om met meer gemak en minder vermoeijenis te marcheren, en om de defilés door te trekken; want men is in deze onderscheidene kolonnen te zeer verdeeld, om daarvan bij het manoeuvreren en in het bereik des vijands gebruik te maken.

Hoewel de troep in de kolonne met afstanden, beter bijeen is, meer éénheid heeft, en meer onder de magt des bevelhebbers is, zal men gemakkelijk begrijpen, dat men, in weerwil van al deze voordeelen, deze orde niet altijd voor den marsch kan aannemen, omdat het front te veel breedte zou hebben, omdat men telkens zou moeten afbreken, het gedrang sterker, en de marsch bijgevolg moeilijker en vermoeijender zou zijn, voorts omdat men onmogelijk het gemakkelijkste terrein voor de paarden kan kiezen, wanneer men met pelotons marcheert.

Maar hebben de kolonnen met vieren en tweeën deze ongelegenheden niet, zij hebben er andere, waarvan de voornaamste is, dat zij den troep te zeer verdeelen, en te zeer van de orde van bataille verwijderd houden. Een eskadron met vieren in kolonne beslaat, gelijk wij hebben aange-toond, tweemaal meer terrein dan een eskadron in bataille; eene kolonne met tweeën viermaal meer terrein; derhalve worden de formatiën in deze orden van kolonne veel trager, dewijl men al deze talrijke afdeelingen moet vereenigen.

Wat de kolonne met éénen betreft, zij is slecht voor den marsch en voor de formatie. Wij hebben gezien, dat, in de orde van kolonne, het hoofd zijne bewe-

gingen aan al wat achter is mededeelt; en daar hier het eskadron zijne grootst-mogelijke diepte heeft, de ruiters eene groote uitgestrektheid beslaan, en minder onder toezigt zijn, kan het niet missen of de marsch moet door schokken, het plotseling ophouden en afrijden, worden afgebroken; eindelijk vermoeijen ruiters en paarden zich meer, zoodat, hoewel men met een kleiner front marcheert, 't geen op het eerst gezigt schijnen zou den marsch gemakkelijker te maken, die kolonne moeilijker en de formatie trager is, dan die met tweeën.

V.

Om het vermoeijende der marschen in kolonne te verminderen, heeft men het afbreken in denzelfden gang moeten verbeteren, hetgeen door de omgekeerde middelen van het afbreken in den verdubbelden gang moet geschieden.

Het is klaar dat het tegenwoordige stelsel veel sneller is, wijl er een veel grooter verschil bestaat tusschen den manoeevredraf en den stap, gelijk die tegenwoordig worden verrigt, en die volgens het oude stelsel. Als deze beweging in den draf werd uitgevoerd, had men echter nog eene uitvlugt, omdat men den draf tot den stap kon verminderen, gelijk dikwijls gebeurde; maar de moeilijkheid was onoverkoomlijk, als men in den stap was. Dan moest men gestadig vermanen niet op te houden, zelfs straffen wie ophield, in plaats van langzaam te stappen; maar welke inspanning men ook deed, om zulk een

moeijelijk resultaat te bereiken, het was een gedurig werken van handen en beenen, dat het paard zeer plaagde, zonder echter, vooral in diepe kolonnen, herhaalde ophoudingen en hervattingen van den gang te kunnen voorkomen. Zoo duurde het afbreken langer, werd slechter uitgevoerd en bovenal met veel meer moeite verrigt; terwijl men zich tegenwoordig bepaalt tot het veranderen van den gang, niet van de manoeevregangen afwijkt, of geheel stilstaat, en niets vraagt dan hetgeen goed en gemakkelijk kan worden uitgevoerd.

Het verdubbelen in denzelfden gang, welke het systema der noodige bewegingen voltooit, heeft ons voor de school een zeer eenvoudig mecanisme gegeven, dat tevens zeer geschikt is om haar spoedig in 't geheugen der ruiters te prenten; want in den gewonen staat moeten zij altijd worden uitgevoerd door den gang te verdubbelen, in het belang der formatie, die altijd liever moet bespoedigd dan vertraagd worden.

VI.

De kolonne met afstanden, die tusschen hare afdeelingen afstanden gelijk aan het front behoudt, kan manoeevrekolonne genoemd worden. Men kan ze ook des noods gebruiken voor den marsch in de nabijheid des vijands. Men kan de kolonne met afstanden, manoeuvre-kolonne noemen. Welke kolonne toch verdient beter dien naam, daar zij zich onmiddellijk en naar alle kanten in bataille kan formeeren? Wanneer wij van de kolonne met afstanden spreken,

bedoelen wij daarmede de kolonne met pelotons; want de kolonne met halve eskadrons (divisiën), hoewel insgelijks dien naam kunnende dragen, wijl zij ook van de eene divisie tot de andere een' afstand gelijk aan het front bewaart, bezit op verre na dezelfde beweegbaarheid niet, en heeft vele ongelegenheden, waarvan de andere vrij is.

Daar het front van deze kolonne tweemaal uitgestrekter is, is haar marsch langzamer en moeilijker. Zij moet meer-malen afbreken, hetgeen alijd vertragen-geen veroorzaakt; hare cirkelbogen bij het zwenken hebben de dubbele grootte en vereischen het dubbel van den tijd; hare afstanden zijn moeilijker te bewaren dan met pelotons, waar de guides digter bijeen zijn en waar de kommandant van het peloton slechts op omtrent een pas afstands het voorgaande peloton behoeft te volgen(1); eindelijk heeft deze kolonne, wier marsch en formatiën trager zijn, op eenige passen na, dezelfde diepte als de kolonne met pelotons.

Men kan zich derhalve geen geval in het manoeuvreren voorstellen, waarin men deze kolonne met voordeel zou kunnen gebruiken, tenzij om in het onderrigt eene moeilijkheid te meer te overwinnen, of om het hoofd van eene kolonne zoo

(1) De conventionnele maat van het Provisionneel Reglement staat niet in overeenstemming met het resultaat op het terrein, dat niet volkomen de zes passen afstands geeft, maar welke men echter moet toegeven, ten einde breuken te vermijden, vrij zijnde om ze in het marcheren te nemen, hetgeen den marsch gemakkelijk zal maken, zonder eene te merkbare opening tusschen de pelotons te geven, wanneer zij zich door eene kwartzwening in bataille formeeren.

veel mogelijk te versterken, wanneer het terrein geen grooter front veroorlooft.

De kolonne met afstanden met pelotons kan in zekere gevallen voor den marsch gebruikt worden. Wanneer men de diepte der kolonnen wil verminderen, daarvan beter meester wil wezen, en gereed wil zijn om den vijand, wiens nabijheid men kent, front te bieden, dan houdt men de kolonnen zoo dicht mogelijk bij de orde van bataille, echter toelatende dat de rotten zich openen, dat zij ruimte nemen en de afstanden een weinig grooter worden, ten einde den marsch gemakkelijker te maken.

Het is onder begunstiging dezer orde van kolonne, dat de Groote FREDERIK, gelijk JOMINI heeft aangetoond, zijne somtijds zeer zwakke magt op de flanken zijner vijanden bragt; het is aldus dat hij, door de toevalligheden van het terrein, en door zijne voorhoede, die zijne voornemens verborg, geholpen, te Rosbach, Kollin en Leuthen te werk ging. Niets eenvoudiger dan zijne manoeuvre: elke linie maakte regts of links met pelotons, en stelde zich, door de tegenovergestelde beweging in bataille, nadat hij het aangewezen doel bereikt had (1).

VII.

Over het werktuiglijke van het voorwaarts in bataille, wanneer men in kolonne met afstanden met pelotons is, en alle gevallen die daaruit voortvloeijen.

(1) Zie het *Traité des grandes opérations militaires*, tome I, chap. V, pag. 216, en de platen 7, 9 en 13 van den Atlas.

Wat de formatie voorwaarts in bataille betreft, men heeft voorgesteld om de achtste wendingen, die het Reglement voor de laatste pelotons voorschrijft, af te schaffen, en ze door den individuëlen schuinschen marsch te vervangen.

Wij hebben dikwijls hooren spreken van de moeilijkheid der beweging van het tweede peloton, dat niet zoodra zijne achtste wending links heeft gemaakt, of het moet de tegenovergestelde beweging doen, om zich weder evenwijdig te plaatsen; maar de moeilijkheid is zoo groot niet voor het derde peloton, dat 20 ellen zijwaarts moet winnen, en nog geringer voor het vierde, dat 50 ellen moet doorloopen. Maar zou men dan waarlijk gelooven, dat een zoo geforceerde individuële schuinsche marsch niet insgelijks zijne bezwaren heeft in snelle gangen, bij de afhankelijkheid waarin alle ruiters zich zullen bevinden aan de zijde, naar welke men zich schuins rigt? In het andere geval komt men ten minste, na het volbrengen der eerste achtste wending, toch weder in den regtstreekschen marsch, die gemakkelijker is en met meer orde kan worden uitgevoerd, dan al wat men daarvoor in de plaats zou kunnen stellen.

Men heeft nog voorgesteld, om, ten einde den schuinschen marsch te doen ophouden, het kommando *front* te doen.

Wij kunnen deze meening wederom niet deelen, en, zonder over woorden te twisten, zonder te beweren dat het front niet is veranderd, hetgeen waar is of algemeen wordt toegestemd, geven wij de voorkeur aan het kommando van het Reglement: *voorwaarts*, dat in twee letter-

grepen, zeker niet te lang is, en tegelijk een kommando van voorbereiding, hetwelk schokken voorkomt, en een kommando van uitvoering bevat, welke voordeelen men in het éénlettergrepige *front* niet bezit.

Wij zien ook op de platen van anders aanbevelenswaardige werken, bij het voorwaarts in bataille, alle pelotons der kolonne elk op zich-zelve schuins marcheren; maar wij zeggen opregt, dat wij verre de voorkeur geven aan het stelsel van het Reglement, namelijk dat der afzonderlijke kolonnen — die altijd in de magt van hare bevelhebbers zijn, altijd in den marsch regtuit blijven, en ieder achterwaarts van het terrein, dat zij in de formatie moeten beslaan, komen opmarcheren — boven dien zwerm van pelotons, die, elk op zich-zelve handelen, gedurende eenen lang aanhoudenden schuinschen marsch, en die zeker hun terrein niet zoo goed kunnen afmeten, als de hoofden der kolonnen, welke met meer gemak marcheren, en door hunne ritmeesters geleid worden.

Men zal hiertegen inbrengen, dat de pelotons kortere liniën te doorloopen hebben, dan de afzonderlijke kolonnen. Beschouwt men de beweging alleen op het papier, dan stemmen wij zulks toe, maar wij vragen op onze beurt, of op het terrein deze weinige ellen niet vergoed worden door den eenvoudiger en sneller marsch dezer kolonnen, die ook nog gemakkelijker over een moeilijk terrein zullen trekken, dan al die pelotons, welke eene zoo uitgebreide oppervlakte bedekken.

De wijze om in bataille te komen voor de tweede en volgende eskadrons in den *Militaire Spectator*, N°. 7, blz. 521, 2^{de}

Deel, 2de Serie opgegeven, verdient in overweging te worden genomen.

VIII.

De gesloten kolonne met eskadrons, volstrekt ongeschikt voor eenen langen marsch, past aan eenen troep, die zijn front of zijne diepte wil verminderen, die het aantal der troepen, waaruit hij bestaat wil verbergen, om den vijand te verrassen, die het deploijement naderbij wil komen, en digt bij de plaats is, waar hij in werking komen moet; want als hij ver daarvan verwijderd was, zou het voordeelijker voor hem zijn een minder uitgebreid front te nemen, dat het met minder vermoeijenis en meer snelheid daarheen zou brengen.

Zoo luidden van het begin af de bevoordingen onzer stelling; want wij hebben nooit begrepen, dat men de geschiktheid voor eenen marsch van eenigen duur kon toekennen aan eene geslotene kolonne met eskadrons, wier front niet minder dan 42 ellen bedraagt.

Zal een front van deze uitgebreidheid niet verplicht zijn telkens af te breken, als de marsch langer dan zekeren tijd duurt? Hieruit volgt, dat deze orde niet anders kan behouwd worden, dan als eene voorbereiding tot het deploijeren, 't geen het voorname en misschien eenige doel van eene kolonne met zulk een groot front is.

Aldus heeft ook DE LA ROCHE AYMON de zaak beschouwd, maar hij brengt toch de afstanden tussehen de eskadrons op een half

front, hetgeen de diepte der kolonne noodeloos vergroot, daar wij zullen aantoonen, dat wanneer men de afstanden slechts op 15 ellen brengt, de kolonne zich onmiddellijk op hare flanken en achterwaarts in bataille kan formeren.

Wij moeten, in dit opzigt, aanmerken, dat het, wat de taal der evolutiën betreft, goed zou zijn, ten einde vergissingen in de berekeningen voor te komen, de uitdrukkingen van *front van een peloton*, *half front* en *front van een eskadron* geheel af te schaffen, en altijd bij ellen te tellen, waardoor men zich niet kan vergissen, hetgeen met de bovengenoemde uitdrukkingen ligt het geval is.

De Generaal DE LA ROCHE AYMON geeft bovendien zelf daarvan eene verklaring. De afstanden van een half front zullen den marsch en bovendien de formatie der manoeuvre-linie in alle directiën gemakkelijker maken; want daar de voorbereidende kracht der gesloten kolonne alleen op het hoofd is, zal de vijand, zegt DE LA ROCHE AYMON, besloten hebbende deze kolonne aan te vallen, zich wel wachten zulks op het hoofd te doen; op hare flanken en haren rug zal hij zijne aanvallen rigten.

Deze gevallen zijn, buiten twijfel, niet onmogelijk, hoewel minder veelvuldig, dan men zou vermoeden.

Dat zij kunnen voorkomen is echter genoeg om er bij te blijven stil staan. Waarom zou, voor 't overige, de gesloten kolonne zich niet op al hare zijden formeren, als zulks haar mogelijk is? en waarom zou zij dit, in zulk een uiterst geval, in twee tempo's doen, indien zij hare linie van actie onmiddellijk kan formeren?

De Generaal DE LA ROCHE AYMON zelf heeft, in de fig. 15 en 14 van zijn werk, twee wijzen gegeven om de gesloten kolonne op de flanken te formeeren; maar zou men boven deze langdurige en achtereenvolgende bewegingen, niet de voorkeur geven aan eene meer algemeene, snelle en offensieve wijze?

Men zal zulks verkrijgen, als men de eskadrons in evene en onevene verdeelt, en de onevene eskadrons zich onmiddellijk op de bedreigde flank laat formeren, door de beweging: *pelotons links* (of *regts*) = en *voorwaarts in bataille*, of *formeert de eskadrons* = *in draf* of *in galop*. Het derde eskadron, dat tot grondslag zal dienen (onderstelt dat men vijf eskadrons heeft), moet zich perpendiculair in bataille formeren, maar daar het om zich te formeren slechts 42 ellen terrein heeft voor zijn front, en bovendien 12 voor de tusschenruimte, moeten het eerste en vijfde eskadron elk 12 ellen buitenwaarts veld winnen; de evene eskadrons vormen eene reserve, die als tweede linie kan achter blijven, of des noods de eerste linie versterken.

Men begrijpt, dat men in dringende oogenblikken zich vergenoegt met zich te formeren zonder stipt zijne tusschenruimte te nemen, het herstellen daarvan uitstellende tot men dit zonder gevaar kan doen; dan behoeven de eskadrons 1 en 5 niet schuins te marcheren; want als men plaat 4 van het Fransche Regiment naziet, vindt men van het eerste tot het derde eskadron een' afstand van 56 ellen (wordende de afstanden op 15 ellen berekend), en bovendien de diepte der twee gelederen, die in de zwenking worden teruggevonden en

een geheel van 42 ellen geven, gelijk boven bepaald was.

De Fig. 15 en 16 van den generaal DE LA ROCHE AYMON geven twee middelen om de manoeuvrelinie achterwaarts te formeren; de eerste met de twee vleugels te gelijk, de tweede met den eenen of anderen vleugel. De tweede wijze schijnt, uithoofde van hare eenvoudigheid, boven de eerste de voorkeur te verdienen, maar zij vereischt tijd; en dewijl het eerste eskadron, na zijne beweging van pelotons links, het front van al de eskadrons, die in linie zijn, moet langs rijden, en bovendien de tusschenruimten van een half front min één, zeggen wij, dat men in denzelfden tijd zijne eskadrons kan deploijeren, hetzij op dat van den staart, of op een der eskadrons van het centrum.

Voorbeeld: *Eerste geval*. Laatste eskadron contramarsch en de andere eskadrons pelotons links-voorwaarts en achtereenvolgens ter linker zijde in bataille, of wel, indien men zijne linie aan den tegenovergestelden kant wil uitbreiden, dat is achter de regter flank der kolonne; laatste eskadron contramarsch en de andere eskadrons pelotons regts-voorwaarts en achtervolgens ter regter zijde in bataille, hetgeen de eskadrons in eene omgekeerde orde onder elkander, maar elk in zijne natuurlijke orde plaatst.

Tweede geval. 5^e eskadron contramarsch, de twee eerste eskadrons pelotons links, voorwaarts en ter linker zijde in bataille, en de laatste eskadrons pelotons regts en ter linker zijde in omgekeerde orde in bataille, onmiddellijk wat het 4^e eskadron en achtereenvolgens wat de andere

betreft, terwijl elk eskadron zich in front herstelt, door de beweging pelotons regts-omkeert, door welk middel het zijne tusschenruimte weder vindt.

Indien men het vraagstuk aldus kan oplossen, wat behoeft men dan eene nieuwe orde van kolonnen met eskadrons op halven afstand te scheppen? Wat behoeft men nieuwe wijzen te zoeken, wanneer men, hoezeer men zich er voor wacht, niet vermijden kan het getal der evolutiën te vergrooten? En moet men dan niet datgene afschaffen wat niet onmisbaar is?

Voegen wij er echter bij, dat, voor de regelmatigheid der bewegingen, de 15 ellen afstand tusschen de eskadrons van kruis tot hoofd onmisbaar zijn; zoo wordt elke afstand slechts met 5 ellen vergroot,

hetgeen weinig merkbaar is. Het is in dezen geest, dat de Fransche kolonel DE CHALENDAR verlangd had, dat de afstanden op 15 ellen zouden berekend worden.

Hij heeft ook eene wijze opgegeven, waarin, gelijk wij voorstellen, de contramarsch en het deploijeren vereenigd zijn, hetgeen veel sneller is, dan het in twee bewegingen te doen, volgens n°. 911 van het Fransche Reglement, eerst contramarsch en vervolgens deploijeren. Evenwel achten wij het verkieslijk, dat het formatie-eskadron zich na den contramarsch niet beweegt. Het komt ons voor, dat er meer éénheid en snelheid is in de middelen welke wij aanwijzen, dan dat men op 50 ellen achter de kolonne, eene lijn afbakent, die niet noodig schijnt en zonder reden vertraagt.

ARCHIEF

VOOR

NEDERLANDSCHE KRIJGSGESCHIEDENIS.

AANSPRAAK van den Heer ONNO SWIER VAN HAREN, *Gedeputeerde wegens de Provincie van Friesland in den Raad van Staaten der Vereenigde Nederlanden, gedaan in de Vergadering van Haar Hoog Mog., bij het overbrengen van de Generale Petitie en Staat van Oorlog voor den jaare 1747, door den Raad van Staaten en corps ter Vergadering van Staaten-Generaal.*

HOOG MOGENDE HEEREN!

Wanneer wij in het laasteleeden jaar de eer hadden op deeze plegtigen dag en corps ter Vergaadering van U Hoog Mog. te verschijnen, hebben wij niet nagelaaten ampts- en pligtshalven aan U Hoog Mog. voor te dragen de bekommerlijke en gevaarlijke omstandigheden, daar de Republieq zig toen in bevond; wij repraesenteerden aan U Hoog Mog. den beklaagelijken binnenlandschen toestand der Provincien, verscheurd door onderlinge oneenigheeden,

en ontsenuwt door de zwaare sterfte onder het Rund-vee, die droevige plaag, die de straffende hand van den Almagtigen God, tot nog niet overal heeft opgeheeven.

Wij toonden aan, dat na het verlies van bijna de geheele Barrière, de vijandelijke Leegers op verscheide plaatsen tot op de eige grensen van den Staat waaren genaaderd, en van alles wel waaren voorzien, dat ze wierden gecommandeerd door een kundige, ervaaren en bekwaame Generaal, die noit woest of brutaal, maar altijd vriendelijk en liefallig de harten van alle zijn onderhebbende Officieren bezat, die nooit wild, of zonder eenige voorgaande concert met zijne meede-Generaals, of met zijn eigen zelfs iets ondernam, maar die gewoon was, zijne altijd voorzigtige en wel geconcentreerde mesures met succes te volvoeren, en die daardoor het volmaakte vertrouwen van zijn Troupes had verdiend.

Wij betuigden onse wel gegronde vrees, dat de omstandigheeden, waarin de oude en natuurlijke Geallieerden van den Staat zig toenmaals bevonden, haar buiten vermoogen zouden stellen, om aan ons op de behoorlijke tijd de noodige hulp te kunnen toebrengen, ingevallen de Troupes van den Staat in de Nederlanden, of in gevallen de Republicq zelve schielijk wierde aangestast: En Hoog Mog. Heeren, hoe verre ook onse gissingen en vreesse voor het toekomstende mogten schijnen te gaan, de uitkomst heeft dezelve maar al te veel beantwoord; zeedert dien tijd heeft een eenige, of ongelukkige, of kwalijk geconcentreerde Campagne ons doen zien evenementen, die onse vrije Voor-vaderen zeer zeker nooit zullen hebben kunnen denken,

en die wij van harten wenschen, dat onse Nakoomelingschap nooit zal gedwongen zijn te moeten gelooven: Zeedert dien tijd is het wijnige dat van onse Barrière, en al hetgeene dat van de Oostenrijksche Nederlanden tusschen den Oceaen en Maas nog overschoot, in de handen van de kroon van Vrankrijk vervallen, daaronder de sterkste Vestingen van Europa, zomtijds met geen de minste resistentie: Zeedert dien tijd zijn 56 Battallions, 11 Esquadrons en meer dan twee heele Compagnien Artillerie, alle van deezen Staat door de Vijanden krijgsgevangen gemaakt: Zeedert dien tijd hebben 597 Vendels en Standaarden van de Troupes der Republicq de Kerken van Parijs vercierd, zonder dat de Bewaarplaats van U Hoog Mog. Tropheën met een enig Vendel of Standaard is vermeerderd.

Zeedert dien tijd zijn 194 metaale stukken Geschut, zonder nog de ijsere te reekenen, en alle van deezen Staat, bij verscheide gelegentheeden verlooren, daaronder onse Veld-Artelerie tweemaal in eene Campagne; Want Hoog Mog. Heeren, wij tellen niets op, dan hetgeene van dit jaar is verlooren; Alle deeze rampen zijn de vrugten van maar een eenige Campagne; Alle deeze verliesen (zonder nog te reekenen die, dewelke de korthed des tijds niet toelaat hier aan te haalen) heeft de Staat geleeden in minder dan 9 maanden; Een zaak die zoo ongelooflijk voorkomt, als ze inderdaad maar al te waar is, en als of de vergramde Heemel van voorneemens was alle deszelfs zwaarste oordeelen teffens op onse hoofden uit te storten: Heeft het de Goddelijke Voorzienigheit behaagd in deeze zoo bekommerlijke tijden uit het midden

van U Hoog Mog. weg te neemen dien wijzen Minister van Staat (1), wiens zeeventig-jaarige ondervindinge een altijd zekere baake en ligt aan U Hoog Mog. gewigtigste deliberatiën verschafte, wiens weldoende, wiens menschlievende, wiens altijd egaale character hem de veneratie en liefde van een ieder had gegeven, wiens wijsheid en boven-menschelijke voorzigtigheid hem de admiratie en eerbied van alle de Buiten-landsche Hoven had verdiend: Een verlies, Hoog Mog. Heeren, zoo groot, dat men waarlijk met reeden zoude moogen wanhoopen, dat het zelve ooit of ooit zoude kunnen werden hersteld, zoo niet U Hoog Mog. vaderlijke Voorzorg en iever voor het Gemeen, en reets van te vooren, en nu wederom die importante post zoo waardig hadde vervult: Dog Hoog Mog. Heeren, het is tijd, dat wij overgaan tot datgeene, dat het voornaamste voorwerp is van onse komste in deeze Illustre Vergaadering: Het is tijd, dat wij aan U Hoog Mog. overgeeven de Generaale Petitie en Staat van Oorlog van het aanstaande jaar, met verzoek dat U Hoog Mog. dezelve ten spoedigsten aan de respective Provinciën gelieven te laten toekoomen, verzeld met de ernstige aanmaaninge, die het tegenwoordig neetelige tijd-gewrigte vereijst, en U Hoog Mog. gewoone Wijsheid buiten twijffel aan haar zal dicteeren:

Want de toestand, waar de Republicq zig in bevind, kan niet wel gevaarlijker zijn: zij is genoegsaam dezelve, als waarin men zig in 't jaar 1702 bevond, en U Hoog

(1) ANTONI VAN DER HEIM, Raadpensionaris van Holland.

Mog. is bekend, hoezeer onse Vaderen dien toestand toen ter tijd apprehendeerden, en dat met veel reeden, niet teegenstaande aan haar nog de vier volgende groote resources overig waaren gebleeven:

Vooreerst, dat als doen geheel Europa van 't Alpische Gebergte tot aan de Noord-Caap toe, of Vriend of meede-helper van den Staat was, of zoodaanige Geallieerde, daar niets van was te vreesen.

Ten tweeden, dat als doen tot afwending van 't publicqe gevaar voor het teegenwoordige, en het neemen van de noodige maat-regelen tot het verkrijgen van een solide en honorable Vreede voor het toekomende, alle de harten en handen der Regenten eenpaarig waaren.

Ten derden, dat als doen de Financien van de Republicq in een bloeiende staat waaren, en het publiek crediet ten top-punt was gereesen, door het vertrouwen dat een iegelijk had in de Regeeringe.

Ten vierden, eindelijk dat als doen onse Leegers gecomposeerd uit de beste en braafste Officiers van geheel Europa, wierden geleid door den Hertog VAN MARLBOROUGH, de eerste en gelukkigste Generaal van zijn tijd; en daar en teegen die der Vijanden, door onkundige en onervaarene en onbekwaame Generaals, die een bovenleggende Factie met geweld ten Hove had ingedrongen, tot beooging van particuliere insigten, en zonder eenige consideratiën van den dienst van den Souverain, of van het Gemeen, en die niet teegenstaande haare zichtbaare en bekende onbekwaamheid, en daardoor veroorzaakte dagelijksche verliezen van Leegers, Steeden, Fortressen, Guarnisoenen, Standaarden, Vendels, Ma-

gasijnen en Artelereij, nog op de hartnek-kigste en teffens belaggelijkste wijze zeer lang wierden gemainctineerd, en in het Opper-bevel gecontinueerd.

Wij willen gaarne aan de hoogwijze penetratie van U Hoog Mog. overlaaten om te oordeelen, of de resources van den tegenwoordigen tijd (schoon het gevaar ten minste hetzelfde was) even zoo groot zijn, als die van 't jaar 1702; en zoo zulks niet mogte zijn, twijffelen wij geenzints of U Hoog Mog. zullen haar exhortatiën aan de Provinciën evenaaren aan het reeds daar zijnde, en alle momenten toeneemend kwaad, en aan de Bond-genooten met de leevendigste couleuren die naakte en ongevijnsde afbeelding van de omwentelingen, door dewelke de dierbaare panden van Godsdienst en Vrijheid werden gedreigd, voor de oogen stellen, dewelke de Raad de eer heeft op heeden aan U Hoog Mog. over te brengen.

Ons blijft vervolgens niet meer over Hoog Mog. Heeren, als van harte te wen-

schen, dat het den Almagtigen God, die reeds meermaalen de Republicq, wanneer ze op den oever van haar verderf was, door wonderwerken heeft gered, mag behaagen nogmaals door het behouden van den Staat, aan de gantsche Aarde te toonen, dat Zijne sterke hand in het alderminste in kracht niet is verminderd.

Wij hebben de eere ons verders tot de Generaale Petitie en Staat van Oorlog te gedraagen, en dezelve hierneevens aan U Hoog Mog. over te geeven.

Van dezelfde hand waardoor het origineel van dit stuk geschreven is, zijn meer andere op het Rijks-Archief te 's Gravenhage aanwezig, die meest allen betrekking hebben op zaken, waarin VAN HAREN de hand had of hebben kon; wij houden dit stuk derhalve voor eene minute der *Aanspraak* door VAN HAREN aan een zijner secretarissen gedictieerd.

De Redactie.

GESCHIEDENIS

VAN

HET PERSONEEL DER ARTILLERIE (1).

(*Vervolg van N°. 5.*)

d. RUSLAND.

De Russische artillerie is altijd zeer talrijk geweest en heeft zich van den be-

(1) Door overvloed van stof hebben wij deze verhandeling, welke wij thans vervolgen, tijdelijk moeten afbreken.

ginne aan door eene oorspronkelijkheid gekenmerkt, welke zij tot heden behouden heeft. «Zij heeft,» zegt de generaal von BISMARCK in zijn werk over *de Russische krijgsmagt in het jaar 1853*, «een van de overige artilleriën afwijkend stelsel, zoo in een werktuiglijk en technisch, als in

een taktisch opzigt; het is noch het Gribeauvalsche, noch het Engelsche, maar een Russisch artillerie-stelsel.»

Ontbreekt het in de geschiedenis der artilleriën van de meest beschaafde Europeesche volken, die in vroegere tijden vele oorlogen hebben gevoerd, aan naauwkeurige berigten nopens het personeel en de eerst opgerigte korpsen, natuurlijk is dat ten aanzien van de Russische, aangezien den meer onbeschaafden staat der natie, nog veel meer het geval, zoodat daarvan weinig is op te zamelen geweest. Zelfs heeft men van de latere tijden zeer weinig authentieke opgaven, daar het Russische gouvernement de openbaarheid, men mag zeggen eer tegengaat dan bevordert, en heeft men alzoo niet meer kunnen doen dan hier en daar verspreide berigten, uit verschillende bronnen, op te garen.

Het eerste berigt aangaande het gebruik der artillerie, dagteekent reeds van vroegen tijd, namelijk van omstreeks het jaar 1589, toen DEMETRIUS IVANOWITSCH te Moskou eene kanongierterij oprigtte.

IWAN III, een der voorname grondleggers van het Russische rijk en stichter van het Kremlin, nam omstreeks het jaar 1482 mijnwerkers, geschutgieters en artilleristen in zijne dienst, en rigtte te Moskou eene tweede geschutgieterij op.

Zijne opvolgers WASILI (1505) en IWAN IV (1555) vermeerderden de artillerie aanzienlijk; zij maakte onder de regering van laatstgenoemden meer en meer een integreerend gedeelte van het leger uit; het geschut werd overal in groote hoeveelheid gebruikt; doch nog in zeer kindschen staat zijnde, vermogt het weinig tegen de steden

uit te rigten, in de oorlogen tegen de Polen en Zweden.

Laatstgenoemde Vorst, even wreed als heerschzuchtig, had zich een staand leger verschafft en aan zijne troepen, hoe onbeschaafd overigens, een' buitengewonen krijgsgesest weten in te boezemen. Als een voorbeeld daarvan ten aanzien der artillerie, wordt verhaald, dat toen in het jaar 1578 de Polen en Zweden het door de Russen belegerde Venden ontzettekeden en de belegeraars overvielen, de Russische kanonniërs, nadat de overige troepen gevlugt waren, geen redmiddel der krijgseerziende, zich aan hunne stukken verhingden, liever deze uitkomst kiezende, dan de vlugt te nemen of zich krijgsgevangen te geven (zie KARAMSIN *Histoire de la Russie*, T. IX, p. 561).

Onder de regering van FEODOR IWANOWITSCH (1584), werd Moskou tegen den aanval der Tartaren, door een groot getal zware stukken geschut met vrucht verdedigd.

PETER de groote, deze nieuwe schepper van zijn rijk, en wiens eerste zorg was de daarstelling van een krachtig leger, poogde zich ook eene geduchte artillerie te verschaffen, waarin hem de grootmeester der artillerie, de Sakser SCHEIN, behulpzaam was. In de jaren 1695 en 1696 verscheen hij met een leger voor Azof; de eerste poging mislukte; bij het tweede beleg in laatstgenoemd jaar, omgaven honderd batterijen de stad, zoo van de land- als zeezijde, en maakten een verschrikkelijk vuur, waarvoor de stad dan ook bezweek.

De noodzakelijkheid van een militair personeel voor de artillerie gevoelende,

rigte PETER' het korps bombardiers op, en om het voorbeeld te geven en aan te moedigen, trad hij-zelf in dit korps als gewoon bombardier, doorliep alle rangen, de dienst van elk daarvan vervullende.

Bij het beleg van Narva hadden de Russen 180 stukken geschut, dat meerendeels, ten gevolge van het verlies der slag, in handen der Zweden viel. PETER liet daarop van 400 klokken, aan kerken en kloosters van Moskou behoorende, 100 stukken zwaar en 145 stukken veldgeschut gieten.

Het Russische leger had bij Pultawa, op eene sterkte van 100 000 man, 150 stukken kanon, behalve eene groote menigte mortieren en houwitser.

In het jaar 1761 telde het in Posen verzameld Russische leger niet minder dan 11 bataillons artillerie; sedert is dit wapen snel nog meer toegenomen, want in 1785 bedroeg het reeds 54 000 man, behalve 5500 man vestingartillerie.

In het jaar 1794 werd, onder de leiding van den Prins SUBOW, de eerste rijdende artillerie, 3 kompagnien, ieder van 219 man, opgerigt.

In 1805 bediende elke kompagnie artillerie eene batterij, zijnde het getal dezer laatsten zeer groot. De artilleristen en stukkenrijders maakten in het Russische leger toen reeds een geheel aan personeel uit; bij elk regiment van 5 bataillons was een halve batterij of 6 stukken ingedeeld. De generaal DANELEFSKY geeft in zijne geschiedenis van den oorlog des jaars 1805, de sterkte der Russische artillerie als volgt op: *Mobiele troepen*: 1 bataillon artillerie van de garde, 1056 man; 9 regimenten artillerie te voet en 2 eskadrons, 19,562

man; — *niet gemobiliseerde troepen*: 11 kompagnien en 26 detachementen artillerie, 8599 man.

Op den 1sten Januarij 1811 was de sterkte der Russische artillerie, volgens denzelfden schrijver, in zijne geschiedenis van den oorlog van 1812, 25 artillerie-brigaden, waaronder eene garde-brigade, te zamen 40,057 man; voorts 69 artillerie garnizoens-kompagnien, 4 kompagnien werklieden en eene bombardier-kompagnie. Gezegde artillerie-brigaden waren niet allen gelijkvormig: 16 brigaden hadden ieder 2 batterij-kompagnien, 1 rijdende en 1 ponton-kompagnie, de overige minder. In het algemeen waren er 54 batterij-, 54 ligte, 22 rijdende en bij de marine-regimenten 2 ligte kompagnien. Bij iedere batterij-kompagnie behoorden: 4 twintig E^r eenhoorns, 4 twaalf E^r kanons, 4 kleinere stukken en 2 drie E^r eenhoorns; bij iedere ligte kompagnie 4 twaalf E^r eenhoorns en 8 zes E^r kanons; bij iedere rijdende kompagnie 6 twaalf E^r eenhoorns en 6 zes E^r kanons; bij iedere ponton-kompagnie 50 pontons.

In den loop van het jaar 1811 werden de volgende veranderingen ingevoerd: vooreerst dat alle kompagnien, in plaats van met de familie-namen der kommandanten, met nommers zouden worden aangeduid en uit haar worden zamengesteld: 26 veldbrigaden, 10 reserve-brigaden en 4 aanvullings-brigaden. Iedere veldbrigade moest bestaan uit 1 batterij- en 2 ligte kompagnien; de reserve-brigaden telden: 22 rijdende, 17 batterij-, 4 ligte en 8 ponton-kompagnien; bij iedere aanvullings-brigade bevonden zich: 1 rijdende, 1 batterij- en

4 ponton-kompagniën. Op het laatst van 't jaar werd nog eene veldbrigade, de 27ste, opgerigt, en iedere artillerie-kompagnie, uitgezonderd die der aanvullings-brigaden, met 50 kanonniers versterkt.

Na alle gemaakte veranderingen, bestond de Russische artillerie in Maart 1812, uit: 5 kompagniën garde-artillerie (1265 man), 49 kompagniën batterij-artillerie te voet (13,554 man), 54 kompagniën ligte voetartillerie (14,812 man), 22 rijdende kompagniën (6287 man), 22 ponton-kompagniën (3880 man), 77 kompagniën garnizoens-artillerie en werklieden (16,016 man). Het aantal stukken geschut bedroeg bij de garde-artillerie 58 stukken; bij de batterij-kompagniën 686 stukken; bij de ligte artillerie-kompagniën 548 stukken; bij de rijdende artillerie-kompagniën 264 stukken, te zamen 1556 stukken geschut.

In de helft van Maart werd de artillerie nog met 5 batterij-kompagniën, 14 ligte kompagniën en 1 rijdende kompagnie versterkt, welke men in de vier artillerie-rekruten-depôts had gevormd.

In den veldtocht van het jaar 1812 tegen NAPOLEON, bevonden zich bij de drie westelijke legers, onder BARKLAY DE TOLLY, BAGRATION en TORMASSOW, 70 batterijen, ieder van 12 stukken, en in 't geheel 942 stukken geschut.

Volgens een artikel over de inrigting der Russische artillerie, voorkomende in het *Journal des armes spéciales* van 1853, had de artillerie eene zamenstelling, waarvan het volgende de hoofdtrekken uitmaken.

De artillerie van het geheele rijk staat onder de leiding van eenen grootmeester.

Ieder legerkorps heeft een generaal-kommandant der artillerie, en ieder leger zijn bijzonderen artillerie-chef, zoodat de artillerie, door het intermediair der chefs, voor wat de krijgszaken betreft, onder het bevel van den korpskommandant staat, maar zijne eigene chefs heeft voor de instructie, het personeel en de eigentlijke artillerie-zaken. Bij iedere divisie infanterie was eene brigade artillerie te voet, en bij iedere divisie kavallerie was eene brigade rijdende artillerie ingedeeld. In het geheel waren er 52 brigaden artillerie te voet en 57 kompagniën rijdende artillerie. Elke brigade te voet was 5 kompagniën sterk, waarvan 5 bij de divisie infanterie, 1 bij het park en 1 bij de reserve zijn, en elke rijdende brigade 2 kompagniën sterk.

In tijd van oorlog bediende elke brigade voetartillerie 4 batterijen van 12 stukken en eene kompagnie het park. — In tijd van vrede hadden deze brigaden 5 bespannen batterijen van 8 stukken, eene kompagnie voor het park en eene reserve-kompagnie.

Elke kompagnie rijdende artillerie formeerde eene batterij van 12 stukken in tijd van oorlog, en in tijd van vrede van 8 stukken.

(Door deze organisatie zou de Russische legermagt, in tijd van oorlog, ongeveer 1800 bespannen vuurmonden hebben.)

Bovendien bestonden er een zeker aantal artillerie garnizoens-kompagniën.

Elke kompagnie, bestemd ter bediening eener positie-batterij, werd gekommandeerd door een' hoofdofficier en was op voet van oorlog, behalve de officieren, sterk 521 hoofden en 180 paarden. De

linie-batterijen, zoo ook de rijdende, werden gekommandeerd door een' luit.-kolonel en waren sterk, de eerstgemelde 229 hoofden en 120 paarden, de laatste 266 hoofden en 401 paarden. (De officieren hieronder niet begrepen.)

Het *Journal des armes spéciales* geeft de volgende zamenstelling op van het personeel der verschillende kompagnien.

Positie-kompagnie: 1 kolonel, 1 kapitein, 1 luitenant, 2 onderluitnants, 2 vaandrighs, 1 sergeant-majoor, 25 onderofficieren, 50 bombardiers, 50 kanonniers, 150 helpers, 1 tamboer-majoor, 4 tamboers, 2 officieren van gezondheid, 2 barbiers, 2 zieken-oppassers, 10 artillerie-werklieden, 1 paardenarts, 2 onderofficieren van den trein, 51 treinsoldaten, 1 schrijver.

Ligte kompagnie: 1 luit.-kolonel, 1 kapitein 2de kl., 1 luitenant, 2 onderluitnants, 2 vaandrighs, 1 sergeant-majoor, 25 onderofficieren, 53 bombardiers, 53 kanonniers, 100 helpers, 4 tamboers, 1 officier van gezondheid, 2 barbiers, 2 zieken-oppassers, 10 werklieden, 1 paardenarts, 2 onderofficieren van den trein, 17 treinsoldaten, 1 schrijver.

Rijdende artillerie: 1 luit.-kolonel, 1 kapitein 2de kl., 1 luitenant, 2 onderluitnants, 2 vaandrighs, 1 sergeant-majoor, 25 onderofficieren, 72 bombardiers, 170 kanonniers, 2 trompetters, 1 officier van gezondheid, 2 barbiers, 2 zieken-oppassers, 10 werklieden, 2 zadelmakers, 1 paardenarts, 2 onderofficieren van den trein, 25 treinsoldaten, 1 schrijver.

Opmerking verdient dat iedere artillerie-kompagnie als 't ware een afzonderlijk zich-zelf beheerend korps uitmaakt. Altijd

geformeerd in batterijen, uit manschappen, paarden en materieel bestaande, is de kommandant met het geheele beheer, onder alle opzigten, belast.

Eene brigade te voet op oorlogsvoet uit twee positie-batterijen en twee linie-batterijen bestaande, telde 1155 man (waaronder de officieren), 600 paarden, 48 vuurmonden en 120 kaissons.

In een vertoog van de *Militair Zeitung*, Jaarg. 1828, wordt de toenmalige sterkte der artillerie opgegeven te zijn: 52 positie-batterijen, ieder van 521 man en 180 paarden; 10272 man en 5760 paarden.

64 ligte batterijen, à 229 man en 120 paarden; 14656 man en 7680 paarden.

57 kompagnien rijdende artillerie, à 266 man en 401 paarden; 9842 man en 14857 paarden.

Voorts 54 reserve- en bij het park gedetacheerde kompagnien, à 100 man; 6400 man.

Tijdens het schrijven van bovengemeld artikel, bestond er te Warschau eene halve rijdende en eene halve voet-batterij, ter aanwending van congrevische vuurpijlen.

De bevordering geschiedde over het geheele wapen naar ancienniteit, met uitzondering van de generaals, die naar keuze worden bevorderd; al de officieren, tot den rang van luit.-kolonel, worden gerekend een rang hooger te zijn dan die der andere troepen en hebben het daaraan geëvenredigd traktement. Om onderofficier te worden, moet men kunnen lezen en schrijven, rekenen, de eerste beginselen der meetkunst en het voornaamste van de artillerie-dienst kennen.

De grondslagen eener in het jaar 1834 plaats gehad hebbende reorganisatie der artillerie zijn in dit Tijdschrift (1^e Serie, Deel VII, Blz. 201) hoofdzakelijk medegedeeld. Wij melden daarvan kortelijk nog het volgende:

De organisatie der artillerie bestaat in eene verdeling in divisien, brigaden en batterijen. Elke batterij wordt door eene compagnie bediend en door een jong staf- of hoofdofficier gekommandeerd; iedere sectie wordt door een officier aangevoerd. Behalve deze zijn er nog twee officieren bij de batterij ingedeeld, waarvan de een den rang van kapitein bekleedt. Elk stuk heeft twee onderofficieren en twee korporaals. Een van ieder dezer rangen is bij het stuk, de ander bij de munitie-kar.

De manschappen zijn verdeeld in bombardiers (kanonniers 1e klasse), werklieden, kanonnières en stukrijders.

200 à 300 man van de troepen, waarbij de artillerie-divisie of brigade is ingedeeld, zijn in de noodzakelijkste handgrepen der bediening van het geschut onderwezen. Deze volgen de artillerie als eene soort van vaste dekking, tevens met het doel om de verliezen der artillerie in de gevechten dadelijk aan te vullen.

De garde-artillerie bestaat uit eene divisie van 128 stukken geschut, te weten: 12 batterijen artillerie te voet en 4 batterijen rijdende artillerie, elk van 8 stukken. — Van deze zijn vier positie-batterijen.

Linie-artillerie. Bij elk infanterie-legerkorps, even als bij het grenadierkorps, is ingedeeld eene divisie artillerie, bestaande uit drie brigaden te voet en eene brigade rijdende artillerie. De brigaden te voet

tellen vier batterijen; de brigade rijdende artillerie daarentegen slechts twee batterijen, allen van 8 stukken.

Van de veertien bij elk der zeven legerkorpsen ingedeelde batterijen, zijn 4 positie-, 8 lichte en 2 rijdende batterijen.

De depôts dezer divisie vormen in tijd van oorlog eene reserve positie-batterij van 12 w .

Bij elk der twee korpsen reserve-kavallerie en het dragonderkorps, is ingedeeld eene rijdende artillerie-divisie van twee brigaden, te zamen beidè 1 positie- en 3 lichte batterijen uitmakende.

Tot de garnizoenstroepen behoort ook artillerie, welke men op de sterkte van 16 brigaden kan schatten, benevens 50 kompagnien werklieden.

De opgaven omtrent de artillerie bij de afzonderde gewestelijke legerkorpsen, en die bij de Kozakken zijn ingedeeld, zijn niet zeer bepaald, doch in 1854 schijnt de verhouding der artillerie, bij die afzonderde korpsen en bij de kozakken-divisien, op gelijken voet gebragt te zijn als bij die van het operatie-leger.

VON SCHUBERT geeft in zijn *Handbuch der allgemeinen Staatskunde von Europa*, 1sten Bandes, 1er Theil (*das Russische Reich*), de nieuwe organisatie der artillerie, welke bij dagorder van 6 (18) Maart 1854 werd uitgevaardigd, als volgt op: de garde (4 batterijen rijdende en 3 brigaden voet-artillerie); 23 brigaden voetartillerie en 15 brigaden rijdende artillerie, en wel ieder van 8 batterijen of kompagnien, waarvan zes artillerie-divisien, ieder van drie brigaden, tot de zes groote legerkorpsen, eene divisie tot het grenadier-

korps, eene divisie tot het Kaukasische leger, en eene brigade tot het Finlandsche legerkorps behooren. Van de rijdende artillerie zijn zeven brigaden van de zeven divisien van de ligte kavallerie en drie divisien artillerie, ieder van twee brigaden, als rijdende reserve-artillerie, aan de drie reserve-kavallerie-korpsen toegevoegd; te zamen, met 1652 stukken geschut, 40800 man.

Gelijk boven gezegd is, een grootmeester (sedert 1816 de grootvorst MICHAEL, 's Keizers broeder) staat aan het hoofd van het korps artillerie; hij staat in onmiddellijke betrekking tot den Keizer en draagt aan hem voor al wat het personeel, de bevordering en de instructie van het korps betreft; hij handelt regstreeks met den chef van den staf des legers en met den minister van oorlog, voor de zaken de artillerie betreffende.

De administratie, de etablissementen en het materieel der artillerie maken aan het ministerie van oorlog een afzonderlijk beheer uit; dat beheer is toevertrouwd aan een hoofdofficier van het wapen, die de bevelen van den minister ontvangt en hem van alle zaken verslag doet.

De voornaamste arsenalen zijn te S^t.-Petersburg, Moskou, Novogorod, Riga, Kiew, Briansk, Kasan, enz. De wapenfabrieken staan onder het beheer van een hoofdofficier der artillerie. Een der voornaamste is die van Tula, door PETER den groote gesticht; voorts die te Ijewsk, in het gouvernement Wiatka, die te Sestrabek bij S^t.-Petersburg, te Zlakoust in Siberie, die bij Briansk, in het gouvernement van Orel. Geschutgieterijen zijn te S^t.-Peters-

burg, Moskou, Riga, Kasan, Cherson en Petrozavodsk. De voornaamste kruidfabriek is bij S^t.-Petersburg.

De militaire scholen en inrigtingen van onderwijs voor het leger, hebben in Rusland eene buitengewone uitbreiding gekregen, waarvan deels de uitgestrektheid des rijks en de groote legermagt oorzaak zijn, maar waartoe deels ook de mingevoerde trap van het volksonderwijs de noodzakelijkheid heeft doen gevoelen; al die scholen oefenen, vooral sedert de regering van den tegenwoordigen Keizer, den heilzaamsten invloed uit.

Wij zullen, wijl daaromtrent vollediger berigten zijn, er ook wat uitvoeriger van spreken.

PETER de groote was de eerste die meer bepaald voor het militair onderwijs zorgde, door de oprigting van leer- of instructiekompagnien. In 1751, onder Keizerin ANNA, werd de eerste kadetten-school opgerigt. De organisatie van al de scholen is geheel op militairen voet. Volgens het werk van TANSKI, *Système militaire de la Russie*, kan men ze in twee categorieën rangschikken. Tot de eerste behooren alle zonen van adellijken of officieren, die na volbrachte studiën als vaandrig in het leger treden, tot officier en verdere hoogere rangen opklimmen; tot de tweede de zoogenaamde soldaten-kinderen, om tot onderofficiers, schrijvers, werklieden enz. te worden opgeleid. De voornaamste van de eerstbedoelde scholen zijn:

Het corps pages, een der oudste inrigtingen, door Keizerin ELIZABETH opgerigt; slechts de zonen der voornaamste Russische familiën of generaals wor-

den er in opgenomen (170 kweekelingen) (1).

Het keizerlijk Lyceum te Tzarskoje-Selo (50 kweekelingen); heeft dezelfde organisatie en privilegiën als het korps pages.

De garde-vaandrig- of jonkerschool, in 1825 gesticht (100 kweekelingen).

Het eerste kadettenkorps. Na zes jaren studie treden de kweekelingen als officier in 't leger; voor de artillerie bestemd, blijven ze een jaar langer (600 à 700 kweekelingen).

Het tweede kadettenkorps, in 1761 gesticht (700 kweekelingen).

Het Paulsche kadettenkorps (500 kweekelingen).

Het kadettenkorps te Moskou (658 kweekelingen).

Het kadettenkorps te Tambow (100 kweekelingen).

Het Alexander kadettenkorps (420 kweekelingen).

Het kadettenkorps te Tula (95 kweekelingen).

De krijgsschool te Orenburg (50 kweekel.).

Behalve deze inrigtingen van staatswege, bestaan, sedert het jaar 1850, te Novogorod, Polozk, Pultawa, Elizabethgrad enz., kadettenkorpsen of scholen, ieder van ongeveer 400 kweekelingen, waar de opvoeding en het onderrigt niet tot de hoogte der rijksinrigtingen gaat, maar waaruit toch zeer goede officieren voortkomen. De kosten betaalt de adel der provincie waar

(1) Het getal kweekelingen moet gerekend worden op een bepaald tijdstip te zijn opgegeven. De getallen zijn in HAILLOT'S *statistique militaire* over het algemeen op iedere school wat hooger.

de scholen zijn, evenwel met eene subsidie van den Keizer.

Het adellijk regiment te S.-Petersburg (900 kweekelingen). Jonge lieden van 16 tot 18 jaren worden er in opgenomen. om de praktische dienst volkomen te leeren. Evenzoo is te Peterhof een *adellijk eskadron* voor het wapen der kavallerie.

De artillerieschool, met het dubbele doel om officieren te vormen en jonge lieden tot onderofficieren der artillerie bij het leger op te leiden. Aan het hoofd is een hoofdofficier der artillerie, die haar onder het bijzonder toezigt van den grootmeester bestuurt. Hoewel deze school, in der tijd, voor hare oudere zuster, de genieschool, die op eene grootere schaal was ingerigt, moest onderdoen, heeft zij toch zeer goede uitkomsten opgeleverd. Op de artillerieschool zijn, volgens eene opgaaf, 120, volgens eene andere 180 kweekelingen. Deze blijven na volbrachte studie nog eenigen tijd als officier bij de inrigting; ook zendt de artillerie er officieren heen om hunne studiën te voltooijen.

De ingenieur-school vormt officieren voor den staf der genie, voor de sappeur-bataillons en de pionniers (165 kweekelingen).

De Militaire Akademie, den 16^{den} November 1850 door Keizer NICOLAAS gesticht, is eigenlijk de eerste of voornaamste van alle militaire opvoedingsgestichten. Zij strekt om officieren voor den generalen staf te vormen, en om in het algemeen de hoogere militaire wetenschap in het leger te verbreiden. Er zijn slechts 60 kweekelingen, waarvan 50 voor den generalen staf en 10 voor de artillerie en genie bestemd zijn. De chef van den generalen

staf des legers, staat ook aan het hoofd der Akademie; 4 stafofficieren leiden de studiën; voorts is er een raad van bestuur van zes leden. Op de Akademie worden ook officieren van de garde, van de artillerie en genie, tot den rang van kapitein 2de kl., en uit het leger tot den rang van kapitein 1° kl. opgenomen. De kundigste kweekelingen uit het pageskorps, het eerste en tweede kadettenkorps, het Paulsche en het kadetten-instituut te Moskou, zijn kandidaten voor de Militaire Akademie. De leercursus duurt twee jaren. In het algemeen is deze Akademie op de leest der Algemeene Krijgsschool te Berlijn geschoeid.

Behalve al deze inrigtingen, bestaan er nog bij de verschillende legerkorpsen scholen, waarin jonge lieden, onderofficieren en vaandrags, zonen van officieren, tot dien rang worden opgeleid.

Eindelijk heeft men nog het zoogenoemde *Alexander-Instituut* te Tzarskoje-Selo, een soort van weeshuis, waar kinderen, zonen van militairen, beneden de 10 jaren worden opgenomen, om later in de kadettenkorpsen over te gaan.

HAILLOT, in zijne *statistique militaire de la Russie*, noemt nog onder de militaire opvoedings-gestichten op: de *kadetten-school van Finland* en de *militaire school te Omsk*, voorts nog eenige provinciale of bijzondere inrigtingen, hierboven bedoeld. Dezelfde schrijver berekent het geheel getal der kweekelingen, op deze zoogenoemde adellijke scholen, op ruim 8700, die aan het rijk jaarlijks 6 255 600 roebels zouden kosten.

Voor de vorming van onderofficieren der artillerie, heeft men de zoogenoemde in-

structie-brigade, naar 't schijnt een onderdeel van de artillerie-school, bestaande uit 800 soldaten-kinderen, gekozen uit degenen die van staatswege worden opgekweekt. Zij moeten 14 jaren oud zijn, verblijven zes jaren op de school, krijgen eene zeer goede opleiding en zijn in 5 kompagnïen verdeeld, waarvan de eerste, zijnde bombardiers, 12 stukken geschut met 4 kaissons en de noodige paarden heeft, de beide anderen bestaan uit kanonniërs en helpers.

Deze brigade echter niet het noodige getal onderofficieren der artillerie kunnende verschaffen, zoo heeft ieder legerkorps nog eene bijzondere school. Uit elke artillerie-brigade kiest men namelijk een officier en een onderofficier, en uit iedere kompagnie 4 geschikte manschappen; deze worden vereenigd in de plaats, waar het hoofdkwartier van den artillerie-chef van het korps gevestigd is, en maken er de school uit, welke gehouden wordt van 15 October tot 15 April, waarna zij, na gehouden examen, de opengekomen onderofficiërs-plaatsen bekomen.

Wat de tweede categorie: *de scholen der soldaten-kinderen* betreft, men kan deze met regt onderofficier- en soldatenscholen noemen; zij bestaan reeds sedert 1798, toen scholen voor militaire weezen werden opgericht; later werden er ook andere kinderen in opgenomen. In 1824 plaatste Keizer ALEXANDER deze scholen bij de militaire koloniën, waar de kinderen het noodige elementair-onderrigt ontvingen. Dergelijke scholen waren te Moskou, Kiew en Riga. In 1828 werden de knapen in zoogenoemde kantonnisten-bataillons geformeerd, van welke er 8 brigaden waren.

In 1827 werd uit de Petersburgsche brigade een regiment zamengesteld, dat voornamelijk exercitie-instructeurs, topographen en guides moest vormen, en heette *leer-karabinier-regiment*. Hetzelfde geschiedde met de Moskouer brigade.

In het jaar 1851 telden deze 8 brigaden niet minder dan 25 406 kantonnisten; bij deze moesten nog 95 000, niet in regimenten vereenigde kantonnisten, gerekend worden, die bij hunne ouders bleven en onderrigt op de regimentsscholen ontvingen. Te zamen geeft dit een getal van ongeveer 117 000 kweekelingen, die sedert in het leger getreden zijn.

HAILLOT, in zijne voormelde *statistique militaire*, geeft, in plaats van 8, slechts 7 brigaden op, die in 1856 bestonden, maar stelt het getal kweekelingen daarentegen op de scholen op 28 455, die bij hunne ouders op 127 701, te zamen 156 156 kweekelingen.

Dezelfde schrijver vermeldt nog de volgende technische artillerie- en genie-scholen:

1) elf scholen in de artillerie-garnizoenen, om magazijnmeesters en administrateurs te vormen.

2) elf vuurwerkers-scholen, te zamen met 500 kweekelingen.

3) drie scholen, met 120 kweekelingen, om onderofficier-sappeurs op te kweeken.

4) drie scholen voor artillerie-constructie, behoorende bij de constructie-arsenalen van Petersburg, Briansk en Kiew, met 400 kweekelingen.

5) vier scholen om werkbazen bij de wapenfabrieken te vormen; zij zijn gevestigd bij de wapenfabrieken te Sestrabek, Tula, Ijewsk en Zlaloust, en tellen 700 kweekelingen.

6) drie scholen te Okhta, Kasan en Schasta, waar 75 werklieden de vervaardiging van het buskruid leeren.

JOURNAAL DER BELEGERING VAN HUNNINGEN, IN HET JAAR 1814.

De hier volgende Bijdrage is herkomstig van een zeer verdienstelijk Hollandsch officier, die deel van de bezetting der vesting Hunningen, tijdens het beleg in het voorjaar 1814, uitmaakte, en kwam ons merkwaardig genoeg voor als eene bijdrage tot de krijgsgeschiedenis van die tijden. Zekerlijk heeft nog een aantal onzer landgenooten, die deel genomen hebben aan de krijgsgesbeurtenissen van de laatste jaren der Napoleontische heerschappij, of hunne na-

gelatene betrekkingen, soortgelijke of andere aanteekeningen onder hunne papieren, die zouden verdienen voor de vergetelheid te worden bewaard, en steeds zal het ons aangenaam zijn, zulke berigten, vooral wanneer zij onze landgenooten zelve of het vaderland betreffen, in ons Tijdschrift op te nemen.

Ter toelichting laten wij het volgende nopens de vesting Hunningen en het beleg in 1814 voorafgaan.

De vesting Hunningen ligt op den linker Rhijnsoever, op kanonschotsafstand ten noorden van Bazel, in het Fransche departement van den Boven-Rhijn, en heeft circa 800 inwoners. De vesting is een vijfhoek, die op het eind der zeventiende eeuw van eenen gebastionneerden wal met 50 voeten hooge muren, in de manier van VAUBAN, met een sterk profiel voorzien werd. Zij heeft verscheiden buitenwerken, als twee hoornwerken ten zuiden en ten noorden, en vier lunetten, waarvan twee op het zuidelijk en zuidoostelijk front (waar de vesting aangevallen werd), een op het oostelijk en een op het noordelijk front. De dorpen Bourglibre (of St. Louis) en Michelfelden liggen ten oosten, Neudorf ten noordoosten op korten afstand van de vesting; aan de overzijde, de regter zijde van den Rhijn, is het dorp Klein-Hunningen en de overblijfselen van het vroeger geslechte bruggenhoofd. Tegenover de vesting ligt het kleine Schustereiland, door een' smallen en ondiepen arm van den Rhijn gevormd.

Toen het leger der bondgenooten den 21sten December 1815 in verscheidene kolonnen bij Bazel, Kreuznach, Lauffenburg en Schaffhausen den Rhijn over, Frankrijk binnentrok, werd den generaal WREDE, die het vijfde legerkorps, Oostenrijkers en Beijeren, kommandeerde, opgedragen de vesting Hunningen te belegeren. Met de hoofdmagt Frankrijk binnentrekkende, droeg WREDE aan den luit.-generaal BECKERS de insluiting van Hunningen, Schlettstadt en Neu-Breisach op; de brigade van den luit.-generaal ZOLLER sloot Hunningen in, bestaande deze brigade uit het 6de Beijersche linie-infanterie-regiment, een na-

tionaal veldbataillon, een bataillon ligte infanterie, een eskadron chevaux-legers en eene 6te batterij, te zamen 2536 man. De geringe magt veroorloofde echter in den aanvang alleen de vesting te blokkeren, onderwijl aan de eerste parallel gearbeid werd; zelfs bleef het daarbij, toen in 't begin van Februarij 2 oostenrijksche bataillons (1400 man) versterking kwamen.

Eerst op het laatst van Maart kwamen de noodige ingenieur-officieren, met twee kompagnieën sappeurs, eene kompagnie mineurs en pionniers, en in 't begin van April het belegeringsgeschut (21 houwitsers en 21 mortieren) met de noodige munitie voor de vesting, om een werkelijk beleg te slaan. Het insluitingskorps werd door 4400 Oostenrijkers, onder den generaal-majoor Baron von TAXIS, versterkt. Er werd nu aan de boyaux, om de tweede parallel te kunnen openen, gearbeid, doch men moest vooraf de zoogenoemde sterreschans en den machicouli-toren aan den Rhijn, beiden op het zuidelijk (het aanvals-) front, veroveren. Van de zijde der bondgenooten wordt gemeld dat zulks stormenderhand geschiedde; uit het verhaal hieronder blijkt dat die punten bij den op handen aanval vrijwillig werden verlaten.

De Redactie.

Den 19^{den} December 1815 was men met ongeveer 100 man, zoo timmerlieden als handlangers, bezig met de palissadering rondom de vesting voort te zetten, toen zich op het onverwachtst 't gerucht verspreidde, dat de geallieerde armee op drie onderscheiden punten in Zwitserland

den Rhijn overtrok. Weldra werd men daarvan overtuigd door de verschijning der vijandelijke voorhoede, welke zich in de verst omgelegen dorpen liet zien, doch buiten bereik van het vestinggeschut bleef. De troepen welke men uit de vesting in de naast omgelegen dorpen gezonden had, werden zooveel doenlijk terstond teruggetrokken, hetgeen dan ook gelukte, uitgenomen met 2 kompagniën van de kohorte der Haute-Saône, welke genoodzaakt waren op Breisach te retireeren, en waarvan men naderhand gehoord heeft dat zij aldaar aangekomen zijn. De dorpen Bourglibre en Neudorf bleven tot des middags door het detachement kavallerie van het 14de regiment chasseurs, en eenige tirailleurs van het 7de ligte infanterie-regiment bezet, als wanneer de huizen, welke het gezigt van de vesting belemmerden, verbrand waren. De overmagt noodzaakte alstoen voornoemde detachementen in de vesting terug te trekken, zoodat die nu volkomen ingesloten was. De vesting was beplant met 111 metalen vuurmonden van verschillend kaliber, welke alle in goeden staat waren. Het garnizoen, onder bevel van den kolonel CHANCEL, bestond uit het depot van het 7de ligte infanterie-regiment, sterk 700 man

het regiment kohorte van de Haute-Saône	1500 »
idem van den Neder-Rhijn	700 »
een detachement van het 105 ^{de} linie-regiment.	75 »
een detachement kavallerie van het 14 ^{de} reg ^t . chasseurs.	25 »
een kompagnie artillerie van het 9 ^{de} regiment te voet.	104 »

de staf, bestaande uit een plaats-kommandant, een adjudant, 2 officieren van de genie, een kommandant van de artillerie, een aide-chirurgijn-majoor, en een secretaris van de plaats; zamen 7 »

de kohorte urbaine. 50 »

Het geheele garnizoen was
alzo sterk. 2961 man

De vivres, welke voor vijf maanden moesten bijeengebragt zijn, waren niet compleet; onder anderen waren er van de 580 stuks rundvee, welke zich in de vesting moesten bevinden, niet meer dan 88 stuks voorhanden. De geneesmiddelen ontbraken geheel en al; aan granen was er in het geheel voor rijklijk 2 maanden, hetwelk oorzaak was, dat de rations sterk verkleind moesten worden, vooral die van vleesch.

De kleeding was eveneens slecht. Het regiment van den Neder-Rhijn alleen was van kapotjassen voorzien. Een en ander zamengenomen, in verband met den slechten staat der vesting, welke voor het grootste gedeelte niet eens gepalissadeerd was, leverde een ongunstig uitzigt voor de toekomst op.

De dag van den 20sten Dec. liep zeer rustig voorbij; alleen zag men ontzaglijke massa's troepen Frankrijk binnentrekken. In den nacht tusschen den 20sten en 21sten ondernam het garnizoen, omstreeks ten drie ure, een uitval op het dorp Neudorf, met twee kompagniën van het 7de ligte infanterie regiment, ondersteund door 500 man van het regiment van de Haute-Saône, met oogmerk om eenige levensmiddelen binnen de

vesting te krijgen; die uitval mislukte echter, door de overmagt welke in dit dorp lag, en men kwam er met eenige geblesseerden af. Op den 23sten en 24sten was het insgelijks zeer stil, doch in den daaropvolgenden nacht werd de steenen toren, welke op den weg naar Bazel aan den Rhijn ligt, door een bataillon Beijeren genomen; de bevelvoerende officier ontkwam met de helft van zijn detachement, doch de de andere helft werd gevangen gemaakt. Den 24sten, 's middags om 12 uur, werd gezegde toren heroverd, door eene compagnie karabiniers van het 7de ligte infanterie regiment en het detachement van het 103de regiment van linie, ondersteund door een bataillon van het regiment van den Neder-Rhijn. Men trachtte bij deze gelegenheid zich meester te maken van den schipmolen, welke ongeveer 150 roeden verder lag; ook drong men tot zoo ver door, doch daar men den molen vol water had doen loopen, was het niet mogelijk hem mede te voeren, en men vergenoegde zich met hem in brand te steken, waarna men genoodzaakt was weder in de vesting terug te trekken; hierbij verloor men aan dooden en geblesseerden 45 man. De toren werd den volgenden nacht weder door den officier, op het aannaderen van den vijand, verlaten, doch de plaatskommandant beval, den 25sten 's morgens om 10 uur, hem andermaal te nemen, met 50 man vrijwilligers, onder bedreiging van anders gefusilleerd te worden. De onderneming werd gelukkig ten uitvoer gebracht, nadat er eenige kanonschoten uit de vesting op gelost waren. Men deed gedurende dien dag de noodige reparatiën

aan de deur en het muurwerk; dezelfde officier bleef er in, welke den post zoo schandelijk den vorigen nacht verlaten had, bij zich hebbende een sergeant, een korporaal en 15 man, en een kanonnier, met eenige duizende gevulde hand- en houwitsergranaten. In den nacht tusschen den 25sten en 26sten, kwam de vijand andermaal terug, met een bataillon beijersche infanterie, doch werd ditmaal beter ontvangen; de vijandelijke soldaten kropen zoo dicht mogelijk onder den toren, om van het infanterievuur vrij te zijn, en tevens te zien door den muur heen te komen, met de gereedschappen welke zij tot dat einde medegebragt hadden, doch werden toen zoo duchtig beworpen met handgranaten en uit de houwitsers, dat er over de 50 dooden op de plaats bleven, en volgens hun eigen bekentenis het geheel verlies in 400 man bestaan heeft. De vijand heeft naderhand niet meer beproefd den toren weg te nemen.

In dien tijd had men zich in de vesting onledig gehouden met het formeeren van eene compagnie werklieden, om bij gebrek aan sappeurs zich er van te bedienen. Hiermede zette men het palissaderen, zoo lang het weder en de vorst zulks toelieten, voort, en gebruikte hen voorts tot het repareren van een paardenmolen, en het maken van handmolens. De kommandant van de artillerie had eene compagnie hulpkanonniërs van de verdere burgers geformeerd, en het overig gedeelte was met de brandspuitdienst belast.

Den 26sten 's morgens ontdekte men dat de vijand eene parallel had begonnen tegen het hooge front, doch op zoodanigen afstand, dat men er uit meende te kunnen

opmaken, dat zulks alleen tot eene blokkade kon dienen, hetwelk te waarschijnlijker was, alzoo zonder dien Bazel voor ons open lag. — In den nacht tusschen den 26sten en 27sten hoorde men sterk arbeiden, aan het voortzetten van dit werk, alsook op den regter oever van de Rhijn; het bleek des morgens, dat men hier bezig was met het maken van vier batterijen, en eene communicatie tot dezelve van achter het dorp Klein-Hunningen; de parallel, welke den vorigen nacht begonnen was, strekte zich nu uit van den Rhijn, tegenover den machicouli-toren, tot voorbij het dorp Bourglibre, en men was ook reeds begonnen met eene communicatie tot dezelve te maken, komende van de voorstad St. Jan, van Bazel. — Dien dag bleef alles stil; in den morgen van den 28sten ontdekte men dat de vijand den nacht had besteed tot het volmaken en geheel in orde brengen van zijne werken, en tot het aanleggen van eene batterij van 2 stukken, tegenover den machicouli-toren; voorts tot het aanleggen van eenige werken voor het dorp Neudorf en Michelfelden, welke alleen dienden om de troepen te dekken.

Er vielen gedurende den dag eenige schoten, tusschen de posten op den weg van Michelfelden voor, hetwelk vervolgens bijna alle dag plaats had. Voor het overige bleef het dien dag en den volgenden nacht zeer rustig, en men kon niet ontdekken dat de vijand plan had de vesting meer te naderen. Eindelijk, in den nacht van den 30sten op den 31sten, om 11 uur, begon men op het onverwachtst de vesting van alle kanten op het allerhevigst te beschieten en te bombarderen, doch grootendeels uit

veldgeschut; bestaande het belegeringsgeschut op den regter oever, uit 10 stukken van 18 en 24 L , en 8 mortieren van 12 duim; op den regter oever was niet dan veldgeschut. Bovengezegd vuur werd op het levendigst uit de vesting beantwoord. De voornaamste schade, door 's vijands vuur veroorzaakt, was het verbranden van het grootste gedeelte van het hooi en stroo; ook ontstond er eenige malen brand in de vesting, doch deze werd spoedig weder gebluscht. Voor het overige had het armement niets geleden, en wij hadden in alles 4 dooden en 2 geblesseerden, waaronder een burger. Den volgenden morgen (31 December) werd de plaatskommandant, door den Beijerschen generaal BECKERS, opgeëischt de vesting over te geven, doch hij ontving een weigerend antwoord, alhoewel de kommandant bedreigd werd, dat de stad plat geschoten zoude worden, en men voorgaf, dat er nog slechts een gedeelte van de middelen, welke ter dispositie van den generaal BECKERS stonden, gebezigd waren. Men antwoordde, dat men de vesting nog niet als geattaqueerd beschouwde, dat, met hetgeen tot dusver gedaan was, de oorlog alleen aan de inwoners was gedeclareerd, en dat, zoo men hiermede voortging, men van de zijde der vesting evenzoo tegen Bazel zoude handelen.

In den nacht van den 31sten December op 1 Januarij 1814, begon het vuur om 12 uur 's nachts weer met dezelfde levendigheid, en duurde tot 3 uur 's morgens. Alzoo men op de voorposten zeer veel beweging hoorde, welke scheen in Bazel te zijn, werden 2 twaalfduims mortieren

op die stad gerigt, welke haar gedurende den geheelen nacht beschoten, als ook alle omliggende dorpen, daar men zeker was dat zich er troepen bevonden. — Den volgenden nacht (2 Jan.) werd nog gedurende 2 uren, doch alleen uit het belegeringsgeschut, geschoten; van dien tijd af bleef alles stil, en men bespeurde dat er voor de troepen achter de dorpen kampen geformeerd werden, welke, naar onze gissing, binnen het bereik van het geschut waren, waarom men dan ook het geschut hierop rigtte, vooral op die achter Bourglibre en de voorstad S^t. Jan, van Bazel. — Alles bleef nu zeer rustig tot den 10^{den} Januarij; zelfs werd er geen geweeschot gedaan; doch de soldaten van de kohorte van den Neder-Rhijn begonnen sterk te deserteren. Van den 10^{den} op den 11^{den} werd weder het grootste gedeelte van den nacht geschoten, en hierop volgde weder eene opeisching met zware bedreigingen, van wege den Beijerschen generaal.

Het antwoord was weder weigerend; in de nachten van den 11^{den} en 12^{den}, 12^{den} en 15^{den} Januarij, werd nu aanhoudend gebombardeerd; het ongeluk wilde, in den laatsten nacht, dat een van de arsenalen vuur vatte en geheel afbrandde. In deze nachten had het garnizoen in 't geheel 8 man verloren aan geblesseerden of dooden. — Het bleef nu bij voortdoring weder rustig; men zag den vijand hoegenaamd geen verdere voorbereidselen maken. In de laatste dagen deed men een uitval langs den dijk op Neudorf, om te zien of de vijand vele troepen van dien kant had, doch men moest weldra voor de overmagt terugtrekken. — De levensmiddelen waren sedert geruimen

tijd reeds bepaald op 4 ons vleesch alle 5 dagen, hetwelk om den anderen keer versch of gezouten was; dagelijks 9 ons brood, 2 ons rijst, wat peper en zout, en alle 5 dagen een glas wijn en brandewijn.

Tusschen den 1sten en 2^{den} Februarij begon men ons op nieuw te beschieten; men beproefde alstoen ook met twee 12 w kanonnen, van de batterij op den regter oever van den Rhijn, tegenover den machicoultoren, in dezen bres te schieten; er werden ten naasten bij een honderdtal schoten op gedaan, doch dit werkte niets meer uit, dan eene geringe beschadiging aan de galerij en het dak.

In deze dagen werd ons een parlementair gezonden, door wien men der bezetting weten liet de voordeelen, welke de geallieerde armée in Frankrijk maakte; doch het kwam ons voor dat dit wat voorbarig was, alzoo men eene menigte equipages en artillerie-trein over Bazel zag terugtrekken. Het is naderhand gebleken dat zulks een gevolg is geweest van de overwinning door de Franschen bij Troies behaald. — Er werden ons nu dikwijls proclamatiën van de geallieerde armée, wegens door haar behaalde overwinningen toegezonden, meestentijds onder voorgeven van brieven aan de officieren van het garnizoen te doen toekomen. Ook werden er bijna alle nachten papieren bij de voorposten uitgestrooid, welke dienden om de troepen tot desertie over te halen, met belofte, dat ze vrij naar huis zouden gezonden worden; zulks was dan ook van dat gevolg, dat het grootste gedeelte der kohorte van den Neder-Rhijn en der compagnie artillerie deserteerde. — Men was

op dit tijdstip ook reeds genoodzaakt de paarden te slachten en rations paardenvleesch uit te deelen, op denzelfden voet als voorheen het ossenvleesch, ten einde dit laatste in genoegzame hoeveelheid voor het hospitaal te houden, als zijnde dit de eenige verligting die men nog aan de zieken kon geven. De sterfte begon hand over hand toe te nemen en bedroeg dagelijks reeds van 20 tot 50 man. — Men had reeds verscheidene middelen beproefd om spions uit te krijgen, hetwelk ook niet moeilijk was, doch men bekwam nooit antwoord terug.

Den 14^{den} Februarij werd er weder op nieuw gebombardeerd, doch met even weinig succes als de vorige malen; dit vuur werd ook weer door eene opeisching gevolgd, waarop hetzelfde antwoord als vroeger werd gegeven; dit geschiedde ook nog den 2^{den} Maart en in het midden dezer maand, zonder dat men iets anders ontwaarde; maar tegen den 22sten begon men te bemerken dat er dagelijks transporten van fascines en schanskoryn van de zijde van Bazél werden aangebragt; ook werden de parallel en de communicatiën in orde gebragt, en den 29sten 's morgens, zag men dat de vijand op drie punten, als: tegenover het fort Etoile, bij den weg van Bourglibre en bij den weg van Bazél, gedeboucheerd was. Dit werk werd in den nacht tusschen den 29sten en 30sten met weinig manschappen voortgezet; doch op den regter oever van den Rhijn zag men dat er een debouché uit Klein-Hunningen begonnen was.

Aangezien nu het front van attaque gedeceideerd was, werden de posten aan den

Neder-Rhijn verminderd en die op voornoemd front verdubbeld. In den nacht van den 30sten op den 31sten werden voornoemde werken met veel ijver voortgezet; de appropche op den Bazeler-weg was bijna in het prolongement van den toren genomen, zoodat men ze hier nog veel had opgehouden door de voortdurende fusillade, welke uit den toren onderhouden werd. Intusschen zag men dat er twee batterijen gereed werden gemaakt om voornoemden toren te ruïneeren, hetgeen den kommandant van de genie bewoog hem te doen ondermijnen, om hem op het eerste sein in de lucht te kunnen doen springen, ten einde hij den vijand van geen dienst zoude zijn. — Op den regter oever was aan de aard-massa's voor vier batterijen begonnen, zoo dicht mogelijk aan den Rhijn; ook was er eene tweede communicatie achterwaarts voor de eerste parallel begonnen, welke echter weder verlaten werd.

In den nacht van den 31sten Maart op den 1sten April was er weder vlijtig gewerkt aan de communicatiën tot de tweede parallel; de batterijen op den regter oever waren zeer gevorderd en eene tweede debouché uit Klein-Hunningen begonnen, hetwelk scheen te moeten strekken om eene batterij op te werpen, in het verlengde van de face van bastion *a* (1). Des morgens om 6 uur begonnen eensklaps de twee batterijen op den toren te vuren; het garnizoen trok onmiddellijk terug, de mijnen deden de beste uitwerking en de toren sprong in de lucht; een uur daarna

(1) De bastions waren, op een Croquis, door den Schr. — te beginnen bovenstrooms — gemerkt met de letters *a*, *b*, *c* enz.

werd de sterreschans aangevallen, en door het detachement wat er in bezetting lag, ingevolge order, verlaten; de vijand beijverde zich terstond zich in voornoemde werken te logeren. Uit de vesting maakte men het allerhevigste vuur op de sterreschans en op de overblijfselen van den toren, vooral uit de mortieren en houwtisers, zoodat men den vijand verscheidene malen op het punt zag beide werken te verlaten. Men poogde nu den vijand dag en nacht uit het klein geweer en geschut te verontrusten (1).

In den nacht van den 1sten op den 2^{den} April werd de tweede parallel op drie punten begonnen, als: op de hoogte bij den toren, voor de sterreschans en aan den weg bij Bourglibre, en werd de communicatie achterwaarts afgemaakt; men had een veldstuk in de lunet aan den Bazeler-weg gebracht, welke den vijand zeer veel nadeel toebrengt. Den nacht en dag van den 2^{den} en 3^{den} besteedde de vijand met het voltoojen van 't begonnene, en in den nacht van den 3^{den} en 4^{den} werd de parallel van de sterreschans tot aan den Rhijn gesloten; de massa's van de batterijen op den regter oever waren gereed en de parallel naar den kant van Bourglibre ver gevorderd. Op den 4^{den} werd sterk gewerkt om voornoemde werken te voltoojen, en in den

nacht van den 4^{den} op den 5^{den} werd de geheele parallel gesloten. De 5de April werd weder aan het in orde brengen bevestigd; in den nacht van den 5^{den} op den 6^{den} waren, zooveel men zien kon, in voornoemde parallel alleen 8 batterijen begonnen, doch men ontdekte naderhand dat er 11 waren, voorts 5 aan den anderen kant van den Rhijn en 2 bij Neudorf. Al het vuur uit de vesting werd hierop gerigt.

Men hield zich in dien tijd onledig met fougasses aan te leggen in de uitspringende hoeken van de twee lunetten van het geattaqueerde front, de mijnen in het hoornwerk te vullen en met het maken van traversen, zooveel men achtte dat noodig konden zijn. — De kommandant van de artillerie liet den kruidkelder in bastion *a* ledigen; de wallen werden voorzien van handgranaten, gevulde houwtisers en andere brandstoffen, om zich in geval van storm er van te bedienen; en de troepen, welke tot dusver in de kazerne hadden gelegen, werden zooveel mogelijk bij malkander geplaatst, om zich, in geval van nood, er van te kunnen bedienen. Het was nu niet meer mogelijk in het hoornwerk en den bedekten weg zich te laten zien, wegens de gedurige fusillade welke de vijand uit de parallel deed.

Van den 6^{den} op den 7^{den} waren alle batterijen reeds met fascines bekleed en alles scheen gereed te zijn om gearmeerd te worden. De vijand had, onvoorzigtig genoeg, de embrasures van de batterijen op den regter oever reeds gedemaskeerd; deze werden nu zoodanig door het geschut gehavend, dat ze op nieuw moesten begonnen worden. — In den morgen van

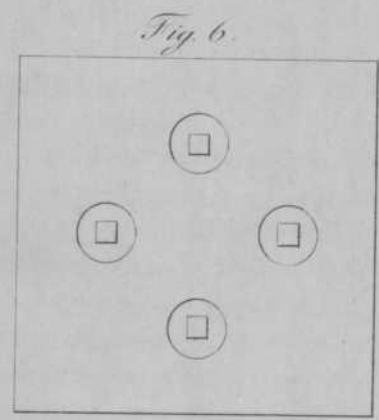
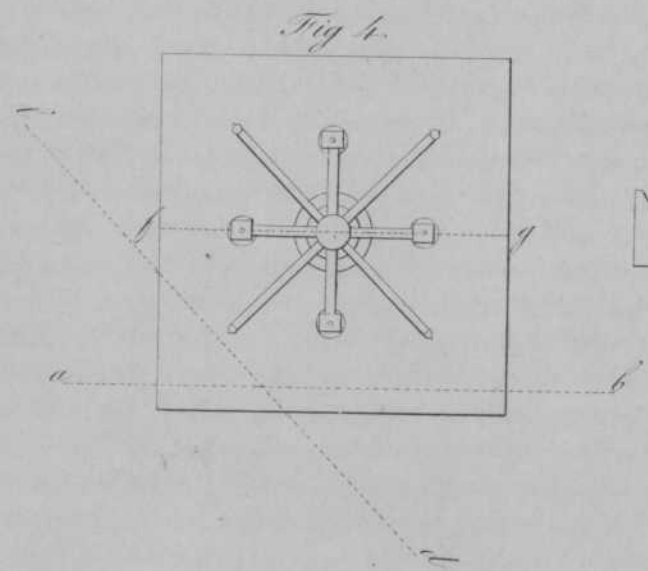
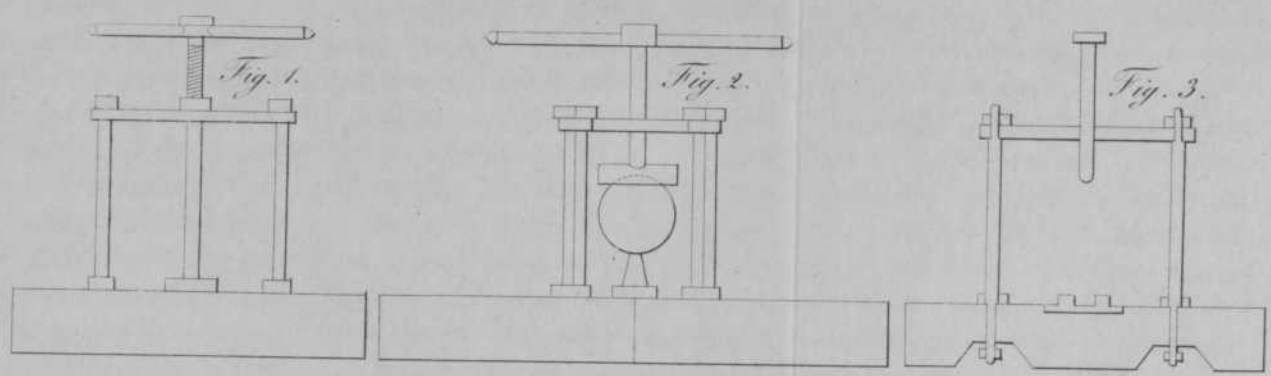
(1) Volgens de Duitsche berigten (zie VON VÖLDERNDORFF und WARADEIN *Kriegsgeschichte von Baijern*, Th. IV, S. 281; — VON DER LÜHE *Conversations-Lexikon*, Th. III, S. 802; — *de Geschiedenis der oorlogen sedert 1792*, Dl. VI, Blz. 225) zou de vermeestering van den toren en de schans in den morgen van den 6^{den} April zijn geschied; blijkens het Journal van onzen landgenoot, is het den 1sten April geweest.

den 8sten was alles gereed en waren alle batterijen gearmeerd, toen des morgens vroeg een parlementair gezonden werd, welke men meende dat de vesting zoude komen opeischen, doch die de tijding bragt dat de geallieerden te Parijs waren binnengerukt, dat LODEWIJK XVIII als Koning van Frankrijk was uitgeroepen en Keizer NAPOLEON afstand van de kroon gedaan had. De vijandelijke generaal verzocht dien ten gevolge, dat men nog dienzelfden dag twee hoofdofficieren wilde zenden, om eene overeenkomst te maken, welk voorstel aangenomen werd, onder voorwaarde nogtans dat er eene wapenschorsing zoude plaats hebben gedurende de onderhandelingen. Men was, alhoewel de vijand ons geene bewijzen van zijn gezegde kon geven, hiertoe genoodzaakt, wijl men daarmede altijd tijd won, als zijnde er niet meer dan voor twaalf dagen levensmiddelen in de vesting, terwijl van het garnizoen niet meer dan 500 man in staat waren dienst te doen, hetgeen eene te zwakke magt was, vooral als de vijand ons hevig aanviel, en het moment thans daar was, dat men het meeste volk zoude verliezen. De troepen werden bovendien mismooedig, als hebbende reeds sedert vijf dagen altijd gebivouacqueerd op de wallen en in de bedekte wegen.

De eerste bijeenkomst had plaats in het dorp Bourglibre; doch alzoo de eerste en voornaamste propositie van den vijand eene capitulatie was, zoo werd hem hierop geantwoord, dat daarvan geen kwestie kon zijn, en dat, zoo men stellige bewijzen kon geven van het op den troon plaatsen van LODEWIJK XVIII, men voorstelde de vijan-

dijkheden op te houden en de orders van den nieuwen Souverein af te wachten. De onderhandelingen duurden intusschen voort tot den volgenden dag, wanneer vornoemde heeren met eene schikking terugkwamen, welke niet aangenomen werd. Des namiddags had er eene bijeenkomst plaats bij de voorposten, tusschen den generaal welke de belegering kommandeerde en twee hoofdofficieren uit de vesting; en daar zulks nog van geen gevolg was, werd er overeengekomen dat er van weerszijde niet gewerkt, noch geschoten zoude worden. De noodige orders waren overal gegeven van niet te vuren, doch 's avonds omstreeks 8 uur kwam er rapport van de lunet aan den Bazeler-weg, dat men den vijand sterk hoorde werken. Zoodra men zich van de waarheid overtuigd had, liet men de fusillade beginnen in de rigting waar gewerkt werd en schoot men uit het kanon omtrent alle 10 minuten, om de vijandelijke arbeiders te verontrusten. Omstreeks 10 uur werd er uit alle vijandelijke batterijen in de tweede parallel, bij Neudorf en op den regter oever van den Rhijn, op de stad gevuurd; gelukkig viel het grootste gedeelte van de bommen gedurende den nacht buiten de stad. Men beantwoordde het vijandelijk vuur, zoolang het duister was, zeer weinig; doch zoodra de dag aanbrak, liet men al het geschut van de drie fronten *de, ca* en *ab* tot des middags op hem spelen, toen het vijandelijk vuur op eens zweeg en er andermaal een parlementair gezonden werd.

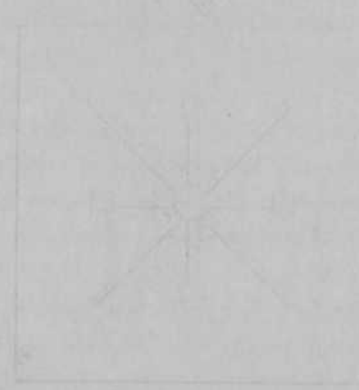
Gedurende den voorgaanden nacht had de vijand twee debouchés uit de tweede parallel gemaakt, zoodat men den volgenden

Schroef tot het inpersen der graadaalbuizen.
 à $\frac{1}{10}$ der ware grootte.

- Fig. 1. Standgezicht volgens a. b.
- " 2. " " " volgens c. d.
- " 3. Doorsnede van f. g.
- " 4. Van boven te zien.
- " 5. Doorsnede over de koperen schuif;
 $\frac{1}{10}$ der ware grootte.
- " 6. Van beneden te zien.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or date.

Handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or a note.

nacht had moeten te gemoet zien, dat de vijand ons de twee lunetten voor het hoornwerk zoude weggenomen hebben. — Er was gedurende den nacht verscheidene malen brand in de vesting ontstaan, doch altijd spoedig weder gebluscht; wij verloren gedurende dien tijd 4 man en 5 inwoners, waarvan eene vrouw, welke doodgeschoten werden. Het getal der geblesseerden was 9; er waren 5 stukken gedemonteerd, waarvan een geheel onbruikbaar.

Op nieuw werden er twee officieren naar Bourglibre gezonden, en werd er nu eene overeenkomst getroffen, dat de vesting door het Fransche garnizoen bezet zou blijven, doch dat de geallieerden den 16^{den} even zooveel troepen in de vesting zouden leggen, en dat het Fransche garnizoen, van den 25^{den} April af, de vivres op denzelfden voet als de geallieerde troepen zouden ontvangen.

Het verlies van den vijand is, volgens zijne eigene bekentenis, gedurende de belegering en blokkade geweest 1500 man, die welke aan ziekte gestorven zijn niet mede gerekend; daarentegen bestond het geheele verlies in de vesting, aan dooden en geblesseerden, in 156 man; de aan ziekte gestorvenen en die welke nog in het hospitaal lagen, beliep 1800 man; en er waren gedurende de blokkade en het beleg omtrent 450 man gedeserteerd. — In de

gansche vesting was geen huis onbeschadigd gebleven; de schade aan de vesting toegebracht, bestond alleen in de revetementen van de fausse braie, front *ab* en de linker face van bastion *e*. welke op 1½ steendikte, grootendeels beschadigd waren door het kanon.

De vesting Hunningen is voor Frankrijk van het grootste belang; vooreerst speelt deze vesting dezelfde rol voor den Hoogen Elzas, als Landau voor den Lagen Elzas, en is door LODEWIK XIV aangelegd geworden, toen men zag dat de machicouli-toren en het fort Landskroon niet voldoende waren, om de incursiën van de geallieerde armeeën, welke in het Groothertogdom Baden lagen, tegen te gaan. Uit den aanleg van de vesting kan men duidelijk zien, dat het plan van den bouwmeester geweest is om een Bruggenhoofd op de andere zijde van de rivier aan te leggen; waar het in het begin der Fransche revolutie ook toegekomen was, doch welke tot tweemaal toe, ingevolge vredes-tractaten, heeft moeten geslecht worden, en wel de laatste maal na het tractaat van Luneville. Dit bruggenhoofd heeft, bij de retraite van MOREAU, eene belegering van 4 maanden uitgehouden vóór het zich overgaf, en dit nog wel ingevolge last van het Fransche gouvernement.

OVER HET INZETTEN DER BUIZEN IN HOLLE PROJECTILEN ZONDER LAADGATEN.

(Met eene Afbeelding.)

—●●●—

Toen ik als onder-directeur der artillerie in het jaar 1848, ten behoeve der 2^e Bataillon in de 2^e groote militaire afdeeling op Java, lische expeditie, in het laboratorium te
5. D. N°. 11. 5

Samarang een groot aantal granaten moest laten laden, kwam te mijner kennis, dat eenige jaren vroeger, ter zelfde plaatse, bij die werkzaamheden eene buis onder en door het inslaan met den hamer en buizenzetter was in brand geraakt, zonder echter ongelukken te veroorzaken, daar degeen, welke den arbeid verrigtte (mij persoonlijk bekend), zeer koelbloedig de brandende granaat opnam, daarmede naar den zich in de nabijheid bevindenden waterput liep en hem er in smeed, alwaar hij eenige seconden later eclateerde en den put deed instorten.

Maar buiten het gevaar der ontbranding van de buis bij het inslaan, bestaat mijns inziens ook nog dat, dat deze, vooral bij klein kaliber, zoo als diegene, welke men in het laboratorium te Samarang te laden had: van 12 d^m , 6 d^m en 11 $\frac{1}{2}$ d^m Nederlandsch, waarbij de springlading en het roche à feu bijna de geheele ledige ruimte aanvult, op het op den bodem van den granaat liggend roche à feu stuiten en dit, door den hevigen slag verbrijzeld, kan doen ontbranden.

Door dit een en ander van het gevaar bij het inslaan der buizen overtuigd, stelde ik mij voor, om in plaats daarvan, ze in te persen, en liet tot dat einde door den adjunct onder-directeur, den Heer luitenant DOUGLAS, op het atelier de persschroef aanmaken, waarvan hierbij eene afbeelding is gevoegd en die voor granaten van 15 d^m en mindere kalibers geschikt is; terwijl het werktuig voor de grootere meerdere afmeting moet hebben. Het geheele toestel bestaat uit een vierkant houten voetstuk, waarop vier ijzeren

stutten verticaal geplaatst zijn, die van boven door een ijzeren kruis verbonden zijn, in welks midden zich de moer voor de schroef bevindt, welke laatste aan den kop van vier horizontale armen, om aan te dragen, voorzien is. Midden op het voetstuk is eene koperen plaat ingelaten, waarin zich eene ronde verdieping bevindt, den diameter van den kop der buis tot wijdte, en eene diepte hebbende gelijk aan de lengte, waarmede deze buiten den granaat moet uitsteken; voor de kleinere kalibers wordt deze verdieping, door het er inleggen van koperen plaatjes, naar welgevallen verminderd. Verder behoort hiertoe eene koperen calotte of schulp, welke op den granaat geplaatst wordt en in welker bodem eene uitholling is, waarin het afgeronde gedeelte der schroef past.

Om tot het inpersen der buis over te gaan, wordt zij, na van pas te zijn gemaakt, met eenig werk omwonden en met vet bestreken te zijn, zoo verre met de handen in den granaat gebragt als mogelijk is, daarbij steeds zorgende, dat de as van de buis met die van het buizengat overeenkome; vervolgens wordt het projectiel (zie de teekening) omgekeerd op de buis, onder de schroef gesteld en de koperen schulp zoodanig er op geplaatst, dat de inmiddels naar beneden gelaten schroef in de uitholling daarvan komt. Alsnu draait men de schroef langzaam naar beneden, tot dat de granaat op de koperen plaat van het voetstuk stuit, als wanneer de bewerking volbragt is.

Deze geheele behandeling gaat zoo gemakkelijk, dat in het laboratorium te Samarang een kanonnier in vier uren tijds

in 150 granaten van $11\frac{1}{2}$ d^m de buizen inschroefde, zonder dat eene enkele brak of beschadigd werd. De buis gaat geheel zacht naar binnen, zonder rukken of stooten, en, daar zij zich nu met het ondereinde naar het ledige gedeelte van den granaat toe beweegt, zoo kan het niet gebeuren dat zij eenig roche à feu tegen den overstaanden wand van den granaat aan verbrijzele, althans niet, wanneer men op het laatst der inschroefing de voorzorg gebruikt, om de schroef nu en dan een weinig op te draaijen en den granaat te schudden, opdat, zoo toevallig eenig roche à feu op de buis mogt liggen, zulks er afvallt.

Behalve het gemak, hetwelk deze bewerking oplevert, heeft zij, mijns bedunkens, ook nog het voordeel, dat de sas der buis daarbij minder lijdt dan bij den hevigen dreun, die door het inslaan met den hamer en den buizenzetter, onvermijdelijk wordt te weeg gebragt.

In het laboratorium te Samarang was men met deze wijze van buizen in te zetten

zeer ingenomen, zoodat ik mij overtuigd houde, dat men zich daar bij voortdurend er van bedienen zal; minder was men zulks echter bij de artillerie-directie te Batavia, welke mij op mijn later dienaangaande ingediend voorstel niet eens antwoordde, en, toen ik er op terugkwam, te kennen gaf, dat men van mijn voorstel notitie had genomen, niet omdat het denkbeeld nieuw was, maar wel, om bij eene eerstkomende inspectie van den directeur onderzocht te worden.

Voor mij was dit denkbeeld echter geheel nieuw, en daar ik ook hier in Holland van onderscheidene kundige artilleristen de verzekering erlangd heb, dat het zulks ook voor hen is, zoo aarzel ik niet het der redactie van den *Militaire-Spectator* aan te bieden, om, zoo zij zulks der moeite waardig acht, daaraan in haar geacht tijdschrift eene plaats in te ruimen.

Breda, April 1851.

G. W. L. HENCKEL,

Gep. Majoor der Art. van het O. I. Leger.

OVER DE MUZIK BIJ DE REGIMENTEN INFANTERIE.

BRIEF

AAN EEN DER REDACTEUREN

(INGEZONDEN.)

Ofschoon thans tot een regiment behoorende, waarbij wij een uitmuntend muzikkorps hebben, zoo was dit natuurlijk niet altijd mijn deel, en kan ik mij dus nog geheel in de plaats stellen van

mijne overige wapenbroeders der infanterie, die sedert de laatste organisatie van het wapen, den muzikalen tand geheel hebben moeten uittrekken.

Vergun mij dus, U in weinige regelen

mijn idée daaromtrent, en tevens een zeer oppervlakkig plan tot verandering daarin, mede te deelen.

Ik herinner mij nog, toen ik voor de eerste maal, na het besluit tot opheffing der stafmuziekkorpsen in 1845, mijne geringe maandelijksche bezoldiging bij den kwartiermeester ging halen, hoe ik toen voor een oogenblik met welgevallen op mijn betalingsbriefje zag, dat ik *f* 0,97 meer ontving dan de vorige maand. Ik moet echter bekennen dat ik niet vrij was van eene kleingeestige partijdigheid, bij deze eerste opwelling van tevredenheid, daar ik bij een bataillon was ingedeeld, dat niet met den staf des regiments in één garnizoen was.

Reeds de tweede maal echter, bij het ontvangen van mijn traktement, lette ik niet meer op die geringe meerdere ontvangst van $\frac{1}{2}$ dag, en honderde malen heb ik het later betreurd, wanneer ik bij exercitiën, marschen en parades, in plaats van op het krijgshaftige geluid eener schoone muziek te marcheren, mijne beenen moest bewegen in eene door 16 of 52 trommen aangegevene tijdmaat. Menigmaal ook betreurde ik het, en zeker velen met mij, dat ik des Zondags nimmermeer een liefvrouwelijk gezigtje zag opvrolijken, door de blijde mare: «de muziek van de *afdeeling* (*phrase sacramentale*) speelt hier of daar.»

Later heeft men zich, om in dit een en ander eenigzins te voorzien, met eenen loffelijken ijver toegelegd op de volmaking der korpsen hoornmuziek bij de flankbataillons, en velen derzelve waren op eene goede hoogte gebracht; doch ook dit is nu door de organisatie van zelve moeten ver-

vallen, en de infanterie is dus voorloopig tot de trom en den signaalhoorn veroordeeld — een bitter lot, dat de meeste officieren gewis gaarne zouden afkopen, door weder vrijwillig in de vroeger bestaande afhouding voor het muzijkfonds te vervallen.

Maar, vragen sommige anti-muzikalen welligt, welk *nut* heeft de muziek?

Ik stem gaarne toe, dat wij nu welligt niet minder goed vechten zullen zonder stafmuziek, dan vroeger toen het bestond; maar toch geloof ik dat men met regt veel kan hechten aan deszelfs invloed, tot opwekking van militaire geestdrift, zoowel in oorlogs- als vreedestijd, tot opvrolijking op marschen, opluistering van militaire feesten en paraden, gepaste uitspanning voor militairen en zelfs voor burgers in de garnizoensplaatsen; — in één woord, tot opbeuring en instandhouding van het weinige dat nog is overgebleven van het *prestige* van den krijgsmansstand.

Zoolang het vredes-congres het bestaan van legers nog niet heeft overbodig gemaakt, is mijns inziens *muziek* zoowel als de *bonte rok* een noodig attribuut van den soldatenstand. Ik weet wel dat het in onze eeuw van *positivisme* niet meer in den smaak is, aan zulke uiterlijke vertooningen te hechten, doch men moge zeggen wat men wil, de menschen zijn zoo spoedig niet te veranderen, en ware het niet voor deze en meer andere schijnbare nietigheden, dan zouden weinigen zich in onzen stand begeven, waar een soldaat, voor vijf stuivers en een pond brood daags, zijn leven elk oogenblik kan moeten veil geven.

Ik voor mij houd de muziek dus wel

degelijk voor een nuttig bestanddeel van een leger — mogelijk heb ik het mis — *dwalen is menschelijk.*

Mijns inziens zou met de vroeger bestaan hebbende contributie der officieren, van een halven dag traktement 's maands, bij elk regiment weder een muzikkorps kunnen bestaan. Ik zou het ook niet onmogelijk achten, dat een verzoek van dien aard, langs hierarchieken weg gedaan (wanneer zulks namelijk buiten eenig bezwaar van 's lands kas kon plaats hebben), welligt gunstigen weérklank zou vinden bij eenen Koning als WILLEM III, die zoo zeer de welvaart en het aanzien van onzen stand ter harte neemt, en bij eenen minister die deze gevoelens deelt.

Wel is waar zal men niet eene stafmuziek kunnen vormen, op denzelfden goeden, maar kostbaren voet ingerigt als vroeger; doch de ondervinding heeft sedert 1845 bij de verschillende korpsen hoornmuziek der regimenten, geleerd, dat, alhoewel alle hoornblazers geen uitstekende muzikanten waren, men er toch een zeer goed geheel van kon vormen, niettegenstaande sommigen hunner slechts zes stuivers soldij daags kregen.

Men zou dan deze muzikanten alleen van koperen blaas-instrumenten kunnen voorzien, of wel met bijvoeging van Turksche trom, bekkens of iets dergelijks (zoo als bij vele andere armeën in gebruik is); men zou ze den meer nederigen titel van stafhoornblazers kunnen geven, met een jas van soldaten-laken, gele klaverblaadjes en een sabel zoo als de onderofficiers en korporaa's.

Wanneer men nu b. v. eens per regiment

16 muzikanten nam, die elk bij een der linie-kompagniën als soldaat geboekt stonden en waarvan één den titulair rang van sergeant of sergeant-majoor had, om als kapelmeester te fungeren; wanneer nu de 15 gewone muzikanten of hoornblazers, in drie klassen verdeeld, dagelijksche toelagen van 2, 4 en 6 stuivers boven hunne soldaten-soldij kregen, en de kapelmeester 12 stuivers (en zoo mogelijk meer), dan zoude dit 's maandelijks *f* 108 bedragen, terwijl de maandelijksche contributie der officieren van een voltallig infanterie-regiment ongeveer *f* 140 bedraagt. Er zou dus nog eene genoegzame som voor aankoop van muziek, reparatie en vernieuwing van instrumenten en andere onkosten overblijven. Alleen de eerste aanschaffing van dit een en ander zou welligt eenige moeilijkheid kunnen veroorzaken, doch de muziek-instrumenten van de flankbataillons zijn nog meest allen bij de korpsen aanwezig en zouden dus hiertoe gebezigd kunnen worden. Uit de tamboers en hoornblazers van elk regiment zouden altijd élèves voor de muziek te vinden zijn, en wanneer er daarvan altijd één van elk veldbataillon bij de stafhoornblazers gedetacheerd was, zou dat muzikkorps altijd 19 man sterk wezen, behalve de kapelmeester.

Dit plan nu is zeer onvolledig en mogelijk zeer onjuist; ik laat derhalve de verbetering gaarne aan een bekwaamer pen dan de mijne en aan een beter rekenaar dan ik ben, over. Mij dunkt echter dat iets van dien aard niet onuitvoerbaar zoude zijn, en ik houd mij overtuigd, dat het de wensch zou wezen, zoo al niet van

alle, dan toch van *verreweg de meeste* infanterie-officieren, om, even als de kavallerie-regimenten, hunne muzijk te heb-

ben, al kost dit dan ook eene kleine geldelijke opoffering.

's Hage, Maart 1851.

P. M. N.

VERSCHEIDENHEDEN.

Onder den titel van *het nieuwe naald-bussenstelsel* van BEUTTER, deelt de Wurtembergsche *Beobachter* het volgende mede: «Deze uitvinding der Gebrs. BEUTTER uit Reutlingen verdient te meer de algemeene aandacht, wijl daarmede de voorname gebreken van alle vroegere soorten dezer geweren, bepaaldelijk die van het Pruisische naaldgeweer, weggenomen zijn. Terwijl bijv. het trefvermogen van de Pruisische geweren voor dat van de bus moet onderdoen, worden met de geweren van BEUTTER uitkomsten verkregen, welke die van de beste bussen van het oude stelsel evenaren. Bij eene in den jongstleden zomer genomen schietproef, bijgevoord door den oorlogs-minister, den luit.-generaal von MILLER, werden uit een dezer geweren meer dan 100 schoten achter elkander gedaan, zonder dat men het behoefde schoon te maken. De lading bleef, niettegenstaande het heete en drooge weder, even gemakkelijk, en toen men, na het laatste schot, den loop van binnen onderzocht, werd die geheel zuiver bevonden; alleen had zich een week buskruidsljm om de monding gezet. Het trefvermogen was, volgens het getuigenis van den generaal von MILLER zelve, aan de uitvinders

gegeven, bijzonder groot; niet alleen dat de kogels op de kortere afstanden (550 Wurtembergsche voeten (1)) de roos van 6 W. duim zeer zelden misten, maar ook op de verste afstanden werd zeer goed geschoten en de schijf van 6 voeten hoogte en 4 voeten breedte, op 1000 Wurtemb. voeten steeds getroffen. (De resultaten met dit geweer zouden derhalve, ten aanzien van het trefvermogen, ten minste zoo goed zijn als die van de Wildsche bus, maar deze schiet een dubbel zoo zware kogel als het naaldgeweer, en dit is het verschil tusschen de spitse en ronde kogels). — Een hoofdgebrek bij het Pruisische naaldgeweer is de sterke gasuitstrooming, alsmede de zware terugstoot, welke het juist mikken bijna onmogelijk maakt. Bij het geweer van BEUTTER heeft daarentegen zeer weinig gasuitstrooming plaats en is de terugstoot minder sterk dan bij andere bussen. Ook met opzigt tot de duurzaamheid heeft het hier bedoelde geweer belangrijke voordeelen; de sluiting bijv. mag meermalen roest bevatten, zonder dat de schutter de hulp van den geweer-maker behoeft in te roepen; ook met

(1) De Wurtemb. voet is = 0,28 Ned. El.

betrekking tot het laden en ontladen heeft dit geweer bijzondere voordeelen. De patronen kosten iets meer dan de munitie voor de oude bussen; zij zijn lang bruikbaar en kunnen goed vervoerd worden.» Het berigt besluit met de verklaring, dat men in het Beuttersche stelsel van naaldgeweren alle wenschen eens scherpschutters vereenigd vindt: gemakkelijk en zeker laden in alle houdingen en ten allen tijde, een zeker schot en een sterke kogelkracht. Is dit nieuwe geweersoort eenmaal algemeen verbreid, dan zou, volgens het berigt, in de krijgsvoering eene geheele verandering moeten komen.

Sedert het laatst des vorigen jaars heeft men te Vincennes belangrijke proeven genomen. Men heeft er namelijk modellen van alle bij de verschillende Europesche legers in gebruik zijnde vuurwapens bijeen verzameld, en daarmede in de schietschool dagelijks proeven gedaan, om te bepalen welke van deze vuurwapenen de voorkeur verdient. Tot zoover de berigten gaan, helt men er toe over om de karabijnen van de Fransche jagers te voet, voor de beste van alle schietgeweren te verklaren, ofschoon men erkent, dat dit geweer het gebrek heeft van te zwaar te zijn, vooral als de bajonet er op geplaatst is.

Bij het Pruissische leger zijn dit jaar voor de aanschaffing van nieuwe wapenen 454,640 Thlr. bestemd, en wel 185,000 Thlr. voor het aanmaken van infanteriegeweren, volgens het oude stelsel, jager-

bussen en kavallerie schietwapenen, alsmede allerlei blank geweer, en zulks ter aanvulling van het af te voeren materieel in vreedstijd en tot vermeerdering der oorlogs-reserve; voor het aanmaken van 18,000 ligte percussie- (naald-) geweren en de noodige munitie, zijn 269,640 Thlr. bestemd; eindelijk 150,000 Thlr. voor de verandering der nog bestaande steenslot-in percussie-geweren.

Blijkens een door de regering aan de Pruissische kamers ingezonden staat, beloopende de gezamentlijke kosten van de mobilisatie des legers in November ll., niet minder dan 11,551,665 Thlr.; daaronder komt voor eene som van 4,611,000 Thlr. voor door het land te leveren paarden, waarvoor uit 's landskas vergoeding wordt gegeven; 5,525,872 Thlr. voor de kleeding der aanvullingstroepen, vestingtroepen, voor het reserve-munitiepark, enz., en voor de mobilisatie van twee op te rigten garde-landweer kavallerie-regimenten; voor het in staat van oorlog brengen der vestingen 1,054,424 Thlr., en nog 505,000 Thlr. voor de wapening voor zooveel de artillerie betreft.

Volgens een berigt, onlangs door het *Journal des débats*, uit Stokholm gegeven, had de baron WAHRENDORFF zijne vroegere uitvinding, om kanonnen van achteren te laden, in den laatsten tijd zoo veel meer volmaakt, dat eene proefneming, niet lang geleden, in tegenwoordigheid van den Koning, den Kroonprins en verscheidene hoofdofficieren der artillerie, met dit verbeterd geschut, dat in de geschutgieterij

van Stora Kopparberg was gegoten, gedaan, derwijze voldaan had, dat de Koning den oorlogsminister bevolen had de vesting Waxholm met geschut van WAHRENDORFFS uitvinding te wapenen.

Den 13^{den} Januarij jl. overleed te Erfurt, in zes en zeventigjarigen ouderdom, de generaal-veldmaarschalk FREDERIK KAREL FERDINAND VON MÜFFLING, genaamd WEISZ, chef van het 27de pruisische infanterieregiment, ridder van een groot aantal orden. De overledene was in 1775 te Halle geboren, en zoon van den toenmaligen kapitein, later generaal VON MÜFFLING. Bekend is 's mans roemrijk aandeel aan de groote en roemrijke veldslagen der jaren 1815—1815, alsmede zijne diplomatische verdienste, daar hij bemiddelaar was tusschen Rusland en de Porte, in den oorlog van het jaar 1829, en door zijne tusschenkomst de vrede tot stand kwam. Een aantal werken van krijgs-historischen aard, werd door hem in 't licht gegeven, en, overeenkomstig het door hem bij zijn leven uitgedrukt verlangen, zijn thans ook zijne gedenkschriften in druk verschenen, onder den titel: *Aus meinem Leben* (2 Th., 1 B^d. Berlin 1851). Belangrijke bijzonderheden, nopens de gewigtigste kwestien van krijgs- en staatkundigen aard, worden daarin medegedeeld; wij hopen den lezers van *Spectator* in het volgend Nummer een uittreksel daarvan mede te deelen.

Terwijl de Augsburger *Allgemeine Zeitung* onlangs vermeldde, dat Oostenrijk

de ondervinding van het jaar 1848 zichten nutte makende, alsmede de raadgevingen van kundige militairen die bijdragen tot de geschiedenis van den jongsten oorlog in Italië geleverd hebben, thans met kracht laat arbeiden aan de bevestiging of uitbreiding der vestingwerken van een aantal belangrijke punten, zoo als Venetië, Verona, Peschiera, Legnano, Brescia, Milaan enz., en tevens bedacht is om zoowel het noordelijk als het zuidelijk punt van het Gardameer, Riva en Peschiera, te versterken, en eene gewapende flotille op dat meer te onderhouden, schrijft men uit Pesth, dat men thans ook begonnen is vestingwerken op de hoogten rondom Ofen op te werpen, om deze plaats binnen een viertal jaren tot een der sterkste vestingen van de monarchij te maken. De kusten van Istriën worden insgelijks versterkt, onder anderen op twaalf verschillende hooge punten nieuwe werken aangelegd en de reeds bestaande uitgebreid; Pola en Triest moeten sterke zeehavens worden. Deze verschillende arbeid doet overvloedig genoeg zien, hoezeer de Oostenrijksche regering, na de jongste gebeurtenissen, het belang gevoelt van goede en wel zamenhangende versterkte punten te bezitten in de verschillende deelen der uitgestrekte monarchij. — Van den Donau wordt geschreven, dat met het voorjaar ook weer met nieuwen ijver aan de vestingwerken van Ulm wordt gearbeid; terwijl onlangs uit Berlijn gemeld werd, dat er bevelen gegeven waren om den arbeid aan de vestingen Koningsbergen en Torgau meer voort te zetten.

Volgens Berlijnsche bladen is het uit nauwkeurige statistieke opgaven overtuigend gebleken, dat het getal sterfgevallen in het Pruisische leger, sedert de invoering van den wapenrok, aanmerkelijk verminderd is. Behalve aan de omstandigheid dat de wapenrok een warmer, het onderlijf meer beschermend kleedingstuk is dan de voormalige rok of frack, moest ook een goed deel dezer verblijdende uitkomst toe-

geschreven worden aan de afschaffing van de over de borst kruislings loopende bandelieren, welke zoo nadeelig voor de longen waren. In het jaar 1844, toen de wapenrok het eerst bij het leger ingevoerd werd, was het aantal sterfgevallen minder dan sedert het jaar 1824. In de jaren 1840 tot 1845 bedroeg dat getal gemiddeld 1550 jaarlijks; en in 1844 niet meer dan 1108.

VOORLOOPIGE OPGAVE VAN BRONNEN

AANGAANDE

DEN SLAG VAN WATERLOO.

(Fragment van het HANDBOEK VOOR DE ALGEMEENE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDEN EN DE NEDERLANDSCHE KOLONIËN, door Prof. L. G. VISSCHER) (1).

1 A. TARDIEU. *Relation anglaise de la bataille de Waterloo, ou du Mont S. Jean, et des*

(1) Een dergelijke voorloopige opgave van bronnen, betreffende WILLEM III, bevattende 20 Bladzijden compressen druk, is afzonderlijk in het licht gegeven, en heeft, even als deze bibliographische lijst, het inwinnen van bijdragen en verbeteringen ten oogmerk. De schrijver belooft namelijk in het Prospectus van zijn werk, behalve den tekst, eene reeks van wetenschappelijke aantekeningen, betreffende alle belangrijke geschriften over elke gebeurtenis die hij behandelt, en waarvan reeds verscheidene proeven geleverd zijn. Aan het verzamelen dezer opgave van boeken en bronnen heeft hij meer dan twintig jaren besteed; maar wenschende de meest mogelijke volledigheid daarin te brengen, meent de schrijver zulks onder anderen ook door eene voorloopige mededeeling te bevorderen, en het is daarom dat hij der Redactie verzoekt heeft, de onderhavige opgave in den *Militaire-Spectator* op te nemen. Indien derhalve onze lezers eenige aanmerking mogten hebben op deze mededeeling, of in de gelegenheid waren haar aan te vullen of te verbeteren, zal de Redactie gaarne hunne bijdragen ontvangen, om die vervolgens ter kennis van den geachtten schrijver te brengen, die betaigt hooge achting te koesteren voor onzen stand, en zegt geene gelegenheid te zullen verzuimen, aan den Nederlandschen krijgsmann de eerekroon

événements qui l'ont précédée et suivie, accompagnée des rapports français, prussiens et espagnols, d'un plan très exact de la bataille et d'une carte générale du théâtre de la campagne; traduit sur la deuxième édition, publiée à Londres en Septembre 1815. Paris 1815, 2e éd., revue et augmentée d'une vue en couleur de la ferme de la Belle Alliance, dessinée deux jours après la bataille. Paris 1815. 8°.

2 P. F. F. J. GIRAUD. *Précis des journées des 15, 16, 17 et 18 Juin 1815, ou fin de la vie politique de Napoléon Bonaparte. Paris 1815. 8°.*

3 M. L. C. MALLARD. *Belle Alliance, ou les journées mémorables des 16, 17 et 18 Juin 1815; sujet héroïque national, etc. 3 actes*

te geven, die hem in de geschiedenis van het Vaderland onbetwistbaar toekomt.

De Redactie.

- et en prose, mêlé de chants. Louvain 1815. 8°.
- 4 (RENÉ BOURGEOIS). *Relation circonstanciée de la dernière campagne de Buonaparte, terminée par la bataille de Mont St. Jean ou de Waterloo, par un témoin oculaire. IV éd. revue et augmentée avec plans. Paris 1816. 8°.*
De drie eerste éd. zijn allen van Parijs 1815.
Ook in het Hollandsch vertaald:
Naauwkeurig en omstandig verhaal van Buonaparte's laatste veldtocht, geëindigd door den slag van Mont St. Jean, genaamd den slag van Waterloo, of van la Belle Alliance; door een ooggetuige. Uit het fransch. 's Hage 1815. 8°.
- 5 *The battle of Waterloo, by a near observer. London 1815. 8°.*
Bestaat hoofdzakelijk in eene menigte rapporten, brieven, sterkte-staten, dag-orders en andere stukken, waarvan in 1817 de 10^e druk verscheen.
- 6 C. v. W**. *Geschichte des Feldzugs der englisch-hannövrisch-niederländisch-braunschweigischen Armee unter Herzog Wellington und der preussischen Armee unter dem Fürsten Blücher von Wahlstadt, im Jahr 1815, mit 2 Plänen. Stuttgart 1815. 8°.*
- 7 *Versuch einer Darstellung der merkwürdigen Schlachten bei Ligny und Belle Alliance, mit Plan. Weimar 1815. 4°.*
- 8 G. FORLANI. *La battaglia di Waterloo. Ode. Parigi 1815. 4°.*
- 9 M. STUART. *Redevoering ter godsdienstige viering der overwinning op den 18^{en} Junij 1815. Uitgesproken op 25 dito. Amsterdam 1815. 8°.*
- 10 *Bataille van het Schoon Verbond, met plans en kaarten. Amsterdam 1815. 8°.*
- 11 *Plan der veldslagen van Ligny en la Belle Alliance van Junij 1815, met eene beschrijving. Amsterdam 1815.*
- 12 *De veldslag van het Schoon Verbond op den 18 Junij 1815, uit officiële berigten en aantekeningen, met kaarten, plans en afbeeldingen. Amsterdam 1815. 8°.*
- 13 JEAN SARRAZIN. *Examen d'une relation de la bataille de Waterloo. Paris 1816. 8°.*
- 14 G. ELLIOT. *Vie d'Arthur Wellesley, duc de Wellington. Traduit de l'Anglais par H. L. Paris 1816. 8°.*
Hiervan is ook eene Holl. vertaling. Gedrukt te Haarlem.
- 15 *The dispatches of fieldmarshal the duke of Wellington, during his various campaigns. London 1837—38. 42 vol. 8°.*
In het Fransch vertaald:
Recueil des principales pièces de la correspondance du feldmaréchal duc de Wellington, pendant les dernières guerres, par le colonel GURWOOD. Traduit de l'Anglais; et suivi d'un résumé historique, publié par J. CORRÉARD. Paris 1840 sqq.
Depêches de duc de Wellington, pendant ses campagnes. In de Revue des deux mondes tom. XIX de la IV serie, en vertaald uit het Engelsch.
Notice sur Wellington. — In de Revue des deux mondes, tom. XII, IV serie.
- 16 PH. GIGOT, *Anniversaire de la Bataille de Waterloo. Ode. Brux. 1816. 8°.*
- 17 M. DE ROCCA. *Relation de la dernière campagne de Buonaparte. Brux. 1816. 8°.*
- 18 *Campagne de la Belgique, contenant, 1° l'Ode sur la bataille de Waterloo. 2. Relation belge de cette bataille. 3. Relation française. 4. Campagne de Walcheren et d'Anvers en 1809. 5. Relation anglaise. Ed. revue et augmentée de portr. cartes et vues coloriées. Brux. 1816. 8°.*
- 19 C. P. PERRAUD. *Pèlerinage de Waterloo en 1816. 8°.*
- 20 R. SOUTHEY. *The poets pilgrimage to Waterloo. 2 ed. London 1816. 8°.*
- 21 E. BOYCE. *The second usurpation of Buonaparte, and the victory of Waterloo. Lond. 1816. 2 vol. 8°.*
- 22 *The campaign of Waterloo, illustrated with engravings. London 1816. fol.*
- 23 MEDFORD. *Historical account of the battle of Waterloo. London 1816. 4°.*

- 24 A. HALLIDAY. *Memoir of the campaign of 1815, dedicated to the duke of York.* Paris 1816. 12°.
- 25 J. WEDDERBURN WEBSTER. *Waterloo, and other poems.* Paris 1816. 8°.
- 26 *Merkwürdige Briefe über die Schlacht bei Belle Alliano, von einem preussischen Offizier.* Leipzig 1816. 8°.
- 27 J. SCHELTEMA. *De laatste veldtogt van Napoleon Buonaparte.* Amsterdam 1816. 8°.
- 28 J. SCHARP. *Gedenkzuil van den Nederlandschen krijgsroem in Junij 1815.* 's Gravenhage 1816. 8°.
- 29 E. MAASKAMP. *Panorama der veldslag van Waterloo, 18 Junij 1816, en derzelver naauwkeurige beschrijving.* Amsterdam 1816. 8°.
- 30 A. DE BEAUCHAMP. *Histoire des campagnes de 1814 et de 1815.* Paris 1817. 4 vol. 8°.
- 31 J. A. F. MASSABIAU. *La sainte alliance.* Ode. Paris 1817. 8°.
- 32 W. B. CRAAN. *An historical account of the battle of Waterloo.* London 1817. 2 vol. 8°.
- 33 *An historical account of the battle of Waterloo, fought on the 18 June 1815, between the anglo-allied army, under the command of fieldmarshal his grace the duke of Wellington, supported by a part of the prussian-army commanded by fieldmarshal prince Blucher of Wahlstadt, and the french army, under the command of Napoleon Bonaparte. Intended to explain and elucidate the topographical plan.* Brux. 1817. 8°.
- Hiervan is ook eene fransche uitgaaf. Brussel 1816.
- 34 *The battle of Waterloo, also of Ligny and Quatre-Bras, containing the series of accounts published by authority british and foreign, with circumstantial details relative to the battles from original sources, with official and private documents, forming an historical record of the campaign of the Netherlands in 1815, with plans and plates.* London 1817. 2 vol. 8°.
- 35 VROUWE K. W. BILDERDIJK. *Gedenkdag der zege van Waterloo.* Lejden 1817. 8°.
- 36 V. LOOSJES. *De veldslag bij Waterloo, en dichtproeven.* Haarlem 1817. 8°.
- 37 G. GOURGAUD. *La Campagne de 1815, ou relation des opérations militaires qui ont eu lieu en France et en Belgique, pendant les cent jours.* Londres 1818. Paris 1818. 8° en 12°.
- 38 GAMOT. *Réfutation en ce qui concerne le maréchal Ney, de l'ouvrage, ayant pour titre: Campagne de 1815, par GOURGAUD.* Paris 1818. 8°.
- 39 C. VON PLOTHO. *Der Krieg des Verbündeten Europa gegen Frankreich im Jahre 1815.* Berlin 1818. 8°.
- 40 *Observation sur l'ouvrage du général GOURGAUD, intitulé: Campagne de 1815, par J. L. Brux.* 1819. 8°.
- 41 GROUCHY. *Observation sur la relation de la campagne de 1815, publiée par le général GOURGAUD, et réfutation de quelques-unes des assertions et écrits relatifs à la bataille de Waterloo.* Nouvelle éd. Paris 1819. 8°.
- De originele tekst is gedrukt in Amerika, tijdens het verblijf van GROUCHY aldaar.
- 42 E. F. JANIN. *Campagne de Waterloo, ou remarques critiques et historiques sur l'ouvrage du général GOURGAUD.* Paris 1820. 8°.
- 43 J. B. BERTON. *Précis historique, militaire et critique des batailles de Fleurus et de Waterloo en Juin 1815.* La Haye et Paris 1818. 8°.
- 44 V. E. TRELLUNG DE COURTLARY. *Observations militaires et critiques sur le précis des batailles de Fleurus et de Waterloo, du maréchal de camp BERTON.* Utrecht 1819. 8°.
- 45 *Description de la bataille de Waterloo.* Brux. 1818. 8°.
- 46 *Mémoires pour servir à l'histoire de France en 1815, avec le plan de la bataille de Mont Saint Jean.* Paris 1820. 8°.
- 47 A. MARIE. *Poème sur la bataille de Waterloo.* Toulouse 1821. 8°.
- 48 *Mémoires politiques sur la campagne de 1815.* Nouvelle édition, suivie de vingt quatre pièces officielles, de la lettre inédite du maréchal

Grouchy écrite à l'empereur la veille de la bataille de Waterloo. Paris 1821. 8°.

Niettegenstaande den pompeusen titel, is dit werk niets anders dan een bloote herdruk van de *Mémoires pour servir à l'histoire de France en 1815*. Zie N°. 46.

- 49 WAGNER. *Recueil de plans, de combats, de batailles, livrées par l'armée prussienne, pendant les campagnes des années 1813, 1814 et 1815, avec des éclaircissements historiques*. Berlin 1823. 4°.

Het vierde cahier bevat de *campagne de l'armée prussienne en Belgique en 1815*.

- 50 G. DE VAUDONCOURT. *Histoire des campagnes de 1814 et 1815*. Paris 1826. 5 vol. 8°.
- 51 YAN CAASE. *La grosse bête, ou le lion colossal de Waterloo*. Dunkerque 1826. 32°.
- 52 W. A. OCKERSE. *De veldslag en overwinning bij Waterloo*. Amsterdam 1828. 2° druk. 8°.
- 53 J. MERY. *Waterloo. Au general Bourmont*. Paris 1829. 8°.

In combinatie met BARTHELEMY. De historische aanmerkingen zijn van den maarschalk GÉRARD en den generaal GOURGAUD. Hiervan zijn zes éditien in hetzelfde jaar verschenen.

- 54 E. DE GROUCHY. *Fragmens historiques, relatifs à la campagne et à la bataille de Waterloo*. Paris 1829. 8°.
- 55 GÉRARD. *Quelques documents sur la bataille de Waterloo, propres à éclairer la question, portée devant le public par M^r. le marquis de Grouchy*. Brux. 1829. 8°.
- 56 E. DE GROUCHY. *Influence que peuvent avoir sur l'opinion les documents relatifs à la bataille de Waterloo, publiés par M. le comte GÉRARD*. Paris 1830. 8°.
- 57 VON DAMITZ. *Geschichte des Feldzugs von 1815 in den Niederlande und Frankreich*. Berlin 1837. 8°.
- 58 E. VON LÖBENSLS. *Bijdragen tot de krijgsgeschiedenis van Napoleon Buonaparte. 's Hage* 1839. 4 deelen. 8°.

- 59 E. VON LÖBENSLS. *Précis de la campagne de 1815*. La Haye 1849. 8°.

- 60 H. R. ADDISON. *A rough sketch of the field of Waterloo*. Brussels 1839. 42°.

- 61 *Documents inédits sur la campagne de 1815, publiés par le duc d'ELCHINGEN*. Paris 1840. 8°.

Deze documents, uitgegeven door den tweeden zoon van den maarschalk NEY, bevatten eene verdediging van den maarschalk.

- 62 *De leeuw van Waterloo*. Brugge 1841. 4°.

- 63 W. SIBORNE. *History of the war in France and Belgium in 1815, containing minute details of the battles of Quatrebas, Ligny, Wavre and Waterloo*. London 1844. 2 vol. 8°.
- Een hoofdwerk, doch waarbij vooral geraadpleegd moet worden:

- 64 W. J. KNOOP. *Beschouwingen over Siborne's geschiedenis van den oorlog van 1815 in Frankrijk en de Nederlanden, en wederlegging van de in dat werk voorkomende beschuldigingen tegen het Nederlandsche leger*. Breda 1846. 8°.

In het fransch vertaald par P. G. BOOMS, *lieutenant d'infanterie à l'académie militaire de Breda*.

Van het werk van SIBORNE is ook eene Duitsche vertaling, naar de tweede Engelsche uitgave, vervaardigd door E. SIBER. Berlin 1846. 2 Th. 8°.

- 65 W. J. KNOOP. *Over den veldtog van 1815*. In het Tijdschrift DE GIDS, October en November 1850.

- 66 ACHILLE DE VAULABELLE. *Campagne et bataille de Waterloo, d'après de nouveaux renseignements et des documents complètement inédits*. Paris 1845. 48°.

- 67 G. R. GLEIG. *Story of the battle of Waterloo*. London 1847. 8°.

- 68 VON CLAUSEWITZ. *Der Feldzug von 1815, in Frankreich*. In zijne *Hinterlassene Werke*. B. VIII.

Hiervan is ook eene Hollandsche vertaling. Breda 1839. 42°.

- 69 J. BOSSCHA. *Het gevecht bij Quatre-Bras en*

- de slag bij Waterloo. In zijne *Neerlands Heldendaden*, deel III, stuk II, p. 431 sqq.
- 70 E. VON BERCHEFELDT. *Geschichte des Königlich Hannoverschen Landwehr Bataillon Minden*. In het *Archief des Hist. Vereins für Niedersachsen*. Jahrg. 1848. 2^e Doppelheft. Bevat de oprigting van dit Bataillon in 1813, en de voornaamste verrigtingen van hetzelfde bij den veldslag van Waterloo.
- 71 VON HOFMANN. *Zur Geschichte des Feldzugs von 1815 bis nach der Schlacht von Belle Alliance*. Coblenz 1849. 8°.
- Militair Wochenblatt*, Jahrg. 1817, N°. 65; Jahrg. 1818, N°. 83; Jahrg. 1829, N°. 654.
- Denkwürdigkeiten für die Kriegskunst*, Heft 6, und *Milit. Blätter*, Jahrg. 1822, B^d. 2.
- Oestreichische militairische Zeitschrift*, Jahrg. 1819, B^d. 2 und 4; Jahrg. 1835, B^d. 1.
- Militairisches Taschenbuch*, 2^r Jahrg.
- Allgemeine Kriegsarchiv*, Jahrg. 1825.
- Zeitschrift für Kriegswissenschaft*, B^d. 3.
- Militair Literatur-Zeitung*, B^d. 2.
- Hannöversches militairisches Journal*, Jahrg. 1832, Heft 2.
- Allgemeine Militair-Zeitung*, Jahrg. 1832, N°. 83.
- Le Spectateur militaire*, T. 8 et 9.
- Journal de l'infanterie et de la cavalerie*, T. 1^r.
- Journal des sciences militaires*, 2^e Serie, T. 5 et 6.
- The United service Journal*, 1835 part 1, 1836, part 1, 2 and 3.

Behalve bovenstaande afzonderlijke werken, vindt men nog in de volgende Militaire Tijdschriften verslagen of toelichtingen nopens den slag van Waterloo:

BOEKBESCHOUWINGEN.

DE KWEESCHOOL VOOR MILITAIRE GENEESKUNDIGEN, *Betoog strekkende ter beantwoording der voorstellen tot hare opheffing, welke van verschillende zijden zijn gedaan, en ter aanwijzing der noodzakelijkheid van hare instandhouding voor Nederland*. Door DE GEZAMENTLIJKE OFFICIEREN VAN GEZONDHEID, LEERAREN AAN 'S RIJES KWEESCHOOL VOOR MILITAIRE GENEESKUNDIGEN TE UTRECHT. — *Te Utrecht*, bij J. G. VAN TERVEEN EN ZON, 1854.

Onder de inrigtingen, welke tot het Nederlandsche kriegswezen behooren en dierbaar zijn geworden aan hen die ooit nadachten over hare waarde en over het nut wat zij gesticht hebben, mag voorzeker de kweeschool voor Militaire Geneeskundigen te Utrecht geteld worden. Die kweeschool werd onlangs en welligt nog

heden, ernstig in haar bestaan bedreigd. Behalve dat zich reeds vroeger stemmen lieten hooren, die hare afschaffing aanraadden, werd het voorstel daartoe voor eenigen tijd gedaan door de geneeskundige *Staats-Commissie*, in 1848 bij Kon. Besl. benoemd, om der regering te dienen van advies omtrent het onderwijs in de genees- en artsenijbereid-kunst. Later, en wel bij de jongste beraadslagingen over de begrooting van oorlog, waren sommige leden der Staten-Generaal insgelijks van gevoelen dat die inrigting zeer goed kon worden gemist. De weerleggingen van den Minister van oorlog hadden wel is waar ten gevolge dat de begrooting, met den bestreden post voor de geneeskundige dienst, werd aangenomen, doch het schijnt dat daarom het bestaan der kweeschool nog in geenen deele is verzekerd; althans de gezamentlijke leeraren aan

die school hebben het dienstig geacht de noodzakelijkheid harer instandhouding opzettelijk te betoogen. Wanneer men de bewijzen of liever de beweringen leest, waarmede de aanvallers der kweekschool het noodwendige harer opheffing of ten minsten het noodeloze harer instandhouding pogen te staven, dan zal men zien dat er dikwerf geoordeeld wordt, gelijk door blinden over de kleuren; maar wanneer men tevens eenen blik werpt op de plaatsen vanwaar die aanvallen kwamen en op de personen door wie ze gedaan werden, en wanneer men daarbij overweegt dat de schromelijkste dwalingen helaas ingang kunnen vinden, als zij slechts voorgestaan en verspreid worden door mannen, die door rang, stand of titel invloed op de menigte oefenen, dan zal men erkennen den leeraren van de kweekschool dank verschuldigd te zijn voor hunne pogingen.

De S.S. hebben de gronden hunner verdediging in twee soorten gesplitst, namelijk in *maatschappelijke* en in *wetenschappelijke*, dewijl ook de aanvallers hunne wapenen gezocht hadden, zoowel in den maatschappelijken stand van den militairen geneeskundige, als in de beweerde eischen der wetenschap.

Over de wetenschappelijke beschouwing der S.S., over het betoog dat de kweekschool in staat is bekwame geneesheeren te leveren, zullen wij kort zijn; wij lazen die beschouwing met genoegen en indien wij, niet-geneeskundigen, hier eene beslissing moesten nemen, zouden wij ons vrij wat liever dáarnaar gedragen, dan naar het advies der reeds genoemde Staats-Commissie. Wij hebben evenwel niets te beslissen, wij zijn geen lid der Staten-Generaal en dus ook geen *omnis homo*, zoodat wij niet tusschen beide behoeven te treden en in alle nederigheid kunnen erkennen niet genoeg te weten wat er tot eene goede geneeskundige opleiding behoort. Het is ons voldoende de overtuiging te bezitten, dat de kweekelingen der school voor Militaire Geneeskundigen te Utrecht, sedert jaren getoond hebben ons vertrouwen ten volle waardig te

zijn, en het streelt ons niet weinig sommigen hunner — die wij nog gaarne oude kamaraden noemen — hier en daar te ontmoeten, hetzij als Professoren aan eene Hoogeschool, hetzij als burger-geneesheeren, die gezegend zijn met eene zoo schoone praktijk, als een zoon der Utrechtsche, Leidsche of Groningsche Pallas zou kunnen verlangen. 't Is waar, die oude kamaraden zijn doorgaans doctors, maar de Hoogleeraren, welke hun die waardigheid verleenden, zullen — ter goeder trouw handelende — moeten bekennen, dat zij geenszins in hunne kollegie-zalen verdiend werd, maar wel op de banken van het Rijks-hospitaal te Utrecht, of door later in de afzondering van het studeer-vertrek, op de gelegde grondslagen voort te bouwen.

Bij het lezen van der S.S. maatschappelijke beschouwing, gevoelden wij ons meer op ons terrein en ten volle beamen wij alles wat daar gezegd wordt. Wanneer wij in gedachte terugkeeren tot de dagen onzer jeugd, tot de dagen der pas aangestelde tijdelijke officieren van gezondheid, dan komen ons maar al te veel omstandigheden en gebeurtenissen voor den geest, die ten sterkste pleiten voor eene speciale opleiding van militaire geneeskundigen. Wij herinneren ons nog zeer goed de behendigheid waarmede deze zich ziek wist te houden, om aan de vermoeijende dienst in een vervelend garnizoen, of soms helaas aan naderende gevaren te ontsnappen, en de sluwheid waarmede gene in hospitaal of infirmerie zijne genezing als voltooid wist te doen voorkomen, ten einde zooveel te eerder het vette der aarde (altijd naar des soldaats behoeften en begrippen) in een aangenaam kantonnement te kunnen genieten. Wij herinneren ons ook, hoe die geslepen kwanten hunne listen en lagen bij voorkeur in praktijk bragten, wanneer zij met een tijdelijk officier van gezondheid te doen hadden, en hoe zij hunne plannen en berekeningen onmiddellijk zagen verijdelen, zoodra een onzer oudere militaire artsen hun in den weg trad. Wij zouden nog eene menigte andere bijzonderheden en

voorbeelden kunnen opnoemen, maar zullen ons bepalen tot deze schijnbare kleinigheden, wier gevolgen zooveel kunnen bijdragen, om den goeden gang van de dienst te verstoren. Een officier van gezondheid moet weten wanneer hij den soldaat kan gelooven, als deze zegt ziek te zijn, en wanneer hij hem moet mistrouwen, als hij beweert eene goede gezondheid te genieten; maar daartoe behoort de officier van gezondheid ook met de neigingen en behoeften van den soldaat bekend te zijn. Een officier van gezondheid moet weten te gehoorzamen aan zijne militaire chefs, al behooren zij ook niet tot de geneeskundige dienst, maar hij moet tevens aan die chefs met waardigheid zijne bedenkingen weten mede te deelen, wanneer door hen de gezondheid hunner ondergeschikten wordt op het spel gezet; maar zal de officier van gezondheid geene ongerijmde aanmerkingen maken, dan moet hij ook weten wat de dienst onvermijdelijk vordert. De officier van gezondheid moet zich niet alleen als militair en militair-geneesheer beschouwen, maar ook als kommissaris der regering, belast met de zorg tot het in goeden staat houden van het oorlogs-werktuig, soldaat geheeten, en als zoodanig vordert zijne betrekking veel kennis van de bijzonderheden der dienst en is zij van een zeer teederen en moeilijken aard. Hij nu, die beweert dat tot dit alles geene speciale opleiding noodig is, verraadt de volmaaktste onkunde in de zaak waarover hij oordeelt; en hoe die speciale opleiding elders dan aan eene speciale school te geven is, verklaren wij, vooral na het lezen van het betoog waarover wij spraken, niet te begrijpen.

De weerlegging van den aanval vormt het eerste gedeelte van den arbeid der geachte S.S.; in het tweede gedeelte geven zij de gronden op, waaruit zij de noodzakelijkheid meenen te mogen afleiden voor het behouden der school, tot het welzijn van Nederland. Dit gedeelte alleen zal voor de meesten voldoende wezen, om al de bezwaren te weerleggen, welke tegen het bestaan der kweekschool voor militaire genees-

kundigen geopperd zijn of nog geopperd kunnen worden. Wij voor ons wenschen van harte dat die school voortdurend moge blijven bestaan en hopen dus ook dat het Betoog harer leeraren in veler handen moge komen. Wij bevelen het te gereeder aan, daar het met belangloosheid, met kennis en met warmen ijver voor het welzijn van de militaire dienst en van den Staat geschreven is.

REKENBOEK voor de leerlingen op de Bataillons-scholen, door J. W. VAN HOPBERGEN en N. VAN WILLIS, Luitenants der Infanterie. Te Hoorn, bij de Gebr. VERMANDE, 1845.

Reeds eenige jaren zijn er sedert de uitgave van dit Rekenboek verlopen, en velen zullen dus de gelegenheid gehad hebben de waarde van zijnen inhoud proefondervindelijk te leeren kennen.

Diegenen, welke ooit met de leiding van het onderwijs op de Bataillons-scholen belast waren, zullen toegeven dat het een hoogstmoeijelijke taak moet wezen, een Rekenboek te vervaardigen dat werkelijk naar de, dikwijls zeer weinig ontwikkelde vermogens der leerlingen, geregeld is. Gelijk wij meer te kennen gaven, behooren, onzes inziens, de allereerste beginselen, door gedurige mondelinge herhaling en het uitwerken van uiterst eenvoudige voorstellen in het geheugen geprent te worden; en zal het in handen geven van een boek, al is het met de meest mogelijke klaarheid geschreven, weinig vruchten opleveren.

In dat waarover wij thans spreken, stielen wij hier en daar wel eens op uitdrukkingen die te voren niet zijn opgehelderd; onder anderen wordt op bladz. 37, gesproken van *de ondeelbare getallen 2, 3 enz.*, zonder dat er gezegd is wat en welke de ondeelbare getallen zijn.

Komt men verder en om zoo te spreken aan dat gedeelte wat het onderwijs eener hogere klasse uitmaakt, dan verdwijnen die bezwaren,

de leerling is dan reeds meer gevorderd, en hij zal, het boek na eene duidelijke voordragt lezende, niet meer op hinderpalen stuiten, want de regels zijn duidelijk en beknopt uiteengezet. Eenige zaken hadden wij nog gewenscht aangestipt te vinden, als: het herleiden van zamengestelde breuken tot eenvoudige, wat, wel is waar, bij de deeling van-zelve voorkomt, doch tot beter begrip bij de herleiding van zamengestelde getallen niet overtollig ware geweest; verder zouden wij op bladz. 64, met een enkel woord gesproken hebben van repeterende tien-deelige breuken, waaruit zij ontstaan, en hoe zij weder tot gewone herleid worden.

Op bladz. 65 vinden wij het uur op 5000 Ellen gesteld, moet zijn 5555; hoewel dit nu misschien tot gemak in de bewerkingen geschied is, is het verschil toch wat te groot om geheel verwaarloosd te worden.

Men kan, zooals van-zelf spreekt in een zoodanig boek niet voor alle regels de wiskunstige bewijzen verwachten, en deze zijn dan ook als overbodig weggelaten; komt de leerling zoóver dat men het dienstig oordeelt hem die te leeren, dan staat het aan den onderwijzer zulks op de bevattelijkste en meest gemakkelijke wijze te doen. De voorstellen ter oplossing zijn, met het oog op het doel van dit Rekenboek, uitmuntend gekozen, en kunnen tevens als handleiding voor den onderwijzer dienen, om daaruit andere af te leiden en ze van toepassing te maken op eene geheele vijfdaagsche menage-rekening, eene monsterrol, enz.

De slotsom van dit alles is, dat eene school, waar dit boek door den onderwijzer met oordeel tot handleiding wordt gebruikt, zeker bij geen andere zal behoeven achter te staan.

B I J L A G E X I.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR,

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 11.

(Maand Mei 1851.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Bij het reg. gren. en jag., tot kap. der 3de kl. : de 1ste luit. C. de Bijlandt ; tot 1sten luit. : de 2de luit. J. Schuurman, beiden van het korps. Bij het 3de reg. inf. : tot majoor : de kap. der 1ste kl. H. L. F. Eichholtz, van het 6de reg. inf. ; tot kap. der 3de kl. : de 1ste luit.-adj. G. J. Pompe van Meerdervoort, van het 8ste reg. inf. Bij het 4de reg. inf. : tot majoor : de kap. der 1ste kl. L. J. A. Blanc, van het 3de reg. inf. ; tot kap. der 1ste kl. : de kap. der 2de kl. H. J. Herbig, van het korps. Bij het 5de reg. inf. : tot kap. der 2de kl. : de kap. der 3de kl. J. D. Evers, van het korps. Bij het 6de reg. inf. : tot 1sten luit. : de 2de luit.-adj. J. Schraven, van het korps. Bij het 8ste reg. inf. : tot 1sten luit.-kwartierm. : W. R. van der Meer, dir. van het garnizoens-hospitaal te 's Gravenhage, uit welke laatste betrekking hij eervol is ontslagen, en de 2de luit.-kwartierm. J. H. G. Karis, van het korps. Bij het instructiebat. : tot 1sten luit. : de 2de luit. F. A. P. E. Bruijns, van het korps. Bij het koloniaal werfdepot : tot 1sten luit. : de 2de luit.-adj. H. Noot, van het korps. Bij de kon. mil. akad. : tot adj. : de kap. van de 3de kl. J. H. Schuak, van het reg. gren. en jag. Bij het wap. der inf. van het leger in O. I. : tot 2den luit. : de adj.-onderoffic.

H. C. Bruggeman, van het 3de reg. inf. ; de serg. J. C. Horner, van het 5de reg. inf. ; de serg.-maj. E. H. P. van Stuwe, van het 3de reg. inf. Bij het 3de reg. drag. : tot instructeur : de 2de luit. W. C. Bon Snouckaert van Schauburg, van het reg. ; tot dir. van het garnizoens-hosp. te Nijmegen : de 1ste luit.-kwartierm. H. Beekhuis, van het 1ste reg. inf. ; tot dir. van het garn.-hosp. te 's Gravenhage : de 1ste luit.-kwartierm. W. van der Stuijt, van het 8ste reg. inf.

Verplaatsingen.

Bij het 1ste reg. inf. : de 1ste luit.-kwartierm. J. J. A. de Bock, van het 6de reg. inf. Bij het 7de reg. inf. : de kap. der 1ste kl. bij den staf der inf. J. Tegelberg, adj. bij de kon. mil. akad., uit welke laatste betrekking hij op zijn verzoek eervol is ontslagen, en de 2de luit. E. L. J. van Dijk, van het 2de reg. inf.

Het tractement van non-activiteit toegekend, in afwachting dat nader over hen zal worden beschikt.

Aan den majoor W. A. C. de Vree, van het 3de reg. inf., op het daartoe door hem gedaan verzoek, en aan den majoor H. van der Straal, van het 4de reg. inf.

Op het tractement van non-activiteit gesteld.

De 1ste luit.-kwartierm. H. Beekhuis, van het 1ste reg. inf., en W. van der Stuijt, van het 8ste reg. inf.

OVER
DE GRONDBEGINSELEN
VAN
HET ONDERRICHT
EN DE
TAKTIEK DER KAVALLERIE.

(Vervolg van N°. 11.)

IX.

Er zijn twee soorten van guides:

- 1°. de guides van den marsch;
- 2°. de guides van formatie.

De guides van den marsch zijn links bij alle kolonnen die met den regter vleugel aan het hoofd marcheren, en regts voor diegene welke met den linker vleugel aan het hoofd marcheren.

In de formatiën met eene stilstaande spil op de flanken (links en regts in bataille), worden de guides van den marsch ook guides van formatie; want het is op hen dat men zich regelt, formeert en rigt.

Maar wanneer eene linie van bataille in kolonne met ééne, tweeën of vieren wordt afgebroken, dan is de guide aan den kant waar men afbreekt, voor die afdeelingen die nog niet hebben afgebroken, of die, zulks reeds gedaan hebbende, nog niet achter de

5. D. N°. 12.

eerste zijn, welke de basis der beweging is; want zoodra zij dáár zijn, hernemen zij hunne guides van den marsch. — Eveneens, wanneer eene kolonne zich in bataille formeert, of zich deploijeert, houden de guides van den marsch op guides te zijn, van het begin der beweging af; en is het punt, waarnaar men zich regelt, dat waarop men zich moet komen formeren en rigten.

Het is van groot belang dit onderscheid tusschen de guides in het oog te houden, ten einde hen met oordeel en nut te gebruiken, en alle voordeelen uit hen te trekken welke men van hen verwachten kan, vooral om geene verkeerdheden te begaan. Daar deze stelling, wier deelen allen een innig verband hebben, te lang is, zullen wij ze in het betoog evenzoo verdeelen, als wij in de bovenstaande voordragt hebben gedaan.

Houden wij ons eerst bezig met de guides van den marsch, en daar wij reeds

hun algemeen nut, in het dubbele opzigt van directie en rigting, hebben bewezen, willen we nu onderzoeken, waarom zij links zijn geplaatst, als de regter vleugel aan het hoofd is.

Voor de kolonnen met tweeën en vieren is dit minder klaarblijkelijk, dan met de kolonnen met afstanden, waar de reden duidelijk in het oog valt.

De kolonnen met afstanden, heeft men gezegd, hebben ten oogmerk eenen troep in de mogelijkheid te stellen, zich dadelijk en naar alle zijden in bataille te formeren; en opdat deze formatiën, inzonderheid op de flanken, zouden kunnen plaats hebben, zijn gelijke afstanden van de eene spil tot de andere onmisbaar, en heeft men de guides van den marsch, naar welke de pelotons zich regelen, belast, bijzonder voor het bewaren der afstanden te waken.

Deze guides zijn links geplaatst, wanneer de regter vleugel aan het hoofd is, en regts wanneer de linker vleugel aan het hoofd is, omdat deze plaats vele voordeelen heeft, zonder ééne ongelegenheid.

Indien de formatie voorwaarts plaats heeft, gelijk wij later zien zullen, regelt men zich niet meer op hen, maar op de afdeeling, die aan het hoofd marcheert, bijgevolg naar de tegenovergestelde zijde; maar wanneer de formatie op de flanken regts of links plaats heeft, zijn de guides aan de zijde der linie van bataille, die men heeft afgebroken; zij bewaren aan dezelfde zijde de afstanden welke de formatie mogelijk maken, de directiën welke ze regelmatig maken, terwijl men hen als bakens voor de rigting bepaalt; ein-

delijk zijn de guides geplaatst aan de zijde naar welke de kolonne zich moet formeren, dewijl, indien er geen volstreekte noodzakelijkheid tot het tegendeel bestaat, de natuurlijke orde altijd boven de omgekeerde orde moet verkozen worden.

De guides van den marsch worden derhalve in de formatiën met stilstaande spil, op de flanken, guides van formatie, dewijl men zich naar hen regelt, formeert en rigt, daar elk peloton zich rigt op de spil of den guide van het voorafgaande peloton, en het eerste peloton dat er geen voor zich heeft, zich rigt op den bijzonderen guide van den regter of linker vleugel, naarmate men links of regts in bataille maakt, die zich op het voorbereidende kommando in de directie van de guides der kolonne heeft geplaatst.

Maar wanneer een troep in bataille, hoe groot zijn front zij, zich voorwaarts in de rigting van den marsch op een zijner uiteinden in kolonne formeert, is het de eerste afdeeling, die aan het hoofd der kolonne is, welke regt vooruit marcheert; het is aan hare zijde, dat men zich met éénen, tweeën of vieren in kolonne stellende, zich moet regelen om af te breken; het is ook naar hare zijde, dat men, na het afbreken, schuins moet gaan; het is achter haar, dat alle andere afdeelingen zich moeten plaatsen; zij is, kortom, wegens al deze redenen de basis, het rigtingspunt en de regelmaat der beweging. Naar deze afdeeling moeten bijgevolg al de andere zich regelen, tot dat zij achter haar gekomen zijn; want van dat oogenblik af keeren allen tot de beginselen der orde van kolonne terug en hernemen zij terstond hare guides

van den marsch, die links zijn als de rechter vleugel aan het hoofd is, en regts als de linker aan het hoofd is, gelijk het Reglement bepaald heeft en wij betoogd hebben.

Het is derhalve niet juist, het is zelfs strijdig met het werktuiglijke der beweging, te zeggen, als men met vieren afbreekt, *de nummers vier beginnen den marsch, en de nummers één, wanneer men aan de linker zijde afbreekt*; het ware beginsel is, dat de afdeelingen van vieren zoo vierkant moeten afbreken, dat zij slechts een ligchaam vormen, op het oogenblik waarop de hoofden harer paarden zich ter hoogte van de heupen der paarden van het tweede gelid bevinden, die hen voorgaan. Maar aan welke zijde zijn deze paarden ten opzichte van hen? Regts. Naar welke zijde moeten zij schuins gaan, na hunne zes passen voorwaarts? Regts. Aan welke zijde is de guide bij het individuële schuins gaan? Aan de zijde naar welke men schuins gaat, namelijk regts. Aan welke zijde is de afdeeling geplaatst, die tot basis der beweging dient, dewijl zij het is naar welke men zich moet regelen en in de kolonne rangschikken? Regts, altijd regts. Men kan derhalve naar waarheid zeggen, dat de guide zich regts bevindt voor alle afdeelingen, waaruit de kolonne bestaat, tot op het oogenblik dat deze afdeelingen achter elkander zijn gekomen, want van dit oogenblik af hernemen zij hare natuurlijke guides van den marsch.

In de formatie der geslotene kolonne heeft het Reglement een moeijelijk geval moeten beslechten. Moest men den guide links plaatsen voor de twee eerste eskadrons, na hunne beweging van pelotons

links, dat is aan de zijde van het derde eskadron, op hetwelk zij zich moet regelen en zich in kolonne formeren? of moest men den guide regts plaatsen, naar de zijde naar welke het eskadron zich wederom formeren moest? Men heeft dit laatste verkozen, en deze keus komt ons zeer gegrond voor, want, waren de guides voor de twee eerste eskadrons links geplaatst geweest, dan zouden, daar zij zich door eene beweging van pelotons regts wederom formeren, de spillen zich niet in dezelfde directie hebben bevonden, en de afstanden zouden minder goed bewaard zijn gebleven aan de zijde der formatie, welke niet zoo regelmatig zou geweest zijn. Maar in weerwil dezer uitzondering kan men, als eene algemeene stelling, zeggen: dat de guides in het uitvoeren van alle bewegingen, naar de zijde van den troep moeten geplaatst zijn die tot basis dier bewegingen dient, maar ook alleen zoolang die bewegingen worden uitgevoerd, want op het oogenblik dat zij volbragt zijn, komt men weder in het algemeene geval.

Het is eveneens gelegen, wanneer men de orde van kolonne verlaat en zich in bataille formeert of deploijeert. Tot aan het kommando van uitvoering, regelt men zich naar de guides van den marsch, maar onmiddellijk daarna gaat de guide over naar de zijde van den troep, die tot basis van het formeren of deploijeren strekt, en hij kan ook nergens elders zijn.

Nemen wij tot voorbeeld een troep, hoe groot ook, welke zich voorwaarts in bataille formeert. De eerste afdeeling marcheert regt vooruit, zij die volgen winnen, het is waar, terrein, naar de linker zijde,

maar regelen zich altijd naar de regter, ten einde niet meer te winnen dan behoort; tegenover de plaats gekomen die zij moeten beslaan, herstellen zij zich en marcheren regt vooruit, zich regts regelende; eindelijk houden zij stil op de hoogte van den reeds geformeerden troep of van het opsluitend gelid, indien de beweging met pelotons of met grootere afdeelingen plaats heeft, waarna zij zich nogmaals regts rigten.

Daar bij het deploijeren het werktuiglijke hetzelfde is, voegen wij, om herhalingen te vermijden, hier verder niets bij.

Wanneer men derhalve een troep in bataille laat afbreken om zich in kolonne te formeren, is het eerste oogmerk het uitvoeren der beweging, en moet men zich naar die zijde regelen; gelijk bij de formatie het eerste oogmerk het formeren is, waardoor het noodzakelijk wordt zich naar de zijde der formatie te regelen.

Voor het overige is al het zooveen gezegde slechts de ontwikkeling van het beginsel van het Provisionneel Reglement, dat van de eskadrons-school af de guides van formatie erkende (1).

X.

Het is veel gemakkelijker de directie eener kolonne te veranderen, dan eene linie van bataille eene verandering van front te laten doen; men moet

(1) Het is de kommandant van het eskadron zelf, die den nieuwen guide aanwijst in de formatie ter regter zijde in bataille, onmiddellijk na het kommando *Marsch*. Het is eveneens wat de formatie voorwaarts in bataille en de gevallen die daaruit voortkomen betreft, zoowel in de eskadrons-school als bij de regiments-evolutiën.

de kolonnen derhalve slechts formeren of deploijeren, wanneer men den zwakken kant van den vijand gewonnen heeft, of wel wanneer men door de omstandigheden daartoe gedwongen wordt, bij voorbeeld wanneer men den vijand ontzag wil inboezemen, door hem het geheele front te vertoon.

Wat is inderdaad gemakkelijker, dan de veranderingen van directie in kolonne? Welke bewegingen kunnen eenvoudiger en sneller zijn, dan zich voorwaarts in bataille te formeren, onder de bescherming van de eerste afdeeling der kolonne, achter-eenvolgens versterkt door de volgende? Men moet derhalve, wanneer de kolonnen afzonderlijk ageren, ze niet formeren of deploijeren, dan wanneer het gelukt is de flanken of den rug van den vijand te winnen; want indien men zich te vroeg formeerde, zou men in de onmogelijkheid zijn eene of andere beweging uit te voeren; en zou men de beweegbaarheid der orde van kolonne verliezen; indien men zelf van front moest veranderen, zou men dit noch met dezelfde snelheid, noch met dezelfde veiligheid kunnen doen.

Maar de korpsen ageren niet altijd alleen; zij zijn niet altijd bestemd om aan te vallen; zij moeten dikwijls stellingen bezetten of dekken, of den vijand ontzag inboezemen, door hem een groot front te vertoonen; alsdan formeert men zich in bataille, en beslissen, gelijk men ziet, de omstandigheden.

Uit het voorgaande betoog volgt, dat de orde van kolonne, als eene voorbereidende orde, en ook de beweeglijkste en

voordeeligste zijde om naar alle kanten te marcheren en zich te formeren, altijd moet behouden worden, ten minste zoo de omstandigheden niet het tegendeel vorderen, tot op het oogenblik dat men het voorgestelde doel bereikt; het is dan dat men de orde van bataille moet aannemen, welke de definitieve orde is, en zonder te aarzelen op den vijand aan marcheren en hem chargeren.

Bij eene te vroege formatie zou men, in plaats van 's vijands oogmerken voor te komen en hem in onzekerheid ten opzichte van onze eigene plannen te houden, hem al deze voordeelen overlaten en zich-zelf aan zijne genade overgeven.

XI.

Om eene kolonne op alle stralen van den cirkel te formeren, moet hij, die haar kommandeert, zich aan het hoofd plaatsen, om de directie daarvan te veranderen naar het noodig is.

Het Reglement heeft slechts vier voorname formatiën voorzien: voorwaarts, achterwaarts, regts en links. Maar gelijk in de grondstellingen VI en volgende van het eerste Hoofdstuk is aangetoond, eene kolonne kan verplicht zijn zich, ten opzichte van haren marsch, in eene schuin-sche strekking te formeren (1). Alsdan kan

(1) Indien men hiertegen inbragt, dat de troepen in aanzienlijke korpsen vereenigd, al de bewegingen, die het gevolg dezer stelling zijn, niet noodig hebben, omdat alsdan alle maatregelen genomen zijn om zich voor zijn front en in de directie des vijands te formeren, en dat de marsch-orde met dat oogmerk is bepaald en ingerigt, zou het niet moeilijk zijn daarop te antwoorden. Maar dit zal wel geen betoog noodig hebben?

de kolonne, door middel der veranderingen van directie, zich tegenover het front plaatsen, waarheen zij marcheren of waar zij zich formeren moet, waarna hare formatie neerkomt op het voorwaarts in bataille, en alle volgende afdeelingen zich op haar formeren en rigten.

Moest men zich schuins achterwaarts formeren, dan zou men met eene wending met pelotons beginnen; de kommandant der kolonne zou de zwenkings-beweging doen ophouden, wanneer het laatste, nu het eerste geworden peloton in de vereischte schuin-sche strekking gekomen was, en al de andere zouden zich op dit peloton rigten.

Aldus kan eene kolonne met afstanden zich door dit middel op alle schuin-sche lijnen formeren, die tusschen de vier hoofdstrekkingen begrepen zijn; het is voldoende dat de kommandant zich bij het hoofd bevindt, om den graad van schuinte voor te schrijven en af te meten.

XII.

Het doel, dat de kommandant van een' troep zich in de directie zijner kolonnen moet voorstellen, is derhalve de zwakke zijde van zijnen vijand, dat is zijne flanken of rug te winnen, door eene snelle, door de toevalligheden van het terrein verborgene be-

Iedereen is het daaromtrent eens, dat het vraagstuk der taktiek niet zou zijn opgelost voor troepen, die niet naar alle zijden konden afbreken, marcheren en zich formeren, en dat het door dit vermogen is (hetwelk een welbegrepen onderrigt hun geeft) dat zij nooit in verlegenheid of verwarring komen, dat zij met groote of kleine korpsen kunnen manoeuvreren, en met brigaden, regimenten en kleinere detachementen kunnen marcheren.

weging, en zich dan onverwacht te deploijeren, hem terstond daarop aan te vallen en ten uiterste te vervolgen, zonder hem tijd te laten zich te bedenken.

Waren al de zijden van eenen troep even sterk, dan zou men evenzeer aan alle zijden kunnen aanvallen; maar wijl dit niet zoo is, en terwijl de twee flanken en de rug van de kracht verstoken zijn die het front bezit, moet het doel altijd wezen, met zijn eigen front de flanken en den rug van zijnen vijand aan te tasten, gelijk het doel van dezen moet zijn dit te voorkomen en zijnen bestrijder zelf te verrassen, wanneer deze valsche bewegingen maakt om zijn oogmerk te bereiken.

Aldus manoeuvreerden altijd de bekwaamste Generaals. Het was door eene snelle beweging zijner kavallerie, dat de dappere LUXEMBOURG den Prins WALDECK te Fleurus omtrok; aldus ging de groote FREDERIK in verschillende veldslagen te werk, inzonderheid te Leuthen, waar zijne voorhoede en de toevalligheden van het terrein den vijand geheel misleidden; aldus behaalde de slechts zes en twintigjarige Generaal BONAPARTE, in zijne bewonderingswaardige veldtogten in Italië in 1796 en 1797, ongehoorde overwinningen door het snel en onverwacht bijeen-trekken zijner krachten op het zwakke punt van zijnen vijand, en zegevierde hij over de beide Oostenrijksche veldheeren en zesmaal vernieuwde Oostenrijksche legers; maar zijne *marsch-bataille* in Italië, gelijk de Generaal LAMARQUE ze zoo gepast noemt, moest nog overtroffen worden door de reusachtige strategische denkbeelden van

den Keizer NAPOLEON, bij het opheffen van het kamp van Boulogne. Men zag toen dat groote leger, dat op het punt was om eene landing in Engeland te doen, als een enkel man regtsomkeert maken, zich als door tooverij over den Rijn verplaatsen; en weldra wordt MACK, door middel eener groote zwenking, waarvan Ulm de spil vormde, van zijne gemeenschap met Weenen afgesneden en gedwongen met zijn leger te capituleren. Zoo werd deze merkwaardige veldtogt met het maken van 60,000 gevangenen, het veroveren van 200 stukken geschut en de overgaaf van Ulm geopend, en twee maanden later in Moravië, op eenen ontzaglijken afstand van het punt van uitgang, door den grooten slag van Austerlitz ten einde gebracht; een veldtogt, welke door die van Jena, nog verwonderlijker en nog beslissender, werd gevolgd.

Het is in de merkwaardige veldtogten dezer groote Veldheeren, dat onze jonge lezers lessen en voorbeelden moeten zoeken, die meer indruk maken dan de regels van de best zamengestelde theorie.

XIII.

Het hoofd der kolonne moet onfeilbaar geacht worden door al wat achter hetzelfde marcheert; men moet zich naar diens bewegingen schikken, hetzij het den gang versnelt of vertraagt, regtuit marcheert of van directie verandert, verdubbelt of afbreekt.

Wij zeggen, dat het hoofd der kolonne voor onfeilbaar moet gehouden worden door

al wat daar achter marcheert, niet omdat het zulks wezenlijk is, maar omdat het hoofd tot guide en bestuurder strekt, en het veel beter is, dat men in de fouten van het hoofd deelt en een zekeren grondslag en rigtingspunt heeft, dan dat men de ruiters aan zich-zelfen overlaat, zonder te weten waarnaar zij zich moeten regelen.

Het hoofd der kolonne gelijkt derhalve eenigermate naar den bevelhebber, die de verschillende willen vereenigt en tot hetzelfde oogmerk doet strekken. Men moet derhalve de ruiters gewennen het hoofd te volgen; want wanneer wij de details verlaten om gewigtiger uitkomsten te beschouwen, zullen wij zien dat zulks nog van veel meer belang is.

Wanneer een defilé de noodzakelijkheid medebrengt om verschillende malen achtereen af te breken en op te marcheren, begint het hoofd de beweging, en wijl de diepte grooter wordt naarmate men afbreekt, en de beste stem zich niet verder dan op zekeren afstand kan doen verstaan, kan men niets anders doen, dan zich naar de bewegingen van het hoofd te regelen.

In deze omstandigheid hebben wij met goed gevolg conventionneele teekenen zien gebruiken om af te breken en op te marcheren, welke, van het hoofd der kolonne afkomende, tot aan den staart werden herhaald, door een trompetter, die aan het hoofd van elk eskadron marcheerde.

Het is eveneens wat het ophouden, afmarcheren en verdubbelen van den gang betreft; men regelt zich altijd naar de bewegingen van het hoofd.

In diepe kolonnen kunnen de troepen van den staart onmogelijk het kommando

hooren dat aan het hoofd gegeven wordt, maar dit is ook niet volstrekt noodig, wijl men zulks vergoedt door zich naar de bewegingen van het hoofd te regelen. Kan men zelfs wel anders doen, als men op weg in een defilé is, met beletselen ter regter en linker zijde der kolonne, die verhinderen op de flanken te marcheren? Alleen het hoofd kan en moet dan al wat volgt besturen.

De kommandant van eenen troep, die op zulk een oogenblik niet aan het hoofd der kolonne marcheerde, zou (behalve het gemis der voordeelen, welke deze plaats aanbiedt en die hij elders niet vindt) gevaar loopen dat zijn troep op de eene of andere wijze in de klem geraakte, in eene hinderlaag viel en den vijand op den hals had eer hij het wist.

Zoo zou ook de kommandant van een' troep, die bij eene terugtochts-beweging niet achteraan marcheerde, om de bewegingen des vijands te bespieden en daarvan zooveel mogelijk partij te trekken, zich aan dezelfde nadeelen blootstellen.

XIV.

De plotselinge verschijning des vijands op de flanken eener kolonne, of wel natuurlijke beletselen maken soms de omgekeerde orde onvermijdelijk; men moet de troepen daarop voorbereiden door zich, zooveel noodig, in de omgekeerde orde te formèren en daarin te marcheren. (*Zie hieronder 't Verhaal van het gevecht van Hoff.*)

Tegenwoordig wordt het beginsel der omgekeerde orde niet meer betwist, en

men moet het veeleer uitbreiden dan beperken, zonder evenwel de beginselen van het Reglement te verlaten, wat de natuurlijke en tot grondslag dienende orde van bataille betreft, welke alle wenschelijke ruimte geeft, zonder iets in gevaar te stellen.

De Luitenant-Generaal Graaf DEJEAN heeft dit zeer goed uitgedrukt in de volgende zinsnede, welke hij voorstelt bij het Fransche Reglement te voegen:

«Het regiment moet in alle evolutiën worden geoefend, zoowel als het zich in de omgekeerde orde als in de natuurlijke orde bevindt; maar in den oorlog, nabij den vijand, moet men het niet in omgekeerde orde stellen, tenzij de omstandigheden zulks vereischen.»

Niets regtvaardigt beter de wijsheid dezer beperking, en niets toont beter aan, van hoeveel gewigt het is, zelfs de beste troepen te oefenen om zich in de omgekeerde orde te stellen, dan hetgeen de Fransche kavallerie in 1796, in het gevecht dat op den slag van Mondovi volgde, en den 6^{den} Februarij 1807 in het vermaarde gevecht van Hoff gebeurde.

In het eerste gevecht trof den kavallerie-Generaal STENGEL, die de schitterendste hoedanigheden bezat, een tegenspoed, welke hem den dood kostte, omdat hij eene geslotene kolonne ter linker zijde in omgekeerde orde in bataille had willen formeren; eene hoogsteenvoudige beweging, maar waaraan zijne eskadrons, die op de vervolging des vijands uit waren, niet gewoon waren en die hen bevreemdde (1).

(1) Zie *le Spectateur Militaire*, tom. 3, pag. 238 etc.

In het gevecht bij Hoff mislukten twee achtereenvolgende aanvallen op het zwakste en toegankelijkste gedeelte der Russische linie, omdat men niet gewoon was zich ter linker zijde in omgekeerde orde in bataille te formeren, en een derde aanval, tegen het tegenovergestelde uiteinde gerigt, dat eene betere stelling in had, gelukte, omdat hij in de natuurlijke orde plaats had (1).

Wij deelen hier het verslag van het gevecht van Hoff mede, dat duidelijker spreekt dan het eerste, door den verschillenden uitslag der twee aanvallen, en door de hoedanigheid der ruiters, die, zoowel wat hunne bekwaamheid als gewoonte aan den oorlog betrof, onder de uitgelezene troepen behoorden.

«Het Russische leger, 't welk op Eylau terugtrok en vreesde in het defilé van Landsberg van achteren aangevallen te worden, had, om dit defilé te dekken, acht bataillons van zijne beste infanterie bij het dorp Hoff geposteerd gelaten. De Generaal, die dit korps kommandeerde, stelde het op eene golving van het terrein in bataille; twee mocrassen, op 500 ellen afstands voor deze stelling gelegen, lieten tusschen beiden slechts een defilé van geringe breedte over, waardoor de groote weg heenliep.»

«Toen Keizer NAPOLEON op dit punt kwam, vond hij daar de kavallerie der voorhoede opgehouden; de infanterie was nog ver achter, en toch was het van belang de vervolging voort te zetten. De Keizer beval derhalve dat de kavallerie de vijandelijke achterhoede zou aanvallen,

(1) Zie *le Spectateur Militaire*, tom. 3, pag. 48 etc.

welke laatste, ziende dat men haar niet dan met pelotons kon naderen, in gedeploijeerde linie bleef, in weerwil der tegenwoordigheid van deze talrijke eskadrons.»

«Een van de brigades ligte kavallerie, in *kolonne met pelotons* geformeerd, met den regter vleugel aan het hoofd, reed vlug het defilé door, maar aangezien het eene groote onvoorzigtigheid zou geweest zijn, het centrum der Russische linie te chargeren, 't welk op een eenigzins verheven terrein stond, dat door sneeuw en ijzel glad en moeilijk te naderen was, terwijl het terrein aan de zijden lager werd, vooral naar 's vijands linker vleugel, nam de kolonne in galop de rigting, welke vereischt werd om dien linker vleugel in de flank en in den rug te vallen.»

«Dit was nu de gelegenheid om eene formatie *ter linker zijde in omgekeerde orde in bataille* uit te voeren, zoodra het eerste peloton op de hoogte der rotten van den uitersten linker vleugel des vijands kwam.»

«Maar dewijl deze beweging niet in het Regiment stond, werd zij niet gekommandeerd, of door de subalterne officieren niet goed begrepen, want de kolonne breidde zich te ver uit, terwijl zij zich door een *links in bataille* in natuurlijke orde wilde herstellen.»

«De vijand maakte gebruik van den tijd dien men hem liet om de twee bataillons van zijnen linker vleugel naar die zijde in bataille te formeren, welke daarop van dichtbij op de Fransche eskadrons schoten, die men voor hen liet defileren. Eenige der pelotons-kommandanten wilden ter linker zijde in omgekeerde orde in bataille maken,

andere gingen voort in natuurlijke orde te marcheren. Aldus kwam de kolonne in wanorde, en daar zij zich onder een' regen van kogels niet herstellen kon, wierp zij zich gedeeltelijk in het moeras achter haar, waarin zij een groot aantal paarden verloor. Na het mislukken van dezen aanval, ontving eene brigade dragonders bevel een' nieuwen aanval te doen, die, daar zij op hetzelfde punt en in dezelfde orde werd uitgevoerd, om dezelfde redenen eenen dergelijken uitslag had. Op dit oogenblik kwam de Generaal d'HAUTOULT met zijne kurassiers aan. De Keizer beval hem de linie des vijands te chargeren; en deze nogmaals op haren linker vleugel, als de meest toegankelijke aan te vallen. Maar de Generaal verzocht verlof om veeleer den *regter vleugel* der linie aan te vallen, hetgeen hij niet verkreeg, dan nadat hij in het bijzonder met den Keizer had gesproken.»

«De kurassiers, in kolonnen met pelotons geformeerd, met den regter vleugel aan 't hoofd, rijden daarop het defilé door. Twee hunner eskadrons doen een geveinsden aanval op het front des vijands, terwijl de andere, hoofd der kolonne halflinks makende, zich in galop naar den uitersten regter vleugel der Russische linie rigten, en, zoodra zij op zijne hoogte zijn, zich *ter regter zijde in bataille* stellen, dien vleugel in de flank en vervolgens in den rug vallen, hem overhoop werpen en al de acht bataillons verslaan!!»

«Geen enkel man ontkwam; alles sneuvelde of werd gevangen genomen, en de Generaal d'HAUTOULT bood NAPOLEON acht vaandels aan; waarop de Keizer hem aan

't hoofd der troepen omhelsde, zeggende dat dit de schoonste kavallerie-charge was, die hij ooit in zijn leven had gezien.»

«Als ooggetuige der charges die ik hier beschreven heb,» dus vervolgde de Generaal MARBOT, aan wien wij dit verslag verschuldigd zijn, «trachtte ik mij-zelfen de redenen te verklaren, welke den Generaal d'HAUTOULT hadden bewogen de voorkeur te geven aan den aanval op den *regter vleugel* des vijands, en ik bleef overtuigd dat hij daartoe besloten had op de gedachte, dat zijne troepen, van die zijde komende, zich met meer eenheid tegen de Russische linie zouden formeren, door een *ter regter zijde in bataille*, eene beweging, welke het Reglement had voorzien en waaraan de ruiters gewoon waren.»

«Ik meende ook te ontdekken, dat de

Generaal d'HAUTOULT, in zijn gesprek met den Keizer, dezen het nadeel had doen opmerken, waarin de brigades ligte kavallerie en dragonders zich bevonden hadden, door in eene positie te komen, welke eene *niet door het reglement voorziene* beweging noodig maakte, en welke zeer moeilijk voor de eerste maal onder het vuur des vijands was uit te voeren.»

Evenwel, daar het ergste van alles zou wezen als men verrast werd, terwijl men in kolonne was en in deze gevaarlijke gesteldheid werd aangevallen, moet men voor de formatiën in omgekeerde orde met al hare gevolgen niet terugdeinzen, maar, zonder het beginsel der grondformatie te verlaten. (Zie zevende Hoofdstuk: *Over de orde in bataille*, n°. 1.)

BIJDRAGE

TOT DE

KENNIS VAN HET ENGELSCH LEGER.

DOOR

P. M. NETSCHER,

2de Luitenant der Grenadiers.

(Vervolg van bladz. 456).

GROOTE STAF VAN HET LEGER; VERDEELING
DES RIIKS IN MILITAIRE DISTRICTEN;
GENERAALS.

Zoo als wij reeds vroeger aanstipten, wordt de opperbevelhebber der armee (inf.

en kav.) onmiddellijk ter zijde gestaan door den adjudant-generaal en den kwartiermeester-generaal, beide officieren die rechtstreeks door de Koningin zelve worden aangesteld. Eerstgenoemde (1) heeft het

(1) Thans de generaal-majoor BROWN.

beheer over alles wat betrekking heeft tot verloven, ontslag uit de dienst, rekrutering, krijgstuicht, kleeding en uitrusting der troepen; enz. Hij is, zoo als DUPIN zegt, de chef van het personeel te noemen. Terwijl de tweede (1) belast is met de regeling der huisvesting, inscheping en marschen van troepen; met het toezigt over het wetenschappelijk onderwijs, het doen vervaardigen van militaire kaarten, plans en opnemingen, enz. In dit alles zijn zij echter ondergeschikt aan den opperbevelhebber. Alle overige dienst-correspondentie komt regtstreeks bij den opperbevelhebber zelve, door tusschenkomst van diens Secretaris, die den titel heeft van *Military Secretary* (2).

Eene verdeeling in divisien of brigaden op taktische gronden berustende, is bij het Engelsche leger in tijd van vrede niet bekend; doch Groot-Brittanje en deszelfs Koloniën is in militaire districten verdeeld, over elk van welke een generaal het bevel voert. Al de troepen die binnen de grens van zulk een district garnizoen houden, vormen, administratief gesproken, eene brigade en staan, wat algemeene dienstverordeningen, krijgswaden en correspondentie met het hoofdbestuur aangaat, onder de bevelen van den districts-generaal.

Engeland zelf is in 6, Ierland in 5 en Canada in 5 zoodanige districten verdeeld, terwijl de voornaamste der overige Koloniën, en ook Schotland, er ieder slechts één uitmaken.

(1) Thans de generaal Sir WILLOUGHBY GORDON.

(2) Thans de luitenant-generaal Lord FITSROY SOMERSET, dezelfde officier wien bij Waterloo een arm werd afgeschoten en die tegenwoordig was bij de begrafenis van wijlen Z. M. WILLEM II in Delft.

De gezamentlijke troepen in Ierland staan bovendien nog onder eenen (aan WELLINGTON ondergeschikten) opperbevelhebber, eene betrekking die in alle Engelsche Koloniën aan dien van Gouverneur is verbonden, met uitzondering van Indië, waar nevens den Gouverneur-generaal een afzonderlijke opperbevelhebber over het leger door de Koningin zelve wordt aangesteld.

De troepen der *Ordnance* (artillerie, genie en mineurs) staan op hunne verschillende standplaatsen en in de Koloniën onder afzonderlijke bevelhebbers, tot die wapens behoorende. Voorts is er nog een kavalierie-generaal belast met de werkzaamheden van Inspecteur-generaal der ruitery en een generaal der genie met de functien van Inspecteur-generaal der fortificatiën. Aan al deze hooge betrekkingen en militaire kommando's nu, zijn ruime bezoldigingen verbonden, en de hoofdstukken in de oorlogsbegroting van den *grooten staf* en *publieke departementen* duiden een zeer hoog cijfer aan, doch de hoofdoorzaak hiervan is gelegen in het talrijke en overbodige personeel, dat onder verschillende benamingen aan elk dier hooge officieren en ambtenaren is toegevoegd. De kosten voor het departement van den opperbevelhebber, met persoonlijken staf en klerken, die in 1814 de som van 9,761 p. st. bedroegen, zijn in 1850 tot 17,565 p. st. opgeklommen. Hieronder nu is begrepen de bezoldiging van den opperbevelhebber zelve (6,700 p. st.), die van zijn Secretaris Lord FITSROY SOMERSET (2,140 p. st.) (1),

(1) Deze sommen zijn te beschouwen als toelagen, daar zij bovendien hun traktement als generaal in de armee behouden.

en die van zijne aides-de-camp en klerken.

Deadjutant-generaal en kwartiermeester-generaal, die beiden jaarlijks 1884 p. st. traktement en 140 à 175 p. st. fouragegeld genieten (1), hebben elk 2 of 5 hoofdofficieren onder zich, met de titels van *Deputy*, *assistant*- of wel *Deputy-assistant-adjutant-general* of *Quartermaster-general* (2), benevens eene menigte klerken, allen met zware traktementen.

In elk der militaire districten heeft men in het klein, dienzelfden omslagtigen en kostbaren toestel. Zoo heeft men bijv. in Canada, waar ongeveer 8000 man Engelsche troepen zijn, behalve den Gouverneur, die tevens opperbevelhebber is, en drie districts-generaals, nog

- 2 *military Secretary's*,
- 1 *assistant military Secretary*,
- 2 *assistant-adjutants-general*,
- 2 *deputy-assistant-adjutants-general*,
- 2 *deputy-quartermasters-general*,
- 1 *assistant-quartermaster-general*,
- 2 *deputy-assistant-quartermasters-general*,

allen hoofdofficieren of minstens kapiteins, en eindelijk nog 2 *Brigade-majors* en 10 aides-de-camp der generaals.

Al de officieren, onder die verschillende benamingen in de districten verdeeld, voeren

(1) Behalve hun gewoon generaals-traktement.

(2) Deze wonderlijke benamingen van *Deputy*, van *assistant* en van *deputy-assistant*, vóór den eigenlijken titel gevoegd, zijn nog overblijfselen van vroegere misbruiken. In vroegere jaren werden namelijk die hooge en lucratieve betrekkingen gegeven aan invloedrijke personen of *protégés*, die hunne betrekking door anderen lieten waarnemen, en die plaatsvervangers dan de bijvoeging van *waarnemend* of *assistant* vóór hun titel gaven.

den naam van *Staf-officcers* en zijn uit verschillende regimenten der armee als zoodanig gedetacheerd. Zij moeten minstens 4 jaren bij den troep gediend hebben en krijgen groote toelagen.

Om aide-de-camp bij een generaal te kunnen worden, is 2 jaren dienst bij den troep voldoende en mogen daartoe geen officieren boven den rang van kapitein gebezigd worden. De aides-de-camp der Koningin maken daarop eene uitzondering en hebben allen den rang van kolonel. Zij zijn 42 in getal, alle wapens daaronder begrepen, zoowel infanterie, kavallerie, artillerie, genie en mariniers, als militie- en Oost-Indische Compagnies-troepen. Er zijn er echter slechts zes (waarschijnlijk die in werkelijke dienst zijn) die op de oorlogsbegrooting voorkomen voor eene toelage, en wel van 10 s. 5 d. of f 6,25 daags boven hun gewoon traktement.

Wij zagen hierboven volgens welk een ruime schaal de militaire departementen van het bestuur der armee en de groote staf ingerigt en betaald zijn; ook bij de civiele departementen, aan haar toegevoegd, is dit niet minder het geval. De regter-advokaat-generaal heeft eene jaarlijksche bezoldiging van 2000 p. st. De *Secretary-at-war* (minister) heeft een traktement van 2480 p. st. en zijn plaatsvervanger (*deputy-secretary-at-war*) 2000 p. st. Zijn eerste klerk heeft 1000, acht daaropvolgende 500 à 800 en 22 daaropvolgende 500 à 500 ponden sterling 's jaars. De overige 50 klerken en schrijvers hebben minder. Het totaal dezer bezoldigingen komt op de begrooting van 1850—1851 voor ten bedrage van eene som van 51,507

p. st., terwijl datzelfde departement in 1819, toen de portefeuille van oorlog met die van Koloniën vereenigd was, slechts 27,852 p. st. kostte (CHARLES DUPIN, 1^e *DL.*).

Wat het bestuur der Ordnance zelve aangaat, hierbij merken wij dezelfde geldverkwisting op als bij dat der armee. In het 5^e Hoofdstuk van de begrooting voor dien tak der krijgsmagt, zagen wij namelijk dat eene som van 86,961 p. st. besteed wordt voor het *ordnance office*, waaronder begrepen wordt de bezoldiging van den *master-general*, van den inspecteur-generaal der fortificatiën en van de overige chefs der verschillende bureaux, met hunne assistenten en klerken. Deze aanmerkelijke uitgave zou nagenoeg geheel kunnen vervallen, wanneer de *ordnance*, even als in alle andere legers, met de overige wapens onder één bestuur vereenigd was, waardoor, zoo als wij later gelegenheid zullen hebben aan te toonen, ook andere schadelijke gevolgen van die vreemde zamenstelling zouden komen te vervallen.

Bij de vermelding van het budget der armee, merkten wij in het algemeen op hoeveel officieren er in het Engelsche leger zijn, in evenredigheid van het aantal soldaten, daar die verhouding bij de infanterie als van 1—20 en bij de kavallerie als van 1—15 is, en evenwel zijn er altijd slechts zeer weinig officieren om dienst te doen bij de regimenten. Na hetgeen wij hierboven omtrent de uitgebreidheid van den grooten staf des legers hebben gezegd, waartoe altijd officieren uit de verschillende regimenten als gedetacheerd worden gezegd, zal zulks wel geen verwondering baren.

De generaals-rangen zijn echter buiten alle verhouding talrijk. Terwijl er in 1848 in Oostenrijk, op een leger van ruim 600,000 officieren, onderofficieren en soldaten, 552 generaals in activiteit waren, of wel 1 op de 1700 man; en in 1850 in Frankrijk op een leger van 457,000 man, 201 generaals (1) of wel 1 op de 2200 man, waren er op den 1sten Augustus 1850 bij het Engelsche leger, sterk 144,194 officieren, onderofficieren en soldaten (van alle wapens), 6 veldmaarschalken, 46 generaals, 103 luitenant-generaals en 161 generaal-majors, gezamentlijk 516 (2) generaals-rangen of 1 op elke 450 man. Van deze 516 maarschalken en generaals zijn er 155 die regimenten kommanderen, dat is: het traktement als kolonel er voor trekken, naar de volgende schaal:

Garde te paard (<i>Life guards</i> en <i>Horse guards</i>) . . .	1800 p. st. of f	21,600.
Linie-kavallerie . . .	900 » »	- 10,800.
<i>Grenadier-guards</i>	1200 » »	- 14,400.
<i>Coldstream</i> en <i>Scots fusileer-guards</i> . . .	4000 » »	- 12,000.
Linie-infanterie . . .	500 » »	- 6,000.

Hunne dienst als zoodanig, bepaalt zich tot het nu en dan inspecteren en monstere van hunne regimenten (voor zooverre die in Groot-Brittanje zelf garnizoen houden), en verder tot de zorg voor de kleeding

(1) *Annuaire militaire 1850.* — Volgens deze opgave waren op dat tijdstip in de Fransche armee in activiteit 6 maarschalken, 65 divisie- en 130 brigade-generaals, benevens 381 gepensionneerde divisie- en brigade-generaals.

(2) Zie de *Monthly army list Aug. 1850.* Behalve dit getal van 516, komen er nog 16 op die ranglijst voor, die eigenlijk niet meer in het leger mederekenen, doch wier naam alleen als eervolle onderscheiding steeds in het officiersboekje vermeld blijft.

der onderofficieren en soldaten. Hiervoor wordt hen per man eene jaarlijksche schadeloosstelling toegekend, die hoog genoeg is om eene aanzienlijke som als emolumenten over te laten (1).

Van de generaals die geen regimenten kommanderen, zijn er 120 die volgens *Royal Warrant 1 October 1840* een dagelijksch traktement van 1 p. st. 5 s. (*f*15) als *unattached pay* krijgen; de overigen krijgen iets meer of iets minder, doch is het minimum op 400 p. st. (*f*4800) 's jaars gesteld. Die der artillerie, genie en mariniers (2) worden betaald volgens de betrekking die zij bij hunne korpsen bekleeden. In vergelijking tot de overige betalingen in het Engelsche leger, is de bezoldiging van de meerderheid der generaals, die geen regimenten hebben, à 1 p. st. 5 s. daags, bij den eersten oogopslag niet hoog, doch men wete hierbij, dat 60 hunner nog daarenboven in het 8e Hoofdstuk van het budget, nominatief staan uitgetrokken voor jaarwedden van 100 à 400 p. st., tot belooning voor uitstekende bewezene diensten

(1) Hoeveel dit juist bedraagt is moeilijk op te geven, daar zulks wisselvallig is en van omstandigheden afhangt. De schrijver heeft echter uit den mond van een Engelsch officier-betiaalmeester, dat deze emolumenten de bezoldiging der kolonels van linie-infanterie-regimenten somtijds meer dan *verdubbelen*. Dat het bedrag daarvan vrij aanmerkelijk moet zijn, kunnen wij ook genoegzaam opmaken uit het jaarlijksche traktement van de kolonels der garde te paard, hetgeen zoo hoog is gesteld in vergelijking met de anderen, omdat zij niet met de kleeding hunner regimenten belast zijn en dus ook geen emolumenten genieten.

(2) De generaals der mariniers nemen volgens hunne ancienniteit rang onder de overige generaals van het leger in het officiersboekje, ofschoon het korps mariniers en dus ook zij in betaling staan bij het ministerie van marine.

(*Rewards for distinguished services*), dat zij hunne vroegere rangen, tot en met die van luit.-kolonel, hebben mogen verkoopen en dat zij, even als de generaals die regimenten hebben, volstrekt geen dienst hebben te verrigten.

Zoodra een generaal toch tot eenige wezenlijke actieve dienstbetrekking wordt geroepen, wordt zijn traktement door toelagen, fourage-gelden, reiskosten enz. aanmerkelijk verhoogd. Slechts een dertigtal verkeerden in die omstandigheid, hetzij als Gouverneurs van Koloniën, districts-generaals of Gouverneurs van militaire inrigtingen en hospitalen, zoodat men bijna al de overige generaals-rangen als *sinécures* kan beschouwen.

Daar de eigentlijke kolonels-rang en generaals-rang niet gekocht mag worden in het Engelsche leger, en er nimmer een generaal definitief gepensionneerd wordt, zoo kunnen de meeste officieren dien hoogen graad niet dan op zeer gevorderden leeftijd bereiken. In 1850 was dan ook de jongste generaal in Engelsche dienst, ouder dan de oudste generaal bij het Fransche leger in Algerie (1). De opperbevelhebber der armee en de grootmeester der ordnance zijn beiden ver over de 80 jaren oud.

De cumulatie van betrekkingen en traktemeten op enkele personen, bestaat in het Engelsche leger nog op eene groote schaal. Wij zullen hiervan eens eenige

(1) Zie hieromtrent een hoogst interessant artikel in de *Revue Britannique* Janvier 1851: « De l'insuffisance des forces défensives de l'Angleterre et « cas d'invasion. » Zijnde een extract uit een zeer oordeelkundig geschreven werk daaromtrent, door een Engelschman *Sir FRANCIS HEAD*.

voorbeelden uit de oorlogsbegrooting van 1850—1851 aanhalen.

De veldmaarschalk Hertog VAN WEL-
LINGTON heeft als opperbevelhebber jaar-
lijks 6000 p. st.

Voor fourage-gelden . . . 701 »

Als kolonel der grenadier-
garde 1200 »

Extra toelage als zoodanig
(behalve de emolumenten van
kleding) 1095 »

Als kolonel van de *Rifle*
Brigade (jagers) 259 »

Als *Lord Warden of the*
Cinque Ports 475 »

Als *Constable of the Tower*
of London 947 »

en dus gezamenlijk 10,655 p. st.
of f 127,860. Dit is echter verreweg de
hoogste bezoldiging, daar de daaropvol-
gende, die van den grootmeester der ord-
nance, nauwelijks de helft van dit cijfer
haalt.

De veldmaarschalk Markies VAN ANGLESEY
heeft namelijk als *Master-general of the*
ordnance 5000 p. st.

Als kolonel van het regiment
Horse guards 1800 »

En als *Captain of Cowes*
Castle 174 »

Om verder een denkbeeld te geven van
de wijze van betaling der generaals, die
in actieve dienstbetrekking zijn, en tot
toelichting van het hierboven daaromtrent
gezegde, zullen wij er twee nemen, waar-
van de een een regiment tevens komman-
deert en de ander niet in die termen valt:

De luitenant-generaal *Earl CATHCART*
heeft in zijne betrekking als districts-gene-

raal in het Northern- en Midland-district
jaarlijks 1584 p. st.

Voor fourage-gelden en huis-
huur 595 »

En als kolonel van het 5^e
regiment zware dragonders 900 »
gezamenlijk 2679 p. st.

of f 52,148, terwijl de generaal-majoor
THOMAS ERSKINE NAPIER (1), die districts-
generaal in het district Limerick (Ierland)
is, als zoodanig eene jaarlijksche bezol-
diging geniet van 692 p. st.

Voor fourage-gelden en huis-
huur 509 »

Als generaal op de *unattached*
pay van 1 p. st. 5 s. daags 456 »

En als belooning voor uit-
stekende diensten 100 »

dus totaal 1557 p. st.
of f 18,684, hetgeen dus altijd nog de
helft meer is dan het ministers-traktement
in Nederland.

Deze lucratieve staf-kommando's worden
nimmer aan hoofdofficieren der artillerie
of genie opgedragen, daar zij niet onder-
den opperbevelhebber der armee staan en
deze alleen die benoemingen doet. Op het
oogenblik is zelfs de grootmeester der ord-
nance een officier, die nimmer vroeger bij
de ordnance gediend heeft.

Een korps officieren van den algemeenen

(1) Niet te verwarren met Sir WILLIAM NAPIER,
de geschiedschrijver van den Spaanschen oorlog,
met Sir CHARLES NAPIER, de wereldberoemde held
van Scinde en Lahore, met den luitenant-generaal
Sir GEORGE NAPIER, of wel met den admiraal NAPIER.

Allen bestaan elkander echter in bloedverwant-
schap en behooren tot een dier zeldzame geslachten
van helden, en wel van helden wier pen even scherp
is als hun zwaard.

staf, zoo als in andere armeën, bestaat bij de Engelschen niet. Wel had de Hertog van WELLINGTON in Spanje een zoodanig korps opgericht, doch hetzelfde werd na den vrede wederom afgeschaft. Thans is er bij elk bataillon een kwartiermeester (Quartermaster) (1), die het bestuur heeft over alles wat de huisvesting, marschen, inscheping der troepen, militaire opnemingen en plans maken betreft, en wiens dienstbetrekking dus in eenige opzichten overeenkomt met die van den stafofficier. Zij staan allen onder den Quartermaster-general.

STERKTE EN INDEELING DER KAVALLERIE EN
INFANTERIE; ROOSTER DER DIENST-
BEURTEN IN DE KOLONIËN.

Den 1sten April 1850 bestond de kaval-
lerie uit:

- 5 Regimenten garde te paard; zijnde het 1° en 2° regiment *Life guards* en het regiment *Royal Horse guards*.
- 7 Regimenten zware kavallerie of dragonders (*Dragoon guards*) en
- 16 Regimenten ligte dragonders, huzaren en lansiers (waarvan er op het oogenblik 3 in Oost-Indië zijn).

De infanterie is volgender wijze zamengesteld:

- 3 Regimenten garde te voet (*Foot-guards*); zijnde het 1° of *Grenadier-guards* van 3 bataillons, de *Coldstream guards* van 2 en de *Scots-fusileer-*

(1) Deze Quartermaster is niet zoo als in onze armee, met de geldelijke administratie belast; daar hiervoor, zoo als wij later zullen zien, de paymaster of betaaldmeester is.

guards van 2 bataillons. Deze drie regimenten vormen met de garde te paard, de zoogenaamde *Household brigade* en worden gewoonlijk bestempeld met den naam van *Household troops*, of troepen van het Koninklijk huis.

- 99 Regimenten infanterie van linie (waarvan er op het oogenblik 24 in Oost-Indië en ongeveer 50 in verschillende andere Koloniën zijn. Al deze regimenten bestaan uit één bataillon, met uitzondering van het 1° en van het 60° regiment (bussenjagers), die 2 bataillons hebben, en verder nog eenige regimenten, die behalve hun veld-bataillon nog een reserve-bataillon hebben.

1 Jager-brigade (*Rifle-brigade*), bestaande uit twee bataillons en eindelijk

- 5 West-Indische regimenten, die in allen opzichte gelijk zijn aan de overige linie-regimenten, met dit onderscheid echter, dat de soldaten negers zijn en zij alleen dienst verrigten in de West-Indië en op de westkust van Afrika.

Voorts zijn nog aan de armee toegevoegd:

- 5 Koloniale jager-regimenten, zijnde het *Ceylon-Rifle-regiment*, *Cape-mounted Riflemen* (bereden) en het *Royal-Canadian-Rifle-regiment*, allen van één bataillon en uitsluitend bestemd voor de dienst op Ceylon, aan de Kaap en in Canada, en eindelijk nog
- 5 kleinere koloniale korpsen: het *S^t. Helena-regiment*, de *Royal Newfoundland-companies* en het *Royal Malta fencible-regiment*.

Ter beoordeeling van de respectieve sterkte en kosten der regimenten kavallerie en infanterie der Engelsche armee, diene

het volgende tabelletje, getrokken uit de oorlogsbegrooting van 1850—1851.

NAMEN DER KORPSEN.	Paarden.	Officieren.	Onderofficieren, trompetters, tambours en pippers.	Korporaals en soldaten.	TOTAAL van allerzegen.	Jaarlijksche kosten aan soldij, toelagen en kleeding.
1 ^o en 2 ^o regiment <i>Life guards</i> (elk).	274	32	53	351	436	29,602 p. st.
Royal Horse guards.....	id.	id.	id.	id.	id.	27,524 „
Elk der regimenten linie-kavallerie, wanneer zij in Engel. garniz. houden.	271	27	32	328	387	17,777 „
Elk der 3 regimenten kavallerie die in O. I. dienst doen.....	703	47	70	674	791	34,192 „
Het regiment <i>Grenadier-guards</i>		96	180	2080	2356	86,214 „
De reg. <i>Coldstream-</i> en <i>Scots fusileer-guards</i> (elk).....		61	111	1280	1452	53,099 „
Van de 99 regimenten linie-infanterie, zijn er ruim 50 die de volgende sterkte hebben.....		39	63	750	852	25,442 „
Ongeveer 20 à.....		40	78	1000	1118	31,466 „
5 à.....		50	92	1200	1342	38,079 „
En de 24 reg. die in O. I. dienst doen à.		52	79	1000	1131	33,133 „
Elk der West-Indische regimenten...		(1) 60	79	1000	1139	34,354 „

De totale getalsterkte dezer verschillende korpsen kavallerie en infanterie, hebben wij reeds in het 1° hoofdstuk der begrooting opgegeven, als zijnde 129,625 officieren, onderofficieren en soldaten (12,555 kav. en 117,270 inf.) (2). Hiervan zijn er in Oost-Indië en China 50,497 (5,757 kav. en 26,760 inf.), in Engeland, Schotland en Ierland 59,598, terwijl de

(1) Het aantal officieren bij deze regimenten is zoo talrijk, uithoofde van de menigvuldige detacheringen waaraan die korpsen onderhevig zijn, zoowel in de West-Indische Koloniën, als op de kust van Afrika; om hierin eenigzins te voorzien, is er sprake van de oprigting van een nieuw Afrikaansch regiment, uitsluitend voor de goudkust bestemd.

(2) De sterkte en indeeling der artillerie, genie en mineurs, zullen wij later onder het hoofdstuk *Ordnance* behandelen.

3. D. N°. 12.

rest in de talrijke overige Britsche Koloniën verdeeld is. In het begin dezes jaars (1851) zijn er nog aanmerkelijke versterkingen naar verschillende Koloniën, en vooral naar de Kaap de Goede Hoop tegen de Kaffers, gezonden, zoodat er op den 1sten April 1851 nog slechts 50,980 man in de drie vereenigde Koningrijken waren. Met dit getal nu moet voorzien worden in de aflossing der overige 78,645 op alle punten des aardbols verspreide troepen, en daar de kavallerie zelden en de garde nimmer, als in gevallen van hooge noodzakelijkheid, dienst buitenslands verrigt (1),

(1) Behalve de 3 regimenten in Indië, is er op het oogenblik geen kavallerie in de Engelsche Koloniën; en met uitzondering van 2 bataillons garde te voet, die tijdens den opstand van 1836 in Canada

zoo drukt dit hoofdzakelijk op de linie-infanterie. Bovendien geschiedde die aflossing vroeger zeer ongeregeld en was geheel afhankelijk van intrigues, in het partikulier belang der kolonels, wanneer dit menschen van invloed waren. Het onbillijke hiervan zullen wij wel niet behoeven te bewijzen, wanneer wij alleen slechts de aandacht vestigen op de verhouding der sterfte bij de troepen in Engeland en in de Koloniën.

Het volgende is eene authentieke opgave der gemiddelde jaarlijksche sterfte bij de Engelsche troepen in de Koloniën, over een tijdvak van 10 jaren (1838—1848), berekend per 1000 man en door den *Secretary at war* in 1850 voor het huis der gemeenten gelegd.

	dooden op elke 1000 man.
Britsch Guyana	97,9
Trinidad . . .	102,9
Tabago	75,9
Grenada	43,4
Barbados	42,9
Dominica	132
Jamaica	66
Gibraltar	11
Malta	15
Jonische eiland.	15
Bermuda	27
Canada	12
S ^t . Helena	15
Kaap de G. Hoop	12
Mauritius	24
Ceylon	41
Madras	76
Bengalen	75
Bombay	62
Nieuw-Zeeland	14

Hetgeen totaal eene gemiddelde jaarlijksche sterfte van 48 op de 1000 man op-

derwaarts zijn gezonden, zijn die keurtroepen sedert 1816 niet uit London geweest.

levert voor de troepen in de Koloniën, terwijl, volgens MARSHALL en anderen, de sterfte onder de troepen in Engeland zelf slechts van 12 à 15 op de 1000 is. In Junij of Julij 1846 kwam het 51ste linie-infanterie-regiment, na een *één-en-twintig* jarig verblijf in Indië, wederom in Engeland terug. Dit regiment was nog op den 12^{den} December 1845, voor den slag bij Moodkee (tegen de Seikhs), sterk 51 officieren en 844 onderofficieren en soldaten; in dat ééne gevecht echter sneuvelde 1 luitenant-kolonel, 1 majoor en 8 andere officieren; verder werden er 15 officieren gewond en van de 755 soldaten, welke dien dag in gevecht kwamen, waren er 551 dooden en gekwetsten. Kort daarna vertrok het regiment naar Engeland, alwaar het arriveerde met eene totale sterkte van 215 man, waarvan slechts 80 niet gewonden waren. De luit-kolonel JAMES SPENCE en de quartermaster BENISON, waren de eenige personen bij het regiment aanwezig, die met hetzelfde in 1825 naar Indië vertrokken waren; het overige personeel was geheel veranderd (1).

Sedert weinige jaren is een meer geregelde rooster (*rotation-list*) van de dienstbeurten in de Koloniën aangelegd, en nog onlangs heeft de *Secretary at war* in het huis der gemeenten verklaard, dat voortaan de dienst der regimenten zoodanig geregeld zou zijn, dat zij voor den buitensten rotatiekring (namelijk Indië, China en Australië) 15 jaren dienst in die Koloniën zouden doen en dan 7½ jaar t'huis blijven, terwijl zij voor den binnensten rotatiekring Afrika,

(1) Illustr. London News 1846.

Amerika, de Middellandsche zee enz., voor elke 10 jaar koloniale dienst, 5 jaar in Engeland zouden blijven (1).

Een regiment nu dat ingescheept wordt voor koloniale dienst in den binnensten rotatie-kring, laat van zijne 10 kompagnïën (waaruit elk regiment bestaat) 4 kompagnïën in Engeland achter, die onder het kommando van een der majoors het depôt vormen en zorg dragen voor de voltallig houding van de zes kompagnïën, die aldus in actieve dienst gaan. De aldus gevormde depôt-kompagnïën worden op een effectief van 65 soldaten en de dienst-kompagnïën op 90 soldaten gehouden. Soms tijds vorderde de dienst dat de 4 depôt-kompagnïën tot 6 vermeerderd werden en vormden alsdan de 2^e en *reserve*-bataillons, die echter nu bijna allen afgeschafte zijn. Wanneer een regiment ingescheept wordt voor de dienst in Indië, China of Australië, worden uit de verschillende kompagnïën de noodige officieren en manschappen gekozen, tot het vormen eener elfde of depôt-kompagnie, die insgelijks in Engeland achterblijft en belast is met de rekrutering voor het regiment; de overige 10 kompagnïën gaan allen mede. Op drie of vier uitzonderingen na, zijn al de depôts der regimenten die in de Koloniën zijn, in garnizoen te Chatham en op het eiland Wight. De depôts der buitenslands zich bevindende kavallerie-regimenten, zijn allen te Maidstone.

(1) *Proceedings of the house of commons. March 1831.* Vijftien jaren is dus nu het maximum van den tijd, die een regiment in Indië mag blijven; de tijd van duur der reis heen en weder er buiten gerekend.

VOORRANG DER REGIMENTEN, PRIVILEGIËN
DER GARDE.

Even als zoo vele andere zaken in het Engelsche leger, is ook de volgorde der troepen-korpsen in orde van parade geheel ongelijk aan die bij andere natiën. In de *Queens Regulations for the army* is daaromtrent het volgende bepaald:

Harer Majesteits regimenten *Life guards* en *Horse guards* hebben den voorrang boven alle andere troepen, hoe ook genaamd; die elkander verder in de navolgende orde opvolgen: Rijdende artillerie, kavallerie, voetartillerie, genie, mineurs en sappeurs, garde te voet, veteranen en eindelijk de regimenten linie-infanterie, naar rangorde hunner nummers. De mariniers nemen plaats tusschen het 49ste en 50ste regiment, en de *Rifle brigade* tusschen het 95ste en 94ste regiment, terwijl hierna eindelijk de militia of schutterij volgt.

De meeste regimenten infanterie hebben, behalve hun nummer, in de armee nog eenen titel, afgeleid van de eene of andere historische herinnering, b. v. het 81ste *Loyal Lincoln volunteers*, of wel naar den naam van het graafschap waarin zij het eerst aangeworven of georganiseerd zijn, b. v. het 17de of *Leycestershire regiment*, of wel voeren zij den bijnaam van *Royal, Kings own, Queens own* of *prince Alberts own*, bijvoorbeeld het 2de of *Queens Royal regiment*, 4de *Kings own regiment*, 21ste *Royal North-British fusileers*, enz. Bijna alle regimenten kavallerie hebben deze laatstgenoemde benamingen afgeleid van personen uit het vorstelijk huis; bij de

infanterie zijn er 16 of 17 zoodanige. Zij worden in de wandeling bestempeld met den naam van *Crack-regiments* (keur-regimenten), hetgeen echter alleen in naam bestaat, en zijn te herkennen aan hunne uitmonstering (blauw).

De meest bevoorregte korpsen in de Engelsche armee zijn de drie regimenten garde te voet; hunne betaling is hooger dan die der overige troepen, zij behoeven geen dienst in de Koloniën te verrigten en een officier bij een dier regimenten, heeft een rang hooger in de armee. Een *ensign* of vaandrig (1) in de garde, heeft den rang van luitenant tevens, een luitenant in de garde dien van kapitein en wordt hij tot kapitein in de garde benoemd, dan wint hij dadelijk twee stappen, daar hij dan den rang van luit.¹-kolonel in de armee verkrijgt. De majoors en luit.¹-kolonels bij de garde hebben den rang van kolonel.

Dit groote privilegie is aan die drie regimenten toegekend door den Prins Regent, bij besluit van 29 Julij 1813, ter belooning van hun heldhaftig gedrag bij Waterloo (2). Bij diezelfde gelegenheid werd het 1^e regiment dier garde, dat tot dien tijd slechts den titel van *Foot-guards* had gevoerd, «tot een regiment grenadiers» gemaakt met den titel van: *The first or*

(1) Deze titel van vaandrig drukt den rang uit van 2^{den} luitenant in ons leger. Daar, waar wij voortaan het woord *luitenant* gebruiken, meenen wij het in deszelfs Engelsche beteekenis, als 1ste luitenant namelijk.

(2) Behalve den Hertog van WELLINGTON en den generaal *Earl of STRAFFORD*, die elk een dier regimenten kommanderen, zijn er nog slechts 4 officieren bij de garde te voet die bij dien veldslag zijn tegenwoordig geweest, namelijk één luit.-kolonel met kolonels-rang en 3 Quartermasters.

«*grenadier-regiment of foot-guards*, ter «herinnering aan hunne overwinning op «de grenadiers van de Fransche Keizerlijke «garde.»

Het gevolg van deze buitengewone rangsverdeeling in de garde is, dat er behalve de drie regimenten-kommandanten (WELLINGTON, de generaal *Earl STRAFFORD* en Prins ALBERT), 68 kolonels en luitenant-kolonels zijn, op een totaal van 218 officieren en 5052 onderofficieren en soldaten, dus een hoofdofficier tegen elke twee subalterne officieren, of wel een hoofdofficier per 74 soldaten, terwijl bij de linie-regimenten, van 800 à 1200 man sterk, slechts drie of hoogstens vier hoofdofficiers zijn.

Geen wonder dus dat de officiers in de garde zooveel spoediger bevordering hebben dan die der overige regimenten, daar het avancement regimentsgewijze wordt geregeld. Het aantal dienstjaren van officieren in de garde is minder dan $\frac{2}{3}$ van het aantal dienstjaren der officieren van overeenkomstige rangen in het leger, hetgeen dan ook de generaal-majoor Sir DE LACY EVANS (parlements-lid) den 27sten Maart j.l., in het huis der gemeenten, de vraag deed doen «of men 20 jaren aan de boorden van de Theems doorgebracht, wilde «gelijk stellen met 50 jaren aan de boorden «van de Sulleij en Indus.» — Om aan te toonen hoe opvallend en onbillijk deze rangsbepaling soms kan werken, zullen wij hier aanhalen het voorbeeld van den luit.kolonel MILMAN, waarover in 1849 zooveel geschreven is. Deze officier, die in 1856 als *ensign* en luitenant bij het regiment *Coldstream-guards* in dienst trad, werd in

1841 tot luitenant en kapitein, en in 1848 tot kapitein en luit.-kolonel bij dat regiment bevorderd, in welke betrekking hij dus het kommando eener kompagnie kreeg. Nu is het in de Engelsche armee veroorloofd aan officieren van denzelfden rang, in verschillende regimenten, om onderling te ruilen, hetgeen doorgaans met eene geldelijke vergoeding van de eene of andere zijde gepaard gaat (1). In het jaar 1849 ruilde de pas benoemde kapitein of luit.-kolonel van de garde zijne commissie met die van den luit.-kolonel SPENCER, van het 37ste regiment, waardoor hij dus, na 15 jaren in London of Windsor in subalterne rangen gediend te hebben, op eenmaal aan het hoofd van een regiment kwam (2), dat in dien tijd in verschillende Koloniën dienst had bewezen en waarbij kapiteins waren, wier aanstelling als zoodanig dateerde, van hetzelfde jaar 1841, waarin hun nieuwe chef zijn rang als luitenant en kapitein bij de garde had gekregen.

Geen wonder dat een zoodanig passe-droit, zelfs in Engeland, waar men daaraan meer gewoon is, groot opzien baarde en veel geschrijf uitlokte, zoowel in militaire als andere tijdschriften en dagbladen.

Ook in het parlement is bij de discussiën over de twee laatste oorlogsbegrootingen, het al dan niet wenschelijke van het bestaan der garde en hare privilegiën ter sprake

(1) Het geven dezer geldelijke schadeloosstelling is wel is waar verboden, doch dit wordt echter oogluikend toegelaten, daar het moeilijk te beletten zoude zijn. Sommige officieren maken er eene zeer winstgevende speculatie van.

(2) De kolonel van een regiment is generaal, en daar hij nimmer bij hetzelfde tegenwoordig is, wordt dus de betrekking van luit.-kolonel zeer gewigtig, omdat hij den kolonel vervaagt.

geweest, en de *Secretary at war*, de Heer Fox MAULE, verdedigde haar voornamelijk als zijnde een noodig attribuut van den glans der koninklijke waardigheid (1). Dit was welligt eene zeer juiste opmerking, en ware de garde anders zamengesteld, dan zouden zelfs hare groote voorregten in Engeland geen tegenstanders vinden. Indien men het namelijk hield als eene belooning voor uitstekende diensten in het veld bewezen, waartoe het meerendeel der Engelsche officieren, in verschillende oorden der wereld, dagelijks in de gelegenheid zijn, of wel als belooning voor bijzondere bekwaamheid. Dit zou te meer in Engeland nuttig wezen, daar er aan hoofdofficieren zelden en aan subalterne officieren nimmer decoratiën worden geschonken.

Zulks heeft echter geen plaats: om officier bij de linie-troepen te worden heeft men noodig *voorspraak* en *geld*, en om officier bij de garde te worden moet men *veel voorspraak* en *veel geld* hebben.

AANSTELLING EN BEVORDERING DER OFFICIEREN.

Zoo als vrij algemeen bekend is, bestaat in de Engelsche armee, bij de infanterie en kavallerie, nog het verouderde systeem van koopen en verkoopen der officiers-plaatsen. Bij de artillerie en genie echter worden alleen officieren aangesteld, die, na hunnen cursus op de militaire akademie te Woolwich volbragt te hebben, hun examen afleggen, en worden zij later bevorderd uitsluitend volgens ancienniteit.

(1) « *As a part and parcel of the Estate of Royalty.* » Times 1 April 1831.

De Koningin heeft onbepaalde magt in de keuze van de personen die tot officier worden benoemd en verder bevorderd; dit is echter beperkt door de jaarlijksche oorlogsbegroting, waarop een bepaald getal staat uitgetrokken. Eenmaal tot officier aangesteld, wordt die aanstelling of commissie (*Commission*) de eigendom van den houder, die daarop alleen zijn regt verliest ingeval van overlijden of ontslag uit de dienst (1). Alle rangen, tot en met die van luit.-kolonel, zijn bij de infanterie en kavallerie aan koopen en verkoopen onderhevig. Wanneer nu bijvoorbeeld een luit.-kolonel tot kolonel benoemd wordt, of uit de dienst treedt, dan mag de oudste majoor zijne commissie als majoor verkoopen; hij legt er dan het noodige geld bij en koopt de openvallende luit.-kolonels-commissie; heeft hij echter daartoe het geld niet, dan mag de tweede majoor zulks doen. De oudste kapitein mag de majoors-plaats koopen, heeft hij geen geld, dan n°. 2 en zoo verder. Met de kapiteins-rangen gaat het eveneens, terwijl eindelijk de vaandrig, die eenen openvallenden luitenant-rang koopt, de waarde zijner com-

missie als vaandrig ontvangt van de in zijne plaats aangestelde. Er zij hierbij echter opgemerkt, dat een officier die een hooger rang koopt, niet in de plaats treedt van dengene die hij vervangt, doch de jongste wordt op de ranglijst van dien graad bij zijn regiment.

Verkeerdelijk wordt wel eens gedacht dat men in de Engelsche armee zoo maar eene kapiteins- of majoors-plaats kan koopen, wanneer men slechts genoeg geld heeft. Dit is, zoo als wij daar zoo even hebben trachten aan te toonen, onjuist, daar men alle rangen moet doorloopen van vaandrig af en een zeker aantal jaren daarin moet dienen. De bepaling van dien tijd is echter zoodanig, dat een officier die fortuin heeft, luit.-kolonel kan wezen, terwijl zijn arme, doch soms verdienstelijker wapenbroeder nog kapitein is. Om kapitein te kunnen worden, moet men 2 jaar en om majoor te kunnen worden 6 jaar gediend hebben (zie *The Queens Regulations for the army 1844*). Dit is het minimum van den tijd; er zijn echter weinig voorbeelden van officieren die *zulk* een spoedig avancement maken.

Door het gouvernement is vastgesteld het volgende tarief van de prijzen der verschillende rangen (*Commissions*) in de armee:

(1) Aan officieren, die ontslag uit de dienst krijgen bij vonnis van eenen krijgsraad, wordt echter wel eens bij koninklijke gratie toegestaan, om desniettemin hunne commissie te verkoopen.

	Garde te paard.	Linie-kavallerie.	Garde te voet (waarin alle rangen een rang hooger in het leger tellen).	Linie-infanterie.
Luitenant-kolonel .	7250 p. st.	6175 p. st.	9000 p. st.	4500 p. st.
Majoor	5550 »	4575 »	8500 »	5200 »
Kapitein	5500 »	5225 »	4800 »	1800 »
Luitenant	1785 »	1190 »	2050 »	700 »
Vaandrig of Cornet.	1260 »	840 »	1200 »	450 »

Iemand die dus in de termen valt en genegen is een hooger rang te koopen, kan volstaan met de betaling volgens dit tarief bij ontstaande vacature. Meestal echter wordt hiervan (regelrecht in strijd met de wet) afgeweken en worden de commissiën veel hooger verkocht. De volgende regelen, vertaald uit het werk van EDOUARD DE WARREN, *L'Inde anglaise en 1845*, 2 vol., pag. 54, kunnen hiervan een duidelijk denkbeeld geven: « Gesteld bijv. « dat een kapitein der linie-infanterie, om « de eene of andere reden de dienst wensch « te verlaten, dan moet hij over den ver- « koop in onderhandeling treden met de « luitenants en vaandrigs van zijn regiment. « Niet dat hij daarom echter zijn graad « als het ware bij opbod kan verkoopen, « want de oudste luitenant van het regi- « ment, die slechts den tariefsprijs kan be- « talen, is zeker van hem op te volgen. Met « hem moet hij dus eerst in overeenkomst « treden, daar geen jonger luitenant hem « boven het hoofd kan springen, wanneer « hij slechts aan dat minimum kan voldoen. »

« Nu zal de kapitein dien luitenant voor- « stellen, dat hij wel genegen is om zijne « commissie te verkoopen, wanneer hij er « in plaats van 1800 p. st. (volgens het « tarief), 2200 voor kan krijgen (en dus « 400 meer dan geoorloofd is). Is de « luitenant nu rijk, dan sluit hij waar- « schijnlijk dadelijk dien koop; doch is hij « zulks niet, dan zal hij waarschijnlijk in « onderhandeling treden met den vaandrig, « die zijne luitenants-plaats zal koopen; en « nemen wij aan dat zij dit verschil van « 400 p. st. gezamenlijk dragen, dan moet « ieder 200 p. st. meer dan de tariefsprijs « voor zijnen hooger graad betalen. De « luitenant die kapitein wordt en voor dien « rang volgens het tarief slechts 1100 p. st. « meer moest betalen, betaalt er nu 1500 « en de vaandrig die luitenant wordt, be- « taalt 450 in plaats van 250, zoo als het « tarief voorschrijft, als verschil in prijs « dier twee rangen. De persoon die tot « vaandrig wordt aangesteld eindelijk, met « wien geen accoord kan gemaakt worden, « daar hij geheel ter keuze van het gouver-

«nement is, betaalt volgens het tarief de «450 p. st., en deze sommen vereenigd, «maken de 2200 p. st. die de kapitein «voor zijn rang verlangde.»

De mogelijkheid van aldus hun rang voordeelig te kunnen verkoopen, spoort vele officieren aan om, na een zekeren tijd in dienst te zijn geweest, de wereld te hebben gezien en een rang verworven te hebben, hun ontslag te nemen, waardoor zij hun kapitaal weder in handen krijgen. Dit heeft vooral veel plaats bij de kavallerie en geeft dan ook in de Engelsche armee een spoedig avancement; zelden ziet men er officieren (wanneer zij door blijven dienen, zonder op non-activiteit of half-pay te gaan), die langer dan 16 à 20 jaar in de subalterne rangen blijven en bij de kavallerie is dit aantal jaren nog veel minder.

Door de veelvuldige mutatiën, die ten gevolge van dit systema in het kader plaats hebben en waardoor de bevordering tot hogere rangen eene handelszaak is geworden (1), dienen de belanghebbenden steeds op de hoogte te worden gehouden hoe de fondsen staan, en daarom wordt, behalve twee of drie jaarlijksche en drie-maandelijksche officiers-boekjes, maandelijks door het gouvernement eene ranglijst voor het leger (*army-list*) uitgegeven. — Het belang van de dienst wordt niet zeer bevorderd door deze wijze van promotie, daar vele officieren hunnen stand slechts beschouwen als eene tijdelijke occupatie en zich naauwelijks de moeite geven om eenige onontbeerlijke parade-manoevres

(1) «Promotion is with us quite a mercantile business» zoo als de schrijver het niet oneigenaardig eens uit den mond van een Engelsch officier zelve hoorde.

te leeren, doch eigenlijk met het wetenschappelijke en praktische van hun vak geheel onbekend blijven.

Aan het stoffelijk belang der officieren zelve is dit stelsel echter zeer bevorderlijk, daar zelfs degenen, die het geld niet hebben om hunne rangen te koopen, er bij winnen. Aan hun worden namelijk bij voorkeur de commissiën, die door overlijden of demissie vacant komen en aan de kroon vervallen, gratis geschonken.

Aan officieren boven den rang van luitenant, die door toevallige omstandigheden langer dan gewoonlijk in denzelfden rang verblijven, of die men eene belooning of gunst wil geven, wordt een hogere rang toegekend, doch slechts titulair en zonder bezwaar der schatkist. Dit is wat in Engeland genoemd wordt de *Brevet-Rank*, en de Koningin doet die benoemingen meestal bij feestelijke gelegenheden, op jaardagen van het vorstelijk huis als anderszins. Overigens maakt zij bijna nimmer van haar regt tot bevordering bij keuze gebruik.

Een kapitein nu die aldus voorloopig en titulair tot majoor wordt benoemd, heeft den titel van *Brevet-major*, doet bij zijn regiment de inwendige dienst als kapitein, doch rouleert in de garnizoensdienst met de hoofdofficieren (*Field-officers*) van andere korpsen mede. Hij wordt eerst effectief majoor, wanneer hij voor zijn geld, of wel gratis (wanneer hij begunstigd wordt) in eene openvallende plaats kan treden.

Bij de regimenten garde te voet zijn er 5 of 6 kapiteins die op zoodanige wijze voorloopig bevorderd zijn, en daar zij reeds den rang van luit.-kolonel hadden, nu den

titel voeren van *Brevet-colonel* en met kolonels-epauletten versierd, eene compagnie van 70 à 80 man kommanderen.

Ofschoon er nu wel eens officieren in de Engelsche armee worden aangesteld zonder koopen, zoo is het getal der gekochte commissiën verreweg het grootste.

Den 1sten Januarij 1848 bedroeg het aantal officieren in volle soldij (van vaandrig tot en met luitenant-kolonel), bij de Engelsche infanterie en kavallerie, te zamen 5120. Van dit getal waren er slechts 1162 die zonder koopen hunne respectieve rangen verkregen hadden (1). En dit kleine getal zal wel niemand verwonderen, wanneer wij nagaan, dat de eenige kans voor arme officieren om te avanceren, of voor onderofficieren en burger jongelieden om zonder geld eene vaandrigh-plaats te verkrijgen, bestaat in de vacaturen, die ontstaan door sterfgevallen en het op *half-pay* of non-activiteit gaan van hooger geplaatste officieren.

Wij meenen met dit een en ander het zoo ingewikkelde stelsel van het koopen der officiers-plaatsen genoegzaam toegelicht en tevens aangetoond te hebben, dat dit systema, ofschoon in principe slecht, door de daarop betrekkelijke wetten en bepalingen zoo onschadelijk mogelijk is gemaakt voor het welzijn van de dienst. Veel is men in dit opzigt verschuldigd aan den Hertog van YORK, die in het begin dezer eeuw meer dan 25 jaren lang opperbevelhebber der armee was. Deze vorst, die in zijn bijzonder leven niet van losbandigheid was vrij te pleiten, bezat echter

vele groote militaire hoedanigheden. Daar hij door zijnen rang, geboorte en fortuin boven alle bedenkingen van partijgeest en omkoopning verheven was, heeft hij belangrijke verbeteringen in verschillende zaken bewerkt, en vooral in het benoemen en bevorderen van officieren grove misbruiken doen ophouden.

Meermalen is in de laatste jaren in het parlement ernstig ter sprake geweest, om het koopen der commissiën geheel af te schaffen; het gouvernement immers heeft er volstrekt geen direct voordeel van, daar het de ter zijner beschikking komende plaatsen gratis wegschenkt. Groot zijn echter de moeilijkheden die hieraan zouden verbonden zijn, dewijl de waarde der verschillende commissiën in de armee, voorstellende eene som van ongeveer tien millioen ponden sterling (1), een vlottend kapitaal is, waarvan ieder, wanneer hij uit de dienst wil treden, zijn regmatig aandeel medeneemt. Bij de afschaffing van het tot heden toe gevolgde systema, zou dus het gouvernement de zedelijke verplichting op zich nemen van de officieren daarvoor schadeloos te stellen. Volgens de verdedigers van het koop-systema, is juist het aanwezen van dit kapitaal een voordeel voor den Staat, die daardoor van de verplichting van pensionneren grootendeels ontheven wordt. Dit voordeel is echter slechts denkbeeldig, daar vooreerst de traktementen, vooral der kapiteins, majoors en luit.-kolonels, veel hooger zijn opge-

(1) Zie het discours van den generaal-majoor Sir DE LACY EVANS in het huis der gemeenten, bij de discussiën over de laatste oorlogsbegrooing. *Times* 29 Maart 1851.

(1) Zie *Allgemeine militär Zeitung*, Sept. 1848.

voerd dan anders het geval zou zijn, uit aanmerking van de geldelijke opoffering die de koopers zich moeten getroosten, door de rente-derving van hun daartoe besteed kapitaal; en daar bovendien het groot getal officieren, die de *retired full pay* (non-activiteit met vol traktement) en de *half-pay* (non-activiteit met iets meer dan half traktement) genieten, den Staat veel meer kosten dan een behoorlijk stelsel van pensionnering. Terwijl in 1850 het getal officieren in activiteit, beneden den rang van generaal, bij de infanterie en kavallerie 5688 was, zoo bedroeg het totaal dierzelfde rangen op non-activiteit 5,526, tegen eene jaarlijksche koste van 440,500 p. st. of f 5,286,000 (zie 10° en 11° Hoofdstuk van het budget der armee). Men zou dus voor deze som gewis een aanmerkelijk getal oude verdienstelijke officieren op pensioen kunnen stellen, en de *half-pay* alleen behouden als een wachtgeld voor officieren, die bij reductie van de armee tijdelijk buiten betrekking gesteld zijn. Hierin voorziet ook nu de *half-pay*-lijst, doch verreweg de meerderheid van de officieren die daarop voorkomen, hebben zulks op hun verzoek en voor hun particulier belang. Ziekte of een onafgebroken diensttijd van 15 jaar, geeft regt op de *half-pay* (zie *Collection of Warrants*); vóór dien tijd wordt zulks ook wel door ruiling der officieren onderling verkregen. Elk officier die op *half-pay* of *retired full pay* gaat, is gehouden om op de eerste oproeping onder de wapenen te verschijnen, hetgeen noodig zou kunnen worden wanneer het leger uitgebreid werd bij eventueelen oorlog. Onzes inziens is het echter

wel wat duur gekocht, om hen daarvoor 10, 20 of meer jaren, meer dan de helft of hun volle traktement jaarlijks uit te keeren, terwijl zij hunne eigene zaken waarnemen, soms eene burgerlijke betrekking er bij vervullen, en in allen gevalle aan hun vak vreemd worden. Bij ontstaande behoefte aan officieren, zou men goedkooper en beter doen met nieuwe officiers aan te stellen, die dan daarenboven hunne jeugdige kracht en ambitie vóór hebben.

Ook voor de officieren der artillerie en genie bestaat de *retired full pay* en *half-pay*, en hun getal is zelfs zeer groot, want terwijl wij op het budget der *ordnance*, op den 1sten April 1850, een aantal van 928 officieren dier beide wapens in *activiteit* vinden, zoo bedroeg het getal der officieren op *non-activiteit* 551, tegen eene jaarlijksche koste van 70,472 p. st. of f 845,664. Deze schijnbaar groote verhouding moet hier echter minder verwondering baren, daar de officieren dier beide wapens, doordien zij niet, zoo als die der infanterie en kavallerie, hunne commissiën te gelde kunnen maken, ook niet zoo maar naar verkiezing eenen stand verlaten, waarin zij buitendien zeer ruim betaald worden. De officieren dier korpsen hebben over het algemeen minder fortuin, leggen zich dus meer op hun vak toe en blijven meestal in dienst, tot dat zij door hunne dienstjaren regt krijgen op de *retired full pay* of *half-pay*, waardoor zulks dus meer als pensioen is te beschouwen.

Ten slotte zij hier nog met een enkel woord gezegd, wat de vereischten zijn om tot vaandrig of cornet bij de infanterie of kavallerie te worden toegelaten. Dit zijn

vooreerst 16jarige ouderdom, het noodige geld om de commissie te koopen en eenige voorspraak om hiertoe in aanmerking te worden genomen (1). Aan de meest begunstigten en aan zoons van verdienstelijke generaals of hoofdofficieren worden, op aanbeveling van den opperbevelhebber, de beschikbare plaatsen gratis gegeven. Tot het jaar 1849 toe werd geen het minste bewijs van bekwaamheid of goede opvoeding bij de kandidaten voor officiersplaatsen gevorderd, tot dat men daartoe eindelijk in dat jaar is overgegaan en een examen heeft voorgeschreven, dat zich echter hoofdzakelijk bepaalt tot: lezen en schrijven der Engelsche taal, de 4 hoofdregels der cijferkunst en de regel van drieën, de grondbeginsels der Latijnsche taal, een weinig geschiedenis en aardrijkskunde. Om van

(1) Het getal kandidaten voor officiersplaatsen, gedurende de laatste 7 jaren, bedroeg tusschen de 1000 en 1200, van welke er ruim 200 gedurende 3 jaren op de lijst stonden. De benoemingen geschieden namelijk niet volgens de rangorde op die lijst, doch zijn geheel ter keuze van den opperbevelhebber. Zie *Allgemeine militär Zeitung*, April 1851.

ensign tot luitenant en van luitenant tot kapitein te worden bevorderd, is in 1850 insgelijks een examen voorgeschreven (1). Onderofficieren uit de gelederen, die tot officier worden bevorderd, doch wier getal zeer gering is, krijgen hunne commissiën gratis of worden meestal als Quartermasters aangesteld, een rang die niet aan koop en verkoop onderhevig is. Bovendien krijgen zij nog eene voldoende som, als gratificatie voor hunne eerste uitrusting bestemd.

Eindelijk bestaat er nog eene andere wijze om tot den officiers-rang te geraken, namelijk na een volbragten cursus en een afgelegd examen aan de militaire school voor infanterie en kavallerie te Sandhurst (2). Het getal kadets op die inrigting, bedraagt slechts 180; een gedeelte dergenen die daarvan jaarlijks tot officier worden benoemd, krijgen hunne commissie, de anderen koopen haar.

(1) Wij zullen hierop later terugkomen, onder het hoofdstuk: *wetenschappelijk onderwijs*.

(2) idem. idem. idem.

VON MÜFFLINGS NALATENSCHAP;

EENE BELANGRIJKE BIJDRAGE OP HET GEBIED DER

STAATS- EN KRIJSGESCHIEDENIS.

— 333 —

Weinig tijds geleden overleed in Duitschland een man, die zich door zijne veelvuldige diensten bij Pruissens Generalen-Staf, zoo in oorlog als in vrede, eenen hoogst eervollen naam verworven heeft: wij be-

doelen den Pruissischen Generaal FRIEDRICH CARL FERDINAND *Vrijheer* VON MÜFFLING, die in Europa's bevrijdings-oorlog eene geenszins onaanzienlijke rol vervulde. Zijn rechte naam was WEISZ, en hij werd in

1775 te Halle geboren, waar hem ook zijne eerste wetenschappelijke en krijgskundige vorming te beurt viel. In 1792 maakte hij den veldtocht aan den Rijn mede, en nadat hij zich van 1798 tot 1802 met géodésische opmetingen in Westphalen en Thuringen ijverig bezig gehouden had, zag hij zich met eene aanstelling als Kapitein bij den Generalen-Staf beloonen. Den veldtocht van 1806 woonde hij bij als Chef van den Staf des Hertogs VAN SAKSEN-WEIMAR, en bij Lubeck sloot hij de Conventie van Rattkau met de Franschen. In 1809 trad hij, in afwachting dat Pruiszens Koning hem tot zich riep, in Weimarsche Staatsdienst over; doch in 1815 viel hij weder bij 't Pruisisch leger in, werd Luitenant-Kolonel bij den Generalen-Staf, en was bereids tegenwoordig bij den slag van Grosz-Görschen; terwijl hij, na den wapenstilstand met de stafdienst bij het Silezisch leger belast, tot aan de overgave van Parijs BLÜCHER onafgebroken op alle slagvelden en bij alle marschen ter dienste stond. Nadat hij bereids in den loop des veldtochts tot Generaal-Majoor bevorderd was, bekleedde hij in de Honderd Dagen de zoo bezwarende betrekking van Pruisisch Commissaris bij WELLINGTONS leger, en werd vooral door diens invloed tot Gouverneur van Parijs benoemd. In 1818 woonde hij het Congres van Aken bij, en in 1820 werd hij Chef van den Generalen-Staf bij 't Pruisisch leger. In deze hoedanigheid bracht hij de groote triangulatiën tot stand, die zich bij de terreinopmetingen in Oostenrijk en Rusland moesten aansluiten. In 1829 droeg FREDERIK WILLEM III hem eene zending naar Turkijë op ter be-

middeling van eenen vrede tusschen de Porte en Keizer NIKOLAAS I. Na zijnen terugkeer werd hij in 1832 bevelhebber van het 7de legerkorps, in 1837 Gouverneur van Berlijn en in 1841 Voorzitter in den Staatsraad. Dat hem in deze zoo verschillende, doch steeds hoogst eervolle betrekkingen veel ter kennis kwam, wat anderen verborgen bleef, zal wel niet aan twijfel onderhevig zijn. Daar het nu bovendien bekend was, dat hij onder de initialen C. v. W. herhaaldelijk vruchten van zijne pen aan het publiek had aangeboden (1), meenden niet weinigen na zijnen dood op eenen rijken schat van minder algemeen bekende bijzonderheden nopens personen en feiten te mogen rekenen, — en deze vonden zich niet teleurgesteld. Wijsselijk echter begreep hij, dat het verhaal van persoonlijke lotgevallen in den kring van het familie-leven geenszins voor vreemden belangrijk wezen kon; en daarom legde hij zijnen zoon alleen de verplichting op, na zijnen dood dien bundel papieren door

(1) Onder anderen:

Operations-plan der Preuss-Sachs. Armee im 1806; Weimar, 1806.

Marginalien zu den Grundsätzen der höhern Kriegskunst für die Oestr. Generale; Weimar, 1808; 2te Aufl., 1810.

Die Preuss. und Russ. Campagne im J. 1813; Breslau, 1813; 2te Aufl., Leipzig, 1813.

Geschichte des Feldzugs der Engl.-Hannov.-Niederl.- und Braunschw. Armee unter dem Herzog von Wellington und der Preuss. unter dem Fürsten Blücher im J. 1815; Stuttgart, 1815.

Beiträge zur Kriegsgeschichte der Jahre 1813 und 1814; die Feldzüge der Schles. Armee; 2 Bde., Berlin, 1824.

Betrachtungen über die grossen Operationen und Schlachten u. s. w.; Berlin, 1825.

Napoleon's Strategie im J. 1813; Berlin, 1827.

den druk algemeen verkrijgbaar te stellen, waarin hij onder den titel: «*Aus meinem Leben* (1),» die bijzonderheden had opgeteekend, welke eenig licht over betwiste punten in staats- en krijgsgeschiedenis zouden kunnen werpen. Het werk is in vier afdeelingen verdeeld, waarvan de eerste loopt van 1805 tot aan het einde van 1813, — de tweede van 1814 tot aan den eersten vrede van Parijs, — de derde van dien vrede tot aan het Congres van Aken, en de vierde zijne zending naar Constantinopel en Petersburg behandelt. Dat alle bijzonderheden even belangrijk, dat al zijne inzichten en oordeelvellingen even juist en onbevangen zouden zijn, is bezwaarlijk te vergen van iemand, wiens persoonlijkheid daarbij zoo vaak gemoeid is, ja op den voorgrond treden moet. Ook zullen velen wellicht des Schrijvers opmerkingen te verbrokkeld vinden: wij kunnen echter in gemoede betuigen, dat er voor den krijgsman en voor den geschiedvorschcr een rijken oogst uit te lezen is; en bepalen wij ons om den eersten opmerkszaam te maken op WITTGENSTEINS noodlottige misleiding bij Bautzen en op GNEISENAUS zonderlinge handelwijze na den slag bij Laon, — vooral den tweeden wenschen wij een paar uittreksels onder de oogen te brengen, die over Pruiszens betrekking tot Rusland in 1812, en over de beweegredenen tot het sluiten van den wapenstilstand na den slag van Bautzen

een eigenaardig licht verspreiden. Om de historische waarde dier uittreksels naar eisch te doorgronden, doet trouwens de lezer best, als hij er het 7de deel van SCHLOSSERS *Geschichte des 18ten und 19ten Jahrhunderts bis zum Sturz des Französischen Kaiserreichs* (1) mede vergelijkt.

I.

Vrijheer von dem KNESEBECK, vooral ten aanzien van Pruiszens verhouding tot Rusland tegenover NAPOLEON in 1812.

De in 1848 als Veldmaarschalk gestorven Vrijheer von dem KNESEBECK behoorde tot dat tal van Pruisische Officieren, welke, met alle daartoe vereischte kundigheden toegerust, de Fransche Omwenteling met zorg bestudeerd en NAPOLEONS wapenfeiten grondig hadden nagespoord, toen de oorlog van 1806 uitbrak. Als Adjudant van Generaal von RÜCHEL in Potsdam, was hij den Koning van nabij bekend geworden, en 's avonds van den slag bij Austerlitz bewees hij als Officier bij den Generalen-Staf aan FREDERIK WILLEM III de belangrijke persoonlijke dienst, dat hij hem door tegenwoordigheid van geest voor eene naauw te vermijden krijgsgevangenschap vrijwaarde. Het Koninklijk echtpaar betoonde hem deswege eene tot aan 't einde zijns levens onafgebroken dankbaarheid.

Na den vrede van Tilsit trok hij zich op zijn Landgoed Carwe in de nabijheid

(1) *Aus meinem Leben*. FRIEDRICH CARL FERDINAND Freiherr von MÜFFLING sonst WEISZ genannt. Zwei Theile in einem Bande. Berlin, 1831, Druck und Verlag von E. S. MITTLER und Sohn. Gr.-8°, XII und 403 Stn. Pr. f 4,50.

(1) Van dit zoo uitmuntend werk bestaat ook eene Nederlandsche Vertaling.

van Berlijn terug; Pruissens Koning had trouwens zijn aanbod aanvaard, onverwijd weder bij 't leger in te vallen, zoodra Zijne Majesteit van zijne diensten gebruik mogt kunnen maken. Op Carwe sloeg hij alsnu in volkomen afzondering den loop der openbare aangelegenheden gade, en hield hij zich voornamelijk onledig met de gedachte: «hoe het zwaar gedrukt Europa uit de handen des wereld-veroveraars zou kunnen worden bevrijd.» De partijschappen in zijn vaderland waren hem niet vreemd gebleven; doch hij liet zich, getrouw aan zijne grondstellingen, met geene geheime verbindingen in, wier doel en hoofden hij niet kende: hij bleef echter onwrikbaar in zijn geloof, dat hij den ondergang van NAPOLEON nog eens beleven zou.

Toen de oorlog van 1809 uitbarstte, snelde hij heimelijk naar het Oostenrijksche leger; zijn doel werd echter niet bereikt: hij moest gewond naar zijne woonplaats terugkeeren, maar zoo wel zijne verwonding als zijne reis bleef een diep geheim. Toen er in 1811 niet meer aan te twifelen viel, of NAPOLEON had de vernietiging van het Russisch Rijk bepaald, was het feit voorhanden, dat KNESEBECK sedert lang als het laatste en eenigst middel tot den zoo innig gewenschten ondergang van NAPOLEON beschouwd had, en waarop hij zich door grondige studiën in zijne eenzaamheid had voorbereid. Hij ging naar Berlijn, waar toen hem geheel vreemde staats-inzichten heerschten, hoezeer hij alle personen kende, die invloed verworven hadden. Geacht, zoo wegens de door hem bewezen diensten als wegens zijne meeningen, en bekend als een groot vriend van 't Russisch leger en

als een persoonlijk vereerder van Keizer ALEXANDER, hield men zijne komst voor een teeken, dat hij tot het algemeen gevoelen toetrad: Pruisen moest alle krachten inspannen, om in gemeenschap met de thans onverwijd te mobiliseeren Russische legers zijne verloren provinciën te heroveren. Men rekende op zijnen bijstand tegen de zoogenaamde Franschgezinden, die den ondergang van het Russisch Rijk vooruitzagen, en als het eenig reddingsmiddel voor Pruisen (welks vestingen zich in Fransche handen bevonden) het verbond met Frankrijk aanbevalen.

De mare verspreidde zich echter weldra, dat KNESEBECK tegen het Russisch bondgenootschap was en het Fransche aanried. Men zag dat zijn oude vriend SCHARNHORST, die sedert de nieuwe organisatie van het leger het oor des Konings had, zich van hem verwijderd hield, en hield des te meer het gerucht voor gegrond, daar KNESEBECK met den oogenschijnlijken last naar Petersburg gezonden werd, eene laatste poging te wagen, om Keizer ALEXANDER tot het bewaren van den vrede te bewegen. NAPOLEON had zijne toestemming tot deze zending geschonken; KNESEBECK reisde met Fransche passen, en, zoo als het Fransche Gezantschap zorgvuldig in Berlijn verspreidde, met eene bijzondere aanbeveling aan den Franschen Gezant LAURISTON in Petersburg, den 9^{den} Februarij 1812 per slede af. Hij kwam in 't midden van Maart terug, en zijne zending werd voor volslagen mislukt gehouden. Men verhaalde, dat Keizer ALEXANDER verklaard zou hebben: «dat hij den vrede oprechtelijk wenschte, en dat hij er wel geen beter bewijs van

kon geven, dan dat hij op het plechtigst verzekerde zijne grenzen niet te zullen overschrijden; dat hij echter zich zou weten te verdedigen, bijaldien hij binnen zijn grondgebied mogt worden aangetast.» — Was dit antwoord al geschikt, gansch Europa te overtuigen, dat Rusland den oorlog niet zocht; zoo vielen echter daarmee ook alle verwachtingen en wenschen dier Pruisen in duigen, welke op een bond met Rusland hadden aangedrongen. Er bleef nu wel geen andere keus aan Pruisen dan het Fransche bondgenootschap, en aan alle Pruisische Officieren, die de wapens niet tegen Rusland wilden voeren, dan hun ontslag te vragen. KNESEBECK keerde in zijne eenzaamheid terug, — zweeg, zelfs jegens zijne meest vertrouwde vrienden, over deze zending, — en viel in 1815 als Adjudant-Generaal bij den Koning in, toen hij onmiddellijk uit Breslau met diplomatische bescheiden Keizer ALEXANDER te gemoet gezonden werd. — Dit werd verklaard als het gevolg eener kort te voren plaats gehad hebbende geheime zending naar Weenen, welke hem bij uitstek geschikt maakte, om niet alleen tusschen Pruisen en Rusland, maar ook tusschen Oostenrijk en Rusland eene goede verstandhouding te bewerkstelligen, daar Oostenrijk zich toen nog niet van het bond met Frankrijk had losgerukt. De door Oostenrijk geleverde hulptroepen waren echter bereids van het Fransche leger, dat op den Rhijn aanhield, gescheiden, en alzoo bleef er geen grond tot voortzetting van den oorlog overig, en dien ten gevolge ook geen beletsel tot eene verbroedering tusschen Oostenrijk en Rusland.

Deze onderhandelingen, die tot het herstel der vriendschap tusschen Rusland en Oostenrijk voerden, hadden den Generaal VON DEM KNESEBECK in Weenen een welverdiend vertrouwen bezorgd, toen de oorlog van 1815 uitbarstte.

In 1792 nu had het regiment Hertog van Brunswijk, waarbij Generaal KNESEBECK toen als man van 25 jaren stond, met het flankeur-bataillon von Schenck, waarbij ik als jong officier van nog geen 18 jaren diende, gemeenschappelijke winterkwartieren. — KNESEBECK merkte mijn streven naar vorming op en werd mijn welwillende behulpzame vriend, gelijk hij mij dan ook steeds als een toonbeeld, als een ideaal voor de oogen zweefde. Uit deze verbintenis ontstond later, toen het verschil in jaren al minder en minder in 't oog sprong, eene nimmer afgebroken innige vriendschap, welke gedurende de oorlogsjaren voor de staatsdienst goede vruchten gedragen heeft, daar KNESEBECK in zijne betrekking bij de verbonden Souvereinen door mij wist, waaraan wij bij het Silezisch leger behoefte hadden en wat wij doen konden, terwijl ik door hem vernam, wat men eigenlijk van den kant der Souvereine krijgvoerders als doel voor oogen had.

De hoofden van het *Tugendbund* waren sedert 1812 op niet bij te leggen wijze van KNESEBECK gescheiden, en in mij stelden deze hoofden even weinig vertrouwen. Toen nu Generaal GNEISENAU ontdekte, dat ik, aan alle partijschappen vreemd, rustig mijn gang ging; alsmede dat ik, door mijnen vriend KNESEBECK van alle belangrijke aan-

gelegenheden in 't Grootte Hoofdkwartier onderricht, mijne geheime berichten ten beste van het Silezisch leger aanwendde, — wist hij van deze omstandigheid het voordeligst gebruik te maken. Hij had gehoord, dat ik bij Bautzen eenen naar den Koning terugkeerenden Adjutant had opgedragen, den Generaal VON DEM KNESEBECK van mijnentwege te onderrichten, «dat het verlaten der van drie zijden aangegrepen Kreckwitzer Hoogten *noodzakelijk* was.» Hij had vernomen, dat Generaal VON DEM KNESEBECK hierop dezen maatregel verdedigd had, ja dat de Koning dien volkomen had goedgekeurd, en dat Keizer ALEXANDER door de aangevoerde gronden eveneens van die noodzakelijkheid was overtuigd geworden: diensvolgens zag hij in mij een middel, om met de Souvereinen op goeden voet te blijven, hetgeen hem des te meer te stade kwam, daar hem zijn lievelingswensch was afgeslagen, om den toenmaals Russischen Kolonel VON CLAUSEWITZ in mijne plaats bij het Silezisch leger aangesteld te zien. Hij spoorde mij zoo veel te meer tot eene vrouwelijke briefwisseling met KNESEBECK aan, daar hij bespeurde, dat ik nooit de maatregelen van het Grootte Leger trachtte te verdedigen, als er naar mijne overtuiging wat beters had moeten of kunnen gedaan worden. Op deze wijze laat het zich verklaren, dat Generaal GNEISENAU, die het persoonlijk vertrouwen der Souvereinen niet genoot, zich op eene waardige wijze als Chef van den Generalen-Staf bij het Silezisch leger wist te handhaven; hem daarin te schragen was het voorwerp mijner bijzondere zorg, daar ik de overtuiging had, dat GNEISENAU door vele zeer

hoog te schatten eigenschappen aan 't leger van groot nut was, en, zoo lang BLUCHER als Generaal en Chef optrad, volkomen onontbeerlijk heeten mogt. — Voor eenen gelukkigen uitslag van den oorlog echter hield ik KNESEBECK voor even onontbeerlijk, daar ik getuige geweest was van het groot vertrouwen, dat de Souvereinen in hem stelden, en waarvan ik de bepaalde aanleiding toen nog niet kende.

In 1819 nu keerde ik van eene diplomatische zending uit de Nederlanden terug, waar ik den Generaal VON PHULL (die in 1807 de Pruisische dienst verlaten had) als Russisch Gezant vond. Ik had dezen geleerden, belangwekkenden, maar nog steeds bijtend-ruwen man sedert de Conferentie van Erfurt in 1806 niet teruggezien, werd echter vriendschappelijk door hem ontvangen, en daar hij slechts in 't verledene leefde, zoo las hij mij met bereidvaardigheid zijn operatie-plan voor den veldtocht van 1812 in alle bijzonderheden voor.

De eerste afdeeling ging tot aan het concentreeren in 't kamp van Drissa, de overige afdeelingen vervolgden den terugtocht op den straatweg naar Moskau. Mij viel daarbij de zorgvuldigheid op, waarmee de verpleging der terugtrekkende legers berekend was, terwijl er te gelijker tijd van de onderstelling werd uitgegaan, dat de vijand bij zijnen opmarsch levensmiddelen noch menschen, slachtvee noch paarden vinden moest, en dat de met het leger terugwijkende bevolking de bewegingen der troepen op hunne marschen niet zou kunnen belemmeren.

Volgens PHULLS teekeningen moesten de magazijnen rechts en links van den straatweg van Smolensko naar Moskau worden aangelegd, maar de straatweg zelf gansch vrij blijven.

In vooruit gekozen terrein-afsnijdingen moest het leger vechtend terugtrekken. Waar het front maakte, moesten de levensmiddelen van rechts en links in 't kament worden aangevoerd, en als de terugtocht (om zich tot geen beslissenden slag te laten dwingen) moest worden voortgezet, waren er maatregelen genomen, dat alle bewoners met hun vee en levensmiddelen hunne dorpen verlieten, edoch niet in de richting, welke het leger volgde, maar in de wouden ter rechter en linker zijde (en wel in eene loodrechte strekking op den straatweg naar Moskau) eene schuilplaats zochten.

Over de juistheid der theorie kon ik geen twijfel opperen, doch wel over de mogelijkheid der praktische uitvoering, daar de Rus nog meer dan alle fijn beschaafde volkeren aan zijne aardkluit hecht. PHULL hield staande, dat zijn gansche plan juist op de karaktersterkte, op de weinige behoeften van den Russischen boer, en op de daaruit voortvloeiende mogelijkheid voor hem, om in zijne bosschen een nomadenleven te voeren, berekend was. Bij geen ander volk zou men zoodanig een ontwerp kunnen doorzetten. PHULL eindigde met de verklaring, dat de Keizer zijn operatieplan volkomen had goedgekeurd, maar slechts de eerste afdeeling tot in 't kamp van Drissa als voorschrift uitgevaardigd had; dat hij hem over al 't volgende echter het grootst geheim had aanbevolen, waar-

5. D. N°. 12.

door hem alle middelen benomen werden om zijn plan te verdedigen, daar zijne eerste afdeeling in elk opzicht een knoeiwerk moest schijnen, wanneer men die zonder de overige als een geheel beschouwde.

De oproerige bewegingen, waardoor de Keizer zich genoopt zag, hem uit het leger te verwijderen, hadden voor 't overige bewezen, dat de hoogere Russische Officieren niet *à la hauteur* geweest waren om zijn plan met juistheid te bevatten, laat staan het te waardeeren en uit te voeren.

Toen ik aan KNESEBECK (ik geloof, het was na PHULLS dood) dit alles mededeelde, hernam hij: «en alles is letterlijk waar.» Ik had er niet aan getwijfeld, maar vele Officieren, die zelve in 't kamp van Drissa waren geweest, bestreden het, dat PHULL verder dan tot daár gedacht had; het kwam alzoo op een bewijs tot PHULLS rechtvaardiging aan, dat ik gaarne bezat, daar ik in PHULLS waarheidsliefde het volkomenst vertrouwen stelde. KNESEBECK werd nu zeer ernstig, en hernam: «ik zou het bewijs kunnen geven, maar plicht sluit mij den mond.» Deze woorden waren voldoende, om ook mijnen mond over dit onderwerp tot zwijgen te brengen; want ik vond het volkomen passend, dat mijn edele vriend, hoe vertrouwelijk en vrij wij ons steeds over personen, omstandigheden en staats-maatregelen onderhielden, die wij niet konden billijken, eene gegevene belofte of het geheim eens vreemden niet schenden kon of wilde.

In 't begin van Mei 1844 kwam echter de 5de Afdeeling van HORMAYERS *Lebens-*

bilder in mijne handen, en ik vond daarin een door KNESEBECK aan zijnen Koning gedaan verslag over zijne zending naar Petersburg in de lente van 1812. De eerste vraag, welke zich aan mij opdrong, was: is dit verslag echt? De tweede: waarom is het in 't Fransch geschreven? en als 't geen knoeistuk van den bereids als vervalscher opentlijk aangeklaagden HORMAYER is, de derde vraag: hoe kon dit verslag in HORMAYERS handen komen? Het liet zich niet anders denken dan door verraad, hetzij uit het Pruisisch Staatsarchief, of wel door ontvreemding uit de papieren van den anders zoo voorzichtigen KNESEBECK.

Daargelaten nu het algemeen belang van dit verslag voor Pruissens geschiedenis, zoo bleek uit het slot, dat men in Petersburg zeer duidelijk had ingezien, hoe eene kleinere Russische macht der grootere vijandelijke niet te overwinnen zwaarigheden zou kunnen in den weg leggen.

Was het verslag echt, zoo bleek daaruit ontegenzeggelijk, dat het Kabinet van Petersburg vast besloten had, zijne grenzen niet te overschrijden, maar af te wachten, of NAPOLEON de gewichtige schrede doen zou, dit groote rijk binnen zijne grenzen te beoorlogen, met het doel het te onderwerpen, en tot welken oorlog hij slechts zoo nietige en beuzelachtige gronden kon aanvoeren, — en tevens moest men dan ook aannemen, dat het Russisch Kabinet het geheel met zich zelf eens was over een ontwerp van verdediging, dat een gelukkigen uitslag van den oorlog wel niet verzekeren, maar ten minsten als mogelijk kon doen achten.

Ik heb de gedachte niet kunnen opgeven, dat NAPOLEON in 't geheim wenschte en *wenschen moest*, dat Pruisen het door hem aangeboden bondgenootschap mogt wijzen van de hand, en zich onder de voorwaarde, dat Rusland met zijne legers tot Pruissens bescherming tot aan de Elbe oprukte, met deze mogendheid verbond (1).

Van eenen afval van Oostenrijk had hij toenmaals toch niets te vreezen, en in dit geval kon hij het slagveld tot eenen hoofdslag kiezen, tusschen Elbe en Oder, of tusschen Oder en Weichsel. Hij kon in dezen slag met 500,000 man tegen 250,000 man optreden, terwijl zijne operatielinie en verpleging door het bezit der vestingen aan de Elbe, Oder en Weichsel goed gebaseerd zouden zijn. Hij leefde daarbij op kosten van den Pruisischen Staat, dien hij tot straf voor den afval met een schijn van recht tuchtigen kon, en het bleef met zekerheid vooruit te zien, dat Keizer ALEXANDER den vrede met groote opofferingen zou moeten aannemen, daar hij anders gevaar liep, door zijn eigen volk er toe gedwongen te worden, dat zich bij 't voortzetten van den oorlog aan vreemde belangen zou opgeofferd wanen.

Om deze redenen hield ik het voor 't werkelijk heil van Pruisen passend, het Russisch bondgenootschap te zoeken noch aan te nemen; en evenzoo meende ik dat

(1) *Lebensbilder*, Abth. II, S. 86. Verslag van den Staatskanselier aan zijnen Koning van 2 Nov. 1811: hierin zet hij alle eischen van NAPOLEON uiteen, welke deze als voorwaarden van een bondgenootschap gelden deed. Zij zijn zoo hard, dat men onwillekeurig tot de onderstelling komt: Pruisen is tot het wanhopig besluit moeten gedreven zijn, zich in Ruslands armen te werpen.

het Kabinet van Petersburg wél deed, in dien zelfden geest te handelen. Mijn vriend KNESEBECK nu bevond zich in 1844 op een landgoed, waar hij zich na het verlies zijner gade naartoe begeven had. Ik geloofde, dat hem de onbescheidenheid van HORMAYER zeer onaangenaam wezen zou, en hield het voor vrienden-plicht, hem onder dagteekening van 6 Mei 1844 het bericht van den druk zijns verslags met voormelde drie vragen te geven, daar hij 't mogelijk noodig achten kon tegen deze openbaring op te treden. Op dezen brief bekwam ik een antwoord, dat ik wegens zijn groot gewicht voor de geschiedenis hier woordelijk volgen laat:

Rödershoff bij Halberstadt, 20 Mei 1844.

«Uw vertrouwelijke lieve brief van den 6^{den} dezer, geëerde oude vriend, heeft mij in mijne eenzame stille droefheid des te meer goed gedaan, daar het sedert lang weder de eerste min beknopte regelen waren, die mij van uwe hand werden, en ten anderen ook, daar zij mijne gedachten afleidden van de treurige omstandigheid, die ze gekluisterd hield, en tot een tijdsgewricht terugvoerden, toen de grootste wereld-gebeurtenis veler eeuwen zich voorbereidde, terwijl de bestemming, welke mij de Hemel op deze aarde ten deel liet worden, mij meermalen, hoezeer dan ook in stilte en zonder eenig gedruisch, in die verwickelingen diep liet ingrijpen.

Aldus is het ook gesteld met de mij in 't begin van 1812 opgedragen zending, van welke de Heer HORMAYER het *oogen-schijnlijk* verslag, dat ik toenmaals opstelde, thans in de derde afdeeling zijner *Lebensbilder* op nieuw heeft laten afdruk-

ken. Ik zeg op nieuw, — want, als ik mij niet bedrieg, bevindt het zich reeds in het 7de deel der *Correspondance inédite*, welke, gelijk het toen heette, spoedig na den vrede door JOMINI werd uitgegeven en in de papieren zou gevonden zijn, welke deels NAPOLEON op zijne vlucht ontnomen werden, deels ook door hem in Parijs achtergelaten waren. — Of dit waar zij, laat ik in 't midden.

Welke verwantschap het nu met mijne Memorie heeft, wil ik u in vriendschappelijk vertrouwen in de volgende regelen meedeelen.

De *woordelijke* echtheid kan ik niet loochenen, daar ik het met het klad ver-geleken heb, dat zich, met mijne hand geschreven, nog onder mijne papieren bevindt. Hoe het stuk echter openbaar geworden is, weet de Hemel; — met mijne toestemming is het niet geschied, en ontvreemd is het mij ook niet; — ik vermoed alzoo (gelijk ik reeds heb te kennen gegeven), dat het werkelijk onder de aan NAPOLEON ontnomen papieren voorhanden was, gelijk men het ook destijds zeide, toen ik het allereerst in de *Correspondance inédite* vond. Dit is ook mogelijk, daar ik dit verslag op verzoek van den Staatskanselier zóó schrijven moest, dat het aan S^r. MARSAN, en door dezen aan NAPOLEON kon worden meêgedeeld; en ik mij ter-zelfder tijd voornam, hem daarin zijn lot te voorspellen, gelijk ik dan ook hierin niet heb misgetast; hoezeer het dan ook niet ware vooruit te zien, dat de Hemel met de tuchtroede van zijne vroege vorst nog te hulp komen en zoodanig een wereldgericht houden zou. Tot opheldering der

zaak moet ik nu echter haar wat breeder ophalen.

Gij weet, dat ik in 1806 den winterveldtocht met de Russen gemaakt, en in 't hoofdkwartier deels van BENNINGSEN, deels van TOLSTOY verscheidene kleine gevechten, vooral echter ook den slag van Pultusk bijgewoond, en ik durf zeggen, den laatsten geleid en daardoor het vertrouwen der legeraanvoerders verworven heb. Toen nu in de lente van 1807 Keizer ALEXANDER bij 't leger kwam, had TOLSTOY, die op dat pas Adjudant-Generaal was, mij den Keizer bijzonder aanbevolen, en ik werd na BARTENSTEIN bij hem geroepen. Te dezer gelegenheid was het, dat ik het grootmoedige hart leerde kennen, hetwelk in zijne borst klopte, en slechts het welzijn der menschheid wilde; — en er vestigde zich eene soort van wederzijdsch vertrouwen tusschen ons, op grond waarvan ik in 1812 mijne zending naar Petersburg ondernam, ten einde hem mijn in de eenzaamheid van Carwe ontworpen veldtochts-plan, dat dan ook in zijn geheel gevolgd werd, voor oogen te leggen. Deze mijne denkbeelden, hoe de oorlog te voeren zij en gevoerd moest worden, als de vrijheid van Europa er door zoude bewerkt worden, aan Keizer ALEXANDER voor te dragen, was bepaald *mijn geheime last*, waarvan zelfs de Staatskanselier nooit ten vollen kennis gehad heeft, en slechts de Koning *alleen* bewust was.

Om naar Petersburg te komen, en daár *geaccrediteerd* op te treden, had ik echter eenen officiëelen en *toonbaren* last noodig, en deze bestond daar in, dat ik nog eenmaal beproeven moest, den vrede tusschen

de beide partijen te bemiddelen, en alles aanwenden, om eene uitbarsting van den oorlog te voorkomen. Hiervan nu werd ST. MARSAN, en door hem NAPOLEON onderrecht, en ik ging met Fransche toestemming en van Fransche passen en aanbevelingsbrieven aan LAURISTON voorzien naar Petersburg; *verheugd* een voorwendsel te hebben, aldaar den Keizer ALEXANDER te kunnen spreken en hem mijne denkbeelden ontwikkelen, en *doof* tegen alle vervloekingen, die mij volgden, daar het was uitgelekt, dat ik er niet voor gestemd was, de Russen in ons land tot aan de Weichsel te laten oprukken en den kamp op den vaderland-schen bodem te laten beslechten, hoezeer het toen de heerschende, gansch algemeene zienswijze was, om zich op het spoedigst met de Russen tegen de Franschen te vereenigen. Alleen de Koning, die mij een gehoor onder vier oogen verleend had, waarbij hij meer dan twee uren bedaard naar mij luisterde, gaf 't mij gewonnen, maar zeide mij tevens: «alles is hier van eene andere meening, en Keizer ALEXANDER zal er hartelijk voor passen, de Franschen in zijn land te laten komen!» — Ik hernam, dat het, bij 't grootmoedig hart, dat ik in den Keizer had mogen opmerken, toch wel mogelijk kon zijn, als hij slechts overtuigd werd, dat *alleen op deze wijze* de overwinning hem zeker ten deele zou vallen.

«Zoo zal ik u tot hem zenden; — gij zult er echter niet ver meê komen, en hem dan alleen zeggen, dat het bij onze oude vriendschap blijft; — dat ik er echter thans niets aan veranderen kan, tegen hem op te rukken, daar al mijn land anders

verloren zoude zijn; — dat ik echter hoop voede, spoedig alles te zien veranderen!» —

Dit was mijn last voor de *geheime zend- ing*, en daar ik door de aan SCHARNHORST en LIEWEN ontvallen woorden vermoedde, dat beide er op werkten, de Russen maar zoo spoedig mogelijk te laten oprukken, om ons tot een verbond met hen *te noopen*, liet ik geen oogenblik verloren gaan; alleen sprak ik met den Staatskanselier voor *vast* af, dat men NAPOLEON in geen geval meer eenige nieuwe vesting zou inruimen.

In Königsberg vond ik bij mijnen doorrid bereits eenige Russische Officieren van den Generalen-Staf, en York beet mij in 't oor, dat hij geheime bevelen had, zich met hen in verstandhouding te stellen; — ik ver- zocht hem dringend slechts zoo lang te wachten, totdat ik van Petersburg terug- kwam; hij antwoordde: «ik vat u, en zal laveeren.» —

Nadat mijn voertuig op eene slede was gezet, joeg ik verder, en op den 8ten dag na mijn vertrek uit Berlijn — (toen ter tijd eene ongehoorde snelheid) — was ik in Petersburg. Aldaar waren vele zienswijzen; een gedeelte, waarbij BAGRATION behoorde, wilde zoo ver vooruit rukken als slechts mogelijk was; — BARCLAY DE TOLLY alleen tot aan de Weichsel; — PHULL zag niets dan zijn kamp bij Drissa; — de Keizer eindelijk wilde op de Russische grenzen den strijd aanvaarden, maar deze in geen geval overschrijden.

Allen hielden zich met hunne 500,000 man, die onder de wapens stonden, voor onoverwinnlijk, en geen hunner wilde er geloof aan slaan, wanneer ik opperde, dat NAPOLEON wel met de dubbele sterkte

komen zou; ja de Keizer toonde zich zeer geraakt, toen ik hem eens opmerkte, dat 500,000 man mij veel te weinig toeschenen.

«Hoe,» riep hij uit, «gij rekent 500,000 Russen voor niets? Gij, die met mijne troepen te velde zijt geweest?»

Ik hernam, dat ik gezien had, hoe dapper zij vochten, maar dat hij nog twee andere bondgenooten bezat, op welke ik even zeer rekende. Dit waren *ruimte* en *tijd*; — beide had hij voor zich, als hij terrein gaf en geen vrede sloot, — en tegen deze bondgenooten was en kon NAPOLEONS Genie (waarvoor de Keizer een ongemeenen eerbied had) zoo min iets uit- richten als zijne overmacht, welke laatste hem integendeel alleen meer hindernissen in den weg zou leggen. Van alle mogend- heden van Europa kon alleen Rusland deze voordeelen zijnen bekamper tegenover stel- len, en wist men er behoorlijk partij van te trekken, dan moesten zij NAPOLEONS ondergang bewerken. Mij scheen *Hij* (Keizer ALEXANDER) alzoo door de Voor- zienigheid geroepen, der wereld de vrijheid terug te geven, en uit de hoelien te ver- lossen, waarin zij smachtte. Dit was dan ook eigenlijk *zijn* streven en *zijn* doel, en zoo was zulks het ook van den Koning mijnen meester, die zijn hart deswege het zware offer wilde optassen, *een tijd lang* tegen hem, zijnen besten vriend op aarde, te kampen. — Om dit grootsche doel te bereiken, kwam het er echter in 't geheel niet op aan, of er 20,000 Pruiszen meer tegen hem streden; wél echter *daarop*, dat de strijd naar den eisch werd aange- vangen, en om te dien aanzien mijne ge- dachten aan zijne wijsheid te onderwerpen,

had ik de hem bewuste officiële zending op mij genomen, en zond mij de Koning mijn meester! — ik echter vertrouwde op de groothartige gevoelens en aandoeningen van zijn gemoed, en hoopte, dat hij de genade hebben zou, mij aan te hooren! — «Welnu, gij zult mij uwe denkbeelden ontwikkelen; ik zal u geheim gehoor verschaffen.»

En alstoen bepaalde hij mij een uur omstreeks middernacht, en duidde hij mij eene geheime deur aan in 't Winterpaleis, waar ik, als er een Kozak stond, telken avond tot hem komen kon, terwijl de Kozak mij dan wel verder leiden zou. Middelerwijl ik nu 's morgens met ROMANTZOW eigenlijk nietsbeteekenende zinledige gesprekken over den man in de maan voerde, — den middag veeltijds bij LAURISTON, den toenmaligen Franschen Gezant in Petersburg, doorbracht, en mij aan zijnen disch te goed deed, — vond ik tusschen 11 en 12 uren des nachts zeer dikwerf den mij aangeduiden Kozak, die mij in de werk-kamer des Keizers bracht, waar deze zelf mij zoo wel over de sterkte zijns legers, als over de verschillende veldtochts-plannen, die hem waren toegezonden, volledig te recht wees, en met groote aandacht mijne opmerkingen, tegenredeneeringen en eigene denkbeelden aanhoorde, en mij zijn genadig vertrouwen in den allerhoogsten graad deed ondervinden. — Ik kwam er wel een dozijn malen op die wijze, en maakte hem vertrouwd met het denkbeeld, *vechtend* steeds terrein te ruinen, inmiddels de strijdkrachten *nooit geheel* op te offeren, en de linie naar Moskau als de operatie-basis aan te zien, welke NAPOLEON stellig kiezen zou.

Dit laatste gaf aanleiding tot langdurigen redetwist, daar ALEXANDER toenmaals vast geloofde, dat NAPOLEON Petersburg tot doel zijner operatiën zou kiezen. — Toen ik echter van hem afscheid nam, zeide hij, mij de hand sterk klemmende: «Zeg aan den Koning, dat mogt ik te Kasan belanden, ik toch geen vrede sluiten zou.» — Ik hield de hand lang vast; hij drukte mij met hartelijkheid aan zijne borst, en was zeer bewogen, toen ik hem zeide, dat ik voor mijn persoon *nimmer* tegen hem strijden zou, en dat, mogt hij van mijne weder-indiensttreding bij Pruissens Koning hooren, zulks door hem zou kunnen worden aangezien als een teeken, dat FREDERIK WILLEM III het tijdstip aangebroken achtte, waarop hij openlijk de Russische partij kon omhelzen.

Aldus verliet ik Petersburg, als ik mij niet bedrieg op den 7^{den} Maart. Dat mijne voorstellen eenen grooten indruk op Keizer ALEXANDER gemaakt hadden, daarvan had ik mij overtuigd; het overige hoopte ik van NAPOLEONS voortdringen zelf. — Bij Riga of Dorpat ontmoette ik 's nachts nog CZERNITSCHEF, die van Parijs kwam aangesnel, waar hij zich, zoo als bekend is, van vele belangrijke papieren had meester gemaakt. De postillons wilden van paarden wisselen; — wij herkenden ons wederzijds aan de stem; toen ik vroeg, wat hij voor nieuws had, riep hij mij toe: «De tijding, dat 600,000 man tegen ons oprukken!» — en ik verzocht hem, den Keizer te vragen, of ik geen gelijk gehad had?! —

In Berlijn gekomen, werd het zaak, een *toonbaar* verslag over mijne *officiële zending* op te maken, hetwelk aan S^r. MARSAN

en NAPOLEON kon worden meêgedeeled. Ik had er mij onder weg op bezonnen, had er reeds in Petersburg aan gewerkt, en vond, dat ik — daar het officiëele doel der zending toch eigenlijk was, beide partijën van den oorlog af te houden, — zeer goed alle zwarigheden van eenen oorlog met Rusland, die de aanvaller zou te bekampen vinden, als waarschuwing, en tot mijne zelfvoldoening eenigermate als voorspelling kon invlechten; — en zóó is het stuk ontstaan, dat gij in HORMAYER gelezen hebt. — Toen de Staatskanselier aan S^r. MARSAN het verslag had meêgedeeled, was deze er gansch van opgetogen; hij verzocht mij bij hem te komen, en zeide mij, dat mogt iets in staat zijn, NAPOLEON van dezen oorlog af te houden, zoo zouden het mijne aan 't slot gemaakte militaire opmerkingen zijn. Het verslag zelf echter was voor NAPOLEON te lang. De slotopmerkingen zoude hij hem daarentegen onverwijld per koerier toezenden; en het staat mij voor, als heb ik op verlangen des Kanseliers daarop onmiddellijk dienzelfden voormiddag mijne opmerkingen nog door eene korte bijvoeging versterkt, hoe het grootst genie de zwarigheden niet overwinnen kon, die ruimte en tijd den aanvaller tegenoverstelden, welke in Rusland zou willen binnendringen; — en het is mogelijk, dat dit in het verslag staat, hetgeen S^r. MARSAN heeft verzonden, en dat het dit verslag is, hetwelk in NAPOLEONS papieren gevonden en in de *Correspondance inédite* afgedrukt werd (1). Daar ik de

laatste niet bij de hand heb, zoo kan ik daarover niets bepaalds zeggen. In mijne papieren vond ik het alleen zóó, als het in HORMAYER staat, en mijn klad, dat ik u bij gelegenheid toonen kan, is dan ook in 't Fransch gesteld; gelijk ik mij dan ook bij mijne politieke zendingen in 't algemeen meermalen van de Fransche taal bediend heb, hoezeer ik haar wellicht niet geheel machtig zij en er slechts hoogst gebrekkig in schrijve. De juistheid van uitdrukking echter, welke het Fransch bezit, en het gemak om de woorden van een gesprek, — wanneer dit in 't Fransch gevoerd werd — woordelijk weder te geven, hebben er mij meermalen toe verlokkt. Bij het toonbaar verslag der Petersburger zending had ik evenwel hiertoe des te meer aanleiding, daar het voor de Franschen bestemd was.

Hier, mijn geliefde, oude vriend, hebt gij nu, wat ik mij over die zending voor 't oogenblik herinner, en wel met de praatzucht des ouderdoms verhaald, in ver-

d'habitations, pas de grandes routes soignées, aucune grande rivière, qui favorise les opérations; en général un pays stérile; tout cela gêne les mouvemens et sera cause que les grandes masses ne pourront pas rester rassemblées longtems sur un point; il faudra les disperser par corps, pour pouvoir les nourrir, et la défensive donne sous de tels rapports de grands avantages au défenseur, comme elle fait naître, à celui qui attaque, des obstacles, propres à mettre aux entreprises des plus grands génies des bornes insurmontables, si celui qui se défend adopte un système de dévastation en se retirant sur des points bien choisis d'avance et en perdant du terrain avec sagesse, ou le défendant pied à pied.» KNESEBECK voegt hierbij, in Petersburg vernomen te hebben, dat dit het te volgen stelsel van oorlogvoering zoude zijn.

(1) Aldaar staat dan ook op Blz. 427 te lezen: « Les localités donneront encore de grands obstacles à surmonter. Des marais, de grandes forêts, peu

trouwelijke openhartigheid. Mondeling later meer. Mijn leven spoedt ten einde. Mijne eigentlijke werkzaamheid en wat ik in de wereld verricht heb, en ten vollen gerechtigd ben het *mijne* te noemen, is diep begraven en aan niemand bekend. Het is alzoo zeer vergeeflijk, wanneer zich op 77 jarigen ouderdom het hart zoo bij gelegenheid voor eenen vriend uitstort, — en *gij* zult er geen misbruik van maken! —

En daar ik nu eenmaal aan den gang ben te keuvelen, zoo moet ik er toch nog bijvoegen, welke groote voldoening mij over het door ons besproken verslag door NAPOLEON zelve geworden is.

Toen ik in 1814 S^r. MARSAN te Parijs terug zag, zeide hij, mij toch iets te willen mededeelen, dat mij verheugen zou, en hierop verhaalde hij 't volgende: toen hij in de lente van 1813, nadat wij ons tegen Frankrijk verklaard hadden, uit Breslau was afgereisd, had hij NAPOLEON in Mentz aangetroffen, hem aldaar slechts weinige oogenblikken gezien en zijn rapport gedaan. Nu moest ik eens raden, wat eene der eerste vragen geweest was, die NAPOLEON tot hem gericht had? — Hij vroeg hem, of S^r. MARSAN zich nog wel een verslag van eenen Pruissischen Officier herinnerde, dat hij hem ten vorigen jare vóór het uitbreken van den Russischen oorlog had toegezonden, en hoe de steller heette? — S^r. MARSAN had hem daarop mijn naam gezegd, en NAPOLEON daarop onmiddellijk laten volgen: «die man heeft zeer wel de zaken en de gesteldheid der dingen beoordeeld; men moet hem niet uit het oog verliezen. Is hij ook in betrekking?» — S^r. MARSAN had hem daarop geantwoord,

dat hij 't wel geloofde, daar hij mij gezien had in Breslau (waar ik namelijk bereids weder van eene geheime zending naar Weenen teruggekeerd en twee dagen vóór S^r. MARSANS vertrek aangekomen was, om onmiddellijk weder van daar naar Keizer ALEXANDER te ijlen, dien ik in Plock vond; van mijne Weener zending wist echter S^r. MARSAN niets); — NAPOLEON had hierop een cenigzins bedenkelijk «*hem!*» doen hooren, en met hem over den Russischen veldtocht gesproken.

Dat NAPOLEON een jaar later, toen alles zich had voorgedaan, gelijk ik het vooruit gezegd had, nog aan dat verslag dacht, is stellig opmerkelijk genoeg, en mij de grootste voldoening geweest, die ik er van smaken kon.

Getrouw en overeenkomstig de strengste waarheid heb ik u, geëerde lieve vriend, thans alles verhaald; en *gij* zult er uit zien, dat ik over de openbaring van dat verslag, waaraan ik voor 't overige gansch onschuldig ben, en waaromtrent ik nog in dit oogenblik niet weet, hoe en op welke wijze het in druk verschenen is, volkomen gerust zijn kan, daar het gedrukt verslag niet het vertrouwelijk verslag mijner geheime zending is, nopens welke ik u voor 't overige thans ook in vertrouwen volledig heb ingelicht.

De deelneming, mij door den Koning (FREDERIK WILLEM IV) bij deze gelegenheid zoo hoogst genadig op nieuw bewezen, heeft mij diep geroerd. Een vriend kan zich jegens een vriend niet hartelijker gedragen! — Hebt *gij* gelegenheid, betuig er dan mijn innigsten dank voor.

Doch genoeg; deze brief is reeds te lang geworden, en ik heb er u slechts al te veel over mijn persoon in onderhouden, om niet te vreezen, dat ik langwijlig geworden ben. Houd zulks echter den ouderdom ten goede, en blijf, gelijk sedert zoo vele jaren, *mijn vriend*, zoo als ik de *uwe*.

(get.) V. D. KNESEBECK. »

Bij dezen brief heb ik op te merken, dat bij latere samenspraak mijn vriend mij toegaf, dat er eene gaping in de wereldgeschiedenis zou blijven, wanneer de *beveegredenen* van Keizer ALEXANDER en van onzen Koning, tot verandering van alles, wat den nazaat door de oorkonden bekend wordt, niet veropentlijkt werden. Hij wilde echter deze wereld niet met den schijn van persoonlijke aanmatiging verlaten, en hij liet het aan mij over, na zijnen dood der Geschiedenis te geven, wat haar toekwam.

Men kan daarop aanmerken, dat ik in dezen brief *meer* gegeven heb, — dat ik, nevens het gerijpt oordeel en het klaar

verstand van een der grootste Strategen, een rijk uitgedost gemoed heb bloot gelegd, en daarop moet ik antwoorden: dat het met volle bewustheid is geschied. Wie door eene edele inborst, wie door grootsche denkbeelden niet in geestdrift kan worden gebracht, moge als eene onfeilbare rekentafel verbazing opwekken, maar vertrouwen in te boezemen is slechts *hem* voorbehouden, bij wien verstand en gemoed zich in een juist evenwicht vertoonen.

Ter beoordeeling van den Brief van 20 Mei 1844 heeft HORMAYER door het voormeld verslag des Staatskanseliers van 2 November 1811 de bouwstoffen geleverd. Dit verslag ontwikkelt de omstandigheden, gelijk zij zich op dat tijdstip voordeden. — De brief van mijnen zaligen vriend toont aan, hoe zij in 't midden van Maart 1812 bij zijnen terugkeer van Petersburg geworden waren.

F. C. F. v. M.

(Vervolg en Slot in N°. 1, 4de Dl.)

G. KULPER Hz.

VEREENVOUDIGING IN DE ADMINISTRATIE.

In N°. 9 van den *Nieuwe Spectator* komen eenige aanmerkingen voor, op de wijzigingen welke het Ministerie van oorlog onlangs in het voeren der kompanies-administratie gemaakt heeft.

De Schr. dier aanmerkingen beweert dat de ingevoerde veranderingen geene

vereenvoudigingen zijn, en om dit te bewijzen zegt hij, dat de opperwachtmeesters en fouriers thans bij de kompaniën der contingenten, in zes jaren tijds 1800 signalementen moeten inschrijven. Die Schr. is blijkbaar genegen door het noemen van groote getallen effect te maken; in 20 jaren

zullen de opperwachtmeesters en fouriers nog veel meer signalementen moeten schrijven, maar dit belet niet dat ieder hunner er per jaar slechts 100 op het papier heeft te stellen (1). Bovendien, waarom juist die contingenten (vermoedelijk de Limburgsche) aangehaald; waarom zich niet bepaald tot hetgeen bij de groote meerderheid, bij de kompagnïen infanterie en artillerie geschiedt? Deed men dit, dan zou men ontwaren dat ieder sergeant-majoor en ieder fourier per jaar niet meer dan ongeveer 75 signalementen voor zijne rekening behoeft te nemen, en sloeg men dan verder zijne oogen op de regimenten kavallerie, dan zou men zien dat het werk ook daar niet veel zwaarder kan worden. Doch ik beken dat, wanneer men (gelijk de Schr. in den *Nieuwe Spectator*) geene andere punten van vergelijking neemt dan het inschrijven der signalementen op den tegenwoordigen en op den voormaligen voet, de vergelijking geheel in het nadeel der jongste veranderingen moet uitvallen. Het schijnt mij echter toe dat eene dergelijke handelwijze onbillijk is, men behoort de gemaakte wijzigingen in hun geheel en in hun onderling verband te beschouwen, en daarbij in aanmerking te nemen dat in het krijgswezen alles voor den oorlog moet ingerigt zijn. Het zij mij geoorloofd hieronder mijne wijze van zien over dit onderwerp te laten volgen.

Ik was fourier en later sergeant-majoor in den tijd toen wij veel marcheerden en

(1) Het spreekt van zelve dat, wanneer al de signalementen door één persoon geschreven worden, de beide overigen intusschen het andere werk voor dien eenen kunnen verrigten.

zelden langer dan 14 dagen ergens verwijsden. Al de boeken en papieren der kompagnies-administratie werden toen medegevoerd in een zeer klein kistje, wat zijne plaats had in de bagage-kaisson van het bataillon. In dit kistje was ook het zeer lijvige stamboek besloten, maar gedrukte staten en stukken waren er bijna niet in voorhanden, daartoe ontbrak het aan ruimte; wij schreven dus in het begin van het jaar geene 75 of 100 signalementen, maar wij waren het geheele jaar door genoodzaakt, vaak in eene ellendige boerenwoning, op eene wankelende tafel, allerlei lijsten en staten met de hand te trekken en te vervaardigen. En dit gebrek aan gedrukten was (wanneer wij in langen tijd geen gelegenheid gehad hadden ons te voorzien) soms zóó groot, dat wij ook die, welke dagelijks gebruikt werden, moesten derven. Wanneer de toenmalige sergeant-majours hadden mogen kiezen tusschen het overschrijven van de signalementen der kompagnie eens per jaar, onder voorwaarde dat zij beter voorzien zouden zijn van gedrukten, en het niet overschrijven dier signalementen, onder voorwaarde dat zij moesten blijven sukkelen gelijk zij deden, ik geloof dat geen hunner gearzeld zou hebben zich voor het eerste te verklaren.

Daar nu sedert dien tijd het stamboek bij de meeste kompagnïen van ons leger in dikte verdubbeld en de beschikbare ruimte tot het medevoeren van dit boek bij mijn weten niet vergroot is, zoo zou het aangehaalde bezwaar in toekomstige oorlogen nog veel meer drukken en den genomen maatregel heeft derhalve voor

dergelijke omstandigheden een onmiskenbaar voordeel ten gevolge.

Doch er is meer; het is niet juist dat de sergeant-majoor vroeger de positie van ieder man slechts éénmaal behoefde te schrijven, zoolang die man diende. Behalve de extracten uit het stamboek, die (gelijk ieder kapitein en ieder voormalig of tegenwoordig sergeant-majoor weet) zoo dikwerf aan de kompagnien gevraagd werden, moest er een dergelijk extract gemaakt en verzonden worden, zoo menigmaal een onderofficier of soldaat in eene andere kompagnie of in een ander korps overging (1). Thans daarentegen kunnen er geene extracten uit het stamboek meer van de kompagnien gevorderd worden, en alles wat er van dien aard noodig is, wordt bij de hoofd-administratie geschreven.

Het is waar, wanneer er voortaan een zakboekje verloren raakt, zal men zich tot die hoofd-administratie moeten wenden om het *geheel* te vernieuwen; maar men blijft altijd in staat het bij de kompagnie in zóó verre te vernieuwen, *als volstrekt noodig is*.

Maar laten wij thans zien wat er verder werd afgeschaft, want zonder dit zou ik nog altijd moeten bekennen, dat het werk der sergeant-majours in tijden van vrede

(1) Zoodat de positie van een militair die zes jaren gediend had, die, na het doorloopen van alle rangen, sergeant-majoor was geworden en bij iedere bevordering, gelijk doorgaans geschiedt, naar eene andere kompagnie was verplaatst, in dien tijd *negen maal* op het papier was gebracht. Voor iedere verplaatsing naar eene andere kompagnie in denzelfden rang, werd dit getal met *twee* verhoogd, namelijk door het extract uit het stamboek der kompagnie, welke de militair verliet en door de inschrijving in het stamboek der kompagnie waar hij aankwam.

was vermeerderd. Zoodra ik evenwel in aanmerking neem, dat de contróles voor de Intendanten niet meer vervaardigd en dat door de afschaffing van het reparatieboek, de reparatiën een keer minder overgeschreven behoeven te worden, en wanneer ik die vereenvoudigingen, gepaard aan de bovengenoemde, in de weegschaal leg tegenover het herhaald schrijven der signalementen, dan kom ik tot de gevolgtrekking, dat er *summa summarum* ook in vreedstijd nog winst zal zijn bij den nieuwen stand van zaken.

En nu heb ik nog slechts gesproken van de *erkende* boeken die bij de kompagnien zijn afgeschaft, maar men leest ook in de Aanschr. van het Min. v. O. van den 51sten Januarij j.l., N°. 45, B, dat bij die kompagnien voortaan niet meer dan vier boeken, namelijk het administratieboek, het schuldbboek, het strafregister en het orderboek *mogen* bestaan, en dat alle overtollige schrijverijen gestreng verboden zijn. Wanneer men nu bedenkt dat er, behalve de boeken in die Aanschr. genoemd, bij sommige korpsen nog bovendien nota- en circulaire boeken, registers van nieuwe en registers van oude kleeding, en de Hemel weet wat al niet meer werd aangehouden, dan zal men moeten toestemmen, dat de gemaakte veranderingen wel met den naam van vereenvoudigingen mogen bestempeld worden. Zullen zij echter werkelijk vereenvoudigingen zijn, dan dient men ook voor de getrouwe naleving der nieuwe verordeningen te waken en zich door onverwachte inspecties van die naleving te verzekeren.

Wat nu het afschaffen der zoogenaamde

transfererings-staten aangaat, ook hierin zie ik nut en veel nut; doch om dit met mij te begrijpen, zal men zich, in den geest, weder dienen te verplaatsen in tijden van oorlog, of althans in tijden van onrust en veel troepen-beweging. Een militair, die alsdan naar eene andere compagnie of een ander korps wordt verplaatst, bereikt dit korps niet steeds langs den kortsten weg of in den kortsten tijd, en somwijlen zelfs neemt hij nimmer in zijne gelederen plaats. Terwijl zijn transfereerings-staat reeds door den brievenpost veilig op zijne bestemming is gebracht, wordt hij — wat ook in vreedetijd kan plaats grijpen — vaak in een hospitaal opgenomen en verpleegd. De administratie van dit hospitaal kon zich weleer niet overtuigen van welke goederen hij voorzien moest zijn, en de militair kon omgekeerd bij vertrek uit het hospitaal niet aan die administratie bewijzen, dat er iets van zijne kleeding in de rustkamer der zieken-inrigting was verloren geraakt. Doch hij reist verder en wordt hier of daar in subsistentie opgenomen; het korps wat hem opneemt verkeerde nu, bij den vorigen stand van zaken, in hetzelfde geval als de administratie van het hospitaal wat hem verpleegde. Eindelijk bereikt hij zijn korps of wordt hij definitief ingedeeld in dat waar hij zich bevindt; nu komt de transfererings-staat

wat vroeger of later voor den dag, doch zeer zeker *te laat* om iets te bewijzen, wanneer er door moedwil of slordigheid van zijne zijde, of van de zijde der beambten van het hospitaal waarin hij opgenomen werd, het een of ander van zijne kleeding of uitrusting verloren ging.

Het geval wat ik hier aanhaal, is in geenen deele gezocht; de voormalige kapiteins en sergeant-majours van de korpsen, die weleer op de Citadel van Antwerpen of op de forten langs de Schelde garnizoen hielden, zullen er zich vele van dien aard herinneren, en ik vraag, of dit alles te vreezen is, nu de transfererings-staat is opgenomen in het zakboekje wat de militair bij zich heeft.

Over het uitbetalen van het excedent wil ik niet met den Schr. in den *Nieuwe Spectator* twisten; er pleit veel voor, dit ieder jaar te doen, maar er pleit ook veel tegen. Ik zie echter in de jongste bepalingen op dat stuk minder onheil dan ZEd., want ik was nog al tamelijk lang soldaat en onderofficier, zonder dat er ooit excedent werd uitbetaald, en evenwel was iedereen te vreden. De voorstellen van dien Schr. laat ik mede onaangeroerd, ik heb ze niet in te voeren en dus ook niet te beoordeelen; mijn doel was alleen *veranderingen*, die ik *verbeteringen* noem, ook als zoodanig te doen erkennen.

PROEVEN

DOOR DE OOSTENRIJKSCHE ARTILLERIE GENOMEN

NOPENS

DE STERKTE VAN GEGOTEN IJZEREN GESCHUT.

(Uit het Archiv für Offiziere aller Waffen, 8tes Heft, 1850.)

De volgende mededeelingen zijn tweeledig, zoo met betrekking tot den tijd als het oogmerk.

De in de jaren 1827 en 1829 gedane proeven strekten om te onderzoeken, of ijzeren, zoowel veld- als belegeringsgeschut, van dezelfde afmetingen als het bronzen geschut van hetzelfde kaliber, en bij eene lage temperatuur, weerstand genoeg bood; alsmede om geschut van den eersten en tweeden goot onderling te vergelijken. Het oogmerk van de in het jaar 1845 genomen proeven was, de werking der ricochet-schoten op het ijzeren geschut na te gaan.

1. Proeven van 1827 en 1829.

a) *Veldgeschut.* Er werd een 6 P kanon in de gieterij te Mariazell, en een dergelijk kanon van uit deze gieterij afkomstige gietelingen te Weenen gegoten; voorts had men ook nog een 6 P gegoten uit een oud ijzeren in den vlamoven weder omgesmolten kanon.

Het van de gietelingen gegoten stuk bleek bij het boren wat harder dan de beide andere stukken te zijn.

Het gewigt van een geheel voltooid

kanon bedroeg gemiddeld 586 P (1), derhalve 56 P minder dan het normale gewigt van een bronzen kanon van hetzelfde kaliber.

Bij eene temperatuur van $15\frac{1}{2}^{\circ}$ R., werden uit ieder der drie stukken 5 schoten met $1\frac{1}{2}$ P , 5 met 2 P , 10 met $2\frac{1}{2}$ P , 5 met $2\frac{3}{4}$ P en een schot met 5 P lading en een kogel gedaan, terwijl na elk schot zoolang gewacht werd, tot het geschut weder tot de temperatuur der buitenlucht afgekoeld was. Aan geen der stukken was de geringste beschadiging te bemerken.

Met den uit gietelingen gegoten 6 P werden de proeven te Pesth voortgezet. Na 50 met de gewone veldlading gedane kogelschoten, waarbij de schootsafstanden tot op den eersten aanslag met die van een insgelijks beproefd wordenden bronzen 6 P in verhouding als 114 tot 110 stonden, werden er 59 kartetsschoten met kogels van 5 en 6 lood, en ten laatste 10 kogelschoten gedaan met daarop geplaatste kartetsen, die met kogels van 5 lood waren gevuld. Het kanon was na al die schoten nog geheel onbeschadigd.

(1) Het Oostenrijksche Pond is = 0,56 Ned.

Om den invloed van een snel voortgezet vuur op het ijzeren geschut, vergeleken bij bronzen geschut, na te gaan, werden er uit ieder 100 kogelschoten, telkens na eene minuut tusschenruimte, gedaan. Na 50 schoten waren de beide stukken aanmerkelijk verwarmd; na 60 schoten steeg een in het zundgat nedergelaten thermometer snel tot 60° R., en kon men de hand niet aan het bodemstuk houden. Na 80 schoten was zulks ook aan de monding van het stuk 't geval, en na 100 schoten droogde een op het stuk gesprende waterdruppel dadelijk op, waarop het onraadzaam werd geacht het vuur in dier voege voort te zetten. Het ijzeren stuk geschut was bij dit vuren steeds iets minder verhit dan het bronzen, hetwelk even als de grootere schootsafstanden van het eerste stuk geschut aan het mindere warmtegeleidingsvermogen van het gegoten ijzer moet worden toegeschreven.

b) *Belegeringsgeschut.* De gezegde met het 6 w^r veldkanon verkregen gunstige uitkomsten gaven aanleiding tot eene in het jaar 1828 nabij Pesth gedane proef met een ijzeren kanon van 12 w^r en een van 18 w^r , welke volgens de afmetingen van het bronzen belegeringskanon van hetzelfde kaliber, uit gietelingen van de gieterij te Mariazell, te Weenen in zand gegoten waren.

Het gewigt van den geheel voltooiden 12 w^r was 2270 en van den 18 w^r 5260 pond; deze stukken waren dus 550 en 560 ponden ligter dan de bronzen belegeringskanonnen en 850 en 840 ponden ligter dan het ijzeren vestingkanon van hetzelfde kaliber.

Nadat uit den 12 w^r en uit den 18 w^r 10 schoten met 5 en 4 w^r buskruid en 1 kogel

gedaan waren, werden, ter vergelijking met het gewone bronzen belegeringskanon, uit ieder der beide geschutsoorten 90 kogelschoten met volle lading, ter bepaling van de dragt der stukken, gedaan. Hierbij werd geen verschil tusschen het beiderlei geschut opgemerkt. Ten laatste loste men uit ieder der ijzeren kanonnen 6 kogelschoten met daarop geplaatste kartetsen, waarin kogels van 5 lood voor den 12 w^r en van 6 lood voor den 18 w^r . Het ijzeren geschut had noch van binnen, noch ergens elders eenige schade geleden.

De met de proeven belaste commissie maakte uit de verkregen resultaten de gevolgtrekking, dat voor het gebruik in de vestingen zoowel aan het veld- als aan het belegeringsgeschut dezelfde afmetingen kan gegeven worden als die van het bronzen geschut, in plaats van de afmetingen van het gewone vestinggeschut te nemen, doch dat men daartoe ijzer van den tweeden goot moet bezigen.

Ten gevolge van nadere proeven opzettelijk den invloed der verhitte lucht, waarmede de oven geblazen werd, op de goede hoedanigheid van het gietijzer, hebben de verkregen resultaten tot het besluit gebragt, dat ijzer, afkomstig uit ovens geblazen met verhitte lucht, voor het gieten van geschut volstrekt niet moet gebruikt worden; het gieten moet voortaan in gewone gevallen alleen uit den vlamoven geschieden, waartoe, om volkomen verzekerd te zijn, de van de gieterij te Mariazell afkomstige gietelingen, in tegenwoordigheid van een daarheen gedetacheerden officier, uit een oven met niet verhitte lucht geblazen, moeten gegoten worden.

II. Proeven van het jaar 1843.

Er werd met een 18 \bar{w} kanon en een 10 \bar{w} houwitser tegen drie ijzeren op hunne affuiten geplaatste stukken kanon (een 18, een 12 en een 6 \bar{w}) gericochet-teerd. De ladingen waarmede geschoten werd, bedroegen voor den 18 \bar{w} 17 à 18 lood, voor den houwitser van 10 \bar{w} 17 lood. De afstand wordt niet opgegeven. Het 12 \bar{w} kanon werd vijf-malen, tweemaal aan het bodemstuk, tweemaal aan de tappen, eens aan de monding getroffen, waarbij een 18 \bar{w} kogel een deuk of indruk van 2 à 3 lijnen maakte. Een 10 \bar{w} granaat maakte slechts een zeer flauwen deuk. Bij geen dezer indrukken was zelfs de fijnste scheur merkbaar. Een 18 \bar{w} kogel nam een stuk van de ooren weg. Een kogel die den kop had getroffen gleed af en maakte maar eene flauwen deuk. De kogels sprongen als zij op het geschut aansloegen in een groot aantal stukken, welke zeer gevaarlijk voor de bedieningsmanschap zouden zijn.

Naar deze uitkomsten te oordeelen schijnen de beschadigingen, welke ijzer geschut door ricochetschoten te lijden hebben, niet van groot belang; dit bleek nog duidelijker daardoor, dat de 12 \bar{w} daarna nog 3 uit hem geloste kogelschoten met volle lading doorstond, zonder dat zich eenige beschadiging openbaarde.

Hierop werden de werkingen van zwaardere ricochetladingen op ijzeren geschut beproefd, die het door de Fransche artillerie zoogenoemde *ricochet mou* te weeg brengen. De bovengezegde drie stukken geschut werden op hunne affuiten naast

elkander geplaatst en een 24, 18 en 12 \bar{w} belegeringskanon daartegen gerigt, met de volgende ladingen: de 24 \bar{w} , 1 p. 24 l.; de 18 \bar{w} , 1 p. 16 l.; de 12 \bar{w} , 28 l.

Een 12 \bar{w} kogel trof den 6 \bar{w} aan het langeveld en nam het voorste gedeelte van het stuk geheel weg; het overgebleven bodemstuk werd daarop verder uit den 12 \bar{w} beschoten. Bij het eerste schot openbaarde zich slechts eene sterke indrukking, terwijl de kogel stuk sprong; bij deze indrukking merkte men nu verscheidene kleine scheuren op. Een schot uit het 18 \bar{w} en een uit het 24 \bar{w} kanon op hetzelfde stuk gedaan, veroorzaakten ook nog wel slechts deuken of indrukkingen van 3 à 4 lijnen, maar die waren reeds omgeven door aanzienlijke scheuren, zelfs ter lengte van 10 duim. Te gelijk sprong door den zwaren schok ook de druif van het stuk af.

Alsnu werd geschoten uit het 12 \bar{w} ijzeren kanon, dat het minst door de indrukken geleden had; het sprong reeds bij het tweede schot, waarbij de scheuren door de vorige trefpunten liepen en het bodemstuk in vier stukken werd verdeeld, van 218 tot 480 \bar{w} zwaarte. De 8 duim dikke bedekking van de gemaakte geschutstelling, werd door twee brokstukken geheel doorgeslagen. Hierdoor kwam men tot de gevolgtrekking, dat de ricochetschoten, vooral die met sterke ladingen, al naar het kaliber der treffende kogels en de zwaarte der ladingen, meer of minder gevaarlijk zijn voor het ijzeren geschut; en dat het dus bij de verdediging van vestingen van wezenlijk belang is, dergelijk geschut zooveel mogelijk te

onttrekken aan het ricochetvuur, door het plaatsen van dekkende traversen in de nabijheid, of nog beter door het daarstellen van gedekte geschutstellingen. Elke indrukking van drie lijnen, vooral aan het bodemstuk, schijnt het reeds bedenkelijk te maken om met het dus getroffen stuk nog te vuren, weshalve het in zoodanig geval dadelijk door een ander behoort vervangen te worden.

Bij de conclusiën door de commissie gemaakt, behoorde ook nog die, dat geen ijzeren vuurmond meer dan tweemalen

verbust mag worden. Zundgatstappen van gesmeed ijzer wederstaan de helft minder schoten dan koperen.

Verder werden nog ter beproeving voorgesteld: 1) of de brosheid van het gietijzer bij koude niet toeneemt: 2) of, zoo als men in Pruissen bevonden heeft, de schokken bij aanhoudend transport nadeelig zijn; men was daaromtrent van gevoelen, dat men daartoe eerst eene streek van nagenoeg 96 mijlen moest afleggen, voordat men uit het geschut begon te vuren.

B I J L A G E XII.

BEHOORENDE BIJ DEN MILITAIRE-SPECTATOR.

TWEEDE SERIE. — DERDE DEEL, N°. 12.

(Maand Junij 1851.)

LAATSTE BENOEMINGEN, VERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMINGEN :

Tot buitengewoon adj. van Z. M. : de gen.-majoer H. A. de Hart, kommanderende de 4de brig. inf., waarn. prov. komm. van Gelderland, Utrecht en Overijssel. Bij het 8ste reg. inf. : tot bat.-adj. de 2de luit. F. A. Loggere, van

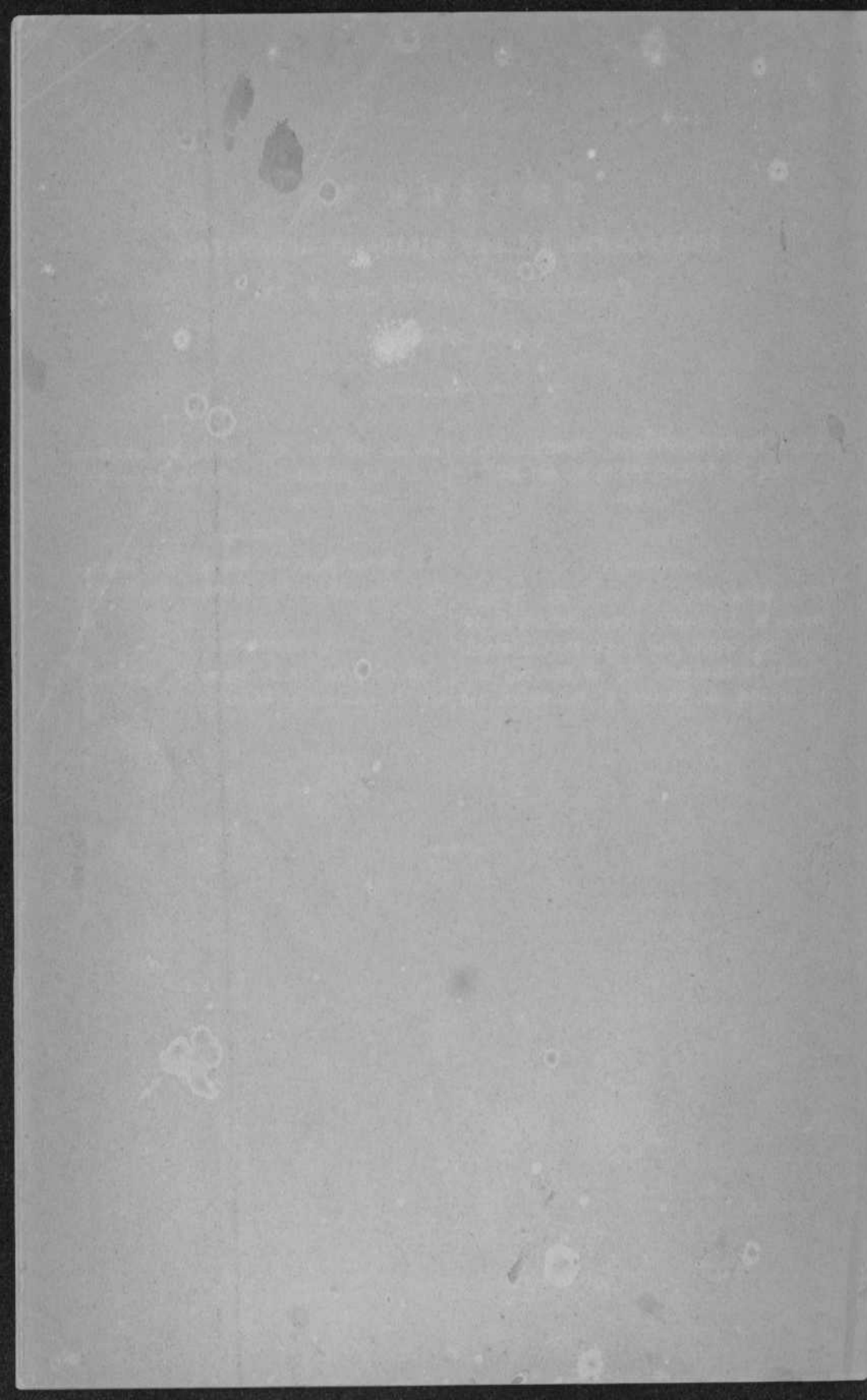
het 8ste reg. inf. Bij de milit. gen. dienst in O. I. : tot apotheker van de 3de kl. de heer L. C. van der Veen.

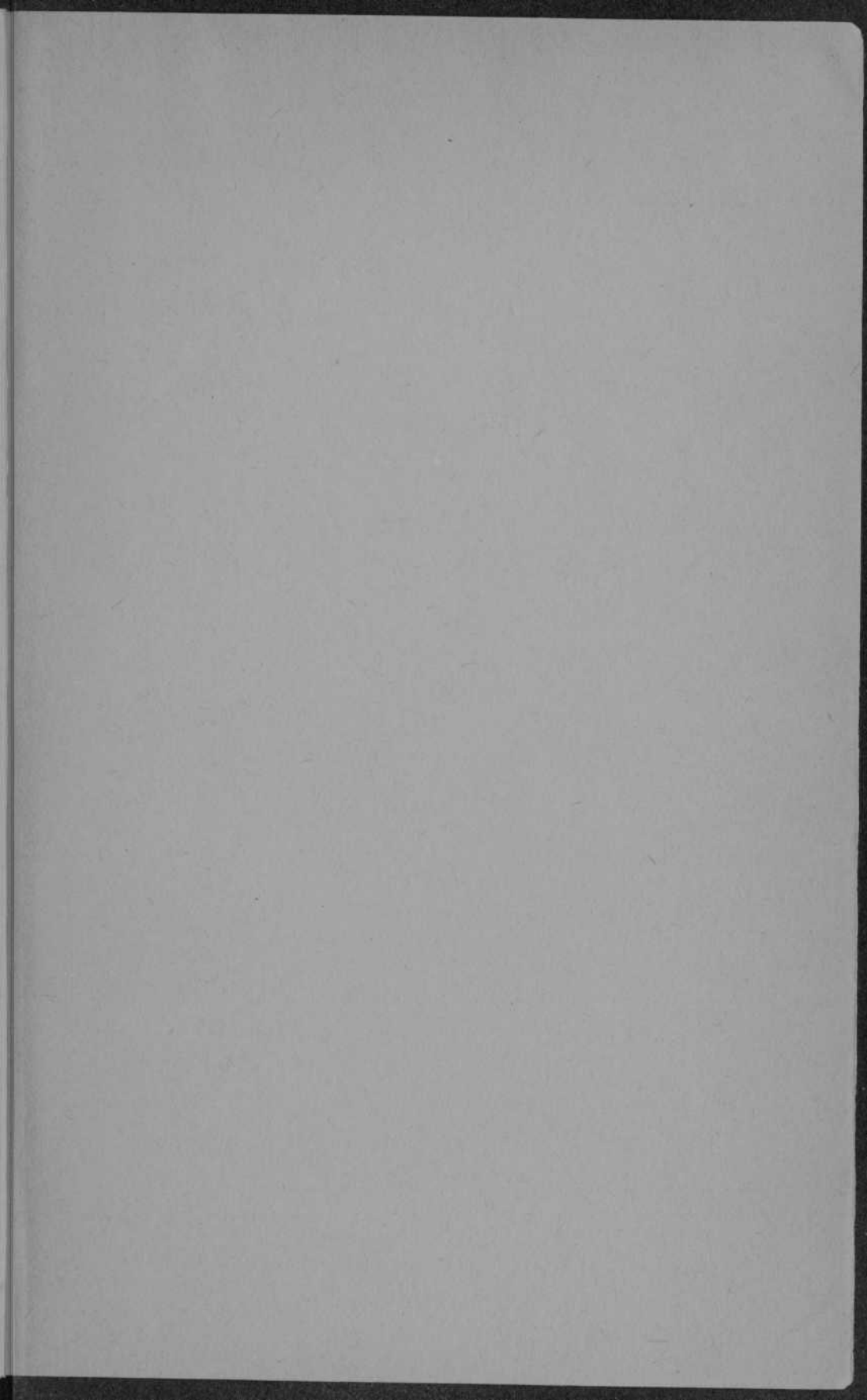
Verplaatsingen.

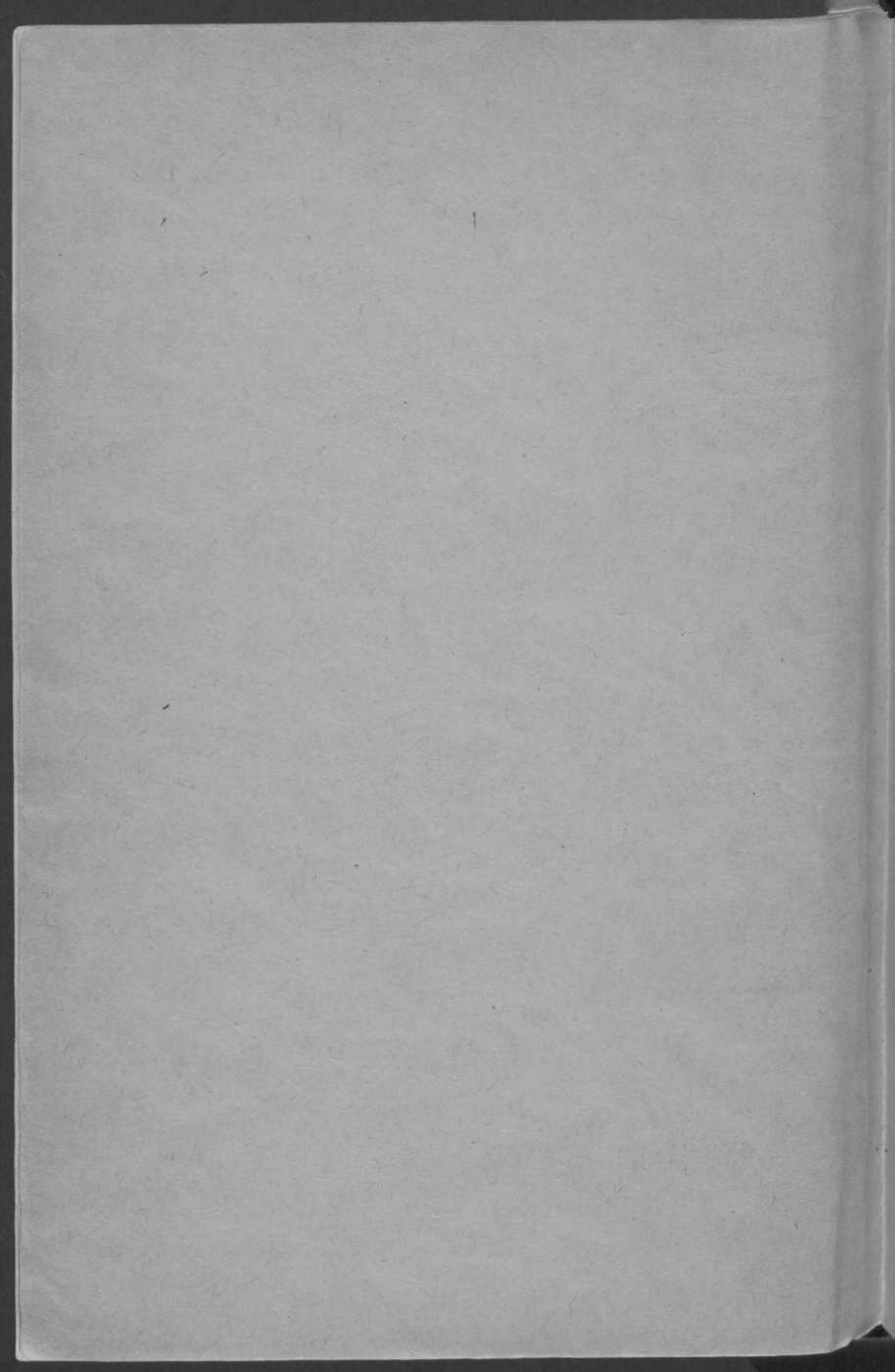
Bij de bat. jagers van het reg. gren. en jag. : de 2de luit. A. C. J. de Favauge, van het 6de reg. inf.

Overleden.

De apotheker van de 3de kl. P. Meijboom, van het garnizoen te Maastricht.

40320

